។ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

ខុទ្ទកនិកាយេ

បដិសម្ភិទាមគ្គ-អដ្ឋកថា

(បឋមោ ភាគោ)

គន្ថារម្ភកថា

យោ សព្ពលោកាតិគសព្ពសោភា-
យុត្តេហិ សព្ពេហិ គុណេហិ យុត្តោ;
ទោសេហិ សព្ពេហិ សវាសនេហិ,
មុត្តោ វិមុត្តិំ បរមញ្ច ទាតា។

និច្ចំ ទយាចន្ទនសីតចិត្តោ,
បញ្ញាវិជ្ឈោតិតសព្ពនេយ្យោ;
សព្ពេសុ ភូតេសុ តមគ្គភូតំ,
ភូតត្ថនាថំ សិរសា នមិត្វា។

យោ សព្ពភូតេសុ មុនីវ អគ្គោ, អនន្តសង្ខេសុ ជិនត្តជេសុ;
អហូ ទយាញាណគុណេហិ សត្ថុលីលានុការី ជនតាហិតេសុ។

តំ **សារិបុត្តំ** មុនិរាជបុត្តំ, ថេរំ ថិរានេកគុណាភិរាមំ;
បញ្ញាបភាវុគ្គតចារុកិត្តិំ, សុសន្តវុត្តិញ្ច អថោ នមិត្វា។

សទ្ធម្មចក្កានុបវត្តកេន , សទ្ធម្មសេនាបតិសាវកេន;
សុត្តេសុ វុត្តេសុ តថាគតេន, ភូតត្ថវេទិត្តមុបាគតេន។

យោ ភាសិតោ ភាសិតកោវិទេន, ធម្មប្បទីបុជ្ជលនាយកេន;
បាឋោ វិសិដ្ឋោ បដិសម្ភិទានំ, មគ្គោតិ តន្នាមវិសេសិតោ ច។

វិចិត្តនានត្តនយោបគូឡ្ហោ, គម្ភីរបញ្ញេហិ សទាវគាឡ្ហោ;
អត្តត្ថលោកត្ថបរាយណេហិ, សំសេវនីយោ សុជនេហិ និច្ចំ។

ញាណប្បភេទាវហនស្ស តស្ស, យោគីហិនេកេហិ និសេវិតស្ស;
អត្ថំ អបុព្ពំ អនុវណ្ណយន្តោ, សុត្តញ្ច យុត្តិញ្ច អនុក្កមន្តោ។

អវោក្កមន្តោ សមយា សកា ច, អនាមសន្តោ សមយំ បរញ្ច;
បុព្ពោបទេសដ្ឋកថានយញ្ច, យថានុរូបំ ឧបសំហរន្តោ។

វក្ខាមហំ អដ្ឋកថំ ជនស្ស, ហិតាយ សទ្ធម្មចិរដ្ឋិតត្ថំ;
សក្កច្ច **សទ្ធម្មបកាសិនី** តំ, សុណាថ ធារេថ ច សាធុ សន្តោតិ។

តត្ថ **បដិសម្ភិទានំ មគ្គោតិ តន្នាមវិសេសិតោ ចា**តិ វុត្តត្តា បដិសម្ភិទាមគ្គស្ស បដិសម្ភិទាមគ្គតា តាវ វត្តព្ពា។ ចតស្សោ ហិ បដិសម្ភិទា – អត្ថបដិសម្ភិទា, ធម្មបដិសម្ភិទា, និរុត្តិបដិសម្ភិទា, បដិភានបដិសម្ភិទាតិ។ តាសំ បដិសម្ភិទានំ មគ្គោ អធិគមូបាយោតិ បដិសម្ភិទាមគ្គោ, បដិសម្ភិទាបដិលាភហេតូតិ វុត្តំ ហោតិ។ កថមយំ តាសំ មគ្គោ ហោតីតិ ចេ? បភេទតោ ទេសិតាយ ទេសនាយ បដិសម្ភិទាញាណាវហត្តា។ នានាភេទភិន្នានញ្ហិ ធម្មានំ នានាភេទភិន្នា ទេសនា សោតូនំ អរិយបុគ្គលានំ បដិសម្ភិទាញាណប្បភេទញ្ច

សញ្ញនេតិ, បុថុជ្ជនានំ អាយតី បដិសម្ភិទាញាណប្បភេទាយ ច បច្ចយោ ហោតិ។ វុត្តញ្ច – “បភេទតោ ហិ ទេសនា ឃនវិនិព្ភោគបដិសម្ភិទាញាណាវហា ហោតី”តិ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១.កាមាវចរកុសលបទភាជនីយ)។ អយញ្ច នានាភេទភិន្នា ទេសនា, តេនស្សា បដិសម្ភិទានំ មគ្គត្តសិទ្ធិ។

តត្ថ **ចតស្សោ**តិ គណនបរិច្ឆេទោ។ **បដិសម្ភិទា**តិ បភេទា។ “អត្ថេ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា, ធម្មេ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា, តត្រ ធម្មនិរុត្តាភិលាបេ ញាណំ និរុត្តិបដិសម្ភិទា, ញាណេសុ ញាណំ បដិភានបដិសម្ភិទា”តិ (វិភ. ៧១៨) វុត្តត្តា ន អញ្ញស្ស កស្សចិ បភេទា, ញាណស្សេវ បភេទា។ តស្មា “ចតស្សោ បដិសម្ភិទា”តិ ចត្តារោ ញាណប្បភេទាតិ អត្ថោ។ អត្ថប្បភេទស្ស សល្លក្ខណវិភាវនវវត្ថានករណសមត្ថំ អត្ថេ បភេទគតំ ញាណំ **អត្ថបដិសម្ភិទា**។ ធម្មប្បភេទស្ស សល្លក្ខណវិភាវនវវត្ថានករណសមត្ថំ ធម្មេ បភេទគតំ ញាណំ **ធម្មបដិសម្ភិទា**។ និរុត្តិប្បភេទស្ស សល្លក្ខណវិភាវនវវត្ថានករណសមត្ថំ និរុត្តាភិលាបេ បភេទគតំ ញាណំ **និរុត្តិបដិសម្ភិទា**។ បដិភានប្បភេទស្ស សល្លក្ខណវិភាវនវវត្ថានករណសមត្ថំ បដិភានេ បភេទគតំ ញាណំ **បដិភានបដិសម្ភិទា**។

តត្ថ **អត្ថោ**តិ សង្ខេបតោ ហេតុផលំ។ តញ្ហិ យស្មា ហេតុអនុសារេន អរិយតិ អធិគមីយតិ បាបុណីយតិ, តស្មា អត្ថោតិ វុច្ចតិ។ បភេទតោ បន យំកិញ្ចិ បច្ចយសមុប្បន្នំ, និព្ពានំ, ភាសិតត្ថោ, វិបាកោ, កិរិយាតិ ឥមេ បញ្ច ធម្មា អត្ថោតិ វេទិតព្ពា។ តំ អត្ថំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស តស្មិំ អត្ថេ បភេទគតំ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា។

ធម្មោតិ សង្ខេបតោ បច្ចយោ។ សោ ហិ យស្មា តំ តំ វិទហតិ បវត្តេតិ ចេវ បាបេតិ ច, តស្មា ធម្មោតិ វុច្ចតិ។ បភេទតោ បន យោ កោចិ ផលនិព្ពត្តកោ ហេតុ, អរិយមគ្គោ, ភាសិតំ, កុសលំ, អកុសលន្តិ ឥមេ បញ្ច ធម្មា ធម្មោតិ វេទិតព្ពា។ តំ ធម្មំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស តស្មិំ ធម្មេ បភេទគតំ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា។ អយមេវ ហិ អត្ថោ អភិធម្មេ (វិភ. ៧១៩-៧២៥) –

> “ទុក្ខេ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា, ទុក្ខសមុទយេ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា, ទុក្ខនិរោធេ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា, ទុក្ខនិរោធគាមិនិយា បដិបទាយ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា។ ហេតុម្ហិ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា, ហេតុផលេ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា។
>
> “យេ ធម្មា ជាតា ភូតា សញ្ជាតា និព្ពត្តា អភិនិព្ពត្តា បាតុភូតា, ឥមេសុ ធម្មេសុ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា, យម្ហា ធម្មា តេ ធម្មា ជាតា ភូតា សញ្ជាតា និព្ពត្តា អភិនិព្ពត្តា បាតុភូតា, តេសុ ធម្មេសុ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា។
>
> “ជរាមរណេ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា, ជរាមរណសមុទយេ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា, ជរាមរណនិរោធេ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា, ជរាមរណនិរោធគាមិនិយា បដិបទាយ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា។
>
> “ជាតិយា ញាណំ…បេ.… ភវេ ញាណំ…បេ.… ឧបាទានេ ញាណំ…បេ.… តណ្ហាយ ញាណំ…បេ.… វេទនាយ ញាណំ…បេ.… ផស្សេ ញាណំ….បេ.… សឡាយតនេ ញាណំ….បេ.… នាមរូបេ ញាណំ…បេ.… វិញ្ញាណេ ញាណំ…បេ.… សង្ខារេសុ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា, សង្ខារសមុទយេ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា, សង្ខារនិរោធេ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា, សង្ខារនិរោធគាមិនិយា បដិបទាយ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា។
>
> “ឥធ ភិក្ខុ ធម្មំ ជានាតិ – សុត្តំ គេយ្យំ វេយ្យាករណំ គាថំ ឧទានំ ឥតិវុត្តកំ ជាតកំ អព្ភុតធម្មំ វេទល្លំ។ អយំ វុច្ចតិ ធម្មបដិសម្ភិទា។ សោ តស្ស តស្សេវ ភាសិតស្ស អត្ថំ ជានាតិ ‘អយំ ឥមស្ស ភាសិតស្ស អត្ថោ, អយំ ឥមស្ស ភាសិតស្ស អត្ថោ’តិ។ អយំ វុច្ចតិ អត្ថបដិសម្ភិទា។
>
> “កតមេ ធម្មា កុសលា? យស្មិំ សមយេ កាមាវចរំ កុសលំ ចិត្តំ ឧប្បន្នំ ហោតិ សោមនស្សសហគតំ ញាណសម្បយុត្តំ រូបារម្មណំ វា…បេ.… ធម្មារម្មណំ វា យំ យំ វា បនារព្ភ តស្មិំ សមយេ ផស្សោ ហោតិ…បេ.… អវិក្ខេបោ ហោតិ។ ឥមេ ធម្មា កុសលា។ ឥមេសុ ធម្មេសុ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា, តេសំ វិបាកេ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា”តិអាទិនា នយេន វិភជិត្វា វិភជិត្វា ទស្សិតោ។

តត្រ ធម្មនិរុត្តាភិលាបេ ញាណន្តិ តស្មិំ អត្ថេ ច ធម្មេ ច យា សភាវនិរុត្តិ អព្យភិចារិវោហារោ, តស្ស អភិលាបេ ភាសនេ ឧទីរណេ តំ លបិតំ ភាសិតំ ឧទីរិតំ សភាវនិរុត្តិសទ្ទំ អារម្មណំ កត្វា បច្ចវេក្ខន្តស្ស តស្មិំ សភាវនិរុត្តាភិលាបេ “អយំ សភាវនិរុត្តិ, អយំ ន សភាវនិរុត្តី”តិ ឯវំ តស្សា ធម្មនិរុត្តិសញ្ញិតាយ សភាវនិរុត្តិយា មាគធិកាយ សព្ពសត្តានំ មូលភាសាយ បភេទគតំ ញាណំ និរុត្តិបដិសម្ភិទា។ ឯវមយំ និរុត្តិបដិសម្ភិទា

សទ្ទារម្មណា នាម ជាតា, ន បញ្ញត្តិអារម្មណា។ កស្មា? យស្មា សទ្ទំ សុត្វា “អយំ សភាវនិរុត្តិ, អយំ ន សភាវនិរុត្តី”តិ ជានាតិ។ បដិសម្ភិទាប្បត្តោ ហិ “ផស្សោ”តិ វុត្តេ “អយំ សភាវនិរុត្តី”តិ ជានាតិ, “ផស្សា”តិ វា “ផស្ស”ន្តិ វា វុត្តេ បន “អយំ ន សភាវនិរុត្តី”តិ ជានាតិ។ វេទនាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ អញ្ញំ បនេស នាមាខ្យាតឧបសគ្គនិបាតព្យញ្ជនសទ្ទំ ជានាតិ ន ជានាតីតិ? យទគ្គេន សទ្ទំ សុត្វា “អយំ សភាវនិរុត្តិ, អយំ ន សភាវនិរុត្តី”តិ ជានាតិ, តទគ្គេន តម្បិ ជានិស្សតិ។ តំ បន នយិទំ បដិសម្ភិទាកិច្ចន្តិ បដិក្ខិបិត្វា “ភាសំ នាម សត្តា ឧគ្គណ្ហន្តី”តិ វត្វា ឥទំ កថិតំ – មាតាបិតរោ ហិ ទហរកាលេ កុមារកេ មញ្ចេ វា បីឋេ វា និបជ្ជាបេត្វា តំ តំ កថយមានា តានិ តានិ កិច្ចានិ ករោន្តិ, ទារកា តេសំ តំ តំ ភាសំ វវត្ថាបេន្តិ “ឥមិនា ឥទំ វុត្តំ, ឥមិនា ឥទំ វុត្ត”ន្តិ។ គច្ឆន្តេ គច្ឆន្តេ កាលេ សព្ពម្បិ ភាសំ ជានន្តិ។ មាតា ទមិឡី, បិតា អន្ធកោ។ តេសំ ជាតទារកោ សចេ មាតុ កថំ បឋមំ សុណាតិ , ទមិឡភាសំ ភាសិស្សតិ។ សចេ បិតុ កថំ បឋមំ សុណាតិ, អន្ធកភាសំ ភាសិស្សតិ។ ឧភិន្នម្បិ បន កថំ អសុណន្តោ មាគធិកភាសំ ភាសិស្សតិ។

យោបិ អគាមកេ មហាអរញ្ញេ និព្ពត្តោ, តត្ថ អញ្ញោ កថេន្តោ នាម នត្ថិ, សោបិ អត្តនោ ធម្មតាយ វចនំ សមុដ្ឋាបេន្តោ មាគធិកភាសមេវ ភាសិស្សតិ។ និរយេ តិរច្ឆានយោនិយំ បេត្តិវិសយេ មនុស្សលោកេ ទេវលោកេតិ សព្ពត្ថ មាគធិកភាសាវ ឧស្សន្នា។ តត្ថ សេសា ឱដ្ដកិរាតអន្ធកយោនកទមិឡភាសាទិកា ភាសា បរិវត្តន្តិ។ អយមេវេកា យថាភុច្ចព្រហ្មវោហារអរិយវោហារសង្ខាតា មាគធិកភាសា ន បរិវត្តតិ។ សម្មាសម្ពុទ្ធោបិ តេបិដកំ ពុទ្ធវចនំ តន្តឹ អារោបេន្តោ មាគធិកភាសាយ ឯវ អារោបេសិ។ កស្មា? ឯវញ្ហិ អត្ថំ អាហរិតុំ សុខំ ហោតិ។ មាគធិកភាសាយ ហិ តន្តឹ អារុឡ្ហស្ស ពុទ្ធវចនស្ស បដិសម្ភិទាប្បត្តានំ សោតបថាគមនមេវ បបញ្ចោ ។ សោតេ បន សង្ឃដ្ដិតមត្តេយេវ នយសតេន នយសហស្សេន អត្ថោ ឧបដ្ឋាតិ។ អញ្ញាយ បន ភាសាយ តន្តឹ អារុឡ្ហកំ បោថេត្វា បោថេត្វា ឧគ្គហេតព្ពំ ហោតិ។ ពហុម្បិ ឧគ្គហេត្វា បន បុថុជ្ជនស្ស បដិសម្ភិទាប្បត្តិ នាម នត្ថិ, អរិយសាវកោ នោ បដិសម្ភិទាប្បត្តោ នាម នត្ថិ។

ញាណេសុ ញាណន្តិ សព្ពត្ថកញាណមារម្មណំ កត្វា បច្ចវេក្ខន្តស្ស តស្មឹ ញាណេ បភេទគតំ ញាណំ, យថាវុត្តេសុ វា តេសុ តីសុ ញាណេសុ គោចរកិច្ចាទិវសេន វិត្ថារគតំ ញាណំ បដិភានបដិសម្ភិទា។

ឥមា បន ចតស្សោ បដិសម្ភិទា ទ្វីសុ ឋានេសុ បភេទំ គច្ឆន្តិ, បញ្ចហិ ការណេហិ វិសទា ហោន្តីតិ វេទិតព្ពា។ កតមេសុ ទ្វីសុ ឋានេសុ បភេទំ គច្ឆន្តិ? សេក្ខភូមិយញ្ច អសេក្ខភូមិយញ្ច។ តត្ថ សារិបុត្តត្ថេរស្ស មហាមោគ្គល្លានត្ថេរស្ស មហាកស្សបត្ថេរស្ស មហាកច្ចាយនត្ថេរស្ស មហាកោដ្ឋិតត្ថេរស្សាតិ ឯវមាទីនំ អសីតិយាបិ មហាថេរានំ បដិសម្ភិទា អសេក្ខភូមិយំ បភេទំ គតា, អានន្ទត្ថេរស្ស, ចិត្តស្ស គហបតិនោ, ធម្មិកស្ស ឧបាសកស្ស, ឧបាលិស្ស គហបតិនោ, ខុជ្ជុត្តរាយ ឧបាសិកាយាតិឯវមាទីនំ បដិសម្ភិទា សេក្ខភូមិយំ បភេទំ គតាតិ ឥមាសុ ទ្វីសុ ភូមីសុ បភេទំ គច្ឆន្តិ។

កតមេហិ បញ្ចហិ ការណេហិ វិសទា ហោន្តិ? អធិគមេន, បរិយត្តិយា, សវនេន, បរិបុច្ឆាយ, បុព្ពយោគេន។ តត្ថ **អធិគមោ** នាម អរហត្តប្បត្តិ។ អរហត្តញ្ហិ បត្តស្ស បដិសម្ភិទា វិសទា ហោន្តិ។ **បរិយត្តិ** នាម ពុទ្ធវចនំ។ តញ្ហិ ឧគ្គណ្ហន្តស្ស បដិសម្ភិទា វិសទា ហោន្តិ។ **សវនំ** នាម សទ្ធម្មស្សវនំ។ សក្កច្ចំ អដ្ឋឹ កត្វា ធម្មំ សុណន្តស្ស ហិ បដិសម្ភិទា វិសទា ហោន្តិ។ **បរិបុច្ឆា** នាម បាឡិអដ្ឋកថាទីសុ គណ្ឋិបទអត្ថបទវិនិច្ឆយកថា។ ឧគ្គហិតបាឡិអាទីសុ ហិ អត្ថំ បរិបុច្ឆន្តស្ស បដិសម្ភិទា វិសទា ហោន្តិ។ **បុព្ពយោគោ** នាម បុព្ពពុទ្ធានំ សាសនេ យោគាវចរតា គតបច្ចាគតិកភាវេន យាវ អនុលោមគោត្រភុសមីបំ បត្តវិបស្សនានុយោគោ។ បុព្ពយោគាវចរស្ស ហិ បដិសម្ភិទា វិសទា ហោន្តិ។ ឥមេហិ បញ្ចហិ ការណេហិ វិសទា ហោន្តីតិ។

ឯតេសុ បន ការណេសុ បរិយត្តិ សវនំ បរិបុច្ឆាតិ ឥមានិ តីណិ បភេទស្សេវ ពលវការណានិ។ បុព្ពយោគោ អធិគមស្ស ពលវបច្ចយោ, បភេទស្ស ហោតិ ន ហោតីតិ? ហោតិ, ន បន តថា។ បរិយត្តិសវនបរិបុច្ឆា ហិ បុព្ពេ ហោន្តុ វា មា វា, បុព្ពយោគេន បន បុព្ពេ ចេវ ឯតរហិ ច សង្ខារសម្មសនំ វិនា បដិសម្ភិទា នាម នត្ថិ។ ឥមេ បន ទ្វេបិ ឯកតោ ហុត្វា បដិសម្ភិទា ឧបត្ថម្ភេត្វា វិសទា ករោន្តីតិ។ អបរេ អាហុ –

> “បុព្ពយោគោ ពាហុសច្ចំ, ទេសភាសា ច អាគមោ;
> បរិបុច្ឆា អធិគមោ, គរុសន្និស្សយោ តថា;
> មិត្តសម្បត្តិ ចេវាតិ, បដិសម្ភិទបច្ចយា”តិ។

តត្ថ **បុព្ពយោគោ** វុត្តនយោវ។ **ពាហុសច្ចំ** នាម តេសុ តេសុ សត្ថេសុ ច សិប្បាយតនេសុ ច កុសលតា។ **ទេសភាសា** នាម ឯកសតវោហារកុសលតា, វិសេសេន បន មាគធិកេ កោសល្លំ។ **អាគមោ** នាម អន្តមសោ

ឱបម្មវគ្គមត្តស្សបិ ពុទ្ធវចនស្ស បរិយាបុណនំ។ **បរិបុច្ឆា** នាម ឯកគាថាយបិ អត្ថវិនិច្ឆយបុច្ឆនំ។ **អធិគមោ** នាម សោតាបន្នតា វា សកទាគាមិតា វា អនាគាមិតា វា អរហត្តំ វា។ **គរុសន្និស្សយោ** នាម សុតបដិភានពហុលានំ គរូនំ សន្តិកេ វាសោ។ **មិត្តសម្បត្តិ** នាម តថារូបានំយេវ មិត្តានំ បដិលាភោតិ។

តត្ថ ពុទ្ធា ច បច្ចេកពុទ្ធា ច បុព្ពយោគញ្ញេវ អធិគមញ្ច និស្សាយ បដិសម្ភិទា បាបុណន្តិ, សាវកា សព្ពានិបិ ឯតានិ ការណានិ។ បដិសម្ភិទាប្បត្តិយា ច បាដិយេក្កោ កម្មដ្ឋានភាវនានុយោគោ នាម នត្ថិ, សេក្ខានំ បន សេក្ខផលវិមោក្ខន្តិកា, អសេក្ខានំ អសេក្ខផលវិមោក្ខន្តិកា ច បដិសម្ភិទាប្បត្តិ ហោតិ។ តថាគតានញ្ហិ ទស ពលានិ វិយ អរិយានំ អរិយផលេនេវ បដិសម្ភិទា ឥជ្ឈន្តីតិ។ ឥមាសំ ចតស្សន្នំ បដិសម្ភិទានំ មគ្គោតិ បដិសម្ភិទាមគ្គោ, បដិសម្ភិទាមគ្គោ ឯវ បករណំ បដិសម្ភិទាមគ្គប្បករណំ, បការេន ករីយន្តេ វុច្ចន្តេ ឯត្ថ នានាភេទភិន្នា គម្ភីរា អត្ថា ឥតិ បករណំ។

តទេតំ បដិសម្ភិទាមគ្គប្បករណំ អត្ថសម្បន្នំ ព្យញ្ជនសម្បន្នំ គម្ភីរំ គម្ភីរត្ថំ លោកុត្តរប្បកាសនំ សុញ្ញតាបដិសញ្ញុត្តំ បដិបត្តិផលវិសេសសាធនំ បដិបត្តិបដិបក្ខបដិសេធនំ យោគាវចរានំ ញាណវររតនាករភូតំ ធម្មកថិកានំ ធម្មកថាវិលាសវិសេសហេតុភូតំ សំសារភីរុកានំ ទុក្ខនិស្សរណំ តទុបាយទស្សនេន អស្សាសជននត្ថំ តប្បដិបក្ខនាសនត្ថញ្ច គម្ភីរត្ថានញ្ច អនេកេសំ សុត្តន្តបទានំ អត្ថវិវរណេន សុជនហទយបរិតោសជននត្ថំ តថាគតេន អរហតា សម្មាសម្ពុទ្ធេន សព្ពត្ថ អប្បដិហតសព្ពញ្ញុតញ្ញាណមហាបទីបាវភាសេន សកលជនវិត្ថតមហាករុណាសិនេហសិនិទ្ធហទយេន វេនេយ្យជនហទយគតកិលេសន្ធការវិធមនត្ថមុជ្ជលិតស្ស សទ្ធម្មមហាបទីបស្ស តទធិប្បាយវិកាសនសិនេហបរិសេកេន បញ្ចវស្សសហស្សមវិរតមុជ្ជលនមិច្ឆតា លោកានុកម្បកេន សត្ថុកប្បេន ធម្មរាជស្ស ធម្មសេនាបតិនា អាយស្មតា សារិបុត្តត្ថេរេន ភាសិតំ សុត្វា អាយស្មតា អានន្ទេន បឋមមហាសង្គីតិកាលេ យថាសុតមេវ សង្គីតិំ អារោបិតំ។

តទេតំ វិនយបិដកំ សុត្តន្តបិដកំ អភិធម្មបិដកន្តិ តីសុ បិដកេសុ សុត្តន្តបិដកបរិយាបន្នំ។ ទីឃនិកាយោ មជ្ឈិមនិកាយោ សំយុត្តនិកាយោ អង្គុត្តរនិកាយោ ខុទ្ទកនិកាយោតិ បញ្ចសុ មហានិកាយេសុ ខុទ្ទកមហានិកាយបរិយាបន្នំ។ សុត្តំ គេយ្យំ វេយ្យាករណំ គាថា ឧទានំ ឥតិវុត្តកំ ជាតកំ អព្ភុតធម្មំ វេទល្លន្តិ នវសុ សត្ថុសាសនង្គេសុ យថាសម្ភវំ គេយ្យវេយ្យាករណង្គទ្វយសង្គហិតំ។

“ទ្វាសីតិ ពុទ្ធតោ គណ្ហិំ, ទ្វេ សហស្សានិ ភិក្ខុតោ;
ចតុរាសីតិ សហស្សានិ, យេ មេ ធម្មា បវត្តិនោ”តិ។ (ថេរគា. ១០២៧) –

ធម្មភណ្ឌាគារិកត្ថេរេន បន បញ្ចសុ ឋានេសុ ឯតទគ្គំ អារោបិតេន បដិញ្ញាតានំ ចតុរាសីតិយា ធម្មក្ខន្ធសហស្សានំ ភិក្ខុតោ គហិតេសុ ទ្វីសុ ធម្មក្ខន្ធសហស្សេសុ អនេកសតធម្មក្ខន្ធសង្គហិតំ។ តស្ស តយោ វគ្គា – មហាវគ្គោ, មជ្ឈិមវគ្គោ, ចូឡវគ្គោតិ។ ឯកេកស្មឹ វគ្គស្មឹ ទសទសកំ កត្វា ញាណកថាទិកា មាតិកាកថាបរិយោសានា សមតឹស កថា។ ឯវមនេកធា វវត្ថាបិតស្ស ឥមស្ស បដិសម្ភិទាមគ្គប្បករណស្ស អនុបុព្ពំ អបុព្ពបទត្ថវណ្ណនំ ករិស្សាម។ ឥមញ្ហិ បករណំ បាឋតោ អត្ថតោ ឧទ្ទិសន្តេន ច និទ្ទិសន្តេន ច សក្កច្ចំ ឧទ្ទិសិតព្ពំ និទ្ទិសិតព្ពញ្ច, ឧគ្គណ្ហន្តេនាបិ សក្កច្ចំ ឧគ្គហេតព្ពំ ធារេតព្ពញ្ច។ តំ កិស្សហេតុ? គម្ភីរត្តា ឥមស្ស បករណស្ស លោកហិតាយ លោកេ ចិរដ្ឋិតត្ថំ។

តត្ថ សមតឹសាយ កថាសុ ញាណកថា កស្មា អាទិតោ កថិតាតិ ចេ? ញាណស្ស បដិបត្តិមលវិសោធកត្តេន បដិបត្តិយា អាទិភូតត្តា។ វុត្តញ្ហិ ភគវតា –

“តស្មាតិហ ត្វំ ភិក្ខុ, អាទិមេវ វិសោធេហិ កុសលានំ ធម្មានំ។ កោ ចាទិ កុសលានំ ធម្មានំ, សីលញ្ច សុវិសុទ្ធំ ទិដ្ឋិ ច ឧជុកា”តិ (សំ. និ. ៥.៣៦៩)?

ឧជុកា ទិដ្ឋីតិ ហិ សម្មាទិដ្ឋិសង្ខាតំ ញាណំ វុត្តំ។ តស្មាបិ ញាណកថា អាទិតោ កថិតា។

អបរម្បិ វុត្តំ –

“តត្រ, ភិក្ខវេ, សម្មាទិដ្ឋិ បុព្ពង្គមា ហោតិ។ កថញ្ច, ភិក្ខវេ, សម្មាទិដ្ឋិ បុព្ពង្គមា ហោតិ? សម្មាទិដ្ឋឹ ‘សម្មាទិដ្ឋី’តិ បជានាតិ, មិច្ឆាទិដ្ឋឹ ‘មិច្ឆាទិដ្ឋី’តិ បជានាតិ។ សាស្ស ហោតិ សម្មាទិដ្ឋិ។ សម្មាសង្កប្បំ ‘សម្មាសង្កប្បោ’តិ បជានាតិ, មិច្ឆាសង្កប្បំ ‘មិច្ឆាសង្កប្បោ’តិ បជានាតិ។ សម្មាវាចំ ‘សម្មាវាចា’តិ បជានាតិ,

មិច្ឆាវាចំ ‘មិច្ឆាវាចា’តិ បជានាតិ។ សម្មាកម្មន្តំ ‘សម្មាកម្មន្តោ’តិ បជានាតិ, មិច្ឆាកម្មន្តំ ‘មិច្ឆាកម្មន្តោ’តិ បជានាតិ។ សម្មាអាជីវំ ‘សម្មាអាជីវោ’តិ បជានាតិ, មិច្ឆាអាជីវំ ‘មិច្ឆាអាជីវោ’តិ បជានាតិ។ សម្មាវាយាមំ ‘សម្មាវាយាមោ’តិ បជានាតិ, មិច្ឆាវាយាមំ ‘មិច្ឆាវាយាមោ’តិ បជានាតិ។ សម្មាសតី ‘សម្មាសតី’តិ បជានាតិ, មិច្ឆាសតី ‘មិច្ឆាសតី’តិ បជានាតិ។ សម្មាសមាធី ‘សម្មាសមាធី’តិ បជានាតិ, មិច្ឆាសមាធី ‘មិច្ឆាសមាធី’តិ បជានាតិ។ សាស្ស ហោតិ សម្មាទិដ្ឋី”តិ (ម. និ. ៣.១៣៦ អាទយោ)។

បុព្ពង្គមភូតាយ ហិ សម្មាទិដ្ឋិយា សិទ្ធាយ មិច្ឆាទិដ្ឋីនម្បិ មិច្ឆាទិដ្ឋិភាវំ ជានិស្សតីតិ សម្មាទិដ្ឋិសង្ខាតំ ញាណំ តាវ សោធេតុំ ញាណកថា អាទិតោ កថិតា។

“អបិចុទាយិ , តិដ្ឋតុ បុព្ពន្តោ, តិដ្ឋតុ អបរន្តោ, ធម្មំ តេ ទេសេស្សាមិ – ឥមស្មិំ សតិ ឥទំ ហោតិ, ឥមស្សុប្បាទា ឥទំ ឧប្បជ្ជតិ, ឥមស្មិំ អសតិ ឥទំ ន ហោតិ, ឥមស្ស និរោធា ឥទំ និរុជ្ឈតី”តិ (ម. និ. ២.២៧១) ច –

បុព្ពន្តាបរន្តទិដ្ឋីយោ ឋបេត្វា ញាណស្សេវ វុត្តត្តា ញាណកថា អាទិតោ កថិតា។

“អលំ, សុភទ្ទ, តិដ្ឋតេតំ ‘សព្ពេ តេ សកាយ បដិញ្ញាយ អព្ភញ្ញឹសុ, សព្ពេវ ន អព្ភញ្ញឹសុ, ឧទាហុ ឯកច្ចេ អព្ភញ្ញឹសុ, ឯកច្ចេ ន អព្ភញ្ញឹសូ’តិ។ ធម្មំ តេ, សុភទ្ទ, ទេសេស្សាមិ, តំ សុណាហិ សាធុកំ មនសិករោហិ, ភាសិស្សាមី”តិ (ទី. និ. ២.២១៣) ច –

បុថុសមណព្រាហ្មណបរប្បវាទានំ វាទេ ឋបេត្វា អរិយស្ស អដ្ឋង្គិកស្ស មគ្គស្ស ទេសិតត្តា, អដ្ឋង្គិកេ ច មគ្គេ សម្មាទិដ្ឋិសង្ខាតស្ស ញាណស្ស បធានត្តា ញាណកថា អាទិតោ កថិតា។

“ចត្តារិមានិ, ភិក្ខវេ, សោតាបត្តិយង្គានិ សប្បុរិសសំសេវោ, សទ្ធម្មស្សវនំ, យោនិសោ មនសិការោ, ធម្មានុធម្មបដិបត្តី”តិ (សំ. និ. ៥.១០៤៦; ទី. និ. ៣.៣១១) ច –

“សទ្ធាជាតោ ឧបសង្កមតិ, ឧបសង្កមន្តោ បយិរុបាសតិ, បយិរុបាសន្តោ សោតំ ឱទហតិ, ឱហិតសោតោ ធម្មំ សុណាតិ, សុត្វា ធម្មំ ធារេតិ, ធាតានំ ធម្មានំ បញ្ញាយ អត្ថំ ឧបបរិក្ខតិ, អត្ថំ ឧបបរិក្ខតោ ធម្មា និជ្ឈានំ ខមន្តិ, ធម្មនិជ្ឈានក្ខន្តិយា ឆន្ទោ ជាយតិ, ឆន្ទជាតោ ឧស្សហតិ, ឧស្សហិត្វា តុលេតិ, តុលយិត្វា បទហតិ, បហិតត្តោ កាយេន ចេវ បរមត្ថសច្ចំ សច្ឆិករោតិ, បញ្ញាយ ច នំ បដិវិជ្ឈ បស្សតី”តិ (ម. និ. ២.១៨៣, ៤៣២) ច –

“ឥធ តថាគតោ លោកេ ឧប្បជ្ជតិ…បេ.… សោ ធម្មំ ទេសេតិ អាទិកល្យាណ”ន្តិ អាទីនិ (ទី. និ. ១.១៩០) ច –

អនេកានិ សុត្តន្តបទានិ អនុលោមេន្តេន សុតមយេ ញាណំ អាទឹ កត្វា យថាក្កមេន ញាណកថា អាទិតោ កថិតា។

សា បនាយំ ញាណកថា ឧទ្ទេសនិទ្ទេសវសេន ទ្វិធា ឋិតា។ ឧទ្ទេសេ “សោតាវធានេ បញ្ញា សុតមយេ ញាណ”ន្តិអាទិនា នយេន តេសត្តតិ ញាណានិ មាតិកាវសេន ឧទ្ទិដ្ឋានិ។ និទ្ទេសេ “កថំ សោតាវធានេ បញ្ញា សុតមយេ ញាណំ។ ‘ឥមេ ធម្មា អភិញ្ញេយ្យា’តិ សោតាវធានំ, តំបជាននា បញ្ញា សុតមយេ ញាណ”ន្តិអាទិនា នយេន តានិយេវ តេសត្តតិ ញាណានិ វិត្ថារវសេន និទ្ទិដ្ឋានីតិ។

គន្ថារម្ភកថា និដ្ឋិតា។

(១) មហាវគ្គោ

១. ញាណកថា

មាតិកាវណ្ណនា

១. តត្ថ ឧទ្ទេសេ តាវ **សោតាវធានេ បញ្ញា សុតមយេ ញាណ**ន្តិ ឯត្ថ **សោត**សទ្ទោ អនេកត្ថប្បភេទោ។ តថា ហេស –

មំសវិញ្ញាណញាណេសុ, តណ្ហាទីសុ ច ទិស្សតិ;
ធារាយំ អរិយមគ្គេ, ចិត្តសន្តតិយម្បិ ច។

“សោតាយតនំ សោតធាតុ សោតិន្ទ្រិយ”ន្តិអាទីសុ (វិភ. ១៥៧) ហិ អយំ សោតសទ្ទោ មំសសោតេ ទិស្សតិ។ “សោតេន សទ្ទំ សុត្វា”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.២៩៥) សោតវិញ្ញាណេ។ “ទិព្ពាយ សោតធាតុយា”តិអាទីសុ (ទី. និ. ៣.៣៥៦) ញាណសោតេ។ “យានិ សោតានិ លោកស្មិន្តិ យានិ ឯតានិ សោតានិ មយា កិត្តិតានិ បកិត្តិតានិ អាចិក្ខិតានិ ទេសិតានិ បញ្ញបិតានិ បដ្ឋបិតានិ វិវរិតានិ វិភត្តានិ ឧត្តានីកតានិ បកាសិតានិ។ សេយ្យថិទំ – តណ្ហាសោតោ ទិដ្ឋិសោតោ កិលេសសោតោ ទុច្ចរិតសោតោ អវិជ្ជាសោតោ”តិអាទីសុ (ចូឡនិ. អជិតមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៤) តណ្ហាទីសុ បញ្ចសុ ធម្មេសុ។ “អទ្ទសា ខោ ភគវា មហន្តំ ទារុក្ខន្ធំ គង្គាយ នទិយា សោតេន វុយ្ហមាន”ន្តិអាទីសុ (សំ. និ. ៤.២៤១) ឧទកធារាយំ។ “អរិយស្សេតំ, អាវុសោ, អដ្ឋង្គិកស្ស មគ្គស្ស អធិវចនំ, យទិទំ សោតោ”តិអាទីសុ អរិយមគ្គេ។ “បុរិសស្ស ច វិញ្ញាណសោតំ បជានាតិ ឧភយតោ អព្ពោច្ឆិន្នំ ឥធ លោកេ បតិដ្ឋិតញ្ច បរលោកេ បតិដ្ឋិតញ្ចា”តិអាទីសុ (ទី. និ. ៣.១៤៩) ចិត្តសន្តតិយំ ។ ឥធ បនាយំ មំសសោតេ ទដ្ឋព្ពោ។ តេន សោតេន ហេតុភូតេន, ករណភូតេន វា អវធីយតិ អវត្ថាបីយតិ អប្បីយតីតិ សោតាវធានំ។ កឹ តំ? សុតំ។ សុតញ្ច នាម “ពហុស្សុតោ ហោតិ សុតធរោ សុតសន្និចយោ”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៣៣៩) វិយ សោតទ្វារានុសារេន វិញ្ញាតំ អវធារិតំ ធម្មជាតំ, តំ ឥធ សោតាវធានន្តិ វុត្តំ។ តស្មិំ សោតាវធានសង្ខាតេ សុតេ បវត្តា បញ្ញា សោតាវធានេ បញ្ញា។ **បញ្ញា**តិ ច តស្ស តស្ស អត្ថស្ស បាកដករណសង្ខាតេន បញ្ញាបនដ្ឋេន បញ្ញា, តេន តេន វា អនិច្ចាទិនា បការេន ធម្មេ ជានាតីតិបិ បញ្ញា។

សុតមយេ ញាណន្តិ ឯត្ថ **សុត**សទ្ទោ តាវ សឧបសគ្គោ អនុបសគ្គោ ច –

គមនេ វិស្សុតេ តិន្តេនុយោគោបចិតេបិ ច;
សទ្ទេ ច សោតទ្វារានុសារញាតេ ច ទិស្សតិ។

តថា ហិស្ស “សេនាយ បសុតោ”តិអាទីសុ គច្ឆន្តោតិ អត្ថោ។ “សុតធម្មស្ស បស្សតោ”តិអាទីសុ (ឧទា. ១១; មហាវ. ៥) វិស្សុតធម្មស្សាតិ អត្ថោ។ “អវស្សុតា អវស្សុតស្ស បុរិសបុគ្គលស្សា”តិអាទីសុ (បាចិ. ៦៥៧) តិន្តា តិន្តស្សាតិ អត្ថោ។ “យេ ឈានបសុតា ធីរា”តិអាទីសុ (ធ. ប. ១៨១) អនុយុត្តាតិ អត្ថោ។ “តុម្ហេហិ បុញ្ញំ បសុតំ អនប្បក”ន្តិអាទីសុ (ខុ. បា. ៧.១២; បេ. វ. ២៥) ឧបចិតន្តិ អត្ថោ។ “ទិដ្ឋំ សុតំ មុតំ វិញ្ញាត”ន្តិអាទីសុ (ម. និ. ១.២៤១) សទ្ទោតិ អត្ថោ។ “ពហុស្សុតោ ហោតិ សុតធរោ សុតសន្និចយោ”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៣៣៩) សោតទ្វារានុសារវិញ្ញាតធរោតិ អត្ថោ។ ឥធ បនស្ស សោតទ្វារានុសារេន វិញ្ញាតំ ឧបធារិតន្តិ អត្ថោ។ **សុតមយេ ញាណ**ន្តិ យា ឯសា ឯតំ សុតំ វិញ្ញាតំ អវធារិតំ សទ្ធម្មំ អារព្ភ អារម្មណំ កត្វា សព្ពបឋមញ្ច អបរាបរញ្ច បវត្តា បញ្ញា, តំ “សុតមយេ ញាណ”ន្តិ វុត្តំ ហោតិ, សុតមយំ ញាណន្តិ អត្ថោ។ សុតមយេតិ ច បច្ចត្តវចនមេតំ, យថា “ន ហេវំ វត្តព្ពេ” (កថា. ១, ១៥-១៨)។ “វនប្បគុម្ពេ យថា ផុស្សិតគ្គេ” (ខុ. បា. ៦.១៣; សុ. និ. ២៣៦)។ “នត្ថិ អត្តការេ នត្ថិ បរការេ នត្ថិ បុរិសការេ”តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.១៦៨) បច្ចត្តវចនំ, ឯវមិធាបិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេន វុត្តំ – “សុតមយំ ញាណន្តិ អត្ថោ”តិ។

អថ វា សុតេន បកតោ ផស្សាទិកោ ធម្មបុញ្ជោ សុតមយោ, តស្មិំ សុតមយេ ធម្មបុញ្ជេ បវត្តំ តំសម្បយុត្តំ ញាណំ សុតមយេ ញាណំ។ សភាវសាមញ្ញលក្ខណវសេន ធម្មេ ជានាតីតិ ញាណំ។ តំយេវ ញាណំ បរិយាយវចនេន អធិប្បាយបកាសនត្ថំ អនិយមេន “បញ្ញា”តិ វត្វា បច្ឆា អធិប្បេតំ “ញាណ”ន្តិ និយមេត្វា វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ ញាណញ្ច នាម សភាវបដិវេធលក្ខណំ, អក្ខលិតបដិវេធលក្ខណំ វា កុសលិស្សាសខិត្តឧសុបដិវេធោ វិយ, វិសយោភាសនរសំ បទីបោ វិយ, អសម្មោហបច្ចុបដ្ឋានំ អរញ្ញគតសុទេសកោ វិយ។ “សមាហិតោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ យថាភូតំ បជានាតី”តិ (សំ. និ. ៥.១០៧១) វចនតោ សមាធិបទដ្ឋានំ។ លក្ខណាទីសុ ហិ សភាវោ វា សាមញ្ញំ វា

លក្ខណំ នាម, កិច្ចំ វា សម្បត្តិ វា រសោ នាម, ឧបដ្ឋានាការោ វា ផលំ វា បច្ចុបដ្ឋានំ នាម, អាសន្នការណំ បទដ្ឋានំ នាមាតិ វេទិតព្ពំ។

២. សុត្វាន សំវរេ បញ្ញាតិ –

បាតិមោក្ខោ សតី ចេវ, ញាណំ ខន្តិ តថេវ ច;
វីរិយំ បញ្ចិមេ ធម្មា, សំវរាតិ បកាសិតា។

“ឥមិនា បាតិមោក្ខសំវរេន ឧបេតោ ហោតិ សមុបេតោ ឧបាគតោ សមុបាគតោ ឧបបន្នោ សម្បន្នោ សមន្នាគតោ”តិ (វិភ. ៥១១) អាគតោ **បាតិមោក្ខសំវរោ**។ “ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា ន និមិត្តគ្គាហី ហោតិ នានុព្យញ្ជនគ្គាហី។ យត្វាធិករណមេនំ ចក្ខុន្ទ្រិយំ អសំវុតំ វិហរន្តំ អភិជ្ឈាទោមនស្សា បាបកា អកុសលា ធម្មា អន្វាស្សវេយ្យុំ, តស្ស សំវរាយ បដិបជ្ជតិ, រក្ខតិ ចក្ខុន្ទ្រិយំ, ចក្ខុន្ទ្រិយេ សំវរំ អាបជ្ជតី”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.២១៣; ម. និ. ១.២៩៥; សំ. និ. ៤.២៣៩; អ. និ. ៣.១៦) នយេន អាគតោ **សតិសំវរោ**។

“យានិ សោតានិ លោកស្មឹ (អជិតាតិ ភគវា),
សតិ តេសំ និវារណំ;
សោតានំ សំវរំ ព្រូមិ, បញ្ញាយេតេ បិធីយរេ”តិ ។ (ចូឡនិ. អជិតមាណវបុច្ឆា ៦០; សុ. និ. ១០៤១) –

អាគតោ **ញាណសំវរោ**។ “កតមេ ច, ភិក្ខវេ, អាសវា បដិសេវនា បហាតព្ពា? ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ បដិសង្ខា យោនិសោ ចីវរំ បដិសេវតី”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៣; អ. និ. ៦.៥៨) នយេន អាគតោ **បច្ចយបដិសេវនាសំវរោ**, សោបិ ញាណសំវរេនេវ សង្គហិតោ។ “ខមោ ហោតិ សីតស្ស ឧណ្ហស្ស ជិឃច្ឆាយ បិបាសាយ ឌំសមកសវាតាតបសរីសបសម្ផស្សានំ ទុរុត្តានំ ទុរាគតានំ វចនបថានំ ឧប្បន្នានំ សារីរិកានំ វេទនានំ ទុក្ខានំ តិព្ពានំ ខរានំ កដុកានំ អសាតានំ អមនាបានំ បាណហរានំ អធិវាសកជាតិកោ ហោតី”តិ (ម. និ. ១.២៤; អ. និ. ៤.១១៤; ៦.៥៨) អាគតោ **ខន្តិសំវរោ**។ “ឧប្បន្នំ កាមវិតក្កំ នាធិវាសេតិ បជហតិ វិនោទេតិ ព្យន្តីករោតិ អនភាវំ គមេតី”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៦; អ. និ. ៤.១១៤; ៦.៥៨) នយេន អាគតោ **វីរិយសំវរោ**។ “ឥធ អរិយសាវកោ មិច្ឆាអាជីវំ បហាយ សម្មាអាជីវេន ជីវិកំ កប្បេតី”តិ (សំ. និ. ៥.៨) អាគតោ **អាជីវបារិសុទ្ធិសំវរោ**, សោបិ វីរិយសំវរេនេវ សង្គហិតោ។ តេសុ សត្តសុ សំវរេសុ បាតិមោក្ខសំវរឥន្ទ្រិយសំវរអាជីវបារិសុទ្ធិបច្ចយបដិសេវនសង្ខាតា ចត្តារោ សំវរា ឥធាធិប្បេតា, តេសុ ច វិសេសេន បាតិមោក្ខសំវរោ។ សព្ពោបិ ចាយំ សំវរោ យថាសកំ សំវរិតព្ពានំ កាយទុច្ចរិតាទីនំ សំវរណតោ សំវរោតិ វុច្ចតិ។ សុតមយញាណេ វុត្តំ ធម្មំ សុត្វា សំវរន្តស្ស សំវរំ ករោន្តស្ស តស្មិំ សំវរេ បវត្តា តំសម្បយុត្តា បញ្ញា “សុត្វាន សំវរេ បញ្ញា”តិ វុត្តា។ អថ វា ហេតុអត្ថេ សុត្វាតិ វចនស្ស សម្ភវតោ សុតហេតុនា សំវរេ បញ្ញាតិបិ អត្ថោ។

សីលមយេ ញាណន្តិ ឯត្ថ សីលន្តិ សីលនដ្ឋេន សីលំ។ កិមិទំ សីលនំ នាម? សមាធានំ វា, កាយកម្មាទីនំ សុសីល្យវសេន អវិប្បកិណ្ណតាតិ អត្ថោ។ ឧបធារណំ វា, កុសលានំ ធម្មានំ បតិដ្ឋាវសេន អាធារភាវោតិ អត្ថោ។ ឯតទេវ ហិ ឯត្ថ អត្ថទ្វយំ សទ្ទលក្ខណវិទូ អនុជានន្តិ។ អញ្ញេ បន “អធិសេវនដ្ឋេន អាចារដ្ឋេន តស្សីលដ្ឋេន សិរដ្ឋេន សីតលដ្ឋេន សិវដ្ឋេន សីល”ន្តិ វណ្ណយន្តិ។

សីលនំ **លក្ខណំ** តស្ស, ភិន្នស្សាបិ អនេកធា;
សនិទស្សនត្តំ រូបស្ស, យថា ភិន្នស្ស នេកធា។

យថា ហិ នីលបីតាទិភេទេន អនេកធា ភិន្នស្សាបិ រូបាយតនស្ស សនិទស្សនត្តំ លក្ខណំ នីលាទិភេទេន ភិន្នស្សាបិ សនិទស្សនភាវានតិក្កមនតោ, តថា សីលស្ស ចេតនាទិភេទេន អនេកធា ភិន្នស្សាបិ យទេតំ កាយកម្មាទីនំ សមាធានវសេន កុសលានញ្ច ធម្មានំ បតិដ្ឋានវសេន វុត្តំ សីលនំ, តទេវ លក្ខណំ ចេតនាទិភេទេន ភិន្នស្សាបិ សមាធានបតិដ្ឋានភាវានតិក្កមនតោ។ ឯវំលក្ខណស្ស បនស្ស –

“ទុស្សីល្យវិទ្ធំសនតា, អនវជ្ជគុណោ តថា;
កិច្ចសម្បត្តិ អត្ថេន, **រសោ** នាម បវុច្ចតិ”។

តស្មា ឥទំ សីលំ នាម កិច្ចដ្ឋេន រសេន ទុស្សីល្យវិទ្ធំសនរសំ, សម្បត្តិអត្ថេន រសេន អនវជ្ជរសន្តិ វេទិតព្ពំ។

សោចេយ្យបច្ចុបដ្ឋានំ , តយិទំ តស្ស វិញ្ញុហិ;
ឱត្តប្បញ្ច ហិរី ចេវ, **បទដ្ឋាន**ន្តិ វណ្ណិតំ។ –

តយិទំ សីលំ "កាយសោចេយ្យំ វចីសោចេយ្យំ មនោសោចេយ្យ"ន្តិ (ឥតិវុ. ៦៦) ឯវំ វុត្តសោចេយ្យបច្ចុបដ្ឋានំ, សុចិភាវេន បច្ចុបដ្ឋាតិ គហណភាវំ គច្ឆតិ។ ហិរោត្តប្បញ្ច បន តស្ស វិញ្ញូហិ បទដ្ឋានន្តិ វណ្ណិតំ, អាសន្នការណន្តិ អត្ថោ។ ហិរោត្តប្បេ ហិ សតិ សីលំ ឧប្បជ្ជតិ ចេវ តិដ្ឋតិ ច, អសតិ នេវ ឧប្បជ្ជតិ ន តិដ្ឋតីតិ ឯវំវិធេន សីលេន សហគតំ តំសម្បយុត្តំ ញាណំ សីលមយេ ញាណំ។ អថ វា សីលមេវ បកតំ សីលមយំ, តស្មិំ សីលមយេ តំសម្បយុត្តំ ញាណំ។ អសំវរេ អាទីនវបច្ចវេក្ខណា ច, សំវរេ អានិសំសបច្ចវេក្ខណា ច, សំវរបារិសុទ្ធិបច្ចវេក្ខណា ច, សំវរសំកិលេសវោទានបច្ចវេក្ខណា ច សីលមយញាណេនេវ សង្គហិតា។

៣. សំវរិត្វា សមាទហនេ បញ្ញាតិ សីលមយញាណេ វុត្តសីលសំវរេន សំវរិត្វា សំវរំ កត្វា សីលេ បតិដ្ឋាយ សមាទហន្តស្ស ឧបចារប្បនាវសេន ចិត្តេកគ្គតំ ករោន្តស្ស តស្មិំ សមាទហនេ បវត្តា តំសម្បយុត្តា បញ្ញា។ សមំ សម្មា ច អាទហនំ ឋបនន្តិ ច សមាទហនំ, សមាធិស្សេវេតំ បរិយាយវចនំ។

សមាធិភាវនាមយេ ញាណន្តិ ឯត្ថ កុសលចិត្តេកគ្គតា សមាធិ។ កេនដ្ឋេន សមាធិ? សមាធានដ្ឋេន សមាធិ។ កិមិទំ សមាធានំ នាម? ឯការម្មណេ ចិត្តចេតសិកានំ សមំ សម្មា ច អាធានំ, ឋបនន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ តស្មា យស្ស ធម្មស្សានុភាវេន ឯការម្មណេ ចិត្តចេតសិកា សមំ សម្មា ច អវិក្ខិបមានា អវិប្បកិណ្ណា ច ហុត្វា តិដ្ឋន្តិ, ឥទំ សមាធានន្តិ វេទិតព្ពំ។ តស្ស ខោ បន សមាធិស្ស –

លក្ខណំ តុ អវិក្ខេបោ, វិក្ខេបវិទ្ធំសនំ **រសោ**;
អកម្បនមុ**បដ្ឋានំ, បទដ្ឋានំ** សុខំ បន។

ភាវីយតិ វឌ្ឍីយតីតិ ភាវនា, សមាធិ ឯវ ភាវនា សមាធិភាវនា, សមាធិស្ស វា ភាវនា វឌ្ឍនា សមាធិភាវនា។ សមាធិភាវនាវចនេន អញ្ញំ ភាវនំ បដិក្ខិបតិ។ បុព្ពេ វិយ ឧបចារប្បនាវសេន សមាធិភាវនាមយេ ញាណំ។

៤. បច្ចយបរិគ្គហេ បញ្ញាតិ ឯត្ថ បដិច្ច ផលមេតីតិ បច្ចយោ។ **បដិច្ចា**តិ ន វិនា តេន, អបច្ចក្ខិត្វាតិ អត្ថោ។ ឯតីតិ ឧប្បជ្ជតិ ចេវ បវត្តតិ ចាតិ អត្ថោ។ អបិច ឧបការកត្ថោ បច្ចយត្ថោ, តស្ស បច្ចយស្ស ពហុវិធត្តា បច្ចយានំ បរិគ្គហេ វវត្ថាបនេ ច បញ្ញា បច្ចយបរិគ្គហេ បញ្ញា។

ធម្មដ្ឋិតិញាណន្តិ ឯត្ថ **ធម្ម**សទ្ទោ តាវ សភាវបញ្ញាបុញ្ញបញ្ញត្តិអាបត្តិបរិយត្តិនិស្សត្តតាវិការគុណបច្ចយបច្ចយុប្បន្នាទីសុ ទិស្សតិ។ អយញ្ហិ "កុសលា ធម្មា អកុសលា ធម្មា អព្យាកតា ធម្មា"តិអាទីសុ (ធ. ស. តិកមាតិកា ១) សភាវេ ទិស្សតិ។

"យស្សេតេ ចតុរោ ធម្មា, សទ្ធស្ស ឃរមេសិនោ;
សច្ចំ ធម្មោ ធិតិ ចាគោ, ស វេ បេច្ច ន សោចតី"តិ។ (សុ. និ. ១៩០) –

អាទីសុ បញ្ញាយំ។

"ន ហិ ធម្មោ អធម្មោ ច, ឧភោ សមវិបាកិនោ;
អធម្មោ និរយំ នេតិ, ធម្មោ បាបេតិ សុគ្គតិ"ន្តិ។ (ថេរគា. ៣០៤) –

អាទីសុ បុញ្ញេ។ "បញ្ញត្តិធម្មា និរុត្តិធម្មា អធិវចនធម្មា"តិអាទីសុ (ធ. ស. ទុកមាតិកា ១០៦-១០៨) បញ្ញត្តិយំ។ "បារាជិកា ធម្មា សង្ឃាទិសេសា ធម្មា"តិអាទីសុ (បារា. ២៣៣-២៣៤) អាបត្តិយំ។ "ឥធ ភិក្ខុ ធម្មំ ជានាតិ សុត្តំ គេយ្យំ វេយ្យាករណ"ន្តិអាទីសុ (អ. និ. ៥.៧៣) បរិយត្តិយំ។ "តស្មិំ ខោ បន សមយេ ធម្មា ហោន្តិ (ធ. ស. ១២១)។ ធម្មេសុ ធម្មានុបស្សី វិហរតី"តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.៣៧៣; ម. និ. ១.១១៥) និស្សត្តតាយំ។ "ជាតិធម្មា ជរាធម្មា មរណធម្មា"តិអាទីសុ (អ. និ. ១០.១០៧) វិការេ។ "ឆន្នំ ពុទ្ធធម្មាន"ន្តិអាទីសុ (មហានិ. ៥០) គុណេ។ "ហេតុម្ហិ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា"តិអាទីសុ (វិភ. ៧២០) បច្ចយេ។ "ឋិតាវ សា ធាតុ ធម្មដ្ឋិតតា ធម្មនិយាមតា"តិអាទីសុ (សំ. និ. ២.២០; អ. និ. ៣.១៣៧) បច្ចយុប្បន្នេ។ ស្វាយមិធាបិ បច្ចយុប្បន្នេ ទដ្ឋព្ពោ។ អត្ថតោ បន អត្តនោ សភាវំ ធារេន្តីតិ វា, បច្ចយេហិ ធារីយន្តីតិ វា, អត្តនោ ផលំ ធារេន្តីតិ វា, អត្តនោ បរិបូរកំ អបាយេសុ អបត

មានំ ធារេន្តីតិ វា, សកសកលក្ខណេ ធារេន្តីតិ វា, ចិត្តេន អវធារិយន្តីតិ វា យថាយោគំ ធម្មាតិ វុច្ចន្តិ។ តេច បន អត្តនោ បច្ចយេហិ ធារិយន្តីតិ ធម្មា, បច្ចយសមុប្បន្នា ធម្មា តិដ្ឋន្តិ ឧប្បជ្ជន្តិ ចេវ បវត្តន្តិ ច ឯតាយាតិ ធម្មដ្ឋិតិ, បច្ចយធម្មានមេតំ អធិវចនំ ។ តស្សំ ធម្មដ្ឋិតិយំ ញាណំ ធម្មដ្ឋិតិញាណំ។ តទេតំ្ហិ សមាធិភាវនាមយញាណេ វុត្តសមាធិនា សមាហិតេន ចិត្តេន យថាភូតញាណទស្សនត្ថាយ យោគមារភិត្វា វវត្ថាបិតនាមរូបស្ស តេសំ នាមរូបានំ បច្ចយបរិគ្គហបរិយាយំ ធម្មដ្ឋិតិញាណំ ឧប្បជ្ជតិ។ “នាមរូបវវត្ថានេ ញាណ”ន្តិ អវត្វា ឯវ កស្មា “ធម្មដ្ឋិតិញាណ”ន្តិ វុត្តន្តិ ចេ? បច្ចយបរិគ្គហេនេវ បច្ចយសមុប្បន្នបរិគ្គហស្ស សិទ្ធត្តា។ បច្ចយសមុប្បន្នេ ហិ អបរិគ្គហិតេ បច្ចយបរិគ្គហោ ន សក្កា ហោតិ កាតុំ។ តស្មា ធម្មដ្ឋិតិញាណគហណេនេវ តស្ស ហេតុភូតំ បុព្ពេ សិទ្ធំ នាមរូបវវត្ថានញាណំ វុត្តមេវ ហោតីតិ វេទិតព្ពំ។ កស្មា ទុតិយតតិយញាណំ វិយ “សមាទហិត្វា បច្ចយបរិគ្គហេ បញ្ញា”តិ ន វុត្តន្តិ ចេ? សមថវិបស្សនានំ យុគនទ្ធត្តា។

“សមាទហិត្វា យថា ចេ វិបស្សតិ, វិបស្សមានោ តថា ចេ សមាទហេ;
វិបស្សនា ច សមថោ តទា អហុ, សមានភាគា យុគនទ្ធា វត្តរេ”តិ។ –

ហិ វុត្តំ។ តស្មា សមាធី អវិស្សជ្ជេត្វា សមាធិញ្ច ញាណញ្ច យុគនទ្ធំ កត្វា យាវ អរិយមគ្គោ, តាវ ឧស្សុក្កាបេតព្ពន្តិ ញាបនត្ថំ “បច្ចយបរិគ្គហេ បញ្ញា ធម្មដ្ឋិតិញាណ”មិច្ចេវ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

៥. អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នានំ ធម្មានំ សង្ខិបិត្វា វវត្ថានេ **បញ្ញា**តិ ឯត្ថ អត្តនោ សភាវំ, ឧប្បាទាទិក្ខណំ វា បត្វា អតិ ឥតា អតិក្កន្តាតិ អតីតា, តទុភយម្បិ ន អាគតា ន សម្បត្តាតិ អនាគតា, តំ តំ ការណំ បដិច្ច ឧប្បាទាទិឧទ្ធំ បន្នា គតា បវត្តាតិ បច្ចុប្បន្នា។ អទ្ធា សន្តតិខណបច្ចុប្បន្នេសុ សន្តតិបច្ចុប្បន្នំ ឥធាធិប្បេតំ។ តេសំ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នានំ បញ្ចក្ខន្ធធម្មានំ ឯកេកក្ខន្ធលក្ខណេ សង្ខិបិត្វា កលាបវសេន រាសិ កត្វា វវត្ថានេ និច្ឆយនេ សន្និដ្ឋាបនេ បញ្ញា។

សម្មសនេ ញាណន្តិ សម្មា អាមសនេ អនុមជ្ជនេ បេក្ខណេ ញាណំ, កលាបសម្មសនញាណន្តិ អត្ថោ។ តទេតំ្ហិ នាមរូបវវត្ថានញាណានន្តរំ នាមរូបបច្ចយបរិគ្គហេ ធម្មដ្ឋិតិញាណេ ឋិតស្ស “យំកិញ្ចិ រូបំ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នំ អជ្ឈត្តំ វា ពហិទ្ធា វា ឱឡារិកំ វា សុខុមំ វា ហីនំ វា បណីតំ វា យំ ទូរេ សន្តិកេ វា, សព្ពំ តំ រូបំ អនិច្ចតោ វវត្ថបេតិ, ឯកំ សម្មសនំ, ទុក្ខតោ វវត្ថបេតិ, ឯកំ សម្មសនំ, អនត្តតោ វវត្ថបេតិ, ឯកំ សម្មសន”ន្តិអាទិនា (បដិ. ម. ១.៤៨) នយេន វុត្តសម្មសនវសេន បុព្ពេ វវត្ថាបិតេ ឯកេកស្មឹ ខន្ធេ តិលក្ខណំ អារោបេត្វា អនិច្ចតោ ទុក្ខតោ អនត្តតោ វិបស្សន្តស្ស កលាបសម្មសនញាណំ ឧប្បជ្ជតិ។

៦. **បច្ចុប្បន្នានំ ធម្មានំ វិបរិណាមានុបស្សនេ បញ្ញា**តិ សន្តតិវសេន បច្ចុប្បន្នានំ អជ្ឈត្តំ បញ្ចក្ខន្ធធម្មានំ វិបរិណាមទស្សនេ ភង្គទស្សនេ បញ្ញា។ យស្មា “ឥមេ ធម្មា ឧប្បជ្ជិត្វា ភិជ្ជន្តី”តិ ឧទយំ គហេត្វាបិ ភេទេយេវ ចិត្តំ ឋបេតិ, តស្មា អវុត្តោបិ ឧទយោ វុត្តោយេវ ហោតីតិ វេទិតព្ពោ។ បច្ចុប្បន្នានំ ធម្មានំ ទស្សនេន វា ឧទយទស្សនស្ស សិទ្ធត្តា ឧទយោ វុត្តោយេវ ហោតិ។ ន ហិ ឧទយំ វិនា ធម្មានំ ឧប្បន្នត្តំ សិជ្ឈតិ, តស្មា “បច្ចុប្បន្នានំ ធម្មានំ ឧប្បាទវិបរិណាមានុបស្សនេ បញ្ញា”តិ អវុត្តេបិ វុត្តមេវ ហោតីតិ វេទិតព្ពំ។ “ឧទយព្ពយានុបស្សនេ ញាណ”ន្តិ និយមិតត្តា ច ឧទយទស្សនំ សិទ្ធមេវ ហោតីតិ អនន្តរំ វុត្តស្ស សម្មសនញាណស្ស បារំ គន្ត្វា តំសម្មសនេយេវ បាកដីភូតេ ឧទយព្ពយេ បរិគ្គណ្ហិត្វា សង្ខារានំ បរិច្ឆេទករណត្ថំ ឧទយព្ពយានុបស្សនំ អារភន្តស្ស ឧប្បជ្ជតិ ឧទយព្ពយានុបស្សនាញាណំ។ តញ្ហិ ឧទយព្ពយេ អនុបស្សនតោ ឧទយព្ពយានុបស្សនាតិ វុច្ចតិ។

៧. **អារម្មណំ បដិសង្ខា**តិ រូបក្ខន្ធាទិអារម្មណំ ភង្គតោ បដិសង្ខាយ ជានិត្វា បស្សិត្វា។ **ភង្គានុបស្សនេ បញ្ញា វិបស្សនេ ញាណ**ន្តិ តស្ស អារម្មណំ ភង្គតោ បដិសង្ខាយ ឧប្បន្នស្ស ញាណស្ស ភង្គំ អនុបស្សនេ យា បញ្ញា, តំ “វិបស្សនេ ញាណ”ន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **វិបស្សនា**តិ ច វិវិធា បស្សនា វិបស្សនា។ អារម្មណបដិសង្ខាតិបិ បាឋោ។ តស្សត្ថោ – អារម្មណស្ស បដិសង្ខា ជាននា បស្សនាតិ វុត្តនយេនេវ អារម្មណបដិសង្ខា “ភង្គានុបស្សនេ បញ្ញា វិបស្សនេ ញាណ”ន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ យស្មា បន ភង្គានុបស្សនាយ ឯវ វិបស្សនា សិខំ បាបុណាតិ, តស្មា វិសេសេត្វា ឥទមេវ “វិបស្សនេ ញាណ”ន្តិ វុត្តំ។ យស្មា ឧទយព្ពយានុបស្សនាយ ឋិតស្ស មគ្គាមគ្គញាណទស្សនំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្មា តស្សា សិទ្ធាយ តំ សិទ្ធមេវ ហោតីតិ តំ អវត្វាវ ភង្គានុបស្សនាយ ឯវ វិបស្សនាសិខំ ញាណំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ ឧទយព្ពយានុបស្សនាយ សុបរិទិដ្ឋឧទយព្ពយស្ស សុបរិច្ឆិន្នេសុ សង្ខារេសុ លហុំ លហុំ ឧបដ្ឋហន្តេសុ ញាណេ តិក្ខេ វហន្តេ ឧទយំ បហាយ ភង្គេ ឯវ សតិ សន្តិដ្ឋតិ, តស្ស “ឯវំ ឧប្បជ្ជិត្វា ឯវំ នាម សង្ខារា ភិជ្ជន្តី”តិ បស្សតោ ឯតស្មឹ ឋានេ ភង្គានុបស្សនាញាណំ ឧប្បជ្ជតិ។

៨. ភយតុបដ្ឋានេ បញ្ញាតិ ឧប្បាទបវត្តនិមិត្តអាយូហនាបដិសន្ធីនំ ភយតោ ឧបដ្ឋានេ បីឡាយោគតោ សប្បដិភយវសេន គហណូបគមនេ បញ្ញាតិ អត្ថោ។ ភយតោ ឧបដ្ឋាតីតិ ភយតុបដ្ឋានំ អារម្មណំ , តស្មឹ ភយតុបដ្ឋានេ។ អថ វា ភយតោ ឧបតិដ្ឋតីតិ ភយតុបដ្ឋានំ, បញ្ញា, តំ “ភយតុបដ្ឋាន”ន្តិ វុត្តំ ហោតិ។

អាទីនវេ ញាណន្តិ កម្មវចនមេវ។ “យា ច ភយតុបដ្ឋានេ បញ្ញា, យញ្ច អាទីនវេ ញាណំ, យា ច និព្ពិទា, ឥមេ ធម្មា ឯកដ្ឋា, ព្យញ្ជនមេវ នាន”ន្តិ (បដិ. ម. ១.២២៧) វុត្តត្តា ឯកមិវ វុច្ចមានម្បិ អវត្ថាភេទេន មុញ្ចិតុកម្យតាទិ វិយ តិវិធមេវ ហោតិ។ តស្មា ភយតុបដ្ឋានអាទីនវានុបស្សនាសុ សិទ្ធាសុ និព្ពិទានុបស្សនា សិទ្ធា ហោតីតិ កត្វា អវុត្តាបិ វុត្តាវ ហោតីតិ វេទិតព្ពា។

សព្ពសង្ខារានំ ភង្គារម្មណំ ភង្គានុបស្សនំ អាសេវន្តស្ស ភាវេន្តស្ស ពហុលីករោន្តស្ស តិភវចតុយោនិបញ្ចគតិសត្តវិញ្ញាណដ្ឋិតិនវសត្តាវាសេសុ បភេទកា សង្ខារា សុខេន ជីវិតុកាមស្ស ភីរុកបុរិសស្ស សីហព្យគ្ឃទីបិអច្ឆតរច្ឆយក្ខរក្ខសចណ្ឌគោណចណ្ឌកុក្កុរបភិន្ន- មទចណ្ឌហត្ថិឃោរអាសិវិសអសនិវិចក្កសុសានរណភូមិជលិតអង្គារកាសុអាទយោ វិយ មហាភយំ ហុត្វា ឧបដ្ឋហន្តិ, តស្ស “អតីតា សង្ខារា និរុទ្ធា, បច្ចុប្បន្នា និរុជ្ឈន្តិ, អនាគតាបិ ឯវមេវ និរុជ្ឈិស្សន្តី”តិ បស្សតោ ឯតស្មឹ ឋានេ ភយតុបដ្ឋានំ ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ។ តស្ស តំ ភយតុបដ្ឋានញាណំ អាសេវន្តស្ស ភាវេន្តស្ស ពហុលីករោន្តស្ស សព្ពភវយោនិគតិឋិតិសត្តាវាសេសុ នេវ តាណំ ន លេណំ ន គតិ ន បដិសរណំ បញ្ញាយតិ, សព្ពភវយោនិគតិឋិតិនិវាសគតេសុ សង្ខារេសុ ឯកសង្ខារេបិ បត្ថនា វា បរាមាសោ វា ន ហោតិ, តយោ ភវា វីតច្ចិតង្គារបុណ្ណា អង្គារកាសុយោ វិយ, ចត្តារោ មហាភូតា ឃោរវិសា អាសិវិសា វិយ, បញ្ចក្ខន្ធា ឧក្ខិត្តាសិកា វធកា វិយ, ឆ អជ្ឈត្តិកាយតនានិ សុញ្ញគាមោ វិយ, ឆ ពាហិរាយតនានិ គាមឃាតកចោរា វិយ, សត្តវិញ្ញាណដ្ឋិតិយោ នវ ច សត្តាវាសា ឯកាទសហិ អគ្គីហិ អាទិត្តា សម្បជ្ជលិតា សជោតិភូតា វិយ ច, សព្ពេ សង្ខារា គណ្ឌភូតា រោគភូតា សល្លភូតា អឃភូតា អាពាធភូតា វិយ ច និរស្សាទា និរសា មហាអាទីនវរាសិភូតា ហុត្វា ឧបដ្ឋហន្តិ, សុខេន ជីវិតុកាមស្ស ភីរុកបុរិសស្ស រមណីយាការសណ្ឋិតម្បិ សវាឡកមិវ វនគហនំ, សសទ្ទូលា វិយ គុហា, សគាហរក្ខសំ វិយ ឧទកំ, សមុស្សិតខគ្គា វិយ បច្ចត្ថិកា, សវិសំ វិយ ភោជនំ, សចោរោ វិយ មគ្គោ, អាទិត្តមិវ អគារំ, ឧយ្យុត្តសេនា វិយ រណភូមិ។ យថា ហិ សោ បុរិសោ ឯតានិ សវាឡកវនគហនាទីនិ អាគម្ម ភីតោ សំវិគ្គោ លោមហដ្ឋជាតោ សមន្តតោ អាទីនវមេវ បស្សតិ, ឯវមេវ សោ យោគាវចរោ ភង្គានុបស្សនាវសេន សព្ពសង្ខារេសុ ភយតោ ឧបដ្ឋិតេសុ សមន្តតោ និរសំ និរស្សាទំ អាទីនវមេវ បស្សតិ។ តស្សេវំ បស្សតោ អាទីនវានុបស្សនាញាណំ ឧប្បជ្ជតិ។

សោ ឯវំ សព្ពសង្ខារេ អាទីនវតោ សម្បស្សន្តោ សព្ពភវយោនិគតិវិញ្ញាណដ្ឋិតិសត្តាវាសគតេ សភេទកេ សង្ខារគតេ និព្ពិន្ទតិ ឧក្កណ្ឋតិ នាភិរមតិ។ សេយ្យថាបិ នាម ចិត្តកូដបព្ពតបាទាភិរតោ សុវណ្ណរាជហំសោ អសុចិម្ហិ ចណ្ឌាលគាមទ្វារអាវាដេ នាភិរមតិ, សត្តសុ មហាសរេសុយេវ អភិរមតិ, ឯវមេវ អយំ យោគីរាជហំសោ សុបរិទិដ្ឋាទីនវេ សភេទកេ សង្ខារគតេ នាភិរមតិ, ភាវនារាមតាយ បន ភាវនារតិយា សមន្នាគតត្តា សត្តសុ អនុបស្សនាសុយេវ អភិរមតិ។ យថា ច សុវណ្ណបញ្ជរេបិ បក្ខិត្តោ សីហោ មិគរាជា នាភិរមតិ, តិយោជនសហស្សវិត្ថតេ បន ហិមវន្តេយេវ រមតិ, ឯវមយម្បិ យោគីសីហោ តិវិធេ សុគតិភវេបិ នាភិរមតិ, តីសុ អនុបស្សនាសុយេវ រមតិ។ យថា ច សព្ពសេតោ សត្តប្បតិដ្ឋោ ឥទ្ធិមា វេហាសង្គមោ ឆទ្ទន្តោ នាគរាជា នគរមជ្ឈេ នាភិរមតិ, ហិមវតិ ឆទ្ទន្តរហទេយេវ រមតិ, ឯវមយំ យោគីវរវារណោ សព្ពស្មិម្បិ សង្ខារគតេ នាភិរមតិ, “អនុប្បាទោ ខេម”ន្តិអាទិនា (បដិ. ម. ១.៥៣) នយេន និទ្ទិដ្ឋេ សន្តិបទេយេវ រមតិ, តន្និន្នតប្បោណតប្បព្ភារមានសោ ហោតិ។ ឯត្តាវតា តស្ស និព្ពិទានុបស្សនាញាណំ ឧប្បន្នំ ហោតីតិ។

៩. មុញ្ចិតុកម្យតាបដិសង្ខាសន្តិដ្ឋនា បញ្ញា សង្ខារុបេក្ខាសុ ញាណន្តិ មុញ្ចិតុំ ចជិតុំ កាមេតិ ឥច្ឆតីតិ មុញ្ចិតុកាមោ, មុញ្ចិតុកាមស្ស ភាវោ មុញ្ចិតុកម្យតា។ បដិសង្ខាតិ ឧបបរិក្ខតីតិ បដិសង្ខា, បដិសង្ខានំ វា បដិសង្ខា។ សន្តិដ្ឋតិ អជ្ឈុបេក្ខតីតិ សន្តិដ្ឋនា, សន្តិដ្ឋនំ វា សន្តិដ្ឋនា។ មុញ្ចិតុកម្យតា ច សា បដិសង្ខា ច សន្តិដ្ឋនា ចាតិ មុញ្ចិតុកម្យតាបដិសង្ខាសន្តិដ្ឋនា។ ឥតិ បុព្ពភាគេ និព្ពិទាញាណេន និព្ពិន្នស្ស ឧប្បាទាទីនិ បរិច្ចជិតុកាមតា មុញ្ចិតុកម្យតា។ មុញ្ចនស្ស ឧបាយករណត្ថំ មជ្ឈេ បដិសង្ខានំ បដិសង្ខា។ មុញ្ចិត្វា អវសានេ អជ្ឈុបេក្ខនំ សន្តិដ្ឋនា។ ឯវំ អវត្ថាភេទេន តិប្បការា បញ្ញា សង្ខារានំ អជ្ឈុបេក្ខនាសុ ញាណំ, មុញ្ចិតុកម្យតាបដិសង្ខាសន្តិដ្ឋនាសង្ខាតានំ អវត្ថាភេទេន ភិន្នានំ តិស្សន្នម្បិ បញ្ញានំ សង្ខារុបេក្ខតំ ឥច្ឆន្តេន បន “បញ្ញា”តិ ច “សង្ខារុបេក្ខាសូ”តិ ច ពហុវចនំ កតំ, អវត្ថាភេទេន ភិន្នស្សាបិ ឯកត្តា “ញាណ”ន្តិ ឯកវចនំ កតន្តិ វេទិតព្ពំ។ វុត្តញ្ច – “យា ច មុញ្ចិតុកម្យតា យា ច បដិសង្ខានុបស្សនា យា ច សង្ខារុបេក្ខា, ឥមេ ធម្មា ឯកដ្ឋា, ព្យញ្ជនមេវ នាន”ន្តិ (បដិ. ម. ១.២២៧)។ កេចិ បន “សង្ខារុបេក្ខាសូតិ ពហុវចនំ សមថវិបស្សនាវសេន សង្ខារុបេក្ខានំ ពហុត្តា”តិបិ វទន្តិ។ សង្ខារុបេក្ខាសូតិ ច កិរិយាបេក្ខន្តិ វេទិតព្ពំ។ អវត្ថាភេ

ទេន បន តេន និព្ពិទាញាណេន និព្ពិន្ទន្តស្ស ឧក្កណ្ឋន្តស្ស សព្ពភវយោនិគតិវិញ្ញាណដ្ឋិតិសត្តាវាសគតេសុ សភេទកេសុ សង្ខារេសុ ចិត្តំ ន សជ្ជតិ ន លគ្គតិ ន ពជ្ឈតិ, សព្ពសង្ខារគតំ មុញ្ចិតុកាមំ ឆឌ្ឌេតុកាមំ ហោតិ។

អថ វា យថា ជាលព្ភន្តរគតោ មច្ឆោ, សប្បមុខគតោ មណ្ឌូកោ, បញ្ជរបក្ខិត្តោ វនកុក្កុដោ, ទឡ្ហបាសវសំគតោ មិគោ, អហិតុណ្ឌិកហត្ថគតោ សប្បោ, មហាបង្កបក្ខន្ទោ កុញ្ជរោ, សុបណ្ណមុខគតោ នាគរាជា, រាហុមុខបវិដ្ឋោ ចន្ទោ, សបត្តបរិក្ខិត្តោ បុរិសោតិឯវមាទយោ តតោ តតោ មុច្ចិតុកាមា និស្សរិតុកាមាវ ហោន្តិ, ឯវំ តស្ស យោគិនោ ចិត្តំ សព្ពស្មា សង្ខារគតា មុច្ចិតុកាមំ និស្សរិតុកាមំ ហោតិ។ ឯវញ្ហិ វុច្ចមានេ “មុច្ចិតុកាមស្ស មុច្ចិតុកម្យតា”តិ បាឋោ យុជ្ជតិ។ ឯវញ្ច សតិ “ឧប្បាទំ មុញ្ចិតុកម្យតា”តិអាទីសុ “ឧប្បាទា មុច្ចិតុកម្យតា”តិអាទិ វត្តព្ពំ ហោតិ, តស្មា បុរិមោ ឯវ អត្ថោ សុន្ទរតរោ។ អថស្ស សព្ពសង្ខារេសុ វិគតាលយស្ស សព្ពសង្ខារគតំ មុញ្ចិតុកាមស្ស មុញ្ចិតុកម្យតាញាណំ ឧប្បជ្ជតិ។ សោ ឯវំ សព្ពភវយោនិគតិវិញ្ញាណដ្ឋិតិសត្តាវាសគតេ សភេទកេ សង្ខារេ មុញ្ចិតុកាមោ មុញ្ចនស្ស ឧបាយសម្បាទនត្ថំ បុន តេ ឯវ សង្ខារេ បដិសង្ខានុបស្សនាញាណេន តិលក្ខណំ អារោបេត្វា វិបស្សតិ។ ឯវញ្ហិ វិបស្សតោ ចស្ស អនិច្ចវសេន និមិត្តំ បដិសង្ខាញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, ទុក្ខវសេន បវត្តំ បដិសង្ខាញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, អនត្តវសេន និមិត្តញ្ច បវត្តញ្ច បដិសង្ខាញាណំ ឧប្បជ្ជតិ។ សោ បដិសង្ខានុបស្សនាញាណេន “សព្ពេ សង្ខារា សុញ្ញា”តិ ទិស្វា តិលក្ខណំ អារោបេត្វា សង្ខារេ បរិគ្គណ្ហន្តោ ភយញ្ច នន្ទិញ្ច វិប្បហាយ ភរិយាយ ទោសំ ទិស្វា វិស្សដ្ឋភរិយោ វិយ បុរិសោ តស្សា ភរិយាយ សង្ខារេសុ ឧទាសីនោ ហោតិ មជ្ឈត្តោ, “អហ”ន្តិ វា “មម”ន្តិ វា ន គណ្ហាតិ។ តស្ស ឯវំ ជានតោ ឯវំ បស្សតោ តីសុ ភវេសុ ចិត្តំ បតិលីយតិ បដិកុដតិ បដិវត្តតិ ន សម្បសារិយតិ។ សេយ្យថាបិ នាម បទុមបលាសេ ឦសកំ បោណេ ឧទកផុសិតានិ បតិលីយន្តិ បដិកុដន្តិ បដិវត្តន្តិ ន សម្បសារិយន្តិ។ សេយ្យថាបិ វា បន កុក្កុដបត្តំ វា ន្ហារុទទ្ទុលំ វា អគ្គិម្ហិ បក្ខិត្តំ បតិលីយតិ បដិកុដតិ បដិវត្តតិ ន សម្បសារិយតិ, ឯវំ តស្ស តីសុ ភវេសុ ចិត្តំ បតិលីយតិ បដិកុដតិ បដិវត្តតិ ន សម្បសារិយតិ, ឧបេក្ខា សណ្ឋាតិ។ ឯវមស្ស សង្ខារុបេក្ខាញាណំ ឧប្បន្នំ ហោតិ។ ឥមិនា សង្ខារុបេក្ខាញាណេន សទ្ធឹ ឧបរិ គោត្រភុញាណស្ស សាធកំ អនុលោមញាណំ បុព្ពាបរញាណេហិ អវុត្តម្បិ វុត្តមេវ ហោតីតិ វេទិតព្ពំ។ វុត្តញ្ហិ ភគវតា –

> “សោ វត, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ កញ្ចិ សង្ខារំ និច្ចតោ សមនុបស្សន្តោ អនុលោមិកាយ ខន្តិយា សមន្នាគតោ ភវិស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ, អនុលោមិកាយ ខន្តិយា អសមន្នាគតោ សម្មត្តនិយាមំ ឱក្កមិស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ, សម្មត្តនិយាមំ អនោក្កមមានោ សោតាបត្តិផលំ វា សកទាគាមិផលំ វា អនាគាមិផលំ វា អរហត្តផលំ វា សច្ឆិករិស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតី”តិអាទិ (អ. និ. ៦.៩៨; បដិ. ម. ៣.៣៦)។

វុត្តញ្ច ធម្មសេនាបតិនា –

> “កតិហាការេហិ អនុលោមិកំ ខន្តឹ បដិលភតិ? កតិហាការេហិ សម្មត្តនិយាមំ ឱក្កមតិ? ចត្តាលីសាយ អាការេហិ អនុលោមិកំ ខន្តឹ បដិលភតិ, ចត្តាលីសាយ អាការេហិ សម្មត្តនិយាមំ ឱក្កមតី”តិអាទិ (បដិ. ម. ៣.៣៧)។

បដ្ឋានេ ចេតំ វុត្តំ ភគវតា –

> “អនុលោមំ គោត្រភុស្ស អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ។ អនុលោមំ វោទានស្ស អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ”តិអាទិ (បដ្ឋា. ១.១.៤១៧)។

តស្ស ហិ តំ សង្ខារុបេក្ខាញាណំ អាសេវន្តស្ស ភាវេន្តស្ស ពហុលីករោន្តស្ស អធិមោក្ខសទ្ធា ពលវតរា ហោតិ, វីរិយំ សុបគ្គហិតំ, សតិ សូបដ្ឋិតា, ចិត្តំ សុសមាហិតំ, សង្ខារុបេក្ខាញាណំ តិក្ខតរំ បវត្តតិ។ តស្ស ឥទានិ មគ្គោ ឧប្បជ្ជិស្សតីតិ សង្ខារុបេក្ខាយ សង្ខារេ “អនិច្ចា”តិ វា “ទុក្ខា”តិ វា “អនត្តា”តិ វា សម្មសិត្វា ភវង្គំ ឱតរតិ។ ភវង្គានន្តរំ សង្ខារុបេក្ខាយ កតនយេនេវ សង្ខារេ “អនិច្ចា”តិ វា “ទុក្ខា”តិ វា “អនត្តា”តិ វា អារម្មណំ កុរុមានំ ឧប្បជ្ជតិ មនោទ្វារាវជ្ជនំ។ តទនន្តរំ តថេវ សង្ខារេ អារម្មណំ កត្វា ទ្វេ តីណិ ចត្តារិ វា ជវនចិត្តានិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ តំ សម្បយុត្តំ ញាណំ អនុលោមញាណំ។ តញ្ហិ បុរិមានញ្ច អដ្ឋន្នំ វិបស្សនាញាណានំ តថកិច្ចតាយ អនុលោមេតិ, ឧបរិ ច បត្តព្ពានំ សត្តតឹសាយ ពោធិបក្ខិយធម្មានំ អនុលោមេតិ។ យថា ហិ ធម្មិកោ រាជា វិនិច្ឆយដ្ឋានេ និសិន្នោ អដ្ឋន្នំ វោហារិកមហាមត្តានំ វិនិច្ឆយំ សុត្វា អគតិគមនំ បហាយ មជ្ឈត្តោ ហុត្វា “ឯវំ ហោតូ”តិ អនុមោទមានោ តេសញ្ច វិនិច្ឆយស្ស អនុលោមេតិ, បោរាណស្ស ច រាជធម្មស្ស។ តត្ថ រាជា វិយ អនុលោមញាណំ, អដ្ឋ វោហារិកមហាមត្តា វិយ អដ្ឋ វិបស្សនាញាណានិ, បោរាណរាជធម្មោ វិយ សត្តតឹស ពោធិ

បក្ខិយធម្មា, យថា រាជា “ឯវំ ហោតូ”តិ អនុមោទមានោ វោហារិកានញ្ច វិនិច្ឆយស្ស រាជធម្មស្ស ច អនុលោមេតិ, ឯវមិទំ អនិច្ចាទិវសេន សង្ខារេ អារព្ភ ឧប្បជ្ជមានានំ អដ្ឋន្នញ្ច វិបស្សនាញាណានំ តថកិច្ចតាយ អនុលោមេតិ, ឧបរិ ច បត្តព្ពានំ សត្តតឹសាយ ពោធិបក្ខិយធម្មានំ។ តស្មា អនុលោមញាណន្តិ វុច្ចតិ។

១០. ពហិទ្ធា វុដ្ឋានវិវដ្ដនេ បញ្ញា គោត្រភុញាណន្តិ ឯត្ថ **ពហិទ្ធា**តិ សង្ខារនិមិត្តំ។ តញ្ហិ អជ្ឈត្តចិត្តសន្តានេ អកុសលក្ខន្ធេ ឧបាទាយ ពហិទ្ធាតិ វុត្តំ។ តស្មា ពហិទ្ធា សង្ខារនិមិត្តម្ហា វុដ្ឋាតិ វិគតំ ហុត្វា ឧទ្ធំ តិដ្ឋតីតិ វុដ្ឋានំ, វិវដ្ដតិ បរាវដ្ដតិ បរម្មុខំ ហោតីតិ វិវដ្ដនំ, វុដ្ឋានញ្ច តំ វិវដ្ដនញ្ចាតិ វុដ្ឋានវិវដ្ដនំ។ តេនេវាហ –

“គោត្រភុញាណំ សមុទយស្ស អសមុច្ឆិន្ទនតោ បវត្តា ន វុដ្ឋាតិ, និព្ពានារម្មណតោ បន និមិត្តា វុដ្ឋាតីតិ ឯកតោ វុដ្ឋានំ ហោតី”តិ (វិសុទ្ធិ. ២.៨២៧)។

បុថុជ្ជនគោត្តាភិភវនតោ អរិយគោត្តភាវនតោ គោត្រភុ។ ឥទញ្ហិ អនុលោមញាណេហិ បទុមបលាសតោ ឧទកមិវ សព្ពសង្ខារតោ បតិលីយមានចិត្តស្ស អនុលោមញាណស្ស អាសេវនន្តេ អនិមិត្តំ និព្ពានំ អារម្មណំ កុរុមានំ បុថុជ្ជនគោត្តំ បុថុជ្ជនសង្ខំ បុថុជ្ជនភូមឹ អតិក្កមមានំ អរិយគោត្តំ អរិយសង្ខំ អរិយភូមឹ ឱក្កមមានំ និព្ពានារម្មណេ បឋមាវត្តនបឋមាភោគបឋមសមន្នាហារភូតំ មគ្គស្ស អនន្តរសមនន្តរាសេវនឧបនិស្សយនត្ថិវិគតវសេន ឆហិ អាការេហិ បច្ចយភាវំ សាធយមានំ សិខាប្បត្តំ វិបស្សនាយ មុទ្ធភូតំ អបុនរាវត្តកំ ឧប្បជ្ជតិ។

១១. ទុភតោ វុដ្ឋានវិវដ្ដនេ បញ្ញា មគ្គេ ញាណន្តិ ឯត្ថ **ទុភតោ**តិ ឧភតោ, ទ្វយតោតិ វា វុត្តំ ហោតិ។ កិលេសានំ សមុច្ឆិន្ទនតោ កិលេសេហិ ច តទនុវត្តកក្ខន្ធេហិ ច និព្ពានារម្មណករណតោ ពហិទ្ធា សព្ពសង្ខារនិមិត្តេហិ ច វុដ្ឋាតិ វិវដ្ដតីតិ ទុភតោ វុដ្ឋានវិវដ្ដនេ បញ្ញា។ តេនេវាហ –

“ចត្តារិបិ មគ្គញាណានិ អនិមិត្តារម្មណត្តា និមិត្តតោ វុដ្ឋហន្តិ, សមុទយស្ស សមុច្ឆិន្ទនតោ បវត្តា វុដ្ឋហន្តីតិ ទុភតោ វុដ្ឋានានិ ហោន្តី”តិ (វិសុទ្ធិ. ២.៨២៧)។

មគ្គេ ញាណន្តិ និព្ពានំ មគ្គតិ បេក្ខតិ, និព្ពានត្ថិកេហិ វា មគ្គីយតិ អន្វេសីយតិ, កិលេសេ វា មារេន្តោ គច្ឆតិ បវត្តតីតិ មគ្គោ, តស្មឹ មគ្គេ ញាណំ។ ជាតិគ្គហណេន ឯកវចនំ កតំ។ តញ្ហិ គោត្រភុញាណស្ស អនន្តរំ និព្ពានំ អារម្មណំ កុរុមានំ សយំវជ្ឈេ កិលេសេ និរវសេសំ សមុច្ឆិន្ទមានំ អនមតគ្គសំសារវដ្ដទុក្ខសមុទ្ទំ សោសយមានំ សព្ពាបាយទ្វារានិ បិទហមានំ សត្តអរិយធនសម្មុខីភាវំ កុរុមានំ អដ្ឋង្គិកំ មិច្ឆាមគ្គំ បជហមានំ សព្ពវេរភយានិ វូបសមយមានំ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស ឱរសបុត្តភាវមុបនយមានំ អញ្ញានិ ច អនេកានិ អានិសំសសតានិ បដិលាភយមានំ មគ្គញាណំ ឧប្បជ្ជតិ។

ឋាតុំ ឥច្ឆំ បុរិសោ, លង្ឃិត្វា មាតិកាយ បរតីរេ;
វេគេនាគម្ម យថា, គណ្ហិត្វា ឱរិមតិរតរុពទ្ធំ។

រជ្ជុំ វា ទណ្ឌំ វា, ឧល្លង្ឃិត្វាន បារនិន្នតនុ;
បារាបន្នោ បន តំ, មុញ្ចិយ វេធំ បតិដ្ឋហតិ បារេ។

ឯវំ យោគាវចរោ, សក្កាយមយម្ហិ ឱរិមេ តីរេ;
ទិដ្ឋភយោ អភយេ បន, ឋាតុំ ឥច្ឆំ អមតបារេ។

ឧទយព្ពយានុបស្ស , បភុតិកវេគេន អាគតោ រជ្ជុំ;
រូបាទ្ធំ ទណ្ឌំ វា, តទិតរខន្ធាវ្ហយំ សម្មា។

គណ្ហិត្វា អាវជ្ជន, ចិត្តេន ហិ បុព្ពវុត្តនយតោវ;
អនុលោមេហុល្លង្ឃិយ, និព្ពុតិនិន្នោ តទាសន្នោបគតោ។

តំ មុញ្ចិយ គោត្រភុនា, អលទ្ធអាសេវនេន តុ បវេធំ;
បតិតោ សង្ខតបារេ, តតោ បតិដ្ឋាតិ មគ្គញាណេន។

បស្សិតុកាមោ ចន្ទំ, ចន្ទេ ឆន្នម្ហិ អព្ភបដលេហិ;

ថុលកសុខុមសុខុមេសុ, អព្ភេសុ ហដេសុ វាយុនា កមតោ។

ចន្ទំ បស្សេយ្យ នរោ, យថា តថេវានុលោមញាណេហិ កមា;
សច្ចច្ឆាទកមោហេ, វិនាសិតេ បេក្ខតេ ហិ គោត្រភុ អមតំ។

វាតា វិយ តេ ចន្ទំ, អមតំ ន ហិ បេក្ខរេនុលោមានិ;
បុរិសោ អព្ភានិ យថា, គោត្រភុ ន តមំ វិនោទេតិ។

ភមិតម្ហិ ចក្កយន្តេ, ឋិតោ នរោ អញ្ញទិន្នសញ្ញាយ;
ឧសុបាតេ ផលកសតំ, អបេក្ខមានោ យថា វិជ្ឈេ។

ឯវមិធ មគ្គញាណំ, គោត្រភុនា ទិន្នសញ្ញមវិហាយ;
និព្ពានេ វត្តន្តំ, លោភក្ខន្ធាទិកេ បទាលេតិ។

សំសារទុក្ខជលធិំ , សោសយតិ បិទហតិ ទុគ្គតិទ្វារំ;
កុរុតេ ច អរិយធនិនំ, មិច្ឆាមគ្គញ្ច បជហាតិ។

វេរភយានិ សមយតេ, ករោតិ នាថស្ស ឱរសសុតត្តំ;
អញ្ញេ ច អនេកសតេ, អានីសំសេ ទទាតិ ញាណមិទន្តិ។

១២. បយោគប្បដិប្បស្សទ្ធិបញ្ញា ផលេ ញាណន្តិ ឯត្ថ **បយោគោ**តិ ភុសោ យោគោ, ផលសច្ឆិកិរិយាយ មគ្គភាវនាយ ឧភតោ វុដ្ឋានបយោគោ, តស្ស បយោគស្ស បដិប្បស្សម្ភនំ និដ្ឋានំ បយោគបដិប្បស្សទ្ធិ។ កឹ តំ? ចតុមគ្គកិច្ចបរិយោសានំ។ តស្សា បយោគបដិប្បស្សទ្ធិយា ហេតុភូតាយ បវត្តា ផលេ បញ្ញា បយោគប្បដិប្បស្សទ្ធិបញ្ញា។ ផលតិ វិបច្ចតីតិ ផលំ, តស្មិំ ផលេ តំសម្បយុត្តំ ញាណំ។ ឯកេកស្ស ហិ មគ្គញាណស្ស អនន្តរា តស្ស តស្សេវ វិបាកភូតានិ និព្ពានារម្មណានិ តីណិ វា ទ្វេ វា ឯកំ វា ផលចិត្តានិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ អនន្តរវិបាកត្តាយេវ លោកុត្តរកុសលានំ “សមាធិមានន្តរិកញ្ញមាហូ”តិ (ខុ. បា. ៦.៥; សុ. និ. ២២៨) ច, “ទន្ធំ អានន្តរិកំ បាបុណាតិ អាសវានំ ខយាយា”តិ (អ. និ. ៤.១៦២) ច អាទិ វុត្តំ។ យស្ស ទ្វេ អនុលោមានិ, តស្ស តតិយំ គោត្រភុ, ចតុត្ថំ មគ្គចិត្តំ, តីណិ ផលចិត្តានិ ហោន្តិ។ យស្ស តីណិ អនុលោមានិ, តស្ស ចតុត្ថំ គោត្រភុ, បញ្ចមំ មគ្គចិត្តំ, ទ្វេ ផលចិត្តានិ ហោន្តិ។ យស្ស ចត្តារិ អនុលោមានិ, តស្ស បញ្ចមំ គោត្រភុ, ឆដ្ឋំ មគ្គចិត្តំ, ឯកំ ផលចិត្តំ ហោតិ។ ឥទំ មគ្គវីថិយំ ផលំ។ កាលន្តរផលំ បន សមាបត្តិវសេន ឧប្បជ្ជមានំ និរោធា វុដ្ឋហន្តស្ស ឧប្បជ្ជមានញ្ច ឯតេនេវ សង្គហិតំ។

១៣. ឆិន្នវដុមានុបស្សនេ បញ្ញាតិ តេន តេន អរិយមគ្គេន សមុច្ឆិន្នំ តំ តំ ឧបក្កិលេសំ បច្ឆា បស្សនេ បញ្ញា។ ***វិមុត្តិញាណ***ន្តិ វិមុត្តិយា ញាណំ។ ***វិមុត្តី***តិ ច ឧបក្កិលេសេហិ វិមុត្តំ បរិសុទ្ធំ ចិត្តំ, វិមុត្តភាវោ វា។ តស្សា វិមុត្តិយា ជាននំ ញាណំ វិមុត្តិញាណំ។ កិលេសេហិ វិមុត្តំ ចិត្តសន្តតិម្បិ កិលេសេហិ វិមុត្តភាវម្បិ បច្ចវេក្ខន្តោ កិលេសេហិ ន វិនា បច្ចវេក្ខតីតិ ឯតេន បហីនកិលេសបច្ចវេក្ខណំ វុត្តំ ហោតិ។ “វិមុត្តស្មិំ វិមុត្តមិតិ ញាណំ ហោតី”តិ (មហាវ. ២៣; ទី. និ. ១.២៤៨) ហិ ឥទមេវ សន្ធាយ វុត្តំ។ អវសិដ្ឋកិលេសបច្ចវេក្ខណំ បន អវុត្តម្បិ ឥមិនាវ វុត្តំ ហោតីតិ គហេតព្ពំ។ វុត្តញ្ច –

“វុត្តម្ហិ ឯកធម្មេ, យេ ធម្មា ឯកលក្ខណា តេន;
វុត្តា ភវន្តិ សព្ពេ, ឥតិ វុត្តោ លក្ខណោ ហារោ”តិ។ (នេត្តិ. ៤.៥ និទ្ទេសវារ);

អថ វា អរហតោ អវសិដ្ឋកិលេសបច្ចវេក្ខណាភាវា ចតុន្នំ អរិយានំ លព្ភមានំ បហីនកិលេសបច្ចវេក្ខណមេវ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

១៤. តទា សមុទាគតេ ធម្មេ បស្សនេ បញ្ញាតិ តទា មគ្គក្ខណេ ផលក្ខណេ ច សមុទាគតេ បដិលាភវសេន ច បដិវេធវសេន ច សមាគតេ សម្បត្តេ សមង្គិភូតេ មគ្គផលធម្មេ ចតុសច្ចធម្មេ ច បស្សនា បេក្ខណា បជាននា បញ្ញា។ **បច្ចវេក្ខណេ ញាណ**ន្តិ និវត្តិត្វា ភុសំ បស្សនំ ជាននំ ញាណំ។ ឥមិនា ច ញាណទ្វយេន បច្ចវេក្ខណញាណានិ វុត្តានិ ហោន្តិ។ សោតាបន្នស្ស ហិ មគ្គវីថិយំ សោតាបត្តិផលបរិយោសានេ ចិត្តំ ភវង្គំ ឱតរតិ, តតោ ភវង្គំ ឧបច្ឆិន្ទិត្វា មគ្គបច្ចវេក្ខណត្ថាយ មនោទ្វារាវជ្ជនំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្មិំ និរុទ្ធេ បដិបាដិយា សត្ត

មគ្គបច្ចវេក្ខណជវនានីតិ។ បុន ភវង្គំ ឱតរិត្វា តេនេវ នយេន ផលាទីនំ បច្ចវេក្ខណត្ថាយ អាវជ្ជនាទីនិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ យេសំ ឧប្បត្តិយា ឯស មគ្គំ បច្ចវេក្ខតិ, ផលំ បច្ចវេក្ខតិ, បហីនកិលេសេ បច្ចវេក្ខតិ, អវសិដ្ឋកិលេសេ បច្ចវេក្ខតិ, និព្ពានំ បច្ចវេក្ខតិ។ សោ ហិ “ឥមិនា វតាហំ មគ្គេន អាគតោ”តិ មគ្គំ បច្ចវេក្ខតិ, តតោ “អយំ មេ អានិសំសោ លទ្ធោ”តិ ផលំ បច្ចវេក្ខតិ, តតោ “ឥមេ នាម មេ កិលេសា បហីនា”តិ បហីនកិលេសេ បច្ចវេក្ខតិ, តតោ “ឥមេ នាម មេ កិលេសា អវសិដ្ឋា”តិ ឧបរិមគ្គវជ្ឈេ កិលេសេ បច្ចវេក្ខតិ, អវសានេ “អយំ មេ ធម្មោ អារម្មណតោ បដិលទ្ធោ”តិ អមតំ និព្ពានំ បច្ចវេក្ខតិ។ ឥតិ សោតាបន្នស្ស អរិយសាវកស្ស បញ្ច បច្ចវេក្ខណានិ ហោន្តិ។ យថា ច សោតាបន្នស្ស, ឯវំ សកទាគាមិអនាគាមីនម្បិ។ អរហតោ បន អវសិដ្ឋកិលេសបច្ចវេក្ខណំ នាម នត្ថីតិ ចត្តារិយេវ បច្ចវេក្ខណានិ។ ឯវំ សព្ពានិ ឯកូនវីសតិ បច្ចវេក្ខណញ្ញាណានិ។ ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទោយេវ ចេសោ។ បហីនាវសិដ្ឋកិលេសបច្ចវេក្ខណំ សេក្ខានំ ហោតិ វា ន វា។ តស្ស ហិ អភាវតោយេវ មហានាមោ សក្កោ ភគវន្តំ បុច្ឆិ “កោសុ នាម មេ ធម្មោ អជ្ឈត្តំ អប្បហីនោ, យេន មេ ឯកទា លោភធម្មាបិ ចិត្តំ បរិយាទាយ តិដ្ឋន្តី”តិអាទិ (ម. និ. ១.១៧៥)។

ឯត្ថ ធម្មដ្ឋិតិញាណាទីនំ ឯកាទសន្នំ ញាណានំ វិភាវនត្ថាយ អយំ ឧបមា វេទិតព្ពា – យថា បុរិសោ “មច្ឆេ គហេស្សាមី”តិ មច្ឆខិប្បំ គហេត្វា តទនុរូបេ ឧទកេ ឱសារេត្វា ខិប្បមុខេន ហត្ថំ ឱតារេត្វា អន្តោឧទកេ កណ្ហសប្បំ មច្ឆសញ្ញាយ គីវាយ ទឡ្ហំ គហេត្វា “មហា វត មយា មច្ឆោ លទ្ធោ”តិ តុដ្ឋោ ឧក្ខិបិត្វា បស្សន្តោ សោវត្ថិកត្តយទស្សនេន “សប្បោ”តិ សញ្ជានិត្វា ភីតោ អាទីនវំ ទិស្វា គហណេ និព្ពិន្នោ មុញ្ចិតុកាមោ ហុត្វា មុញ្ចនស្ស ឧបាយំ ករោន្តោ អគ្គនង្គុដ្ឋតោ បដ្ឋាយ ហត្ថំ និព្ពេឋេត្វា ពាហំ ឧក្ខិបិត្វា ឧបរិសីសេ ទ្វេ តយោ វារេ បរិព្ភមេត្វា សប្បំ ទុព្ពលំ កត្វា “គច្ឆ រេ ទុដ្ឋសប្បា”តិ និស្សជ្ជិត្វា វេគេន ថលំ អារុយ្ហ ឋិតោវ “មហន្តស្ស វត ភោ សប្បស្ស មុខតោ មុត្តោម្ហី”តិ ហដ្ឋោ អាគតមគ្គំ ឱលោកេយ្យ។

តត្ថ តស្ស បុរិសស្ស មច្ឆសញ្ញាយ កណ្ហសប្បំ ទឡ្ហំ គហេត្វា តុស្សនំ វិយ ឥមស្ស យោគិនោ អាទិតោ ពាលបុថុជ្ជនស្ស អនិច្ចតាទិវសេន ភយានកំ ខន្ធបញ្ចកំ និច្ចាទិសញ្ញាយ “អហំ មមា”តិ ទិដ្ឋិតណ្ហាហិ ទឡ្ហំ គហេត្វា តុស្សនំ, តស្ស ខិប្បមុខតោ សប្បំ នីហរិត្វា សោវត្ថិកត្តយំ ទិស្វា “សប្បោ”តិ សញ្ជាននំ វិយ សប្បច្ចយនាមរូបបរិគ្គហេន ឃនវិនិព្ភោគំ កត្វា កលាបសម្មសនាទីហិ ញាណេហិ ខន្ធបញ្ចកស្ស អនិច្ចតាទិលក្ខណត្តយំ ទិស្វា “អនិច្ចំ ទុក្ខមនត្តា”តិ តស្ស វវត្ថាបនំ , តស្ស ភាយនំ វិយ ឥមស្ស ភយតុបដ្ឋានញាណំ, សប្បេ អាទីនវទស្សនំ វិយ អាទីនវានុបស្សនាញាណំ, សប្បគហណេ និព្ពិន្ទនំ វិយ និព្ពិទានុបស្សនាញាណំ, សប្បំ មុញ្ចិតុកាមតា វិយ មុញ្ចិតុកម្យតាញាណំ, មុញ្ចនស្ស ឧបាយករណំ វិយ បដិសង្ខានុបស្សនាញាណំ, សប្បំ បរិព្ភមេត្វា ទុព្ពលំ កត្វា និវត្តិត្វា ឌំសិតុំ អសមត្ថភាវបាបនំ វិយ តិលក្ខណារោបនេន សង្ខារុបេក្ខានុលោមញាណេហិ សង្ខារេ បរិព្ភមេត្វា ទុព្ពលំ កត្វា បុន និច្ចសុខត្តាការេន ឧបដ្ឋាតុំ អសមត្ថតាបាបនំ, សប្បវិស្សជ្ជនំ វិយ គោត្រភុញាណំ, សប្បំ វិស្សជ្ជេត្វា ថលំ អារុយ្ហ ឋានំ វិយ និព្ពានថលំ អារុយ្ហ ឋិតំ មគ្គផលញាណំ, ហដ្ឋស្ស អាគតមគ្គោលោកនំ វិយ មគ្គាទិបច្ចវេក្ខណញាណន្តិ។

ឥមេសញ្ច សុតមយញាណាទីនំ ចុទ្ទសន្នំ ញាណានំ ឧប្បត្តិក្កមេន បដិបត្តិក្កមេន ច ទេសនក្កមស្ស កតត្តា បច្ចវេក្ខណេសុ បឋមំ កិលេសបច្ចវេក្ខណំ ហោតិ, តតោ មគ្គផលនិព្ពានបច្ចវេក្ខណានីតិ វេទិតព្ពំ។

“លោកុត្តរំ ឈានំ ភាវេតិ និយ្យានិកំ អបចយគាមី ទិដ្ឋិគតានំ បហានាយ, កាមរាគព្យាបាទានំ តនុភាវាយ, កាមរាគព្យាបាទានំ អនវសេសប្បហានាយ, រូបរាគអរូបរាគមានឧទ្ធច្ចអវិជ្ជានំ អនវសេសប្បហានាយា”តិ (ធ. ស. ២៧៧, ៣៦១-៣៦៣) ច កិលេសប្បហានំយេវ អធិកំ កត្វា មគ្គបដិបត្តិយា វុត្តត្តា បដិបត្តានុរូបេនេវ កិលេសបច្ចវេក្ខណស្ស អាទិភាវោ យុជ្ជតិ, អដ្ឋកថាយំ វុត្តក្កមោ បន ទស្សិតោយេវ។ សោ បន កមោ បញ្ចវិធោ ឧប្បត្តិក្កមោ បហានក្កមោ បដិបត្តិក្កមោ ភូមិក្កមោ ទេសនក្កមោតិ។

“បឋមំ កលលំ ហោតិ, កលលា ហោតិ អព្ពុទំ;
អព្ពុទា ជាយតេ បេសិ, បេសិ និព្ពត្តតី ឃនោ”តិ។ (សំ. និ. ១.២៣៥) –

ឯវមាទិ ឧប្បត្តិក្កមោ។ “ទស្សនេន បហាតព្ពា ធម្មា, ភាវនាយ បហាតព្ពា ធម្មា”តិ (ធ. ស. តិកមាតិកា ៨) ឯវមាទិ បហានក្កមោ។ “សីលវិសុទ្ធិ ចិត្តវិសុទ្ធិ ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិ កង្ខាវិតរណវិសុទ្ធិ មគ្គាមគ្គញាណទស្សនវិសុទ្ធិ បដិបទាញាណទស្សនវិសុទ្ធិ ញាណទស្សនវិសុទ្ធី”តិ ឯវមាទិ បដិបត្តិក្កមោ។ “កាមាវចរា ធម្មា, រូបាវចរា ធម្មា, អរូបាវចរា ធម្មា”តិ (ធ. ស. ទុកមាតិកា ៩៣-៩៥) ឯវមាទិ ភូមិក្កមោ។ “ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា ចត្តារោ សម្មប្បធានា ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា បញ្ចិន្ទ្រិយានិ បញ្ច ពលានិ សត្ត ពោជ្ឈង្គា អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ”តិ (ម. និ. ៣.៤៣; មហានិ. ១៩១; ចូឡនិ. មេត្តគូមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ២២) វា, “អនុបុព្ពិកថំ កថេសិ។ សេយ្យថិទំ –

ទានកថំ សីលកថំ សគ្គកថំ កាមានំ អាទីនវំ ឱការំ សំកិលេសំ នេក្ខម្មេ អានិសំសំ បកាសេសី”តិ (មហាវ. ៣១; ទី. និ. ១.២៩៨; ២.៨៣) វា ឯវមាទិ ទេសនក្កមោ។ ឥធ បន ចុទ្ទសន្នំ ញាណានំ ឧប្បត្តិក្កមោ បដិបត្តិក្កមោ ច តទុភយវសេន បដិបាដិយា ទេសិតត្តា ទេសនក្កមោ ចាតិ តយោ កមា វេទិតព្ពា។

១៥. ឥទានិ យស្មា ហេដ្ឋា សរូបេន នាមរូបវវត្ថានញាណំ ន វុត្តំ, តស្មា បញ្ចធា នាមរូបប្បភេទំ ទស្សេតុំ **អជ្ឈត្តវវត្ថានេ បញ្ញា វត្ថុនានត្តេ ញាណ**ន្តិអាទីនិ បញ្ច ញាណានិ ឧទ្ទិដ្ឋានិ។ សកលេ ហិ នាមរូបេ វុត្តេ យំ បរិគ្គហេតុំ សក្កា, យញ្ច បរិគ្គហេតព្ពំ, តំ បរិគ្គហេស្សតិ។ លោកុត្តរនាមញ្ហិ បរិគ្គហេតុញ្ច ន សក្កា អនធិគតត្តា, ន ច បរិគ្គហេតព្ពំ អវិបស្សនូបគត្តា។ តត្ថ **អជ្ឈត្តវវត្ថានេ**តិ “ឯវំ បវត្តមានា មយំ អត្តាតិ គហណំ គមិស្សាមា”តិ ឥមិនា វិយ អធិប្បាយេន អត្តានំ អធិការំ កត្វា បវត្តាតិ អជ្ឈត្តា។ **អជ្ឈត្ត**សទ្ទោ បនាយំ គោចរជ្ឈត្តេ និយកជ្ឈត្តេ អជ្ឈត្តជ្ឈត្តេ វិសយជ្ឈត្តេតិ ចតូសុ អត្ថេសុ ទិស្សតិ ។ “តេន, អានន្ទ, ភិក្ខុនា តស្មិំយេវ បុរិមស្មិំ សមាធិនិមិត្តេ អជ្ឈត្តមេវ ចិត្តំ សណ្ឋបេតព្ពំ, អជ្ឈត្តរតោ សមាហិតោ”តិអាទីសុ (ធ. ប. ៣៦២) ហិ អយំ គោចរជ្ឈត្តេ ទិស្សតិ។ “អជ្ឈត្តំ សម្បសាទនំ (ទី. និ. ១.២២៨; ធ. ស. ១៦១), អជ្ឈត្តំ វា ធម្មេសុ ធម្មានុបស្សី វិហរតី”តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.៣៧៣) និយកជ្ឈត្តេ។ “ឆ អជ្ឈត្តិកានិ អាយតនានិ, អជ្ឈត្តិកា ធម្មា”តិអាទីសុ (ធ. ស. តិកមាតិកា ២០) អជ្ឈត្តជ្ឈត្តេ។ “អយំ ខោ, បនានន្ទ, វិហារោ តថាគតេន អភិសម្ពុទ្ធោ យទិទំ សព្ពនិមិត្តានំ អមនសិការា អជ្ឈត្តំ សុញ្ញតំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតី”តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.១៨៧) វិសយជ្ឈត្តេ, ឥស្សរិយដ្ឋានេតិ អត្ថោ។ ផលសមាបត្តិ ហិ ពុទ្ធានំ ឥស្សរិយដ្ឋានំ នាម។ ឥធ បន អជ្ឈត្តជ្ឈត្តេ ទដ្ឋព្ពោ។ តេសំ អជ្ឈត្តានំ វវត្ថានេ អជ្ឈត្តវវត្ថានេ។ **វត្ថុនានត្តេ**តិ វត្ថូនំ នានាភាវេ, នានាវត្ថូសូតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ជវនមនោវិញ្ញាណស្ស បច្ចយភូតោ ភវង្គមនោបិ ចក្ខាទិបញ្ចកំ វិយ ឧប្បត្តិដ្ឋានត្តា វត្ថូតិ វុត្តោ។ អាវជ្ជនម្បិ តន្និស្សិតមេវ កាតព្ពំ។

១៦. ពហិទ្ធាតិ ឆហិ អជ្ឈត្តជ្ឈត្តេហិ ពហិភូតេសុ តេសំ វិសយេសុ។ **គោចរនានត្តេ**តិ វិសយនានត្តេ។

១៧. **ចរិយាវវត្ថានេ**តិ វិញ្ញាណចរិយាអញ្ញាណចរិយាញាណចរិយាវសេន ចរិយានំ វវត្ថានេ។ “ចរិយវវត្ថានេ”តិ រស្សំ កត្វាបិ បឋន្តិ។

១៨. **ចតុធម្មវវត្ថានេ**តិ កាមាវចរភូមិអាទីនំ ចុទ្ទសន្នំ ចតុក្កានំ វសេន ចតុន្នំ ចតុន្នំ ធម្មានំ វវត្ថានេ។ **ភូមី**តិ ច “ភូមិគតញ្ច វេហាសដ្ឋញ្ច”តិអាទីសុ (សំ. និ. ១.១៣៦) បឋវិយំ វត្តតិ។ “អភូមិំ តាត, មា សេវា”តិអាទីសុ (ជា. ១.៦.៣៤) វិសយេ។ “សុខភូមិយំ កាមាវចរេ”តិអាទីសុ (ធ. ស. ៩៨៨) ឧប្បជ្ជនដ្ឋានេ។ ឥធ បន កោដ្ឋាសេ វត្តតិ។ បរិច្ឆេទេតិបិ វទន្តិ។

១៩. **នវធម្មវវត្ថានេ**តិ កាមាវចរកុសលាទិវសេន បាមោជ្ជមូលកវសេន យោនិសោ មនសិការមូលកវសេន ច នវន្នំ នវន្នំ ធម្មានំ វវត្ថានេ។ ឥមេសុ ច បញ្ចសុ ញាណេសុ បឋមំ អជ្ឈត្តធម្មា វវត្ថាបេតព្ពាតិ វត្ថុនានត្តេ ញាណំ បឋមំ វុត្តំ, តតោ តេសំ វិសយា វវត្ថាបេតព្ពាតិ តទនន្តរំ គោចរនានត្តេ ញាណំ វុត្តំ, តតោ បរានិ តីណិ ញាណានិ តិណ្ណំ ចតុន្នំ នវន្នំ វសេន គណនានុលោមេន វុត្តានិ។

២០. ឥទានិ យស្មា នាមរូបស្សេវ បភេទតោ វវត្ថាបនញាណំ ញាតបរិញ្ញា, តទនន្តរំ តីរណបរិញ្ញា, តទនន្តរំ បហានបរិញ្ញាតិ តិស្សោ បរិញ្ញា។ តំសម្ពន្ធា ច ភាវនាសច្ឆិកិរិយា ហោន្តិ, តស្មា ធម្មនានត្តញាណានន្តរំ ញាតដ្ឋេ ញាណាទីនិ បញ្ច ញាណានិ ឧទ្ទិដ្ឋានិ។ តិស្សោ ហិ បរិញ្ញា ញាតបរិញ្ញា តីរណបរិញ្ញា បហានបរិញ្ញា ច។ តត្ថ “រុប្បនលក្ខណំ រូបំ, វេទយិតលក្ខណា វេទនា”តិ ឯវំ តេសំ តេសំ ធម្មានំ បច្ចត្តលក្ខណសល្លក្ខណវសេន បវត្តា បញ្ញា **ញាតបរិញ្ញា** នាម។ “រូបំ អនិច្ចំ ទុក្ខំ អនត្តា, វេទនា អនិច្ចា ទុក្ខា អនត្តា”តិអាទិនា នយេន តេសំ តេសំ ធម្មានំ សាមញ្ញលក្ខណំ អារោបេត្វា បវត្តា លក្ខណារម្មណិកវិបស្សនាបញ្ញា **តីរណបរិញ្ញា** នាម។ តេសុយេវ បន ធម្មេសុ និច្ចសញ្ញាទិបជហនវសេន បវត្តា លក្ខណារម្មណិកវិបស្សនាវ **បហានបរិញ្ញា** នាម។

តត្ថ សង្ខារបរិច្ឆេទតោ បដ្ឋាយ យាវ បច្ចយបរិគ្គហា ញាតបរិញ្ញាយ ភូមិ។ ឯតស្មិញ្ហិ អន្តរេ ធម្មានំ បច្ចត្តលក្ខណបដិវេធស្សេវ អាធិបច្ចំ ហោតិ។ កលាបសម្មសនតោ បដ្ឋាយ យាវ ឧទយព្ពយានុបស្សនា តីរណបរិញ្ញាយ ភូមិ។ ឯតស្មិញ្ហិ អន្តរេ សាមញ្ញលក្ខណបដិវេធស្សេវ អាធិបច្ចំ ហោតិ។ ភង្គានុបស្សនំ អាទិំ កត្វា ឧបរិ បហានបរិញ្ញាយ ភូមិ។ តតោ បដ្ឋាយ ហិ “អនិច្ចតោ អនុបស្សន្តោ និច្ចសញ្ញំ បជហតិ, ទុក្ខតោ អនុបស្សន្តោ សុខសញ្ញំ បជហតិ, អនត្តតោ អនុបស្សន្តោ អត្តសញ្ញំ បជហតិ, និព្ពិន្ទន្តោ នន្ទិំ បជហតិ, វិរជ្ជន្តោ រាគំ បជហតិ, និរោធេន្តោ សមុទយំ បជហតិ, បដិនិស្សជ្ជន្តោ អាទានំ បជហតី”តិ (បដិ. ម. ១.៥២) ឯវំ និច្ចសញ្ញាទិបហានសាធិកានំ សត្តន្នំ អនុបស្សនានំ អាធិបច្ចំ ហោតិ។

តត្ថ **អភិញ្ញាបញ្ញា**តិ ធម្មានំ រុប្បនាទិសភាវេន ជាននបញ្ញា។ សា ហិ សោភនដ្ឋេន អភិសទ្ទេន “តេសំ តេសំ ធម្មានំ សភាវជាននវសេន សោភនំ ជានន”ន្តិ កត្វា អភិញ្ញាតិ វុច្ចតិ។ **ញាតដ្ឋេ ញាណ**ន្តិ ជាននសភាវំ ញាណំ។

២១. **បរិញ្ញាបញ្ញា**តិ ជាននបញ្ញា។ សា ហិ ព្យាបនដ្ឋេន បរិសទ្ទេន “អនិច្ចាទិសាមញ្ញលក្ខណវសេន សកិច្ចសមាបនវសេន វា ព្យាបិតំ ជានន”ន្តិ កត្វា បរិញ្ញាតិ វុច្ចតិ។ **តីរណដ្ឋេ ញាណ**ន្តិ ឧបបរិក្ខណសភាវំ, សម្មសនសភាវំ វា ញាណំ។

២២. **បហានេ បញ្ញា**តិ និច្ចសញ្ញាទីនំ បជហនា បញ្ញា, បជហតីតិ វា, បជហន្តិ ឯតេនាតិ វា បហានំ។ **បរិច្ចាគដ្ឋេ ញាណ**ន្តិ បរិច្ចជនសភាវំ ញាណំ។

២៣. ***ភាវនាបញ្ញា***តិ វឌ្ឍនបញ្ញា។ **ឯករសដ្ឋេ ញាណ**ន្តិ ឯកកិច្ចសភាវំ ញាណំ, វិមុត្តិរសេន វា ឯករសសភាវំ ញាណំ។

២៤. **សច្ឆិកិរិយាបញ្ញា**តិ បដិវេធវសេន បដិលាភវសេន វា បច្ចក្ខករណបញ្ញា។ **ផស្សនដ្ឋេ ញាណ**ន្តិ តទុភយវសេនេវ វិន្ទនសភាវំ ញាណំ។

២៥-២៨. ឥទានិ យស្មា បហានភាវនាសច្ឆិកិរិយញាណានិ អរិយមគ្គផលសម្បយុត្តានិបិ ហោន្តិ, តស្មា តទនន្តរំ អរិយបុគ្គលានំយេវ លព្ភមានានិ ចត្តារិ បដិសម្ភិទាញាណានិ ឧទ្ទិដ្ឋានិ។ តត្ថាបិ បច្ចយុប្បន្នោ អត្ថោ ទុក្ខសច្ចំ វិយ បាកដោ សុវិញ្ញេយ្យោ ចាតិ បឋមំ **អត្ថបដិសម្ភិទាញាណំ** ឧទ្ទិដ្ឋំ, តស្ស អត្ថស្ស ហេតុធម្មវិសយត្តា តទនន្តរំ **ធម្មបដិសម្ភិទាញាណំ**, តទុភយស្ស និរុត្តិវិសយត្តា តទនន្តរំ **និរុត្តិបដិសម្ភិទាញាណំ**, តេសុ តីសុបិ ញាណេសុ បវត្តនតោ តទនន្តរំ **បដិភានបដិសម្ភិទាញាណំ**។ ប-ការំ ទីឃំ កត្វា ច បឋន្តិ។

២៩-៣១. ឥតោ បរានិ វិហារដ្ឋេ ញាណាទីនិ តីណិ ញាណានិ អរិយានំយេវ សម្ភវតោ បដិសម្ភិទាបភេទតោ ច បដិសម្ភិទាញាណានន្តរំ ឧទ្ទិដ្ឋានិ។ វិហារដ្ឋេ ញាណញ្ហិ ធម្មបដិសម្ភិទា ហោតិ, សមាបត្តដ្ឋេ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា។ ធម្មសភាវេ ញាណញ្ហិ បដិសម្ភិទាកថាយំ (បដិ. ម. ២.៣០) ធម្មបដិសម្ភិទាតិ វុត្តំ។ និព្ពានេ ញាណំ បន អត្ថបដិសម្ភិទា ឯវ។ តត្ថ ***វិហារនានត្តេ***តិ អនិច្ចានុបស្សនាទិវសេន នានាវិបស្សនាវិហារេ។ ***វិហារដ្ឋេ***តិ វិបស្សនាវិហារសភាវេ។ ***វិហារោ***តិ ច សសម្បយុត្តា វិបស្សនា ឯវ។ ***សមាបត្តិនានត្តេ***តិ អនិមិត្តាទិវសេន នានាផលសមាបត្តិយំ។ ***សមាបត្តី***តិ ច លោកុត្តរផលភូតា ចិត្តចេតសិកធម្មា។ ***វិហារសមាបត្តិនានត្តេ***តិ ឧភយវសេន វុត្តំ។

៣២. ឥតោ វិហារសមាបត្តិញាណសាធកស្ស “ទុភតោ វុដ្ឋានវិវដ្ដនេ បញ្ញា”តិ បុព្ពេ វុត្តស្សាបិ មគ្គញាណស្ស អាសវសមុច្ឆេទសមត្ថតំ អនន្តរផលទាយកត្តញ្ច ការណេន វិសេសេត្វា អបរេនាការេន វត្តុកាមេន តទេវ “អានន្តរិកសមាធិម្ហិ ញាណ”ន្តិ ឧទ្ទិដ្ឋំ។ តត្ថ ***អវិក្ខេបបរិសុទ្ធត្តា***តិ វិក្ខិបតិ តេន ចិត្តន្តិ វិក្ខេបោ, ឧទ្ធច្ចស្សេតំ នាមំ។ ន វិក្ខេបោ អវិក្ខេបោ, ឧទ្ធច្ចបដិបក្ខស្ស សមាធិស្សេតំ នាមំ។ បរិសុទ្ធស្ស ភាវោ បរិសុទ្ធត្តំ, អវិក្ខេបស្ស បរិសុទ្ធត្តំ អវិក្ខេបបរិសុទ្ធត្តំ, តស្មា អវិក្ខេបបរិសុទ្ធត្តា សមាធិស្ស បរិសុទ្ធភាវេនាតិ អត្ថោ។ ឥទញ្ហិ អាសវសមុច្ឆេទស្ស អនន្តរផលទាយកត្តស្ស ច ការណវចនំ។ **អាសវសមុច្ឆេទេ**តិ ឯត្ថ អាសវន្តីតិ អាសវា, ចក្ខុតោបិ... បេ.... មនតោបិ សន្ទន្តិ បវត្តន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ ធម្មតោ យាវ គោត្រភុំ, ឱកាសតោ យាវ ភវគ្គំ សវន្តីតិ វា អាសវា, ឯតំ ធម្មំ ឯតញ្ច ឱកាសំ អន្តោករិត្វា បវត្តន្តីតិ អត្ថោ។ អន្តោករណត្ថោ ហិ អយំ អា-ការោ។ ចិរបារិវាសិកដ្ឋេន មទិរាទយោ អាសវា វិយាតិបិ អាសវា។ លោកស្មិញ្ហិ ចិរបារិវាសិកា មទិរាទយោ អាសវាតិ វុច្ចន្តិ។ យទិ ច ចិរបារិវាសិកដ្ឋេន អាសវា, ឯតេយេវ ភវិតុមរហន្តិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“បុរិមា, ភិក្ខវេ, កោដិ ន បញ្ញាយតិ អវិជ្ជាយ, ឥតោ បុព្ពេ អវិជ្ជា នាហោសិ, អថ បច្ឆា សមភវី”តិអាទិ។

អាយតំ វា សំសារទុក្ខំ សវន្តិ បសវន្តីតិបិ អាសវា, សមុច្ឆិជ្ជតិ ឯតេនាតិ សមុច្ឆេទោ។ **បញ្ញា**តិ កាមាសវាទីនំ ចតុន្នំ អាសវានំ សមុច្ឆេទេ បញ្ញា។

អានន្តរិកសមាធិម្ហិ ញាណន្តិ អត្តនោ បវត្តិសមនន្តរំ និយមេនេវ ផលប្បទានតោ អានន្តរិកោតិ លទ្ធនាមោ មគ្គសមាធិ។ ន ហិ មគ្គសមាធិម្ហិ ឧប្បន្នេ តស្ស ផលុប្បត្តិនិសេធកោ កោចិ អន្តរាយោ អត្ថិ។ យថាហ –

“អយញ្ច បុគ្គលោ សោតាបត្តិផលសច្ឆិកិរិយាយ បដិបន្នោ អស្ស, កប្បស្ស ច ឧឌ្ឍយ្ហនវេលា អស្ស, នេវ តាវ កប្បោ ឧឌ្ឍយ្ហេយ្យ, យាវាយំ បុគ្គលោ ន សោតាបត្តិផលំ សច្ឆិករោតិ, អយំ វុច្ចតិ បុគ្គលោ ឋិតកប្បី។ សព្ពេបិ មគ្គសមង្គិនោ បុគ្គលា ឋិតកប្បិនោ”តិ (បុ. ប. ១៧)។

ឥទំ តេន អានន្តរិកសមាធិនា សម្បយុត្តំ ញាណំ។

៣៣. ឥមិនា មគ្គញាណេន ផលប្បត្តានំ អរិយានំយេវ សម្ភវតោ ឥមស្ស ញាណស្ស អនន្តរំ អរណវិហារញាណាទីនិ ចត្តារិ ញាណានិ ឧទ្ទិដ្ឋានិ។ តត្រាបិ ច អរហតោយេវ សតតមេវ ច សម្ភវតោ អរណវិហារេ ញាណំ បឋមំ ឧទ្ទិដ្ឋំ, តទនន្តរំ និរោធស្ស អនាគាមិអរហន្តានំ សម្ភវេបិ ពហុសម្ភារត្តា វិសេសេន ច និរោធស្ស និព្ពានសម្មតត្តា ច និរោធសមាបត្តិយា ញាណំ ឧទ្ទិដ្ឋំ, តទនន្តរំ បរិនិព្ពានស្ស កាលន្តរេ បរិនិព្ពានកាលំ អាហច្ច ឋិតត្តា ទីឃកាលិកន្តិ បរិនិព្ពានេ ញាណំ ឧទ្ទិដ្ឋំ, តទនន្តរំ សមសីសដ្ឋស្ស សព្ពកិលេសខយានន្តរំ បរិនិព្ពានកាលំ អាហច្ច ឋិតត្តា រស្សកាលិកន្តិ សមសីសដ្ឋេ ញាណំ ឧទ្ទិដ្ឋំ។ តត្ថ **សន្តោ ចាតិ ច**-ការោ ទស្សនាធិបតេយ្យញ្ច សន្តោ វិហារាធិគមោ ច បណីតាធិមុត្តតា ចាតិ តីហិបិ បទេហិ សម្ពន្ធិតព្ពោ។ **ទស្សន**ន្តិ វិបស្សនាញាណំ, អធិបតិយេវ អាធិបតេយ្យំ, អធិបតិតោ វា អាគតត្តា អាធិបតេយ្យំ, ទស្សនញ្ច តំ អាធិបតេយ្យញ្ចាតិ **ទស្សនាធិបតេយ្យំ**។ វិហរតីតិ វិហារោ, វិហរន្តិ តេន វាតិ វិហារោ, អធិគម្មតិ បាបុណីយតីតិ អធិគមោ, វិហារោ ឯវ អធិគមោ **វិហារាធិគមោ**។ សោ ច កិលេសបរិឡាហវិរហិតត្តា និព្ពុតោតិ **សន្តោ**។ សោ ច អរហត្តផលសមាបត្តិបញ្ញា។ ឧត្តមដ្ឋេន អតប្បកដ្ឋេន ច **បណីតោ,** បធានភាវំ នីតោតិ វា បណីតោ, បណីតេ អធិមុត្តោ វិសដ្ឋចិត្តោ តប្បរមោ បណីតាធិមុត្តោ, តស្ស ភាវោ **បណីតាធិមុត្តតា**។ សា ច ផលសមាបត្តាធិមុត្តា បុព្ពភាគបញ្ញា ឯវ។

អរណវិហារេតិ និក្កិលេសវិហារេ។ រាគាទយោ ហិ រណន្តិ សត្តេ ចុណ្ណេន្តិ បីឡេន្តីតិ រណា, រណន្តិ ឯតេហិ សត្តា កន្ទន្តិ បរិទេវន្តីតិ វា រណា។ វុត្តោ តិវិធោបិ វិហារោ។ នត្ថិ ឯតស្ស រណាតិ អរណោ។ វីរិយេ បច្ចនីកធម្មេ ហរន្តិ ឯតេនាតិ វិហារោ។ តស្មឹ អរណេ វិហារេ។ និទ្ទេសវារេ (បដិ. ម. ១.៨២) វុត្តបឋមជ្ឈានាទីនិ ច បណីតាធិមុត្តតាយ ឯវ សង្គហិតានិ។ ផលសមាបត្តឹ សមាបជ្ជិតុកាមតាយ ហិ បឋមជ្ឈានាទី សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ ឈានសម្បយុត្តធម្មេ វិបស្សតិ, យា ច អរណវិភង្គសុត្តន្តេ (ម. និ. ៣.៣២៣ អាទយោ) ភគវតា ទេសិតា អរណបដិបទា, សាបិ ឥមិនាវ សង្គហិតាតិ វេទិតព្ពា ។ វុត្តញ្ហិ តត្ថ ភគវតា –

> “អរណវិភង្គំ វោ, ភិក្ខវេ, ទេសេស្សាមិ…បេ…. ន កាមសុខំ អនុយុញ្ជេយ្យ ហីនំ គម្មំ បោថុជ្ជនិកំ អនរិយំ អនត្ថសំហិតំ, ន ច អត្តកិលមថានុយោគំ អនុយុញ្ជេយ្យ ទុក្ខំ អនរិយំ អនត្ថសំហិតំ។ ឯតេ ខោ, ភិក្ខវេ, ឧភោ អន្តេ អនុបគម្ម មជ្ឈិមា បដិបទា តថាគតេន អភិសម្ពុទ្ធា ចក្ខុករណី ញាណករណី ឧបសមាយ អភិញ្ញាយ សម្ពោធាយ និព្ពានាយ សំវត្តតិ។ ឧស្សាទនញ្ច ជញ្ញា, អបសាទនញ្ច ជញ្ញា, ឧស្សាទនញ្ច ញត្វា អបសាទនញ្ច ញត្វា នេវុស្សាទេយ្យ ន អបសាទេយ្យ, ធម្មមេវ ទេសេយ្យ។ សុខវិនិច្ឆយំ ជញ្ញា, សុខវិនិច្ឆយំ ញត្វា អជ្ឈត្តំ សុខមនុយុញ្ជេយ្យ, រហោវាទំ ន ភាសេយ្យ, សម្មុខា ន ខីណំ ភណេ, អតរមានោវ ភាសេយ្យ នោ តរមានោ, ជនបទនិរុត្តឹ នាភិនិវេសេយ្យ, សមញ្ញំ នាតិធាវេយ្យាតិ។ អយមុទ្ទេសោ អរណវិភង្គស្ស …បេ…. តត្រ, ភិក្ខវេ, យោ កាមបដិសន្ធិសុខិនោ សោមនស្សានុយោគំ អននុយោគោ ហីនំ…បេ…. អនត្ថសំហិតំ, អទុក្ខោ ឯសោ ធម្មោ អវិឃាតោ អនុបាយាសោ អបរិឡាហោ សម្មាបដិបទា។ តស្មា ឯសោ ធម្មោ អរណោ…បេ…. តត្រ, ភិក្ខវេ, យោ អត្តកិលមថានុយោគំ អននុយោគោ ទុក្ខំ អនរិយំ អនត្ថសំហិតំ។ អទុក្ខោ ឯសោ ធម្មោ …បេ…. តស្មា ឯសោ ធម្មោ អរណោ។ តត្រ, ភិក្ខវេ, យាយំ មជ្ឈិមា បដិបទា តថាគតេន អភិសម្ពុទ្ធា…បេ…. អទុក្ខោ ឯសោ ធម្មោ…បេ…. តស្មា ឯសោ ធម្មោ អរណោ…បេ…. តត្រ, ភិក្ខវេ, យាយំ នេវុស្សាទនា ន អបសាទនា ធម្មទេសនា ច, អទុក្ខោ ឯសោ ធម្មោ…បេ…. តស្មា ឯសោ ធម្មោ អរណោ…បេ…. តត្រ, ភិក្ខវេ, យទិទំ នេក្ខម្មសុខំ បវិវេកសុខំ ឧបសមសុខំ សម្ពោធិសុខំ, អទុក្ខោ ឯសោ ធម្មោ…បេ…. តស្មា ឯសោ ធម្មោ អរណោ…បេ…. តត្រ, ភិក្ខវេ, យ្វាយំ រហោវាទោ ភូតោ តច្ឆោ អត្ថសំហិតោ, អទុក្ខោ ឯសោ ធម្មោ…បេ…. តស្មា ឯសោ ធម្មោ អរណោ …បេ…. តត្រ, ភិក្ខវេ, យ្វាយំ សម្មុខា ខីណវាទោ ភូតោ តច្ឆោ អត្ថសំហិតោ, អទុក្ខោ ឯសោ ធម្មោ…បេ…. តស្មា ឯសោ ធម្មោ អរណោ…បេ…. តត្រ, ភិក្ខវេ, យទិទំ អតរមានស្ស ភាសិតំ, អទុក្ខោ ឯសោ ធម្មោ…បេ…. តស្មា ឯសោ ធម្មោ អរណោ…បេ.… តត្រ, ភិក្ខវេ, យ្វាយំ ជនបទនិរុត្តិយា ច អនភិនិវេសោ សមញ្ញាយ ច អនតិសារោ, អទុក្ខោ ឯសោ ធម្មោ…បេ…. តស្មា ឯសោ ធម្មោ អរណោតិ។ តស្មាតិហ, ភិក្ខវេ, សរណញ្ច ធម្មំ ជានិស្សាម, អរណញ្ច ធម្មំ ជានិស្សាម។ សរណញ្ច ធម្មំ ញត្វា អរណញ្ច ធម្មំ ញត្វា អរណំ បដិបទំ បដិបជ្ជិស្សាមាតិ ឯវញ្ហិ វោ, ភិក្ខវេ, សិក្ខិតព្ពំ។ សុភូតិ ច បន, ភិក្ខវេ, កុលបុត្តោ អរណបដិបទំ បដិបន្នោ”តិ។

តត្ថ មជ្ឈិមា បដិបទា ទស្សនាធិបតេយ្យេន ច សន្តេន វិហារាធិគមេន ច សង្គហិតា។ កាមសុខំ អត្តកិលមថំ អននុយោគោ មជ្ឈិមា បដិបទា ឯវ។ អរហតោ ហិ វិបស្សនាបុព្ពភាគមជ្ឈិមា បដិបទា ហោតិ, អរហត្តផលសមាបត្តិ អដ្ឋង្គមគ្គវសេន មជ្ឈិមា បដិបទា ច។ សេសា បន បណីតាធិមុត្តតាយ ឯវ សង្គហិតាតិ វេទិតព្ពា។ កិញ្ចាបិ សព្ពេបិ អរហន្តោ អរណវិហារិនោ, អញ្ញេ អរហន្តោ ធម្មំ ទេសេន្តា "សម្មាបដិបន្នេ សម្មាបដិបន្នា"តិ "មិច្ឆាបដិបន្នេ មិច្ឆាបដិបន្នា"តិ បុគ្គលវសេនាបិ ឧស្សាទនាបសាទនានិ កត្វា ធម្មំ ទេសេន្តិ។ **សុភូតិត្ថេរោ** បន "អយំ មិច្ឆាបដិបទា, អយំ សម្មាបដិបទា"តិ ធម្មវសេនេវ ធម្មំ ទេសេសិ។ តេនេវ ភគវា តំយេវ អរណបដិបទំ បដិបន្នោតិ ច វណ្ណេសិ, "ឯតទគ្គំ, ភិក្ខវេ, មម សាវកានំ ភិក្ខូនំ អរណវិហារីនំ យទិទំ សុភូតី"តិ (អ. និ. ១.១៩៨, ២០១) ច អរណវិហារីនំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបេសីតិ។

៣៤. ទ្វីហិ ពលេហីតិ សមថពលវិបស្សនាពលេហិ។ **សមន្នាគតត្តា**តិ យុត្តត្តា បរិបុណ្ណត្តា វា។ **តយោ ចា**តិ វិភត្តិវិបល្លាសោ, តិណ្ណញ្ចាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **សង្ខារានន្តិ** វចីសង្ខារកាយសង្ខារចិត្តសង្ខារានំ។ **បដិប្បស្សទ្ធិយា**តិ បដិប្បស្សទ្ធត្ថំ និរោធត្ថំ, អប្បវត្តត្ថន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **សោឡសហី**តិ អនិច្ចានុបស្សនាទីនិ អដ្ឋ, មគ្គផលានិ អដ្ឋាតិ សោឡសហិ។ **ញាណចរិយាហី**តិ ញាណប្បវត្តីហិ។ **នវហី**តិ រូបារូបាវចរសមាធិ តទុបចារោ ចាតិ នវហិ។ **វសិភាវតា បញ្ញា**តិ លហុតា, យថាសុខវត្តនំ ឥស្សរិយំ វសោ, សោ អស្ស អត្ថីតិ វសី, វសិនោ ភាវោ វសិភាវោ, វសិភាវោ ឯវ វសិភាវតា, យថា បាដិកុល្យមេវ បាដិកុល្យតា។ ឯវំវិធា បញ្ញា វសិភាវតាយ បញ្ញាតិ វា អត្ថោ។ សិការំ ទីឃំ កត្វា ច បឋន្តិ។ សមន្នាគតត្តា ច បដិប្បស្សទ្ធិយា ច ញាណចរិយាហិ ច សមាធិចរិយាហិ ចាតិ ច-ការោ សម្ពន្ធិតព្ពោ។

និរោធសមាបត្តិយា ញាណន្តិ អនាគាមិអរហន្តានំ និរោធសមាបត្តិនិមិត្តំ ញាណំ, យថា អជិនម្ហិ ហញ្ញតេ ទីបីតិ។ **និរោធសមាបត្តី**តិ ច នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនស្ស អភាវមត្តំ, ន កោចិ ធម្មោ, បញ្ញត្តិមត្តំ អភាវមត្តត្តា និរោធោតិ ច។ សមាបជ្ជន្តេន សមាបជ្ជីយតីតិ នាមាតិ សមាបត្តីតិ ច វុច្ចតិ។

៣៥. សម្បជានស្សាតិ សម្មា បការេហិ ជានាតីតិ សម្បជានោ។ តស្ស សម្បជានស្ស។ **បវត្តបរិយាទានេ**តិ បវត្តនំ បវត្តំ, សមុទាចារោតិ អត្ថោ។ កិលេសបវត្តំ ខន្ធបវត្តញ្ច។ តស្ស បវត្តស្ស បរិយាទានំ បរិក្ខយោ អប្បវត្តិ បវត្តបរិយាទានំ។ តស្មិំ បវត្តបរិយាទានេ។ **បរិនិព្ពានេ ញាណ**ន្តិ អរហតោ កាមច្ឆន្ទាទីនំ បរិនិព្ពានំ អប្បវត្តំ អនុបាទិសេសបរិនិព្ពានញ្ច បច្ចវេក្ខន្តស្ស តស្មិំ កិលេសបរិនិព្ពានេ ខន្ធបរិនិព្ពានេ ច បវត្តំ ញាណំ។

៣៦. សព្ពធម្មានន្តិ សព្ពេសំ តេភូមកធម្មានំ។ **សម្មា សមុច្ឆេទេ**តិ សន្តតិសមុច្ឆេទវសេន សុដ្ឋុ និរោធេ។ **និរោធេ ច អនុបដ្ឋានតា**តិ និរោធេ គតេ បុន ន ឧបដ្ឋានតាយ, បុន អនុប្បត្តិយន្តិ អត្ថោ។ សម្មាសមុច្ឆេទេ ច និរោធេ ច អនុបដ្ឋានតា ចាតិ ច-ការោ សម្ពន្ធិតព្ពោ។

សមសីសដ្ឋេ ញាណន្តិ នេក្ខម្មាទីនិ សត្តតឹស សមានិ, តណ្ហាទីនិ តេរស សីសានិ។ បច្ចនីកធម្មានំ សមិតត្តា សមានិ, យថាយោគំ បធានត្តា ច កោដិត្តា ច សីសានិ។ ឯកស្មិំ ឥរិយាបថេ វា ឯកស្មិំ រោគេ វា សភាគសន្តតិវសេន ឯកស្មិំ ជីវិតិន្ទ្រិយេ វា នេក្ខម្មាទីនិ សមានិ ច សទ្ធាទីនិ សីសានិ ច អស្ស សន្តីតិ សមសីសី, សមសីសិស្ស អត្ថោ សមសីសដ្ឋោ។ តស្មិំ សមសីសដ្ឋេ, សមសីសិភាវេតិ អត្ថោ។ ឯកស្មិំ ឥរិយាបថេ រោគេ វា សភាគសន្តតិវសេន ជីវិតេ វា វិបស្សនំ អារភិត្វា តស្មិំយេវ ឥរិយាបថេ រោគេ សភាគជីវិតេ វា ចត្តារិ មគ្គផលានិ បត្វា, តស្មិំយេវ បរិនិព្ពាយន្តស្ស អរហតោយេវ សមសីសិភាវោ ហោតីតិ តស្មិំ សមសីសិភាវេ ញាណន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ វុត្តញ្ច បុគ្គលបញ្ញត្តិយំ (បុ. ប. ១៦), តស្សា ច អដ្ឋកថាយំ (បុ. ប. អដ្ឋ. ១៦) –

> "កតមោ ច បុគ្គលោ សមសីសី? យស្ស បុគ្គលស្ស អបុព្ពំ អចរិមំ អាសវបរិយាទានញ្ច ហោតិ ជីវិតបរិយាទានញ្ច។ អយំ វុច្ចតិ បុគ្គលោ សមសីសី"តិ (បុ. ប. ១៦)។

"សមសីសិនិទ្ទេសេ **អបុព្ពំ អចរិម**ន្តិ អបុរេ អបច្ឆា, សន្តតិបច្ចុប្បន្នវសេន ឯកវារំយេវ, ឯកកាលំយេវាតិ អត្ថោ។ **បរិយាទាន**ន្តិ បរិក្ខយោ។ **អយ**ន្តិ អយំ បុគ្គលោ សមសីសី នាម វុច្ចតិ។ សោ បនេស តិវិធោ ហោតិ ឥរិយាបថសមសីសី រោគសមសីសី ជីវិតសមសីសីតិ។ តត្ថ យោ ចង្កមន្តោវ វិបស្សនំ អារភិត្វា អរហត្តំ បត្វា ចង្កមន្តោវ បរិនិព្ពាតិ, យោ ឋិតកោវ វិបស្សនំ អារភិត្វា អរហត្តំ បត្វា ឋិតកោវ បរិនិព្ពាតិ, យោ និសិន្នោវ វិបស្សនំ អារភិត្វា អរហត្តំ បត្វា និសិន្នោវ បរិនិព្ពាតិ, យោ និបន្នោវ វិបស្សនំ អារភិត្វា អរហត្តំ បត្វា និបន្នោវ បរិនិព្ពាតិ, អយំ **ឥរិយាបថសមសីសី** នាម។ យោ បន ឯកំ រោគំ បត្វា អន្តោរោគេយេវ វិបស្សនំ អារភិត្វា អរហត្តំ បត្វា តេនេវ រោគេន បរិនិព្ពាតិ, អយំ **រោគសមសីសី** នាម។ កតរោ ជីវិតសមសីសី? តេរស សីសានិ។ តត្ថ កិលេសសីសំ អវិជ្ជំ អរហត្តមគ្គោ បរិយាទិយតិ, បវត្តសីសំ ជីវិតិន្ទ្រិយំ ចុតិចិត្តំ បរិយាទិយតិ, អវិជ្ជាបរិយា

ទាយកំ ចិត្តំ ជីវិតិន្ទ្រិយំ បរិយាទាតុំ ន សក្កោតិ, ជីវិតិន្ទ្រិយបរិយាទាយកំ ចិត្តំ អវិជ្ជំ បរិយាទាតុំ ន សក្កោតិ។ អវិជ្ជាបរិយាទាយកំ ចិត្តំ អញ្ញំ, ជីវិតិន្ទ្រិយបរិយាទាយកំ ចិត្តំ អញ្ញំ។ យស្ស ចេតំ សីសទ្វយំ សមំ បរិយាទានំ គច្ឆតិ, សោ **ជីវិតសមសីសី** នាម។ កថមិទំ សមំ ហោតីតិ? វារសមតាយ។ យស្មិញ្ហិ វារេ មគ្គវុដ្ឋានំ ហោតិ។ សោតាបត្តិមគ្គេ បញ្ច បច្ចវេក្ខណានិ, សកទាគាមិមគ្គេ បញ្ច, អនាគាមិមគ្គេ បញ្ច, អរហត្តមគ្គេ ចត្តារីតិ ឯកូនវីសតិមេ បច្ចវេក្ខណញាណេ បតិដ្ឋាយ ភវង្គំ ឱតរិត្វា បរិនិព្ពាយតិ។ ឥមាយ វារសមតាយ ឯវ ឧភយសីសបរិយាទានម្បិ សមំ ហោតិ នាម។ តេនាយំ បុគ្គលោ ‘ជីវិតសមសីសី’តិ វុច្ចតិ។ អយមេវ ច ឥធ អធិប្បេតោ”តិ។

៣៧. ឥទានិ យស្មា សុតមយសីលមយភាវនាមយញាណានិ វដ្ដបាទកានិ សល្លេខា នាម ន ហោន្តិ, លោកុត្តរបាទកានេវ ឯតានិ ច អញ្ញានិ ច ញាណានិ សល្លេខាតិ វុច្ចន្តិ, តស្មា បច្ចនីកសល្លេខនាការេន បវត្តានិ ញាណានិ ទស្សេតុំ សមសីសដ្ឋេ ញាណានន្តរំ សល្លេខដ្ឋេ ញាណំ ឧទ្ទិដ្ឋំ។ តត្ថ **បុថុនានត្តតេជបរិយាទានេ បញ្ញា**តិ លោកុត្តរេហិ អសម្មិស្សដ្ឋេន បុថូនំ រាគាទីនញ្ច នានត្តានំ នានាសភាវានំ កាមច្ឆន្ទាទីនញ្ច សន្តាបនដ្ឋេន “តេជា”តិ លទ្ធនាមានំ ទុស្សីល្យាទីនញ្ច បរិយាទានេ ខេបនេ បញ្ញា, នេក្ខម្មាទិម្ហិ សត្តតឹសភេទេ ធម្មេ បញ្ញាតិ វុត្តំ ហោតិ។ អថ វា បុថុភូតា នានត្តភូតា ច តេជា ឯវ តេសំ បុថុភូតានំ នានត្តភូតានំ ទុស្សីល្យាទីនំ បញ្ចន្នំ តេជានំ បរិយាទានេ បញ្ញាតិ អត្ថោ។ តេជេហិយេវ បុថូនំ នានត្តានញ្ច សង្គហំ និទ្ទេសវារេ បកាសយិស្សាម។

សល្លេខដ្ឋេ ញាណន្តិ បច្ចនីកធម្មេ សល្លេខតិ សមុច្ឆិន្ទតីតិ សល្លេខោ, តស្មិំ នេក្ខម្មាទិកេ សត្តតឹសប្បភេទេ សល្លេខសភាវេ ញាណំ។ “បរេ វិហឹសកា ភវិស្សន្តិ, មយមេត្ថ អវិហឹសកា ភវិស្សាមាតិ សល្លេខោ ករណីយោ”តិអាទិនា (ម. និ. ១.៨៣) នយេន ភគវតា សល្លេខសុត្តន្តេ វុត្តោ ចតុចត្តាលីសភេទោបិ សល្លេខោ ឥមិនា សង្គហិតោយេវាតិ វេទិតព្ពោ។

៣៨. ឥទានិ សល្លេខេ ឋិតេន កត្តព្ពំ សម្មប្បធានវីរិយំ ទស្សេតុំ តទនន្តរំ វីរិយារម្ភេ ញាណំ ឧទ្ទិដ្ឋំ។ តត្ថ **អសល្លីនត្តបហិតត្តបគ្គហដ្ឋេ**តិ កោសជ្ជវសេន អសល្លីនោ អសង្កុចិតោ អត្តា អស្សាតិ អសល្លីនត្តោ។ **អត្តា**តិ ចិត្តំ។ យថាហ –

“ឧទកញ្ហិ នយន្តិ នេត្តិកា, ឧសុការា នមយន្តិ តេជនំ;
ទារុំ នមយន្តិ តច្ឆកា, អត្តានំ ទមយន្តិ បណ្ឌិតា”តិ។ អាទិ (ធ. ប. ៨០-៨២) –

កាយេ ច ជីវិតេ ច អនបេក្ខតាយ បហិតោ បេសិតោ វិស្សដ្ឋោ អត្តា ឯតេនាតិ បហិតត្តោ។ **អត្តា**តិ អត្តភាវោ។ យថាហ – “យា បន ភិក្ខុនី អត្តានំ វធិត្វា វធិត្វា រោទេយ្យា”តិអាទិ (បាចិ. ៨៨០) ។ អសល្លីនត្តោ ច សោ បហិតត្តោ ចាតិ អសល្លីនត្តបហិតត្តោ។ សហជាតធម្មេ បគ្គណ្ហាតិ ឧបត្ថម្ភេតីតិ បគ្គហោ, បគ្គហោ ឯវ អត្ថោ បគ្គហដ្ឋោ, បគ្គហសភាវោតិ អត្ថោ។ អសល្លីនត្តបហិតត្តស្ស បគ្គហដ្ឋោ អសល្លីនត្តបហិតត្តបគ្គហដ្ឋោ។ តស្មិំ អសល្លីនត្តបហិតត្តបគ្គហដ្ឋេ។ “តស្មាតិហ, ភិក្ខវេ, តុម្ហេបិ អប្បដិវានំ បទហេយ្យាថ។ កាមំ តចោ ច ន្ហារុ ច អដ្ឋិ ច អវសិស្សតុ, ឧបសុស្សតុ សរីរេ មំសលោហិតំ។ យំ តំ បុរិសថាមេន បុរិសវីរិយេន បុរិសបរក្កមេន បត្តព្ពំ, ន តំ អបាបុណិត្វា វីរិយស្ស សណ្ឋានំ ភវិស្សតី”តិ (អ. និ. ២.៥) វុត្តត្តា អសល្លីនត្តបហិតត្តវចនេន បធានស្មឹ អប្បដិវានិតា អនិវត្តនតា វុត្តា។ បគ្គហដ្ឋវចនេន បន កោសជ្ជុទ្ធច្ចវិមុត្តំ សមប្បវត្តំ វីរិយំ វុត្តំ។

វីរិយារម្ភេ ញាណន្តិ វីរភាវោ វីរិយំ, វីរានំ វា កម្មំ, វិធិនា វា នយេន ឧបាយេន ឦរយិតព្ពំ បវត្តយិតព្ពន្តិ វីរិយំ។ តទេតំ ឧស្សាហលក្ខណំ, សហជាតានំ ធម្មានំ ឧបត្ថម្ភនរសំ, អសំសីទនភាវបច្ចុបដ្ឋានំ, “សំវិគ្គោ យោនិសោ បទហតី”តិ (អ. និ. ៤.១១៣) វចនតោ សំវេគបទដ្ឋានំ, វីរិយារម្ភវត្ថុបទដ្ឋានំ វា។ សម្មា អារទ្ធំ សព្ពសម្បត្តីនំ មូលំ ហោតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ វីរិយសង្ខាតោ អារម្ភោ វីរិយារម្ភោ។ ឥមិនា សេសារម្ភេ បដិក្ខិបតិ។ អយញ្ហិ **អារម្ភ**សទ្ទោ កម្មេ អាបត្តិយំ កិរិយាយំ វីរិយេ ហឹសាយំ វិកោបនេតិ អនេកេសុ អត្ថេសុ អាគតោ។

“យំកិញ្ចិ ទុក្ខំ សម្ភោតិ, សព្ពំ អារម្ភបច្ចយា;
អារម្ភានំ និរោធេន, នត្ថិ ទុក្ខស្ស សម្ភវោ”តិ។ (សុ. និ. ៧៤៨) –

ឯត្ថ ហិ កម្មំ អារម្ភោតិ អាគតំ។ “អារម្ភតិ ច វិប្បដិសារី ច ហោតី”តិ (អ. និ. ៥.១៤២; បុ. ប. ១៩១) ឯត្ថ អាបត្តិ។ “មហាយញ្ញា មហារម្ភា, ន តេ ហោន្តិ មហប្ផលា”តិ (អ. និ. ៤.៣៩; សំ. និ. ១.១២០) ឯត្ថ យូបុស្សាបនាទិកិរិយា។ “អារម្ភថ និក្កមថ, យុញ្ជថ ពុទ្ធសាសនេ”តិ (សំ. និ. ១.១៨៥) ឯត្ថ វីរិយំ។ “សមណំ គោតមំ

ឧទ្ទិស្ស បាឡំ អារព្ភន្តី”តិ (ម. និ. ២.៥១-៥២) ឯត្ថ ហឹសា។ “ពីជគាមភូតគាមសមារម្ភា បដិវិរតោ ហោតី”តិ (ទី. និ. ១.១០; ម. និ. ១.២៩៣) ឯត្ថ ឆេទនភញ្ជនាទិកំ វិកោបនំ។ ឥធ បន វីរិយមេវ អធិប្បេតំ។ តេន វុត្តំ “វីរិយសង្ខាតោ អារម្ភោ វីរិយារម្ភោ”តិ។ វីរិយញ្ហិ អារភនកវសេន អារម្ភោតិ វុច្ចតិ។ តស្មិំ វីរិយារម្ភេ ញាណំ។ អសល្លីនត្តា បហិតត្តាតិបិ បឋន្តិ, អសល្លីនភាវេន បហិតភាវេនាតិ អត្ថោ។ បុរិមបាឋោយេវ សុន្ទរោ។ កេចិ បន “សតិធម្មវិចយវីរិយបីតិសម្ពោជ្ឈង្គានំ សមតា អសល្លីនត្តតា, សតិសមាធិបស្សទ្ធិឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គានំ សមតា បហិតត្តតា, សត្តន្នំ សម្ពោជ្ឈង្គានំ សមតា បគ្គហដ្ឋោ”តិ វណ្ណយន្តិ។

៣៩. ឥទានិ សម្មាវាយាមសិទ្ធំ មគ្គផលំ បត្តេន លោកហិតត្ថំ ធម្មទេសនា កាតព្ពាតិ ទស្សេតុំ តទនន្តរំ អត្ថសន្ទស្សនេ ញាណំ ឧទ្ទិដ្ឋំ។ តត្ថ **នានាធម្មប្បកាសនតា**តិ សព្ពសង្ខតាសង្ខតវសេន នានាធម្មានំ បកាសនតា ទីបនតា ទេសនតា។ **បកាសនតា**តិ ច បកាសនា ឯវ។ **អត្ថសន្ទស្សនេ**តិ នានាអត្ថានំ បរេសំ សន្ទស្សនេ។ ធម្មា ច អត្ថា ច តេ ឯវ។

៤០. ឥទានិ បរេសំ ធម្មិយា កថាយ សន្ទស្សេន្តស្ស តស្ស អរិយបុគ្គលស្ស យថាសភាវធម្មទេសនាការណំ ទស្សនវិសុទ្ធឹ ទស្សេតុំ តទនន្តរំ ទស្សនវិសុទ្ធិញាណំ ឧទ្ទិដ្ឋំ។ តត្ថ **សព្ពធម្មានំ ឯកសង្គហតា នានត្តេកត្តបដិវេធេ**តិ សព្ពេសំ សង្ខតាសង្ខតធម្មានំ ឯកសង្គហតាយ ច កាមច្ឆន្ទាទីនំ នានត្តស្ស ច នេក្ខម្មាទីនំ ឯកត្តស្ស ច បដិវេធោ, អភិសមយោតិ អត្ថោ។ សោ បន មគ្គបញ្ញា ផលបញ្ញា ច។ មគ្គបញ្ញា សច្ចាភិសមយក្ខណេ សច្ចាភិសមយវសេន បដិវិជ្ឈតីតិ បដិវេធោ, ផលបញ្ញា បដិវិទ្ធត្តា បដិវេធោ។ **ឯកសង្គហតា**តិ ឯត្ថ ជាតិសង្គហោ, សញ្ជាតិសង្គហោ, កិរិយាសង្គហោ, គណនសង្គហោតិ ចតុព្ពិធោ សង្គហោ។ តត្ថ “សព្ពេ ខត្តិយា អាគច្ឆន្តុ, សព្ពេ ព្រាហ្មណា, សព្ពេ វេស្សា, សព្ពេ សុទ្ទា អាគច្ឆន្តុ”, “យា, ចាវុសោ វិសាខ, សម្មាវាចា, យោ ច សម្មាកម្មន្តោ, យោ ច សម្មាអាជីវោ, ឥមេ ធម្មា សីលក្ខន្ធេ សង្គហិតា”តិ (ម. និ. ១.៤៦២) អយំ **ជាតិសង្គហោ** នាម។ “ឯកជាតិកា អាគច្ឆន្តូ”តិ វុត្តដ្ឋានេ វិយ ហិ ឥធ សព្ពេ ជាតិយា ឯកសង្គហិតា។ “សព្ពេ កោសលកា អាគច្ឆន្តុ, សព្ពេ មាគធិកា, សព្ពេ ភារុកច្ឆកា អាគច្ឆន្តុ”, “យោ, ចាវុសោ វិសាខ, សម្មាវាយាមោ, យា ច សម្មាសតិ, យោ ច សម្មាសមាធិ, ឥមេ ធម្មា សមាធិក្ខន្ធេ សង្គហិតា”តិ (ម. និ. ១.៤៦២) អយំ **សញ្ជាតិសង្គហោ** នាម។ “ឯកដ្ឋានេ ជាតា សំវឌ្ឍា អាគច្ឆន្តូ”តិ វុត្តដ្ឋានេ វិយ ហិ ឥធ សព្ពេ ជាតិដ្ឋានេន និវុត្ថោកាសេន ឯកសង្គហិតា។ “សព្ពេ ហត្ថារោហា អាគច្ឆន្តុ, សព្ពេ អស្សារោហា អាគច្ឆន្តុ, សព្ពេ រថិកា អាគច្ឆន្តុ”, “យា, ចាវុសោ វិសាខ, សម្មាទិដ្ឋិ, យោ ច សម្មាសង្កប្បោ, ឥមេ ធម្មា បញ្ញាក្ខន្ធេ សង្គហិតា”តិ (ម. និ. ១.៤៦២) អយំ **កិរិយាសង្គហោ** នាម។ សព្ពេវ ហិ តេ អត្តនោ កិរិយាករណេន ឯកសង្គហិតា។ “ចក្ខាយតនំ កតមំ ខន្ធគណនំ គច្ឆតិ, ចក្ខាយតនំ រូបក្ខន្ធគណនំ គច្ឆតិ។ ហញ្ចិ ចក្ខាយតនំ រូបក្ខន្ធគណនំ គច្ឆតិ, តេន វត រេ វត្តព្ពេ ចក្ខាយតនំ រូបក្ខន្ធេន សង្គហិត”ន្តិ (កថា. ៤៧១) អយំ **គណនសង្គហោ** នាម។ អយមិធ អធិប្បេតោ។ តថដ្ឋាទីសុ ទ្វាទសសុ អាការេសុ វិសុំ វិសុំ ឯកេន សង្គហោ គណនបរិច្ឆេទោ ឯតេសន្តិ ឯកសង្គហា, ឯកសង្គហានំ ភាវោ ឯកសង្គហតា។

ទស្សនវិសុទ្ធិញាណន្តិ មគ្គផលញាណំ ទស្សនំ។ ទស្សនមេវ វិសុទ្ធិ ទស្សនវិសុទ្ធិ, ទស្សនវិសុទ្ធិ ឯវ ញាណំ ទស្សនវិសុទ្ធិញាណំ។ មគ្គញាណំ វិសុជ្ឈតីតិ ទស្សនវិសុទ្ធិ, ផលញាណំ វិសុទ្ធត្តា ទស្សនវិសុទ្ធិ។

៤១. ឥទានិ ទស្សនវិសុទ្ធិសាធកានិ វិបស្សនាញាណានិ ទ្វិធា ទស្សេតុំ តទនន្តរំ ខន្តិញាណបរិយោគាហណញាណានិ ឧទ្ទិដ្ឋានិ។ តត្ថ **វិទិតត្តា បញ្ញា**តិ រូបក្ខន្ធាទីនំ អនិច្ចាទិតោ វិទិតត្តា បវត្តា បញ្ញា។ **ខន្តិញាណ**ន្តិ វិទិតមេវ ខមតីតិ ខន្តិ, ខន្តិ ឯវ ញាណំ ខន្តិញាណំ។ ឯតេន អធិវាសនខន្តី បដិក្ខិបតិ។ ឯតំ កលាបសម្មសនាទិវសេន បវត្តំ តរុណវិបស្សនាញាណំ។

៤២. **ផុដ្ឋត្តា បញ្ញា**តិ រូបក្ខន្ធាទីនំ អនិច្ចាទិវសេន ញាណផស្សេន ផុដ្ឋត្តា បវត្តា បញ្ញា។ **បរិយោគាហណេ ញាណ**ន្តិ ផុដ្ឋមេវ បរិយោគាហតិ បវិសតីតិ បរិយោគាហណំ ញាណំ។ គា-ការំ រស្សំ កត្វាបិ បឋន្តិ។ ឯតំ ភង្គានុបស្សនាទិវសេន បវត្តំ តិក្ខវិបស្សនាញាណំ។ កេចិ បន “វិបស្សនាញាណមេវ សទ្ធាវាហិស្ស ខន្តិញាណំ, បញ្ញាវាហិស្ស បរិយោគាហណញាណ”ន្តិ វទន្តិ។ ឯវំ សន្តេ ឯតានិ ទ្វេ ញាណានិ ឯកស្ស ន សម្ភវន្តិ , តទសម្ភវេ ឯកស្ស សាវកស្ស សត្តសដ្ឋិ សាវកសាធារណញាណានិ ន សម្ភវន្តិ, តស្មា តំ ន យុជ្ជតិ។

៤៣. ឥទានិ យស្មា បុថុជ្ជនា សេក្ខា ច វិបស្សនូបគេ ខន្ធាទយោ ធម្មេ សកលេ ឯវ សម្មសន្តិ, ន តេសំ ឯកទេសំ, តស្មា តេសំ បទេសវិហារោ ន លព្ភតិ, អរហតោយេវ យថារុចិ បទេសវិហារោ លព្ភតីតិ ទស្សនវិសុទ្ធិសាធកានិ ញាណានិ វត្វា តទនន្តរំ អរហតោ ទស្សនវិសុទ្ធិសិទ្ធំ បទេសវិហារញាណំ ឧទ្ទិដ្ឋំ។ តត្ថ **សមោទហនេ**

បញ្ញាតិ ខន្ធាទីនំ ឯកទេសស្ស វេទនាធម្មស្ស សមោទហនបញ្ញា, សម្បិណ្ឌនបញ្ញា រាសិករណបញ្ញា។ សមោធានេ បញ្ញាតិបិ បាឋោ, សោយេវ អត្ថោ។

បទេសវិហារេ ញាណន្តិ ខន្ធាទីនំ បទេសេន ឯកទេសេន អវយវេន វិហារោ បទេសវិហារោ, តស្មឹ បទេសវិហារេ ញាណំ។ តត្ថ **បទេសោ** នាម ខន្ធបទេសោ អាយតនធាតុសច្ចឥន្ទ្រិយបច្ចយាការសតិបដ្ឋានឈាននាមរូបធម្មបទេសោតិ នានាវិធោ។ ឯវំ នានាវិធោ ចេស វេទនា ឯវ។ កថំ? បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ វេទនាក្ខន្ធវសេន ខន្ធេកទេសោ, ទ្វាទសន្នំ អាយតនានំ វេទនាវសេន ធម្មាយតនេកទេសោ, អដ្ឋារសន្នំ ធាតូនំ វេទនាវសេន ធម្មធាតេកទេសោ, ចតុន្នំ សច្ចានំ វេទនាវសេន ទុក្ខសច្ចេកទេសោ, ពាវីសតិយា ឥន្ទ្រិយានំ បញ្ចវេទនិន្ទ្រិយវសេន ឥន្ទ្រិយេកទេសោ, ទ្វាទសន្នំ បដិច្ចសមុប្បាទង្គានំ ផស្សបច្ចយា វេទនាវសេន បច្ចយាការេកទេសោ, ចតុន្នំ សតិបដ្ឋានានំ វេទនានុបស្សនាវសេន សតិបដ្ឋានេកទេសោ, ចតុន្នំ ឈានានំ សុខឧបេក្ខាវសេន ឈានេកទេសោ, នាមរូបានំ វេទនាវសេន នាមរូបេកទេសោ, កុសលាទីនំ សព្ពធម្មានំ វេទនាវសេន ធម្មេកទេសោតិ ឯវំ វេទនា ឯវ ខន្ធាទីនំ បទេសោ, តស្សា វេទនាយ ឯវ បច្ចវេក្ខណវសេន បទេសវិហារោ។

៤៤. ឥទានិ យស្មា សមាធិភាវនាមយញាណាទីនិ ភាវេន្តា បុថុជ្ជនា សេក្ខា ច តេ តេ ភាវេតព្ពភាវនាធម្មេ អធិបតី ជេដ្ឋកេ កត្វា តេន តេន បហាតព្ពេ តប្បច្ចនីកេ នានាសភាវេ ធម្មេ អនេកាទីនវេ អាទីនវតោ បច្ចវេក្ខិត្វា តស្ស តស្ស ភាវនាធម្មស្ស វសេន ចិត្តំ បតិដ្ឋបេត្វា តេ តេ បច្ចនីកធម្មេ បជហន្តិ។ បជហន្តា វិបស្សនាកាលេ សព្ពសង្ខារេ សុញ្ញតោ ទិស្វា បច្ឆា សមុច្ឆេទេន បជហន្តិ, តថា បជហន្តា ច ឯកាភិសមយវសេន សច្ចានិ បដិវិជ្ឈន្តា បជហន្តិ។ យថាវុត្តេហេវ អាការេហិ សព្ពេបិ អរិយា យថាយោគំ បដិបជ្ជន្តិ, តស្មា បទេសវិហារញាណានន្តរំ សញ្ញាវិវដ្ដញាណាទីនិ ឆ ញាណានិ យថាក្កមេន ឧទ្ទិដ្ឋានិ។ តត្ថ **អធិបតត្តា បញ្ញា**តិ នេក្ខម្មាទីនំ អធិបតិភាវេន នេក្ខម្មាទីនិ អធិកានិ កត្វា តទធិកភាវេន បវត្តា បញ្ញាតិ អត្ថោ។ **សញ្ញាវិវដ្ដេ ញាណ**ន្តិ សញ្ញាយ វិវដ្ដនំ បរាវដ្ដនំ បរម្មុខភាវោតិ សញ្ញាវិវដ្ដោ, យាយ សញ្ញាយ តេ តេ ភាវនាធម្មេ អធិបតី ករោតិ, តាយ សញ្ញាយ ហេតុភូតាយ, ករណភូតាយ វា តតោ តតោ កាមច្ឆន្ទាទិតោ វិវដ្ដនេ ញាណន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯត្ថ វិវដ្ដោតិ អវុត្តេបិ យតោ វិវដ្ដតិ, តតោ ឯវ វិវដ្ដោតិ គយ្ហតិ យថា វិវដ្ដនានុបស្សនាយ។ សា បន សញ្ញា សញ្ជាននលក្ខណា, តទេវេតន្តិ បុន សញ្ជាននបច្ចយនិមិត្តករណរសា ទារុអាទីសុ តច្ឆកាទយោ វិយ, យថាគហិតនិមិត្តវសេន អភិនិវេសករណបច្ចុបដ្ឋានា ហត្ថិទស្សកអន្ធា វិយ, អារម្មណេ អនោគាឡ្ហវុត្តិតាយ អចិរដ្ឋានបច្ចុបដ្ឋានា វា វិជ្ជុ វិយ, យថាឧបដ្ឋិតវិសយបទដ្ឋានា តិណបុរិសកេសុ មិគបោតកានំ បុរិសាតិ ឧប្បន្នសញ្ញា វិយ។

៤៥. **នានត្តេ បញ្ញា**តិ នានាសភាវេ ភាវេតព្ពតោ អញ្ញសភាវេ កាមច្ឆន្ទាទិកេ អាទីនវទស្សនេន បវត្តា បញ្ញា។ **នានត្តេ**តិ ច និមិត្តត្ថេ ភុម្មវចនំ។ នានត្តប្បហានំ វា នានត្តំ, នានត្តប្បហាននិមិត្តំ នានត្តប្បហានហេតុ នេក្ខម្មាទីសុ បញ្ញាតិ អធិប្បាយោ។ **ចេតោវិវដ្ដេ ញាណ**ន្តិ ចេតសោ កាមច្ឆន្ទាទិតោ វិវដ្ដនំ នេក្ខម្មាទីសុ ញាណំ។ **ចេតោ**តិ ចេត្ថ ចេតនា អធិប្បេតា។ សា ចេតនាភាវលក្ខណា, អភិសន្ទហនលក្ខណា វា, អាយូហនរសា, សំវិទហនបច្ចុបដ្ឋានា សកិច្ចបរកិច្ចសាធកា ជេដ្ឋសិស្សមហាវឌ្ឍកិអាទយោ វិយ។ អច្ចាយិកកម្មានុស្សរណាទីសុ ច បនាយំ សម្បយុត្តានំ ឧស្សាហនភាវេន បាកដា ហោតិ។

៤៦. **អធិដ្ឋានេ បញ្ញា**តិ នេក្ខម្មាទិវសេន ចិត្តស្ស បតិដ្ឋាបនេ បញ្ញា។ **ចិត្តវិវដ្ដេ ញាណ**ន្តិ កាមច្ឆន្ទាទិបហានវសេន ចិត្តស្ស វិវដ្ដនេ ញាណំ ។ ចិត្តញ្ចេត្ថ វិជាននលក្ខណំ, បុព្ពង្គមរសំ, សន្ធានបច្ចុបដ្ឋានំ, នាមរូបបទដ្ឋានំ។

៤៧. **សុញ្ញតេ បញ្ញា**តិ អត្តត្តនិយសុញ្ញតាយ អនត្តានត្តនិយេ បវត្តា អនត្តានុបស្សនា បញ្ញា។ **ញាណវិវដ្ដេ ញាណ**ន្តិ ញាណមេវ អភិនិវេសតោ វិវដ្តតីតិ វិវដ្ដោ, តំ ញាណវិវដ្តភូតំ ញាណំ។

៤៨. **វោសគ្គេ បញ្ញា**តិ ឯត្ថ វោសជ្ជតីតិ វោសគ្គោ, កាមច្ឆន្ទាទីនំ វោសគ្គោ នេក្ខម្មាទិម្ហិ បញ្ញា។ **វិមោក្ខវិវដ្ដេ ញាណ**ន្តិ កាមច្ឆន្ទាទិកេហិ វិមុច្ចតីតិ វិមោក្ខោ, វិមោក្ខោ ឯវ វិវដ្ដោ វិមោក្ខវិវដ្ដោ, សោ ឯវ ញាណំ។

៤៩. **តថដ្ឋេ បញ្ញា**តិ ឯកេកស្ស សច្ចស្ស ចតុព្ពិធេ ចតុព្ពិធេ អវិបរីតសភាវេ កិច្ចវសេន អសម្មោហតោ បវត្តា បញ្ញា។ **សច្ចវិវដ្ដេ ញាណ**ន្តិ ចតូសុ សច្ចេសុ ទុភតោ វុដ្ឋានវសេន វិវដ្តតីតិ សច្ចវិវដ្ដោ, សោ ឯវ ញាណំ។ ឯកមេវ ញាណំ អធិបតិកតធម្មវសេន សញ្ញាវិវដ្ដោតិ, បហាតព្ពធម្មវសេន ចេតោវិវដ្ដោតិ, ចិត្តបតិដ្ឋាបនវសេន ចិត្តវិវដ្ដោតិ, បច្ចនីកបហានវសេន វិមោក្ខវិវដ្ដោតិ ឯវំ ចតុធា វុត្តំ។ អនត្តានុបស្សនាវ សុញ្ញតាការវសេន

ញាណវិវដ្ដេ ញាណ”ន្តិ វុត្តា។ មគ្គញាណមេវ ហេដ្ឋា “មគ្គេ ញាណ”ន្តិ ច, “អានន្តរិកសមាធិម្ហិ ញាណ”ន្តិ ច ទ្វិធា វុត្តំ, វិវដ្ដនាការវសេន “សច្ចវិវដ្ដេ ញាណ”ន្តិ វុត្តំ។

៥០. ឥទានិ តស្ស សច្ចវិវដ្ដញាណវសេន បវត្តស្ស អាសវានំ ខយេ ញាណស្ស វសេន បវត្តានិ កមតោ ឆ អភិញ្ញាញាណានិ ឧទ្ទិដ្ឋានិ។ តត្ថាបិ លោកបាកដានុភាវត្តា អតិវិម្ហាបនន្តិ បឋមំ ឥទ្ធិវិធញាណំ ឧទ្ទិដ្ឋំ, ចេតោបរិយញាណស្ស វិសយតោ ទិព្ពសោតញាណំ ឱឡារិកវិសយន្តិ ទុតិយំ ទិព្ពសោតញាណំ ឧទ្ទិដ្ឋំ, សុខុមវិសយត្តា តតិយំ ចេតោបរិយញាណំ ឧទ្ទិដ្ឋំ។ តីសុ វិជ្ជាសុ បុព្ពេនិវាសច្ឆាទកតិមិរតមវិនោទកត្តា បឋមំ បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណំ ឧទ្ទិដ្ឋំ, បច្ចុប្បន្នានាគតតមវិនោទកត្តា ទុតិយំ ទិព្ពចក្ខុញាណំ ឧទ្ទិដ្ឋំ, សព្ពតមសមុច្ឆេទកត្តា តតិយំ អាសវានំ ខយេ ញាណំ ឧទ្ទិដ្ឋំ។ តត្ថ **កាយម្បី**តិ រូបកាយម្បិ។ **ចិត្តម្បី**តិ បាទកជ្ឈានចិត្តម្បិ។ **ឯកវវត្ថានតា**តិ បរិកម្មចិត្តេន ឯកតោ ឋបនតាយ ច ទិស្សមានកាយេន, អទិស្សមានកាយេន វា គន្តុកាមកាលេ យថាយោគំ កាយស្សបិ ចិត្តស្សបិ មិស្សីករណតាយ ចាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **កាយោ**តិ ចេត្ថ សរីរំ។ សរីរញ្ហិ អសុចិសញ្ចយតោ កុច្ឆិតានំ កេសាទីនញ្ចេវ ចក្ខុរោគាទីនំ រោគសតានញ្ច អាយភូតតោ កាយោតិ វុច្ចតិ។ **សុខសញ្ញញ្ច លហុសញ្ញញ្ចា**តិ ឯត្ថ ចតុត្ថជ្ឈានសម្បយុត្តំ ឯកំយេវ សញ្ញំ អាការនានត្តតោ ទ្វិធា កត្វា សមុច្ចយត្ថោ ច-សទ្ទោ បយុត្តោ។ ចតុត្ថជ្ឈានស្មិញ្ហិ ឧបេក្ខា សន្តត្តា សុខន្តិ វុត្តា, តំសម្បយុត្តា សញ្ញា សុខសញ្ញា។ សាយេវ នីវរណេហិ ចេវ វិតក្កាទិបច្ចនីកេហិ ច វិមុត្តត្តា លហុសញ្ញា។ **អធិដ្ឋានវសេនា**តិ អធិកំ កត្វា ឋានវសេន, បវិសនវសេនាតិ អធិប្បាយោ។ អធិដ្ឋានវសេន ចាតិ ច-សទ្ទោ សម្ពន្ធិតព្ពោ។ ឯត្តាវតា សព្ពប្បការស្ស ឥទ្ធិវិធស្ស យថាយោគំ ការណំ វុត្តំ។

ឥជ្ឈនដ្ឋេ បញ្ញាតិ ឥជ្ឈនសភាវេ បញ្ញា។ **ឥទ្ធិវិធេ ញាណ**ន្តិ ឥជ្ឈនដ្ឋេន ឥទ្ធិ, និប្ផត្តិអត្ថេន បដិលាភដ្ឋេន ចាតិ វុត្តំ ហោតិ។ យញ្ហិ និប្ផជ្ជតិ បដិលព្ភតិ ច, តំ ឥជ្ឈតីតិ វុច្ចតិ។ យថាហ – “កាមំ កាមយមានស្ស, តស្ស ចេតំ សមិជ្ឈតី”តិ (សុ. និ. ៧៧២)។ តថា “នេក្ខម្មំ ឥជ្ឈតីតិ ឥទ្ធិ, បដិហរតីតិ បាដិហារិយំ, អរហត្តមគ្គោ ឥជ្ឈតីតិ ឥទ្ធិ, បដិហរតីតិ បាដិហារិយ”ន្តិ (បដិ. ម. ៣.៣២)។ អបរោ នយោ – ឥជ្ឈនដ្ឋេន ឥទ្ធិ, ឧបាយសម្បទាយេតំ អធិវចនំ។ ឧបាយសម្បទា ហិ ឥជ្ឈតិ អធិប្បេតផលប្បសវនតោ។ យថាហ – “អយំ ខោ ចិត្តោ គហបតិ សីលវា កល្យាណធម្មោ, សចេ បណិទហិស្សតិ, អនាគតមទ្ធានំ រាជា អស្សំ ចក្កវត្តីតិ។ ឥជ្ឈិស្សតិ ហិ សីលវតោ ចេតោបណិធិ វិសុទ្ធត្តា”តិ (សំ. និ. ៤.៣៥២)។ អបរោ នយោ – ឯតាយ សត្តា ឥជ្ឈន្តីតិ ឥទ្ធិ, **ឥជ្ឈន្តី**តិ ឥទ្ធា វុទ្ធា ឧក្កំសគតា ហោន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឥទ្ធិ ឯវ វិធំ ឥទ្ធិវិធំ, ឥទ្ធិកោដ្ឋាសោ ឥទ្ធិវិកប្បោតិ អត្ថោ។ តំ ឥទ្ធិវិធំ ញាណន្តិ វុត្តំ ហោតិ។

៥១. **វិតក្កវិប្ផារវសេនា**តិ ទិព្ពសោតធាតុឧប្បាទនត្ថំ បរិកម្មករណកាលេ សទ្ទនិមិត្តេសុ អត្តនោ វិតក្កវិប្ផារវសេន វិតក្កវេគវសេន។ **វិតក្កោ**តិ ចេត្ថ វិតក្កេតីតិ វិតក្កោ, វិតក្កនំ វា វិតក្កោ, ឩហនន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ ស្វាយំ អារម្មណេ ចិត្តស្ស អភិនិរោបនលក្ខណោ, អាហននបរិយាហននរសោ ។ តថា ហិ តេន យោគាវចរោ អារម្មណំ វិតក្កាហតំ វិតក្កបរិយាហតំ ករោតីតិ វុច្ចតិ។ អារម្មណេ ចិត្តស្ស អានយនបច្ចុបដ្ឋានោ, តជ្ជាសមន្នាហារេន បន ឥន្ទ្រិយេន ច បរិក្ខិត្តេ វិសយេ អនន្តរាយេន ឧប្បជ្ជនតោ អាបាថគតវិសយបទដ្ឋានោតិ វុច្ចតិ។ **នានត្តេកត្តសទ្ទនិមិត្តាន**ន្តិ នានាសភាវានំ ឯកសភាវានញ្ច សទ្ទនិមិត្តានំ។ សទ្ទា ឯវ ចេត្ថ វិតក្កុប្បត្តិការណត្តា សង្ខារនិមិត្តត្តា ច និមិត្តានិ។ ភេរិសទ្ទាទិវសេន ឯកគ្ឃនីភូតា, អនេកា វា សទ្ទា, នានាទិសាសុ វា សទ្ទា, នានាសត្តានំ វា សទ្ទា នានត្តសទ្ទា, ឯកទិសាយ សទ្ទា, ឯកសត្តស្ស វា សទ្ទា, ភេរិសទ្ទាទិវសេន ឯកេកសទ្ទា វា ឯកត្តសទ្ទា។ **សទ្ទោ**តិ ចេត្ថ សប្បតីតិ សទ្ទោ, កថីយតីតិ អត្ថោ។ **បរិយោគាហណេ បញ្ញា**តិ បវិសន បញ្ញា, បជាននបញ្ញាតិ អត្ថោ។ **សោតធាតុវិសុទ្ធិញាណ**ន្តិ សវនដ្ឋេន ច និជ្ជីវដ្ឋេន ច សោតធាតុ, សោតធាតុកិច្ចករណវសេន ច សោតធាតុ វិយាតិបិ សោតធាតុ, បរិសុទ្ធត្តា និរុបក្កិលេសត្តា វិសុទ្ធិ, សោតធាតុ ឯវ វិសុទ្ធិ សោតធាតុវិសុទ្ធិ, សោតធាតុវិសុទ្ធិ ឯវ ញាណំ សោតធាតុវិសុទ្ធិញាណំ។

៥២. **តិណ្ណន្នំ ចិត្តាន**ន្តិ សោមនស្សសហគតទោមនស្សសហគតឧបេក្ខាសហគតវសេន តិណ្ណន្នំ ចិត្តានំ។ **វិប្ផារត្តា**តិ វិប្ផារភាវេន វេគេនាតិ អត្ថោ។ ហេតុអត្ថេ និស្សក្កវចនំ, ចេតោបរិយញាណុប្បាទនត្ថំ បរិកម្មករណកាលេ បរេសំ តិណ្ណន្នំ ចិត្តានំ វិប្ផារហេតុនា។ **ឥន្ទ្រិយានំ បសាទវសេនា**តិ ចក្ខាទីនំ ឆន្នំ ឥន្ទ្រិយានំ បសាទវសេន, ឥន្ទ្រិយានំ បតិដ្ឋិតោកាសា ចេត្ថ ផលូបចារេន ឥន្ទ្រិយានន្តិ វុត្តា យថា “វិប្បសន្នានិ ខោ តេ, អាវុសោ, ឥន្ទ្រិយានិ បរិសុទ្ធោ ឆវិវណ្ណោ បរិយោទាតោ”តិ (មហាវ. ៦០)។ ឥន្ទ្រិយបតិដ្ឋិតោកាសេសុបិ ហទយវត្ថុ ឯវ ឥធាធិប្បេតំ។ **បសាទវសេនា**តិ ច អនាវិលភាវវសេន។ “បសាទប្បសាទវសេនា”តិ វត្តព្ពេ អប្បសាទសទ្ទស្ស លោបោ កតោតិ វេទិតព្ពំ។ អថ វា ឥទមប្បសន្នន្តិ គហណស្ស បសាទមបេក្ខិត្វា ឯវ សម្ភវតោ “បសាទវសេនា”តិ វចនេនេវ អប្បសាទោបិ វុត្តោវ ហោតីតិ វេទិតព្ពំ។ **នានត្តេកត្តវិញ្ញាណចរិយា បរិយោគាហណេ បញ្ញា**តិ យថាសម្ភវំ នានាសភាវឯកសភាវឯកូននវុតិវិញ្ញាណបវត្តិវិជាននបញ្ញា។ ឯត្ថ អសមាហិតស្ស វិញ្ញាណ

ចរិយា នានត្តា, សមាហិតស្ស វិញ្ញាណចរិយា ឯកត្តា។ សរាគាទិចិត្តំ វា នានត្តំ, វីតរាគាទិចិត្តំ ឯកត្តំ។ **ចេតោបរិយញាណ**ន្តិ ឯត្ថ បរិយាតីតិ បរិយំ, បរិច្ឆិន្ទតីតិ អត្ថោ។ ចេតសោ បរិយំ ចេតោបរិយំ, ចេតោបរិយញ្ច តំ ញាណញ្ចាតិ ចេតោបរិយញាណំ។ វិប្ផារតាតិបិ បាឋោ, វិប្ផារតាយាតិ អត្ថោ។

៥៣. បច្ចយប្បវត្តានំ ធម្មានន្តិ បដិច្ចសមុប្បាទវសេន បច្ចយតោ បវត្តានំ បច្ចយុប្បន្នធម្មានំ។ **នានត្តេកត្តកម្មវិប្ផារវសេនា**តិ ឯត្ថ អកុសលំ កម្មំ នានត្តំ, កុសលំ កម្មំ ឯកត្តំ។ កាមាវចរំ វា កម្មំ នានត្តំ, រូបាវចរារូបាវចរំ កម្មំ ឯកត្តំ។ នានត្តេកត្តកម្មវិប្ផារវសេន បច្ចយបវត្តានំ ធម្មានំ បរិយោគាហណេ បញ្ញាតិ សម្ពន្ធោ។ **បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណ**ន្តិ បុព្ពេ អតីតជាតីសុ និវុត្ថខន្ធា បុព្ពេនិវាសោ។ **និវុត្ថា**តិ អជ្ឈាវុត្ថា អនុភូតា អត្តនោ សន្តានេ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធា។ បុព្ពេ អតីតជាតីសុ និវុត្ថធម្មា វា បុព្ពេនិវាសោ។ **និវុត្ថា**តិ គោចរនិវាសេន និវុត្ថា អត្តនោ វិញ្ញាណេន វិញ្ញាតា បរិច្ឆិន្នា, បរវិញ្ញាណេន វិញ្ញាតាបិ វា។ ឆិន្នវដុមកានុស្សរណាទីសុ តេ ពុទ្ធានំយេវ លព្ភន្តិ ។ **បុព្ពេនិវាសានុស្សតី**តិ យាយ សតិយា បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរតិ, សា បុព្ពេនិវាសានុស្សតិ, **ញាណ**ន្តិ តាយ សតិយា សម្បយុត្តំ ញាណំ។

៥៤. ឱភាសវសេនាតិ ទិព្ពេន ចក្ខុនា រូបទស្សនត្ថំ បសារិតស្ស តេជោកសិណឱទាតកសិណអាលោកកសិណានំ អញ្ញតរស្ស ចតុត្ថជ្ឈានារម្មណស្ស កសិណោភាសស្ស វសេន។ **នានត្តេកត្តរូបនិមិត្តាន**ន្តិ នានាសត្តានំ រូបានិ, នានត្តកាយំ ឧបបន្នានំ វា សត្តានំ រូបានិ, នានាទិសាសុ វា រូបានិ, អសម្មិស្សានិ វា រូបានិ នានត្តរូបានិ, ឯកសត្តស្ស រូបានិ, ឯកត្តកាយំ ឧបបន្នស្ស វា រូបានិ, ឯកទិសាយ វា រូបានិ, នានាទិសាទីនំ សម្មិស្សីភូតានិ វា រូបានិ ឯកត្តរូបានិ។ **រូប**ន្តិ ចេត្ថ វណ្ណាយតនមេវ។ តញ្ហិ រូបយតីតិ រូបំ, វណ្ណវិការំ អាបជ្ជមានំ ហទយង្គតភាវំ បកាសេតីតិ អត្ថោ។ រូបមេវ រូបនិមិត្តំ។ តេសំ នានត្តេកត្តរូបនិមិត្តានំ។ **ទស្សនដ្ឋេ បញ្ញា**តិ ទស្សនសភាវេ បញ្ញា។

ទិព្ពចក្ខុញាណន្តិ ទិព្ពសទិសត្តា ទិព្ពំ។ ទេវានញ្ហិ សុចរិតកម្មនិព្ពត្តំ បិត្តសេម្ហរុហិរាទីហិ អបលិពុទ្ធំ ឧបក្កិលេសវិមុត្តតាយ ទូរេបិ អារម្មណសម្បដិច្ឆនសមត្ថំ ទិព្ពំ បសាទចក្ខុ ហោតិ។ ឥទញ្ចាបិ វីរិយភាវនាពលនិព្ពត្តំ ញាណចក្ខុ តាទិសមេវាតិ ទិព្ពសទិសត្តា ទិព្ពំ, ទិព្ពវិហារវសេន បដិលទ្ធត្តា អត្តនា ទិព្ពវិហារសន្និស្សិតត្តាបិ ទិព្ពំ, អាលោកបរិគ្គហេន មហាជុតិកត្តាបិ ទិព្ពំ, តិរោកុដ្ដាទិគតរូបទស្សនេន មហាគតិកត្តាបិ ទិព្ពំ។ តំ សព្ពំ សទ្ទសត្ថានុសារេន វេទិតព្ពំ។ ទស្សនដ្ឋេន ចក្ខុ, ចក្ខុកិច្ចករណេន ចក្ខុមិវាតិបិ ចក្ខុ, ទិព្ពញ្ច តំ ចក្ខុ ចាតិ ទិព្ពចក្ខុ, ទិព្ពចក្ខុ ច តំ ញាណញ្ចាតិ ទិព្ពចក្ខុញាណំ។

៥៥. ចតុសដ្ឋិយា អាការេហីតិ អដ្ឋសុ មគ្គផលេសុ ឯកេកស្មឹ អដ្ឋន្នំ អដ្ឋន្នំ ឥន្ទ្រិយានំ វសេន ចតុសដ្ឋិយា អាការេហិ។ **តិណ្ណន្នំ ឥន្ទ្រិយាន**ន្តិ អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយំ អញ្ញិន្ទ្រិយំ អញ្ញាតាវិន្ទ្រិយន្តិ, ឥមេសំ តិណ្ណន្នំ ឥន្ទ្រិយានំ។ **វសិភាវតា បញ្ញា**តិ វសិភាវតាយ បវត្តា បញ្ញា, អរហត្តផលេ អដ្ឋន្នំ ឥន្ទ្រិយានំ វសេន អដ្ឋហិ អាការេហិ អញ្ញាតាវិន្ទ្រិយស្សេវ វសិភាវតាយ អរហត្តមគ្គក្ខណេ អភាវេបិ ការណសិទ្ធិវសេន តទត្ថសាធនតាយ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ **អាសវានំ ខយេ ញាណ**ន្តិ អត្តនា វជ្ឈានំ អាសវានំ ខយករំ អរហត្តមគ្គញាណំ។

៥៦-៥៩. ឥទានិ អាសវានំ ខយញាណសង្ខាតអរហត្តមគ្គញាណសម្ពន្ធេ ចតុន្នម្បិ មគ្គញាណានំ ឯកេកស្ស មគ្គញាណស្ស ឯកាភិសមយតំ ទស្សេតុំ “បរិញ្ញដ្ឋេ បញ្ញា”តិអាទីនិ ចត្តារិ ញាណានិ ឧទ្ទិដ្ឋានិ។ តត្ថាបិ ឱឡារិកត្តា សព្ពសត្តសាធារណត្តា ច សុវិញ្ញេយ្យន្តិ ទុក្ខសច្ចំ បឋមំ វុត្តំ, តស្សេវ ហេតុទស្សនត្ថំ តទនន្តរំ សមុទយសច្ចំ, ហេតុនិរោធា ផលនិរោធោតិ ញាបនត្ថំ តទនន្តរំ និរោធសច្ចំ, តទធិគមូបាយទស្សនត្ថំ អន្តេ មគ្គសច្ចំ។ ភវសុខស្សាទគធិតានំ វា សត្តានំ សំវេគជននត្ថំ បឋមំ ទុក្ខមាហ, តំ នេវ អកតំ អាគច្ឆតិ, ន ឥស្សរនិម្មានាទិតោ ហោតិ, ឥតោ បន ហោតីតិ ញាបនត្ថំ តទនន្តរំ សមុទយសច្ចំ, តតោ សហេតុកេន ទុក្ខេន អភិភូតត្តា សំវិគ្គមានសានំ ទុក្ខនិស្សរណគវេសីនំ និស្សរណទស្សនេន អស្សាសជននត្ថំ និរោធំ, តតោ និរោធាធិគមត្ថំ និរោធសម្បាបកំ មគ្គន្តិ។ ឥទានិ តព្ពិសយានិ ញាណានិ តេនេវ កមេន ឧទ្ទិដ្ឋានិ។ តត្ថ **បរិញ្ញដ្ឋេ**តិ ទុក្ខស្ស បីឡនដ្ឋាទិកេ ចតុព្ពិធេ បរិជានិតព្ពសភាវេ។ **បហានដ្ឋេ**តិ សមុទយស្ស អាយូហនដ្ឋាទិកេ ចតុព្ពិធេ បហាតព្ពសភាវេ។ **សច្ឆិកិរិយដ្ឋេ**តិ និរោធស្ស និស្សរណដ្ឋាទិកេ ចតុព្ពិធេ សច្ឆិកាតព្ពសភាវេ។ **ភាវនដ្ឋេ**តិ មគ្គស្ស និយ្យានដ្ឋាទិកេ ចតុព្ពិធេ ភាវេតព្ពសភាវេ។

៦០-៦៣. ឥទានិ ភាវិតមគ្គស្ស បច្ចវេក្ខណវសេន វា អភាវិតមគ្គស្ស អនុស្សវវសេន វា វិសុំ វិសុំ សច្ចញាណានិ ទស្សេតុំ **ទុក្ខេ ញាណា**ទីនិ ចត្តារិ ញាណានិ ឧទ្ទិដ្ឋានិ។ តត្ថ **ទុក្ខេ**តិ ឯត្ថ **ទុ**-ឥតិ អយំ សទ្ទោ កុច្ឆិតេ ទិស្សតិ។ កុច្ឆិតញ្ហិ បុត្តំ ទុបុត្តោតិ វទន្តិ។ **ខំ**-សទ្ទោ បន តុច្ឆេ។ តុច្ឆញ្ហិ អាកាសំ ‘ខ’ន្តិ វុច្ចតិ។ ឥទញ្ច

បឋមសច្ចំ កុច្ឆិតំ អនេកុបទ្ទវាធិដ្ឋានតោ, តុច្ឆំ ពាលជនបរិកប្បិតធុវសុភសុខត្តភាវវិរហិតតោ។ តស្មា កុច្ឆិតត្តា តុច្ឆត្តា ច “ទុក្ខ”ន្តិ វុច្ចតិ។

ទុក្ខសមុទយេតិ ឯត្ថ **សំ**-ឥតិ អយំ សទ្ទោ “សមាគមោ សមេត”ន្តិអាទីសុ (វិភ. ១៩៩; ទី. និ. ២.៣៩៦) វិយ សំយោគំ ទីបេតិ។ **ឧ**-ឥតិ អយំ សទ្ទោ “ឧប្បន្នំ ឧទិត”ន្តិអាទីសុ (បារា. ១៧២; ចូឡនិ. ខគ្គវិសាណសុត្តនិទ្ទេស ១៤១) វិយ ឧប្បត្តិំ។ **អយ**-សទ្ទោ បន ការណំ ទីបេតិ។ ឥទញ្ចាបិ ទុតិយសច្ចំ អវសេសបច្ចយសមាយោគេ សតិ ទុក្ខស្ស ឧប្បត្តិការណំ។ ឥតិ ទុក្ខស្ស សំយោគេ ឧប្បត្តិការណត្តា “ទុក្ខសមុទយ”ន្តិ វុច្ចតិ។

ទុក្ខនិរោធេតិ ឯត្ថ **និ**-សទ្ទោ អភាវំ, **រោធ**-សទ្ទោ ច ចារកំ ទីបេតិ។ តស្មា អភាវោ ឯត្ថ សំសារចារកសង្ខាតស្ស ទុក្ខរោធស្ស សព្ពគតិសុញ្ញត្តា, សមធិគតេ វា តស្មិំ សំសារចារកស្ស ទុក្ខរោធស្ស អភាវោ ហោតិ តប្បដិបក្ខត្តាតិបិ “ទុក្ខនិរោធ”ន្តិ វុច្ចតិ។ ទុក្ខស្ស វា អនុប្បត្តិនិរោធបច្ចយត្តា ទុក្ខនិរោធន្តិ វុច្ចតិ។

ទុក្ខនិរោធគាមិនិយា បដិបទាយាតិ ឯត្ថ យស្មា អយំ ឯតំ ទុក្ខនិរោធំ គច្ឆតិ អារម្មណករណវសេន តទភិមុខីភូតត្តា, បដិបទា ច ហោតិ ទុក្ខនិរោធប្បត្តិយា, តស្មា ទុក្ខនិរោធគាមិនិបដិបទាតិ វុច្ចតិ។ ចត្តារិ មគ្គញាណានេវ ហេដ្ឋា វុដ្ឋានាការទីបនវសេន “មគ្គេ ញាណ”ន្តិ វុត្តានិ, អនន្តរផលទាយកត្តស្ស ការណបរិទីបនវសេន “អានន្តរិកសមាធិម្ហិ ញាណ”ន្តិ វុត្តានិ, វិវដ្ដនាការទីបនវសេន “សច្ចវិវដ្ដេ ញាណ”ន្តិ វុត្តានិ, មគ្គបដិបាដិក្កមេនេវ អរហត្តមគ្គញាណុប្បត្តិំ, តស្ស ច ញាណស្ស អភិញ្ញាភាវំ ទីបេតុំ អរហត្តមគ្គញាណមេវ “អាសវានំ ខយេ ញាណ”ន្តិ វុត្តំ។ បុន ចតុន្នម្បិ មគ្គញាណានំ ឯកាភិសមយតំ ទីបេតុំ “បរិញ្ញដ្ឋេ បញ្ញា ទុក្ខេ ញាណ”ន្តិអាទីនិ ចត្តារិ ញាណានិ វុត្តានិ។ បុន ឯកេកស្មិំ សច្ចេ វិសុំ វិសុំ ឧប្បត្តិទីបនវសេន “ទុក្ខេ ញាណ”ន្តិអាទីនិ ចត្តារិ ញាណានិ ឧទ្ទិដ្ឋានីតិ ឯវំ បុព្ពាបរវិសេសោ វេទិតព្ពោតិ។

៦៤-៦៧. ឥទានិ សព្ពេសំ អរិយបុគ្គលានំ អរិយមគ្គានុភាវេនេវ បដិសម្ភិទាញាណានិ សិទ្ធានីតិ ទស្សេតុំ **អត្ថបដិសម្ភិទេ ញាណ**ន្តិអាទីនិ បុន ចត្តារិ បដិសម្ភិទាញាណានិ ឧទ្ទិដ្ឋានិ។ ឥមានិ ហិ បដិសម្ភិទាបភេទាភាវេបិ សព្ពអរិយបុគ្គលសាធារណានិ សុទ្ធិកបដិសម្ភិទាញាណានិ, ហេដ្ឋា ឧទ្ទិដ្ឋានិ បន បភិន្នបដិសម្ភិទានំ បភេទប្បត្តានិ បដិសម្ភិទាញាណានីតិ វេទិតព្ពានីតិ អយមេតេសំ ឧភយត្ថវចនេ វិសេសោ។ យស្មា វា អនន្តរំ ឧទ្ទិដ្ឋំ ទុក្ខារម្មណំ និរោធារម្មណញ្ច ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា ហោតិ, សមុទយារម្មណំ មគ្គារម្មណញ្ច ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា, តទភិលាបេ ញាណំ និរុត្តិបដិសម្ភិទា, តេសុ ញាណេសុ ញាណំ បដិភានបដិសម្ភិទា, តស្មា តម្បិ អត្ថវិសេសំ ទស្សេតុំ សុទ្ធិកបដិសម្ភិទាញាណានិ ឧទ្ទិដ្ឋានីតិ វេទិតព្ពានិ។ តស្មាយេវ ច ហេដ្ឋា នានត្តសទ្ទេន វិសេសេត្វា វុត្តានិ។ ឥធ តថា អវិសេសេត្វា វុត្តានីតិ។

៦៨. ឯវំ បដិបាដិយា សត្តសដ្ឋិ សាវកសាធារណញាណានិ ឧទ្ទិសិត្វា ឥទានិ សាវកេហិ អសាធារណានិ តថាគតានំយេវ អាវេណិកានិ ញាណានិ ទស្សេតុំ **ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តញាណាទីនិ** ឆ អសាធារណញាណានិ ឧទ្ទិដ្ឋានិ។ តត្ថាបិ យស្មា តថាគតា សត្តានំ ធម្មទេសនាយ ភាជនាភាជនត្តំ ឱលោកេន្តា ពុទ្ធចក្ខុនា ឱលោកេន្តិ។ ពុទ្ធចក្ខុ នាម ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តាសយានុសយញាណទ្វយមេវ។ យថាហ –

> “អទ្ទសា ខោ ភគវា ពុទ្ធចក្ខុនា លោកំ វោលោកេន្តោ សត្តេ អប្បរជក្ខេ មហារជក្ខេ តិក្ខិន្ទ្រិយេ មុទិន្ទ្រិយេ”តិអាទិ (មហាវ. ៩; ម. និ. ១.២៨៣; ២.៣៣៩)។

សត្តសន្តានេ ច ឱលោកេន្តា បឋមំ ឥន្ទ្រិយបរិបាកាបរិបាកំ ឱលោកេន្តិ, ឥន្ទ្រិយបរិបាកញ្ច ញត្វា អាសយាទីនំ អនុរូបេន ធម្មទេសនត្ថំ តតោ អាសយានុសយចរិតានិ ឱលោកេន្តិ, តស្មាបិ បឋមំ ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តញាណំ ឧទ្ទិដ្ឋំ, តទនន្តរំ អាសយានុសយញាណំ។ ធម្មំ ទេសេន្តា ច យស្មា បាដិហារិយេន វិនេតព្ពានំ បាដិហារិយំ ករោន្តិ, តស្មា អាសយានុសយញាណានន្តរំ យមកបាដិហារិយេ ញាណំ ឧទ្ទិដ្ឋំ។ ឥមេសំ តិណ្ណំ ញាណានំ ហេតុបរិទីបនត្ថំ តទនន្តរំ មហាករុណាញាណំ ឧទ្ទិដ្ឋំ។ មហាករុណាញាណស្ស បរិសុទ្ធភាវបរិទីបនត្ថំ តទនន្តរំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ ឧទ្ទិដ្ឋំ។ សព្ពញ្ញុស្សាបិ សព្ពធម្មានំ អាវជ្ជនបដិពទ្ធភាវបរិទីបនត្ថំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស អនាវរិយភាវបរិទីបនត្ថញ្ច តទនន្តរំ អនាវរណញាណំ ឧទ្ទិដ្ឋន្តិ វេទិតព្ពំ។

ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តញាណន្តិ ឯត្ថ ឧបរិ “សត្តាន”ន្តិ បទំ ឥធេវ អាហរិត្វា “សត្តានំ ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តញាណ”ន្តិ យោជេតព្ពំ។ បរានិ ច អបរានិ ច បរាបរានីតិ វត្តព្ពេ សន្ធិវសេន រោ-ការំ កត្វា បរោបរានីតិ វុច្ចតិ។ បរោបរានំ ភាវោ បរោបរិយំ, បរោបរិយមេវ បរោបរិយត្តំ, វេនេយ្យសត្តានំ សទ្ធាទីនំ

បញ្ចន្នំ ឥន្ទ្រិយានំ បរោបរិយត្តំ ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តំ, ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តស្ស ញាណំ ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តញាណំ, ឥន្ទ្រិយានំ ឧត្តមានុត្តមភាវញាណន្តិ អត្ថោ។ "ឥន្ទ្រិយវរោវរិយត្តញាណ"ន្តិបិ បាឋោ។ វរានិ ច អវរិយានិ ច វរោវរិយានិ, វរោវរិយានំ ភាវោ វរោវរិយត្តន្តិ យោជេតព្ពំ។ **អវរិយានី**តិ ច ន ឧត្តមានីតិ អត្ថោ។ អថ វា បរានិ ច ឱបរានិ ច បរោបរានិ, តេសំ ភាវោ បរោបរិយត្តន្តិ យោជេតព្ពំ។ **ឱបរានី**តិ ច ឱរានីតិ វុត្តំ ហោតិ, លាមកានីតិ អត្ថោ, "បរោបរា យស្ស សមេច្ច ធម្មា"តិអាទីសុ (សុ. និ. ៤៧៩) វិយ។ "ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តេ ញាណ"ន្តិ ភុម្មវចនេនាបិ បាឋោ។

៦៩. សត្តានំ អាសយានុសយេ ញាណន្តិ ឯត្ថ រូបាទីសុ ខន្ធេសុ ឆន្ទរាគេន សត្តា វិសត្តាតិ សត្តា។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា –

> "រូបេ ខោ, រាធ, យោ ឆន្ទោ យោ រាគោ យា នន្ទី យា តណ្ហា, តត្រ សត្តោ តត្រ វិសត្តោ, តស្មា 'សត្តោ'តិ វុច្ចតិ។ វេទនាយ សញ្ញាយ សង្ខារេសុ វិញ្ញាណេ យោ ឆន្ទោ យោ រាគោ យា នន្ទី យា តណ្ហា, តត្រ សត្តោ តត្រ វិសត្តោ, តស្មា 'សត្តោ'តិ វុច្ចតី"តិ (សំ. និ. ៣.១៦១)។

អក្ខរចិន្តកា បន អត្ថំ អវិចារេត្វា "នាមមត្តមេត"ន្តិ ឥច្ឆន្តិ។ យេបិ អត្ថំ វិចារេន្តិ, តេ សត្វយោគេន សត្តាតិ ឥច្ឆន្តិ, តេសំ សត្តានំ។ អាសយន្តិ និស្សយន្តិ ឯតំ ឥតិ អាសយោ, មិច្ឆាទិដ្ឋិយា, សម្មាទិដ្ឋិយា វា កាមាទីហិ, នេក្ខម្មាទីហិ វា បរិភាវិតស្ស សន្តានស្សេតំ អធិវចនំ។ សត្តសន្តានេ អនុសេន្តិ អនុបវត្តន្តីតិ អនុសយា, ថាមគតានំ កាមរាគាទីនំ ឯតំ អធិវចនំ។ អាសយោ ច អនុសយោ ច អាសយានុសយោ។ ជាតិគ្គហណេន ច ទ្វន្ទសមាសវសេន ច ឯកវចនំ វេទិតព្ពំ។ យស្មា ចរិតាធិមុត្តិយោ អាសយានុសយសង្គហិតា, តស្មា ឧទ្ទេសេ ចរិតាធិមុត្តីសុ ញាណានិ អាសយានុសយញាណេនេវ សង្គហេត្វា "អាសយានុសយេ ញាណ"ន្តិ វុត្តំ។ យេនេវ ហិ អធិប្បាយេន ឧទ្ទេសោ កតោ, តេនេវ អធិប្បាយេន និទ្ទេសោ កតោតិ។

៧០. យមកបាដិហីរេ ញាណន្តិ ឯត្ថ អគ្គិក្ខន្ធឧទកធារាទីនំ អបុព្ពំ អចរិមំ សកឹយេវ បវត្តិតោ យមកំ, អស្សទ្ធិយាទីនំ បដិបក្ខធម្មានំ ហរណតោ បាដិហីរំ, យមកញ្ច តំ បាដិហីរញ្ចាតិ យមកបាដិហីរំ។

៧១. មហាករុណាសមាបត្តិយា ញាណន្តិ ឯត្ថ បរទុក្ខេ សតិ សាធូនំ ហទយកម្បនំ ករោតីតិ ករុណា, កិនាតិ វា បរទុក្ខំ ហឹសតិ វិនាសេតីតិ ករុណា, កិរិយតិ វា ទុក្ខិតេសុ ផរណវសេន បសារិយតីតិ ករុណា, ផរណកម្មវសេន កម្មគុណវសេន ច មហតី ករុណា មហាករុណា, សមាបជ្ជន្តិ ឯតំ មហាការុណិកាតិ សមាបត្តិ, មហាករុណា ច សា សមាបត្តិ ចាតិ មហាករុណាសមាបត្តិ។ តស្សំ មហាករុណាសមាបត្តិយំ, តំសម្បយុត្តំ ញាណំ។

៧២-៧៣. សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ អនាវរណញាណន្តិ ឯត្ថ បញ្ចនេយ្យបថប្បភេទំ សព្ពំ អញ្ញាសីតិ សព្ពញ្ញូ, សព្ពញ្ញុស្ស ភាវោ សព្ពញ្ញុតា, សា ឯវ ញាណំ "សព្ពញ្ញុតាញាណ"ន្តិ វត្តព្ពេ "សព្ពញ្ញុតញ្ញាណ"ន្តិ វុត្តំ។ សង្ខតាសង្ខតាទិភេទា សព្ពធម្មា ហិ សង្ខារោ វិការោ លក្ខណំ និព្ពានំ បញ្ញត្តីតិ បញ្ចេវ នេយ្យបថា ហោន្តិ។ **សព្ពញ្ញូ**តិ ច កមសព្ពញ្ញូ, សកឹសព្ពញ្ញូ, សតតសព្ពញ្ញូ, សត្តិសព្ពញ្ញូ, ញាតសព្ពញ្ញូតិ បញ្ចវិធា សព្ពញ្ញុនោ សិយុំ។ កមេន សព្ពជាននកាលសម្ភវតោ កមសព្ពញ្ញុតា ន ហោតិ, សកឹ សព្ពារម្មណគហណាភាវតោ សកឹសព្ពញ្ញុតា ន ហោតិ, ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ យថារម្មណចិត្តសម្ភវតោ ភវង្គចិត្តវិរោធតោ យុត្តិអភាវតោ ច សតតសព្ពញ្ញុតា ន ហោតិ, បរិសេសតោ សព្ពជាននសមត្ថត្តា សត្តិសព្ពញ្ញុតា វា សិយា, វិទិតសព្ពធម្មត្តា ញាតសព្ពញ្ញុតា វា សិយា។ សត្តិសព្ពញ្ញុនោ សព្ពជាននត្តំ នត្ថីតិ តម្បិ ន យុជ្ជតិ។

> "ន តស្ស អទ្ទិដ្ឋមិធត្ថិ កិញ្ចិ, អថោ អវិញ្ញាតមជានិតព្ពំ;
> សព្ពំ អភិញ្ញាសិ យទត្ថិ នេយ្យំ, តថាគតោ តេន សមន្តចក្ខូ"តិ។ (មហានិ. ១៥៦; ចូឡនិ. មោឃរាជមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៨៥; បដិ. ម. ១.២០៨) –

វុត្តត្តា ញាតសព្ពញ្ញុត្តមេវ យុជ្ជតិ។ ឯវញ្ហិ សតិ កិច្ចតោ អសម្មោហតោ ការណសិទ្ធិតោ អាវជ្ជនបដិពទ្ធតោ សព្ពញ្ញុត្តមេវ ហោតីតិ។ អាវជ្ជនបដិពទ្ធត្តា ឯវ ហិ នត្ថិ ឯតស្ស អាវរណន្តិ អនាវរណំ, តទេវ អនាវរណញាណន្តិ វុច្ចតីតិ។

ឥមានិ តេសត្តតិ ញាណានីតិ សាវកេហិ សាធារណាសាធារណវសេន ឧទ្ទិដ្ឋានិ ឥមានិ តេសត្តតិ ញាណានិ។ **ឥមេសំ តេសត្តតិយា ញាណាន**ន្តិ អាទិតោ បដ្ឋាយ វុត្តានំ ឥមេសំ តេសត្តតិញាណានំ។ ឧព្ពាហនត្ថេ ចេតំ សាមិវចនំ។ តេសត្តតីនន្តិបិ បាឋោ។ "តេសត្តតិយា"តិ វត្តព្ពេ ឯកស្មឹ ពហុវចនំ វេទិតព្ពំ។ **សត្តសដ្ឋិ ញាណានី**តិ

អាទិគោ បង្គាយ សត្តសដ្ឋិ ញាណានិ។ **សាវកសាធារណានី**តិ សវនន្តេ អរិយាយ ជាតិយា ជាតត្តា សាវកា, សមានំ ធារណមេតេសន្តិ សាធារណានិ, តថាគតានំ សាវកេហិ សាធារណានិ សាវកសាធារណានិ។ **ឆ ញាណានី**តិ អន្តេ ឧទ្ទិដ្ឋានិ ឆ ញាណានិ។ **អសាធារណានិ សាវកេហី**តិ សាវកេហិ អសាធារណានិ តថាគតានំយេវ ញាណានីតិ។

សទ្ធម្មប្បកាសិនិយា បដិសម្ភិទាមគ្គ-អដ្ឋកថាយ

ញាណកថាមាតិកុទ្ទេសវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១. សុតមយញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

វិស្សជ្ជនុទ្ទេសវណ្ណនា

១. ឥទានិ យថានិក្ខិត្តេន ឧទ្ទេសេន សង្គហិតេ ធម្មេ បភេទតោ ទស្សេតុំ **កថំ សោតាវធានេ បញ្ញា សុតមយេ ញាណ**ន្តិអាទិ និទ្ទេសវារោ អារទ្ធោ។ តត្ថ យំ វុត្តំ, “សោតាវធានេ បញ្ញា សុតមយេ ញាណ”ន្តិ , តំ កថំ ហោតីតិ? អយំ កថេតុកម្យតាបុច្ឆា។ បញ្ចវិធា ហិ បុច្ឆា – អទិដ្ឋជោតនាបុច្ឆា, ទិដ្ឋសំសន្ទនាបុច្ឆា, វិមតិច្ឆេទនាបុច្ឆា, អនុមតិបុច្ឆា, កថេតុកម្យតាបុច្ឆាតិ។ តាសំ ឥទំ នានត្តំ –

កតមា **អទិដ្ឋជោតនា**បុច្ឆា? (មហានិ. ១៥០; ចូឡនិ. បុណ្ណកមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ១២) បកតិយា លក្ខណំ អញ្ញាតំ ហោតិ អទិដ្ឋំ អតុលិតំ អតីរិតំ អវិភូតំ អវិភាវិតំ, តស្ស ញាណាយ ទស្សនាយ តុលនាយ តីរណាយ វិភូតាយ វិភាវនត្ថាយ បញ្ហំ បុច្ឆតិ, អយំ អទិដ្ឋជោតនាបុច្ឆា។

កតមា **ទិដ្ឋសំសន្ទនា**បុច្ឆា? (មហានិ. ១៥០; ចូឡនិ. បុណ្ណកមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ១២) បកតិយា លក្ខណំ ញាតំ ហោតិ ទិដ្ឋំ តុលិតំ តីរិតំ វិភូតំ វិភាវិតំ, សោ អញ្ញេហិ បណ្ឌិតេហិ សទ្ធឹ សំសន្ទនត្ថាយ បញ្ហំ បុច្ឆតិ, អយំ ទិដ្ឋសំសន្ទនាបុច្ឆា។

កតមា **វិមតិច្ឆេទនា**បុច្ឆា? (មហានិ. ១៥០; ចូឡនិ. បុណ្ណកមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ១២) បកតិយា សំសយបក្ខន្ទោ ហោតិ វិមតិបក្ខន្ទោ ទ្វេឡ្ហកជាតោ “ឯវំ នុ ខោ, ននុ ខោ, កឹ នុ ខោ, កថំ នុ ខោ”តិ? សោ វិមតិច្ឆេទនត្ថាយ បញ្ហំ បុច្ឆតិ, អយំ វិមតិច្ឆេទនាបុច្ឆា។

កតមា **អនុមតិ**បុច្ឆា? ភគវា ភិក្ខូនំ អនុមតិយា បញ្ហំ បុច្ឆតិ – “តំ កឹ មញ្ញថ, ភិក្ខវេ, រូបំ និច្ចំ វា អនិច្ចំ វា”តិ? “អនិច្ចំ, ភន្តេ”។ “យំ បនានិច្ចំ, ទុក្ខំ វា តំ សុខំ វា”តិ? “ទុក្ខំ, ភន្តេ”។ “យំ បនានិច្ចំ ទុក្ខំ វិបរិណាមធម្មំ, កល្លំ នុ តំ សមនុបស្សិតុំ ‘ឯតំ មម, ឯសោហមស្មិ, ឯសោ មេ អត្តា”តិ? “នោ ហេតំ, ភន្តេ”តិ (មហាវ. ២១), អយំ អនុមតិបុច្ឆា។

កតមា **កថេតុកម្យតា**បុច្ឆា? ភគវា ភិក្ខូនំ កថេតុកម្យតាយ បញ្ហំ បុច្ឆតិ – “ចត្តារោមេ , ភិក្ខវេ, សតិបដ្ឋានា។ កតមេ ចត្តារោ”តិ (សំ. និ. ៥.៣៩០)? អយំ កថេតុកម្យតាបុច្ឆាតិ។ តាសុ អយំ ថេរស្ស កថេតុកម្យតាបុច្ឆាតិ វេទិតព្ពា។

ឥទានិ សមាតិកុទ្ទេសាយ កថេតុកម្យតាបុច្ឆាយ “ឥមេ ធម្មា អភិញ្ញេយ្យាតិ សោតាវធានំ, តំបជាននា បញ្ញា សុតមយេ ញាណ”ន្តិអាទយោ សោឡស វិស្សជ្ជនុទ្ទេសា។ តត្ថ **ឥមេ ធម្មា អភិញ្ញេយ្យា**តិ “ទេសយន្តស្សា”តិ ជាបសេសោ។ ឥមេ ធម្មា អភិជានិតព្ពាតិ សត្ថុនោ, អញ្ញតរស្ស វា គរុដ្ឋានិយស្ស សព្រហ្មចារិស្ស ធម្មំ ទេសយន្តស្ស បុព្ពេ វុត្តនយេន សោតាវធានំ សុតំ **សោតាវធានំ** នាម។ តំបជាននា បញ្ញា តស្ស សុតស្ស បជាននា បរិយាយបរិច្ឆិន្ទកបញ្ញា សុតមយេ ញាណំ នាមាតិ អត្ថោ។ តស្ស បជាននា តំបជាននាតិ សាមិវចនសមាសោ។ តំ បជាននាតិ វិភត្តិវិបល្លាសវសេន ឧបយោគវចនំ វា។ **អភិញ្ញេយ្យា**តិ ច សភាវលក្ខណាវពោធវសេន សោភនេនាការេន ជានិតព្ពា។ **បរិញ្ញេយ្យា**តិ សាមញ្ញលក្ខណាវពោធវសេន កិច្ចសមាបនវសេន ច ព្យាបិត្វា ជានិតព្ពា។ **ភាវេតព្ពា**តិ វឌ្ឍេតព្ពា។ **សច្ឆិកាតព្ពា**តិ បច្ចក្ខំ កាតព្ពា។ ទុវិធា ហិ សច្ឆិកិរិយា បដិលាភសច្ឆិកិរិយា អារម្មណសច្ឆិកិរិយា ច។ បច្ចនីកសមុទាចារវសេន បរិហានិយសង្ខាតំ ហានំ ភជន្តីតិ **ហានភាគិយា**។ តទនុធម្មតាយ សតិយា សណ្ឋានវសេន ឋានសង្ខាតំ ឋិតឹ ភជន្តីតិ **ឋិតិភាគិយា**។ ឧបរិវិសេសាធិគមវសេន វិសេសំ ភជន្តីតិ **វិសេសភាគិយា**។ អនិព្ពិទ្ធបុព្ពំ អប្បទាលិតបុព្ពំ លោភក្ខន្ធំ ទោសក្ខន្ធំ

មោហក្ខន្ធំ និព្ពិជ្ឈតិ បទាលេតីតិ អរិយមគ្គោ និព្ពេធោ នាម, និព្ពិទាសហគតានំ សញ្ញាមនសិការានំ សមុទាចារវសេន តំ និព្ពេធំ ភជន្តីតិ **និព្ពេធភាគិយា**។

សព្ពេ សង្ខារាតិ សព្ពេ សប្បច្ចយា ធម្មា។ តេ ហិ **សង្ខតសង្ខារា** នាម។ បច្ចយេហិ សង្គម្ម ករីយន្តីតិ សង្ខារា, តេ ឯវ បច្ចយេហិ សង្គម្ម កតត្តា សង្ខតាតិ វិសេសេត្វា វុត្តា។ កម្មនិព្ពត្តា តេភូមករូបារូបធម្មា អភិសង្ខតសង្ខារាតិ អដ្ឋកថាសុ (វិសុទ្ធិ. ២.៥៨៧; វិភ. អដ្ឋ. ២២៦ សង្ខារបទនិទ្ទេស) វុត្តា។ តេបិ “អនិច្ចា វ សង្ខារា”តិអាទីសុ (សំ. និ. ១.១៨៦; ២.១៤៣; ទី. និ. ២.២២១, ២៧២) សង្ខតសង្ខារេសុ សង្គហំ គច្ឆន្តិ។ “អវិជ្ជាគតោ អយំ, ភិក្ខវេ, បុរិសបុគ្គលោ បុញ្ញញ្ចេវ សង្ខារំ អភិសង្ខរោតី”តិអាទីសុ (សំ. និ. ២.៥១) អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារាវ អាគតា តេភូមិកកុសលាកុសលចេតនា **អភិសង្ខរណកសង្ខារា** នាម។ “យាវតិកា អភិសង្ខារស្ស គតិ, តាវតិកំ គន្ត្វា អក្ខាហតំ មញ្ញេ អដ្ឋាសី”តិអាទីសុ អាគតំ កាយិកំ ចេតសិកំ វីរិយំ **បយោគាភិសង្ខារោ** នាម។ “សញ្ញាវេទយិតនិរោធំ សមាបន្នស្ស ខោ, អាវុសោ វិសាខ, ភិក្ខុនោ បឋមំ និរុជ្ឈតិ វចីសង្ខារោ, តតោ កាយសង្ខារោ, តតោ ចិត្តសង្ខារោ”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៤៦៤) អាគតា វិតក្កវិចារា។ វាចំ សង្ខរោន្តីតិ **វចីសង្ខារា**។ អស្សាសបស្សាសា កាយេន សង្ខរីយន្តីតិ **កាយសង្ខារា**។ សញ្ញា ច វេទនា ច ចិត្តេន សង្ខរីយន្តីតិ **ចិត្តសង្ខារា**។ ឥធ បន សង្ខតសង្ខារា អធិប្បេតា។

អនិច្ចាតិ ហុត្វា អភាវដ្ឋេន។ **ទុក្ខា**តិ បីឡនដ្ឋេន។ **សព្ពេ ធម្មា**តិ និព្ពានម្បិ អន្តោកត្វា វុត្តា។ **អនត្តា**តិ អវសវត្តនដ្ឋេន។ **ឥទំ ទុក្ខំ អរិយសច្ច**ន្តិអាទីសុ “ទុក្ខសមុទយោ ទុក្ខនិរោធោ”តិ វត្តព្ពេ “ទុក្ខសមុទយំ ទុក្ខនិរោធ”ន្តិ លិង្គវិបល្លាសោ កតោ។ យស្មា បន ពុទ្ធាទយោ អរិយា បដិវិជ្ឈន្តិ, តស្មា អរិយសច្ចានីតិ វុច្ចន្តិ។ យថាហ “ចត្តារិមានិ, ភិក្ខវេ, អរិយសច្ចានិ…បេ… ឥមានិ ខោ, ភិក្ខវេ, ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ។ អរិយា ឥមានិ បដិវិជ្ឈន្តិ, តស្មា អរិយសច្ចានីតិ វុច្ចន្តី”តិ។ អរិយស្ស សច្ចានីតិបិ អរិយសច្ចានិ។ យថាហ “សទេវកេ លោកេ…បេ… សទេវមនុស្សាយ តថាគតោ អរិយោ, តស្មា អរិយសច្ចានីតិ វុច្ចន្តី”តិ (សំ. និ. ៥.១០៩៨)។ ឯតេសំ អភិសម្ពុទ្ធត្តា អរិយភាវសិទ្ធិតោបិ អរិយសច្ចានិ។ យថាហ “ឥមេសំ ខោ, ភិក្ខវេ, ចតុន្នំ អរិយសច្ចានំ យថាភូតំ អភិសម្ពុទ្ធត្តា តថាគតោ អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ អរិយោតិ វុច្ចតី”តិ (សំ. និ. ៥.១០៩៣)។ អរិយានិ សច្ចានីតិបិ អរិយសច្ចានិ។ **អរិយានី**តិ អវិតថានិ, អវិសំវាទកានីតិ អត្ថោ។ យថាហ “ឥមានិ ខោ, ភិក្ខវេ, ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ តថានិ អវិតថានិ អនញ្ញថានិ, តស្មា អរិយសច្ចានីតិ វុច្ចន្តី”តិ (សំ. និ. ៥.១០៩៧)។ **សច្ចានី**តិ កោ សច្ចដ្ឋោតិ ចេ? យោ បញ្ញាចក្ខុនា ឧបបរិក្ខមានានំ មាយាវ វិបរីតោ, មរីចីវ វិសំវាទកោ, តិត្ថិយានំ បរិកប្បិតអត្តាវ អនុបលព្ភសភាវោ ច ន ហោតិ, អថ ខោ ពាធនបភវសន្តិនិយ្យានប្បការេន តច្ឆាវិបរីតភូតភាវេន អរិយញាណស្ស គោចរោ ហោតិយេវ។ ឯស អគ្គិលក្ខណំ វិយ លោកបកតិ វិយ ច តច្ឆាវិបរីតភូតភាវោ សច្ចដ្ឋោតិ វេទិតព្ពោ។ យថាហ “ឥទំ ទុក្ខន្តិ, ភិក្ខវេ, តថមេតំ អវិតថមេតំ អនញ្ញថមេត”ន្តិ (សំ. និ. ៥.១០៩០) វិត្ថារោ។ អបិច –

នាពាធកំ យតោ ទុក្ខំ, ទុក្ខា អញ្ញំ ន ពាធកំ;
ពាធកត្តនិយាមេន, តតោ សច្ចមិទំ មតំ។

តំ វិនា នាញ្ញតោ ទុក្ខំ, ន ហោតិ ន ច តំ តតោ;
ទុក្ខហេតុ និយាមេន, ឥតិ សច្ចំ វិសត្តិកា។

នាញ្ញា និព្ពានតោ សន្តិ, សន្តំ ន ច ន តំ យតោ;
សន្តភាវនិយាមេន, តតោ សច្ចមិទំ មតំ។

មគ្គា អញ្ញំ ន និយ្យានំ, អនិយ្យានោ ន ចាបិ សោ;
តច្ឆនិយ្យានភាវេន, ឥតិ សោ សច្ចសម្មតោ។

ឥតិ តច្ឆាវិបល្លាស-ភូតភាវំ ចតូស្វបិ;
ទុក្ខាទីស្វវិសេសេន, សច្ចដ្ឋំ អាហុ បណ្ឌិតាតិ។

សោ បនាយំ **សច្ច**សទ្ទោ អនេកេសុ អត្ថេសុ ទិស្សតិ។ សេយ្យថិទំ – “សច្ចំ ភណេ ន កុជ្ឈេយ្យា”តិអាទីសុ (ធ. ប. ២២៤) វាចាសច្ចេ។ “សច្ចេ ឋិតា សមណព្រាហ្មណា ចា”តិអាទីសុ (ជា. ២.២១.៤៣៣) វិរតិសច្ចេ។ “កស្មា នុ សច្ចានិ វទន្តិ នានា, បវាទិយាសេ កុសលាវទានា”តិអាទីសុ (សុ. និ. ៨៩១) ទិដ្ឋិសច្ចេ។ “ឯកញ្ហិ សច្ចំ ន ទុតីយមត្ថិ, យស្មិំ បជា នោ វិវទេ បជាន”ន្តិអាទីសុ (សុ. និ. ៨៩០; មហានិ. ១១៩) បរមត្ថសច្ចេ និព្ពានេ ចេវ

មគ្គោ ច។ “ចតុន្នំ សច្ចានំ កតិ កុសលា កតិ អកុសលា”តិអាទីសុ (វិភ. ២១៦) អរិយសច្ចេ។ ស្វាយមិធាបិ អរិយសច្ចេ បវត្តតីតិ។

និទ្ទេសវារសង្គហិតស្ស វិស្សជ្ជននិទ្ទេសស្ស

អត្ថវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អភិញ្ញេយ្យនិទ្ទេសវណ្ណនា

២. ឥទានិ វិស្សជ្ជននិទ្ទេសសង្គហិតេ ធម្មេ បភេទតោ ទស្សេតុំ **កថំ ឥមេ ធម្មា អភិញ្ញេយ្យា**តិអាទិ និទ្ទេសវារោ អារទ្ធោ។ តត្ថ អភិញ្ញេយ្យនិទ្ទេសាទីសុ បញ្ចសុ អាទិតោ ឯកកាទិវសេន ទស ទស វិស្សជ្ជនានិ **ទសុត្តរបរិយាយេន** សំសន្ទេត្វា ឧទ្ទិដ្ឋានិ។ តេសុ អភិញ្ញេយ្យនិទ្ទេសេ តាវ **សព្ពេ សត្តា**តិ កាមភវាទីសុ សញ្ញាភវាទីសុ ឯកវោការភវាទីសុ ច សព្ពភវេសុ សព្ពេ សត្តា។ **អាហារដ្ឋិតិកា**តិ អាហារតោ ឋិតិ ឯតេសន្តិ អាហារដ្ឋិតិកា។ **ឋិតី**តិ ចេត្ថ សកក្ខណេ អត្ថិតា អធិប្បេតា។ ឥតិ សព្ពសត្តានំ ឋិតិហេតុ អាហារោ នាម ឯកោ ធម្មោ អធិកេន ញាណេន ជានិតព្ពោ។ បច្ចយេ ហិ អភិញ្ញាតេ បច្ចយុប្បន្នាបិ អភិញ្ញាតា ហោន្តិ ឧភិន្នម្បិ អញ្ញមញ្ញាបេក្ខត្តា។ ឯតេន ញាតបរិញ្ញា វុត្តា ហោតិ។ ននុ ច ឯវំ សន្តេ យំ វុត្តំ “អសញ្ញសត្តា ទេវា អហេតុកា អនាហារា អផស្សកា”តិអាទិ (វិភ. ១០១៧), តំ វិរុជ្ឈតីតិ។ តញ្ច ន វិរុជ្ឈតិ។ តេសញ្ហិ ឈានំ អាហារោតិ។ ឯវំ សន្តេបិ “ចត្តារោមេ, ភិក្ខវេ, អាហារា ភូតានំ វា សត្តានំ ឋិតិយា, សម្ភវេសីនំ វា អនុគ្គហាយ។ កតមេ ចត្តារោ? កពឡីការោ អាហារោ ឱឡារិកោ វា សុខុមោ វា, ផស្សោ ទុតិយោ, មនោសញ្ចេតនា តតិយា, វិញ្ញាណំ ចតុត្ថ”ន្តិ (សំ. និ. ២.១១) ឥទំ វិរុជ្ឈតីតិ។ ឥទម្បិ ន វិរុជ្ឈតិ។ ឯតស្មិញ្ហិ សុត្តេ និប្បរិយាយេន អាហារលក្ខណាវ ធម្មា អាហារាតិ វុត្តា។ ឥធ បន បរិយាយេន បច្ចយោ អាហារោតិ វុត្តោ។ សព្ពសង្ខតធម្មានញ្ហិ បច្ចយោ លទ្ធុំ វដ្ដតិ, សោ ច យំ យំ ផលំ ជនេតិ, តំ តំ អាហរតិ នាម។ តស្មា អាហារោតិ វុច្ចតិ។ តេនេវាហ –

> “អវិជ្ជម្បាហំ, ភិក្ខវេ, សាហារំ វទាមិ, នោ អនាហារំ។ កោ ច, ភិក្ខវេ, អវិជ្ជាយ អាហារោ? ‘បញ្ច នីវរណា’តិស្ស វចនីយំ។ បញ្ច នីវរណេបាហំ, ភិក្ខវេ, សាហារេ វទាមិ, នោ អនាហារេ។ កោ ច, ភិក្ខវេ, បញ្ចន្នំ នីវរណានំ អាហារោ។ ‘អយោនិសោ មនសិការោ’តិស្ស វចនីយ”ន្តិអាទិ (អ. និ. ១០.៦១)។ អយំ ឥធ អធិប្បេតោ។

ឯតស្មិញ្ហិ បច្ចយាហារេ គហិតេ បរិយាយាហារោបិ និប្បរិយាយាហារោបិ សព្ពោ គហិតោវ ហោតិ។

តត្ថ អសញ្ញភវេ បច្ចយាហារោ លព្ភតិ។ អនុប្បន្នេ ហិ ពុទ្ធេ តិត្ថាយតនេ បព្ពជិត្វា វាយោកសិណេ បរិកម្មំ កត្វា ចតុត្ថជ្ឈានំ និព្ពត្តេត្វា តតោ វុដ្ឋាយ “ធី ចិត្តំ, ធី ចិត្តំ, ចិត្តស្ស នាម អភាវោយេវ សាធុ។ ចិត្តញ្ហិ និស្សាយ វធពន្ធនាទិបច្ចយំ ទុក្ខំ ឧប្បជ្ជតិ, ចិត្តេ អសតិ នត្ថេត”ន្តិ ខន្តិំ រុចិំ ឧប្បាទេត្វា អបរិហីនជ្ឈានា កាលំកត្វា អសញ្ញភវេ និព្ពត្តន្តិ។ យោ យស្ស ឥរិយាបថោ មនុស្សលោកេ បណិហិតោ អហោសិ, សោ តេន ឥរិយាបថេន និព្ពត្តិត្វា បញ្ច កប្បសតានិ តិដ្ឋតិ។ ឯត្តកំ អទ្ធានំ និបន្នោ វិយ និសិន្នោ វិយ ឋិតោ វិយ ហោតិ។ ឯវរូបានញ្ច សត្តានំ បច្ចយាហារោ លព្ភតិ។ តេ ហិ យំ ឈានំ ភាវេត្វា និព្ពត្តា , តទេ នេសំ បច្ចយោ ហោតិ។ យថា ជិយាវេគេន ខិត្តសរោ យាវ ជិយាវេគោ អត្ថិ, តាវ គច្ឆតិ, ឯវំ យាវ ឈានបច្ចយោ អត្ថិ, តាវ តិដ្ឋន្តិ។ តស្មិំ និដ្ឋិតេ ខីណវេគោ សរោ វិយ បតន្តិ។

យេ បន តេ នេរយិកា “នេវុដ្ឋានផលូបជីវិនោ ន បុញ្ញផលូបជីវិនោ”តិ វុត្តា, តេសំ កោ អាហារោតិ? តេសំ កម្មមេវ អាហារោតិ។ កឹ បញ្ច អាហារា អត្ថីតិ? “បញ្ច, ន បញ្ចា”តិ ឥទំ ន វត្តព្ពំ។ ននុ “បច្ចយោ អាហារោ”តិ វុត្តោ, តស្មា យេន កម្មេន តេ និរយេ និព្ពត្តា, តទេវ តេសំ ឋិតិបច្ចយត្តា អាហារោ។ យំ សន្ធាយ ឥទំ វុត្តំ “ន តាវ កាលំ ករោតិ, យាវ ន តំ បាបកម្មំ ព្យន្តី ហោតី”តិ (អ. និ. ៣.៣៦; ម. និ. ៣.២៥០)។ តស្មា **អាហារដ្ឋិតិកា**តិ បច្ចយដ្ឋិតិកាតិ អត្ថោ។ កពឡីការំ អាហារំ អារព្ភាតិ ចេត្ថ វិវាទោ ន កាតព្ពោ។ មុខេ ឧប្បន្នខេឡោបិ ហិ តេសំ អាហារកិច្ចំ សាធេតិ។ ខេឡោ ហិ និរយេ ទុក្ខវេទនីយោ ហុត្វា បច្ចយោ ហោតិ, សគ្គេ សុខវេទនីយោ។ ឥតិ កាមភវេ និប្បរិយាយេន ចត្តារោ អាហារា, រូបារូបភវេសុ ឋបេត្វា អសញ្ញភវំ សេសានំ តយោ , អសញ្ញានញ្ចេវ អវសេសានញ្ច បច្ចយាហារោតិ ឥមិនា អាហារេន សព្ពេ សត្តា អាហារដ្ឋិតិកា។

សព្ពេ សត្តាតិ ច បុគ្គលាធិដ្ឋានា ធម្មទេសនា, សព្ពេ សង្ខារាតិ អធិប្បាយោ។ ភគវតោបិ ហិ ធម្មបុគ្គលានំ វសេន ចតុព្ពិធា ទេសនា – ធម្មាធិដ្ឋានា ធម្មទេសនា, ធម្មាធិដ្ឋានា បុគ្គលទេសនា, បុគ្គលាធិដ្ឋានា បុគ្គល

ទេសនា, បុគ្គលាធិដ្ឋានា ធម្មទេសនាតិ។ “នាហំ, ភិក្ខវេ, អញ្ញំ ឯកធម្មម្បិ សមនុបស្សាមិ, យំ ឯវំ ភាវិតំ កម្មនិយំ ហោតិ, យថយិទំ ចិត្តំ។ ចិត្តំ, ភិក្ខវេ, ភាវិតំ កម្មនិយំ ហោតី”តិ (អ. និ. ១.២២) ឯវរូបី **ធម្មាធិដ្ឋានា ធម្មទេសនា**។ “អដ្ឋានមេតំ, ភិក្ខវេ, អនវកាសោ យំ ទិដ្ឋិសម្បន្នោ បុគ្គលោ កញ្ចិ សង្ខារំ និច្ចតោ ឧបគច្ឆេយ្យ, នេតំ ឋានំ វិជ្ជតី”តិ (អ. និ. ១.២៦៨) ឯវរូបី **ធម្មាធិដ្ឋានា បុគ្គលទេសនា**។ “ឯកបុគ្គលោ, ភិក្ខវេ, លោកេ ឧប្បជ្ជមានោ ឧប្បជ្ជតិ ពហុជនហិតាយ ពហុជនសុខាយ លោកានុកម្បាយ អត្ថាយ ហិតាយ សុខាយ ទេវមនុស្សាន”ន្តិ (អ. និ. ១.១៧០, ៣០៩), ឯវរូបី **បុគ្គលាធិដ្ឋានា បុគ្គលទេសនា**។ “ឯកបុគ្គលស្ស ភិក្ខវេ, បាតុភាវា មហតោ ចក្ខុស្ស បាតុភាវោ ហោតី”តិ (អ. និ. ១.១៧៥-១៨៦) ឯវរូបី **បុគ្គលាធិដ្ឋានា ធម្មទេសនា**។ តាសុ ឥធ បុគ្គលាធិដ្ឋានា ធម្មទេសនា ។ ឧបរិ យាវ ទសកា ធម្មានំយេវ គហិតត្តា សត្តគ្គហណេន ធម្មគ្គហណំ កតន្តិ វេទិតព្ពំ, វិសេសេន វា សត្តសន្តានបរិយាបន្នធម្មានំយេវ អធិកេន ញាណេន សភាវតោ ឧបបរិក្ខិតព្ពត្តា សត្តគ្គហណំ កតន្តិ វេទិតព្ពំ, សង្ខារេ ឧបាទាយ សត្តោតិ បញ្ញត្តិមត្តសម្ភវតោ វា ផលោបចារេន សង្ខារា “សត្តា”តិ វុត្តាតិ វេទិតព្ពំ។ ន ហិ កោចិ សត្តោ បច្ចយដ្ឋិតិកោ អត្ថិ អញ្ញត្រ សង្ខារេហិ, វោហារវសេន បន ឯវំ វុច្ចតិ។ ឯវមេតេន ញាតបរិញ្ញា វុត្តា ហោតិ។

ទ្វេ ធាតុយោតិ សង្ខតា ច ធាតុ អសង្ខតា ច ធាតុ។ តត្ថ អនេកេហិ បច្ចយេហិ សង្គម្ម កតា បញ្ចក្ខន្ធា សង្ខតា ធាតុ, កេហិចិ បច្ចយេហិ អកតំ និព្ពានំ អសង្ខតា ធាតុ។

តិស្សោ ធាតុយោតិ កាមធាតុ រូបធាតុ អរូបធាតុ (វិភ. ១៨១-១៨២)។ តត្ថ កតមា កាមធាតុ? ហេដ្ឋតោ អវីចិនិរយំ បរិយន្តំ ករិត្វា ឧបរិតោ បរនិម្មិតវសវត្តី ទេវេ អន្តោករិត្វា យំ ឯតស្មិំ អន្តរេ ឯត្ថាវចរា ឯត្ថ បរិយាបន្នា ខន្ធា ធាតូ អាយតនា រូបា វេទនា សញ្ញា សង្ខារា វិញ្ញាណំ។ អយំ វុច្ចតិ កាមធាតុ (វិភ. ១៨២; ធ. ស. ១២៨៧)។ តត្ថ កតមា រូបធាតុ? ហេដ្ឋតោ ព្រហ្មលោកំ បរិយន្តំ ករិត្វា ឧបរិតោ អកនិដ្ឋេ ទេវេ អន្តោករិត្វា យំ ឯតស្មិំ អន្តរេ ឯត្ថាវចរា ឯត្ថ បរិយាបន្នា សមាបន្នស្ស វា ឧបបន្នស្ស វា ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារិស្ស វា ចិត្តចេតសិកា ធម្មា។ អយំ វុច្ចតិ រូបធាតុ។ តត្ថ កតមា អរូបធាតុ? ហេដ្ឋតោ អាកាសានញ្ចាយតនូបគេ ទេវេ បរិយន្តំ ករិត្វា ឧបរិតោ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនូបគេ ទេវេ អន្តោករិត្វា យំ ឯតស្មិំ អន្តរេ ឯត្ថាវចរា ឯត្ថ បរិយាបន្នា សមាបន្នស្ស វា ឧបបន្នស្ស វា ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារិស្ស វា ចិត្តចេតសិកា ធម្មា។ អយំ វុច្ចតិ អរូបធាតុ។ អដ្ឋកថាយំ បន “កាមធាតូតិ កាមភវោ បញ្ចក្ខន្ធា លព្ភន្តិ, រូបធាតូតិ រូបភវោ បញ្ចក្ខន្ធា លព្ភន្តិ។ អរូបធាតូតិ អរូបភវោ ចត្តារោ ខន្ធា លព្ភន្តី”តិ វុត្តំ។ អយំ ទសុត្តរបរិយាយេន យោជនា។

សង្គីតិបរិយាយេន បន “តិស្សោ កុសលធាតុយោ – នេក្ខម្មធាតុ អព្យាបាទធាតុ អវិហឹសាធាតុ។ អបរាបិ តិស្សោ ធាតុយោ – រូបធាតុ អរូបធាតុ និរោធធាតុ។ អបរាបិ តិស្សោ ធាតុយោ – ហីនា ធាតុ មជ្ឈិមា ធាតុ បណីតា ធាតូ”តិ (ទី. និ. ១.៣.៣០៥) វុត្តា ធាតុយោបិ ឯត្ថ យុជ្ជន្តិ (វិភ. ១៨១-១៨២)។ នេក្ខម្មបដិសំយុត្តោ តក្កោ វិតក្កោ…បេ…. សម្មាសង្កប្បោ។ អយំ វុច្ចតិ នេក្ខម្មធាតុ។ សព្ពេបិ កុសលា ធម្មា នេក្ខម្មធាតុ។ អព្យាបាទបដិសំយុត្តោ តក្កោ វិតក្កោ…បេ…. សម្មាសង្កប្បោ អព្យាបាទធាតុ។ យា សត្តេសុ មេត្តិ មេត្តាយនា មេត្តាយិតត្តំ មេត្តាចេតោវិមុត្តិ។ អយំ វុច្ចតិ អព្យាបាទធាតុ។ អវិហឹសាបដិសំយុត្តោ តក្កោ វិតក្កោ…បេ…. សម្មាសង្កប្បោ អវិហឹសាធាតុ។ យា សត្តេសុ ករុណា ករុណាយនា ករុណាយិតត្តំ ករុណាចេតោវិមុត្តិ។ អយំ វុច្ចតិ អវិហឹសាធាតុ (វិភ. ១៨២)។ រូបារូបធាតុយោ វុត្តាយេវ។ និរោធធាតុ និព្ពានំ។ ហីនា ធាតុ ទ្វាទសាកុសលចិត្តុប្បាទា, មជ្ឈិមា ធាតុ អវសេសា តេភូមកធម្មា។ បណីតា ធាតុ នវ លោកុត្តរធម្មា។ សព្ពាបិ ច និជ្ជីវដ្ឋេន ធាតុ។

ចត្តារិ អរិយសច្ចានីតិ ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ, ទុក្ខសមុទយំ អរិយសច្ចំ, ទុក្ខនិរោធំ អរិយសច្ចំ, ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទា អរិយសច្ចំ។ ឥមេសំ វណ្ណនា សច្ចវិស្សជ្ជនេសុយេវ ភវិស្សតិ។

បញ្ច វិមុត្តាយតនានីតិ អត្តនោ ហិតត្ថាយ បរេហិ បវត្តិតធម្មទេសនាសវនំ, បរេសំ ហិតត្ថាយ អត្តនោ យថាសុតធម្មទេសនា, យថាសុតស្ស ធម្មស្ស សជ្ឈាយករណំ, យថាសុតស្ស ធម្មស្ស ចេតសា អនុវិតក្កនំ, កសិណាសុភាទីសុ អនុកូលំ អារម្មណន្តិ, ឥមានិ បញ្ច វិមុច្ចនការណានិ។ យថាហ –

> “ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនោ សត្ថា ធម្មំ ទេសេតិ អញ្ញតរោ វា គរុដ្ឋានិយោ សព្រហ្មចារី, យថា យថា ខោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនោ សត្ថា ធម្មំ ទេសេតិ អញ្ញតរោ វា គរុដ្ឋានិយោ សព្រហ្មចារី, តថា តថា សោ តស្មិំ ធម្មេ អត្ថបដិសំវេទី ច ហោតិ ធម្មបដិសំវេទី ច, តស្ស អត្ថបដិសំវេទិនោ ធម្មបដិសំវេទិនោ បាមោជ្ជំ ជាយតិ, បមុទិតស្ស បីតិ ជាយតិ, បីតិមនស្ស កាយោ បស្សម្ភតិ, បស្សទ្ធកាយោ សុខំ វេទេតិ, សុខិនោ ចិត្តំ សមាធិយតិ, ឥទំ បឋមំ វិមុត្តាយតនំ។

“បុន ចបរំ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនោ ន ហេវ ខោ សត្ថា ធម្មំ ទេសេតិ អញ្ញតរោ វា គរុដ្ឋានិយោ សព្រហ្មចារី, អបិ ច ខោ យថាសុតំ យថាបរិយត្តំ ធម្មំ វិត្ថារេន បរេសំ ទេសេតិ។ យថា យថា ខោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនោ... បេ.... សុខិនោ ចិត្តំ សមាធិយតិ។ ឥទំ ទុតិយំ វិមុត្តាយតនំ។

“បុន ចបរំ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនោ នហេវ ខោ សត្ថា ធម្មំ ទេសេតិ អញ្ញតរោ វា គរុដ្ឋានិយោ សព្រហ្មចារី, នាបិ យថាសុតំ យថាបរិយត្តំ ធម្មំ វិត្ថារេន បរេសំ ទេសេតិ, អបិ ច ខោ យថាសុតំ យថាបរិយត្តំ ធម្មំ វិត្ថារេន សជ្ឈាយំ ករោតិ។ យថា យថា ខោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនោ...បេ.... សុខិនោ ចិត្តំ សមាធិយតិ។ ឥទំ តតិយំ វិមុត្តាយតនំ។

“បុន ចបរំ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនោ នហេវ ខោ សត្ថា ធម្មំ ទេសេតិ អញ្ញតរោ វា គរុដ្ឋានិយោ សព្រហ្មចារី, នាបិ យថាសុតំ យថាបរិយត្តំ ធម្មំ វិត្ថារេន បរេសំ ទេសេតិ, នាបិ យថាសុតំ យថាបរិយត្តំ ធម្មំ វិត្ថារេន សជ្ឈាយំ ករោតិ, អបិ ច ខោ យថាសុតំ យថាបរិយត្តំ ធម្មំ ចេតសា អនុវិតក្កេតិ អនុវិចារេតិ មនសានុបេក្ខតិ។ យថា យថា ខោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនោ...បេ.... សុខិនោ ចិត្តំ សមាធិយតិ។ ឥទំ ចតុត្ថំ វិមុត្តាយតនំ។

“បុន ចបរំ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនោ នហេវ ខោ សត្ថា ធម្មំ ទេសេតិ អញ្ញតរោ វា គរុដ្ឋានិយោ សព្រហ្មចារី, នាបិ យថាសុតំ យថាបរិយត្តំ ធម្មំ វិត្ថារេន បរេសំ ទេសេតិ, នាបិ យថាសុតំ យថាបរិយត្តំ ធម្មំ វិត្ថារេន សជ្ឈាយំ ករោតិ, នាបិ យថាសុតំ យថាបរិយត្តំ ធម្មំ ចេតសា អនុវិតក្កេតិ អនុវិចារេតិ មនសានុបេក្ខតិ, អបិ ច ខ្វស្ស អញ្ញតរំ សមាធិនិមិត្តំ សុគ្គហិតំ ហោតិ សុមនសិកតំ សូបធារិតំ សុប្បដិវិទ្ធំ បញ្ញាយ, យថា យថា ខោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនោ អញ្ញតរំ សមាធិនិមិត្តំ សុគ្គហិតំ ហោតិ សុមនសិកតំ សូបធារិតំ សុប្បដិវិទ្ធំ បញ្ញាយ តថា តថា សោ តស្មិំ ធម្មេ អត្ថបដិសំវេទី ច ហោតិ ធម្មបដិសំវេទី ច។ តស្ស អត្ថបដិសំវេទិនោ ធម្មបដិសំវេទិនោ បាមោជ្ជំ ជាយតិ , បមុទិតស្ស បីតិ ជាយតិ, បីតិមនស្ស កាយោ បស្សម្ភតិ, បស្សទ្ធកាយោ សុខំ វេទេតិ, សុខិនោ ចិត្តំ សមាធិយតិ។ ឥទំ បញ្ចមំ វិមុត្តាយតន”ន្តិ (អ. និ. ៥.២៦; ទី. និ. ៣.៣២២)។

ឆ អនុត្តរិយានីតិ ឯត្ថ នត្ថិ ឯតេសំ ឧត្តរន្តិ អនុត្តរានិ, អនុត្តរានិ ឯវ អនុត្តរិយានិ, ជេដ្ឋកានីតិ អត្ថោ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា –

“ឆយិមានិ (អ. និ. ៦.៨, ៣០), ភិក្ខវេ, អនុត្តរិយានិ។ កតមានិ ឆ? ទស្សនានុត្តរិយំ, សវនានុត្តរិយំ, លាភានុត្តរិយំ, សិក្ខានុត្តរិយំ, បារិចរិយានុត្តរិយំ, អនុស្សតានុត្តរិយន្តិ។

“កតមញ្ច, ភិក្ខវេ, ទស្សនានុត្តរិយំ? ឥធ, ភិក្ខវេ, ឯកច្ចោ ហត្ថិរតនម្បិ ទស្សនាយ គច្ឆតិ, អស្សរតនម្បិ ទស្សនាយ គច្ឆតិ, មណិរតនម្បិ ទស្សនាយ គច្ឆតិ, ឧច្ចាវចំ វា បន ទស្សនាយ គច្ឆតិ, សមណំ វា ព្រាហ្មណំ វា មិច្ឆាទិដ្ឋិកំ មិច្ឆាបដិបន្នំ ទស្សនាយ គច្ឆតិ។ អត្ថេតំ, ភិក្ខវេ, ទស្សនំ, នេតំ នត្ថីតិ វទាមិ។ តញ្ច ខោ ឯតំ, ភិក្ខវេ, ទស្សនំ ហីនំ គម្មំ បោថុជ្ជនិកំ អនរិយំ អនត្ថសំហិតំ ន និព្ពិទាយ ន វិរាគាយ ន និរោធាយ ន ឧបសមាយ ន អភិញ្ញាយ ន សម្ពោធាយ ន និព្ពានាយ សំវត្តតិ។ យោ ច ខោ, ភិក្ខវេ, តថាគតំ វា តថាគតសាវកំ វា ទស្សនាយ គច្ឆតិ និវិដ្ឋសទ្ធោ និវិដ្ឋបេមោ ឯកន្តគតោ អភិប្បសន្នោ។ ឯតទានុត្តរិយំ, ភិក្ខវេ, ទស្សនានំ សត្តានំ វិសុទ្ធិយា សោកបរិទេវានំ សមតិក្កមាយ ទុក្ខទោមនស្សានំ អត្ថង្គមាយ ញាយស្ស អធិគមាយ និព្ពានស្ស សច្ឆិកិរិយាយ, យទិទំ តថាគតំ វា តថាគតសាវកំ វា ទស្សនាយ គច្ឆតិ និវិដ្ឋសទ្ធោ និវិដ្ឋបេមោ ឯកន្តគតោ អភិប្បសន្នោ។ ឥទំ វុច្ចតិ, ភិក្ខវេ, ទស្សនានុត្តរិយំ។ ឥតិ ទស្សនានុត្តរិយំ។

“សវនានុត្តរិយញ្ច កថំ ហោតិ? ឥធ, ភិក្ខវេ, ឯកច្ចោ ភេរិសទ្ទម្បិ សវនាយ គច្ឆតិ, វីណាសទ្ទម្បិ សវនាយ គច្ឆតិ, គីតសទ្ទម្បិ សវនាយ គច្ឆតិ, ឧច្ចាវចំ វា បន សវនាយ គច្ឆតិ, សមណស្ស វា ព្រាហ្មណស្ស វា មិច្ឆាទិដ្ឋិកស្ស មិច្ឆាបដិបន្នស្ស ធម្មស្សវនាយ គច្ឆតិ។ អត្ថេតំ, ភិក្ខវេ, សវនំ, នេតំ នត្ថីតិ វទាមិ ។ តញ្ច ខោ ឯតំ, ភិក្ខវេ, សវនំ ហីនំ...បេ.... ន និព្ពានាយ សំវត្តតិ។ យោ ច ខោ, ភិក្ខវេ, តថាគតស្ស វា តថាគតសាវកស្ស វា ធម្មស្សវនាយ គច្ឆតិ និវិដ្ឋសទ្ធោ និវិដ្ឋបេមោ ឯកន្តគតោ អភិប្បសន្នោ។ ឯតទានុត្តរិយំ, ភិក្ខវេ, សវនានំ សត្តានំ វិសុទ្ធិយា...បេ.... និព្ពានស្ស សច្ឆិកិរិយាយ, យទិទំ តថាគតស្ស វា តថាគតសាវកស្ស វា ធម្មស្សវនាយ គច្ឆតិ និវិដ្ឋសទ្ធោ និវិដ្ឋបេមោ ឯកន្តគតោ អភិប្បសន្នោ។ ឥទំ វុច្ចតិ, ភិក្ខវេ, សវនានុត្តរិយំ។ ឥតិ ទស្សនានុត្តរិយំ, សវនានុត្តរិយំ។

“លាភានុត្តរិយញ្ច កថំ ហោតិ? ឥធ, ភិក្ខវេ, ឯកច្ចោ បុត្តលាភម្បិ លភតិ, ទារលាភម្បិ លភតិ, ធនលាភម្បិ លភតិ, ឧច្ចាវចំ វា បន លាភម្បិ លភតិ។ សមណេ វា ព្រាហ្មណេ វា មិច្ឆាទិដ្ឋិកេ មិច្ឆាបដិបន្នេ សទ្ធំ បដិលភតិ។ អត្ថេសោ, ភិក្ខវេ, លាភោ, នេសោ នត្ថីតិ វទាមិ។ សោ ច ខោ ឯសោ, ភិក្ខវេ, លាភោ ហីនោ...បេ.... ន និព្ពានាយ សំវត្តតិ។ យោ ច ខោ, ភិក្ខវេ, តថាគតេ វា តថាគតសាវកេ វា សទ្ធំ បដិលភតិ និវិដ្ឋសទ្ធោ និវិដ្ឋបេមោ ឯកន្តគតោ អភិប្បសន្នោ។ ឯតទានុត្តរិយំ, ភិក្ខវេ, លាភានំ សត្តានំ វិសុទ្ធិយា...បេ.... និព្ពានស្ស សច្ឆិកិរិយាយ, យទិទំ តថាគតេ វា តថាគតសាវកេ វា សទ្ធំ បដិលភតិ និវិដ្ឋសទ្ធោ និវិដ្ឋបេមោ ឯកន្តគតោ អភិប្បសន្នោ។ ឥទំ វុច្ចតិ, ភិក្ខវេ, លាភានុត្តរិយំ ។ ឥតិ ទស្សនានុត្តរិយំ, សវនានុត្តរិយំ, លាភានុត្តរិយំ។

“សិក្ខានុត្តរិយញ្ច កថំ ហោតិ? ឥធ, ភិក្ខវេ, ឯកច្ចោ ហត្ថិស្មិម្បិ សិក្ខតិ, អស្សស្មិម្បិ សិក្ខតិ, រថស្មិម្បិ សិក្ខតិ, ធនុស្មិម្បិ សិក្ខតិ, ថរុស្មិម្បិ សិក្ខតិ, ឧច្ចាវចំ វា បន សិក្ខតិ, សមណស្ស វា ព្រាហ្មណស្ស វា មិច្ឆាទិដ្ឋិកស្ស មិច្ឆាបដិបន្នស្ស សិក្ខតិ។ អត្ថេសា, ភិក្ខវេ, សិក្ខា, នេសា នត្ថីតិ វទាមិ។ សា ច ខោ ឯសា, ភិក្ខវេ, សិក្ខា ហីនា...បេ.... ន និព្ពានាយ សំវត្តតិ។ យោ ច ខោ, ភិក្ខវេ, តថាគតប្បវេទិតេ ធម្មវិនយេ អធិសីលម្បិ សិក្ខតិ, អធិចិត្តម្បិ សិក្ខតិ, អធិបញ្ញម្បិ សិក្ខតិ និវិដ្ឋសទ្ធោ និវិដ្ឋបេមោ ឯកន្តគតោ អភិប្បសន្នោ។ ឯតទានុត្តរិយំ, ភិក្ខវេ , សិក្ខានំ សត្តានំ វិសុទ្ធិយា...បេ.... និព្ពានស្ស សច្ឆិកិរិយាយ, យទិទំ តថាគតប្បវេទិតេ ធម្មវិនយេ អធិសីលម្បិ សិក្ខតិ, អធិចិត្តម្បិ សិក្ខតិ, អធិបញ្ញម្បិ សិក្ខតិ និវិដ្ឋសទ្ធោ និវិដ្ឋបេមោ ឯកន្តគតោ អភិប្បសន្នោ។ ឥទំ វុច្ចតិ, ភិក្ខវេ, សិក្ខានុត្តរិយំ។ ឥតិ ទស្សនានុត្តរិយំ, សវនានុត្តរិយំ, លាភានុត្តរិយំ, សិក្ខានុត្តរិយំ។

“បារិចរិយានុត្តរិយញ្ច កថំ ហោតិ? ឥធ, ភិក្ខវេ, ឯកច្ចោ ខត្តិយម្បិ បរិចរតិ, ព្រាហ្មណម្បិ បរិចរតិ, គហបតិម្បិ បរិចរតិ, ឧច្ចាវចំ វា បន បរិចរតិ, សមណំ វា ព្រាហ្មណំ វា មិច្ឆាទិដ្ឋិកំ មិច្ឆាបដិបន្នំ បរិចរតិ។ អត្ថេសា, ភិក្ខវេ, បារិចរិយា, នេសា នត្ថីតិ វទាមិ។ សា ច ខោ ឯសា, ភិក្ខវេ, បារិចរិយា ហីនា...បេ.... ន និព្ពានាយ សំវត្តតិ។ យោ ច ខោ, ភិក្ខវេ, តថាគតំ វា តថាគតសាវកំ វា បរិចរតិ និវិដ្ឋសទ្ធោ និវិដ្ឋបេមោ ឯកន្តគតោ អភិប្បសន្នោ។ ឯតទានុត្តរិយំ, ភិក្ខវេ, បារិចរិយានំ សត្តានំ វិសុទ្ធិយា...បេ.... និព្ពានស្ស សច្ឆិកិរិយាយ, យទិទំ តថាគតំ វា តថាគតសាវកំ វា បរិចរតិ និវិដ្ឋសទ្ធោ និវិដ្ឋបេមោ ឯកន្តគតោ អភិប្បសន្នោ។ ឥទំ វុច្ចតិ, ភិក្ខវេ, បារិចរិយានុត្តរិយំ។ ឥតិ ទស្សនានុត្តរិយំ, សវនានុត្តរិយំ, លាភានុត្តរិយំ, សិក្ខានុត្តរិយំ, បារិចរិយានុត្តរិយំ។

“អនុស្សតានុត្តរិយញ្ច កថំ ហោតិ? ឥធ, ភិក្ខវេ, ឯកច្ចោ បុត្តលាភម្បិ អនុស្សរតិ, ទារលាភម្បិ អនុស្សរតិ, ធនលាភម្បិ អនុស្សរតិ, ឧច្ចាវចំ វា បន អនុស្សរតិ, សមណំ វា ព្រាហ្មណំ វា មិច្ឆាទិដ្ឋិកំ មិច្ឆាបដិបន្នំ អនុស្សរតិ។ អត្ថេសា, ភិក្ខវេ, អនុស្សតិ, នេសា នត្ថីតិ វទាមិ។ សា ច ខោ ឯសា, ភិក្ខវេ, អនុស្សតិ ហីនា...បេ.... ន និព្ពានាយ សំវត្តតិ។ យោ ច ខោ, ភិក្ខវេ, តថាគតំ វា តថាគតសាវកំ វា អនុស្សរតិ និវិដ្ឋសទ្ធោ និវិដ្ឋបេមោ ឯកន្តគតោ អភិប្បសន្នោ។ ឯតទានុត្តរិយំ, ភិក្ខវេ, អនុស្សតីនំ សត្តានំ វិសុទ្ធិយា...បេ.... និព្ពានស្ស សច្ឆិកិរិយាយ, យទិទំ តថាគតំ វា តថាគតសាវកំ វា អនុស្សរតិ និវិដ្ឋសទ្ធោ និវិដ្ឋបេមោ ឯកន្តគតោ អភិប្បសន្នោ។ ឥទំ វុច្ចតិ, ភិក្ខវេ, អនុស្សតានុត្តរិយំ។ ឥមានិ ខោ, ភិក្ខវេ, ឆ អនុត្តរិយានី”តិ (អ. និ. ៦.៣០)។

សត្ត និទ្ទសវត្ថូនីតិ ឯត្ថ នត្ថិ ឯតស្ស ទសាតិ និទ្ទសោ។ និទ្ទសស្ស និទ្ទសភាវស្ស វត្ថូនិ ការណានិ និទ្ទសវត្ថូនិ។ ខីណាសវោ ហិ ទសវស្សកាលេ បរិនិព្ពុតោ បុន បដិសន្ធិយា អភាវា បុន ទសវស្សោ ន ហោតីតិ និទ្ទសោតិ វុច្ចតិ។ ន កេវលញ្ច ទសវស្សោវ ន ហោតិ, នវវស្សោបិ...បេ.... ឯកមុហុត្តិកោបិ ន ហោតិយេវ។ ន កេវលញ្ច ទសវស្សកាលេ បរិនិព្ពុតោ, សត្តវស្សិកកាលេ បរិនិព្ពុតោបិ និស្សត្តោ និទ្ទសោ និមុហុត្តោ ហោតិយេវ។ តិត្ថិយសមយេ ឧប្បន្នវោហារំ បន សាសនេ ខីណាសវស្ស អារោបេត្វា តត្ថ តាទិសស្ស អភាវំ, ឥធ ច សព្ភាវំ ទស្សេន្តោ ភគវា តាទិសសភាវស្ស ការណានិ “សត្ត និទ្ទសវត្ថូនី”តិ អាហ។ យថាហ –

“សត្តិមានិ, ភិក្ខវេ, និទ្ទសវត្ថូនិ។ កតមានិ សត្ត? ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ សិក្ខាសមាទានេ តិព្ពច្ឆន្ទោ ហោតិ, អាយតិញ្ច សិក្ខាសមាទានេ អវិគតបេមោ។ ធម្មនិសន្តិយា តិព្ពច្ឆន្ទោ ហោតិ, អាយតិញ្ច ធម្មនិសន្តិយា អវិគតបេមោ។ ឥច្ឆាវិនយេ តិព្ពច្ឆន្ទោ ហោតិ, អាយតិញ្ច ឥច្ឆាវិនយេ អវិគតបេមោ។ បដិសល្លានេ តិព្ពច្ឆន្ទោ ហោតិ, អាយតិញ្ច បដិសល្លានេ អវិគតបេមោ។ វីរិយារម្ភេ តិព្ពច្ឆន្ទោ ហោតិ, អាយតិញ្ច វីរិយារម្ភេ អវិគតបេមោ ។ សតិនេបក្កេ តិព្ពច្ឆន្ទោ ហោតិ, អាយតិញ្ច សតិនេបក្កេ

អវិគតបេមោ។ ទិដ្ឋិបដិវេធេ តិព្ពច្ឆន្ទោ ហោតិ, អាយតិញ្ច ទិដ្ឋិបដិវេធេ អវិគតបេមោ។ ឥមានិ ខោ, ភិក្ខវេ, សត្ត និទ្ទសវត្ថូនី’’តិ (អ. និ. ៧.២០)។

ថេរោបិ តថេវ ទេសនំ ឧទ្ធរិត្វា ‘‘សត្ត និទ្ទសវត្ថូនី’’តិ អាហ។

អដ្ឋ អភិភាយតនានីតិ ឯត្ថ អភិភុយ្យមានានិ អាយតនានិ ឯតេសំ ឈានានន្តិ អភិភាយតនានិ, ឈានានិ។ **អាយតនានី**តិ អធិដ្ឋានដ្ឋេន អាយតនសង្ខាតានិ កសិណារម្មណានិ។ ញាណុត្តរិកោ ហិ បុគ្គលោ វិសទញាណោ ‘‘កឹ ឯត្ថ អារម្មណេ សមាបជ្ជិតព្ពំ។ ន មយ្ហំ ចិត្តេកគ្គតាករណេ ភារោ អត្ថី’’តិ, តានិ អារម្មណានិ អភិភវិត្វា សមាបជ្ជតិ, សហ និមិត្តុប្បាទេនេវេត្ថ អប្បនំ និព្ពត្តេតីតិ អត្ថោ។ ឯវំ ឧប្បាទិតានិ ឈានានិ ‘‘អភិភាយតនានី’’តិ វុច្ចន្តិ។

‘‘កតមានិ (អ. និ. ៨.៦៥) អដ្ឋ? អជ្ឈត្តំ រូបសញ្ញី ឯកោ ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ បរិត្តានិ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានិ, ‘តានិ អភិភុយ្យ ជានាមិ បស្សាមី’តិ ឯវំសញ្ញី ហោតិ។ ឥទំ បឋមំ អភិភាយតនំ។

‘‘អជ្ឈត្តំ រូបសញ្ញី ឯកោ ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ អប្បមាណានិ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានិ, ‘តានិ អភិភុយ្យ ជានាមិ បស្សាមី’តិ ឯវំសញ្ញី ហោតិ។ ឥទំ ទុតិយំ អភិភាយតនំ។

‘‘អជ្ឈត្តំ អរូបសញ្ញី ឯកោ ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ បរិត្តានិ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានិ, ‘តានិ អភិភុយ្យ ជានាមិ បស្សាមី’តិ ឯវំសញ្ញី ហោតិ។ ឥទំ តតិយំ អភិភាយតនំ។

‘‘អជ្ឈត្តំ អរូបសញ្ញី ឯកោ ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ អប្បមាណានិ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានិ, ‘តានិ អភិភុយ្យ ជានាមិ បស្សាមី’តិ ឯវំសញ្ញី ហោតិ។ ឥទំ ចតុត្ថំ អភិភាយតនំ។

‘‘អជ្ឈត្តំ អរូបសញ្ញី ឯកោ ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ នីលានិ នីលវណ្ណានិ នីលនិទស្សនានិ នីលនិភាសានិ។ សេយ្យថាបិ នាម ឧមាបុប្ផំ នីលំ នីលវណ្ណំ នីលនិទស្សនំ នីលនិភាសំ, សេយ្យថាបិ វា បន តំ វត្ថំ ពារាណសេយ្យកំ ឧភតោភាគវិមដ្ឋំ នីលំ នីលវណ្ណំ នីលនិទស្សនំ នីលនិភាសំ, ឯវមេវ អជ្ឈត្តំ អរូបសញ្ញី ឯកោ ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ នីលានិ នីលវណ្ណានិ នីលនិទស្សនានិ នីលនិភាសានិ, ‘តានិ អភិភុយ្យ ជានាមិ បស្សាមី’តិ ឯវំសញ្ញី ហោតិ។ ឥទំ បញ្ចមំ អភិភាយតនំ។

‘‘អជ្ឈត្តំ អរូបសញ្ញី ឯកោ ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ បីតានិ បីតវណ្ណានិ បីតនិទស្សនានិ បីតនិភាសានិ។ សេយ្យថាបិ នាម កណិការបុប្ផំ បីតំ បីតវណ្ណំ បីតនិទស្សនំ បីតនិភាសំ, សេយ្យថាបិ វា បន តំ វត្ថំ ពារាណសេយ្យកំ ឧភតោភាគវិមដ្ឋំ បីតំ បីតវណ្ណំ បីតនិទស្សនំ បីតនិភាសំ, ឯវមេវ អជ្ឈត្តំ អរូបសញ្ញី ឯកោ ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ បីតានិ បីតវណ្ណានិ បីតនិទស្សនានិ បីតនិភាសានិ, ‘តានិ អភិភុយ្យ ជានាមិ បស្សាមី’តិ ឯវំសញ្ញី ហោតិ។ ឥទំ ឆដ្ឋំ អភិភាយតនំ។

‘‘អជ្ឈត្តំ អរូបសញ្ញី ឯកោ ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ លោហិតកានិ លោហិតកវណ្ណានិ លោហិតកនិទស្សនានិ លោហិតកនិភាសានិ។ សេយ្យថាបិ នាម ពន្ធុជីវកបុប្ផំ លោហិតកំ លោហិតកវណ្ណំ លោហិតកនិទស្សនំ លោហិតកនិភាសំ, សេយ្យថាបិ វា បន តំ វត្ថំ ពារាណសេយ្យកំ ឧភតោភាគវិមដ្ឋំ លោហិតកំ លោហិតកវណ្ណំ លោហិតកនិទស្សនំ លោហិតកនិភាសំ, ឯវមេវ អជ្ឈត្តំ អរូបសញ្ញី ឯកោ ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ លោហិតកានិ លោហិតកវណ្ណានិ លោហិតកនិទស្សនានិ លោហិតកនិភាសានិ, ‘តានិ អភិភុយ្យ ជានាមិ បស្សាមី’តិ ឯវំសញ្ញី ហោតិ។ ឥទំ សត្តមំ អភិភាយតនំ។

‘‘អជ្ឈត្តំ អរូបសញ្ញី ឯកោ ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ ឱទាតានិ ឱទាតវណ្ណានិ ឱទាតនិទស្សនានិ ឱទាតនិភាសានិ។ សេយ្យថាបិ នាម ឱសធិតារកា ឱទាតា ឱទាតវណ្ណា ឱទាតនិទស្សនា ឱទាតនិភាសា, សេយ្យថាបិ វា បន តំ វត្ថំ ពារាណសេយ្យកំ ឧភតោភាគវិមដ្ឋំ ឱទាតំ ឱទាតវណ្ណំ ឱទាតនិទស្សនំ ឱទាតនិភាសំ, ឯវមេវ អជ្ឈត្តំ អរូបសញ្ញី ឯកោ ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ ឱទាតានិ ឱទាតវណ្ណានិ ឱទាតនិទស្សនានិ ឱទាតនិភាសានិ, ‘តានិ អភិភុយ្យ ជានាមិ បស្សាមី’តិ ឯវំសញ្ញី ហោតិ។ ឥទំ អដ្ឋមំ អភិភាយតនំ។ ឥមានិ អដ្ឋ អភិភាយតនានិ (អ. និ. ៨.៦៥; ទី. និ. ៣.៣៥៨)។

នវ អនុបុព្ពវិហារាតិ បុព្ពំ បុព្ពំ អនុ អនុបុព្ពំ, អនុបុព្ពំ វិហរិតព្ពតោ សមាបជ្ជិតព្ពតោ វិហារា អនុបុព្ពវិហារា, អនុបដិបាដិយា សមាបជ្ជិតព្ពវិហារាតិ អត្ថោ។

“កតមេ នវ? ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ វិវិច្ចេវ កាមេហិ វិវិច្ច អកុសលេហិ ធម្មេហិ សវិតក្កំ សវិចារំ វិវេកជំ បីតិសុខំ បឋមំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ។ វិតក្កវិចារានំ វូបសមា អជ្ឈត្តំ សម្បសាទនំ ចេតសោ ឯកោទិភាវំ អវិតក្កំ អវិចារំ សមាធិជំ បីតិសុខំ ទុតិយំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ។ បីតិយា ច វិរាគា ឧបេក្ខកោ ច វិហរតិ សតោ សម្បជានោ, សុខញ្ច កាយេន បដិសំវេទេតិ, យំ តំ អរិយា អាចិក្ខន្តិ ‘ឧបេក្ខកោ សតិមា សុខវិហារី’តិ, តតិយំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ។ សុខស្ស ច បហានា ទុក្ខស្ស ច បហានា បុព្ពេវ សោមនស្សទោមនស្សានំ អត្ថង្គមា អទុក្ខមសុខំ ឧបេក្ខាសតិបារិសុទ្ធឹ ចតុត្ថំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ។ សព្ពសោ រូបសញ្ញានំ សមតិក្កមា បដិឃសញ្ញានំ អត្ថង្គមា នានត្តសញ្ញានំ អមនសិការា ‘អនន្តោ អាកាសោ’តិ អាកាសានញ្ចាយតនំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ។ សព្ពសោ អាកាសានញ្ចាយតនំ សមតិក្កម្ម ‘អនន្តំ វិញ្ញាណ’ន្តិ វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ។ សព្ពសោ វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ សមតិក្កម្ម ‘នត្ថិ កិញ្ចី’តិ អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ។ សព្ពសោ អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ សមតិក្កម្ម នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ។ សព្ពសោ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ សមតិក្កម្ម សញ្ញាវេទយិតនិរោធំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតី”តិ (អ. និ. ៩.៣៣; ទី. និ. ៣.៣៤៣, ៣៥៩) វុត្តា នវ អនុបុព្ពវិហារា។

ទស និជ្ជរវត្ថូនីតិ មិច្ឆាទិដ្ឋាទីនិ និជ្ជរយន្តិ នាសយន្តីតិ និជ្ជរានិ។ **វត្ថូនី**តិ ការណានិ។ និជ្ជរានិ ច តានិ វត្ថូនិ ចាតិ និជ្ជរវត្ថូនិ។ សម្មាទិដ្ឋាទីនំ ឯតំ អធិវចនំ។

“កតមានិ (អ. និ. ១០.១០៦; ទី. និ. ៣.៣៦០) ទស? សម្មាទិដ្ឋិកស្ស, ភិក្ខវេ, មិច្ឆាទិដ្ឋិ និជ្ជិណ្ណា ហោតិ។ យេ ច មិច្ឆាទិដ្ឋិបច្ចយា អនេកេ បាបកា អកុសលា ធម្មា សម្ភវន្តិ, តេ ចស្ស និជ្ជិណ្ណា ហោន្តិ, សម្មាទិដ្ឋិបច្ចយា ច អនេកេ កុសលា ធម្មា ភាវនាបារិបូរឹ គច្ឆន្តិ។

“សម្មាសង្កប្បស្ស, ភិក្ខវេ, មិច្ឆាសង្កប្បោ និជ្ជិណ្ណោ ហោតិ។ យេ ច មិច្ឆាសង្កប្បបច្ចយា អនេកេ បាបកា អកុសលា ធម្មា សម្ភវន្តិ , តេ ចស្ស និជ្ជិណ្ណា ហោន្តិ, សម្មាសង្កប្បបច្ចយា ច អនេកេ កុសលា ធម្មា ភាវនាបារិបូរឹ គច្ឆន្តិ។

“សម្មាវាចស្ស, ភិក្ខវេ, មិច្ឆាវាចា និជ្ជិណ្ណា ហោតិ។ យេ ច មិច្ឆាវាចាបច្ចយា អនេកេ បាបកា អកុសលា ធម្មា សម្ភវន្តិ, តេ ចស្ស និជ្ជិណ្ណា ហោន្តិ, សម្មាវាចាបច្ចយា ច អនេកេ កុសលា ធម្មា ភាវនាបារិបូរឹ គច្ឆន្តិ។

“សម្មាកម្មន្តស្ស, ភិក្ខវេ, មិច្ឆាកម្មន្តោ និជ្ជិណ្ណោ ហោតិ។ យេ ច មិច្ឆាកម្មន្តបច្ចយា អនេកេ បាបកា អកុសលា ធម្មា សម្ភវន្តិ, តេ ចស្ស និជ្ជិណ្ណា ហោន្តិ, សម្មាកម្មន្តបច្ចយា ច អនេកេ កុសលា ធម្មា ភាវនាបារិបូរឹ គច្ឆន្តិ។

“សម្មាអាជីវស្ស, ភិក្ខវេ, មិច្ឆាអាជីវោ និជ្ជិណ្ណោ ហោតិ។ យេ ច មិច្ឆាអាជីវបច្ចយា អនេកេ បាបកា អកុសលា ធម្មា សម្ភវន្តិ, តេ ចស្ស និជ្ជិណ្ណា ហោន្តិ, សម្មាអាជីវបច្ចយា ច អនេកេ កុសលា ធម្មា ភាវនាបារិបូរឹ គច្ឆន្តិ។

“សម្មាវាយាមស្ស, ភិក្ខវេ, មិច្ឆាវាយាមោ និជ្ជិណ្ណោ ហោតិ។ យេ ច មិច្ឆាវាយាមបច្ចយា អនេកេ បាបកា អកុសលា ធម្មា សម្ភវន្តិ, តេ ចស្ស និជ្ជិណ្ណា ហោន្តិ, សម្មាវាយាមបច្ចយា ច អនេកេ កុសលា ធម្មា ភាវនាបារិបូរឹ គច្ឆន្តិ។

“សម្មាសតិស្ស, ភិក្ខវេ, មិច្ឆាសតិ និជ្ជិណ្ណា ហោតិ។ យេ ច មិច្ឆាសតិបច្ចយា អនេកេ បាបកា អកុសលា ធម្មា សម្ភវន្តិ, តេ ចស្ស និជ្ជិណ្ណា ហោន្តិ, សម្មាសតិបច្ចយា ច អនេកេ កុសលា ធម្មា ភាវនាបារិបូរឹ គច្ឆន្តិ។

“សម្មាសមាធិស្ស, ភិក្ខវេ, មិច្ឆាសមាធិ និជ្ជិណ្ណោ ហោតិ។ យេ ច មិច្ឆាសមាធិបច្ចយា អនេកេ បាបកា អកុសលា ធម្មា សម្ភវន្តិ, តេ ចស្ស និជ្ជិណ្ណា ហោន្តិ, សម្មាសមាធិបច្ចយា ច អនេកេ កុសលា

ធម្មា ភាវនាបារិបូរឹ គច្ឆន្តិ។

“សម្មាញាណិស្ស, ភិក្ខវេ, មិច្ឆាញាណំ និជ្ជិណ្ណំ ហោតិ។ យេ ច មិច្ឆាញាណបច្ចយា អនេកេ បាបកា អកុសលា ធម្មា សម្ភវន្តិ, តេ ចស្ស និជ្ជិណ្ណា ហោន្តិ, សម្មាញាណបច្ចយា ច អនេកេ កុសលា ធម្មា ភាវនាបារិបូរឹ គច្ឆន្តិ។

“សម្មាវិមុត្តិស្ស , ភិក្ខវេ, មិច្ឆាវិមុត្តិ និជ្ជិណ្ណា ហោតិ។ យេ ច មិច្ឆាវិមុត្តិបច្ចយា អនេកេ បាបកា អកុសលា ធម្មា សម្ភវន្តិ, តេ ចស្ស និជ្ជិណ្ណា ហោន្តិ, សម្មាវិមុត្តិបច្ចយា ច អនេកេ កុសលា ធម្មា ភាវនាបារិបូរឹ គច្ឆន្តី”តិ (អ. និ. ១០.១០៦; ទី. និ. ៣.៣៦០) វុត្តានិ ទស និជ្ជរវត្ថូនិ។

៣. សព្ពំ, ភិក្ខវេ, អភិញ្ញេយ្យន្តិអាទិ ភគវតា វុត្តំ ឥធ អាហរិត្វា ទស្សិតន្តិ វេទិតព្ពំ។ **កិញ្ច**-ឥតិ **ច**-ការោ បទបូរណមត្តេ និបាតោ។ **ចក្ខា**ទីនិ តីស វិស្សជ្ជនានិ ឆសុ ទ្វារេសុ ឯកេកស្មឹ បញ្ច បញ្ច កត្វា ទ្វារារម្មណបវត្តិក្កមេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ តត្ថ ទុវិធំ ចក្ខុ – មំសចក្ខុ បញ្ញាចក្ខុ ច។ តេសុ ពុទ្ធចក្ខុ សមន្តចក្ខុ ញាណចក្ខុ ទិព្ពចក្ខុ ធម្មចក្ខូតិ បញ្ចវិធំ បញ្ញាចក្ខុ។ “អទ្ទសំ ខោ អហំ, ភិក្ខវេ, ពុទ្ធចក្ខុនា លោកំ វោលោកេន្តោ”តិ (ម. និ. ១.២៨៣; ២.៣៣៩; មហាវ. ៩) ឥទំ **ពុទ្ធចក្ខុ** នាម។ “សមន្តចក្ខុ វុច្ចតិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណ”ន្តិ (ចូឡនិ. ធោតកមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៣២; មោឃរាជមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៨៥) ឥទំ **សមន្តចក្ខុ** នាម។ “ចក្ខុំ ឧទបាទិ ញាណំ ឧទបាទី”តិ (សំ. និ. ៥.១០៨១; មហាវ. ១៥) ឥទំ **ញាណចក្ខុ** នាម។ “អទ្ទសំ ខោ អហំ, ភិក្ខវេ, ទិព្ពេន ចក្ខុនា វិសុទ្ធេនា”តិ (ម. និ. ១.២៨៥) ឥទំ **ទិព្ពចក្ខុ** នាម។ “វិរជំ វីតមលំ ធម្មចក្ខុំ ឧទបាទី”តិ (ម. និ. ២.៣៩៥) ឥទំ ហេដ្ឋិមមគ្គត្តយសង្ខាតំ ញាណំ **ធម្មចក្ខុ** នាម។

មំសចក្ខុបិ សសម្ភារចក្ខុ , បសាទចក្ខូតិ ទុវិធំ ហោតិ។ យ្វាយំ អក្ខិកូបកេ បតិដ្ឋិតោ ហេដ្ឋា អក្ខិកូបកដ្ឋិកេន ឧបរិ ភមុកដ្ឋិកេន ឧភតោ អក្ខិកូដេហិ ពហិទ្ធា អក្ខិបខុមេហិ បរិច្ឆិន្នោ អក្ខិកូបកមជ្ឈា និក្ខន្តេន ន្ហារុសុត្តកេន មត្ថលុង្គេ អាពទ្ធោ សេតកណ្ហាតិកណ្ហមណ្ឌលវិចិត្តោ មំសបិណ្ឌោ, ឥទំ **សសម្ភារចក្ខុ** នាម។ យោ បន ឯត្ថ សិតោ ឯត្ថ បដិពទ្ធោ ចតុន្នំ មហាភូតានំ ឧបាទាយ បសាទោ, ឥទំ **បសាទចក្ខុ** នាម។ ឥទមិធាធិប្បេតំ។ តទេតំ តស្ស សសម្ភារចក្ខុនោ សេតមណ្ឌលបរិក្ខិត្តស្ស កណ្ហមណ្ឌលស្ស មជ្ឈេ អភិមុខេ ឋិតានំ សរីរសណ្ឋានុប្បត្តិទេសេ ទិដ្ឋិមណ្ឌលេ សត្តសុ បិចុបដលេសុ អាសិត្តតេលំ បិចុបដលានិ វិយ សត្ត អក្ខិបដលានិ ព្យាបេត្វា បមាណតោ មុគ្គវិទលមត្តំ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ យថារហំ វត្ថុទ្វារភាវំ សាធយមានំ តិដ្ឋតិ។ តំ ចក្ខតីតិ **ចក្ខុ**, រូបំ អស្សាទេតិ វិភាវេតិ ចាតិ អត្ថោ។ រូបយន្តីតិ **រូបា**, វណ្ណវិការំ អាបជ្ជមានា ហទយង្គតភាវំ បកាសេន្តីតិ អត្ថោ។ ចក្ខុតោ បវត្តំ វិញ្ញាណំ, ចក្ខុស្ស វា វិញ្ញាណំ **ចក្ខុវិញ្ញាណំ**។ ផុសតីតិ ផស្សោ។ ឧបសគ្គេន បទំ មណ្ឌេត្វា សម្ផស្សោតិ វុត្តំ។ ចក្ខុតោ បវត្តោ សម្ផស្សោ **ចក្ខុសម្ផស្សោ**។ **ចក្ខុសម្ផស្សបច្ចយា**តិ ចក្ខុវិញ្ញាណសម្បយុត្តផស្សបច្ចយា។ **វេទយិត**ន្តិ វិន្ទនំ, វេទនាតិ អត្ថោ។ តទេវ សុខយតីតិ **សុខំ**, យស្សុប្បជ្ជតិ, តំ សុខិតំ ករោតីតិ អត្ថោ។ សុដ្ឋុ វា ខាទតិ, ខនតិ ច កាយចិត្តាពាធន្តិ សុខំ។ ទុក្ខយតីតិ **ទុក្ខំ**, យស្សុប្បជ្ជតិ, តំ ទុក្ខិតំ ករោតីតិ អត្ថោ។ ន ទុក្ខំ ន សុខន្តិ **អទុក្ខមសុខំ**។ **ម**-ការោ បទសន្ធិវសេន វុត្តោ។ សោ បន ចក្ខុសម្ផស្សោ អត្តនា សម្បយុត្តាយ វេទនាយ សហជាត អញ្ញមញ្ញនិស្សយ វិបាកអាហារសម្បយុត្តអត្ថិអវិគតវសេន អដ្ឋធា បច្ចយោ ហោតិ, សម្បដិច្ឆនសម្បយុត្តាយ អនន្តរសមនន្តរអនន្តរូបនិស្សយនត្ថិវិគតវសេនបញ្ចធា, សន្តីរណាទិសម្បយុត្តានំ ឧបនិស្សយវសេនេវ បច្ចយោ ហោតិ។

សុណាតីតិ **សោតំ**។ តំ សសម្ភារសោតពិលស្ស អន្តោ តនុតម្ពលោមាចិតេ អង្គុលិវេធកសណ្ឋានេ បទេសេ សោតវិញ្ញាណាទីនំ យថារហំ វត្ថុទ្វារភាវំ សាធយមានំ តិដ្ឋតិ។ សប្បន្តីតិ **សទ្ទា**, ឧទាហរីយន្តីតិ អត្ថោ។ ឃាយតីតិ **ឃានំ**។ តំ សសម្ភារឃានពិលស្ស អន្តោ អជបទសណ្ឋានេ បទេសេ ឃានវិញ្ញាណាទីនំ យថារហំ វត្ថុទ្វារភាវំ សាធយមានំ តិដ្ឋតិ។ គន្ធយន្តីតិ **គន្ធា**, អត្តនោ វត្ថុំ សូចេន្តីតិ អត្ថោ។ ជីវិតមវ្ហាយតីតិ **ជិវ្ហា**, សាយនដ្ឋេន វា ជិវ្ហា។ សា សសម្ភារជិវ្ហាយ អតិអគ្គមូលបស្សានិ វជ្ជេត្វា ឧបរិមតលមជ្ឈេ ភិន្នឧប្បលទលគ្គសណ្ឋានេ បទេសេ ជិវ្ហាវិញ្ញាណាទីនំ យថារហំ វត្ថុទ្វារភាវំ សាធយមានា តិដ្ឋតិ។ រសន្តិ តេ សត្តាតិ **រសា**, អស្សាទេន្តីតិ អត្ថោ។ កុច្ឆិតានំ សាសវធម្មានំ អាយោតិ **កាយោ**។ **អាយោ**តិ ឧប្បត្តិទេសោ។ សោ យាវតា ឥមស្មឹ កាយេ ឧបាទិណ្ណប្បវត្តិ នាម អត្ថិ, តត្ថ យេភុយ្យេន កាយបសាទោ កាយវិញ្ញាណាទីនំ យថារហំ វត្ថុទ្វារភាវំ សាធយមានោ តិដ្ឋតិ។ ផុសីយន្តីតិ **ផោដ្ឋព្ពា**។ មុនាតីតិ **មនោ**, វិជានាតីតិ អត្ថោ។ អត្តនោ លក្ខណំ ធារេន្តីតិ **ធម្មា** ។ **មនោ**តិ សហាវជ្ជនំ ភវង្គំ។ **ធម្មា**តិ ទ្វាទសបភេទា ធម្មារម្មណា ធម្មា។ **មនោវិញ្ញាណ**ន្តិ ជវនមនោវិញ្ញាណំ។ **មនោសម្ផស្សោ**តិ តំសម្បយុត្តោ ផស្សោ។ សោ សម្បយុត្តាយ វេទនាយ វិបាកបច្ចយវជ្ជេហិ សេសេហិ សត្តហិ បច្ចយោ ហោតិ, អនន្តរាយ តេហេវ, សេសានំ ឧបនិស្សយវសេនេវ បច្ចយោ ហោតិ។

រូបាទីនិ បញ្ច វិស្សជ្ជនានិ ខន្ធវសេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ សីតាទីហិ រុប្បតិ បីឡីយតីតិ **រូបំ**។ វេទយតីតិ **វេទនា**។ សញ្ជានាតីតិ **សញ្ញា**។ សង្ខរោន្តីតិ **សង្ខារា**។ **វិជានាតីតិ វិញ្ញាណំ**។ **ចក្ខា**ទីនិ ធម្មវិចារបរិយន្តានិ ទស ឆក្កវសេន, សដ្ឋិ វិស្សជ្ជនានិ បិយរូបសាតរូបវសេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ ចក្ខុសម្ផស្សជាទិកា វេទនា តំតំសម្បយុត្តាវ។ រូបេសុ សញ្ញា **រូបសញ្ញា**។ សញ្ចេតយតីតិ **សញ្ចេតនា**, អភិសន្ទហតីតិ អត្ថោ។ តសតីតិ **តណ្ហា**, បិបាសតីតិ អត្ថោ។ វិតក្កេតីតិ **វិតក្កោ**, វិតក្កនំ វា វិតក្កោ, ឩហនន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ អារម្មណេ តេន ចិត្តំ វិចរតីតិ **វិចារោ**, វិចរណំ វា វិចារោ, អនុសញ្ចរណន្តិ វុត្តំ ហោតិ។

៤. **បថវីធាតា**ទីនិ ឆ វិស្សជ្ជនានិ សំខិត្តេន នាមរូបវវត្ថានវសេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ បត្ថដត្តា **បថវី**។ អប្បោតិ, អាបីយតិ, អប្បាយតីតិ វា **អាបោ**។ តេជយតីតិ **តេជោ**។ វាយតីតិ **វាយោ**។ ន កស្សតិ ន និកស្សតិ, កសិតុំ ឆិន្ទិតុំ ភិន្ទិតុំ វា ន សក្កាតិ **អាកាសោ**។ និស្សត្តដ្ឋេន **ធាតុ**។

បថវីកសិណាទីនិ ទស វិស្សជ្ជនានិ កសិណភាវនាវសេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ **កសិណ**ន្តិ សកលផរណវសេន កសិណមណ្ឌលម្បិ តស្មឹ ឧបដ្ឋិតនិមិត្តម្បិ តទារម្មណំ ឈានម្បិ វុច្ចតិ។ ឥធ បន ឈានំ អធិប្បេតំ។ អាទិម្ហិ ចត្តារិ មហាភូតកសិណារម្មណានិ ឈានានិ, តតោ បរានិ ចត្តារិ វណ្ណកសិណារម្មណានិ។ **អាកាសកសិណ**ន្តិ បរិច្ឆេទាកាសោ, តទារម្មណញ្ច ឈានំ, កសិណុគ្ឃាដិមាកាសោ, តទារម្មណញ្ច អាកាសានញ្ចាយតនំ។ **វិញ្ញាណកសិណ**ន្តិ អាកាសានញ្ចាយតនវិញ្ញាណំ, តទារម្មណញ្ច វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ។

កេសាទីនិ ទ្វត្តឹស វិស្សជ្ជនានិ ទ្វត្តឹសាការកម្មដ្ឋានវសេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ តេសុ បន កេសាទីសុ បដិកូលតោ ឧបដ្ឋិតេសុ កាយគតាសតិវសេន អសុភកម្មដ្ឋានំ ហោតិ, វណ្ណតោ ឧបដ្ឋិតេសុ កសិណកម្មដ្ឋានំ ហោតិ, ធាតុតោ ឧបដ្ឋិតេសុ ចតុធាតុវវត្ថានកម្មដ្ឋានំ ហោតិ, កេសាតិអាទីនិ ច បដិកូលតោ វណ្ណតោ វា ឧបដ្ឋិតានំ តទារម្មណានិ ឈានានិ, ធាតុតោ ឧបដ្ឋិតស្ស តេ ច កោដ្ឋាសា តទារម្មណា ច ធាតុភាវនា វេទិតព្ពា។

កេសា ឧភោសុ បស្សេសុ កណ្ណចូឡិកាហិ បុរតោ នលាដន្តេន, បច្ឆតោ ច គលវាដកេន បរិច្ឆិន្នា សីសកដាហវេឋនចម្មេ វីហគ្គមត្តំ បវិសិត្វា ឋិតា អនេកសតសហស្សសង្ខា។

លោមា ឋបេត្វា កេសាទីនំ បតិដ្ឋិតោកាសំ ហត្ថតលបាទតលានិ ច យេភុយ្យេន សរីរចម្មេ នវនវុតិយា លោមកូបសហស្សេសុ លិក្ខាមត្តំ បវិសិត្វា ឋិតា។

នខា អង្គុលីនំ អគ្គបិដ្ឋេសុ ឋិតា វីសតិ។

ទន្តា ទ្វីសុ ហណុកដ្ឋិកេសុ ឋិតា យេភុយ្យេន ទ្វត្តឹស។

តចោ សកលសរីរំ បរិយោនន្ធិត្វា បាកដកិលោមកស្ស ឧបរិ ឆវិយា ហេដ្ឋា ឋិតំ ចម្មំ។

មំសំ សាធិកានិ តីណិ អដ្ឋិសតានិ អនុលិម្បិត្វា ឋិតានិ នវមំសបេសិសតានិ។

ន្ហារូ សកលសរីរេ អដ្ឋីនិ អាពន្ធិត្វា ឋិតានិ នវ ន្ហារុសតានិ។

អដ្ឋី សកលសរីរេ ហេដ្ឋា អដ្ឋីនំ ឧបរិ ឋិតានិ សាធិកានិ តីណិ អដ្ឋិសតានិ។

អដ្ឋិមិញ្ជា តេសំ តេសំ អដ្ឋីនំ អព្ភន្តរេ ឋិតា មិញ្ជា។

វក្កំ គលវាដកា និក្ខន្តេន ឯកមូលេន ថោកំ គន្ត្វា ទ្វិធា ភិន្នេន ថូលន្ហារុនា វិនិពទ្ធា ហុត្វា ហទយមំសំ បរិក្ខិបិត្វា ឋិតា ទ្វេ មំសបិណ្ឌិកា។

ហទយំ សរីរព្ភន្តរេ ទ្វិន្នំ ថនានំ មជ្ឈេ ឋិតំ អន្តោ ចិត្តសន្និស្សយំ អឌ្ឍបសតមត្តលោហិតបុណ្ណំ បុន្នាគដ្ឋិបតិដ្ឋានមត្តាវាដកំ ហទយមំសំ។

យកនំ ទ្វិន្នំ ថនានំ អព្ភន្តរេ ទក្ខិណបស្សំ និស្សាយ ឋិតំ យមកមំសបដលំ។

កិលោមកំ ហទយវក្កានិ បដិច្ឆាទេត្វា ឋិតំ បដិច្ឆន្នកិលោមកសង្ខាតញ្ច សកលសរីរេ ចម្មស្ស ហេដ្ឋតោ មំសំ បរិយោនន្ធិត្វា ឋិតំ អប្បដិច្ឆន្នកិលោមកសង្ខាតញ្ចាតិ ទុវិធំ បរិយោនហនមំសំ។

បិហកំ ហទយស្ស វាមបស្សេ ឧទរបដលស្ស មត្ថកបស្សំ និស្សាយ ឋិតំ ឧទរជិវ្ហាមំសំ។

បប្ផាសំ សរីរព្ភន្តរេ ទ្វិន្នំ ថនានំ អន្តរេ ហទយយកនានំ ឧបរិ ឆាទេត្វា ឱលម្ពន្តំ ឋិតំ ទ្វត្តឹសមំស ខណ្ឌប្បភេទំ បប្ផាសមំសំ។

អន្តំ ឧបរិ គលវាដកេ ហេដ្ឋា ករីសមគ្គេ វិនិពន្ធត្តា គលវាដកករីសមគ្គបរិយន្តេ សរីរព្ភន្តរេ ឋិតា បុរិសស្ស ទ្វត្តឹសហត្ថា ឥត្ថិយា អដ្ឋវីសតិហត្ថា ឯកវីសតិយា ឋានេសុ ឱភគ្គា អន្តវដ្ដិ។

អន្តគុណំ អន្តភោគេ ឯកតោ អគលន្តេ អាពន្ធិត្វា ឯកវីសតិយា អន្តភោគានំ អន្តរា ឋិតំ ពន្ធនំ។

ឧទរិយំ ទន្តមុសលសញ្ចុណ្ណិតំ ជិវ្ហាហត្ថបរិវត្តិតំ ខេឡលាលាបលិពុទ្ធំ តំខណវិគតវណ្ណគន្ធរសាទិសម្បទំ តន្ត វាយខលិសុវានវមថុសទិសំ និបតិត្វា បិត្តសេម្ហវាតបលិវេឋិតំ ហុត្វា ឧទរគ្គិសន្តាបវេគកុថិតំ កិមិកុលាកុលំ ឧបរូបរិ ផេណពុព្ពុឡកានិ មុញ្ចន្តំ បរមកសម្ពុកទុគ្គន្ធជេគុច្ឆភាវំ អាបជ្ជិត្វា អាមាសយសង្ខាតេ ឧបរិនាភិ អន្តបដលេ ឋិតំ នានប្បការកំ អសិតបីតខាយិតសាយិតំ។

ករីសំ បក្កាសយសង្ខាតេ ហេដ្ឋា នាភិបិដ្ឋិកណ្ដកមូលានំ អន្តរេ ឧព្ពេធេន អដ្ឋង្គុលមត្តេ អន្តាវសានេ ឋិតំ វច្ចំ។

បិត្តំ ហទយមំសបប្ផាសានំ អន្តរេ យកនមំសំ និស្សាយ ឋិតំ មហាកោសាតកីកោសកសទិសេ បិត្តកោសកេ ឋិតំ ពទ្ធបិត្តសង្ខាតញ្ច, កេសលោមនខទន្តានំ មំសវិនិមុត្តដ្ឋានញ្ចេវ ថទ្ធសុក្ខចម្មញ្ច ឋបេត្វា អវសេសំ សរីរំ ព្យាបេត្វា ឋិតំ អពទ្ធបិត្តសង្ខាតញ្ចាតិ ទុវិធំ បិត្តំ។

សេម្ហំ ឧទរបដលេ ឋិតំ ឯកបត្ថបូរប្បមាណំ សេម្ហំ។

បុព្ពោ ខាណុកណ្ដកបហរណគ្គិជាលាទីហិ អភិហតេ វា សរីរប្បទេសេ អព្ភន្តរធាតុក្ខោភវសេន វា ឧប្បន្នេសុ គណ្ឌបីឡកាទីសុ បរិបក្កលោហិតបរិណាមោ។ **លោហិតំ** យកនស្ស ហេដ្ឋាភាគំ បូរេត្វា ហទយវក្កបប្ផាសានំ ឧបរិ ថោកំ ថោកំ បគ្ឃរន្តំ វក្កហទយយកនបប្ផាសេ តេមយមានំ ឋិតំ ឯកបត្ថបូរមត្តំ សន្និចិតលោហិតសង្ខាតញ្ច, កេសលោមនខទន្តានំ មំសវិនិមុត្តដ្ឋានញ្ចេវ ថទ្ធសុក្ខចម្មញ្ច ឋបេត្វា ធមនិជាលានុសារេន សព្ពំ ឧបាទិណ្ណសរីរំ ផរិត្វា ឋិតំ សំសរណលោហិតសង្ខាតញ្ចាតិ ទុវិធំ លោហិតំ។

សេទោ អគ្គិសន្តាបសូរិយសន្តាបឧតុវិការាទីហិ សន្តត្តេ សរីរេ សព្ពកេសលោមកូបវិវរេហិ បគ្ឃរណកអាបោធាតុ។

មេទោ ថូលស្ស សកលសរីរេ ចម្មមំសន្តរេ កិសស្ស ជង្ឃមំសាទីនិ និស្សាយ ឋិតោ ថិនសិនេហោ។

អស្សុ សោមនស្សទោមនស្សវិសភាគាហារឧតូហិ សមុដ្ឋហិត្វា អក្ខិកូបកេ បូរេត្វា តិដ្ឋន្តី វា បគ្ឃរន្តី វា អាបោធាតុ។

វសា អគ្គិសន្តាបសូរិយសន្តាបឧតុវិសភាគេហិ ឧស្មាជាតេសុ យេភុយ្យេន ហត្ថតលហត្ថបិដ្ឋិបាទតលបាទបិដ្ឋិនាសាបុដនលាដអំសកូដេសុ ឋិតោ វិលីនសិនេហោ។

ខេឡោ តថារូបំ អាហារំ បស្សន្តស្ស វា សរន្តស្ស វា មុខេ វា ឋបេន្តស្ស ហទយំ វា អាកិលាយន្តស្ស កិស្មិញ្ចិទេវ វា ជិគុច្ឆំ ឧប្បាទេន្តស្ស ភិយ្យោ ឧប្បជ្ជិត្វា ឧភោហិ កបោលបស្សេហិ ឱរុយ្ហ ជិវ្ហាយ តិដ្ឋមានា ផេណមិស្សា អាបោធាតុ។

សិង្ឃាណិកា វិសភាគាហារឧតុវសេន សញ្ជាតធាតុក្ខោភស្ស វា រោទន្តស្ស វា អន្តោសីសេ មត្ថលុង្គតោ គលិត្វា តាលុមត្ថកវិវរេន ឱតរិត្វា នាសាបុដេ បូរេត្វា តិដ្ឋន្តំ វា បគ្ឃរន្តំ វា បូតិ អសុចិ បិច្ឆិលំ។

លសិកា អដ្ឋិសន្ធីនំ អព្ភញ្ជនកិច្ចំ សាធយមានំ អសីតិសតសន្ធីនំ អព្ភន្តរេ ឋិតំ បិច្ឆិលកុណបំ។

មុត្តំ អាហារឧតុវសេន វត្ថិបុដព្ភន្តរេ ឋិតា អាបោធាតុ។

មត្ថលុង្គំ សីសកដាហព្ភន្តរេ ចត្តារោ សិព្ពិនិមគ្គេ និស្សាយ ឋិតោ ចតុបិណ្ឌសមោធានោ មិញ្ជរាសិ។

ចក្ខាយតនាទីនិ ទ្វាទស វិស្សជ្ជនានិ ទ្វាទសាយតនវសេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ អាយតនតោ, អាយានំ តននតោ, អាយតស្ស ច នយនតោ អាយតនំ។ ចក្ខុរូបាទីសុ ហិ តំតំទ្វារារម្មណា ចិត្តចេតសិកា ធម្មា សេន សេន អនុភវនាទិនា កិច្ចេន អាយតន្តិ ឧដ្ឋហន្តិ ឃដន្តិ, វាយមន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ តេ ច បន អាយភូតេ ធម្មេ ឯតានិ តនោន្តិ, វិត្ថារេន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឥទញ្ច អនមតគ្គេ សំសារេ បវត្តំ អតីវ អាយតំ សំសារទុក្ខំ យាវ ន និវត្តតិ, តាវ នយន្តិ, បវត្តយន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។

អបិច និវាសដ្ឋានដ្ឋេន អាករដ្ឋេន សមោសរណដ្ឋានដ្ឋេន សញ្ជាតិទេសដ្ឋេន ការណដ្ឋេន ច អាយតនំ ។ តថា ហិ លោកេ “ឥស្សរាយតនំ វាសុទេវាយតន”ន្តិអាទីសុ និវាសដ្ឋានំ “អាយតន”ន្តិ វុច្ចតិ។ “សុវណ្ណាយតនំ រជតាយតន”ន្តិអាទីសុ អាករោ។ សាសនេ បន “មនោរមេ អាយតនេ, សេវន្តិ នំ វិហង្គមា”តិអាទីសុ (អ. និ. ៥.៣៨) សមោសរណដ្ឋានំ។ “ទក្ខិណាបថោ គុន្នំ អាយតន”ន្តិអាទីសុ សញ្ជាតិទេសោ។ “តត្រ តត្រេវ សក្ខិភព្ពតំ បាបុណាតិ សតិ សតិអាយតនេ”តិអាទីសុ (អ. និ. ៣.១០២; ៥.២៣) ការណំ។ ចក្ខុអាទីសុ ចាបិ តេ តេ ចិត្តចេតសិកា ធម្មា និវសន្តិ តទាយត្តវុត្តិតាយាតិ ចក្ខាទយោ នេសំ និវាសដ្ឋានំ , ចក្ខាទីសុ ច តេ អាកិណ្ណា តន្និស្សយត្តា តទារម្មណត្តា ចាតិ ចក្ខាទយោ ច នេសំ អាករោ, តត្ថ តត្ថ វត្ថុទ្វារារម្មណវសេន សមោសរណតោ ចក្ខាទយោ ច នេសំ សមោសរណដ្ឋានំ, តំនិស្សយារម្មណភាវេន តត្ថេវ ឧប្បត្តិតោ ចក្ខាទយោ ច នេសំ សញ្ជាតិទេសោ, ចក្ខាទីនំ អភាវេ អភាវតោ ចក្ខាទយោ ច នេសំ ការណន្តិ យថាវុត្តេនត្ថេន ចក្ខុ ច តំ អាយតនញ្ចាតិ **ចក្ខាយតនំ**។ ឯវំ សេសានិបិ។

ចក្ខុធាតាទីនិ អដ្ឋារស វិស្សជ្ជនានិ អដ្ឋារសធាតុវសេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ ចក្ខាទីសុ ឯកេកោ ធម្មោ យថាសម្ភវំ វិទហតិ, ធីយតេ, វិធានំ វិធីយតេ, ឯតាយ, ឯត្ថ វា ធីយតីតិ **ធាតុ**។ លោកិយា ហិ ធាតុយោ ការណភាវេន វវត្ថិតា ហុត្វា សុវណ្ណរជតាទិធាតុយោ វិយ សុវណ្ណរជតាទី, អនេកប្បការំ សំសារទុក្ខំ វិទហន្តិ។ ភារហារេហិ ច ភារោ វិយ សត្តេហិ ធីយន្តេ, ធារីយន្តីតិ អត្ថោ។ ទុក្ខវិធានមត្តមេវ ចេតា អវសវត្តនតោ។ ឯតាហិ ច ករណភូតាហិ សំសារទុក្ខំ សត្តេហិ អនុវិធីយតិ។ តថាវិហិតញ្ចេតំ ឯតាស្វេវ ធីយតិ, ឋបីយតីតិ អត្ថោ។ អបិច យថា តិត្ថិយានំ អត្តា នាម សភាវតោ នត្ថិ, ន ឯវមេតា។ ឯតា បន អត្តនោ សភាវំ ធារេន្តីតិ ធាតុយោ។ យថា ច លោកេ វិចិត្តា ហរិតាលមនោសិលាទយោ សេលាវយវា ធាតុយោតិ វុច្ចន្តិ, ឯវមេតាបិ ធាតុយោ វិយាតិ ធាតុយោ។ វិចិត្តា ហេតា ញាណនេយ្យាវយវាតិ។ យថា វា សរីរសង្ខាតស្ស សមុទាយស្ស អវយវភូតេសុ រសសោណិតាទីសុ អញ្ញមញ្ញវិសភាគលក្ខណបរិច្ឆិន្នេសុ ធាតុសមញ្ញា, ឯវមេវេតេសុបិ បញ្ចក្ខន្ធសង្ខាតស្ស អត្តភាវស្ស អវយវេសុ ធាតុសមញ្ញា វេទិតព្ពា។ អញ្ញមញ្ញវិសភាគលក្ខណបរិច្ឆិន្នា ហេតេ ចក្ខាទយោតិ។ អបិច **ធាតូ**តិ និជ្ជីវមត្តស្សេតំ អធិវចនំ។ តថា ហិ ភគវា “ឆធាតុរោ អយំ ភិក្ខុ បុរិសោ”តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.៣៤៣-៣៤៤) ជីវសញ្ញាសមូហននត្ថំ ធាតុទេសនំ អកាសីតិ។ យថាវុត្តេនត្ថេន ចក្ខុ ច តំ ធាតុ ចាតិ **ចក្ខុធាតុ**។ ឯវំ សេសាបិ។ **មនោធាតូ**តិ ច តិស្សោ មនោធាតុយោ។ **ធម្មធាតូ**តិ វេទនាសញ្ញាសង្ខារក្ខន្ធា សោឡស សុខុមរូបានិ និព្ពានញ្ច។ **មនោវិញ្ញាណធាតូ**តិ ឆសត្តតិ មនោវិញ្ញាណធាតុយោ។

ចក្ខុន្ទ្រិយាទីនិ ពាវីសតិ វិស្សជ្ជនានិ ពាវីសតិន្ទ្រិយវសេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ ចក្ខុមេវ ទស្សនលក្ខណេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ **ចក្ខុន្ទ្រិយំ**។ សោតមេវ សវនលក្ខណេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ **សោតិន្ទ្រិយំ**។ ឃានមេវ ឃាយនលក្ខណេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ **ឃានិន្ទ្រិយំ**។ ជិវ្ហា ឯវ សាយនលក្ខណេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ **ជិវ្ហិន្ទ្រិយំ**។ កាយោ ឯវ ផុសនលក្ខណេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ **កាយិន្ទ្រិយំ**។ មនតេ ឥតិ មនោ, វិជានាតីតិ អត្ថោ។ អដ្ឋកថាចរិយា បនាហុ – នាលិយា មិនមានោ វិយ មហាតុលាយ ធារយមានោ វិយ ច អារម្មណំ មនតិ ជានាតីតិ មនោ, តទេវ មននលក្ខណេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ **មនិន្ទ្រិយំ**។

ជីវន្តិ តេន តំសហជាតា ធម្មាតិ ជីវិតំ, តទេវ អនុបាលនលក្ខណេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ **ជីវិតិន្ទ្រិយំ**។ តំ រូបជីវិតិន្ទ្រិយំ អរូបជីវិតិន្ទ្រិយន្តិ ទុវិធំ។ សព្ពកម្មជរូបសហជំ សហជរូបានុបាលនំ រូបជីវិតិន្ទ្រិយំ, សព្ពចិត្តសហជំ សហជអរូបានុបាលនំ អរូបជីវិតិន្ទ្រិយំ។

ថីយតិ សង្ខ្យាតំ គច្ឆតិ ឯតិស្សា គព្ភោតិ ឥត្ថី, ឥត្ថិលិង្គាទីសុ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ ឥន្ទ្រិយំ, និយមតោ ឥត្ថិយា ឯវ ឥន្ទ្រិយំ **ឥត្ថិន្ទ្រិយំ**។

បុំ-វុច្ចតិ និរយោ, បុំ សង្ខាតេ និរយេ រិសីយតិ ហីសីយតីតិ បុរិសោ, បុរិសលិង្គាទីសុ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ ឥន្ទ្រិយំ, និយមតោ បុរិសស្សេវ ឥន្ទ្រិយំ **បុរិសិន្ទ្រិយំ**។ ទ្វីសុបេតេសុ ឯកេកំ សភាវកស្ស ឯកេកស្ស កម្មជ រូបសហជំ ហោតិ។

កុសលវិបាកកាយវិញ្ញាណសម្បយុត្តំ សុខំ, កាយិកសាតលក្ខណេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ ឥន្ទ្រិយំ, សុខមេវ ឥន្ទ្រិយំ **សុខិន្ទ្រិយំ**។

អកុសលវិបាកកាយវិញ្ញាណសម្បយុត្តំ ទុក្ខំ, កាយិកអសាតលក្ខណេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ ឥន្ទ្រិយំ, ទុក្ខមេវ ឥន្ទ្រិយំ **ទុក្ខិន្ទ្រិយំ**។

បីតិសោមនស្សយោគតោ សោភនំ មនោ អស្សាតិ សុមនោ, សុមនស្ស ភាវោ សោមនស្សំ, ចេតសិកសាត លក្ខណេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ ឥន្ទ្រិយំ, សោមនស្សមេវ ឥន្ទ្រិយំ **សោមនស្សិន្ទ្រិយំ**។

ទោមនស្សយោគតោ ទុដ្ឋុ មនោ អស្សាតិ, ហីនវេទនត្តា វា កុច្ឆិតំ មនោ អស្សាតិ ទុម្មនោ, ទុម្មនស្ស ភាវោ ទោមនស្សំ, ចេតសិកអសាតលក្ខណេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ ឥន្ទ្រិយំ, ទោមនស្សមេវ ឥន្ទ្រិយំ **ទោមនស្សិន្ទ្រិយំ**។ សុខទុក្ខាការបវត្តឹ ឧបេក្ខតិ មជ្ឈត្តាការសណ្ឋិតត្តា តេនាការេន បវត្តតីតិ ឧបេក្ខា, មជ្ឈត្ត លក្ខណេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ ឥន្ទ្រិយំ, ឧបេក្ខា ឯវ ឥន្ទ្រិយំ **ឧបេក្ខិន្ទ្រិយំ**។

សទ្ទហន្តិ ឯតាយ, សយំ វា សទ្ទហតិ, សទ្ទហនមត្តមេវ វា ឯសាតិ សទ្ធា, អស្សទ្ធិយស្ស អភិភវនតោ អធិបតិអត្ថេន ឥន្ទ្រិយំ, អធិមោក្ខលក្ខណេ វា ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ ឥន្ទ្រិយំ, សទ្ធាយេវ ឥន្ទ្រិយំ **សទ្ធិន្ទ្រិយំ**។

វីរភាវោ វីរិយំ, វីរានំ វា កម្មំ, វិធិនា វា នយេន ឦរយិតព្ពំ បវត្តយិតព្ពន្តិ វីរិយំ, កោសជ្ជស្ស អភិភវនតោ អធិបតិអត្ថេន ឥន្ទ្រិយំ, បគ្គហណលក្ខណេ វា ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ ឥន្ទ្រិយំ, វីរិយមេវ ឥន្ទ្រិយំ **វីរិយិន្ទ្រិយំ**។

សរន្តិ តាយ, សយំ វា សរតិ, សរណមត្តមេវ វា ឯសាតិ សតិ, មុដ្ឋស្សច្ចស្ស អភិភវនតោ អធិបតិអត្ថេន ឥន្ទ្រិយំ, ឧបដ្ឋានលក្ខណេ វា ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ ឥន្ទ្រិយំ, សតិ ឯវ ឥន្ទ្រិយំ **សតិន្ទ្រិយំ**។

អារម្មណេ ចិត្តំ សម្មា អាធិយតិ ឋបេតីតិ សមាធិ, វិក្ខេបស្ស អភិភវនតោ អធិបតិអត្ថេន ឥន្ទ្រិយំ, អ វិក្ខេបលក្ខណេ វា ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ ឥន្ទ្រិយំ, សមាធិ ឯវ ឥន្ទ្រិយំ **សមាធិន្ទ្រិយំ**។

“ឥទំ ទុក្ខ”ន្តិអាទិនា នយេន អរិយសច្ចានិ បជានាតីតិ បញ្ញា។ អដ្ឋកថាយំ បន “អនិច្ចំ ទុក្ខមនត្តាតិ បញ្ញាបនវសេន បញ្ញា”តិ វុត្តំ។ អវិជ្ជាយ អភិភវនតោ អធិបតិអត្ថេន ឥន្ទ្រិយំ, ទស្សនលក្ខណេ វា ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ ឥន្ទ្រិយំ, បញ្ញា ឯវ ឥន្ទ្រិយំ **បញ្ញិន្ទ្រិយំ**។

អនមតគ្គេ សំសារវដ្ដេ អនញ្ញាតំ អមតំ បទំ ចតុសច្ចធម្មមេវ វា ជានិស្សាមីតិ បដិបន្នស្ស ឧប្បជ្ជនតោ ឥន្ទ្រិយដ្ឋសម្ភវតោ ច **អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយំ**។ សោតាបត្តិមគ្គញាណស្សេតំ នាមំ។

បឋមមគ្គេន ញាតំ មរិយាទំ អនតិក្កមិត្វា តេសំយេវ តេន មគ្គេន ញាតានំ ចតុសច្ចធម្មានមេវ ជាននតោ ឥន្ទ្រិយដ្ឋសម្ភវតោ ច អាជាននកំ ឥន្ទ្រិយំ **អញ្ញិន្ទ្រិយំ**។ សោតាបត្តិផលាទីសុ ឆសុ ឋានេសុ ញាណស្សេតំ នាមំ។

អញ្ញាតាវិនោ ចតុសច្ចេសុ និដ្ឋិតញាណកិច្ចស្ស ខីណាសវស្ស ឧប្បជ្ជនតោ ឥន្ទ្រិយដ្ឋសម្ភវតោ ច **អញ្ញាតាវិន្ទ្រិយំ**, អញ្ញាតាវីនំ វា ចតូសុ សច្ចេសុ និដ្ឋិតកិច្ចានំ ចត្តារិ សច្ចានិ បដិវិជ្ឈិត្វា ឋិតានំ ធម្មានំ អព្ភន្តរេ ឥន្ទដ្ឋ សាធនេន អញ្ញាតាវិន្ទ្រិយំ។ អរហត្តផលញាណស្សេតំ នាមំ។ សព្ពានិបេតានិ យថាយោគំ ឥន្ទលិង្គដ្ឋេន ឥន្ទ ទេសិតដ្ឋេន ឥន្ទទិដ្ឋដ្ឋេន ឥន្ទសិដ្ឋដ្ឋេន ឥន្ទជុដ្ឋដ្ឋេន ច ឥន្ទ្រិយានិ។ ភគវា ហិ សម្មាសម្ពុទ្ធោ បរ មិស្សរិយភាវតោ ឥន្ទោ, កុសលាកុសលញ្ច កម្មំ កម្មេសុ កស្សចិ ឥស្សរិយាភាវតោ។ តេនេវេត្ថ កម្មជនិតានិ ឥន្ទ្រិយានិ កុសលាកុសលកម្មំ ឧល្លិង្គេន្តិ , តេន ច សិដ្ឋានីតិ ឥន្ទលិង្គដ្ឋេន ឥន្ទសិដ្ឋដ្ឋេន ច ឥន្ទ្រិយានិ។ សព្ពានេវ បនេតានិ ភគវតា មុនិន្ទេន យថាភូតតោ បកាសិតានិ អភិសម្ពុទ្ធានិ ចាតិ ឥន្ទទេសិតដ្ឋេន ឥន្ទ

ទិដ្ឋេន្ទេន ច ឥន្ទ្រិយានិ។ តេនេវ ច ភគវតា មុនិន្ទេន កានិចិ គោចរាសេវនាយ, កានិចិ ភាវនាសេវនាយ សេវិតានីតិ តន្ទជុដ្ឋេន្ទេនបិ ឥន្ទ្រិយានិ។ អបិ ច អាធិបច្ចសង្ខាតេន ឥស្សរិយដ្ឋេនបិ ឯតានិ ឥន្ទ្រិយានិ។ ចក្ខុវិញ្ញាណាទិបវត្តិយញ្ហិ ចក្ខាទីនំ សិទ្ធមាធិបច្ចំ តស្មឹ តិក្ខេ តិក្ខត្តា មន្ទេ ច មន្ទត្តាតិ។

កាមធាតុអាទីនិ ទ្វាទស វិស្សជ្ជនានិ ភវប្បភេទវសេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ កាមរាគសង្ខាតេន កាមេន យុត្តា ធាតុ **កាមធាតុ,** កាមសង្ខាតា វា ធាតុ កាមធាតុ។

កាមំ បហាយ រូបេន យុត្តា ធាតុ **រូបធាតុ,** រូបសង្ខាតា វា ធាតុ រូបធាតុ។

កាមញ្ច រូបញ្ច បហាយ អរូបេន យុត្តា ធាតុ **អរូបធាតុ,** អរូបសង្ខាតា វា ធាតុ អរូបធាតុ។

តា ឯវ ធាតុយោ បុន ភវបរិយាយេន វុត្តា។ ភវតីតិ ហិ ភវោតិ វុច្ចតិ។ សញ្ញាយ យុត្តោ ភវោ **សញ្ញាភវោ,** សញ្ញាសហគតោ វា ភវោ សញ្ញាភវោ, សញ្ញា វា ឯត្ថ ភវេ អត្ថីតិ សញ្ញាភវោ។ សោ កាមភវោ ច អសញ្ញាភវមុត្តោ រូបភវោ ច នេវសញ្ញានាសញ្ញាភវមុត្តោ អរូបភវោ ច ហោតិ។

ន សញ្ញាភវោ **អសញ្ញាភវោ,** សោ រូបភវេកទេសោ។

ឱឡារិកត្តាភាវតោ នេវសញ្ញា, សុខុមត្តេន សម្ភវតោ នាសញ្ញាតិ នេវសញ្ញានាសញ្ញា, តាយ យុត្តោ ភវោ **នេវសញ្ញានាសញ្ញាភវោ។** អថ វា ឱឡារិកាយ សញ្ញាយ អភាវា, សុខុមាយ ច ភាវា នេវសញ្ញានាសញ្ញា អស្មឹ ភវេតិ នេវសញ្ញានាសញ្ញាភវោ, សោ អរូបភវេកទេសោ។

ឯកេន រូបក្ខន្ធេន វោកិណ្ណោ ភវោ ឯកេន វោការោ អស្ស ភវស្សាតិ **ឯកវោការភវោ,** សោ អសញ្ញាភវោវ។

ចតូហិ អរូបក្ខន្ធេហិ វោកិណ្ណោ ភវោ ចតូហិ វោការោ អស្ស ភវស្សាតិ **ចតុវោការភវោ** , សោ អរូបភវោ ឯវ។

បញ្ចហិ ខន្ធេហិ វោកិណ្ណោ ភវោ បញ្ចហិ វោការោ អស្ស ភវស្សាតិ **បញ្ចវោការភវោ,** សោ កាមភវោ ច រូបភវេកទេសោ ច ហោតិ។

៦. បឋមជ្ឈានាទីនិ ទ្វាទស វិស្សជ្ជនានិ ឈានសមាបត្តិវសេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ **ឈាន**ន្តិ ឥធ ព្រហ្មវិហារមត្តំ អធិប្បេតំ។ វិតក្កវិចារបីតិសុខចិត្តេកគ្គតាសម្បយុត្តំ **បឋមំ ឈានំ**។ បីតិសុខចិត្តេកគ្គតាសម្បយុត្តំ **ទុតិយំ ឈានំ**។ សុខចិត្តេកគ្គតាសម្បយុត្តំ **តតិយំ ឈានំ**។ ឧបេក្ខាចិត្តេកគ្គតាសម្បយុត្តំ **ចតុត្ថំ ឈានំ**។

មេទតិ មេជ្ជតីតិ មេត្តា, សិនិយ្ហតីតិ អត្ថោ។ មិត្តេ វា ភវា, មិត្តស្ស វា ឯសា បវត្តីតិ មេត្តា, បច្ចនីកធម្មេហិ មុត្តត្តា អារម្មណេ ចាធិមុត្តត្តា វិមុត្តិ, ចេតសោ វិមុត្តិ ចេតោវិមុត្តិ, មេត្តា ឯវ ចេតោវិមុត្តិ **មេត្តាចេតោវិមុត្តិ**។

ករុណា វុត្តត្ថា ឯវ។

មោទន្តិ តាយ តំសមង្គិនោ, សយំ វា មោទតិ, មោទនមត្តមេវ វា តន្តិ **មុទិតា**។ “អវេរា ហោន្តូ”តិអាទិព្យាបារប្បហានេន មជ្ឈត្តភាវូបគមនេន ច ឧបេក្ខតីតិ **ឧបេក្ខា**។ មេត្តាទយោ តយោ ព្រហ្មវិហារា បឋមាទីហិ តីហិ ឈានេហិ យុត្តា។ ឧបេក្ខាព្រហ្មវិហារោ ចតុត្ថជ្ឈានេន យុត្តោ។

ផរណវសេន នត្ថិ ឯតស្ស អន្តោតិ អនន្តោ។ អាកាសោ អនន្តោ អាកាសានន្តោ, កសិណុគ្ឃាដិមាកាសោ ។ អាកាសានន្តោយេវ អាកាសានញ្ចំ, តំ អាកាសានញ្ចំ អធិដ្ឋានដ្ឋេន អាយតនមស្ស សសម្បយុត្តធម្មស្ស ឈានស្ស “ទេវានំ ទេវាយតនមិវា”តិ អាកាសានញ្ចាយតនំ។ អាកាសានញ្ចាយតនមេវ សមាបត្តិ **អាកាសានញ្ចាយតនសមាបត្តិ**។ ផរណវសេន ច នត្ថិ ឯតស្ស អន្តោតិ អនន្តំ, តំ អាកាសារម្មណំ វិញ្ញាណំ។ អនន្តមេវ អានញ្ចំ, វិញ្ញាណំ អានញ្ចំ “វិញ្ញាណានញ្ច”ន្តិ អវត្វា “វិញ្ញាណញ្ច”ន្តិ វុត្តំ។ អយញ្ហេត្ថ រុឡ្ហិសទ្ទោ។ តំ វិញ្ញាណញ្ចំ អធិដ្ឋានដ្ឋេន អាយតនមស្ស សសម្បយុត្តធម្មស្ស ឈានស្ស “ទេវានំ ទេវាយតនមិវា”តិ **វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ**។ នត្ថិ ឯតស្ស កិញ្ចនន្តិ អកិញ្ចនំ, អន្តមសោ ភង្គមត្តម្បិ អស្ស អវសិដ្ឋំ នត្ថីតិ វុត្តំ ហោតិ។ អកិញ្ចនស្ស ភាវោ អាកិញ្ចញ្ញំ។ អាកាសានញ្ចាយតនវិញ្ញាណាភាវស្សេតំ អធិវចនំ។ តំ អាកិញ្ចញ្ញំ។ អធិដ្ឋានដ្ឋេន អាយតនមស្ស សសម្បយុត្តធម្មស្ស ឈានស្ស “ទេវានំ ទេវាយតនមិវា”តិ **អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ**។ ឱឡារិកាយ

សញ្ញាយ អភាវតោ, សុខុមាយ ច ភាវតោ នេវស្ស សសម្បយុត្តធម្មស្ស ឈានស្ស សញ្ញា នាសញ្ញាតិ នេវសញ្ញានាសញ្ញំ។ នេវសញ្ញានាសញ្ញញ្ច តំ មនាយតនធម្មាយតនបរិយាបន្នត្តា អាយតនញ្ចាតិ **នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ**។ អថ វា យាយមេត្ថ សញ្ញា សា បដុសញ្ញាកិច្ចំ កាតុំ អសមត្ថតាយ នេវសញ្ញា, សង្ខារាវសេសសុខុមភាវេន វិជ្ជមានត្តា នាសញ្ញាតិ នេវសញ្ញានាសញ្ញា, នេវសញ្ញានាសញ្ញា ច សា សេសធម្មានំ អធិដ្ឋានដ្ឋេន អាយតនញ្ចាតិ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ។ អាកិញ្ចញ្ញាយតនារម្មណាយ សមាបត្តិយា ឯតំ អធិវចនំ។ ន កេវលំ ឯត្ថ សញ្ញា ឯទិសី, អថ ខោ វេទនាបិ នេវវេទនា នាវេទនា។ ចិត្តម្បិ នេវចិត្តំ នាចិត្តំ។ ផស្សោបិ នេវផស្សោ នាផស្សោ។ ឯស នយោ សេសសម្បយុត្តធម្មេសុ។ សញ្ញាសីសេន បនាយំ ទេសនា កតាតិ។

អវិជ្ជាទីនិ ទ្វាទស វិស្សជ្ជនានិ បដិច្ចសមុប្បាទង្គវសេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ បូរេតុំ អយុត្តដ្ឋេន កាយទុច្ចរិតាទិ អវិន្ទិយំ នាម, អលទ្ធព្ពន្តិ អត្ថោ។ តំ អវិន្ទិយំ វិន្ទតីតិ **អវិជ្ជា**។ តព្ពិបរីតតោ កាយសុចរិតាទិ វិន្ទិយំ នាម, តំ វិន្ទិយំ ន វិន្ទតីតិ អវិជ្ជា។ ខន្ធានំ រាសដ្ឋំ, អាយតនានំ អាយតនដ្ឋំ, ធាតូនំ សុញ្ញដ្ឋំ, ឥន្ទ្រិយានំ អធិបតិយដ្ឋំ, សច្ចានំ តថដ្ឋំ អវិទិតំ ករោតីតិ អវិជ្ជា។ ទុក្ខាទីនំ បីឡនាទិវសេន វុត្តំ ចតុព្ពិធំ ចតុព្ពិធំ អត្ថំ អវិទិតំ ករោតីតិបិ អវិជ្ជា, អន្តវិរហិតេ សំសារេ សព្ពយោនិគតិភវវិញ្ញាណដ្ឋិតិសត្តាវាសេសុ សត្តេ ជវាបេតីតិ អវិជ្ជា, បរមត្ថតោ អវិជ្ជមានេសុ ឥត្ថិបុរិសាទីសុ ជវតិ, វិជ្ជមានេសុបិ ខន្ធាទីសុ ន ជវតីតិ អវិជ្ជា, អបិ ច ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ វត្ថារម្មណានំ បដិច្ចសមុប្បាទបដិច្ចសមុប្បន្នានញ្ច ធម្មានំ ឆាទនតោបិ អវិជ្ជា។ សង្ខតមភិសង្ខរោន្តីតិ **សង្ខារា**។ វិជានាតីតិ **វិញ្ញាណំ**។ នមតីតិ **នាមំ**, នាមយតីតិ វា នាមំ។ រុប្បតីតិ **រូបំ**។ អាយេ តនោតិ , អាយតញ្ច នយតីតិ **អាយតនំ**។ ផុសតីតិ **ផស្សោ**។ វេទយតីតិ **វេទនា**។ បរិតស្សតីតិ **តណ្ហា**។ ឧបាទិយតិ ភុសំ គណ្ហាតីតិ **ឧបាទានំ**។ ភវតិ, ភាវយតីតិ វា **ភវោ**។ ជននំ **ជាតិ**។ ជីរណំ **ជរា**។ មរន្តិ ឯតេនាតិ **មរណំ**។

៧. **ទុក្ខា**ទីនិ អដ្ឋសតានិ អដ្ឋ ច វិស្សជ្ជនានិ ចតុសច្ចយោជនាវសេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ “ទុក្ខំ អភិញ្ញេយ្យ”ន្តិអាទីសុ ហិ ឆន្នំ ចតុក្កានំ វសេន ចតុវីសតិ វិស្សជ្ជនានិ “ចក្ខុ ជរាមរណ”ន្តិ បេយ្យាលេ “ចក្ខុ អភិញ្ញេយ្យំ សោតំ អភិញ្ញេយ្យ”ន្តិអាទិនា “ជាតិ អភិញ្ញេយ្យា”តិ បរិយោសានេន បញ្ចនវុតាធិកេន វិស្សជ្ជនសតេន យោជេត្វា វុត្តានិ។ បញ្ចនវុតាធិកំ ចតុក្កសតំ ហោតិ, តេសំ ចតុក្កានំ វសេន អសីតិអធិកានិ សត្ត វិស្សជ្ជនសតានិ។ “ជរាមរណំ អភិញ្ញេយ្យ”ន្តិអាទិកេ ចតុក្កេ “ចត្តារិ វិស្សជ្ជនានី”តិ ឯវំ សព្ពានិ អដ្ឋ ច សតានិ អដ្ឋ ច វិស្សជ្ជនានិ ហោន្តិ។ ឯត្ថ ច តស្ស តស្ស ធម្មស្ស បធានភូតោ បច្ចយោ សមុទយោតិ វេទិតព្ពោ។ សព្ពសង្ខារេហិ សុញ្ញំ និព្ពានំ និរោធោតិ វេទិតព្ពំ។ អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយាទីនំ តិណ្ណម្បិ ហិ លោកុត្តរិន្ទ្រិយានំ ឯត្ថ អភាវំ សន្ធាយ អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយនិរោធោតិអាទិ យុជ្ជតិ ។ និរោធគាមិនិបដិបទាតិ ច សព្ពត្ថ អរិយមគ្គោ ឯវ។ ឯវញ្ហិ វុច្ចមានេ ផលេបិ មគ្គវោហារសម្ភវតោ អញ្ញិន្ទ្រិយអញ្ញាតាវិន្ទ្រិយានម្បិ យុជ្ជតិ។ បុន ទុក្ខាទីនំ បរិញ្ញដ្ឋាទិវសេន អដ្ឋសតានិ អដ្ឋ ច វិស្សជ្ជនានិ និទ្ទិដ្ឋានិ, បុន ទុក្ខាទីនំ បរិញ្ញាបដិវេធដ្ឋាទិវសេន អដ្ឋសតានិ អដ្ឋ ច វិស្សជ្ជនានិ និទ្ទិដ្ឋានិ។ បរិញ្ញា ច សា បដិវិជ្ឈិតព្ពដ្ឋេន បដិវេធោ ចាតិ បរិញ្ញាបដិវេធោ។ បរិញ្ញាបដិវេធោវ អត្ថោ **បរិញ្ញាបដិវេធដ្ឋោ**។

៨. បុន តានេវ ទុក្ខាទីនិ ជរាមរណបរិយន្តានិ ទ្វិអធិកានិ ទ្វេ បទសតានិ សមុទយាទីហិ សត្តហិ សត្តហិ បទេហិ យោជេត្វា ទ្វិអធិកានំ ទ្វិន្នំ អដ្ឋកសតានំ វសេន សហស្សញ្ច ឆ ច សតានិ សោឡស ច វិស្សជ្ជនានិ និទ្ទិដ្ឋានិ។ តត្ថ បធានភូតោ បច្ចយោ សមុទយោ, តស្ស និរោធោ **សមុទយនិរោធោ**។ ឆន្ទោ ឯវ រាគោ ឆន្ទរាគោ, ទុក្ខេ សុខសញ្ញាយ ទុក្ខស្ស ឆន្ទរាគោ, តស្ស និរោធោ **ឆន្ទរាគនិរោធោ**។ ទុក្ខំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជមានំ សុខំ សោមនស្សំ **ទុក្ខស្ស អស្សាទោ**។ ទុក្ខស្ស អនិច្ចតា ទុក្ខស្ស វិបរិណាមធម្មតា **ទុក្ខស្ស អាទីនវោ**។ ទុក្ខេ ឆន្ទរាគវិនយោ ឆន្ទរាគប្បហានំ **ទុក្ខស្ស និស្សរណំ**។ “យំ ខោ បន កិញ្ចិ ភូតំ សង្ខតំ បដិច្ចសមុប្បន្នំ និរោធោ តស្ស និស្សរណ”ន្តិ (បដិ. ម. ១.២៨) វចនតោ និព្ពានមេវ ទុក្ខស្ស និស្សរណំ។ “ទុក្ខនិរោធោ សមុទយនិរោធោ ឆន្ទរាគនិរោធោ ទុក្ខស្ស និស្សរណ”ន្តិ នានាសង្ខតបដិបក្ខវសេន នានាបរិយាយវចនេហិ ចតូសុ ឋានេសុ និព្ពានមេវ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ កេចិ បន “អាហារសមុទយា ទុក្ខសមុទយោ អាហារនិរោធា ទុក្ខនិរោធោ សរសវសេន សមុទយនិរោធោ, អថ វា ឧទយព្ពយទស្សនេន សមុទយនិរោធោ សហ វិបស្សនាយ មគ្គោ ឆន្ទរាគនិរោធោ”តិ វទន្តិ។ ឯវញ្ច វុច្ចមានេ លោកុត្តរិន្ទ្រិយានំ អវិបស្សនូបគត្តា ន សព្ពសាធារណំ ហោតីតិ បឋមំ វុត្តនយោវ គហេតព្ពោ។ លោកុត្តរិន្ទ្រិយេសុ ហិ ឆន្ទរាគាភាវតោយេវ ឆន្ទរាគនិរោធោតិ យុជ្ជតិ។ សរីរេ ឆន្ទរាគេនេវ សរីរេកទេសេសុ កេសាទីសុបិ ឆន្ទរាគោ កតោវ ហោតិ, ជរាមរណវន្តេសុ ឆន្ទរាគេនេវ ជរាមរណេសុបិ ឆន្ទរាគោ កតោវ ហោតិ។ ឯវំ អស្សាទាទីនវាបិ យោជេតព្ពា។ បុន ទុក្ខាទីនិ ជរាមរណបរិយន្តានិ ទ្វិអធិកានិ ទ្វេ បទសតានិ សមុទយាទីហិ ឆហិ ឆហិ បទេហិ យោជេត្វា ទ្វិអធិកានំ ទ្វិន្នំ សត្តកសតានំ វសេន នយសហស្សញ្ច ចត្តារិ ច សតានិ ចុទ្ទស ច វិស្សជ្ជនានិ និទ្ទិដ្ឋានិ។

៩. ឥទានិ រូបាទីនិ ជរាមរណបរិយន្តានិ ឯកាធិកានិ ទ្វេ បទសតានិ សត្តហិ អនុបស្សនាហិ យោជេត្វា និទ្ទិសិតុំ បឋមំ តាវ អនិច្ចានុបស្សនាទយោ សត្ត អនុបស្សនា និទ្ទិដ្ឋា។ តានិ សព្ពានិ សត្តហិ សុទ្ធិកអនុបស្សនាវិស្សជ្ជនេហិ សទ្ធិំ សហស្សញ្ច ចត្តារិ ច សតានិ ចុទ្ទស ច វិស្សជ្ជនានិ ហោន្តិ។ អនិច្ចន្តិ អនុបស្សនា **អនិច្ចានុបស្សនា**។ សា និច្ចសញ្ញាបដិបក្ខា។ ទុក្ខន្តិ អនុបស្សនា **ទុក្ខានុបស្សនា**។ សា សុខសញ្ញាបដិបក្ខា។ អនត្តាតិ អនុបស្សនា **អនត្តានុបស្សនា**។ សា អត្តសញ្ញាបដិបក្ខា។ តិស្សន្នំ អនុបស្សនានំ បរិបូរត្តា និព្ពិន្ទតីតិ និព្ពិទា, និព្ពិទា ច សា អនុបស្សនា ចាតិ **និព្ពិទានុបស្សនា**។ សា នន្ទិបដិបក្ខា។ ចតស្សន្នំ អនុបស្សនានំ បរិបូរត្តា វិរជ្ជតីតិ វិរាគោ, វិរាគោ ច សោ អនុបស្សនា ចាតិ **វិរាគានុបស្សនា**។ សា រាគបដិបក្ខា។ បញ្ចន្នំ អនុបស្សនានំ បរិបូរត្តា រាគំ និរោធេតីតិ និរោធោ, និរោធោ ច សោ អនុបស្សនា ចាតិ **និរោធានុបស្សនា**។ សា សមុទយបដិបក្ខា។ ឆន្នំ អនុបស្សនានំ បរិបូរត្តា បដិនិស្សជ្ជតីតិ បដិនិស្សគ្គោ, បដិនិស្សគ្គោ ច សោ អនុបស្សនា ចាតិ **បដិនិស្សគ្គានុបស្សនា**។ សា អាទានបដិបក្ខា។ លោកុត្តរិន្ទ្រិយានំ អសតិបិ វិបស្សនូបគត្តេ "សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចា, សព្ពេ សង្ខារា ទុក្ខា, សព្ពេ ធម្មា អនត្តា"តិ (ធ. ប. ២៧៧-២៧៩; បដិ. ម. ១.៣១) វចនតោ តេសម្បិ អនិច្ចទុក្ខានត្តត្តា តត្ថ និច្ចសុខត្តសញ្ញានំ នន្ទិយា រាគស្ស ច អភាវា និរោធវន្តានីតិ អនុបស្សនតោ បរិច្ចាគបដិនិស្សគ្គបក្ខន្ទនបដិនិស្សគ្គសម្ភវតោ ច តេហិបិ សត្ត អនុបស្សនា យោជិតាតិ វេទិតព្ពា។ ជរាមរណវន្តេសុ អនិច្ចាទិតោ ទិដ្ឋេសុ ជរាមរណម្បិ អនិច្ចាទិតោ ទិដ្ឋំ នាម ហោតិ, ជរាមរណវន្តេសុ និព្ពិន្ទន្តោ វិរជ្ជន្តោ ជរាមរណេ និព្ពិន្នោ ច វិរត្តោ ច ហោតិ, ជរាមរណវន្តេសុ និរោធតោ ទិដ្ឋេសុ ជរាមរណម្បិ និរោធតោ ទិដ្ឋំ នាម ហោតិ, ជរាមរណវន្តេសុ បដិនិស្សជ្ជន្តោ ជរាមរណំ បដិនិស្សជ្ជន្តោវ ហោតីតិ ជរាមរណេហិ សត្ត អនុបស្សនា យោជិតាតិ វេទិតព្ពា។

១០. ឥទានិ អាទីនវញាណស្ស វត្ថុភូតានំ ឧប្បាទាទីនំ បញ្ចន្នំ អារម្មណានំ វសេន ឧប្បាទាទីនិ តេសំ វេវចនានិ បញ្ចទស វិស្សជ្ជនានិ និទ្ទិដ្ឋានិ, សន្តិបទញាណស្ស តប្បដិបក្ខារម្មណវសេន អនុប្បាទាទីនិ បញ្ចទស វិស្សជ្ជនានិ និទ្ទិដ្ឋានិ, បុន តានេវ ឧប្បាទានុប្បាទាទីនិ បទានិ យុគឡកវសេន យោជេត្វា តីស វិស្សជ្ជនានិ និទ្ទិដ្ឋានិ។ ឯវំ ឥមស្មិំ នយេ សដ្ឋិ វិស្សជ្ជនានិ ហោន្តិ។ តត្ថ **ឧប្បាទោ**តិ បុរិមកម្មបច្ចយា ឥធ ឧប្បត្តិ។ **បវត្ត**ន្តិ តថាឧប្បន្នស្ស បវត្តិ។ **និមិត្ត**ន្តិ សព្ពម្បិ សង្ខារនិមិត្តំ។ យោគាវចរស្ស ហិ សង្ខារា សសណ្ឋានា វិយ ឧបដ្ឋហន្តិ, តស្មា និមិត្តន្តិ វុច្ចន្តិ។ **អាយូហនា**តិ អាយតិំ បដិសន្ធិហេតុភូតំ កម្មំ។ តញ្ហិ អភិសង្ខរណដ្ឋេន អាយូហនាតិ វុច្ចតិ។

បដិសន្ធីតិ អាយតិំ ឧប្បត្តិ។ សា ហិ ភវន្តរបដិសន្ធានតោ បដិសន្ធីតិ វុច្ចតិ។ **គតី**តិ យាយ គតិយា សា បដិសន្ធិ ហោតិ។ សា ហិ គន្តព្ពតោ គតីតិ វុច្ចតិ។ **និព្ពត្តី**តិ ខន្ធានំ និព្ពត្តនំ។ **ឧបបត្តី**តិ "សមាបន្នស្ស វា ឧបបន្នស្ស វា"តិ (បដិ. ម. ១.៧២) ឯវំ វុត្តា វិបាកបវត្តិ។ **ជាតី**តិ ជននំ។ តត្ថ តត្ថ និព្ពត្តមានានំ សត្តានំ យេ យេ ខន្ធា បាតុភវន្តិ, តេសំ តេសំ បឋមំ បាតុភាវោ។ **ជរា**តិ ជីរណំ។ សា ទុវិធា ឋិតញ្ញថត្តលក្ខណសង្ខាតំ សង្ខតលក្ខណញ្ច ខណ្ឌិច្ចាទិសម្មតោ សន្តតិយំ ឯកភវបរិយាបន្នខន្ធានំ បុរាណភាវោ ច។ សា ឥធ អធិប្បេតា។ **ព្យាធី**តិ ធាតុក្ខោភបច្ចយសមុដ្ឋិតោ បិត្តសេម្ហវាតសន្និបាតឧតុវិបរិណាមវិសមបរិហារឧបក្កមកម្មវិបាកវសេន អដ្ឋវិធោ អាពាធោ។ វិវិធំ ទុក្ខំ អាទហតិ វិទហតីតិ ព្យាធិ, ព្យាធយតិ តាបេតិ, កម្បយតីតិ វា ព្យាធិ។ **មរណ**ន្តិ មរន្តិ ឯតេនាតិ មរណំ។ តំ ទុវិធំ វយលក្ខណសង្ខាតំ សង្ខតលក្ខណញ្ច ឯកភវបរិយាបន្នជីវិតិន្ទ្រិយប្បពន្ធវិច្ឆេទោ ច។ តំ ឥធ អធិប្បេតំ។

សោកោតិ សោចនំ។ ញាតិភោគរោគសីលទិដ្ឋិព្យសនេហិ ផុដ្ឋស្ស ចិត្តសន្តាបោ។ **បរិទេវោ**តិ បរិទេវនំ។ ញាតិព្យសនាទីហិយេវ ផុដ្ឋស្ស វចីបលាបោ។ **ឧបាយាសោ**តិ ភុសោ អាយាសោ។ ញាតិព្យសនាទីហិយេវ ផុដ្ឋស្ស អធិមត្តចេតោទុក្ខប្បភាវិតោ ទោសោយេវ។ ឯត្ថ ច ឧប្បាទាទយោ បញ្ចេវ អាទីនវញាណស្ស វត្ថុវសេន វុត្តា, សេសា តេសំ វេវចនវសេន។ "និព្ពត្តី"តិ ហិ ឧប្បាទស្ស, "ជាតី"តិ បដិសន្ធិយា វេវចនំ, "គតិ ឧបបត្តី"តិ ឥទំ ទ្វយំ បវត្តស្ស, ជរាទយោ និមិត្តស្សាតិ។ អនុប្បាទាទិវចនេហិ បន និព្ពានមេវ វុត្តំ។

បុន តានេវ ឧប្បាទានុប្បាទាទីនិ សដ្ឋិ បទានិ ទុក្ខសុខបទេហិ យោជេត្វា សដ្ឋិ វិស្សជ្ជនានិ, ភយខេមបទេហិ យោជេត្វា សដ្ឋិ វិស្សជ្ជនានិ, សាមិសនិរាមិសបទេហិ យោជេត្វា សដ្ឋិ វិស្សជ្ជនានិ, សង្ខារនិព្ពានបទេហិ យោជេត្វា សដ្ឋិ វិស្សជ្ជនានិ និទ្ទិដ្ឋានិ។ តត្ថ **ទុក្ខ**ន្តិ អនិច្ចត្តា ទុក្ខំ។ ទុក្ខបដិបក្ខតោ **សុខំ**។ យំ ទុក្ខំ, តំ **ភយំ**។ ភយបដិបក្ខតោ **ខេមំ**។ យំ ភយំ, តំ វដ្ដាមិសលោកាមិសេហិ អវិប្បមុត្តត្តា **សាមិសំ**។ សាមិសបដិបក្ខតោ **និរាមិសំ**។ យំ សាមិសំ, តំ សង្ខារមត្តមេវ។ សង្ខារបដិបក្ខតោ សន្តត្តា **និព្ពានំ**។ សង្ខារា ហិ អាទិត្តា, និព្ពានំ សន្តន្តិ។ ទុក្ខាការេន ភយាការេន សាមិសាការេន សង្ខារាការេនាតិ ឯវំ តេន តេន អាការេន បវត្តិ សន្ទាយ តថា តថា វុត្តន្តិ វេទិតព្ពន្តិ។

១១. បរិគ្គហដ្ឋាទីនិ ឯកតឹស វិស្សជ្ជនានិ អរិយមគ្គក្ខណវសេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ អរិយមគ្គសម្បយុត្តា ហិ ធម្មា អាទិតោ បភុតិ ឧប្បាទនត្ថំ បរិគ្គយ្ហន្តេ ឥតិ បរិគ្គហា, តេសំ សភាវោ **បរិគ្គហដ្ឋោ**។ តេសំយេវ អញ្ញមញ្ញ បរិវារភាវេន **បរិវារដ្ឋោ**។ ភាវនាបារិបូរិវសេន **បរិបូរដ្ឋោ**។ តេសំយេវ សមាធិវសេន ឯការម្មណបរិគ្គហមបេក្ខិត្វា **ឯកគ្គដ្ឋោ**។ នានារម្មណវិក្ខេបាភាវមបេក្ខិត្វា **អវិក្ខេបដ្ឋោ**។ វីរិយវសេន **បគ្គហដ្ឋោ**។ សមាធិវសេន ឧទកេន ន្ហានីយចុណ្ណានំ វិយ អវិប្បកិណ្ណតា **អវិសារដ្ឋោ**។ សមាធិយោគេន អលុលិតត្តា **អនាវិលដ្ឋោ**។ អវិកម្បិតត្តា **អនិញ្ជនដ្ឋោ។ ឯកត្តុបដ្ឋានវសេនា**តិ សមាធិយោគេន ច ឯការម្មណេ ភុសំ បតិដ្ឋានវសេន ច។ **ឋិតដ្ឋោ**តិ អារម្មណេ និច្ចលភាវេន បតិដ្ឋិតដ្ឋោ។ តស្ស និព្ពានារម្មណស្ស អាលម្ពនភាវេន **អារម្មណដ្ឋោ**។ តត្ថេវ និកាមចារភាវេន **គោចរដ្ឋោ**។ និស្សរណបហានភាវេន និព្ពានស្ស **បហានដ្ឋោ**។ កិលេសបរិច្ចាគវសេន អរិយមគ្គស្ស **បរិច្ចាគដ្ឋោ**។ ទុភតោ វុដ្ឋានវសេន **វុដ្ឋានដ្ឋោ**។ និមិត្តបវត្តេហិ និវត្តនវសេន **និវត្តនដ្ឋោ**។ និព្ពុតត្តា **សន្តដ្ឋោ**។ អតប្បកត្តា ឧត្តមត្តា ច **បណីតដ្ឋោ**។ កិលេសេហិ វិមុត្តត្តា, អារម្មណេ ច អធិមុត្តត្តា **វិមុត្តដ្ឋោ**។ អាសវានំ អវិសយភាវេន បរិសុទ្ធត្តា **អនាសវដ្ឋោ**។ កិលេសកន្តារសំសារកន្តារាតិក្កមនេន **តរណដ្ឋោ**។ សង្ខារនិមិត្តាភាវេន **អនិមិត្តដ្ឋោ**។ តណ្ហាបណិធិអភាវេន **អប្បណិហិតដ្ឋោ**។ អត្តសារាភាវេន **សុញ្ញតដ្ឋោ**។ វិមុត្តិរសេន ឯករសតាយ, សមថវិបស្សនានំ ឯករសតាយ វា **ឯករសដ្ឋោ**។ សមថវិបស្សនានំ អញ្ញមញ្ញំ **អនតិវត្តនដ្ឋោ**។ តេសំយេវ **យុគនទ្ធដ្ឋោ**។ អរិយមគ្គស្ស សង្ខារតោ និក្ខមនេ **និយ្យានដ្ឋោ**។ និព្ពានសម្បាបនេន **ហេតុដ្ឋោ**។ និព្ពានបច្ចក្ខករណេន **ទស្សនដ្ឋោ**។ អធិបតិភាវេន **អាធិបតេយ្យដ្ឋោ**តិ។

១២. សមថាទីនិ ចត្តារិ វិស្សជ្ជនានិ សមថវិបស្សនាវសេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ អនិច្ចាទិវសេន អនុ អនុ បស្សនតោ **អនុបស្សនដ្ឋោ**។ យុគនទ្ធស្ស សមថវិបស្សនាទ្វយស្ស ឯករសភាវេន **អនតិវត្តនដ្ឋោ។ សិក្ខា**ទីនិ នវ វិស្សជ្ជនានិ អរិយមគ្គស្ស អាទិមជ្ឈបរិយោសានវសេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ សិក្ខិតព្ពត្តា **សិក្ខា** ។ តស្សា សមាទាតព្ពតោ **សមាទានដ្ឋោ**។ សីលេ បតិដ្ឋាយ កម្មដ្ឋានវសេន គហិតស្ស អារម្មណស្ស ភាវនាបវត្តិដ្ឋានត្តា គោចរដ្ឋានត្តា ច **គោចរដ្ឋោ**។ សមថកាលេ វិបស្សនាកាលេ វា កោសជ្ជវសេន លីនស្ស ចិត្តស្ស ធម្មវិចយវីរិយបីតិសម្ពោជ្ឈង្គភាវនាវសេន ឧស្សាហនដ្ឋោ **បគ្គហដ្ឋោ**។ ឧទ្ធច្ចវសេន ឧទ្ធតស្ស ចិត្តស្ស បស្សទ្ធិសមាធិឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គភាវនាវសេន សន្និសីទាបនដ្ឋោ **និគ្គហដ្ឋោ។ ឧភោ វិសុទ្ធាន**ន្តិ ឧភតោ វិសុទ្ធានំ, លីនុទ្ធតបក្ខតោ និវារេត្វា វិសុទ្ធានំ ចិត្តានន្តិ អត្ថោ។ មជ្ឈិមភាវេ ឋិតានំ សន្តតិវសេន បវត្តមានានំ ចិត្តានំ វសេន ពហុវចនំ កតន្តិ វេទិតព្ពំ។ ឧស្សាហនសន្និសីទាបនេសុ សព្យាបារាភាវោ **អជ្ឈុបេក្ខនដ្ឋោ**។ សមប្បវត្តស្ស ចិត្តស្ស វសេន ភាវនា **វិសេសាធិគមដ្ឋោ**។ អរិយមគ្គបាតុភាវវសេន **ឧត្តរិបដិវេធដ្ឋោ**។ អរិយមគ្គសិទ្ធចតុសច្ចបដិវេធវសេន **សច្ចាភិសមយដ្ឋោ**។ ផលសមាបត្តិវសេន និរោធេ **បតិដ្ឋាបកដ្ឋោ**។ សា ហិ តំសមង្គិបុគ្គលំ និរោធសង្ខាតេ និព្ពានេ បតិដ្ឋាបេតិ។

សទ្ធិន្ទ្រិយាទីនិ បញ្ច វិស្សជ្ជនានិ ឥន្ទ្រិយដ្ឋវសេន វុត្តានិ។ **អធិមោក្ខដ្ឋោ**តិ អធិមុច្ចនដ្ឋោ។ **ឧបដ្ឋានដ្ឋោ**តិ អារម្មណំ ឧបេច្ច បតិដ្ឋានដ្ឋោ។ **ទស្សនដ្ឋោ**តិ សភាវបេក្ខនដ្ឋោ។ **សទ្ធាពលា**ទីនិ បញ្ច វិស្សជ្ជនានិ ពលដ្ឋវសេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ អកម្បិយដ្ឋេន សទ្ធាវ ពលន្តិ **សទ្ធាពលំ។ អស្សទ្ធិយេ**តិ អស្សទ្ធិយេន។ **អស្សទ្ធិយ**ន្តិ ច សទ្ធាបដិបក្ខភូតោ ចិត្តុប្បាទោ។ **អកម្បិយដ្ឋោ**តិ អកម្បេតព្ពដ្ឋោ, កម្បេតុំ ន សក្កាតិ អត្ថោ។ **កោសជ្ជេ**តិ កុសីតភាវសង្ខាតេន ថិនមិទ្ធេន។ **បមាទេ**តិ សតិបដិបក្ខេន ចិត្តុប្បាទេន។ **ឧទ្ធច្ចេ**តិ អវូបសមសង្ខាតេន ឧទ្ធច្ចេន។ **អវិជ្ជាយា**តិ មោហេន។ **សតិសម្ពោជ្ឈង្គា**ទីនិ សត្ត វិស្សជ្ជនានិ ពោជ្ឈង្គដ្ឋវសេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ ពុជ្ឈនកស្ស អង្គោ ពោជ្ឈង្គោ។ បសត្ថោ សុន្ទរោ ច ពោជ្ឈង្គោ សម្ពោជ្ឈង្គោ, សតិយេវ សម្ពោជ្ឈង្គោ **សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ**។ ធម្មេ វិចិនាតីតិ ធម្មវិចយោ។ បញ្ញាយេតំ នាមំ។ **បវិចយដ្ឋោ**តិ វិចារដ្ឋោ។ បីនយតីតិ **បីតិ។ ផរណដ្ឋោ**តិ វិសរណដ្ឋោ។ បស្សម្ភនំ **បស្សទ្ធិ** ។ **ឧបសមដ្ឋោ**តិ និទ្ទរថដ្ឋោ។ ឧបបត្តិតោ ឥក្ខតីតិ **ឧបេក្ខា,** សមំ បេក្ខតិ អបក្ខបតិតាវ ហុត្វា បេក្ខតីតិ អត្ថោ។ សា ឥធ តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខា, ពោជ្ឈង្គុបេក្ខាតិបិ តស្សា នាមំ។ សមវាហិតលក្ខណត្តា **បដិសង្ខានដ្ឋោ**។

សម្មាទិដ្ឋាទីនិ អដ្ឋ វិស្សជ្ជនានិ មគ្គវសេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ សម្មា បស្សតិ, សម្មា វា តាយ បស្សន្តិ, បសត្ថា សុន្ទរា វា ទិដ្ឋីតិ សម្មាទិដ្ឋិ។ តស្សា **សម្មាទិដ្ឋិយា**។ សម្មា សង្កប្បេតិ, សម្មា វា តេន សង្កប្បេន្តិ, បសត្ថោ សុន្ទរោ វា សង្កប្បោតិ **សម្មាសង្កប្បោ។ អភិរោបនដ្ឋោ**តិ ចិត្តស្ស អារម្មណារោបនដ្ឋោ។ អារម្មណាភិនិរោបនដ្ឋោតិបិ បាឋោ។ សម្មា វទតិ , សម្មា វា តាយ វទន្តិ, បសត្ថា សុន្ទរា វា វាចាតិ **សម្មាវាចា**។ មិច្ឆាវាចាវិរតិយា ឯតំ នាមំ។ **បរិគ្គហដ្ឋោ**តិ ចតុព្ពិធវចីសំវរបរិគ្គហដ្ឋោ។ សម្មា ករោតិ, សម្មា វា តេន ករោន្តិ, បសត្ថំ សុន្ទរំ វា កម្មន្តិ សម្មាកម្មំ, សម្មាកម្មមេវ **សម្មាកម្មន្តោ**។ មិច្ឆាកម្មន្តវិរតិយា ឯតំ នាមំ។ **សមុដ្ឋានដ្ឋោ**តិ តិវិធកាយសំវរសមុដ្ឋានដ្ឋោ។ សម្មា អាជីវតិ, សម្មា វា តេន អាជីវន្តិ, បសត្ថោ សុន្ទរោ វា អាជីវោតិ **សម្មាអាជីវោ**។ មិច្ឆាជីវវិរតិយា ឯតំ នាមំ។ **វោទានដ្ឋោ**តិ បរិសុទ្ធដ្ឋោ។ សម្មា វាយមតិ, សម្មា វា តេន វាយមន្តិ, បសត្ថោ សុន្ទរោ វា

វាយាមោតិ **សម្មាវាយាមោ**។ សម្មា សរតិ, សម្មា វា តាយ សរន្តិ, បសត្ថា សុន្ទរា វា សតីតិ **សម្មាសតិ**។ សម្មា សមាធិយតិ, សម្មា វា តេន សមាធិយន្តិ, បសត្ថោ សុន្ទរោ វា សមាធីតិ **សម្មាសមាធិ**។

១៣. **ឥន្ទ្រិយា**ទីនិ ទស វិស្សជ្ជនានិ រាសិកត្វា អនុបុព្ពបដិបាដិវសេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ **អាធិបតេយ្យដ្ឋោ**តិ ឥន្ទដ្ឋករណវសេន អធិបតិអត្ថោ។ **អកម្បិយដ្ឋោ**តិ បដិបក្ខេហិ កម្បេតុំ អសក្កុណេយ្យដ្ឋោ។ **និយ្យានដ្ឋោ**តិ លោកិយលោកុត្តរានម្បិ បដិបក្ខតោ និក្ខមនដ្ឋោ។ **ហេតុដ្ឋោ**តិ មិច្ឆាទិដ្ឋាទីនំ បហានាយ សម្មាទិដ្ឋាទយោ ហេតូតិ វា សព្ពេបិ សម្មាទិដ្ឋាទយោ និព្ពានសម្បាបកហេតូតិ វា ហេតុដ្ឋោ។ សតិបដ្ឋានេសុ អារម្មណេសុ ឱក្ខន្ទិត្វា បក្ខន្ទិត្វា ឧបដ្ឋានតោ ឧបដ្ឋានំ, សតិយេវ ឧបដ្ឋានំ **សតិបដ្ឋានំ**។ កាយវេទនាចិត្តធម្មេសុ បនស្សា អសុភទុក្ខានិច្ចានត្តាការគហណវសេ សុភសុខនិច្ចត្តសញ្ញាបហានកិច្ចសាធនវសេន ច បវត្តិតោ ចតុធា ភេទោ ហោតិ។ ឯតានិ បុព្ពភាគេ នានាចិត្តេសុ លព្ភន្តិ, មគ្គក្ខណេ បន ឯកាយេវ សតិ ចត្តារិ នាមានិ លភតិ។

សម្មប្បធានេសុ បទហន្តិ ឯតេនាតិ បធានំ, សោភនំ បធានំ **សម្មប្បធានំ**។ សម្មា វា បទហន្តិ ឯតេនាតិ សម្មប្បធានំ, សោភនំ វា តំ កិលេសវិរូបត្តវិរហតោ បធានញ្ច ហិតសុខនិប្ផាទកត្តេន សេដ្ឋភាវាវហនតោ បធានភាវករណតោ វា សម្មប្បធានំ។ វីរិយស្សេតំ អធិវចនំ។ ឧប្បន្នានុប្បន្នានំ អនុប្បន្នុប្បន្នានញ្ច អកុសលកុសលានំ ធម្មានំ បហានានុប្បត្តិឧប្បាទដ្ឋិតិកិច្ចសាធនវសេន បវត្តិតោ បនស្ស ចតុធា ភេទោ ហោតិ។ ឯតានិបិ បុព្ពភាគេ នានាចិត្តេសុ លព្ភន្តិ, មគ្គក្ខណេ បន ឯកមេវ វីរិយំ ចត្តារិ នាមានិ លភតិ។ **បទហនដ្ឋោ**តិ ឧស្សាហនដ្ឋោ។ បធានដ្ឋោតិបិ បាឋោ, សោយេវត្ថោ។

ឥទ្ធិបាទានន្តិ ឯត្ថ ឆន្ទវីរិយចិត្តវីមំសាសុ ឯកេកោ ឥជ្ឈតីតិ ឥទ្ធិ, សមិជ្ឈតិ និប្ផជ្ជតីតិ អត្ថោ។ ឥជ្ឈន្តិ វា ឯតាយ សត្តា ឥទ្ធា វុទ្ធា ឧក្កំសគតា ហោន្តីតិ ឥទ្ធិ, បឋមេនត្ថេន ឥទ្ធិ ឯវ បាទោ **ឥទ្ធិបាទោ**, ឥទ្ធិកោដ្ឋាសោតិ អត្ថោ។ ទុតិយេនត្ថេន ឥទ្ធិយា បាទោតិ ឥទ្ធិបាទោ។ **បាទោ**តិ បតិដ្ឋា, អធិគមូបាយោតិ អត្ថោ។ តេន ហិ យស្មា ឧបរូបរិ វិសេសសង្ខាតំ ឥទ្ធឹ បជ្ជន្តិ បាបុណន្តិ, តស្មា បាទោតិ វុច្ចតិ។ ឯតេ ឆន្ទាទយោ បុព្ពភាគេ អធិបតិវសេន នានាចិត្តេសុ លព្ភន្តិ, មគ្គក្ខណេ បន សហេវ លព្ភន្តិ។ **ឥជ្ឈនដ្ឋោ**តិ និប្ផជ្ជនដ្ឋោ បតិដ្ឋានដ្ឋោ វា។ **សច្ចាន**ន្តិ ចតុន្នំ អរិយសច្ចានំ។ **តថដ្ឋោ**តិ យថាសភាវដ្ឋោ។ ឥមានិ អដ្ឋ វិស្សជ្ជនានិ លោកិយលោកុត្តរមិស្សកានិ។ **បយោគាន**ន្តិ ចតុន្នំ អរិយមគ្គបយោគានំ។ **បដិប្បស្សទ្ធដ្ឋោ**តិ ចតុន្នំ អរិយផលានំ បដិប្បស្សទ្ធដ្ឋោ។ មគ្គបយោគោ ហិ ផលក្ខណេ បដិប្បស្សទ្ធោ ហោតិ និដ្ឋិតកិច្ចត្តា។ មគ្គបយោគានំ ផលោទយេន បដិប្បស្សទ្ធភាវោ វា។ **ផលានំ សច្ឆិកិរិយដ្ឋោ**តិ អរិយផលានំ បច្ចវេក្ខណវសេន បច្ចក្ខករណដ្ឋោ។ អារម្មណសច្ឆិកិរិយា វុត្តា ហោតិ, ផលក្ខណេ បដិលាភសច្ឆិកិរិយា វា។ **វិតក្កា**ទីនិ បញ្ច វិស្សជ្ជនានិ ឈានង្គវសេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ វិតក្កនំ **វិតក្កោ**, ឩហនន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ វិចរណំ **វិចារោ**, អនុសញ្ចរណន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឧបវិចារដ្ឋោ**តិ អនុមជ្ជនដ្ឋោ។ **អភិសន្ទនដ្ឋោ**តិ តេមនដ្ឋោ សមាធិវសេន ចិត្តស្ស ឯកគ្គដ្ឋោ។

អាវជ្ជនាទីនិ បញ្ចទស វិស្សជ្ជនានិ បកិណ្ណកវសេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ បញ្ចទ្វារមនោទ្វារេសុ ភវង្គារម្មណតោ អញ្ញារម្មណេ ចិត្តសន្តានំ នមេន្តានំ ទ្វិន្នំ ចិត្តានំ **អាវជ្ជនដ្ឋោ**។ វិញ្ញាណស្ស **វិជាននដ្ឋោ**។ បញ្ញាយ **បជាននដ្ឋោ**។ សញ្ញាយ **សញ្ជាននដ្ឋោ**។ សមាធិស្ស **ឯកោទដ្ឋោ**។ ទុតិយជ្ឈានស្មិញ្ហិ សមាធិ ឯកោ ឧទេតីតិ **ឯកោទី**តិ វុច្ចតិ, វិតក្កវិចារេហិ អនជ្ឈារុឡ្ហត្តា អគ្គោ សេដ្ឋោ ហុត្វា ឧប្បជ្ជតីតិ អត្ថោ។ សេដ្ឋោបិ ហិ លោកេ ឯកោតិ វុច្ចតិ។ វិតក្កវិចារវិរហិតោ វា ឯកោ អសហាយោ ហុត្វា ឧទេតីតិបិ វដ្ដតិ។ សព្ពោបិ វា កុសលសមាធិ នីវរណាទីនំ ឧទ្ធច្ចស្សេវ វា បដិបក្ខត្តា តេហិ អនជ្ឈារុឡ្ហោតិ អគ្គោ ហុត្វា ឧទេតីតិ វា តេហិ វិរហិតោតិ អសហាយោ ហុត្វា ឧទេតីតិ វា ឯកោទីតិ យុជ្ជតិ។ **អភិញ្ញាយ ញាតដ្ឋោ**តិ ញាតបរិញ្ញាយ សភាវជាននដ្ឋោ។ **បរិញ្ញាយ តីរណដ្ឋោ**តិ តីរណបរិញ្ញាយ អនិច្ចាទិតោ ឧបបរិក្ខណដ្ឋោ។ **បហានស្ស បរិច្ចាគដ្ឋោ**តិ បហានបរិញ្ញាយ បដិបក្ខបជហនដ្ឋោ។ សមប្បវត្តាយ **ភាវនាយ ឯករសដ្ឋោ។ ផស្សនដ្ឋោ**តិ ផុសនដ្ឋោ វិន្ទនដ្ឋោ។ បីឡាភាវវហនាទិនា **ខន្ធដ្ឋោ**។ សុញ្ញាទិនា **ធាតុដ្ឋោ**។ សកសកមរិយាទាយតនាទិនា **អាយតនដ្ឋោ**។ បច្ចយេហិ សង្គម្ម កតវសេន **សង្ខតដ្ឋោ**។ តព្ពិបរីតេន **អសង្ខតដ្ឋោ**។

១៤. **ចិត្តដ្ឋា**ទីនិ បញ្ចទស វិស្សជ្ជនានិ ចិត្តសម្ពន្ធេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ **ចិត្តដ្ឋោ**តិ ឯត្ថ អារម្មណំ ចិន្តេតីតិ ចិត្តំ, វិជានាតីតិ អត្ថោ។ យំ បនេត្ថ ជវនំ ហោតិ, តំ ជវនវីថិវសេន អត្តនោ សន្តានំ ចិនោតីតិបិ ចិត្តំ, យំ វិបាកំ ហោតិ, តំ កម្មកិលេសេហិ ចិតន្តិបិ ចិត្តំ, សព្ពម្បិ យថានុរូបំ ចិត្តតាយ ចិត្តំ, ចិត្តករណតាយ ចិត្តំ, យំ វដ្ដស្ស បច្ចយោ ហោតិ, តំ សំសារទុក្ខំ ចិនោតីតិបិ ចិត្តំ។ ឯវំ អារម្មណេ ចិត្តតាទិតោ **ចិត្តដ្ឋោ**។ ចិត្តុប្បាទនេ ផលុប្បាទនេ វា នាស្ស អន្តរមត្ថីតិ អនន្តរំ, អនន្តរស្ស ភាវោ អានន្តរិយំ, ចិត្តស្ស អានន្តរិយំ ចិត្តានន្តរិយំ, សោ **ចិត្តានន្តរិយដ្ឋោ។** អរហតោ ចុតិចិត្តំ វជ្ជេត្វា យស្ស កស្សចិ សមនន្តរនិរុទ្ធស្ស ចិត្តស្ស អនន្តរចិត្តុប្បាទនេ សមត្ថភាវោ មគ្គចិត្តស្ស អនន្តរំ ផលុប្បាទនេ សមត្ថភាវោតិ អធិប្បាយោ។ **ចិត្តស្ស វុដ្ឋានដ្ឋោ**តិ គោត្រភុ

ចិត្តស្ស និមិត្តតោ, មគ្គចិត្តស្ស និមិត្តបវត្តតោ វុដ្ឋានដ្ឋោ។ **ចិត្តស្ស វិវដ្ដនដ្ឋោ**តិ តស្សេវ ចិត្តទ្វយស្ស យថា វុត្តតោ វុឌ្ឋិតស្ស និព្ពានេ វិវដ្ដនដ្ឋោ។ **ចិត្តស្ស ហេតុដ្ឋោ**តិ ចិត្តស្ស ហេតុបច្ចយភូតានំ នវន្នំ ហេតូនំ ហេតុដ្ឋោ។ **ចិត្តស្ស បច្ចយដ្ឋោ**តិ ចិត្តស្ស វត្ថារម្មណាទីនំ អនេកេសំ បច្ចយានំ បច្ចយដ្ឋោ។ **ចិត្តស្ស វត្ថុដ្ឋោ**តិ ចិត្តស្ស វត្ថុភូតានំ ចក្ខុសោតឃានជិវ្ហាកាយហទយវត្ថូនំ វត្ថុដ្ឋោ។ **ចិត្តស្ស ភូមដ្ឋោ**តិ ចិត្តស្ស ឧប្បត្តិទេសវសេន កាមាវចរាទិភូមិអត្ថោ។ **ចិត្តស្ស អារម្មណដ្ឋោ**តិ រូបាទិអារម្មណដ្ឋោ។ បរិចិតស្សារម្មណស្ស សញ្ចរណដ្ឋានដ្ឋេន **គោចរដ្ឋោ**។ ឧបរិ វុត្តវិញ្ញាណចរិយាវសេន **ចរិយដ្ឋោ**។ អថ វា បយោគសមុទាចារដ្ឋោ ចរិយដ្ឋោ។ ចិត្តស្ស គមនាភាវេបិ ទូរសន្តិការម្មណគហណវសេន **គតដ្ឋោ**។ **អភិនីហារដ្ឋោ**តិ គហិតារម្មណតោ អញ្ញារម្មណមនសិការត្ថំ ចិត្តស្ស អភិនីហរណដ្ឋោ។ **ចិត្តស្ស និយ្យានដ្ឋោ**តិ មគ្គចិត្តស្ស វដ្ដតោ និយ្យានដ្ឋោ។ “នេក្ខម្មំ បដិលទ្ធស្ស កាមច្ឆន្ទតោ ចិត្តំ និស្សដំ ហោតី”តិអាទិនា (បដិ. ម. ១.២៤, ១៩១ ថោកំ វិសទិសំ) នយេន **ចិត្តស្ស និស្សរណដ្ឋោ**។

១៥. ឯកត្តាទីនិ ទ្វាចត្តាលីស វិស្សជ្ជនានិ ឯកត្តសម្ពន្ធេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ **ឯកត្តេ**តិ អារម្មណេកត្តេ, ឯការម្មណេតិ អត្ថោ។ បឋមជ្ឈានវសេន **បក្ខន្ទនដ្ឋោ**។ ទុតិយជ្ឈានវសេន **បសីទនដ្ឋោ**។ តតិយជ្ឈានវសេន **សន្តិដ្ឋនដ្ឋោ**។ ចតុត្ថជ្ឈានវសេន **មុច្ចនដ្ឋោ**។ បច្ចវេក្ខណវសេន ឯតំ សន្តន្តិ **បស្សនដ្ឋោ។ យានីកតដ្ឋា**ទយោ បញ្ច សមាធិស្ស វសីភាវវិសេសា។ **យានីកតដ្ឋោ**តិ យុត្តយានសទិសកតដ្ឋោ។ **វត្ថុកតដ្ឋោ**តិ បតិដ្ឋដ្ឋេន វត្ថុ វិយ កតដ្ឋោ។ **អនុដ្ឋិតដ្ឋោ**តិ បច្ចុបដ្ឋិតដ្ឋោ។ **បរិចិតដ្ឋោ**តិ សមន្តតោ ចិតដ្ឋោ។ **សុសមារទ្ធដ្ឋោ**តិ សុដ្ឋុ សមារទ្ធដ្ឋោ, សុកតដ្ឋោតិ អត្ថោ។ អាវជ្ជនសមាបជ្ជនអធិដ្ឋានវុដ្ឋានបច្ចវេក្ខណវសិតាវសេន វា បដិបាដិយា បញ្ច បទានិ យោជេតព្ពានិ។ កសិណាទិអារម្មណភាវនាយ សិខាប្បត្តកាលេ ចិត្តចេតសិកានំ **បរិគ្គហបរិវារបរិបូរដ្ឋោ**។ តេសំយេវ សម្មា សមាហិតត្តា ឯការម្មណេ សមោសរណេន **សមោធានដ្ឋោ។** តេសំយេវ ពលប្បត្តិយា អារម្មណំ អភិភវិត្វា បតិដ្ឋានវសេន **អធិដ្ឋានដ្ឋោ**។ សមថស្ស វិបស្សនាយ វា អាទិតោ, អាទរេន វា សេវនវសេន **អាសេវនដ្ឋោ**។ វឌ្ឍនវសេន **ភាវនដ្ឋោ** ។ បុនប្បុនំ ករណវសេន **ពហុលីកម្មដ្ឋោ**។ ពហុលីកតស្ស សុដ្ឋុ សមុដ្ឋិតវសេន **សុសមុគ្គតដ្ឋោ**។ សុសមុគ្គតស្ស បច្ចនីកេហិ សុដ្ឋុ វិមុត្តិវសេន អារម្មណេ ច សុដ្ឋុ អធិមុត្តិវសេន **សុវិមុត្តដ្ឋោ**។

ពុជ្ឈនដ្ឋាទីនិ ចត្តារិ បទានិ ពោជ្ឈង្គវសេន វុត្តានិ។ សោតាបត្តិមគ្គពោជ្ឈង្គានំ **ពុជ្ឈនដ្ឋោ**។ សកទាគាមិមគ្គពោជ្ឈង្គានំ **អនុពុជ្ឈនដ្ឋោ**។ អនាគាមិមគ្គពោជ្ឈង្គានំ **បដិពុជ្ឈនដ្ឋោ**។ អរហត្តមគ្គពោជ្ឈង្គានំ **សម្ពុជ្ឈនដ្ឋោ**។ វិបស្សនាពោជ្ឈង្គានំ វា ពុជ្ឈនដ្ឋោ។ ទស្សនមគ្គពោជ្ឈង្គានំ អនុពុជ្ឈនដ្ឋោ។ ភាវនាមគ្គពោជ្ឈង្គានំ បដិពុជ្ឈនដ្ឋោ។ ផលពោជ្ឈង្គានំ សម្ពុជ្ឈនដ្ឋោ។ យថាវុត្តនយេនេវ ពោជ្ឈង្គានំ តស្ស តស្ស បុគ្គលស្ស ពោធនាទិករណេន ពោធនដ្ឋាទយោ ចត្តារោ អត្ថា វេទិតព្ពា។ យថាវុត្តានំយេវ ពោជ្ឈង្គានំ ពុជ្ឈនដ្ឋេន “ពោធោ”តិ លទ្ធនាមស្ស បុគ្គលស្ស បក្ខេ ភវត្តា ពោធិបក្ខិយា នាម។ តេសំ យថាវុត្តានំយេវ ពោធិបក្ខិយដ្ឋាទយោ ចត្តារោ អត្ថា វេទិតព្ពា។ វិបស្សនាបញ្ញាវសេន **ជោតនដ្ឋោ**។ កមតោ ចតុមគ្គបញ្ញាវសេន **ឧជ្ជោតនានុជ្ជោតនបដិជ្ជោតនសញ្ជោតនដ្ឋោ**។ កមតោ ចតុមគ្គបញ្ញាវសេន វា ជោតនដ្ឋាទយោ, ផលបញ្ញាវសេន សញ្ជោតនដ្ឋោ វេទិតព្ពោ។

១៦. បតាបនដ្ឋាទីនិ អដ្ឋារស វិស្សជ្ជនានិ អរិយមគ្គវសេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ អរិយមគ្គោ ហិ យស្សុប្បជ្ជតិ, តំ បតាបេតិ បភាសេតិ វិរោចាបេតីតិ បតាបនោ, តស្ស **បតាបនដ្ឋោ**។ តស្សេវ អតិបភស្សរភាវេន សយំ **វិរោចនដ្ឋោ**។ កិលេសានំ វិសោសនេន **សន្តាបនដ្ឋោ**។ អមលនិព្ពានារម្មណត្តា **អមលដ្ឋោ**។ សម្បយុត្តមលាភាវេន **វិមលដ្ឋោ**។ អារម្មណករណមលាភាវេ **និម្មលដ្ឋោ**។ អថ វា សោតាបត្តិមគ្គស្ស អមលដ្ឋោ។ សកទាគាមិអនាគាមិមគ្គានំ វិមលដ្ឋោ។ អរហត្តមគ្គស្ស និម្មលដ្ឋោ។ អថ វា សាវកមគ្គស្ស អមលដ្ឋោ។ បច្ចេកពុទ្ធមគ្គស្ស វិមលដ្ឋោ។ សម្មាសម្ពុទ្ធមគ្គស្ស និម្មលដ្ឋោ។ កិលេសវិសមាភាវេន **សមដ្ឋោ**។ “សម្មា មានាភិសមយា”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.២៨; អ. និ. ៣.៣៣; ៥.២០០) វិយ កិលេសប្បហានដ្ឋេន **សមយដ្ឋោ**។ វិក្ខម្ភនតទង្គសមុច្ឆេទបដិប្បស្សទ្ធិនិស្សរណសង្ខាតេសុ បញ្ចសុ វិវេកេសុ សមុច្ឆេទវិវេកត្តា **វិវេកដ្ឋោ,** វិនាភាវដ្ឋោ។ និស្សរណវិវេកេ និព្ពានេ ចរណតោ **វិវេកចរិយដ្ឋោ**។ បញ្ចសុ វិរាគេសុ សមុច្ឆេទវិរាគត្តា **វិរាគដ្ឋោ**, វិរជ្ជនដ្ឋោ។ និស្សរណវិរាគេ និព្ពានេ ចរណតោ **វិរាគចរិយដ្ឋោ**។ បញ្ចសុ និរោធេសុ សមុច្ឆេទនិរោធត្តា **និរោធដ្ឋោ**។ ទុក្ខនិរោធេ និព្ពានេ ចរណតោ **និរោធចរិយដ្ឋោ**។ បរិច្ចាគបក្ខន្ទនវោសគ្គត្តា **វោសគ្គដ្ឋោ**។ អរិយមគ្គោ ហិ សមុច្ឆេទវសេន កិលេសប្បហានតោ បរិច្ចាគវោសគ្គោ, អារម្មណករណេន និព្ពានបក្ខន្ទនតោ បក្ខន្ទនវោសគ្គោ ច។ វិបស្សនា បន តទង្គវសេន កិលេសប្បហានតោ បរិច្ចាគវោសគ្គោ, តន្និន្នភាវេន និព្ពានបក្ខន្ទនតោ បក្ខន្ទនវោសគ្គោ។ ន សោ ឥធ អធិប្បេតោ។ វោសគ្គភាវេន ចរណតោ **វោសគ្គចរិយដ្ឋោ**។ បញ្ចសុ វិមុត្តីសុ សមុច្ឆេទវិមុត្តិត្តា **វិមុត្តដ្ឋោ**។ និស្សរណវិមុត្តិយំ ចរណតោ **វិមុត្តិចរិយដ្ឋោ**។

ឆន្ទវីរិយចិត្តវីមំសាសង្ខាតេសុ ចតូសុ ឥទ្ធិបាទេសុ ឯកេកឥទ្ធិបាទវសេន ទស ទស កត្វា ចតុវិទ្ធិបាទវសេន **ឆន្ទដ្ឋា**ទីនិ ចត្តាលីស វិស្សជ្ជនានិ និទ្ទិដ្ឋានិ។ កត្តុកម្យតដ្ឋោ **ឆន្ទដ្ឋោ**។ ឆន្ទំ សីសំ កត្វា ភាវនារម្ភកាលេ **មូលដ្ឋោ**។ សហជាតានំ បតិដ្ឋាភាវេន **បាទដ្ឋោ**។ បទដ្ឋោតិ វា បាឋោ។ ឥទ្ធិបាទត្តា អធិបតិភាវេន **បធានដ្ឋោ**។ បយោគកាលេ **ឥជ្ឈនដ្ឋោ**។ សទ្ធាសម្បយោគេន **អធិមោក្ខដ្ឋោ**។ វីរិយសម្បយោគេន **បគ្គហដ្ឋោ**។ សតិសម្បយោគេន **ឧបដ្ឋានដ្ឋោ**។ សមាធិសម្បយោគេន **អវិក្ខេបដ្ឋោ**។ បញ្ញាសម្បយោគេន **ទស្សនដ្ឋោ**។ បគ្គហដ្ឋោ **វីរិយដ្ឋោ**។ វីរិយំ សីសំ កត្វា ភាវនារម្ភកាលេ មូលដ្ឋោ។ សយំ វីរិយត្តា បគ្គហដ្ឋោ។ ចិន្តនដ្ឋាទិកោ **ចិត្តដ្ឋោ**។ ចិត្តំ សីសំ កត្វា ភាវនារម្ភកាលេ មូលដ្ឋោ។ ឧបបរិក្ខនដ្ឋោ **វីមំសដ្ឋោ**។ វីមំសំ សីសំ កត្វា ភាវនារម្ភកាលេ មូលដ្ឋោ។ សយំ វីមំសត្តា ទស្សនដ្ឋោ។

១៧. ទុក្ខស្ស បីឡនដ្ឋោតិអាទីនិ សោឡស វិស្សជ្ជនានិ សច្ចានំ តថលក្ខណវសេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ ទុក្ខទស្សនេនេវ **បីឡនដ្ឋោ**។ ទុក្ខាយូហនសមុទយទស្សនេន **សង្ខតដ្ឋោ**។ សព្ពកិលេសសន្តាបហរសុសីតលមគ្គទស្សនេន **សន្តាបដ្ឋោ**។ អវិបរិណាមធម្មនិរោធទស្សនេន **វិបរិណាមដ្ឋោ**។ សមុទយទស្សនេនេវ **អាយូហនដ្ឋោ**។ សមុទយាយូហិតទុក្ខទស្សនេន **និទានដ្ឋោ**។ វិសញ្ញោគភូតនិរោធទស្សនេន **សញ្ញោគដ្ឋោ**។ និយ្យានភូតមគ្គទស្សនេន **បលិពោធដ្ឋោ**។ និរោធទស្សនេនេវ **និស្សរណដ្ឋោ**។ អវិវេកភូតសមុទយទស្សនេន **វិវេកដ្ឋោ**។ សង្ខតភូតមគ្គទស្សនេន **អសង្ខតដ្ឋោ**។ វិសភូតទុក្ខទស្សនេន **អមតដ្ឋោ**។ មគ្គទស្សនេនេវ **និយ្យានដ្ឋោ**។ និព្ពានសម្បត្តិយា អហេតុភូតសមុទយទស្សនេន **ហេតុដ្ឋោ**។ សុទុទ្ទសនិរោធទស្សនេន **ទស្សនដ្ឋោ**។ កបណជនសទិសទុក្ខទស្សនេន ឧឡារកុលសទិសោ **អាធិបតេយ្យដ្ឋោ** បាតុភវតីតិ។ ឯវំ តំតំសច្ចទស្សនេន តទញ្ញសច្ចទស្សនេន ច ឯកេកស្ស សច្ចស្ស ចត្តារោ ចត្តារោ លក្ខណដ្ឋា វុត្តា។

តថដ្ឋាទីនិ ទ្វាទស វិស្សជ្ជនានិ សព្ពធម្មសង្គាហកទ្វាទសបទវសេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ **តថដ្ឋោ**តិ យថាសភាវដ្ឋោ។ **អនត្តដ្ឋោ**តិ អត្តវិរហិតដ្ឋោ។ **សច្ចដ្ឋោ**តិ អវិសំវាទនដ្ឋោ។ **បដិវេធដ្ឋោ**តិ បដិវិជ្ឈិតព្ពដ្ឋោ។ **អភិជាននដ្ឋោ**តិ អភិជានិតព្ពដ្ឋោ។ **បរិជាននដ្ឋោ**តិ ញាតតីរណបរិញ្ញាយ បរិជានិតព្ពដ្ឋោ។ **ធម្មដ្ឋោ**តិ សភាវធារណាទិអត្ថោ។ **ធាតុដ្ឋោ**តិ សុញ្ញាទិអត្ថោ។ **ញាតដ្ឋោ**តិ ជានិតុំ សក្កុណេយ្យដ្ឋោ។ **សច្ឆិកិរិយដ្ឋោ**តិ សច្ឆិកាតព្ពដ្ឋោ។ **ផស្សនដ្ឋោ**តិ ញាណេន ផុសិតព្ពដ្ឋោ។ **អភិសមយដ្ឋោ**តិ បច្ចវេក្ខណញាណេន អភិសម្មាគន្តព្ពដ្ឋោ, ញាណេន បដិលភិតព្ពដ្ឋោ វា។ បដិលាភោបិ ហិ "អត្ថាភិសមយា ធីរោ"តិអាទីសុ (សំ. និ. ១.១៣០) វិយ អភិសមយោតិ វុច្ចតិ។

១៨. នេក្ខម្មាទីនិ សត្ត វិស្សជ្ជនានិ ឧបចារជ្ឈានវសេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ **នេក្ខម្មន្តិ** កាមច្ឆន្ទស្ស បដិបក្ខោ អលោភោ។ **អាលោកសញ្ញា**តិ ថិនមិទ្ធស្ស បដិបក្ខេ អាលោកនិមិត្តេ សញ្ញា។ **អវិក្ខេបោ**តិ ឧទ្ធច្ចស្ស បដិបក្ខោ សមាធិ។ **ធម្មវវត្ថាន**ន្តិ វិចិកិច្ឆាយ បដិបក្ខំ ញាណំ។ **ញាណ**ន្តិ អវិជ្ជាយ បដិបក្ខំ ញាណំ។ **បាមោជ្ជ**ន្តិ អរតិបដិបក្ខា បីតិ។ **បឋមជ្ឈានា**ទីនិ អដ្ឋ វិស្សជ្ជនានិ រូបារូបសមាបត្តិវសេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ ហេដ្ឋា បន រូបសមាបត្តិអនន្តរំ រូបជ្ឈានសម្ពន្ធេន ចត្តារោ ព្រហ្មវិហារា និទ្ទិដ្ឋា។

អនិច្ចានុបស្សនាទីនិ លោកុត្តរមគ្គស្ស បុព្ពភាគេ អដ្ឋារសមហាវិបស្សនាវសេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ ហេដ្ឋា បន រូបាទីហិ យោជនូបគា សត្ត អនុបស្សនា ឯវ វុត្តា, ឥធ បន សព្ពាបិ វុត្តា។ កលាបសម្មសនឧទយព្ពយានុបស្សនា កស្មា ន វុត្តាតិ ចេ? តាសំ ទ្វិន្នំ វសេន អនិច្ចានុបស្សនាទីនំ សិជ្ឈនតោ ឥមាសុ វុត្តាសុ តា ទ្វេបិ វុត្តាវ ហោន្តិ, អនិច្ចានុបស្សនាទីហិ វា វិនា តាសំ ទ្វិន្នំ អប្បវត្តិតោ ឥមាសុ វុត្តាសុ តា ទ្វេបិ វុត្តាវ ហោន្តិ។ **ខយានុបស្សនា**តិ បច្ចុប្បន្នានំ រូបក្ខន្ធាទីនំ ភង្គទស្សនញាណញ្ច តំតំខន្ធភង្គទស្សនានន្តរំ តទារម្មណចិត្តចេតសិកភង្គទស្សនញាណញ្ច។ **វយានុបស្សនា**តិ បច្ចុប្បន្នានំ ខន្ធានំ ភង្គទស្សនានន្តរំ តទន្វយេនេវ អតីតានាគតខន្ធានំ ភង្គទស្សនញាណំ។ **វិបរិណាមានុបស្សនា**តិ តស្មិំ ភង្គសង្ខាតេ និរោធេ អធិមុត្តត្តា, អថ សព្ពេបិ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នា ខន្ធា វិបរិណាមវន្តោតិ សព្ពេសំ វិបរិណាមទស្សនញាណំ។ **អនិមិត្តានុបស្សនា**តិ ឯវំ សព្ពសង្ខារានំ វិបរិណាមំ ទិស្វា អនិច្ចតោ វិបស្សន្តស្ស អនិច្ចានុបស្សនាវ និច្ចនិមិត្តបជហនវសេន និច្ចនិមិត្តាភាវា អនិមិត្តានុបស្សនា នាម ហោតិ។ **អប្បណិហិតានុបស្សនា**តិ អនិច្ចានុបស្សនានន្តរំ បវត្តា ទុក្ខានុបស្សនាវ សុខបត្ថនាបជហនវសេន បណិធិអភាវា អប្បណិហិតានុបស្សនា នាម ហោតិ។

សុញ្ញតានុបស្សនាតិ ទុក្ខានុបស្សនានន្តរំ បវត្តា អនត្តានុបស្សនាវ អត្តាភិនិវេសបជហនវសេន អត្តសុញ្ញតាទស្សនតោ សុញ្ញតានុបស្សនា នាម ហោតិ។ **អធិបញ្ញាធម្មវិបស្សនា**តិ ឯវំ សង្ខារានំ ភង្គំ បស្សិត្វា បស្សិត្វា អនិច្ចាទិតោ វិបស្សន្តស្ស សង្ខារាវ ភិជ្ជន្តិ, សង្ខារានំ មរណំ ន អញ្ញោ កោចិ អត្ថីតិ ភង្គវសេន សុញ្ញតំ គហេត្វា បវត្តា វិបស្សនា។ សា ហិ អធិបញ្ញា ច ធម្មេសុ ច វិបស្សនាតិ កត្វា អធិបញ្ញាធម្មវិបស្សនាតិ វុច្ចតិ។ **យថាភូតញាណទស្សន**ន្តិ ភង្គំ ទិស្វា ទិស្វា "សភយា សង្ខារា"តិ បវត្តំ ភយតុបដ្ឋានញាណំ។

អាទីនវានុបស្សនាតិ ភយតុបដ្ឋានវសេន ឧប្បន្នំ សព្ពភវាទីសុ អាទីនវទស្សនញាណំ។ “យា ច ភយតុបដ្ឋានេ បញ្ញា យញ្ច អាទីនវេ ញាណំ យា ច និព្ពិទា, ឥមេ ធម្មា ឯកត្ថា, ព្យញ្ជនមេវ នានន្តិ (បដិ. ម. ១.២២៧) វចនតោ ភយតុបដ្ឋានាទីនវានុបស្សនាសុ វុត្តាសុ និព្ពិទានុបស្សនា ឥធាបិ វុត្តាវ ហោតិ។ អាទិតោ ចតុត្ថំ កត្វា វុត្តត្តា បនិធ ន វុត្តា។ **បដិសង្ខានុបស្សនា**តិ មុញ្ចិតុកម្យតាញាណវសេន ឧប្បន្នំ មុញ្ចនស្ស ឧបាយករណំ បដិសង្ខានុបស្សនាសញ្ញិតំ អនិច្ចទុក្ខានត្តានុបស្សនាញាណំ។ “យា ច មុញ្ចិតុកម្យតា យា ច បដិសង្ខានុបស្សនា យា ច សង្ខារុបេក្ខា, ឥមេ ធម្មា ឯកត្ថា, ព្យញ្ជនមេវ នានន្តិ (បដិ. ម. ១.២២៧) វចនតោ បដិសង្ខានុបស្សនាយ វុត្តាយ មុញ្ចិតុកម្យតាសង្ខារុបេក្ខាញាណានិ វុត្តានេវ ហោន្តិ។ **វិវដ្ដនានុបស្សនា**តិ អនុលោមញាណវសេន ឧប្បន្នំ គោត្រភុញាណំ។ អនុលោមញាណេន គោត្រភុញាណស្ស សិជ្ឈនតោ គោត្រភុញាណេ វុត្តេ អនុលោមញាណំ វុត្តមេវ ហោតិ។ ឯវញ្ហិ អដ្ឋារសន្នំ មហាវិបស្សនានំ បដិបាដិ វុច្ចមានា បាឡិយា សមេតិ។ វុត្តញ្ហិ ឥន្ទ្រិយកថាយំ –

> “បុព្ពភាគេ បញ្ចហិន្ទ្រិយេហិ បឋមជ្ឈានវសេន បញ្ចិន្ទ្រិយានិ និស្សដានិ ហោន្តិ, បឋមេ ឈានេ បញ្ចហិន្ទ្រិយេហិ ទុតិយជ្ឈានវសេន បញ្ចិន្ទ្រិយានិ និស្សដានិ ហោន្តី”តិ (បដិ. ម. ១.១៩២) –

អាទិនា នយេន យាវ អរហត្តផលា ឧត្តរុត្តរិបដិបាដិយា ឥន្ទ្រិយានិ វុត្តានិ។ តស្មា អដ្ឋារស មហាវិបស្សនា យថាវុត្តក្កមេន បាឡិយា យុជ្ជន្តិ។ វិសុទ្ធិមគ្គេ បន –

> “ខយានុបស្សនាតិ ឃនវិនិព្ភោគំ កត្វា អនិច្ចំ ខយដ្ឋេនាតិ ឯវំ ខយំ បស្សតោ ញាណំ។ វិបរិណាមានុបស្សនាតិ រូបសត្តកអរូបសត្តកាទិវសេន តំ តំ បរិច្ឆេទំ អតិក្កម្ម អញ្ញថា បវត្តិទស្សនំ។ ឧប្បន្នស្ស វា ជរាយ ចេវ មរណេន ច ទ្វីហាការេហិ វិបរិណាមទស្សនំ។ យថាភូតញាណទស្សនន្តិ សបច្ចយនាមរូបបរិគ្គហោ”តិ (វិសុទ្ធិ. ២.៨៥០) –

វុត្តំ។ តំ តាយ បាឡិយា វិរុទ្ធំ វិយ ទិស្សតិ។ វិវដ្ដនានុបស្សនាតិ សង្ខារុបេក្ខា ចេវ អនុលោមញ្ចាតិ វុត្តំ។ តញ្ច បាឡិយា វិរុទ្ធំ វិយ ទិស្សតិ។ ចរិយាកថាយញ្ហិ –

> “អនិច្ចានុបស្សនត្ថាយ អាវជ្ជនកិរិយាព្យាកតា វិញ្ញាណចរិយា។ អនិច្ចានុបស្សនា ញាណចរិយា… បេ… បដិសង្ខានុបស្សនត្ថាយ អាវជ្ជនកិរិយាព្យាកតា វិញ្ញាណចរិយា។ បដិសង្ខានុបស្សនា ញាណចរិយា”តិ (បដិ. ម. ១.៧១) –

យស្ស យស្ស ញាណស្ស វិសុំ វិសុំ អាវជ្ជនំ លព្ភតិ, តស្ស តស្ស វិសុំ វិសុំ អាវជ្ជនំ វុត្តំ។ វិវដ្ដនានុបស្សនាយ បន អាវជ្ជនំ អវត្វាវ “វិវដ្ដនានុបស្សនា ញាណចរិយា”តិ វុត្តំ។ យទិ សង្ខារុបេក្ខានុលោមញាណានិ វិវដ្ដនានុបស្សនា នាម សិយុំ, តទាវជ្ជនសម្ភវា តទត្ថាយ ច អាវជ្ជនំ វទេយ្យ, ន ច តទត្ថាយ អាវជ្ជនំ វុត្តំ។ គោត្រភុញាណស្ស បន វិសុំ អាវជ្ជនំ នត្ថិ អនុលោមាវជ្ជនវីថិយំយេវ ឧប្បត្តិតោ។ តស្មា វិវដ្ដនានុបស្សនត្ថាយ អាវជ្ជនស្ស អវុត្តត្តា គោត្រភុញាណមេវ “វិវដ្ដនានុបស្សនា”តិ យុជ្ជតិ។

១៩. សោតាបត្តិមគ្គាទីនិ អដ្ឋ វិស្សជ្ជនានិ លោកុត្តរមគ្គផលវសេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ សោតស្ស អាបជ្ជនំ សោតាបត្តិ, សោតាបត្តិ ឯវ មគ្គោ **សោតាបត្តិមគ្គោ**។ សោតាបត្តិយា ផលំ សោតាបត្តិផលំ, សមាបជ្ជីយតីតិ សមាបត្តិ, សោតាបត្តិផលមេវ សមាបត្តិ **សោតាបត្តិផលសមាបត្តិ**។ បដិសន្ធិវសេន សកីយេវ ឥមំ លោកំ អាគច្ឆតីតិ សកទាគាមី, តស្ស មគ្គោ **សកទាគាមិមគ្គោ**។ សកទាគាមិស្ស ផលំ **សកទាគាមិផលំ**។ បដិសន្ធិវសេនេវ កាមភវំ ន អាគច្ឆតីតិ អនាគាមី, តស្ស មគ្គោ **អនាគាមិមគ្គោ**។ អនាគាមិស្ស ផលំ **អនាគាមិផលំ**។ កិលេសេហិ អារកត្តា, កិលេសារីនំ ហតត្តា, សំសារចក្កស្ស អរានំ ហតត្តា, បាបករណេ រហាភាវា, បច្ចយាទីនំ អរហត្តា អរហំ, អរហតោ ភាវោ អរហត្តំ។ កឹ តំ? អរហត្តផលំ។ អរហត្តស្ស មគ្គោ **អរហត្តមគ្គោ**។ អរហត្តមេវ ផលំ **អរហត្តផលំ**។

“អធិមោក្ខដ្ឋេន សទ្ធិន្ទ្រិយ”ន្តិអាទីនិ “តថដ្ឋេន សច្ចា”តិបរិយន្តានិ តេត្តឹស វិស្សជ្ជនានិ និទ្ទិដ្ឋានិ។ ហេដ្ឋា “សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស អធិមោក្ខដ្ឋោ”តិអាទីហិ តេត្តឹសាយ វិស្សជ្ជនេហិ សមានានិ។ កេវលញ្ហិ តត្ថ ធម្មេហិ អត្ថា និទ្ទិដ្ឋា, ឥធ អត្ថេហិ ធម្មា និទ្ទិដ្ឋាតិ អយំ វិសេសោ។ “អវិក្ខេបដ្ឋេន សមថោ”តិអាទីនញ្ច ចតុន្នំ វិស្សជ្ជនានំ ហេដ្ឋា “សមថស្ស អវិក្ខេបដ្ឋោ”តិអាទីនញ្ច ចតុន្នំ វិស្សជ្ជនានំ វិសេសោ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។

សំវរដ្ឋេនាតិអាទីនិ អដ្ឋ វិស្សជ្ជនានិ សីលាទិពលបរិយោសានធម្មវសេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ **សីលវិសុទ្ធី**តិ សុបរិសុទ្ធបាតិមោក្ខសំវរាទិចតុព្ពិធំ សីលំ ទុស្សីល្យមលវិសោធនតោ។ **ចិត្តវិសុទ្ធី**តិ សឧបចារា អដ្ឋសមាបត្តិយោ។ ចិត្តសីសេន ហេត្ថ សមាធិ វុត្តោ។ សោ ចិត្តមលវិសោធនតោ ចិត្តវិសុទ្ធិ។ **ទិដ្ឋិវិសុទ្ធី**តិ នាមរូបានំ យថាសភាវទស្សនំ សត្តទិដ្ឋិមលវិសោធនតោ ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិ។ **មុត្តដ្ឋេនា**តិ តទង្គវសេន ឧបក្កិលេសតោ វិមុត្តដ្ឋេន អារម្មណេ ច អធិមុត្តដ្ឋេន។ **វិមោក្ខោ**តិ តទង្គវិមោក្ខោ។ **បដិវេធដ្ឋេន វិជ្ជា**តិ បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណំ បុរិមភវបដិវេធដ្ឋេន វិជ្ជា, ទិព្ពចក្ខុញាណំ សត្តានំ ចុតូបបាតបដិវេធដ្ឋេន វិជ្ជា, អាសវានំ ខយេ ញាណំ សច្ចបដិវេធដ្ឋេន វិជ្ជា។ **បដិវេធដ្ឋេនា**តិ ជាននដ្ឋេន។ **បរិច្ចាគដ្ឋេន វិមុត្តី**តិ យំ យំ បរិច្ចត្តំ, តតោ តតោ វិមុត្តត្តា ផលវិមុត្តិ។ **សមុច្ឆេទដ្ឋេន ខយេ ញាណ**ន្តិ កិលេសសមុច្ឆិន្ទនត្ថេន កិលេសក្ខយករេ អរិយមគ្គេ ញាណំ។ **បដិប្បស្សទ្ធដ្ឋេន អនុប្បាទេ ញាណ**ន្តិ មគ្គកិច្ចសង្ខាតបយោគបដិប្បស្សទ្ធត្តា បដិសន្ធិវសេន អនុប្បាទភូតេ តំតំមគ្គវជ្ឈកិលេសានំ អនុប្បាទបរិយោសានេ ឧប្បន្នេ អរិយផលេ ញាណំ។

២០. **ឆន្ទោ មូលដ្ឋេនា**តិអាទីនិ នវ វិស្សជ្ជនានិ អរិយមគ្គស្ស អាទិមជ្ឈបរិយោសានវសេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ **ឆន្ទោ មូលដ្ឋេនា**តិ កុសលានំ ធម្មានំ កត្តុកម្យតាឆន្ទោ បដិបត្តិយា ច និប្ផត្តិយា ច មូលត្តា មូលដ្ឋេន។ **មនសិការោ សមុដ្ឋានដ្ឋេនា**តិ យោនិសោមនសិការោ សព្ពកុសលធម្មេ សមុដ្ឋាបេតីតិ សមុដ្ឋានដ្ឋេន។ **ផស្សោ សមោធានដ្ឋេនា**តិ យស្មា តណ្ហាយ វិសេសេន វេទនា បធានការណំ, តណ្ហា ច បហីយមានា វិសេសេន វេទនាយ បរិញ្ញាតាយ បហីយតិ, តស្សា ច វេទនាយ ផស្សោវ បធានការណំ, តស្មិំ បរិញ្ញាតេ វេទនា បរិញ្ញាតា ហោតិ, តស្មា សត្តសុ អភិញ្ញេយ្យវត្ថូសុ ផស្សោ បឋមំ វុត្តោ។ សោ ច តិកសន្និបាតសង្ខាតស្ស អត្តនោ ការណស្ស វសេន បវេទិតត្តា "តិកសន្និបាតបច្ចុបដ្ឋានោ"តិ វុត្តត្តា សមោធានដ្ឋេន អភិញ្ញេយ្យោ។ កេចិ បន "ញាណផស្សោ ផស្សោ"តិ វទន្តិ។

យស្មា បន វេទនា ចិត្តចេតសិកេ អត្តនោ វសេ វត្តាបយមានា តត្ថ សមោសរតិ បវិសតិ, ចិត្តសន្តានមេវ វា បវិសតិ, តស្មា **សមោសរណដ្ឋេន អភិញ្ញេយ្យា**តិ វុត្តា។ កេចិ បន "សព្ពានិបិ បរិញ្ញេយ្យានិ វេទនាសុ សមោសរន្តិ, វេទនាសុ បរិញ្ញាតាសុ សព្ពំ តណ្ហាវត្ថុ បរិញ្ញាតំ ហោតិ។ តំ កិស្ស ហេតុ? វេទនាបច្ចយា ហិ សព្ពាបិ តណ្ហា។ តស្មា វេទនា សមោសរណដ្ឋេន អភិញ្ញេយ្យា"តិ វទន្តិ។ យស្មា សព្ពគោបានសីនំ អាពន្ធនតោ កូដាគារកណ្ណិកា វិយ ចិត្តចេតសិកានំ សម្បិណ្ឌនតោ សមាធិ កុសលានំ ធម្មានំ បមុខោ ហោតិ ជេដ្ឋកោ, តស្មា **សមាធិ បមុខដ្ឋេនា**តិ វុត្តំ។ បាមុខដ្ឋេនាតិបិ បាឋោ។ យស្មា សមថវិបស្សនំ ភាវេន្តស្ស អារម្មណូបដ្ឋានាធិបតិ ហោតិ សតិ, សតិយា ឧបដ្ឋិតេ អារម្មណេ សព្ពេបិ កុសលា ធម្មា សកំ សកំ កិច្ចំ សាធេន្តិ, តស្មា **សតិ អាធិបតេយ្យដ្ឋេនា**តិ វុត្តំ។ **បញ្ញា តទុត្តរដ្ឋេនា**តិ អរិយមគ្គបញ្ញា តេសំ កុសលានំ ធម្មានំ ឧត្តរដ្ឋេន សេដ្ឋដ្ឋេន អភិញ្ញេយ្យា។ អថ វា តតោ កិលេសេហិ, សំសារវដ្ដតោ វា ឧត្តរតិ សមតិក្កមតីតិ តទុត្តរា, តស្សា អត្ថោ តទុត្តរដ្ឋោ។ តេន **តទុត្តរដ្ឋេន**។ តតុត្តរដ្ឋេនាតិបិ បាឋោ, តតោ ឧត្តរដ្ឋេនាតិ អត្ថោ។ **វិមុត្តិ សារដ្ឋេនា**តិ ផលវិមុត្តិ អបរិហានិវសេន ថិរត្តា សារោ, តំ អតិក្កមិត្វា អញ្ញស្ស បរិយេសិតព្ពស្ស អភាវតោបិ សារោ។ សា វិមុត្តិ តេន សារដ្ឋេន អភិញ្ញេយ្យា។ **អមតោគធំ និព្ពាន**ន្តិ នត្ថិ ឯតស្ស មរណសង្ខាតំ មតន្តិ អមតំ, កិលេសវិសបដិបក្ខត្តា អគទន្តិបិ អមតំ , សច្ចិកិរិយាយ សត្តានំ បតិដ្ឋាភូតន្តិ ឱគធំ, សំសារទុក្ខសន្តិភូតត្តា និព្ពុតន្តិ និព្ពានំ, នត្ថេត្ថ តណ្ហាសង្ខាតំ វានន្តិបិ និព្ពានំ។ តំ សាសនស្ស និដ្ឋាភូតត្តា **បរិយោសានដ្ឋេន អភិញ្ញេយ្យំ**។ ឯវំ ឥមស្មិំ អភិញ្ញេយ្យនិទ្ទេសេ សត្តសហស្សានិ សត្តសតានិ ចត្តាលីសញ្ច វិស្សជ្ជនានិ ហោន្តិ។

ឥទានិ តេសំ ឯវំ និទ្ទិដ្ឋានំ ធម្មានំ "យេ យេ ធម្មា អភិញ្ញាតា, តេ តេ ធម្មា ញាតា ហោន្តី"តិ និគមនំ ករោតិ, តស្ស អភិមុខំ កត្វា ញាតា ហោន្តីតិ អធិប្បាយោ។ **តំញាតដ្ឋេន ញាណ**ន្តិ តេសំ វុត្តប្បការានំ ធម្មានំ ជាននដ្ឋេន ញាណំ។ **បជាននដ្ឋេន បញ្ញា**តិ បការតោ ជាននដ្ឋេន បញ្ញា។ **តេន វុច្ចតី**តិអាទិតោ បុច្ឆិតបុច្ឆានិគមេត្វា ទស្សិតា។ តេន ការណេន "ឥមេ ធម្មា អភិញ្ញេយ្យាតិ សោតាវធានំ, តំបជានានា បញ្ញា សុតមយេ ញាណ"ន្តិ វុច្ចតីតិ អត្ថោតិ។

សទ្ធម្មប្បកាសិនិយា បដិសម្ភិទាមគ្គដ្ឋកថាយ

អភិញ្ញេយ្យនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បរិញ្ញេយ្យនិទ្ទេសវណ្ណនា

២១. បរិញ្ញេយ្យនិទ្ទេសេ កិញ្ចាបិ បរិញ្ញាសទ្ទេន ញាតបរិញ្ញា, តីរណបរិញ្ញា, បហានបរិញ្ញាតិ តិស្សោ បរិញ្ញា សង្គហិតា។ ហេដ្ឋា "អភិញ្ញេយ្យា"តិ ញាតបរិញ្ញាយ វុត្តត្តា ឧបរិ "បហាតព្ពា"តិ បហានបរិញ្ញាយ វុត្តត្តា

តិវណបរិញ្ញាវ តេច អធិប្បេតា។ **ផស្សោ សាសវោ ឧបាទានិយោ**តិ អាសវានញ្ចេវ ឧបាទានានញ្ច បច្ចយភូតោ តេភូមកផស្សោ។ សោបិ ហិ អត្តានំ អារម្មណំ កត្វា បវត្តមានេហិ សហ អាសវេហីតិ សាសវោ, អារម្មណភាវំ ឧបគន្ត្វា ឧបាទានសម្ពន្ធេនេន ឧបាទានានំ ហិតោតិ ឧបាទានិយោ។ យស្មា ផស្សេ តិវណបរិញ្ញាយ បរិញ្ញាតេ ផស្សមុខេន សេសាបិ អរូបធម្មា តទនុសារេន ច រូបធម្មា បរិញ្ញាយន្តិ, តស្មា ឯកោវ ផស្សោ វុត្តោ។ ឯវំ សេសេសុបិ យថាយោគំ យោជេតព្ពំ។

នាមន្តិ ចត្តារោ ខន្ធា អរូបិនោ និព្ពានញ្ច។ **រូប**ន្តិ ចត្តារិ ច មហាភូតានិ ចតុន្នញ្ច មហាភូតានំ ឧបាទាយ រូបានិ ចតុវីសតិ។ ចត្តារោ ខន្ធា នមនដ្ឋេន នាមំ។ តេ ហិ អារម្មណាភិមុខា នមន្តិ។ សព្ពម្បិ នាមនដ្ឋេន នាមំ។ ចត្តារោ ហិ ខន្ធា អារម្មណេ អញ្ញមញ្ញំ នាមេន្តិ, និព្ពានំ អារម្មណាធិបតិបច្ចយតាយ អត្តនិ អនវជ្ជធម្មេ នាមេតិ។ សន្តតិវសេន សីតាទីហិ រុប្បនដ្ឋេន រូបំ។ **រុប្បនដ្ឋេនា**តិ កុប្បនដ្ឋេន។ សន្តតិវិបរិណាមវសេន ហិ សីតាទីហិ យដ្ឋនីយំ ធម្មជាតំ រូបន្តិ វុច្ចតិ។ តេច បន នាមន្តិ លោកិកមេវ អធិប្បេតំ, រូបំ បន ឯកន្តេន លោកិកមេវ។

តិស្សោ វេទនាតិ សុខា វេទនា, ទុក្ខា វេទនា, អទុក្ខមសុខា វេទនា។ តា លោកិកា ឯវ។ **អាហារា**តិ បច្ចយា។ បច្ចយា ហិ អត្តនោ ផលំ អាហរន្តីតិ អាហារា។ កពឡីការោ អាហារោ ផស្សាហារោ មនោសញ្ចេតនាហារោ វិញ្ញាណាហារោតិ ចត្តារោ។ វត្ថុវសេន កពឡីកាតព្ពត្តា កពឡីការោ , អជ្ឈោហរិតព្ពត្តា អាហារោ។ ឱទនកុម្មាសាទិវត្ថុកាយ ឱជាយេតំ នាមំ។ សា ហិ ឱជដ្ឋមករូបានិ អាហរតីតិ អាហារោ។ ចក្ខុសម្ផស្សាទិកោ ឆព្ពិធោ ផស្សោ តិស្សោ វេទនា អាហរតីតិ អាហារោ។ មនសោ សញ្ចេតនា, ន សត្តស្សាតិ មនោសញ្ចេតនា យថា ចិត្តេកគ្គតា។ មនសា វា សម្បយុត្តា សញ្ចេតនា មនោសញ្ចេតនា យថា អាជញ្ញរថោ។ តេភូមកកុសលាកុសល ចេតនា។ សា ហិ តយោ ភវេ អាហរតីតិ អាហារោ។ **វិញ្ញាណ**ន្តិ ឯកូនវីសតិភេទំ បដិសន្ធិវិញ្ញាណំ។ តញ្ហិ បដិសន្ធិ នាមរូបំ អាហរតីតិ អាហារោ។ **ឧបាទានក្ខន្ធា**តិ ឧបាទានគោចរា ខន្ធា, មជ្ឈបទលោបោ ទដ្ឋព្ពោ។ ឧបាទាន សម្ភូតា វា ខន្ធា ឧបាទានក្ខន្ធា យថា តិណគ្គិ ថុសគ្គិ។ ឧបាទានវិធេយ្យា វា ខន្ធា ឧបាទានក្ខន្ធា យថា រាជ បុរិសោ។ ឧបាទានប្បភវា វា ខន្ធា ឧបាទានក្ខន្ធា យថា បុប្ផរុក្ខោ ផលរុក្ខោ។ ឧបាទានានិ បន កាមុបាទានំ ទិដ្ឋុបាទានំ សីលព្ពតុបាទានំ អត្តវាទុបាទានន្តិ ចត្តារិ។ អត្ថតោ បន ភុសំ អាទានន្តិ ឧបាទានំ។ រូបុបាទា នក្ខន្ធោ, វេទនុបាទានក្ខន្ធោ, សញ្ញុបាទានក្ខន្ធោ, សង្ខារុបាទានក្ខន្ធោ, វិញ្ញាណុបាទានក្ខន្ធោតិ បញ្ច។

ឆ អជ្ឈត្តិកានិ អាយតនានីតិ ចក្ខាយតនំ, សោតាយតនំ, ឃានាយតនំ, ជិវ្ហាយតនំ, កាយាយតនំ, មនាយតនំ។

សត្ត វិញ្ញាណដ្ឋិតិយោតិ កតមា សត្ត? វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា –

“សន្តិ, ភិក្ខវេ (អ. និ. ៧.៤៤; ទី. និ. ៣.៣៣២), សត្តា នានត្តកាយា នានត្តសញ្ញិនោ។ សេយ្យថាបិ មនុស្សា ឯកច្ចេ ច ទេវា ឯកច្ចេ ច វិនិបាតិកា។ អយំ បឋមា វិញ្ញាណដ្ឋិតិ។

“សន្តិ, ភិក្ខវេ, សត្តា នានត្តកាយា ឯកត្តសញ្ញិនោ។ សេយ្យថាបិ ទេវា ព្រហ្មកាយិកា បឋមាភិនិព្ពត្តា។ អយំ ទុតិយា វិញ្ញាណដ្ឋិតិ។

“សន្តិ, ភិក្ខវេ, សត្តា ឯកត្តកាយា នានត្តសញ្ញិនោ។ សេយ្យថាបិ ទេវា អាភស្សរា។ អយំ តតិយា វិញ្ញាណដ្ឋិតិ។

“សន្តិ, ភិក្ខវេ, សត្តា ឯកត្តកាយា ឯកត្តសញ្ញិនោ។ សេយ្យថាបិ ទេវា សុភកិណ្ហា។ អយំ ចតុត្ថា វិញ្ញាណដ្ឋិតិ។

“សន្តិ, ភិក្ខវេ, សត្តា សព្ពសោ រូបសញ្ញានំ សមតិក្កមា បដិឃសញ្ញានំ អត្ថង្គមា នានត្តសញ្ញានំ អមនសិការា ‘អនន្តោ អាកាសោ’តិ អាកាសានញ្ចាយតនូបគា។ អយំ បញ្ចមី វិញ្ញាណដ្ឋិតិ។

“សន្តិ, ភិក្ខវេ, សត្តា សព្ពសោ អាកាសានញ្ចាយតនំ សមតិក្កម្ម ‘អនន្តំ វិញ្ញាណ’ន្តិ វិញ្ញាណញ្ចាយតនូបគា។ អយំ ឆដ្ឋា វិញ្ញាណដ្ឋិតិ។

“សន្តិ , ភិក្ខវេ, សត្តា សព្ពសោ វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ សមតិក្កម្ម ‘នត្ថិ កិញ្ចី’តិ អាកិញ្ចញ្ញាយតនូបគា។ អយំ សត្តមី វិញ្ញាណដ្ឋិតិ។ ឥមា ខោ, ភិក្ខវេ, សត្ត វិញ្ញាណដ្ឋិតិយោ”តិ (អ. និ. ៧.៤៤; ទី. និ. ៣.៣៣២)។

វិញ្ញាណដ្ឋិតិយោតិ បដិសន្ធិវិញ្ញាណស្ស ឋានានិ សវិញ្ញាណកា ខន្ធា ឯវ។ តត្ថ **សេយ្យថាបី**តិ និទស្សនត្ថេ និបាតោ។ **មនុស្សា**តិ អបរិមាណេសុបិ ចក្កវាឡេសុ អបរិមាណានំ មនុស្សានំ វណ្ណសណ្ឋានាទិវសេន ទ្វេបិ ឯក សទិសា នត្ថិ។ យេបិ វណ្ណេន វា សណ្ឋានេន វា សទិសា ហោន្តិ, តេបិ អាលោកិតវិលោកិតាទីហិ វិសទិសាវ ហោន្តិ, តស្មា **នានត្តកាយា**តិ វុត្តា។ បដិសន្ធិសញ្ញា បន នេសំ តិហេតុកាបិ ទុហេតុកាបិ អហេតុកាបិ ហោតិ, តស្មា **នានត្តសញ្ញិនោ**តិ វុត្តា។ **ឯកច្ចេ ច ទេវា**តិ ឆ កាមាវចរទេវា។ តេសុ ហិ កេសញ្ចិ កាយោ នីលោ ហោតិ, កេសញ្ចិ បីតកាទិវណ្ណោ, សញ្ញា បន នេសំ តិហេតុកាបិ ទុហេតុកាបិ ហោតិ, អហេតុកា ន ហោតិ។ **ឯកច្ចេ ច វិនិបាតិកា**តិ ចតុអបាយវិនិមុត្តា បុនព្ពសុមាតា យក្ខិនី, បិយង្ករមាតា, ផុស្សមិត្តា, ធម្មគុត្តាតិ ឯវមាទយោ អញ្ញេ ច វេមានិកា បេតា។ ឯតេសញ្ហិ ឱទាតកាឡមង្គុរច្ឆវិសាមវណ្ណាទិវសេន ចេវ កិសថូលរស្សទីឃវសេន ច កាយោ នានា ហោតិ, មនុស្សានំ វិយ តិហេតុកទ្វិហេតុកាហេតុកវសេន សញ្ញាបិ។ តេ បន ទេវា វិយ ន មហេសក្ខា, កបណមនុស្សា វិយ អប្បេសក្ខា ទុល្លភឃាសច្ឆាទនា ទុក្ខបីឡិតា វិហរន្តិ។ ឯកច្ចេ កាឡបក្ខេ ទុក្ខិតា ជុណ្ហបក្ខេ សុខិតា ហោន្តិ, តស្មា សុខសមុស្សយតោ វិនិបតិតត្តា **វិនិបាតិកា**តិ វុត្តា។ យេ បនេត្ថ តិហេតុកា, តេសំ ធម្មាភិសមយោបិ ហោតិ បិយង្ករមាតាទីនំ វិយ។

ព្រហ្មកាយិកាតិ ព្រហ្មបារិសជ្ជព្រហ្មបុរោហិតមហាព្រហ្មានោ។ **បឋមាភិនិព្ពត្តា**តិ តេ សព្ពេបិ បឋមជ្ឈានេន និព្ពត្តា។ ព្រហ្មបារិសជ្ជា បន បរិត្តេន, ព្រហ្មបុរោហិតា មជ្ឈិមេន, កាយោ ច តេសំ វិប្ផារិកតរោ ហោតិ។ មហាព្រហ្មានោ បណីតេន, កាយោ បន នេសំ អតិវិប្ផារិកតរោ ហោតិ។ ឥតិ តេ កាយស្ស នានត្តា, បឋមជ្ឈានវសេន សញ្ញាយ ឯកត្តា **នានត្តកាយា ឯកត្តសញ្ញិនោ**តិ វុត្តា។ យថា ច តេ, ឯវំ ចតូសុ អបាយេសុ សត្តា។ និរយេសុ ហិ កេសញ្ចិ គាវុតំ, កេសញ្ចិ អឌ្ឍយោជនំ , កេសញ្ចិ តិគាវុតំ អត្តភាវោ ហោតិ, ទេវទត្តស្ស បន យោជនសតិកោ ជាតោ។ តិរច្ឆានេសុបិ កេចិ ខុទ្ទកា ហោន្តិ, កេចិ មហន្តា។ បេត្តិវិសយេសុបិ កេចិ សដ្ឋិហត្ថា កេចិ អសីតិហត្ថា ហោន្តិ កេចិ សុវណ្ណា កេចិ ទុព្ពណ្ណា។ តថា កាលកញ្ចិកា អសុរា។ អបិចេត្ថ ទីឃបិដ្ឋិកា បេតា នាម សដ្ឋិយោជនិកាបិ ហោន្តិ, សញ្ញា បន សព្ពេសម្បិ អកុសលវិបាកាហេតុកាវ ហោតិ។ ឥតិ អបាយិកាបិ “នានត្តកាយា ឯកត្តសញ្ញិនោ”តិ សង្ខ្យំ គច្ឆន្តិ។

អាភស្សរាតិ ទណ្ឌឧក្កាយ អច្ចិ វិយ ឯតេសំ សរីរតោ អាភា ឆិជ្ជិត្វា ឆិជ្ជិត្វា បតន្តី វិយ សរតិ វិសរតីតិ អាភស្សរា។ តេសុ បញ្ចកនយេ ទុតិយតតិយជ្ឈានទ្វយំ បរិត្តំ ភាវេត្វា ឧប្បន្នា **បរិត្តាភា** នាម ហោន្តិ, មជ្ឈិមំ ភាវេត្វា ឧប្បន្នា **អប្បមាណាភា** នាម ហោន្តិ, បណីតំ ភាវេត្វា ឧប្បន្នា **អាភស្សរា** នាម ហោន្តិ។ ឥធ បន ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទវសេន សព្ពេវ តេ គហិតា។ សព្ពេសញ្ហិ តេសំ កាយោ ឯកវិប្ផារោវ ហោតិ, សញ្ញា បន អវិតក្កវិចារមត្តា ច អវិតក្កអវិចារា ចាតិ នានា។

សុភកិណ្ហាតិ សុភេន វោកិណ្ណា វិកិណ្ណា, សុភេន សរីរប្បភាវណ្ណេន ឯកគ្ឃនាតិ អត្ថោ។ ឯតេសញ្ហិ ន អាភស្សរានំ វិយ ឆិជ្ជិត្វា ឆិជ្ជិត្វា បភា គច្ឆតីតិ។ ចតុក្កនយេ តតិយស្ស, បញ្ចកនយេ ចតុត្ថស្ស បរិត្តមជ្ឈិមបណីតស្ស ឈានស្សវសេន **បរិត្តសុភអប្បមាណសុភសុភកិណ្ហា** នាម ហុត្វា និព្ពត្តន្តិ។ ឥតិ សព្ពេបិ តេ **ឯកត្តកាយា** ចេវ ចតុត្ថជ្ឈានសញ្ញាយ **ឯកត្តសញ្ញិនោ** ចាតិ វេទិតព្ពា។ **វេហប្ផលា**បិ ចតុត្ថវិញ្ញាណដ្ឋិតិមេវ ភជន្តិ។ **អសញ្ញសត្តា** វិញ្ញាណាភាវា ឯត្ថ សង្គហំ ន គច្ឆន្តិ, សត្តាវាសេសុ គច្ឆន្តិ។

សុទ្ធាវាសា វិវដ្ដបក្ខេ ឋិតា ន សព្ពកាលិកា, កប្បសតសហស្សម្បិ អសង្ខ្យេយ្យម្បិ ពុទ្ធសុញ្ញេ លោកេ ន ឧប្បជ្ជន្តិ, សោឡសកប្បសហស្សព្ភន្តរេ ពុទ្ធេសុ ឧប្បន្នេសុយេវ ឧប្បជ្ជន្តិ, ធម្មចក្កប្បវត្តស្ស ភគវតោ ខន្ធាវារសទិសា ហោន្តិ, តស្មា នេវ វិញ្ញាណដ្ឋិតី, ន ច សត្តាវាសំ ភជន្តិ។ មហាសិវត្ថេរោ បន – “ន ខោ បន សោ, សារិបុត្ត, សត្តាវាសោ សុលភរូបោ, យោ មយា អនាវុត្ថបុព្ពោ ឥមិនា ទីឃេន អទ្ធុនា អញ្ញត្រ សុទ្ធាវាសេហិ ទេវេហី”តិ (ម. និ. ១.១៦០) ឥមិនា សុត្តេន សុទ្ធាវាសាបិ ចតុត្ថំ វិញ្ញាណដ្ឋិតឹ ចតុត្ថំ សត្តាវាសញ្ច ភជន្តីតិ វទតិ, តំ អប្បដិពាហិតត្តា សុត្តស្ស អនុញ្ញាតំ។

នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ យថេវ សញ្ញាយ, ឯវំ វិញ្ញាណស្សាបិ សុខុមត្តា នេវវិញ្ញាណំ នាវិញ្ញាណំ, តស្មា វិញ្ញាណដ្ឋិតីសុ ន វុត្តំ។

អដ្ឋ លោកធម្មាតិ លាភោ, អលាភោ, យសោ, អយសោ, និន្ទា, បសំសា, សុខំ, ទុក្ខន្តិ ឥមេ អដ្ឋ លោកប្បវត្តិយា សតិ អនុបរមធម្មកត្តា លោកស្ស ធម្មាតិ លោកធម្មា។ ឯតេហិ មុត្តោ សត្តោ នាម នត្ថិ, ពុទ្ធានម្បិ

ហោន្តិយេវ។ យថាហ –

“អដ្ឋិមេ, ភិក្ខវេ, លោកធម្មា លោកំ អនុបរិវត្តន្តិ, លោកោ ច អដ្ឋ លោកធម្មេ អនុបរិវត្តតិ។ កតមេ អដ្ឋ? លាភោ ច អលាភោ ច យសោ ច អយសោ ច និន្ទា ច បសំសា ច សុខញ្ច ទុក្ខញ្ច។ ឥមេ ខោ, ភិក្ខវេ, អដ្ឋ លោកធម្មា លោកំ អនុបរិវត្តន្តិ, លោកោ ច ឥមេ អដ្ឋ លោកធម្មេ អនុបរិវត្តតី”តិ (អ. និ. ៨.៦)។

តត្ថ **អនុបរិវត្តន្តី**តិ អនុពន្ធន្តិ នប្បជហន្តិ, លោកតោ ន និវត្តន្តីតិ អត្ថោ។ **លាភោ**តិ បព្ពជិតស្ស ចីវរាទិ, គហដ្ឋស្ស ធនធញ្ញាទិ លាភោ។ សោយេវ អលព្ភមានោ លាភោ **អលាភោ**។ ន លាភោ អលាភោតិ វុច្ចមានេ អត្ថាភាវាបត្តិតោ បរិញ្ញេយ្យោ ន សិយា។ **យសោ**តិ បរិវារោ។ សោយេវ អលព្ភមានោ យសោ **អយសោ**។ **និន្ទា**តិ អវណ្ណភណនំ។ **បសំសា**តិ វណ្ណភណនំ។ **សុខ**ន្តិ កាមាវចរានំ កាយិកចេតសិកំ។ **ទុក្ខ**ន្តិ បុថុជ្ជនសោតាបន្នសកទាគាមីនំ កាយិកចេតសិកំ, អនាគាមិអរហន្តានំ កាយិកមេវ។

នវ សត្តាវាសាតិ សត្តានំ អាវាសា, វសនដ្ឋានានីតិ អត្ថោ។ តានិ បន ឥថាបកាសិតា ខន្ធា ឯវ។ កតមេ នវ? វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា –

“នវយិមេ, ភិក្ខវេ (អ. និ. ៩.២៤; ទី. និ. ៣.៣៤១), សត្តាវាសា។ កតមេ នវ? សន្តិ, ភិក្ខវេ, សត្តា នានត្តកាយា នានត្តសញ្ញិនោ, សេយ្យថាបិ មនុស្សា ឯកច្ចេ ច ទេវា ឯកច្ចេ ច វិនិបាតិកា។ អយំ បឋមោ សត្តាវាសោ។

“សន្តិ, ភិក្ខវេ, សត្តា នានត្តកាយា ឯកត្តសញ្ញិនោ, សេយ្យថាបិ ទេវា ព្រហ្មកាយិកា បឋមាភិនិព្ពត្តា។ អយំ ទុតិយោ សត្តាវាសោ។

“សន្តិ, ភិក្ខវេ, សត្តា ឯកត្តកាយា នានត្តសញ្ញិនោ, សេយ្យថាបិ ទេវា អាភស្សរា។ អយំ តតិយោ សត្តាវាសោ។

“សន្តិ, ភិក្ខវេ, សត្តា ឯកត្តកាយា ឯកត្តសញ្ញិនោ, សេយ្យថាបិ ទេវា សុភកិណ្ហា។ អយំ ចតុត្ថោ សត្តាវាសោ។

“សន្តិ, ភិក្ខវេ, សត្តា អសញ្ញិនោ អប្បដិសំវេទិនោ, សេយ្យថាបិ ទេវា អសញ្ញសត្តា។ អយំ បញ្ចមោ សត្តាវាសោ។

“សន្តិ, ភិក្ខវេ, សត្តា សព្ពសោ រូបសញ្ញានំ សមតិក្កមា បដិឃសញ្ញានំ អត្ថង្គមា នានត្តសញ្ញានំ អមនសិការា ‘អនន្តោ អាកាសោ’តិ អាកាសានញ្ចាយតនូបគា។ អយំ ឆដ្ឋោ សត្តាវាសោ។

“សន្តិ, ភិក្ខវេ, សត្តា សព្ពសោ អាកាសានញ្ចាយតនំ សមតិក្កម្ម ‘អនន្តំ វិញ្ញាណ’ន្តិ វិញ្ញាណញ្ចាយតនូបគា។ អយំ សត្តមោ សត្តាវាសោ។

“សន្តិ, ភិក្ខវេ, សត្តា សព្ពសោ វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ សមតិក្កម្ម ‘នត្ថិ កិញ្ចី’តិ អាកិញ្ចញ្ញាយតនូបគា។ អយំ អដ្ឋមោ សត្តាវាសោ។

“សន្តិ, ភិក្ខវេ, សត្តា សព្ពសោ អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ សមតិក្កម្ម នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនូបគា ។ អយំ នវមោ សត្តាវាសោ។ ឥមេ ខោ, ភិក្ខវេ, នវ សត្តាវាសា”តិ (អ. និ. ៩.២៤; ទី. និ. ៣.៣៤១)។

ទសាយតនានីតិ ចក្ខាយតនំ រូបាយតនំ សោតាយតនំ សទ្ទាយតនំ ឃានាយតនំ គន្ធាយតនំ ជិវ្ហាយតនំ រសាយតនំ កាយាយតនំ ផោដ្ឋព្ពាយតនន្តិ ឯវំ ទស។ មនាយតនធម្មាយតនានិ បន លោកុត្តរមិស្សកត្តា ន គហិតានិ។ ឥមេសុ ទសសុ វិស្សជ្ជនេសុ វិបស្សនាវសេន តីរណបរិញ្ញា វុត្តា, “សព្ពំ, ភិក្ខវេ, បរិញ្ញេយ្យ”ន្តិអាទីសុ បន អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយាទីនំ តិណ្ណំ, និរោធបដិបទានំ សច្ឆិកិរិយាភាវនដ្ឋានំ តេសំយេវ បដិវេធដ្ឋានំ ទុក្ខាទីនំ និស្សរណស្ស អនុប្បាទាទីនំ បញ្ចទសន្នំ, បរិគ្គហដ្ឋាទីនំ ឯកតីសាយ, ឧត្តរិបដិវេធដ្ឋាទីនំ តិណ្ណំ, មគ្គង្គានំ អដ្ឋន្នំ, “បយោគានំ បដិប្បស្សទ្ធដ្ឋោ”តិអាទីនំ ទ្វិន្នំ, អសង្ខតដ្ឋស្ស វុដ្ឋានដ្ឋាទីនំ ទ្វិន្នំ, និយ្យានដ្ឋស្ស អនុពុជ្ឈនដ្ឋាទីនំ តិណ្ណំ, អនុពោធនដ្ឋាទីនំ តិណ្ណំ, អនុពោធបក្ខិយាទីនំ តិណ្ណំ, ឧជ្ជោតនដ្ឋាទីនំ ចតុន្នំ,

បគាបនង្គាទីនំ អង្គារសន្នំ, វិវដ្ដនានុបស្សនាទីនំ នវន្នំ, ឧយេញាណអនុប្បាទេញាណានំ បញ្ញាវិមុត្តិនិព្ពានានន្តិ ឥមេសំ ធម្មានំ បដិលាភវសេន តីរណបរិញ្ញា វុត្តា, សេសានំ យថាយោគំ វិបស្សនាវសេន ច បដិលាភវសេន ច តីរណបរិញ្ញា វុត្តាតិ វេទិតព្ពា។

យេសំ យេសំ ធម្មានំ បដិលាភត្ថាយ វាយមន្តស្ស, តេ តេ ធម្មា បដិលទ្ធា ហោន្តិ។ ឯវំ តេ ធម្មា បរិញ្ញាតា ចេវ ហោន្តិ តីរិតា ចាតិ ហិ កិច្ចសមាបនដ្ឋេន តីរណបរិញ្ញា វុត្តា។ កិច្ចេ ហិ សមាបិតេ តេ ធម្មា បដិលទ្ធា ហោន្តីតិ។ កេចិ បន "អវិបស្សនូបគានំ ញាតបរិញ្ញា"តិ វទន្តិ។ អភិញ្ញេយ្យេន ញាតបរិញ្ញាយ វុត្តត្តា តំ ន សុន្ទរំ។ **បរិញ្ញាតា ចេវ ហោន្តិ តីរិតា ចា**តិ តេ បដិលទ្ធា ឯវ ធម្មា បរិញ្ញាតា ច នាម ហោន្តិ, តីរិតា ច នាមាតិ អត្ថោ។ ឯវំ កិច្ចសមាបនត្ថវសេន បរិញ្ញាតត្ថោ វុត្តោ ហោតិ។

២២. ឥទានិ តមេវត្ថំ ឯកេកធម្មេ បដិលាភវសេន យោជេត្វា អន្តេ ច និគមេត្វា ទស្សេតុំ **នេក្ខម្ម**ន្តិអាទិមាហ។ តំ សព្ពំ បុព្ពេ វុត្តានុសារេនេវ វេទិតព្ពន្តិ។

បរិញ្ញេយ្យនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បហាតព្ពនិទ្ទេសវណ្ណនា

២៣. បហាតព្ពនិទ្ទេសេ **អស្មិមានោ**តិ រូបាទីសុ បញ្ចសុ ឧបាទានក្ខន្ធេសុ អស្មីតិ មានោ។ តស្មិញ្ហិ បហីនេ អរហត្តំ បត្តំ ហោតិ។ រូបរាគាទីសុ វិជ្ជមានេសុបិ សេសានិ អវត្វា អស្មិមានស្សេវ វចនំ ទិដ្ឋិបតិរូបកត្តេន តស្ស ឱឡារិកត្តាតិ វេទិតព្ពំ។ **អវិជ្ជា**តិ សុត្តន្តបរិយាយេន ទុក្ខាទីសុ ចតូសុ ឋានេសុ អញ្ញាណំ, អភិធម្មបរិយាយេន បុព្ពន្តាទីហិ សទ្ធឹ អដ្ឋសុ។ វុត្តញ្ហេតំ –

"តត្ថ កតមា អវិជ្ជា? ទុក្ខេ អញ្ញាណំ, ទុក្ខសមុទយេ អញ្ញាណំ, ទុក្ខនិរោធេ អញ្ញាណំ, ទុក្ខនិរោធគាមិនិយា បដិបទាយ អញ្ញាណំ, បុព្ពន្តេ អញ្ញាណំ, អបរន្តេ អញ្ញាណំ, បុព្ពន្តាបរន្តេ អញ្ញាណំ, ឥទប្បច្ចយតាបដិច្ចសមុប្បន្នេសុ ធម្មេសុ អញ្ញាណ"ន្តិ (ធ. ស. ១១០៦; វិភ. ២២៦)។

ភវតណ្ហាតិ កាមភវាទីសុ ភវេសុ បត្ថនា។ យថាហ –

"តត្ថ កតមា ភវតណ្ហា? យោ ភវេសុ ភវច្ឆន្ទោ ភវរាគោ ភវនន្ទី ភវតណ្ហា ភវសិនេហោ ភវបរិឡាហោ ភវមុច្ឆា ភវជ្ឈោសាន"ន្តិ (វិភ. ៨៩៥)។

តិស្សោ តណ្ហាតិ កាមតណ្ហា, ភវតណ្ហា, វិភវតណ្ហា។ តាសំ អភិធម្មេ ឯវំ និទ្ទេសោ កតោ – តត្ថ កតមា ភវតណ្ហា? ភវទិដ្ឋិសហគតោ រាគោ...បេ.... ចិត្តស្ស សារាគោ, អយំ វុច្ចតិ ភវតណ្ហា។ តត្ថ កតមា វិភវតណ្ហា? ឧច្ឆេទទិដ្ឋិសហគតោ រាគោ...បេ.... ចិត្តស្ស សារាគោ, អយំ វុច្ចតិ វិភវតណ្ហា។ អវសេសា តណ្ហា កាមតណ្ហា។ តត្ថ កតមា កាមតណ្ហា? កាមធាតុបដិសំយុត្តោ រាគោ...បេ.... ចិត្តស្ស សារាគោ, អយំ វុច្ចតិ កាមតណ្ហា។ តត្ថ កតមា ភវតណ្ហា? រូបធាតុអរូបធាតុបដិសំយុត្តោ រាគោ...បេ.... តត្ថ កតមា វិភវតណ្ហា? ឧច្ឆេទទិដ្ឋិសហគតោ រាគោ...បេ.... (វិភ. ៩១៦)។

អដ្ឋកថាយំ បន "បញ្ចកាមគុណិកោ រាគោ កាមតណ្ហា, រូបារូបភវេសុ រាគោ ឈាននិកន្តិសស្សតទិដ្ឋិសហគតោ រាគោ ភវវសេន បត្ថនា ភវតណ្ហា, ឧច្ឆេទទិដ្ឋិសហគតោ រាគោ វិភវតណ្ហា"តិ វុត្តំ។ អយំ ទសុត្តរសុត្តបរិយាយេន យោជនា។ សង្គីតិបរិយាយេន បន អភិធម្មបរិយាយេន ច "អបរាបិ តិស្សោ តណ្ហា កាមតណ្ហា រូបតណ្ហា អរូបតណ្ហា។ អបរាបិ តិស្សោ តណ្ហា រូបតណ្ហា អរូបតណ្ហា និរោធតណ្ហា"តិ (ទី. និ. ៣.៣០៥; វិភ. ៩១៧-៩១៨) វុត្តា តណ្ហាបិ ឯត្ថ យុជ្ជន្តិ។ តាសុ បញ្ច កាមធាតុរូបធាតុអរូបធាតុបដិសំយុត្តា, អន្តិមា ឧច្ឆេទទិដ្ឋិសហគតា។

ចត្តារោ ឱឃាតិ កាមោឃោ, ភវោឃោ, ទិដ្ឋោឃោ, អវិជ្ជោឃោ។ យស្ស សំវិជ្ជន្តិ, តំ វដ្ដស្មឹ ឱហនន្តិ ឱសីទាបេន្តីតិ ឱឃា។ ពលវកិលេសា ឯតេ។ កាមគុណសង្ខាតេ កាមេ ឱឃោ កាមោឃោ។ កាមតណ្ហាយេតំ នាមំ។ រូបារូបសង្ខាតេ កម្មតោ ច ឧបបត្តិតោ ច ទុវិធេបិ ភវេ ឱឃោ ភវោឃោ។ ភវតណ្ហាយេតំ នាមំ។ ទិដ្ឋិ ឯវ ឱឃោ ទិដ្ឋោឃោ។ "សស្សតោ លោកោ"តិអាទិកាយ ទិដ្ឋិយា ឯតំ នាមំ។ អវិជ្ជា ឯវ ឱឃោ អវិជ្ជោឃោ, ទុក្ខាទីសុ អញ្ញាណស្សេតំ នាមំ។

បញ្ច នីវរណានីតិ កាមច្ឆន្ទនីវរណំ ព្យាបាទនីវរណំ ថិនមិទ្ធនីវរណំ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចនីវរណំ វិចិកិច្ឆានីវរណំ។ ចិត្តំ នីវរន្តិ បរិយោនន្ធន្តីតិ នីវរណានិ។ កាមីយន្តីតិ កាមា។ បញ្ច កាមគុណា។ កាមេសុ ឆន្ទោ កាមច្ឆន្ទោ។ កាមយតីតិ វា កាមោ, កាមោ ឯវ ឆន្ទោ, ន កត្តុកម្យតាឆន្ទោ ន ធម្មច្ឆន្ទោតិ កាមច្ឆន្ទោ។ កាមតណ្ហាយេតំ នាមំ។ ព្យាបជ្ជតិ តេន ចិត្តំ បូតិភាវំ គច្ឆតិ, ព្យាបាទយតិ វា វិនយាចាររូបសម្បត្តិហិតសុខានីតិ ព្យាបាទោ។ ទោសស្សេតំ នាមំ។ ថិននតា ថិនំ, មិទ្ធនតា មិទ្ធំ, អនុស្សាហសំហននតា អសត្តិវិឃាតោ ចាតិ អត្ថោ។ ចិត្តស្ស អនុស្សាហោ ថិនំ, ចេតសិកានំ អកម្មញ្ញតា មិទ្ធំ, ថិនញ្ច មិទ្ធញ្ច ថិនមិទ្ធំ។ ឧទ្ធតស្ស ភាវោ ឧទ្ធច្ចំ, អវូបសមោតិ អត្ថោ។ វិក្ខេបស្សេតំ នាមំ។ កុច្ឆិតំ កតំ កុកតំ, កុកតស្ស ភាវោ កុក្កុច្ចំ, គរហិតកិរិយភាវោតិ អត្ថោ។ បច្ឆានុតាបស្សេតំ នាមំ។ វិគតា ចិកិច្ឆាតិ វិចិកិច្ឆា, វិគតបញ្ញាតិ អត្ថោ។ សភាវំ វា វិចិនន្តោ ឯតាយ កិច្ឆតិ កិលមតីតិ វិចិកិច្ឆា។ ពុទ្ធាទីសុ សំសយស្សេតំ នាមំ។ កាមច្ឆន្ទោ ឯវ នីវរណំ កាមច្ឆន្ទនីវរណំ។ ឯវំ សេសេសុបិ។

ឆ ធម្មា, ឆទ្ធម្មាតិ វា បាឋោ។ **ឆ តណ្ហាកាយា**តិ រូបតណ្ហា សទ្ទតណ្ហា គន្ធតណ្ហា រសតណ្ហា ផោដ្ឋព្ពតណ្ហា ធម្មតណ្ហា។ រូបេ តណ្ហា រូបតណ្ហា។ សា ឯវ កាមតណ្ហាទិភេទេន អនេកភេទត្តា រាសដ្ឋេន កាយោតិ វុត្តា។ ឯវំ សេសេសុបិ។

សត្តានុសយាតិ កាមរាគានុសយោ បដិឃានុសយោ មានានុសយោ ទិដ្ឋានុសយោ វិចិកិច្ឆានុសយោ ភវរាគានុសយោ អវិជ្ជានុសយោ។ អប្បហីនដ្ឋេន អនុសេន្តីតិ អនុសយា។ កាមេសុ រាគោ កាមរាគោ, កាមោ ឯវ វា រាគោតិ កាមរាគោ។ អារម្មណស្មិំ បដិហញ្ញតីតិ បដិឃំ។ អយាថាវទស្សនដ្ឋេន ទិដ្ឋិ។ សេយ្យាទិវសេន មញ្ញតីតិ មានោ។ ភវេសុ រាគោ ភវរាគោ។ ថាមគតោ កាមរាគោ កាមរាគានុសយោ។ ឯវំ សេសេសុបិ។

អដ្ឋ មិច្ឆត្តាតិ មិច្ឆាទិដ្ឋិ មិច្ឆាសង្កប្បោ មិច្ឆាវាចា មិច្ឆាកម្មន្តោ មិច្ឆាអាជីវោ មិច្ឆាវាយាមោ មិច្ឆាសតិ មិច្ឆាសមាធិ។ “ហិតសុខាវហា មេ ភវិស្សន្តី”តិ ឯវំ អាសីសិតាបិ តថាអភាវតោ អសុភាទីសុយេវ សុភន្តិអាទិវិបរីតប្បវត្តិតោ ច មិច្ឆាសភាវាតិ មិច្ឆត្តា។ មិច្ឆា បស្សតិ, មិច្ឆា វា ឯតាយ បស្សន្តីតិ មិច្ឆាទិដ្ឋិ។ អថ វា វិបរីតា ទិដ្ឋីតិ មិច្ឆាទិដ្ឋិ, អយាថាវទិដ្ឋីតិ វា មិច្ឆាទិដ្ឋិ, វិរជ្ឈិត្វា គហណតោ វា វិតថា ទិដ្ឋីតិ មិច្ឆាទិដ្ឋិ, អនត្ថាវហត្តា បណ្ឌិតេហិ កុច្ឆិតា ទិដ្ឋីតិ វាមិច្ឆាទិដ្ឋិ។ មិច្ឆាសង្កប្បាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **មិច្ឆាទិដ្ឋី**តិ សស្សតុច្ឆេទាភិនិវេសោ។ **មិច្ឆាសង្កប្បោ**តិ កាមវិតក្កាទិតិវិធោ វិតក្កោ។ **មិច្ឆាវាចា**តិ មុសាវាទាទិចតុព្ពិធា ចេតនា។ **មិច្ឆាកម្មន្តោ**តិ បាណាតិបាតាទិតិវិធា ចេតនា។ **មិច្ឆាអាជីវោ**តិ មិច្ឆាជីវបយោគសមុដ្ឋាបិកា ចេតនា។ **មិច្ឆាវាយាមោ**តិ អកុសលចិត្តសម្បយុត្តំ វីរិយំ។ **មិច្ឆាសតី**តិ សតិបដិបក្ខភូតោ អកុសលចិត្តុប្បាទោ។ **មិច្ឆាសមាធី**តិ អកុសលសមាធិ។

នវ តណ្ហាមូលកាតិ (ទី. និ. ២.១០៣; ៣.៣៥៩) តណ្ហំ បដិច្ច បរិយេសនា, បរិយេសនំ បដិច្ច លាភោ, លាភំ បដិច្ច វិនិច្ឆយោ, វិនិច្ឆយំ បដិច្ច ឆន្ទរាគោ, ឆន្ទរាគំ បដិច្ច អជ្ឈោសានំ, អជ្ឈោសានំ បដិច្ច បរិគ្គហោ, បរិគ្គហំ បដិច្ច មច្ឆរិយំ, មច្ឆរិយំ បដិច្ច អារក្ខោ, អារក្ខាធិករណំ ទណ្ឌាទានសត្ថាទានកលហវិគ្គហវិវាទតុវំតុវំបេសុញ្ញមុសាវាទា អនេកេ បាបកា អកុសលា ធម្មា សម្ភវន្តិ (ទី. និ. ២.១០៤; ៣.៣៥៩)។ ឥមេ នវ តណ្ហាមូលកា ធម្មា។ តណ្ហា មូលំ ឯតេសន្តិ តណ្ហាមូលកា។ បរិយេសនាទយោ អកុសលា ឯវ។ **តណ្ហំ, បដិច្ចា**តិ តណ្ហំ និស្សាយ។ **បរិយេសនា**តិ រូបាទិអារម្មណបរិយេសនា។ សា ហិ តណ្ហាយ សតិ ហោតិ។ **លាភោ**តិ រូបាទិអារម្មណបដិលាភោ, សោ ហិ បរិយេសនាយ សតិ ហោតិ។ វិនិច្ឆយោ បន ញាណតណ្ហាទិដ្ឋិវិតក្កវសេន ចតុព្ពិធោ។ តត្ថ “សុខវិនិច្ឆយំ ជញ្ញា, សុខវិនិច្ឆយំ ញត្វា អជ្ឈត្តំ សុខមនុយុញ្ជេយ្យា”តិ (ម. និ. ៣.៣២៣) អយំ **ញាណវិនិច្ឆយោ**។ “វិនិច្ឆយោតិ ទ្វេ វិនិច្ឆយា តណ្ហាវិនិច្ឆយោ ច ទិដ្ឋិវិនិច្ឆយោ ចា”តិ (មហានិ. ១០២) ឯវំ អាគតានិ អដ្ឋសតតណ្ហាវិចរិតានិ **តណ្ហាវិនិច្ឆយោ** ។ ទ្វាសដ្ឋិ ទិដ្ឋិយោ **ទិដ្ឋិវិនិច្ឆយោ**។ “ឆន្ទោ ខោ, ទេវានមិន្ទ, វិតក្កនិទានោ”តិ (ទី. និ. ២.៣៥៨) ឥមស្មិំ បន សុត្តេ ឥធ វិនិច្ឆយោតិ វុត្តោ វិតក្កោយេវ អាគតោ។ លាភំ លភិត្វា ហិ ឥដ្ឋានិដ្ឋំ សុន្ទរាសុន្ទរញ្ច វិតក្កេនេវ វិនិច្ឆិនាតិ “ឯត្តកំ មេ រូបារម្មណត្ថាយ ភវិស្សតិ, ឯត្តកំ សទ្ទាទិអារម្មណត្ថាយ, ឯត្តកំ មយ្ហំ ភវិស្សតិ, ឯត្តកំ បរស្ស, ឯត្តកំ បរិភុញ្ជិស្សាមិ, ឯត្តកំ និទហិស្សាមី”តិ។ តេន វុត្តំ – “លាភំ បដិច្ច វិនិច្ឆយោ”តិ។ **ឆន្ទរាគោ**តិ ឯវំ អកុសលវិតក្កេន វិតក្កិតេ វត្ថុស្មិំ ទុព្ពលរាគោ ច ពលវរាគោ ច ឧប្បជ្ជតិ។ **ឆន្ទោ**តិ ឯត្ថ ទុព្ពលរាគស្សាធិវចនំ, **រាគោ**តិ ពលវរាគស្ស។ **អជ្ឈោសាន**ន្តិ អហំ មមាតិ ពលវសន្និដ្ឋានំ។ **បរិគ្គហោ**តិ តណ្ហាទិដ្ឋិវសេន បរិគ្គហករណំ។ **មច្ឆរិយ**ន្តិ បរេហិ សាធារណភាវស្ស អសហនតា។ តេនេវស្ស បោរាណា ឯវំ វចនត្ថំ វទន្តិ “ឥទំ អច្ឆរិយំ មយ្ហមេវ ហោតុ, មា អញ្ញស្ស អច្ឆរិយំ ហោតូតិ បវត្តត្តា មច្ឆរិយន្តិ វុច្ចតី”តិ។ **អារក្ខោ**តិ ទ្វារបិទហនមញ្ជូសគោបនាទិវសេន សុដ្ឋុ រក្ខណំ។ អធិករោតីតិ អធិករណំ។ ការណស្សេតំ នាមំ។ **អារក្ខាធិករណ**ន្តិ ភាវនបុំសកំ, អារក្ខហេតូតិ អត្ថោ។ ទណ្ឌាទានាទីសុ បរនិសេធនត្ថំ ទណ្ឌស្ស អាទានំ **ទណ្ឌាទានំ**។ ឯកតោធារាទិនោ សត្ថស្ស អាទានំ **សត្ថាទានំ**។ កាយកលហោបិ វាចាកលហោបិ **កលហោ**។ បុរិមោ បុរិមោ វិរោធោ **វិគ្គហោ**។ បច្ឆិមោ បច្ឆិមោ **វិវាទោ។ តុវំតុវ**ន្តិ អគារវវសេន តុវំតុវំវចនំ។

ទស មិច្ឆត្តាតិ មិច្ឆាទិដ្ឋិ...បេ.... មិច្ឆាសមាធិ មិច្ឆាញាណំ មិច្ឆាវិមុត្តិ។ តត្ថ **មិច្ឆាញាណ**ន្តិ បាបកិរិយាសុ ឧបាយចិន្តាវសេន បាបំ កត្វា សុកតំ មយាតិ បច្ចវេក្ខណាការេន ច ឧប្បន្នោ មោហោ។ **មិច្ឆាវិមុត្តី**តិ អវិមុត្តស្សេវ សតោ វិមុត្តិសញ្ញិតា។

២៥. ឆ្ទានិ អនេកភេទេន បហានេន បហាតព្ពេ ទស្សេតុំ **ទ្វេ បហានានី**តិអាទិ អារទ្ធំ។ បហានេសុ ហិ វិញ្ញាតេសុ តេន តេន បហាតព្ពា ធម្មា សុវិញ្ញេយ្យា ហោន្តិ។ បញ្ចសុ បហានេសុ លោកិកានិ ច ទ្វេ បហានានិ អប្បយោគំ និស្សរណប្បហានញ្ច ឋបេត្វា អប្បយោគានេវ ទ្វេ លោកុត្តរបហានានិ បឋមំ វុត្តានិ។ សម្មា ឧច្ឆិជ្ជន្តិ ឯតេន កិលេសាតិ សមុច្ឆេទោ, បហីយន្តិ ឯតេន កិលេសាតិ បហានំ។ សមុច្ឆេទសង្ខាតំ បហានំ, ន សេសប្បហានន្តិ **សមុច្ឆេទប្បហានំ**។ កិលេសានំ បដិប្បស្សទ្ធត្តា បដិប្បស្សទ្ធិ, បហីនត្តា បហានំ, បដិប្បស្សទ្ធិសង្ខាតំ បហានំ **បដិប្បស្សទ្ធិប្បហានំ**។ លោកំ ឧត្តរតីតិ **លោកុត្តរោ**។ និព្ពានសង្ខាតំ ខយំ គច្ឆតីតិ ខយគាមី, ខយគាមី ច សោ មគ្គោ ចាតិ **ខយគាមិមគ្គោ,** តំ ភាវយតោ សោ មគ្គោ សមុច្ឆេទប្បហានន្តិ អត្ថោ។ តថា ផលក្ខណេ លោកុត្តរផលមេវ បដិប្បស្សទ្ធិប្បហានំ។

កាមានមេតំ និស្សរណន្តិអាទីសុ កាមតោ រូបតោ សង្ខតតោ និស្សរន្តិ ឯតេនាតិ **និស្សរណំ,** តេហិ វា និស្សដត្តា និស្សរណំ។ អសុភជ្ឈានំ។ កាមេហិ និក្ខន្តត្តា **នេក្ខម្មំ**។ អនាគាមិមគ្គោ វា។ អសុភជ្ឈានញ្ហិ វិក្ខម្ភនតោ កាមានំ និស្សរណំ, តំ ឈានំ បាទកំ កត្វា ឧប្បាទិតអនាគាមិមគ្គោ បន សមុច្ឆេទតោ សព្ពសោ កាមានំ អច្ចន្តនិស្សរណំ។ រុប្បតីតិ រូបំ, ន រូបំ អរូបំ មិត្តបដិបក្ខា អមិត្តា វិយ, លោភាទិបដិបក្ខា អលោភាទយោ វិយ ច រូបបដិបក្ខោតិ អត្ថោ។ ផលវសេន វា នត្ថេត្ថ រូបន្តិ អរូបំ, អរូបមេវ **អារុប្បំ**។ អរូបជ្ឈានានិ។ តានិ រូបានំ និស្សរណំ នាម។ អរូបេហិបិ អរហត្តមគ្គោ បុន ឧប្បត្តិនិវារណតោ សព្ពសោ រូបានំ និស្សរណំ នាម។ **ភូត**ន្តិ ជាតំ។ **សង្ខត**ន្តិ បច្ចយេហិ សង្គម្ម កតំ។ **បដិច្ចសមុប្បន្ន**ន្តិ តេ តេ បច្ចយេ បដិច្ច សម្មា សហ ច ឧប្បន្នំ។ បឋមេន សញ្ជាតត្តទីបនេន អនិច្ចតា, ទុតិយេន អនិច្ចស្សាបិ សតោ បច្ចយានុភាវទីបនេន បរាយត្តតា, តតិយេន បរាយត្តស្សាបិ សតោ បច្ចយានំ អព្យាបារត្តទីបនេន ឯវំធម្មតា ទីបិតា ហោតិ។ **និរោធោ**តិ និព្ពានំ។ និព្ពានញ្ហិ អាគម្ម ទុក្ខំ និរុជ្ឈតីតិ និរោធោតិ វុច្ចតិ។ សោ ឯវ ច សព្ពសង្ខតតោ និស្សដត្តា តស្ស សង្ខតស្ស និស្សរណំ នាម។ អដ្ឋកថាយំ បន –

> “និរោធោ តស្ស និស្សរណន្តិ ឥធ អរហត្តផលំ និរោធោតិ អធិប្បេតំ។ អរហត្តផលេន ហិ និព្ពានេ ទិដ្ឋេ បុន អាយតឹ សព្ពសង្ខារា ន ហោន្តីតិ អរហត្តសង្ខាតស្ស និរោធស្ស បច្ចយត្តា និរោធោតិ វុត្ត”ន្តិ វុត្តំ។

នេក្ខម្មំ បដិលទ្ធស្សាតិអាទីសុ អសុភជ្ឈានស្ស និស្សរណត្តេ វិក្ខម្ភនប្បហានេន, អនាគាមិមគ្គស្ស និស្សរណត្តេ សមុច្ឆេទប្បហានេន កាមា បហីនា ចេវ ហោន្តិ បរិច្ចត្តា ច។ អរូបជ្ឈានានំ និស្សរណត្តេ ច អរហត្តមគ្គស្ស និស្សរណត្តេ ច ឯវមេវ រូបា យោជេតព្ពា។ រូបេសុ ហិ ឆន្ទរាគប្បហានេន រូបានំ សមុច្ឆេទោ ហោតិ។ **រូបា**តិ ចេត្ថ លិង្គវិបល្លាសោ កតោ។ និព្ពានស្ស និស្សរណត្តេ និស្សរណប្បហានេន, អរហត្តផលស្ស និស្សរណត្តេ បដិប្បស្សទ្ធិប្បហានេន សង្ខារា បហីនា ចេវ ហោន្តិ បរិច្ចត្តា ច។ និព្ពានស្ស ច និស្សរណត្តេ អារម្មណករណវសេន បដិលាភោ វេទិតព្ពោ។

ទុក្ខសច្ចន្តិអាទីសុ **បរិញ្ញាបដិវេធ**ន្តិអាទិ ភាវនបុំសកវចនំ។ បរិញ្ញាយ បដិវេធោ បរិញ្ញាបដិវេធោ។ តំ បរិញ្ញាបដិវេធំ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **បជហាតី**តិ តថា តថា បដិវិជ្ឈន្តោ បហាតព្ពេ កិលេសេ បជហាតីតិ អត្ថោ គហេតព្ពោ។ លោកិយលោកុត្តរេសុបិ ឆន្ទរាគប្បហានេន វា តានិ បជហាតីតិ អត្ថោ។ បជហាតីតិបិ បាឋោ។ យថា នាវា អបុព្ពំ អចរិមំ ឯកក្ខណេ ចត្តារិ កិច្ចានិ ករោតិ, ឱរិមំ តីរំ បជហតិ, សោតំ ឆិន្ទតិ, ភណ្ឌំ វហតិ, បារិមំ តីរំ អប្បេតិ, ឯវមេវ មគ្គញាណំ អបុព្ពំ អចរិមំ ឯកក្ខណេ ចត្តារិ សច្ចានិ អភិសមេតិ, ទុក្ខំ បរិញ្ញាភិសមយេន អភិសមេតិ, សមុទយំ បហានាភិសមយេន អភិសមេតិ, មគ្គំ ភាវនាភិសមយេន អភិសមេតិ, និរោធំ សច្ឆិកិរិយាភិសមយេន អភិសមេតិ។ កឹ វុត្តំ ហោតិ? “និរោធំ អារម្មណំ កត្វា ចត្តារិ សច្ចានិ បាបុណាតិ បស្សតិ បដិវិជ្ឈតី”តិ (វិសុទ្ធិ. ២.៨៣៩) វុត្តត្តា ឯកក្ខណេបិ វិសុំ វិសុំ វិយ បហានានិ វុត្តានីតិ វេទិតព្ពានិ។

បញ្ចសុ បហានេសុ យំ សសេវាលេ ឧទកេ បក្ខិត្តេន ឃដេន សេវាលស្ស វិយ តេន តេន លោកិយសមាធិនា នីវរណាទីនំ បច្ចនីកធម្មានំ វិក្ខម្ភនំ ទូរីករណំ, ឥទំ **វិក្ខម្ភនប្បហានំ** នាម។ **វិក្ខម្ភនប្បហានញ្ច នីវរណានំ បឋមំ ឈានំ ភាវយតោ**តិ នីវរណានំយេវ បហានំ បាកដត្តា វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ នីវរណានិ ហិ ឈានស្ស បុព្ពភាគេបិ បច្ឆាភាគេបិ ន សហសា ចិត្តំ អជ្ឈោត្ថរន្តិ, អជ្ឈោត្ថដេសុ ច តេសុ ឈានំ បរិហាយតិ, វិតក្កាទយោ បន

ទុតិយជ្ឈានាទិតោ បុព្វេ បច្ឆា ច អប្បដិបក្ខា ហុត្វា បវត្តន្តិ។ តស្មា នីវរណានំ វិក្ខម្ភនំ បាកដំ។ យំ បន រត្តិភាគេ សមុជ្ជលិតេន បទីបេន អន្ធការស្ស វិយ តេន តេន វិបស្សនាយ អវយវភូតេន ញាណង្គេន បដិបក្ខវសេនេវ តស្ស តស្ស ច បហាតព្ពធម្មស្ស បហានំ, ឥទំ **តទង្គប្បហានំ** នាម។ **តទង្គប្បហានញ្ច ទិដ្ឋិគតានំ និព្ពេធភាគិយំ សមាធិ ភាវយតោ**តិ ទិដ្ឋិគតានំយេវ បហានំ ឱឡារិកវសេន វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ ទិដ្ឋិគតញ្ហិ ឱឡារិកំ, និច្ចសញ្ញាទយោ សុខុមា។ តត្ថ ទិដ្ឋិគតានន្តិ ទិដ្ឋិយេវ ទិដ្ឋិគតំ "គូថគតំ មុត្តគត"ន្តិអាទីនិ (អ. និ. ៩.១១) វិយ។ គន្តព្ពាភាវតោ ចទិដ្ឋិយា គតមត្តមេវេតន្តិបិ ទិដ្ឋិគតំ, ទ្វាសដ្ឋិទិដ្ឋីសុ អន្តោគធត្តា ទិដ្ឋីសុ គតន្តិបិ ទិដ្ឋិគតំ។ ពហុវចនេន តេសំ ទិដ្ឋិគតានំ។ **និព្ពេធភាគិយំ សមាធិ**ន្តិ វិបស្សនាសម្បយុត្តំ សមាធិំ។ យំ បន អសនិវិចក្កាភិហតស្ស (វិសុទ្ធិ. ២.៨៥១) រុក្ខស្ស វិយ អរិយមគ្គញាណេន សំយោជនានំ ធម្មានំ យថា ន បុន បវត្តតិ, ឯវំ បហានំ, ឥទំ **សមុច្ឆេទប្បហានំ** នាម។ **និរោធោ និព្ពានន្តិ** និរោធសង្ខាតំ និព្ពានំ។

ឯវំ បហានវសេន បហាតព្ពេ ធម្មេ ទស្សេត្វា ឥទានិ សរូបេនេវ បុន បហាតព្ពេ ធម្មេ ទស្សេតុំ **សព្ពំ, ភិក្ខវេ, បហាតព្ព**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ ចក្ខាទីនិ ឆន្ទរាគប្បហានេន បហាតព្ពានិ។ **រូបំ បស្សន្តោ បជហាតី**តិអាទីសុ រូបំ អនិច្ចាទិតោ បស្សន្តោ បហាតព្ពេ កិលេសេ បជហាតិ។ **ចក្ខុំ...បេ.... ជរាមរណំ...បេ.... អមតោគធំ និព្ពាន**ន្តិ បេយ្យាលទ្វយេ អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយំ "បស្សន្តោ បជហាតី"តិអាទីសុ តេសុ លោកុត្តរេសុ អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយំ បស្សន្តោ ឧទិក្ខន្តោ អបេក្ខមានោ ឥច្ឆមានោ វិបស្សនាក្ខណេសុ បហាតព្ពេ កិលេសេ បជហាតីតិ តំតំធម្មានុរូបេន យោជេតព្ពំ។

បហាតព្ពនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ភាវេតព្ពនិទ្ទេសវណ្ណនា

២៥. ភាវេតព្ពនិទ្ទេសេ **កាយគតាសតី**តិ កាយគតាសតិសុត្តន្តេ (ម. និ. ៣.១៥៣ អាទយោ) វុត្តា អានាបានចតុឥរិយាបថខុទ្ទកឥរិយាបថទ្វត្តិំសាការចតុធាតុនវសិវថិកាបដិកូល- វវត្ថាបកមនសិការសម្បយុត្តា យថានុរូបំ រូបជ្ឈានសម្បយុត្តា ច សតិ។ សា ហិ តេសុ កាយេសុ គតា បវត្តាតិ កាយគតាតិ វុច្ចតិ។ **សាតសហគតា**តិ មធុរសុខវេទយិតសង្ខាតេន សាតេន សហ ឯកុប្បាទាទិភាវំ គតា។ តញ្ហាវេ វោកិណ្ណេ អារម្មណេ និស្សយេ សំសដ្ឋេ ទិស្សតិ **សហគត**សទ្ទោ បញ្ចសុ អត្ថេសុ ជិនវចនេ។ "យាយំ តណ្ហា បោនោព្ភវិកា នន្ទិរាគសហគតា"តិ (វិភ. ២០៣) ឯត្ថ តព្ភាវេ, នន្ទិរាគភូតាតិ អត្ថោ។ "យា, ភិក្ខវេ, វីមំសា កោសជ្ជសហគតា កោសជ្ជសម្បយុត្តា"តិ (សំ. និ. ៥.៨៣២) ឯត្ថ វោកិណ្ណេ, អន្តរន្តរា ឧប្បជ្ជមានេន កោសជ្ជេន វោកិណ្ណាតិ អត្ថោ។ "លាភី ហោតិ រូបសហគតានំ វា សមាបត្តីនំ អរូបសហគតានំ វា សមាបត្តីន"ន្តិ (បុ. ប. ៣-៨) ឯត្ថ អារម្មណេ, រូបារូបារម្មណានន្តិ អត្ថោ។ "អដ្ឋិកសញ្ញាសហគតំ សតិសម្ពោជ្ឈង្គំ ភាវេតី"តិ (សំ. និ. ៥.២៣៨) ឯត្ថ និស្សយេ, អដ្ឋិកសញ្ញានិស្សយំ អដ្ឋិកសញ្ញំ ភាវេត្វា បដិលទ្ធន្តិ អត្ថោ។ "ឥទំ សុខំ ឥមាយ បីតិយា សហគតំ ហោតិ សហជាតំ សម្បយុត្ត"ន្តិ (វិភ. ៥៧៨) ឯត្ថ សំសដ្ឋេ, សម្មិស្សន្តិ អត្ថោ។ ឥមស្មិម្បិ បទេ សំសដ្ឋោ អធិប្បេតោ។ សាតសំសដ្ឋា ហិ សាតសហគតាតិ វុត្តា។ សា ហិ ឋបេត្វា ចតុត្ថំ ឈានំ សេសេសុ សាតសហគតា ហោតិ, សតិបិ ច ឧបេក្ខាសហគតត្តេ យេភុយ្យវសេន សាតសហគតាតិ វុត្តា, បុរិមជ្ឈានមូលកត្តា វា ចតុត្ថជ្ឈានស្ស សាតសហគតាយ ឧបេក្ខាសហគតាបិ វុត្តាវ ហោតិ , ឧបេក្ខាយ បន សន្តេ សុខេ វុត្តត្តា ភគវតា សាតសហគតាតិ ចតុត្ថជ្ឈានសម្បយុត្តាបិ វុត្តាវ ហោតិ។

សមថោ ច វិបស្សនា ចាតិ កាមច្ឆន្ទាទយោ បច្ចនីកធម្មេ សមេតិ វិនាសេតីតិ សមថោ។ សមាធិស្សេតំ នាមំ។ អនិច្ចតាទិវសេន វិវិធេហិ អាការេហិ ធម្មេ បស្សតីតិ វិបស្សនា។ បញ្ញាយេតំ នាមំ។ ឥមេ បន ទ្វេ ទសុត្តរបរិយាយេ បុព្ពភាគាតិ វុត្តា, សង្គីតិបរិយាយេ ច លោកិយលោកុត្តរមិស្សកាតិ។ **តយោ សមាធី**តិ សវិតក្កោ សវិចារោ សមាធិ , អវិតក្កោ វិចារមត្តោ សមាធិ, អវិតក្កោ អវិចារោ សមាធិ។ សម្បយោគវសេន វត្តមានេន សហ វិតក្កេន សវិតក្កោ, សហ វិចារេន សវិចារោ។ សោ ខណិកសមាធិ, វិបស្សនាសមាធិ, ឧបចារសមាធិ, បឋមជ្ឈានសមាធិ។ នត្ថិ ឯតស្ស វិតក្កោតិ អវិតក្កោ។ វិតក្កវិចារេសុ វិចារោ មត្តា បរមា បមាណំ ឯតស្សាតិ វិចារមត្តោ, វិចារតោ ឧត្តរិ វិតក្កេន សម្បយោគំ ន គច្ឆតីតិ អត្ថោ។ សោ បញ្ចកនយេ ទុតិយជ្ឈានសមាធិ, តទុភយវិរហិតោ អវិតក្កោ អវិចារោ សមាធិ។ សោ ចតុក្កនយេ ទុតិយជ្ឈានាទិ, បញ្ចកនយេ តតិយជ្ឈានាទិ រូបាវចរសមាធិ។ ឥមេ តយោបិ លោកិយា ឯវ។ សង្គីតិបរិយាយេ អបរេបិ តយោ សមាធី វុត្តា – "សុញ្ញតោ សមាធិ, អនិមិត្តោ សមាធិ, អប្បណិហិតោ សមាធី"តិ (ទី. និ. ៣.៣០៥)។ ន តេ ឥធ អធិប្បេតា។

ចត្តារោ សតិបដ្ឋានាតិ កាយានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ, វេទនានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ, ចិត្តានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ, ធម្មានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ។ បុព្ពភាគេ ចុទ្ទសវិធេន កាយំ បរិគ្គណ្ហតោ កាយានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ,

នវវិធេន វេទនំ បរិគ្គណ្ហតោ វេទនានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ, សោឡសវិធេន ចិត្តំ បរិគ្គណ្ហតោ ចិត្តានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ, បញ្ចវិធេន ធម្មេ បរិគ្គណ្ហតោ ធម្មានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ វេទិតព្ពំ។ លោកុត្តរំ បន ឯថ ន អធិប្បេតំ។ **បញ្ចង្គិកោ សមាធី**តិ បញ្ច អង្គានិ អស្ស សន្តីតិ បញ្ចង្គិកោ, ចតុត្ថជ្ឈានសមាធិ។ បីតិផរណតា, សុខផរណតា, ចេតោផរណតា, អាលោកផរណតា, បច្ចវេក្ខណនិមិត្តន្តិ បញ្ច អង្គានិ។ បីតី ផរមានា ឧប្បជ្ជតីតិ ទ្វីសុ ឈានេសុ បញ្ញា **បីតិផរណតា** នាម។ សុខំ ផរមានា ឧប្បជ្ជតីតិ តីសុ ឈានេសុ បញ្ញា **សុខផរណតា** នាម។ បរេសំ ចេតោ ផរមានា ឧប្បជ្ជតីតិ ចេតោបរិយបញ្ញា **ចេតោផរណតា** នាម។ អាលោកំ ផរមានា ឧប្បជ្ជតីតិ ទិព្ពចក្ខុបញ្ញា **អាលោកផរណតា** នាម។ បច្ចវេក្ខណញាណំ **បច្ចវេក្ខណនិមិត្តំ** នាម។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

> “ទ្វីសុ ឈានេសុ បញ្ញា បីតិផរណតា, តីសុ ឈានេសុ បញ្ញា សុខផរណតា, បរចិត្តេបញ្ញា ចេតោផរណតា, ទិព្ពចក្ខុបញ្ញា អាលោកផរណតា, តម្ហា តម្ហា សមាធិម្ហា វុដ្ឋិតស្ស បច្ចវេក្ខណញាណំ បច្ចវេក្ខណនិមិត្ត”ន្តិ (វិភ. ៨០៤)។

តត្ថ វុដ្ឋិតសមាធិស្ស បវត្តាការគហណតោ និមិត្តន្តិ វុត្តំ។ តត្ថ ច បីតិផរណតា សុខផរណតា ទ្វេ បាទា វិយ, ចេតោផរណតា អាលោកផរណតា ទ្វេ ហត្ថា វិយ, អភិញ្ញាបាទកំ ចតុត្ថជ្ឈានំ មជ្ឈិមកាយោ វិយ, បច្ចវេក្ខណនិមិត្តំ សីសំ វិយ។ ឥតិ អាយស្មា ធម្មសេនាបតិ សារិបុត្តត្ថេរោ បញ្ចង្គិកំ សម្មាសមាធឹ អង្គបច្ចង្គសម្បន្នំ បុរិសំ វិយ កត្វា ទស្សេសិ។

ឆ អនុស្សតិដ្ឋានានីតិ បុនប្បុនំ ឧប្បជ្ជនតោ សតិយេវ អនុស្សតិយោ, បវត្តិតព្ពដ្ឋានម្ហិយេវ បវត្តត្តា សទ្ធាបព្ពជិតស្ស កុលបុត្តស្ស អនុរូបា សតិយោតិបិ អនុស្សតិយោ, អនុស្សតិយោ ឯវ បីតិអាទីនំ ឋានត្តា អនុស្សតិដ្ឋានានិ។ កតមានិ ឆ? ពុទ្ធានុស្សតិ ធម្មានុស្សតិ សង្ឃានុស្សតិ សីលានុស្សតិ ចាគានុស្សតិ ទេវតានុស្សតិ (ទី. និ. ៣.៣២៧)។ **ពោជ្ឈង្គា**តិ ពោធិយា, ពោធិស្ស វា អង្គា។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យា ឯសា ធម្មសាមគ្គី យាយ លោកុត្តរមគ្គក្ខណេ ឧប្បជ្ជមានាយ លីនុទ្ធច្ចបតិដ្ឋានាយូហនកាមសុខត្តកិលមថានុយោគឧច្ឆេទសស្សតាភិនិវេសាទីនំ អនេកេសំ ឧបទ្ទវានំ បដិបក្ខភូតាយ សតិធម្មវិចយវីរិយបីតិបស្សទ្ធិសមាធិឧបេក្ខាសង្ខាតាយ ធម្មសាមគ្គិយា អរិយសាវកោ ពុជ្ឈតីតិ កត្វា ពោធីតិ វុច្ចតិ។ **ពុជ្ឈតី**តិ កិលេសសន្តាននិទ្ទាយ វុដ្ឋហតិ, ចត្តារិ វា អរិយសច្ចានិ បដិវិជ្ឈតិ, និព្ពានមេវ វា សច្ឆិករោតិ, តស្សា ធម្មសាមគ្គិសង្ខាតាយ ពោធិយា អង្គាតិបិ ពោជ្ឈង្គា ឈានង្គមគ្គង្គាទយោ វិយ។ យោ បនេស យថាវុត្តប្បការាយ ឯតាយ ធម្មសាមគ្គិយា ពុជ្ឈតីតិ កត្វា អរិយសាវកោ ពោធីតិ វុច្ចតិ, តស្ស ពោធិស្ស អង្គាតិបិ ពោជ្ឈង្គា សេនង្គរថង្គាទយោ វិយ។ តេនាហុ អដ្ឋកថាចរិយា “ពុជ្ឈនកស្ស បុគ្គលស្ស អង្គាតិ វា ពោជ្ឈង្គា”តិ។ អបិច “ពោជ្ឈង្គាតិ កេនដ្ឋេន ពោជ្ឈង្គា, ពោធាយ សំវត្តន្តីតិ ពោជ្ឈង្គា”តិអាទិនា (បដិ. ម. ២.១៧) នយេន ពោជ្ឈង្គដ្ឋោ វេទិតព្ពោ។ **អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ**តិ តំតំមគ្គវជ្ឈកិលេសេហិ អារកត្តា អរិយភាវករត្តា អរិយផលបដិលាភករត្តា ច អរិយោ។ អដ្ឋ អង្គានិ អស្សាតិ អដ្ឋង្គិកោ។ សោយំ ចតុរង្គិកា វិយ សេនា, បញ្ចង្គិកំ វិយ ច តូរិយំ អង្គមត្តមេវ ហោតិ, អង្គវិនិមុត្តោ នត្ថិ។ ពោជ្ឈង្គមគ្គង្គា លោកុត្តរា, ទសុត្តរបរិយាយេន បុព្ពភាគាបិ លព្ភន្តិ។

នវ បារិសុទ្ធិបធានិយង្គានីតិ សីលវិសុទ្ធិ បារិសុទ្ធិបធានិយង្គំ, ចិត្តវិសុទ្ធិ បារិសុទ្ធិបធានិយង្គំ, ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិ បារិសុទ្ធិបធានិយង្គំ, កង្ខាវិតរណវិសុទ្ធិ បារិសុទ្ធិបធានិយង្គំ, មគ្គាមគ្គញាណទស្សនវិសុទ្ធិ បារិសុទ្ធិបធានិយង្គំ, បដិបទាញាណទស្សនវិសុទ្ធិ បារិសុទ្ធិបធានិយង្គំ, ញាណទស្សនវិសុទ្ធិ បារិសុទ្ធិបធានិយង្គំ, បញ្ញា បារិសុទ្ធិបធានិយង្គំ, វិមុត្តិ បារិសុទ្ធិបធានិយង្គំ (ទី. និ. ៣.៣៥៩)។ **សីលវិសុទ្ធី**តិ វិសុទ្ធី បាបេតុំ សមត្ថំ ចតុបារិសុទ្ធិសីលំ។ តញ្ហិ ទុស្សីល្យមលំ វិសោធេតិ។ **បារិសុទ្ធិបធានិយង្គ**ន្តិ បរិសុទ្ធភាវស្ស បធានំ ឧត្តមំ អង្គំ។ **ចិត្តវិសុទ្ធី**តិ វិបស្សនាយ បទដ្ឋានភូតា បគុណា អដ្ឋ សមាបត្តិយោ។ តា ហិ កាមច្ឆន្ទាទិចិត្តមលំ វិសោធេន្តិ។ **ទិដ្ឋិវិសុទ្ធី**តិ សប្បច្ចយនាមរូបទស្សនំ។ តញ្ហិ សត្តទិដ្ឋិមលំ វិសោធេតិ។ **កង្ខាវិតរណវិសុទ្ធី**តិ បច្ចយាការញាណំ។ តេន ហិ តីសុ អទ្ធាសុ បច្ចយវសេន ធម្មា បវត្តន្តីតិ បស្សន្តោ តីសុបិ អទ្ធាសុ សត្តកង្ខាមលំ វិតរន្តោ វិសុជ្ឈតិ។ **មគ្គាមគ្គញាណទស្សនវិសុទ្ធី**តិ ឧទយព្ពយានុបស្សនក្ខណេ ឧប្បន្នា ឱភាសញាណបីតិបស្សទ្ធិសុខអធិមោក្ខបគ្គហឧបដ្ឋានឧបេក្ខានិកន្តីតិ ទស វិបស្សនុបក្កិលេសា, ន មគ្គោ, វីថិបដិបន្នំ ឧទយព្ពយញាណំ មគ្គោតិ ឯវំ មគ្គាមគ្គេ ញាណំ នាម។ តេន ហិ អមគ្គមលំ វិសោធេតិ។ **បដិបទាញាណទស្សនវិសុទ្ធី**តិ វីថិបដិបន្នំ ឧទយព្ពយានុបស្សនាញាណំ ភង្គានុបស្សនាញាណំ ភយតុបដ្ឋានានុបស្សនាញាណំ អាទីនវានុបស្សនាញាណំ និព្ពិទានុបស្សនាញាណំ មុញ្ចិតុកម្យតាញាណំ បដិសង្ខានុបស្សនាញាណំ សង្ខារុបេក្ខាញាណំ អនុលោមញាណន្តិ ឥមានិ នវ វិបស្សនាញាណានិ។ តានិ ហិ និច្ចសញ្ញាទិមលំ វិសោធេន្តិ។ **ញាណទស្សនវិសុទ្ធី**តិ ចតុអរិយមគ្គ

បញ្ញា។ សា ហិ សមុច្ឆេទតោ សកសកមគ្គវជ្ឈកិលេសមលំ វិសោធេតិ។ **បញ្ញា**តិ អរហត្តផលបញ្ញា។ **វិមុត្តី**តិ អរហត្តផលវិមុត្តិ។

ទស កសិណាយតនានីតិ “បថវីកសិណមេកោ សញ្ជានាតិ ឧទ្ធំ អធោ តិរិយំ អទ្វយំ អប្បមាណំ, អាបោកសិណមេកោ សញ្ជានាតិ…បេ.… តេជោកសិណមេកោ សញ្ជានាតិ…បេ.… វាយោកសិណមេកោ សញ្ជានាតិ…បេ.… នីលកសិណមេកោ សញ្ជានាតិ…បេ.… បីតកសិណមេកោ សញ្ជានាតិ…បេ.… លោហិតកសិណមេកោ សញ្ជានាតិ…បេ.… ឱទាតកសិណមេកោ សញ្ជានាតិ…បេ.… អាកាសកសិណមេកោ សញ្ជានាតិ…បេ.… វិញ្ញាណកសិណមេកោ សញ្ជានាតិ ឧទ្ធំ អធោ តិរិយំ អទ្វយំ អប្បមាណ”ន្តិ (អ. និ. ១០.២៥; ទី. និ. ៣.៣៦០) ឯវំ វុត្តានិ ទស។ ឯតានិ ហិ សកលផរណដ្ឋេន កសិណានិ, តទារម្មណានំ ធម្មានំ ខេត្តដ្ឋេន អធិដ្ឋានដ្ឋេន វា អាយតនានិ។ **ឧទ្ធ**ន្តិ ឧបរិគគនតលាភិមុខំ។ **អធោ**តិ ហេដ្ឋាភូមិតលាភិមុខំ។ **តិរិយ**ន្តិ ខេត្តមណ្ឌលមិវ សមន្តា បរិច្ឆិន្នំ។ ឯកច្ចោ ហិ ឧទ្ធមេវ កសិណំ វឌ្ឍេតិ ឯកច្ចោ អធោ, ឯកច្ចោ សមន្តតោ។ ឯកោបិ តេន តេន វា ការណេន ឯវំ បសារេតិ អាលោកមិវ រូបទស្សនកាមោ។ តេន វុត្តំ – “បថវីកសិណមេកោ សញ្ជានាតិ ឧទ្ធំ អធោ តិរិយ”ន្តិ (អ. និ. ១០.២៥; ទី. និ. ៣.៣៦០)។ **អទ្វយ**ន្តិ ឥទំ បន ឯកស្ស អញ្ញភាវានុបគមនត្ថំ វុត្តំ។ យថា ហិ ឧទកំ បវិដ្ឋស្ស សព្ពទិសាសុ ឧទកមេវ ហោតិ ន អញ្ញំ, ឯវមេវ បថវីកសិណំ បថវីកសិណមេវ ហោតិ, នត្ថិ តស្ស អញ្ញកសិណសម្ភេទោតិ។ ឯស នយោ សព្ពត្ថ។ **អប្បមាណ**ន្តិ ឥទំ តស្ស តស្ស ផរណអប្បមាណវសេន វុត្តំ។ តញ្ហិ មនសា ផរន្តោ សកលមេវ ផរតិ, ន “អយមស្ស អាទិ ឥទំ មជ្ឈ”ន្តិ បមាណំ គណ្ហាតីតិ។ **អាកាសកសិណ**ន្តិ កសិណុគ្ឃាដិមាកាសោ បរិច្ឆេទាកាសកសិណញ្ច។ **វិញ្ញាណកសិណ**ន្តិ កសិណុគ្ឃាដិមាកាសេ បវត្តវិញ្ញាណំ។ តត្ថ កសិណវសេន កសិណុគ្ឃាដិមាកាសេ, កសិណុគ្ឃាដិមាកាសវសេន តត្ថ បវត្តវិញ្ញាណេ ឧទ្ធំអធោតិរិយតា វេទិតព្ពា, បរិច្ឆេទាកាសកសិណស្សបិ វឌ្ឍនីយត្តា តស្ស វសេនបីតិ។

២៦. ឥទានិ ភាវនាបភេទំ ទស្សេន្តោ **ទ្វេ ភាវនា**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **លោកិយា**តិអាទីសុ លោកោ វុច្ចតិ លុជ្ជនបលុជ្ជនដ្ឋេន វដ្តំ, តស្មិំ បរិយាបន្នភាវេន លោកេ និយុត្តាតិ លោកិយា, លោកិយានំ ធម្មានំ ភាវនា លោកិយា។ កិញ្ចាបិ ធម្មានំ ភាវនាតិ វោហារវសេន វុច្ចតិ, តេហិ បន វិសុំ ភាវនា នត្ថិ។ តេ ឯវ ហិ ធម្មា ភាវិយមានា **ភាវនា**តិ វុច្ចន្តិ។ ឧត្តិណ្ណាតិ ឧត្តរា, លោកេ អបរិយាបន្នភាវេន លោកតោ ឧត្តរាតិ **លោកុត្តរា**។

រូបភវសង្ខាតេ រូបេ អវចរន្តីតិ **រូបាវចរា។ កុសល**សទ្ទោ បនេត្ថ អារោគ្យអនវជ្ជឆេកសុខវិបាកេសុ ទិស្សតិ។ “កច្ចិ នុ ភោតោ កុសលំ? កច្ចិ ភោតោ អនាមយ”ន្តិអាទីសុ (ជា. ១.១៥.១៤៦; ២.២០.១២៩) អារោគ្យេ។ “កតមោ បន, ភន្តេ, កាយសមាចារោ កុសលោ? យោ ខោ, មហារាជ, កាយសមាចារោ អនវជ្ជោ”តិ (ម. និ. ២.៣៦១) ច “បុន ចបរំ, ភន្តេ, ឯតទានុត្តរិយំ, យថា ភគវា ធម្មំ ទេសេតិ កុសលេសុ ធម្មេសូ”តិ (ទី. និ. ៣.១៤៥) ច ឯវមាទីសុ អនវជ្ជេ។ “តំ កិំ មញ្ញសិ, រាជកុមារ, កុសលោ ត្វំ រថស្ស អង្គបច្ចង្គាន”ន្តិ? (ម. និ. ២.៨៧) “កុសលា នច្ចគីតស្ស សិក្ខិតា ចាតុរិត្ថិយោ”តិ (ជា. ២.២២.៩៤) ច អាទីសុ ឆេកេ។ “កុសលានំ ធម្មានំ សមាទានហេតុ ឯវមិទំ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតី”តិ (ទី. និ. ៣.៨០) “កុសលស្ស កម្មស្ស កតត្តា ឧបចិតត្តា”តិ (ធ. ស. ៤៣១) ច អាទីសុ សុខវិបាកេ។ ស្វាយមិធ អារោគ្យេបិ អនវជ្ជេបិ សុខវិបាកេបិ វដ្តតិ។ វចនត្ថោ បនេត្ថ កុច្ឆិតេ បាបកេ ធម្មេ សលយន្តិ ចលយន្តិ កម្បេន្តិ វិទ្ធំសេន្តីតិ កុសលា, កុច្ឆិតេន វា អាការេន សយន្តិ បវត្តន្តីតិ កុសា, តេ អកុសលសង្ខាតេ កុសេ លុនន្តិ ឆិន្ទន្តីតិ កុសលា, កុច្ឆិតានំ វា សានតោ តនុករណតោ កុសំ, ញាណំ។ តេន កុសេន លាតព្ពា គហេតព្ពា បវត្តេតព្ពាតិ កុសលា, យថា វា កុសា ឧភយភាគគតំ ហត្ថប្បទេសំ លុនន្តិ, ឯវមិមេបិ ឧប្បន្នានុប្បន្នភាវេន ឧភយភាគគតំ សំកិលេសបក្ខំ លុនន្តិ, តស្មា កុសា វិយ លុនន្តីតិ កុសលា។ តេសំ **រូបាវចរកុសលានំ ភាវនា**។ អរូបភវសង្ខាតេ អរូបេ អវចរន្តីតិ **អរូបាវចរា**។ តេភូមកវដ្តេ បរិយាបន្នា អន្តោគធាតិ បរិយាបន្នា, តស្មិំ ន បរិយាបន្នាតិ **អបរិយាបន្នា,** លោកុត្តរា។

កាមាវចរកុសលានំ ធម្មានំ ភាវនា កស្មា ន វុត្តាតិ ចេ? អប្បនាប្បត្តាយ ឯវ ភាវនាយ អភិធម្មេ ភាវនាតិ អធិប្បេតត្តា។ វុត្តញ្ហិ តត្ថ –

> “យោគវិហិតេសុ វា កម្មាយតនេសុ យោគវិហិតេសុ វា សិប្បាយតនេសុ យោគវិហិតេសុ វា វិជ្ជាដ្ឋានេសុ កម្មស្សកតំ វា សច្ចានុលោមិកំ វា រូបំ អនិច្ចន្តិ វា, វេទនា អនិច្ចាតិ វា, សញ្ញា អនិច្ចាតិ វា, សង្ខារា អនិច្ចាតិ វា, វិញ្ញាណំ អនិច្ចន្តិ វា យំ ឯវរូបំ អនុលោមិកំ ខន្តិំ ទិដ្ឋិំ រុចិំ មុទិំ បេក្ខំ ធម្មនិជ្ឈានក្ខន្តិំ បរតោ អសុត្វា បដិលភតិ, អយំ វុច្ចតិ ចិន្តាមយា បញ្ញា។ យោគវិហិតេសុ វា កម្មាយតនេសុ…បេ.… ធម្មនិជ្ឈានក្ខន្តិំ បរតោ សុត្វា បដិលភតិ, អយំ វុច្ចតិ សុតមយា បញ្ញា។ សព្ពាបិ សមាបន្នស្ស បញ្ញា ភាវនាមយា បញ្ញា”តិ (វិភ. ៧៦៨)។

សា បន កាមាវចរភាវនា អាវជ្ជនភវង្គបាតេហិ អន្តរិតត្តា ភាវនាតិ ន វុត្តាតិ វេទិតព្ពា។ សព្ពេសំ បន បុញ្ញានំ តិវិធបុញ្ញកិរិយវត្ថូនំ អន្តោគធត្តា ឧបចារសមាធិវិបស្សនាសមាធីនំ ភាវនាមយបុញ្ញតា សិទ្ធា។ ឥធ បន លោកិយភាវនាយ ឯវ សង្គហិតា។ រូបារូបាវចរានំ តិវិធភាវេ **ហីនា**តិ លាមកា។ ហីនុត្តមានំ មជ្ឈេ ភវា **មជ្ឈា**, មជ្ឈិមាតិបិ បាឋោ។ បធានភាវំ នីតាតិ **បណីតា,** ឧត្តមាតិ អត្ថោ។ អាយូហនវសេន អយំ ហីនមជ្ឈិមបណីតតា វេទិតព្ពា។ យស្សា ហិ អាយូហនក្ខណេ ឆន្ទោ វា ហីនោ ហោតិ វីរិយំ វា ចិត្តំ វា វីមំសា វា, សា ហីនា នាម។ យស្សា តេ ធម្មា មជ្ឈិមា, សា មជ្ឈិមា នាម។ យស្សា តេ ធម្មា បណីតា, សា បណីតា នាម។ មុទុកេហិ វា ឥន្ទ្រិយេហិ សម្បយុត្តា ហីនា នាម, មជ្ឈិមេហិ ឥន្ទ្រិយេហិ សម្បយុត្តា មជ្ឈិមា, អធិមត្តេហិ ឥន្ទ្រិយេហិ សម្បយុត្តា បណីតា នាម។ អបរិយាបន្នាយ ហីនមជ្ឈិមត្តាភាវា បណីតតា ឯវ វុត្តា។ សា ហិ ឧត្តមដ្ឋេន អតប្បកដ្ឋេន ច បណីតា។

២៧. បឋមភាវនាចតុក្កេ **ភាវេតី**តិ ឯកស្មិំយេវ ខណេ តថា តថា បដិវិជ្ឈន្តោ អរិយមគ្គំ ភាវេតិ។ ទុតិយភាវនាចតុក្កេ **ឯសនាភាវនា**តិ អប្បនាបុព្ពភាគេ ភាវនា។ សា ហិ អប្បនំ ឯសន្តិ ឯតាយាតិ ឯសនាតិ វុត្តា។ **បដិលាភភាវនា**តិ អប្បនាភាវនា។ សា ហិ តាយ ឯសនាយ បដិលព្ភតីតិ បដិលាភោតិ វុត្តា។ **ឯករសាភាវនា**តិ បដិលាភេ វសីភាវំ បត្តុកាមស្ស បយោគកាលេ ភាវនា។ សា ហិ តេន តេន បហានេន តេហិ តេហិ កិលេសេហិ វិមុត្តត្តា វិមុត្តិរសេន ឯករសាតិ កត្វា ឯករសាតិ វុត្តា។ **អាសេវនាភាវនា**តិ បដិលាភេ វសិប្បត្តស្ស យថារុចិ បរិភោគកាលេ ភាវនា។ សា ហិ ភុសំ សេវីយតីតិ អាសេវនាតិ វុត្តា។ កេចិ បន “អាសេវនាភាវនា វសីកម្មំ, ឯករសាភាវនា សព្ពត្ថិកា”តិ វណ្ណយន្តិ។ ចតុក្កវិភាគេ **សមាធី សមាបជ្ជន្តាន**ន្តិ វត្តមានសមីបេ វត្តមានវចនំ។ **តត្ថ ជាតា**តិ តស្មិំ បុព្ពភាគេ ជាតា។ **ឯករសា ហោន្តី**តិ អប្បនុប្បាទនេ សមានកិច្ចា ហោន្តិ។ **សមាធី សមាបន្នាន**ន្តិ អប្បិតប្បនានំ។ **តត្ថ ជាតា**តិ តស្សា អប្បនាយ ជាតា។ **អញ្ញមញ្ញំ នាតិវត្តន្តី**តិ សមប្បវត្តិយា អញ្ញមញ្ញំ នាតិក្កមន្តិ។ **អធិមោក្ខដ្ឋេន សទ្ធិន្ទ្រិយំ ភាវយតោ**តិអាទីសុ ឯកក្ខណេបិ ឯកេកស្ស ឥន្ទ្រិយស្ស សកសកកិច្ចករណេ តំតំនិស្សយវសេន សកសកកិច្ចការកានិ សេសានិបិ ឥន្ទ្រិយានិ វិមុត្តិរសេន ឯករសា ហោន្តីតិ វិមុត្តិរសេនេវ ឯករសដ្ឋេន ភាវនា។ ពលពោជ្ឈង្គមគ្គង្គេសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯករសាតិ ច លិង្គវិបល្លាសោ កតោ។

ឥធ ភិក្ខូតិ ឥមស្មិំ សាសនេ ភិក្ខុ។ សំសារេ ភយំ ឥក្ខតីតិ ភិក្ខុ។ **បុព្ពណ្ហសមយ**ន្តិអាទីសុ អច្ចន្តសំយោគត្ថេ ឧបយោគវចនំ, អត្ថតោ បន ភុម្មមេវ , ទិវសស្ស បុព្ពកាលេតិ អត្ថោ។ **អាសេវតី**តិ វសិប្បត្តំ សមាធឹ ភុសំ សេវតិ។ **មជ្ឈន្ហិកសមយ**ន្តិ ទិវសស្ស មជ្ឈកាលេ។ **សាយន្ហសមយ**ន្តិ ទិវសស្ស សាយន្ហកាលេ។ **បុរេភត្ត**ន្តិ ទិវាភត្តតោ បុរេកាលេ។ **បច្ឆាភត្ត**ន្តិ ទិវាភត្តតោ បច្ឆាកាលេ។ **បុរិមេបិ យាមេ**តិ រត្តិយា បឋមេ កោដ្ឋាសេ។ **កាឡេ**តិ កាឡបក្ខេ។ **ជុណ្ហេ**តិ សុក្កបក្ខេ។ **បុរិមេបិ វយោខន្ធេ**តិ បឋមេ វយោកោដ្ឋាសេ, បឋមវយេតិ អត្ថោ។ តីសុ ច វយេសុ វស្សសតាយុកស្ស បុរិសស្ស ឯកេកស្មិំ វយេ ចតុមាសាធិកានិ តេត្តឹស វស្សានិ ហោន្តិ។

២៨. តតិយភាវនាចតុក្កេ **តត្ថ ជាតានំ ធម្មានំ អនតិវត្តនដ្ឋេនា**តិ តត្ថ នេក្ខម្មាទីសុ ភាវនាវិសេសេសុ ជាតានំ សមាធិបញ្ញាសង្ខាតានំ យុគនទ្ធធម្មានំ អញ្ញមញ្ញំ អនតិក្កមនភាវេន។ **ឥន្ទ្រិយានំ ឯករសដ្ឋេនា**តិ តត្ថេវ សទ្ធាទីនំ ឥន្ទ្រិយានំ នានាកិលេសេហិ វិមុត្តត្តា វិមុត្តិរសេន ឯករសភាវេន។ **តទុបគវីរិយវាហនដ្ឋេនា**តិ តេសំ អនតិវត្តនឯករសភាវានំ អនុច្ឆវិកស្ស វីរិយស្ស វាហនភាវេន។ **អាសេវនដ្ឋេនា**តិ យា តស្ស តស្មិំ សមយេ បវត្តា អាសេវនា។ តស្សា អាសេវនាយ អាសេវនភាវេន។

រូបសញ្ញន្តិ កុសលវិបាកកិរិយវសេន បញ្ចទសវិធំ រូបាវចរជ្ឈានសង្ខាតំ រូបសញ្ញំ។ រូបាវចរជ្ឈានម្បិ ហិ រូបន្តិ វុច្ចតិ “រូបី រូបានិ បស្សតី”តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.១៧៤; អ. និ. ៨.៦៦; ធ. ស. ២៤៨), តស្ស ឈានស្ស អារម្មណម្បិ “ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានី”តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.១៧៣; អ. និ. ៨.៦៥-៦៦; ធ. ស. ២៤៧, ២៤៩)។ រូបាវចរជ្ឈានញ្ហិ សញ្ញាសីសេន រូបេ សញ្ញាតិ កត្វា រូបសញ្ញាតិ វុច្ចតិ។ **បដិឃសញ្ញ**ន្តិ កុសលវិបាកា បញ្ច, អកុសលវិបាកា បញ្ចាតិ ឯវំ ទសវិធំ បដិឃសញ្ញំ។ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណសម្បយុត្តា ហិ សញ្ញា ចក្ខាទីនំ វត្ថូនំ រូបាទីនំ អារម្មណានញ្ច បដិឃាតេន ឧប្បន្នត្តា បដិឃសញ្ញាតិ វុច្ចតិ។ រូបសញ្ញា សទ្ទសញ្ញា គន្ធសញ្ញា រសសញ្ញា ផោដ្ឋព្ពសញ្ញាតិបិ ឯតិស្សា ឯវ នាមំ។ **នានត្តសញ្ញ**ន្តិ អដ្ឋ កាមាវចរកុសលសញ្ញា, ទ្វាទស អកុសលសញ្ញា , ឯកាទស កាមាវចរកុសលវិបាកសញ្ញា, ទ្វេ អកុសលវិបាកសញ្ញា, ឯកាទស កាមាវចរកិរិយសញ្ញាតិ ឯវំ ចតុចត្តាលីសវិធំ នានត្តសញ្ញំ។ សា ហិ នានត្តេ នានាសភាវេ រូបសទ្ទាទិភេទេ គោចរេ បវត្តា សញ្ញាតិ នានត្តសញ្ញា, ចតុចត្តាលីសភេទតោ នានត្តា នានាសភាវា អញ្ញមញ្ញំ អសទិសា សញ្ញាតិ វា នានត្តសញ្ញាតិ វុច្ចតិ។ សញ្ញាពហុកត្តេបិ ជាតិគ្គហណេន ឯកវចនំ កតំ។

និច្ចសញ្ញាន្តិ និច្ចន្តិ សញ្ញំ និច្ចសញ្ញំ។ ឯវំ សុខសញ្ញំ អត្តសញ្ញំ។ **នន្ទិ**ន្តិ សប្បីតិកំ តណ្ហំ។ **រាគ**ន្តិ និប្បីតិកំ តណ្ហំ។ **សមុទយ**ន្តិ រាគស្ស សមុទយំ។ អថ វា ភង្គានុបស្សនាយ ភង្គស្សេវ ទស្សនតោ សង្ខារានំ ឧទយំ។ **អាទាន**ន្តិ និព្ពត្តនវសេន កិលេសានំ, អទោសទស្សាវិតាយ សង្ខតារម្មណស្ស វា អាទានំ។ **ឃនសញ្ញា**ន្តិ សន្តតិវសេន ឃនន្តិ សញ្ញំ។ **អាយូហន**ន្តិ សង្ខារានំ អត្ថាយ បយោគករណំ។ **ធុវសញ្ញា**ន្តិ ថិរន្តិ សញ្ញំ។ **និមិត្ត**ន្តិ និច្ចនិមិត្តំ។ **បណិធិ**ន្តិ សុខបត្ថនំ។ **អភិនិវេស**ន្តិ អត្ថិ អត្តាតិ អភិនិវេសំ។ **សារាទានាភិនិវេស**ន្តិ និច្ចសារត្តសារគហណាភិនិវេសំ។ **សម្មោហាភិនិវេស**ន្តិ “អហោសិ នុ ខោ អហំ អតីតមទ្ធាន”ន្តិអាទិវសេន (សំ. និ. ២.២០) “ឥស្សរតោ លោកោ សម្ភោតី”តិអាទិវសេន ច សម្មោហាភិនិវេសំ។ **អាលយាភិនិវេស**ន្តិ អាទីនវាទស្សនេន អល្លីយិតព្ពមិទន្តិ អភិនិវេសំ។ **អប្បដិសង្ខ**ន្តិ អនុបាយគហណំ។ **សញ្ញោគាភិនិវេស**ន្តិ កាមយោគាទិកំ កិលេសប្បវត្តិំ។

ទិដ្ឋេកដ្ឋេតិ ទិដ្ឋីហិ សហ ឯកស្មឹ ឋិតាតិ ទិដ្ឋេកដ្ឋា។ តេ ទិដ្ឋេកដ្ឋេ។ កិលេសេន្តិ ឧបតាបេន្តិ, វិពាធេន្តិ វាតិ កិលេសា។ តេ កិលេសេ។ ទុវិធញ្ហិ ឯកដ្ឋំ បហានេកដ្ឋំ សហជេកដ្ឋញ្ច។ បហានេកដ្ឋំ សក្កាយទិដ្ឋិបមុខាហិ តេសដ្ឋិយា ទិដ្ឋីហិ សហ (បដិ. ម. អដ្ឋ. ២.១.១១៨) យាវ សោតាបត្តិមគ្គេន បហានា, តាវ ឯកស្មឹ បុគ្គលេ ឋិតាតិ អត្ថោ។ ឥទមិធាធិប្បេតំ។ ទសសុ ហិ កិលេសេសុ ឥធ ទិដ្ឋិកិលេសោយេវ អាគតោ។ សេសេសុ បន អបាយគមនីយោ លោភោ ទោសោ មោហោ មានោ វិចិកិច្ឆា ថិនំ ឧទ្ធច្ចំ អហិរិកំ អនោត្តប្បន្តិ នវ កិលេសា ទិដ្ឋិយា សហ បហានេកដ្ឋា ហុត្វា សោតាបត្តិមគ្គេន បហីយន្តិ, រាគទោសមោហបមុខេសុ វា ទិយឌ្ឍេសុ កិលេសសហស្សេសុ សោតាបត្តិមគ្គេន ទិដ្ឋិយា បហីយមានាយ ទិដ្ឋិយា សហ អបាយគមនីយា សព្ពកិលេសា បហានេកដ្ឋវសេន បហីយន្តិ, សហជេកដ្ឋេ ទិដ្ឋិយា សហ ឯកស្មឹ ចិត្តេ ឋិតាតិ អត្ថោ។ សោតាបត្តិមគ្គេន ហិ ទ្វីសុ ទិដ្ឋិសម្បយុត្តអសង្ខារិកចិត្តេសុ បហីយមានេសុ តេហិ សហជាតោ លោភោ មោហោ ឧទ្ធច្ចំ អហិរិកំ អនោត្តប្បន្តិ ឥមេ កិលេសា សហជេកដ្ឋវសេន បហីយន្តិ, ទ្វីសុ ទិដ្ឋិសម្បយុត្តសសង្ខារិកចិត្តេសុ បហីយមានេសុ តេហិ សហជាតោ លោភោ មោហោ ថិនំ ឧទ្ធច្ចំ អហិរិកំ អនោត្តប្បន្តិ ឥមេ កិលេសា សហជេកដ្ឋវសេន បហីយន្តិ។ **ឱឡារិកេ កិលេសេ**តិ ឱឡារិកភូតេ កាមរាគព្យាបាទេ។ **អនុសហគតេ កិលេសេ**តិ សុខុមភូតេ កាមរាគព្យាបាទេ។ **សព្ពកិលេសេ**តិ មគ្គត្តយេន បហីនាវសេសេ។

វីរិយំ វាហេតីតិ យោគាវចរោ វីរិយំ បវត្តេតិ។ ហេដ្ឋា ឯសនាបដិលាភឯករសអាសេវនវចនានិ ភាវនានំ វិសេសទស្សនត្ថំ វុត្តានិ “ឯវំភូតា ច ភាវនា”តិ។ ឥធ “តត្ថ ជាតានំ ធម្មានំ អនតិវត្តនដ្ឋេន ឥន្ទ្រិយានំ ឯករសដ្ឋេន តទុបគវីរិយវាហនដ្ឋេន អាសេវនដ្ឋេនា”តិ វចនានិ ភាវនាហេតុទស្សនត្ថំ វុត្តានិ “ឥមិនា ច ឥមិនា ច ហេតុនា ភាវនា”តិ។ ហេដ្ឋា អាសេវនាភាវនាតិ នានាក្ខណវសេន វុត្តា, ឥធ អាសេវនដ្ឋេន ភាវនាតិ ឯកក្ខណវសេនាតិ វិសេសោ។ **រូបំ បស្សន្តោ ភាវេតី**តិអាទីសុ រូបាទីនិ បស្សិតព្ពាការេន បស្សន្តោ ភាវេតព្ពំ ភាវនំ ភាវេតីតិ អត្ថោ។ **ឯករសា ហោន្តី**តិ វិមុត្តិរសេន, កិច្ចរសេន វា ឯករសា ហោន្តិ។ **វិមុត្តិរសោ**តិ សម្បត្តិរសោ។ កិច្ចសម្បត្តិអត្ថេន រសោ នាម បវុច្ចតីតិ ហិ វុត្តន្តិ។

ភាវេតព្ពនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សច្ឆិកាតព្ពនិទ្ទេសវណ្ណនា

២៨. សច្ឆិកាតព្ពនិទ្ទេសេ ទស ឯកុត្តរវិស្សជ្ជនានិ បដិលាភសច្ឆិកិរិយាវសេន វុត្តានិ។ តត្ថ **អកុប្បា ចេតោវិមុត្តី**តិ អរហត្តផលវិមុត្តិ។ សា ហិ ន កុប្បតិ ន ចលតិ ន បរិហាយតីតិ អកុប្បា, សព្ពកិលេសេហិ ចិត្តស្ស វិមុត្តត្តា ចេតោវិមុត្តីតិ វុច្ចតិ។ **វិជ្ជា**តិ តិស្សោ វិជ្ជា។ **វិមុត្តី**តិ ទសុត្តរបរិយាយេន អរហត្តផលំ វុត្តំ, សង្គីតិបរិយាយេន បន “វិមុត្តីតិ ទ្វេ វិមុត្តិយោ ចិត្តស្ស ច អធិមុត្តិ និព្ពានញ្ចា”តិ (ទី. និ. អដ្ឋ. ៣.៣០៤) វុត្តំ។ ឯត្ថ ច អដ្ឋ សមាបត្តិយោ នីវរណាទីហិ សុដ្ឋុ វិមុត្តត្តា វិមុត្តិ នាម, និព្ពានំ សព្ពសង្ខតតោ វិមុត្តត្តា វិមុត្តិ នាម។ **តិស្សោ វិជ្ជា**តិ បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណំ វិជ្ជា សត្តានំ ចុតូបបាតេ ញាណំ វិជ្ជា អាសវានំ ខយេ ញាណំ វិជ្ជា។ តមវិជ្ឈនដ្ឋេន វិជ្ជា, វិទិតករណដ្ឋេនាបិ វិជ្ជា។ បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណញ្ហិ ឧប្បជ្ជមានំ បុព្ពេនិវាសំ ឆាទេត្វា ឋិតំ តមំ វិជ្ឈតិ, បុព្ពេនិវាសញ្ច វិទិតំ ករោតីតិ វិជ្ជា។ ចុតូបបាតេ ញាណំ ចុតិបដិសន្ធិច្ឆាទកំ តមំ វិជ្ឈតិ, ចុតូបបាតញ្ច វិទិតំ ករោតីតិ វិជ្ជា។ អាសវានំ ខយេ ញាណំ ចតុសច្ចច្ឆាទកំ តមំ វិជ្ឈតិ, ចតុសច្ចធម្មេ ច វិទិតំ ករោតីតិ វិជ្ជា។ **ចត្តារិ សាមញ្ញផលានី**តិ សោតាបត្តិផលំ, សកទាគាមិផលំ, អនាគាមិផលំ, អរហត្តផលំ។ បាបធម្មេ សមេតិ វិនាសេតីតិ សមណោ, សមណស្ស ភាវោ សាមញ្ញំ។ ចតុន្នំ អរិយមគ្គានមេតំ នាមំ។ សាមញ្ញស្ស ផលានិ សាមញ្ញផលានិ។

បញ្ច ធម្មក្ខន្ធាតិ សីលក្ខន្ធោ, សមាធិក្ខន្ធោ, បញ្ញាក្ខន្ធោ, វិមុត្តិក្ខន្ធោ, វិមុត្តិញាណទស្សនក្ខន្ធោ។ **ធម្មក្ខន្ធា**តិ ធម្មវិភាគា ធម្មកោដ្ឋាសា។ **សីលក្ខន្ធា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ លោកិយលោកុត្តរា សីលសមាធិបញ្ញា

ឯវ សីលសមាធិបញ្ញាក្ខន្ធា ។ សមុច្ឆេទបដិប្បស្សទ្ធិនិស្សរណវិមុត្តិយោ ឯវ វិមុត្តិក្ខន្ធោ។ តិវិធា វិមុត្តិបច្ចវេក្ខណា ឯវ វិមុត្តិញាណទស្សនក្ខន្ធោ។ សោ លោកិយោ ឯវ។ ជាននដ្ឋេន ញាណមេវ ទស្សនដ្ឋេន ទស្សនន្តិ ញាណទស្សនំ, វិមុត្តីនំ ញាណទស្សនំ វិមុត្តិញាណទស្សនន្តិ វុច្ចតិ។ វិក្ខម្ភនតទង្គវិមុត្តិយោ បន សមាធិបញ្ញាក្ខន្ធេហេវ សង្គហិតា។ ឥមេ បញ្ច ធម្មក្ខន្ធា សេក្ខានំ សេក្ខា, អសេក្ខានំ អសេក្ខាតិ វុត្តា។ ឯតេសុ ហិ លោកិយា ច និស្សរណវិមុត្តិ ច នេវសេក្ខានាសេក្ខា។ សេក្ខា ហោន្តាបិ សេក្ខានំ ឥមេ ឥតិ សេក្ខា, អសេក្ខានំ ឥមេ ឥតិ អសេក្ខាតិ វុច្ចន្តិ។ “សេក្ខេន វិមុត្តិក្ខន្ធេន សមន្នាគតោ ហោតី”តិ ឯត្ថ បន និស្សរណវិមុត្តិយា អារម្មណករណវសេន សមន្នាគតោតិ វេទិតព្ពោ។ **ឆ អភិញ្ញា**តិ ឆ អធិកានិ ញាណានិ។ កតមា ឆ? ឥទ្ធិវិធញាណំ , ទិព្ពសោតធាតុញាណំ, បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណំ, ចេតោបរិយញាណំ, ទិព្ពចក្ខុញាណំ, អាសវានំ ខយេ ញាណន្តិ ឥមា ឆ។

សត្ត ខីណាសវពលានីតិ ខីណា អាសវា អស្សាតិ ខីណាសវោ, ខីណាសវស្ស ពលានិ ខីណាសវពលានិ។ កតមានិ សត្ត? វុត្តានិ ភគវតា –

“ឥធ, ភិក្ខវេ, ខីណាសវស្ស ភិក្ខុនោ អនិច្ចតោ សព្ពេ សង្ខារា យថាភូតំ សម្មប្បញ្ញាយ សុទិដ្ឋា ហោន្តិ។ យម្បិ, ភិក្ខវេ, ខីណាសវស្ស ភិក្ខុនោ អនិច្ចតោ សព្ពេ សង្ខារា យថាភូតំ សម្មប្បញ្ញាយ សុទិដ្ឋា ហោន្តិ, ឥទម្បិ, ភិក្ខវេ, ខីណាសវស្ស ភិក្ខុនោ ពលំ ហោតិ, យំ ពលំ អាគម្ម ខីណាសវោ ភិក្ខុ អាសវានំ ខយំ បដិជានាតិ ‘ខីណា មេ អាសវា’តិ។

“បុន ចបរំ, ភិក្ខវេ, ខីណាសវស្ស ភិក្ខុនោ អង្គារកាសូបមា កាមាតិ យថាភូតំ សម្មប្បញ្ញាយ សុទិដ្ឋា ហោន្តិ។ យម្បិ, ភិក្ខវេ…បេ…. ឥទម្បិ ខីណាសវស្ស ភិក្ខុនោ ពលំ ហោតិ…បេ….។

“បុន ចបរំ, ភិក្ខវេ, ខីណាសវស្ស ភិក្ខុនោ វិវេកនិន្នំ ចិត្តំ ហោតិ វិវេកបោណំ វិវេកបព្ភារំ វិវេកដ្ឋំ នេក្ខម្មាភិរតំ ព្យន្តីភូតំ សព្ពសោ អាសវដ្ឋានិយេហិ ធម្មេហិ។ យម្បិ, ភិក្ខវេ…បេ…. ឥទម្បិ ខីណាសវស្ស ភិក្ខុនោ ពលំ ហោតិ…បេ….។

“បុន ចបរំ, ភិក្ខវេ, ខីណាសវស្ស ភិក្ខុនោ ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា ភាវិតា ហោន្តិ សុភាវិតា។ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ ភាវិតានិ ហោន្តិ សុភាវិតានិ។ សត្ត ពោជ្ឈង្គា ភាវិតា ហោន្តិ សុភាវិតា។ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ ភាវិតោ ហោតិ សុភាវិតោ។ យម្បិ, ភិក្ខវេ, ខីណាសវស្ស ភិក្ខុនោ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ ភាវិតោ ហោតិ សុភាវិតោ, ឥទម្បិ ខីណាសវស្ស ភិក្ខុនោ ពលំ ហោតិ, យំ ពលំ អាគម្ម ខីណាសវោ ភិក្ខុ អាសវានំ ខយំ បដិជានាតិ ‘ខីណា មេ អាសវា’”តិ (អ. និ. ១០.៩០; ទី. និ. ៣.៣៥៧; បដិ. ម. ២.៤៤)។

តត្ថ បឋមេន ពលេន ទុក្ខសច្ចបដិវេធោ, ទុតិយេន សមុទយសច្ចបដិវេធោ, តតិយេន និរោធសច្ចបដិវេធោ, ចតូហិ មគ្គសច្ចបដិវេធោ បកាសិតោ ហោតិ។

អដ្ឋ វិមោក្ខាតិ អារម្មណេ អធិមុច្ចនដ្ឋេន បច្ចនីកធម្មេហិ ច សុដ្ឋុ មុច្ចនដ្ឋេន វិមោក្ខា។ “កតមេ អដ្ឋ? រូបី រូបានិ បស្សតិ, អយំ បឋមោ វិមោក្ខោ។ អជ្ឈត្តំ អរូបសញ្ញី ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ, អយំ ទុតិយោ វិមោក្ខោ។ ‘សុភ’ន្តេវ អធិមុត្តោ ហោតិ, អយំ តតិយោ វិមោក្ខោ។ សព្ពសោ រូបសញ្ញានំ សមតិក្កមា បដិឃសញ្ញានំ អត្ថង្គមា នានត្តសញ្ញានំ អមនសិការា ‘អនន្តោ អាកាសោ’តិ អាកាសានញ្ចាយតនំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ, អយំ ចតុត្ថោ វិមោក្ខោ។ សព្ពសោ អាកាសានញ្ចាយតនំ សមតិក្កម្ម ‘អនន្តំ វិញ្ញាណ’ន្តិ វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ, អយំ បញ្ចមោ វិមោក្ខោ។ សព្ពសោ វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ សមតិក្កម្ម ‘នត្ថិ កិញ្ចី’តិ អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ, អយំ ឆដ្ឋោ វិមោក្ខោ។ សព្ពសោ អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ សមតិក្កម្ម នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ, អយំ សត្តមោ វិមោក្ខោ។ សព្ពសោ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ សមតិក្កម្ម សញ្ញាវេទយិតនិរោធំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ, អយំ អដ្ឋមោ វិមោក្ខោ”តិ (ទី. និ. ២.១៧៤; ៣.៣៥៨; អ. និ. ៨.៦៦)។

នវ អនុបុព្ពនិរោធាតិ នវ អនុបដិបាដិយា និរោធា។ “កតមេ នវ? បឋមំ ឈានំ សមាបន្នស្ស កាមសញ្ញា និរុទ្ធា ហោតិ, ទុតិយំ ឈានំ សមាបន្នស្ស វិតក្កវិចារា និរុទ្ធា ហោន្តិ, តតិយំ ឈានំ សមាបន្នស្ស បីតិ និរុទ្ធា ហោតិ, ចតុត្ថំ ឈានំ សមាបន្នស្ស អស្សាសបស្សាសា និរុទ្ធា ហោន្តិ, អាកាសានញ្ចាយតនំ សមាបន្នស្ស រូបសញ្ញា និរុទ្ធា ហោតិ, វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ សមាបន្នស្ស អាកាសានញ្ចាយតនសញ្ញា និរុទ្ធា ហោតិ, អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ សមាបន្នស្ស វិញ្ញាណញ្ចាយតនសញ្ញា និរុទ្ធា ហោតិ, នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ សមាបន្នស្ស អាកិញ្ចញ្ញាយតនសញ្ញា និរុទ្ធា ហោតិ, សញ្ញាវេទយិតនិរោធំ សមាបន្នស្ស សញ្ញា ច វេទនា ច និរុទ្ធា ហោន្តី”តិ (អ. និ. ៩.៣១; ទី. និ. ៣.៣៤៤, ៣៥៩)។

ទស អសេក្ខា ធម្មាតិ ឧបរិ សិក្ខិតព្ពាភាវតោ ន សិក្ខន្តីតិ អសេក្ខា។ អថ វា តីសុ សិក្ខាសុ សិក្ខន្តីតិ សេក្ខា, វុទ្ធិប្បត្តា សេក្ខាតិ អសេក្ខា, អរហន្តោ។ អសេក្ខានំ ឥមេ ឥតិ អសេក្ខា។ “កតមេ ទស? អសេក្ខា សម្មាទិដ្ឋិ, អសេក្ខោ សម្មាសង្កប្បោ, អសេក្ខា សម្មាវាចា, អសេក្ខោ សម្មាកម្មន្តោ, អសេក្ខោ សម្មាអាជីវោ, អសេក្ខោ សម្មាវាយាមោ, អសេក្ខា សម្មាសតិ, អសេក្ខោ សម្មាសមាធិ, អសេក្ខំ សម្មាញាណំ, អសេក្ខា សម្មាវិមុត្តី”តិ (ទី. និ. ៣.៣៤៨, ៣៦០)។ **អសេក្ខំ សម្មាញាណ**ន្តិ អរហត្តផលបញ្ញំ ឋបេត្វា សេសលោកិយបញ្ញា។ **សម្មាវិមុត្តី**តិ អរហត្តផលវិមុត្តិ។ អដ្ឋកថាយំ (ទី. និ. អដ្ឋ. ៣.៣៤៨) បន វុត្តំ –

> “អសេក្ខា សម្មាទិដ្ឋីតិអាទយោ សព្ពេបិ ផលសម្បយុត្តធម្មា ឯវ។ ឯត្ថ ច សម្មាទិដ្ឋិ សម្មាញាណន្តិ ទ្វីសុ ឋានេសុ បញ្ញាវ កថិតា។ សម្មាវិមុត្តីតិ ឥមិនា បន បទេន វុត្តាវសេសា ផលសមាបត្តិធម្មា សង្គហិតា”តិ។

សព្ពំ, ភិក្ខវេ, សច្ឆិកាតព្ពន្តិអាទីសុ អារម្មណសច្ឆិកិរិយា វេទិតព្ពា។ **រូបំ បស្សន្តោ សច្ឆិករោតី**តិអាទីសុ រូបាទីនិ លោកិយានិ បស្សិតព្ពាការេន បស្សន្តោ តានេវ រូបាទីនិ អារម្មណសច្ឆិកិរិយាយ សច្ឆិករោតិ, រូបាទីនិ វា បស្សិតព្ពាការេន បស្សន្តោ តេន ហេតុនា សច្ឆិកាតព្ពំ និព្ពានំ សច្ឆិករោតិ។ បស្សន្តោតិ ហិ បទំ ហេតុអត្ថេបិ អក្ខរចិន្តកា ឥច្ឆន្តិ។ អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយាទីនិ បន លោកុត្តរានិ បច្ចវេក្ខណវសេន បស្សន្តោ តានេវ អារម្មណសច្ឆិកិរិយាយ សច្ឆិករោតិ។ “អមតោគធំ និព្ពានំ បរិយោសានដ្ឋេន សច្ឆិករោតី”តិ ឥទំ បរិញ្ញេយ្យបហាតព្ពសច្ឆិកាតព្ពភាវេតព្ពេសុ សច្ឆិកាតព្ពត្តា ឧជុកមេវ។ **យេ យេ ធម្មា សច្ឆិកតា ហោន្តិ, តេ តេ ធម្មា ផស្សិតា ហោន្តី**តិ អារម្មណសច្ឆិកិរិយាយ សច្ឆិកតា អារម្មណផស្សេន ផុដ្ឋា ហោន្តិ, បដិលាភសច្ឆិកិរិយាយ សច្ឆិកតា បដិលាភផស្សេន ផុដ្ឋា ហោន្តីតិ។

សច្ឆិកាតព្ពនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ហានភាគិយចតុក្កនិទ្ទេសវណ្ណនា

៣០. ឥទានិ យស្មា ហានភាគិយាទិតា ឯកេកស្សេវ សមាធិស្ស អវត្ថាភេទេន ហោតិ, តស្មា ហានភាគិយចតុក្កំ ឯកតោយេវ និទ្ទិដ្ឋំ។ តត្ថ **បឋមស្ស ឈានស្ស លាភិ**ន្តិ បឋមស្ស ឈានស្ស លាភិនោ ។ សាមិអត្ថេ ឧបយោគវចនំ។ លាភោ សច្ឆិកិរិយា អស្ស អត្ថីតិ លាភីតិ វុច្ចតិ។ **កាមសហគតា**តិ ឯត្ថ សហគតសទ្ទស្ស អារម្មណត្ថោ អធិប្បេតោ, វត្ថុកាមកិលេសកាមារម្មណាតិ អត្ថោ។ **សញ្ញាមនសិការា**តិ ជវនសញ្ញា ច តទាវជ្ជនមនសិការោ ច, សញ្ញាសម្បយុត្តមនសិការោបិ វដ្ដតិ។ **សមុទាចរន្តី**តិ បវត្តន្តិ។ **ធម្មោ**តិ បឋមជ្ឈានធម្មោ។ ឈានា បរិហាយន្តោ តីហិ ការណេហិ បរិហាយតិ កិលេសសមុទាចារេន វា អសប្បាយកិរិយាយ វា អននុយោគេន វា។ កិលេសសមុទាចារេន បរិហាយន្តោ សីឃំ បរិហាយតិ, កម្មារាមតាភស្សារាមតានិទ្ទារាមតាសង្គណិការាមតានុយោគវសេន អសប្បាយកិរិយាយ បរិហាយន្តោ ទន្ធំ បរិហាយតិ, គេលញ្ញបច្ចយវេកល្លាទិនា បលិពោធេន អភិក្ខណំ អសមាបជ្ជន្តោ អននុយោគេន បរិហាយន្តោបិ ទន្ធំ បរិហាយតិ។ ឥធ បន ពលវការណមេវ ទស្សេន្តោ កិលេសសមុទាចារមេវាហ។ ទុតិយជ្ឈានាទីហិ បន បរិហាយន្តោ ហេដ្ឋិមហេដ្ឋិមជ្ឈាននិកន្តិសមុទាចារេនបិ បរិហាយតិ។ កិត្តាវតា បរិហីនោ ហោតីតិ? យទា ន សក្កោតិ សមាបជ្ជិតុំ, ឯត្តាវតា បរិហីនោ ហោតីតិ។ **តទនុធម្មតា**តិ អនុបវត្តោ ធម្មោ អនុធម្មោ, ឈានំ អធិកំ កត្វា បវត្តស្ស និកន្តិធម្មស្សេតំ អធិវចនំ។ អនុធម្មោ ឯវ អនុធម្មតា, តស្ស ឈានស្ស អនុធម្មតា តទនុធម្មតា។ **សតី**តិ និកន្តិ។ **សន្តិដ្ឋតី**តិ បតិដ្ឋាតិ ។ តំ បឋមជ្ឈានំ អនុវត្តមានា និកន្តិ បវត្តតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អវិតក្កសហគតា**តិ ទុតិយជ្ឈានារម្មណា។ តញ្ហិ នត្ថេត្ថ វិតក្កោតិ អវិតក្កន្តិ វុច្ចតិ។ **និព្ពិទាសហគតា**តិ វិបស្សនារម្មណា។ សា ហិ សង្ខារេសុ និព្ពិន្ទនតោ និព្ពិទាតិ វុច្ចតិ។ “និព្ពិន្ទំ វិរជ្ជតី”តិ (មហាវ. ២៣; សំ. និ. ៣.៦១) ហិ វុត្តំ។ **វិរាគូបសំហិតា**តិ អរិយមគ្គបដិសញ្ញុត្តា វិបស្សនា។ វិបស្សនា ហិ សិខាប្បត្តា មគ្គវុដ្ឋានំ បាបេតិ។ តស្មា វិបស្សនារម្មណា សញ្ញាមនសិការា “វិរាគូបសំហិតា”តិ វុច្ចន្តិ, “វិរាគា វិមុច្ចតី”តិ ហិ វុត្តំ។

វិតក្កសហគតាតិ វិតក្កវសេន បឋមជ្ឈានារម្មណា។ **ឧបេក្ខាសុខសហគតា**តិ តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខាយ ច សុខវេទនាយ ច វសេន តតិយជ្ឈានារម្មណា។ **បីតិសុខសហគតា**តិ បីតិយា ច សុខវេទនាយ ច វសេន ទុតិយជ្ឈានារម្មណា។ **អទុក្ខមសុខសហគតា**តិ ឧបេក្ខាវេទនាវសេន ចតុត្ថជ្ឈានារម្មណា។ សា ហិ វេទនា ន ទុក្ខា ន សុខាតិ អទុក្ខមសុខាតិ វុច្ចតិ , ម-ការោ បនេត្ថ បទសន្ធិវសេន វុត្តោ។ **រូបសហគតា**តិ រូបជ្ឈានារម្មណា។ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនេ ឋិតស្ស ហានភាគិយឋិតិភាគិយនិព្ពេធភាគិយត្តេសុ វិជ្ជមានេសុបិ វិសេសភាគិយត្តាភាវា នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ ន និទ្ទិដ្ឋំ។ សព្ពោបិ ចេស លោកិយោ សមាធិ បមាទវិហារិស្ស

មុទិន្ទ្រិយស្ស ហានភាគិយោ ហោតិ, អប្បមាទវិហារិស្ស មុទិន្ទ្រិយស្ស ឋិតិភាគិយោ ហោតិ, តណ្ហាចរិតស្ស តិក្ខិន្ទ្រិយស្ស វិសេសភាគិយោ ហោតិ, ទិដ្ឋិចរិតស្ស តិក្ខិន្ទ្រិយស្ស និព្ពេធភាគិយោ ហោតីតិ វុច្ចតិ។

ហានភាគិយចតុក្កនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

លក្ខណត្តិកនិទ្ទេសវណ្ណនា

៣១. ឥទានិ យស្មា ឯកេកោបិ លោកិយធម្មោ តិលក្ខណព្ភាហតោ, តស្មា លក្ខណត្តិកំ ឯកតោ និទ្ទិដ្ឋំ។ តត្ថ **អនិច្ចំ ខយដ្ឋេនា**តិ តត្ថ តត្ថេវ ខីយនភាវេន អនិច្ចំ។ “ខយធម្មត្តា, វយធម្មត្តា, វិរាគធម្មត្តា, និរោធធម្មត្តា អនិច្ច”ន្តិ ឯកេ។ **ទុក្ខំ ភយដ្ឋេនា**តិ សប្បដិភយតាយ ទុក្ខំ។ យញ្ហិ អនិច្ចំ, តំ ភយាវហំ ហោតិ សីហោបមសុត្តេ (សំ. និ. ៣.៧៨) ទេវានំ វិយ។ “ជាតិជរាព្យាធិមរណភយដ្ឋេន ទុក្ខ”ន្តិ ឯកេ។ **អនត្តា អសារកដ្ឋេនា**តិ “អត្តា និវាសី ការកោ វេទកោ សយំវសី”តិ ឯវំ បរិកប្បិតស្ស អត្តសារស្ស អភាវេន អនត្តា។ យញ្ហិ អនិច្ចំ ទុក្ខំ, តំ អត្តនោបិ អនិច្ចតំ វា ឧទយព្ពយបីឡនំ វា ធារេតុំ ន សក្កោតិ, កុតោ តស្ស ការកាទិភាវោ។ វុត្តញ្ច “រូបញ្ច ហិទំ, ភិក្ខវេ, អត្តា អភវិស្ស, នយិទំ រូបំ អាពាធាយ សំវត្តេយ្យា”តិអាទិ (មហាវ. ២០)។ “អត្តសារនិច្ចសារវិរហិតត្តា អនត្តា”តិ ឯកេ។

លក្ខណត្តិកនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទុក្ខសច្ចនិទ្ទេសវណ្ណនា

៣២-៣៣.

អរិយសច្ចចតុក្កម្បិ តថដ្ឋេន សច្ចានំ ឯកសម្ពន្ធត្តា ឯកតោ ឯវ និទ្ទិដ្ឋំ។ តត្ថ **តត្ថា**តិ តេសុ ចតូសុ អរិយសច្ចេសុ។ **កតមន្តិ** កថេតុកម្យតាបុច្ឆា ។ **ទុក្ខំ អរិយសច្ច**ន្តិ បុច្ឆិតធម្មនិទស្សនំ។ តត្ថ **ជាតិបិ ទុក្ខា**តិអាទីសុ ជាតិសទ្ទស្ស តាវ អនេកេ អត្ថា បវេទិតា។ យថាហ –

“ភវោ កុលំ និកាយោ ច, សីលំ បញ្ញត្តិ លក្ខណំ;
បសូតិ សន្ធិ ចេវាតិ, ជាតិអត្ថា បវេទិតា”។

តថា ហិស្ស “ឯកម្បិ ជាតី ទ្វេបិ ជាតិយោ”តិអាទីសុ (បារា. ១២) ភវោ អត្ថោ។ “អក្ខិត្តោ អនុបក្កុដ្ឋោ ជាតិវាទេនា”តិ (ទី. និ. ១.៣៣១) ឯត្ថ កុលំ។ “អត្ថិ, វិសាខេ, និគណ្ឋា នាម សមណជាតី”តិ (អ. និ. ៣.៧១) ឯត្ថ និកាយោ។ “យតោហំ, ភគិនិ, អរិយាយ ជាតិយា ជាតោ នាភិជានាមី”តិ (ម. និ. ២.៣៥១) ឯត្ថ អរិយសីលំ។ “តិរិយា នាម តិណជាតិ នាភិយា ឧគ្គន្ត្វា នភំ អាហច្ច ឋិតា អហោសី”តិ (អ. និ. ៥.១៩៦) ឯត្ថ បញ្ញត្តិ។ “ជាតិ ទ្វីហិ ខន្ធេហិ សង្គហិតា”តិ (ធាតុ. ៧១) ឯត្ថ សង្ខតលក្ខណំ។ “សម្បតិជាតោ, អានន្ទ, ពោធិសត្តោ”តិ (ម. និ. ៣.២០៧) ឯត្ថ បសូតិ។ “ភវបច្ចយា ជាតី”តិ (វិភ. ៣៥៤) ច “ជាតិបិ ទុក្ខា”តិ (បដិ. ម. ១.៣៣; វិភ. ១៩០) ច ឯត្ថ បរិយាយតោ បដិសន្ធិខន្ធា។ និប្បរិយាយតោ បន តត្ថ តត្ថ និព្ពត្តមានានំ សត្តានំ យេ យេ ខន្ធា បាតុភវន្តិ, តេសំ តេសំ បឋមំ បាតុភាវោ។

កស្មា បនេសា ជាតិ ទុក្ខាតិ ចេ? អនេកេសំ ទុក្ខានំ វត្ថុភាវតោ។ អនេកានិ ហិ ទុក្ខានិ។ សេយ្យថិទំ – ទុក្ខទុក្ខំ, វិបរិណាមទុក្ខំ, សង្ខារទុក្ខំ, បដិច្ឆន្នទុក្ខំ, អប្បដិច្ឆន្នទុក្ខំ , បរិយាយទុក្ខំ, និប្បរិយាយទុក្ខន្តិ។ ឯត្ថ កាយិកចេតសិកា ទុក្ខា វេទនាសភាវតោ ច នាមតោ ច ទុក្ខត្តា **ទុក្ខទុក្ខ**ន្តិ វុច្ចតិ។ សុខា វេទនា វិបរិណាមេន ទុក្ខុប្បត្តិហេតុតោ **វិបរិណាមទុក្ខំ**។ ឧបេក្ខាវេទនា ចេវ អវសេសា ច តេភូមកសង្ខារា ឧទយព្ពយបដិបីឡិតត្តា **សង្ខារទុក្ខំ**។ កណ្ណសូលទន្តសូលរាគជបរិឡាហទោសជបរិឡាហាទិ កាយិកចេតសិកោ អាពាធោ បុច្ឆិត្វា ជានិតព្ពតោ ឧបក្កមស្ស ច អបាកដភាវតោ **បដិច្ឆន្នទុក្ខំ**។ ទ្វត្តឹសកម្មការណាទិសមុដ្ឋានោ អាពាធោ អបុច្ឆិត្វាវ ជានិតព្ពតោ ឧបក្កមស្ស ច បាកដភាវតោ **អប្បដិច្ឆន្នទុក្ខំ**។ ឋបេត្វា ទុក្ខទុក្ខំ សេសំ ទុក្ខសច្ចវិភង្គេ (វិភ. ១៩០ អាទយោ) អាគតំ ជាតិអាទិ សព្ពម្បិ តស្ស តស្ស ទុក្ខស្ស វត្ថុភាវតោ **បរិយាយទុក្ខំ**។ ទុក្ខទុក្ខំ បន **និប្បរិយាយទុក្ខ**ន្តិ វុច្ចតិ។

តត្រាយំ ជាតិ យំ តំ ពាលបណ្ឌិតសុត្តាទីសុ (ម. និ. ៣.២៤៦ អាទយោ) ភគវតាបិ ឧបមាវសេន បកាសិតំ អាបាយិកំ ទុក្ខំ, យញ្ច សុគតិយម្បិ មនុស្សលោកេ គព្ភោក្កន្តិមូលកាទិភេទំ ទុក្ខំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស វត្ថុភាវតោ

ទុក្ខា។ តត្រិទំ គព្ភោក្កន្តិមូលកាទិភេទំ ទុក្ខំ – អយញ្ហិ សត្តោ មាតុកុច្ឆិម្ហិ និព្ពត្តមានោ ន ឧប្បលបទុម បុណ្ឌរីកាទីសុ និព្ពត្តតិ, អថ ខោ ហេដ្ឋា អាមាសយស្ស ឧបរិ បក្កាសយស្ស ឧទរបដលបិដ្ឋិកណ្ដកានំ វេមជ្ឈេ បរមសម្ពាធេ តិព្ពន្ធការេ នានាកុណបគន្ធបរិភាវិតបរមទុគ្គន្ធបវនវិចរិតេ អធិមត្តជេគុច្ឆេ កុច្ឆិប្បទេសេ បូតិមច្ឆបូតិកុម្មាសចន្ទនិកាទីសុ កិមិ វិយ និព្ពត្តតិ។ សោ តត្ថ និព្ពត្តោ ទស មាសេ មាតុកុច្ឆិសម្ភវេន ឧស្មនា បុដបាកំ វិយ បច្ចមានោ បិដ្ឋបិណ្ឌិ វិយ សេទិយមានោ សមិញ្ជនបសារណាទិវិរហិតោ អធិមត្តំ ទុក្ខំ បច្ចនុភោតីតិ។ ឥទំ តាវ **គព្ភោក្កន្តិមូលកំ** ទុក្ខំ។

យំ បន សោ មាតុ សហសា ឧបក្ខលនគមននិសីទនឧដ្ឋានបរិវត្តនាទីសុ សុរាធុត្តហត្ថគតោ ឯឡកោ វិយ អហិតុណ្ឌិកហត្ថគតោ សប្បបោតកោ វិយ ច អាកឌ្ឍនបរិកឌ្ឍនឱធុននននិទ្ធុននាទិនា ឧបក្កមេន អធិមត្តំ ទុក្ខមនុភោតិ, យញ្ច មាតុ សីតុទកបានកាលេ សីតនរកូបបន្នោ វិយ ឧណ្ហយាគុភត្តាទិអជ្ឈោហរណកាលេ អង្គារវុដ្ឋិសម្បរិកិណ្ណោ វិយ លោណម្ពិលាទិអជ្ឈោហរណកាលេ ខារាបតច្ឆិកាទិកម្មការណប្បត្តោ វិយ អធិមត្តំ ទុក្ខមនុភោតិ។ ឥទំ **គព្ភបរិហរណមូលកំ** ទុក្ខំ។

យំ បនស្ស មូឡ្ហគព្ភាយ មាតុយា មិត្តាមច្ចសុហជ្ជាទីហិបិ អទស្សនារហេ ទុក្ខុប្បត្តិដ្ឋានេ ឆេទនផាលនាទីហិ ទុក្ខមនុភវតិ។ ឥទំ **គព្ភវិបត្តិមូលកំ** ទុក្ខំ។

យំ វិជាយមានាយ មាតុយា កម្មជេហិ វាតេហិ បរិវត្តេត្វា នរកប្បបាតំ វិយ អតិភយានកំ យោនិមគ្គំ បដិបាទិយមានស្ស បរមសម្ពាធេន ច យោនិមុខេន តាឡច្ឆិគ្គឡេន វិយ និកឌ្ឍិយមានស្ស មហានាគស្ស នរកសត្តស្ស វិយ ច សង្ឃាតបព្ពតេហិ វិចុណ្ណិយមានស្ស ទុក្ខមុប្បជ្ជតិ។ ឥទំ **វិជាយនមូលកំ** ទុក្ខំ។

យំ បន ជាតស្ស តរុណវណសទិសស្ស សុកុមារសរីរស្ស ហត្ថគហណន្ហាបនធោវនចោឡបរិមជ្ជនាទិកាលេ សូចិមុខខុរធារាវិជ្ឈនផាលនសទិសំ ទុក្ខមុប្បជ្ជតិ។ ឥទំ មាតុកុច្ឆិតោ **ពហិ និក្ខមនមូលកំ** ទុក្ខំ។

យំ តតោ បរំ បវត្តិយំ អត្តនាវ អត្តានំ វធេន្តស្ស អចេលកវតាទិវសេន អាតាបនបរិតាបនានុយោគមនុយុត្តស្ស កោធវសេន អភុញ្ជន្តស្ស ឧព្ពន្ធន្តស្ស ច ទុក្ខំ ហោតិ។ ឥទំ **អត្តុបក្កមមូលកំ** ទុក្ខំ។

យំ បន បរតោ វធពន្ធនាទីនិ អនុភវន្តស្ស ឧប្បជ្ជតិ។ ឥទំ **បរូបក្កមមូលកំ**ទុក្ខន្តិ។ ឥតិ ឥមស្ស សព្ពស្សាបិ ទុក្ខស្ស អយំ ជាតិ វត្ថុមេវ ហោតិ។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

“ជាយេថ នោ ចេ នរកេសុ សត្តោ, តត្ថគ្គិទាហាទិកមប្បសយ្ហំ;
លភេថ ទុក្ខំ នុ កុហឹ បតិដ្ឋំ, ឥច្ចាហ ទុក្ខាតិ មុនីធ ជាតឹ។

“ទុក្ខំ តិរច្ឆេសុ កសាបតោទ-
ទណ្ឌាភិឃាតាទិភវំ អនេកំ;
យំ តំ កថំ តត្ថ ភវេយ្យ ជាតឹ,
វិនា តហឹ ជាតិ តតោបិ ទុក្ខា។

“បេតេសុ ទុក្ខំ បន ខុប្បិបាសា-
វាតាតបាទិប្បភវំ វិចិត្តំ;
យស្មា អជាតស្ស ន តត្ថ អត្ថិ,
តស្មាបិ ទុក្ខំ មុនិ ជាតិមាហ។

“តិព្ពន្ធការេ ច អសយ្ហសីតេ,
លោកន្តរេ យំ អសុរេសុ ទុក្ខំ;
ន តំ ភវេ តត្ថ ន ចស្ស ជាតិ,
យតោ អយំ ជាតិ តតោបិ ទុក្ខា។

“យញ្ចាបិ គូថនរកេ វិយ មាតុគព្ភេ,
សត្តោ វសំ ចិរមតោ ពហិ និក្ខមញ្ច;

បប្បោតិ ទុក្ខមតិឃោរមិទម្បិ នត្ថិ,
ជាតី វិនា ឥតិបិ ជាតិ អយញ្ហិ ទុក្ខា។

“កីំ ភាសិតេន ពហុនា ននុ យំ កុហិញ្ចិ,
អត្ថីធ កិញ្ចិទបិ ទុក្ខមិទំ កទាចិ;
នេវត្ថិ ជាតិវិរហេ យទតោ មហេសី,
ទុក្ខាតិ សព្ពបឋមំ ឥមមាហ ជាតិ”ន្តិ។

ជរាបិ ទុក្ខាតិ ឯត្ថ ទុវិធា ជរា សង្ខតលក្ខណញ្ច, ខណ្ឌិច្ចាទិសម្មតោ សន្តតិយំ ឯកភវបរិយាបន្នខន្ធបុរាណភាវោ ច។ សា ឥធ អធិប្បេតា។ សា បនេសា ទុក្ខា សង្ខារទុក្ខភាវតោ ចេវ ទុក្ខវត្ថុតោ ច។ យំ ហិទំ អង្គបច្ចង្គសិថិលីភាវឥន្ទ្រិយវិការវិរូបតា យោព្ពនវិនាសពលូបឃាតសតិមតិវិប្បវាសបរបរិភវាទិអនេកប្បច្ចយំ កាយិកចេតសិកំ ទុក្ខមុប្បជ្ជតិ, ជរា តស្ស វត្ថុ។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

“អង្គានំ សិថិលីភាវា, ឥន្ទ្រិយានំ វិការតោ;
យោព្ពនស្ស វិនាសេន, ពលស្ស ឧបឃាតតោ។

“វិប្បវាសា សតាទីនំ, បុត្តទារេហិ អត្តនោ;
អប្បសាទនីយតោ ចេវ, ភិយ្យោ ពាលត្តបត្តិយា។

“បប្បោតិ ទុក្ខំ យំ មច្ចោ, កាយិកំ មានសំ តថា;
សព្ពមេតំ ជរាហេតុ, យស្មា តស្មា ជរា ទុខា”តិ។

ជរាទុក្ខានន្តរំ ព្យាធិទុក្ខេ វត្តព្ពេបិ កាយិកទុក្ខគហណេនេវ ព្យាធិទុក្ខំ គហិតំ ហោតីតិ ន វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

មរណម្បិ ទុក្ខន្តិ ឯត្ថាបិ ទុវិធំ មរណំ – សង្ខតលក្ខណញ្ច, យំ សន្ធាយ វុត្តំ – “ជរាមរណំ ទ្វីហិ ខន្ធេហិ សង្គហិត”ន្តិ (ធាតុ. ៧១)។ ឯកភវបរិយាបន្នជីវិតិន្ទ្រិយប្បពន្ធវិច្ឆេទោ ច, យំ សន្ធាយ វុត្តំ – “និច្ចំ មរណតោ ភយ”ន្តិ (សុ. និ. ៥៨១)។ តំ ឥធ អធិប្បេតំ។ ជាតិបច្ចយមរណំ ឧបក្កមមរណំ សរសមរណំ អាយុក្ខយមរណំ បុញ្ញក្ខយមរណន្តិបិ តស្សេវ នាមំ។ បុន ខណិកមរណំ សម្មុតិមរណំ សមុច្ឆេទមរណន្តិ អយម្បេត្ថ ភេទោ វេទិតព្ពោ។ បវត្តេ រូបារូបធម្មានំ ភេទោ **ខណិកមរណំ** នាម។ “តិស្សោ មតោ, ផុស្សោ មតោ”តិ ឥទំ បរមត្ថតោ សត្តស្ស អភាវា, “សស្សំ មតំ, រុក្ខោ មតោ”តិ ឥទំ ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស អភាវា **សម្មុតិមរណំ** នាម។ ខីណាសវស្ស អប្បដិសន្ធិកា កាលកិរិយា **សមុច្ឆេទមរណំ** នាម។ ពាហិរកំ សម្មុតិមរណំ ឋបេត្វា ឥតរំ សម្មុតិមរណញ្ច សមុច្ឆេទមរណញ្ច យថាវុត្តបពន្ធវិច្ឆេទេនេវ សង្គហិតំ។ ទុក្ខស្ស បន វត្ថុភាវតោ ទុក្ខំ។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

“បាបស្ស បាបកម្មាទិនិមិត្តមនុបស្សតោ;
ភទ្ទស្សាបសហន្តស្ស, វិយោគំ បិយវត្ថុកំ;
មីយមានស្ស យំ ទុក្ខំ, មានសំ អវិសេសតោ។

“សព្ពេសញ្ចាបិ យំ សន្ធិពន្ធនច្ឆេទនាទិកំ;
វិតុជ្ជមានមម្មានំ , ហោតិ ទុក្ខំ សរីរជំ។

“អសយ្ហមប្បដិការំ, ទុក្ខស្សេតស្សិទំ យតោ;
មរណំ វត្ថុ តេនេតំ, ទុក្ខមិច្ចេវ ភាសិត”ន្តិ។

សោកាទីសុ **សោកោ** នាម ញាតិព្យសនាទីហិ ផុដ្ឋស្ស អន្តោនិជ្ឈានលក្ខណោ ចិត្តសន្តាបោ។ ទុក្ខោ បន ទុក្ខទុក្ខតោ ទុក្ខវត្ថុតោ ច។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

“សត្តានំ ហទយំ សោកោ, វិសសល្លំវ តុជ្ជតិ;
អគ្គិតត្តោវ នារាចោ, ភុសំវ ទហតេ បុន។

“សមាវហតិ ព្យាធិញ្ច, ជរាមរណភេទនំ;
ទុក្ខម្បិ វិវិធំ យស្មា, តស្មា ទុក្ខោតិ វុច្ចតី”តិ។

បរិទេវោ នាម ញាតិព្យសនាទីហិ ផុដ្ឋស្ស វចីបលាបោ។ ទុក្ខោ បន សង្ខារទុក្ខភាវតោ ទុក្ខវត្ថុតោ ច។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

“យំ សោកសល្លវិហតោ បរិទេវមានោ, កណ្ឋោដ្ឋតាលុតលសោសជមប្បសយ្ហំ;
ភិយ្យោធិមត្តមធិគច្ឆតិយេវ ទុក្ខំ, ទុក្ខោតិ តេន ភគវា បរិទេវមាហា”តិ។

ទុក្ខំ នាម កាយបីឡនលក្ខណំ កាយិកទុក្ខំ។ ទុក្ខំ បន ទុក្ខទុក្ខតោ មានសទុក្ខាវហនតោ ច។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

“បីឡេតិ កាយិកមិទំ, ទុក្ខំ ទុក្ខញ្ច មានសំ ភិយ្យោ;
ជនយតិ យស្មា តស្មា, ទុក្ខន្តិ វិសេសតោ វុត្ត”ន្តិ។

ទោមនស្សំ នាម ចិត្តបីឡនលក្ខណំ មានសំ ទុក្ខំ។ ទុក្ខំ បន ទុក្ខទុក្ខតោ កាយិកទុក្ខាវហនតោ ច។ ចេតោទុក្ខសមប្បិតា ហិ កេសេ បកិរិយ កន្ទន្តិ, ឧរានិ បដិបិសន្តិ, អាវដ្ដន្តិ, វិវដ្ដន្តិ, ឧទ្ធំបាទំ បបតន្តិ, សត្ថំ អាហរន្តិ, វិសំ ខាទន្តិ, រជ្ជុយា ឧព្ពន្ធន្តិ, អគ្គិំ បវិសន្តីតិ នានប្បការកំ ទុក្ខមនុភវន្តិ។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

“បីឡេតិ យតោ ចិត្តំ, កាយស្ស ច បីឡនំ សមាវហតិ;
ទុក្ខន្តិ ទោមនស្សំ, វិទោមនស្សា តតោ អាហុ”តិ។

ឧបាយាសោ នាម ញាតិព្យសនាទីហិ ផុដ្ឋស្ស អធិមត្តចេតោទុក្ខប្បភាវិតោ ទោសោយេវ។ “សង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នោ ឯកោ ធម្មោ”តិ ឯកេ។ ទុក្ខោ បន សង្ខារទុក្ខភាវតោ ចិត្តបរិទហនតោ កាយវិសាទនតោ ច។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

“ចិត្តស្ស ច បរិទហនា, កាយស្ស វិសាទនា ច អធិមត្តំ;
យំ ទុក្ខមុបាយាសោ, ជនេតិ ទុក្ខោ តតោ វុត្តោ”តិ។

ឯត្ថ ច មន្ទគ្គិនា អន្តោភាជនេ បាកោ វិយ សោកោ, តិក្ខគ្គិនា បច្ចមានស្ស ភាជនតោ ពហិនិក្ខមនំ វិយ បរិទេវោ, ពហិនិក្ខន្តាវសេសស្ស និក្ខមិតុម្បិ អប្បហោន្តស្ស អន្តោភាជនេយេវ យាវ បរិក្ខយា បាកោ វិយ ឧបាយាសោ ទដ្ឋព្ពោ។

អប្បិយសម្បយោគោ នាម អប្បិយេហិ សត្តសង្ខារេហិ សមោធានំ។ ទុក្ខោ បន ទុក្ខវត្ថុតោ។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

“ទិស្វាវ អប្បិយេ ទុក្ខំ, បឋមំ ហោតិ ចេតសិ;
តទុបក្កមសម្ភូតមថ កាយេ យតោ ឥធ។

“តតោ ទុក្ខទ្វយស្សាបិ, វត្ថុតោ សោ មហេសិនា;
ទុក្ខោ វុត្តោតិ វិញ្ញេយ្យោ, អប្បិយេហិ សមាគមោ”តិ។

បិយវិប្បយោគោ នាម បិយេហិ សត្តសង្ខារេហិ វិនាភាវោ។ ទុក្ខោ បន ទុក្ខវត្ថុតោ។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

“ញាតិធនាទិវិយោគា , សោកសរសមប្បិតា វិតុជ្ជន្តិ;
ពាលា យតោ តតោយំ, ទុក្ខោតិ មតោ បិយវិយោគោ”តិ។

ឥច្ឆិតាលាភេ អលព្ភនេយ្យវត្ថូសុ ឥច្ឆាវ **យម្បិច្ឆំ ន លភតិ, តម្បិ ទុក្ខ**ន្តិ វុត្តា។ យេនបិ ធម្មេន អលព្ភនេយ្យំ វត្ថុំ ឥច្ឆន្តោ ន លភតិ, តម្បិ អលព្ភនេយ្យវត្ថុម្ហិ ឥច្ឆនំ ទុក្ខន្តិ អត្ថោ។ ទុក្ខំ បន ទុក្ខវត្ថុតោ។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

“តំ តំ បត្ថយមានានំ, តស្ស តស្ស អលាភតោ;
យំ វិឃាតមយំ ទុក្ខំ, សត្តានំ ឥធ ជាយតិ។

“អលព្ភនេយ្យវត្ថូនំ, បត្ថនា តស្ស ការណំ;
យស្មា តស្មា ជិនោ ទុក្ខំ, ឥច្ឆិតាលាភមព្រវី”តិ។

សង្ខិត្តេន បញ្ចុបាទានក្ខន្ធាតិ ឯត្ថ បន **សង្ខិត្តេនា**តិ ទេសនំ សន្ធាយ វុត្តំ។ ទុក្ខញ្ហិ ឯត្តកានិ ទុក្ខសតានីតិ វា ឯត្តកានិ ទុក្ខសហស្សានីតិ វា សង្ខិបិតុំ ន សក្កា, ទេសនា បន សក្កា។ តស្មា “ទុក្ខំ នាម ន អញ្ញំ កិញ្ចិ, សំខិត្តេន បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា ទុក្ខា”តិ ទេសនំ សង្ខិបន្តោ ឯវមាហ។ **បញ្ចា**តិ គណនបរិច្ឆេទោ។ **ឧបាទានក្ខន្ធា**តិ ឧបាទានគោចរា ខន្ធា។

ជាតិប្បភុតិកំ ទុក្ខំ, យំ វុត្តមិធ តាទិនា;
អវុត្តំ យញ្ច តំ សព្ពំ, វិនា ឯតេន វិជ្ជតិ។

យស្មា តស្មា ឧបាទានក្ខន្ធា សង្ខេបតោ ឥមេ;
ទុក្ខាតិ វុត្តា ទុក្ខន្ត-ទេសកេន មហេសិនា។

តថា ហិ ឥន្ធនមិវ បាវកោ, លក្ខមិវ បហរណានិ, គោរូបំ វិយ ឌំសមកសាទយោ, ខេត្តមិវ លាយកា, គាមំ វិយ គាមឃាតកា, ឧបាទានក្ខន្ធបញ្ចកមេវ ជាតិអាទយោ នានប្បការេហិ វិពាធេន្តា តិណលតាទីនិ វិយ ភូមិយំ, បុប្ផផលបល្លវានិ វិយ រុក្ខេសុ ឧបាទានក្ខន្ធេសុយេវ និព្ពត្តន្តិ។ ឧបាទានក្ខន្ធានញ្ច អាទិទុក្ខំ ជាតិ, មជ្ឈេ ទុក្ខំ ជរា, បរិយោសានទុក្ខំ មរណំ, មារណន្តិកទុក្ខាភិឃាតេន បរិឌយ្ហនទុក្ខំ សោកោ , តទសហនតោ លាលប្បនទុក្ខំ បរិទេវោ, តតោ ធាតុក្ខោភសង្ខាតអនិដ្ឋផោដ្ឋព្ពសមាយោគតោ កាយស្ស អាពាធនទុក្ខំ ទុក្ខំ, តេន អាពាធិយមានានំ បុថុជ្ជនានំ តត្ថ បដិឃុប្បត្តិតោ ចេតោពាធនទុក្ខំ ទោមនស្សំ, សោកាទិវុទ្ធិយា ជនិតវិសាទានំ អនុត្ថុននទុក្ខំ ឧបាយាសោ, មនោរថវិឃាតប្បត្តានំ ឥច្ឆាវិឃាតទុក្ខំ ឥច្ឆិតាលាភោតិ ឯវំ នានប្បការតោ ឧបបរិក្ខិយមានា ឧបាទានក្ខន្ធាវ ទុក្ខាតិ យទេតំ ឯកមេកំ ទស្សេត្វា វុច្ចមានំ អនេកេហិបិ កប្បេហិ ន សក្កា អនវសេសតោ វត្តុំ, តំ សព្ពម្បិ ទុក្ខំ ឯកជលពិន្ទុម្ហិ សកលសមុទ្ទជលរសំ វិយ យេសុ កេសុចិ បញ្ចសុ ឧបាទានក្ខន្ធេសុ សង្ខិបិត្វា ទស្សេតុំ “សង្ខិត្តេន បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា ទុក្ខា”តិ ភគវតា វុត្តមេវ ថេរោ អវោចាតិ។

តត្ថ កតមា ជាតីតិអាទីសុ បទភាជនីយេសុ **តត្ថា**តិ ទុក្ខសច្ចនិទ្ទេសេ វុត្តេសុ ជាតិអាទីសុ។ **យា តេសំ តេសំ សត្តាន**ន្តិ សង្ខេបតោ អនេកេសំ សត្តានំ សាធារណនិទ្ទេសោ។ យា ទេវទត្តស្ស ជាតិ, យា សោមទត្តស្ស ជាតីតិ ឯវញ្ហិ ទិវសម្បិ កថិយមានេ នេវ សត្តា បរិយាទានំ គច្ឆន្តិ, ន សព្ពំ អបរត្ថទីបនំ សិជ្ឈតិ, ឥមេហិ បន ទ្វីហិ បទេហិ ន កោចិ សត្តោ អបរិយាទិន្នោ ហោតិ, ន កិញ្ចិ អបរត្ថទីបនំ ន សិជ្ឈតិ។ **តម្ហិ តម្ហី**តិ អយំ គតិជាតិវសេន អនេកេសំ សត្តនិកាយានំ សាធារណនិទ្ទេសោ។ **សត្តនិកាយេ**តិ សត្តានំ និកាយេ, សត្តឃដាយំ សត្តសមូហេតិ អត្ថោ។ **ជាតី**តិ ជាយនវសេន។ ឥទមេត្ថ សភាវបច្ចត្តំ។ **សញ្ជាតី**តិ សញ្ជាយនវសេន។ ឧបសគ្គេន បទំ វឌ្ឍិតំ។ **ឱក្កន្តី**តិ ឱក្កមនវសេន។ ជាយនដ្ឋេន វា ជាតិ, សា អបរិបុណ្ណាយតនវសេន វុត្តា។ សញ្ជាយនដ្ឋេន សញ្ជាតិ, សា បរិបុណ្ណាយតនវសេន វុត្តា។ ឱក្កមនដ្ឋេន ឱក្កន្តិ, សា អណ្ឌជជលាពុជវសេន វុត្តា។ តេ ហិ អណ្ឌកោសំ វត្ថិកោសញ្ច ឱក្កមន្តិ, ឱក្កមន្តា បវិសន្តា វិយ បដិសន្ធឹ គណ្ហន្តិ។ អភិនិព្ពត្តនដ្ឋេន **អភិនិព្ពត្តិ**, សា សំសេទជឱបបាតិកវសេន វុត្តា។ តេ ហិ បាកដា ឯវ ហុត្វា និព្ពត្តន្តិ, អយំ តាវ សម្មុតិកថា។

ឥទានិ **ខន្ធានំ បាតុភាវោ**, **អាយតនានំ បដិលាភោ**តិ បរមត្ថកថា ហោតិ។ ខន្ធា ឯវ ហិ បរមត្ថតោ បាតុភវន្តិ, ន សត្តា។ ឯត្ថ **ច ខន្ធាន**ន្តិ ឯកវោការភវេ ឯកស្ស, ចតុវោការភវេ ចតុន្នំ, បញ្ចវោការភវេ បញ្ចន្នម្បិ គហណំ វេទិតព្ពំ។ **បាតុភាវោ**តិ ឧប្បត្តិ។ **អាយតនាន**ន្តិ តត្រ តត្រ ឧប្បជ្ជមានាយតនវសេន សង្គហោ វេទិតព្ពោ។ **បដិលាភោ**តិ សន្តតិយំ បាតុភាវោយេវ។ បាតុភវន្តានេវ ហិ តានិ បដិលទ្ធានិ នាម ហោន្តិ។ **អយំ វុច្ចតិ ជាតី**តិ អយំ ជាតិ នាម កថីយតិ។

ជរានិទ្ទេសេ **ជរា**តិ សភាវបច្ចត្តំ។ **ជីរណតា**តិ អាការនិទ្ទេសោ។ **ខណ្ឌិច្ច**ន្តិអាទយោ តយោ កាលាតិក្កមេ កិច្ចនិទ្ទេសា, បច្ឆិមា ទ្វេ បកតិនិទ្ទេសា។ អយញ្ហិ ជរាតិ ឥមិនា បទេន សភាវតោ ទីបិតា, តេនស្សា ឥទំ សភាវបច្ចត្តំ។ ជីរណតាតិ ឥមិនា អាការតោ, តេនស្សាយំ អាការនិទ្ទេសោ។ ខណ្ឌិច្ចន្តិ ឥមិនា កាលាតិក្កមេ ទន្តនខានំ ខណ្ឌិតភាវករណកិច្ចតោ។ **បាលិច្ច**ន្តិ ឥមិនា កេសលោមានំ បលិតភាវករណកិច្ចតោ។ **វលិត្តចតា**តិ ឥមិនា មំសំ មិលាបេត្វា តចេ វលិភាវករណកិច្ចតោ ទីបិតា។ តេនស្សា ឥមេ តយោ កាលាតិក្កមេ កិច្ចនិទ្ទេសា។ តេហិ ឥមេសំ វិការានំ ទស្សនវសេន បាកដីភូតា បាកដជរា ទស្សិតា។ យថេវ ហិ ឧទកស្ស វា វាតស្ស វា អគ្គិនោ វា តិណរុក្ខាទីនំ សម្ភគ្គបលិភគ្គតាយ វា ឈាមតាយ វា គតមគ្គោ បាកដោ ហោតិ, ន ច សោ គត

មគ្គោ តានេវ ឧទកាទីនិ, ឯវមេវ ជរាយ ទន្តាទីសុ ខណ្ឌិច្ចាទិវសេន គតមគ្គោ បាកដោ ចក្ខុំ ឧម្មីលេត្វាបិ គយ្ហតិ, ន ច ខណ្ឌិច្ចាទីនេវ ជរា។ ន ហិ ជរា ចក្ខុវិញ្ញេយ្យា ហោតិ។

អាយុនោ សំហានិ ឥន្ទ្រិយានំ បរិបាកោតិ ឥមេហិ បន បទេហិ កាលាតិក្កមេយេវ អភិព្យត្តាយ អាយុក្ខយចក្ខាទិឥន្ទ្រិយបរិបាកសង្ខាតាយ បកតិយា ទីបិតា, តេនស្សិមេ ទ្វេ បកតិនិទ្ទេសាតិ វេទិតព្ពា។ តត្ថ យស្មា ជរំ បត្តស្ស អាយុ ហាយតិ, តស្មា ជរា “អាយុនោ សំហានី”តិ ផលូបចារេន វុត្តា។ យស្មា ច ទហរកាលេ សុប្បសន្នានិ សុខុមម្បិ អត្តនោ វិសយំ សុខេនេវ គណ្ហនសមត្ថានិ ចក្ខាទីនិ ឥន្ទ្រិយានិ ជរំ បត្តស្ស បរិបក្កានិ អាលុឡិតានិ អវិសទានិ ឱឡារិកម្បិ អត្តនោ វិសយំ គហេតុំ អសមត្ថានិ ហោន្តិ, តស្មា “ឥន្ទ្រិយានំ បរិបាកោ”តិ ផលូបចារេនេវ វុត្តា។

សា បនេសា ឯវំ និទ្ទិដ្ឋា សព្ពាបិ ជរា បាកដា បដិច្ឆន្នាតិ ទុវិធា ហោតិ។ តត្ថ ទន្តាទីសុ ខណ្ឌាទិភាវទស្សនតោ រូបធម្មេសុ ជរា **បាកដជរា** នាម។ អរូបធម្មេសុ បន ជរា តាទិសស្ស វិការស្ស អទស្សនតោ **បដិច្ឆន្នជរា** នាម។ តត្រ យ្វាយំ ខណ្ឌាទិភាវោ ទិស្សតិ, សោ តាទិសានំ ទន្តាទីនំ វណ្ណោយេវ។ តំ ចក្ខុនា ទិស្វា មនោទ្វារេន ចិន្តេត្វា “ឥមេ ទន្តា ជរាយ បហដា”តិ ជរំ ជានាតិ, ឧទកដ្ឋានេ ពទ្ធានិ គោសិង្គាទីនិ ឱលោកេត្វា ហេដ្ឋា ឧទកស្ស អត្ថិភាវជាននំ វិយ។ បុន អយំ ជរា សវីចិ អវីចីតិ ឯវម្បិ ទុវិធា ហោតិ។ តត្ថ មណិកនករជតបវាឡចន្ទសូរិយាទីនំ មន្ទទសកាទីសុ បាណីនំ វិយ, បុប្ផផលបល្លវាទីសុ អបាណីនំ វិយ ច អន្តរន្តរា វណ្ណវិសេសាទីនំ ទុព្ពិញ្ញេយ្យត្តា ជរា **អវីចិជរា** នាម, និរន្តរជរាតិ អត្ថោ។ តតោ អញ្ញេសុ បន យថាវុត្តេសុ អន្តរន្តរា វណ្ណវិសេសាទីនំ សុវិញ្ញេយ្យត្តា ជរា **សវីចិជរា** នាម។

តត្ថ សវីចិជរា ឧបាទិណ្ណកអនុបាទិណ្ណកវសេន ឯវំ វេទិតព្ពា – ទហរកុមារកានញ្ហិ បឋមមេវ ខីរទន្តា នាម ឧដ្ឋហន្តិ, ន តេ ថិរា។ តេសុ បន បតិតេសុ បុន ទន្តា ឧដ្ឋហន្តិ។ តេ បឋមមេវ សេតា ហោន្តិ, ជរាវាតេន បហដកាលេ កាឡកា ហោន្តិ។ កេសា បឋមមេវ តម្ពា ហោន្តិ, តតោ កាឡកា, តតោ សេតា។ ឆវិ បន សលោហិតិកា ហោតិ។ វឌ្ឍន្តានំ វឌ្ឍន្តានំ ឱទាតានំ ឱទាតភាវោ, កាឡកានំ កាឡកភាវោ បញ្ញាយតិ។ ជរាវាតេន បន បហដកាលេ វលី គណ្ហាតិ។ សព្ពម្បិ សស្សំ វបិតកាលេ សេតំ ហោតិ, បច្ឆា នីលំ។ ជរាវាតេន បន បហដកាលេ បណ្ឌុកំ ហោតិ។ អម្ពង្កុរេនាបិ ទីបេតុំ វដ្ដតិ។

មរណនិទ្ទេសេ **ចុតី**តិ ចវនវសេន វុត្តំ។ ឯកចតុបញ្ចក្ខន្ធានំ សាមញ្ញវចនមេតំ។ **ចវនតា**តិ ភាវវចនេន លក្ខណនិទស្សនំ។ **ភេទោ**តិ ចុតិខន្ធានំ ភង្គុប្បត្តិបរិទីបនំ។ **អន្តរធាន**ន្តិ យដស្ស វិយ ភិន្នស្ស ភិន្នានំ ចុតិខន្ធានំ យេន កេនចិ បរិយាយេន ឋានាភាវបរិទីបនំ។ **មច្ចុ មរណ**ន្តិ មច្ចុសង្ខាតំ មរណំ, ន ខណិកមរណំ។ កាលោ នាម អន្តកោ, តស្ស កិរិយាតិ **កាលកិរិយា**។ ឯត្តាវតា ច សម្មុតិយា មរណំ ទីបិតំ។

ឥទានិ បរមត្ថេន ទីបេតុំ **ខន្ធានំ ភេទោ**តិអាទិមាហ។ បរមត្ថេន ហិ ខន្ធាយេវ ភិជ្ជន្តិ, ន សត្តោ នាម កោចិ មរតិ។ ខន្ធេសុ បន ភិជ្ជមានេសុ សត្តោ មរតិ, ភិន្នេសុ មតោតិ វោហារោ ហោតិ។ ឯត្ថ ច ចតុវោការបញ្ចវោការវសេន **ខន្ធានំ ភេទោ**, ឯកវោការវសេន **កឡេវរស្ស និក្ខេបោ**, ចតុវោការវសេន វា ខន្ធានំ ភេទោ, សេសទ្វយវសេន កឡេវរស្ស និក្ខេបោ វេទិតព្ពោ។ កស្មា? ភវទ្វយេបិ រូបកាយសង្ខាតស្ស កឡេវរស្ស សម្ភវតោ។ យស្មា វា ចាតុមហារាជិកាទីសុបិ ខន្ធា ភិជ្ជន្តេវ, ន កិញ្ចិ និក្ខិបតិ, តស្មា តេសំ វសេន ខន្ធានំ ភេទោ, មនុស្សាទីសុ កឡេវរស្ស និក្ខេបោ។ ឯត្ថ ច កឡេវរស្ស និក្ខេបករណតោ មរណំ “កឡេវរស្ស និក្ខេបោ”តិ វុត្តំ។

ជីវិតិន្ទ្រិយស្សុបច្ឆេទោតិ ឥមិនា ឥន្ទ្រិយពទ្ធស្សេវ មរណំ នាម ហោតិ, អនិន្ទ្រិយពទ្ធស្ស មរណំ នាម នត្ថីតិ ទស្សេតិ។ “សស្សំ មតំ, រុក្ខោ មតោ”តិ ឥទំ បន វោហារមត្តមេវ, អត្ថតោ បន ឯវរូបានិ វចនានិ សស្សាទីនំ ខយវយភាវមេវ ទីបេន្តិ។

អបិច ឥមានិ ជាតិជរាមរណានិ នាម ឥមេសំ សត្តានំ វធកបច្ចាមិត្តា វិយ ឱតារំ គវេសន្តានិ វិចរន្តិ។ យថា ហិ បុរិសស្ស តីសុ បច្ចាមិត្តេសុ ឱតារាបេក្ខេសុ វិចរន្តេសុ ឯកោ វទេយ្យ “អហំ អសុកអរញ្ញស្ស នាម វណ្ណំ កថេត្វា ឯតំ អាទាយ តត្ថ គមិស្សាមិ, ឯត្ថ មយ្ហំ ទុក្ករំ នត្ថី”តិ។ ទុតិយោ វទេយ្យ “អហំ តវ ឯតំ គហេត្វា គតកាលេ បោថេត្វា ទុព្ពលំ ករិស្សាមិ, ឯត្ថ មយ្ហំ ទុក្ករំ នត្ថី”តិ។ តតិយោ វទេយ្យ “តយា ឯតស្មឹ បោថេត្វា ទុព្ពលេ កតេ តិណ្ហេន អសិនា សីសច្ឆេទនំ នាម មយ្ហំ ភារោ ហោតូ”តិ តេ ឯវំ វត្វា តថា ករេយ្យុំ។ តត្ថ បឋមបច្ចាមិត្តស្ស អរញ្ញវណ្ណំ កថេត្វា តំ អាទាយ តត្ថ គតកាលោ វិយ សុហជ្ជញាតិមណ្ឌលតោ និក្កឌ្ឍិត្វា យត្ថ កត្ថចិ និព្ពត្តាបនំ នាម ជាតិយា កិច្ចំ, ទុតិយស្ស បោថេត្វា ទុព្ពលករណំ វិយ និព្ពត្តក្ខន្ធេសុ និបតិត្វា បរាធីនមញ្ចប

វាយណភាវករណំ ជរាយ កិច្ចំ, តតិយស្ស តិណ្ហេន អសិនា សីសច្ឆេទនំ វិយ ជីវិតក្ខយបាបនំ មរណស្ស កិច្ចន្តិ វេទិតព្ពំ។

អបិចេត្ថ ជាតិទុក្ខំ សាទីនវមហាកន្តារប្បវេសោ វិយ ទដ្ឋព្ពំ, ជរាទុក្ខំ តត្ថ អន្នបានរហិតស្ស ទុព្ពល្យំ វិយ, មរណទុក្ខំ ទុព្ពលស្ស ឥរិយាបថបវត្តនេ វិហតបរក្កមស្ស វាឡាទីហិ អនយព្យសនាបាទនំ វិយ ទដ្ឋព្ពន្តិ។

សោកនិទ្ទេសេ វិយសតីតិ ព្យសនំ, ហិតសុខំ ខិបតិ វិទ្ធំសេតីតិ អត្ថោ។ ញាតីនំ ព្យសនំ ញាតិព្យសនំ, ចោររោគភយាទីហិ ញាតិក្ខយោ ញាតិវិនាសោតិ អត្ថោ។ តេន **ញាតិព្យសនេន។ ផុដ្ឋស្សា**តិ អជ្ឈោត្ថដស្ស អភិភូតស្ស, សមន្នាគតស្សាតិ អត្ថោ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ អយំ បន វិសេសោ – ភោគានំ ព្យសនំ **ភោគព្យសនំ,** រាជចោរាទិវសេន ភោគក្ខយោ ភោគវិនាសោតិ អត្ថោ។ រោគោយេវ ព្យសនំ **រោគព្យសនំ**។ រោគោ ហិ អារោគ្យំ វិយសតិ វិនាសេតីតិ ព្យសនំ។ សីលស្ស ព្យសនំ **សីលព្យសនំ**។ ទុស្សីល្យស្សេតំ នាមំ។ សម្មាទិដ្ឋិំ វិនាសយមានា ឧប្បន្នា ទិដ្ឋិ ឯវ ព្យសនំ **ទិដ្ឋិព្យសនំ**។ ឯត្ថ ច បុរិមានិ ទ្វេ អនិប្ផន្នានិ, បច្ឆិមានិ តីណិ និប្ផន្នានិ តិលក្ខណព្ភាហតានិ។ បុរិមានិ ច តីណិ នេវ កុសលានិ ន អកុសលានិ, សីលទិដ្ឋិព្យសនទ្វយំ អកុសលំ។

អញ្ញតរញ្ញតរេនាតិ គហិតេសុ វា យេន កេនចិ អគ្គហិតេសុ វា មិត្តាមច្ចព្យសនាទីសុ យេន កេនចិ។ **សមន្នាគតស្សា**តិ សមនុពទ្ធស្ស អបរិមុច្ចមានស្ស។ **អញ្ញតរញ្ញតរេន ទុក្ខធម្មេនា**តិ យេន កេនចិ សោកទុក្ខស្ស ឧប្បត្តិហេតុនា។ **សោកោ**តិ សោចនកវសេន សោកោ។ ឥទំ តេហិ ការណេហិ ឧប្បជ្ជនកសោកស្ស សភាវបច្ចត្តំ។ **សោចនា**តិ សោចនាការោ។ **សោចិតត្តន្តិ** សោចិតភាវោ។ **អន្តោសោកោ**តិ អព្ភន្តរសោកោ។ ទុតិយបទំ ឧបសគ្គេន វឌ្ឍិតំ។ សោ ហិ អព្ភន្តរំ សុក្ខាបេន្តោ វិយ បរិសុក្ខាបេន្តោ វិយ ឧប្បជ្ជតីតិ “អន្តោសោកោ អន្តោបរិសោកោ”តិ វុច្ចតិ។ **ចេតសោ បរិជ្ឈាយនា**តិ ចិត្តស្ស បរិជ្ឈាយនាការោ។ សោកោ ហិ ឧប្បជ្ជមានោ អគ្គិ វិយ ចិត្តំ ឈាបេតិ ទហតិ, “ចិត្តំ មេ ឈាមំ, ន មេ កិញ្ចិ បដិភាតី”តិ វទាបេតិ។ ទុក្ខិតោ មនោ ទុម្មនោ, តស្ស ភាវោ **ទោមនស្សំ**។ អនុបវិដ្ឋដ្ឋេន សោកោវ សល្លន្តិ **សោកសល្លំ**។

បរិទេវនិទ្ទេសេ “មយ្ហំ ធីតា, មយ្ហំ បុត្តោ”តិ ឯវំ អាទិស្ស អាទិស្ស ទេវន្តិ រោទន្តិ ឯតេនាតិ **អាទេវោ**។ តំ តំ វណ្ណំ បរិកិត្តេត្វា បរិកិត្តេត្វា ទេវន្តិ ឯតេនាតិ **បរិទេវោ**។ តតោ បរានិ ទ្វេ ទ្វេ បទានិ បុរិមទ្វយស្សេវ អាការភាវនិទ្ទេសវសេន វុត្តានិ។ **វាចា**តិ វចនំ។ **បលាបោ**តិ តុច្ឆំ និរត្ថកវចនំ។ ឧបឌ្ឍភណិតអញ្ញភណិតាទិវសេន វិរូបោ បលាបោតិ **វិប្បលាបោ។ លាលប្បោ**តិ បុនប្បុនំ លបនំ។ លាលប្បនាការោ **លាលប្បនា**។ លាលប្បិតស្ស ភាវោ **លាលប្បិតត្តំ**។

ទុក្ខនិទ្ទេសេ កាយនិស្សិតត្តា **កាយិកំ**។ អមធុរដ្ឋេន **អសាតំ**។ កាយិកបទេន ចេតសិកអសាតំ បដិក្ខិបតិ, អសាតបទេន កាយិកសាតំ។ តទេវ ទុក្ខយតីតិ **ទុក្ខំ,** យស្សុប្បជ្ជតិ, តំ ទុក្ខិតំ ករោតីតិ អត្ថោ។ ទុក្ខមត្តា វា ទុក្ខំ។ **កាយសម្ផស្សជ**ន្តិ កាយសម្ផស្សេ ជាតំ។ **អសាតំ ទុក្ខំ វេទយិត**ន្តិ អសាតំ វេទយិតំ ន សាតំ, ទុក្ខំ វេទយិតំ ន សុខំ។ បរតោ តីណិ បទានិ ឥត្ថិលិង្គវសេន វុត្តានិ។ អសាតា វេទនា ន សាតា, ទុក្ខា វេទនា ន សុខាតិ អយមេវ បនេត្ថ អត្ថោ។ យំ កាយិកំ អសាតំ ទុក្ខំ វេទយិតំ, យា កាយសម្ផស្សជា អសាតា ទុក្ខា វេទនា, ឥទំ វុច្ចតិ ទុក្ខន្តិ ឯវំ យោជនា វេទិតព្ពា។

ទោមនស្សនិទ្ទេសេ ទុដ្ឋុ មនោតិ ទុម្មនោ, ហីនវេទនត្តា វា កុច្ឆិតំ មនោតិ ទុម្មនោ, ទុម្មនស្ស ភាវោ **ទោមនស្សំ**។ ចិត្តនិស្សិតត្តា **ចេតសិកំ។ ចេតោសម្ផស្សជ**ន្តិ ចិត្តសម្ផស្សេ ជាតំ។

ឧបាយាសនិទ្ទេសេ អាយាសនដ្ឋេន **អាយាសោ**។ សំសីទនវិសីទនាការប្បវត្តស្ស ចិត្តកិលមថស្សេតំ នាមំ។ ពលវអាយាសោ **ឧបាយាសោ**។ អាយាសិតភាវោ **អាយាសិតត្តំ។** ឧបាយាសិតភាវោ **ឧបាយាសិតត្តំ**។

អប្បិយសម្បយោគនិទ្ទេសេ **ឥធា**តិ ឥមស្មឹ លោកេ។ **យស្សា**តិ យេ អស្ស។ **អនិដ្ឋា**តិ អបរិយេសិតា។ បរិយេសិតា វា ហោន្តុ អបរិយេសិតា វា, នាមមេវេតំ អមនាបារម្មណានំ។ មនស្មឹ ន កមន្តិ ន បវិសន្តីតិ **អកន្តា**។ មនស្មឹ ន អប្បិយន្តិ, ន វា មនំ វឌ្ឍេន្តីតិ **អមនាបា**។ **រូបា**តិអាទិ តេសំ សភាវនិទស្សនំ។ អនត្ថំ កាមេន្តិ ឥច្ឆន្តីតិ **អនត្ថកាមា**។ អហិតំ កាមេន្តិ ឥច្ឆន្តីតិ **អហិតកាមា**។ អផាសុំ ទុក្ខវិហារំ កាមេន្តិ ឥច្ឆន្តីតិ **អផាសុកាមា**។ ចតូហិ យោគេហិ ខេមំ និព្ភយំ វិវដ្ដំ ន កាមេន្តិ, សភយំ វដ្ដមេវ នេសំ កាមេន្តិ ឥច្ឆន្តីតិ **អយោគក្ខេមកាមា**។ អបិច សទ្ធាទីនំ វុទ្ធិសង្ខាតស្ស អត្ថស្ស អកាមនតោ, តេសំយេវ ហានិសង្ខាតស្ស អនត្ថស្ស ច កាមនតោ **អនត្ថកាមា**។ សទ្ធាទីនំយេវ ឧបាយភូតស្ស ហិតស្ស អកាមនតោ, សទ្ធាហានិអាទីនំ ឧបាយភូតស្ស អហិតស្ស ច កាមនតោ **អហិតកាមា**។ ផាសុវិហារស្ស អកាមនតោ, អផាសុវិហារស្ស ច កាមនតោ **អផាសុ**

កាមា។ យស្ស កស្សចិ និព្ពយស្ស អកាមនតោ, ភយស្ស ច កាមនតោ **អយោគក្ខេមកាមា**តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

សង្គតីតិ គន្ត្វា សំយោគោ។ **សមាគមោ**តិ អាគតេហិ សំយោគោ។ **សមោធាន**ន្តិ ឋាននិសជ្ជាទីសុ សហភាវោ។ **មិស្សីភាវោ**តិ សព្ពកិច្ចានំ សហករណំ។ អយំ សត្តវសេន យោជនា។ សង្ខារវសេន បន យំ លព្ភតិ, តំ គហេតព្ពំ។ សោ បន អប្បិយសម្បយោគោ អត្ថតោ ឯកោ ធម្មោ នាម នត្ថិ, កេវលំ អប្បិយសម្បយុត្តានំ ទុវិធស្សាបិ ទុក្ខស្ស វត្ថុភាវតោ ទុក្ខោតិ វុត្តោ។

បិយវិប្បយោគនិទ្ទេសោ វុត្តបដិបក្ខនយេន វេទិតព្ពោ។ **មាតា វា**តិអាទិ បនេត្ថ អត្ថកាមេ សរូបេន ទស្សេតុំ វុត្តំ។ តត្ថ មមាយតីតិ **មាតា**, បិយាយតីតិ **បិតា**។ ភជតីតិ **ភាតា**, តថា **ភគិនី**។ មេត្តាយន្តីតិ **មិត្តា**, មិនន្តិ វា សព្ពគុយ្ហេសុ អន្តោ បក្ខិបន្តីតិ មិត្តា។ កិច្ចករណីយេសុ សហភាវដ្ឋេន អមា ហោន្តីតិ **អមច្ចា**។ “អយំ អម្ហាកំ អជ្ឈត្តិកោ”តិ ឯវំ ជានន្តិ, ញាយន្តីតិ វា **ញាតី**។ លោហិតេន សម្ពន្ធាតិ **សាលោហិតា**។ បិតុបក្ខិកា ញាតី, មាតុបក្ខិកា សាលោហិតា។ មាតាបិតុបក្ខិកា វា ញាតី, សស្សុសសុរបក្ខិកា សាលោហិតា។ អយម្បិ បិយវិប្បយោគោ អត្ថតោ ឯកោ ធម្មោ នាម នត្ថិ, កេវលំ បិយវិប្បយុត្តានំ ទុវិធស្សាបិ ទុក្ខស្ស វត្ថុភាវតោ ទុក្ខោតិ វុត្តោ។ ឥទមេត្ថ សព្ពអដ្ឋកថាវចនំ។ សច្ចានំ បន តថលក្ខណត្តា សម្បយោគវិប្បយោគវចនេហិ អប្បិយបិយវត្ថូនិយេវ វិសេសិតានីតិ វត្តុំ យុជ្ជតីតិ។

ឥច្ឆិតាលាភនិទ្ទេសេ **ជាតិធម្មាន**ន្តិ ជាតិសភាវានំ ជាតិបកតិកានំ។ **ឥច្ឆា ឧប្បជ្ជតី**តិ តណ្ហា ឧប្បជ្ជតិ។ **អហោ វតា**តិ បត្ថនា។ **អស្សាមា**តិ ភវេយ្យាម។ **ន ខោ បនេតំ ឥច្ឆាយ បត្តព្ព**ន្តិ យំ ឯតំ “អហោ វត មយំ ន ជាតិធម្មា អស្សាម, ន ច វត នោ ជាតិ អាគច្ឆេយ្យា”តិ ឯវំ បហីនសមុទយេសុ សាធូសុ វិជ្ជមានំ អជាតិធម្មត្តំ បរិនិព្ពុតេសុ ច វិជ្ជមានំ ជាតិយា អនាគមនំ ឥច្ឆិតំ, តំ ឥច្ឆន្តស្សាបិ មគ្គភាវនាយ វិនា អប្បត្តព្ពតោ, អនិច្ឆន្តស្សាបិ ច ភាវនាយ បត្តព្ពតោ ន ឥច្ឆាយ បត្តព្ពំ នាម ហោតិ។ **ឥទម្បី**តិ ឯតម្បិ។ ឧបរិ សេសានិ ឧបាទាយ **អបិ**សទ្ទោ។

ឧបាទានក្ខន្ធនិទ្ទេសេ **សេយ្យថិទ**ន្តិ និបាតោ, តស្ស តេ កតមេ ឥតិ ចេតិ អត្ថោ។ រូបមេវ ឧបាទានក្ខន្ធោតិ **រូបុបាទានក្ខន្ធោ**។ ឯសេវ នយោ សេសេសុបិ។

ទុក្ខសច្ចនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សមុទយសច្ចនិទ្ទេសវណ្ណនា

៣៤. សមុទយសច្ចនិទ្ទេសេ **យាយំ តណ្ហា**តិ យា អយំ តណ្ហា។ **បោនោភវិកា**តិ បុនព្ភវករណំ បុនោភវោ, បុនោភវោ សីលមស្សាតិ បោនោភវិកា។ អបិច បុនព្ភវំ ទេតិ, បុនព្ភវាយ សំវត្តតិ, បុនប្បុនំ ភវេ និព្ពត្តេតីតិ បោនោភវិកា។ សា បនេសា បុនព្ភវស្ស ទាយិកាបិ អត្ថិ អទាយិកាបិ, បុនព្ភវាយ សំវត្តនិកាបិ អត្ថិ អសំវត្តនិកាបិ, ទិន្នាយ បដិសន្ធិយា ឧបធិវេបក្កមត្តាបិ។ សា តិប្បការាបិ បោនោភវិកាតិ នាមំ លភតិ។ បោនព្ភវិកាតិបិ បាឋោ, សោយេវត្ថោ។ អភិនន្ទនសង្ខាតេន នន្ទិរាគេន សហ គតាតិ **នន្ទិរាគសហគតា**។ នន្ទិរាគេន សទ្ធិំ អត្ថតោ ឯកត្តមេវ គតាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **តត្រ តត្រាភិនន្ទិនី**តិ យត្រ យត្រ អត្តភាវោ និព្ពត្តតិ, តត្រ តត្រ អភិនន្ទិនី។ រូបាទីសុ វា អារម្មណេសុ តត្រ តត្រាភិនន្ទិនី, រូបាភិនន្ទិនី សទ្ទគន្ធរសផោដ្ឋព្ពធម្មាភិនន្ទិនីតិ អត្ថោ។ តត្រ តត្រាភិនន្ទីតិបិ បាឋោ, តត្រ តត្រ អភិនន្ទយតីតិ អត្ថោ។ **សេយ្យថិទ**ន្តិ និបាតោ, តស្ស សា កតមា ឥតិ ចេតិ អត្ថោ។ **កាមតណ្ហា**តិ កាមេ តណ្ហា, បញ្ចកាមគុណិករាគស្សេតំ អធិវចនំ។ **ភវតណ្ហា**តិ ភវេ តណ្ហា។ ភវបត្ថនាវសេន ឧប្បន្នស្ស សស្សតទិដ្ឋិសហគតស្ស រាគស្ស រូបារូបភវរាគស្ស ច ឈាននិកន្តិយា ច ឯតំ អធិវចនំ។ **វិភវតណ្ហា**តិ វិភវេ តណ្ហា។ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិសហគតរាគស្សេតំ អធិវចនំ។

ឥទានិ តស្សា តណ្ហាយ វត្ថុំ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ **សា ខោ បនេសា**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឧប្បជ្ជតី**តិ ជាយតិ។ **និវិសតី**តិ បុនប្បុនំ បវត្តិវសេន បតិដ្ឋាតិ។ ឧប្បជ្ជមានា កត្ថ ឧប្បជ្ជតិ, និវិសមានា កត្ថ និវិសតីតិ សម្ពន្ធោ។ **យំ លោកេ បិយរូបំ សាតរូប**ន្តិ យំ លោកស្មឹ បិយសភាវញ្ចេវ មធុរសភាវញ្ច។ **ចក្ខុ លោកេ**តិអាទីសុ លោកស្មិញ្ហិ ចក្ខុអាទីសុ មមត្តេន អភិនិវិដ្ឋា សត្តា សម្បត្តិយំ បតិដ្ឋិតា អត្តនោ ចក្ខុំ អាទាសាទីសុ និមិត្តគ្គហណានុសារេន វិប្បសន្នំ បញ្ចបសាទំ សុវណ្ណវិមានេ ឧគ្ឃាដិតមណិសីហបញ្ជរំ វិយ មញ្ញន្តិ, សោតំ រជតបនាឡិកំ វិយ បាមង្គសុត្តកំ វិយ ច មញ្ញន្តិ, តុង្គនាសាតិ លទ្ធវោហារំ ឃានំ វដ្ដេត្វា ឋបិតហរិតាលវដ្ដិំ វិយ មញ្ញន្តិ, ជិវ្ហំ រត្តកម្ពលបដលំ

វិយ មុទុសិនិទ្ធមធុរសទ្ទំ មញ្ញន្តិ, កាយំ សាលលដ្ឋី វិយ សុវណ្ណតោរណំ វិយ ច មញ្ញន្តិ, មនំ អញ្ញេសំ មនេន អសទិសំ ឧឡារំ មញ្ញន្តិ, រូបំ សុវណ្ណកណិការបុប្ផាទិវណ្ណំ វិយ, សទ្ទំ មត្តករវិកកោកិលមន្ទធមិតមណិវំសនិគ្ឃោសំ វិយ, អត្តនា បដិលទ្ធានិ ចតុសមុដ្ឋានិកគន្ធារម្មណាទីនិ “កស្សញ្ញស្ស ឯវរូបានិ អត្ថី”តិ មញ្ញន្តិ, តេសំ ឯវំ មញ្ញមានានំ តានិ ចក្ខាទីនិ បិយរូបានិ ចេវ សាតរូបានិ ច ហោន្តិ។ អថ នេសំ តត្ថ អនុប្បន្នា ចេវ តណ្ហា ឧប្បជ្ជតិ , ឧប្បន្នា ច បុនប្បុនំ បវត្តិវសេន និវិសតិ។ តស្មា ថេរោ “ចក្ខុ លោកេ បិយរូបំ សាតរូបំ, ឯត្ថេសា តណ្ហា ឧប្បជ្ជមានា ឧប្បជ្ជតី”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឧប្បជ្ជមានា**តិ យទា ឧប្បជ្ជតិ, តទា ឯត្ថ ឧប្បជ្ជតីតិ អត្ថោ។

សមុទយសច្ចនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

និរោធសច្ចនិទ្ទេសវណ្ណនា

៣៥ និរោធសច្ចនិទ្ទេសេ **យោ តស្សាយេវ តណ្ហាយា**តិ ឯត្ថ “យោ តស្សេវ ទុក្ខស្សា”តិ វត្តព្ពេ យស្មា សមុទយនិរោធេនេវ ទុក្ខំ និរុជ្ឈតិ, នោ អញ្ញថា។ យថាហ –

“យថាបិ មូលេ អនុបទ្ទវេ ទឡ្ហេ, ឆិន្នោបិ រុក្ខោ បុនរេវ រូហតិ;
ឯវម្បិ តណ្ហានុសយេ អនូហតេ, និព្ពត្តតី ទុក្ខមិទំ បុនប្បុន”ន្តិ។ (ធ. ប. ៣៣៨);

តស្មា តំ ទុក្ខនិរោធំ ទស្សេន្តោ សមុទយនិរោធេន ទស្សេតុំ ឯវមាហ។ សីហសមានវុត្តិនោ ហិ តថាគតា, តេ ទុក្ខំ និរោធេន្តា ទុក្ខនិរោធញ្ច ទស្សេន្តា ហេតុម្ហិ បដិបជ្ជន្តិ, ន ផលេ។ សុវានវុត្តិនោ បន អញ្ញតិត្ថិយា , តេ ទុក្ខំ និរោធេន្តា ទុក្ខនិរោធញ្ច ទស្សេន្តា អត្តកិលមថានុយោគេន ចេវ តស្សេវ ច ទេសនាយ ផលេ បដិបជ្ជន្តិ, ន ហេតុម្ហីតិ។ សីហសមានវុត្តិតាយ សត្ថា ហេតុម្ហិ បដិបជ្ជន្តោ “យោ តស្សាយេវា”តិអាទិមាហ។ ធម្មសេនាបតិបិ សត្ថារា វុត្តក្កមេនេវាហ។

តត្ថ **តស្សាយេវ តណ្ហាយា**តិ យា សា តណ្ហា “បោនោភវិកា”តិ វត្វា កាមតណ្ហាទិវសេន វិភត្តា ឧប្បត្តិនិវេសនវសេន ច ហេដ្ឋា បកាសិតា, តស្សាយេវ តណ្ហាយ។ **អសេសវិរាគនិរោធោ**តិ វិរាគោ វុច្ចតិ មគ្គោ, “វិរាគា វិមុច្ចតី”តិ (ម. និ. ១.២៤៥; សំ. និ. ៣.១២; មហាវ. ២៣) ហិ វុត្តំ។ វិរាគេន និរោធោ វិរាគនិរោធោ, អនុសយសមុគ្ឃាតតោ អសេសោ វិរាគនិរោធោ អសេសវិរាគនិរោធោ។ អថ វា វិរាគោតិ ហិ បហានំ វុច្ចតិ, តស្មា អសេសោ វិរាគោ អសេសោ និរោធោតិ ឯវម្បេត្ថ យោជនា ទដ្ឋព្ពា។ អត្ថតោ បន សព្ពានេវ បនេតានិ អសេសវិរាគនិរោធោតិអាទីនិ និព្ពានស្សេវ វេវចនានិ។ បរមត្ថតោ ហិ ទុក្ខនិរោធំ អរិយសច្ចន្តិ និព្ពានំ វុច្ចតិ។ យស្មា បន តំ អាគម្ម តណ្ហា អសេសា វិរជ្ជតិ និរុជ្ឈតិ, តស្មា តំ “តស្សាយេវ តណ្ហាយ អសេសវិរាគនិរោធោ”តិ វុច្ចតិ។ និព្ពានញ្ច អាគម្ម តណ្ហា ចជីយតិ បដិនិស្សជ្ជីយតិ មុច្ចតិ ន អល្លីយតិ, កាមគុណាលយេសុ ចេត្ថ ឯកោបិ អាលយោ នត្ថិ, តស្មា និព្ពានំ **ចាគោ បដិនិស្សគ្គោ មុត្តិ អនាលយោ**តិ វុច្ចតិ។ ឯកមេវ ហិ និព្ពានំ, នាមានិ បនស្ស សព្ពសង្ខតានំ នាមបដិបក្ខវសេន អនេកានិ ហោន្តិ។ សេយ្យថិទំ – អសេសវិរាគោ អសេសនិរោធោ ចាគោ បដិនិស្សគ្គោ មុត្តិ អនាលយោ រាគក្ខយោ ទោសក្ខយោ មោហក្ខយោ តណ្ហាក្ខយោ អនុប្បាទោ អប្បវត្តំ អនិមិត្តំ អប្បណិហិតំ អនាយូហនំ អប្បដិសន្ធិ អនុបបត្តិ អគតិ អជាតំ អជរំ អព្យាធិ អមតំ អសោកំ អបរិទេវំ អនុបាយាសំ អសំកិលិដ្ឋន្តិអាទីនិ។

ឥទានិ មគ្គេន ឆិន្នាយ និព្ពានំ អាគម្ម អប្បវត្តិប្បត្តាយបិ ច តណ្ហាយ យេសុ វត្ថូសុ តស្សា ឧប្បត្តិ ទស្សិតា, តត្ថេវ អភាវំ ទស្សេតុំ **សា ខោ បនេសា**តិអាទិមាហ។ តត្ថ យថា បុរិសោ ខេត្តេ ជាតំ តិត្តកាលាពុវល្លិំ ទិស្វា អគ្គតោ បដ្ឋាយ មូលំ បរិយេសិត្វា ឆិន្ទេយ្យ, សា អនុបុព្ពេន មិលាយិត្វា អប្បញ្ញត្តិំ គច្ឆេយ្យ, តតោ តស្មិំ ខេត្តេ តិត្តកាលាពុ និរុទ្ធា បហីនាតិ វុច្ចេយ្យ, ឯវមេវ ខេត្តេ តិត្តកាលាពុ វិយ ចក្ខាទីសុ តណ្ហា។ សា អរិយមគ្គេន មូលច្ឆិន្នា និព្ពានំ អាគម្ម អប្បវត្តិំ គច្ឆតិ។ ឯវំ គតា បន តេសុ វត្ថូសុ ខេត្តេ តិត្តកាលាពុ វិយ ន បញ្ញាយតិ។ យថា ច អដវិតោ ចោរេ អានេត្វា នគរស្ស ទក្ខិណទ្វារេ ឃាតេយ្យុំ, តតោ អដវិយំ ចោរា មតាតិ វា មារិតាតិ វា វុច្ចេយ្យុំ, ឯវមេវ អដវិយំ ចោរា វិយ យា ចក្ខាទីសុ តណ្ហា, សា ទក្ខិណទ្វារេ ចោរា វិយ និព្ពានំ អាគម្ម និរុទ្ធត្តា និព្ពានេ និរុទ្ធា។ ឯវំ និរុទ្ធា បន តេសុ វត្ថូសុ អដវិយំ ចោរា វិយ ន បញ្ញាយតិ។ តេនស្សា តត្ថេវ និរោធំ ទស្សេន្តោ “ចក្ខុ លោកេ បិយរូបំ សាតរូបំ, ឯត្ថេសា តណ្ហា បហីយមានា បហីយតី”តិអាទិមាហ។ អថ វា តណ្ហុប្បាទវត្ថុស្ស បរិញ្ញាតត្តា បរិញ្ញាតវត្ថុស្មិំ បុន ន ឧប្បជ្ជនតោ អនុប្បាទនិរោធវសេន តណ្ហុប្បាទវត្ថុស្មិំយេវ និរុជ្ឈតីតិ វុច្ចតិ។ ឯត្ថ ច ឧប្បជ្ជនបដិបក្ខវសេន បហីយតីតិ វុត្តំ, និវិសនបដិបក្ខវសេន និរុជ្ឈតីតិ។

និរោធសច្ចនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

មគ្គសច្ចនិទ្ទេសវណ្ណនា

៣៦. មគ្គសច្ចនិទ្ទេសេ **អយមេវា**តិ អញ្ញមគ្គបដិក្ខេបនត្ថំ និយមនំ (វិភ. អដ្ឋ. ២០៥)។ **អរិយោ**តិ តំតំមគ្គវជ្ឈកិលេសេហិ អារកត្តា, អរិយភាវករត្តា, អរិយផលបដិលាភករត្តា ច អរិយោ។ អដ្ឋ អង្គានិ អស្សាតិ **អដ្ឋង្គិកោ**។ ស្វាយំ ចតុរង្គិកា វិយ សេនា, បញ្ចង្គិកំ វិយ តូរិយំ អង្គមត្តមេវ ហោតិ, អង្គវិនិមុត្តោ នត្ថិ។

តេនាហ អង្គមត្តមេវ មគ្គោ អង្គវិនិមុត្តោ នត្ថីតិ ទស្សេន្តោ **សម្មាទិដ្ឋិ...បេ.... សម្មាសមាធី**តិអាទិមាហ។ តត្ថ សម្មា ទស្សនលក្ខណា **សម្មាទិដ្ឋិ។** សម្មា អភិនិរោបនលក្ខណោ **សម្មាសង្កប្បោ**។ សម្មា បរិគ្គហលក្ខណា **សម្មាវាចា**។ សម្មា សមុដ្ឋាបនលក្ខណោ **សម្មាកម្មន្តោ**។ សម្មា វោទាបនលក្ខណោ **សម្មាអាជីវោ**។ សម្មា បគ្គហលក្ខណោ **សម្មាវាយាមោ**។ សម្មា ឧបដ្ឋានលក្ខណា **សម្មាសតិ**។ សម្មា សមាធានលក្ខណោ **សម្មាសមាធិ**។ តេសុ ឯកេកស្ស តីណិ តីណិ កិច្ចានិ ហោន្តិ។ សេយ្យថិទំ – សម្មាទិដ្ឋិ តាវ អញ្ញេហិបិ អត្តនោ បច្ចនីកកិលេសេហិ សទ្ធិំ មិច្ឆាទិដ្ឋិំ បជហតិ, និរោធញ្ច អារម្មណំ ករោតិ, សម្បយុត្តធម្មេ ច បស្សតិ តប្បដិច្ឆាទកមោហវិធមនវសេន អសម្មោហតោ។ សម្មាសង្កប្បាទយោបិ តថេវ មិច្ឆាសង្កប្បាទីនិ ច បជហន្តិ, និព្ពានញ្ច អារម្មណំ ករោន្តិ។ វិសេសតោ បនេត្ថ សម្មាសង្កប្បោ សហជាតធម្មេ សម្មា អភិនិរោបេតិ, សម្មាវាចា សម្មា បរិគ្គណ្ហាតិ, សម្មាកម្មន្តោ សម្មា សមុដ្ឋាបេតិ, សម្មាអាជីវោ សម្មា វោទាបេតិ, សម្មាវាយាមោ សម្មា បគ្គណ្ហាតិ, សម្មាសតិ សម្មា ឧបដ្ឋាបេតិ, សម្មាសមាធិ សម្មា សមាទហតិ។

អបិចេសា សម្មាទិដ្ឋិ នាម បុព្ពភាគេ នានាក្ខណា នានារម្មណា ហោតិ, មគ្គកាលេ ឯកក្ខណា ឯការម្មណា។ កិច្ចតោ បន “ទុក្ខេ ញាណ”ន្តិអាទីនិ ចត្តារិ នាមានិ លភតិ ។ សម្មាសង្កប្បាទយោបិ បុព្ពភាគេ នានាក្ខណា នានារម្មណា ហោន្តិ, មគ្គកាលេ ឯកក្ខណា ឯការម្មណា។ តេសុ សម្មាសង្កប្បោ កិច្ចតោ នេក្ខម្មសង្កប្បោតិអាទីនិ តីណិ នាមានិ លភតិ។ សម្មាវាចាទយោ តយោ បុព្ពភាគេ វិរតិយោបិ ហោន្តិ ចេតនាយោបិ, មគ្គក្ខណេ បន វិរតិយោយេវ។ សម្មាវាយាមោ សម្មាសតីតិ ឥទម្បិ ទ្វយំ កិច្ចតោ សម្មប្បធានសតិបដ្ឋានវសេន ចត្តារិ នាមានិ លភតិ។ សម្មាសមាធិ បន បុព្ពភាគេបិ មគ្គក្ខណេបិ សម្មាសមាធិយេវ។

ឥតិ ឥមេសុ អដ្ឋសុ ធម្មេសុ ភគវតា និព្ពានាធិគមាយ បដិបន្នស្ស យោគិនោ ពហូបការត្តា បឋមំ សម្មាទិដ្ឋិ ទេសិតា។ អយញ្ហិ “បញ្ញាបជ្ជោតោ បញ្ញាសត្ថ”ន្តិ (ធ. ស. ១៦, ២០, ២៩) ច វុត្តា។ តស្មា ឯតាយ បុព្ពភាគេ វិបស្សនាញាណសង្ខាតាយ សម្មាទិដ្ឋិយា អវិជ្ជន្ធការំ វិធមិត្វា កិលេសចោរេ ឃាតេន្តោ ខេមេន យោគាវចរោ និព្ពានំ បាបុណាតិ។ តស្មា បឋមំ សម្មាទិដ្ឋិ ទេសិតា។

សម្មាសង្កប្បោ បន តស្សា ពហូបការោ។ តស្មា តទនន្តរំ វុត្តោ។ យថា ហិ ហេរញ្ញិកោ ហត្ថេន បរិវត្តេត្វា បរិវត្តេត្វា ចក្ខុនា កហាបណំ ឱលោកេន្តោ “អយំ កូដោ អយំ ឆេកោ”តិ ជានាតិ, ឯវំ យោគាវចរោបិ បុព្ពភាគេ វិតក្កេន វិតក្កេត្វា វិតក្កេត្វា វិបស្សនាបញ្ញាយ ឱលោកយមានោ “ឥមេ ធម្មា កាមាវចរា, ឥមេ រូបាវចរាទយោ”តិ ជានាតិ។ យថា វា បន បុរិសេន កោដិយំ គហេត្វា បរិវត្តេត្វា បរិវត្តេត្វា ទិន្នំ មហារុក្ខំ តច្ឆកោ វាសិយា តច្ឆេត្វា កម្មេ ឧបនេតិ, ឯវំ វិតក្កេន វិតក្កេត្វា វិតក្កេត្វា ទិន្នធម្មេ យោគាវចរោ បញ្ញាយ “ឥមេ ធម្មា កាមាវចរា, ឥមេ រូបាវចរា”តិអាទិនា នយេន បរិច្ឆិន្ទិត្វា កម្មេ ឧបនេតិ។ តស្មា សម្មាសង្កប្បោ សម្មាទិដ្ឋានន្តរំ វុត្តោ។

ស្វាយំ យថា សម្មាទិដ្ឋិយា, ឯវំ សម្មាវាចាយបិ ឧបការកោ។ យថាហ – “បុព្ពេ ខោ, គហបតិ, វិតក្កេត្វា វិចារេត្វា បច្ឆា វាចំ ភិន្ទតី”តិ (ម. និ. ១.៤៦៣)។ តស្មា តទនន្តរំ សម្មាវាចា វុត្តា។

យស្មា បន “ឥទញ្ចិទញ្ច ករិស្សាមា”តិ បឋមំ វាចាយ សំវិទហិត្វា លោកេ កម្មន្តេ បយោជេន្តិ, តស្មា វាចា កាយកម្មស្ស ឧបការិកាតិ សម្មាវាចាយ អនន្តរំ សម្មាកម្មន្តោ វុត្តោ។

ចតុព្ពិធំ បន វចីទុច្ចរិតំ, តិវិធំ កាយទុច្ចរិតំ បហាយ ឧភយំ សុចរិតំ បូរេន្តស្សេវ យស្មា អាជីវដ្ឋមកសីលំ បូរតិ, ន ឥតរស្ស , តស្មា តទុភយានន្តរំ សម្មាអាជីវោ វុត្តោ។

ឯវំ វិសុទ្ធាជីវេន បន “បរិសុទ្ធោ មេ អាជីវោ”តិ ឯត្តាវតា បរិតោសំ កត្វា សុត្តប្បមត្តេន វិហរិតុំ ន យុត្តំ, អថ ខោ សព្ពឥរិយាបថេសុ ឥទំ វីរិយមារភិតព្ពន្តិ ទស្សេតុំ តទនន្តរំ សម្មាវាយាមោ វុត្តោ។

តតោ អារទ្ធវីរិយេនាបិ កាយាទីសុ ចតូសុ វត្ថូសុ សតិ សូបដ្ឋិតា កាតព្ពាតិ ទស្សេតុំ តទនន្តរំ សម្មាសតិ វុត្តា។

យស្មា បន ឯវំ សូបដ្ឋិតាយ សតិយា សមាធិស្ស ឧបការានុបការានំ ធម្មានំ គតិយោ សមន្នេសិត្វា បហោតិ ឯកគ្គារម្មណេ ចិត្តំ សមាធាតុំ, តស្មា សម្មាសតិអនន្តរំ សម្មាសមាធិ វុត្តោតិ វេទិតព្ពោតិ។

សម្មាទិដ្ឋិនិទ្ទេសេ "ទុក្ខេ ញាណ"ន្តិអាទិនា ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានំ ទស្សិតំ។ តត្ថ បុរិមានិ ទ្វេ សច្ចានិ វដ្ដំ, បច្ឆិមានិ ទ្វេ វិវដ្ដំ។ តេសុ ភិក្ខុនោ វដ្ដេ កម្មដ្ឋានាភិនិវេសោ ហោតិ, វិវដ្ដេ នត្ថិ អភិនិវេសោ។ បុរិមានិ ហិ ទ្វេ សច្ចានិ "បញ្ចក្ខន្ធា ទុក្ខំ, តណ្ហា សមុទយោ"តិ ឯវំ សង្ខេបេន ច, "កតមេ បញ្ចក្ខន្ធា? រូបក្ខន្ធោ"តិអាទិនា នយេន វិត្ថារេន ច អាចរិយសន្តិកេ ឧគ្គណ្ហិត្វា វាចាយ បុនប្បុនំ បរិវត្តេន្តោ យោគាវចរោ កម្មំ ករោតិ។ ឥតរេសុ បន ទ្វីសុ សច្ចេសុ "និរោធសច្ចំ ឥដ្ឋំ កន្តំ មនាបំ, មគ្គសច្ចំ ឥដ្ឋំ កន្តំ មនាប"ន្តិ ឯវំ សវនេនេវ កម្មំ ករោតិ។ សោ ឯវំ កម្មំ ករោន្តោ ចត្តារិ សច្ចានិ ឯកបដិវេធេន បដិវិជ្ឈតិ, ឯកាភិសមយេន អភិសមេតិ។ ទុក្ខំ បរិញ្ញាបដិវេធេន បដិវិជ្ឈតិ, សមុទយំ បហានបដិវេធេន បដិវិជ្ឈតិ។ និរោធំ សច្ឆិកិរិយាបដិវេធេន បដិវិជ្ឈតិ, មគ្គំ ភាវនាបដិវេធេន បដិវិជ្ឈតិ។ ទុក្ខំ បរិញ្ញាភិសមយេន...បេ.... មគ្គំ ភាវនាភិសមយេន អភិសមេតិ។

ឯវមស្ស បុព្ពភាគេ ទ្វីសុ សច្ចេសុ ឧគ្គហបរិបុច្ឆាសវនធារណសម្មសនបដិវេធោ ហោតិ, ទ្វីសុ សវនបដិវេធោយេវ។ អបរភាគេ តីសុ កិច្ចតោ បដិវេធោ ហោតិ និរោធេ អារម្មណបដិវេធោ។ តត្ថ សព្ពម្បិ បដិវេធញាណំ លោកុត្តរំ, សវនធារណសម្មសនញាណំ លោកិយំ កាមាវចរំ។ បច្ចវេក្ខណា បន បត្តសច្ចស្ស ហោតិ, អយញ្ច អាទិកម្មិកោ។ តស្មា សា ឥធ ន វុត្តា។ ឥមស្ស ច ភិក្ខុនោ បុព្ពេ បរិគ្គហតោ "ទុក្ខំ បរិជានាមិ, សមុទយំ បជហាមិ, និរោធំ សច្ឆិករោមិ, មគ្គំ ភាវេមី"តិ អាភោគសមន្នាហារមនសិការបច្ចវេក្ខណា នត្ថិ, បរិគ្គហតោ បដ្ឋាយ ហោតិ។ អបរភាគេ បន ទុក្ខំ បរិញ្ញាតមេវ ហោតិ...បេ.... មគ្គោ ភាវិតោវ ហោតិ។

តត្ថ ទ្វេ សច្ចានិ ទុទ្ទសត្តា គម្ភីរានិ, ទ្វេ គម្ភីរត្តា ទុទ្ទសានិ។ ទុក្ខសច្ចញ្ហិ ឧប្បត្តិតោ បាកដំ, ខាណុកណ្ដកប្បហារាទីសុ "អហោ ទុក្ខ"ន្តិ វត្តព្ពតម្បិ អាបជ្ជតិ។ សមុទយសច្ចំ ខាទិតុកាមតាភុញ្ជិតុកាមតាទិវសេន ឧប្បត្តិតោ បាកដំ។ លក្ខណបដិវេធតោ បន ឧភយម្បិ គម្ភីរំ។ ឥតិ តានិ ទុទ្ទសត្តា គម្ភីរានិ។ ឥតរេសំ បន ទ្វិន្នំ ទស្សនត្ថាយ បយោគោ ភវគ្គគ្គហណត្ថំ ហត្ថបសារណំ វិយ, អវីចិផុសនត្ថំ បាទបសារណំ វិយ, សតធា ភិន្នស្ស វាលស្ស កោដិយា កោដិបដិបាទនំ វិយ ច ហោតិ។ ឥតិ តានិ គម្ភីរត្តា ទុទ្ទសានិ។ ឯវំ ទុទ្ទសត្តា គម្ភីរេសុ គម្ភីរត្តា ច ទុទ្ទសេសុ ចតូសុ សច្ចេសុ ឧគ្គហាទិវសេន បុព្ពភាគញាណុប្បត្តិំ សន្ធាយ ឥទំ "ទុក្ខេ ញាណ"ន្តិអាទិ វុត្តំ។ បដិវេធក្ខណេ បន ឯកមេវ តំ ញាណំ ហោតិ។

អបរេ បនាហុ – ចតុព្ពិធំ សច្ចេសុ ញាណំ សុតមយញាណំ វវត្ថានញាណំ សម្មសនញាណំ អភិសមយញាណន្តិ។ តត្ថ កតមំ សុតមយញាណំ? សំខិត្តេន វា វិត្ថារេន វា ចត្តារិ សច្ចានិ សុត្វា ជានាតិ "ឥទំ ទុក្ខំ, អយំ សមុទយោ, អយំ និរោធោ, អយំ មគ្គោ"តិ។ ឥទំ **សុតមយញាណំ**។ កតមំ វវត្ថានញាណំ? សោ សុតានំ អត្ថំ ឧបបរិក្ខតិ ធម្មតោ ច លក្ខណតោ ច, "ឥមេ ធម្មា ឥមស្មិំ សច្ចេ បរិយាបន្នា, ឥមស្ស សច្ចស្ស ឥទំ លក្ខណ"ន្តិ សន្និដ្ឋានំ ករោតិ។ ឥទំ **វវត្ថានញាណំ**។ កតមំ សម្មសនញាណំ? សោ ឯវំ យថានុបុព្ពំ ចត្តារិ សច្ចានិ វវត្ថបេត្វា អថ ទុក្ខមេវ គហេត្វា យាវ គោត្រភុញាណំ អនិច្ចតោ ទុក្ខតោ អនត្តតោ សម្មសតិ។ ឥទំ **សម្មសនញាណំ**។ កតមំ អភិសមយញាណំ? លោកុត្តរមគ្គក្ខណេ ឯកេន ញាណេន ចត្តារិ សច្ចានិ អបុព្ពំ អចរិមំ អភិសមេតិ "ទុក្ខំ បរិញ្ញាភិសមយេន, សមុទយំ បហានាភិសមយេន, និរោធំ សច្ឆិកិរិយាភិសមយេន មគ្គំ ភាវនាភិសមយេន អភិសមេតី"តិ។ ឥទំ **អភិសមយញាណ**ន្តិ។

សម្មាសង្កប្បនិទ្ទេសេ កាមតោ និស្សដោតិ **នេក្ខម្មសង្កប្បោ**។ ព្យាបាទតោ និស្សដោតិ **អព្យាបាទសង្កប្បោ**។ វិហឹសាយ និស្សដោតិ **អវិហឹសាសង្កប្បោ**។ តត្ថ នេក្ខម្មវិតក្កោ កាមវិតក្កស្ស បទឃាតំ បទច្ឆេទំ ករោន្តោ ឧប្បជ្ជតិ, អព្យាបាទវិតក្កោ ព្យាបាទវិតក្កស្ស, អវិហឹសាវិតក្កោ វិហឹសាវិតក្កស្ស។ តថា នេក្ខម្មអព្យាបាទអវិហឹសាវិតក្កា កាមព្យាបាទវិហឹសាវិតក្កានំ បច្ចនីកា ហុត្វា ឧប្បជ្ជន្តិ។

តត្ថ យោគាវចរោ កាមវិតក្កស្ស បទឃាតនត្ថំ កាមវិតក្កំ វា សម្មសតិ អញ្ញំ វា បន កិញ្ចិ សង្ខារំ។ អថស្ស វិបស្សនាក្ខណេ វិបស្សនាសម្បយុត្តោ សង្កប្បោ តទង្គវសេន កាមវិតក្កស្ស បទឃាតំ បទច្ឆេទំ ករោន្តោ ឧប្បជ្ជតិ, វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា មគ្គំ បាបេតិ។ អថស្ស មគ្គក្ខណេ មគ្គសម្បយុត្តោ សង្កប្បោ សមុច្ឆេទវសេន កាមវិតក្កស្ស បទឃាតំ បទច្ឆេទំ ករោន្តោ ឧប្បជ្ជតិ។ ព្យាបាទវិតក្កស្សបិ បទឃាតនត្ថំ ព្យាបាទវិតក្កំ វា អញ្ញំ វា សង្ខារំ, វិហឹសាវិតក្កស្ស បទឃាតនត្ថំ វិហឹសាវិតក្កំ វា អញ្ញំ វា សង្ខារំ សម្មសតិ។ អថស្ស វិបស្សនាក្ខណេតិ សព្ពំ បុរិមនយេនេវ យោជេតព្ពំ។

កាមវិតក្កាទីនំ បន តិណ្ណម្បិ បាឡិយំ វិភត្តេសុ អដ្ឋតឹសារម្មណេសុ ឯកកម្មដ្ឋានម្បិ អបច្ចនីកំ នាម នត្ថិ។ ឯកន្តតោ បន កាមវិតក្កស្ស តាវ អសុភេសុ បឋមជ្ឈានមេវ បច្ចនីកំ, ព្យាបាទវិតក្កស្ស មេត្តាយ តិកចតុក្កជ្ឈានានិ, វិហឹសាវិតក្កស្ស ករុណាយ តិកចតុក្កជ្ឈានានិ។ តស្មា អសុភបរិកម្មំ កត្វា ឈានំ សមាបន្នស្ស សមាបត្តិក្ខណេ ឈានសម្បយុត្តោ វិតក្កោ វិក្ខម្ភនវសេន កាមវិតក្កស្ស បច្ចនីកោ ហុត្វា ឧប្បជ្ជតិ, ឈានំ បាទកំ កត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេន្តស្ស វិបស្សនាក្ខណេ វិបស្សនាសម្បយុត្តោ សង្កប្បោ តទង្គវសេន កាមវិតក្កស្ស បច្ចនីកោ ហុត្វា ឧប្បជ្ជតិ, វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា មគ្គំ បាបេន្តស្ស មគ្គក្ខណេ មគ្គសម្បយុត្តោ សង្កប្បោ សមុច្ឆេទវសេន កាមវិតក្កស្ស បច្ចនីកោ ហុត្វា ឧប្បជ្ជតិ។ ឯវំ ឧប្បន្នោ នេក្ខម្មសង្កប្បោតិ វុច្ចតីតិ វេទិតព្ពោ។

មេត្តាយ បន បរិកម្មំ កត្វា, ករុណាយ បរិកម្មំ កត្វា ឈានំ សមាបន្នស្សាតិ សព្ពំ បុរិមនយេនេវ យោជេតព្ពំ។ ឯវំ ឧប្បន្នោ អព្យាបាទសង្កប្បោតិ វុច្ចតិ, អវិហឹសាសង្កប្បោតិ វុច្ចតីតិ វេទិតព្ពោ។ ឯវមេតេ នេក្ខម្មសង្កប្បាទយោ វិបស្សនាឈានវសេន ឧប្បត្តីនំ នានត្តា បុព្ពភាគេ នានា, មគ្គក្ខណេ បន ឥមេសុ តីសុ ឋានេសុ ឧប្បន្នស្ស អកុសលសង្កប្បស្ស បទច្ឆេទតោ អនុប្បត្តិសាធនវសេន មគ្គង្គំ បូរយមានោ ឯកោវ កុសលសង្កប្បោ ឧប្បជ្ជតិ។ អយំ សម្មាសង្កប្បោ នាម។

សម្មាវាចាទិនិទ្ទេសេបិ យស្មា អញ្ញេនេវ ចិត្តេន មុសាវាទា វិរមតិ, អញ្ញេន អញ្ញេន បិសុណាវាចាទីហិ, តស្មា ចតស្សោបេតា វេរមណិយោ បុព្ពភាគេ នានា, មគ្គក្ខណេ បន មិច្ឆាវាចាសង្ខាតាយ ចតុព្ពិធាយ អកុសលទុស្សីល្យចេតនាយ បទច្ឆេទតោ អនុប្បត្តិសាធនវសេន មគ្គង្គំ បូរយមានា ឯកាវ សម្មាវាចាសង្ខាតា កុសលវេរមណិ ឧប្បជ្ជតិ។ អយំ សម្មាវាចា នាម។

សម្មាកម្មន្តនិទ្ទេសេបិ យស្មា អញ្ញេនេវ ចិត្តេន បាណាតិបាតា វិរមតិ, អញ្ញេន អទិន្នាទានា, អញ្ញេន មិច្ឆាចារា, តស្មា តិស្សោបេតា វេរមណិយោ បុព្ពភាគេ នានា, មគ្គក្ខណេ បន មិច្ឆាកម្មន្តសង្ខាតាយ តិវិធាយ អកុសលទុស្សីល្យចេតនាយ បទច្ឆេទតោ អនុប្បត្តិសាធនវសេន មគ្គង្គំ បូរយមានា ឯកាវ សម្មាកម្មន្តសង្ខាតា កុសលវេរមណិ ឧប្បជ្ជតិ។ អយំ សម្មាកម្មន្តោ នាម។

សម្មាអាជីវនិទ្ទេសេ **ឥធា**តិ ឥមស្មឹ សាសនេ។ **អរិយសាវកោ**តិ អរិយស្ស ពុទ្ធស្ស សាវកោ។ **មិច្ឆាអាជីវំ បហាយា**តិ បាបកំ អាជីវំ បជហិត្វា។ **សម្មាអាជីវេនា**តិ ពុទ្ធប្បសត្ថេន កុសលអាជីវេន។ **ជីវិកំ កប្បេតី**តិ ជីវិតប្បវត្តឹ បវត្តេតិ។ ឥធាបិ យស្មា អញ្ញេនេវ ចិត្តេន កាយទ្វារវីតិក្កមា វិរមតិ, អញ្ញេនេវ វចីទ្វារវីតិក្កមា, តស្មា បុព្ពភាគេ នានាក្ខណេសុ ឧប្បជ្ជតិ, មគ្គក្ខណេ បន ទ្វីសុ ទ្វារេសុ សត្តន្នំ កម្មបថានំ វសេន ឧប្បន្នាយ មិច្ឆាអាជីវទុស្សីល្យចេតនាយ បទច្ឆេទតោ អនុប្បត្តិសាធនវសេន មគ្គង្គំ បូរយមានា ឯកាវ សម្មាអាជីវសង្ខាតា កុសលវេរមណិ ឧប្បជ្ជតិ។ អយំ សម្មាអាជីវោ នាម។

សម្មាវាយាមនិទ្ទេសេ **ឥធ ភិក្ខូ**តិ ឥមស្មឹ សាសនេ បដិបន្នកោ ភិក្ខុ។ **អនុប្បន្នាន**ន្តិ អនិព្ពត្តានំ។ **បាបកាន**ន្តិ លាមកានំ។ **អកុសលានំ ធម្មាន**ន្តិ អកោសល្លសម្ភូតានំ ធម្មានំ។ **អនុប្បាទាយា**តិ ន ឧប្បាទនត្ថាយ។ **ឆន្ទំ ជនេតី**តិ កត្តុកម្យតាសង្ខាតំ កុសលច្ឆន្ទំ ជនេតិ ឧប្បាទេតិ។ **វាយមតី**តិ បយោគំ ជនេតិ បរក្កមំ ករោតិ។ **វីរិយំ អារភតី**តិ កាយិកំ ចេតសិកំ វីរិយំ ករោតិ។ **ចិត្តំ បគ្គណ្ហាតី**តិ តេនេវ សហជាតវីរិយេន ចិត្តំ ឧក្ខិបតិ។ **បទហតី**តិ បធានវីរិយំ ករោតិ។ បដិបាដិយា បនេតានិ ចត្តារិបិ បទានិ អាសេវនាភាវនាពហុលីកម្មសាតច្ចកិរិយាហិ យោជេតព្ពានិ។

ឧប្បន្នានន្តិ អនុប្បន្នានន្តិ អវត្តព្ពតំ អាបន្នានំ។ **បហានាយា**តិ បជហនត្ថាយ។ **អនុប្បន្នានំ កុសលានំ ធម្មាន**ន្តិ អនិព្ពត្តានំ កោសល្លសម្ភូតានំ ធម្មានំ។ **ឧប្បាទាយា**តិ ឧប្បាទនត្ថាយ។ **ឧប្បន្នាន**ន្តិ និព្ពត្តានំ។ **ឋិតិយា**តិ ឋិតត្ថាយ។ **អសម្មោសាយា**តិ អនស្សនត្ថំ។ **ភិយ្យោភាវាយា**តិ បុនប្បុនំ ភាវាយ។ **វេបុល្លាយា**តិ វិបុលភាវាយ។ **ភាវនាយា**តិ វឌ្ឍិយា។ **បារិបូរិយា**តិ បរិបូរណត្ថាយ។

ឯតេ បន សម្មាវាយាមសង្ខាតា ចត្តារោ សម្មប្បធានា បុព្ពភាគេ លោកិយា, មគ្គក្ខណេ លោកុត្តរា។ មគ្គក្ខណេ បន ឯកមេវ វីរិយំ ចតុកិច្ចសាធនវសេន ចត្តារិ នាមានិ លភតិ។ តត្ថ លោកិយា កស្សបសំយុត្តេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពា។ វុត្តញ្ហិ តត្ថ –

> “ចត្តារោមេ , អាវុសោ, សម្មប្បធានា; កតមេ ចត្តារោ? ឥធាវុសោ, ភិក្ខុ ‘អនុប្បន្នា មេ បាបកា អកុសលា ធម្មា ឧប្បជ្ជមានា អនត្ថាយ សំវត្តេយ្យុ’ន្តិ អាតប្បំ ករោតិ, ‘ឧប្បន្នា មេ បាបកា

អកុសលា ធម្មា អប្បហីយមានា អនត្ថាយ សំវត្តេយ្យុ’ន្តិ អាតប្បំ ករោតិ, ‘អនុប្បន្នា មេ កុសលា ធម្មា អនុប្បជ្ជមានា អនត្ថាយ សំវត្តេយ្យុ’ន្តិ អាតប្បំ ករោតិ, ‘ឧប្បន្នា មេ កុសលា ធម្មា និរុជ្ឈមានា អនត្ថាយ សំវត្តេយ្យុ’ន្តិ អាតប្បំ ករោតី’’តិ (សំ. និ. ២.១៤៥);

តត្ថ ច **អនុប្បន្នា**តិ អសមុទាចារវសេន វា អននុភូតារម្មណវសេន វា អនុប្បន្នា។ អញ្ញថា ហិ អនមតគ្គេ សំសារេ អនុប្បន្នា បាបកា អកុសលា ធម្មា នាម នត្ថិ, អនុប្បន្នា បន ឧប្បជ្ជមានាបិ ឯតេយេវ ឧប្បជ្ជន្តិ, បហីយមានាបិ ឯតេយេវ បហីយន្តិ។

តត្ថ ឯកច្ចស្ស វត្តគន្ថធុតង្គសមាធិវិបស្សនានវកម្មភវានំ អញ្ញតរវសេន កិលេសា ន សមុទាចរន្តិ។ កថំ? ឯកច្ចោ ហិ វត្តសម្បន្នោ ហោតិ, អសីតិ ខន្ធកវត្តានិ ចុទ្ទស មហាវត្តានិ ចេតិយង្គណពោធិយង្គណបានីយមាឡកឧបោសថាគារអាគន្តុកគមិកវត្តានិ ច ករោន្តស្សេវ កិលេសា ឱកាសំ ន លភន្តិ។ អបរភាគេ បនស្ស វត្តានិ វិស្សជ្ជេត្វា ភិន្នវត្តស្ស ចរតោ អយោនិសោមនសិការំ សតិវោស្សគ្គញ្ច អាគម្ម ឧប្បជ្ជន្តិ។ ឯវម្បិ អសមុទាចារវសេន អនុប្បន្នា ឧប្បជ្ជន្តិ នាម។

ឯកច្ចោ គន្ថយុត្តោ ហោតិ, ឯកម្បិ និកាយំ គណ្ហាតិ ទ្វេបិ តយោបិ ចត្តារោបិ បញ្ចបិ។ តស្ស តេបិដកំ ពុទ្ធវចនំ អត្ថវសេន បាឡិវសេន អនុសន្ធិវសេន បុព្ពាបរវសេន គណ្ហន្តស្ស សជ្ឈាយន្តស្ស ចិន្តេន្តស្ស វាចេន្តស្ស ទេសេន្តស្ស បកាសេន្តស្ស កិលេសា ឱកាសំ ន លភន្តិ។ អបរភាគេ បនស្ស គន្ថកម្មំ បហាយ កុសីតស្ស ចរតោ អយោនិសោមនសិការសតិវោស្សគ្គេ អាគម្ម ឧប្បជ្ជន្តិ។ ឯវម្បិ អសមុទាចារវសេន អនុប្បន្នា ឧប្បជ្ជន្តិ នាម។

ឯកច្ចោ បន ធុតង្គធរោ ហោតិ, តេរស ធុតង្គគុណេ សមាទាយ វត្តតិ, តស្ស ធុតង្គគុណេ បរិហរន្តស្ស កិលេសា ឱកាសំ ន លភន្តិ។ អបរភាគេ បនស្ស ធុតង្គានិ វិស្សជ្ជេត្វា ពាហុល្លាយ អាវត្តស្ស ចរតោ អយោនិសោមនសិការសតិវោស្សគ្គេ អាគម្ម ឧប្បជ្ជន្តិ។ ឯវម្បិ អសមុទាចារវសេន អនុប្បន្នា ឧប្បជ្ជន្តិ នាម។

ឯកច្ចោ អដ្ឋសុ សមាបត្តីសុ ចិណ្ណវសី ហោតិ, តស្ស បឋមជ្ឈានាទីសុ អាវជ្ជនវសីអាទីនំ វសេន វិហរន្តស្ស កិលេសា ឱកាសំ ន លភន្តិ។ អបរភាគេ បនស្ស បរិហីនជ្ឈានស្ស វា វិស្សដ្ឋជ្ឈានស្ស វា ភស្សាទីសុ អនុយុត្តស្ស វិហរតោ អយោនិសោមនសិការសតិវោស្សគ្គេ អាគម្ម ឧប្បជ្ជន្តិ។ ឯវម្បិ អសមុទាចារវសេន អនុប្បន្នា ឧប្បជ្ជន្តិ នាម។

ឯកច្ចោ បន វិបស្សកោ ហោតិ, សត្តសុ វា អនុបស្សនាសុ (បដិ. ម. ៣.៣៥) អដ្ឋារសសុ វា មហាវិបស្សនាសុ (បដិ. ម. ១.២២) កម្មំ ករោន្តោ វិហរតិ, តស្ស ឯវំ វិហរតោ កិលេសា ឱកាសំ ន លភន្តិ។ អបរភាគេ បនស្ស វិបស្សនាកម្មំ បហាយ កាយទឡ្ហីពហុលស្ស វិហរតោ អយោនិសោមនសិការសតិវោស្សគ្គេ អាគម្ម ឧប្បជ្ជន្តិ។ ឯវម្បិ អសមុទាចារវសេន អនុប្បន្នា ឧប្បជ្ជន្តិ នាម។

ឯកច្ចោ នវកម្មិកោ ហោតិ, ឧបោសថាគារភោជនសាលាទីនិ ករោតិ , តស្ស តេសំ ឧបករណានិ ចិន្តេន្តស្ស កិលេសា ឱកាសំ ន លភន្តិ។ អបរភាគេ បនស្ស នវកម្មេ និដ្ឋិតេ វា វិស្សដ្ឋេ វា អយោនិសោមនសិការសតិវោស្សគ្គេ អាគម្ម ឧប្បជ្ជន្តិ។ ឯវម្បិ អសមុទាចារវសេន អនុប្បន្នា ឧប្បជ្ជន្តិ នាម។

ឯកច្ចោ បន ព្រហ្មលោកតោ អាគតោ សុទ្ធសត្តោ ហោតិ, តស្ស អនាសេវនាយ កិលេសា ឱកាសំ ន លភន្តិ។ អបរភាគេ បនស្ស លទ្ធាសេវនស្ស អយោនិសោមនសិការសតិវោស្សគ្គេ អាគម្ម ឧប្បជ្ជន្តិ។ ឯវម្បិ អសមុទាចារវសេន អនុប្បន្នា ឧប្បជ្ជន្តិ នាម។ ឯវំ តាវ អសមុទាចារវសេន អនុប្បន្នតា វេទិតព្ពា។

កថំ អននុភូតារម្មណវសេន? ឥធេកច្ចោ អននុភូតបុព្ពំ មនាបិកាទិភេទំ អារម្មណំ លភតិ, តស្ស តត្ថ អយោនិសោមនសិការសតិវោស្សគ្គេ អាគម្ម រាគាទយោ កិលេសា ឧប្បជ្ជន្តិ។ ឯវំ អននុភូតារម្មណវសេន អនុប្បន្នា ឧប្បជ្ជន្តិ នាម។ ឯវំ អនុប្បន្នានំ អកុសលានំ ឧប្បាទេ សតិ អត្តនោ អនត្ថំ បស្សិត្វា តេសំ អនុប្បាទាយ សតិបដ្ឋានភាវនានុយោគេន បឋមំ សម្មប្បធានំ ភាវេតិ, ឧប្បន្នេសុ បន តេសុ តេសំ អប្បហានតោ អត្តនោ អនត្ថំ បស្សិត្វា តេសំ បហានាយ ទុតិយំ តថេវ សម្មប្បធានំ ភាវេតិ។

អនុប្បន្នា កុសលា ធម្មាតិ សមថវិបស្សនា ចេវ មគ្គោ ច។ តេសំ អនុប្បាទេ អត្តនោ អនត្ថំ បស្សិត្វា តេសំ ឧប្បាទនត្ថាយ តថេវ តតិយំ សម្មប្បធានំ ភាវេតិ។ **ឧប្បន្នា កុសលា ធម្មា**តិ សមថវិបស្សនាវ។ មគ្គោ បន សកឹ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុជ្ឈមានោ អនត្ថាយ សំវត្តនកោ នាម នត្ថិ។ សោ ហិ ផលស្ស បច្ចយំ ទត្វាវ និរុជ្ឈតិ។

តាសំ សមថវិបស្សនានំ និរោធតោ អត្តនោ អនត្ថំ បស្សិត្វា តាសំ ឋិតិយា តថេវ ចតុត្ថំ សម្មប្បធានំ ភាវេតិ។ លោកុត្តរមគ្គក្ខណេ បន ឯកមេវ វីរិយំ។

យេ ឯវំ អនុប្បន្នា ឧប្បជ្ជេយ្យុំ, តេ យថា នេវ ឧប្បជ្ជន្តិ, ឯវំ តេសំ អនុប្បន្នានំ អនុប្បាទកិច្ចំ, ឧប្បន្នានញ្ច បហានកិច្ចំ សាធេតិ។ **ឧប្បន្នា**តិ ចេត្ថ ចតុព្ពិធំ ឧប្បន្នំ វត្តមានុប្បន្នំ ភុត្វាបគតុប្បន្នំ ឱកាសកតុប្បន្នំ ភូមិលទ្ធុប្បន្នន្តិ។ តត្ថ សព្ពម្បិ ឧប្បាទជរាភង្គសមង្គិសង្ខាតំ **វត្តមានុប្បន្នំ** នាម។ អារម្មណរសំ អនុភវិត្វា និរុទ្ធំ អនុភូតាបគតសង្ខាតំ កុសលាកុសលំ ឧប្បាទាទិត្តយមនុប្បត្វា និរុទ្ធំ ភុត្វាបគតសង្ខាតំ សេសសង្ខតញ្ច **ភុត្វាបគតុប្បន្នំ** នាម។ "យានិស្ស តានិ បុព្ពេ កតានិ កម្មានី"តិ ឯវមាទិនា (ម. និ. ៣.២៤៨) នយេន វុត្តំ កម្មំ អតីតម្បិ សមានំ អញ្ញំ វិបាកំ បដិពាហិត្វា អត្តនោ វិបាកស្ស ឱកាសំ កត្វា ឋិតត្តា តថា កតោកាសញ្ច វិបាកំ អនុប្បន្នម្បិ សមានំ ឯវំ កតេ ឱកាសេ ឯកន្តេន ឧប្បជ្ជនតោ **ឱកាសកតុប្បន្នំ** នាម។ តាសុ តាសុ ភូមីសុ អសមូហតំ អកុសលំ **ភូមិលទ្ធុប្បន្នំ** នាម។

ឯត្ថ ច ភូមិយា ភូមិលទ្ធស្ស ច នានត្តំ វេទិតព្វំ – **ភូមី**តិ ហិ វិបស្សនាយ អារម្មណភូតា តេភូមកា បញ្ចក្ខន្ធា។ ភូមិលទ្ធំ នាម តេសុ ខន្ធេសុ ឧប្បត្តិរហំ កិលេសជាតំ។ តេន ហិ សា ភូមិលទ្ធា នាម ហោតីតិ តស្មា ភូមិលទ្ធន្តិ វុច្ចតិ។ សា ច ខោ ន អារម្មណវសេន។ អារម្មណវសេន ហិ សព្ពេបិ អតីតានាគតេ បរិញ្ញាតេបិ ច ខីណាសវានំ ខន្ធេ អារព្ភ កិលេសា ឧប្បជ្ជន្តិ។ យទិ ច តំ ភូមិលទ្ធំ នាម សិយា, តស្ស អប្បហេយ្យតោ ន កោចិ ភវមូលំ បជហេយ្យ។ វត្ថុវសេន បន ភូមិលទ្ធំ វេទិតព្វំ។ យត្ថ យត្ថ ហិ វិបស្សនាយ អបរិញ្ញាតា ខន្ធា ឧប្បជ្ជន្តិ, តត្ថ តត្ថ ឧប្បាទតោ បភុតិ តេសុ វដ្ដមូលំ កិលេសជាតំ អនុសេតិ។ តំ អប្បហីនដ្ឋេន ភូមិលទ្ធន្តិ វេទិតព្វំ។

តត្ថ ច យស្ស យេសុ ខន្ធេសុ អប្បហីនដ្ឋេន អនុសយិតា កិលេសា, តស្ស តេ ឯវ ខន្ធា តេសំ កិលេសានំ វត្ថុ, ន អញ្ញេសំ សន្តកា ខន្ធា។ អតីតក្ខន្ធេសុ ច អប្បហីនានុសយិតានំ កិលេសានំ អតីតក្ខន្ធាវ វត្ថុ, ន ឥតរេ។ ឯស នយោ អនាគតាទីសុ។ តថា កាមាវចរក្ខន្ធេសុ អប្បហីនានុសយិតានំ កិលេសានំ កាមាវចរក្ខន្ធា ឯវ វត្ថុ, ន ឥតរេ។ ឯស នយោ រូបារូបាវចរេសុ។ សោតាបន្នាទីសុ បន យស្ស យស្ស អរិយបុគ្គលស្ស ខន្ធេសុ តំ តំ វដ្ដមូលំ កិលេសជាតំ តេន តេន មគ្គេន បហីនំ, តស្ស តស្ស តេ តេ ខន្ធា បហីនានំ តេសំ តេសំ វដ្ដមូលកានំ កិលេសានំ អវត្ថុតោ ភូមីតិ សង្ខំ ន លភន្តិ។ បុថុជ្ជនស្ស សព្ពសោ វដ្ដមូលកិលេសានំ អប្បហីនត្តា យំកិញ្ចិ ករិយមានំ កម្មំ កុសលមកុសលំ វា ហោតិ, ឥច្ចស្ស កម្មកិលេសបច្ចយាវ វដ្ដំ វដ្ដតិ, តស្ស តស្សេវ តំ វដ្ដមូលំ រូបក្ខន្ធេយេវ, ន វេទនាទីសុ។ វិញ្ញាណក្ខន្ធេយេវ វា, ន រូបក្ខន្ធាទីសូតិ ន វត្តព្វំ។ កស្មា? អវិសេសេន បញ្ចសុបិ ខន្ធេសុ អនុសយិតត្តា។ កថំ? បថវីរសាទិ វិយ រុក្ខេ។ យថា ហិ មហារុក្ខេ បថវីតលំ អធិដ្ឋាយ បថវីរសញ្ច អាបោរសញ្ច និស្សាយ តប្បច្ចយា មូលខន្ធសាខាបសាខាបល្លវបលាសបុប្ផផលេហិ វឌ្ឍិត្វា នភំ បូរេត្វា យាវ កប្បាវសានា ពីជបរម្បរាយ រុក្ខបវេណី សន្តានយមានេ ឋិតេ តំ បថវីរសាទិមូលេយេវ, ន ខន្ធាទីសុ។ ផលេយេវ វា, ន មូលាទីសូតិ ន វត្តព្វំ។ កស្មា? អវិសេសេន សព្ពេសុ មូលាទីសុ អនុគតត្តាតិ។ យថា បន តស្សេវ រុក្ខស្ស បុប្ផផលាទីសុ និព្ពិន្នោ កោចិ បុរិសោ ចតូសុ ទិសាសុ មណ្ឌូកកណ្ដកំ នាម វិសកណ្ដកំ អាកោដេយ្យ, អថ សោ រុក្ខោ តេន វិសសម្ផស្សេន ផុដ្ឋោ បថវីរសអាបោរសានំ បរិយាទិន្នត្តា អប្បសវធម្មតំ អាគម្ម បុន សន្តានំ និព្ពត្តេតុំ ន សក្កុណេយ្យ, ឯវមេវ ខន្ធប្បវត្តិយំ និព្ពិន្នោ កុលបុត្តោ តស្ស បុរិសស្ស ចតូសុ ទិសាសុ រុក្ខេ វិសយោជនំ វិយ អត្តនោ សន្តានេ ចតុមគ្គភាវនំ អារភតិ។ អថស្ស សោ ខន្ធសន្តានោ តេន ចតុមគ្គវិសសម្ផស្សេន សព្ពសោ វដ្ដមូលកិលេសានំ បរិយាទិន្នត្តា កិរិយភាវមត្តំ ឧបគតកាយកម្មាទិសព្ពកម្មប្បភេទោ ហុត្វា អាយតិំ បុនព្ភវានភិនិព្ពត្តនធម្មតំ អាគម្ម ភវន្តរសន្តានំ និព្ពត្តេតុំ ន សក្កោតិ, កេវលំ ចរិមវិញ្ញាណនិរោធេន និរិន្ធនោ វិយ ជាតវេទោ អនុបាទានោ បរិនិព្ពាយតិ។ ឯវំ ភូមិយា ភូមិលទ្ធស្ស ច នានត្តំ វេទិតព្វំ។

អបរម្បិ ចតុព្ពិធំ ឧប្បន្នំ សមុទាចារុប្បន្នំ អារម្មណាធិគ្គហិតុប្បន្នំ អវិក្ខម្ភិតុប្បន្នំ អសមូហតុប្បន្នន្តិ។ តត្ថ វត្តមានុប្បន្នមេវ **សមុទាចារុប្បន្នំ**។ ចក្ខាទីនំ បន អាបាថគតេ អារម្មណេ បុព្ពភាគេ អនុប្បជ្ជមានម្បិ កិលេសជាតំ អារម្មណស្ស អធិគ្គហិតត្តា ឯវ អបរភាគេ ឯកន្តេន ឧប្បត្តិតោ **អារម្មណាធិគ្គហិតុប្បន្ន**ន្តិ វុច្ចតិ។ សមថវិបស្សនានំ អញ្ញតរវសេន អវិក្ខម្ភិតំ កិលេសជាតំ ចិត្តសន្តតិមនារូឡ្ហម្បិ ឧប្បត្តិនិវារកស្ស ហេតុនោ អភាវា **អវិក្ខម្ភិតុប្បន្នំ** នាម។ សមថវិបស្សនាវសេន បន វិក្ខម្ភិតម្បិ អរិយមគ្គេន អសមូហតត្តា ឧប្បត្តិធម្មតំ អនតីតត្តា **អសមូហតុប្បន្ន**ន្តិ វុច្ចតិ។ តិវិធម្បិ ចេតំ អារម្មណាធិគ្គហិតាវិក្ខម្ភិតាសមូហតុប្បន្នំ ភូមិលទ្ធេនេវ សង្គហំ គច្ឆតីតិ វេទិតព្វំ។

ឥច្ចេតស្មិំ វុត្តប្បភេទេ ឧប្បន្នេ យទេតំ វត្តមានភុត្វាបគតោកាសកតសមុទាចារសង្ខាតំ ឧប្បន្នំ, តំ អមគ្គវជ្ឈត្តា កេនចិ មគ្គញាណេន បហាតព្វំ ន ហោតិ។ យំ បនេតំ ភូមិលទ្ធារម្មណាធិគ្គហិតាវិក្ខម្ភិតា

សមូហគសង្ខាតំ ឧប្បន្នំ, តស្ស តំ ឧប្បន្នភាវំ នាសយមានំ យស្មា តំ តំ លោកិយលោកុត្តរញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្មា តំ សព្ពម្បិ បហាតព្ពំ ហោតីតិ។ ឯវំ យេ មគ្គោ កិលេសេ បជហតិ, តេ សន្ធាយ “ឧប្បន្នានៈ”ន្តិអាទិ វុត្តំ។

អថ មគ្គក្ខណេ កថំ អនុប្បន្នានំ កុសលានំ ឧប្បាទាយ ភាវនា ហោតិ, កថញ្ច ឧប្បន្នានំ ឋិតិយាតិ? មគ្គប្បវត្តិយា ឯវ។ មគ្គោ ហិ បវត្តមានោ បុព្ពេ អនុប្បន្នបុព្ពត្តា អនុប្បន្នោ នាម វុច្ចតិ។ អនាគតបុព្ពញ្ហិ ឋានំ អាគន្ត្វា អននុភូតបុព្ពំ វា អារម្មណំ អនុភវិត្វា វត្តារោ ភវន្តិ “អនាគតដ្ឋានំ អាគតម្ហ, អននុភូតំ អារម្មណំ អនុភវាមា”តិ។ យាវស្ស បវត្តិ, អយមេវ ឋិតិ នាមាតិ ឋិតិយា ភាវេតីតិបិ វត្តុំ វដ្ដតិ។ ឯវមេតស្ស ភិក្ខុនោ ឥទំ លោកុត្តរមគ្គក្ខណេ ឯកមេវ វីរិយំ “អនុប្បន្នានំ បាបកានំ អកុសលានំ ធម្មានំ អនុប្បាទាយា”តិអាទីនិ ចត្តារិ នាមានិ លភតិ។ អយំ លោកុត្តរមគ្គក្ខណេ សម្មប្បធានកថា។ ឯវមេត្ថ លោកិយលោកុត្តរមិស្សកា សម្មប្បធានា និទ្ទិដ្ឋាតិ។

សម្មាសតិនិទ្ទេសេ **កាយេ**តិ រូបកាយេ។ រូបកាយោ ហិ ឥធ អង្គបច្ចង្គានំ កេសាទីនញ្ច ធម្មានំ សមូហដ្ឋេន ហត្ថិកាយរថកាយាទយោ វិយ កាយោតិ អធិប្បេតោ។ យថា ច សមូហដ្ឋេន, ឯវំ កុច្ឆិតានំ អាយដ្ឋេន។ កុច្ឆិតានញ្ហិ បរមជេគុច្ឆានំ សោ អាយោតិបិ កាយោ។ **អាយោ**តិ ឧប្បត្តិទេសោ។ តត្រាយំ វចនត្ថោ – អាយន្តិ តតោតិ អាយោ។ កេ អាយន្តិ? កុច្ឆិតា កេសាទយោ។ ឥតិ កុច្ឆិតានំ អាយោតិ កាយោ។

កាយានុបស្សីតិ កាយំ អនុបស្សនសីលោ, កាយំ វា អនុបស្សមានោ។ **កាយេ**តិ ច វត្វាបិ បុន **កាយានុបស្សី**តិ ទុតិយំ កាយគ្គហណំ អសម្មិស្សតោ វវត្ថានឃនវិនិព្ភោគាទិទស្សនត្ថំ កតន្តិ វេទិតព្ពំ។ តេន ន កាយេ វេទនានុបស្សី ចិត្តធម្មានុបស្សី វា, អថ ខោ កាយានុបស្សីយេវាតិ កាយសង្ខាតេ វត្ថុស្មិំ កាយានុបស្សនាការស្សេវ ទស្សនេន អសម្មិស្សតោ វវត្ថានំ ទស្សិតំ ហោតិ។ តថា ន កាយេ អង្គបច្ចង្គវិនិមុត្តឯកធម្មានុបស្សី, នាបិ កេសលោមាទិវិនិមុត្តឥត្ថិបុរិសានុបស្សី។ យោបិ ចេត្ថ កេសលោមាទិកោ ភូតុបាទាយសមូហសង្ខាតោ កាយោ, តត្ថាបិ ន ភូតុបាទាយវិនិមុត្តឯកធម្មានុបស្សី, អថ ខោ រថសម្ភារានុបស្សកោ វិយ អង្គបច្ចង្គសមូហានុបស្សី, នគរាវយវានុបស្សកោ វិយ កេសលោមាទិសមូហានុបស្សី, កទលិក្ខន្ធបត្តវដ្ដិវិនិភុជ្ជកោ វិយ រិត្តមុដ្ឋិវិនិវេឋកោ វិយ ច ភូតុបាទាយសមូហានុបស្សីយេវាតិ សមូហវសេនេវ កាយសង្ខាតស្ស វត្ថុនោ នានប្បការតោ ទស្សនេន ឃនវិនិព្ភោគោ ទស្សិតោ ហោតិ។ ន ហេត្ថ យថាវុត្តសមូហវិនិមុត្តោ កាយោ វា ឥត្ថី វា បុរិសោ វា អញ្ញោ វា កោចិ ធម្មោ ទិស្សតិ, យថាវុត្តធម្មសមូហមត្តេយេវ បន តថា តថា សត្តា មិច្ឆាភិនិវេសំ ករោន្តិ។ តេនាហុ បោរាណា –

> “យំ បស្សតិ ន តំ ទិដ្ឋំ, យំ ទិដ្ឋំ តំ ន បស្សតិ;
> អបស្សំ ពជ្ឈតេ មូឡ្ហោ, ពជ្ឈមានោ ន មុច្ចតី”តិ។

ឃនវិនិព្ភោគាទិទស្សនត្ថន្តិ វុត្តំ។ អាទិសទ្ទេន ចេត្ថ អយម្បិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ – អយញ្ហិ ឯតស្មិំ កាយេ កាយានុបស្សីយេវ, ន អញ្ញធម្មានុបស្សី។ កិំ វុត្តំ ហោតិ? យថា អនុទកភូតាយបិ មរីចិយា ឧទកានុបស្សិនោ ហោន្តិ, ន ឯវំ អនិច្ចទុក្ខានត្តាសុភភូតេយេវ ឥមស្មិំ កាយេ និច្ចសុខត្តសុភភាវានុបស្សី, អថ ខោ កាយានុបស្សី

អនិច្ចទុក្ខានត្តាសុភាការសមូហានុបស្សីយេវាតិ វុត្តំ ហោតិ។ អថ វា យ្វាយំ មហាសតិបដ្ឋានេ “ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ អរញ្ញគតោ វា រុក្ខមូលគតោ វា…បេ…. សោ សតោវ អស្សសតី”តិអាទិនា (ទី. និ. ២.៣៧៤; ម. និ. ១.១០៧) នយេន អស្សាសបស្សាសាទិ ចុណ្ណកជាតអដ្ឋិកបរិយោសានោ កាយោ វុត្តោ, យោ ច បរតោ សតិបដ្ឋានកថាយំ “ឥធេកច្ចោ បថវីកាយំ អនិច្ចតោ អនុបស្សតិ, អាបោកាយំ, តេជោកាយំ, វាយោកាយំ, កេសកាយំ, លោមកាយំ, ឆវិកាយំ, ចម្មកាយំ, មំសកាយំ, រុហិរកាយំ, ន្ហារុកាយំ, អដ្ឋិកាយំ, អដ្ឋិមិញ្ជកាយ”ន្តិ (បដិ. ម. ៣.៣៥) កាយោ វុត្តោ, តស្ស សព្ពស្ស ឥមស្មិំយេវ កាយេ អនុបស្សនតោ កាយេ កាយានុបស្សីតិ ឯវម្បិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

អថ វា កាយេ អហន្តិ វា មមន្តិ វា ឯវំ គហេតព្ពស្ស កស្សចិ អននុបស្សនតោ តស្ស តស្សេវ បន កេសលោមាទិកស្ស នានាធម្មសមូហស្ស អនុបស្សនតោ កាយេ កេសាទិធម្មសមូហសង្ខាតកាយានុបស្សីតិ ឯវមត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ អបិច “ឥមស្មិំ កាយេ អនិច្ចតោ អនុបស្សតិ, នោ និច្ចតោ”តិអាទិនា អនុក្កមេន បរតោ អាគតនយស្ស សព្ពស្សេវ អនិច្ចលក្ខណាទិនោ អាការសមូហសង្ខាតស្ស កាយស្ស អនុបស្សនតោបិ កាយេ កាយានុបស្សីតិ ឯវម្បិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ អយំ បន ចតុសតិបដ្ឋានសាធារណោ អត្ថោ។

កាយេ កាយានុបស្សីតិ អស្សាសបស្សាសកាយាទិកេ ពហុធា វុត្តេ កាយេ ឯកេកកាយានុបស្សី។ **វិហរតី**តិ ចតូសុ ឥរិយាបថវិហារេសុ អញ្ញតរវិហារសមាយោគបរិទីបនមេតំ, ឯកំ ឥរិយាបថពាធនំ អញ្ញេន ឥរិយាបថេន វិច្ឆិន្ទិត្វា អបតមានំ អត្តានំ ហរតិ បវត្តេតីតិ អត្ថោ។ **អាតាបី**តិ កាយបរិគ្គាហកវីរិយសមាយោគបរិទីបនមេតំ។ សោ ហិ យស្មា តស្មិំ សមយេ យំ តំ វីរិយំ តីសុ ភវេសុ កិលេសានំ អាតាបនតោ អាតាបោតិ វុច្ចតិ, តេន សមន្នាគតោ ហោតិ , តស្មា "អាតាបី"តិ វុច្ចតិ។ **សម្បជានោ**តិ កាយបរិគ្គាហកេន សម្បជញ្ញសង្ខាតេន ញាណេន សមន្នាគតោ។ **សតិមា**តិ កាយបរិគ្គាហិកាយ សតិយា សមន្នាគតោ។ អយំ បន យស្មា សតិយា អារម្មណំ បរិគ្គហេត្វា បញ្ញាយ អនុបស្សតិ ។ ន ហិ សតិវិរហិតស្ស អនុបស្សនា នាម អត្ថិ។ តេនេវាហ – "សតិញ្ច ខ្វាហំ, ភិក្ខវេ, សព្ពត្ថិកំ វទាមី"តិ (សំ. និ. ៥.២៣៤)។ តស្មា ឯត្ថ "កាយេ កាយានុបស្សី វិហរតី"តិ ឯត្តាវតា កាយានុបស្សនាសតិបដ្ឋានកម្មដ្ឋានំ វុត្តំ ហោតិ។ អថ វា យស្មា អនាតាបិនោ អន្តោ សង្ខេបោ អន្តរាយករោ ហោតិ, អសម្បជានោ ឧបាយបរិគ្គហេ អនុបាយបរិវជ្ជនេ ច សម្មុយ្ហតិ, មុដ្ឋស្សតិ ឧបាយាបរិច្ចាគេ អនុបាយាបរិគ្គហេ ច អសមត្ថោ ហោតិ, តេនស្ស តំ កម្មដ្ឋានំ ន សម្បជ្ជតិ, តស្មា យេសំ ធម្មានំ អានុភាវេន តំ សម្បជ្ជតិ, តេសំ ទស្សនត្ថំ "អាតាបី សម្បជានោ សតិមា"តិ ឥទំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

ឥតិ កាយានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ សម្បយោគង្គញ្ច ទស្សេត្វា ឥទានិ បហានង្គំ ទស្សេតុំ **វិនេយ្យ លោកេ អភិជ្ឈាទោមនស្ស**ន្តិ វុត្តំ។ តត្ថ **វិនេយ្យា**តិ តទង្គវិនយេន វា វិក្ខម្ភនវិនយេន វា វិនយិត្វា។ **លោកេ**តិ យ្វាយំ កាយោ បុព្ពេ បរិគ្គហិតោ, ស្វេវ ឥធ លុជ្ជនបលុជ្ជនដ្ឋេន លោកោ នាម។ តស្មិំ លោកេ អភិជ្ឈំ ទោមនស្សញ្ច បជហិត្វាតិ អត្ថោ។ យស្មា បនស្ស ន កាយមត្តេយេវ អភិជ្ឈាទោមនស្សំ បហីយតិ, វេទនាទីសុបិ បហីយតិយេវ, តស្មា "បញ្ចបិ ឧបាទានក្ខន្ធា លោកោ"តិ (វិភ. ៣៦២) វិភង្គេ វុត្តំ។ លោកសង្ខាតត្តាយេវ តេសំ ធម្មានំ អត្ថុទ្ធារវសេនេតំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ យំ បនាហ – "តត្ថ កតមោ លោកោ (វិភ. ៥៣៨), ស្វេវ កាយោ លោកោ"តិ អយមេវេត្ថ អត្ថោ។ អភិជ្ឈាទោមនស្សន្តិ ច សមាសេត្វា វុត្តំ។ សំយុត្តង្គុត្តរបាឋន្តរេសុ បន វិសុំ កត្វា បឋន្តិ។ សា បន អភិជ្ឈាយន្តិ បត្ថយន្តិ ឯតាយ, សយំ វា អភិជ្ឈាយតិ, អភិជ្ឈាយនមត្តមេវ វា ឯសាតិ អភិជ្ឈា។ យស្មា បនេត្ថ អភិជ្ឈាគហណេន កាមច្ឆន្ទោ, ទោមនស្សគហណេន ព្យាបាទោ សង្គហំ គច្ឆតិ, តស្មា នីវរណបរិយាបន្នពលវធម្មទ្វយទស្សនេន នីវរណប្បហានំ វុត្តំ ហោតីតិ វេទិតព្ពំ។

វិសេសេន បនេត្ថ អភិជ្ឈាវិនយេន កាយសម្បត្តិមូលកស្ស អនុរោធស្ស, ទោមនស្សវិនយេន កាយវិបត្តិមូលកស្ស វិរោធស្ស, អភិជ្ឈាវិនយេន ច កាយេ អភិរតិយា, ទោមនស្សវិនយេន កាយភាវនាយ អនភិរតិយា, អភិជ្ឈាវិនយេន កាយេ អភូតានំ សុភសុខភាវាទីនំ បក្ខេបស្ស, ទោមនស្សវិនយេន កាយេ ភូតានំ អសុភាសុខភាវាទីនំ អបនយនស្ស បហានំ វុត្តំ។ តេន យោគាវចរស្ស យោគានុភាវោ យោគសមត្ថតា ច ទីបិតា ហោតិ។ យោគានុភាវោ ហិ ឯស, យទិទំ អនុរោធវិរោធវិប្បមុត្តោ អរតិរតិសហោ អភូតបក្ខេបភូតាបនយនវិរហិតោ ច ហោតិ។ អនុរោធវិរោធវិប្បមុត្តោ ចេស អរតិរតិសហោ អភូតំ អបក្ខិបន្តោ ភូតញ្ច អនបនេន្តោ យោគសមត្ថោ ហោតីតិ។

អបរោ នយោ – "កាយេ កាយានុបស្សី"តិ ឯត្ថ អនុបស្សនាយ កម្មដ្ឋានំ វុត្តំ។ "វិហរតី"តិ ឯត្ថ វុត្តវិហារេន កម្មដ្ឋានិកស្ស កាយបរិហរណំ។ "អាតាបី"តិអាទីសុ អាតាបេន សម្មប្បធានំ, សតិសម្បជញ្ញេន សព្ពត្ថកកម្មដ្ឋានំ, កម្មដ្ឋានបរិហរណូបាយោ វា។ សតិយា វា កាយានុបស្សនាវសេន បដិលទ្ធសមថោ, សម្បជញ្ញេន វិបស្សនា, អភិជ្ឈាទោមនស្សវិនយេន ភាវនាផលំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

វេទនាសុ វេទនានុបស្សីតិអាទីសុ ច វេទនាទីនំ បុន វចនេ បយោជនំ កាយានុបស្សនាយំ វុត្តនយេនេវ យថាយោគំ យោជេត្វា វេទិតព្ពំ។ អយំ បន អសាធារណត្ថោ – សុខាទីសុ អនេកប្បភេទាសុ វេទនាសុ វិសុំ វិសុំ អនិច្ចាទិតោ ឯកេកវេទនានុបស្សីតិ, សរាគាទិកេ សោឡសប្បភេទេ ចិត្តេ វិសុំ វិសុំ អនិច្ចាទិតោ ឯកេកចិត្តានុបស្សីតិ, កាយវេទនាចិត្តានិ ឋបេត្វា សេសតេភូមកធម្មេសុ វិសុំ វិសុំ អនិច្ចាទិតោ ឯកេកធម្មានុបស្សីតិ, សតិបដ្ឋានសុត្តន្តេ (ទី. និ. ២.៣៨២; ម. និ. ១.១១៥) វុត្តនយេន នីវរណាទិធម្មានុបស្សីតិ វា។ ឯត្ថ ច "កាយេ"តិ ឯកវចនំ សរីរស្ស ឯកត្តា, "ចិត្តេ"តិ ឯកវចនំ ចិត្តស្ស សភាវភេទាភាវតោ ជាតិគ្គហណេន កតន្តិ វេទិតព្ពំ។ យថា ច វេទនាទយោ អនុបស្សិតព្ពា, តថា អនុបស្សន្តោ វេទនាសុ វេទនានុបស្សី, ចិត្តេ ចិត្តានុបស្សី, ធម្មេសុ ធម្មានុបស្សីតិ វេទិតព្ពោ។ កថំ តាវ វេទនា អនុបស្សិតព្ពា? សុខា តាវ វេទនា ទុក្ខតោ, ទុក្ខា វេទនា សល្លតោ, អទុក្ខមសុខា វេទនា អនិច្ចតោ អនុបស្សិតព្ពា។ យថាហ –

"យោ សុខំ ទុក្ខតោ អទ្ទ, ទុក្ខមទ្ទក្ខិ សល្លតោ;
អទុក្ខមសុខំ សន្តំ, អទ្ទក្ខិ នំ អនិច្ចតោ;

ស វេ សម្មទ្ទសោ ភិក្ខុ, បរិជានាតិ វេទនា”តិ។ (សំ. និ. ៤.២៥៣);

សព្ពា ឯវ ចេតា ទុក្ខតោបិ អនុបស្សិតព្ពា។ វុត្តញ្ហេតំ “យំកិញ្ចិ វេទយិតំ, សព្ពំ តំ ទុក្ខស្មិន្តិ វទាមី”តិ (សំ. និ. ៤.២៥៩)។ សុខទុក្ខតោបិ ច អនុបស្សិតព្ពា។ យថាហ – “សុខា វេទនា ឋិតិសុខា វិបរិណាមទុក្ខា។ ទុក្ខា វេទនា ឋិតិទុក្ខា វិបរិណាមសុខា។ អទុក្ខមសុខា វេទនា ញាណសុខា អញ្ញាណទុក្ខា”តិ (ម. និ. ១.៤៦៥)។ អបិច អនិច្ចាទិសត្តអនុបស្សនាវសេនាបិ អនុបស្សិតព្ពា។

ចិត្តធម្មេសុបិ ចិត្តំ តាវ អារម្មណាធិបតិសហជាតភូមិកម្មវិបាកកិរិយាទិនានត្តភេទានំ អនិច្ចាទិសត្តអនុបស្សនានំ សរាគាទិសោឡសភេទានញ្ច វសេន អនុបស្សិតព្ពំ, ធម្មា សលក្ខណសាមញ្ញលក្ខណានំ សុញ្ញតាធម្មស្ស អនិច្ចាទិសត្តអនុបស្សនានំ សន្តាសន្តាទីនញ្ច វសេន អនុបស្សិតព្ពា។ កាមញ្ចេត្ថ យស្ស កាយសង្ខាតេ លោកេ អភិជ្ឈាទោមនស្សំ បហីនំ, តស្ស វេទនាទិលោកេសុបិ តំ បហីនមេវ, នានាបុគ្គលវសេន បន នានាក្ខណិកសតិបដ្ឋានភាវនាវសេន ច សព្ពត្ថ វុត្តំ។ យតោ វា ឯកត្ថ បហីនំ, សេសេសុបិ បហីនំ ហោតិ។ តេនេវស្ស តត្ថ បហានទស្សនត្ថម្បិ ឯវំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

ឥតិ ឥមេ ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា បុព្ពភាគេ នានាចិត្តេសុ លព្ភន្តិ។ អញ្ញេនេវ ហិ ចិត្តេន កាយំ បរិគ្គណ្ហាតិ, អញ្ញេន វេទនំ, អញ្ញេន ចិត្តំ, អញ្ញេន ធម្មេ បរិគ្គណ្ហាតិ។ លោកុត្តរមគ្គក្ខណេ បន ឯកចិត្តេយេវ លព្ភន្តិ។ អាទិតោ ហិ កាយំ បរិគ្គណ្ហិត្វា អាគតស្ស វិបស្សនាសម្បយុត្តា សតិ កាយានុបស្សនា នាម, តាយ សតិយា សមន្នាគតោ បុគ្គលោ កាយានុបស្សី នាម។ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរិយមគ្គំ បត្តស្ស មគ្គក្ខណេ មគ្គសម្បយុត្តា សតិ កាយានុបស្សនា នាម, តាយ សតិយា សមន្នាគតោ បុគ្គលោ កាយានុបស្សី នាម។ វេទនំ បរិគ្គណ្ហិត្វា ចិត្តំ បរិគ្គណ្ហិត្វា ធម្មេ បរិគ្គណ្ហិត្វា អាគតស្ស វិបស្សនាសម្បយុត្តា សតិ ធម្មានុបស្សនា នាម, តាយ សតិយា សមន្នាគតោ បុគ្គលោ ធម្មានុបស្សី នាម។ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរិយមគ្គំ បត្តស្ស មគ្គក្ខណេ មគ្គសម្បយុត្តា សតិ ធម្មានុបស្សនា នាម, តាយ សតិយា សមន្នាគតោ បុគ្គលោ ធម្មានុបស្សី នាម។ ឯវំ តាវ ទេសនា បុគ្គលេ តិដ្ឋតិ។ កាយេ បន “សុភ”ន្តិ វិបល្លាសប្បហានា កាយបរិគ្គាហិកា សតិ មគ្គេន សមិជ្ឈតីតិ កាយានុបស្សនា នាម។ វេទនាយ “សុខា”តិ វិបល្លាសប្បហានា វេទនាបរិគ្គាហិកា សតិ មគ្គេន សមិជ្ឈតីតិ វេទនានុបស្សនា នាម។ ចិត្តេ “និច្ច”ន្តិ វិបល្លាសប្បហានា ចិត្តបរិគ្គាហិកា សតិ មគ្គេន សមិជ្ឈតីតិ ចិត្តានុបស្សនា នាម។ ធម្មេសុ “អត្តា”តិ វិបល្លាសប្បហានា ធម្មបរិគ្គាហិកា សតិ មគ្គេន សមិជ្ឈតីតិ ធម្មានុបស្សនា នាម។ ឥតិ ឯកាវ មគ្គសម្បយុត្តា សតិ ចតុកិច្ចសាធកត្តេន ចត្តារិ នាមានិ លភតិ។ តេន វុត្តំ “លោកុត្តរមគ្គក្ខណេ បន ឯកចិត្តេយេវ លព្ភន្តី”តិ។

សម្មាសមាធិនិទ្ទេសេ ***វិវិច្ចេវ កាមេហី***តិ កាមេហិ វិវិច្ចិត្វា វិនា ហុត្វា អបក្កមិត្វា។ យោ បនាយមេត្ថ ឯវការោ, សោ និយមត្ថោតិ វេទិតព្ពោ។ យស្មា ច និយមត្ថោ, តស្មា បឋមជ្ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរណសមយេ អវិជ្ជមានានម្បិ កាមានំ តស្ស បឋមជ្ឈានស្ស បដិបក្ខភាវំ កាមបរិច្ចាគេនេវ ចស្ស អធិគមំ ទីបេតិ។ កថំ? “វិវិច្ចេវ កាមេហី”តិ ឯវញ្ហិ និយមេ ករិយមានេ ឥទំ បញ្ញាយតិ – នូនិមស្ស ឈានស្ស កាមា បដិបក្ខភូតា, យេសុ សតិ ឥទំ ន បវត្តតិ, អន្ធការេ សតិ បទីបោភាសោ វិយ, តេសំ បរិច្ចាគេនេវ ចស្ស អធិគមោ ហោតិ ឱរិមតីរបរិច្ចាគេន បារិមតីរស្ស វិយ។ តស្មា និយមំ ករោតីតិ។

តត្ថ សិយា, កស្មា បនេស បុព្ពបទេយេវ វុត្តោ, ន ឧត្តរបទេ, កឹ អកុសលេហិ ធម្មេហិ អវិវិច្ចាបិ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរេយ្យាតិ? ន ខោ បនេតំ ឯវំ ទដ្ឋព្ពំ។ តំនិស្សរណតោ ហិ បុព្ពបទេ ឯស វុត្តោ។ កាមធាតុសមតិក្កមនតោ ហិ កាមរាគបដិបក្ខតោ ច ឥទំ ឈានំ កាមានមេវ និស្សរណំ។ យថាហ – “កាមានមេតំ និស្សរណំ យទិទំ នេក្ខម្ម”ន្តិ (ឥតិវុ. ៧២)។ ឧត្តរបទេបិ បន យថា “ឥធេវ, ភិក្ខវេ, សមណោ, ឥធ ទុតិយោ សមណោ”តិ (ម. និ. ១.១៣៩; អ. និ. ៤.២៤១) ឯត្ថ ឯវការោ អានេត្វា វុច្ចតិ, ឯវំ វត្តព្ពោ។ ន ហិ សក្កា ឥតោ អញ្ញេហិបិ នីវរណសង្ខាតេហិ អកុសលេហិ ធម្មេហិ អវិវិច្ច ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរិតុំ។ តស្មា “វិវិច្ចេវ កាមេហិ វិវិច្ចេវ អកុសលេហិ ធម្មេហី”តិ ឯវំ បទទ្វយេបិ ឯស ទដ្ឋព្ពោ។ បទទ្វយេបិ ច កិញ្ចាបិ វិវិច្ចាតិ ឥមិនា សាធារណវចនេន តទង្គវិក្ខម្ភនសមុច្ឆេទបដិប្បស្សទ្ធិនិស្សរណវិវេកា ចិត្តកាយឧបធិវិវេកា ច សង្គហំ គច្ឆន្តិ, តថាបិ បុព្ពភាគេ កាយវិវេកចិត្តវិវេកវិក្ខម្ភនវិវេកា ទដ្ឋព្ពា, លោកុត្តរមគ្គក្ខណេ កាយវិវេកចិត្តវិវេកសមុច្ឆេទវិវេកបដិប្បស្សទ្ធិវិវេកនិស្សរណវិវេកា។

កាមេហីតិ ឥមិនា បន បទេន យេ ច មហានិទ្ទេសេ “កតមេ វត្ថុកាមា មនាបិកា រូបា”តិអាទិនា (មហានិ. ១) នយេន វត្ថុកាមា វុត្តា, យេ ច តត្ថេវ វិភង្គេ ច “ឆន្ទោ កាមោ, រាគោ កាមោ, ឆន្ទរាគោ កាមោ, សង្កប្បោ កាមោ, រាគោ កាមោ, សង្កប្បរាគោ កាមោ”តិ (មហានិ. ១; វិភ. ៥៦៤) ឯវំ កិលេសកាមា វុត្តា, តេ

សព្ពេបិ សង្គហិតា ឥច្ចេវ ទដ្ឋព្ពា។ ឯវញ្ហិ សតិ វិវិច្ចេវ កាមេហីតិ វត្ថុកាមេហិបិ វិវិច្ចេវាតិ អត្ថោ យុជ្ជតិ។ តេន កាយវិវេកោ វុត្តោ ហោតិ។

វិវិច្ច អកុសលេហិ ធម្មេហីតិ កិលេសកាមេហិ សព្ពាកុសលេហិ វា វិវិច្ចាតិ អត្ថោ យុជ្ជតិ។ តេន ចិត្តវិវេកោ វុត្តោ ហោតិ។ បុរិមេន ចេត្ថ វត្ថុកាមេហិ វិវេកវចនតោ ឯវ កាមសុខបរិច្ចាគោ, ទុតិយេន កិលេសកាមេហិ វិវេកវចនតោ នេក្ខម្មសុខបរិគ្គហោ វិភាវិតោ ហោតិ។ ឯវំ វត្ថុកាមកិលេសកាមវិវេកវចនតោយេវ ច ឯតេសំ បឋមេន សំកិលេសវត្ថុប្បហានំ, ទុតិយេន សំកិលេសប្បហានំ។ បឋមេន លោលភាវស្ស ហេតុបរិច្ចាគោ, ទុតិយេន ពាលភាវស្ស។ បឋមេន ច បយោគសុទ្ធិ, ទុតិយេន អាសយបោសនំ វិភាវិតំ ហោតីតិ វិញ្ញាតព្ពំ។ ឯស តាវ នយោ កាមេហីតិ ឯត្ថ វុត្តកាមេសុ វត្ថុកាមបក្ខេ។

កិលេសកាមបក្ខេ បន ឆន្ទោតិ ច រាគោតិ ច ឯវមាទីហិ អនេកភេទោ កាមច្ឆន្ទោវ កាមោតិ អធិប្បេតោ។ សោ ច អកុសលបរិយាបន្នោបិ សមានោ “តត្ថ កតមេ កាមា, ឆន្ទោ កាមោ”តិអាទិនា (វិភ. ៥៦៤) នយេន វិភង្គេ ឧបរិ ឈានង្គបដិបក្ខតោ វិសុំ វុត្តោ, កិលេសកាមត្តា វា បុរិមបទេ វុត្តោ, អកុសលបរិយាបន្នត្តា ទុតិយបទេ។ អនេកភេទតោ ចស្ស កាមតោតិ អវត្វា កាមេហីតិ វុត្តំ។ អញ្ញេសម្បិ ច ធម្មានំ អកុសលភាវេ វិជ្ជមានេ “តត្ថ កតមេ អកុសលា ធម្មា, កាមច្ឆន្ទោ”តិអាទិនា (វិភ. ៥៦៤) នយេន **វិភង្គេ** ឧបរិ ឈានង្គបច្ចនីកបដិបក្ខភាវទស្សនតោ នីវរណានេវ វុត្តានិ។ នីវរណានិ ហិ ឈានង្គបច្ចនីកានិ, តេសំ ឈានង្គានេវ បដិបក្ខានិ វិទ្ធំសកានិ វិនាសកានីតិ វុត្តំ ហោតិ។ តថា ហិ “សមាធិ កាមច្ឆន្ទស្ស បដិបក្ខោ, បីតិ ព្យាបាទស្ស, វិតក្កោ ថិនមិទ្ធស្ស, សុខំ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចស្ស, វិចារោ វិចិកិច្ឆាយា”តិ បេដកេ វុត្តំ។

ឯវមេត្ថ “វិវិច្ចេវ កាមេហី”តិ ឥមិនា កាមច្ឆន្ទស្ស វិក្ខម្ភនវិវេកោ វុត្តោ ហោតិ។ “វិវិច្ច អកុសលេហិ ធម្មេហី”តិ ឥមិនា បញ្ចន្នម្បិ នីវរណានំ។ អគហិតគ្គហណេន បន បឋមេន កាមច្ឆន្ទស្ស, ទុតិយេន សេសនីវរណានំ។ តថា បឋមេន តីសុ អកុសលមូលេសុ បញ្ចកាមគុណភេទវិសយស្ស លោភស្ស, ទុតិយេន អាឃាតវត្ថុភេទាទិវិសយានំ ទោសមោហានំ។ ឱឃាទីសុ វា ធម្មេសុ បឋមេន កាមោឃកាមយោគកាមាសវកាមុបាទានអភិជ្ឈាកាយគន្ថកាមរាគសញ្ញោជនានំ, ទុតិយេន អវសេសឱឃយោគាសវឧបាទានគន្ថសំយោជនានំ។ បឋមេន តណ្ហាយ តំសម្បយុត្តកានញ្ច, ទុតិយេន អវិជ្ជាយ តំសម្បយុត្តកានញ្ច។ អបិច បឋមេន លោភសម្បយុត្តអដ្ឋចិត្តុប្បាទានំ, ទុតិយេន សេសានំ ចតុន្នំ អកុសលចិត្តុប្បាទានំ វិក្ខម្ភនវិវេកោ វុត្តោ ហោតីតិ វេទិតព្ពោ។

ឯត្តាវតា ច បឋមស្ស ឈានស្ស បហានង្គំ ទស្សេត្វា ឥទានិ សម្បយោគង្គំ ទស្សេតុំ **សវិតក្កំ សវិចារ**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ អារម្មណេ ចិត្តស្ស អភិនិរោបនលក្ខណោ **វិតក្កោ**។ អារម្មណានុមជ្ជនលក្ខណោ **វិចារោ**។ សន្តេបិ ច នេសំ កត្ថចិ អវិប្បយោគេ ឱឡារិកដ្ឋេន បុព្ពង្គមដ្ឋេន ច ឃណ្ឌាភិឃាតោ វិយ ចេតសោ បឋមាភិនិបាតោ វិតក្កោ, សុខុមដ្ឋេន អនុមជ្ជនសភាវេន ច ឃណ្ឌានុរវោ វិយ អនុប្បពន្ធោ វិចារោ។ វិប្ផារវា ចេត្ថ វិតក្កោ បឋមុប្បត្តិកាលេ បរិប្ផន្ទនភូតោ ចិត្តស្ស, អាកាសេ ឧប្បតិតុកាមស្ស បក្ខិនោ បក្ខវិក្ខេបោ វិយ, បទុមាភិមុខបាតោ វិយ ច គន្ធានុពន្ធចេតសោ ភមរស្ស។ សន្តវុត្តិ វិចារោ នាតិបរិប្ផន្ទនភូតោ ចិត្តស្ស, អាកាសេ ឧប្បតិតស្ស បក្ខិនោ បក្ខប្បសារណំ វិយ, បរិព្ភមនំ វិយ ច បទុមាភិមុខបតិតស្ស ភមរស្ស បទុមស្ស ឧបរិភាគេ។

ទុកនិបាតដ្ឋកថាយំ បន “អាកាសេ គច្ឆតោ មហាសកុណស្ស ឧភោហិ បក្ខេហិ វាតំ គហេត្វា បក្ខេ សន្និសីទាបេត្វា គមនំ វិយ អារម្មណេ ចេតសោ អភិនិរោបនភាវេន បវត្តោ វិតក្កោ, វាតគ្គហណត្ថំ បក្ខេ ផន្ទាបយមានស្ស គមនំ វិយ អនុមជ្ជនភាវេន បវត្តោ វិចារោ”តិ វុត្តំ។ តំ អនុប្បពន្ធេន បវត្តិយំ យុជ្ជតិ។ សោ បន តេសំ វិសេសោ បឋមទុតិយជ្ឈានេសុ បាកដោ ហោតិ។ អបិច មលគ្គហិតំ កំសភាជនំ ឯកេន ហត្ថេន ទឡ្ហំ គហេត្វា ឥតរេន ហត្ថេន ចុណ្ណតេលវាលណ្ឌុបកេន បរិមជ្ជន្តស្ស ទឡ្ហគ្គហណហត្ថោ វិយ វិតក្កោ, បរិមជ្ជនហត្ថោ វិយ វិចារោ។ តថា កុម្ភការស្ស ទណ្ឌប្បហារេន ចក្កំ ភមយិត្វា ភាជនំ ករោន្តស្ស ឧប្បីឡនហត្ថោ វិយ វិតក្កោ, ឥតោ ចិតោ ច សំសរណហត្ថោ វិយ វិចារោ។ តថា មណ្ឌលំ ករោន្តស្ស មជ្ឈេ សន្និរុម្ភិត្វា ឋិតកណ្ដកោ វិយ អភិនិរោបនោ វិតក្កោ, ពហិ បរិព្ភមនកណ្ដកោ វិយ អនុមជ្ជនោ វិចារោ។ ឥតិ ឥមិនា ច វិតក្កេន ឥមិនា ច វិចារេន សហ វត្តតិ រុក្ខោ វិយ បុប្ផេន ផលេន ចាតិ ឥទំ ឈានំ “សវិតក្កំ សវិចារ”ន្តិ វុច្ចតិ។

វិវេកជន្តិ ឯត្ថ វិវិត្តិ វិវេកោ, នីវរណវិគមោតិ អត្ថោ។ វិវិត្តោតិ វា វិវេកោ, នីវរណវិវិត្តោ ឈានសម្បយុត្តធម្មរាសីតិ អត្ថោ។ តស្មា វិវេកា, តស្មឹ វា វិវេកេ ជាតន្តិ វិវេកជំ។ **បីតិសុខ**ន្តិ ឯត្ថ បីណយតីតិ បីតិ, សា សម្បិយាយន

លក្ខណា។ សា បនេសា ខុទ្ទិកា បីតិ, ខណិកា បីតិ, ឱក្កន្តិកា បីតិ, ឧព្ពេគា បីតិ, ផរណា បីតីតិ បញ្ចវិធា ហោតិ។

តត្ថ **ខុទ្ទិកា បីតិ** សរីរេ លោមហំសនមត្តមេវ កាតុំ សក្កោតិ។ **ខណិកា បីតិ** ខណេ ខណេ វិជ្ជុប្បាទសទិសា ហោតិ។ **ឱក្កន្តិកា បីតិ** សមុទ្ទតីរំ វីចិ វិយ កាយំ ឱក្កមិត្វា ឱក្កមិត្វា ភិជ្ជតិ។ **ឧព្ពេគា បីតិ** ពលវតី ហោតិ កាយំ ឧទ្ធគ្គំ កត្វា អាកាសេ លង្ឃាបនប្បមាណប្បត្តា។ **ផរណា បីតិ** អតិពលវតី ហោតិ។ តាយ ហិ ឧប្បន្នាយ សកល សរីរំ ធមិត្វា បូរិតវត្ថិ វិយ មហតា ឧទកោឃេន បក្ខន្ទបព្ពតកុច្ឆិ វិយ ច អនុបរិផុដំ ហោតិ។ សា បនេសា បញ្ចវិធា បីតិ គព្ភំ គណ្ហន្តី បរិបាកំ គច្ឆន្តី ទុវិធំ បស្សទ្ធី បរិបូរេតិ កាយបស្សទ្ធិញ្ច ចិត្តបស្សទ្ធិញ្ច។ បស្សទ្ធិ គព្ភំ គណ្ហន្តី បរិបាកំ គច្ឆន្តី ទុវិធម្បិ សុខំ បរិបូរេតិ កាយិកញ្ច ចេតសិកញ្ច។ សុខំ គព្ភំ គណ្ហន្តំ បរិបាកំ គច្ឆន្តំ តិវិធំ សមាធឹ បរិបូរេតិ – ខណិកសមាធឹ, ឧបចារសមាធឹ, អប្បនាសមាធិញ្ចាតិ។ តាសុ ច យា អប្បនាសមាធិស្ស មូលំ ហុត្វា វឌ្ឍមានា សមាធិសម្បយោគំ គតា ផរណា បីតិ, អយំ ឥមស្មឹ អត្ថេ អធិប្បេតា បីតីតិ។

ឥតរំ បន សុខយតីតិ សុខំ, យស្សុប្បជ្ជតិ, តំ សុខិតំ ករោតីតិ អត្ថោ។ សុខនំ វា សុខំ, សុដ្ឋុ វា ខាទតិ, ខណតិ ច កាយចិត្តាពាធន្តិ សុខំ, សោមនស្សវេទនាយេតំ នាមំ។ តំ សាតលក្ខណំ។ សន្តេបិ ច នេសំ កត្ថចិ អវិប្បយោគេ ឥដ្ឋារម្មណបដិលាភតុដ្ឋិ បីតិ, បដិលទ្ធរសានុភវនំ សុខំ។ យត្ថ បីតិ, តត្ថ សុខំ។ យត្ថ សុខំ, តត្ថ ន និយមតោ បីតិ។ សង្ខារក្ខន្ធសង្គហិតា បីតិ, វេទនាក្ខន្ធសង្គហិតំ សុខំ។ កន្តារខិន្នស្ស វនន្តុទក ទស្សនសវនេសុ វិយ បីតិ, វនច្ឆាយាបវេសនឧទកបរិភោគេសុ វិយ សុខំ។ តស្មឹ តស្មឹ សមយេ បាកដភាវតោ ចេតំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ ឥតិ អយញ្ច បីតិ ឥទញ្ច សុខំ អស្ស ឈានស្ស, អស្មឹ វា ឈានេ អត្ថីតិ ឥទំ ឈានំ “បីតិសុខ”ន្តិ វុច្ចតិ។ អថ វា បីតិ ច សុខញ្ច បីតិសុខំ ធម្មវិនយាទយោ វិយ។ វិវេកជំ បីតិសុខំ អស្ស ឈានស្ស, អស្មឹ វា ឈានេ អត្ថីតិ ឯវម្បិ វិវេកជំ បីតិសុខំ។ យថេវ ហិ ឈានំ, ឯវំ បីតិសុខម្បេត្ថ វិវេកជមេវ ហោតិ។ តញ្ចស្ស អត្ថីតិ តស្មា អលោបសមាសំ កត្វា ឯកបទេនេវ “វិវេកជំបីតិសុខ”ន្តិបិ វត្តុំ យុជ្ជតិ។

បឋមន្តិ គណនានុបុព្ពតា បឋមំ, បឋមំ ឧប្បន្នន្តិបិ បឋមំ។ **ឈាន**ន្តិ ទុវិធំ ឈានំ អារម្មណូបនិជ្ឈានញ្ច លក្ខណូបនិជ្ឈានញ្ច។ តត្ថ អដ្ឋ សមាបត្តិយោ បឋវីកសិណាទិអារម្មណំ ឧបនិជ្ឈាយន្តីតិ “អារម្មណូបនិជ្ឈាន”ន្តិ សង្ខ្យំ គតា។ វិបស្សនាមគ្គផលានិ បន លក្ខណូបនិជ្ឈានំ នាម។ តត្ថ វិបស្សនា អនិច្ចាទិលក្ខណស្ស ឧបនិជ្ឈានតោ លក្ខណូបនិជ្ឈានំ, វិបស្សនាយ កតកិច្ចស្ស មគ្គេន ឥជ្ឈនតោ មគ្គោ លក្ខណូបនិជ្ឈានំ, ផលំ បន និរោធសច្ចំ តថលក្ខណំ ឧបនិជ្ឈាយតីតិ លក្ខណូបនិជ្ឈានំ។ តេសុ ឥធ បុព្ពភាគេ អារម្មណូបនិជ្ឈានំ, លោកុត្តរមគ្គក្ខណេ លក្ខណូបនិជ្ឈានំ អធិប្បេតំ, តស្មា អារម្មណូបនិជ្ឈានតោ លក្ខណូបនិជ្ឈានតោ បច្ចនីកជ្ឈាបនតោ ច “ឈាន”ន្តិ វេទិតព្ពំ។ **ឧបសម្បជ្ជា**តិ ឧបគន្ត្វា, បាបុណិត្វាតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឧបសម្បាទយិត្វា វា, និប្ផាទេត្វាតិ វុត្តំ ហោតិ។ ***វិហរតី***តិ តទនុរូបេន ឥរិយាបថវិហារេន ឥរិយតិ, វុត្តប្បការឈានសមង្គី ហុត្វា អត្តភាវស្ស វុត្តិំ អភិនិប្ផាទេតិ។

វិតក្កវិចារានំ វូបសមាតិ ឯត្ថ វិតក្កស្ស ច វិចារស្ស ចាតិ ឥមេសំ ទ្វិន្នំ វូបសមា សមតិក្កមា, ទុតិយជ្ឈានក្ខណេ អបាតុភាវាតិ វុត្តំ ហោតិ។ តត្ថ កិញ្ចាបិ ទុតិយជ្ឈានេ សព្ពេបិ បឋមជ្ឈានធម្មា ន សន្តិ, អញ្ញេយេវ ហិ បឋមជ្ឈានេ ផស្សាទយោ, អញ្ញេ ឥធាតិ។ ឱឡារិកស្ស បន ឱឡារិកស្ស អង្គស្ស សមតិក្កមា បឋមជ្ឈានតោ បរេសំ ទុតិយជ្ឈានាទីនំ អធិគមោ ហោតីតិ ទស្សនត្ថំ “វិតក្កវិចារានំ វូបសមា”តិ ឯវំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ ។ ***អជ្ឈត្ត***ន្តិ ឥធ និយកជ្ឈត្តំ អធិប្បេតំ, តស្មា អត្តនិ ជាតំ, អត្តសន្តានេ និព្ពត្តន្តិ អត្ថោ។

សម្បសាទនន្តិ សម្បសាទនំ វុច្ចតិ សទ្ធា។ សម្បសាទនយោគតោ ឈានម្បិ សម្បសាទនំ នីលវណ្ណយោគតោ នីលវត្ថំ វិយ។ យស្មា វា តំ ឈានំ សម្បសាទនសមន្នាគតត្តា វិតក្កវិចារក្ខោភវូបសមនេន ច ចេតោ សម្បសាទយតិ, តស្មាបិ សម្បសាទនន្តិ វុត្តំ។ ឥមស្មិញ្ច អត្ថវិកប្បេ សម្បសាទនំ ចេតសោតិ ឯវំ បទសម្ពន្ធោ វេទិតព្ពោ, បុរិមស្មឹ បន អត្ថវិកប្បេ ចេតសោតិ ឯតំ ឯកោទិភាវេន សទ្ធឹ យោជេតព្ពំ។

តត្រាយំ អត្ថយោជនា – ឯកោ ឧទេតីតិ **ឯកោទិ,** វិតក្កវិចារេហិ អនជ្ឈារូឡ្ហត្តា អគ្គោ សេដ្ឋោ ហុត្វា ឧទេតីតិ អត្ថោ។ សេដ្ឋោបិ ហិ លោកេ ឯកោតិ វុច្ចតិ។ វិតក្កវិចារវិរហិតោ វា ឯកោ អសហាយោ ហុត្វា ឥតិបិ វត្តុំ វដ្តតិ។ អថ វា សម្បយុត្តធម្មេ ឧទាយតីតិ ឧទិ, ឧដ្ឋបេតីតិ អត្ថោ។ សេដ្ឋដ្ឋេន ឯកោ ច សោ ឧទិ ចាតិ ឯកោទិ។ សមាធិស្សេតំ អធិវចនំ។ ឥតិ ឥមំ ឯកោទឹ ភាវេតិ វឌ្ឍេតីតិ ឥទំ ទុតិយំ ឈានំ **ឯកោទិភាវំ**។ សោ បនាយំ ឯកោទិ យស្មា ចេតសោ, ន សត្តស្ស ន ជីវស្ស។ តស្មា ឯតំ “ចេតសោ ឯកោទិភាវ”ន្តិ វុត្តំ។

ននុ ចាយំ សទ្ធា បឋមជ្ឈានេបិ អត្ថិ, អយញ្ច ឯកោទិនាមកោ សមាធិ។ អថ កស្មា ឥទមេវ “សម្បសាទនំ ចេតសោ ឯកោទិភាវ”ន្តិ ច វុត្តន្តិ? វុច្ចតេ – អទុញ្ហិ បឋមជ្ឈានំ វិតក្កវិចារក្ខោភេន វីចិតរង្គសមាកុលមិវ ជលំ ន សុប្បសន្នំ ហោតិ, តស្មា សតិយាបិ សទ្ធាយ “សម្បសាទន”ន្តិ ន វុត្តំ។ ន សុប្បសន្នត្តាយេវ ចេត្ថ សមាធិបិ ន សុដ្ឋុ បាកដោ។ តស្មា “ឯកោទិភាវ”ន្តិបិ ន វុត្តំ។ ឥមស្មឹ បន ឈានេ វិតក្កវិចារបលិពោធាភាវេន លទ្ធោកាសា ពលវតី សទ្ធា, ពលវសទ្ធាសហាយបដិលាភេនេវ ច សមាធិបិ បាកដោ, តស្មា ឥទមេវ ឯវំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

អវិតក្កំ អវិចារន្តិ ភាវនាយ បហីនត្តា ឯតស្មឹ, ឯតស្ស វា វិតក្កោ នត្ថីតិ អវិតក្កំ។ ឥមិនាវ នយេន អវិចារំ។ ឯត្ថាហ – “ននុ ច ‘វិតក្កវិចារានំ វូបសមា’តិ ឥមិនាបិ អយមត្ថោ សិទ្ធោ។ អថ កស្មា បុន វុត្តំ ‘អវិតក្កំ អវិចារ’ន្តិ”? វុច្ចតេ – ឯវមេតំ, សិទ្ធោវាយមត្ថោ, ន បនេតំ តទត្ថទីបកំ, ននុ អវោចុម្ហ “ឱឡារិកស្ស បន ឱឡារិកស្ស អង្គស្ស សមតិក្កមា បឋមជ្ឈានតោ បរេសំ ទុតិយជ្ឈានាទីនំ សមធិគមោ ហោតីតិ ទស្សនត្ថំ វិតក្កវិចារានំ វូបសមាតិ ឯវំ វុត្ត”ន្តិ។

អបិច វិតក្កវិចារានំ វូបសមា ឥទំ សម្បសាទនំ, ន កិលេសកាលុស្សិយស្ស។ វិតក្កវិចារានញ្ច វូបសមា ឯកោទិភាវំ, ន ឧបចារជ្ឈានមិវ នីវរណប្បហានា, ន បឋមជ្ឈានមិវ ច អង្គបាតុភាវាតិ ឯវំ សម្បសាទនឯកោទិភាវានំ ហេតុបរិទីបកមិទំ វចនំ។ តថា វិតក្កវិចារានំ វូបសមា ឥទំ អវិតក្កអវិចារំ, ន តតិយចតុត្ថជ្ឈានានិ វិយ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនិ វិយ ច អភាវាតិ ឯវំ អវិតក្កអវិចារភាវស្ស ហេតុបរិទីបកញ្ច។ ន វិតក្កវិចារាភាវមត្តបរិទីបកំ, វិតក្កវិចារាភាវមត្តបរិទីបកមេវ បន “អវិតក្កំ អវិចារ”ន្តិ ឥទំ វចនំ។ តស្មា បុរិមំ វត្វាបិ បុន វត្តព្ពមេវាតិ។

សមាធិជន្តិ បឋមជ្ឈានសមាធិតោ, សម្បយុត្តសមាធិតោ វា ជាតន្តិ អត្ថោ។ តត្ថ កិញ្ចាបិ បឋមជ្ឈានម្បិ សម្បយុត្តសមាធិតោ ជាតំ, អថ ខោ អយមេវ សមាធិ “សមាធី”តិ វត្តព្ពតំ អរហតិ វិតក្កវិចារក្ខោភវិរហេន អតិវិយ អចលត្តា សុប្បសន្នត្តា ច។ តស្មា ឥមស្ស វណ្ណភណនត្ថំ ឥទមេវ “សមាធិជ”ន្តិ វុត្តំ។ **បីតិសុខ**ន្តិ ឥទំ វុត្តនយមេវ។ **ទុតិយ**ន្តិ គណនានុបុព្ពតា ទុតិយំ, ឥទំ ទុតិយំ ឧប្បន្នន្តិបិ ទុតិយំ។

បីតិយា ច វិរាគាតិ វិរាគោ នាម វុត្តប្បការាយ បីតិយា ជិគុច្ឆនំ វា សមតិក្កមោ វា, ឧភិន្នំ បន អន្តរា ច សទ្ទោ សម្បិណ្ឌនត្ថោ, សោ វូបសមំ វា សម្បិណ្ឌេតិ វិតក្កវិចារវូបសមំ វា។ តត្ថ យទា វូបសមមេវ សម្បិណ្ឌេតិ, តទា បីតិយា វិរាគា ច, កិញ្ច ភិយ្យោ វូបសមា ចាតិ ឯវំ យោជនា វេទិតព្ពា។ ឥមិស្សា ច យោជនាយ វិរាគោ ជិគុច្ឆនត្ថោ ហោតិ, តស្មា បីតិយា ជិគុច្ឆនា ច សមតិក្កមា ចាតិ អយមត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ យទា បន វិតក្កវិចារវូបសមំ សម្បិណ្ឌេតិ, តទា បីតិយា ច វិរាគា, កិញ្ច ភិយ្យោ វិតក្កវិចារានញ្ច វូបសមាតិ ឯវំ យោជនា វេទិតព្ពា។ ឥមិស្សា ច យោជនាយ វិរាគោ សមតិក្កមនត្ថោ ហោតិ, តស្មា បីតិយា ច សមតិក្កមា, វិតក្កវិចារានញ្ច វូបសមាតិ អយមត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

កាមញ្ចេតេ វិតក្កវិចារា ទុតិយជ្ឈានេយេវ វូបសន្តា, ឥមស្ស បន ឈានស្ស មគ្គបរិទីបនត្ថំ វណ្ណភណនត្ថញ្ចេតំ វុត្តំ។ វិតក្កវិចារានំ វូបសមាតិ ហិ វុត្តេ ឥទំ បញ្ញាយតិ “នូន វិតក្កវិចារវូបសមោ មគ្គោ ឥមស្ស ឈានស្សា”តិ។ យថា ច តតិយេ អរិយមគ្គេ អប្បហីនានម្បិ សក្កាយទិដ្ឋាទីនំ “បញ្ចន្នំ ឱរម្ភាគិយានំ សំយោជនានំ បហានា”តិ (ទី. និ. ១.៣៧៣; ម. និ. ២.១៣៣; សំ. និ. ៥.១៨៤; អ. និ. ៣.៨៨) ឯវំ បហានំ វុច្ចមានំ វណ្ណភណនំ ហោតិ, តទធិគមាយ ឧស្សុក្កានំ ឧស្សាហជនកំ, ឯវមេវ ឥធ អវូបសន្តានម្បិ វិតក្កវិចារានំ វូបសមោ វុច្ចមានោ វណ្ណភណនំ ហោតិ។ តេនាយមត្ថោ វុត្តោ “បីតិយា ច សមតិក្កមា វិតក្កវិចារានញ្ច វូបសមា”តិ។

ឧបេក្ខកោ ច វិហរតីតិ ឯត្ថ ឧបបត្តិតោ ឥក្ខតីតិ ឧបេក្ខា , សមំ បស្សតិ អបក្ខបតិតា ហុត្វា បស្សតីតិ អត្ថោ។ តាយ វិសទាយ វិបុលាយ ថាមគតាយ សមន្នាគតត្តា តតិយជ្ឈានសមង្គី “ឧបេក្ខកោ”តិ វុច្ចតិ។

ឧបេក្ខា បន ទសវិធា ហោតិ ឆឡង្គុបេក្ខា ព្រហ្មវិហារុបេក្ខា ពោជ្ឈង្គុបេក្ខា វីរិយុបេក្ខា សង្ខារុបេក្ខា វេទនុបេក្ខា វិបស្សនុបេក្ខា តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខា ឈានុបេក្ខា បារិសុទ្ធុបេក្ខាតិ។

តត្ថ យា “ឥធ, ភិក្ខវេ, ខីណាសវោ ភិក្ខុ ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា នេវ សុមនោ ហោតិ ន ទុម្មនោ, ឧបេក្ខកោ ច វិហរតិ សតោ សម្បជានោ”តិ (អ. និ. ៦.១) ឯវមាគតា ខីណាសវស្ស ឆសុ ទ្វារេសុ ឥដ្ឋានិដ្ឋឆឡារម្មណាបាថេ បរិសុទ្ធបកតិភាវាវិជហនាការភូតា ឧបេក្ខា, អយំ **ឆឡង្គុបេក្ខា** នាម។

យា បន “ឧបេក្ខាសហគតេន ចេតសា ឯកំ ទិសំ ផរិត្វា វិហរតី”តិ (ទី. និ. ១.៥៥៦; ម. និ. ១.៧៧) ឯវមាគតា សត្តេសុ មជ្ឈត្តាការភូតា ឧបេក្ខា, អយំ **ព្រហ្មវិហារុបេក្ខា** នាម។

យា បន “ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គំ ភាវេតិ វិវេកនិស្សិត”ន្តិ (ម. និ. ២.២៤៧) ឯវមាគតា សហជាតធម្មានំ មជ្ឈត្តាការភូតា ឧបេក្ខា, អយំ **ពោជ្ឈង្គុបេក្ខា** នាម។

យា បន “កាលេន កាលំ ឧបេក្ខានិមិត្តំ មនសិករោតី”តិ (អ. និ. ៣.១០៣) ឯវមាគតា អនច្ចារទ្ធនាតិសិថិលវីរិយសង្ខាតា ឧបេក្ខា, អយំ **វីរិយុបេក្ខា** នាម។

យា បន “កតិ សង្ខារុបេក្ខា សមថវសេន ឧប្បជ្ជន្តិ, កតិ សង្ខារុបេក្ខា វិបស្សនាវសេន ឧប្បជ្ជន្តិ? អដ្ឋ សង្ខារុបេក្ខា សមថវសេន ឧប្បជ្ជន្តិ, ទស សង្ខារុបេក្ខា វិបស្សនាវសេន ឧប្បជ្ជន្តី”តិ (បដិ. ម. ១.៥៧) ឯវមាគតា នីវរណាទិបដិសង្ខាសន្តិដ្ឋនាគហណេ មជ្ឈត្តភូតា ឧបេក្ខា, អយំ **សង្ខារុបេក្ខា** នាម។

យា បន “យស្មិំ សមយេ កាមាវចរំ កុសលំ ចិត្តំ ឧប្បន្នំ ហោតិ ឧបេក្ខាសហគត”ន្តិ (ធ. ស. ១៥០) ឯវមាគតា អទុក្ខមសុខសញ្ញិតា ឧបេក្ខា, អយំ **វេទនុបេក្ខា** នាម។

យា “យទត្ថិ យំ ភូតំ, តំ បជហតិ, ឧបេក្ខំ បដិលភតី”តិ (ម. និ. ៣.៧១; អ. និ. ៧.៥៥) ឯវមាគតា វិចិនេនេ មជ្ឈត្តភូតា ឧបេក្ខា, អយំ **វិបស្សនុបេក្ខា** នាម។

យា បន ឆន្ទាទីសុ យេវាបនកេសុ អាគតា សហជាតានំ សមវាហិតភូតា ឧបេក្ខា, អយំ **តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខា** នាម។

យា បន “ឧបេក្ខកោ ច វិហរតី”តិ (ធ. ស. ១៦៣; ទី. និ. ១.២៣០) ឯវមាគតា អគ្គសុខេបិ តស្មិំ អបក្ខបាតជននី ឧបេក្ខា, អយំ **ឈានុបេក្ខា** នាម។

យា បន “ឧបេក្ខាសតិបារិសុទ្ធិំ ចតុត្ថំ ឈាន”ន្តិ (ធ. ស. ១៦៥; ទី. និ. ១.២៣២) ឯវមាគតា សព្ពបច្ចនីកបរិសុទ្ធា បច្ចនីកវូបសមនេបិ អព្យាបារភូតា ឧបេក្ខា, អយំ **បារិសុទ្ធុបេក្ខា** នាម។

តត្ថ ឆឡង្គុបេក្ខា ច ព្រហ្មវិហារុបេក្ខា ច ពោជ្ឈង្គុបេក្ខា ច តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខា ច ឈានុបេក្ខា ច បារិសុទ្ធុបេក្ខា ច អត្ថតោ ឯកា, តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខាវ ហោតិ។ តេន តេន អវត្ថាភេទេន បនស្សាយំ ភេទោ។ ឯកស្សាបិ សតោ សត្តស្ស កុមារយុវត្ថេរសេនាបតិរាជាទិវសេន ភេទោ វិយ, តស្មា តាសុ យត្ថ ឆឡង្គុបេក្ខា, ន តត្ថ ពោជ្ឈង្គុបេក្ខាទយោ។ យត្ថ វា បន ពោជ្ឈង្គុបេក្ខា, ន តត្ថ ឆឡង្គុបេក្ខាទយោ ហោន្តីតិ វេទិតព្ពា។

យថា ចេតាសំ អត្ថតោ ឯកីភាវោ, ឯវំ សង្ខារុបេក្ខាវិបស្សនុបេក្ខានម្បិ។ បញ្ញា ឯវ ហិ សា, កិច្ចវសេន ទ្វិធា ភិន្នា។ យថា ហិ បុរិសស្ស សាយំ គេហំ បវិដ្ឋំ សប្បំ អជបទទណ្ឌំ គហេត្វា បរិយេសមានស្ស តំ ថុសកោដ្ឋកេ និបន្នំ ទិស្វា “សប្បោ នុ ខោ, នោ”តិ អវលោកេន្តស្ស សោវត្ថិកត្តយំ ទិស្វា និព្ពេមតិកស្ស “សប្បោ, ន សប្បោ”តិ វិចិនេនេ មជ្ឈត្តតា ឧប្បជ្ជតិ, ឯវមេវ យា អារទ្ធវិបស្សកស្ស វិបស្សនាញាណេន លក្ខណត្តយេ ទិដ្ឋេ សង្ខារានំ អនិច្ចភាវាទិវិចិនេនេ មជ្ឈត្តតា ឧប្បជ្ជតិ, អយំ វិបស្សនុបេក្ខា។ យថា បន តស្ស បុរិសស្ស អជបទទណ្ឌេន គាឡ្ហំ សប្បំ គហេត្វា “កិន្តាហំ ឥមំ សប្បំ អវិហេឋេន្តោ អត្តានញ្ច ឥមិនា អឌំសាបេន្តោ មុញ្ចេយ្យ”ន្តិ មុញ្ចនាការមេវ បរិយេសតោ គហណេ មជ្ឈត្តតា ហោតិ, ឯវមេវ យា លក្ខណត្តយស្ស ទិដ្ឋត្តា អាទិត្តេ វិយ តយោ ភវេ បស្សតោ សង្ខារគហណេ មជ្ឈត្តតា, អយំ សង្ខារុបេក្ខា។ ឥតិ វិបស្សនុបេក្ខាយ សិទ្ធាយ សង្ខារុបេក្ខាបិ សិទ្ធាវ ហោតិ។ ឥមិនា បនេសា វិចិនេនគហណេសុ មជ្ឈត្តសង្ខាតេន កិច្ចេន ទ្វិធា ភិន្នាតិ។ វីរិយុបេក្ខា បន វេទនុបេក្ខា ច អញ្ញមញ្ញញ្ច អវសេសាហិ ច អត្ថតោ ភិន្នា ឯវាតិ។ អាហ ចេត្ថ –

“មជ្ឈត្តព្រហ្មពោជ្ឈង្គឆឡង្គឈានសុទ្ធិយោ;
វិបស្សនា ច សង្ខារវេទនា វីរិយំ ឥតិ។

វិត្ថារតោ ទសោបេក្ខា, ឆ មជ្ឈត្តាទិតោ តតោ;
ទុវេ បញ្ញា តតោ ទ្វីហិ, ចតស្សោវ ភវន្តិមា”តិ។

ឥតិ ឥមាសុ ឧបេក្ខាសុ ឈានុបេក្ខា ឥធ អធិប្បេតា។ សា មជ្ឈត្តលក្ខណា។ ឯត្ថាហ – “ននុ ចាយំ អត្ថតោ តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខាវ ហោតិ, សា ច បឋមទុតិយជ្ឈានេសុបិ អត្ថិ, តស្មា តត្រាបិ ‘ឧបេក្ខកោ ច វិហរតី’តិ ឯវមយំ វត្តព្ពា សិយា, សា កស្មា ន វុត្តា”តិ? អបរិព្យត្តកិច្ចតោ។ អបរិព្យត្តញ្ហិ តស្ស តត្ថ កិច្ចំ វិតក្កាទីហិ អភិភូតត្តា, ឥធ បនាយំ វិតក្កវិចារបីតីហិ អនភិភូតត្តា ឧក្ខិត្តសិរា វិយ ហុត្វា បរិព្យត្តកិច្ចា ជាតា, តស្មា វុត្តាតិ។

ឥទានិ **សតោ ច សម្បជានោ**តិ ឯត្ថ សរតីតិ សតោ។ សម្បជានាតីតិ សម្បជានោ។ ឥតិ បុគ្គលេន សតិ ច សម្បជញ្ញញ្ច វុត្តំ។ តត្ថ សរណលក្ខណា សតិ។ អសម្មោហលក្ខណំ សម្បជញ្ញំ។ តត្ថ កិញ្ចាបិ ឥទំ សតិសម្បជញ្ញំ បុរិមជ្ឈានេសុបិ អត្ថិ, មុដ្ឋស្សតិស្ស ហិ អសម្បជានស្ស ឧបចារមត្តម្បិ ន សម្បជ្ជតិ, បគេវ អប្បនា។ ឱឡារិកត្តា បន តេសំ ឈានានំ ភូមិយំ វិយ បុរិសស្ស ចិត្តស្ស គតិ សុខា ហោតិ, អព្យត្តំ តត្ថ សតិសម្បជញ្ញកិច្ចំ។ ឱឡារិកង្គប្បហានេន បន សុខុមត្តា ឥមស្ស ឈានស្ស បុរិសស្ស ខុរធារាយំ វិយ សតិសម្បជញ្ញកិច្ចបរិគ្គហិតា ឯវ ចិត្តស្ស គតិ ឥច្ឆិតព្ពាតិ ឥធេវ វុត្តំ។ កិញ្ច ភិយ្យោ – យថា ធេនុបគោ វច្ឆោ ធេនុតោ អបនីតោ អរក្ខិយមានោ បុនទេវ ធេនុំ ឧបគច្ឆតិ, ឯវមិទំ តតិយជ្ឈានសុខំ បីតិតោ អបនីតម្បិ សតិសម្បជញ្ញារក្ខេន អរក្ខិយមានំ បុនទេវ បីតឹ ឧបគច្ឆេយ្យ, បីតិសម្បយុត្តមេវ សិយា។ សុខេ វាបិ សត្តា សារជ្ជន្តិ, ឥទញ្ច អតិមធុរំ សុខំ តតោ បរំ សុខាភាវា។ សតិសម្បជញ្ញានុភាវេន បនេត្ថ សុខេ អសារជ្ជនា ហោតិ, នោ អញ្ញថាតិ ឥមម្បិ អត្ថវិសេសំ ទស្សេតុំ ឥទំ ឥធេវ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

ឥទានិ **សុខញ្ច កាយេន បដិសំវេទេតី**តិ ឯត្ថ កិញ្ចាបិ តតិយជ្ឈានសមង្គិនោ សុខបដិសំវេទនាភោគោ នត្ថិ, ឯវំ សន្តេបិ យស្មា តស្ស នាមកាយេន សម្បយុត្តំ សុខំ, យំ វា តំ នាមកាយសម្បយុត្តំ សុខំ, តំសមុដ្ឋានេនស្ស យស្មា អតិបណីតេន រូបេន រូបកាយោ ផុដ្ឋោ, យស្ស ផុដ្ឋត្តា ឈានា វុដ្ឋិតោបិ សុខំ បដិសំវេទេយ្យ, តស្មា ឯតមត្ថំ ទស្សេន្តោ “សុខញ្ច កាយេន បដិសំវេទេហី”តិ អាហ។

ឥទានិ **យំ តំ អរិយា អាចិក្ខន្តិ ឧបេក្ខកោ សតិមា សុខវិហារី**តិ ឯត្ថ យំឈានហេតុ យំឈានការណា តំ តតិយជ្ឈានសមង្គិបុគ្គលំ ពុទ្ធាទយោ អរិយា អាចិក្ខន្តិ ទេសេន្តិ បញ្ញបេន្តិ បដ្ឋបេន្តិ វិវរន្តិ វិភជន្តិ ឧត្តានីករោន្តិ បកាសេន្តិ, បសំសន្តីតិ អធិប្បាយោ។ កិន្តិ? ឧបេក្ខកោ សតិមា សុខវិហារីតិ។ តំ តតិយំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតីតិ ឯវមេត្ថ យោជនា វេទិតព្ពា។

កស្មា បន តំ តេ ឯវំ បសំសន្តីតិ? បសំសារហតោ។ អយញ្ហិ យស្មា អតិមធុរសុខេ សុខបារមិប្បត្តេបិ តតិយជ្ឈានេ ឧបេក្ខកោ, ន តត្ថ សុខាភិសង្គេន អាកឌ្ឍីយតិ។ យថា ច បីតិ ន ឧប្បជ្ជតិ, ឯវំ ឧបដ្ឋិតស្សតិតាយ សតិមា។ យស្មា ច អរិយកន្តំ អរិយជនសេវិតមេវ ច អសំកិលិដ្ឋំ សុខំ នាមកាយេន បដិសំវេទេតិ, តស្មា បសំសារហោ ហោតិ។ ឥតិ បសំសារហតោ នំ អរិយា តេ ឯវំ បសំសារហហេតុភូតេ គុណេ បកាសេន្តា “ឧបេក្ខកោ សតិមា សុខវិហារី”តិ ឯវំ បសំសន្តីតិ វេទិតព្ពំ។ **តតិយ**ន្តិ គណនានុបុព្ពតា តតិយំ, តតិយំ ឧប្បន្នន្តិបិ តតិយំ។

សុខស្ស ច បហានា ទុក្ខស្ស ច បហានាតិ កាយិកសុខស្ស ច កាយិកទុក្ខស្ស ច បហានា។ **បុព្ពេវា**តិ តញ្ចខោ បុព្ពេវ, ន ចតុត្ថជ្ឈានក្ខណេ។ **សោមនស្សទោមនស្សានំ អត្ថង្គមា**តិ ចេតសិកសុខស្ស ចេតសិកទុក្ខស្ស ចាតិ ឥមេសម្បិ ទ្វិន្នំ បុព្ពេវ អត្ថង្គមា, បហានា ឥច្ចេវ វុត្តំ ហោតិ។ កទា បន នេសំ បហានំ ហោតិ? ចតុន្នំ ឈានានំ ឧបចារក្ខណេ។ សោមនស្សញ្ហិ ចតុត្ថស្ស ឈានស្ស ឧបចារក្ខណេយេវ បហីយតិ, ទុក្ខទោមនស្សសុខានិ បឋមទុតិយតតិយានំ ឧបចារក្ខណេសុ។ ឯវមេតេសំ បហានក្កមេន អវុត្តានំ **ឥន្ទ្រិយវិភង្គេ** (វិភ. ២១៩ អាទយោ) បន ឥន្ទ្រិយានំ ឧទ្ទេសក្កមេនេវ ឥធាបិ វុត្តានំ សុខទុក្ខសោមនស្សទោមនស្សានំ បហានំ វេទិតព្ពំ។

យទិ បនេតានិ តស្ស តស្ស ឈានស្ស ឧបចារក្ខណេយេវ បហីយន្តិ , អថ កស្មា “កត្ថ ចុប្បន្នំ ទុក្ខិន្ទ្រិយំ អបរិសេសំ និរុជ្ឈតិ? ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ វិវិច្ចេវ កាមេហិ…បេ.... បឋមជ្ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ។ ឯត្ថ ចុប្បន្នំ ទុក្ខិន្ទ្រិយំ អបរិសេសំ និរុជ្ឈតិ។ កត្ថ ចុប្បន្នំ ទោមនស្សិន្ទ្រិយំ, សុខិន្ទ្រិយំ, សោមនស្សិន្ទ្រិយំ អបរិសេសំ និរុជ្ឈតិ? ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ សុខស្ស ច បហានា…បេ.... ចតុត្ថំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ។ ឯត្ថ ចុប្បន្នំ សោមនស្សិន្ទ្រិយំ អបរិសេសំ និរុជ្ឈតី”តិ (សំ. និ. ៥.៥១០) ឯវំ ឈានេស្វេវ និរោធោ វុត្តោតិ? អតិសយនិរោធត្តា។ អតិសយនិរោធោ ហិ តេសំ បឋមជ្ឈានាទីសុ, ន និរោធោយេវ។ និរោធោយេវ បន ឧបចារក្ខណេ, នាតិសយនិរោធោ។ តថា ហិ នានាវជ្ជនេ បឋមជ្ឈានូបចារេ និរុទ្ធស្សាបិ ទុក្ខិន្ទ្រិយស្ស ឌំសមកសាទិសម្ផស្សេន វា វិសមាសនូបតាបេន វា សិយា ឧប្បត្តិ, ន ត្វេវ អន្តោអប្បនាយំ។ ឧបចារេ វា និរុទ្ធម្បេតំ ន សុដ្ឋុ និរុទ្ធំ ហោតិ បដិបក្ខេន អវិហតត្តា។ អន្តោអប្បនាយំ បន បីតិផរណេន សព្ពោ កាយោ សុខោក្កន្តោ ហោតិ, សុខោក្កន្តកាយស្ស ច សុដ្ឋុ និរុទ្ធំ ហោតិ ទុក្ខិន្ទ្រិយំ បដិបក្ខេន វិហតត្តា។ នានាវជ្ជនេយេវ ច ទុតិយជ្ឈានូបចារេ

បហីនស្សាបិ ទោមនស្សិន្ទ្រិយស្ស, យស្មា ឯតំ វិតក្កវិចារបច្ចយេបិ កាយកិលមថេ ចិត្តុបឃាតេ ច សតិ ឧប្បជ្ជតិ, វិតក្កវិចារាភាវេ នេវ ឧប្បជ្ជតិ។ យត្ថ បន ឧប្បជ្ជតិ, តត្ថ វិតក្កវិចារភាវេ។ អប្បហីនាយេវ ច ទុតិយជ្ឈានូបចារេ វិតក្កវិចារាតិ តត្ថស្ស សិយា ឧប្បត្តិ, នត្វេវ ទុតិយជ្ឈានេ បហីនបច្ចយត្តា។ តថា តតិយជ្ឈានូបចារេ បហីនស្សាបិ សុខិន្ទ្រិយស្ស បីតិសមុដ្ឋានបណីតរូបផុដ្ឋកាយស្ស សិយា ឧប្បត្តិ, នត្វេវ តតិយជ្ឈានេ។ តតិយជ្ឈានេ ហិ សុខស្ស បច្ចយភូតា បីតិ សព្ពសោ និរុទ្ធា ហោតិ។ តថា ចតុត្ថជ្ឈានូបចារេ បហីនស្សាបិ សោមនស្សិន្ទ្រិយស្ស អាសន្នត្តា, អប្បនាប្បត្តាយ ឧបេក្ខាយ អភាវេន សម្មា អនតិក្កន្តត្តា ច សិយា ឧប្បត្តិ, នត្វេវ ចតុត្ថជ្ឈានេ។ តស្មា ឯវ ច “ឯត្ថុប្បន្នំ ទុក្ខិន្ទ្រិយំ អបរិសេសំ និរុជ្ឈតី”តិ តត្ថ តត្ថ អបរិសេសគ្គហណំ កតន្តិ។

ឯត្ថាហ – “អថេវំ តស្ស តស្ស ឈានស្សូបចារេ បហីនាបិ ឯតា វេទនា ឥធ កស្មា សមាហរី”តិ ? សុខគ្គហណត្ថំ ។ យា ហិ អយំ “អទុក្ខមសុខ”ន្តិ ឯត្ថ អទុក្ខមសុខា វេទនា វុត្តា, សា សុខុមា ទុព្ពិញ្ញេយ្យា ន សក្កា សុខេន គហេតុំ, តស្មា យថា នាម ទុដ្ឋស្ស យថា តថា វា ឧបសង្កមិត្វា គហេតុំ អសក្កុណេយ្យស្ស គោណស្ស គហណត្ថំ គោបោ ឯកស្មឹ វជេ សព្ពា គាវោ សមាហរតិ, អថេកេកំ នីហរន្តោ បដិបាដិយា អាគតំ “អយំ សោ គណ្ហថ ន”ន្តិ តម្បិ គាហាបេតិ, ឯវមេវំ សុខគ្គហណត្ថំ សព្ពាបិ ឯតា សមាហរិ។ ឯវញ្ហិ សមាហដា ឯតា ទស្សេត្វា “យំ នេវ សុខំ, ន ទុក្ខំ, ន សោមនស្សំ, ន ទោមនស្សំ, អយំ អទុក្ខមសុខាវេទនា”តិ សក្កា ហោតិ ឯសា គាហយិតុំ។

អបិច អទុក្ខមសុខាយ ចេតោវិមុត្តិយា បច្ចយទស្សនត្ថញ្ចាបិ ឯតា វុត្តាតិ វេទិតព្ពា។ សុខទុក្ខប្បហានាទយោ ហិ តស្សា បច្ចយា។ យថាហ – “ចត្តារោ ខោ, អាវុសោ, បច្ចយា អទុក្ខមសុខាយ ចេតោវិមុត្តិយា សមាបត្តិយា។ ឥធាវុសោ, ភិក្ខុ សុខស្ស ច បហានា…បេ…. ចតុត្ថំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ។ ឥមេ ខោ អាវុសោ, ចត្តារោ បច្ចយា អទុក្ខមសុខាយ ចេតោវិមុត្តិយា សមាបត្តិយា”តិ (ម. និ. ១.៤៥៨)។ យថា វា អញ្ញត្ថ បហីនាបិ សក្កាយទិដ្ឋិអាទយោ តតិយមគ្គស្ស វណ្ណភណនត្ថំ តត្ថ បហីនាតិ វុត្តា , ឯវំ វណ្ណភណនត្ថម្បេតស្ស ឈានស្សេតា ឥធ វុត្តាតិបិ វេទិតព្ពា។ បច្ចយឃាតេន វា ឯត្ថ រាគទោសានំ អតិទូរភាវំ ទស្សេតុម្បេតា វុត្តាតិ វេទិតព្ពា។ ឯតាសុ ហិ សុខំ សោមនស្សស្ស បច្ចយោ, សោមនស្សំ រាគស្ស, ទុក្ខំ ទោមនស្សស្ស, ទោមនស្សំ ទោសស្ស។ សុខាទិឃាតេន ច សប្បច្ចយា រាគទោសា ហតាតិ អតិទូរេ ហោន្តីតិ។

អទុក្ខមសុខន្តិ ទុក្ខាភាវេន អទុក្ខំ។ សុខាភាវេន អសុខំ។ ឯតេនេត្ថ ទុក្ខសុខបដិបក្ខភូតំ តតិយវេទនំ ទីបេតិ, ន ទុក្ខសុខាភាវមត្តំ។ តតិយវេទនា នាម អទុក្ខមសុខា, ឧបេក្ខាតិបិ វុច្ចតិ។ សា ឥដ្ឋានិដ្ឋវិបរីតានុភវនលក្ខណា។ **ឧបេក្ខាសតិបារិសុទ្ធិ**ន្តិ ឧបេក្ខាយ ជនិតសតិបារិសុទ្ធឹ។ ឥមស្មិញ្ហិ ឈានេ សុបរិសុទ្ធា សតិ, យា ច តស្សា សតិយា បារិសុទ្ធិ, សា ឧបេក្ខាយ កតា, ន អញ្ញេន។ តស្មា ឯតំ “ឧបេក្ខាសតិបារិសុទ្ធិ”ន្តិ វុច្ចតិ។ យាយ ច ឧបេក្ខាយ ឯត្ថ សតិយា បារិសុទ្ធិ ហោតិ, សា អត្ថតោ តត្រមជ្ឈត្តតាតិ វេទិតព្ពា។ ន កេវលញ្ចេត្ថ តាយ សតិយេវ បរិសុទ្ធា, អបិច ខោ សព្ពេបិ សម្បយុត្តធម្មា, សតិសីសេន បន ទេសនា វុត្តា។

តត្ថ កិញ្ចាបិ អយំ ឧបេក្ខា ហេដ្ឋាបិ តីសុ ឈានេសុ វិជ្ជតិ, យថា បន ទិវា សូរិយប្បភាភិភវា សោម្មភាវេន ច អត្តនោ ឧបការកត្តេន វា សភាគាយ រត្តិយា អលាភា ទិវា វិជ្ជមានាបិ ចន្ទលេខា អបរិសុទ្ធា ហោតិ អបរិយោទាតា, ឯវមយម្បិ តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខាចន្ទលេខា វិតក្កាទិបច្ចនីកធម្មតេជាភិភវា សភាគាយ ច ឧបេក្ខាវេទនារត្តិយា អលាភា វិជ្ជមានាបិ បឋមជ្ឈានាទិភេទេ អបរិសុទ្ធា ហោតិ។ តស្សា ច អបរិសុទ្ធាយ ទិវា អបរិសុទ្ធចន្ទលេខាយ បភា វិយ សហជាតាបិ សតិអាទយោ អបរិសុទ្ធាវ ហោន្តិ។ តស្មា តេសុ ឯកម្បិ “ឧបេក្ខាសតិបារិសុទ្ធិ”ន្តិ ន វុត្តំ។ ឥធ បន វិតក្កាទិបច្ចនីកតេជាភិភវាភាវា សភាគាយ ច ឧបេក្ខាវេទនារត្តិយា បដិលាភា អយំ តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខាចន្ទលេខា អតិវិយ បរិសុទ្ធា។ តស្សា បរិសុទ្ធត្តា បរិសុទ្ធចន្ទលេខាយ បភា វិយ សហជាតាបិ សតិអាទយោ បរិសុទ្ធា ហោន្តិ បរិយោទាតា។ តស្មា ឥទមេវ “ឧបេក្ខាសតិបារិសុទ្ធិ”ន្តិ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ **ចតុត្ថ**ន្តិ គណនានុបុព្ពតា ចតុត្ថំ, ចតុត្ថំ ឧប្បន្នន្តិបិ ចតុត្ថំ។

ឥមានិ ចត្តារិ ឈានានិ បុព្ពភាគេបិ នានា, មគ្គក្ខណេបិ។ បុព្ពភាគេ សមាបត្តិវសេន នានា, មគ្គក្ខណេ នានាមគ្គវសេន។ ឯកស្ស ហិ បឋមមគ្គោ បឋមជ្ឈានិកោ ហោតិ, ទុតិយមគ្គាទយោបិ បឋមជ្ឈានិកា វា ទុតិយាទីសុ អញ្ញតរជ្ឈានិកា វា។ ឯកស្ស បឋមមគ្គោ ទុតិយាទីនំ អញ្ញតរជ្ឈានិកោ ហោតិ, ទុតិយាទយោបិ ទុតិយាទីនំ អញ្ញតរជ្ឈានិកា វា បឋមជ្ឈានិកា វា។ ឯវំ ចត្តារោបិ មគ្គា ឈានវសេន សទិសា វា អសទិសា វា ឯកច្ចសទិសា វា ហោន្តិ។ អយំ បនស្ស វិសេសោ បាទកជ្ឈាននិយមេន ហោតិ។ បឋមជ្ឈានលាភិនោ ហិ បឋមជ្ឈានា វុដ្ឋាយ វិបស្សន្តស្ស ឧប្បន្នមគ្គោ បឋមជ្ឈានិកោ ហោតិ, មគ្គង្គពោជ្ឈង្គានិ បនេត្ថ បរិបុណ្ណានេវ ហោន្តិ។ ទុតិយជ្ឈានតោ វុដ្ឋាយ វិបស្សន្តស្ស ឧប្បន្នោ ទុតិយជ្ឈានិកោ ហោតិ, មគ្គង្គានិ បនេត្ថ សត្ត ហោន្តិ។

តតិយជ្ឈានតោ វុដ្ឋាយ វិបស្សន្តស្ស ឧប្បន្នោ តតិយជ្ឈានិកោ, មគ្គង្គានិ បនេត្ថ សត្ត, ពោជ្ឈង្គានិ ឆ ហោន្តិ។ ឯស នយោ ចតុត្ថជ្ឈានតោ បដ្ឋាយ យាវ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនា។ អារុប្បេ ចតុក្កបញ្ចកជ្ឈានំ ឧប្បជ្ជតិ, តញ្ច ខោ លោកុត្តរំ, ន លោកិយន្តិ វុត្តំ។ ឯត្ថ កថន្តិ? ឯត្ថាបិ បឋមជ្ឈានាទីសុ យតោ វុដ្ឋាយ សោតាបត្តិមគ្គំ បដិលភិត្វា អរូបសមាបត្តឹ ភាវេត្វា យោ អារុប្បេ ឧប្បន្នោ, តំឈានិកាវ តស្ស តត្ថ តយោ មគ្គា ឧប្បជ្ជន្តិ។ ឯវំ បាទកជ្ឈានមេវ និយមេតិ។ កេចិ បន ថេរា "វិបស្សនាយ អារម្មណភូតា ខន្ធា និយមេន្តី"តិ វទន្តិ។ កេចិ "បុគ្គលជ្ឈាសយោ និយមេតី"តិ វទន្តិ។ កេចិ "វុដ្ឋានគាមិនី វិបស្សនា និយមេតី"តិ វទន្តិ។

តត្រាយំ អនុបុព្ពិកថា – វិបស្សនានិយមេន ហិ សុក្ខវិបស្សកស្ស ឧប្បន្នមគ្គោបិ, សមាបត្តិលាភិនោ ឈានំ បាទកំ អកត្វា ឧប្បន្នមគ្គោបិ, បឋមជ្ឈានំ បាទកំ កត្វា បកិណ្ណកសង្ខារេ សម្មសិត្វា ឧប្បាទិតមគ្គោបិ បឋមជ្ឈានិកោវ ហោតិ, សព្ពេសុ សត្ត ពោជ្ឈង្គានិ អដ្ឋ មគ្គង្គានិ បញ្ច ឈានង្គានិ ហោន្តិ។ តេសញ្ហិ បុព្ពភាគវិបស្សនា សោមនស្សសហគតាបិ ឧបេក្ខាសហគតាបិ ហុត្វា វុដ្ឋានកាលេ សង្ខារុបេក្ខាភាវំ បត្តា សោមនស្សសហគតាវ ហោតិ។

បញ្ចកនយេ ទុតិយតតិយចតុត្ថជ្ឈានានិ បាទកានិ កត្វា ឧប្បាទិតមគ្គេសុ យថាក្កមេនេវ ឈានំ ចតុរង្គិកំ តិវង្គិកំ ទុវង្គិកញ្ច ហោតិ, សព្ពេសុ បន សត្ត មគ្គង្គានិ ហោន្តិ, ចតុត្ថេ ឆ ពោជ្ឈង្គានិ។ អយំ វិសេសោ បាទកជ្ឈាននិយមេន ចេវ វិបស្សនានិយមេន ច ហោតិ។ តេសម្បិ ហិ បុព្ពភាគវិបស្សនា សោមនស្សសហគតាបិ ឧបេក្ខាសហគតាបិ ហោតិ, វុដ្ឋានគាមិនី សោមនស្សសហគតាវ។

បញ្ចមជ្ឈានំ បាទកំ កត្វា និព្ពត្តិតមគ្គេ បន ឧបេក្ខាចិត្តេកគ្គតាវសេន ទ្វេ ឈានង្គានិ, ពោជ្ឈង្គមគ្គង្គានិ ឆ សត្ត ចេវ។ អយម្បិ វិសេសោ ឧភយនិយមវសេន ហោតិ។ ឥមស្មិញ្ហិ នយេ បុព្ពភាគវិបស្សនា សោមនស្សសហគតា វា ឧបេក្ខាសហគតា វា ហោតិ, វុដ្ឋានគាមិនី ឧបេក្ខាសហគតាវ ហោតិ។ អរូបជ្ឈានានិ បាទកានិ កត្វា ឧប្បាទិតមគ្គេបិ ឯសេវ នយោ។ ឥធ បន ចតុក្កនយេ អវិតក្កវិចារមត្តស្ស ទុតិយជ្ឈានស្ស អភាវា តំ អបនេត្វា សេសានំ វសេន យោជេតព្ពំ។ ឯវំ បាទកជ្ឈានតោ វុដ្ឋាយ យេ កេចិ សង្ខារេ សម្មសិត្វា និព្ពត្តិតមគ្គស្ស អាសន្នបទេសេ វុដ្ឋិតសមាបត្តិ អត្តនា សទិសភាវំ ករោតិ ភូមិវណ្ណោ វិយ គោធាវណ្ណស្ស។

ទុតិយត្ថេរវាទេ បន យតោ យតោ សមាបត្តិតោ វុដ្ឋាយ យេ យេ សមាបត្តិធម្មេ សម្មសិត្វា មគ្គោ និព្ពត្តិតោ ហោតិ, តំតំសមាបត្តិសទិសោវ ហោតិ។ តត្រាបិ ច វិបស្សនានិយមោ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។

តតិយត្ថេរវាទេ អត្តនោ អជ្ឈាសយានុរូបេន យំ យំ ឈានំ បាទកំ កត្វា យេ យេ ឈានធម្មេ សម្មសិត្វា មគ្គោ និព្ពត្តិតោ, តំតំឈានសទិសោវ ហោតិ។ បាទកជ្ឈានំ បន សម្មសិតជ្ឈានំ វា វិនា អជ្ឈាសយមត្តេនេវ តំ ន ឥជ្ឈតិ។ ឯត្ថាបិ ច វិបស្សនានិយមោ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។

អយំ វុច្ចតិ សម្មាសមាធីតិ យា ឥមេសុ ចតូសុ ឈានេសុ ឯកគ្គតា, អយំ បុព្ពភាគេ លោកិយោ, អបរភាគេ លោកុត្តរោ សម្មាសមាធិ នាម វុច្ចតិ។ ឯវំ លោកិយលោកុត្តរវសេន ធម្មសេនាបតិ មគ្គសច្ចំ ទេសេតិ។ តត្ថ លោកិយមគ្គេ សព្ពានេវ មគ្គង្គានិ យថានុរូបំ ឆសុ អារម្មណេសុ អញ្ញតរារម្មណានិ ហោន្តិ។ លោកុត្តរមគ្គេ បន ចតុសច្ចប្បដិវេធាយ បវត្តស្ស អរិយសាវកស្ស និព្ពានារម្មណំ អវិជ្ជានុសយសមុគ្ឃាតកំ បញ្ញាចក្ខុ សម្មាទិដ្ឋិ, តថា សម្បន្នទិដ្ឋិស្ស តំសម្បយុត្តោ តិវិធមិច្ឆាសង្កប្បសមុគ្ឃាតកោ ចេតសោ និព្ពានបទាភិនិរោបនោ សម្មាសង្កប្បោ, តថា បស្សន្តស្ស វិតក្កេន្តស្ស ច តំសម្បយុត្តាវ ចតុព្ពិធវចីទុច្ចរិតសមុគ្ឃាតិកា មិច្ឆាវាចាយ វិរតិ សម្មាវាចា, តថា វិរមន្តស្ស តំសម្បយុត្តាវ តិវិធមិច្ឆាកម្មន្តសមុច្ឆេទិកា មិច្ឆាកម្មន្តា វិរតិ សម្មាកម្មន្តោ, តេសំយេវ ចស្ស វាចាកម្មន្តានំ វោទានភូតា តំសម្បយុត្តាវ កុហនាទិសមុច្ឆេទិកា មិច្ឆាអាជីវា វិរតិ សម្មាអាជីវោ, តស្សាយេវស្ស សម្មាវាចាកម្មន្តាជីវសង្ខាតាយ សីលភូមិយំ បតិដ្ឋមានស្ស តទនុរូបោ តំសម្បយុត្តោវ កោសជ្ជសមុច្ឆេទកោ, អនុប្បន្នុប្បន្នានំ អកុសលកុសលានំ អនុប្បាទប្បហានុប្បាទដ្ឋិតិសាធកោ ច វីរិយារម្ភោ សម្មាវាយាមោ, ឯវំ វាយមន្តស្ស តំសម្បយុត្តោវ មិច្ឆាសតិវិនិទ្ធុនកោ, កាយាទីសុ កាយានុបស្សនាទិសាធកោ ច ចេតសោ អសម្មោសោ សម្មាសតិ។ ឯវំ អនុត្តរាយ សតិយា សុវិហិតចិត្តារក្ខស្ស តំសម្បយុត្តាវ មិច្ឆាសមាធិវិទ្ធំសិកា ចិត្តេកគ្គតា សម្មាសមាធិ។ ឯស លោកុត្តរោ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ។

យោ សហ លោកិយេន មគ្គេន ទុក្ខនិរោធគាមិនិបដិបទាតិ សង្ខ្យំ គតោ, សោ ខោ បនេស មគ្គោ សម្មាទិដ្ឋិសង្កប្បានំ វិជ្ជាយ សេសធម្មានំ ចរណេន សង្គហិតត្តា វិជ្ជា ចេវ ចរណញ្ច។ តថា តេសំ ទ្វិន្នំ វិបស្សនាយានេន ឥតរេសំ សមថយានេន សង្គហិតត្តា សមថោ ចេវ វិបស្សនា ច។ តេសំ ទ្វិន្នំ បញ្ញាក្ខន្ធេន តទនន្តរានំ តិណ្ណំ សី

លក្ខន្ទេន អវសេសានំ តិណ្ណំ សមាធិក្ខន្ធេន អធិបញ្ញាអធិសីលអធិចិត្តសិក្ខាហិ ច សង្គហិតត្តា ខន្ធត្តយញ្ចេវ សិក្ខត្តយញ្ច ហោតិ។ យេន សមន្នាគតោ អរិយសាវកោ ទស្សនសមត្ថេហិ ចក្ខូហិ គមនសមត្ថេហិ ច បាទេហិ សមន្នាគតោ អទ្ធិកោ វិយ វិជ្ជាចរណសម្បន្នោ ហុត្វា វិបស្សនាយានេន កាមសុខល្លិកានុយោគំ សមថយានេន អត្តកិលមថានុយោគន្តិ អន្តទ្វយំ បរិវជ្ជេត្វា មជ្ឈិមបដិបទំ បដិបន្នោ បញ្ញាក្ខន្ធេន មោហក្ខន្ធំ, សីលក្ខន្ធេន ទោសក្ខន្ធំ, សមាធិក្ខន្ធេន ច លោភក្ខន្ធំ បទាលេន្តោ អធិបញ្ញាសិក្ខាយ បញ្ញាសម្បទំ, អធិសីលសិក្ខាយ សីលសម្បទំ, អធិចិត្តសិក្ខាយ សមាធិសម្បទន្តិ តិស្សោ សម្បត្តិយោ បត្វា អមតំ និព្ពានំ សច្ឆិករោតិ។ អាទិមជ្ឈ បរិយោសានកល្យាណំ សត្តតឹសពោធិបក្ខិយធម្មរតនវិចិត្តំ សម្មត្តនិយាមសង្ខាតំ អរិយភូមឹ ឱក្កន្តោ ហោតីតិ។

មគ្គសច្ចនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សច្ចបកិណ្ណកវណ្ណនា

ចតូសុ បន សច្ចេសុ ពាធនលក្ខណំ ទុក្ខសច្ចំ, បភវលក្ខណំ សមុទយសច្ចំ, សន្តិលក្ខណំ និរោធសច្ចំ, និយ្យានលក្ខណំ មគ្គសច្ចំ, អបិច បវត្តិបវត្តកនិវត្តិនិវត្តកលក្ខណានិ បដិបាដិយា។ តថា សង្ខតតណ្ហាអសង្ខតទស្សនលក្ខណានិ ច។

កស្មា បន ចត្តារេវ អរិយសច្ចានិ វុត្តានិ អនូនានិ អនធិកានីតិ ចេ? អញ្ញស្ស អសម្ភវតោ អញ្ញតរស្ស ច អនបនេយ្យភាវតោ។ ន ហិ ឯតេហិ អញ្ញំ អធិកំ វា, ឯតេសំ វា ឯកម្បិ អបនេតព្ពំ សម្ភោតិ។ យថាហ –

> “ឥធ, ភិក្ខវេ, អាគច្ឆេយ្យ សមណោ វា ព្រាហ្មណោ វា ‘នេតំ ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ, អញ្ញំ ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ។ យំ សមណេន គោតមេន ទេសិតំ, អហមេតំ ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ ឋបេត្វា អញ្ញំ ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ បញ្ញបេស្សាមី’តិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតី”តិអាទិ។

យថា ចាហ –

> “យោ ហិ កោចិ, ភិក្ខវេ, សមណោ វា ព្រាហ្មណោ វា ឯវំ វទេយ្យ ‘នេតំ ទុក្ខំ បឋមំ អរិយសច្ចំ, យំ សមណេន គោតមេន ទេសិតំ, អហមេតំ ទុក្ខំ បឋមំ អរិយសច្ចំ បច្ចក្ខាយ អញ្ញំ ទុក្ខំ បឋមំ អរិយសច្ចំ បញ្ញបេស្សាមី’តិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតី”តិអាទិ (សំ. និ. ៥.១០៨៦)។

អបិច បវត្តិមាចិក្ខន្តោ ភគវា សហេតុកំ អាចិក្ខិ, និវត្តិញ្ច សឧបាយំ។ ឥតិ បវត្តិនិវត្តិតទុភយហេតូនំ ឯតប្បរមតោ ចត្តារេវ វុត្តានិ។ តថា បរិញ្ញេយ្យបហាតព្ពសច្ឆិកាតព្ពភាវេតព្ពានំ, តណ្ហាវត្ថុតណ្ហាតណ្ហានិរោធតណ្ហានិរោធុបាយានំ, អាលយអាលយរាមតាអាលយសមុគ្ឃាតអាលយសមុគ្ឃាតូបាយានញ្ច វសេនាបិ ចត្តារេវ វុត្តានីតិ។

ឯត្ថ ច ឱឡារិកត្តា សព្ពសត្តសាធារណត្តា ច សុវិញ្ញេយ្យន្តិ ទុក្ខសច្ចំ បឋមំ វុត្តំ។ តស្សេវ ហេតុទស្សនត្ថំ តទនន្តរំ សមុទយសច្ចំ, ហេតុនិរោធា ផលនិរោធោតិ ញាបនត្ថំ តតោ និរោធសច្ចំ, តទធិគមុបាយទស្សនត្ថំ អន្តេ មគ្គសច្ចំ។ ភវសុខស្សាទគធិតានំ វា សត្តានំ សំវេគជននត្ថំ បឋមំ ទុក្ខមាហ។ តំ នេវ អកតំ អាគច្ឆតិ, ន ឥស្សរនិម្មានាទិតោ ហោតិ, ឥតោ បន ហោតីតិ ញាបនត្ថំ តទនន្តរំ សមុទយំ។ តតោ សហេតុកេន ទុក្ខេន អភិភូតត្តា សំវិគ្គមានសានំ ទុក្ខនិស្សរណគវេសីនំ និស្សរណទស្សនេន អស្សាសជននត្ថំ និរោធំ។ តតោ និរោធាធិគមនត្ថំ និរោធសម្បាបកំ មគ្គន្តិ អយមេតេសំ កមោ។

ឯតេសុ បន ភារោ វិយ ទុក្ខសច្ចំ ទដ្ឋព្ពំ, ភារាទានមិវ សមុទយសច្ចំ, ភារនិក្ខេបនមិវ និរោធសច្ចំ, ភារនិក្ខេបនូបាយោ វិយ មគ្គសច្ចំ។ រោគោ វិយ វា ទុក្ខសច្ចំ, រោគនិទានមិវ សមុទយសច្ចំ, រោគវូបសមោ វិយ និរោធសច្ចំ, ភេសជ្ជមិវ មគ្គសច្ចំ។ ទុព្ភិក្ខមិវ វា ទុក្ខសច្ចំ, ទុព្ពុដ្ឋិ វិយ សមុទយសច្ចំ, សុភិក្ខមិវ និរោធសច្ចំ, សុវុដ្ឋិ វិយ មគ្គសច្ចំ។ អបិច វេរីវេរមូលវេរសមុគ្ឃាតវេរសមុគ្ឃាតូបាយេហិ, វិសរុក្ខរុក្ខមូលមូលុបច្ឆេទតទុបច្ឆេទូបាយេហិ, ភយភយមូលនិព្ភយតទធិគមូបាយេហិ, ឱរិមតីរមហោឃបារិមតីរតំសម្បាបកវាយាមេហិ ច យោជេត្វាបេតានិ ឧបមាតោ វេទិតព្ពានីតិ។

សព្ពានេវ បនេតានិ សច្ចានិ បរមត្ថេន វេទកការកនិព្ពុតគមកាភាវតោ សុញ្ញានីតិ វេទិតព្ពានិ។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

“ទុក្ខមេវ ហិ ន កោចិ ទុក្ខិតោ, ការកោ ន កិរិយាវ វិជ្ជតិ;
អត្ថិ និព្ពុតិ ន និព្ពុតោ បុមា, មគ្គមត្ថិ គមកោ ន វិជ្ជតី”តិ។

អថ វា –

ធុវសុភសុខត្តសុញ្ញំ, បុរិមទ្វយមត្តសុញ្ញមមតបទំ;
ធុវសុខអត្តវិរហិតោ, មគ្គោ ឥតិ សុញ្ញតា តេសុ។

និរោធសុញ្ញានិ វា តីណិ, និរោធោ ច សេសត្តយសុញ្ញោ។ ផលសុញ្ញោ វា ឯត្ថ ហេតុ សមុទយេ ទុក្ខស្ស អភាវតោ, មគ្គេ ច និរោធស្ស, ន ផលេន សគព្ភោ បកតិវាទីនំ បកតិ វិយ។ ហេតុសុញ្ញញ្ច ផលំ ទុក្ខសមុទយានំ និរោធមគ្គានញ្ច អសមវាយា, ន ហេតុសមវេតំ ហេតុផលំ សមវាយវាទីនំ ទ្វិអណុកាទិ វិយ។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

“តយមិធ និរោធសុញ្ញំ, តយេន តេនាបិ និព្ពុតី សុញ្ញា;
សុញ្ញោ ផលេន ហេតុ, ផលម្បិ តំហេតុនា សុញ្ញ”ន្តិ។

សព្ពានេវ សច្ចានិ អញ្ញមញ្ញសភាគានិ អវិតថតោ អត្តសុញ្ញតោ ទុក្ករបដិវេធតោ ច។ យថាហ –

“តំ កិំ មញ្ញសិ, អានន្ទ, កតមំ នុ ខោ ទុក្ករតរំ វា ទុរភិសម្ភវតរំ វា, យោ ទូរតោវ សុខុមេន តាឡច្ឆិគ្គឡេន អសនំ អតិបាតេយ្យ បោង្ខានុបោង្ខំ អវិរាធិតំ, យោ វា សត្តធា ភិន្នស្ស វាលស្ស កោដិយា កោដិំ បដិវិជ្ឈេយ្យាតិ? ឯតទេវ, ភន្តេ, ទុក្ករតរញ្ចេវ ទុរភិសម្ភវតរញ្ច; យោ វា សត្តធា ភិន្នស្ស វាលស្ស កោដិយា កោដិំ បដិវិជ្ឈេយ្យាតិ; អថ ខោ តេ, អានន្ទ, ទុប្បដិវិជ្ឈតរំ បដិវិជ្ឈន្តិ, យេ ‘ឥទំ ទុក្ខ’ន្តិ យថាភូតំ បដិវិជ្ឈន្តិ…បេ… ‘អយំ ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទា’តិ យថាភូតំ បដិវិជ្ឈន្តី”តិ (សំ. និ. ៥.១១១៥);

វិសភាគានិ សលក្ខណវវត្ថានតោ។ បុរិមានិ ច ទ្វេ សភាគានិ ទុរវគាហត្ថេន គម្ភីរត្តា លោកិយត្តា សាសវត្តា ច, វិសភាគានិ ផលហេតុភេទតោ បរិញ្ញេយ្យបហាតព្ពតោ ច។ បច្ឆិមានិបិ ទ្វេ សភាគានិ គម្ភីរត្តេន ទុរវគាហត្តា លោកុត្តរត្តា អនាសវត្តា ច, វិសភាគានិ វិសយវិសយិភេទតោ សច្ឆិកាតព្ពភាវេតព្ពតោ ច។ បឋមតតិយានិ ចាបិ សភាគានិ ផលាបទេសតោ, វិសភាគានិ សង្ខតាសង្ខតតោ ។ ទុតិយចតុត្ថានិ ចាបិ សភាគានិ ហេតុអបទេសតោ, វិសភាគានិ ឯកន្តកុសលាកុសលតោ។ បឋមចតុត្ថានិ ចាបិ សភាគានិ សង្ខតតោ, វិសភាគានិ លោកិយលោកុត្តរតោ។ ទុតិយតតិយានិ ចាបិ សភាគានិ នេវសេក្ខនាសេក្ខភាវតោ, វិសភាគានិ សារម្មណានារម្មណតោ។

“ឥតិ ឯវំ បការេហិ, នយេហិ ច វិចក្ខណោ;
វិជញ្ញា អរិយសច្ចានំ, សភាគវិសភាគត”ន្តិ។

សព្ពមេវ ចេត្ថ ទុក្ខំ ឯកវិធំ បវត្តិភាវតោ, ទុវិធំ នាមរូបតោ, តិវិធំ កាមរូបារូប្បូបបត្តិភវភេទតោ, ចតុព្ពិធំ ចតុអាហារភេទតោ, បញ្ចវិធំ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធភេទតោ។ សមុទយោបិ ឯកវិធោ បវត្តកភាវតោ, ទុវិធោ ទិដ្ឋិសម្បយុត្តាសម្បយុត្តតោ, តិវិធោ កាមភវវិភវតណ្ហាភេទតោ, ចតុព្ពិធោ ចតុមគ្គប្បហេយ្យតោ, បញ្ចវិធោ រូបាភិនន្ទនាទិភេទតោ, ឆព្ពិធោ ឆតណ្ហាកាយភេទតោ។ និរោធោបិ ឯកវិធោ អសង្ខតធាតុភាវតោ, បរិយាយតោ បន ទុវិធោ សឧបាទិសេសអនុបាទិសេសតោ, តិវិធោ ភវត្តយវូបសមតោ, ចតុព្ពិធោ ចតុមគ្គាធិគមនីយតោ, បញ្ចវិធោ បញ្ចាភិនន្ទនវូបសមតោ, ឆព្ពិធោ ឆតណ្ហាកាយក្ខយភេទតោ។ មគ្គោបិ ឯកវិធោ ភាវេតព្ពតោ, ទុវិធោ សមថវិបស្សនាភេទតោ, ទស្សនភាវនាភេទតោ វា, តិវិធោ ខន្ធត្តយភេទតោ។ អយញ្ហិ សប្បទេសត្តា នគរំ វិយ រជ្ជេន និប្បទេសេហិ តីហិ ខន្ធេហិ សង្គហិតោ។ យថាហ –

“ន ខោ, អាវុសោ វិសាខ, អរិយេន អដ្ឋង្គិកេន មគ្គេន តយោ ខន្ធា សង្គហិតា, តីហិ ច ខោ, អាវុសោ វិសាខ, ខន្ធេហិ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ សង្គហិតោ។ យា, ចាវុសោ វិសាខ, សម្មាវាចា យោ ច សម្មាកម្មន្តោ យោ ច សម្មាអាជីវោ, ឥមេ ធម្មា សីលក្ខន្ធេ សង្គហិតា។ យោ ច សម្មាវាយាមោ យា ច សម្មាសតិ យោ ច សម្មាសមាធិ, ឥមេ ធម្មា សមាធិក្ខន្ធេ សង្គហិតា។ យា ច សម្មាទិដ្ឋិ យោ ច សម្មាសង្កប្បោ, ឥមេ ធម្មា បញ្ញាក្ខន្ធេ សង្គហិតា”តិ (ម. និ. ១.៤៦២)។

ចតុព្ពិធោ សោតាបត្តិមគ្គាទិវសេន។

អបិច សព្ពានេវ សច្ចានិ ឯកវិធានិ អវិតថត្តា, អភិញ្ញេយ្យត្តា វា។ ទុវិធានិ លោកិយលោកុត្តរតោ, សង្ខតាសង្ខតតោ វា។ តិវិធានិ ទស្សនភាវនាហិ បហាតព្ពតោ អប្បហាតព្ពតោ នេវបហាតព្ពនាបហាតព្ពតោ ច។ ចតុព្ពិធានិ បរិញ្ញេយ្យបហាតព្ពសច្ឆិកាតព្ពភាវេតព្ពតោតិ។

“ឯវំ អរិយសច្ចានំ, ទុព្ពោធានំ ពុធោ វិធឹ;
អនេកភេទតោ ជញ្ញា, ហិតាយ ច សុខាយ ចា”តិ។

សច្ចបកិណ្ណកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឥទានិ ធម្មសេនាបតិ ភគវតា ទេសិតក្កមេនេវ អន្តេ សច្ចចតុក្កំ និទ្ទិសិត្វា “តំ ញាតដ្ឋេន ញាណ”ន្តិអាទិនា សច្ចចតុក្កវសេន សុតមយេ ញាណំ និគមេត្វា ទស្សេតិ។ ឯវំ “សោតាវធានេ បញ្ញា សុតមយេ ញាណ”ន្តិ បុព្ពេ វុត្តំ សព្ពំ និគមេត្វា ទស្សេតីតិ។

សទ្ធម្មប្បកាសិនិយា បដិសម្ភិទាមគ្គដ្ឋកថាយ

សុតមយញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សីលមយញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

៣៧. សីលមយញាណនិទ្ទេសេ **បញ្ចា**តិ គណនបរិច្ឆេទោ។ **សីលានី**តិ បរិច្ឆិន្នធម្មនិទស្សនំ។ **បរិយន្តបារិសុទ្ធិសីល**ន្តិអាទិ បញ្ចន្នំ សរូបតោ ទស្សនំ។ បរិយន្តបារិសុទ្ធីតិអាទីសុ យថា នីលវណ្ណយោគតោ វត្ថម្បិ នីលមស្ស អត្ថីតិ នីលន្តិ វុច្ចតិ, ឯវំ គណនវសេន បរិយន្តោ បរិច្ឆេទោ អស្សា អត្ថីតិ បរិយន្តា, ឧបសម្បន្នសីលេ បត្តោ អនុបសម្បន្នសីលស្ស អវសានសព្ភាវតោ វា បរិយន្តោ អវសានំ អស្សា អត្ថីតិ បរិយន្តា។ សបរិយន្តាតិ វា វត្តព្ពេ សការលោបោ កតោតិ វេទិតព្ពោ “ទកំ ទកាសយា បវិសន្តី”តិ (សំ. និ. ៣.៧៨; អ. និ. ៤.៣៣) ឯត្ថ ឧការលោបោ វិយ។ បរិសុទ្ធភាវោ បារិសុទ្ធិ, បរិយន្តា ច សា បារិសុទ្ធិ ចាតិ បរិយន្តបារិសុទ្ធិ, បរិយន្តបារិសុទ្ធិសង្ខាតំ សីលំ បរិយន្តបារិសុទ្ធិសីលំ។ វុត្តបដិបក្ខេន ន បរិយន្តាតិ **អបរិយន្តា**, នត្ថិ ឯតិស្សា បរិយន្តោតិបិ អបរិយន្តា, វុទ្ធោ ឯតិស្សា បរិយន្តោតិបិ អបរិយន្តា។ សមាទានតោ បភុតិ អខណ្ឌិតត្តា ខណ្ឌិតាបិ កតបដិកម្មត្តា ចិត្តុប្បាទមត្តកេនាបិ មលេន វិរហិតត្តា ច បរិសុទ្ធជាតិមណិ វិយ សុធន្តសុបរិកម្មកតសុវណ្ណំ វិយ ច បរិសុទ្ធត្តា អរិយមគ្គស្ស បទដ្ឋានភូតា អនូនដ្ឋេន **បរិបុណ្ណា**។ ទិដ្ឋិយា បហីនត្តា ទិដ្ឋិបរាមាសេន អគ្គហិតត្តា **អបរាមដ្ឋា**។អយំ តេ សីលេ ទោសោតិ កេនចិ ចោទកេន បរាមសិតុំ អសក្កុណេយ្យត្តា វា អបរាមដ្ឋា។ អរហត្តផលក្ខណេ សព្ពទរថបដិប្បស្សទ្ធិយា **បដិប្បស្សទ្ធិ**។ **អនុបសម្បន្នាន**ន្តិ អនវសេសសមាទានវសេន សីលសម្បទាយ ភុសំ សម្បន្នាតិ ឧបសម្បន្នា, ន ឧបសម្បន្នា អនុបសម្បន្នា។ តេសំ អនុបសម្បន្នានំ។

បរិយន្តសិក្ខាបទានន្តិ ឯត្ថ សិក្ខិតព្ពដ្ឋេន សិក្ខា, កោដ្ឋាសដ្ឋេន បទានិ, សិក្ខិតព្ពកោដ្ឋាសានីតិ អត្ថោ។ អបិច សីលេ បតិដ្ឋិតេន ឧបរិបត្តព្ពត្តា សព្ពេ កុសលា ធម្មា សិក្ខា, សីលានិ តាសំ សិក្ខានំ បតិដ្ឋដ្ឋេន បទានីតិ សិក្ខានំ បទត្តា សិក្ខាបទានិ , បរិយន្តានិ សិក្ខាបទានិ ឯតេសន្តិ បរិយន្តសិក្ខាបទា។ តេសំ បរិយន្តសិក្ខាបទានំ។ ឯត្ថ ច ទ្វេ បរិយន្តា សិក្ខាបទបរិយន្តោ ច កាលបរិយន្តោ ច។ កតមោ សិក្ខាបទបរិយន្តោ? ឧបាសកោបាសិកានំ យថាសមាទានវសេន ឯកំ វា ទ្វេ វា តីណិ វា ចត្តារិ វា បញ្ច វា អដ្ឋ វា ទស វា សិក្ខាបទានិ ហោន្តិ, សិក្ខមានសាមណេរសាមណេរីនំ ទស សិក្ខាបទានិ។ អយំ សិក្ខាបទបរិយន្តោ។ កតមោ កាលបរិយន្តោ? ឧបាសកោបាសិកា ទានំ ទទមានា បរិវេសនបរិយន្តំ សីលំ សមាទិយន្តិ, វិហារគតា វិហារបរិយន្តំ សីលំ សមាទិយន្តិ, ឯកំ វា ទ្វេ វា តយោ វា ភិយ្យោ វា រត្តិន្ទិវានិ បរិច្ឆេទំ កត្វា សីលំ សមាទិយន្តិ។ អយំ កាលបរិយន្តោ។ ឥមេសុ ទ្វីសុ បរិយន្តេសុ សិក្ខាបទំ បរិយន្តំ កត្វា សមាទិន្នំ សីលំ វីតិក្កមនេន វា មរណេន វា បដិប្បស្សម្ភតិ, កាលំ បរិយន្តំ កត្វា សមាទិន្នំ តំតំកាលាតិក្កមេន បដិប្បស្សម្ភតិ។

អបរិយន្តសិក្ខាបទានន្តិ –

“នវ កោដិសហស្សានិ, អសីតិ សតកោដិយោ;
បញ្ញាស សតសហស្សានិ, ឆត្តឹស ច បុនាបរេ។

“ឯតេ សំវរវិនយា, សម្ពុទ្ធេន បកាសិតា;
បេយ្យាលមុខេន និទ្ទិដ្ឋា, សិក្ខា វិនយសំវរេ”តិ។ –

ឯវំ គណនវសេន បរិយន្តានម្បិ សិក្ខាបទានំ អនវសេសសមាទានភាវវសេន លាភយសញាតិអង្គជីវិតហេតុ អទិដ្ឋបរិយន្តភាវវសេន ឧបរិ រក្ខិតព្ពសីលបរិច្ឆេទាភាវវសេន ច នត្ថិ ឯតេសំ បរិយន្តោតិ អបរិយន្តានិ។ អបរិយន្តានិ សិក្ខាបទានិ ឯតេសន្តិ អបរិយន្តសិក្ខាបទា។ តេសំ អបរិយន្តសិក្ខាបទានំ, វុទ្ធបរិយន្តសិក្ខាបទានន្តិ វា អត្ថោ។

បុថុជ្ជនកល្យាណកានន្តិអាទីសុ –

“បុថូនំ ជននាទីហិ, ការណេហិ បុថុជ្ជនោ;
បុថុជ្ជនន្តោគធត្តា, បុថុវាយំ ជនោ ឥតិ”។ –

វុត្តបុថុជ្ជនលក្ខណានតិក្កមេបិ –

“ទុវេ បុថុជ្ជនា វុត្តា, ពុទ្ធេនាទិច្ចពន្ធុនា;
អន្ធោ បុថុជ្ជនោ ឯកោ, កល្យាណេកោ បុថុជ្ជនោ”តិ។ –

វុត្តបុថុជ្ជនទ្វយេ កល្យាណធម្មសមាគមេន អន្ធបុថុជ្ជនភាវំ អតិក្កម្ម កល្យាណបុថុជ្ជនភាវេ ឋិតានំ បុថុជ្ជនកល្យាណកានំ កល្យាណបុថុជ្ជនានន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ បុថុជ្ជនេសុ វា កល្យាណកានំ បុថុជ្ជនកល្យាណកានំ។

កុសលធម្មេ យុត្តានន្តិ ឯត្ថ **កុសល**សទ្ទោ តាវ អារោគ្យានវជ្ជឆេកសុខវិបាកេសុ ទិស្សតិ។ អយញ្ហិ “កច្ចិ នុ ភោតោ កុសលំ, កច្ចិ ភោតោ អនាមយ”ន្តិអាទីសុ (ជា. ១.១៥.១៤៦; ២.២០.១២៩) អារោគ្យេ ទិស្សតិ។ “កតមោ បន, ភន្តេ, កាយសមាចារោ កុសលោ? យោ ខោ, មហារាជ, កាយសមាចារោ អនវជ្ជោ”តិ (ម. និ. ២.៣៦១) ច “បុន ចបរំ, ភន្តេ, ឯតទានុត្តរិយំ យថា ភគវា ធម្មំ ទេសេតិ កុសលេសុ ធម្មេសូ”តិ ច (ទី. និ. ៣.១៤៥) ឯវមាទីសុ អនវជ្ជេ។ “កុសលោ ត្វំ រថស្ស អង្គបច្ចង្គានំ (ម. និ. ២.៨៧), កុសលា នច្ចគីតស្ស សិក្ខិតា ចាតុរិត្ថិយោ”តិអាទីសុ (ជា. ២.២២.៩៤) ឆេកេ។ “កុសលានំ, ភិក្ខវេ, ធម្មានំ សមាទានហេតុ (ទី. និ. ៣.៨០)។ កុសលស្ស កម្មស្ស កតត្តា ឧបចិតត្តា”តិអាទីសុ (ធ. ស. ៤៣១) សុខវិបាកេ។ ស្វាយមិធ អារោគ្យេបិ អនវជ្ជេបិ សុខវិបាកេបិ វដ្តតិ។

វចនត្ថោ បនេត្ថ កុច្ឆិតេ បាបកេ ធម្មេ សលយន្តិ ចលយន្តិ កម្បេន្តិ វិទ្ធំសេន្តីតិ កុសលា។ កុច្ឆិតេន វា អាការេន សយន្តិ បវត្តន្តីតិ កុសា, តេ កុសេ លុនន្តិ ឆិន្ទន្តីតិ កុសលា។ កុច្ឆិតានំ វា សានតោ តនុករណតោ កុសំ ញាណំ។ តេន កុសេន លាតព្ពា គហេតព្ពា បវត្តេតព្ពាតិ កុសលា, យថា វា កុសា ឧភយភាគគតំ ហត្ថប្បទេសំ លុនន្តិ, ឯវមិមេបិ ឧប្បន្នានុប្បន្នភាវេន ឧភយភាគគតំ សំកិលេសបក្ខំ លុនន្តិ, តស្មា កុសា វិយ លុនន្តីតិ កុសលា។ អបិច អារោគ្យដ្ឋេន អនវជ្ជដ្ឋេន កោសល្លសម្ភូតដ្ឋេន វា កុសលា។ ឥធ បន យស្មា វិបស្សនាកុសលមេវ អធិប្បេតំ, តស្មា សេសេ វិហាយ តស្សេវ ទស្សនត្ថំ “កុសលធម្មេ”តិ ឯកវចនំ កតន្តិ វេទិតព្ពំ។ វិបស្សនាកុសលធម្មេ សាតច្ចកិរិយតាយ សក្កច្ចការិតាយ ច យុត្តានន្តិ អត្ថោ។

សេក្ខបរិយន្តេ បរិបូរការីនន្តិ ឯត្ថ តីសុ សិក្ខាសុ ជាតាតិបិ សេក្ខា, សត្តន្នំ សេក្ខានំ ឯតេតិបិ សេក្ខា, សយមេវ សិក្ខន្តីតិបិ សេក្ខា ។ សោតាបត្តិមគ្គផលសកទាគាមិមគ្គផលអនាគាមិមគ្គផលអរហត្តមគ្គធម្មា ។ តេ សេក្ខា ធម្មា បរិយន្តេ អវសានេ ឯតស្ស, តេ វា សេក្ខា ធម្មា បរិយន្តោ បរិច្ឆេទោ ឯតស្សាតិ សេក្ខបរិយន្តោ។ តស្មិំ សេក្ខបរិយន្តេ ធម្មេតិ សម្ពន្ធោ។ បរិបូរំ បរិបុណ្ណតំ ករោន្តីតិ បរិបូរការិនោ, បរិបូរការោ បរិបូរកិរិយា ឯតេសំ អត្ថីតិ វា បរិបូរការិនោ។ តេសំ សោតាបត្តិមគ្គស្ស បុព្ពភាគភូតេ សេក្ខបរិយន្តេ បដិបទាធម្មេ វិបស្សនាបារិបូរិយា បរិបូរការីនំ។ **កាយេ ច ជីវិតេ ច អនបេក្ខាន**ន្តិ ឯត្ថ **កាយេ**តិ សរីរេ។ សរីរញ្ហិ អសុចិសញ្ចយតោ កុច្ឆិតានញ្ច កេសាទីនំ ចក្ខុរោគាទីនញ្ច រោគសតានំ អាយភូតត្តា កាយោតិ វុច្ចតិ។ **ជីវិតេ**តិ ជីវិតិន្ទ្រិយេ។ តញ្ហិ ជីវន្តិ តេនាតិ ជីវិតន្តិ វុច្ចតិ។ នត្ថិ ឯតេសំ អបេក្ខាតិ អនបេក្ខា, និស្សិនេហាតិ អត្ថោ។ តេសំ តស្មិំ កាយេ ច ជីវិតេ ច អនបេក្ខានំ។

ឥទានិ តេសំ តេសុ អនបេក្ខត្តស្ស ការណំ ទស្សេន្តោ **បរិច្ចត្តជីវិតាន**ន្តិ អាហ។ ភគវតោ អាចរិយស្ស វា សកជីវិតបរិច្ចាគេនេវ ហិ តេ កិលមមានេបិ កាយេ វិនស្សមានេបិ ជីវិតេ អនបេក្ខា ហោន្តីតិ។ **សត្តន្នំ**

សេក្ខានន្តិ សិក្ខន្តីតិ សេក្ខាតិ លទ្ធនាមានំ សោតាបត្តិមគ្គដ្ឋាទីនំ សត្តន្នំ អរិយបុគ្គលានំ។ **តថាគតសាវកានន្តិ** តថាគតស្ស សាវកានំ។ អដ្ឋបិ ហិ អរិយបុគ្គលា សវនន្តេ អរិយាយ ជាតិយា ជាតត្តា ភគវតោ ទេសនំ អនុសិដ្ឋិំ អវេច្ចប្បសាទយោគេន សក្កច្ចំ សុណន្តីតិ សាវកា។ តេសុបិ អរហត្តផលដ្ឋេយេវ វិសេសេត្វា ទស្សេន្តោ **ខីណាសវានន្តិ** អាហ, អរហត្តមគ្គញាណេន បរិក្ខីណសព្ពាសវានន្តិ អត្ថោ។ **បច្ចេកពុទ្ធានន្តិ** តំ តំ ការណំ បដិច្ច ឯកោវ អនាចរិយកោ ចតុសច្ចំ ពុជ្ឈិតវាតិ បច្ចេកពុទ្ធោ។ តាទិសានំ បច្ចេកពុទ្ធានំ។

តថាគតានន្តិ ឯត្ថ អដ្ឋហិ ការណេហិ ភគវា តថាគតោ – តថា អាគតោតិ តថាគតោ, តថា គតោតិ តថាគតោ, តថលក្ខណំ អាគតោតិ តថាគតោ, តថធម្មេ យាថាវតោ អភិសម្ពុទ្ធោតិ តថាគតោ, តថទស្សិតាយ តថាគតោ, តថវាទិតាយ តថាគតោ, តថា ការិតាយ តថាគតោ, អភិភវនដ្ឋេន តថាគតោ។

កថំ ភគវា **តថា អាគតោតិ តថាគតោ**? យថា សព្ពលោកហិតាយ ឧស្សុក្កមាបន្នា បុរិមកា សម្មាសម្ពុទ្ធា អាគតា។ កឹ វុត្តំ ហោតិ? យេនាភិនីហារេន បុរិមកា ភគវន្តោ អាគតា, តេនេវ អម្ហាកម្បិ ភគវា អាគតោ។ អថ វា យថា បុរិមកា ភគវន្តោ ទានសីលនេក្ខម្មបញ្ញាវីរិយខន្តិសច្ចាធិដ្ឋានមេត្តុបេក្ខាសង្ខាតា ទស បារមិយោ, ទស ឧបបារមិយោ, ទស បរមត្ថបារមិយោតិ សមតឹស បារមិយោ បូរេត្វា អង្គបរិច្ចាគំ នយនធន រជ្ជបុត្តទារបរិច្ចាគន្តិ ឥមេ បញ្ច មហាបរិច្ចាគេ បរិច្ចជិត្វា, បុព្ពយោគបុព្ពចរិយធម្មក្ខានញាតត្ថចរិយាទយោ បូរេត្វា ពុទ្ធិចរិយាយ កោដឹ បត្វា អាគតា, តថា អម្ហាកម្បិ ភគវា អាគតោ។ យថា ច បុរិមកា ភគវន្តោ ចត្តារោ សតិបដ្ឋានេ ចត្តារោ សម្មប្បធានេ ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទេ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ បញ្ច ពលានិ សត្ត ពោជ្ឈង្គេ អរិយំ អដ្ឋង្គិកំ មគ្គំ ភាវេត្វា ព្រូហេត្វា អាគតា, តថា អម្ហាកម្បិ ភគវា អាគតោតិ តថាគតោ។

> “យថេវ ទីបង្ករពុទ្ធអាទយោ, សព្ពញ្ញុភាវំ មុនយោ ឥធាគតា;
> តថា អយំ សក្យមុនីបិ អាគតោ, តថាគតោ វុច្ចតិ តេន ចក្ខុមា”តិ។

កថំ **តថា គតោតិ តថាគតោ?** យថា សម្បតិជាតា បុរិមកា ភគវន្តោ គតា។ កថញ្ច តេ គតា? តេ ហិ សម្បតិជាតា សមេហិ បាទេហិ បថវិយំ បតិដ្ឋាយ ឧត្តរេនមុខា សត្តបទវីតិហារេន គតា។ យថាហ “សម្បតិជាតោ, អានន្ទ, ពោធិសត្តោ សមេហិ បាទេហិ បថវិយំ បតិដ្ឋហិត្វា ឧត្តរាភិមុខោ សត្តបទវីតិហារេន គច្ឆតិ សេតម្ហិ ឆត្តេ អនុធារយមានេ, សព្ពា ច ទិសា អនុវិលោកេតិ, អាសភិញ្ច វាចំ ភាសតិ ‘អគ្គោហមស្មិ លោកស្ស, ជេដ្ឋោហមស្មិ លោកស្ស, សេដ្ឋោហមស្មិ លោកស្ស, អយមន្តិមា ជាតិ, នត្ថិ ទានិ បុនព្ភវោ’”តិ (ម. និ. ៣.២០៧; ទី. និ. ២.៣១)។ តញ្ចស្ស គមនំ តថំ អហោសិ អវិតថំ អនេកេសំ វិសេសាធិគមានំ បុព្ពនិមិត្តភាវេន។ យញ្ហិ សោ សម្បតិជាតោ សមេហិ បាទេហិ បតិដ្ឋហិ, ឥទមស្ស ចតុរិទ្ធិបាទបដិលាភស្ស បុព្ពនិមិត្តំ, ឧត្តរមុខភាវោ បនស្ស សព្ពលោកុត្តរភាវស្ស បុព្ពនិមិត្តំ, សត្តបទវីតិហារោ សត្តពោជ្ឈង្គរតនបដិលាភស្ស បុព្ពនិមិត្តំ, “សុវណ្ណទណ្ឌា វីតិបតន្តិ ចាមរា”តិ (សុ. និ. ៦៩៣) ឯត្ថ វុត្តចាមរុក្ខេបោ បន សព្ពតិត្ថិយនិម្មថនស្ស បុព្ពនិមិត្តំ, សេតច្ឆត្តធារណំ អរហត្តផលវិមុត្តិវរវិមលសេតច្ឆត្តបដិលាភស្ស បុព្ពនិមិត្តំ, សព្ពាទិសានុវិលោកនំ សព្ពញ្ញុតានាវរណញាណបដិលាភស្ស បុព្ពនិមិត្តំ, អាសភិវាចាភាសនំ បន អប្បដិវត្តិយវរធម្មចក្កប្បវត្តនស្ស បុព្ពនិមិត្តំ។ តថាយំ ភគវាបិ គតោ។ តញ្ចស្ស គមនំ តថំ អហោសិ អវិតថំ តេសំយេវ វិសេសាធិគមានំ បុព្ពនិមិត្តភាវេន។ តេនាហុ បោរាណា –

> “មុហុត្តជាតោវ គវំបតី យថា, សមេហិ បាទេហិ ផុសី វសុន្ធរំ;
> សោ វិក្កមី សត្ត បទានិ គោតមោ, សេតញ្ច ឆត្តំ អនុធារយុំ មរូ។
>
> “គន្ត្វាន សោ សត្ត បទានិ គោតមោ, ទិសា វិលោកេសិ សមា សមន្តតោ;
> អដ្ឋង្គុបេតំ គិរមព្ភុទីរយិ, សីហោ យថា បព្ពតមុទ្ធនិដ្ឋិតោ”តិ។

ឯវំ តថា គតោតិ តថាគតោ។

អថ វា យថា បុរិមកា ភគវន្តោ, អយម្បិ ភគវា តថេវ នេក្ខម្មេន កាមច្ឆន្ទំ…បេ… បឋមជ្ឈានេន នីវរណេ…បេ… អនិច្ចានុបស្សនាយ និច្ចសញ្ញំ…បេ… អរហត្តមគ្គេន សព្ពកិលេសេ បហាយ គតោ។ ឯវម្បិ តថា គតោតិ តថាគតោ។

កថំ **តថលក្ខណំ អាគតោតិ តថាគតោ?** បថវីធាតុយា កក្ខឡត្តលក្ខណំ តថំ អវិតថំ, អាបោធាតុយា បគ្ឃរណលក្ខណំ, តេជោធាតុយា ឧណ្ហត្តលក្ខណំ, វាយោធាតុយា វិត្ថម្ភនលក្ខណំ, អាកាសធាតុយា អសម្ផុដ្ឋ

លក្ខណំ, វិញ្ញាណធាតុយា វិជាននលក្ខណំ។

រូបស្ស រុប្បនលក្ខណំ, វេទនាយ វេទយិតលក្ខណំ, សញ្ញាយ សញ្ជាននលក្ខណំ, សង្ខារានំ អភិសង្ខរណលក្ខណំ, វិញ្ញាណស្ស វិជាននលក្ខណំ។

វិតក្កស្ស អភិនិរោបនលក្ខណំ, វិចារស្ស អនុមជ្ជនលក្ខណំ, បីតិយា ផរណលក្ខណំ, សុខស្ស សាតលក្ខណំ, ចិត្តេកគ្គតាយ អវិក្ខេបលក្ខណំ, ផស្សស្ស ផុសនលក្ខណំ។

សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស អធិមោក្ខលក្ខណំ, វីរិយិន្ទ្រិយស្ស បគ្គហលក្ខណំ, សតិន្ទ្រិយស្ស ឧបដ្ឋានលក្ខណំ, សមាធិន្ទ្រិយស្ស អវិក្ខេបលក្ខណំ, បញ្ញិន្ទ្រិយស្ស បជាននលក្ខណំ។

សទ្ធាពលស្ស អស្សទ្ធិយេ អកម្បិយលក្ខណំ, វីរិយពលស្ស កោសជ្ជេ, សតិពលស្ស មុដ្ឋស្សច្ចេ, សមាធិពលស្ស ឧទ្ធច្ចេ, បញ្ញាពលស្ស អវិជ្ជាយ អកម្បិយលក្ខណំ។

សតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧបដ្ឋានលក្ខណំ, ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គស្ស បវិចយលក្ខណំ, វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គស្ស បគ្គហលក្ខណំ, បីតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ផរណលក្ខណំ, បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧបសមលក្ខណំ, សមាធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស អវិក្ខេបលក្ខណំ, ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គស្ស បដិសង្ខានលក្ខណំ។

សម្មាទិដ្ឋិយា ទស្សនលក្ខណំ, សម្មាសង្កប្បស្ស អភិនិរោបនលក្ខណំ, សម្មាវាចាយ បរិគ្គហលក្ខណំ, សម្មាកម្មន្តស្ស សមុដ្ឋានលក្ខណំ, សម្មាអាជីវស្ស វោទានលក្ខណំ, សម្មាវាយាមស្ស បគ្គហលក្ខណំ, សម្មាសតិយា ឧបដ្ឋានលក្ខណំ, សម្មាសមាធិស្ស អវិក្ខេបលក្ខណំ។

អវិជ្ជាយ អញ្ញាណលក្ខណំ, សង្ខារានំ ចេតនាលក្ខណំ, វិញ្ញាណស្ស វិជាននលក្ខណំ, នាមស្ស នមនលក្ខណំ, រូបស្ស រុប្បនលក្ខណំ, សឡាយតនស្ស អាយតនលក្ខណំ, ផស្សស្ស ផុសនលក្ខណំ, វេទនាយ វេទយិតលក្ខណំ, តណ្ហាយ ហេតុលក្ខណំ, ឧបាទានស្ស គហណលក្ខណំ, ភវស្ស អាយូហនលក្ខណំ, ជាតិយា និព្ពត្តិលក្ខណំ, ជរាយ ជីរណលក្ខណំ, មរណស្ស ចុតិលក្ខណំ។

ធាតូនំ សុញ្ញតាលក្ខណំ, អាយតនានំ អាយតនលក្ខណំ, សតិបដ្ឋានានំ ឧបដ្ឋានលក្ខណំ, សម្មប្បធានានំ បទហនលក្ខណំ, ឥទ្ធិបាទានំ ឥជ្ឈនលក្ខណំ, ឥន្ទ្រិយានំ អធិបតិលក្ខណំ, ពលានំ អកម្បិយលក្ខណំ, ពោជ្ឈង្គានំ និយ្យានលក្ខណំ, មគ្គស្ស ហេតុលក្ខណំ។

សច្ចានំ តថលក្ខណំ, សមថស្ស អវិក្ខេបលក្ខណំ, វិបស្សនាយ អនុបស្សនាលក្ខណំ, សមថវិបស្សនានំ ឯករសលក្ខណំ, យុគនទ្ធានំ អនតិវត្តនលក្ខណំ។

សីលវិសុទ្ធិយា សំវរលក្ខណំ, ចិត្តវិសុទ្ធិយា អវិក្ខេបលក្ខណំ, ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិយា ទស្សនលក្ខណំ។

ខយេ ញាណស្ស សមុច្ឆេទលក្ខណំ, អនុប្បាទេ ញាណស្ស បស្សទ្ធិលក្ខណំ។

ឆន្ទស្ស មូលលក្ខណំ, មនសិការស្ស សមុដ្ឋានលក្ខណំ, ផស្សស្ស សមោធានលក្ខណំ, វេទនាយ សមោសរណលក្ខណំ, សមាធិស្ស បមុខលក្ខណំ, សតិយា អាធិបតេយ្យលក្ខណំ, បញ្ញាយ តតុត្តរិលក្ខណំ, វិមុត្តិយា សារលក្ខណំ, អមតោគធស្ស និព្ពានស្ស បរិយោសានលក្ខណំ តថំ អវិតថំ។ ឯតំ តថលក្ខណំ ញាណគតិយា អាគតោ អវិរជ្ឈិត្វា បត្តោ អនុប្បត្តោតិ តថាគតោ។ ឯវំ តថលក្ខណំ អាគតោតិ តថាគតោ។

កថំ **តថធម្មេ យាថាវតោ អភិសម្ពុទ្ធោតិ តថាគតោ?** តថធម្មា នាម ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ។ យថាហ – “ចត្តារិមានិ, ភិក្ខវេ, តថានិ អវិតថានិ អនញ្ញថានិ។ កតមានិ ចត្តារិ? ‘ឥទំ ទុក្ខ’ន្តិ, ភិក្ខវេ, តថមេតំ អវិតថមេតំ អនញ្ញថមេត”ន្តិ (សំ. និ. ៥.១០៩០) វិត្ថារោ។ តានិ ច ភគវា អភិសម្ពុទ្ធោតិ តថានំ អភិសម្ពុទ្ធត្តា តថាគតោតិ វុច្ចតិ។ អភិសម្ពោធត្ថោ ហិ ឯត្ថ គតសទ្ទោ។

អបិច ជរាមរណស្ស ជាតិបច្ចយសម្ភូតសមុទាគតដ្ឋោ តថោ អវិតថោ អនញ្ញថោ…បេ… សង្ខារានំ អវិជ្ជាបច្ចយសម្ភូតសមុទាគតដ្ឋោ តថោ អវិតថោ អនញ្ញថោ។ តថា អវិជ្ជាយ សង្ខារានំ បច្ចយដ្ឋោ តថោ

អវិតថោ អនញ្ញថោ…បេ…. ជាតិយា ជរាមរណស្ស បច្ចយដ្ឋោ តថោ អវិតថោ អនញ្ញថោ។ តំ សព្ពំ ភគវា អភិសម្ពុទ្ធោ។ តស្មាបិ តថានំ អភិសម្ពុទ្ធត្តា តថាគតោ។ ឯវំ តថធម្មេ យាថាវតោ អភិសម្ពុទ្ធោតិ តថាគតោ។

កថំ **តថទស្សិតាយ តថាគតោ**? ភគវា យំ សទេវកេ លោកេ…បេ…. សទេវមនុស្សាយ អបរិមាណាសុ លោកធាតូសុ អបរិមាណានំ សត្តានំ ចក្ខុទ្វារេ អាបាថំ អាគច្ឆន្តំ រូបារម្មណំ នាម អត្ថិ, តំ សព្ពាការេន ជានាតិ បស្សតិ។ ឯវំ ជានតា បស្សតា ច តេន តំ ឥដ្ឋានិដ្ឋាទិវសេន វា ទិដ្ឋសុតមុតវិញ្ញាតេសុ លព្ភមានកបទវសេន វា “កតមំ តំ រូបំ រូបាយតនំ? យំ រូបំ ចតុន្នំ មហាភូតានំ ឧបាទាយ វណ្ណនិភា សនិទស្សនំ សប្បដិឃំ នីលំ បីតក”ន្តិអាទិនា (ធ. ស. ៦១៦) នយេន អនេកេហិ នាមេហិ តេរសហិ វារេហិ ទ្វិបញ្ញាសាយ នយេហិ វិភជ្ជមានំ តថមេវ ហោតិ, វិតថំ នត្ថិ ។ ឯស នយោ សោតទ្វារាទីសុបិ អាបាថមាគច្ឆន្តេសុ សទ្ទាទីសុ។ វុត្តម្បិ ចេតំ ភគវតា “យំ, ភិក្ខវេ, សទេវកស្ស លោកស្ស…បេ…. សទេវមនុស្សាយ ទិដ្ឋំ សុតំ មុតំ វិញ្ញាតំ បត្តំ បរិយេសិតំ អនុវិចរិតំ មនសា, តមហំ ជានាមិ, តមហំ អព្ភញ្ញាសឹ, តំ តថាគតស្ស វិទិតំ, តំ តថាគតោ ន ឧបដ្ឋាសី”តិ (អ. និ. ៤.២៤)។ ឯវំ តថទស្សិតាយ តថាគតោ។ តត្ថ តថទស្សីអត្ថេ តថាគតោតិ បទសម្ភវោ វេទិតព្ពោ។

កថំ **តថវាទិតាយ តថាគតោ**? យំ រត្តឹ ភគវា ពោធិមណ្ឌេ អបរាជិតបល្លង្កេ និសិន្នោ ចតុន្នំ មារានំ មត្ថកំ មទ្ទិត្វា អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធឹ អភិសម្ពុទ្ធោ, យញ្ច រត្តឹ យមកសាលានមន្តរេ អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា បរិនិព្ពាយិ, ឯត្ថន្តរេ បញ្ចចត្តាលីសវស្សបរិមាណេ កាលេ បឋមពោធិយាបិ មជ្ឈិមពោធិយាបិ បច្ឆិមពោធិយាបិ យំ ភគវតា ភាសិតំ សុត្តំ គេយ្យំ…បេ…. វេទល្លំ, តំ សព្ពំ អត្ថតោ ច ព្យញ្ជនតោ ច អនវជ្ជំ អនុបវជ្ជំ អនូនមនធិកំ សព្ពាការបរិបុណ្ណំ រាគមទនិម្មទនំ ទោសមោហមទនិម្មទនំ, នត្ថិ តត្ថ វាលគ្គមត្តម្បិ បក្ខលិតំ, សព្ពំ តំ ឯកមុទ្ទិកាយ លញ្ឆិតំ វិយ, ឯកនាឡិកាយ មិតំ វិយ, ឯកតុលាយ តុលិតំ វិយ, ច តថមេវ ហោតិ។ យថាហ “យញ្ច, ចុន្ទ, រត្តឹ តថាគតោ អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធឹ អភិសម្ពុជ្ឈតិ, យញ្ច រត្តឹ អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា បរិនិព្ពាយតិ, យំ ឯតស្មឹ អន្តរេ ភាសតិ លបតិ និទ្ទិសតិ, សព្ពំ តំ តថមេវ ហោតិ, នោ អញ្ញថា។ តស្មា ‘តថាគតោ’តិ វុច្ចតី”តិ (ទី. និ. ៣.១៨៨)។ គទអត្ថោ ហិ ឯត្ថ គតសទ្ទោ។ ឯវំ តថវាទិតាយ តថាគតោ។

អបិច អាគទនំ អាគទោ, វចនន្តិ អត្ថោ។ តថោ អវិបរីតោ អាគទោ អស្សាតិ ទការស្ស តការំ កត្វា តថាគតោតិ ឯវមេតស្មឹ អត្ថេ បទសិទ្ធិ វេទិតព្ពា។

កថំ **តថាការិតាយ តថាគតោ**? ភគវតោ ហិ វាចាយ កាយោ អនុលោមេតិ, កាយស្សាបិ វាចា, តស្មា យថាវាទី តថាការី យថាការី តថាវាទី ច ហោតិ។ ឯវំភូតស្ស ចស្ស យថា វាចា, កាយោបិ តថា គតោ បវត្តោតិ អត្ថោ។ យថា ច កាយោ, វាចាបិ តថា គតា បវត្តាតិ តថាគតោ។ តេនេវាហ – “យថាវាទី, ភិក្ខវេ, តថាគតោ តថាការី, យថាការី តថាវាទី។ ឥតិ យថាវាទី តថាការី, យថាការី តថាវាទី។ តស្មា ‘តថាគតោ’តិ វុច្ចតី”តិ។ ឯវំ តថាការិតាយ តថាគតោ។

កថំ **អភិភវនដ្ឋេន តថាគតោ**? ឧបរិ ភវគ្គំ ហេដ្ឋា អវីចឹ បរិយន្តំ កត្វា តិរិយំ អបរិមាណាសុ លោកធាតូសុ សព្ពសត្តេ អភិភវតិ សីលេន សមាធិនា បញ្ញាយ វិមុត្តិយា វិមុត្តិញាណទស្សនេន, ន តស្ស តុលា វា បមាណំ វា អត្ថិ, អតុលោ អប្បមេយ្យោ អនុត្តរោ រាជាធិរាជា ទេវានំ អតិទេវោ សក្កានំ អតិសក្កោ ព្រហ្មានំ អតិព្រហ្មា។ តេនាហ – “សទេវកេ, ភិក្ខវេ, លោកេ…បេ…. សទេវមនុស្សាយ តថាគតោ អភិភូ អនភិភូតោ អញ្ញទត្ថុ ទសោ វសវត្តី។ តស្មា ‘តថាគតោ’តិ វុច្ចតី”តិ (អ. និ. ៤.២៣)។

តត្ថេវំ បទសិទ្ធិ វេទិតព្ពា – អគទោ វិយ អគទោ។ កោ បនេស? ទេសនាវិលាសោ ចេវ បុញ្ញុស្សយោ ច។ តេន ហេស មហានុភាវោ ភិសក្កោ ទិព្ពាគទេន សប្បេ វិយ សព្ពបរប្បវាទិនោ សទេវកញ្ច លោកំ អភិភវតិ។ ឥតិ សព្ពលោកាភិភវនេ តថោ អវិបរីតោ ទេសនាវិលាសមយោ ចេវ បុញ្ញមយោ ច អគទោ អស្សាតិ ទការស្ស តការំ កត្វា តថាគតោតិ វេទិតព្ពោ។ ឯវំ អភិភវនដ្ឋេន តថាគតោ។

អបិច តថាយ គតោតិបិ តថាគតោ, តថំ គតោតិបិ តថាគតោតិ។ **គតោ**តិ អវគតោ អតីតោ បត្តោ បដិបន្នោតិ អត្ថោ ។ តត្ថ សកលំ លោកំ តីរណបរិញ្ញាយ តថាយ គតោ អវគតោតិ តថាគតោ, លោកសមុទយំ បហានបរិញ្ញាយ តថាយ គតោ អតីតោតិ តថាគតោ, លោកនិរោធំ សច្ឆិកិរិយាយ តថាយ គតោ បត្តោតិ តថាគតោ, លោកនិរោធគាមិនិបដិបទំ តថំ គតោ បដិបន្នោតិ តថាគតោ។ តេន យំ វុត្តំ ភគវតា – “លោកោ, ភិក្ខវេ, តថាគតេន អភិសម្ពុទ្ធោ, លោកស្មា តថាគតោ វិសំយុត្តោ។ លោកសមុទយោ, ភិក្ខវេ, តថាគតេន អភិសម្ពុទ្ធោ, លោកសមុទយោ តថាគតស្ស បហីនោ។ លោកនិរោធោ, ភិក្ខវេ , តថាគតេន អភិសម្ពុទ្ធោ លោកនិរោធោ តថាគតស្ស សច្ឆិកតោ។ លោកនិរោធគាមិនី បដិបទា, ភិក្ខវេ, តថាគតេន

អភិសម្ពុទ្ធា, លោកនិរោធគាមិនីបដិបទា តថាគតស្ស ភាវិតា។ យំ, ភិក្ខវេ, សទេវកស្ស លោកស្ស...បេ.... អនុវិចរិតំ មនសា, សព្ពំ តំ តថាគតេន អភិសម្ពុទ្ធំ។ តស្មា ‘តថាគតោ’តិ វុច្ចតី”តិ (អ. និ. ៤.២៣)។ តស្ស ឯវម្បិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឥទម្បិ ច តថាគតស្ស តថាគតភាវទីបនេ មុខមត្តមេវ។ សព្ពាការេន បន តថាគតោវ តថាគតស្ស តថាគតភាវំ វណ្ណេយ្យ។ យស្មា បន សព្ពពុទ្ធា តថាគតគុណេនាបិ សមសមា, តស្មា សព្ពេសំ វសេន **តថាគតាន**ន្តិ អាហ។

អរហន្តានន្តិ កិលេសេហិ អារកត្តា, អរីនំ អរានញ្ច ហតត្តា, បច្ចយាទីនំ អរហត្តា, បាបករណេ រហាភាវា តថាគតោ អរហំ។ អារកា ហិ សោ សព្ពកិលេសេហិ សុវិទូរវិទូរេ ឋិតោ មគ្គេន សវាសនានំ កិលេសានំ បហីនត្តាតិ អរហំ។

សោ តតោ អារកា នាម, យស្ស យេនាសមង្គិតា;
អសមង្គី ច ទោសេហិ, នាថោ តេនារហំ មតោ។

តេ ចានេន កិលេសារយោ មគ្គេន ហតាតិ អរីនំ ហតត្តាបិ អរហំ។

យស្មា រាគាទិសង្ខាតា, សព្ពេបិ អរយោ ហតា;
បញ្ញាសត្ថេន នាថេន, តស្មាបិ អរហំ មតោ។

យញ្ចេតំ អវិជ្ជាភវតណ្ហាមយនាភិបុញ្ញាទិអភិសង្ខារានំ ជរាមរណនេមិ អាសវសមុទយមយេន អក្ខេន វិជ្ឈិត្វា តិភវរថេ សមាយោជិតំ អនាទិកាលប្បវត្តំ សំសារចក្កំ, តស្សានេន ពោធិមណ្ឌេ វីរិយបាទេហិ សីលបថវិយំ បតិដ្ឋាយ សទ្ធាហត្ថេន កម្មក្ខយករំ ញាណផរសុំ គហេត្វា សព្ពេ អរា ហតាតិ អរានំ ហតត្តាបិ អរហំ។

អរា សំសារចក្កស្ស, ហតា ញាណាសិនា យតោ;
លោកនាថេន តេនេស, អរហន្តិ បវុច្ចតិ។

អគ្គទក្ខិណេយ្យត្តា ច ចីវរាទិបច្ចយេ អរហតិ បូជាវិសេសញ្ច។ តេនេវ ច ឧប្បន្នេ តថាគតេ យេ កេចិ មហេសក្ខា ទេវមនុស្សា, ន តេ អញ្ញត្ថ បូជំ ករោន្តិ។ តថា ហិ ព្រហ្មា សហម្បតិ សិនេរុមត្តេន រតនទាមេន តថាគតំ បូជេសិ, យថាពលញ្ច អញ្ញេ ទេវា មនុស្សា ច ពិម្ពិសារកោសលរាជាទយោ។ បរិនិព្ពុតម្បិ ច ភគវន្តំ ឧទ្ទិស្ស ឆន្នវុតិកោដិធនំ វិស្សជ្ជេត្វា អសោកមហារាជា សកលជម្ពុទីបេ ចតុរាសីតិ វិហារសហស្សានិ បតិដ្ឋាបេសិ, កោ បន វាទោ អញ្ញេសំ បូជាវិសេសានន្តិ បច្ចយាទីនំ អរហត្តាបិ អរហំ។

បូជាវិសេសំ សហ បច្ចយេហិ, យស្មា អយំ អរហតិ លោកនាថោ;
អត្ថានុរូបំ អរហន្តិ លោកេ, តស្មា ជិនោ អរហតិ នាមមេតំ។

យថា ច លោកេ យេ កេចិ បណ្ឌិតមានិនោ ពាលា អសិលោកភយេន រហោ បាបំ ករោន្តិ, ឯវមេស ន កទាចិ ករោតីតិ បាបករណេ រហាភាវតោបិ អរហំ។

យស្មា នត្ថិ រហោ នាម, បាបកម្មេសុ តាទិនោ;
រហាភាវេន តេនេស, អរហំ ឥតិ វិស្សុតោ។

ឯវំ សព្ពថាបិ –

អារកត្តា ហតត្តា ច, កិលេសារីន សោ មុនិ;
ហតសំសារចក្ការោ, បច្ចយាទីន ចារហោ;
ន រហោ ករោតិ បាបានិ, អរហំ តេន វុច្ចតីតិ។

យស្មា បន សព្ពពុទ្ធា អរហត្តគុណេនាបិ សមសមា, តស្មា សព្ពេសំ វសេន “អរហន្តាន”ន្តិ អាហ។

សម្មាសម្ពុទ្ធានន្តិ សម្មា សាមញ្ច សព្ពធម្មានំ ពុទ្ធត្តា សម្មាសម្ពុទ្ធោ។ តថា ហេស សព្ពធម្មេ សម្មា សម្ពុទ្ធោ, អភិញ្ញេយ្យេ ធម្មេ អភិញ្ញេយ្យតោ ពុទ្ធោ, បរិញ្ញេយ្យេ ធម្មេ បរិញ្ញេយ្យតោ, បហាតព្ពេ ធម្មេ បហាតព្ពតោ, សច្ឆិកាតព្ពេ ធម្មេ សច្ឆិកាតព្ពតោ, ភាវេតព្ពេ ធម្មេ ភាវេតព្ពតោ។ តេនេវាហ –

“អភិញ្ញេយ្យំ អភិញ្ញាតំ, ភាវេតព្ពញ្ច ភាវិតំ;
បហាតព្ពំ បហីនំ មេ, តស្មា ពុទ្ធោស្មិ ព្រាហ្មណា”តិ។ (ម. និ. ២.៣៩៩; សុ. និ. ៥៦៣);

អថ វា ចក្ខុ ទុក្ខសច្ចំ, តស្ស មូលការណភាវេន សមុដ្ឋាបិកា បុរិមតណ្ហា សមុទយសច្ចំ, ឧភិន្នំ អប្បវត្តិ និរោធសច្ចំ, និរោធប្បជាននា បដិបទា មគ្គសច្ចន្តិ ឯវំ ឯកេកបទុទ្ធារេនាបិ សព្ពធម្មេ សម្មា សាមញ្ច ពុទ្ធោ។ ឯស នយោ សោតឃានជិវ្ហាកាយមនេសុ។ ឯតេនេវ នយេន រូបាទីនិ ឆ អាយតនានិ, ចក្ខុវិញ្ញាណាទយោ ឆ វិញ្ញាណកាយា, ចក្ខុសម្ផស្សាទយោ ឆ ផស្សា, ចក្ខុសម្ផស្សជាទយោ ឆ វេទនា, រូបសញ្ញាទយោ ឆ សញ្ញា, រូបសញ្ចេតនាទយោ ឆ ចេតនា, រូបតណ្ហាទយោ ឆ តណ្ហាកាយា, រូបវិតក្កាទយោ ឆ វិតក្កា, រូបវិចារាទយោ ឆ វិចារា, រូបក្ខន្ធាទយោ បញ្ចក្ខន្ធា, ទស កសិណានិ, ទស អនុស្សតិយោ, ឧទ្ធុមាតកសញ្ញាទិវសេន ទស សញ្ញា, កេសាទយោ ទ្វត្តឹសាការា, ទ្វាទសាយតនានិ, អដ្ឋារស ធាតុយោ, កាមភវាទយោ នវ ភវា, បឋមាទីនិ ចត្តារិ ឈានានិ, មេត្តាភាវនាទយោ ចតស្សោ អប្បមញ្ញា, ចតស្សោ អរូបសមាបត្តិយោ, បដិលោមតោ ជរាមរណាទីនិ, អនុលោមតោ អវិជ្ជាទីនិ បដិច្ចសមុប្បាទង្គានិ ច យោជេតព្ពានិ។ តត្រាយំ ឯកបទយោជនា – ជរាមរណំ ទុក្ខសច្ចំ, ជាតិ សមុទយសច្ចំ, ឧភិន្នំ និស្សរណំ និរោធសច្ចំ, និរោធប្បជាននា បដិបទា មគ្គសច្ចន្តិ ឯវំ ឯកេកបទុទ្ធារេន សព្ពធម្មេ សម្មា សាមញ្ច ពុទ្ធោ អនុពុទ្ធោ បដិវិទ្ធោ។ យំ វា បន កិញ្ចិ អត្ថិ នេយ្យំ នាម, សព្ពស្ស សម្មា សម្ពុទ្ធត្តា វិមោក្ខន្តិកញាណវសេន សម្មាសម្ពុទ្ធោ។ តស្ស បន វិភាគោ ឧបរិ អាវិ ភវិស្សតីតិ។ យស្មា បន សព្ពពុទ្ធា សម្មាសម្ពុទ្ធគុណេនាបិ សមសមា, តស្មា សព្ពេសំ វសេន “សម្មាសម្ពុទ្ធាន”ន្តិ អាហ។

៣៨. ឥទានិ បរិយន្តបារិសុទ្ធិអបរិយន្តបារិសុទ្ធិសីលទ្វយេ ឯកេកមេវ សីលំ បញ្ចធា ភិន្ទិត្វា ទស្សេតុំ **អត្ថិ សីលំ បរិយន្តំ, អត្ថិ សីលំ អបរិយន្ត**ន្តិអាទិមាហ។ ឥតរេសុ បន តីសុ សីលេសុ តថាវិធោ ភេទោ នត្ថីតិ។ តត្ថ **លាភបរិយន្ត**ន្តិ លាភេន បរិយន្តោ ភេទោ ឯតស្សាតិ លាភបរិយន្តំ។ ឯវំ សេសានិបិ។ **យសោ**តិ បរិវារោ។ **ឥធា**តិ ឥមស្មិំ លោកេ។ **ឯកច្ចោ**តិ ឯកោ។ **លាភហេតូ**តិ លាភោយេវ ហេតុ លាភហេតុ, តស្មា លាភហេតុតោតិ វុត្តំ ហោតិ។ ហេត្វត្ថេ និស្សក្កវចនំ។ “លាភបច្ចយា លាភការណា”តិ តស្សេវ វេវចនំ។ ហេតុមេវ ហិ បដិច្ច ឯតំ ផលមេតីតិ **បច្ចយោ**តិ ច, ផលុប្បត្តិំ ការយតីតិ **ការណ**ន្តិ ច វុច្ចតិ។

យថាសមាទិន្នន្តិ យំ យំ សមាទិន្នំ គហិតំ។ **វីតិក្កមតី**តិ អជ្ឈាចរតិ។ **ឯវរូបានី**តិ ឯវំសភាវានិ, វុត្តប្បការានីតិ អធិប្បាយោ។ **សីលានី**តិ គហដ្ឋសីលានិ វា ហោន្តុ បព្ពជិតសីលានិ វា, យេសំ អាទិម្ហិ វា អន្តេ វា ឯកំ ភិន្នំ, តានិ បរិយន្តេ ឆិន្នសាដកោ វិយ **ខណ្ឌានិ**។ យេសំ វេមជ្ឈេ ឯកំ ភិន្នំ, តានិ មជ្ឈេ វិនិវិទ្ធសាដកោ វិយ **ឆិទ្ទានិ**។ យេសំ បដិបាដិយា ទ្វេ វា តីណិ វា ភិន្នានិ, តានិ បិដ្ឋិយា វា កុច្ឆិយា វា ឧដ្ឋិតេន ទីឃវដ្ដាទិសណ្ឋានេន វិសភាគវណ្ណេន កាឡរត្តាទីនំ អញ្ញតរសរីរវណ្ណា គាវី វិយ **សពលានិ**។ យេសំ អន្តរន្តរា ឯកេកានិ ភិន្នានិ, តានិ អន្តរន្តរា វិសភាគវណ្ណពិន្ទុវិចិត្រា គាវី វិយ **កម្មាសានិ**។ អវិសេសេន វា សព្ពានិបិ សត្តវិធេន មេថុនសំយោគេន កោធូបនាហាទីហិ ច បាបធម្មេហិ ឧបហតត្តា ខណ្ឌានិ ឆិទ្ទានិ សពលានិ កម្មាសានីតិ។ តានិយេវ តណ្ហាទាសព្យតោ មោចេត្វា ភុជិស្សភាវាករណេន **ន ភុជិស្សានិ**។ ពុទ្ធាទីហិ វិញ្ញូហិ ន បសត្ថត្តា **ន វិញ្ញុប្បសត្ថានិ**។ តណ្ហាទិដ្ឋីហិ បរាមដ្ឋត្តា, កេនចិ វា “អយំ តេ សីលេសុ ទោសោ”តិ បរាមដ្ឋំ សក្កុណេយ្យតាយ **បរាមដ្ឋានិ**។ ឧបចារសមាធិំ អប្បនាសមាធិំ វា, អថ វា មគ្គសមាធិំ ផលសមាធិំ វា ន សំវត្តយន្តីតិ **អសមាធិសំវត្តនិកានិ**។ ន សមាធិសំវត្តនិកានីតិបិ បាឋោ។

កេចិ បន “ខណ្ឌានីតិ កុសលានំ ធម្មានំ អប្បតិដ្ឋាភូតត្តា, ឆិទ្ទានីតិបិ ឯវំ។ សពលានីតិ វិវណ្ណករណត្តា, កម្មាសានីតិបិ ឯវំ។ ន ភុជិស្សានីតិ តណ្ហាទាសព្យំ គតត្តា។ ន វិញ្ញុប្បសត្ថានីតិ កុសលេហិ គរហិតត្តា។ បរាមដ្ឋានីតិ តណ្ហាយ គហិតត្តា។ អសមាធិសំវត្តនិកានីតិ វិប្បដិសារវត្ថុភូតត្តា”តិ ឯវមត្ថំ វណ្ណយន្តិ។

ន អវិប្បដិសារវត្ថុកានីតិ វិប្បដិសារាវហត្តា អវិប្បដិសារស្ស បតិដ្ឋា ន ហោន្តីតិ អត្ថោ។ **ន បាមោជ្ជវត្ថុកានី**តិ អវិប្បដិសារជាយ ទុព្ពលបីតិយា ន វត្ថុភូតានិ តស្សា អនាវហត្តា ។ ឯវំ សេសេសុបិ យោជនា កាតព្ពា។ **ន បីតិវត្ថុកានី**តិ ទុព្ពលបីតិជាយ ពលវបីតិយា ន វត្ថុភូតានិ។ **ន បស្សទ្ធិវត្ថុកានី**តិ ពលវបីតិជាយ កាយចិត្តបស្សទ្ធិយា ន វត្ថុភូតានិ។ **ន សុខវត្ថុកានី**តិ បស្សទ្ធិជស្ស កាយិកចេតសិកសុខស្ស ន វត្ថុភូតានិ។ **ន សមាធិវត្ថុកានី**តិ សុខជស្ស សមាធិស្ស ន វត្ថុភូតានិ។ **ន យថាភូតញាណទស្សនវត្ថុកានី**តិ សមាធិបទដ្ឋានស្ស យថាភូតញាណទស្សនស្ស ន វត្ថុភូតានិ។

ន ឯកន្តនិព្ពិទាយាតិអាទីសុ **ន**-ការមេវ អាហរិត្វា “ន វិរាគាយា”តិអាទិនា នយេន សេសបទេហិបិ យោជេតព្ពំ។ **ន វិរាគាយា**តិអាទីសុ សនការោ វា បាឋោ។ តត្ថ **ឯកន្តនិព្ពិទាយា**តិ ឯកន្តេន វដ្ដេ និព្ពិន្ទនត្ថាយ ន សំវត្តន្តីតិ សម្ពន្ធោ។ ឯវំ សេសេសុបិ យោជេតព្ពំ។ **វិរាគាយា**តិ វដ្ដេ វិរជ្ជនត្ថាយ។ **និរោធាយា**តិ វដ្ដស្ស និរោធ

នត្ថាយ។ **ឧបសមាយា**តិ និរោធិកស្ស បុន អនុប្បត្តិវសេន វដ្ដស្ស ឧបសមនត្ថាយ។ **អភិញ្ញាយា**តិ វដ្ដស្ស អភិជាននត្ថាយ។ **សម្ពោធាយា**តិ កិលេសនិទ្ទាវិគមេន វដ្ដតោ បពុជ្ឈនត្ថាយ។ **និព្ពានាយា**តិ អមតនិព្ពានត្ថាយ។

យថាសមាទិន្នំ សិក្ខាបទំ វីតិក្កមាយាតិ យថាសមាទិន្នស្ស សិក្ខាបទស្ស វីតិក្កមនត្ថាយ។ វិភត្តិវិបល្លាសវសេន បនេត្ថ ឧបយោគវចនំ កតំ។ **ចិត្តម្បិ ន ឧប្បាទេតី**តិ ចិត្តុប្បាទសុទ្ធិយា សីលស្ស អតិវិសុទ្ធភាវទស្សនត្ថំ វុត្តំ, ន បន ចិត្តុប្បាទមត្តេន សីលំ ភិជ្ជតិ។ **កឹ សោ វីតិក្កមិស្សតី**តិ កិមត្ថំ វីតិក្កមំ ករិស្សតិ, នេវ វីតិក្កមំ ករិស្សតីតិ អត្ថោ។ **អខណ្ឌានី**តិអាទីនិ ហេដ្ឋា វុត្តបដិបក្ខនយេន វេទិតព្ពានិ។ ន ខណ្ឌានីតិបិ បាឋោ។ “ឯកន្តនិព្ពិទាយា”តិអាទីសុ ឯកន្តេន វដ្ដេ និព្ពិន្ទនត្ថាយាតិអាទិនា នយេន យោជេតព្ពំ ។ ឯត្ថ បន **និព្ពិទាយា**តិ វិបស្សនា។ **វិរាគាយា**តិ មគ្គោ។ **និរោធាយ ឧបសមាយា**តិ និព្ពានំ។ **អភិញ្ញាយ សម្ពោធាយា**តិ មគ្គោ។ **និព្ពានាយា**តិ និព្ពានមេវ។ ឯកស្មឹ ឋានេ វិបស្សនា, ទ្វីសុ មគ្គោ, តីសុ និព្ពានំ វុត្តន្តិ ឯវំ អវត្ថានកថា វេទិតព្ពា។ បរិយាយេន បន សព្ពានិបេតានិ មគ្គវេវចនានិបិ និព្ពានវេវចនានិបិ ហោន្តិយេវ។

៣៩. ឥទានិ បរិយន្តាបរិយន្តវសេន វិជ្ជមានបភេទំ ទស្សេត្វា បុន ធម្មវសេន ជាតិវសេន បច្ចយវសេន សម្បយុត្តវសេន សីលស្ស បភេទំ ទស្សេតុំ **កឹ សីល**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ សមុដ្ឋាតិ ឯតេនាតិ សមុដ្ឋានំ។ បច្ចយស្សេតំ នាមំ។ កឹ សមុដ្ឋានមស្សាតិ **កឹសមុដ្ឋានំ**។ កតិនំ ធម្មានំ សមោធានំ សមវាយោ អស្សាតិ **កតិធម្មសមោធានំ**។

ចេតនា សីលន្តិ បាណាតិបាតាទីហិ វិរមន្តស្ស, វត្តបដិបត្តឹ វា បូរេន្តស្ស ចេតនា។ **ចេតសិកំ សីល**ន្តិ បាណាតិបាតាទីហិ វិរមន្តស្ស វិរតិ។ អបិច ចេតនា សីលំ នាម បាណាតិបាតាទីនិ បជហន្តស្ស សត្តកម្មបថចេតនា ។ ចេតសិកំ សីលំ នាម “អភិជ្ឈំ លោកេ បហាយ វិគតាភិជ្ឈេន ចេតសា វិហរតី”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.២១៧) នយេន វុត្តា អនភិជ្ឈាអព្យាបាទសម្មាទិដ្ឋិធម្មា។ **សំវរោ សីល**ន្តិ ឯត្ថ បញ្ចវិធោ សំវរោ វេទិតព្ពោ – បាតិមោក្ខសំវរោ, សតិសំវរោ, ញាណសំវរោ, ខន្តិសំវរោ, វីរិយសំវរោតិ។ តត្ថ “ឥមិនា បាតិមោក្ខសំវរេន ឧបេតោ ហោតិ សមុបេតោ”តិ (វិភ. ៥១១) អយំ **បាតិមោក្ខសំវរោ**។ “រក្ខតិ ចក្ខុន្ទ្រិយំ, ចក្ខុន្ទ្រិយេ សំវរំ អាបជ្ជតី”តិ (ទី. និ. ១.២១៣; ម. និ. ១.២៩៥; សំ. និ. ៤.២៣៩; អ. និ. ៣.១៦) អយំ **សតិសំវរោ**។

> “យានិ សោតានិ លោកស្មឹ, (អជិតាតិ ភគវា;)
> សតិ តេសំ និវារណំ;
> សោតានំ សំវរំ ព្រូមិ, បញ្ញាយេតេ បិធីយរេ”តិ។ (សុ. និ. ១០៤១) –

អយំ **ញាណសំវរោ**។ បច្ចយបដិសេវនម្បិ ឯត្ថេវ សមោធានំ គច្ឆតិ។ យោ បនាយំ “ខមោ ហោតិ សីតស្ស ឧណ្ហស្សា”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៤; អ. និ. ៤.១១៤; ៦.៥៨) នយេន អាគតោ, អយំ **ខន្តិសំវរោ** នាម។ យោ ចាយំ “ឧប្បន្នំ កាមវិតក្កំ នាធិវាសេតី”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៦; អ. និ. ៤.១១៤; ៦.៥៨) នយេន អាគតោ, អយំ **វីរិយសំវរោ** នាម។ អាជីវបារិសុទ្ធិបិ ឯត្ថេវ សមោធានំ គច្ឆតិ។ ឥតិ អយំ បញ្ចវិធោបិ សំវរោ, យា ច បាបភីរុកានំ កុលបុត្តានំ សម្បត្តវត្ថុតោ វិរតិ, សព្ពមេតំ សំវរសីលន្តិ វេទិតព្ពំ។ **អវីតិក្កមោ សីល**ន្តិ សមាទិន្នសីលស្ស កាយិកវាចសិកោ អវីតិក្កមោ។ ឥទំ តាវ **កឹ សីល**ន្តិ បញ្ហស្ស វិស្សជ្ជនំ។

កតិ សីលានីតិ បញ្ហស្ស វិស្សជ្ជនេ **កុសលសីលំ អកុសលសីលំ អព្យាកតសីល**ន្តិ ឯត្ថ យស្មា លោកេ តេសំ តេសំ សត្តានំ បកតិ សីលន្តិ វុច្ចតិ, យំ សន្ធាយ “អយំ សុខសីលោ, អយំ ទុក្ខសីលោ, អយំ កលហសីលោ, អយំ មណ្ឌនសីលោ”តិ ភណន្តិ។ តស្មា តេន បរិយាយេន អត្ថុទ្ធារវសេន អកុសលសីលមបិ សីលន្តិ វុត្តំ។ តំ បន “សុត្វាន សំវរេ បញ្ញា”តិ (បដិ. ម. ១.៣៧) វចនតោ ឥធាធិប្បេតសីលំ ន ហោតីតិ។

យស្មា បន ចេតនាទិភេទស្ស សីលស្ស សម្បយុត្តចិត្តំ សមុដ្ឋានំ, តស្មា **កុសលចិត្តសមុដ្ឋានំ កុសលសីល**ន្តិអាទិមាហ។

សំវរសមោធានំ សីលន្តិ សំវរសម្បយុត្តខន្ធា។ តេ ហិ សំវរេន សមាគតា មិស្សីភូតាតិ សំវរសមោធានន្តិ វុត្តា។ ឯវំ អវីតិក្កមសមោធានំ សីលម្បិ វេទិតព្ពំ។ **តថាភាវេ ជាតចេតនា សមោធានំ សីល**ន្តិ សំវរភាវេ អវីតិក្កមភាវេ ជាតចេតនាសម្បយុត្តា ខន្ធា។ យស្មា ច តីសុបិ ចេតេសុ តំសម្បយុត្តា ធម្មា អធិប្បេតា, តស្មា ចេតនាសមោធានេន ចេតសិកានម្បិ សង្គហិតត្តា ចេតសិកសមោធានសីលំ វិសុំ ន និទ្ទិដ្ឋន្តិ វេទិតព្ពំ។ ហេដ្ឋា ចេតនាទយោ ធម្មា “សីល”ន្តិ វុត្តា។ ន កេវលំ តេ ឯវ សីលំ, តំសម្បយុត្តា ធម្មាបិ សីលមេវាតិ ទស្សនត្ថំ អយំ តិកោ វុត្តោតិ វេទិតព្ពោ។

៩០. តទានិ យស្មា ចេតនាចេតសិកា សំវរវីតិក្កមាយេវ ហោន្តិ ន វិសុំ, តស្មា សំវរវីតិក្កមេយេវ យាវ អរហត្តមគ្គា សាធារណក្កមេន យោជេន្តោ **បាណាតិបាតំ សំវរដ្ឋេន សីលំ, អវីតិក្កមដ្ឋេន សីល**ន្តិអាទិមាហ។ បាណាតិបាតា វេរមណិអាទយោ ហិ យស្មា អត្តនោ អត្តនោ បច្ចនីកំ សំវរន្តិ, តំ ន វីតិក្កមន្តិ ច, តស្មា សំវរណតោ អវីតិក្កមនតោ ច សំវរដ្ឋេន សីលំ អវីតិក្កមដ្ឋេន សីលំ នាម ហោតិ។ តត្ថ **បាណាតិបាតំ សំវរដ្ឋេនា**តិ បាណាតិបាតស្ស បិទហនដ្ឋេន សីលំ។ កឹ តំ? បាណាតិបាតា វេរមណី។ សា ច តំ សំវរន្តីយេវ តំ ន វីតិក្កមតីតិ **អវីតិក្កមដ្ឋេន** សីលំ។ ឯវមេវ **អទិន្នាទានា វេរមណិ**អាទយោ អនភិជ្ឈាអព្យាបាទសម្មាទិដ្ឋិយោ យោជេតព្ពា។

បាណាតិបាតន្តិអាទីសុ បន ទសសុ អកុសលកម្មបថេសុ បាណស្ស អតិបាតោ **បាណាតិបាតោ**។ បាណវធោ បាណឃាតោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **បាណោ**តិ ចេត្ថ វោហារតោ សត្តោ, បរមត្ថតោ ជីវិតិន្ទ្រិយំ។ តស្មឹ បន បាណេ បាណសញ្ញិនោ ជីវិតិន្ទ្រិយុបច្ឆេទកឧបក្កមសមុដ្ឋាបិកា កាយវចីទ្វារានំ អញ្ញតរទ្វារប្បវត្តា វធកចេតនា បាណាតិបាតោ។ សោ គុណវិរហិតេសុ តិរច្ឆានគតាទីសុ បាណេសុ ខុទ្ទកេ បាណេ អប្បសាវជ្ជោ, មហាសរីរេ ម ហាសាវជ្ជោ។ កស្មា? បយោគមហន្តតាយ។ បយោគសមត្តេបិ វត្ថុមហន្តតាយ។ គុណវន្តេសុ មនុស្សាទីសុ អប្ប គុណេ បាណេ អប្បសាវជ្ជោ, មហាគុណេ មហាសាវជ្ជោ។ សរីរគុណានំ បន សមភាវេ សតិ កិលេសានំ ឧបក្ក មានញ្ច មុទុតាយ អប្បសាវជ្ជោ, តិព្ពតាយ មហាសាវជ្ជោតិ វេទិតព្ពោ។ តស្ស បញ្ច សម្ភារា – បាណោ, បាណសញ្ញិតា, វធកចិត្តំ, ឧបក្កមោ, តេន មរណន្តិ។

អទិន្នស្ស អាទានំ **អទិន្នាទានំ**, បរស្សហរណំ, ថេយ្យំ, ចោរិកាតិ វុត្តំ ហោតិ។ តត្ថ **អទិន្ន**ន្តិ បរបរិគ្គហិតំ, យត្ថ បរោ យថាកាមការិតំ អាបជ្ជន្តោ អទណ្ឌារហោ អនុបវជ្ជោ ច ហោតិ, តស្មឹ បរបរិគ្គហិតេ បរបរិគ្គហិតសញ្ញិនោ តទាទាយកឧបក្កមសមុដ្ឋាបិកា កាយវចីទ្វារានំ អញ្ញតរទ្វារប្បវត្តា ថេយ្យចេតនា អទិន្នាទានំ។ តំ ហីនេ បរសន្តកេ អប្បសាវជ្ជំ, បណីតេ មហាសាវជ្ជំ។ កស្មា? វត្ថុបណីតតាយ។ វត្ថុសមត្តេ សតិ គុណាធិកានំ សន្តកេ វត្ថុស្មឹ មហាសាវជ្ជំ, តំ តំ គុណាធិកំ ឧបាទាយ តតោ តតោ ហីនគុណស្ស សន្តកេ វត្ថុស្មឹ អប្បសាវជ្ជំ។ តស្ស បញ្ច សម្ភារា – បរបរិគ្គហិតំ, បរបរិគ្គហិតសញ្ញិតា ថេយ្យចិត្តំ, ឧបក្កមោ, តេន ហរណន្តិ។

កាមេសូតិ មេថុនសមាចារេសុ។ **មិច្ឆាចារោ**តិ ឯកន្តនិន្ទិតោ លាមកាចារោ។ លក្ខណតោ បន អសទ្ធម្មាធិប្បាយេន កាយទ្វារប្បវត្តា អគមនីយដ្ឋានវីតិក្កមចេតនា កាមេសុ មិច្ឆាចារោ។

តត្ថ **អគមនីយដ្ឋានំ** នាម បុរិសានំ តាវ មាតុរក្ខិតា, បិតុរក្ខិតា, មាតាបិតុរក្ខិតា, ភាតុរក្ខិតា, ភគិនិរក្ខិតា, ញាតិរក្ខិតា, គោត្តរក្ខិតា, ធម្មរក្ខិតា, សារក្ខា, សបរិទណ្ឌាតិ មាតុរក្ខិតាទយោ ទស, ធនក្កីតា, ឆន្ទវាសិនី, ភោគវាសិនី, បដវាសិនី, ឱទបត្តកិនី, ឱភតចុម្ពដា, ទាសី ច, ភរិយា ច, កម្មការី ច ភរិយា ច, ធជាហដា មុហុត្តិកាតិ ធនក្កីតាទយោ ទសាតិ វីសតិ ឥត្ថិយោ។ ឥត្ថីសុ បន ទ្វិន្នំ សារក្ខសបរិទណ្ឌានំ ទសន្នញ្ច ធនក្កីតាទីនន្តិ ទ្វាទសន្នំ ឥត្ថីនំ អញ្ញេ បុរិសា, ឥទំ អគមនីយដ្ឋានំ នាម។

សោ បនេស មិច្ឆាចារោ សីលាទិគុណរហិតេ អគមនីយដ្ឋានេ អប្បសាវជ្ជោ, សីលាទិគុណសម្បន្នេ មហាសា វជ្ជោ។ តស្ស ចត្តារោ សម្ភារា – អគមនីយវត្ថុ, តស្មឹ សេវនចិត្តំ, សេវនបយោគោ, មគ្គេនមគ្គបដិបត្តិ អធិវាសនន្តិ។

មុសាតិ វិសំវាទនបុរេក្ខារស្ស អត្ថភញ្ជកោ វចីបយោគោ, កាយបយោគោ វា។ វិសំវាទនាធិប្បាយេន បនស្ស បរវិសំវាទកកាយវចីបយោគសមុដ្ឋាបិកា ចេតនា មុសាវាទោ។ អបរោ នយោ – **មុសា**តិ អភូតំ អតច្ឆំ វត្ថុ។ **វាទោ**តិ តស្ស ភូតតោ តច្ឆតោ វិញ្ញាបនំ។ លក្ខណតោ បន អតថំ វត្ថុំ តថតោ បរំ វិញ្ញាបេតុកាមស្ស តថាវិញ្ញត្តិ សមុដ្ឋាបិកា ចេតនា មុសាវាទោ។ សោ យមត្ថំ ភញ្ជតិ, តស្ស អប្បតាយ អប្បសាវជ្ជោ, មហន្តតាយ មហាសា វជ្ជោ។ អបិច គហដ្ឋានំ អត្តនោ សន្តកំ អទាតុកាមតាយ នត្ថីតិអាទិនយប្បវត្តោ អប្បសាវជ្ជោ, សក្ខិនា ហុត្វា អត្ថភញ្ជនត្ថំ វុត្តោ មហាសាវជ្ជោ។ បព្ពជិតានំ អប្បកម្បិ តេលំ វា សប្បឹ វា លភិត្វា ហសាធិប្បាយេន "អជ្ជ គាមេ តេលំ នទី មញ្ញេ សន្ទតី"តិ បូរណកថានយេន បវត្តោ អប្បសាវជ្ជោ, អទិដ្ឋំយេវ បន ទិដ្ឋន្តិអាទិនា នយេន វ ទន្តានំ មហាសាវជ្ជោ។ តស្ស ចត្តារោ សម្ភារា – អតថំ វត្ថុ, វិសំវាទនចិត្តំ, តជ្ជោ វាយាមោ, បរស្ស តទត្ថវិ ជាននន្តិ។

យាយ វាចាយ យស្ស តំ វាចំ ភាសតិ, តស្ស ហទយេ អត្តនោ បិយភាវំ, បរស្ស ច សុញ្ញភាវំ ករោតិ, សា **បិសុណា វាចា**។ យាយ បន អត្តានម្បិ បរម្បិ ផរុសំ ករោតិ, យា វាចា សយម្បិ ផរុសា នេវ កណ្ណសុខា ន ហទយ

សុខា វា, អយំ **ផរុសា វាចា**។ យេន សម្ផំ បលបតិ និរត្ថកំ, សោ **សម្ផប្បលាបោ**។ តេសំ មូលភូតា ចេតនាបិ បិសុណាវាចាទិនាមមេវ លភតិ។ សា ឯវ ច ឥធ អធិប្បេតាតិ។

តត្ថ សំកិលិដ្ឋចិត្តស្ស បរេសំ វា ភេទាយ អត្តនោ បិយកម្យតាយ វា កាយវចីបយោគសមុដ្ឋាបិកា ចេតនា បិសុណា វាចា។ សា យស្ស ភេទំ ករោតិ, តស្ស អប្បគុណតាយ អប្បសាវជ្ជា, មហាគុណតាយ មហាសាវជ្ជា។ តស្សា ចត្តារោ សម្ភារា – ភិន្ទិតព្ពោ បរោ, "ឥតិ ឥមេ នានា ភវិស្សន្តី"តិ ភេទបុរេក្ខារតា វា "ឥតិ អហំ បិយោ ភវិស្សាមិ វិស្សាសិកោ"តិ បិយកម្យតា វា, តជ្ជោ វាយាមោ, តស្ស តទត្ថវិជាននន្តិ។ បរេ បន អភិន្នេ កម្មបថភេទោ នត្ថិ, ភិន្នេយេវ ហោតិ។

បរស្ស មម្មច្ឆេទកកាយវចីបយោគសមុដ្ឋាបិកា ឯកន្តផរុសចេតនា ផរុសា វាចា។ មម្មច្ឆេទកោបិ បន បយោគោ ចិត្តសណ្ហតាយ ផរុសា វាចា ន ហោតិ។ មាតាបិតរោ ហិ កទាចិ បុត្តកេ ឯវម្បិ វទន្តិ "ចោរា វោ ខណ្ឌាខណ្ឌិកំ ករោន្តូ"តិ។ ឧប្បលបត្តម្បិ ច នេសំ ឧបរិ បតន្តំ ន ឥច្ឆន្តិ។ អាចរិយុបជ្ឈាយា ច កទាចិ និស្សិតកេ ឯវំ វទន្តិ "កឹ ឥមេ អហិរិកា អនោត្តប្បិនោ, និទ្ធមថ នេ"តិ។ អថ ច នេសំ អាគមាធិគមសម្បត្តឹ ឥច្ឆន្តិ។ យថា ច ចិត្តសណ្ហតាយ ផរុសា វាចា ន ហោតិ, ឯវំ វចនសណ្ហតាយ អផរុសា វាចាបិ ន ហោតិ។ ន ហិ មារាបេតុកាមស្ស "ឥមំ សុខំ សយាបេថា"តិ វចនំ អផរុសា វាចា ហោតិ, ចិត្តផរុសតាយ បនេសា ផរុសា វាចាវ។ សា យំ សន្ធាយ បវត្តិតា, តស្ស អប្បគុណតាយ អប្បសាវជ្ជា, មហាគុណតាយ មហាសាវជ្ជា។ តស្សា តយោ សម្ភារា – អក្កោសិតព្ពោ បរោ, កុបិតចិត្តំ, អក្កោសនាតិ។

អនត្ថវិញ្ញាបិកា កាយវចីបយោគសមុដ្ឋាបិកា អកុសលចេតនា សម្ផប្បលាបោ។ សោ អាសេវនមន្ទតាយ អប្បសាវជ្ជោ, អាសេវនមហន្តតាយ មហាសាវជ្ជោ។ តស្ស ទ្វេ សម្ភារា – ភារតយុទ្ធសីតាហរណាទិនិរត្ថកកថាបុរេក្ខារតា, តថារូបិកថាកថនញ្ចាតិ។ បរេ បន តំ កថំ អគណ្ហន្តេ កម្មបថភេទោ នត្ថិ, បរេន សម្ផប្បលាបេ គហិតេយេវ ហោតិ។

អភិជ្ឈាយតីតិ **អភិជ្ឈា**, បរភណ្ឌាភិមុខី ហុត្វា តន្និន្នតាយ បវត្តតីតិ អត្ថោ។ សា "អហោ វត ឥទំ មមស្សា"តិ ឯវំ បរភណ្ឌាភិជ្ឈាយនលក្ខណា, អទិន្នាទានំ វិយ អប្បសាវជ្ជា មហាសាវជ្ជា ច។ តស្ស ទ្វេ សម្ភារា – បរភណ្ឌំ, អត្តនោ បរិណាមនញ្ចាតិ។ បរភណ្ឌវត្ថុកេ ហិ លោភេ ឧប្បន្នេបិ ន តាវ កម្មបថភេទោ ហោតិ, យាវ "អហោ វត ឥទំ មមស្សា"តិ អត្តនោ ន បរិណាមេតិ។

ហិតសុខំ ព្យាបាទយតីតិ **ព្យាបាទោ**។ សោ បរវិនាសាយ មនោបទោសលក្ខណោ, ផរុសា វាចា វិយ អប្បសាវជ្ជោ មហាសាវជ្ជោ ច។ តស្ស ទ្វេ សម្ភារា – បរសត្តោ ច, តស្ស ច វិនាសចិន្តាតិ។ បរសត្តវត្ថុកេ ហិ កោធេ ឧប្បន្នេបិ ន តាវ កម្មបថភេទោ ហោតិ, យាវ "អហោ វតាយំ ឧច្ឆិជ្ជេយ្យ វិនស្សេយ្យា"តិ តស្ស វិនាសំ ន ចិន្តេតិ។

យថាភុច្ចគហណាភាវេន មិច្ឆា បស្សតីតិ **មិច្ឆាទិដ្ឋិ**។ សា "នត្ថិ ទិន្ន"ន្តិអាទិនា នយេន វិបរីតទស្សនលក្ខណា, សម្ផប្បលាបោ វិយ អប្បសាវជ្ជា, មហាសាវជ្ជា ច។ អបិច អនិយតា អប្បសាវជ្ជា, និយតា មហាសាវជ្ជា។ តស្សា ទ្វេ សម្ភារា – វត្ថុនោ ច គហិតាការវិបរីតតា, យថា ច តំ គណ្ហាតិ, តថាភាវេន តស្សុបដ្ឋានន្តិ។ តត្ថ នត្ថិកាហេតុកអកិរិយទិដ្ឋីហិ ឯវ កម្មបថភេទោ ហោតិ, ន អញ្ញទិដ្ឋីហិ។

ឥមេសំ បន ទសន្នំ អកុសលកម្មបថានំ ធម្មតោ, កោដ្ឋាសតោ, អារម្មណតោ, វេទនាតោ, មូលតោតិ បញ្ចហាការេហិ វិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។

តត្ថ **ធម្មតោ**តិ ឯតេសុ ហិ សត្ត បដិបាដិយា ចេតនាធម្មាវ ហោន្តិ, អភិជ្ឈាទយោ តយោ ចេតនាសម្បយុត្តា។

កោដ្ឋាសតោតិ បដិបាដិយា សត្ត, មិច្ឆាទិដ្ឋិ ចាតិ ឥមេ អដ្ឋ កម្មបថា ឯវ ហោន្តិ, នោ មូលានិ។ អភិជ្ឈាព្យាបាទា កម្មបថា ចេវ មូលានិ ច។ អភិជ្ឈា ហិ មូលំ បត្វា លោភោ អកុសលមូលំ ហោតិ, ព្យាបាទោ ទោសោ អកុសលមូលំ។

អារម្មណតោតិ បាណាតិបាតោ ជីវិតិន្ទ្រិយារម្មណតោ សង្ខារារម្មណោ។ អទិន្នាទានំ សត្តារម្មណំ វា សង្ខារារម្មណំ វា។ មិច្ឆាចារោ ផោដ្ឋព្ពវសេន សង្ខារារម្មណោ, សត្តារម្មណោតិបិ ឯកេ។ មុសាវាទោ សត្តារម្មណោ វា

សង្ខារារម្មណោ វា។ តថា បិសុណា វាចា។ ផរុសា វាចា សត្តារម្មណាវ សម្ផប្បលាបោ ទិដ្ឋសុតមុតវិញ្ញាតវសេន សត្តារម្មណោ វា សង្ខារារម្មណោ វា។ តថា អភិជ្ឈា។ ព្យាបាទោ សត្តារម្មណោវ។ មិច្ឆាទិដ្ឋិ តេភូមកធម្មវសេន សង្ខារារម្មណាវ។

វេទនាតោតិ បាណាតិបាតោ ទុក្ខវេទនោ ហោតិ។ កិញ្ចាបិ ហិ រាជានោ ចោរំ ទិស្វា ហសមានាបិ "គច្ឆថ ភណេ, មារេថ ន"ន្តិ វទន្តិ, សន្និដ្ឋាបកចេតនា បន នេសំ ទុក្ខសម្បយុត្តាវ ហោតិ។ អទិន្នាទានំ តិវេទនំ។ តញ្ហិ បរភណ្ឌំ ទិស្វា ហដ្ឋតុដ្ឋស្ស គណ្ហតោ សុខវេទនំ ហោតិ, ភីតតសិតស្ស គណ្ហតោ ទុក្ខវេទនំ, តថា វិបាក និស្សន្ទផលានិ បច្ចវេក្ខន្តស្ស។ គហណកាលេ មជ្ឈត្តភាវេ ឋិតស្ស បន គណ្ហតោ អទុក្ខមសុខវេទនំ ហោតិ។ មិច្ឆាចារោ សុខមជ្ឈត្តវសេន ទ្វិវេទនោ, សន្និដ្ឋាបកចិត្តេ បន មជ្ឈត្តវេទនោ ន ហោតិ។ មុសាវាទោ អទិន្នាទានេ វុត្តនយេនេវ តិវេទនោ, តថា បិសុណា វាចា។ ផរុសា វាចា ទុក្ខវេទនា។ សម្ផប្បលាបោ តិវេទនោ។ បរេសុ ហិ សាធុការំ ទេន្តេសុ ចេលាទីនិ ឧក្ខិបន្តេសុ ហដ្ឋតុដ្ឋស្ស សីតាហរណភារតយុទ្ធាទីនិ កថនកាលេ សោ សុខវេទនោ ហោតិ, បឋមំ ទិន្នវេតនេន ឯកេន បច្ឆា អាគន្ធា "អាទិតោ បដ្ឋាយ កថេហី"តិ វុត្តេ "និរវសេសំ យថានុសន្ធិកំ បកិណ្ណកកថំ កថេស្សាមិ នុ ខោ, នោ"តិ ទោមនស្សិតស្ស កថនកាលេ ទុក្ខវេទនោ ហោតិ, មជ្ឈត្តស្ស កថយតោ អទុក្ខមសុខវេទនោ ហោតិ។ អភិជ្ឈា សុខមជ្ឈត្តវសេន ទ្វិវេទនា, តថា មិច្ឆាទិដ្ឋិ។ ព្យាបាទោ ទុក្ខវេទនោ។

មូលតោតិ បាណាតិបាតោ ទោសមោហវសេន ទ្វិមូលកោ ហោតិ, អទិន្នាទានំ ទោសមោហវសេន វា លោភមោហវសេន វា, មិច្ឆាចារោ លោភមោហវសេន, មុសាវាទោ ទោសមោហវសេន វា លោភមោហវសេន វា។ តថា បិសុណា វាចា សម្ផប្បលាបោ ច។ ផរុសា វាចា ទោសមោហវសេន, អភិជ្ឈា មោហវសេន ឯកមូលា, តថា ព្យាបាទោ។ មិច្ឆាទិដ្ឋិ លោភមោហវសេន ទ្វិមូលាតិ។

អកុសលកម្មបថកថា និដ្ឋិតា។

បាណាតិបាតាទីហិ បន វិរតិយោ, អនភិជ្ឈាអព្យាបាទសម្មាទិដ្ឋិយោ ចាតិ ឥមេ ទស កុសលកម្មបថា នាម។ បាណាតិបាតាទីហិ ឯតាយ វិរមន្តិ, សយំ វា វិរមតិ, វិរមណមត្តមេវ វា ឯតន្តិ **វិរតិ**។ យា បាណាតិបាតាទីហិ វិរមន្តស្ស កុសលចិត្តសម្បយុត្តា វិរតិ, សា បភេទតោ តិវិធា ហោតិ សម្បត្តវិរតិ សមាទានវិរតិ សមុច្ឆេទវិរតីតិ។ តត្ថ អសមាទិន្នសិក្ខាបទានំ អត្តនោ ជាតិវយពាហុសច្ចាទីនិ បច្ចវេក្ខិត្វា "អយុត្តំ អម្ហាកំ ឯវរូបំ បាបំ កាតុ"ន្តិ សម្បត្តវត្ថុំ អវីតិក្កមន្តានំ ឧប្បជ្ជមានា វិរតិ **សម្បត្តវិរតិ** នាម។ សមាទិន្នសិក្ខាបទានំ បន សិក្ខាបទសមាទានេ ច តតុត្តរិ ច អត្តនោ ជីវិតម្បិ បរិច្ចជិត្វា វត្ថុំ អវីតិក្កមន្តានំ ឧប្បជ្ជមានា វិរតិ **សមាទានវិរតិ** នាម។ អរិយមគ្គសម្បយុត្តា បន វិរតិ **សមុច្ឆេទវិរតិ** នាម, យស្សា ឧប្បត្តិតោ បភុតិ អរិយបុគ្គលានំ "បាណំ ឃាតេស្សាមា"តិអាទិចិត្តម្បិ ន ឧប្បជ្ជតីតិ។

ឥទានិ អកុសលកម្មបថានំ វិយ ឥមេសំ កុសលកម្មបថានំ ធម្មតោ, កោដ្ឋាសតោ, អារម្មណតោ, វេទនាតោ, មូលតោតិ បញ្ចហាការេហិ វិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។

តត្ថ **ធម្មតោ**តិ ឯតេសុបិ បដិបាដិយា សត្ត ចេតនាបិ វដ្ដន្តិ វិរតិយោបិ, អន្តេ តយោ ចេតនាសម្បយុត្តាវ។

កោដ្ឋាសតោតិ បដិបាដិយា សត្ត កម្មបថា ឯវ, នោ មូលានិ, អន្តេ តយោ កម្មបថា ចេវ មូលានិ ច។ អនភិជ្ឈា ហិ មូលំ បត្វា អលោភោ កុសលមូលំ ហោតិ, អព្យាបាទោ អទោសោ កុសលមូលំ, សម្មាទិដ្ឋិ អមោហោ កុសលមូលំ។

អារម្មណតោតិ បាណាតិបាតាទីនំ អារម្មណានេវ ឯតេសំ អារម្មណានិ។ វីតិក្កមិតព្ពតោយេវ ហិ វេរមណី នាម ហោតិ។ យថា បន និព្ពានារម្មណោ អរិយមគ្គោ កិលេសេ បជហតិ, ឯវំ ជីវិតិន្ទ្រិយាទិអារម្មណាបេតេ កម្មបថា បាណាតិបាតាទីនិ ទុស្សីល្យានិ បជហន្តីតិ។

វេទនាតោតិ សព្ពេ សុខវេទនា វា ហោន្តិ មជ្ឈត្តវេទនា វា។ កុសលំ បត្វា ហិ ទុក្ខា វេទនា នាម នត្ថិ។

មូលតោតិ បដិបាដិយា សត្ត ញាណសម្បយុត្តចិត្តេន វិរមន្តស្ស អលោភអទោសអមោហវសេន តិមូលា ហោន្តិ។ ញាណវិប្បយុត្តចិត្តេន វិរមន្តស្ស អលោភាទោសវសេន ទ្វិមូលា។ អនភិជ្ឈា ញាណសម្បយុត្តចិត្តេន វិរ

មនុស្ស អទោសអមោហវសេន ទ្វិមូលា។ ញាណវិប្បយុត្តចិត្តេន វិរមន្តស្ស អទោសវសេន ឯកមូលា។ អលោភោ បន អត្តនាវ អត្តនោ មូលំ ន ហោតិ។ អព្យាបាទេបិ ឯសេវ នយោ។ សម្មាទិដ្ឋិ អលោភាទោសវសេន ទ្វិមូលាវាតិ។

កុសលកម្មបថកថា និដ្ឋិតា។

៩១. ឯវំ ទសកុសលកម្មបថវសេន សីលំ ទស្សេត្វា ឥទានិ នេក្ខម្មាទីនំ អរហត្តមគ្គបរិយោសានានំ សត្តតិំសធម្មានំ វសេន ទស្សេតុំ **នេក្ខម្មេន កាមច្ឆន្ទំ សំវរដ្ឋេន សីលំ, អវីតិក្កមដ្ឋេន សីល**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ យស្មា នេក្ខម្មេន កាមច្ឆន្ទំ សំវរតិ ន វីតិក្កមតិ, តស្មា នេក្ខម្មំ សីលន្តិ អធិប្បាយោ។ បច្ចត្តត្ថេ វា ករណវចនំ, នេក្ខម្មន្តិ អត្ថោ។ ឯស នយោ សេសេសុ។ បាឡិយំ បន នេក្ខម្មអព្យាបាទេ ទស្សេត្វា ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា សេសំ សង្ខិបិត្វា អន្តេ អរហត្តមគ្គោយេវ ទស្សិតោ។

ឯវំ សំវរអវីតិក្កមវសេន សីលំ ទស្សេត្វា ឥទានិ តេសំយេវ ទ្វិន្នំ បភេទទស្សនត្ថំ **បញ្ច សីលានិ បាណាតិបាតស្ស បហានំ សីល**ន្តិអាទិមាហ។ ឯត្ថ ច បាណាតិបាតស្ស បហានំ សីលំ, បាណាតិបាតា វេរមណី សីលំ, បាណាតិបាតស្ស បដិបក្ខចេតនា សីលំ, បាណាតិបាតស្ស សំវរោ សីលំ, បាណាតិបាតស្ស អវីតិក្កមោ សីលន្តិ យោជនា កាតព្ពា។ **បហាន**ន្តិ ច កោចិ ធម្មោ នាម នត្ថិ អញ្ញត្រ វុត្តប្បការានំ បាណាតិបាតាទីនំ អនុប្បាទមត្តតោ។ យស្មា បន តំ តំ បហានំ តស្ស តស្ស កុសលស្ស ធម្មស្ស បតិដ្ឋានដ្ឋេន ឧបធារណំ ហោតិ, វិប្បកិណ្ណសភាវាករណេន ច សមោធានំ, តស្មា បុព្ពេ វុត្តេនេវ ឧបធារណសមោធានសង្ខាតេន សីលនដ្ឋេន សីលន្តិ វុត្តំ។ ឥតរេ ចត្តារោ ធម្មា តតោ តតោ វេរមណិវសេន តស្ស តស្ស សំវរវសេន តទុភយសម្បយុត្តចេតនាវសេន តំ តំ អវីតិក្កមន្តស្ស អវីតិក្កមវសេន ច ចេតសោ បវត្តិសភាវំ សន្ធាយ វុត្តា។

អថ វា បហានម្បិ ធម្មតោ អត្ថិយេវ។ កថំ? បហីយតេ អនេន បាណាតិបាតាទិបដិបក្ខោ, បជហតិ វា តំ បដិបក្ខន្តិ បហានំ។ កិំ តំ? សព្ពេបិ កុសលា ខន្ធា។ អញ្ញេ បន អាចរិយា "នេក្ខម្មាទីសុបិ 'វេរមណី សីល'ន្តិ វចនមត្ថំ គហេត្វា សព្ពកុសលេសុបិ និយតយេវាបនកភូតា វិរតិ នាម អត្ថី"តិ វទន្តិ, ន តថា ឥធាតិ។ ឯវមិមេហិ បហានាទីហិ បញ្ចហិ បទេហិ វិសេសេត្វា បរិយន្តាបរិយន្តសីលទ្វយេ អបរិយន្តសីលមេវ វុត្តំ។ តស្មា ឯវ ហិ **ឯវរូបានិ សីលានិ ចិត្តស្ស អវិប្បដិសារាយ សំវត្តន្តិ...បេ.... សច្ឆិកាតព្ពំ សច្ឆិករោន្តោ សិក្ខតី**តិ វុត្តំ។

តត្ថ **អវិប្បដិសារាយ សំវត្តន្តី**តិ "សំវរោ អវិប្បដិសារត្ថាយា"តិ (បរិ. ៣៦៦) ច "អវិប្បដិសារត្ថានិ ខោ, អានន្ទ, កុសលានិ សីលានិ អវិប្បដិសារានិសំសានី"តិ (អ. និ. ១០.១; ១១.១) ច វចនតោ អវិប្បដិសារត្ថាយ សំវត្តន្តិ។ "អវិប្បដិសារោ បាមោជ្ជត្ថាយា"តិ (បរិ. ៣៦៦) ច "យោនិសោ មនសិករោតោ បាមោជ្ជំ ជាយតី"តិ (បដិ. ម. ១.៧៤) ច វចនតោ **បាមោជ្ជាយ សំវត្តន្តិ**។ "បាមោជ្ជំ បីតត្ថាយា"តិ (បរិ. ៣៦៦) ច "បមុទិតស្ស បីតិ ជាយតី"តិ (អ. និ. ៥.២៦; សំ. និ. ៥.៣៧៦; ទី. និ. ៣.៣២២) ច វចនតោ **បីតិយា សំវត្តន្តិ**។ "បីតិ បស្សទ្ធត្ថាយា"តិ (បរិ. ៣៦៦) ច "បីតិមនស្ស កាយោ បស្សម្ភតី"តិ (អ. និ. ៥.២៦; សំ. និ. ៥.៣៧៦; ទី. និ. ៣.៣២២) ច វចនតោ **បស្សទ្ធិយា សំវត្តន្តិ**។ "បស្សទ្ធិ សុខត្ថាយា"តិ (បរិ. ៣៦៦) ច "បស្សទ្ធកាយោ សុខំ វេទេតី"តិ (អ. និ. ៥.២៦; សំ. និ. ៥.៣៧៦; ទី. និ. ៣.៣២២) ច វចនតោ **សោមនស្សាយ សំវត្តន្តិ**។ ចេតសិកំ សុខញ្ហិ សោមនស្សន្តិ វុច្ចតិ។ **អាសេវនាយា**តិ ភុសា សេវនា អាសេវនា។ កស្ស អាសេវនា? អនន្តរំ សោមនស្សវចនេន សុខស្ស វុត្តត្តា សុខំ សិទ្ធំ។ "សុខិនោ ចិត្តំ សមាធិយតី"តិ (អ. និ. ៥.២៦; សំ. និ. ៥.៣៧៦; ទី. និ. ៣.៣២២) ច វចនតោ តេន សុខេន សមាធិ សិទ្ធោ ហោតិ។ ឯវំ សិទ្ធស្ស សមាធិស្ស អាសេវនា។ តស្ស សមាធិស្ស **អាសេវនាយ សំវត្តន្តិ**, បគុណពលវភាវាយ សំវត្តន្តីតិ អត្ថោ។ **ភាវនាយា**តិ តស្សេវ សមាធិស្ស វុឌ្ឍិយា។ **ពហុលីកម្មាយា**តិ តស្សេវ សមាធិស្ស បុនប្បុនំ កិរិយាយ។ អវិប្បដិសារាទិបវត្តិយា មូលការណំ ហុត្វា សមាធិស្ស សទ្ធិន្ទ្រិយាទិអលង្ការសាធនេន **អលង្ការាយ សំវត្តន្តិ**។ អវិប្បដិសារាទិកស្ស សមាធិសម្ភារស្ស សាធនេន **បរិក្ខារាយ សំវត្តន្តិ**។ "យេ ច ខោ ឥមេ បព្ពជិតេន ជីវិតបរិក្ខារា សមុទានេតព្ពា"តិអាទីសុ (ម. និ. ១.១៩២) វិយ ហិ ឯត្ថ សម្ភារត្ថោ បរិក្ខារសទ្ទោ។ "រថោ សីលបរិក្ខារោ, ឈានក្ខោ ចក្កវីរិយោ"តិអាទីសុ (សំ. និ. ៣.៥៤) បន អលង្ការត្ថោ។ "សត្តហិ នគរបរិក្ខារេហិ សុបរិក្ខតំ ហោតី"តិអាទីសុ (អ. និ. ៧.៦៧) បរិវារត្ថោ។ ឥធ បន អលង្ការបរិវារានំ វិសុំ អាគតត្តា សម្ភារត្ថោតិ វុត្តំ។ សម្ភារត្ថោ ច បច្ចយត្ថោតិ។ មូលការណភាវេនេវ សមាធិសម្បយុត្តផស្សាទិធម្មសម្បត្តិសាធនេន **បរិវារាយ សំវត្តន្តិ**។ សមាធិស្ស វិបស្សនាយ ច បទដ្ឋានភាវបាបនេន វសីភាវបាបនេន ច បរិបុណ្ណភាវសាធនតោ **បារិបូរិយា សំវត្តន្តិ**។

ឯវំ សីលូបនិស្សយេន សព្ពាការបរិបូរំ សមាធិំ ទស្សេត្វា ឥទានិ "សមាហិតេ ចិត្តេ យថាភូតំ ជានាតិ បស្សតិ, យថាភូតំ ជានំ បស្សំ និព្ពិន្ទតិ, និព្ពិន្ទំ វិរជ្ជតិ, វិរាគា វិមុច្ចតី"តិ (បដិ. ម. ១.៧៣; ទី. និ. ៣.៣៥៩)

វចនតោ សីលមូលកានិ សមាធិបទដ្ឋានានិ យថាភូតញាណទស្សនាទីនិ ទស្សេន្តោ **ឯកន្តនិព្ពិទាយា**តិអាទិមាហ។ និព្ពិទាយ ហិ ទស្សិតាយ តស្សា បទដ្ឋានភូតំ យថាភូតញាណទស្សនំ ទស្សិតមេវ ហោតិ។ តស្មិញ្ហិ អសិទ្ធេ និព្ពិទា ន សិជ្ឈតីតិ។ តានិ បន វុត្តត្ថានេវ។ យថាភូតញាណទស្សនំ បនេត្ថ សប្បច្ចយ នាមរូបបរិគ្គហោ។

ឯវំ អមតមហានិព្ពានបរិយោសានំ សីលប្បយោជនំ ទស្សេត្វា ឥទានិ តស្ស សីលស្ស អធិសីលសិក្ខាភាវំ តម្មូលកា ច អធិចិត្តអធិបញ្ញាសិក្ខា ទស្សេតុកាមោ **ឯវរូបានំ សីលានំ សំវរបារិសុទ្ធិ អធិសីល**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ សំវរោយេវ បារិសុទ្ធិ **សំវរបារិសុទ្ធិ**។ ឯវរូបានំ អបរិយន្តភូតានំ វិវដ្ដនិស្សិតានំ សីលានំ សំវរបារិសុទ្ធិ វិវដ្ដនិស្សិតត្តា សេសសីលតោ អធិកំ សីលន្តិ **អធិសីល**ន្តិ វុច្ចតិ។ **សំវរបារិសុទ្ធិយា ឋិតំ ចិត្ត**ន្តិ ឯទិសាយ សីលសំវរបារិសុទ្ធិយា បតិដ្ឋិតំ ចិត្តំ សុដ្ឋុ អវិប្បដិសារាទីនំ អាវហនតោ ន វិក្ខេបំ គច្ឆតិ, សមាធិស្មិំ បតិដ្ឋាតីតិ អត្ថោ។ អវិក្ខេបោយេវ បារិសុទ្ធិ **អវិក្ខេបបារិសុទ្ធិ**។ សោ សព្ពមលវិរហិតោ និព្ពេធភាគិយោ សមាធិ សេសសមាធិតោ អធិកត្តា **អធិចិត្ត**ន្តិ វុច្ចតិ។ ចិត្តសីសេន ហេត្ថ សមាធិ និទ្ទិដ្ឋោ។ **សំវរបារិសុទ្ធី សម្មា បស្សតី**តិ បរិសុទ្ធំ សីលសំវរំ ញាតបរិញ្ញាវសេន តីរណបរិញ្ញាវសេន ច សម្មា បស្សតិ, ឯវមេវ អវិក្ខេបបារិសុទ្ធិសង្ខាតំ បរិសុទ្ធំ សមាធិំ សម្មា បស្សតិ។ ឯវំ បស្សតោ ចស្ស ទស្សនសង្ខាតា បារិសុទ្ធិ **ទស្សនបារិសុទ្ធិ**។ សាយេវ សេសបញ្ញាយ អធិកត្តា **អធិបញ្ញា**តិ វុច្ចតិ។ **យោ តត្ថា**តិ យោ តត្ថ សំវរអវិក្ខេបទស្សនេសុ។ **សំវរដ្ឋោ**តិ សំវរភាវោ។ ឯវមេវ អវិក្ខេបដ្ឋទស្សនដ្ឋា ច វេទិតព្ពា។ អធិសីលមេវ សិក្ខា **អធិសីលសិក្ខា**។ ឯវំ ឥតរាបិ វេទិតព្ពា។

ឯវំ តិស្សោ សិក្ខាយោ ទស្សេត្វា ឥទានិ តាសំ បារិបូរិក្កមំ ទស្សេតុំ **ឥមា តិស្សោ សិក្ខាយោ អាវជ្ជន្តោ សិក្ខតី**តិអាទិមាហ។ តស្សត្ថោ – បច្ចេកំ បរិបូរេតុំ អាវជ្ជន្តោបិ សិក្ខតិ នាម, អាវជ្ជេត្វា “អយំ នាម សិក្ខា”តិ ជានន្តោបិ សិក្ខតិ នាម, ជានិត្វា បុនប្បុនំ បស្សន្តោបិ សិក្ខតិ នាម, បស្សិត្វា យថាទិដ្ឋំ បច្ចវេក្ខន្តោបិ សិក្ខតិ នាម, បច្ចវេក្ខិត្វា តត្ថេវ ចិត្តំ អចលំ កត្វា បតិដ្ឋបេន្តោបិ សិក្ខតិ នាម, តំតំសិក្ខាសម្បយុត្តសទ្ធាវីរិយសតិសមាធិបញ្ញាហិ សកសកកិច្ចំ ករោន្តោបិ សិក្ខតិ នាម, អភិញ្ញេយ្យាភិជាននាទិកាលេបិ តំ តំ កិច្ចំ ករោន្តោ តិស្សោបិ សិក្ខាយោ សិក្ខតិ នាមាតិ ។ បុន **បញ្ច សីលានី**តិអាទីនិ វុត្តត្ថានេវ។ **អរហត្តមគ្គេន សព្ពកិលេសាន**ន្តិអាទីសុ បន អរហន្តានំ សុដ្ឋុ វិប្បដិសារាទិអភាវតោ អាសេវនាទិភាវតោ ច តានិ បទានិ យុជ្ជន្តេវ។ **ឯកន្តនិព្ពិទាយា**តិអាទីនិ បន សតិបដ្ឋានសម្មប្បធានានិ វិយ មគ្គក្ខណេយេវ យោជេតព្ពានិ។

សំវរបារិសុទ្ធី សម្មា បស្សតិ, អវិក្ខេបបារិសុទ្ធី សម្មា បស្សតីតិ ឥទំ បន វចនទ្វយំ ផលសមាបត្តត្ថាយ វិបស្សនាវសេន យោជេតព្ពំ, ទុតិយវចនំ បន និរោធសមាបត្តត្ថាយ វិបស្សនាវសេនាបិ យុជ្ជតិ។ **អាវជ្ជន្តោ សិក្ខតី**តិអាទីសុ បញ្ចសុ វចនេសុ អរហតោ សិក្ខិតព្ពាភាវេបិ អសេក្ខសីលក្ខន្ធាទិសភាវតោ “សិក្ខតី”តិ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ **សទ្ធាយ អធិមុច្ចន្តោ សិក្ខតី**តិអាទីនិ បន មគ្គក្ខណញ្ញេវ សន្ធាយ វុត្តានិ។ អញ្ញានិបិ ឧបចារប្បនាវិបស្សនាមគ្គវសេន វុត្តានិ វចនានិ យថាយោគំ យោជេតព្ពានីតិ។

សីលមយញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. សមាធិភាវនាមយញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

៤៣. សមាធិភាវនាមយញាណនិទ្ទេសេ អាទិតោ តាវ ឯកកតោ បដ្ឋាយ យាវ ទសកា សមាធិប្បភេទំ ទស្សេន្តោ **ឯកោ សមាធី**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ចិត្តស្ស ឯកគ្គតា**តិ នានារម្មណវិក្ខេបាភាវតោ ឯកំ អារម្មណំ អគ្គំ ឧត្តមំ អស្សាតិ ឯកគ្គោ, ឯកគ្គស្ស ភាវោ ឯកគ្គតា។ សា បន ឯកគ្គតា ចិត្តស្ស, ន សត្តស្សាតិ ទស្សនត្ថំ “ចិត្តស្សា”តិ វុត្តំ។ ទុកេ **លោកិយោ**តិ លោកោ វុច្ចតិ លុជ្ជនបលុជ្ជនដ្ឋេន វដ្ដំ, តស្មិំ បរិយាបន្នភាវេន លោកេ និយុត្តោតិ លោកិយោ។ **លោកុត្តរោ**តិ ឧត្តិណ្ណោតិ ឧត្តរោ, លោកេ អបរិយាបន្នភាវេន លោកតោ ឧត្តរោតិ លោកុត្តរោ។ តិកេ សវិតក្កោ ច សោ សវិចារោ ចាតិ **សវិតក្កសវិចារោ**។ ឯវំ **អវិតក្កអវិចារោ**។ វិតក្កវិចារេសុ វិចារោវ មត្តា បមាណំ ឯតស្សាតិ វិចារមត្តោ, វិចារតោ ឧត្តរិ វិតក្កេន សទ្ធិំ សម្បយោគំ ន គច្ឆតីតិ អត្ថោ។ អវិតក្កោ ច សោ វិចារមត្តោ ចាតិ **អវិតក្កវិចារមត្តោ**។ តីសុបិ វិច្ឆេទំ កត្វាបិ បឋន្តិ។ ចតុក្កបញ្ចកា វុត្តត្ថា ។ ឆក្កេ បុនប្បុនំ ឧប្បជ្ជនតោ សតិយេវ អនុស្សតិ, បវត្តិតព្ពដ្ឋានម្ហិយេវ វា បវត្តត្តា សទ្ធាបព្ពជិតស្ស កុលបុត្តស្ស អនុរូបា សតីតិបិ អនុស្សតិ, ពុទ្ធំ អារព្ភ ឧប្បន្នា អនុស្សតិ ព**ុទ្ធានុស្សតិ**។ អរហតាទិពុទ្ធគុណារម្មណាយ សតិយា ឯតំ អធិវចនំ។ តស្សា ពុទ្ធានុស្សតិយា វសេន ចិត្តស្ស ឯកគ្គតាយេវ ឧទ្ធច្ចសង្ខាតស្ស វិក្ខេបស្ស បដិបក្ខភាវតោ ន វិក្ខេបោតិ **អវិក្ខេបោ**។ ធម្មំ អារព្ភ ឧប្បន្នា អនុស្សតិ **ធម្មានុស្សតិ**។ ស្វាក្ខាតតាទិធម្មគុណារម្មណាយ សតិយា ឯតំ អធិវចនំ។ សង្ឃំ អារព្ភ ឧប្បន្នា អនុស្សតិ **សង្ឃានុស្សតិ**។ សុប្បដិបន្នតាទិសង្ឃគុណារម្មណាយ សតិយា ឯតំ អធិវចនំ ។ សីលំ អារព្ភ ឧប្បន្នា អនុស្សតិ **សីលានុស្សតិ**។ អត្តនោ អ

ខណ្ឌតាទិសីលគុណារម្មណាយ សតិយា ឯតំ អធិវចនំ។ ចាគំ អារព្ភ ឧប្បន្នា អនុស្សតិ **ចាគានុស្សតិ**។ អត្តនោ មុត្តចាគតាទិចាគគុណារម្មណាយ សតិយា ឯតំ អធិវចនំ។ ទេវតា អារព្ភ ឧប្បន្នា អនុស្សតិ **ទេវតានុស្សតិ**។ ទេវតា សក្ខិដ្ឋានេ ឋបេត្វា អត្តនោ សទ្ធាទិគុណារម្មណាយ សតិយា ឯតំ អធិវចនំ។

សត្តកេ **សមាធិកុសលតា**តិ ឯកវិធាទិភេទេន អនេកភេទេ សមាធិម្ហិ “អយមេវំវិធោ សមាធិ, អយមេវំវិធោ សមាធី”តិ ឆេកភាវោ។ សមាធិបរិច្ឆេទកបញ្ញាយេតំ អធិវចនំ។ សមាធិឧប្បាទនវិធានេបិ ឆេកភាវោ សមាធិកុសលតា។

សមាធិស្ស សមាបត្តិកុសលតាតិ ឧប្បាទិតស្ស សមាធិស្ស សមាបជ្ជនេ ឆេកភាវោ។ ឯតេន សមាបជ្ជនវសិតា វុត្តា ហោតិ។

សមាធិស្ស ឋិតិកុសលតាតិ សមាបន្នស្ស សមាធិស្ស សន្តតិវសេន យថារុចិ ឋបនេ ឆេកភាវោ។ ឯតេន អធិដ្ឋានវសិតា វុត្តា ហោតិ។ អថ វា និមិត្តគ្គហណេន ចស្ស បុន តេ អាការេ សម្បាទយតោ អប្បនាមត្តមេវ ឥជ្ឈតិ, ន ចិរដ្ឋានំ។ ចិរដ្ឋានំ បន សមាធិបរិបន្ថានំ ធម្មានំ សុវិសោធិតត្តា ហោតិ។ យោ ហិ ភិក្ខុ កាមាទីនវបច្ចវេក្ខណាទីហិ កាមច្ឆន្ទំ ន សុដ្ឋុ វិក្ខម្ភេត្វា, កាយបស្សទ្ធិវសេន កាយទុដ្ឋុល្លំ ន សុប្បដិប្បស្សទ្ធំ កត្វា, អារម្ភធាតុមនសិការាទិវសេន ថិនមិទ្ធំ ន សុដ្ឋុ បដិវិនោទេត្វា, សមថនិមិត្តមនសិការាទិវសេន ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចំ ន សុដ្ឋុ សមូហតំ កត្វា, អញ្ញេបិ សមាធិបរិបន្ថេ ធម្មេ ន សុដ្ឋុ វិសោធេត្វា ឈានំ សមាបជ្ជតិ, សោ អវិសោធិតំ អាសយំ បវិដ្ឋភមរោ វិយ, អសុទ្ធំ ឧយ្យានំ បវិដ្ឋរាជា វិយ ច ខិប្បមេវ និក្ខមតិ។ យោ បន សមាធិបរិបន្ថេ ធម្មេ សុដ្ឋុ វិសោធេត្វា ឈានំ សមាបជ្ជតិ, សោ សុវិសោធិតំ អាសយំ បវិដ្ឋភមរោ វិយ, សុបរិសុទ្ធំ ឧយ្យានំ បវិដ្ឋរាជា វិយ ច សកលម្បិ ទិវសភាគំ អន្តោសមាបត្តិយំយេវ ហោតិ។ តេនាហុ បោរាណា –

> “កាមេសុ ឆន្ទំ បដិឃំ វិនោទយេ, ឧទ្ធច្ចថីនំ វិចិកិច្ឆបញ្ចមំ;
> វិវេកបាមោជ្ជករេន ចេតសា, រាជាវ សុទ្ធន្តគតោ តហឹ រមេ”តិ ។

តស្មា “ចិរដ្ឋិតិកាមេន បារិបន្ថិកធម្មេ សោធេត្វា ឈានំ សមាបជ្ជិតព្ព”ន្តិ វុត្តត្តា តំ វិធឹ សម្បាទេត្វា សមាធិស្ស ចិរដ្ឋិតិករណេ ឆេកភាវោតិ វុត្តំ ហោតិ។

សមាធិស្ស វុដ្ឋានកុសលតាតិ សន្តតិវសេន យថារុចិ បវត្តស្ស សមាធិស្ស យថាបរិច្ឆិន្នកាលេយេវ វុដ្ឋានេន សមាធិស្ស វុដ្ឋានេ ឆេកភាវោ។ “យស្ស ហិ ធម្មំ បុរិសោ វិជញ្ញា”តិអាទីសុ (ជា. ១.១០.១៥២) វិយ និស្សក្កត្ថេ វា សាមិវចនំ កតន្តិ វេទិតព្ពន្តិ។ ឯតេន វុដ្ឋានវសិតា វុត្តា ហោតិ។

សមាធិស្ស កល្លតាកុសលតាតិ អគិលានភាវោ អរោគភាវោ កល្លតា។ គិលានោ ហិ អកល្លកោតិ វុច្ចតិ។ វិនយេបិ វុត្តំ “នាហំ, ភន្តេ, អកល្លកោ”តិ (បារា. ១៥១)។ អនង្គណសុត្តវត្ថសុត្តេសុ (ម. និ. ១.៥៧ អាទយោ, ៧០ អាទយោ) វុត្តានំ ឈានបដិលាភបច្ចនីកានំ បាបកានំ ឥច្ឆាវចរានំ អភាវេន ច អភិជ្ឈាទីនំ ចិត្តស្ស ឧបក្កិលេសានំ វិគមេន ច សមាធិស្ស អគិលានភាវករណេ ឆេកភាវោ សមាធិស្ស កល្លតាកុសលតា, កិលេសគេលញ្ញរហិតភាវេ កុសលតាតិ វុត្តំ ហោតិ។ អថ វា **កល្លតា**តិ កម្មញ្ញតា កម្មញ្ញតាបរិយាយត្តា កល្លវចនស្ស។ “យា ចិត្តស្ស អកល្លតា អកម្មញ្ញតា”តិ (ធ. ស. ១១៦២) ហិ វុត្តំ “កល្លចិត្តំ មុទុចិត្តំ វិនីវរណចិត្ត”ន្តិ (ទី. និ. ១.២៩៨; ម. និ. ២.៣៩៥; មហាវ. ២៦) ច។ ឯត្ថ កល្លសទ្ទោ កម្មញ្ញត្ថោ។ តស្មា កសិណានុលោមតោ កសិណបដិលោមតោ កសិណានុលោមបដិលោមតោ ឈានានុលោមតោ ឈានបដិលោមតោ ឈានានុលោមបដិលោមតោ ឈានុក្កន្តិកតោ កសិណុក្កន្តិកតោ ឈានកសិណុក្កន្តិកតោ អង្គសង្កន្តិតោ អារម្មណសង្កន្តិតោ អង្គារម្មណសង្កន្តិតោ អង្គវវត្ថានតោ អារម្មណវវត្ថានតោតិ ឥមេហិ ចុទ្ទសហិ អាការេហិ, អង្គារម្មណវវត្ថានតោតិ ឥមិនា សហ បញ្ចទសហិ វា អាការេហិ ចិត្តបរិទមនេន សមាធិស្ស កម្មញ្ញភាវករណេ កុសលភាវោតិ វុត្តំ ហោតិ។

សមាធិស្ស គោចរកុសលតាតិ សមាធិស្ស គោចរេសុ កសិណាទីសុ អារម្មណេសុ តំ តំ ឈានំ សមាបជ្ជិតុកាមតាយ យថារុចិ អាវជ្ជនករណវសេន តេសុ អារម្មណេសុ ឆេកភាវោ។ ឯតេន កសិណាវជ្ជនវសេន អាវជ្ជនវសិតា វុត្តា ហោតិ។ អថ វា តស្មឹ តស្មឹ ទិសាភាគេ កសិណផរណវសេន ឯវំ ផុដ្ឋស្ស កសិណស្ស ចិរដ្ឋានវសេន ច សមាធិស្ស គោចរេសុ ឆេកភាវោ។

សមាធិស្ស អភិនីហារកុសលតាតិ ឯកត្តនយេន ហេដ្ឋាហេដ្ឋាសមាធឹ ឧបរូបរិសមាធិភាវូបនយនេន អភិនីហរណេ អភិនិន្នាមនេ ឆេកភាវោ។ ឧបចារជ្ឈានញ្ហិ វសិប្បត្តំ បឋមជ្ឈានត្ថាយ វិបស្សនត្ថាយ វា អភិនីហរតិ, ឯវំ បឋមជ្ឈានាទីនិ ទុតិយជ្ឈានាទិអត្ថាយ វិបស្សនត្ថាយ វា, ចតុត្ថជ្ឈានំ អរូបសមាបត្តត្ថាយ អភិញ្ញត្ថាយ វិបស្សនត្ថាយ វា, អាកាសានញ្ចាយតនាទយោ វិញ្ញាណញ្ចាយតនាទិអត្ថាយ វិបស្សនត្ថាយ វា អភិនីហរតីតិ ឯវំ សមាធិស្ស តត្ថ តត្ថ អភិនីហារកុសលតា។ យស្មា បន កុសលតា នាម បញ្ញា, សា សមាធិ ន ហោតិ, តស្មា សមាធិបរិណាយកបញ្ញាវសេន សត្តវិធោ សមាធិ វុត្តោតិ វេទិតព្ពោ។

កេចិ បន អាចរិយា “សមាធិកុសលតាតិ យេន មនសិការេន ចិត្តំ ន វិក្ខិបតិ, តត្ថ កុសលតា។ សមាបត្តិកុសលតាតិ យេន មនសិការេន សមាបជ្ជន្តស្ស ឈានង្គានិ បាតុភវន្តិ, តត្ថ កុសលតា។ ឋិតិកុសលតាតិ យេន មនសិការេន អប្បិតោ សមាធិ ន វិក្ខិបតិ, តត្ថ កុសលតា។ វុដ្ឋានកុសលតាតិ នីវរណវុដ្ឋានំ ជានាតិ បឋមជ្ឈានេ, អង្គវុដ្ឋានំ ជានាតិ តីសុ ឈានេសុ, អារម្មណវុដ្ឋានំ ជានាតិ អរូបសមាបត្តីសុ, វិក្ខេបវុដ្ឋានំ ជានាតិ វិសយាធិមត្តេសុ, សច្ឆន្ទវុដ្ឋានំ ជានាតិ បរិយន្តកាលេ ច អវសានករណីយកាលេ ច។ កល្លតាកុសលតាតិ ចិត្តផាសុតាយ សរីរផាសុតាយ អាហារផាសុតាយ សេនាសនផាសុតាយ បុគ្គលផាសុតាយ ច សមាធិស្ស កល្លតា ហោតីតិ ជានាតិ។ គោចរកុសលតាតិ អារម្មណស្ស បរិច្ឆេទំ កាតុំ ជានាតិ, ទិសាផរណំ កាតុំ ជានាតិ, វឌ្ឍេតុំ ជានាតិ។ អភិនីហារកុសលតាតិ តត្ថ តត្ថ សម្មា មនសិការេន ចិត្តំ អភិនីហរតិ អភិនិន្នាមេតិ, ឧបចារេ វសិប្បត្តេ បឋមជ្ឈានេ អភិនីហរតិ, ឯវំ ឧបរូបរិឈានេសុ អភិញ្ញាសុ អរូបសមាបត្តីសុ វិបស្សនាសុ ច អភិនីហរតិ។ ឯវំ តត្ថ តត្ថ អភិនីហារកុសលតា”តិ ឯវមេតេសំ បទានំ អត្ថំ វណ្ណយន្តិ។

អដ្ឋកំ វុត្តត្ថមេវ។ នវកេ **រូបាវចរោ**តិ “កតមេ ធម្មា រូបាវចរា? ហេដ្ឋតោ ព្រហ្មបារិសជ្ជំ បរិយន្តំ ករិត្វា ឧបរិតោ អកនិដ្ឋេ ទេវេ អន្តោករិត្វា”តិអាទិនា (ធ. ស. ១២៨៩) នយេន វុត្តេសុ រូបាវចរធម្មេសុ បរិយាបន្នោ។ តត្រាយំ វចនត្ថោ – រូបក្ខន្ធសង្ខាតំ រូបំ ឯត្ថ អវចរតិ, ន កាមោតិ រូបាវចរោ។ រូបក្ខន្ធោបិ ហិ រូបន្តិ វុច្ចតិ “រូបក្ខន្ធោ រូប”ន្តិអាទីសុ (យម. ១.ខន្ធយមក.២) វិយ។ សោ បន ព្រហ្មបារិសជ្ជព្រហ្មបុរោហិតមហាព្រហ្មានំ បរិត្តាភអប្បមាណាភអាភស្សរានំ បរិត្តសុភអប្បមាណសុភសុភកិណ្ហានំ អសញ្ញសត្តវេហប្ផលានំ អវិហាតប្បសុទស្សសុទស្សីអកនិដ្ឋានញ្ច វសេន សោឡសវិធោ បទេសោ។ សោ រូបាវចរសង្ខាតោ បទេសោ ឧត្តរបទលោបំ កត្វា “រូប”ន្តិ វុច្ចតិ, តស្មិំ រូបេ អវចរតីតិ រូបាវចរោ។ រូបភវោ វា រូបំ, តស្មិំ អវចរតីតិ រូបាវចរំ។ កិញ្ចាបិ ហិ ឯសោ សមាធិ កាមភវេបិ អវចរតិ, យថា បន សង្គាមេ អវចរណតោ សង្គាមាវចរោតិ លទ្ធនាមោ នាគោ នគរេ ចរន្តោបិ សង្គាមាវចរោតិ វុច្ចតិ, ថលចរា ជលចរា ច បាណិនោ អថលេ អជលេ ច ឋិតាបិ ថលចរា ជលចរាតិ វុច្ចន្តិ, ឯវមយំ អញ្ញត្ថ អវចរន្តោបិ រូបាវចរោតិ វុត្តោ។ អបិច រូបភវសង្ខាតេ រូបេ បដិសន្ធឹ អវចារេតីតិបិ រូបាវចរោ។ **ហីនោ**តិ លាមកោ។ ហីនុត្តមានំ មជ្ឈេ ភវោ **មជ្ឈោ**។ មជ្ឈិមោតិបិ បាឋោ, សោយេវត្ថោ។ បធានភាវំ នីតោ **បណីតោ,** ឧត្តមោតិ អត្ថោ។ ឯតេ បន អាយូហនវសេន វេទិតព្ពា។ យស្ស ហិ អាយូហនក្ខណេ ឆន្ទោ វា ហីនោ ហោតិ វីរិយំ វា ចិត្តំ វា វីមំសា វា, សោ ហីនោ នាម។ យស្ស តេ ធម្មា មជ្ឈិមា, សោ មជ្ឈិមោ។ យស្ស បណីតា, សោ បណីតោ។ ឧប្បាទិតមត្តោ វា ហីនោ, នាតិសុភាវិតោ មជ្ឈិមោ, អតិសុភាវិតោ វសិប្បត្តោ បណីតោ។ **អរូបាវចរោ** រូបាវចរេ វុត្តនយានុសារេន វេទិតព្ពោ។

សុញ្ញតោ សមាធីតិអាទីសុ “សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចា ទុក្ខា អនត្តា”តិ វិបស្សនាបដិបាដិយា វិបស្សន្តស្ស អនត្តានុបស្សនាយ មគ្គវុដ្ឋានេ ជាតេ យស្មា សា វិបស្សនា អត្តវិរហិតេសុ សង្ខារេសុ សុញ្ញតោ បវត្តា, តស្មា សុញ្ញតា នាម ហោតិ។ តាយ សិទ្ធោ អរិយមគ្គសមាធិ **សុញ្ញតោ សមាធិ** នាម ហោតិ, សុញ្ញតវសេន បវត្តសមាធីតិ អត្ថោ។ វិបស្សនាយ បវត្តាការេន ហិ សោ បវត្តតិ។ អនិច្ចានុបស្សនាយ មគ្គវុដ្ឋានេ ជាតេ យស្មា សា វិបស្សនា និច្ចនិមិត្តបដិបក្ខវសេន បវត្តា, តស្មា អនិមិត្តា នាម ហោតិ។ តាយ សិទ្ធោ អរិយមគ្គសមាធិ **អនិមិត្តោ សមាធិ** នាម ហោតិ, និច្ចនិមិត្តវិរហិតោ សមាធីតិ អត្ថោ។ វិបស្សនាយ បវត្តាការេន ហិ សោ បវត្តតិ។ ទុក្ខានុបស្សនាយ មគ្គវុដ្ឋានេ ជាតេ យស្មា សា វិបស្សនា បណិធិបដិបក្ខវសេន បវត្តា, តស្មា អប្បណិហិតា នាម ហោតិ។ តាយ សិទ្ធោ អរិយមគ្គសមាធិ **អប្បណិហិតោ សមាធិ** នាម ហោតិ, បណិធិវិរហិតោ សមាធីតិ អត្ថោ។ វិបស្សនាយ បវត្តាការេន ហិ សោ បវត្តតិ។ តាទិសា ឯវ តយោ ផលសមាធយោបិ ឯតេហិយេវ តីហិ សមាធីហិ គហិតា ហោន្តីតិ វេទិតព្ពា។ លោកុត្តរសមាធីនំ បន បណីតត្តា ហីនាទិភេទោ ន ឧទ្ធដោ។

ទសកេ **ឧទ្ធុមាតកសញ្ញាវសេនា**តិអាទីសុ ភស្តា វិយ វាយុនា ឧទ្ធំ ជីវិតបរិយាទានា យថានុក្កមំ សមុគ្គតេន សូនភាវេន ឧទ្ធុមាតត្តា ឧទ្ធុមាតំ, ឧទ្ធុមាតមេវ **ឧទ្ធុមាតកំ,** បដិកូលត្តា វា កុច្ឆិតំ ឧទ្ធុមាតន្តិ ឧទ្ធុមាតកំ។ តថារូបស្ស ឆវសរីរស្សេតំ អធិវចនំ។ វិនីលំ វុច្ចតិ វិបរិភិន្នវណ្ណំ, វិនីលមេវ **វិនីលកំ,** បដិកូលត្តា វា កុច្ឆិតំ វិនីលន្តិ វិនីលកំ។ មំសុស្សទដ្ឋានេសុ រត្តវណ្ណស្ស, បុព្ពសន្និចយដ្ឋានេសុ សេតវណ្ណស្ស, យេភុយ្យេន ច នីលវណ្ណស្ស នីលដ្ឋានេ នីលសាដកបារុតស្សេវ ឆវសរីរស្សេតំ អធិវចនំ។ បរិភិន្នដ្ឋានេសុ វិស្សន្ទមានបុព្ពំ វិបុព្ពំ, វិបុព្ព

មេវ **វិបុព្ពកំ,** បដិកូលត្តា វា កុច្ឆិតំ វិបុព្ពន្តិ វិបុព្ពកំ។ តថារូបស្ស ឆវសរីរស្សេតំ អធិវចនំ។ វិច្ឆិទ្ទំ វុច្ចតិ ទ្វិធា ឆិន្ទនេន អបធារិតំ, វិច្ឆិទ្ទមេវ **វិច្ឆិទ្ទកំ,** បដិកូលត្តា វា កុច្ឆិតំ វិច្ឆិទ្ទន្តិ វិច្ឆិទ្ទកំ។ វេមជ្ឈេ ឆិន្នស្ស ឆវសរីរស្សេតំ អធិវចនំ។ ឥតោ ច ឯត្តោ ច វិវិធាការេន សោណសិង្គាលាទីហិ ខាយិតន្តិ វិក្ខាយិតំ, វិខាយិតន្តិ វត្តព្ពេ វិក្ខាយិតន្តិ វុត្តំ។ វិក្ខាយិតមេវ **វិក្ខាយិតកំ,** បដិកូលត្តា វា កុច្ឆិតំ វិក្ខាយិតន្តិ វិក្ខាយិតកំ។ តថារូបស្ស ឆវសរីរស្សេតំ អធិវចនំ។ វិវិធំ ខិត្តំ វិក្ខិត្តំ, វិក្ខិត្តមេវ **វិក្ខិត្តកំ,** បដិកូលត្តា វា កុច្ឆិតំ វិក្ខិត្តន្តិ វិក្ខិត្តកំ។ អញ្ញេន ហត្ថំ អញ្ញេន បាទំ អញ្ញេន សីសន្តិ ឯវំ តតោ តតោ ខិត្តស្ស ឆវសរីរស្សេតំ អធិវចនំ។ ហតញ្ច តំ បុរិមនយេនេវ វិក្ខិត្តកញ្ចាតិ **ហតវិក្ខិត្តកំ**។ កាកបទាការេន អង្គបច្ចង្គេសុ សត្ថេន ហនិត្វា វុត្តនយេន វិក្ខិត្តស្ស ឆវសរីរស្សេតំ អធិវចនំ។ លោហិតំ កិរតិ វិក្ខិបតិ ឥតោ ចិតោ ច បគ្ឃរតីតិ **លោហិតកំ**។ បគ្ឃរិតលោហិតមក្ខិតស្ស ឆវសរីរស្សេតំ អធិវចនំ។ បុឡវា វុច្ចន្តិ កិមយោ, បុឡវេ កិរតីតិ **បុឡវកំ**។ កិមិបរិបុណ្ណស្ស ឆវសរីរស្សេតំ អធិវចនំ។ អដ្ឋិយេវ **អដ្ឋិកំ,** បដិកូលត្តា វា កុច្ឆិតំ អដ្ឋីតិ អដ្ឋិកំ។ អដ្ឋិសង្ខលិកាយបិ ឯកដ្ឋិកស្សាបិ ឯតំ អធិវចនំ។ ឥមានិ ច បន ឧទ្ធុមាតកាទីនិ និស្សាយ ឧប្បន្ននិមិត្តានម្បិ និមិត្តេសុ បដិលទ្ធជ្ឈានានម្បិ ឯតានេវ នាមានិ។ តថ បន ឧទ្ធុមាតកនិមិត្តេ បដិកូលាការគាហិកា អប្បនាវសេន ឧប្បន្នា សញ្ញា ឧទ្ធុមាតកសញ្ញា, តស្សា ឧទ្ធុមាតកសញ្ញាយ វសេន **ឧទ្ធុមាតកសញ្ញាវសេន**។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **បញ្ចបញ្ញាស សមាធី**តិ ឯកកាទិវសេន វុត្តា។

៤៤. ឯវំ ឯកកាទិវសេន សមាធិប្បភេទំ ទស្សេត្វា ឥទានិ អញ្ញេនបិ បរិយាយេន សមាធី ទស្សេតុកាមោ **អបិចា**តិ អញ្ញំ បរិយាយារម្ភំ ទស្សេត្វា **បញ្ចវីសតី**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សមាធិស្ស សមាធិដ្ឋា**តិ សមាធិស្ស សមាធិភាវេ សភាវា, យេហិ សភាវេហិ សោ សមាធិ ហោតិ, តេ តស្មិំ អត្ថា នាម។ **បរិគ្គហដ្ឋេន សមាធី**តិ សទ្ធាទីហិ ឥន្ទ្រិយេហិ បរិគ្គហិតត្តា តស្មា បរិគ្គហិតសភាវេន សមាធិ។ តានេវ ច ឥន្ទ្រិយានិ អញ្ញមញ្ញបរិវារានិ ហោន្តិ, ភាវនាបារិបូរិយា បរិបុណ្ណានិ ច ហោន្តិ។ តស្មា **បរិវារដ្ឋេន បរិបូរដ្ឋេន សមាធិ**។ តេសំយេវ សមាធិវសេន ឯការម្មណមបេក្ខិត្វា **ឯកគ្គដ្ឋេន,** នានារម្មណវិក្ខេបាភាវមបេក្ខិត្វា **អវិក្ខេបដ្ឋេន,** លោកុត្តរស្សេវ មហាតា វីរិយពលបគ្គហេន បត្តព្ពត្តា លោកុត្តរមគ្គស្សេវ ច បរិហានិវសេន វិសារាភាវតោ ហេដ្ឋា គហិតបគ្គហដ្ឋអវិសារដ្ឋា ឥធ ន គហិតាតិ វេទិតព្ពា។ កិលេសកាលុស្សិយស្សាភាវេន **អនាវិលដ្ឋេន សមាធិ**។ អវិកម្បត្តា **អនិញ្ជនដ្ឋេន សមាធិ**។ វិក្ខម្ភនវសេន សមុច្ឆេទវសេន វា កិលេសេហិ វិមុត្តត្តា អារម្មណេ ច អធិមុត្តត្តា **វិមុត្តដ្ឋេន សមាធិ**។

ឯកត្តុបដ្ឋានវសេន ចិត្តស្ស ឋិតត្តាតិ សមាធិយោគេនេវ ឯការម្មណេ ភុសំ បតិដ្ឋានវសេន ចិត្តស្ស អារម្មណេ និច្ចលភាវេន បតិដ្ឋិតត្តា។ អដ្ឋសុ យុគលេសុ ឯសតិ នេសតិ, អាទិយតិ នាទិយតិ, បដិបជ្ជតិ ន បដិបជ្ជតីតិ ឥមានិ តីណិ យុគលានិ អប្បនាវីថិតោ បុព្ពភាគេ ឧបចារស្ស មុទុមជ្ឈាធិមត្តតាវសេន វុត្តានីតិ វេទិតព្ពានិ, ឈាយតិ ឈាបេតីតិ ឥទំ អប្បនាវីថិយំ ឧបចារវសេន វេទិតព្ពំ។ ឯសិតត្តា នេសិតត្តា, អាទិន្នត្តា អនាទិន្នត្តា, បដិបន្នត្តា នប្បដិបន្នត្តា, ឈាតត្តា ន ឈាបិតត្តាតិ ឥមានិ ចត្តារិ យុគលានិ អប្បនាវសេន វុត្តានីតិ វេទិតព្ពានិ។

តត្ថ **សមំ ឯសតីតិ សមាធី**តិអាទីសុ **សម**ន្តិ អប្បនំ។ សា ហិ បច្ចនីកធម្មេ សមេតិ នាសេតីតិ សមា, បច្ចនីកវិសមាភាវតោ វា សមភូតាតិ សមា។ តំ សមំ ឯសតិ អជ្ឈាសយវសេន គវេសតិ។ **ឥតិ**សទ្ទោ ការណត្ថោ, យស្មា សមំ ឯសតិ, តស្មា សមាធីតិ អត្ថោ។ **វិសមំ នេសតី**តិ តំ តំ ឈានបច្ចនីកសង្ខាតំ វិសមំ ន ឯសតិ។ មុទុភូតោ ហិ បុព្ពភាគសមាធិ អាទិភូតត្តា **សមំ ឯសតិ, វិសមំ នេសតិ** នាម។ មជ្ឈិមភូតោ ចិរភូតត្តា **សមំ អាទិយតិ, វិសមំ នាទិយតិ** នាម។ អធិមត្តភូតោ អប្បនាវីថិយា អាសន្នភូតត្តា **សមំ បដិបជ្ជតិ, វិសមំ នប្បដិបជ្ជតិ** នាម។ **សមំ ឈាយតី**តិ ភាវនបុំសកវចនំ, សមំ ហុត្វា ឈាយតិ, សមេន វា អាការេន ឈាយតីតិ អត្ថោ។ អប្បនាវីថិយញ្ហិ សមាធិ បច្ចនីកធម្មវិគមេន សន្តត្តា, សន្តាយ អប្បនាយ អនុកូលភាវេន ច ឋិតត្តា សមេនាការេន បវត្តតិ។ **ឈាយតី**តិ ច បជ្ជលតីតិ អត្ថោ "ឯតេ មណ្ឌលមាឡេ ទីបា ឈាយន្តិ (ទី. និ. ១.១៥៩) សព្ពរត្តិំ, សព្ពរត្តិយោ ច តេលប្បទីបោ ឈាយតិ, តេលប្បទីបោ ចេត្ថ ឈាយេយ្យា"តិអាទីសុ (សំ. និ. ៤.២៥៥-២៥៦) វិយ។ សមំ ជាយតីតិបិ បាឋោ , សមេនាការេន ឧប្បជ្ជតីតិ អត្ថោ។ ឈាយតិ ឈាបេតីតិ យុគលត្តា បន បុរិមបាឋោវ សុន្ទរតរោ។ **ឈាបេតី**តិ ច ទហតីតិ អត្ថោ។ សោ ហិ សមាធិបច្ចនីកធម្មេ ទូរតរករណេន ទហតិ នាម។ ឯសនានេសនាទីនំ បន អប្បនាយ សិទ្ធត្តា "ឯសិតត្តា នេសិតត្តា"តិអាទីហិ អប្បនាសមាធិ វុត្តោ។ **សមំ ឈាតត្តា**តិ សមំ ជលិតត្តា។ សមំ ជាតត្តាតិបិ បាឋោ។ ឥតិ ឥមេសំ អដ្ឋន្នំ យុគលានំ វសេន សោឡស, បុរិមា ច នវាតិ ឥមេ បញ្ចវីសតិ សមាធិស្ស សមាធិដ្ឋា។

សមោ ច ហិតោ ច សុខោ ចាតិ សមាធីតិ ឥទំ បន បញ្ចវីសតិយា អាការេហិ សាធិតស្ស សមាធិស្ស អត្ថសាធនត្ថំ វុត្តំ។ តត្ថ **សមោ**តិ សមសទ្ទស្ស, សំសទ្ទស្ស វា អត្ថោ។ សោ ហិ បច្ចនីកក្ខោភវិសមវិរហិតត្តា សមោ។

ហិតោតិ អាធិសទ្ទស្ស អត្ថោ, អារម្មណេ អាហិតោ និច្ចលភាវករណេន បតិដ្ឋាបិតោតិ អធិប្បាយោ។ ឧភយេន សមោ ច អាហិតោ ចាតិ សមាធីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **សុខោ**តិ សន្តង្គេន សុខោ។ “យាយំ, ភន្តេ, អទុក្ខមសុខា វេទនា, សន្តស្មឹ ឯសា បណីតេ សុខេ វុត្តា ភគវតា”តិ (ម. និ. ២.៨៨) ច “ឧបេក្ខា បន សន្តត្តា, សុខមិច្ចេវ ភាសិតា”តិ ច វុត្តត្តា តេន សន្តង្គេន សុខសទ្ទេន ឧបេក្ខាសហគតសមាធិបិ គហិតោ ហោតិ។ អនិយាមេន ហិ សព្ពសមាធយោ ឥធ វុច្ចន្តិ។ តេន ច សុខសទ្ទេន អាហិតភាវស្ស ការណំ វុត្តំ ហោតិ។ យស្មា សន្តោ, តស្មា ឯការម្មណេ អាហិតោតិ អធិប្បាយោ វេទិតព្ពោតិ។

សមាធិភាវនាមយញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ធម្មដ្ឋិតិញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

៤៥. ធម្មដ្ឋិតិញាណនិទ្ទេសេ **អវិជ្ជាសង្ខារានំ ឧប្បាទដ្ឋិតី**តិអាទីសុ តិដ្ឋន្តិ ឯតាយ សង្ខារាតិ ឋិតិ។ កា សា? អវិជ្ជា។ សា ហិ សង្ខារានំ ឧប្បាទាយ និព្ពត្តិយា ឋិតិ ការណន្តិ **ឧប្បាទដ្ឋិតិ**។ ឧប្បន្នានំ បវត្តិយាបិ ការណន្តិ **បវត្តដ្ឋិតិ**។ កិញ្ចាបិ ហិ ជនកបច្ចយស្ស ជននក្ខណេយេវ កិច្ចានុភាវោ ហោតិ, តេន បន ជនិតានំយេវ បវត្តត្តា សកក្ខណេ បវត្តិយាបិ ការណំ នាម ហោតិ, សន្តតិវសេន វា បវត្តិយា ការណន្តិ អត្ថោ ។ **បវត្ត**ន្តិ ច នបុំសកេ ភាវវចនមេតំ, តស្មា បវត្តំ បវត្តីតិ អត្ថតោ ឯកំ។ បវត្តិសទ្ទស្ស បន បាកដត្តា តេន យោជេត្វា អត្ថោ វុត្តោ។ ភាវេបិ ឋិតិសទ្ទស្ស សិជ្ឈនតោ ន ឥធ ភាវេ ឋិតិសទ្ទោ, ការណេ ឋិតិសទ្ទោតិ ទស្សនត្ថំ **និមិត្តដ្ឋិតី**តិ វុត្តំ, និមិត្តភូតា ឋិតីតិ អត្ថោ, ការណភូតាតិ វុត្តំ ហោតិ។ ន កេវលំ និមិត្តមត្តំ ហោតិ, អថ ខោ សង្ខារជននេ សព្យាបារា វិយ ហុត្វា អាយូហតិ វាយមតីតិ បច្ចយសមត្ថតំ ទស្សេន្តោ **អាយូហនដ្ឋិតី**តិ អាហ, អាយូហនភូតា ឋិតីតិ អត្ថោ។ យស្មា អវិជ្ជា សង្ខារេ ឧប្បាទយមានា ឧប្បាទេ សំយោជេតិ នាម, ឃដេតីតិ អត្ថោ។ សង្ខារេ បវត្តយមានា បវត្តិយំ បលិពុន្ធតិ នាម, ពន្ធតីតិ អត្ថោ។ តស្មា **សញ្ញោគដ្ឋិតិ បលិពោធដ្ឋិតី**តិ វុត្តា។ សញ្ញោគភូតា ឋិតិ, បលិពោធភូតា ឋិតីតិ អត្ថោ។ យស្មា អវិជ្ជាវ សង្ខារេ ឧប្បាទយមានា ឧប្បាទាយ បវត្តិយា ច មូលការណដ្ឋេន សមុទយោ នាម, សមុទយភូតា ឋិតីតិ **សមុទយដ្ឋិតិ**, មូលការណភូតា ឋិតីតិ អត្ថោ។ អវិជ្ជាវ សង្ខារានំ ឧប្បាទេ ជនកបច្ចយត្តា, បវត្តិយំ ឧបត្ថម្ភកបច្ចយត្តា **ហេតុដ្ឋិតិ បច្ចយដ្ឋិតី**តិ វុត្តា, ហេតុភូតា ឋិតិ, បច្ចយភូតា ឋិតីតិ អត្ថោ។ ជនកបច្ចយោ ហិ ហេតូតិ, ឧបត្ថម្ភកោ បច្ចយោតិ វុច្ចតិ។ ឯវំ សេសេសុបិ យោជេតព្ពំ។

ភវោ ជាតិយា, ជាតិ ជរាមរណស្សាតិ ឯត្ថ បន ឧប្បាទដ្ឋិតិ សញ្ញោគដ្ឋិតិ ហេតុដ្ឋិតីតិ ឧប្បាទវសេន យោជិតានិ បទានិ ជាតិជរាមរណវន្តានំ ខន្ធានំ វសេន បរិយាយេន វុត្តានីតិ វេទិតព្ពានិ។ កេចិ បន “ឧប្បាទាយ ឋិតិ ឧប្បាទដ្ឋិតី”តិ ឯវមាទិនា នយេនេត្ថ អត្ថំ វណ្ណយន្តិ។ **អវិជ្ជា បច្ចយោ**តិ អវិជ្ជាយ សង្ខារានំ បច្ចយភាវំ អបេក្ខិត្វា វុត្តំ។ អវិជ្ជាយបិ បច្ចយសម្ភូតត្តា តស្សា អបិ បច្ចយបរិគ្គហណទស្សនត្ថំ **ឧភោបេតេ ធម្មា បច្ចយសមុប្បន្នាតិ បច្ចយបរិគ្គហេ បញ្ញា**តិ វុត្តំ។ ឯវំ សេសេសុបិ យោជេតព្ពំ។ **ជាតិ បច្ចយោ, ជរាមរណំ បច្ចយសមុប្បន្ន**ន្តិ បន បរិយាយេន វុត្តំ។ **អតីតម្បិ អទ្ធាន**ន្តិ អតិក្កន្តម្បិ កាលំ។ **អនាគតម្បិ អទ្ធាន**ន្តិ អប្បត្តម្បិ កាលំ។ ឧភយត្ថាបិ អច្ចន្តសំយោគត្ថេ ឧបយោគវចនំ។

៤៦. ឥទានិ នវាការវារានន្តរំ តេ នវាការេ វិហាយ ហេតុបដិច្ចបច្ចយបទេហេវ យោជេត្វា **អវិជ្ជា ហេតុ, សង្ខារា ហេតុសមុប្បន្នា**តិអាទយោ តយោ វារា និទ្ទិដ្ឋា។ នវាការវារេ ជនកឧបត្ថម្ភកវសេន បច្ចយោ វុត្តោ។ ឥធ បន ហេតុវារស្ស បច្ចយវារស្ស ច វិសុំ អាគតត្តា **ហេតូ**តិ ជនកបច្ចយត្តំ, **បច្ចយោ**តិ ឧបត្ថម្ភកបច្ចយត្តំ វេទិតព្ពំ ឯកេកស្សាបិ អវិជ្ជាទិកស្ស បច្ចយស្ស ឧភយថា សម្ភវតោ។ បដិច្ចវារេ **អវិជ្ជា បដិច្ចា**តិ អត្តនោ ឧប្បាទេ សង្ខារានំ អវិជ្ជាបេក្ខត្តា សង្ខារេហិ អវិជ្ជា បដិមុខំ ឯតព្ពា គន្តព្ពាតិ បដិច្ចា។ ឯតេន អវិជ្ជាយ សង្ខារុប្បាទនសមត្ថតា វុត្តា ហោតិ។ **សង្ខារា បដិច្ចសមុប្បន្នា**តិ សង្ខារា អវិជ្ជំ បដិច្ច តទភិមុខំ បវត្តនតោ បដិមុខំ កត្វា ន វិហាយ សមំ ឧប្បន្នា។ ឯវំ សេសេសុបិ លិង្គានុរូបេន យោជេតព្ពំ។ អវិជ្ជា បដិច្ចាតិ ឧស្សុក្កវសេន វា បាឋោ, អត្ថោ បនេត្ថ អវិជ្ជា អត្តនោ បច្ចយេ បដិច្ច បវត្តាតិ បាឋសេសវសេន យោជេតព្ពោ។ ឯវំ សេសេសុបិ។ ចតូសុបិ ច ឯតេសុ វារេសុ ទ្វាទសន្នំ បដិច្ចសមុប្បាទង្គានំ បច្ចយស្សេវ វសេន ធម្មដ្ឋិតិញាណស្ស និទ្ទិសិតព្ពត្តា អវិជ្ជាទីនំ ឯកាទសន្នំយេវ អង្គានំ វសេន ធម្មដ្ឋិតិញាណំ និទ្ទិដ្ឋំ, ជរាមរណស្ស បន អន្តេ ឋិតត្តា តស្ស វសេន ន និទ្ទិដ្ឋំ។ ជរាមរណស្សាបិ សោកបរិទេវទុក្ខទោមនស្សុបាយាសានំ បច្ចយត្តា ជរាមរណំ តេសំ បច្ចយំ កត្វា ឧបបរិក្ខមានស្ស តស្សាបិ ជរាមរណស្ស វសេន ធម្មដ្ឋិតិញាណំ យុជ្ជតេវ។

៤៧. ឥទានិ តានេវ ទ្វាទស បដិច្ចសមុប្បាទង្គានិ វីសតិអាការវសេន វិភជិត្វា ចតុសង្ខេបតិយទ្ធតិសន្ធិយោ ទស្សេត្វា ធម្មដ្ឋិតិញាណំ និទ្ទិសិតុកាមោ **បុរិមកម្មភវស្មិ**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **បុរិមកម្មភវស្មិ**ន្តិ បុរិមេ

កម្មភវេ, អតីតជាតិយំ កម្មភវេ ករិយមានេតិ អត្ថោ។ **មោហោ អវិជ្ជា**តិ យោ តទា ទុក្ខាទីសុ មោហោ, យេន មូឡ្ហោ កម្មំ ករោតិ, សា អវិជ្ជា។ **អាយូហនា សង្ខារា**តិ តំ កម្មំ ករោន្តស្ស បុរិមចេតនាយោ, យថា “ទានំ ទស្សាមី”តិ ចិត្តំ ឧប្បាទេត្វា មាសម្បិ សំវច្ឆរម្បិ ទានូបករណានិ សជ្ជេន្តស្ស ឧប្បន្នា បុរិមចេតនាយោ។ បដិគ្គាហកានំ បន ហត្ថេ ទក្ខិណំ បតិដ្ឋាបយតោ ចេតនា ភវោតិ វុច្ចតិ។ ឯកាវជ្ជនេសុ វា ឆសុ ជវនេសុ ចេតនា អាយូហនា សង្ខារា នាម, សត្តមជវនេ ចេតនា ភវោ។ យា កាចិ វា បន ចេតនា ភវោ, តំសម្បយុត្តា អាយូហនា សង្ខារា នាម។

និកន្តិ តណ្ហាតិ យា កម្មំ ករោន្តស្ស តស្ស ផលេ ឧបបត្តិភវេ និកាមនា បត្ថនា, សា តណ្ហា នាម។ **ឧបគមនំ ឧបាទាន**ន្តិ យំ កម្មភវស្ស បច្ចយភូតំ “ឥមស្មឹ នាម កម្មេ កតេ កាមា សម្បជ្ជន្តី”តិ វា “ឥទំ កត្វា អសុកស្មឹ នាម ឋានេ កាមេ សេវិស្សាមី”តិ វា “អត្តា ឧច្ឆិន្នោ សុឧច្ឆិន្នោ ហោតី”តិ វា “សុខី ហោតី វិគតបរិឡាហោ”តិ វា “សីលព្ពតំ សុខេន បរិបូរតី”តិ វា បវត្តំ ឧបគមនំ ទឡ្ហគហណំ, ឥទំ ឧបាទានំ នាម។ **ចេតនា ភវោ**តិ អាយូហនាវសានេ វុត្តា ចេតនា ភវោ នាម។ **បុរិមកម្មភវស្មិ**ន្តិ អតីតជាតិយា កម្មភវេ ករិយមានេ បវត្តា។ **ឥធ បដិសន្ធិយា បច្ចយា**តិ បច្ចុប្បន្នបដិសន្ធិយា បច្ចយភូតា។

ឥធ បដិសន្ធិ វិញ្ញាណន្តិ យំ បច្ចុប្បន្នភវស្ស ភវន្តរបដិសន្ធានវសេន ឧប្បន្នត្តា បដិសន្ធីតិ វុច្ចតិ, តំ វិញ្ញាណំ។ **ឱក្កន្តិ នាមរូប**ន្តិ យា គព្ភេ រូបារូបធម្មានំ ឱក្កន្តិ អាគន្ត្វា បវិសនំ វិយ, ឥទំ នាមរូបំ។ **បសាទោ អាយតន**ន្តិ យោ បសន្នភាវោ, ឥទំ អាយតនំ។ ជាតិគ្គហណេន ឯកវចនំ កតំ។ ឯតេន ចក្ខាទីនិ បញ្ចាយតនានិ វុត្តានិ។ “បភស្សរមិទំ, ភិក្ខវេ, ចិត្តំ, តញ្ច ខោ អាគន្តុកេហិ ឧបក្កិលេសេហិ ឧបក្កិលិដ្ឋ”ន្តិ (អ. និ. ១.៤៩) ឯត្ថ ភវង្គចិត្តំ អធិប្បេតន្តិ វចនតោ ឥធាបិ មនាយតនស្ស វិបាកភូតត្តា, តស្ស ច កិលេសកាលុស្សិយាភាវេន បសន្នត្តា បសាទវចនេន មនាយតនម្បិ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ **ផុដ្ឋោ ផស្សោ**តិ យោ អារម្មណំ ផុដ្ឋោ ផុសន្តោ ឧប្បន្នោ, អយំ ផស្សោ។ **វេទយិតំ វេទនា**តិ យំ បដិសន្ធិវិញ្ញាណេន វា សឡាយតនបច្ចយេន វា ផស្សេន សហ ឧប្បន្នំ វិបាកវេទយិតំ, អយំ វេទនា។ **ឥធុបបត្តិភវស្មឹ បុរេកតស្ស កម្មស្ស បច្ចយា**តិ បច្ចុប្បន្នេ វិបាកភវេ អតីតជាតិយំ កតស្ស កម្មស្ស បច្ចយេន បវត្តន្តីតិ អត្ថោ។

ឥធ បរិបក្កត្តា អាយតនានន្តិ បរិបក្កាយតនស្ស កម្មករណកាលេ មោហាទយោ ទស្សិតា។ **អាយតឹ បដិសន្ធិយា**តិ អនាគតេ បដិសន្ធិយា។ អាយតឹ បដិសន្ធិ **វិញ្ញាណ**ន្តិអាទីនិ វុត្តត្ថានិ។

កថំ បន ទ្វាទសហិ បដិច្ចសមុប្បាទង្គេហិ ឥមេ វីសតិ អាការា គហិតា ហោន្តីតិ? អវិជ្ជា សង្ខារាតិ ឥមេ ទ្វេ អតីតហេតុយោ សរូបតោ វុត្តា។ យស្មា បន អវិទ្វា បរិតស្សតិ, បរិតស្សិតោ ឧបាទិយតិ, តស្សុបាទានបច្ចយា ភវោ, តស្មា តេហិ ទ្វីហិ គហិតេហិ តណ្ហុបាទានភវាបិ គហិតាវ ហោន្តិ។ បច្ចុប្បន្នេ វិញ្ញាណនាមរូបសឡាយតនផស្សវេទនា សរូបតោ វុត្តាយេវ។ តណ្ហុបាទានភវា បច្ចុប្បន្នហេតុយោ សរូបតោ វុត្តា ។ ភវេ បន គហិតេ តស្ស បុព្ពភាគា តំសម្បយុត្តា វា សង្ខារា គហិតាវ ហោន្តិ, តណ្ហុបាទានគ្គហណេន ច តំសម្បយុត្តា។ យាយ វា មូឡ្ហោ កម្មំ ករោតិ, សា អវិជ្ជា គហិតាវ ហោតិ។ អនាគតេ ជាតិ ជរាមរណន្តិ ទ្វេ សរូបេន វុត្តានិ, ជាតិជរាមរណគ្គហណេនេវ បន វិញ្ញាណាទីនិ បញ្ច អនាគតផលានិ គហិតានេវ ហោន្តិ។ តេសំយេវ ហិ ជាតិជរាមរណានីតិ ឯវំ ទ្វាទសហិ អង្គេហិ វីសតិ អាការា គហិតា ហោន្តិ។

“អតីតេ ហេតវោ បញ្ច, ឥទានិ ផលបញ្ចកំ;
ឥទានិ ហេតវោ បញ្ច, អាយតឹ ផលបញ្ចក”ន្តិ។ –

គាថាយ អយមេវត្ថោ វុត្តោ។ **ឥតិមេ**តិ ឥតិ ឥមេ។ ឥតិ ឥមេតិ វា បាឋោ។

ចតុសង្ខេបេតិ ចតុរោ រាសី។ អតីតេ បញ្ច ហេតុធម្មា ឯកោ ហេតុសង្ខេបោ, បច្ចុប្បន្នេ បញ្ច ផលធម្មា ឯកោ ផលសង្ខេបោ, បច្ចុប្បន្នេ បញ្ច ហេតុធម្មា ឯកោ ហេតុសង្ខេបោ, អនាគតេ បញ្ច ផលធម្មា ឯកោ ផលសង្ខេបោ។

តយោ អទ្ធេតិ តយោ កាលេ។ បឋមបញ្ចកវសេន អតីតកាលោ, ទុតិយតតិយបញ្ចកវសេន បច្ចុប្បន្នកាលោ, ចតុត្ថបញ្ចកវសេន អនាគតកាលោ វេទិតព្ពោ។

តិសន្ធិន្តិ តយោ សន្ធយោ អស្សាតិ តិសន្ធិ, តំ តិសន្ធឹ។ អតីតហេតុបច្ចុប្បន្នផលានមន្តរា ឯកោ ហេតុផលសន្ធិ, បច្ចុប្បន្នផលអនាគតហេតូនមន្តរា ឯកោ ផលហេតុសន្ធិ, បច្ចុប្បន្នហេតុអនាគតផលានមន្តរា ឯកោ

ហេតុផលសន្ធិ។

បដិច្ចសមុប្បាទបាឡិយំ សរូបតោ អាគតវសេន បន អវិជ្ជាសង្ខារា ឯកោ សង្ខេបោ, វិញ្ញាណនាមរូបសឡាយតនផស្សវេទនា ទុតិយោ, តណ្ហុបាទានភវា តតិយោ, ជាតិជរាមរណំ ចតុត្ថោ។ អវិជ្ជាសង្ខារាតិ ទ្វេ អង្គានិ អតីតកាលានិ, វិញ្ញាណាទីនិ ភវាវសានានិ អដ្ឋ បច្ចុប្បន្នកាលានិ , ជាតិជរាមរណន្តិ ទ្វេ អនាគតកាលានិ។ សង្ខារវិញ្ញាណានំ អន្តរា ឯកោ ហេតុផលសន្ធិ, វេទនាតណ្ហានមន្តរា ឯកោ ផលហេតុសន្ធិ, ភវជាតីនមន្តរា ឯកោ ហេតុផលសន្ធិ។

វីសតិយា អាការេហីតិ វីសតិយា កោដ្ឋាសេហិ។ ចតុសង្ខេបេ ច តយោ អទ្ធេ ច តិសន្ធី បដិច្ចសមុប្បាទញ្ច វីសតិយា អាការេហិ ជានាតីតិ សម្ពន្ធោ។

ជានាតីតិ សុតានុសារេន ភាវនារម្ភញាណេន ជានាតិ។ **បស្សតី**តិ ញាតមេវ ចក្ខុនា ទិដ្ឋំ វិយ ហត្ថតលេ អាមលកំ វិយ ច ផុដំ កត្វា ញាណេនេវ បស្សតិ។ **អញ្ញាតី**តិ ទិដ្ឋមរិយាទេនេវ អាសេវនំ ករោន្តោ ញាណេនេវ ជានាតិ។ មរិយាទត្ថោ ហិ ឯត្ថ អាការោ។ **បដិវិជ្ឈតី**តិ ភាវនាបារិបូរិយា និដ្ឋំ បាបេន្តោ ញាណេនេវ បដិវេធំ ករោតិ។ សលក្ខណវសេន វា ជានាតិ, សរសវសេន បស្សតិ, បច្ចុបដ្ឋានវសេន អញ្ញាតិ, បទដ្ឋានវសេន បដិវិជ្ឈតិ។

តត្ថ **បដិច្ចសមុប្បាទោ**តិ បច្ចយធម្មា វេទិតព្ពា។ **បដិច្ចសមុប្បន្នា ធម្មា**តិ តេហិ តេហិ បច្ចយេហិ និព្ពត្តធម្មា។ កថមិទំ ជានិតព្ពន្តិ ចេ? ភគវតោ វចនេន។ ភគវតា ហិ បដិច្ចសមុប្បាទបដិច្ចសមុប្បន្នធម្មទេសនាសុត្តេ –

> “កតមោ ច, ភិក្ខវេ, បដិច្ចសមុប្បាទោ, ជាតិបច្ចយា, ភិក្ខវេ, ជរាមរណំ, ឧប្បាទា វា តថាគតានំ អនុប្បាទា វា តថាគតានំ ឋិតាវ សា ធាតុ ធម្មដ្ឋិតតា ធម្មនិយាមតា ឥទប្បច្ចយតា, តំ តថាគតោ អភិសម្ពុជ្ឈតិ អភិសមេតិ, អភិសម្ពុជ្ឈិត្វា អភិសមេត្វា អាចិក្ខតិ ទេសេតិ បញ្ញាបេតិ បដ្ឋបេតិ វិវរតិ វិភជតិ ឧត្តានីករោតិ ‘បស្សថា’តិ ចាហ។ ជាតិបច្ចយា, ភិក្ខវេ, ជរាមរណំ, ភវបច្ចយា, ភិក្ខវេ, ជាតិ… បេ… អវិជ្ជាបច្ចយា, ភិក្ខវេ, សង្ខារា។ ឧប្បាទា វា តថាគតានំ…បេ… ឧត្តានីករោតិ ‘បស្សថា’តិ ចាហ។ អវិជ្ជាបច្ចយា, ភិក្ខវេ, សង្ខារា។ ឥតិ ខោ, ភិក្ខវេ, យា តត្រ តថតា អវិតថតា អនញ្ញថតា ឥទប្បច្ចយតា។ អយំ វុច្ចតិ, ភិក្ខវេ, បដិច្ចសមុប្បាទោ”តិ (សំ. និ. ២.២០) –

ឯវំ បដិច្ចសមុប្បាទំ ទេសេន្តេន តថតាទីហិ វេវចនេហិ បច្ចយធម្មាវ បដិច្ចសមុប្បាទោតិ វុត្តា។ តស្មា ជរាមរណាទីនំ បច្ចយលក្ខណោ បដិច្ចសមុប្បាទោ, ទុក្ខានុពន្ធនរសោ កុម្មគ្គបច្ចុបដ្ឋានោ, អយម្បិ សបច្ចយត្ថា អត្ថេនោ វិសេសបច្ចយបទដ្ឋានោ។

ឧប្បាទា វា អនុប្បាទា វាតិ ឧប្បាទេ វា អនុប្បាទេ វា, តថាគតេសុ ឧប្បន្នេសុបិ អនុប្បន្នេសុបីតិ អត្ថោ។ **ឋិតាវ សា ធាតូ**តិ ឋិតោវ សោ បច្ចយសភាវោ, ន កទាចិ ជាតិជរាមរណស្ស បច្ចយោ ន ហោតីតិ អត្ថោ។ **ធម្មដ្ឋិតតា ធម្មនិយាមតា ឥទប្បច្ចយតា**តិ ជាតិបច្ចយោយេវ។ ជាតិបច្ចយេន ហិ ជរាមរណសង្ខាតោ បច្ចយសមុប្បន្នធម្មោ តទាយត្តតាយ តិដ្ឋតិ, ជាតិបច្ចយោវ ជរាមរណធម្មំ និយមេតិ, តស្មា ជាតិ “ធម្មដ្ឋិតតា ធម្មនិយាមតា”តិ វុច្ចតិ។ ជាតិយេវ ឥមស្ស ជរាមរណស្ស បច្ចយោតិ ឥទប្បច្ចយោ, ឥទប្បច្ចយោវ **ឥទប្បច្ចយតា។ តន្តិ** តំ បច្ចយំ។ **អភិសម្ពុជ្ឈតី**តិ ញាណេន អភិសម្ពុជ្ឈតិ។ **អភិសមេតី**តិ ញាណេន អភិសមាគច្ឆតិ។ **អាចិក្ខតី**តិ កថេតិ។ **ទេសេតី**តិ ទស្សេតិ។ **បញ្ញាបេតី**តិ ជានាបេតិ។ **បដ្ឋបេតី**តិ ញាណមុខេ ឋបេតិ។ **វិវរតី**តិ វិវរិត្វា ទស្សេតិ។ **វិភជតី**តិ វិភាគតោ ទស្សេតិ។ **ឧត្តានីករោតី**តិ បាកដំ ករោតិ។ **ឥតិ ខោ**តិ ឯវំ ខោ។ **យា តត្រា**តិ យា តេសុ “ជាតិបច្ចយា ជរាមរណ”ន្តិអាទីសុ ។ សោ បនាយំ បដិច្ចសមុប្បាទោ តេហិ តេហិ បច្ចយេហិ អនូនាធិកេហេវ តស្ស តស្ស ធម្មស្ស សម្ភវតោ **តថតា**តិ, សាមគ្គឹ ឧបគតេសុ បច្ចយេសុ មុហុត្តម្បិ តតោ និព្ពត្តនធម្មានំ អសម្ភវាភាវតោ **អវិតថតា**តិ, អញ្ញធម្មបច្ចយេហិ អញ្ញធម្មានុប្បត្តិតោ **អនញ្ញថតា**តិ, យថាវុត្តានំ ឯតេសំ ជរាមរណាទីនំ បច្ចយតោ វា បច្ចយសមូហតោ វា **ឥទប្បច្ចយតា**តិ វុត្តោ។ តត្រាយំ វចនត្ថោ – ឥមេសំ បច្ចយា ឥទប្បច្ចយា, ឥទប្បច្ចយា ឯវ ឥទប្បច្ចយតា, ឥទប្បច្ចយានំ វា សមូហោ ឥទប្បច្ចយតា។ លក្ខណំ បនេត្ថ សទ្ទសត្ថតោ វេទិតព្ពន្តិ។

ធម្មដ្ឋិតិញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. សម្មសនញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

៤៨. សម្មសនញាណនិទ្ទេសេ **យំ កិញ្ចី**តិ អនវសេសបរិយាទានំ។ **រូប**ន្តិ អតិប្បសង្គនិយមនំ។ ឯវំ បទទ្វយេនាបិ រូបស្ស អសេសបរិគ្គហោ កតោ ហោតិ។ អថស្ស អតីតាទិនា វិភាគំ អារភតិ។ តញ្ហិ កិញ្ចិ អតីតំ កិញ្ចិ អនាគតាទិភេទន្តិ។ ឯស នយោ វេទនាទីសុបិ។ តត្ថ រូបំ តាវ អទ្ធាសន្តតិសមយខណវសេន ចតុធា អតីតំ នាម ហោតិ, តថា អនាគតបច្ចុប្បន្នំ។ តត្ថ **អទ្ធាវសេន** តាវ ឯកស្ស ឯកស្មិំ ភវេ បដិសន្ធិតោ បុព្ពេ អតីតំ, ចុតិតោ ឧទ្ធំ អនាគតំ, ឧភិន្នមន្តរេ បច្ចុប្បន្នំ។ **សន្តតិវសេន** សភាគឯកឧតុសមុដ្ឋានំ ឯកាហារសមុដ្ឋានញ្ច បុព្ពាបរិយភាវេន វត្តមានម្បិ បច្ចុប្បន្នំ, តតោ បុព្ពេ វិសភាគឧតុអាហារសមុដ្ឋានំ អតីតំ, បច្ឆា អនាគតំ។ ចិត្តជំ ឯកវីថិឯកជវនឯកសមាបត្តិសមុដ្ឋានំ បច្ចុប្បន្នំ, តតោ បុព្ពេ អតីតំ, បច្ឆា អនាគតំ, កម្មសមុដ្ឋានស្ស បាដិយេក្កំ សន្តតិវសេន អតីតាទិភេទោ នត្ថិ, តេសញ្ញេវ បន ឧតុអាហារចិត្តសមុដ្ឋានានំ ឧបត្ថម្ភនវសេន តស្ស អតីតាទិភាវោ វេទិតព្ពោ។ **សមយវសេន** ឯកមុហុត្តបុព្ពណ្ហសាយន្ហរត្តិន្ទិវាទីសុ សមយេសុ សន្តានវសេន បវត្តមានំ តំ តំ សមយំ បច្ចុប្បន្នំ នាម, តតោ បុព្ពេ អតីតំ, បច្ឆា អនាគតំ។ **ខណវសេន** ឧប្បាទាទិខណត្តយបរិយាបន្នំ បច្ចុប្បន្នំ, តតោ បុព្ពេ អនាគតំ, បច្ឆា អតីតំ។ អបិច អតិក្កន្តហេតុបច្ចយកិច្ចំ អតីតំ, និដ្ឋិតហេតុកិច្ចមនិដ្ឋិតបច្ចយកិច្ចំ បច្ចុប្បន្នំ, ឧភយកិច្ចមសម្បត្តំ អនាគតំ។ សកិច្ចក្ខណេ វា បច្ចុប្បន្នំ, តតោ បុព្ពេ អនាគតំ, បច្ឆា អតីតំ។ ឯត្ថ ច ខណាទិកថាវ និប្បរិយាយា សេសា សបរិយាយា។

អជ្ឈត្តន្តិ បញ្ចសុបិ ខន្ធេសុ តេជ និយកជ្ឈត្តំ អធិប្បេតំ, តស្មា អត្តនោ សន្តានេ បវត្តំ បាដិបុគ្គលិកំ រូបំ អជ្ឈត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ តតោ ពហិភូតំ បន ឥន្ទ្រិយពទ្ធំ វា អនិន្ទ្រិយពទ្ធំ វា រូបំ **ពហិទ្ធា** នាម។ **ឱឡារិក**ន្តិ ចក្ខុសោតឃានជិវ្ហាកាយរូបសទ្ទគន្ធរសផោដ្ឋព្ពសង្ខាតា បថវីតេជោវាយោ ចាតិ ទ្វាទសវិធំ រូបំ ឃដ្ដនវសេន គហេតព្ពតោ ឱឡារិកំ។ សេសំ បន អាបោធាតុ ឥត្ថិន្ទ្រិយំ បុរិសិន្ទ្រិយំ ជីវិតិន្ទ្រិយំ ហទយវត្ថុ ឱជា អាកាសធាតុ កាយវិញ្ញត្តិ វចីវិញ្ញត្តិ រូបស្ស លហុតា មុទុតា កម្មញ្ញតា ឧបចយោ សន្តតិ ជរតា អនិច្ចតាតិ សោឡសវិធំ រូបំ ឃដ្ដនវសេន អគហេតព្ពតោ **សុខុមំ។ ហីនំ វា បណីតំ វា**តិ ឯត្ថ ហីនបណីតភាវោ បរិយាយតោ និប្បរិយាយតោ ច។ តត្ថ អកនិដ្ឋានំ រូបតោ សុទស្សីនំ រូបំ ហីនំ, តទេវ សុទស្សានំ រូបតោ បណីតំ។ ឯវំ យាវ នរកសត្តានំ រូបំ, តាវ បរិយាយតោ ហីនបណីតតា វេទិតព្ពា។ និប្បរិយាយតោ បន យត្ថ អកុសលវិបាកំ ឧប្បជ្ជតិ, តំ ហីនំ។ យត្ថ កុសលវិបាកំ, តំ បណីតំ។ **យំ ទូរេ សន្តិកេ វា**តិ ឯត្ថ យំ សុខុមំ, តទេវ ទុប្បដិវិជ្ឈសភាវត្តា ទូរេ។ យំ ឱឡារិកំ, តទេវ សុប្បដិវិជ្ឈសភាវត្តា សន្តិកេ។

សព្ពំ រូបំ អនិច្ចតោ វវត្ថេតិ ឯកំ សម្មសនំ, ទុក្ខតោ វវត្ថេតិ ឯកំ សម្មសនំ, អនត្តតោ វវត្ថេតិ ឯកំ សម្មសនន្តិ ឯត្ថ អយំ ភិក្ខុ “យំ កិញ្ចិ រូប”ន្តិ ឯវំ អនិយមនិទ្ទិដ្ឋំ សព្ពម្បិ រូបំ អតីតត្តិកេន ចេវ ចតូហិ អជ្ឈត្តាទិទុកេហិ ចាតិ ឯកាទសហិ ឱកាសេហិ បរិច្ឆិន្ទិត្វា សព្ពំ រូបំ អនិច្ចតោ វវត្ថេតិ អនិច្ចន្តិ សម្មសតិ។ កថំ? បរតោ វុត្តនយេន។ វុត្តញ្ហេតំ – “រូបំ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នំ អនិច្ចំ ខយដ្ឋេនា”តិ (បដិ. ម. ១.៤៨)។ តស្មា ឯស យំ អតីតំ រូបំ, តំ យស្មា អតីតេយេវ ខីណំ, នយិមំ ភវំ សម្បត្តន្តិ អនិច្ចំ ខយដ្ឋេន, យំ អនាគតំ រូបំ អនន្តរភវេ និព្ពត្តិស្សតិ, តម្បិ តត្ថេវ ខីយិស្សតិ, ន តតោ បរំ ភវំ គមិស្សតីតិ អនិច្ចំ ខយដ្ឋេន, យំ បច្ចុប្បន្នំ រូបំ, តំ ឥធេវ ខីយតិ, ន ឥតោ គច្ឆតីតិ អនិច្ចំ ខយដ្ឋេន, យំ អជ្ឈត្តំ រូបំ, តម្បិ អជ្ឈត្តមេវ ខីយតិ, ន ពហិទ្ធាភាវំ គច្ឆតីតិ អនិច្ចំ ខយដ្ឋេន, យំ ពហិទ្ធា ឱឡារិកំ សុខុមំ ហីនំ បណីតំ ទូរេ សន្តិកេ, តម្បិ ឯត្ថេវ ខីយតិ, ន ទូរភាវំ គច្ឆតីតិ អនិច្ចំ ខយដ្ឋេនាតិ សម្មសតិ។ ឥទំ សព្ពម្បិ “អនិច្ចំ ខយដ្ឋេនា”តិ ឯតស្ស វសេន ឯកំ សម្មសនំ, បភេទតោ បន ឯកាទសវិធំ ហោតិ។

សព្ពមេវ ចេតំ ទុក្ខំ ភយដ្ឋេនាតិ សម្មសតិ។ **ភយដ្ឋេនា**តិ សប្បដិភយតាយ។ យញ្ហិ អនិច្ចំ, តំ ភយាវហំ ហោតិ សីហោបមសុត្តេ (អ. និ. ៤.៣៣; សំ. និ. ៣.៧៨) ទេវានំ វិយ។ ឥតិ ឥទម្បិ “ទុក្ខំ ភយដ្ឋេនា”តិ ឯតស្ស វសេន ឯកំ សម្មសនំ, បភេទតោ បន ឯកាទសវិធំ ហោតិ។

យថា ច ទុក្ខំ, ឯវំ សព្ពម្បិ តំ អនត្តា អសារកដ្ឋេនាតិ សម្មសតិ។ **អសារកដ្ឋេនា**តិ “អត្តា និវាសី ការកោ វេទកោ សយំវសី”តិ ឯវំ បរិកប្បិតស្ស អត្តសារស្ស អភាវេន។ យញ្ហិ អនិច្ចំ ទុក្ខំ, អត្តនោបិ អនិច្ចតំ វា ឧទយព្ពយបីឡនំ វា វារេតុំ ន សក្កោតិ, កុតោ តស្ស ការកាទិភាវោ។ តេនាហ – “រូបញ្ច ហិទំ, ភិក្ខវេ, អត្តា អភវិស្ស, នយិទំ រូបំ អាពាធាយ សំវត្តេយ្យា”តិអាទិ (សំ. និ. ៣.៥៩)។ ឥតិ ឥទំ “អនត្តា អសារកដ្ឋេនា”តិ ឯតស្ស វសេន ឯកំ សម្មសនំ, បភេទតោ បន ឯកាទសវិធំ ហោតិ។ ឯសេវ នយោ វេទនាទីសុ។ ឥតិ ឯកេកស្មិំ ខន្ធេ ឯកាទស ឯកាទស កត្វា បញ្ចសុ ខន្ធេសុ បញ្ចបញ្ញាស សម្មសនានិ ហោន្តិ, អនិច្ចតោ បញ្ចបញ្ញាស ,

ទុក្ខតោ បញ្ចបញ្ញាស, អនត្តតោ បញ្ចបញ្ញាសាតិ តិវិធានុបស្សនាវសេន សព្ពានិ បញ្ចសង្ខិសតសម្មសនានិ ហោន្តិ។

កេចិ បន “សព្ពំ រូបំ, សព្ពំ វេទនំ, សព្ពំ សញ្ញំ, សព្ពេ សង្ខារេ, សព្ពំ វិញ្ញាណន្តិ បទម្បិ បក្ខិបិត្វា ឯកេកស្មឹ ខន្ធេ ទ្វាទស ទ្វាទស កត្វា បញ្ចសុ សង្ខិ, អនុបស្សនាតោ អសីតិសតសម្មសនានី”តិ វទន្តិ។

អតីតាទិវិភាគេ បនេត្ថ សន្តតិវសេន ខណាទិវសេន ច វេទនាយ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នភាវោ វេទិតព្ពោ។ តត្ថ **សន្តតិវសេន** ឯកវីថិឯកជវនឯកសមាបត្តិបរិយាបន្នា ឯកវិធវិសយសមាយោគប្បវត្តា ច បច្ចុប្បន្នា, តតោ បុព្ពេ អតីតា, បច្ឆា អនាគតា។ **ខណាទិវសេន** ខណត្តយបរិយាបន្នា បុព្ពន្តាបរន្តមជ្ឈគតា សកិច្ចញ្ច កុរុមានា វេទនា បច្ចុប្បន្នា, តតោ បុព្ពេ អតីតា, បច្ឆា អនាគតា។ អជ្ឈត្តពហិទ្ធាភេទោ និយកជ្ឈត្តវសេនេវ វេទិតព្ពោ។

ឱឡារិកសុខុមភាវោ “អកុសលា វេទនា ឱឡារិកា, កុសលាព្យាកតា វេទនា សុខុមា”តិអាទិនា (វិភ. ៤) នយេន វិភង្គេ វុត្តេន ជាតិសភាវបុគ្គលលោកិយលោកុត្តរវសេន វេទិតព្ពោ។ **ជាតិវសេន** តាវ អកុសលា វេទនា សាវជ្ជកិរិយហេតុតោ, កិលេសសន្តាបភាវតោ ច អវូបសន្តវុត្តីតិ កុសលវេទនាយ ឱឡារិកា, សព្យាបារតោ សឧស្សាហតោ សវិបាកតោ កិលេសសន្តាបភាវតោ សាវជ្ជតោ ច វិបាកាព្យាកតាយ ឱឡារិកា, សវិបាកតោ កិលេសសន្តាបភាវតោ សព្យាពជ្ឈតោ សាវជ្ជតោ ច កិរិយាព្យាកតាយ ឱឡារិកា។ កុសលាព្យាកតា បន វុត្តវិបរិយាយតោ អកុសលាយ វេទនាយ សុខុមា។ ទ្វេបិ កុសលាកុសលា វេទនា សព្យាបារតោ សឧស្សាហតោ សវិបាកតោ ច យថាយោគំ ទុវិធាយបិ អព្យាកតាយ ឱឡារិកា, វុត្តវិបរិយាយេន ទុវិធាបិ អព្យាកតា តាហិ សុខុមា។ ឯវំ តាវ ជាតិវសេន ឱឡារិកសុខុមតា វេទិតព្ពា។

សភាវវសេន បន ទុក្ខា វេទនា និរស្សាទតោ សវិប្ផារតោ ខោភករណតោ ឧព្ពេជនីយតោ អភិភវនតោ ច ឥតរាហិ ទ្វីហិ ឱឡារិកា, ឥតរា បន ទ្វេ សាតតោ សន្តតោ បណីតតោ មនាបតោ មជ្ឈត្តតោ ច យថាយោគំ ទុក្ខាយ សុខុមា។ ឧភោ បន សុខទុក្ខា សវិប្ផារតោ ឧព្ពេជនីយតោ ខោភករណតោ បាកដតោ ច អទុក្ខមសុខាយ ឱឡារិកា, សា វុត្តវិបរិយាយេន តទុភយតោ សុខុមា។ ឯវំ សភាវវសេន ឱឡារិកសុខុមតា វេទិតព្ពា។

បុគ្គលវសេន បន អសមាបន្នស្ស វេទនា នានារម្មណេ វិក្ខិត្តភាវតោ សមាបន្នស្ស វេទនាយ ឱឡារិកា, វិបរិយាយេន ឥតរា សុខុមា។ ឯវំ បុគ្គលវសេន ឱឡារិកសុខុមតា វេទិតព្ពា។

លោកិយលោកុត្តរវសេន បន សាសវា វេទនា លោកិយា, សា អាសវុប្បត្តិហេតុតោ ឱឃនិយតោ យោគនិយតោ គន្ថនិយតោ នីវរណិយតោ ឧបាទានិយតោ សំកិលេសិកតោ បុថុជ្ជនសាធារណតោ ច អនាសវាយ ឱឡារិកា, អនាសវា ច វិបរិយាយេន សាសវាយ សុខុមា។ ឯវំ លោកិយលោកុត្តរវសេន ឱឡារិកសុខុមតា វេទិតព្ពា។

តត្ថ ជាតិអាទិវសេន សម្ភេទោ បរិហរិតព្ពោ។ អកុសលវិបាកកាយវិញ្ញាណសម្បយុត្តា ហិ វេទនា ជាតិវសេន អព្យាកតត្តា សុខុមាបិ សមានា សភាវាទិវសេន ឱឡារិកា ហោតិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “អព្យាកតា វេទនា សុខុមា, ទុក្ខា វេទនា ឱឡារិកា។ សមាបន្នស្ស វេទនា សុខុមា, អសមាបន្នស្ស វេទនា ឱឡារិកា។ អនាសវា វេទនា សុខុមា, សាសវា វេទនា ឱឡារិកា”តិ (វិភ. ១១)។

យថា ច ទុក្ខា វេទនា, ឯវំ សុខាទយោបិ។ តាបិ ហិ ជាតិវសេន ឱឡារិកា, សភាវាទិវសេន សុខុមា ហោន្តិ។ តស្មា យថា ជាតិអាទិវសេន សម្ភេទោ ន ហោតិ, តថា វេទនានំ ឱឡារិកសុខុមតា វេទិតព្ពា។ សេយ្យថិទំ, អព្យាកតា ជាតិវសេន កុសលាកុសលាហិ សុខុមា។ តត្ថ កតមា អព្យាកតា? កឹ ទុក្ខា? កឹ សុខា? កឹ សមាបន្នស្ស? កឹ អសមាបន្នស្ស? កឹ សាសវា? កឹ អនាសវាតិ? ឯវំ សភាវាទិភេទោ ន បរាមសិតព្ពោ។ ឯស នយោ សព្ពត្ថ។

អបិច “តំ តំ វា បន វេទនំ ឧបាទាយុបាទាយ វេទនា ឱឡារិកា សុខុមា ទដ្ឋព្ពា”តិ វចនតោ អកុសលាទីសុបិ លោភសហគតាយ ទោសសហគតា វេទនា អគ្គិ វិយ និស្សយទហនតោ ឱឡារិកា, លោភសហគតា សុខុមា។ ទោសសហគតាបិ និយតា ឱឡារិកា, អនិយតា សុខុមា។ និយតាបិ កប្បដ្ឋិតិកា ឱឡារិកា, ឥតរា សុខុមា។ កប្បដ្ឋិតិកាសុបិ អសង្ខារិកា ឱឡារិកា, ឥតរា សុខុមា។ លោភសហគតា បន ទិដ្ឋិសម្បយុត្តា ឱឡារិកា, ឥតរា សុខុមា។ សាបិ និយតា កប្បដ្ឋិតិកា អសង្ខារិកា ឱឡារិកា, ឥតរា សុខុមា។ អវិសេសេន ច

អកុសលា ពហុវិបាកា ឱឡារិកា, អប្បវិបាកា សុខុមា។ កុសលា បន អប្បវិបាកា ឱឡារិកា, ពហុវិបាកា សុខុមា។

អបិច កាមាវចរកុសលា ឱឡារិកា, រូបាវចរា សុខុមា, តតោ អរូបាវចរា, តតោ លោកុត្តរា។ កាមាវចរា ច ទានមយា ឱឡារិកា, សីលមយា សុខុមា។ សីលមយាបិ ឱឡារិកា, តតោ ភាវនាមយា សុខុមា។ ភាវនាមយាបិ ទុហេតុកា ឱឡារិកា, តិហេតុកា សុខុមា។ តិហេតុកាបិ សសង្ខារិកា ឱឡារិកា, អសង្ខារិកា សុខុមា ។ រូបាវចរា ច បឋមជ្ឈានិកា ឱឡារិកា...បេ.... បញ្ចមជ្ឈានិកា សុខុមាវ។ អរូបាវចរា ច អាកាសានញ្ចាយតនសម្បយុត្តា ឱឡារិកា...បេ.... នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនសម្បយុត្តា សុខុមាវ។ លោកុត្តរា ច សោតាបត្តិមគ្គសម្បយុត្តា ឱឡារិកា...បេ.... អរហត្តមគ្គសម្បយុត្តា សុខុមាវ។ ឯស នយោ តំតំភូមិវិបាកកិរិយាវេទនាសុ ទុក្ខាទិអសមាបន្នាទិសាសវាទិវសេន វុត្តវេទនាសុ ច។ ឱកាសវសេន វាបិ និរយេ ទុក្ខា ឱឡារិកា, តិរច្ឆានយោនិយំ សុខុមា...បេ.... បរនិម្មិតវសវត្តីសុ សុខុមាវ។ យថា ច ទុក្ខា, ឯវំ សុខាបិ សព្ពត្ថ យថានុរូបំ យោជេតព្ពា។ វត្ថុវសេន ចាបិ ហីនវត្ថុកា យា កាចិ វេទនា ឱឡារិកា, បណីតវត្ថុកា សុខុមា។ ហីនបណីតភេទេ យា ឱឡារិកា, សា ហីនា។ យា ច សុខុមា, សា បណីតាតិ ទដ្ឋព្ពា។

ទូរសន្តិកបទេ បន “អកុសលា វេទនា កុសលាព្យាកតាហិ វេទនាហិ ទូរេ, អកុសលា វេទនា អកុសលាយ វេទនាយ សន្តិកេ”តិអាទិនា (វិភ. ១៣) នយេន វិភង្គេ វិភត្តា។ តស្មា អកុសលា វេទនា វិសភាគតោ អសំសដ្ឋតោ អសរិក្ខតោ ច កុសលាព្យាកតាហិ ទូរេ, តថា កុសលាព្យាកតា អកុសលាយ។ ឯស នយោ សព្ពវារេសុ។ អកុសលា បន វេទនា សភាគតោ សំសដ្ឋតោ សរិក្ខតោ ច អកុសលាយ សន្តិកេតិ ឥទំ វេទនាយ អតីតាទិវិភាគេ វិត្ថារកថាមុខំ។ តំតំវេទនាសម្បយុត្តានំ បន សញ្ញាទីនម្បិ ឯតំ ឯវមេវ វេទិតព្ពំ។

យេ បនេត្ថ វេទនាទីសុ **ចក្ខុ...បេ.... ជរាមរណ**ន្តិ បេយ្យាលេន សំខិត្តេសុ ច ធម្មេសុ លោកុត្តរធម្មា អាគតា, តេ អសម្មសនូបគត្តា ឥមស្មិំ អធិការេ ន គហេតព្ពា។ តេ បន កេវលំ តេន តេន បទេន សង្គហិតធម្មទស្សនវសេន ច អភិញ្ញេយ្យនិទ្ទេសេ អាគតនយេន ច វុត្តា។ យេបិ ច សម្មសនូបគា, តេសុ យេ យស្ស បាកដា ហោន្តិ, សុខេន បរិគ្គហំ គច្ឆន្តិ, តេសុ តេន សម្មសនំ អារភិតព្ពំ។ ជាតិជរាមរណវសេន វិសុំ សម្មសនាភាវេបិ ជាតិជរាមរណវន្តេសុយេវ បន សម្មសិតេសុ តានិបិ សម្មសិតានិ ហោន្តីតិ បរិយាយេន តេសម្បិ វសេន សម្មសនំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ **អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នំ អនិច្ចតោ វវត្ថេតី**តិអាទិនា នយេន អតីតត្តិកស្សេវ ច វសេន សម្មសនស្ស វុត្តត្តា អជ្ឈត្តាទិភេទំ អនាមសិត្វាបិ អតីតត្តិកស្សេវ វសេន បរិច្ឆិន្ទិត្វាបិ អនិច្ចាទិតោ សម្មសនំ កាតព្ពមេវ។

យំ បន អនិច្ចំ, តំ យស្មា និយមតោ សង្ខតាទិភេទំ ហោតិ, តេនស្ស បរិយាយទស្សនត្ថំ, នានាការេហិ វា មនសិការប្បវត្តិទស្សនត្ថំ **រូបំ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នំ អនិច្ចំ សង្ខត**ន្តិអាទិមាហ ។ តត្ថ ហុត្វា អភាវដ្ឋេន **អនិច្ចំ**, អនិច្ចន្តិកតាយ អាទិអន្តវន្តតាយ វា អនិច្ចំ។ បច្ចយេហិ សមាគន្ត្វា កតត្តា **សង្ខតំ**។ បច្ចយេ បដិច្ច និស្សាយ សមំ, សហ វា ឧប្បន្នត្តា **បដិច្ចសមុប្បន្នំ**។ ឯតេន បច្ចយេហិ កតេបិ បច្ចយានំ អព្យាបារតំ ទស្សេតិ។ **ខយធម្ម**ន្តិ ខីយនធម្មំ ខីយនបកតិកំ។ **វយធម្ម**ន្តិ នស្សនធម្មំ។ នយិទំ មន្ទីភាវក្ខយវសេន ខយធម្មំ, កេវលំ វិគមនបកតិកំ។ បហូតស្ស មន្ទីភាវោបិ ហិ លោកេ ខយោតិ វុច្ចតិ។ **វិរាគធម្ម**ន្តិ នយិទំ កុហិញ្ចិ គមនវសេន វយធម្មំ, កេវលំ សភាវាតិក្កមនបកតិកំ។ “វិរាគោ នាម ជិគុច្ឆនំ វា សមតិក្កមោ វា”តិ ហិ វុត្តំ។ **និរោធធម្ម**ន្តិ នយិទំ សភាវាតិក្កមេន បុនរាវត្តិធម្មំ, កេវលំ អបុនរាវត្តិនិរោធេន និរុជ្ឈនបកតិកន្តិ បុរិមបុរិមបទស្ស អត្ថវិវរណវសេន បច្ឆិមបច្ឆិមបទំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

អថ វា ឯកភវបរិយាបន្នរូបភង្គវសេន ខយធម្មំ, ឯកសន្តតិបរិយាបន្នរូបក្ខយវសេន វយធម្មំ, រូបស្ស ខណភង្គវសេន វិរាគធម្មំ, តិណ្ណម្បិ អបុនប្បវត្តិវសេន និរោធធម្មន្តិបិ យោជេតព្ពំ។

ជរាមរណំ អនិច្ចន្តិអាទីសុ ជរាមរណំ ន អនិច្ចំ, អនិច្ចសភាវានំ បន ខន្ធានំ ជរាមរណត្តា អនិច្ចំ នាម ជាតំ។ សង្ខតាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ អន្តរបេយ្យាលេ ជាតិយាបិ អនិច្ចាទិតាយ ឯសេវ នយោ។

ជាតិបច្ចយា ជរាមរណន្តិអាទិ ន វិបស្សនាវសេន វុត្តំ, កេវលំ បដិច្ចសមុប្បាទស្ស ឯកេកអង្គវសេន សង្ខិបិត្វា វវត្ថានតោ សម្មសនញាណំ នាម ហោតីតិ បរិយាយេន វុត្តំ។ ន បនេតំ កលាបសម្មសនញាណំ ធម្មដ្ឋិតិញាណមេវ តំ ហោតីតិ។ **អសតិ ជាតិយា**តិ លិង្គវិបល្លាសោ កតោ, អសតិយា ជាតិយាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អសតិ សង្ខារេសូ**តិ វចនវិបល្លាសោ កតោ, អសន្តេសុ សង្ខារេសូតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ភវបច្ចយា ជាតិ, អសតី**តិអាទិ “ភវបច្ចយា ជាតិ, អសតិ ភវេ នត្ថិ ជាតី”តិអាទិនា នយេន យោជេតព្ពំ។

សម្មសនញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ឧទយព្វយញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

៤៩. ឥទានិ អនន្តរំ វុត្តស្ស សម្មសនញាណស្ស នានានយេហិ ភាវនាថិរករណេន បារំ គន្ត្វា ឋិតេន អនិច្ចាទិតោ ទិដ្ឋេ សង្ខារេ ឧទយព្វយេន បរិច្ឆិន្ទិត្វា អនិច្ចាទិតោ វិបស្សនត្ថំ វុត្តស្ស ឧទយព្វយានុបស្សនាញាណស្ស និទ្ទេសេ **ជាតំ រូប**ន្តិអាទីសុ សន្តតិវសេន យថាសកំ បច្ចយេហិ និព្ពត្តំ រូបំ។ **តស្ស** ជាតស្ស រូបស្ស **និព្ពត្តិលក្ខណំ** ជាតិ ឧប្បាទំ អភិនវាការំ **ឧទយោ**តិ, **វិបរិណាមលក្ខណំ** ខយំ ភង្គំ **វយោ**តិ, **អនុបស្សនា** បុនប្បុនំ និសាមនា, ឧទយព្វយ អនុបស្សនាញាណន្តិ អត្ថោ។ វេទនាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ជាតិជរាមរណវន្តានំយេវ ឧទយព្វយស្ស បរិគ្គហេតព្ពត្តា ជាតិជរាមរណានំ ឧទយព្វយាភាវតោ ជាតិជរាមរណំ អនាមសិត្វា **ជាតំ ចក្ខុ...បេ.... ជាតោ ភវោ**តិ បេយ្យាលំ កតំ។ សោ ឯវំ បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ ឧទយព្វយំ បស្សន្តោ ឯវំ ជានាតិ "ឥមេសំ ខន្ធានំ ឧប្បត្តិតោ បុព្ពេ អនុប្បន្នានំ រាសិ វា និចយោ វា នត្ថិ, ឧប្បជ្ជមានានម្បិ រាសិតោ វា និចយតោ វា អាគមនំ នាម នត្ថិ, និរុជ្ឈមានានម្បិ ទិសាវិទិសាគមនំ នាម នត្ថិ, និរុទ្ធានម្បិ ឯកស្មិំ ឋានេ រាសិតោ និចយតោ និធានតោ អវដ្ឋានំ នាម នត្ថិ។ យថា បន វីណាយ វាទិយមានាយ ឧប្បន្នស្ស សទ្ទស្ស នេវ ឧប្បត្តិតោ បុព្ពេ សន្និចយោ អត្ថិ, ន ឧប្បជ្ជមានោ សន្និចយតោ អាគតោ, ន និរុជ្ឈមានស្ស ទិសាវិទិសាគមនំ អត្ថិ, ន និរុទ្ធោ កត្ថចិ សន្និចិតោ តិដ្ឋតិ, អថ ខោ វីណញ្ច ឧបវីណញ្ច បុរិសស្ស ច តជ្ជំ វាយាមំ បដិច្ច អហុត្វា សម្ភោតិ, ហុត្វា បដិវេតិ, ឯវំ សព្ពេបិ រូបារូបិនោ ធម្មា អហុត្វា សម្ភោន្តិ, ហុត្វា បដិវេន្តី"តិ។

៥០. ឯវំ សង្ខេបតោ ឧទយព្វយទស្សនំ ទស្សេត្វា ឥទានិ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ **បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ ឧទយំ បស្សន្តោ កតិ លក្ខណានិ បស្សតី**តិអាទីហិ រាសិតោ គណនំ បុច្ឆិត្វា, បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ ឧទយំ បស្សន្តោ **បញ្ចវីសតិ លក្ខណានិ បស្សតី**តិអាទីហិ រាសិតោវ គណនំ វិស្សជ្ជេត្វា, បុន **រូបក្ខន្ធស្ស ឧទយំ បស្សន្តោ កតិ លក្ខណានិ បស្សតី**តិអាទីហិ វិភាគតោ គណនំ បុច្ឆិត្វា **រូបក្ខន្ធស្ស ឧទយំ បស្សន្តោ បញ្ច លក្ខណានិ បស្សតី**តិអាទីហិ វិភាគតោ គណនំ វិស្សជ្ជេត្វា, បុន **រូបក្ខន្ធស្ស ឧទយំ បស្សន្តោ កតមានិ បញ្ច លក្ខណានិ បស្សតី**តិអាទីហិ លក្ខណវិភាគំ បុច្ឆិត្វា វិស្សជ្ជនំ កតំ។

តត្ថ **អវិជ្ជាសមុទយា រូបសមុទយោ**តិ "បុរិមកម្មភវស្មិំ មោហោ អវិជ្ជា"តិ វុត្តាយ អវិជ្ជាយ សតិ ឥមស្មិំ ភវេ រូបស្ស ឧប្បាទោ ហោតីតិ អត្ថោ។ **បច្ចយសមុទយដ្ឋេនា**តិ បច្ចយស្ស ឧប្បន្នភាវេនាតិ អត្ថោ។ អវិជ្ជាតណ្ហាកម្មានិ ចេត្ថ ឥធ បដិសន្ធិហេតុភូតា អតីតបច្ចយា ។ ឥមេសុ ច តីសុ គហិតេសុ សង្ខារុបាទានានិ គហិតានេវ ហោន្តិ។ **អាហារសមុទយា**តិ បវត្តិបច្ចយេសុ កពឡីការាហារស្ស ពលវត្តា សោយេវ គហិតោ។ តស្មិំ បន គហិតេ បវត្តិហេតុភូតានិ ឧតុចិត្តានិបិ គហិតានេវ ហោន្តិ។ **និព្ពត្តិលក្ខណ**ន្តិ អទ្ធាសន្តតិខណវសេន រូបស្ស ឧប្បាទំ, ឧប្បាទោយេវ សង្ខតលក្ខណត្តា លក្ខណន្តិ ច វុត្តោ។ **បញ្ច លក្ខណានី**តិ អវិជ្ជា តណ្ហា កម្មាហារា និព្ពត្តិ ចាតិ ឥមានិ បញ្ច លក្ខណានិ។ អវិជ្ជាទយោបិ ហិ រូបស្ស ឧទយោ លក្ខីយតិ ឯតេហីតិ លក្ខណានិ។ និព្ពត្តិ បន សង្ខតលក្ខណមេវ, តម្បិ សង្ខតន្តិ លក្ខីយតិ ឯតេនាតិ លក្ខណំ។

អវិជ្ជានិរោធា រូបនិរោធោតិ អនាគតភវស្ស បច្ចយភូតាយ ឥមស្មិំ ភវេ អវិជ្ជាយ អរហត្តមគ្គញាណេន និរោធេ កតេ បច្ចយាភាវា អនាគតស្ស រូបស្ស អនុប្បាទោ និរោធោ ហោតីតិ អត្ថោ។ **បច្ចយនិរោធដ្ឋេនា**តិ បច្ចយស្ស និរុទ្ធភាវេនាតិ អត្ថោ។ និរោធោ ចេត្ថ អនាគតបដិសន្ធិបច្ចយានំ ឥធ អវិជ្ជាតណ្ហាកម្មានំយេវ និរោធោ។ **អាហារនិរោធា រូបនិរោធោ**តិ បវត្តិបច្ចយស្ស កពឡីការាហារស្ស អភាវេ តំសមុដ្ឋានរូបាភាវោ ហោតិ។ **វិបរិណាមលក្ខណ**ន្តិ អទ្ធាសន្តតិខណវសេន រូបស្ស ភង្គំ, ភង្គោយេវ សង្ខតលក្ខណត្តា លក្ខណន្តិ វុត្តោ។ ឥធ **បញ្ច លក្ខណានី**តិ អវិជ្ជាតណ្ហាកម្មាហារានំ អភាវនិរោធា ចត្តារិ, វិបរិណាមោ ឯកន្តិ បញ្ច។ ឯស នយោ វេទនាក្ខន្ធាទីសុ។ អយំ បន វិសេសោ – អរូបក្ខន្ធានំ ឧទយព្វយទស្សនំ អទ្ធាសន្តតិវសេន, ន ខណវសេន។ ផស្សោ វេទនាសញ្ញាសង្ខារក្ខន្ធានំ បវត្តិបច្ចយោ, តំនិរោធា ច តេសំ និរោធោ។ នាមរូបំ វិញ្ញាណក្ខន្ធស្ស បវត្តិបច្ចយោ, តំនិរោធា ច តស្ស និរោធោតិ។

កេចិ បនាហុ – "ចតុធា បច្ចយតោ ឧទយព្វយទស្សនេ អតីតាទិវិភាគំ អនាមសិត្វាវ សព្ពសាមញ្ញវសេន អវិជ្ជាទីហិ ឧទេតីតិ ឧប្បជ្ជមានភាវមត្តំ គណ្ហាតិ, ន ឧប្បាទំ។ អវិជ្ជាទិនិរោធា និរុជ្ឈតីតិ អនុប្បជ្ជមានភាវមត្តំ គណ្ហាតិ, ន ភង្គំ។ ខណតោ ឧទយព្វយទស្សនេ បច្ចុប្បន្នានំ ឧប្បាទំ ភង្គំ គណ្ហាតី"តិ។

វិបស្សមានោ បន វិបស្សកោ បឋមំ បច្ចយតោ ឧទយព្វយំ មនសិករិត្វា វិបស្សនាកាលេ អវិជ្ជាទិកេ ចតុរោ ធម្មេ វិស្សជ្ជេត្វា ឧទយព្វយវន្តេយេវ ខន្ធេ គហេត្វា តេសំ ឧទយព្វយំ បស្សតិ, ឯវញ្ច តស្ស វិបស្សកស្ស

“ឯវំ រូបាទីនំ ឧទយោ, ឯវំ វយោ, ឯវំ រូបាទយោ ឧទេន្តិ, ឯវំ វេន្តី”តិ បច្ចយតោ ច ខណតោ ច វិត្ថារេន ឧទយព្ពយំ បស្សតោ “ឥតិ កិរ ឥមេ ធម្មា អហុត្វា សម្ភោន្តិ, ហុត្វា បដិវេន្តី”តិ ញាណំ វិសទតរំ ហោតិ, សច្ចបដិច្ចសមុប្បាទនយលក្ខណភេទា បាកដា ហោន្តិ ។ យញ្ហិ សោ អវិជ្ជាទិសមុទយា ខន្ធានំ សមុទយំ អវិជ្ជាទិនិរោធា ច ខន្ធានំ និរោធំ បស្សតិ, ឥទមស្ស បច្ចយតោ ឧទយព្ពយទស្សនំ។ យំ បន និព្ពត្តិលក្ខណវិបរិណាមលក្ខណានិ បស្សន្តោ ខន្ធានំ ឧទយព្ពយំ បស្សតិ, ឥទមស្ស ខណតោ ឧទយព្ពយទស្សនំ។ ឧប្បត្តិក្ខណេយេវ ហិ និព្ពត្តិលក្ខណំ, ភង្គក្ខណេ ច វិបរិណាមលក្ខណំ។

ឥច្ចស្សេវំ បច្ចយតោ ចេវ ខណតោ ច ទ្វេធា ឧទយព្ពយំ បស្សតោ បច្ចយតោ ឧទយទស្សនេន សមុទយសច្ចំ បាកដំ ហោតិ ជនកាវពោធតោ។ ខណតោ ឧទយទស្សនេន ទុក្ខសច្ចំ បាកដំ ហោតិ ជាតិទុក្ខាវពោធតោ។ បច្ចយតោ វយទស្សនេន និរោធសច្ចំ បាកដំ ហោតិ បច្ចយានុប្បាទេន បច្ចយវតំ អនុប្បាទាវពោធតោ។ ខណតោ វយទស្សនេន ទុក្ខសច្ចមេវ បាកដំ ហោតិ មរណទុក្ខាវពោធតោ។ យញ្ចស្ស ឧទយព្ពយទស្សនំ, មគ្គោវាយំ លោកិកោតិ មគ្គសច្ចំ បាកដំ ហោតិ តត្រ សម្មោហវិឃាតតោ។

បច្ចយតោ ចស្ស ឧទយទស្សនេន អនុលោមោ បដិច្ចសមុប្បាទោ បាកដោ ហោតិ “ឥមស្មិំ សតិ ឥទំ ហោតី”តិ (ម. និ. ១.៤០៤; សំ. និ. ២.២១; ឧទា. ១) អវពោធតោ។ បច្ចយតោ វយទស្សនេន បដិលោមោ បដិច្ចសមុប្បាទោ បាកដោ ហោតិ “ឥមស្ស និរោធា ឥទំ និរុជ្ឈតី”តិ (ម. និ. ១.៤០៦; សំ. និ. ២.២១; ឧទា. ២) អវពោធតោ។ ខណតោ បន ឧទយព្ពយទស្សនេន បដិច្ចសមុប្បន្នា ធម្មា បាកដា ហោន្តិ សង្ខតលក្ខណាវពោធតោ។ ឧទយព្ពយវន្តោ ហិ សង្ខតា, តេ ច បដិច្ចសមុប្បន្នាតិ។

បច្ចយតោ ចស្ស ឧទយទស្សនេន ឯកត្តនយោ បាកដោ ហោតិ ហេតុផលសម្ពន្ធេន សន្តានស្ស អនុបច្ឆេទាវពោធតោ។ អថ សុដ្ឋុតរំ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិំ បជហតិ។ ខណតោ ឧទយទស្សនេន នានត្តនយោ បាកដោ ហោតិ នវនវានំ ឧប្បាទាវពោធតោ។ អថ សុដ្ឋុតរំ សស្សតទិដ្ឋិំ បជហតិ។ បច្ចយតោ ចស្ស ឧទយព្ពយទស្សនេន អព្យាបារនយោ បាកដោ ហោតិ ធម្មានំ អវសវត្តិភាវាវពោធតោ។ អថ សុដ្ឋុតរំ អត្តទិដ្ឋិំ បជហតិ។ បច្ចយតោ បន ឧទយទស្សនេន ឯវំធម្មតានយោ បាកដោ ហោតិ បច្ចយានុរូបេន ផលស្សុប្បាទាវពោធតោ។ អថ សុដ្ឋុតរំ អកិរិយទិដ្ឋិំ បជហតិ។

បច្ចយតោ ចស្ស ឧទយទស្សនេន អនត្តលក្ខណំ បាកដំ ហោតិ ធម្មានំ និរីហកត្តបច្ចយបដិពទ្ធវុត្តិតាវពោធតោ។ ខណតោ ឧទយព្ពយទស្សនេន អនិច្ចលក្ខណំ បាកដំ ហោតិ ហុត្វា អភាវាវពោធតោ, បុព្ពន្តាបរន្តវិវេកាវពោធតោ ច។ ទុក្ខលក្ខណម្បិ បាកដំ ហោតិ ឧទយព្ពយេហិ បដិបីឡនាវពោធតោ។ សភាវលក្ខណម្បិ បាកដំ ហោតិ ឧទយព្ពយបរិច្ឆិន្នាវពោធតោ ។ សភាវលក្ខណេ សង្ខតលក្ខណស្ស តាវកាលិកត្តម្បិ បាកដំ ហោតិ, ឧទយក្ខណេ វយស្ស, វយក្ខណេ ច ឧទយស្ស អភាវាវពោធតោតិ។

តស្សេវំ បាកដីភូតសច្ចបដិច្ចសមុប្បាទនយលក្ខណភេទស្ស “ឯវំ កិរ នាមិមេ ធម្មា អនុប្បន្នបុព្ពា ឧប្បជ្ជន្តិ, ឧប្បន្នា និរុជ្ឈន្តី”តិ និច្ចនវាវ ហុត្វា សង្ខារា ឧបដ្ឋហន្តិ។ ន កេវលញ្ច និច្ចនវាវ, សូរិយុគ្គមនេ ឧស្សាវពិន្ទុ វិយ ឧទកបុព្ពុឡោ វិយ ឧទកេ ទណ្ឌរាជិ វិយ អារគ្គេ សាសបោ វិយ វិជ្ជុប្បាទោ វិយ ច បរិត្តដ្ឋាយិនោ មាយាមរីចិសុបិនន្តអលាតចក្កគន្ធព្ពនគរផេណកទលិអាទយោ វិយ អសារា និស្សារាតិ ចាបិ ឧបដ្ឋហន្តិ។ ឯត្តាវតា តេន “វយធម្មមេវ ឧប្បជ្ជតិ, ឧប្បន្នញ្ច វយំ ឧបេតី”តិ ឥមិនា អាការេន សមបញ្ញាស លក្ខណានិ បដិវិជ្ឈិត្វា ឋិតំ ឧទយព្ពយានុបស្សនា នាម បឋមំ តរុណវិបស្សនាញាណំ អធិគតំ ហោតិ, យស្សាធិគមា “អារទ្ធវិបស្សកោ”តិ សង្ខំ គច្ឆតិ។ ឥមស្មិំ ញាណេ ឋិតស្ស ឱភាសាទយោ ទស វិបស្សនូបក្កិលេសា ឧប្បជ្ជន្តិ, យេសំ ឧប្បត្តិយា អកុសលោ យោគាវចរោ តេសុ មគ្គញាណសញ្ញី ហុត្វា អមគ្គមេវ “មគ្គោ”តិ គណ្ហាតិ, ឧបក្កិលេសជដាជដិតោ ច ហោតិ។ កុសលោ បន យោគាវចរោ តេសុ វិបស្សនំ អារោបេន្តោ ឧបក្កិលេសជដំ វិជដេត្វា “ឯតេ ធម្មា ន មគ្គោ, ឧបក្កិលេសវិមុត្តំ បន វីថិបដិបន្នំ វិបស្សនាញាណំ មគ្គោ”តិ មគ្គញ្ច អមគ្គញ្ច វវត្ថបេតិ។ តស្សេវំ មគ្គញ្ច អមគ្គញ្ច ញត្វា ឋិតំ ញាណំ មគ្គាមគ្គញាណទស្សនវិសុទ្ធិ នាម។

ឯត្តាវតា ច បន តេន ចតុន្នំ សច្ចានំ វវត្ថានំ កតំ ហោតិ។ កថំ? នាមរូបបរិគ្គហេ សតិ បច្ចយបរិគ្គហសម្ភវតោ ធម្មដ្ឋិតិញាណវចនេនេវ វុត្តេន ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិសង្ខាតេន នាមរូបវវត្ថាបនេន ទុក្ខសច្ចស្ស វវត្ថានំ កតំ ហោតិ, កង្ខាវិតរណវិសុទ្ធិសង្ខាតេន បច្ចយបរិគ្គហណេន សមុទយសច្ចស្ស វវត្ថានំ, ឧទយព្ពយានុបស្សនេន ច ខណតោ ឧទយព្ពយទស្សនេន ទុក្ខសច្ចស្ស វវត្ថានំ កតំ, បច្ចយតោ ឧទយទស្សនេន សមុទយសច្ចស្ស វវត្ថានំ, បច្ចយតោ វយទស្សនេន និរោធសច្ចស្ស វវត្ថានំ, យញ្ចស្ស ឧទយព្ពយទស្សនំ, មគ្គោវាយំ លោកិកោតិ តត្រ

សម្មោហវិឃាតតោ ឥមិស្សាញ្ច មគ្គាមគ្គញាណទស្សនវិសុទ្ធិយំ វិបស្សតោ សម្មា មគ្គស្ស អវធារណេន មគ្គសច្ចស្ស វវត្ថានំ កតំ។ ឯវំ លោកិយេន តាវ ញាណេន ចតុន្នំ សច្ចានំ វវត្ថានំ កតំ ហោតីតិ។

ឧទយព្ពយញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ភង្គានុបស្សនាញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

៥១. សោ ឧទយព្ពយានុបស្សនាយំ ឋិតោ យោគាវចរោ មគ្គាមគ្គវវត្ថាបនេន ឧបក្កិលេសវិមុត្តំ វីថិបដិបន្នំ ឧទយព្ពយានុបស្សនាញាណំ “មគ្គោ”តិ ញត្វា តិលក្ខណសល្លក្ខណេន តស្សេវ មគ្គស្ស សុវិសទករណត្ថំ បុន ឧទយព្ពយានុបស្សនំ អារភិត្វា ឧទយព្ពយេន បរិច្ឆិន្នេ សង្ខារេ អនិច្ចាទិតោ វិបស្សតិ។ ឯវំ តស្ស តំ ញាណំ តិក្ខំ ហុត្វា វហតិ, សង្ខារា លហុំ ឧបដ្ឋហន្តិ, ញាណេ តិក្ខេ វហន្តេ សង្ខារេសុ លហុំ ឧបដ្ឋហន្តេសុ ឧប្បាទំ អតិក្កមិត្វា ភង្គេ ឯវ សតិ សន្តិដ្ឋតិ។ និរោធាធិមុត្តត្តា វា ឧទយំ បហាយ ភង្គេយេវ សតី ឧបដ្ឋបេតិ។ ឯតស្មិំ ឋានេ ភង្គានុបស្សនាញាណំ ឧប្បជ្ជតិ។ តទានិ តស្ស ញាណស្ស និទ្ទេសេ **រូបារម្មណតា ចិត្តំ ឧប្បជ្ជិត្វា ភិជ្ជតី**តិ រូបារម្មណំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជិត្វា ភិជ្ជតិ។ អថ វា រូបារម្មណភាវេ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជិត្វា ភិជ្ជតីតិ អត្ថោ។ **តំ អារម្មណំ បដិសង្ខា**តិ តំ រូបារម្មណំ បដិសង្ខាយ ជានិត្វា, ខយតោ វយតោ ទិស្វាតិ អត្ថោ។ **តស្ស ចិត្តស្ស ភង្គំ អនុបស្សតី**តិ យេន ចិត្តេន តំ រូបារម្មណំ ខយតោ វយតោ ទិដ្ឋំ, តស្ស ចិត្តស្ស អបរេន ចិត្តេន ភង្គំ អនុបស្សតីតិ អត្ថោ។ តេនាហុ បោរាណា – “ញាតញ្ច ញាណញ្ច ឧភោ វិបស្សតី”តិ។ **ចិត្ត**ន្តិ ចេត្ថ សសម្បយុត្តចិត្តំ អធិប្បេតំ។

អនុបស្សតីតិ អនុ អនុ បស្សតិ, អនេកេហិ អាការេហិ បុនប្បុនំ បស្សតីតិ អត្ថោ។ តេនាហ **អនុបស្សតីតិ កថំ អនុបស្សតិ, អនិច្ចតោ អនុបស្សតី**តិអាទិ ។ តត្ថ យស្មា ភង្គោ នាម អនិច្ចតាយ បរមា កោដិ, តស្មា ភង្គានុបស្សកោ យោគាវចរោ សព្ពំ រូបគតំ អនិច្ចតោ អនុបស្សតិ, នោ និច្ចតោ។ តតោ អនិច្ចស្ស ទុក្ខត្តា, ទុក្ខស្ស ច អនត្តត្តា, តទេវ ទុក្ខតោ អនុបស្សតិ, នោ សុខតោ។ អនត្តតោ អនុបស្សតិ, នោ អត្តតោ ។ យស្មា បន យំ អនិច្ចំ ទុក្ខមនត្តា, ន តំ អភិនន្ទិតព្ពំ។ យញ្ច ន អភិនន្ទិតព្ពំ, ន តត្ថ រជ្ជិតព្ពំ។ តស្មា ឯស តស្មិំ ភង្គានុបស្សនានុសារេន “អនិច្ចំ ទុក្ខមនត្តា”តិ ទិដ្ឋេ រូបគតេ និព្ពិន្ទតិ, នោ នន្ទតិ។ វិរជ្ជតិ, នោ រជ្ជតិ។ សោ ឯវំ វិរជ្ជន្តោ លោកិកេនេវ តាវ ញាណេន រាគំ និរោធេតិ, នោ សមុទេតិ, សមុទយំ ន ករោតីតិ អត្ថោ។ អថ វា សោ ឯវំ វិរត្តោ យថា ទិដ្ឋំ រូបគតំ, តថា អទិដ្ឋម្បិ អន្វយញាណវសេន និរោធេតិ, នោ សមុទេតិ។ និរោធតោវ មនសិ ករោតិ, និរោធមេវស្ស បស្សតិ, នោ សមុទយន្តិ អត្ថោ។ សោ ឯវំ បដិបន្នោ បដិនិស្សជ្ជតិ, នោ អាទិយតិ។ កិំ វុត្តំ ហោតិ? អយម្បិ ហិ អនិច្ចាទិអនុបស្សនា តទង្គវសេន សទ្ធិំ ខន្ធាភិសង្ខារេហិ កិលេសានំ បរិច្ចជនតោ, សង្ខតទោសទស្សនេន ច តព្ពិបរីតេ និព្ពានេ តន្និន្នតាយ បក្ខន្ទនតោ បរិច្ចាគបដិនិស្សគ្គោ ចេវ បក្ខន្ទនបដិនិស្សគ្គោ ចាតិ វុច្ចតិ។ តស្មា តាយ សមន្នាគតោ ភិក្ខុ យថាវុត្តេន នយេន កិលេសេ ច បរិច្ចជតិ, និព្ពានេ ច បក្ខន្ទតិ។ នាបិ និព្ពត្តនវសេន កិលេសេ អាទិយតិ, ន អទោសទស្សិតាវសេន សង្ខតារម្មណំ។ តេន វុច្ចតិ **បដិនិស្សជ្ជតិ, នោ អាទិយតី**តិ។

៥២. តទានិស្ស តេហិ ញាណេហិ យេសំ ធម្មានំ បហានំ ហោតិ, តំ ទស្សេតុំ **អនិច្ចតោ អនុបស្សន្តោ និច្ចសញ្ញំ បជហតី**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **នន្ទិ**ន្តិ សប្បីតិកំ តណ្ហំ។ **រាគ**ន្តិ សេសំ តណ្ហំ។ **សមុទយ**ន្តិ រាគស្ស ឧប្បត្តិំ។ អថ វា រូបគតស្ស ឧទយំ។ **អាទាន**ន្តិ និព្ពត្តនវសេន កិលេសានំ អាទានំ។ វេទនារម្មណតាតិអាទីនិ ឥធ ច ហេដ្ឋា ច វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពានិ។

គាថាសុ បន **វត្ថុសង្កមនា**តិ រូបាទីសុ ឯកេកស្ស ភង្គំ ទិស្វា បុន យេន ចិត្តេន ភង្គោ ទិដ្ឋោ, តស្សាបិ ភង្គទស្សនវសេន បុរិមវត្ថុតោ អញ្ញវត្ថុសង្កមនា។ **បញ្ញាយ ច វិវដ្ដនា**តិ ឧទយំ បហាយ វយេ សន្តិដ្ឋនា។ **អាវជ្ជនា ពលញ្ចេវា**តិ រូបាទីសុ ឯកេកស្ស ភង្គំ ទិស្វា បុន ភង្គារម្មណស្ស ចិត្តស្ស ភង្គទស្សនត្ថំ អនន្តរមេវ អាវជ្ជនសមត្ថតា។ **បដិសង្ខា វិបស្សនា**តិ ឯសា អារម្មណបដិសង្ខា ភង្គានុបស្សនា នាម។ **អារម្មណអន្វយេន ឧភោ ឯកវវត្ថនា**តិ បច្ចក្ខតោ ទិដ្ឋស្ស អារម្មណស្ស អន្វយេន អនុគមនេន យថា ឥទំ, តថា អតីតេបិ សង្ខារគតំ ភិជ្ជិ, អនាគតេបិ ភិជ្ជិស្សតីតិ ឯវំ ឧភិន្នំ ឯកសភាវេនេវ វវត្ថាបនន្តិ អត្ថោ។ វុត្តម្បិ ចេតំ បោរាណេហិ –

> “សំវិជ្ជមានម្ហិ វិសុទ្ធទស្សនោ, តទន្វយំ នេតិ អតីតនាគតេ;
> សព្ពេបិ សង្ខារគតា បលោកិនោ, ឧស្សាវពិន្ទូ សូរិយេវ ឧគ្គតេ”តិ។

និរោធេ អធិមុត្តតាតិ ឯវំ ឧភិន្នំ ភង្គវសេន ឯកវវត្ថានំ កត្វា តស្មិំយេវ ភង្គសង្ខាតេ និរោធេ អធិមុត្តតា តគ្គរុតា តន្និន្នតា តប្បោណតា តប្បព្ភារតាតិ អត្ថោ។ **វយលក្ខណវិបស្សនា**តិ ឯសា វយលក្ខណវិបស្សនា នាមាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អារម្មណញ្ច បដិសង្ខា**តិ បុរិមញ្ច រូបាទិអារម្មណំ ជានិត្វា។ **ភង្គញ្ច អនុបស្សតី**តិ តស្សារម្មណស្ស ភង្គំ ទិស្វា តទារម្មណស្ស ចិត្តស្ស ច ភង្គំ អនុបស្សតិ។ **សុញ្ញតោ ច ឧបដ្ឋាន**ន្តិ តស្សេវំ ភង្គមនុបស្សតោ “សង្ខារាវ ភិជ្ជន្តិ, តេសំ ភេទោ មរណំ, ន អញ្ញោ កោចិ អត្ថី”តិ សុញ្ញតោ ឧបដ្ឋានំ ឥជ្ឈតិ។ តេនាហុ បោរាណា –

“ខន្ធា និរុជ្ឈន្តិ ន ចត្ថិ អញ្ញោ, ខន្ធាន ភេទោ មរណន្តិ វុច្ចតិ;
តេសំ ខយំ បស្សតិ អប្បមត្តោ, មណិំវ វិជ្ឈំ វជិរេន យោនិសោ”តិ។

អធិបញ្ញា វិបស្សនាតិ យា ច អារម្មណបដិសង្ខា, យា ច ភង្គានុបស្សនា, យញ្ច សុញ្ញតោ ឧបដ្ឋានំ, អយំ អធិបញ្ញា វិបស្សនា នាមាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **កុសលោ តីសុ អនុបស្សនាសូ**តិ អនិច្ចានុបស្សនាទីសុ តីសុ ឆេកោ ភិក្ខុ។ **ចតស្សោ ច វិបស្សនាសូ**តិ និព្ពិទាទីសុ ច ចតូសុ វិបស្សនាសុ។ **តយោ ឧបដ្ឋានេ កុសលតា**តិ ខយតោ វយតោ សុញ្ញតោតិ ឥមស្មិញ្ច តិវិធេ ឧបដ្ឋានេ កុសលតាយ។ **នានាទិដ្ឋីសុ ន កម្បតី**តិ សស្សតទិដ្ឋិអាទីសុ នានប្បការាសុ ទិដ្ឋីសុ ន វេធតិ។ សោ ឯវំ អវេធមានោ “អនិរុទ្ធមេវ និរុជ្ឈតិ, អភិន្នមេវ ភិជ្ជតី”តិ បវត្ត មនសិការោ ទុព្ពលភាជនស្ស វិយ ភិជ្ជមានស្ស, សុខុមរជស្សេវ វិប្បកិរិយមានស្ស, តិលានំ វិយ ភជ្ជិយមានានំ សព្ពសង្ខារានំ ឧប្បាទដ្ឋិតិបវត្តនិមិត្តំ វិស្សជ្ជេត្វា ភេទមេវ បស្សតិ។ សោ យថា នាម ចក្ខុមា បុរិសោ បោក្ខរណីតីរេ វា នទីតីរេ វា ឋិតោ ថូលផុសិតកេ ទេវេ វស្សន្តេ ឧទកបិដ្ឋេ មហន្តមហន្តានិ ឧទកបុព្ពុឡានិ ឧប្បជ្ជិត្វា ឧប្បជ្ជិត្វា សីឃំ សីឃំ ភិជ្ជមានានិ បស្សេយ្យ, ឯវមេវ សព្ពេ សង្ខារា ភិជ្ជន្តិ ភិជ្ជន្តីតិ បស្សតិ។ ឯវរូបញ្ហិ យោគាវចរំ សន្ធាយ វុត្តំ ភគវតា –

“យថា បុព្ពុឡកំ បស្សេ, យថា បស្សេ មរីចិកំ;
ឯវំ លោកំ អវេក្ខន្តំ, មច្ចុរាជា ន បស្សតី”តិ។ (ធ. ប. ១៧០);

តស្សេវំ “សព្ពេ សង្ខារា ភិជ្ជន្តិ ភិជ្ជន្តី”តិ អភិណ្ហំ បស្សតោ អដ្ឋានិសំសបរិវារំ ភង្គានុបស្សនាញាណំ ពលប្បត្តំ ហោតិ។ តត្រិមេ អដ្ឋានិសំសា – ភវទិដ្ឋិប្បហានំ, ជីវិតនិកន្តិបរិច្ចាគោ, សទាយុត្តបយុត្តតា, វិសុទ្ធាជីវិតា, ឧស្សុក្កប្បហានំ, វិគតភយតា, ខន្តិសោរច្ចបដិលាភោ, អរតិរតិសហនតាតិ។ តេនាហុ បោរាណា –

“ឥមានិ អដ្ឋគ្គុណមុត្តមានិ, ទិស្វា តហិំ សម្មសតី បុនប្បុនំ;
អាទិត្តចេលស្សិរសូបមោ មុនិ, ភង្គានុបស្សី អមតស្ស បត្តិយា”តិ។

ភង្គានុបស្សនាញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. អាទីនវញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

៥៣. អាទីនវញាណនិទ្ទេសេ **ឧប្បាទោ**តិ បុរិមកម្មបច្ចយា ឥធ ឧប្បត្តិ។ **បវត្ត**ន្តិ តថាឧប្បន្នស្ស បវត្តិ។ **និមិត្ត**ន្តិ សព្ពម្បិ សង្ខារនិមិត្តំ។ **អាយូហនា**តិ អាយតិំ បដិសន្ធិហេតុភូតំ កម្មំ។ **បដិសន្ធី**តិ អាយតិំ ឧប្បត្តិ។ **គតី**តិ យាយ គតិយា សា បដិសន្ធិ ហោតិ។ **និព្ពត្តី**តិ ខន្ធានំ និព្ពត្តនំ។ **ឧបបត្តី**តិ “សមាបន្នស្ស វា ឧបបន្នស្ស វា”តិ (ធ. ស. ១២៨៩) ឯវំ វុត្តា វិបាកប្បវត្តិ ។ **ជាតី**តិ ជរាទីនំ បច្ចយភូតា ភវបច្ចយា ជាតិ។ និប្បរិយាយតោ តត្ថ តត្ថ និព្ពត្តមានានំ សត្តានំ យេ យេ ខន្ធា បាតុភវន្តិ, តេសំ បឋមបាតុភាវោ ជាតិ។ **ជរា**តិ ខណ្ឌិច្ចាទិសម្មតោ សន្តតិយំ ឯកភវបរិយាបន្នខន្ធសន្តានស្ស បុរាណភាវោ។ **សោកោ**តិ ញាតិព្យសនាទីហិ ផុដ្ឋស្ស ចិត្តសន្តាបោ។ **បរិទេវោ**តិ ញាតិព្យសនាទីហិ ផុដ្ឋស្ស វចីបលាបោ។ **ឧបាយាសោ**តិ ភុសោ អាយាសោ, ញាតិព្យសនាទីហិ ផុដ្ឋស្ស អធិមត្តចេតោទុក្ខប្បភាវិតោ ទោសោយេវ។ ឯត្ថ ច ឧប្បាទាទយោ បញ្ចេវ អាទីនវញាណស្ស វត្ថុវសេន វុត្តា, សេសា តេសំ វេវចនវសេន។ “និព្ពត្តិ ជាតី”តិ ឥទញ្ហិ ទ្វយំ ឧប្បាទស្ស ចេវ បដិសន្ធិយា ច វេវចនំ, “គតិ ឧបបត្តី”តិ ឥទំ ទ្វយំ បវត្តស្ស, ជរាទយោ និមិត្តស្សាតិ។ តេនាហ –

“ឧប្បាទញ្ច បវត្តញ្ច, និមិត្តំ ទុក្ខន្តិ បស្សតិ;
អាយូហនំ បដិសន្ធិំ, ញាណំ អាទីនវេ ឥទ”ន្តិ។ ច
“ឥទំ អាទីនវេ ញាណំ, បញ្ចឋានេសុ ជាយតី”តិ។ ច

សព្ពបទេសុ ច **ភយន្តិ** ឥច្ចេតស្ស វចនស្ស ភយំ ឥតីតិ បទច្ឆេទោ ។ **ភយ**ន្តិ បីឡាយោគតោ សប្បដិភយតាយ ភយំ។ **ឥតី**តិ ភយតុបដ្ឋានស្ស ការណនិទ្ទេសោ។

អនុប្បាទោ ខេមន្តិ សន្តិបទេ ញាណន្តិអាទិ បទ អាទីនវញាណស្ស បដិបក្ខញាណទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ ភយតុបដ្ឋានេន វា អាទីនវំ ទិស្វា ឧព្ពិគ្គហទយានំ អភយម្បិ អត្ថិ ខេមំ និរាទីនវន្តិ អស្សាសជននត្ថម្បិ ឯតំ វុត្តំ។ យស្មា វា យស្ស ឧប្បាទាទយោ ភយតោ សូបដ្ឋិតា ហោន្តិ, តស្ស តប្បដិបក្ខនិន្នំ ចិត្តំ ហោតិ, តស្មា ភយតុបដ្ឋានវសេន សិទ្ធស្ស អាទីនវញាណស្ស អានិសំសទស្សនត្ថម្បេតំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ **អនុប្បាទោ អប្បវត្ត**ន្តិអាទិ និព្ពានមេវ។ **សន្តិបទេ**តិ សន្តិកោដ្ឋាសេ, និព្ពានេតិ អត្ថោ។ អនុស្សវវសេនាបិ ហិ សន្តិបទន្តិ នាមមត្តំ គហេត្វា ឧប្បន្នំ ញាណម្បិ “សន្តិបទេ ញាណ”ន្តិ វុត្តំ។

ឧប្បាទោ ភយំ, អនុប្បាទោ ខេមន្តិអាទិ វិបក្ខបដិបក្ខវសេន ឧភយំ សមាសេត្វា ឧប្បជ្ជមានំ ញាណំ គហេត្វា វុត្តំ។ ឯត្ថ ច យំ ភយំ, តំ យស្មា និយមតោ ទុក្ខំ។ យញ្ច ទុក្ខំ, តំ វដ្ដាមិសលោកាមិសកិលេសាមិសេហិ អវិប្បមុត្តត្តា សាមិសមេវ។ យញ្ច សាមិសំ, តំ សង្ខារមត្តមេវ។ តស្មា **ឧប្បាទោ ទុក្ខន្តិ ភយតុបដ្ឋានេ បញ្ញា អាទីនវេ ញាណ**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ ឯវំ សន្តេបិ ភយាការេន ទុក្ខាការេន សាមិសាការេន សង្ខារាការេនាតិ ឯវំ អាការនានត្តតោ បវត្តិវសេនេត្ថ នានត្តំ វេទិតព្ពំ។ ឧប្បាទោ ភយំ, ទុក្ខំ, សាមិសំ, សង្ខារា ចាតិ ឧប្បាទាទិ លិង្គមនបេក្ខិត្វា “នេតំ ខោ សរណំ ខេមំ, នេតំ សរណមុត្តម”ន្តិអាទីសុ (ធ. ប. ១៨៩) វិយ អត្តនោ លិង្គាបេក្ខមេវ វុត្តំ។ សង្ខារាតិ ច ឯកត្តមនបេក្ខិត្វា “អប្បច្ចយា ធម្មា, អសង្ខតា ធម្មា”តិអាទីសុ (ធ. ស. ទុកមាតិកា ៧-៨) វិយ ពហុវចនំ កតំ, ឧប្បាទាទីនំ វា សង្ខារេកទេសត្តា “ឧត្តរេ បញ្ចាលា, ទក្ខិណេ បញ្ចាលា”តិអាទីសុ វិយ ពហុន្នំ ឯកទេសេបិ ពហុវចនំ កតន្តិ វេទិតព្ពំ។ **ខេមំ សុខំ និរាមិសំ និព្ពាន**ន្តិ និព្ពានមេវ វុត្តាការានំ បដិបក្ខវសេន ចតុធា វុត្តំ។ **ទស ញាណេ បជានាតី**តិ អាទីនវេ ញាណំ បជានន្តោ ឧប្បាទាទិវត្ថុកានិ បញ្ច, អនុប្បាទាទិវត្ថុកានិ បញ្ចាតិ ទស ញាណេ បជានាតិ បដិវិជ្ឈតិ សច្ឆិករោតិ។ **ទ្វិន្នំ ញាណានំ កុសលតា**តិ អាទីនវញាណស្ស ចេវ សន្តិបទញាណស្ស ចាតិ ឥមេសំ ទ្វិន្នំ ញាណានំ កុសលតាយ។ **នានាទិដ្ឋីសុ ន កម្បតី**តិ បរមទិដ្ឋធម្មនិព្ពានាទិវសេន បវត្តាសុ ទិដ្ឋីសុ ន វេធតីតិ។

អាទីនវញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. សង្ខារុបេក្ខាញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

៥៤. សង្ខារុបេក្ខាញាណនិទ្ទេសេ **ឧប្បាទា**ទីនិ វុត្តត្ថានេវ។ **ទុក្ខន្តិ ភយន្តិ សាមិសន្តិ សង្ខារា**តិ ឧប្បាទាទិមុញ្ចនញាណស្ស ការណវចនានិ។ ឯវញ្ច លក្ខណតោ សង្ខារុបេក្ខំ ទស្សេត្វា ឥទានិ អត្ថតោ ទស្សេតុំ **ឧប្បាទោ សង្ខារា, តេ សង្ខារេ អជ្ឈុបេក្ខតីតិ សង្ខារុបេក្ខា**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សង្ខារេ អជ្ឈុបេក្ខតី**តិ តស្ស អារទ្ធវិបស្សកស្ស វិបស្សនាញាណេន លក្ខណត្តយស្ស ទិដ្ឋត្តា លក្ខណវិចិននេ បហីនព្យាបារស្ស អាទិត្តេ វិយ តយោ ភវេ បស្សតោ សង្ខារគ្គហណេ មជ្ឈត្តស្ស តំ វិបស្សនាញាណំ តេ សង្ខារេ វិសេសេន ច ឥក្ខតិ, គហណេន វជ្ជិតញ្ច ហុត្វា ឥក្ខតិ ឱលោកេតីតិ សង្ខារុបេក្ខា នាមាតិ អត្ថោ។ យថា លោកេ វិសេសេន ជយន្តោ អធិជយតីតិ, អន្នេន វជ្ជិតោ វសន្តោ ឧបវសតីតិ វុច្ចតិ។ បុន សង្ខារេ អនិច្ចាទិតោ វិបស្សិត្វា គហណេ មជ្ឈត្តភាវសណ្ឋិតំ សង្ខារុបេក្ខម្បិ អនិច្ចាទិតោ វិបស្សិត្វា តស្សាបិ សង្ខារុបេក្ខាយ គហណេ មជ្ឈត្តាការសណ្ឋិតាយ សង្ខារុបេក្ខាយ សព្ភាវតោ **យេ ច សង្ខារា យា ច ឧបេក្ខា**តិអាទិ វុត្តំ។

៥៥. ឥទានិ សង្ខារុបេក្ខាយ ចិត្តាភិនីហារភេទំ ទស្សេតុំ **កតិហាការេហី**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សង្ខារុបេក្ខាយា**តិ ភុម្មវចនំ។ **ចិត្តស្ស អភិនីហារោ**តិ សង្ខារុបេក្ខាលាភិនោ តតោ អញ្ញស្ស ចិត្តស្ស សង្ខារុបេក្ខាភិមុខំ កត្វា ភុសំ ហរណំ។ អភិមុខត្ថោ ហិ ឯត្ថ **អភិ**សទ្ទោ, ភុសត្ថោ **នី**សទ្ទោ។ **កតិហាការេហី**តិ បុច្ឆិតំ បុច្ឆំ **អដ្ឋហាការេហី**តិ វិស្សជ្ជេត្វា ទុតិយបុច្ឆាវិស្សជ្ជនេនេវ តេ អដ្ឋាការេ ទស្សេតុកាមោ តេ អទស្សេត្វាវ **បុថុជ្ជនស្ស កតិហាការេហី**តិអាទិ បុច្ឆំ អកាសិ។ **បុថុជ្ជនស្សា**តិ ឯត្ថ បន –

ទុវេ បុថុជ្ជនា វុត្តា, ពុទ្ធេនាទិច្ចពន្ធុនា;
អន្ធោ បុថុជ្ជនោ ឯកោ, កល្យាណេកោ បុថុជ្ជនោតិ។

តត្ថ យស្ស ខន្ធធាតុអាយតនាទីសុ ឧគ្គហបរិបុច្ឆាសវនធារណបច្ចវេក្ខណាទីនិ នត្ថិ, អយំ អន្ធបុថុជ្ជនោ។ យស្ស តានិ អត្ថិ, សោ កល្យាណបុថុជ្ជនោ។ ទុវិធោបិ បនេស –

បុថូនំ ជននាទីហិ, ការណេហិ បុថុជ្ជនោ;
បុថុជ្ជនន្តោគធត្តា, បុថុវាយំ ជនោ ឥតិ។

សោ ហិ បុថូនំ នានប្បការានំ កិលេសាទីនំ ជននាទីហិ ការណេហិ **បុថុជ្ជនោ**។ យថាហ – “បុថុ កិលេសេ ជនេន្តីតិ បុថុជ្ជនា, បុថុ អវិហតសក្កាយទិដ្ឋិកាតិ បុថុជ្ជនា, បុថុ សត្ថារានំ មុខុល្លោកិកាតិ បុថុជ្ជនា, បុថុ សព្ពគតីហិ អវុដ្ឋិតាតិ បុថុជ្ជនា, បុថុ នានាភិសង្ខារេ អភិសង្ខរោន្តីតិ បុថុជ្ជនា, បុថុ នានាឱឃេហិ វុយ្ហន្តីតិ បុថុជ្ជនា, បុថុ នានាសន្តាបេហិ សន្តប្បេន្តីតិ បុថុជ្ជនា, បុថុ នានាបរិឡាហេហិ បរិឌយ្ហន្តីតិ បុថុជ្ជនា, បុថុ បញ្ចសុ កាមគុណេសុ រត្តា គិទ្ធា គធិតា មុច្ឆិតា អជ្ឈោសន្នា លគ្គា លគ្គិតា បលិពុទ្ធាតិ បុថុជ្ជនា, បុថុ បញ្ចហិ នីវរណេហិ អាវុតា និវុតា ឱវុតា បិហិតា បដិច្ឆន្នា បដិកុជ្ជិតាតិ បុថុជ្ជនា”តិ (មហានិ. ៩៤)។ បុថូនំ វា គណនបថាតីតានំ អរិយធម្មបរម្មុខានំ នីចធម្មសមាចារានំ ជនានំ អន្តោគធត្តាបិ បុថុជ្ជនា, បុថុ វា អយំ វិសុំយេវ សង្ខំ គតោ, វិសំសដ្ឋោ សីលសុតាទិគុណយុត្តេហិ អរិយេហិ ជនោតិបិ បុថុជ្ជនោ។ តេសុ កល្យាណបុថុជ្ជនោ ឥធាធិប្បេតោ ឥតរស្ស ភាវនាយ ឯវ អភាវា។

សេក្ខស្សាតិ ឯត្ថ សត្ត សេក្ខា សោតាបត្តិមគ្គផលសកទាគាមិមគ្គផលអនាគាមិមគ្គផលអរហត្តមគ្គដ្ឋា។ តេ ហិ តិស្សោ សិក្ខា សិក្ខន្តីតិ សេក្ខា។ តេសុ សោតាបត្តិសកទាគាមិអនាគាមិផលដ្ឋា តយោ ឥធាធិប្បេតា មគ្គដ្ឋានំ សង្ខារុបេក្ខាយ ចិត្តាភិនីហារាភាវា។

វីតរាគស្សាតិ ឯត្ថ សមុច្ឆេទវិគមេន វិគតោ រាគោ អស្សាតិ វីតរាគោ។ អរហតោ ឯតំ អធិវចនំ។ តីសុបិ បទេសុ ជាតិគ្គហណេន ឯកវចនំ កតំ។

សង្ខារុបេក្ខំ អភិនន្ទតីតិ តស្មឹ ឧបេក្ខាវិហារេ ផាសុវិហារសញ្ញំ បដិលភិត្វា ផាសុវិហារនិកន្តិយា សង្ខារុបេក្ខាភិមុខោ ហុត្វា នន្ទតិ, សប្បីតិកំ តណ្ហំ ឧប្បាទេតីតិ អត្ថោ។ **វិបស្សតី**តិ សោតាបត្តិមគ្គបដិលាភត្ថំ អនិច្ចាទិវសេន វិវិធា បស្សតិ, សេក្ខោ ឧបរិមគ្គត្ថំ, វីតរាគោ ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារត្ថំ វិបស្សតិ។ **បដិសង្ខាយា**តិ អនិច្ចាទិវសេនេវ ឧបបរិក្ខិត្វា។ យស្មា បន សោតាបន្នាទយោ អរិយា សកំ សកំ ផលសមាបត្តឹ សមាបជ្ជមានា ឧទយព្ពយញាណាទីហិ នវហិ វិបស្សនាញាណេហិ អវិបស្សិត្វា សមាបជ្ជិតុំ ន សក្កោន្តិ, តស្មា **បដិសង្ខាយ វា ផលសមាបត្តឹ សមាបជ្ជតី**តិ វុត្តំ។

ផលសមាបត្តិយា បវត្តិទស្សនត្ថំ បន តេសំ ឥទំ បញ្ហាកម្មំ – កា ផលសមាបត្តិ? កេ តំ សមាបជ្ជន្តិ? កេ ន សមាបជ្ជន្តិ? កស្មា សមាបជ្ជន្តិ? កថញ្ចស្សា សមាបជ្ជនំ ហោតិ? កថំ ឋានំ? កថំ វុដ្ឋានំ? កឹ ផលស្ស អនន្តរំ? កស្ស ច ផលំ អនន្តរន្តិ?

តត្ថ **កា ផលសមាបត្តី**តិ? យា អរិយផលស្ស និរោធេ អប្បនា។

កេ តំ សមាបជ្ជន្តិ? កេ ន សមាបជ្ជន្តីតិ? សព្ពេបិ បុថុជ្ជនា ន សមាបជ្ជន្តិ។ កស្មា? អនធិគតត្តា។ អរិយា បន សព្ពេបិ សមាបជ្ជន្តិ។ កស្មា ? អធិគតត្តា។ ឧបរិមា បន ហេដ្ឋិមំ ន សមាបជ្ជន្តិ បុគ្គលន្តរភាវុបគមនេន បដិប្បស្សទ្ធត្តា, ហេដ្ឋិមា ច ឧបរិមំ អនធិគតត្តា។ អត្តនោ អត្តនោយេវ បន ផលំ សព្ពេបិ សមាបជ្ជន្តីតិ ឥទមេត្ថ សន្និដ្ឋានំ។

កេចិ បន “សោតាបន្នសកទាគាមិនោបិ ន សមាបជ្ជន្តិ, ឧបរិមា ទ្វេយេវ សមាបជ្ជន្តី”តិ វទន្តិ។ ឥទញ្ច នេសំ ការណំ – ឯតេ ហិ សមាធិស្មឹ បរិបូរការិនោតិ។ តំ បុថុជ្ជនស្សាបិ អត្តនា បដិលទ្ធំ លោកិយសមាធឹ សមាបជ្ជនតោ អការណមេវ។ កិញ្ចេត្ថ ការណាការណចិន្តាយ។ ននុ ឥធេវ បាឡិយំ “កតមេ ទស សង្ខារុបេក្ខា វិបស្សនាវសេន ឧប្បជ្ជន្តិ, កតមេ ទស គោត្រភុធម្មា វិបស្សនាវសេន ឧប្បជ្ជន្តី”តិ (បដិ. ម. ១.៦០) ឥមេសំ បញ្ហានំ វិស្សជ្ជនេ “សោតាបត្តិផលសមាបត្តត្ថាយ សកទាគាមិផលសមាបត្តត្ថាយា”តិ (បដិ. ម. ១.៦០) វិសុំ វិសុំ វុត្តា។ តស្មា សព្ពេបិ អរិយា អត្តនោ អត្តនោ ផលំ សមាបជ្ជន្តីតិ និដ្ឋមេត្ថ គន្តព្វំ។

កស្មា សមាបជ្ជន្តីតិ? ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារត្ថំ។ យថា ហិ រាជានោ រជ្ជសុខំ, ទេវតា ទិព្ពសុខមនុភវន្តិ, ឯវំ អរិយា “លោកុត្តរសុខំ អនុភវិស្សាមា”តិ អទ្ធានបរិច្ឆេទំ កត្វា ឥច្ឆិតិច្ឆិតក្ខណេ ផលសមាបត្តឹ សមាបជ្ជន្តិ។

កថញ្ចស្សា សមាបជ្ជនំ ហោតិ, កថំ ឋានំ, កថំ វុដ្ឋានន្តិ? ទ្វីហិ តាវ អាការេហិ អស្សា សមាបជ្ជនំ ហោតិ និព្ពានតោ អញ្ញស្ស អារម្មណស្ស អមនសិការា, និព្ពានស្ស ច មនសិការា។ យថាហ – “ទ្វេ ខោ, អាវុសោ, បច្ចយា

អនិមិត្តាយ ចេតោវិមុត្តិយា សមាបត្តិយា សព្ពនិមិត្តានញ្ច អមនសិការោ, អនិមិត្តាយ ច ធាតុយា មនសិការោ"តិ (ម. និ. ១.៤៥៨)។ អយំ បនេត្ថ សមាបជ្ជនក្កមោ – ផលសមាបត្តត្ថិកេន ហិ អរិយសាវកេន រហោគតេន បដិសល្លីនេន ឧទយព្ពយាទិវសេន សង្ខារា វិបស្សិតព្ពា។ តស្ស បវត្តានុបុព្ពវិបស្សនស្ស សង្ខារារម្មណគោត្រភុញាណានន្តរំ ផលសមាបត្តិវសេន និរោធេ ចិត្តំ អប្បេតិ។ ផលសមាបត្តិនិន្នតាយ ចេត្ថ សេក្ខស្សាបិ ផលមេវ ឧប្បជ្ជតិ, ន មគ្គោ។ យេ បន វទន្តិ "សោតាបន្នោ 'ផលសមាបត្តិំ សមាបជ្ជិស្សាមី'តិ វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា សកទាគាមី ហោតិ, សកទាគាមី ច អនាគាមី"តិ។ តេ វត្តព្ពា "ឯវំ សតិ អនាគាមី អរហា ភវិស្សតិ, អរហា បច្ចេកពុទ្ធោ, បច្ចេកពុទ្ធោ ច ពុទ្ធោ"តិ។

តស្មា ន កិញ្ចិ ឯតំ, បាឡិវសេនេវ ច បដិក្ខិត្តន្តិបិ ន គហេតព្ពំ។ ឥទមេវ បន គហេតព្ពំ។ សេក្ខស្សាបិ ផលមេវ ឧប្បជ្ជតិ, ន មគ្គោ។ ផលញ្ចស្ស សចេ អនេន បឋមជ្ឈានិកោ មគ្គោ អធិគតោ ហោតិ, បឋមជ្ឈានិកមេវ ឧប្បជ្ជតិ, សចេ ទុតិយាទីសុ អញ្ញតរជ្ឈានិកោ, ទុតិយាទីសុ អញ្ញតរជ្ឈានិកមេវាតិ ឯវំ តាវស្សា សមាបជ្ជនំ ហោតិ។

"តយោ ខោ, អាវុសោ, បច្ចយា អនិមិត្តាយ ចេតោវិមុត្តិយា ឋិតិយា សព្ពនិមិត្តានញ្ច អមនសិការោ, អនិមិត្តាយ ច ធាតុយា មនសិការោ, បុព្ពេ ច អភិសង្ខារោ"តិ (ម. និ. ១.៤៥៨) វចនតោ បនស្សា តីហាការេហិ ឋានំ ហោតិ។ តត្ថ **បុព្ពេ ច អភិសង្ខារោ**តិ សមាបត្តិតោ បុព្ពេ កាលបរិច្ឆេទោ។ "អសុកស្មិំ នាម កាលេ វុដ្ឋហិស្សាមី"តិ បរិច្ឆិន្នត្តា ហិស្សា យាវ សោ កាលោ នាគច្ឆតិ, តាវ ឋានំ ហោតិ។ ឯវមស្ស ឋានំ ហោតិ។

"ទ្វេ ខោ, អាវុសោ, បច្ចយា អនិមិត្តាយ ចេតោវិមុត្តិយា វុដ្ឋានាយ សព្ពនិមិត្តានញ្ច មនសិការោ, អនិមិត្តាយ ច ធាតុយា អមនសិការោ"តិ (ម. និ. ១.៤៥៨) វចនតោ បនស្សា ទ្វីហាការេហិ វុដ្ឋានំ ហោតិ។ តត្ថ **សព្ពនិមិត្តាន**ន្តិ រូបនិមិត្តវេទនាសញ្ញាសង្ខារវិញ្ញាណនិមិត្តានំ។ កាមញ្ច ន សព្ពានេវេតានិ ឯកតោ មនសិករោតិ, សព្ពសង្គាហិកវសេន បនេតំ វុត្តំ។ តស្មា យំ ភវង្គស្ស អារម្មណំ ហោតិ, តំ មនសិករោតោ ផលសមាបត្តិតោ វុដ្ឋានំ ហោតីតិ ឯវមស្សា វុដ្ឋានំ វេទិតព្ពំ។

កិំ ផលស្ស អនន្តរំ, កស្ស ច ផលំ អនន្តរន្តិ? ផលស្ស តាវ ផលមេវ វា អនន្តរំ ហោតិ ភវង្គំ វា។ ផលំ បន អត្ថិ មគ្គានន្តរំ, អត្ថិ ផលានន្តរំ, អត្ថិ គោត្រភុអនន្តរំ, អត្ថិ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនានន្តរន្តិ។ តត្ថ មគ្គវីថិយំ មគ្គានន្តរំ, បុរិមស្ស បុរិមស្ស បច្ឆិមំ បច្ឆិមំ ផលានន្តរំ, ផលសមាបត្តីសុ បុរិមំ បុរិមំ គោត្រភុអនន្តរំ។ **គោត្រភូ**តិ ចេត្ថ អនុលោមំ វេទិតព្ពំ។ វុត្តញ្ហេតំ បដ្ឋានេ "អរហតោ អនុលោមំ ផលសមាបត្តិយា អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ។ សេក្ខានំ អនុលោមំ ផលសមាបត្តិយា អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ"តិ (បដ្ឋា. ១.១.៤១៧)។ យេន ផលេន និរោធា វុដ្ឋានំ ហោតិ, តំ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនានន្តរន្តិ។ តត្ថ ឋបេត្វា មគ្គវីថិយំ ឧប្បន្នផលំ អវសេសំ សព្ពំ ផលសមាបត្តិវសេន បវត្តំ នាម។ ឯវមេតំ មគ្គវីថិយំ វា ផលសមាបត្តិយំ វា ឧប្បជ្ជនវសេន –

> "បដិប្បស្សទ្ធទរថំ, អមតារម្មណំ សុភំ;
> វន្តលោកាមិសំ សន្តំ, សាមញ្ញផលមុត្តម"ន្តិ។

អយមេត្ថ ផលសមាបត្តិកថា។

តទជ្ឈុបេក្ខិត្វាតិ តំ សង្ខារុបេក្ខំ អញ្ញេន តាទិសេនេវ វិបស្សនាញាណេន អជ្ឈុបេក្ខិត្វា។ **សុញ្ញតវិហារេន វា**តិអាទីសុ ផលសមាបត្តិំ វិនា វិបស្សនាវិហារេនេវ វិហរិតុកាមស្ស អរហតោ អត្តាភិនិវេសំ ភយតោ ទិស្វា សុញ្ញតាធិមុត្តស្ស សង្ខារុបេក្ខាយ វយំ បស្សន្តស្ស វិបស្សនត្តយវិហារោ សុញ្ញតវិហារោ នាម, សង្ខារនិមិត្តំ ភយតោ ទិស្វា អនិមិត្តាធិមុត្តស្ស សង្ខារុបេក្ខាយ វយំ បស្សន្តស្ស វិបស្សនត្តយវិហារោ អនិមិត្តវិហារោ នាម, តណ្ហាបណិធិំ ភយតោ ទិស្វា អប្បណិហិតាធិមុត្តស្ស សង្ខារុបេក្ខាយ វយំ បស្សន្តស្ស វិបស្សនត្តយវិហារោ អប្បណិហិតវិហារោ នាម។ តថា ហិ បរតោ វុត្តំ –

> "អភិនិវេសំ ភយតោ សម្បស្សមានោ សុញ្ញតេ អធិមុត្តត្តា ផុស្ស ផុស្ស វយំ បស្សតិ, សុញ្ញតោ វិហារោ។ និមិត្តំ ភយតោ សម្បស្សមានោ អនិមិត្តេ អធិមុត្តត្តា ផុស្ស ផុស្ស វយំ បស្សតិ, អនិមិត្តោ វិហារោ។ បណិធិំ ភយតោ សម្បស្សមានោ អប្បណិហិតេ អធិមុត្តត្តា ផុស្ស ផុស្ស វយំ បស្សតិ, អប្បណិហិតោ វិហារោ"តិ (បដិ. ម. ១.៧៨)។

ឆឡង្គុបេក្ខាសញ្ញាវេន ច បដិកូលេ អប្បដិកូលសញ្ញាទិវិហារសញ្ញាវេន ច អរហតោយេវ សព្ពាការេន ចិត្តំ វសេ វត្តតិ, តតោ អយំ វិបស្សនាវិហារោ អរហតោយេវ ឥជ្ឈតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **វីតរាគោ សង្ខារុបេក្ខំ វិបស្សតិ វា**តិ ឯត្ថ បន តិធា ច ភយំ, តិធា ច អធិមុត្តិ អនាបជ្ជិត្វា កេវលំ វិបស្សនាតិ វេទិតព្ពា។ ឯវញ្ហិ សតិ បុព្ពាបរ វិសេសោ ហោតិ។

៥៦. ឥទានិ ទ្វិន្នំ តិណ្ណំ បុគ្គលានំ វសេន សង្ខារុបេក្ខាយ ឯកត្តនានត្តភេទំ ទស្សេតុកាមោ **កថំ បុថុជ្ជនស្ស ច សេក្ខស្ស ចា**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ចិត្តស្ស អភិនីហារោ ឯកត្តំ ហោតី**តិ ឯកោ ហោតិ, សកត្ថេ ភាវវចនន្តិ វេទិតព្ពំ។ យថា ឥទប្បច្ចយា ឯវ ឥទប្បច្ចយតាតិ វុត្តំ, តថា ឯកោវ ឯកត្តំ។ **អភិនីហារោ**តិ សាមិ អត្ថេ បច្ចត្តវចនំ វា, អភិនីហារស្សាតិ អត្ថោ។ “សោ ទេសោ សម្មជ្ជិត្វា”តិអាទីសុ (មហាវ. ១៦៨) វិយ វិភត្តិវិបល្លាសោ កតោតិ វេទិតព្ពោ។ **ចិត្តំ កិលិស្សតី**តិ វិបស្សនានិកន្តិសង្ខាតេន លោភកិលេសេន ចិត្តំ កិលិស្សតិ, តាបីយតិ ពាធីយតីតិ អត្ថោ។ **ភាវនាយ បរិបន្ថោ ហោតី**តិ បដិលទ្ធាយ វិបស្សនាភាវនាយ ឧបឃាតោ ហោតិ។ **បដិវេធស្ស អន្តរាយោ ហោតី**តិ វិបស្សនាភាវនាយ បដិលភិតព្ពស្ស សច្ចប្បដិវេធស្ស បដិលាភន្តរាយោ ហោតិ។ **អាយតិំ បដិសន្ធិយា បច្ចយោ ហោតី**តិ សង្ខារុបេក្ខាសម្បយុត្តកម្មស្ស ពលវត្តា តេនេវ សុគតិបដិសន្ធិយា ទីឃមានាយ អភិនន្ទនសង្ខាតោ លោភកិលេសោ អនាគតេ កាមាវចរសុគតិបដិសន្ធិយា បច្ចយោ ហោតិ ។ យស្មា កិលេសសហាយំ កម្មំ វិបាកំ ជនេតិ, តស្មា កម្មំ ជនកបច្ចយោ ហោតិ, កិលេសោ ឧបត្ថម្ភកបច្ចយោ។ សេក្ខស្ស បន **ឧត្តរិបដិវេធស្សា**តិ សកទាគាមិមគ្គាទិវសេន សច្ចប្បដិវេធស្ស។ **អាយតិំ បដិសន្ធិយា បច្ចយោ ហោតី**តិ សេក្ខេសុ សោតាបន្នសកទាគាមីនំ អនធិគតជ្ឈានានំ សង្ខារុបេក្ខាកម្មេន ទីឃមានាយ កាមាវចរសុគតិបដិសន្ធិយា អភិនន្ទនកិលេសោ បច្ចយោ ហោតិ, ឈានលាភីនំ បន អនាគាមិស្ស ច ព្រហ្មលោកេយេវ បដិសន្ធានតោ បច្ចយោ ន ហោតិ, អនុលោមគោត្រភូហិ ច ទីឃមានាយ បដិសន្ធិយា អយមេវ កិលេសោ បច្ចយោ ហោតីតិ វេទិតព្ពោ។

អនិច្ចតោតិ ហុត្វា អភាវដ្ឋេន អនិច្ចន្តិកតាយ អាទិអន្តវន្តតាយ ច អនិច្ចតោ។ **ទុក្ខតោ**តិ អភិណ្ហំ បដិបីឡនដ្ឋេន ឧប្បាទវយបដិបីឡនតាយ ទុក្ខវត្ថុតាយ ច ទុក្ខតោ។ **អនត្តតោ**តិ អវសវត្តនដ្ឋេន បច្ចយាយត្ត វុត្តិតាយ សាមិនិវាសីការកវេទកាភាវេន ច អនត្តតោ។ **អនុបស្សនដ្ឋេនា**តិ អនុ អនុ អនិច្ចាទិតោ បស្សនដ្ឋេន។ **អភិនីហារោ នានត្តំ ហោតី**តិ អភិនីហារោ នានា ហោតីតិ វា អភិនីហារស្ស នានាភាវោ ហោតីតិ វា វេទិតព្ពំ។

កុសលាតិ អារោគ្យដ្ឋេន អនវជ្ជដ្ឋេន កោសល្លសម្ភូតដ្ឋេន ច។ **អព្យាកតា**តិ កុសលាកុសលភាវេន ន ព្យាកតា។ **កិញ្ចិកាលេ សុវិទិតា**តិ វិបស្សនាកាលេ សុដ្ឋុ វិទិតា។ **កិញ្ចិកាលេ ន សុវិទិតា**តិ អភិនន្ទនកាលេ ន សុដ្ឋុ វិទិតា។ **អច្ចន្តំ សុវិទិតា**តិ អភិនន្ទនាយ បហីនត្តា ឯកន្តេន សុវិទិតា។ **វិទិតដ្ឋេន ច អវិទិតដ្ឋេន ចា**តិ ឯត្ថ បុថុជ្ជនសេក្ខានំ សុវិទិតដ្ឋោបិ វីតរាគស្ស អច្ចន្តសុវិទិតដ្ឋោបិ វិទិតដ្ឋោវ ហោតិ, ទ្វិន្នម្បិ ន សុវិទិតដ្ឋោ អវិទិតដ្ឋោវ។

អតិត្តត្តាតិ វិបស្សនាយ ករណីយស្ស អបរិយោសិតត្តា អប្បណិតភាវេន។ តព្ពិបរីតេន **តិត្តត្តា។ តិណ្ណំ សញ្ញោជនានំ បហានាយា**តិ សក្កាយទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាសីលព្ពតបរាមាសានំ បហានត្ថំ។ បច្ឆិមភវិកាបិ ពោធិសត្តា ឯត្ថេវ សង្គហំ គច្ឆន្តិ។ អបច្ឆិមភវិកា បន វិបស្សនំ សង្ខារុបេក្ខំ បាបេត្វា ឋបេន្តិ។ **សោតាបត្តិមគ្គំ បដិលាភត្ថាយា**តិ អសមាសេត្វា បឋន្តិ, សមាសេត្វា បាឋោ សុន្ទរតរោ។ **សេក្ខោ តិណ្ណំ សញ្ញោជនានំ បហីនត្តា**តិ សោតាបន្នសកទាគាមិអនាគាមីនំ សាមញ្ញេន វុត្តំ។ សកទាគាមិអនាគាមីនម្បិ ហិ តានិ បហីនានេវ។ **ឧត្តរិបដិលាភត្ថាយា**តិ ឧបរូបរិមគ្គបដិលាភត្ថំ។ **ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារត្ថាយា**តិ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ បច្ចក្ខេ អត្តភាវេ យោ សុខោ វិហារោ, តទត្ថាយ។ **វិហារសមាបត្តដ្ឋេនា**តិ សេក្ខស្ស ផលសមាបត្តដ្ឋេន, វីតរាគស្ស វិបស្សនា វិហារផលសមាបត្តដ្ឋេន។

៥៧. ឥទានិ សង្ខារុបេក្ខានំ គណនបរិច្ឆេទំ ទស្សេតុំ **កតិ សង្ខារុបេក្ខា**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សមថវសេនា**តិ សមាធិវសេន។ អយមេវ វា បាឋោ។ **នីវរណេ បដិសង្ខា**តិ បញ្ច នីវរណានិ បហាតព្ពភាវេន បរិគ្គហេត្វា។ **សន្តិដ្ឋនា**តិ នីវរណានំ បហានាភិមុខីភូតត្តា តេសំ បហានេបិ អព្យាបារភាវូបគមនេន មជ្ឈត្តតាយ សន្តិដ្ឋនា។ **សង្ខារុបេក្ខាសូ**តិ នីវរណប្បហានេ ព្យាបារាករណេន នីវរណសង្ខាតានំ សង្ខារានំ ឧបេក្ខនាសុ។ ឯស នយោ វិតក្កវិចារាទីសុ ច។ សមថេ សង្ខារុបេក្ខា នាម អប្បនាវីថិយា អាសន្នបុព្ពភាគេ ពលប្បត្ត ភាវនាមយញ្ញាណំ។ **សោតាបត្តិមគ្គំ បដិលាភត្ថាយា**តិអាទីសុ ចតូសុ មគ្គវារេសុ សុញ្ញតានិមិត្តអប្បណិហិត មគ្គានំ អញ្ញតរញ្ញតរោ មគ្គោ លព្ភតិ។ **សោតាបត្តិផលសមាបត្តត្ថាយា**តិអាទីសុ ចតូសុ ផលវារេសុ បន អប្បណិហិតា ផលសមាបត្តិ វេទិតព្ពា។ កស្មា? “សុញ្ញតវិហារសមាបត្តត្ថាយ អនិមិត្តវិហារសមាបត្តត្ថាយា”តិ ឥតរាសំ

ទ្វិន្នំ ផលសមាបត្តីនំ វិសុំ វុត្តត្តា។ អនិច្ចានុបស្សនាវុដ្ឋានវសេន ហិ អនិមិត្តមគ្គោ, តថេវ ផលសមាបត្តិកាលេ អនិមិត្តផលសមាបត្តិ, ទុក្ខានុបស្សនាវុដ្ឋានវសេន អប្បណិហិតមគ្គផលសមាបត្តិយោ, អនត្តានុបស្សនាវុដ្ឋានវសេន សុញ្ញតមគ្គផលសមាបត្តិយោ សុត្តន្តនយេនេវ វេទិតព្វា។

ឯត្ថ ច ចតូសុ មគ្គវារេសុ **ឧប្បាទ**ន្តិអាទីនិ បញ្ច មូលបទានិ, **គតិ**ន្តិអាទីនិ ទស វេវចនបទានីតិ បន្នរស បទានិ វុត្តានិ។ ឆសុ បន ផលសមាបត្តិវារេសុ បញ្ច មូលបទានេវ វុត្តានិ។ តំ កស្មា ឥតិ ចេ? សង្ខារុបេក្ខាយ តិក្ខភាវេ សតិ កិលេសប្បហានេ សមត្ថស្ស មគ្គស្ស សម្ភវតោ តស្សា តិក្ខភាវទស្សនត្ថំ វេវចនបទេហិ សហ ទឡ្ហំ កត្វា មូលបទានិ វុត្តានិ។ ផលស្ស និរុស្សាហភាវេន សន្តសភាវត្តា មគ្គាយត្តត្តា ច មន្ទភូតាបិ សង្ខារុបេក្ខា ផលស្ស បច្ចយោ ហោតីតិ ទស្សនត្ថំ មូលបទានេវ វុត្តានីតិ វេទិតព្វានិ។

៥៨. ឥទានិ ជាតិវសេន បុច្ឆិត្វា លព្ភមានវសេន វិស្សជ្ជេតុំ **កតិ សង្ខារុបេក្ខា កុសលា**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **បន្នរស សង្ខារុបេក្ខា**តិ សមថវសេន អដ្ឋ, ចតុន្នំ មគ្គានំ តិណ្ណំ ផលានំ វសេន សត្តាតិ បន្នរស។ សមថវសេន អដ្ឋ សង្ខារុបេក្ខា អរហតោ នីវរណបដិសង្ខាអភាវតោ, វិតក្កវិចារាទីនំ បហានព្យាបារំ វិនា សុខេន បហានតោ ច សង្ខារុបេក្ខានាមស្ស អននុរូបាតិ កត្វា តាសំ អព្យាកតតា ន វុត្តាតិ វេទិតព្វា។ អរហតា បន ផលសមាបត្តឹ សមាបជ្ជន្តេន សង្ខារុបេក្ខំ វិនា សមាបជ្ជិតុំ ន សក្កាតិ តិស្សោ សង្ខារុបេក្ខា អព្យាកតាតិ វុត្តា។ អប្បណិហិតសុញ្ញតានិមិត្តវសេន ហិ អរហតោ តិស្សោ សង្ខារុបេក្ខា។

ឥទានិ សង្ខារុបេក្ខានំ សំវណ្ណនាវសេន វុត្តាសុ តីសុ គាថាសុ **បដិសង្ខាសន្តិដ្ឋនា បញ្ញា**តិ សង្ខារុបេក្ខា ។ **អដ្ឋ ចិត្តស្ស គោចរា**តិ សមថវសេន វុត្តា អដ្ឋ សង្ខារុបេក្ខា សមាធិស្ស វិសយា, ភូមិយោតិ អត្ថោ។ “ចិត្តំ បញ្ញញ្ច ភាវយ”ន្តិអាទីសុ (សំ. និ. ១.២៣, ១៩២) វិយ ចិត្តសីសេន សមាធិ និទ្ទិដ្ឋោ, “គោចរេ, ភិក្ខវេ, ចរថ សកេ បេត្តិកេ វិសយេ”តិអាទីសុ (សំ. និ. ៥.៣៧២) វិយ គោចរសទ្ទេន វិសយោ។ យញ្ហិ យទាយត្តំ, តស្សេសោ វិសយោតិ វុច្ចតិ។ **បុថុជ្ជនស្ស ទ្វេ**តិ សមថវសេន វិបស្សនាវសេន ច។ **តយោ សេក្ខស្សា**តិ សមថវិបស្សនាសមាបត្តិវសេន។ **តយោ ច វីតរាគស្សា**តិ អប្បណិហិតសុញ្ញតានិមិត្តផលសមាបត្តិវសេន។ “តិស្សោ”តិ វត្តព្វេ “តយោ”តិ ច លិង្គវិបល្លាសោ កតោ។ តយោ សង្ខារុបេក្ខា ធម្មាតិ វា យោជេតព្វំ។ **យេហិ ចិត្តំ វិវដ្ដតី**តិ យេហិ សង្ខារុបេក្ខាធម្មេហិ វិតក្កវិចារាទិតោ, ឧប្បាទាទិតោ វា ចិត្តំ អបគច្ឆតិ។ វីតរាគស្សាបិ ហិ សង្ខារុបេក្ខាសព្ភាវតោ ច សង្ខារតោ ចិត្តំ វិវដ្ដិត្វា និព្ពានំ បក្ខន្ទតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អដ្ឋ សមាធិស្ស បច្ចយា**តិ សមថវសេន វុត្តា អដ្ឋ អប្បនាសម្បាបកត្តា អប្បនាសមាធិស្ស បច្ចយា។ **ទស ញាណស្ស គោចរា**តិ វិបស្សនាវសេន វុត្តា ទស មគ្គញាណស្ស ផលញាណស្ស ច ភូមិយោ។ **តិណ្ណំ វិមោក្ខាន បច្ចយា**តិ សុញ្ញតានិមិត្តអប្បណិហិតវិមោក្ខានំ ឧបនិស្សយបច្ចយា។ **នានាទិដ្ឋីសុ ន កម្បតី**តិ ភង្គំ អវិស្សជ្ជិត្វាវ សង្ខារេ អនិច្ចាទិវសេន វិបស្សន្តោ សស្សតទិដ្ឋិអាទីសុ នានប្បការាសុ ទិដ្ឋីសុ ន វេធតីតិ។

សង្ខារុបេក្ខាញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. គោត្រភុញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

៥៩. គោត្រភុញាណនិទ្ទេសេ **អភិភុយ្យតី**តិ អភិភវតិ អតិក្កមតិ។ **ពហិទ្ធា សង្ខារនិមិត្ត**ន្តិ សកសន្តានប្បវត្តអកុសលក្ខន្ធតោ ពហិទ្ធាភូតំ សង្ខារនិមិត្តំ។ លោកិកសង្ខារា ហិ កិលេសានំ និមិត្តត្តា, និមិត្តាការេន ឧបដ្ឋានតោ វា និមិត្តន្តិ វុច្ចន្តិ។ **អភិភុយ្យតីតិ គោត្រភូ**តិ ច បុថុជ្ជនគោត្តាភិភវនតោ គោត្រភុភាវោ វុត្តោ។ **បក្ខន្ទតីតិ គោត្រភូ**តិ អរិយគោត្តភាវនតោ គោត្រភុភាវោ វុត្តោ។ **អភិភុយ្យិត្វា បក្ខន្ទតីតិ គោត្រភូ**តិ ឧភោ អត្ថេ សមាសេត្វា វុត្តំ។ **វុដ្ឋាតីតិ គោត្រភូ**តិ ច **វិវដ្ដតីតិ គោត្រភូ**តិ ច មាតិកាយ វុដ្ឋានវិវដ្ដនបទានុរូបេន បុថុជ្ជនគោត្តាភិភវនត្ថោយេវ វុត្តោ។ សមថវសេន វុត្តគោត្រភូនំ បន នីវរណាទិគោត្តាភិភវនតោ គោត្រភូតិ, “សោតាបត្តិផលសមាបត្តត្ថាយា”តិអាទីសុ ឆសុ សមាបត្តិវារេសុ ឧប្បាទាទិគោត្តាភិភវនតោ គោត្រភូតិ, “សកទាគាមិមគ្គំ បដិលាភត្ថាយា”តិអាទីសុ តីសុ មគ្គវារេសុ សោតាបន្នាទិគោត្តាភិភវនតោ គោត្រភូតិ អត្ថោ វេទិតព្វោ។ គោត្តត្ថោ ចេត្ថ ពីជត្ថោ។ វត្តនិបករណេ កិរ វុត្តំ – គោត្តំ វុច្ចតិ និព្ពានំ សព្វបរិបន្ថេហិ គុត្តត្តា, តំ បដិបជ្ជតីតិ គោត្រភូតិ, អដ្ឋ សមាបត្តិយោបិ គោត្តំ គោត្រភុបរិបន្ថេហិ គុត្តត្តា, តំ គោត្តំ បដិបជ្ជតីតិ គោត្រភូតិ វុត្តំ។ “ចតុន្នំ មគ្គានំយេវ គោត្រភុ និព្ពានារម្មណំ, ចតស្សន្នំ ផលសមាបត្តីនំ គោត្រភុ សង្ខារារម្មណំ ផលសមាបត្តិនិន្នត្តា”តិ វទន្តិ។ វុត្តញ្ហេតំ វិសុទ្ធិមគ្គេ – “តស្ស បវត្តានុបុព្ពវិបស្សនស្ស សង្ខារារម្មណគោត្រភុញាណានន្តរំ ផលសមាបត្តិវសេន និរោធេ ចិត្តំ អប្បេតី”តិ (វិសុទ្ធិ. ២.៨៦៣)។ តេនេវេត្ថ មគ្គវារេសុ សោឡសមំ កត្វា គហិតស្ស ពហិទ្ធាសង្ខារនិមិត្តបទស្ស សមាបត្តិវារេសុ ឆដ្ឋំ កត្វា គហណំ ន កតន្តិ វេទិតព្វំ។ ឥតរថា ហិ មូលបទគហណេន គហេតព្វំ ភវេយ្យ។

អញ្ញេ បន “យោ និព្ពានេ បឋមាភោគោ បឋមសមន្នាហារោ, អយំ វុច្ចតិ គោត្រភូ”តិ វទន្តិ។ តំ ផលំ សន្ធាយ ន យុជ្ជតិ។ **បន្នរស គោត្រភុធម្មា កុសលា**តិ ឯត្ថ អរហតោ អភិភវិតព្ពនីវរណាភាវតោ វិតក្កវិចារាទីនំ សុខេនេវ បហាតព្ពភាវតោ ច អភិភវនដ្ឋេន គោត្រភុនាមំ នារហន្តីតិ កត្វា គោត្រភូនំ អព្យាកតតា ន វុត្តាតិ វេទិតព្ពា។ អរហតា បន ផលសមាបត្តឹ សមាបជ្ជន្តេន សង្ខារេ អនភិភុយ្យ សមាបជ្ជិតុំ ន សក្កាតិ “តយោ គោត្រភុធម្មា អព្យាកតា”តិ វុត្តា។ កេចិ បន “អដ្ឋ សមាបត្តិយោ និព្ពេធភាគិយា ឯវ ឥធ និទ្ទិដ្ឋា, តស្មា អដ្ឋ សមាបត្តិគោត្រភូ កុសលា ហោន្តី”តិ វទន្តិ។ តថា សង្ខារុបេក្ខាយបិ វេទិតព្ពំ។

៦០. សាមិសញ្ចាតិអាទីសុ វដ្ដាមិសលោកាមិសកិលេសាមិសានំ កិលេសាមិសេន សាមិសំ សនិកន្តិកត្តា។ កឹ តំ? អដ្ឋវិធំ សមថគោត្រភុញាណំ។ **វដ្ដាមិស**ន្តិ ចេត្ថ តេភូមកវដ្ដមេវ។ **លោកាមិស**ន្តិ បញ្ច កាមគុណា។ **កិលេសាមិស**ន្តិ កិលេសា ឯវ។ **និរាមិស**ន្តិ ទសវិធំ វិបស្សនាគោត្រភុញាណំ អនិកន្តិកត្តា។ ន ហិ អរិយា គោត្រភុស្មឹ និកន្តឹ ករោន្តិ។ បោត្ថកេ “សាមិសញ្ចេ”តិ លិខន្តិ, តំ ន សុន្ទរតរំ។ ឯវមេវ បណិហិតញ្ច អប្បណិហិតំ សញ្ញុត្តញ្ច វិសញ្ញុត្តំ វុដ្ឋិតញ្ច អវុដ្ឋិតំ វេទិតព្ពំ។ និកន្តិបណិធិយា ហិ **បណិហិតំ** បត្ថិតន្តិ អត្ថោ។ តទភាវេន **អប្បណិហិតំ** ។ និកន្តិសញ្ញោគេនេវ **សញ្ញុត្តំ**។ តទភាវេន **វិសញ្ញុត្តំ។ វុដ្ឋិត**ន្តិ វិបស្សនាគោត្រភុញាណមេវ។ តញ្ហិ និកន្តិច្ឆេទកត្តា វុដ្ឋិតំ នាម។ ឥតរំ **អវុដ្ឋិតំ**។ ពហិទ្ធា វុដ្ឋានត្តា វា វុដ្ឋិតំ។ ផលគោត្រភុបិ ហិ និព្ពានជ្ឈាសយវសេន និព្ពានាភិមុខីភូតត្តា ពហិទ្ធាសង្ខារនិមិត្តា វុដ្ឋិតំ នាមាតិ វេទិតព្ពំ។ ហេដ្ឋាភិភវនវុដ្ឋានវិវដ្ដនវារេសុបិ ផលគោត្រភុ អជ្ឈាសយវសេន និព្ពានាភិមុខីភូតត្តា អភិភុយ្យតិ វុដ្ឋាតិ វិវដ្ដតីតិ វេទិតព្ពំ។ **តិណ្ណំ វិមោក្ខាន បច្ចយា**តិ តិណ្ណំ លោកុត្តរវិមោក្ខានំ សមថគោត្រភុ បកតូបនិស្សយបច្ចយា ហោន្តិ, វិបស្សនាគោត្រភុ អនន្តរសមនន្តរូបនិស្សយបច្ចយា ហោន្តិ។ **បញ្ញា យស្ស បរិច្ចិតា**តិ បុព្ពភាគបញ្ញា យស្ស បរិចិតា បរិចិណ្ណា។ **កុសលោ វិវដ្ដេ វុដ្ឋានេ**តិ អសម្មោហវសេនេវ វិវដ្ដសង្ខាតេ គោត្រភុញាណេ កុសលោ ឆេកោ, បុព្ពភាគញាណេន វា កុសលោ។ **នានាទិដ្ឋីសុ ន កម្បតី**តិ សមុច្ឆេទេន បហីនាសុ នានប្បការាសុ ទិដ្ឋីសុ ន វេធតីតិ។

គោត្រភុញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. មគ្គញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

៦១. មគ្គញាណនិទ្ទេសេ **មិច្ឆាទិដ្ឋិយា វុដ្ឋាតី**តិ ទិដ្ឋានុសយប្បហានេន សមុច្ឆេទវសេន ទ្វាសដ្ឋិភេទតោ មិច្ឆាទិដ្ឋិតោ វុដ្ឋាតិ។ **តទនុវត្តកកិលេសេហី**តិ មិច្ឆាទិដ្ឋិសម្បយោគវសេន ច មិច្ឆាទិដ្ឋិឧបនិស្សយេន ច ឧប្បជ្ជមានេហិ មិច្ឆាទិដ្ឋិអនុវត្តមានេហិ នានាវិធេហិ កិលេសេហិ។ តេន តទេកដ្ឋកិលេសប្បហានំ វុត្តំ ហោតិ។ ទុវិធញ្ហិ ឯកដ្ឋំ សហជេកដ្ឋំ បហានេកដ្ឋញ្ច។ តាយ ទិដ្ឋិយា សហ ឯកស្មឹ ចិត្តេ, ឯកស្មឹ បុគ្គលេ វា យាវ បហានា ឋិតាតិ តទេកដ្ឋា។ ទិដ្ឋិយា ហិ បហីយមានាយ ទិដ្ឋិសម្បយុត្តេសុ ទ្វីសុ អសង្ខារិកចិត្តេសុ តាយ ទិដ្ឋិយា សហជាតា លោភោ មោហោ ឧទ្ធច្ចំ អហិរិកំ អនោត្តប្បន្តិ ឥមេ កិលេសា, ទ្វីសុ សសង្ខារិកចិត្តេសុ តាយ ទិដ្ឋិយា សហជាតា លោភោ មោហោ ថិនំ ឧទ្ធច្ចំ អហិរិកំ អនោត្តប្បន្តិ ឥមេ កិលេសា **សហជេកដ្ឋវសេន** បហីយន្តិ។ ទិដ្ឋិកិលេសេយេវ បហីយមានេ តេន សហ ឯកស្មឹ បុគ្គលេ ឋិតា អបាយគមនីយា លោភោ ទោសោ មោហោ មានោ វិចិកិច្ឆា ថិនំ ឧទ្ធច្ចំ អហិរិកំ អនោត្តប្បន្តិ ឥមេ កិលេសា **បហានេកដ្ឋវសេន** បហីយន្តិ។ **ខន្ធេហី**តិ តទនុវត្តកេហេវ ខន្ធេហិ, តំ ទិដ្ឋឹ អនុវត្តមានេហិ សហជេកដ្ឋេហិ ច បហានេកដ្ឋេហិ ច ចតូហិ អរូបក្ខន្ធេហិ, តំសមុដ្ឋានរូបេហិ វា សហ បញ្ចហិ ខន្ធេហិ មិច្ឆាទិដ្ឋិអាទិកិលេសបច្ចយា អនាគតេ ឧប្បជ្ជិតព្ពេហិ វិបាកក្ខន្ធេហិ។ **ពហិទ្ធា ច សព្ព និមិត្តេហី**តិ យថាវុត្តកិលេសក្ខន្ធតោ ពហិភូតេហិ សព្ពសង្ខារនិមិត្តេហិ។ **មិច្ឆាសង្កប្បា វុដ្ឋាតី**តិ សោតាបត្តិមគ្គេន បហាតព្ពេសុ ចតូសុ ទិដ្ឋិសម្បយុត្តេសុ, វិចិកិច្ឆាសហគតេ ចាតិ បញ្ចសុ ចិត្តេសុ អបាយគមនីយសេសាកុសលចិត្តេសុ ច មិច្ឆាសង្កប្បា វុដ្ឋាតិ។

មិច្ឆាវាចាយ វុដ្ឋាតីតិ មុសាវាទតោ ចេវ អបាយគមនីយបិសុណផរុសសម្ផប្បលាបេហិ ច វុដ្ឋាតិ ។ **មិច្ឆាកម្មន្តា វុដ្ឋាតី**តិ បាណាតិបាតាទិន្នាទានមិច្ឆាចារេហិ វុដ្ឋាតិ។ **មិច្ឆាអាជីវា វុដ្ឋាតី**តិ កុហនា លបនា នេមិត្តិកតា និប្បេសិកតា លាភេនលាភំនិជិគីសនតា, អាជីវហេតុកេហិ វា សត្តហិបិ កាយវចីកម្មេហិ វុដ្ឋាតិ។ មិច្ឆាវាយាមមិច្ឆាសតិមិច្ឆាសមាធីហិ វុដ្ឋានំ មិច្ឆាសង្កប្បវុដ្ឋានេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ **មិច្ឆាសតី**តិ ច សតិយា បដិបក្ខាការេន ឧប្បជ្ជមានា អកុសលចិត្តុប្បាទមត្តមេវ។ ឧបរិមគ្គត្តយេ “ទស្សនដ្ឋេន សម្មាទិដ្ឋី”តិអាទីនិ អដ្ឋ មគ្គង្គានិ យថា បឋមជ្ឈានិកេ បឋមមគ្គេ លព្ភន្តិ, តថេវ លព្ភន្តិ។ តត្ថ បឋមមគ្គេ សម្មាទិដ្ឋិ មិច្ឆាទិដ្ឋឹ បជហតីតិ សម្មាទិដ្ឋិ។ សម្មាសង្កប្បាទយោបិ មិច្ឆាសង្កប្បាទីនំ បជហនដ្ឋេនេវ វេទិតព្ពា។ ឯវំ សន្តេ បឋមមគ្គេនេវ ទ្វាសដ្ឋិយា ទិដ្ឋិគតានំ បហីនត្តា ឧបរិមគ្គត្តយេន បហាតព្ពា ទិដ្ឋិ នាម នត្ថិ។

តត្ថ សម្មាទិដ្ឋីតិ នាមំ កថំ ហោតីតិ? យថា វិសំ អត្ថិ វា ហោតុ មា វា, អគទោ អគទោត្វេវ វុច្ចតិ, ឯវំ មិច្ឆាទិដ្ឋិ អត្ថិ វា ហោតុ មា វា, អយំ សម្មាទិដ្ឋិ ឯវ នាម។ យទិ ឯវំ នាមមត្តមេវេតំ ហោតិ, ឧបរិមគ្គត្តយេ បន សម្មាទិដ្ឋិយា កិច្ចាភាវោ អាបជ្ជតិ, មគ្គង្គានិ ន បរិបូរេន្តិ។ តស្មា សម្មាទិដ្ឋិ សកិច្ចកា កាតព្ពា, មគ្គង្គានិ បរិបូរេតព្ពានីតិ។ សកិច្ចកា ចេត្ថ សម្មាទិដ្ឋិ យថាលាភនិយមេន ទីបេតព្ពា។ ឧបរិមគ្គត្តយវជ្ឈោ ហិ ឯកោ មានោ អត្ថិ, សោ ទិដ្ឋិដ្ឋានេ តិដ្ឋតិ, សា តំ មានំ បជហតីតិ សម្មាទិដ្ឋិ។ សោតាបត្តិមគ្គស្មិញ្ហិ សម្មាទិដ្ឋិ មិច្ឆាទិដ្ឋិំ បជហតិ។ សោតាបន្នស្ស បន សកទាគាមិមគ្គវជ្ឈោ មានោ អត្ថិ, តំ មានំ បជហតីតិ សម្មាទិដ្ឋិ។ តស្សេវ សត្ត អកុសលចិត្តសហជាតោ សង្កប្បោ អត្ថិ, តេហេវ ចិត្តេហិ វាចង្គចោបនំ អត្ថិ, កាយង្គចោបនំ អត្ថិ, បច្ចយបរិភោគោ អត្ថិ, សហជាតវាយាមោ អត្ថិ, អស្សតិយភាវោ អត្ថិ, សហជាតចិត្តេកគ្គតា អត្ថិ, ឯតេ មិច្ឆាសង្កប្បាទយោ នាម។ សកទាគាមិមគ្គេ សម្មាសង្កប្បាទយោ តេសំ បហានេន សម្មាសង្កប្បាទយោតិ វេទិតព្ពា។ ឯវំ សកទាគាមិមគ្គេ អដ្ឋង្គានិ សកិច្ចកានិ ហោន្តិ។ សកទាគាមិស្ស អនាគាមិមគ្គវជ្ឈោ មានោ អត្ថិ, សោ ទិដ្ឋិដ្ឋានេ តិដ្ឋតិ។ តស្សេវ សត្តហិ ចិត្តេហិ សហជាតា សង្កប្បាទយោ អត្ថិ។ តេសំ បហានេន អនាគាមិមគ្គេ អដ្ឋន្នំ អង្គានំ សកិច្ចកតា វេទិតព្ពា។ អនាគាមិស្ស អរហត្តមគ្គវជ្ឈោ មានោ អត្ថិ, សោ ទិដ្ឋិដ្ឋានេ តិដ្ឋតិ។ យានិ បនស្ស បញ្ច អកុសលចិត្តានិ, តេហិ សហជាតា សង្កប្បាទយោ អត្ថិ។ តេសំ បហានេន អរហត្តមគ្គេ អដ្ឋន្នំ អង្គានំ សកិច្ចកតា វេទិតព្ពា។

ឱឡារិកាតិ កាយវចីទ្វារេ វីតិក្កមស្ស បច្ចយភាវេន ថូលភូតម្ហា។ **កាមរាគសញ្ញោជនា**តិ មេថុនរាគសង្ខាតា សញ្ញោជនា។ សោ ហិ កាមភវេ សញ្ញោជេតីតិ សញ្ញោជនន្តិ វុច្ចតិ។ **បដិឃសញ្ញោជនា**តិ ព្យាបាទសញ្ញោជនា។ សោ ហិ អារម្មណេ បដិហញ្ញតីតិ បដិឃន្តិ វុច្ចតិ។ តេ ឯវ ថាមគតដ្ឋេន សន្តានេ អនុសេន្តីតិ **អនុសយា។ អណុសហគតា**តិ អណុភូតា, សុខុមភូតាតិ អត្ថោ។ តព្ភាវេ ហិ ឯត្ថ សហគតសទ្ទោ។ សកទាគាមិស្ស ហិ កាមរាគព្យាបាទា ទ្វីហិ ការណេហិ អណុភូតា អធិច្ចុប្បត្តិយា ច បរិយុដ្ឋានមន្ទតាយ ច។ តស្ស ហិ ពាលបុថុជ្ជនស្ស វិយ កិលេសា អភិណ្ហំ ន ឧប្បជ្ជន្តិ, កទាចិ ករហចិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ ឧប្បជ្ជមានា ច ពាលបុថុជ្ជនស្ស វិយ មទ្ទន្តា ផរន្តា ឆាទេន្តា អន្ធអន្ធំ ករោន្តា ន ឧប្បជ្ជន្តិ, ទ្វីហិ បន មគ្គេហិ បហីនត្តា មន្ទមន្ទា តនុកាការា ហុត្វា ឧប្បជ្ជន្តិ, វីតិក្កមំ បាបេតុំ សមត្ថា ន ហោន្តិ។ ឯវំ តនុភូតា អនាគាមិមគ្គេន បហីយន្តិ **រូបរាគា**តិ រូបភវេ ឆន្ទរាគា។ **អរូបរាគា**តិ អរូបភវេ ឆន្ទរាគា។ **មានា**តិ ឧន្នតិលក្ខណា។ **ឧទ្ធច្ចា**តិ អវូបសមលក្ខណា។ **អវិជ្ជាយា**តិ អន្ធលក្ខណាយ។ **ភវរាគានុសយា**តិ រូបរាគារូបរាគវសេន បវត្តភវរាគានុសយា។

៦២. ឥទានិ មគ្គញាណសំវណ្ណនំ ករោន្តោ **អជាតំ ឈាបេតី**តិអាទិមាហ។ តត្ថ ច **អជាតំ ឈាបេតិ ជាតេន, ឈានំ តេន បវុច្ចតី**តិ អត្តនោ សន្តានេ បាតុភូតេន តេន តេន លោកុត្តរជ្ឈានេន តំសមង្គីបុគ្គលោ អជាតមេវ តំ តំ កិលេសំ ឈាបេតិ ទហតិ សមុច្ឆិន្ទតិ, តេន ការណេន តំ លោកុត្តរំ ឈានន្តិ បវុច្ចតីតិ អត្ថោ។ **ឈានវិមោក្ខេ កុសលតា**តិ តស្មិំ អរិយមគ្គសម្បយុត្តេ វិតក្កាទិកេ ឈានេ ច វិមោក្ខសង្ខាតេ អរិយមគ្គេ ច អសម្មោហវសេន កុសលតាយ បឋមមគ្គេនេវ បហីនាសុ នានាទិដ្ឋីសុ ន កម្បតិ។ ឈានំ នាម ទុវិធំ អារម្មណូបនិជ្ឈានញ្ច លក្ខណូបនិជ្ឈានញ្ច។ លោកិយបឋមជ្ឈានាទិកំ កសិណាទិអារម្មណូបនិជ្ឈានដ្ឋេន ឈានំ, វិបស្សនាសង្ខារានំ សភាវសាមញ្ញលក្ខណូបនិជ្ឈានដ្ឋេន ឈានំ, លោកុត្តរំ និព្ពានេ តថលក្ខណូបនិជ្ឈានដ្ឋេន ឈានំ។ ឥធ បន គោត្រភុនាបិ សាធារណំ លក្ខណូបនិជ្ឈានដ្ឋំ អនាមសិត្វា អសាធារណេន កិលេសឈាបនដ្ឋេន ឈានំ វុត្តំ។ វិមោក្ខដ្ឋោ បនេត្ថ និព្ពានារម្មណេ សុដ្ឋុ អធិមុច្ចនដ្ឋោ កិលេសេហិ ច សុដ្ឋុ មុច្ចនដ្ឋោ។

សមាទហិត្វា យថា ចេ វិបស្សតីតិ អប្បនូបចារខណិកសមាធីនំ អញ្ញតរេន សមាធិនា បឋមំ ចិត្តសមាធានំ កត្វា បច្ឆា យថា វិបស្សតិ ច។ សមុច្ចយត្ថោ ចេ-សទ្ទោ វិបស្សនំ សមុច្ចិនោតិ។ **វិបស្សមានោ តថា ចេ សមាទហេ**តិ វិបស្សនា នាមេសា លូខភូតា និរស្សាទា, សមថោ ច នាម សិនិទ្ធភូតោ សអស្សាទោ។ តស្មា តាយ លូខភូតំ ចិត្តំ សិនេហេតុំ វិបស្សមានោ តថា ច សមាទហេ។ វិបស្សមានោ បុន សមាធឹ បរិសិត្វា ចិត្តសមាធានញ្ច តថេវ ករេយ្យ, យថេវ វិបស្សនន្តិ អត្ថោ។ ឥធ ចេ-សទ្ទោ សមាទហនំ សមុច្ចិនោតិ។ ឧភយត្ថាបិ គាថាពន្ធានុវត្តនេន ចេ-ការោ កតោ, អត្ថោ បន ច-ការត្ថោ ឯវ។ **វិបស្សនា ច សមថោ តទា អហូ**តិ យស្មា សមថវិបស្សនានំ យុគនទ្ធភាវេ សតិ អរិយមគ្គបាតុភាវោ ហោតិ, តស្មា អរិយមគ្គជននសមត្ថត្តា យទា តទុភយសមាយោគោ ហោតិ, តទា វិបស្សនា ច សមថោ ច អហុ, សមថវិបស្សនា ភូតា នាម ហោតីតិ អត្ថោ។ តា ច សមថវិបស្សនា អរិយមគ្គាភិមុខីកាលេ ច មគ្គក្ខណេ ច **សមានភាគា យុគនទ្ធា វត្តរេ** សមានោ សមោ ភាគោ កោដ្ឋាសោ ឯតេសន្តិ សមានភាគា, យុគេ នទ្ធា វិយាតិ យុគនទ្ធា, អញ្ញមញ្ញំ អនតិវត្តនដ្ឋេន សមធុរា សមពលាតិ អត្ថោ។ វិត្ថារោ បនស្ស យុគនទ្ធកថាយំ អាវិភវិស្សតិ។

ទុក្ខា សង្ខារា សុខោ, និរោធោ ឥតិ ទស្សនំ។ ទុភតោ វុដ្ឋិតា បញ្ញា, ផស្សេតិ អមតំ បទន្តិ ទុក្ខា សង្ខារា, សុខោ និរោធោ និព្ពានន្តិ បដិបន្នស្ស តតោ និព្ពានទស្សនំ អរិយមគ្គញ្ញាណំ ទុភតោ វុដ្ឋិតា បញ្ញា នាម។ សា ឯវ ច បញ្ញា អមតំ បទំ និព្ពានំ អារម្មណផុសនេន ផុសតិ, បដិលភតីតិ អត្ថោ។ និព្ពានញ្ហិ អតប្បកដ្ឋេន អមតសទិសន្តិ អមតំ, នាស្ស មតំ មរណំ វយោ អត្ថីតិបិ អមតំ, បុព្ពភាគតោ បដ្ឋាយ មហតា ឧស្សាហេន មហតិយា បដិបទាយ បជ្ជតិ បដិបជ្ជីយតីតិ បទន្តិ វុច្ចតិ។

វិមោក្ខចរិយំ ជានាតីតិ វិមោក្ខបវត្តិំ អសម្មោហវសេន ជានាតិ, បច្ចវេក្ខណវសេន ជានាតិ។ “ទុភតោ វុដ្ឋានោ វិមោក្ខោ, ទុភតោ វុដ្ឋានា ចត្តារោ វិមោក្ខា, ទុភតោ វុដ្ឋានានំ អនុលោមា ចត្តារោ វិមោក្ខា, ទុភតោ វុដ្ឋានបដិប្បស្សទ្ធិ ចត្តារោ វិមោក្ខា”តិ ហិ ឧបរិ វិមោក្ខកថាយំយេវ (បដិ. ម. ១.២០៩ អាទយោ) អាគតា វិមោក្ខចរិយា វេទិតព្ពា។ តេសំ វិត្ថារោ តត្ថេវ អាគតោ។ **នានត្តេកត្តកោវិទោ**តិ តេសំ វិមោក្ខានំ នានាភាវេ ឯកភាវេ ច កុសលោ។ ទុភតោ វុដ្ឋានវិមោក្ខវសេន ហិ តេសំ ឯកត្តំ, ចតុអរិយមគ្គវសេន នានត្តំ, ឯកេកស្សាបិ វា អរិយមគ្គស្ស អនុបស្សនាភេទេន នានត្តំ, អរិយមគ្គភាវេន ឯកត្តំ វេទិតព្ពំ។ **ទ្វិន្នំ ញាណានំ កុសលតា**តិ ទស្សនសង្ខាតស្ស ច ភាវនាសង្ខាតស្ស ចាតិ ឥមេសំ ទ្វិន្នំ ញាណានំ កុសលតាយ។ **ទស្សន**ន្តិ ហិ សោតាបត្តិមគ្គោ។ សោ ហិ បឋមំ និព្ពានទស្សនតោ ទស្សនន្តិ វុត្តោ។ គោត្រភុ បន កិញ្ចាបិ បឋមតរំ និព្ពានំ បស្សតិ, យថា បន រញ្ញោ សន្តិកំ កេនចិទេវ ករណីយេន អាគតោ បុរិសោ ទូរតោវ រថិកាយ ចរន្តំ ហត្ថិក្ខន្ធគតំ រាជានំ ទិស្វាបិ “ទិដ្ឋោ តេ រាជា”តិ បុដ្ឋោ ទិស្វា កត្តព្ពកិច្ចស្ស អកតត្តា “ន បស្សាមី”តិ អាហ, ឯវមេវ និព្ពានំ ទិស្វា កត្តព្ពស្ស កិលេសប្បហានស្សាភាវា ន “ទស្សន”ន្តិ វុច្ចតិ។ តញ្ហិ ញាណំ មគ្គស្ស អាវជ្ជនដ្ឋានេ តិដ្ឋតិ។ **ភាវនា**តិ សេសមគ្គត្តយំ។ តញ្ហិ បឋមមគ្គេន ទិដ្ឋស្មិំយេវ ធម្មេ ភាវនាវសេន ឧប្បជ្ជតិ, ន អទិដ្ឋបុព្ពំ កិញ្ចិ បស្សតិ, តស្មា “ភាវនា”តិ វុច្ចតិ។ ហេដ្ឋា បន ភាវនាមគ្គស្ស អបរិនិដ្ឋិតត្តា “ទ្វិន្នំ ញាណាន”ន្តិ អវត្វា សោតាបត្តិសកទាគាមិអនាគាមិមគ្គលាភិនោ សន្ធាយ “ឈានវិមោក្ខេ កុសលតា”តិ វុត្តំ, អរហត្តមគ្គលាភិនោ បន ភាវនាមគ្គស្ស បរិនិដ្ឋិតត្តា “ទ្វិន្នំ ញាណានំ កុសលតា”តិ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

មគ្គញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១២. ផលញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

៦៣. ផលញាណនិទ្ទេសេ **តំបយោគប្បដិប្បស្សទ្ធត្តា**តិ តស្ស អជ្ឈត្តពហិទ្ធា វុដ្ឋានបយោគស្ស បដិប្បស្សទ្ធត្តា។ មគ្គោ ហិ សកក្ខណេ កិលេសប្បហានេន ឧភតោ វុដ្ឋានបយោគំ ករោតិ នាម, ផលក្ខណេ កិលេសានំ បហីនត្តា មគ្គស្ស ឧភតោ វុដ្ឋានបយោគោ បដិប្បស្សទ្ធោ វូបសន្តោ នាម ហោតិ។ **ឧប្បជ្ជតី**តិ មគ្គានន្តរំ សកឹ វា ទ្វិក្ខត្តុំ វា ឧប្បជ្ជតិ, ផលសមាបត្តិកាលេ បន ពហុក្ខត្តុំ, និរោធា វុដ្ឋហន្តស្ស ទ្វិក្ខត្តុំ ឧប្បជ្ជតិ, សព្ពម្បិ ហិ តំ បយោគប្បដិប្បស្សទ្ធត្តា ឧប្បជ្ជតិ។ **មគ្គស្សេតំ ផល**ន្តិ ផលំ អបេក្ខិត្វា នបុំសកវចនំ កតំ។ សកទាគាមិមគ្គក្ខណាទីសុបិ ឯកេកមគ្គង្គវសេនេវ វុដ្ឋានយោជនា វេទិតព្ពា។

ផលញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៣. វិមុត្តិញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

៦៤. វិមុត្តិញាណនិទ្ទេសេ **សក្កាយទិដ្ឋី**តិ វិជ្ជមានដ្ឋេន សតិ ខន្ធបញ្ចកសង្ខាតេ កាយេ, សយំ វា សតី តស្មិំ កាយេ ទិដ្ឋីតិ សក្កាយទិដ្ឋិ។ **វិចិកិច្ឆា**តិ វិគតា ចិកិច្ឆា, សភាវំ វា វិចិនន្តោ ឯតាយ កិច្ឆតិ កិលមតីតិ វិចិកិច្ឆា។ **សីលព្ពតបរាមាសោ**តិ សីលេន សុទ្ធិ វតេន សុទ្ធិ សីលព្ពតេន សុទ្ធីតិ គហិតអភិនិវេសោ។ សោ ហិ សភាវំ អតិក្កមិត្វា បរតោ អាមសតីតិ សីលព្ពតបរាមាសោ។ ឧភិន្នំ សមានេបិ ទិដ្ឋិភាវេ តក្កញ្ច បរូបទេសញ្ច វិនា បកតិយា ឯវ សក្កាយទិដ្ឋិគហណតោ បកតិភូតាយ វីសតិវត្ថុកាយ សក្កាយទិដ្ឋិយា បហានេនេវ សព្ពទិដ្ឋិប្បហានទស្សនត្ថំ សក្កាយទិដ្ឋិ វុត្តា។ សីលព្ពតបរាមាសោ បន “សុទ្ធិបដិបទំ បដិបជ្ជាមា”តិ បដិបន្នានំ បដិបទាយ មិច្ឆាភាវទស្សនត្ថំ វិសុំ វុត្តោតិ វេទិតព្ពោ។ តិណ្ណម្បិ អនុសយប្បហានេនេវ បហានំ ទស្សេតុំ **ទិដ្ឋានុសយោ វិចិកិច្ឆានុសយោ**តិ វុត្តំ, ន វិសុំ កិលេសត្តា។ **ឧបក្កិលេសា**តិ កិលេសេន្តិ ឧបតាបេន្តិ វិពាធេន្តីតិ កិលេសា, ថាមគតដ្ឋេន ភុសា កិលេសាតិ ឧបក្កិលេសា។ **សម្មា សមុច្ឆិន្នា ហោន្តី**តិ សមុច្ឆេទប្បហានេន អនុប្បាទនិរោធេន សម្មា សមុច្ឆិន្នា ហោន្តិ។ **សបរិយុដ្ឋានេហី**តិ ចិត្តំ បរិយោនន្ធន្តានិ ឧដ្ឋេន្តិ ឧប្បជ្ជន្តីតិ បរិយុដ្ឋានានិ, សមុទាចារប្បត្តានំ កិលេសានមេតំ អធិវចនំ។ សហ បរិយុដ្ឋានេហីតិ សបរិយុដ្ឋានានិ។ តេហិ សបរិយុដ្ឋានេហិ អនុសយិតឧបក្កិលេសេហិ។ **ចិត្តំ វិមុត្តំ ហោតី**តិ តេសំ អភព្ពុប្បត្តិកភូតត្តា សន្តតិវសេន បវត្ត

មានំ ចិត្តំ តតោ វិមុត្តំ នាម ហោតិ។ តទេវ សុដ្ឋុ វិមុត្តត្តា **សុវិមុត្តំ។ តំវិមុត្តិញាតដ្ឋេនា**តិ តស្សា វិមុត្តិយា ជាននដ្ឋេន។

វិមុត្តិញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៤. បច្ចវេក្ខណញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

៦៥. បច្ចវេក្ខណញាណនិទ្ទេសេ មគ្គក្ខណេយេវ ហេតុដ្ឋេន បឋមំ មគ្គង្គានិ វិសុំ វិសុំ វត្វា បុន មគ្គង្គភូតេ ច អមគ្គង្គភូតេ ច ធម្មេ “ពុជ្ឈនដ្ឋេន ពោជី”តិ លទ្ធនាមស្ស អរិយស្ស អង្គភាវេន ពោជ្ឈង្គេ វិសុំ ទស្សេសិ។ សតិធម្មវិចយវីរិយសមាធិសម្ពោជ្ឈង្គា ហិ មគ្គង្គានេវ, បីតិបស្សទ្ធិឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គា អមគ្គង្គានិ។ បុន ពលវសេន ឥន្ទ្រិយវសេន ច វិសុំ និទ្ទិដ្ឋេសុ សទ្ធា ឯវ អមគ្គង្គភូតា។ បុន មគ្គក្ខណេ ជាតេយេវ ធម្មេ រាសិវសេន ទស្សេន្តោ **អាធិបតេយ្យដ្ឋេនា**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឧបដ្ឋានដ្ឋេន សតិបដ្ឋានា**តិ ឯការ និព្ពានារម្មណា សតិ កាយវេទនាចិត្តធម្មេសុ សុភសុខនិច្ចអត្តសញ្ញាបហានកិច្ចសាធនវសេន ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា នាម។ និព្ពានារម្មណំ ឯកមេវ វីរិយំ ឧប្បន្នានុប្បន្នានំ អកុសលានំ បហានានុប្បត្តិកិច្ចស្ស, អនុប្បន្នុប្បន្នានំ កុសលានំ ឧប្បាទដ្ឋិតិកិច្ចស្ស សាធនវសេន ចត្តារោ សម្មប្បធានា នាម។

តថដ្ឋេន សច្ចាតិ ទុក្ខភាវាទីសុ អវិសំវាទកដ្ឋេន ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ។ ឯតានេវ ចេត្ថ បដិវេធដ្ឋេន តទា សមុទាគតានិ, “អមតោគធំ និព្ពាន”ន្តិ វិសុំ វុត្តំ និព្ពានញ្ច, សេសា បន ធម្មា បដិលាភដ្ឋេន តទា សមុទាគតា។ “តថដ្ឋេន សច្ចា តទា សមុទាគតា”តិ វចនតោ មគ្គផលបរិយោសានេ អវស្សំ ចត្តារិ សច្ចានិ បច្ចវេក្ខតីតិ និដ្ឋមេត្ថ គន្តព្ពំ។ “កតំ ករណីយំ នាបរំ ឥត្ថត្តាយាតិ បជានាតី”តិ (ទី. និ. ១.២៤៨) វចនតោ ច “ទុក្ខំ មេ បរិញ្ញាតំ, សមុទយោ មេ បហីនោ, និរោធោ មេ សច្ឆិកតោ, មគ្គោ ច មេ ភាវិតោ”តិ បច្ចវេក្ខណំ វុត្តមេវ ហោតិ។ តថា បច្ចវេក្ខណំ យុជ្ជតិ ច។ **សមុទយោ**តិ ចេត្ថ តំតំមគ្គវជ្ឈោយេវ វេទិតព្ពោ។ ឯត្ថ វុត្តសមុទយបច្ចវេក្ខណវសេនេវ អដ្ឋកថាយំ ទុវិធំ កិលេសបច្ចវេក្ខណំ មគ្គផលនិព្ពានបច្ចវេក្ខណានិ ឥធ សរូបេនេវ អាគតានីតិ វុត្តានិ។ កេវលំ ទុក្ខបច្ចវេក្ខណមេវ ន វុត្តំ។ កិញ្ចាបិ ន វុត្តំ, អថ ខោ បាឋសព្ភាវតោ យុត្តិសព្ភាវតោ ច គហេតព្ពមេវ។ សច្ចបដិវេធត្ថញ្ហិ បដិបន្នស្ស និដ្ឋិតេ សច្ចបដិវេធេ សយំ កតកិច្ចបច្ចវេក្ខណំ យុត្តមេវាតិ។ **អវិក្ខេបដ្ឋេន សមថោ**តិអាទិ មគ្គសម្បយុត្តេ ឯវ សមថវិបស្សនាធម្មេ ឯករសដ្ឋេន អនតិវត្តនដ្ឋេន ច ទស្សេតុំ វុត្តំ។ **សំវរដ្ឋេន សីលវិសុទ្ធី**តិ សម្មាវាចាកម្មន្តាជីវា ឯវ។ **អវិក្ខេបដ្ឋេន ចិត្តវិសុទ្ធី**តិ សម្មាសមាធិ ឯវ។ **ទស្សនដ្ឋេន ទិដ្ឋិវិសុទ្ធី**តិ សម្មាទិដ្ឋិយេវ។ **វិមុត្តដ្ឋេនា**តិ សមុច្ឆេទវសេន មគ្គវជ្ឈកិលេសេហិ មុច្ចនដ្ឋេន, និព្ពានារម្មណេ វា អធិមុច្ចនដ្ឋេន។ **វិមោក្ខោ**តិ សមុច្ឆេទវិមោក្ខោ, អរិយមគ្គោយេវ។ **បដិវេធដ្ឋេន វិជ្ជា**តិ សច្ចបដិវេធដ្ឋេន វិជ្ជា, សម្មាទិដ្ឋិយេវ។ **បរិច្ចាគដ្ឋេន វិមុត្តី**តិ មគ្គវជ្ឈកិលេសានំ បជហនដ្ឋេន តតោ មុច្ចនតោ វិមុត្តិ, អរិយមគ្គោយេវ។ **សមុច្ឆេទដ្ឋេន ខយេ ញាណ**ន្តិ កិលេសសមុច្ឆិន្ទនដ្ឋេន កិលេសក្ខយករេ អរិយមគ្គេ ញាណំ, សម្មាទិដ្ឋិយេវ។

ឆន្ទាទយោ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពា។ កេវលញ្ចេត្ថ មគ្គក្ខណេយេវ មគ្គស្ស អាទិមជ្ឈបរិយោសានាការេន ទស្សិតា។ **វិមុត្តី**តិ ចេត្ថ មគ្គវិមុត្តិយេវ។ “តថដ្ឋេន សច្ចា”តិ ឯត្ថ គហិតម្បិ ច និព្ពានំ ឥធ បរិយោសានភាវទស្សនត្ថំ បុន វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ ផលក្ខណេបិ ឯសេវ នយោ។ ឯត្ថ បន **ហេតុដ្ឋេន មគ្គោ**តិ ផលមគ្គភាវេនេវ។ **សម្មប្បធានា**តិ មគ្គក្ខណេ ចតុកិច្ចសាធកស្ស វីរិយកិច្ចស្ស ផលស្ស ឧប្បាទក្ខណេ សិទ្ធត្តា វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ អញ្ញថា ហិ ផលក្ខណេ សម្មប្បធានា ឯវ ន លព្ភន្តិ។ វុត្តញ្ហិ មគ្គក្ខណេ សត្តតឹស ពោធិបក្ខិយធម្មេ ឧទ្ធរន្តេន ថេរេន “ផលក្ខណេ ឋបេត្វា ចត្តារោ សម្មប្បធានេ អវសេសា តេត្តឹស ធម្មា លព្ភន្តី”តិ។ ឯវមេវ បដិវេធកិច្ចាទិសិទ្ធិវសេន សច្ចាទីនិបិ យថាយោគំ វេទិតព្ពានិ។ **វិមោក្ខោ**តិ ច ផលវិមោក្ខោ។ **វិមុត្តី**តិ ផលវិមុត្តិ។ **បដិប្បស្សទ្ធដ្ឋេន អនុប្បាទេ ញាណំ** វុត្តត្ថមេវ។ **វុដ្ឋហិត្វា**តិ អន្តរា វុដ្ឋានាភាវា ផលាវសានេន ឯវំ វុត្តំ។ **ឥមេ ធម្មា តទា សមុទាគតា**តិ ឥមេ វុត្តប្បការា ធម្មា មគ្គក្ខណេ ផលក្ខណេ ច សមុទាគតាតិ បច្ចវេក្ខតីតិ ឥតិ-សទ្ទំ បាឋសេសំ កត្វា សម្ពន្ធោ វេទិតព្ពោ។

បច្ចវេក្ខណញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៥. វត្ថុនានត្តញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

៦៦. វត្ថុនានត្តញាណនិទ្ទេសេ **ចក្ខុំ អជ្ឈត្តំ វវត្ថេតី**តិ អជ្ឈត្តភូតំ ចក្ខុំ វវត្ថបេតិ។ យថា សោ ចក្ខុំ វវត្ថបេតិ, តថា វត្ថុកាមោ **កថំ ចក្ខុំ អជ្ឈត្តំ វវត្ថេតី**តិ បុច្ឆិត្វា បុន **ចក្ខុ អវិជ្ជាសម្ភូតន្តិ វវត្ថេតី**តិអាទិនា វវត្ថាបនាការំ

ទស្សេតិ។ តត្ថ អវិជ្ជាតណ្ហា អតីតា ឧបត្ថម្ភកហេតុយោ, កម្មំ អតីតំ ជនកហេតុ, អាហារោ ឥទានិ ឧបត្ថម្ភកហេតុ។ ឯតេន ចក្ខុបត្ថម្ភកានិ ឧតុចិត្តានិ គហិតានេវ ហោន្តិ។ **ចតុន្នំ មហាភូតានំ ឧបាទាយា**តិ ឧបយោគត្ថេ សាមិវចនំ, ចត្តារិ មហាភូតានិ ឧបាទិយិត្វា បវត្តន្តិ អត្ថោ។ ឯតេន បសាទចក្ខុភាវោ ទស្សិតោ ហោតិ, សសម្ភារភាវោ បដិក្ខិត្តោ។ **ឧប្បន្ន**ន្តិ អទ្ធាវសេន, សន្តតិខណវសេន វា បច្ចុប្បន្នំ។ **សមុទាគត**ន្តិ ហេតុតោ សមុដ្ឋិតំ។ ឯត្តាវតា វិបស្សនាបុព្ពភាគេ ចក្ខុវវត្ថានំ ទស្សិតំ។ **អហុត្វា សម្ភូត**ន្តិអាទីហិ អនិច្ចានុបស្សនា។ បុព្ពេ ឧទយា អវិជ្ជមានតោ អហុត្វា សម្ភូតំ, ឧទ្ធំ វយា អភាវតោ ហុត្វា ន ភវិស្សតិ។ **អន្តវន្តតោ**តិ អន្តោ អស្ស អត្ថីតិ អន្តវា, អន្តវា ឯវ អន្តវន្តោ យថា “សតិមន្តោ, គតិមន្តោ, ធិតិមន្តោ ច យោ ឥសី”តិ (ថេរគា. ១០៥២)។ តតោ អន្តវន្តតោ, ភង្គវិជ្ជមានតោតិ អត្ថោ។ **អទ្ធុវ**ន្តិ សព្ពាវត្ថានិបាតិតាយ, ថិរភាវស្ស ច អភាវតាយ ន ថិរំ។ **អសស្សត**ន្តិ ន និច្ចំ។ **វិបរិណាមធម្ម**ន្តិ ជរាយ ចេវ មរណេន ចាតិ ទ្វេធា វិបរិណាមបកតិកំ។ **ចក្ខុ អនិច្ច**ន្តិអាទីនិ **ចក្ខុំ អនិច្ចតោ**តិអាទីនិ ច វុត្តត្ថានិ។ **មនោ**តិ ឥធ ភវង្គមនស្ស អធិប្បេតត្តា **អវិជ្ជាសម្ភូតោ**តិអាទិ យុជ្ជតិយេវ។ **អាហារសម្ភូតោ**តិ ឯត្ថ សម្បយុត្តផស្សាហារមនោសញ្ចេតនាហារវសេន វេទិតព្ពំ។ **ឧប្បន្នោ**តិ ច អទ្ធាសន្តតិវសេន។

វត្ថុនានត្តញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៦. គោចរនានត្តញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

៦៧. គោចរនានត្តញាណនិទ្ទេសេ **រូបេ ពហិទ្ធា វវត្ថេតី**តិ អជ្ឈត្តតោ ពហិទ្ធាភូតេ រូបាយតនធម្មេ វវត្ថបេតីតិ អត្ថោ។ **អវិជ្ជាសម្ភូតា**តិអាទិ អត្តភាវបរិយាបន្នកម្មជរូបត្តា វុត្តំ។ អាហារោបិ ហិ កម្មជរូបស្ស ឧបត្ថម្ភកបច្ចយោ ហោតិ។ សទ្ទស្ស បន ឧតុចិត្តសមុដ្ឋានត្តា អវិជ្ជាសម្ភូតាទិចតុក្កំ ន វុត្តំ។ ផោដ្ឋព្ពានំ សយំ មហាភូតត្តា “ចតុន្នំ មហាភូតានំ ឧបាទាយា”តិ ន វុត្តំ។ **ធម្មា**តិ ចេត្ថ ភវង្គមនោសម្បយុត្តា តយោ អរូបិនោ ខន្ធា, ធម្មាយតនបរិយាបន្នានិ សុខុមរូបានិ ច កម្មសមុដ្ឋានានិ, សព្ពានិបិ រូបាទីនិ ច។ អបិច យានិ យានិ យេន យេន សមុដ្ឋហន្តិ, តានិ តានិ តេន តេន វេទិតព្ពានិ។ ឥតរថា ហិ សកសន្តានបរិយាបន្នាបិ រូបាទយោ ធម្មា សព្ពេ ន សង្គណ្ហេយ្យុំ។ យស្មា អនិន្ទ្រិយពទ្ធរូបាទយោបិ វិបស្សនូបគា, តស្មា តេសំ កម្មសម្ភូតបទេន សង្គហោ វេទិតព្ពោ។ តេបិ ហិ សព្ពសត្តសាធារណកម្មបច្ចយឧតុសមុដ្ឋានា។ អញ្ញេ បន “អនិន្ទ្រិយពទ្ធា រូបាទយោ អវិបស្សនូបគា”តិ វទន្តិ។ តំ បន –

> “សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចាតិ, យទា បញ្ញាយ បស្សតិ;
> អថ និព្ពិន្ទតិ ទុក្ខេ, ឯស មគ្គោ វិសុទ្ធិយា”តិ។ (ធ. ប. ២៧៧) –

អាទិកាយ បាឡិយា វិរុជ្ឈតិ។ វុត្តញ្ច វិសុទ្ធិមគ្គេ – “ឥធេកច្ចោ អាទិតោវ អជ្ឈត្តសង្ខារេ អភិនិវិសិត្វា វិបស្សតិ, យស្មា បន ន សុទ្ធអជ្ឈត្តទស្សនមត្តេនេវ មគ្គវុដ្ឋានំ ហោតិ, ពហិទ្ធាបិ ទដ្ឋព្ពមេវ, តស្មា បរស្ស ខន្ធេបិ អនុបាទិន្នសង្ខារេបិ អនិច្ចំ ទុក្ខមនត្តាតិ វិបស្សតី”តិ (វិសុទ្ធិ. ២.៧៨៤)។ តស្មា បរេសំ ចក្ខាទិវវត្ថានម្បិ អនិន្ទ្រិយពទ្ធរូបាទិវវត្ថានម្បិ ឥច្ឆិតព្ពមេវ, តស្មា តេភូមកសង្ខារា អវិបស្សនូបគា នាម នត្ថិ។

គោចរនានត្តញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៧. ចរិយានានត្តញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

៦៨. ចរិយានានត្តញាណនិទ្ទេសេ **វិញ្ញាណចរិយា**តិអាទីសុ អារម្មណេ ចរតីតិ ចរិយា, វិញ្ញាណមេវ ចរិយា **វិញ្ញាណចរិយា**។ អញ្ញាណេន ចរណំ , អញ្ញាណេន វា ចរតិ, អញ្ញាតេ វា ចរតិ, អញ្ញាណស្ស វា ចរណន្តិ **អញ្ញាណចរិយា**។ ញាណមេវ ចរិយា, ញាណេន វា ចរិយា, ញាណេន វា ចរតិ, ញាតេ វា ចរតិ, ញាណស្ស វា ចរណន្តិ **ញាណចរិយា**។ **ទស្សនត្ថាយា**តិ រូបទស្សនត្ថាយ បវត្តា។ **អាវជ្ជនកិរិយាព្យាកតា**តិ ភវង្គសន្តានតោ អបនេត្វា រូបារម្មណេ ចិត្តសន្តានំ អាវជ្ជេតិ នាមេតីតិ អាវជ្ជនំ, វិបាកាភាវតោ ករណមត្តន្តិ កិរិយា, កុសលាកុសលវសេន ន ព្យាកតាតិ អព្យាកតា។ **ទស្សនដ្ឋោ**តិ បស្សន្តិ តេន, សយំ វា បស្សតិ, ទស្សនមត្តមេវ វា តន្តិ ទស្សនំ, ទស្សនមេវ អត្ថោ ទស្សនដ្ឋោ។ **ចក្ខុវិញ្ញាណ**ន្តិ កុសលវិបាកំ វា អកុសលវិបាកំ វា។ **ទិដ្ឋត្តា**តិ អទិដ្ឋេ សម្បដិច្ឆនស្ស អភាវតោ ចក្ខុវិញ្ញាណេន រូបារម្មណស្ស ទិដ្ឋត្តា។ **អភិនិរោបនា វិបាកមនោធាតូ**តិ ទិដ្ឋារម្មណមេវ អារោហតីតិ អភិនិរោបនា, ឧភយវិបាកា សម្បដិច្ឆនមនោធាតុ។ **អភិនិរោបិតត្តា**តិ រូបារម្មណំ អភិរុឡ្ហត្តា។ **វិបាកមនោវិញ្ញាណធាតូ**តិ ឧភយវិបាកា សន្តីរណមនោវិញ្ញាណធាតុ។ ឯស នយោ សោតទ្វារាទីសុបិ។ សន្តីរណានន្តរំ វោដ្ឋព្ពនេ អវុត្តេបិ អដ្ឋកថាចរិយេហិ វុត្តត្តា លព្ភតីតិ គហេតព្ពំ។ **វិជាននត្ថាយា**តិ ធម្មារម្មណស្ស ចេវ រូបាទិ

អារម្មណស្ស ច វិជាននត្ថាយ។ **អាវជ្ជនកិរិយាព្យាកតា**តិ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្តំ។ **វិជាននដ្ឋោ**តិ តទនន្តរជវនវសេន អារម្មណស្ស វិជាននមេវ អត្ថោ, ន អញ្ញោ។ ឧបរិ អកុសលជវនានំ វិបស្សនាមគ្គផលជវនានញ្ច វិសុំ វុត្តត្តា សេសជវនានិ ឥធ គហេតព្ពានិ សិយុំ។ “កុសលេហិ កម្មេហិ វិប្បយុត្តា ចរតីតិ វិញ្ញាណចរិយា”តិអាទិវចនតោ (បដិ. ម. ១.៧០) បន ហសិតុប្បាទចិត្តជវនមេវ គហេតព្ពំ។ ឆសុ ទ្វារេសុ អហេតុកានំយេវ ចិត្តានំ វុត្តត្តា ទ្វេ អាវជ្ជនានិ ទ្វេ បញ្ចវិញ្ញាណានិ ទ្វេ សម្បដិច្ឆនានិ តីណិ សន្តីរណានិ ឯកំ ហសិតុប្បាទចិត្តន្តិ អដ្ឋារស អហេតុកចិត្តានិយេវ វិញ្ញាណចរិយាតិ វេទិតព្ពានិ។

៦៩. ឥទានិ វិសយវិជាននមត្តដ្ឋេន វិញ្ញាណចរិយាតិ ទស្សេតុំ **នីរាគា ចរតី**តិអាទិមាហ, វិញ្ញាណញ្ហិ រាគាទិសម្បយោគេ សទ្ធាទិសម្បយោគេ ច អវត្តន្តរំ បាបុណាតិ, តេសុ អសតិ សការត្ថាយមេវ តិដ្ឋតិ។ តស្មា នីរាគាទិវចនេន តេសំ វុត្តវិញ្ញាណានំ វិញ្ញាណកិច្ចមត្តំ ទស្សេតិ។ នត្ថិ ឯតិស្សា រាគោតិ នីរាគា។ និរាគាតិ រស្សំ កត្វាបិ បឋន្តិ ។ សោ បន រជ្ជនវសេន **រាគោ**។ ឥតរេសុ ទុស្សនវសេន **ទោសោ**។ មុយ្ហនវសេន **មោហោ**។ មញ្ញនវសេន **មានោ**។ វិបរីតទស្សនវសេន **ទិដ្ឋិ**។ ឧទ្ធតភាវោ, អវូបសន្តភាវោ វា **ឧទ្ធច្ចំ។ វិចិកិច្ឆា** វុត្តត្ថា។ អនុសេន្តីតិ **អនុសយា**។ “និរនុសយា”តិ វត្តព្ពេ **នានុសយា**តិ វុត្តំ, សោយេវត្ថោ។ បរិយុដ្ឋានប្បត្តានមេវេត្ថ អភាវោ វេទិតព្ពោ។ ន ហិ វិញ្ញាណចរិយា បហីនានុសយានំយេវ វុត្តា។ យា ច នីរាគាទិនាមា, សា រាគាទីហិ វិប្បយុត្តាវ នាម ហោតីតិ បរិយាយន្តរទស្សនត្ថំ **រាគវិប្បយុត្តា**តិអាទិមាហ។ បុន អញ្ញេហិ ច វិប្បយុត្តតំ ទស្សេតុំ **កុសលេហិ កម្មេហី**តិអាទិមាហ។ កុសលានិយេវ រាគាទិវជ្ជភាវា **អនវជ្ជានិ**។ បរិសុទ្ធភាវករេហិ ហិរិឱត្តប្បេហិ យុត្តត្តា **សុក្កានិ**។ បវត្តិសុខត្តា សុខោ ឧទយោ ឧប្បត្តិ ឯតេសន្តិ **សុខុទ្រយានិ**, សុខវិបាកត្តា វា សុខោ ឧទយោ វឌ្ឍិ ឯតេសន្តិ សុខុទ្រយានិ។ វុត្តវិបក្ខេន អកុសលានិ យោជេតព្ពានិ។ **វិញ្ញាតេ ចរតី**តិ វិញ្ញាណេន វិញ្ញាយមានំ អារម្មណំ វិញ្ញាតំ នាម, តស្មិំ វិញ្ញាតេ អារម្មណេ។ កិំ វុត្តំ ហោតិ? នីលវណ្ណយោគតោ នីលវត្ថំ វិយ វិញ្ញាណយោគតោ វិញ្ញាតំ វិញ្ញាណំ នាម ហោតិ, តស្មិំ វិញ្ញាណេ ចរតីតិ **វិញ្ញាណចរិយា**តិ វុត្តំ ហោតិ។ **វិញ្ញាណស្ស ឯវរូបា ចរិយា ហោតី**តិ វុត្តប្បការស្ស វិញ្ញាណស្ស វុត្តប្បការា ចរិយា ហោតីតិ អត្ថោ។ “វិញ្ញាណស្ស ចរិយា”តិ ច វោហារវសេន វុច្ចតិ, វិញ្ញាណតោ បន វិសុំ ចរិយា នត្ថិ។ **បកតិបរិសុទ្ធមិទំ ចិត្តំ និក្កិលេសដ្ឋេនា**តិ ឥទំ វុត្តប្បការំ ចិត្តំ រាគាទិកិលេសាភាវេន បកតិយា ឯវ បរិសុទ្ធំ។ តស្មា វិជាននមត្តមេវ ចរិយាតិ **វិញ្ញាណចរិយា**តិ វុត្តំ ហោតិ។ និក្កិលេសដ្ឋេនាតិបិ បាឋោ។

អញ្ញាណចរិយាយ **មនាបិយេសូ**តិ មនសិ អប្បេន្តិ បសីទន្តិ, មនំ វា អប្បាយន្តិ វឌ្ឍេន្តីតិ មនាបានិ, មនាបានិយេវ មនាបិយានិ។ តេសុ មនាបិយេសុ។ តានិ បន ឥដ្ឋានិ វា ហោន្តុ អនិដ្ឋានិ វា, គហណវសេន មនាបិយានិ។ ន ហិ ឥដ្ឋស្មិំយេវ រាគោ អនិដ្ឋស្មិំយេវ ទោសោ ឧប្បជ្ជតិ។ **រាគស្ស ជវនត្ថាយា**តិ សន្តតិវសេន រាគស្ស ជវនត្ថាយ បវត្តា។ **អាវជ្ជនកិរិយាព្យាកតា**តិ ចក្ខុទ្វារេ អយោនិសោ មនសិការភូតា អាវជ្ជនកិរិយាព្យាកតា មនោធាតុ។ **រាគស្ស ជវនា**តិ យេភុយ្យេន សត្តក្ខត្តុំ រាគស្ស បវត្តិ, បុនប្បុនំ បវត្តោ រាគោយេវ។ **អញ្ញាណចរិយា**តិ អញ្ញាណេន រាគស្ស សម្ភវតោ អញ្ញាណេន រាគស្ស ចរិយាតិ វុត្តំ ហោតិ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **តទុភយេន អសមបេក្ខនស្មិំ វត្ថុស្មិ**ន្តិ រាគទោសវសេន សមបេក្ខនវិរហិតេ រូបារម្មណសង្ខាតេ វត្ថុស្មិំ។ **មោហស្ស ជវនត្ថាយា**តិ វិចិកិច្ឆាឧទ្ធច្ចវសេន មោហស្ស ជវនត្ថាយ។ **អញ្ញាណចរិយា**តិ អញ្ញាណស្សេវ ចរិយា, ន អញ្ញស្ស។ **វិនិពន្ធស្សា**តិអាទីនិ មានាទីនំ សភាវវចនានិ។ តត្ថ **វិនិពន្ធស្សា**តិ ឧន្នតិវសេន វិនិពន្ធិត្វា ឋិតស្ស។ **បរាមដ្ឋាយា**តិ រូបស្ស អនិច្ចភាវាទី អតិក្កមិត្វា បរតោ និច្ចភាវាទី អាមដ្ឋាយ គហិតាយ។ **វិក្ខេបគតស្សា**តិ រូបារម្មណេ វិក្ខិត្តភាវំ គតស្ស។ **អនិដ្ឋង្គតាយា**តិ អសន្និដ្ឋានភាវំ គតាយ។ **ថាមគតស្សា**តិ ពលប្បត្តស្ស។ **ធម្មេសូ**តិ រូបាទីសុ វា ធម្មារម្មណភូតេសុ វា ធម្មេសុ។

៧០. យស្មា រាគាទយោ អញ្ញាណេន ហោន្តិ, តស្មា រាគាទិសម្បយោគេន អញ្ញាណំ វិសេសេន្តោ **សរាគា ចរតី**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សរាគា ចរតី**តិ មោហមានទិដ្ឋិមានានុសយទិដ្ឋានុសយអវិជ្ជានុសយជវនវសេន ចរិយា វេទិតព្ពា។ **សទោសា ចរតី**តិ មោហអវិជ្ជានុសយជវនវសេន។ **សមោហា ចរតី**តិ រាគទោសមានទិដ្ឋិឧទ្ធច្ចវិចិកិច្ឆានុសយជវនវសេន។ **សមានា ចរតី**តិ រាគមោហកាមរាគភវរាគាវិជ្ជានុសយជវនវសេន។ **សទិដ្ឋិ ចរតី**តិ រាគមោហកាមរាគាវិជ្ជានុសយជវនវសេន។ **សឧទ្ធច្ចា ចរតិ សវិចិកិច្ឆា ចរតី**តិ មោហអវិជ្ជានុសយជវនវសេន។ **សានុសយា ចរតី**តិ ឯត្ថាបិ វុត្តនយេនេវ ឯកេកំ អនុសយំ មូលំ កត្វា តស្មិំ ចិត្តេ លព្ភមានកសេសានុសយវសេន សានុសយតា យោជេតព្ពា។ **រាគសម្បយុត្តា**តិអាទិ សរាគាទិវេវចនមេវ។ សា ឯវ ហិ ចរិយា សម្បយោគវសេន សហ រាគាទីហិ វត្តតីតិ សរាគាទិអាទីនិ នាមានិ លភតិ។ រាគាទីហិ សមំ ឯកុប្បាទេកនិរោធេកវត្ថុការម្មណាទីហិ បការេហិ យុត្តាតិ **រាគសម្បយុត្តានី**តិអាទីនិ នាមានិ លភតិ។ សាយេវ ច យស្មា កុសលាទីហិ កម្មេហិ វិប្បយុត្តា, អកុសលាទីហិ កម្មេហិ សម្បយុត្តា, តស្មាបិ អញ្ញាណចរិយាតិ ទស្សេតុំ **កុសលេហិ កម្មេហី**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អញ្ញាតេ**តិ មោហស្ស អញ្ញាណលក្ខណត្តា យថាសភាវេន អញ្ញាតេ អារម្មណេ។ សេសំ វុត្តត្ថមេវ។

៧១. ញាណចរិយាយំ យស្មា វិវដ្ដនានុបស្សនាទីនំ អនន្តរបច្ចយភូតា អាវជ្ជនកិរិយាព្យាកតា នត្ថិ, តស្មា តេសំ អត្ថាយ អាវជ្ជនកិរិយាព្យាកតំ អវត្វា វិវដ្ដនានុបស្សនាទយោវ វុត្តា។ អនុលោមញាណត្តាយ ឯវ ហិ អាវជ្ជនា ហោតិ, តតោ វិវដ្ដនានុបស្សនាមគ្គផលានិ។ **ផលសមាបត្តី**តិ ចេត្ថ មគ្គានន្តរជា វា ហោតុ កាលន្តរជា វា, ឧភោបិ អធិប្បេតា។ **នីរាគា ចរតី**តិអាទីសុ រាគាទីនំ បដិបក្ខវសេន នីរាគាទិតា វេទិតព្ពា, វិញ្ញាណចរិយាយំ រាគាទីនំ អភាវមត្តមេវ។ **ញាតេ**តិ យថាសភាវតោ ញាតេ។ **អញ្ញា វិញ្ញាណចរិយា**តិអាទីហិ តិស្សន្នំ ចរិយានំ អញ្ញមញ្ញមសម្មិស្សតំ ទស្សេតិ។ វិញ្ញាណកិច្ចមត្តវសេន ហិ អហេតុកចិត្តុប្បាទា វិញ្ញាណចរិយា, អញ្ញាណកិច្ចវតំ ទ្វាទសន្នំ អកុសលចិត្តុប្បាទានំ វសេនេវ អញ្ញាណចរិយា, វិសេសេន ញាណកិច្ចការីនំ វិបស្សនាមគ្គផលានំ វសេន ញាណចរិយា។ ឯវមិមា អញ្ញមញ្ញមសម្មិស្សា ច, វិបស្សនំ ឋបេត្វា សហេតុកកាមាវចរកិរិយាកុសលា ច, សហេតុកកាមាវចរវិបាកា ច, រូបាវចរារូបាវចរកុសលាព្យាកតា ច តីហិ ចរិយាហិ វិនិមុត្តាតិ វេទិតព្ពា។ និព្ពានារម្មណាយ វិវដ្ដនានុបស្សនាយ ញាណចរិយាយ និទ្ទិដ្ឋត្តា និព្ពានមគ្គផលបច្ចវេក្ខណភូតានិ សេក្ខាសេក្ខានំ បច្ចវេក្ខណញាណានិ ញាណចរិយាយ សង្គហិតានីតិ វេទិតព្ពានិ។ តានិបិ ហិ វិសេសេន ញាណកិច្ចករានេវាតិ។

ចរិយានានត្តញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៨. ភូមិនានត្តញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

៧២. ភូមិនានត្តញាណនិទ្ទេសេ **ភូមិយោ**តិ ភាគា បរិច្ឆេទា វា។ **កាមាវចរា**តិ ឯត្ថ ទុវិធោ កាមោ កិលេសកាមោ វត្ថុកាមោ ច។ កិលេសកាមោ ឆន្ទរាគោ, វត្ថុកាមោ តេភូមកវដ្ដំ។ កិលេសកាមោ កាមេតីតិ កាមោ, វត្ថុកាមោ កាមីយតីតិ កាមោ។ សោ ទុវិធោ កាមោ បវត្តិវសេន យស្មិំ បទេសេ អវចរតិ, សោ បទេសោ កាមោ ឯត្ថ អវចរតីតិ កាមាវចរោ។ សោ បន បទេសោ ចតុន្នំ អបាយានំ, មនុស្សលោកស្ស, ឆន្នញ្ច ទេវលោកានំ វសេន ឯកាទសវិធោ ។ យថា ហិ យស្មិំ បទេសេ សសត្ថា បុរិសា អវចរន្តិ, សោ វិជ្ជមានេសុបិ អញ្ញេសុ ទ្វិបទចតុប្បទេសុ អវចរន្តេសុ តេសំ អភិលក្ខិតត្តា “សសត្ថាវចរោ”តិ វុច្ចតិ, ឯវំ វិជ្ជមានេសុបិ អញ្ញេសុ រូបាវចរាទីសុ តត្ថ អវចរន្តេសុ តេសំ អភិលក្ខិតត្តា អយំ បទេសោ “កាមាវចរោ”ត្វេវ វុច្ចតិ។ ស្វាយំ យថា រូបភវោ រូបំ, ឯវំ ឧត្តរបទលោបំ កត្វា “កាមោ”ត្វេវ វុច្ចតិ។ តប្បដិពទ្ធោ ឯកេកោ ធម្មោ តស្មិំ ឯកាទសវិធេ បទេសសង្ខាតេ កាមេ អវចរតីតិ កាមាវចរោ។ កិញ្ចាបិ ហិ ឯត្ថ កេចិ ធម្មា រូបារូបភវេសុបិ អវចរន្តិ, យថា បន សង្គាមេ អវចរណតោ “សង្គាមាវចរោ”តិ លទ្ធនាមោ នាគោ នគរេ ចរន្តោបិ “សង្គាមាវចរោ”ត្វេវ វុច្ចតិ, ថលជលចរា ច បាណិនោ អថលេ អជលេ ច ឋិតាបិ “ថលចរា ជលចរា”ត្វេវ វុច្ចន្តិ, ឯវំ តេ អញ្ញត្ថ អវចរន្តាបិ កាមាវចរាយេវាតិ វេទិតព្ពា។ អារម្មណករណវសេន វា ឯតេសុ វុត្តប្បការេសុ ធម្មេសុ កាមោ អវចរតីតិ កាមាវចរា។ កាមញ្ចេស រូបារូបាវចរធម្មេសុបិ អវចរតិ, យថា បន “វទតីតិ វច្ឆោ, មហិយំ សេតីតិ មហីសោ”តិ វុត្តេ ន យត្តកា វទន្តិ, មហិយំ វា សេន្តិ, សព្ពេសំ តំ នាមំ ហោតិ។ ឯវំសម្បទមិទំ វេទិតព្ពំ។ ឯត្ថ សព្ពេ តេ ធម្មេ ឯករាសី កត្វា វុត្តភូមិសទ្ទមបេក្ខិត្វា កាមាវចរាតិ ឥត្ថិលិង្គវចនំ កតំ។ រូបាវចរាតិអាទីសុ រូបភវោ រូបំ, តស្មិំ រូបេ អវចរន្តីតិ **រូបាវចរា**។ អរូបភវោ អរូបំ, តស្មិំ អរូបេ អវចរន្តីតិ **អរូបាវចរា**។ តេភូមកវដ្ដេ បរិយាបន្នា អន្តោគធាតិ បរិយាបន្នា, តស្មិំ ន បរិយាបន្នាតិ **អបរិយាបន្នា**។

កាមាវចរាទិភូមិនិទ្ទេសេសុ **ហេដ្ឋតោ**តិ ហេដ្ឋាភាគេន។ **អវីចិនិរយ**ន្តិ ជាលានំ វា សត្តានំ វា វេទនានំ វា វីចិ អន្តរំ ឆិទ្ទំ ឯត្ថ នត្ថីតិ អវីចិ។ សុខសង្ខាតោ អយោ ឯត្ថ នត្ថីតិ និរយោ, និរតិអត្ថេនបិ និរយោ។ **បរិយន្តំ ករិត្វា**តិ តំ អវីចិសង្ខាតំ និរយំ អន្តំ កត្វា។ **ឧបរិតោ**តិ ឧបរិភាគេន។ **បរនិម្មិតវសវត្តី ទេវេ**តិ បរនិម្មិតេសុ កាមេសុ វសំ វត្តនតោ ឯវំលទ្ធវោហារេ ទេវេ។ **អន្តោ ករិត្វា**តិ អន្តោ បក្ខិបិត្វា។ **យំ ឯតស្មិំ អន្តរេ**តិ យេ ឯតស្មិំ ឱកាសេ។ **យន្តិ** ច លិង្គវចនវិបល្លាសោ កតោ។ **ឯត្ថាវចរា**តិ ឥមិនា យស្មា តស្មិំ អន្តរេ អញ្ញេបិ ចរន្តិ កទាចិ កត្ថចិ សម្ភវតោ, តស្មា តេសំ អសង្គណ្ហនត្ថំ អវចរាតិ វុត្តំ។ តេន យេ ឯកស្មិំ អន្តរេ ឱគាឡ្ហា ហុត្វា ចរន្តិ, សព្ពត្ថ សទា ច សម្ភវតោ, អធោភាគេ ច ចរន្តិ អវីចិនិរយស្ស ហេដ្ឋា ភូតុបាទាយ បវត្តិភាវេន, តេសំ សង្គហោ កតោ ហោតិ។ តេ ហិ ឱគាឡ្ហា ចរន្តិ, អធោភាគេ ច ចរន្តីតិ អវចរា។ **ឯត្ថ បរិយាបន្នា**តិ ឥមិនា បន យស្មា ឯតេ ឯត្ថាវចរា អញ្ញត្ថាបិ អវចរន្តិ, ន បន តត្ថ បរិយាបន្នា ហោន្តិ, តស្មា តេសំ អញ្ញត្ថាបិ អវចរន្តានំ បរិគ្គហោ កតោ ហោតិ។

ឥទានិ តេ ឯត្ថ បរិយាបន្នេ ធម្មេ រាសិសុញ្ញតាបច្ចយភាវតោ ចេវ សភាវតោ ច ទស្សេន្តោ **ខន្ធធាតុអាយតនា**តិអាទិមាហ។ **ព្រហ្មលោក**ន្តិ បឋមជ្ឈានភូមិសង្ខាតំ ព្រហ្មដ្ឋានំ។ **អកនិដ្ឋេ**តិ ឧត្តមដ្ឋេន ន កនិដ្ឋេ។ **សមាបន្នស្ស វា**តិ សមាបត្តិំ សមាបន្នស្ស។ ឯតេន កុសលជ្ឈានំ វុត្តំ។ **ឧបបន្នស្ស វា**តិ វិបាកវសេន ព្រហ្មលោកេ ឧបបន្នស្ស។ ឯតេន វិបាកជ្ឈានំ វុត្តំ។ **ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារិស្ស វា**តិ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ បច្ចក្ខេ អត្តភាវេ សុខោ វិហារោ

ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារោ, សោ អស្ស អត្ថីតិ ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារី, អរហា។ តស្ស ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារិស្ស។ ឯតេន កិរិយជ្ឈានំ វុត្តំ។ **ចេតសិកា**តិ ចេតសិ ភវា ចេតសិកា, ចិត្តសម្បយុត្តាតិ អត្ថោ។ **អាកាសានញ្ចាយតនូបគេ**តិ អាកាសានញ្ចាយតនសង្ខាតំ ភវំ ឧបគតេ។ ទុតិយបទេបិ ឯសេវ នយោ។ **មគ្គា**តិ ចត្តារោ អរិយមគ្គា។ **មគ្គផលានី**តិ ចត្តារិ អរិយមគ្គផលានិ។ **អសង្ខតា ច ធាតូ**តិ បច្ចយេហិ អកតា និព្ពានធាតុ។

អបរាបិ ចតស្សោ ភូមិយោតិ ឯកេកចតុក្កវសេន វេទិតព្ពា។ **ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា**តិ កាយានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ វេទនានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ ចិត្តានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ ធម្មានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ។ តស្សត្ថោ – បតិដ្ឋាតីតិ បដ្ឋានំ, ឧបដ្ឋាតិ ឱក្កន្ទិត្វា បក្ខន្ទិត្វា បវត្តតីតិ អត្ថោ។ សតិយេវ បដ្ឋានំ សតិបដ្ឋានំ។ អថ វា សរណដ្ឋេន សតិ, ឧបដ្ឋានដ្ឋេន បដ្ឋានំ, សតិ ច សា បដ្ឋានញ្ចាតិបិ សតិបដ្ឋានំ។ អារម្មណវសេន ពហុកា តា សតិយោតិ សតិបដ្ឋានា។ **ចត្តារោ សម្មប្បធានា**តិ អនុប្បន្នានំ អកុសលានំ អនុប្បាទាយ សម្មប្បធានំ, ឧប្បន្នានំ អកុសលានំ បហានាយ សម្មប្បធានំ, អនុប្បន្នានំ កុសលានំ ឧប្បាទាយ សម្មប្បធានំ, ឧប្បន្នានំ កុសលានំ ឋិតិយា សម្មប្បធានំ។ បទហន្តិ វាយមន្តិ ឯតេនាតិ បធានំ, វីរិយស្សេតំ នាមំ ។ **សម្មប្បធាន**ន្តិ អវិបរីតប្បធានំ ការណប្បធានំ ឧបាយប្បធានំ យោនិសោបធានំ។ ឯកមេវ វីរិយំ កិច្ចវសេន ចតុធា កត្វា សម្មប្បធានាតិ វុត្តំ។ **ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា**តិ ឆន្ទិទ្ធិបាទោ, ចិត្តិទ្ធិបាទោ, វីរិយិទ្ធិបាទោ, វីមំសិទ្ធិបាទោ។ តស្សត្ថោ វុត្តោយេវ។ **ចត្តារិ ឈានានី**តិ វិតក្កវិចារបីតិសុខចិត្តេកគ្គតាវសេន បញ្ចង្គិកំ បឋមជ្ឈានំ។ បីតិសុខចិត្តេកគ្គតាវសេន តិវង្គិកំ ទុតិយជ្ឈានំ, សុខចិត្តេកគ្គតាវសេន ទុវង្គិកំ តតិយជ្ឈានំ, ឧបេក្ខាចិត្តេកគ្គតាវសេន ទុវង្គិកំ ចតុត្ថជ្ឈានំ។ ឥមានិ ហិ អង្គានិ អារម្មណូបនិជ្ឈានដ្ឋេន ឈានន្តិ វុច្ចន្តិ។ **ចតស្សោ អប្បមញ្ញាយោ**តិ មេត្តា, ករុណា, មុទិតា, ឧបេក្ខា។ ផរណអប្បមាណវសេន អប្បមញ្ញាយោ។ ឯតាយោ ហិ អារម្មណវសេន អប្បមាណេ វា សត្តេ ផរន្តិ, ឯកំ សត្តម្បិ វា អនវសេសផរណវសេន ផរន្តីតិ ផរណអប្បមាណវសេន អប្បមញ្ញាយោតិ វុច្ចន្តិ។ **ចតស្សោ អរូបសមាបត្តិយោ**តិ អាកាសានញ្ចាយតនសមាបត្តិ, វិញ្ញាណញ្ចាយតនសមាបត្តិ, អាកិញ្ចញ្ញាយតនសមាបត្តិ, នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនសមាបត្តិ។ **ចតស្សោ បដិសម្ភិទា** វុត្តត្ថា ឯវ។

ចតស្សោ បដិបទាតិ "ទុក្ខា បដិបទា ទន្ធាភិញ្ញា, ទុក្ខា បដិបទា ខិប្បាភិញ្ញា, សុខា បដិបទា ទន្ធាភិញ្ញា, សុខា បដិបទា ខិប្បាភិញ្ញា"តិ (ទី. និ. ៣.៣១១) វុត្តា ចតស្សោ បដិបទា។ **ចត្តារិ អារម្មណានី**តិ បរិត្តំ បរិត្តារម្មណំ, បរិត្តំ អប្បមាណារម្មណំ, អប្បមាណំ បរិត្តារម្មណំ, អប្បមាណំ អប្បមាណារម្មណន្តិ (ធ. ស. ១៨១ អាទយោ) វុត្តានិ ចត្តារិ អារម្មណានិ។ កសិណាទិអារម្មណានំ អវវត្ថាបេតព្ពតោ អារម្មណវន្តានិ ឈានានិ វុត្តានីតិ វេទិតព្ពានិ។ **ចត្តារោ អរិយវំសា**តិ អរិយា វុច្ចន្តិ ពុទ្ធា ច បច្ចេកពុទ្ធា ច តថាគតសាវកា ច, តេសំ អរិយានំ វំសា តន្តិយោ បវេណិយោតិ អរិយវំសា។ កេ បន តេ? ចីវរសន្តោសោ បិណ្ឌបាតសន្តោសោ សេនាសនសន្តោសោ ភាវនារាមតាតិ ឥមេ ចត្តារោ។ គិលានបច្ចយសន្តោសោ បិណ្ឌបាតសន្តោសេ វុត្តេ វុត្តោយេវ ហោតិ។ យោ ហិ បិណ្ឌបាតេ សន្តុដ្ឋោ, សោ កថំ គិលានបច្ចយេ អសន្តុដ្ឋោ ភវិស្សតិ។

ចត្តារិ សង្គហវត្ថូនីតិ ចត្តារិ ជនសង្គណ្ហនការណានិ – ទានញ្ច បេយ្យវជ្ជញ្ច អត្ថចរិយា ច សមានត្តតាចាតិ ឥមានិ ចត្តារិ។ **ទាន**ន្តិ យថារហំ ទានំ។ **បេយ្យវជ្ជ**ន្តិ យថារហំ បិយវចនំ។ **អត្ថចរិយា**តិ តត្ថ តត្ថ កត្តព្ពស្ស ករណវសេន កត្តព្ពាកត្តព្ពានុសាសនវសេន ច វុទ្ធិកិរិយា។ **សមានត្តតា**តិ សហ មានេន សមានោ, សបរិមាណោ សបរិគណនោតិ អត្ថោ។ សមានោ បរស្ស អត្តា ឯតេនាតិ សមានត្តោ, សមានត្តស្ស ភាវោ សមានត្តតា, "អយំ មយា ហីនោ, អយំ មយា សទិសោ, អយំ មយា អធិកោ"តិ បរិគណេត្វា តទនុរូបេន ឧបចរណំ ករណន្តិ អត្ថោ។ "សមានសុខទុក្ខតា សមានត្តតា"តិ ច វទន្តិ។

ចត្តារិ ចក្កានីតិ ឯត្ថ ចក្កំ នាម ទារុចក្កំ, រតនចក្កំ, ធម្មចក្កំ, ឥរិយាបថចក្កំ, សម្បត្តិចក្កន្តិ បញ្ចវិធំ។ តត្ថ "យំ បន តំ, ទេវ, ចក្កំ ឆហិ មាសេហិ និដ្ឋិតំ ឆារត្តូនេហី"តិ (អ. និ. ៣.១៥) ឥទំ ទារុចក្កំ។ "ចក្កំ វត្តយតោ បរិក្កហេត្វា"តិ (ជា. ១.១៣.៦៨) ឥទំ រតនចក្កំ។ "មយា បវត្តិតំ ចក្ក"ន្តិ (សុ. និ. ៥៦២) ឥទំ ធម្មចក្កំ។ "ចតុចក្កំ នវទ្វារ"ន្តិ (សំ. និ. ១.២៩) ឥទំ ឥរិយាបថចក្កំ។ "ចត្តារិមានិ , ភិក្ខវេ, ចក្កានិ, យេហិ សមន្នាគតានំ ទេវមនុស្សានំ ចតុចក្កំ វត្តតិ។ កតមានិ ចត្តារិ? បតិរូបទេសវាសោ, សប្បុរិសាវស្សយោ, អត្តសម្មាបណិធិ, បុព្ពេ ច កតបុញ្ញតា"តិ (អ. និ. ៤.៣១) ឥទំ សម្បត្តិចក្កំ។ ឥធាបិ ឯតទេវ អធិប្បេតំ។ តត្ថ **បតិរូបទេសវាសោ**តិ យត្ថ ចតស្សោ បរិសា សន្ទិស្សន្តិ, ឯវរូបេ អនុច្ឆវិកេ ទេសេ វាសោ។ **សប្បុរិសាវស្សយោ**តិ ពុទ្ធាទីនំ សប្បុរិសានំ អវស្សយនំ សេវនំ ភជនំ។ **អត្តសម្មាបណិធី**តិ អត្តនោ សម្មា បតិដ្ឋាបនំ។ សចេ បុព្ពេ អស្សទ្ធាទីហិ សមន្នាគតោ ហោតិ, តានិ បហាយ សទ្ធាទីសុ បតិដ្ឋាបនំ។ **បុព្ពេ ច កតបុញ្ញតា**តិ បុព្ពេ ឧបចិតកុសលតា។ ឥទមេវ ចេត្ថ បមាណំ។ យេន ហិ ញាណសម្បយុត្តចិត្តេន កុសលកម្មំ កតំ ហោតិ, តទេវ កុសលំ តំ បុរិសំ បតិរូបទេសេ ឧបនេតិ, សប្បុរិសេ ភជាបេតិ, សោ ឯវ បុគ្គលោ អត្តានំ សម្មា ឋបេតីតិ។

ចត្តារិ ធម្មបទានីតិ ចត្តារោ ធម្មកោដ្ឋាសា។ កតមានិ ចត្តារិ? អនភិជ្ឈា ធម្មបទំ, អព្យាបាទោ ធម្មបទំ, សម្មាសតិ ធម្មបទំ, សម្មាសមាធិ ធម្មបទំ។ **អនភិជ្ឈា ធម្មបទំ** នាម អលោភោ វា អនភិជ្ឈាវសេន អធិគតជ្ឈានវិបស្សនាមគ្គផលនិព្ពានានិ វា។ **អព្យាបាទោ ធម្មបទំ** នាម អកោបោ វា មេត្តាសីសេន អធិគតជ្ឈានាទីនិ វា។ **សម្មាសតិ ធម្មបទំ** នាម សូបដ្ឋិតស្សតិ វា សតិសីសេន អធិគតជ្ឈានាទីនិ វា។ **សម្មាសមាធិ ធម្មបទំ** នាម អដ្ឋសមាបត្តិ វា អដ្ឋសមាបត្តិសីសេន អធិគតជ្ឈានាទីនិ វា។ ទសអសុភវសេន វា អធិគតជ្ឈានាទីនិ អនភិជ្ឈា ធម្មបទំ, ចតុព្រហ្មវិហារវសេន អធិគតានិ អព្យាបាទោ ធម្មបទំ, ទសានុស្សតិអាហារេបដិកូលសញ្ញាវសេន អធិគតានិ សម្មាសតិ ធម្មបទំ, ទសកសិណអានាបានវសេន អធិគតានិ សម្មាសមាធិ ធម្មបទន្តិ។ **ឥមា ចតស្សោ ភូមិយោ**តិ ឯកេកំ ចតុក្កវសេនេវ យោជេតព្ពំ។

ភូមិនានត្តញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៩. ធម្មនានត្តញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

៧៣. ធម្មនានត្តញាណនិទ្ទេសេ **កម្មបថេ**តិ កម្មានិ ច តានិ បថា ច អបាយគមនាយាតិ កម្មបថា, តេ កម្មបថេ។ **ទស កុសលកម្មបថា** នាម បាណាតិបាតា អទិន្នាទានា កាមេសុមិច្ឆាចារា វេរមណីតិ តីណិ កាយសុចរិតានិ, មុសាវាទា បិសុណាយ វាចាយ ផរុសាយ វាចាយ សម្ផប្បលាបា វេរមណីតិ ចត្តារិ វចីសុចរិតានិ, អនភិជ្ឈា អព្យាបាទោ សម្មាទិដ្ឋីតិ តីណិ មនោសុចរិតានិ។ **ទស អកុសលកម្មបថា** នាម បាណាតិបាតោ អទិន្នាទានំ កាមេសុមិច្ឆាចារោតិ តីណិ កាយទុច្ចរិតានិ, មុសាវាទោ បិសុណា វាចា ផរុសា វាចា សម្ផប្បលាបោតិ ចត្តារិ វចីទុច្ចរិតានិ, អភិជ្ឈា ព្យាបាទោ មិច្ឆាទិដ្ឋីតិ តីណិ មនោទុច្ចរិតានិ។ កុសលាកុសលាបិ ច បដិសន្ធិជនកាយេវ កម្មបថាតិ វុត្តា, វុត្តាវសេសា បដិសន្ធិជននេ អនេកន្តិ កត្វា កម្មបថាតិ ន វុត្តា។ ឱឡារិកកុសលាកុសលគហណេនេវ សេសកុសលាកុសលាបិ គហិតាតិ វេទិតព្ពា។ **រូប**ន្តិ ភូតោបាទាយភេទតោ អដ្ឋវីសតិវិធំ រូបំ។ **វិបាក**ន្តិ កាមាវចរកុសលវិបាកានំ សោឡសន្នំ, អកុសលវិបាកានំ សត្តន្នញ្ច វសេន តេវីសតិវិធំ វិបាកំ។ **កិរិយ**ន្តិ តិណ្ណមហេតុកកិរិយានំ, អដ្ឋន្នំ សហេតុកកិរិយានញ្ច វសេន ឯកាទសវិធំ កាមាវចរកិរិយំ។ វិបាកាភាវតោ កិរិយាមត្តាតិ កិរិយា។ ឯត្តាវតា កាមាវចរមេវ រូបាព្យាកតវិបាកាព្យាកតកិរិយាព្យាកតវសេន វុត្តំ។

ឥធដ្ឋស្សាតិ ឥមស្មិំ លោកេ ឋិតស្ស។ យេភុយ្យេន មនុស្សលោកេ ឈានភាវនាសព្ភាវតោ មនុស្សលោកវសេន វុត្តំ, ឈានានិ បន កទាចិ ករហចិ ទេវលោកេបិ លព្ភន្តិ, រូបីព្រហ្មលោកេបិ តត្រូបបត្តិកហេដ្ឋូបបត្តិកឧបរូបបត្តិកានំ វសេន លព្ភន្តិ។ សុទ្ធាវាសេ បន អរូបាវចរេ ច ហេដ្ឋូបបត្តិកា នត្ថិ។ រូបារូបាវចរេសុ អភាវិតជ្ឈានា ហេដ្ឋា និព្ពត្តមានា កាមាវចរសុគតិយំយេវ និព្ពត្តន្តិ, ន ទុគ្គតិយំ។ **តត្រូបបន្នស្សា**តិ វិបាកវសេន ព្រហ្មលោកេ ឧបបន្នស្ស បដិសន្ធិភវង្គចុតិវសេន វត្តមានានិ ចត្តារិ វិបាកជ្ឈានានិ។ រូបារូបាវចរជ្ឈានសមាបត្តីសុ កិរិយាព្យាកតានិ ន វុត្តានិ។ កិញ្ចាបិ ន វុត្តានិ, អថ ខោ កុសលេហិ សមានបវត្តិត្តា កុសលេសុ វុត្តេសុ វុត្តានេវ ហោន្តីតិ វេទិតព្ពានិ។ យថា បដ្ឋានេ "កុសលាកុសលេ និរុទ្ធេ វិបាកោ តទារម្មណតា ឧប្បជ្ជតី"តិ (បដ្ឋា. ១.១.៤០៦, ៤០៩) កុសលជវនគ្គហណេនេវ កិរិយជវនំ សង្គហិតំ, ឯវមិធាបិ ទដ្ឋព្ពំ។ **សាមញ្ញផលានី**តិ ចត្តារិ សាមញ្ញផលានិ។ ឯតេន លោកុត្តរវិបាកាព្យាកតំ វុត្តំ។ **និព្ពាន**ន្តិ និព្ពានាព្យាកតំ។

បាមោជ្ជមូលកាតិ បាមោជ្ជំ មូលំ អាទិ ឯតេសន្តិ បាមោជ្ជមូលកា, បាមោជ្ជាទិកាតិ អត្ថោ។ បាមោជ្ជេន ហិ សមាគតានេវ ហោន្តិ។ **អនិច្ចតោ មនសិករោតោ បាមោជ្ជំ ជាយតី**តិ ឯត្ថ យោនិសោមនសិករោតោយេវ បាមោជ្ជំ ជាយតិ, ន អយោនិសោមនសិករោតោ។ អយោនិសោមនសិករោតោ កុសលុប្បត្តិយេវ នត្ថិ, បគេវ វិបស្សនា។ កស្មា សរូបេន វុត្តន្តិ ចេ? បាមោជ្ជស្ស ពលវភាវទស្សនត្ថំ។ បាមោជ្ជេ ហិ អសតិ បន្តេសុ ច សេនាសនេសុ អធិកុសលេសុ ច ធម្មេសុ អរតិ ឧក្កណ្ឋិតា ឧប្បជ្ជតិ។ ឯវំ សតិ ភាវនាយេវ ឧក្កមតិ។ បាមោជ្ជេ បន សតិ អរតិអភាវតោ ភាវនាបារិបូរឹ គច្ឆតិ។ យោនិសោមនសិការស្ស បន មូលភាវេន ភាវនាយ ពហុបការត្តំ ទស្សេតុំ ឧបរិ នវកំ វក្ខតិ។

> "យតោ យតោ សម្មសតិ, ខន្ធានំ ឧទយព្ពយំ;
> លភតី បីតិបាមោជ្ជំ, អមតំ តំ វិជានត"ន្តិ។ (ធ. ប. ៣៧៤) –

វចនតោ វិបស្សកស្ស វិបស្សនាបច្ចយា បាមោជ្ជំ ឧប្បជ្ជតិ។ ឥធ បន កលាបសម្មសនបច្ចយា បាមោជ្ជំ គហេតព្ពំ។ បមុទិតស្ស ភាវោ បាមោជ្ជំ, ទុព្ពលា បីតិ។ អាទិកម្មត្ថេ ប-ការោ ទដ្ឋព្ពោ។ **បមុទិតស្សា**តិ តេន

បាមោជ្ជេន បមុទិតស្ស តុដ្ឋស្ស។ បមោទិតស្សាតិបិ បាឋោ។ សោយេវត្ថោ។ **បីតីតិ** ពលវបីតិ។ **បីតិមនស្សាតិ** បីតិយុត្តមនស្ស។ យុត្តសទ្ទស្ស លោបោ ទដ្ឋព្ពោ យថា អស្សរថោតិ ។ **កាយោតិ** នាមកាយោ, រូបកាយេន សហ វា។ **បស្សម្ភតីតិ** វូបសន្តទរថោ ហោតិ។ **បស្សទ្ធកាយោតិ** ឧភយបស្សទ្ធិយោគេន និព្ពុតកាយោ។ **សុខំ វេទេតីតិ** ចេតសិកំ សុខំ វិន្ទតិ, កាយិកសុខេន សហ វា។ **សុខិនោតិ** សុខសមង្គិស្ស។ **ចិត្តំ សមាធិយតីតិ** ចិត្តំ សមំ អាធិយតិ, ឯកគ្គំ ហោតិ។ **សមាហិតេ ចិត្តេតិ** ភាវេនភាវលក្ខណត្ថេ ភុម្មវចនំ។ ចិត្តសមាហិតភាវេន ហិ យថាភូតជាននំ លក្ខីយតិ។ **យថាភូតំ បជានាតីតិ** ឧទយព្ពយញ្ញាណាទិវសេន សង្ខារំ យថាសភាវំ ជានាតិ។ **បស្សតីតិ** តំយេវ ចក្ខុនា ទិដ្ឋំ វិយ ផុដំ កត្វា បញ្ញាចក្ខុនា បស្សតិ។ **និព្ពិន្ទតីតិ** នវវិធវិបស្សនាញាណយោគេន សង្ខារេសុ ឧក្កណ្ឋតិ។ **និព្ពិន្ទំ វិរជ្ជតីតិ** តំ វិបស្សនំ សិខំ បាបេន្តោ មគ្គញាណយោគេន សង្ខារេហិ វិរត្តោ ហោតិ។ **វិរាគា វិមុច្ចតីតិ** វិរាគសង្ខាតមគ្គហេតុ ផលវិមុត្តិយា និព្ពានេ អធិមោក្ខេន វិមុច្ចតិ។ កេសុចិ បន បោត្ថកេសុ ឥមស្មឹ វារេ "សមាហិតេន ចិត្តេន ឥទំ ទុក្ខន្តិ យថាភូតំ បជានាតី"តិអាទិ សច្ចនយោ លិខិតោ, សោបិ ច កេសុចិ បោត្ថកេសុ "ឥទំ ទុក្ខន្តិ យោនិសោ មនសិ ករោតី"តិអាទិនា នយេន លិខិតោ។ វារទ្វយេបិ ព្យញ្ជនតោយេវ វិសេសោ, ន អត្ថតោ។ "និព្ពិន្ទំ វិរជ្ជតី"តិ ហិ មគ្គញាណស្ស វុត្តត្តា មគ្គញាណេ ច សិទ្ធេ ចតុសច្ចាភិសមយកិច្ចំ សិទ្ធមេវ ហោតិ។ តស្មា ចតុសច្ចនយេន វុត្តវារោបិ ឥមិនា វារេន អត្ថតោ អវិសិដ្ឋោយេវ។

៧៤. ឥទានិ **អនិច្ចតោតិ**អាទីហិ អារម្មណស្ស អវិសេសេត្វា វុត្តត្តា អារម្មណំ វិសេសេន្តោ **រូបំ អនិច្ចតោ មនសិ ករោតីតិ**អាទិមាហ។ **យោនិសោមនសិការមូលកាតិ** យោនិសោមនសិការោ មូលំ បតិដ្ឋា ឯតេសន្តិ យោនិសោមនសិការមូលកា។ យោនិសោមនសិការំ មុញ្ចិត្វាយេវ ហិ បាមោជ្ជាទយោ នវ ន ហោន្តិ។ **សមាហិតេន ចិត្តេនាតិ** ការណភូតេន ចិត្តេន។ **យថាភូតំ បជានាតីតិ** បញ្ញាយ បជានាតិ។ "ឥទំ ទុក្ខន្តិ យោនិសោ មនសិ ករោតី"តិ វុច្ចមានេ អនុស្សវវសេន បុព្ពភាគសច្ចានុពោធោបិ សង្គយ្ហតិ។ **យោនិសោ មនសិការោតិ** ច ឧបាយេន មនសិការោ។

ធាតុនានត្តំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ ផស្សនានត្តន្តិ ចក្ខាទិធាតុនានត្តំ បដិច្ច ចក្ខុសម្ផស្សាទិនានត្តំ ឧប្បជ្ជតីតិ អត្ថោ។ **ផស្សនានត្តំ បដិច្ចាតិ** ចក្ខុសម្ផស្សាទិនានត្តំ បដិច្ច។ **វេទនានានត្តន្តិ** ចក្ខុសម្ផស្សជាទិវេទនានានត្តំ ។ **សញ្ញានានត្តន្តិ** កាមសញ្ញាទិនានត្តំ។ **សង្កប្បនានត្តន្តិ** កាមសង្កប្បាទិនានត្តំ។ **ឆន្ទនានត្តន្តិ** សង្កប្បនានត្តតាយ រូបេ ឆន្ទោ សទ្ទេ ឆន្ទោតិ ឯវំ ឆន្ទនានត្តំ ឧប្បជ្ជតិ។ **បរិឡាហនានត្តន្តិ** ឆន្ទនានត្តតាយ រូបបរិឡាហោ សទ្ទបរិឡាហោតិ ឯវំ បរិឡាហនានត្តំ ឧប្បជ្ជតិ។ **បរិយេសនានានត្តន្តិ** បរិឡាហនានត្តតាយ រូបបរិយេសនាទិនានត្តំ ឧប្បជ្ជតិ។ **លាភនានត្តន្តិ** បរិយេសនានានត្តតាយ រូបបដិលាភាទិនានត្តំ ឧប្បជ្ជតីតិ។

ធម្មនានត្តញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២០-២៤. ញាណបញ្ចកនិទ្ទេសវណ្ណនា

៧៥. ញាណបញ្ចកនិទ្ទេសេ តេសំ បញ្ចន្នំ ញាណានំ អនុបុព្ពសម្ពន្ធសព្ភាវតោ ឯកតោវ បុច្ឆាវិស្សជ្ជនានិ កតានិ។ **អភិញ្ញាតា ហោន្តីតិ** ធម្មសភាវលក្ខណជាននវសេន សុដ្ឋុ ញាតា ហោន្តិ។ **ញាតា ហោន្តីតិ** ញាតបរិញ្ញាវសេន សភាវតោ ញាតត្តា ញាតា នាម ហោន្តិ។ យេន ញាណេន តេ ធម្មា ញាតា ហោន្តិ, តំ ញាតដ្ឋេន ញាណំ, បជាននដ្ឋេន បញ្ញាតិ សម្ពន្ធោ។ ឥមិនាវ នយេន សេសញាណានិបិ យោជេតព្ពានិ។ **បរិញ្ញាតា ហោន្តីតិ** សាមញ្ញលក្ខណវសេន សមន្តតោ ញាតា ហោន្តិ។ **តីរិតា ហោន្តីតិ** តីរណបរិញ្ញាវសេន អនិច្ចាទិតោ ឧបបរិក្ខិតា សមាបិតា នាម ហោន្តិ។ **បហីនា ហោន្តីតិ** អនិច្ចានុបស្សនាទិនា ញាណេន និច្ចសញ្ញាទយោ ភង្គានុបស្សនតោ បដ្ឋាយ បហីនា ហោន្តិ។ **បរិច្ចត្តា ហោន្តីតិ** បហានវសេនេវ ឆឌ្ឌិតា នាម ហោន្តិ។ **ភាវិតា ហោន្តីតិ** វឌ្ឍិតា បរិភាវិតា ច ហោន្តិ។ **ឯករសា ហោន្តីតិ** សកិច្ចសាធនបដិបក្ខបហានេន ឯកកិច្ចា ហោន្តិ, បច្ចនីកតោ វា វិមុត្តិវសេន វិមុត្តិរសេន ឯករសា ហោន្តិ។ **សច្ឆិកតា ហោន្តីតិ** បដិលាភវសេន ផលធម្មា បដិវេធវសេន និព្ពានធម្មោតិ បច្ចក្ខកតា ហោន្តិ។ **ផស្សិតា ហោន្តីតិ** បដិលាភផុសនេន បដិវេធផុសនេន ច ផស្សិតា អនុភូតា ហោន្តិ។ ឥមានិ បញ្ច ញាណានិ ហេដ្ឋា សុតមយញាណវសេន វុត្តានិ, ឥធ សកិច្ចសាធនវសេន។

ញាណបញ្ចកនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២៥-២៨. បដិសម្ភិទាញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

៧៦. បដិសម្ភិទាញាណនិទ្ទេសេ យស្មា ធម្មេ អវុត្តេ តស្ស កិច្ចំ ន សក្កា វត្តុំ, តស្មា ឧទ្ទិដ្ឋានំ បដិបាដឹ អនាទិយិត្វា បឋមំ ធម្មា និទ្ទិដ្ឋា។ ធម្មាទីនំ អត្ថា វុត្តាយេវ។ **សទ្ធិន្ទ្រិយំ ធម្មោ**តិអាទីហិ ធម្មសទ្ទបរិយាបន្នេ ធម្មេ វត្វា នានត្តសទ្ទស្ស អត្ថំ ទស្សេន្តោ **អញ្ញោ សទ្ធិន្ទ្រិយំ ធម្មោ**តិអាទិមាហ។ "អញ្ញោ ធម្មោ"តិ ហិ វុត្តេ ធម្មានំ នានត្តំ ទស្សិតំ ហោតិ។ **បដិវិទិតា**តិ អភិមុខភាវេន វិទិតា បាកដា នាម ហោន្តិ។ តេន បដិសម្ភិទា បទស្ស អត្ថោ វុត្តោ។ **អធិមោក្ខដ្ឋោ អត្ថោ**តិអាទីហិ តេសំ សទ្ធាទីនំ អធិមុច្ចនាទិកិច្ចំ អត្ថោ នាមាតិ ទស្សេតិ។ **សន្ទស្សេតុ**ន្តិ បរំ ញាបេតុកាមស្ស បរំ សន្ទស្សេតុំ។ បរស្ស បន វចនំ សុណន្តស្សាបិ លព្ភតិយេវ។ **ព្យញ្ជននិរុត្តាភិលាបា**តិ នាមព្យញ្ជនំ នាមនិរុត្តិ នាមាភិលាបោ។ នាមញ្ហិ អត្ថំ ព្យញ្ជយតីតិ ព្យញ្ជនំ, "សង្ខតមភិសង្ខរោន្តីតិ ខោ, ភិក្ខវេ, តស្មា សង្ខារាតិ វុច្ចន្តី"តិ (សំ. និ. ៣.៧៩) ឯវំ និទ្ធារេត្វា សហេតុកំ កត្វា វុច្ចមានត្តា និរុត្តិ, អភិលបីយតិ ឯតេន អត្ថោតិ អភិលាបោតិ វុច្ចតិ។

នាមញ្ច នាមេតំ ចតុព្ពិធំ – សាមញ្ញនាមំ, គុណនាមំ, កិត្តិមនាមំ, ឱបបាតិកនាមន្តិ។ តត្ថ បឋមកប្បិកេសុ មហាជនេន សម្មន្និត្វា ឋបិតត្តា "មហាសម្មតោ"តិ រញ្ញោ នាមំ **សាមញ្ញនាមំ**។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ "មហាជនសម្មតោតិ ខោ, វាសេដ្ឋ, 'មហាសម្មតោ មហាសម្មតោ'ត្វេវ បឋមំ អក្ខរំ ឧបនិព្ពត្ត"ន្តិ (ទី. និ. ៣.១៣១)។ "ធម្មកថិកោ បំសុកូលិកោ វិនយធរោ តិបិដកធរោ សទ្ធោ សតោ"តិ ឯវរូបំ គុណតោ អាគតនាមំ **គុណនាមំ**។ "ភគវា អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ"តិអាទីនិបិ តថាគតស្ស អនេកានិ នាមសតានិ គុណនាមានេវ។ តេន វុត្តំ –

> "អសង្ខ្យេយ្យានិ នាមានិ, សគុណេន មហេសិនោ;
> គុណេហិ នាមមុទ្ធេយ្យំ, អបិ នាមសហស្សតោ"តិ។

យំ បន ជាតស្ស កុមារកស្ស នាមគ្គហណទិវសេ ទក្ខិណេយ្យានំ សក្ការំ កត្វា សមីបេ ឋិតា ញាតកា កប្បេត្វា បកប្បេត្វា "អយំ អសុកោ នាមា"តិ នាមំ ករោន្តិ, ឥទំ **កិត្តិមនាមំ**។ យា បន បុរិមបញ្ញត្តិ អបរបញ្ញត្តិយំ បតតិ, បុរិមវោហារោ បច្ឆិមវោហារេ បតតិ។ សេយ្យថិទំ, បុរិមកប្បេបិ ចន្ទោ ចន្ទោយេវ នាម, ឯតរហិបិ ចន្ទោយេវ។ អតីតេ សូរិយោ, សមុទ្ទោ, បថវី, បព្ពតោ បព្ពតោយេវ នាម, ឯតរហិបិ បព្ពតោយេវាតិ, ឥទំ **ឱបបាតិកនាមំ**។ ឥទំ ចតុព្ពិធម្បិ នាមំ ឯកំ នាមមេវ ហោតិ , តំ លោកសង្កេតមត្តសិទ្ធំ បរមត្ថតោ អវិជ្ជមានំ។ អញ្ញេ បន "នាមំ នាម អត្ថជោតកោ សទ្ទោ"តិ វទន្តិ។ ពលពោជ្ឈង្គមគ្គង្គានំ វុត្តនយានុសារេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

បដិសម្ភិទាញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២៨-៣១. ញាណត្តយនិទ្ទេសវណ្ណនា

៧៨. ញាណត្តយនិទ្ទេសេ **និមិត្ត**ន្តិ សង្ខារនិមិត្តំ។ **អនិមិត្តេ**តិ សង្ខារនិមិត្តបដិបក្ខេ និព្ពានេ។ **អធិមុត្តត្តា**តិ តន្និន្នភាវេន ចិត្តស្ស វិស្សដ្ឋត្តា។ **ផុស្ស ផុស្ស វយំ បស្សតី**តិ សង្ខារនិមិត្តំ ញាណេន ផុសិត្វា ផុសិត្វា តស្ស ភង្គំ វិបស្សនាញាណេនេវ បស្សតិ។ ឯតេន ភង្គានុបស្សនា សិទ្ធា។ សា អនិច្ចានុបស្សនំ សាធេតិ, អនិច្ចស្ស ទុក្ខត្តា សា ទុក្ខានុបស្សនំ, ទុក្ខស្ស អនត្តត្តា សា អនត្តានុបស្សនន្តិ ឯវមេត្ថ តិស្សោ អនុបស្សនា វុត្តា ហោន្តិ។ **អនិមិត្តោ វិហារោ**តិ និមិត្តំ ភយតោ ទិដ្ឋត្តា សោ វិបស្សនត្តយវិហារោ អនិមិត្តវិហារោ នាម ហោតិ។ **បណិធិ**ន្តិ តណ្ហំ។ **អប្បណិហិតេ**តិ តណ្ហាបដិបក្ខេ និព្ពានេ។ **អភិនិវេស**ន្តិ អត្តាភិនិវេសំ។ **សុញ្ញតេ**តិ អត្តវិរហិតេ និព្ពានេ។ **សុញ្ញតោ**តិ សុញ្ញំយេវ សុញ្ញតោ។ **បវត្តំ អជ្ឈុបេក្ខិត្វា**តិ វិបាកប្បវត្តំ សង្ខារុបេក្ខាយ អជ្ឈុបេក្ខិត្វា។ សុគតិសង្ខាតវិបាកប្បវត្តាភិនន្ទិនោ ហិ សត្តា។ អយំ បន ផលសមាបត្តឹ សមាបជ្ជិតុកាមោ តំ បវត្តំ, សព្ពញ្ច សង្ខារគតំ អនិច្ចាទិតោ បស្សិត្វា អជ្ឈុបេក្ខតិយេវ។ ឯវញ្ហិ ទិដ្ឋេ ផលសមាបត្តឹ សមាបជ្ជិតុំ សក្កោតិ, ន អញ្ញថា។ **អាវជ្ជិត្វា**តិ អាវជ្ជនេន អាវជ្ជិត្វា។ **សមាបជ្ជតី**តិ ផលសមាបត្តឹ បដិបជ្ជតិ។ **អនិមិត្តា សមាបត្តី**តិ និមិត្តំ ភយតោ ទិស្វា សមាបន្នត្តា អនិមិត្តា សមាបត្តិ នាម។ **អនិមិត្តវិហារសមាបត្តី**តិ វិបស្សនាវិហារវសេន ច ផលសមាបត្តិវសេន ច តទុភយំ នាម ហោតិ។

៧៩. ឥទានិ សង្ខារនិមិត្តមេវ វិភជិត្វា ទស្សេន្តោ **រូបនិមិត្ត**ន្តិអាទិមាហ។ ជរាមរណគ្គហណេ វត្តព្ពំ បុព្ពេ វុត្តមេវ។ "អញ្ញោ អនិមិត្តវិហារោ"តិអាទីហិ វុត្តេយេវ និគមេត្វា ទស្សេតិ។ សង្ខេបេន **វិហារដ្ឋេ ញាណំ** នាម ផលសមាបត្តិយា បុព្ពភាគេ សង្ខារុបេក្ខាញាណេ ឋិតស្ស វិបស្សនាវិហារនានត្តេ ញាណំ **សមាបត្តដ្ឋេ ញាណំ** នាម ផលសមាបត្តិនានត្តេ ញាណំ។ **វិហារសមាបត្តដ្ឋេ ញាណំ** នាម តទុភយនានត្តេ ញាណំ។ វិបស្សនាវិហារេនេវ វីតិនាមេតុកាមោ វិបស្សនាវិហារមេវ បវត្តេតិ, ផលសមាបត្តិវិហារេនេវ វីតិនាមេតុកាមោ វិបស្សនាបដិបាដិយា

ឧស្សក្កិត្វា ផលសមាបត្តិវិហារមេវ បវត្តេតិ, តទុភយេន វីតិនាមេតុកាមោ តទុភយំ បវត្តេតិ។ ឯវំ បុគ្គលាធិប្បាយវសេន តិវិធំ ជាតំ។ សេសមេត្ថ វត្តព្ពំ សង្ខារុបេក្ខាញាណវណ្ណនាយំ វុត្តមេវ។

ញាណត្តយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣២. អានន្តរិកសមាធិញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

៨០. អានន្តរិកសមាធិញាណនិទ្ទេសេ **នេក្ខម្មវសេនា**តិអាទីសុ នេក្ខម្មអព្យាបាទអាលោកសញ្ញាអវិក្ខេបធម្មវវត្ថានញាណបាមោជ្ជានិ សុក្ខវិបស្សកស្ស ឧបចារជ្ឈានសម្បយុត្តា តស្ស តស្ស កិលេសស្ស វិបក្ខភូតា សត្ត ធម្មា ឯកចិត្តសម្បយុត្តា ឯវំ។ **ចិត្តស្ស ឯកគ្គតា អវិក្ខេបោ**តិ ឯកគ្គស្ស ភាវោ ឯកគ្គតា, នានារម្មណេ ន វិក្ខិបតិ តេន ចិត្តន្តិ អវិក្ខេបោ, ចិត្តស្ស ឯកគ្គតាសង្ខាតោ អវិក្ខេបោតិ អត្ថោ។ **សមាធី**តិ ឯការម្មណេ សមំ អាធីយតិ តេន ចិត្តន្តិ សមាធិ នាមាតិ អត្ថោ។ **តស្ស សមាធិស្ស វសេនា**តិ ឧបចារសមាធិនាបិ សមាហិតចិត្តស្ស យថាភូតាវពោធតោ វុត្តប្បការស្ស សមាធិស្ស វសេន។ **ឧប្បជ្ជតិ ញាណ**ន្តិ មគ្គញាណំ យថាក្កមេន ឧប្បជ្ជតិ។ **ខីយន្តី**តិ សមុច្ឆេទវសេន ខីយន្តិ។ **ឥតី**តិ វុត្តប្បការស្ស អត្ថស្ស និគមនំ។ **បឋមំ សមថោ**តិ បុព្ពភាគេ សមាធិ ហោតិ។ **បច្ឆា ញាណ**ន្តិ អបរភាគេ មគ្គក្ខណេ ញាណំ ហោតិ។

កាមាសវោតិ បញ្ចកាមគុណិករាគោ។ **ភវាសវោ**តិ រូបារូបភវេសុ ឆន្ទរាគោ ឈាននិកន្តិ សស្សតទិដ្ឋិសហជាតោ រាគោ ភវវសេន បត្ថនា។ **ទិដ្ឋាសវោ**តិ ទ្វាសដ្ឋិ ទិដ្ឋិយោ។ **អវិជ្ជាសវោ**តិ ទុក្ខាទីសុ អដ្ឋសុ ឋានេសុ អញ្ញាណំ។ ភុម្មវចនេន ឱកាសបុច្ឆំ កត្វា “សោតាបត្តិមគ្គេនា”តិអាទិនា អាសវក្ខយករេន មគ្គេន អាសវក្ខយំ ទស្សេត្វា “ឯត្ថា”តិ ឱកាសវិស្សជ្ជនំ កតំ, មគ្គក្ខណេតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អនវសេសោ**តិ នត្ថិ ឯតស្ស អវសេសោតិ អនវសេសោ។ **អបាយគមនីយោ**តិ និរយតិរច្ឆានយោនិបេត្តិវិសយាសុរកាយា ចត្តារោ សុខសង្ខាតា អយា អបេតត្តា អបាយា, យស្ស សំវិជ្ជតិ , តំ បុគ្គលំ អបាយេ គមេតីតិ អបាយគមនីយោ។ អាសវក្ខយកថា ទុភតោវុដ្ឋានកថាយំ វុត្តា។

អវិក្ខេបវសេនាតិ បវត្តមានស្ស សមាធិស្ស ឧបនិស្សយភូតសមាធិវសេន។ **បថវីកសិណវសេនា**តិអាទីសុ ទស កសិណានិ តទារម្មណិកអប្បនាសមាធិវសេន វុត្តានិ, ពុទ្ធានុស្សតិអាទយោ មរណស្សតិ ឧបសមានុស្សតិ ច ឧបចារជ្ឈានវសេន វុត្តា, អានាបានស្សតិ កាយគតាសតិ ច អប្បនាសមាធិវសេន វុត្តា, ទស អសុភា បឋមជ្ឈានវសេន វុត្តា។

ពុទ្ធំ អារព្ភ ឧប្បន្នា អនុស្សតិ **ពុទ្ធានុស្សតិ**។ “ឥតិបិ សោ ភគវា អរហ”ន្តិអាទិពុទ្ធគុណារម្មណាយ (ម. និ. ១.៧៤; អ. និ. ៣.៧១; ៩.២៧) សតិយា ឯតំ អធិវចនំ, តស្សា ពុទ្ធានុស្សតិយា វសេន។ តថា ធម្មំ អារព្ភ ឧប្បន្នា អនុស្សតិ **ធម្មានុស្សតិ**។ “ស្វាក្ខាតោ ភគវតា ធម្មោ”តិអាទិធម្មគុណារម្មណាយ សតិយា ឯតំ អធិវចនំ។ សង្ឃំ អារព្ភ ឧប្បន្នា អនុស្សតិ **សង្ឃានុស្សតិ**។ “សុប្បដិបន្នោ ភគវតោ សាវកសង្ឃោ”តិអាទិសង្ឃគុណារម្មណាយ សតិយា ឯតំ អធិវចនំ។ សីលំ អារព្ភ ឧប្បន្នា អនុស្សតិ **សីលានុស្សតិ**។ អត្តនោ អខណ្ឌតាទិសីលគុណារម្មណាយ សតិយា ឯតំ អធិវចនំ។ ចាគំ អារព្ភ ឧប្បន្នា អនុស្សតិ **ចាគានុស្សតិ**។ អត្តនោ មុត្តចាគតាទិចាគគុណារម្មណាយ សតិយា ឯតំ អធិវចនំ។ ទេវតា អារព្ភ ឧប្បន្នា អនុស្សតិ **ទេវតានុស្សតិ**។ ទេវតា សក្ខិដ្ឋានេ ឋបេត្វា អត្តនោ សទ្ធាទិគុណារម្មណាយ សតិយា ឯតំ អធិវចនំ។ អានាបានេ អារព្ភ ឧប្បន្នា សតិ **អានាបានស្សតិ**។ អានាបាននិមិត្តារម្មណាយ សតិយា ឯតំ អធិវចនំ។ មរណំ អារព្ភ ឧប្បន្នា សតិ **មរណស្សតិ**។ ឯកភវបរិយាបន្នជីវិតិន្ទ្រិយុបច្ឆេទសង្ខាតមរណារម្មណាយ សតិយា ឯតំ អធិវចនំ។ កុច្ឆិតានំ កេសាទីនំ បដិកូលានំ អាយត្តា អាករត្តា កាយោតិសង្ខាតេ សរីរេ គតា បវត្តា, តាទិសំ វា កាយំ គតា សតិ **កាយគតាសតិ**។ “កាយគតសតី”តិ វត្តព្ពេ រស្សំ អកត្វា “កាយគតាសតី”តិ វុត្តា។ តថេវ ឥធាបិ កាយគតាសតិវសេនាតិ វុត្តំ។ កេសាទិកេសុ កាយកោដ្ឋាសេសុ បដិកូលនិមិត្តារម្មណាយ សតិយា ឯតំ អធិវចនំ។ ឧបសមំ អារព្ភ ឧប្បន្នា អនុស្សតិ **ឧបសមានុស្សតិ**។ សព្ពទុក្ខូបសមារម្មណាយ សតិយា ឯតំ អធិវចនំ។ ទស អសុភា ហេដ្ឋា វុត្តត្ថា។

៨១. **ទីឃំ អស្សាសវសេនា**តិអាទីនិ អប្បនូបចារសមាធិភេទំយេវ ទស្សេតុំ វុត្តានិ។ **ទីឃំ អស្សាសវសេនា**តិ ទីឃន្តិ វុត្តអស្សាសវសេន។ “ទីឃំ វា អស្សសន្តោ ទីឃំ អស្សសាមីតិ បជានាតី”តិ (ទី. និ. ២.៣៧៤; ម. និ. ១.១០៧; ៣.១៤៨) ហិ វុត្តំ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **សព្ពកាយបដិសំវេទី**តិ សព្ពស្ស អស្សាសបស្សាសកាយស្ស បដិសំវេទី។ **បស្សម្ភយំ កាយសង្ខារ**ន្តិ ឱឡារិកំ អស្សាសបស្សាសង្ខាតំ កាយសង្ខារំ បស្សម្ភេន្តោ វូបសមេន្តោ។ “ទីឃំ រស្សំ សព្ពកាយបដិសំវេទី បស្សម្ភយំ កាយសង្ខារ”ន្តិ ឥមិនាវ ចតុក្កេន អប្បនាសមាធិ វុត្តោ។ **បីតិបដិសំ**

វេទីតិ បីតី បាកដំ ករោន្តោ។ **ចិត្តសង្ខារបដិសំវេទី**តិ សញ្ញាវេទនាសង្ខាតំ ចិត្តសង្ខារំ បាកដំ ករោន្តោ។ **អភិប្បមោទយំ ចិត្ត**ន្តិ ចិត្តំ មោទេន្តោ។ **សមាទហំ ចិត្ត**ន្តិ អារម្មណេ ចិត្តំ សមំ ឋបេន្តោ។ **វិមោចយំ ចិត្ត**ន្តិ ចិត្តំ នីវរណាទីហិ វិមោចេន្តោ។ **បីតិបដិសំវេទី សុខបដិសំវេទី ចិត្តសង្ខារបដិសំវេទី បស្សម្ភយំ ចិត្តសង្ខារ**ន្តិ ចតុក្កញ្ច **ចិត្តបដិសំវេទី អភិប្បមោទយំ ចិត្តំ សមាទហំ ចិត្តំ វិមោចយំ ចិត្ត**ន្តិ ចតុក្កញ្ច អប្បនាសមាធិវសេន វិបស្សនាសម្បយុត្តសមាធិវសេន ច វុត្តានិ។ **អនិច្ចានុបស្សី**តិ អនិច្ចានុបស្សនាវសេន។ **វិរាគានុបស្សី**តិ និព្ពិទានុបសនាវសេន។ **និរោធានុបស្សី**តិ ភង្គានុបស្សនាវសេន។ **បដិនិស្សគ្គានុបស្សី**តិ វុដ្ឋានគាមិនីវិបស្សនាវសេន។ សា ហិ តទង្គវសេន សទ្ធឹ ខន្ធាភិសង្ខារេហិ កិលេសេ បរិច្ចជតិ។ សង្ខតទោសទស្សនេន ច តព្ពិបរីតេ និព្ពានេ តន្និន្នតាយ បក្ខន្ទតិ។ ឥទំ ចតុក្កំ វិបស្សនាសម្បយុត្តសមាធិវសេនេវ វុត្តំ។ **អស្សាសវសេន បស្សាសវសេនា**តិ ចេត្ថ អស្សាសបស្សាសបវត្តិមត្តំ គហេត្វា វុត្តំ, ន តទារម្មណករណវសេន។ វិត្ថារោ បនេត្ថ អានាបានកថាយំ អាវិភវិស្សតិ។

អានន្តរិកសមាធិញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣៣. អរណវិហារញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

៨២. អរណវិហារញាណនិទ្ទេសេ អនិច្ចានុបស្សនាទយោ វុត្តត្ថា។ **សុញ្ញតោ វិហារោ**តិ អនត្តានុបស្សនាយ វុដ្ឋិតស្ស សុញ្ញតាការេនេវ បវត្តា អរហត្តផលសមាបត្តិ។ **អនិមិត្តោ វិហារោ**តិ អនិច្ចានុបស្សនាយ វុដ្ឋិតស្ស អនិមិត្តាការេន បវត្តា អរហត្តផលសមាបត្តិ។ **អប្បណិហិតោ វិហារោ**តិ ទុក្ខានុបស្សនាយ វុដ្ឋិតស្ស អប្បណិហិតាការេន បវត្តា អរហត្តផលសមាបត្តិ។ **សុញ្ញតេ អធិមុត្តតា**តិ សុញ្ញតេ ផលសមាបត្តិយា បុព្ពភាគបញ្ញាវសេន អធិមុត្តតា។ សេសទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ **បឋមំ ឈាន**ន្តិអាទីហិ អរហត្តផលសមាបត្តឹ សមាបជ្ជិតុកាមស្ស វិបស្សនាយ អារម្មណភូតា ឈានសមាបត្តិយោ វុត្តា។ អរហតោយេវ ហិ វិបស្សនាផលសមាបត្តិបណីតាធិមុត្តិឈានសមាបត្តិយោ សព្ពកិលេសានំ បហីនត្តា “អរណវិហារោ”តិ វត្តុំ អរហន្តិ។

បឋមេន ឈានេន នីវរណេ ហរតីតិ អរណវិហារោតិ បឋមជ្ឈានសមង្គី បឋមេន ឈានេន នីវរណេ ហរតីតិ តំ បឋមំ ឈានំ អរណវិហារោតិ អត្ថោ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ អរហតោ នីវរណាភាវេបិ នីវរណវិបក្ខត្តា បឋមស្ស ឈានស្ស នីវរណេ ហរតីតិ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ វិបស្សនាផលសមាបត្តិបណីតាធិមុត្តិវសេន តិធា អរណវិហារញាណំ ឧទ្ទិសិត្វា កស្មា ឈានសមាបត្តិយោវ អរណវិហារោតិ និទ្ទិដ្ឋាតិ ចេ? ឧទ្ទេសវសេនេវ តាសំ តិស្សន្នំ អរណវិហារតាយ សិទ្ធត្តា។ ផលសមាបត្តិវិបស្សនាយ បន ភូមិភូតានំ ឈានសមាបត្តីនំ អរណវិហារតា អវុត្តេ ន សិជ្ឈតិ, តស្មា អសិទ្ធមេវ សាធេតុំ “បឋមំ ឈានំ អរណវិហារោ”តិអាទិ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ តាសញ្ហិ អរណវិហារតា ឧទ្ទេសវសេន អសិទ្ធាបិ និទ្ទេសេ វុត្តត្តា សិទ្ធាតិ។ តេសំ វា យោជិតនយេនេវ “អនិច្ចានុបស្សនា និច្ចសញ្ញំ ហរតីតិ អរណវិហារោ, ទុក្ខានុបស្សនា សុខសញ្ញំ ហរតីតិ អរណវិហារោ, អនត្តានុបស្សនា អត្តសញ្ញំ ហរតីតិ អរណវិហារោ, សុញ្ញតោ វិហារោ អសុញ្ញតំ ហរតីតិ អរណវិហារោ, អនិមិត្តោ វិហារោ និមិត្តំ ហរតីតិ អរណវិហារោ, អប្បណិហិតោ វិហារោ បណិធឹ ហរតីតិ អរណវិហារោ, សុញ្ញតាធិមុត្តតា អសុញ្ញតាធិមុត្តឹ ហរតីតិ អរណវិហារោ, អនិមិត្តាធិមុត្តតា និមិត្តាធិមុត្តឹ ហរតីតិ អរណវិហារោ, អប្បណិហិតាធិមុត្តតា បណិហិតាធិមុត្តឹ ហរតីតិ អរណវិហារោ”តិ យោជេត្វា គហេតព្ពំ។

អរណវិហារញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣៤. និរោធសមាបត្តិញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

៨៣. និរោធសមាបត្តិញាណនិទ្ទេសេ **សមថពល**ន្តិ កាមច្ឆន្ទាទយោ បច្ចនីកធម្មេ សមេតីតិ សមថោ, សោយេវ អកម្បនីយដ្ឋេន ពលំ។ អនាគាមិអរហន្តានំយេវ សមាធិបដិបក្ខស្ស កាមច្ឆន្ទស្ស បហានេន សមាធិស្មឹ បរិបូរការិភាវប្បត្តត្តា តេសំយេវ សមាធិ ពលប្បត្តោតិ កត្វា “សមថពល”ន្តិ វុច្ចតិ, ន អញ្ញេសំ។ សមាធិពលន្តិបិ បាឋោ។ **វិបស្សនាពល**ន្តិ អនិច្ចាទិវសេន វិវិធេហិ អាការេហិ ធម្មេ បស្សតីតិ វិបស្សនា, សាយេវ អកម្បនីយដ្ឋេន ពលំ។ តេសំយេវ ឧភិន្នំ ពលប្បត្តំ វិបស្សនាញាណំ។ តត្ថ សមថពលំ អនុបុព្ពេន ចិត្តសន្តានវូបសមនត្ថំ និរោធេ ច បដិបាទនត្ថំ, វិបស្សនាពលំ បវត្តេ អាទីនវទស្សនត្ថំ និរោធេ ច អានិសំសទស្សនត្ថំ។

នីវរណេតិ និមិត្តត្ថេ ភុម្មវចនំ, នីវរណនិមិត្តំ នីវរណបច្ចយាតិ អត្ថោ។ ករណត្ថេ វា ភុម្មវចនំ, នីវរណេនាតិ អត្ថោ។ **ន កម្បតី**តិ ឈានសមង្គីបុគ្គលោ។ អថ វា ឈានន្តិ ឈានង្គានំ អធិប្បេតត្តា បឋមេន ឈានេន តំ

សម្បយុត្តសមាធិ នីវរណេ ន កម្បតិ។ អយមេវ ចេត្ថ យោជនា គហេតព្ពា។ **ឧទ្ធច្ចេ ចា**តិ ឧទ្ធច្ចសហគតចិត្តុប្បាទេ ឧទ្ធច្ចេ ច។ **ឧទ្ធច្ចន្តិ** ច ឧទ្ធតភាវោ , តំ អវូបសមលក្ខណំ។ **ឧទ្ធច្ចសហគតកិលេសេ ចា**តិ ឧទ្ធច្ចេន សហគតេ ឯកុប្បាទាទិភាវំ គតេ ឧទ្ធច្ចសម្បយុត្តេ មោហអហិរិកអនោត្តប្បកិលេសេ ច។ **ខន្ធេ ចា**តិ ឧទ្ធច្ចសម្បយុត្តចតុក្ខន្ធេ ច។ **ន កម្បតិ ន ចលតិ ន វេធតី**តិ អញ្ញមញ្ញវេវចនានិ។ ឧទ្ធច្ចេ ន កម្បតិ, ឧទ្ធច្ចសហគតកិលេសេ ន ចលតិ, ឧទ្ធច្ចសហគតក្ខន្ធេ ន វេធតីតិ យោជេតព្ពំ។ វិបស្សនាពលំ សត្តន្នំយេវ អនុបស្សនានំ វុត្តត្តា តាសំយេវ វសេន វិបស្សនាពលំ បរិបុណ្ណំ ហោតីតិ វេទិតព្ពំ។ **អវិជ្ជាយ ចា**តិ ទ្វាទសសុបិ អកុសលចិត្តុប្បាទេសុ អវិជ្ជាយ ច។ **អវិជ្ជាសហគតកិលេសេ ចា**តិ យថាយោគំ អវិជ្ជាយ សម្បយុត្តលោភទោសមានទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាថិនឧទ្ធច្ចអហិរិកអនោត្តប្បកិលេសេ ច។

វចីសង្ខារាតិ វិតក្កវិចារា។ “បុព្ពេ ខោ, អាវុសោ វិសាខ, វិតក្កេត្វា វិចារេត្វា បច្ឆា វាចំ ភិន្ទតិ, តស្មា វិតក្កវិចារា វចីសង្ខារោ”តិ (ម. និ. ១.៤៦៣) វចនតោ វាចំ សង្ខរោន្តិ ឧប្បាទេន្តីតិ វចីសង្ខារា។ **កាយសង្ខារា**តិ អស្សាសបស្សាសា។ “អស្សាសបស្សាសា ខោ, អាវុសោ វិសាខ, កាយិកា ឯតេ ធម្មា កាយបដិពទ្ធា, តស្មា អស្សាសបស្សាសា កាយសង្ខារោ”តិ (ម. និ. ១.៤៦៣) វចនតោ កាយេន សង្ខរីយន្តីតិ កាយសង្ខារា។ **សញ្ញាវេទយិតនិរោធ**ន្តិ សញ្ញាយ វេទនាយ ច និរោធំ។ **ចិត្តសង្ខារា**តិ សញ្ញា ច វេទនា ច។ “ចេតសិកា ឯតេ ធម្មា ចិត្តបដិពទ្ធា, តស្មា សញ្ញា ច វេទនា ច ចិត្តសង្ខារោ”តិ (ម. និ. ១.៤៦៣) វចនតោ ចិត្តេន សង្ខរីយន្តីតិ ចិត្តសង្ខារា។

៨៤. ញាណចរិយាសុ អនុបស្សនាវសានេ, វិវដ្ដនានុបស្សនាគហណេន វា តស្សា អាទិភូតា ចរិយាកថាយ ញាណចរិយាតិ វុត្តា សេសានុបស្សនាបិ គហិតា ហោន្តីតិ វេទិតព្ពំ។ **សោឡសហិ ញាណចរិយាហី**តិ ច ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទោ, អនាគាមិស្ស បន អរហត្តមគ្គផលវជ្ជាហិ ចុទ្ទសហិបិ ហោតិ បរិបុណ្ណពលត្តា។

៨៥. នវហិ សមាធិចរិយាហីតិ ឯត្ថ បឋមជ្ឈានាទីហិ អដ្ឋ, បឋមជ្ឈានាទីនំ បដិលាភត្ថាយ សព្ពត្ថ ឧបចារជ្ឈានវសេន ឯកាតិ នវ សមាធិចរិយា។ ពលចរិយានំ កឹ នានត្តំ? សមថពលេនបិ ហិ “នេក្ខម្មវសេនា”តិអាទីហិ សត្តហិ បរិយាយេហិ ឧបចារសមាធិ វុត្តោ, បេយ្យាលវិត្ថារតោ “បឋមជ្ឈានវសេនា”តិអាទីហិ សមសត្តតិយា វារេហិ យថាយោគំ អប្បនូបចារសមាធិ វុត្តោ, សមាធិចរិយាយបិ “បឋមំ ឈាន”ន្តិអាទីហិ អដ្ឋហិ បរិយាយេហិ អប្បនាសមាធិ វុត្តោ។ **បឋមំ ឈានំ បដិលាភត្ថាយា**តិអាទីហិ អដ្ឋហិ បរិយាយេហិ ឧបចារសមាធិ វុត្តោតិ ឧភយត្ថាបិ អប្បនូបចារសមាធិយេវ វុត្តោ។ ឯវំ សន្តេបិ អកម្បិយដ្ឋេន ពលានិ វសីភាវដ្ឋេន ចរិយាតិ វេទិតព្ពា។ វិបស្សនាពលេ បន សត្ត អនុបស្សនាវ “វិបស្សនាពល”ន្តិ វុត្តា, ញាណចរិយាយ សត្ត ច អនុបស្សនា វុត្តា, វិវដ្ដនានុបស្សនាទយោ នវ ច វិសេសេត្វា វុត្តា។ ឥទំ នេសំ នានត្តំ។ សត្ត អនុបស្សនា បន អកម្បិយដ្ឋេន ពលានិ វសីភាវដ្ឋេន ចរិយាតិ វេទិតព្ពា។

“វសីភាវតា បញ្ញា”តិ (បដិ. ម. ១.៣៤ មាតិកា) ឯត្ថ វុត្តវសិយោ វិស្សជ្ជេតុំ **វសីតិ បញ្ច វសិយោ**តិ ឥត្ថិលិង្គវោហារេន វុត្តំ។ វសោ ឯវ វសីតិ វុត្តំ ហោតិ។ បុន បុគ្គលាធិដ្ឋានាយ ទេសនាយ តា វសិយោ វិស្សជ្ជេន្តោ **អាវជ្ជនវសី**តិអាទិមាហ។ អាវជ្ជនាយ វសោ អាវជ្ជនវសោ, សោ អស្ស អត្ថីតិ អាវជ្ជនវសី។ ឯសេវ នយោ សេសេសុ។ **បឋមំ ឈានំ យត្ថិច្ឆក**ន្តិ យត្ថ យត្ថ បទេសេ ឥច្ឆតិ គាមេ វា អរញ្ញេ វា, តត្ថ តត្ថ អាវជ្ជតិ។ **យទិច្ឆក**ន្តិ យទា យទា កាលេ សីតកាលេ វា ឧណ្ហកាលេ វា, តទា តទា អាវជ្ជតិ។ អថ វា យំ យំ បឋមំ ឈានំ ឥច្ឆតិ បថវីកសិណារម្មណំ វា សេសារម្មណំ វា, តំ តំ អាវជ្ជតិ។ ឯកេកកសិណារម្មណស្សាបិ ឈានស្ស វសិតានំ វុត្តត្តា បុរិមយោជនាយេវ សុន្ទរតរា។ **យាវតិច្ឆក**ន្តិ យាវតកំ កាលំ ឥច្ឆតិ អច្ឆរាសង្ឃាតមត្តំ សត្តាហំ វា, តាវតកំ កាលំ អាវជ្ជតិ។ **អាវជ្ជនាយា**តិ មនោទ្វារាវជ្ជនាយ។ **ទន្ធាយិតត្ត**ន្តិ អវសវត្តិភាវោ, អលសភាវោ វា។ **សមាបជ្ជតី**តិ បដិបជ្ជតិ, អប្បេតីតិ អត្ថោ។ **អធិដ្ឋាតី**តិ អន្តោសមាបត្តិយំ អធិកំ កត្វា តិដ្ឋតិ។ **វុដ្ឋានវសិយំ**បឋមំ ឈានន្តិ និស្សក្កត្ថេ ឧបយោគវចនំ, បឋមជ្ឈានាតិ អត្ថោ។ **បច្ចវេក្ខតី**តិ បច្ចវេក្ខណជវនេហិ និវត្តិត្វា បស្សតិ។ អយមេត្ថ បាឡិវណ្ណនា។

អយំ បន អត្ថប្បកាសនា – បឋមជ្ឈានតោ វុដ្ឋាយ វិតក្កំ អាវជ្ជយតោ ភវង្គំ ឧបច្ឆិន្ទិត្វា បវត្តាវជ្ជនានន្តរំ វិតក្ការម្មណានេវ ចត្តារិ បញ្ច វា ជវនានិ ជវន្តិ, តតោ ទ្វេ ភវង្គានិ, តតោ បុន វិចារារម្មណំ អាវជ្ជនំ វុត្តនយេនេវ ជវនានីតិ ឯវំ បញ្ចសុ ឈានង្គេសុ យទា និរន្តរំ ចិត្តំ បេសេតុំ សក្កោតិ, អថស្ស អាវជ្ជនវសី សិទ្ធា ហោតិ។ អយំ បន មត្ថកប្បត្តា វសី ភគវតោ យមកបាដិហារិយេ លព្ភតិ។ ឥតោ បរំ សីឃតរា អាវជ្ជនវសី នាម នត្ថិ។ អញ្ញេសំ បន អន្តរន្តរា ភវង្គវារេ គណនា នត្ថិ។ មហាមោគ្គល្លានត្ថេរស្ស នន្ទោបនន្ទទមនេ វិយ សីឃំ សមាបត្តិសមាបជ្ជនសមត្ថតា សមាបជ្ជនវសី នាម។ អច្ឆរាមត្តំ វា ទសច្ឆរាមត្តំ វា ខណំ សមាបត្តឹ ឋបេតុំ សមត្ថតា អធិដ្ឋានវសី នាម។ តថេវ តតោ លហុំ វុដ្ឋានសមត្ថតា វុដ្ឋានវសី នាម។ បច្ចវេក្ខណវសី បន

អាវជ្ជនវសិយា ឯវ វុត្តា។ បច្ចវេក្ខណជវនានេវ ហិ តត្ថ អាវជ្ជនានន្តរានីតិ។ ឥតិ អាវជ្ជនវសិយា សិទ្ធាយ បច្ចវេក្ខណវសី សិទ្ធា ហោតិ, អធិដ្ឋានវសិយា ច សិទ្ធាយ វុដ្ឋានវសី សិទ្ធា ហោតិ។ ឯវំ សន្តេបិ “អយំ បន មត្ថកប្បត្តា វសី ភគវតោ យមកបាដិហារិយេ លព្ភតី”តិ វុត្តត្តា បាដិហារិយកាលេ ឈានង្គបច្ចវេក្ខណានំ អភាវតោ នានាវិធវណ្ណាទិនិម្មានស្ស នានាកសិណវសេន ឥជ្ឈនតោ តំតំកសិណារម្មណំ ឈានំ សមាបជ្ជិតុកាមស្ស យថារុចិ លហុំ តស្មឹ កសិណេ វុត្តនយេន អាវជ្ជនបវត្តនសមត្ថតា អាវជ្ជនវសី, តទាវជ្ជនវីថិយំយេវ តស្ស ឈានស្ស អប្បនាសមត្ថតាសមាបជ្ជនសមត្ថតា សមាបជ្ជនវសី។ ឯវញ្ហិ វុច្ចមានេ យុត្តិ ច ន វិរុជ្ឈតិ, វសីបដិបាដិ ច យថាក្កមេនេវ យុជ្ជតិ។ ឈានង្គបច្ចវេក្ខណាយំ បន “មត្ថកប្បត្តាយេវ បញ្ច ជវនានី”តិ វុត្តត្តា វុត្តនយេន សត្តសុបិ ជវនេសុ ជវន្តេសុ បច្ចវេក្ខណវសីយេវ ហោតិ។ ឯវំ សន្តេ “បឋមជ្ឈានំ អាវជ្ជតី”តិ វចនំ ន យុជ្ជតីតិ ចេ? យថា កសិណេ បវត្តំ ឈានំ ការណោបចារេន កសិណន្តិ វុត្តំ, តថា ឈានបច្ចយំ កសិណំ “សុខោ ពុទ្ធានមុប្បាទោ”តិអាទីសុ (ធ. ប. ១៩៤) វិយ ផលោបចារេន ឈានន្តិ វុត្តំ។ យថាបរិច្ឆិន្នេ កាលេ បត្វា វុដ្ឋិតស្ស និទ្ទាយ បពុទ្ធស្ស បុន និទ្ទោក្កមនេ វិយ បុន ឈានោក្កមនេ សតិបិ អធិដ្ឋានវសីយេវ នាម, យថាបរិច្ឆេទេន វុដ្ឋិតស្ស បន វុដ្ឋានេយេវ អធិដ្ឋានេ សតិបិ វុដ្ឋានវសី នាម ហោតីតិ អយំ តេសំ វិសេសោ។

និរោធសមាបត្តិយា វិភាវនត្ថំ បន ឥទំ បញ្ហកម្មំ – កា និរោធសមាបត្តិ, កេ តំ សមាបជ្ជន្តិ, កេ ន សមាបជ្ជន្តិ, កត្ថ សមាបជ្ជន្តិ, កស្មា សមាបជ្ជន្តិ, កថញ្ចស្សា សមាបជ្ជនំ ហោតិ, កថំ ឋានំ, កថំ វុដ្ឋានំ, វុដ្ឋិតស្ស កិន្និន្នំ ចិត្តំ ហោតិ, មតស្ស ច សមាបន្នស្ស ច កោ វិសេសោ, និរោធសមាបត្តិ កឹ សង្ខតា អសង្ខតា លោកិយា លោកុត្តរា និប្ផន្នា អនិប្ផន្នាតិ?

តត្ថ **កា និរោធសមាបត្តី**តិ? យា អនុបុព្ពនិរោធវសេន ចិត្តចេតសិកានំ ធម្មានំ អប្បវត្តិ។

កេ តំ សមាបជ្ជន្តិ, កេ ន សមាបជ្ជន្តីតិ? សព្ពេបិ បុថុជ្ជនា សោតាបន្នា សកទាគាមិនោ សុក្ខវិបស្សកា ច អនាគាមី អរហន្តោ ន សមាបជ្ជន្តិ, អដ្ឋសមាបត្តិលាភិនោ បន អនាគាមិនោ ច ខីណាសវា ច សមាបជ្ជន្តិ។

កត្ថ សមាបជ្ជន្តីតិ? បញ្ចវោការភវេ។ កស្មា? អនុបុព្ពសមាបត្តិសព្ភាវតោ។ ចតុវោការភវេ បន បឋមជ្ឈានាទីនំ ឧប្បត្តិយេវ នត្ថិ, តស្មា ន សក្កា តត្ថ សមាបជ្ជិតុំ។

កស្មា សមាបជ្ជន្តីតិ? សង្ខារានំ បវត្តិភេទេ ឧក្កណ្ឋិត្វា ទិដ្ឋេវ ធម្មេ អចិត្តកា ហុត្វា “និរោធំ និព្ពានំ បត្វា សុខំ វិហរិស្សាមា”តិ សមាបជ្ជន្តិ។

កថំ ចស្សា សមាបជ្ជនំ ហោតីតិ? សមថវិបស្សនាវសេន ឧស្សក្កិត្វា កតបុព្ពកិច្ចស្ស នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ និរោធយតោ ឯវមស្សា សមាបជ្ជនំ ហោតិ។ យោ ហិ សមថវសេនេវ ឧស្សក្កតិ, សោ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនសមាបត្តឹ បត្វា តិដ្ឋតិ។ យោ វិបស្សនាវសេនេវ ឧស្សក្កតិ, សោ ផលសមាបត្តឹ បត្វា តិដ្ឋតិ។ យោ បន ឧភយវសេន ឧស្សក្កិត្វា នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ និរោធេតិ, សោ តំ សមាបជ្ជតីតិ អយមេត្ថ សង្ខេបោ។

អយំ បន វិត្ថារោ – ឥធ ភិក្ខុ និរោធំ សមាបជ្ជិតុកាមោ កតភត្តកិច្ចោ សុធោតហត្ថបាទោ វិវិត្តេ ឱកាសេ សុបញ្ញត្តេ អាសនេ និសីទតិ បល្លង្កំ អាភុជិត្វា ឧជុំ កាយំ បណិធាយ បរិមុខំ សតឹ ឧបដ្ឋបេត្វា។ សោ បឋមជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ តត្ថ សង្ខារេ អនិច្ចតោ ទុក្ខតោ អនត្តតោ វិបស្សតិ។ វិបស្សនា បនេសា តិវិធា ហោតិ – សង្ខារបរិគ្គណ្ហនកវិបស្សនា, ផលសមាបត្តិវិបស្សនា, និរោធសមាបត្តិវិបស្សនាតិ។ តត្ថ សង្ខារបរិគ្គណ្ហនកវិបស្សនា មន្ទា វា ហោតុ តិក្ខា វា, មគ្គស្ស បទដ្ឋានំ ហោតិយេវ។ ផលសមាបត្តិវិបស្សនា តិក្ខាវ វដ្ដតិ មគ្គភាវនាសទិសា។ និរោធសមាបត្តិវិបស្សនា បន នាតិមន្ទា នាតិតិក្ខា វដ្ដតិ។ តស្មា ឯស នាតិមន្ទាយ នាតិតិក្ខាយ វិបស្សនាយ តេ សង្ខារេ វិបស្សតិ។ តតោ ទុតិយជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ តត្ថ សង្ខារេ តថេវ វិបស្សតិ។ តតោ តតិយជ្ឈានំ...បេ.... តតោ វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ តត្ថ សង្ខារេ តថេវ វិបស្សតិ។ អថ អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ ចតុព្ពិធំ បុព្ពកិច្ចំ ករោតិ – នានាពទ្ធអវិកោបនំ, សង្ឃបដិមាននំ, សត្ថុបក្កោសនំ, អទ្ធានបរិច្ឆេទន្តិ។

តត្ថ **នានាពទ្ធអវិកោបន**ន្តិ យំ ឥមិនា ភិក្ខុនា សទ្ធឹ ឯកាពទ្ធំ ន ហោតិ, នានាពទ្ធំ ហុត្វា ឋិតំ បត្តចីវរំ វា មញ្ចបីឋំ វា និវាសគេហំ វា អញ្ញំ វា បន កិញ្ចិ បរិក្ខារជាតំ, តំ យថា ន វិកុប្បតិ, អគ្គិឧទកវាតចោរឧន្ទូរាទីនំ វសេន ន វិនស្សតិ, ឯវំ អធិដ្ឋាតព្ពំ។ តត្រិទំ អធិដ្ឋានវិធានំ – “ឥទញ្ចិទញ្ច ឥមស្មឹ សត្តាហព្ភន្តរេ មា អគ្គិនា ឈាយតុ, មា ឧទកេន វុយ្ហតុ, មា វាតេន វិទ្ធំសតុ, មា ចោរេហិ ហរីយតុ, មា ឧន្ទូរាទីហិ ខជ្ជតូ”តិ។ ឯវំ អធិដ្ឋិតេ តំ សត្តាហំ តស្ស ន កោចិ បរិស្សយោ ហោតិ, អនធិដ្ឋហតោ បន អគ្គិអាទីហិ វិនស្សតិ។ ឥទំ នានា

ពទ្ធអរិកោបនំ នាម។ យំ បន ឯកាពទ្ធំ ហោតិ និវាសនបារុបនំ វា និសិន្នាសនំ វា, តត្ថ វិសុំ អធិដ្ឋានកិច្ចំ នត្ថិ, សមាបត្តិយេវ នំ រក្ខតិ។

សង្ឃបដិមាននន្តិ ភិក្ខុសង្ឃស្ស បដិមាននំ ឧទិក្ខនំ។ យាវ ឯសោ ភិក្ខុ អាគច្ឆតិ, តាវ សង្ឃកម្មស្ស អករណន្តិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច ន បដិមាននំ ឯតស្ស បុព្ពកិច្ចំ, បដិមាននាវជ្ជនំ បន បុព្ពកិច្ចំ។ តស្មា ឯវំ អាវជ្ជិតព្ពំ – "សចេ មយិ សត្តាហំ និរោធំ សមាបជ្ជិត្វា និសិន្នេ សង្ឃោ អបលោកនកម្មាទីសុ កិញ្ចិទេវ កម្មំ កត្តុកាមោ ហោតិ, យាវ មំ កោចិ ភិក្ខុ អាគន្ត្វា ន បក្កោសតិ, តាវទេវ វុដ្ឋហិស្សាមី"តិ។ ឯវំ កត្វា សមាបន្នោ ហិ តស្មិំ សមយេ វុដ្ឋាតិយេវ។ យោ បន ឯវំ ន ករោតិ, សង្ឃោ ច សន្និបតិត្វា តំ អបស្សន្តោ "អសុកោ ភិក្ខុ កុហិ"ន្តិ បុច្ឆិត្វា "និរោធំ សមាបន្នោ"តិ វុត្តេ កញ្ចិ ភិក្ខុំ បេសេតិ "គច្ឆ តំ សង្ឃស្ស វចនេន បក្កោសា"តិ។ អថស្ស តេន ភិក្ខុនា សវនូបចារេ ឋត្វា "សង្ឃោ តំ អាវុសោ បដិមានេតី"តិ វុត្តមត្តេយេវ វុដ្ឋានំ ហោតិ។ ឯវំគរុកា ហិ សង្ឃស្ស អាណា នាម។ តស្មា តំ អាវជ្ជិត្វា យថា សយមេវ វុដ្ឋាតិ, ឯវំ សមាបជ្ជិតព្ពំ។

សត្ថុបក្កោសនន្តិ ឥធាបិ សត្ថុបក្កោសនាវជ្ជនមេវ ឥមស្ស បុព្ពកិច្ចំ។ តស្មា តម្បិ ឯវំ អាវជ្ជិតព្ពំ – "សចេ មយិ សត្តាហំ និរោធំ សមាបជ្ជិត្វា និសិន្នេ សត្ថា ឱតិណ្ណេ វត្ថុស្មិំ សិក្ខាបទំ វា បញ្ញបេតិ, តថារូបាយ វា អដ្ឋុប្បត្តិយា ធម្មំ ទេសេតិ។ យាវ មំ កោចិ អាគន្ត្វា ន បក្កោសតិ, តាវទេវ វុដ្ឋហិស្សាមី"តិ។ ឯវំ កត្វា និសិន្នោ ហិ តស្មិំ សមយេ វុដ្ឋាតិយេវ។ យោ បន ឯវំ ន ករោតិ, សត្ថា ច សង្ឃេ សន្និបតិតេ តំ អបស្សន្តោ "អសុកោ ភិក្ខុ កុហិ"ន្តិ បុច្ឆិត្វា "និរោធំ សមាបន្នោ"តិ វុត្តេ កញ្ចិ ភិក្ខុំ បេសេតិ "គច្ឆ តំ មម វចនេន បក្កោសា"តិ។ អថស្ស តេន ភិក្ខុនា សវនូបចារេ ឋត្វា សត្ថា អាយស្មន្តំ អាមន្តេតី"តិ វុត្តមត្តេយេវ វុដ្ឋានំ ហោតិ។ ឯវំគរុកញ្ហិ សត្ថុបក្កោសនំ។ តស្មា តំ អាវជ្ជិត្វា យថា សយមេវ វុដ្ឋាតិ, ឯវំ សមាបជ្ជិតព្ពំ។

អទ្ធានបរិច្ឆេទោតិ ជីវិតទ្ធានស្ស បរិច្ឆេទោ។ ឥមិនា ហិ ភិក្ខុនា អទ្ធានបរិច្ឆេទេ កុសលេន ភវិតព្ពំ។ "អត្តនោ អាយុសង្ខារា សត្តាហំ បវត្តិស្សន្តិ, ន បវត្តិស្សន្តី"តិ អាវជ្ជិត្វាវ សមាបជ្ជិតព្ពំ។ សចេ ហិ សត្តាហព្ភន្តរេ និរុជ្ឈនកេ អាយុសង្ខារេ អនាវជ្ជិត្វាវ សមាបជ្ជតិ, តស្ស និរោធសមាបត្តិ មរណំ បដិពាហិតុំ ន សក្កោតិ។ អន្តោនិរោធេ មរណស្ស នត្ថិតាយ អន្តរាវ សមាបត្តិតោ វុដ្ឋាតិ, តស្មា ឯតំ អាវជ្ជិត្វាវ សមាបជ្ជិតព្ពំ។ អវសេសញ្ហិ អនាវជ្ជិតុម្បិ វដ្ដតិ, ឥទំ បន អាវជ្ជិតព្ពមេវាតិ វុត្តំ។ សោ ឯវំ អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ ឥមំ បុព្ពកិច្ចំ កត្វា នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ សមាបជ្ជតិ។ អថេកំ វា ទ្វេ វា ចិត្តវារេ អតិក្កមិត្វា អចិត្តកោ ហោតិ, និរោធំ ផុសតិ។ កស្មា បនស្ស ទ្វិន្នំ ចិត្តានំ ឧបរិ ចិត្តានិ នប្បវត្តន្តីតិ? និរោធស្ស បយោគត្តា។ ឥទញ្ហិ ឥមស្ស ភិក្ខុនោ ទ្វេ សមថវិបស្សនាធម្មេ យុគនទ្ធេ កត្វា អដ្ឋសមាបត្តិអារោហនំ អនុបុព្ពនិរោធស្ស បយោគោ, ន នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនសមាបត្តិយាតិ និរោធស្ស បយោគត្តា ទ្វិន្នំ ចិត្តានំ ឧបរិ នប្បវត្តន្តិ។

កថំ ឋានន្តិ? ឯវំ សមាបន្នាយ បនស្សា កាលបរិច្ឆេទវសេន ចេវ អន្តរា អាយុក្ខយសង្ឃបដិមាននសត្ថុបក្កោសនាភាវេន ច ឋានំ ហោតិ។

កថំ វុដ្ឋានន្តិ? អនាគាមិស្ស អនាគាមិផលសមាបត្តិយា អរហតោ អរហត្តផលសមាបត្តិយាតិ ឯវំ ទ្វេធា វុដ្ឋានំ ហោតិ។

វុដ្ឋិតស្ស កិន្និន្នំ ចិត្តំ ហោតីតិ? និព្ពាននិន្នំ។ វុត្តញ្ហេតំ – "សញ្ញាវេទយិតនិរោធសមាបត្តិយា វុដ្ឋិតស្ស ខោ, អាវុសោ វិសាខ, ភិក្ខុនោ វិវេកនិន្នំ ចិត្តំ ហោតិ វិវេកបោណំ វិវេកបព្ភារ"ន្តិ (ម. និ. ១.៤៦៤)។

មតស្ស ច សមាបន្នស្ស ច កោ វិសេសោតិ? អយម្បិ អត្ថោ សុត្តេ វុត្តោយេវ។ យថាហ – "យោ ចាយំ, អាវុសោ, មតោ កាលង្កតោ, តស្ស កាយសង្ខារា និរុទ្ធា បដិប្បស្សទ្ធា, វចីសង្ខារា, ចិត្តសង្ខារា និរុទ្ធា បដិប្បស្សទ្ធា, អាយុ បរិក្ខីណោ, ឧស្មា វូបសន្តា, ឥន្ទ្រិយានិ បរិភិន្នានិ។ យ្វាយំ ភិក្ខុ សញ្ញាវេទយិតនិរោធំ សមាបន្នោ, តស្សបិ កាយសង្ខារា និរុទ្ធា បដិប្បស្សទ្ធា, វចីសង្ខារា, ចិត្តសង្ខារា និរុទ្ធា បដិប្បស្សទ្ធា, អាយុ អបរិក្ខីណោ, ឧស្មា អវូបសន្តា, ឥន្ទ្រិយានិ អបរិភិន្នានី"តិ (ម. និ. ១.៤៥៧)។

និរោធសមាបត្តិ កឹ សង្ខតាតិអាទិបុច្ឆាយំ បន "សង្ខតា"តិបិ "អសង្ខតា"តិបិ "លោកិយា"តិបិ "លោកុត្តរា"តិបិ ន វត្តព្ពា។ កស្មា? សភាវតោ នត្ថិតាយ។ យស្មា បន សមាបជ្ជន្តស្ស វសេន សមាបន្នា នាម ហោតិ, តស្មា និប្ផន្នាតិ វត្តុំ វដ្ដតិ, នោ អនិប្ផន្នាតិ។

"ឥតិ សន្តា សមាបត្តិ, អយំ អរិយនិសេវិតា;

ទិដ្ឋេវ ធម្មេ និព្ពានមិតិ សង្ខមុបាគតា”តិ។

និរោធសមាបត្តិញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣៥. បរិនិព្ពានញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

៨៦. បរិនិព្ពានញាណនិទ្ទេសេ **ឥធា**តិ ឥមស្មឹ សាសនេ។ **សម្បជានោ**តិ សាត្ថកសម្បជញ្ញំ, សប្បាយសម្បជញ្ញំ, គោចរសម្បជញ្ញំ, អសម្មោហសម្បជញ្ញន្តិ ឥមេហិ ចតូហិ សម្បជញ្ញេហិ សម្បជានោ។ **បវត្ត**ន្តិ សព្ពត្ថ យថានុរូបំ បរិយុដ្ឋានបវត្តញ្ច អនុសយប្បវត្តញ្ច។ **បរិយាទិយតី**តិ ឧបចារប្បនាវសេន វុត្តេសុ វិក្ខម្ភនវសេន, វិបស្សនាវសេន វុត្តេសុ តទង្គវសេន, មគ្គវសេន វុត្តេសុ សមុច្ឆេទវសេន ខេបេតិ អប្បវត្តំ ករោតិ។ បេយ្យាលមុខេន ហិ ទុតិយាទិឈានសមាបត្តិមហាវិបស្សនាមគ្គា សំខិត្តា។ យស្មា ឯតំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស បវត្តំ ញាណំ បរិនិព្ពានេ ញាណំ នាម ហោតិ, តស្មា វិក្ខម្ភនបរិនិព្ពានំ តទង្គបរិនិព្ពានំ សមុច្ឆេទបរិនិព្ពានន្តិបិ វុត្តមេវ ហោតិ។ ឯតេហិ កិលេសបរិនិព្ពានបច្ចវេក្ខណញាណំ វុត្តំ។ **អថ វា បនា**តិអាទីហិ ខន្ធបរិនិព្ពានបច្ចវេក្ខណញាណំ និទ្ទិសតិ។ **អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា**តិ ទុវិធា ហិ និព្ពានធាតុ សឧបាទិសេសា ច អនុបាទិសេសា ច។ តត្ថ ឧបាទីយតេ “អហំ មមា”តិ ភុសំ គណ្ហីយតីតិ ឧបាទិ, ខន្ធបញ្ចកស្សេតំ អធិវចនំ។ ឧបាទិយេវ សេសោ អវសិដ្ឋោតិ ឧបាទិសេសោ, សហ ឧបាទិសេសេន វត្តតីតិ សឧបាទិសេសា។ នត្ថេត្ថ ឧបាទិសេសោតិ អនុបាទិសេសា។ សឧបាទិសេសា បឋមំ វុត្តា។ អយំ បន អនុបាទិសេសា។ តាយ អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា។ **ចក្ខុបវត្ត**ន្តិ ចក្ខុបវត្តិ ចក្ខុសមុទាចារោ។ **បរិយាទិយតី**តិ ខេបីយតិ មទ្ទីយតីតិ។ ឯស នយោ សេសេសុ។

បរិនិព្ពានញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣៦. សមសីសដ្ឋញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

៨៧. សមសីសដ្ឋញាណនិទ្ទេសេ **បញ្ចក្ខន្ធា**តិអាទីហិ ទសហិ រាសីហិ សព្ពធម្មសង្គហោ វេទិតព្ពោ។ ន ហិ ឯកេកស្ស វសេន អាយតនធាតុរាសិវជ្ជេហិ សេសេហិ អដ្ឋហិ រាសីហិ វិសុំ វិសុំ សព្ពធម្មា សង្គយ្ហតីតិ។ យស្មា បន លោកុត្តរធម្មា ហេតុសមុច្ឆេទេន សមុច្ឆិន្ទិតព្ពា ន ហោន្តិ, តស្មា សព្ពធម្មសទ្ទេន សង្គហិតាបិ លោកុត្តរធម្មា សមុច្ឆេទវសេន សម្ភវតោ ឥធ ន គហេតព្ពា, ហេតុសមុច្ឆេទេន សមុច្ឆិន្ទិតព្ពា ឯវ តេភូមកធម្មា គហេតព្ពា។ **សម្មា សមុច្ឆិន្ទតី**តិ យថាយោគំ វិក្ខម្ភនតទង្គសមុច្ឆេទបហានវសេន បរិយុដ្ឋានំ អនុសយញ្ច និរោធេន្តោ សម្មា សមុច្ឆិន្ទតិ។ ឯវំ បុគ្គលាធិដ្ឋានាយ ទេសនាយ សម្មា សមុច្ឆេទោ និទ្ទិដ្ឋោ។ **និរោធេតី**តិ អនុប្បាទនិរោធេន និរោធេតិ។ ឥមិនា សមុច្ឆេទត្ថោ វុត្តោ។ **ន ឧបដ្ឋាតី**តិ ឯវំ និរោធេ កតេ សោ សោ ធម្មោ បុន ន ឧបតិដ្ឋតិ, ន ឧប្បជ្ជតីតិ អត្ថោ។ ឥមិនា និរោធត្ថោ វុត្តោ។ ឯវំ អនុបដ្ឋហនធម្មវសេន អនុបដ្ឋានភាវោ និទ្ទិដ្ឋោ។ **សម**ន្តិ កាមច្ឆន្ទាទីនំ សមិតត្តា សមំ។ តានិ បន នេក្ខម្មាទីនិ សត្ត, រូបារូបជ្ឈានានិ អដ្ឋ, មហាវិបស្សនា អដ្ឋារស, អរិយមគ្គា ចត្តារោតិ សត្តតឹស ហោន្តិ។

តេរស សីសានិ សីសភូតានំ សព្ពេសំ សង្គហវសេន វុត្តានិ។ ឥធ បន សទ្ធាទីនិ អដ្ឋេវ សីសានិ យុជ្ជន្តិ។ ន ហិ អរហតោ តណ្ហាទីនិ បញ្ច សីសានិ សន្តិ។ **បលិពោធសីស**ន្តិ បលិពុន្ធនំ បលិពោធោ, និព្ពានមគ្គាវរណន្តិ អត្ថោ។ **សីស**ន្តិ បធានំ, អធិកន្តិ អត្ថោ។ បលិពោធោយេវ សីសំ, តំសម្បយុត្តាទិសព្ពបលិពោធេសុ វា សីសន្តិ បលិពោធសីសំ។ ឯស នយោ សេសេសុ។ វិសេសតោ បន **វិនិពន្ធន**ន្តិ ឧន្នតិវសេន សំសារេ ពន្ធនំ។ **បរាមាសោ**តិ អភិនិវេសោ។ **វិក្ខេបោ**តិ វិប្បកិណ្ណតា។ **កិលេសោ**តិ កិលិស្សនំ។ **អធិមោក្ខោ**តិ អធិមុច្ចនំ។ **បគ្គហោ**តិ ឧស្សាហនំ។ **ឧបដ្ឋាន**ន្តិ អបិលាបនំ។ **អវិក្ខេបោ**តិ អវិប្បកិណ្ណតា។ **ទស្សន**ន្តិ យថាសភាវបដិវេធោ។ **បវត្ត**ន្តិ ឧបាទិន្នក្ខន្ធបវត្តំ។ **គោចរោ**តិ អារម្មណំ។ ឥមេសុ ទ្វាទសសុបិ វារេសុ បធានដ្ឋោ សីសដ្ឋោ។ **វិមោក្ខោ**តិ វិក្ខម្ភនតទង្គសមុច្ឆេទបដិប្បស្សទ្ធិនិស្សរណវិមុត្តីសុ បញ្ចសុ និស្សរណវិមុត្តិ និព្ពានំ។ **សង្ខារសីស**ន្តិ សព្ពសង្ខតសង្ខារានំ សីសំ, កោដិ អវសានន្តិ អត្ថោ។ ឯតេន អនុបាទិសេសបរិនិព្ពានំ វុត្តំ។ សង្ខារាភាវមត្តវសេន វា ខន្ធបរិនិព្ពានមេវ វុត្តំ ហោតិ។ នេក្ខម្មាទិកំ សមញ្ច សទ្ធាទិកំ សីសញ្ច, សមសីសំ វា អស្ស អត្ថីតិ សមសីសីតិ។ អថ វា តេរសន្នំ សីសានំ តណ្ហាទីនិ បញ្ច សីសានិ សមុទយសច្ចំ, សទ្ធាទីនិ បញ្ច មគ្គសច្ចំ, បវត្តសីសំ ជីវិតិន្ទ្រិយំ ទុក្ខសច្ចំ, គោចរសីសញ្ច សង្ខារសីសញ្ច និរោធសច្ចន្តិ ឥមេសំ ចតុន្នំ អរិយសច្ចានំ ឯកស្មឹ រោគេ វា ឯកស្មឹ ឥរិយាបថេ វា ឯកស្មឹ សភាគជីវិតិន្ទ្រិយេ វា អភិសមយោ ច អនុបាទិសេសបរិនិព្ពានញ្ច យស្ស ហោតិ, សោ បុព្ពេ វុត្តសមានញ្ច ឥមេសញ្ច សីសានំ អត្ថិតាយ សមសីសីតិ វុច្ចតិ។

សមសីសដ្ឋញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣៧. សល្លេខដ្ឋញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

៨៨. សល្លេខដ្ឋញាណនិទ្ទេសេ **រាគោ បុថូ**តិ រាគោ វិសុំ, លោកុត្តរេហិ អសម្មិស្សោតិ អត្ថោ។ ឯស នយោ សេសេសុ។ **រាគោ**តិ រញ្ជនដ្ឋេន។ **ទោសោ**តិ ទុស្សនដ្ឋេន។ **មោហោ**តិ មុយ្ហនដ្ឋេន។ រញ្ជនលក្ខណោ រាគោ, ទុស្សនលក្ខណោ ទោសោ, មុយ្ហនលក្ខណោ មោហោតិ ឥមេ តយោ សីសកិលេសេ វត្វា ឥទានិ បភេទតោ ទស្សេន្តោ **កោធោ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ កុជ្ឈនលក្ខណោ **កោធោ**តិ ឥធ សត្តវត្ថុកោ អធិប្បេតោ។ ឧបនន្ធនលក្ខណោ **ឧបនាហោ**, ទឡ្ហភាវប្បត្តោ កោធោយេវ។ បរគុណមក្ខនលក្ខណោ **មក្ខោ**, បរគុណបុញ្ឆនន្តិ អត្ថោ។ យុគគ្គាហលក្ខណោ **បឡាសោ**, យុគគ្គាហវសេន បរគុណទស្សនន្តិ អត្ថោ។ បរសម្បត្តិខីយនលក្ខណា **ឥស្សា**, ឧសូយនាតិ អត្ថោ ។ អត្តសម្បត្តិនិគូហនលក្ខណំ **មច្ឆរិយំ**, “មយ្ហំ អច្ឆរិយំ មា បរស្ស ហោតូ”តិ អត្ថោ។ អត្តនា កតបាបបដិច្ឆាទនលក្ខណា **មាយា**, បដិច្ឆាទនដ្ឋេន មាយា វិយាតិ អត្ថោ។ អត្តនោ អវិជ្ជមានគុណប្បកាសនលក្ខណំ **សាឋេយ្យំ**, សឋភាវោតិ អត្ថោ។ ចិត្តស្ស ឧទ្ធុមាតភាវលក្ខណោ **ថម្ភោ**, ថទ្ធភាវោតិ អត្ថោ។ ករណុត្តរិយលក្ខណោ **សារម្ភោ**។ ឧន្នតិលក្ខណោ **មានោ**។ អព្ភុន្នតិលក្ខណោ **អតិមានោ**។ មត្តភាវលក្ខណោ **មទោ**។ បញ្ចសុ កាមគុណេសុ ចិត្តវោសគ្គលក្ខណោ **បមាទោ**។

ឯវំ វិសុំ វិសុំ កិលេសវសេន បុថូ ទស្សេត្វា វុត្តកិលេសេ ច អវុត្តេ ច អញ្ញេ សព្ពសង្គាហិកវសេន ទស្សេតុំ **សព្ពេ កិលេសា**តិអាទិមាហ។ តត្ថ ទិដ្ឋធម្មសម្បរាយេសុ សត្តេ កិលេសេន្តិ ឧបតាបេន្តិ វិពាធេន្តីតិ កិលេសា។ អកុសលកម្មបថសង្គហិតា ច អសង្គហិតា ច។ ទុដ្ឋុ ចរិតា, ទុដ្ឋា វា ចរិតាតិ **ទុច្ចរិតា**។ តេ បន កាយទុច្ចរិតំ វចីទុច្ចរិតំ មនោទុច្ចរិតន្តិ តិប្បការា។ វិបាកំ អភិសង្ខរោន្តីតិ **អភិសង្ខារា**។ តេបិ បុញ្ញាភិសង្ខារោ អបុញ្ញាភិសង្ខារោ អានេញ្ជាភិសង្ខារោតិ តិប្បការា។ វិបាកវសេន ភវំ គច្ឆន្តីតិភវគាមិនោ , ភវគាមិនោ កម្មា **ភវគាមិកម្មា**។ ឥមិនា អភិសង្ខារភាវេបិ សតិ អវេទនីយានិ កម្មានិ បដិក្ខិត្តានិ ហោន្តីតិ អយំ វិសេសោ។ “ទុច្ចរិតា”តិ ច “កម្មា”តិ ច លិង្គវិបល្លាសោ កតោ។ **នានត្តេកត្ត**ន្តិ ឯត្ថ ឧទ្ទេសេ ឯកត្តសទ្ទស្ស អភាវេបិ នានត្តេកត្តានំ អញ្ញមញ្ញាបេក្ខត្តា ឯកត្តម្បិ និទ្ទិសិតុកាមេន “នានត្តេកត្ត”ន្តិ ឧទ្ទេសោ កតោ។ នានត្តសល្លេខកេ ឯកត្តេ ទស្សិតេ សល្លេខញាណំ សុខេន ទស្សីយតីតិ។ **នានត្ត**ន្តិ អនវដ្ឋិតត្តា សបរិប្ផន្ទត្តា ច នានាសភាវោ។ **ឯកត្ត**ន្តិ អវដ្ឋិតត្តា អបរិប្ផន្ទត្តា ច ឯកសភាវោ។

ចរណតេជោតិ ចរន្តិ តេន អគតំ ទិសំ និព្ពានំ គច្ឆន្តីតិ ចរណំ។ កឹ តំ? សីលំ។ តទេវ បដិបក្ខតាបនដ្ឋេន តេជោ។ **គុណតេជោ**តិ សីលេន លទ្ធបតិដ្ឋោ សមាធិតេជោ។ **បញ្ញាតេជោ**តិ សមាធិនា លទ្ធបតិដ្ឋោ វិបស្សនាតេជោ។ **បុញ្ញតេជោ**តិ វិបស្សនាហិ លទ្ធបតិដ្ឋោ អរិយមគ្គកុសលតេជោ។ **ធម្មតេជោ**តិ ចតុន្នំ តេជានំ បតិដ្ឋាភូតោ ពុទ្ធវចនតេជោ។ **ចរណតេជេន តេជិតត្តា**តិ សីលតេជេន តិខិណីកតត្តា។ **ទុស្សីល្យតេជ**ន្តិ ទុស្សីលភាវសង្ខាតំ តេជំ។ តម្បិ ហិ សន្តានំ តាបនតោ តេជោ នាម។ **បរិយាទិយតី**តិ ខេបេតិ។ **អគុណតេជ**ន្តិ សមាធិស្ស បដិបក្ខំ វិក្ខេបតេជំ។ **ទុប្បញ្ញតេជ**ន្តិ វិបស្សនាញាណបដិបក្ខំ មោហតេជំ។ **អបុញ្ញតេជ**ន្តិ តំតំមគ្គវជ្ឈកិលេសប្បហានេន កិលេសសហាយំ អកុសលកម្មតេជំ។ ន កេវលញ្ចេតំ អបុញ្ញមេវ ខេបេតិ, “អត្ថិ, ភិក្ខវេ, កម្មំ អកណ្ហំ អសុក្កំ អកណ្ហអសុក្កវិបាកំ កម្មំ កម្មក្ខយាយ សំវត្តតី”តិ (អ. និ. ៤.២៣៣; ទី. និ. ៣.៣១២; ម. និ. ២.១៨) វចនតោ កុសលកម្មម្បិ ខេបេតិយេវ។ បុញ្ញតេជបដិបក្ខវសេន អបុញ្ញតេជមេវ វុត្តំ។ **អធម្មតេជ**ន្តិ នានាតិត្ថិយានំ សមយវចនតេជំ។ ឥមស្ស ញាណស្ស ឧទ្ទេសវណ្ណនាយំ វុត្តេ ទុតិយេ អត្ថវិកប្បេ រាគាទយោ ឯកូនវីសតិ បុថុ ទុស្សីល្យតេជា ហោន្តិ។ “អភិសង្ខារា, ភវគាមិកម្មា”តិ ឯត្ថ អបុញ្ញាភិសង្ខារា អកុសលកម្មញ្ច អបុញ្ញតេជា ហោន្តិ, អានេញ្ជាភិសង្ខារាទិ លោកិយកុសលកម្មានិ បុញ្ញតេជេនេវ ខេបនីយតោ អបុញ្ញតេជបក្ខិកាវ ហោន្តិ។ កាមច្ឆន្ទាទយោ បញ្ចទស នានត្តា អគុណតេជា ហោន្តិ, និច្ចសញ្ញាទយោ អដ្ឋារស នានត្តា ទុប្បញ្ញតេជា ហោន្តិ, ចតុមគ្គវជ្ឈា ចត្តារោ នានត្តា អបុញ្ញតេជា ហោន្តិ។ សោតាបត្តិមគ្គវជ្ឈនានត្តេន អធម្មតេជោ សង្គហេតព្ពោ។

និទ្ទេសេ សល្លេខបដិបក្ខេន អសល្លេខេន សល្លេខំ ទស្សេតុកាមេន អសល្លេខបុព្ពកោ សល្លេខោ និទ្ទិដ្ឋោ។ នេក្ខម្មាទយោ សត្តតឹស ឯកត្តធម្មាវ បច្ចនីកានំ សល្លិខនតោ “សល្លេខោ”តិ វុត្តា។ តស្មឹ នេក្ខម្មាទិកេ សត្តតឹសបភេទេ សល្លេខេ ញាណំ **សល្លេខដ្ឋេ ញាណ**ន្តិ។

សល្លេខដ្ឋញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣៨. វីរិយារម្ភញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

៨៩. វីរិយារម្ភញាណនិទ្ទេសេ **អនុប្បន្នានន្តិ** ឯកស្មិំ អត្តភាវេ, ឯកស្មិំ វា អារម្មណេ អនិព្ពត្តានំ។ អនមតគ្គេ ហិ សំសារេ អនុប្បន្នា អកុសលា នាម នត្ថិ, កុសលា បន អត្ថិ។ **បាបកានន្តិ** លាមកានំ។ **អកុសលានំ ធម្មានន្តិ** អកោសល្លសម្ភូតានំ ធម្មានំ។ **អនុប្បាទាយាតិ** ន ឧប្បាទនត្ថាយ។ **ឧប្បន្នានន្តិ** ឥមស្មិំ អត្តភាវេ និព្ពត្តានំ។ **បហានាយាតិ** បជហនត្ថាយ។ **អនុប្បន្នានំ កុសលានំ ធម្មានន្តិ** ឥមស្មិំ អត្តភាវេ អនិព្ពត្តបុព្ពានំ កោសល្លសម្ភូតានំ ធម្មានំ។ **ឧប្បាទាយាតិ** ឧប្បាទនត្ថាយ។ **ឧប្បន្នានន្តិ** ឥមស្មិំ អត្តភាវេ និព្ពត្តានំ។ **ឋិតិយាតិ** ឋិតត្ថាយ។ **អសម្មោសាយាតិ** អវិនាសត្ថាយ។ **ភិយ្យោភាវាយាតិ** បុនប្បុនភាវាយ។ **វេបុល្លាយាតិ** វិបុលភាវាយ។ **ភាវនាយាតិ** វឌ្ឍិយា។ **បារិបូរិយាតិ** បរិបូរណត្ថាយ។

ឥទានិ អកុសលេសុ កាមច្ឆន្ទំ, កុសលេសុ នេក្ខម្មំ វិសេសេត្វា ទស្សេតុំ **អនុប្បន្នស្ស កាមច្ឆន្ទស្សាតិ**អាទិមាហ។ តត្ថ **កាមច្ឆន្ទោតិ** សមាធិបដិបក្ខោ កាមរាគោ។ **នេក្ខម្មន្តិ** បឋមជ្ឈានសមាធិ, បឋមជ្ឈានំ វា, សព្ពេ ឯវ វា កុសលា ធម្មា នេក្ខម្មំ។

ឥទានិ សព្ពកិលេសានំ សព្ពកិលេសបដិបក្ខស្ស អរហត្តមគ្គស្ស ច វសេន យោជេត្វា ទស្សេតុំ **អនុប្បន្នានំ សព្ពកិលេសានន្តិ**អាទិមាហ។ តត្ថ **ឧប្បន្នស្ស អរហត្តមគ្គស្ស ឋិតិយាតិ**អាទីសុ ឧប្បាទក្ខណេ ឧប្បន្នស្ស អរហត្តមគ្គស្ស ឋិតិក្ខណភង្គក្ខណវសេន “ឋិតិយា”តិអាទិយោជនា វេទិតព្ពា។ វិភង្គដ្ឋកថាយម្បិ “យា ចស្ស បវត្តិ, អយមេវ ឋិតិ នាមា”តិ (វិភ. អដ្ឋ. ៤០៦) វុត្តំ។ កេចិ បន “អរហត្តមគ្គស្ស បុព្ពភាគមគ្គោ ទដ្ឋព្ពោ”តិ វទន្តិ។

វីរិយារម្ភញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣៩. អត្ថសន្ទស្សនញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

៩០. អត្ថសន្ទស្សនញាណនិទ្ទេសេ **បញ្ចក្ខន្ធាតិ**អាទីនិ វុត្តត្ថានេវ។ **បកាសេតីតិ** បាកដំ ករោតិ, សោតូនំ ញាណចក្ខុនា ទស្សនំ សម្បាទេតីតិ អត្ថោ។ **នានាធម្មាតិ** លោកិយលោកុត្តរា សព្ពធម្មា វុត្តា។ កស្មា បកាសនានិទ្ទេសេ លោកិយា ឯវ វុត្តាតិ ចេ? អនិច្ចាទិវសេន បកាសនាយ អារទ្ធត្តា។ លោកុត្តរានញ្ច អសម្មសនូបគត្តា លោកុត្តរា ន វុត្តា។ នានាធម្មនិទ្ទេសេន បន អត្ថសន្ទស្សននិទ្ទេសេន ច តេសំ សង្គហិតត្តា យថា តេ បកាសេតព្ពា, តថា បកាសនា បកាសនាយេវ។ **បជហន្តោតិ** សោតារំ បជហាបេន្តោតិ អត្ថោ។ **សន្ទស្សេតីតិ** សោតូនំ សម្មា ទស្សេតិ។ កេចិ បន “កាមច្ឆន្ទស្ស បហីនត្តា នេក្ខម្មត្ថំ សន្ទស្សេតី”តិអាទិនា នយេន បឋន្តិ។ តេសំ ឧជុកមេវ សោតូនំ ទោសប្បហានេ គុណបដិលាភេ ច កតេ សិខាប្បត្តំ ទេសនាញាណំ ហោតីតិ ទស្សនត្ថំ អយំ នយោ វុត្តោតិ វេទិតព្ពោ។

អត្ថសន្ទស្សនញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤០. ទស្សនវិសុទ្ធិញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

៩១. ទស្សនវិសុទ្ធិញាណនិទ្ទេសេ **សព្ពេ ធម្មា ឯកសង្គហិតាតិ** សព្ពេ សង្ខតាសង្ខតា ធម្មា ឯកេន សង្គហិតា បរិច្ឆិន្នា។ **តថដ្ឋេនាតិ** ភូតដ្ឋេន, អត្តនោ អត្តនោ សភាវវសេន វិជ្ជមានត្ថេនាតិ អត្ថោ។ **អនត្តដ្ឋេនាតិ** ការកវេទកសង្ខាតេន អត្តនា រហិតដ្ឋេន។ **សច្ចដ្ឋេនាតិ** អវិសំវាទកដ្ឋេន, អត្តនោ សភាវញ្ញថត្តាភាវេនាតិ អត្ថោ។ **បដិវេធដ្ឋេនាតិ** សភាវតោ ញាណេន បដិវិជ្ឈិតព្ពដ្ឋេន។ ឥធ លោកុត្តរញាណេន អសម្មោហតោ អារម្មណតោ ច បដិវេធោ វេទិតព្ពោ។ **អភិជាននដ្ឋេនាតិ** លោកិកេន ញាណេន អារម្មណតោ, លោកុត្តរេន ញាណេន អសម្មោហតោ អារម្មណតោ ច តេសំ តេសំ ធម្មានំ សភាវតោ អភិជានិតព្ពដ្ឋេន។ “សព្ពំ, ភិក្ខវេ, អភិញ្ញេយ្យ”ន្តិ (សំ. និ. ៤.៤៦) ហិ វុត្តំ។ **បរិជាននដ្ឋេនាតិ** វុត្តនយេនេវ លោកិយលោកុត្តរេហិ ញាណេហិ សភាវតោ អភិញ្ញាតានំ ធម្មានំ អនិច្ចាទិតោ និយ្យានាទិតោ ច បរិច្ឆិន្ទិត្វា ជានិតព្ពដ្ឋេន។ “សព្ពំ, ភិក្ខវេ, បរិញ្ញេយ្យ”ន្តិ ហិ វុត្តំ។ **ធម្មដ្ឋេនាតិ** សភាវធារណាទិនា ធម្មដ្ឋេន។ **ធាតុដ្ឋេនាតិ** និជ្ជីវតាទិនា ធាតុដ្ឋេន។ **ញាតដ្ឋេនាតិ** លោកិយលោកុត្តរេហិ ញាណេហិ ញាតុំ សក្កុណេយ្យដ្ឋេន។ យថា ទដ្ឋុំ សក្កុណេយ្យាទិនា អត្ថេន “ទិដ្ឋំ សុតំ មុតំ វិញ្ញាតំ រូប”ន្តិ វុត្តំ, ឯវមិធាបិ ញាតុំ សក្កុណេយ្យដ្ឋោ ញាតដ្ឋោតិ វេទិតព្ពោ។ **សច្ឆិកិរិយដ្ឋេនាតិ** អារម្មណតោ បច្ចក្ខកាតព្ពដ្ឋេន។ **ផុសនដ្ឋេនាតិ** បច្ចក្ខកតស្ស អារម្មណតោ បុនប្បុនំ ផុសិតព្ពដ្ឋេន។ **អភិសមយដ្ឋេនាតិ** លោកិកេន ញាណេន អភិសមាគន្តព្ពដ្ឋេន។ កិញ្ចាបិ ហិ “តថដ្ឋេ បញ្ញា សច្ចវិវដ្ដេ ញាណំ, អភិញ្ញាបញ្ញា ញាតដ្ឋេ ញាណំ, សច្ឆិកិរិយាបញ្ញា ផស្សនដ្ឋេ ញាណ”ន្តិ ឯកេកមេវ ញាណំ វុត្តំ។ អដ្ឋកថាយញ្ច –

“សមវាយេ ខណេ កាលេ, សមូហេ ហេតុទិដ្ឋិសុ;

បដិលាភេ បហានេ ច, បដិវេធេ ច ទិស្សតី”តិ ។ –

គាថាវណ្ណនាយំ អភិសមយសទ្ទស្ស បដិវេធត្ថោ វុត្តោ, ឥធ បន យថាវុត្តេន អត្ថេន តេសំ នានត្តំ វេទិតព្ពំ។ អដ្ឋកថាយមេវ ហិ សោ លោកិយញាណវសេន ធម្មាភិសមយោ វុត្តោតិ។

កាមច្ឆន្ទោ នានត្តន្តិ វិក្ខេបសព្ភាវតោ នានារម្មណត្តា ច នានាសភាវោតិ អត្ថោ។ ឯវំ សព្ពកិលេសា វេទិតព្ពា។ **នេក្ខម្មំ ឯកត្ត**ន្តិ ចិត្តេកគ្គតាសព្ភាវតោ នានារម្មណវិក្ខេបាភាវតោ ច ឯកសភាវន្តិ អត្ថោ។ ឯវំ សព្ពកុសលា វេទិតព្ពា។ ឥធ បេយ្យាលេន សំខិត្តានំ ព្យាបាទាទីនំ អកុសលានំ យថាវុត្តេន អត្ថេន នានត្តំ វេទិតព្ពំ។ វិតក្កវិចារាទីនំ បន ហេដ្ឋិមានំ ហេដ្ឋិមានំ ឧបរិមតោ ឧបរិមតោ ឱឡារិកដ្ឋេន នានត្តំ វេទិតព្ពំ។ យស្មា ឯកសង្គហិតនានត្តេកត្តានំ បដិវេធោ មគ្គក្ខណេ សច្ចបដិវេធេន សិជ្ឈតិ, តស្មា “បដិវេធោ”តិ បទំ ឧទ្ធរិត្វា សច្ចាភិសមយំ ទស្សេសិ។

បរិញ្ញា បដិវេធំ បដិវិជ្ឈតីតិ បរិញ្ញាភិសមយេន អភិសមេតិ។ ឯស នយោ សេសេសុ។ សច្ចាភិសមយកាលស្មិញ្ហិ មគ្គញាណស្ស ឯកក្ខណេ បរិញ្ញា, បហានំ, សច្ឆិកិរិយា, ភាវនាតិ ចត្តារិ កិច្ចានិ ហោន្តិ។ យថា នាវា អបុព្ពំ អចរិមំ ឯកក្ខណេ ចត្តារិ កិច្ចានិ ករោតិ, ឱរិមំ តីរំ បជហតិ, សោតំ ឆិន្ទតិ, ភណ្ឌំ វហតិ, បារិមំ តីរំ អប្បេតិ, ឯវមេវ មគ្គញាណំ អបុព្ពំ អចរិមំ ឯកក្ខណេ ចត្តារិ សច្ចានិ អភិសមេតិ, ទុក្ខំ បរិញ្ញាភិសមយេន អភិសមេតិ, សមុទយំ បហានាភិសមយេន អភិសមេតិ, មគ្គំ ភាវនាភិសមយេន អភិសមេតិ, និរោធំ សច្ឆិកិរិយាភិសមយេន អភិសមេតិ។ កឹ វុត្តំ ហោតិ? និរោធំ អារម្មណំ កត្វា កិច្ចវសេន ចត្តារិបិ សច្ចានិ បាបុណាតិ បស្សតិ បដិវិជ្ឈតីតិ។ យថា ឱរិមំ តីរំ បជហតិ, ឯវំ មគ្គញាណំ ទុក្ខំ បរិជានាតិ។ យថា សោតំ ឆិន្ទតិ, ឯវំ សមុទយំ បជហតិ។ យថា ភណ្ឌំ វហតិ, ឯវំ សហជាតាទិបច្ចយតាយ មគ្គំ ភាវេតិ។ យថា បារិមំ តីរំ អប្បេតិ, ឯវំ បារិមតីរភូតំ និរោធំ សច្ឆិករោតីតិ ឯវំ ឧបមាសំសន្ទនំ វេទិតព្ពំ។

ទស្សនំ វិសុជ្ឈតីតិ តំតំមគ្គវជ្ឈកិលេសតមប្បហានេន ញាណទស្សនំ វិសុទ្ធិភាវំ បាបុណាតិ។ **ទស្សនំ វិសុទ្ធ**ន្តិ តស្ស តស្ស ផលស្ស ឧប្បាទក្ខណេ តស្ស តស្ស មគ្គញាណស្ស កិច្ចសិទ្ធិប្បត្តិតោ ញាណទស្សនំ វិសុទ្ធិភាវំ បត្តំ ហោតិ។ សព្ពធម្មានំ ឯកសង្គហិតាយ នានត្តេកត្តបដិវេធបញ្ញាយ មគ្គផលញាណេហិ សិទ្ធិតោ អន្តេ មគ្គផលញាណានិ វុត្តានិ។

ទស្សនវិសុទ្ធិញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤១-៤២. ខន្តិញាណបរិយោគាហណញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

៨២-៨៣. ខន្តិញាណបរិយោគាហណញាណនិទ្ទេសេសុ **រូបំ អនិច្ចតោ វិទិត**ន្តិ អនិច្ចានុបស្សនាយ អនិច្ចន្តិ ញាតំ។ **រូបំ ទុក្ខតោ វិទិត**ន្តិ ទុក្ខានុបស្សនាយ ទុក្ខន្តិ ញាតំ។ **រូបំ អនត្តតោ វិទិត**ន្តិ អនត្តានុបស្សនាយ អនត្តាតិ ញាតំ។ **យំ យំ វិទិតំ, តំ តំ ខមតី**តិ យំ យំ រូបំ អនិច្ចាទិតោ វិទិតំ, តំ តំ រូបំ អនិច្ចាទិតោ ខមតិ រុច្ចតិ។ “រូបំ អនិច្ចតោ វិទិតំ, យំ យំ វិទិតំ, តំ តំ ខមតី”តិ វិសុំ វិសុញ្ច កត្វា កេសុចិ បោត្ថកេសុ លិខិតំ។ “វេទនា សញ្ញា សង្ខារា អនិច្ចតោ វិទិតា”តិអាទិនា លិង្គវចនានិ បរិវត្តេត្វា យោជេតព្ពានិ។ **ផុសតី**តិ វិបស្សនាញាណផុសនេន ផុសតិ ផរតិ។ **បរិយោគហតី**តិ វិបស្សនាញាណេន បវិសតិ។ បរិយោគាហតីតិបិ បាឋោ។

ខន្តិញាណបរិយោគាហណញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤៣. បទេសវិហារញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

៨៤. បទេសវិហារញាណនិទ្ទេសេ យេនាការេន មាតិកាយ ឧទ្ទិដ្ឋោ បទេសោ បច្ចវេក្ខិតព្ពោ, តំ ទស្សេន្តោ **មិច្ឆាទិដ្ឋិបច្ចយាបិ វេទយិត**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **មិច្ឆាទិដ្ឋិបច្ចយា**តិ ទិដ្ឋិសម្បយុត្តវេទនាបិ វដ្ដតិ ទិដ្ឋឹ ឧបនិស្សយំ កត្វា ឧប្បន្នា កុសលាកុសលវេទនាបិ វិបាកវេទនាបិ។ តត្ថ មិច្ឆាទិដ្ឋិសម្បយុត្តា អកុសលាវ ហោតិ, ទិដ្ឋឹ បន ឧបនិស្សាយ កុសលាបិ ឧប្បជ្ជន្តិ អកុសលាបិ។ មិច្ឆាទិដ្ឋិកា ហិ ទិដ្ឋឹ ឧបនិស្សាយ បក្ខទិវសេសុ យាគុភត្តាទីនិ ទេន្តិ, អន្ទកុដ្ឋិអាទីនំ វត្តំ បដ្ឋបេន្តិ, ចតុមហាបថេ សាលំ ករោន្តិ, បោក្ខរណឹ ខណាបេន្តិ, បុប្ផារាមំ ផលារាមំ រោបេន្តិ, នទីវិទុគ្គេសុ សេតុំ អត្ថរន្តិ, វិសមំ សមំ ករោន្តិ។ ឥតិ តេសំ កុសលា វេទនា ឧប្បជ្ជតិ។ មិច្ឆាទិដ្ឋឹ បន និស្សាយ សម្មាទិដ្ឋិកេ អក្កោសន្តិ បរិភាសន្តិ វធពន្ធាទីនិ ករោន្តិ, បាណំ វធិត្វា ទេវតានំ ឧបហរន្តិ។ ឥតិ នេសំ

អកុសលា វេទនា ឧប្បជ្ជតិ។ វិបាកវេទនា បន ភវន្តរគតានំ ហោតិ។ សា បន មិច្ឆាទិដ្ឋិ សហជាតាយ វេទនាយ សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយសម្បយុត្តអត្ថិអវិគតបច្ចយេហិ បច្ចយោ ហោតិ, សមនន្តរនិរុទ្ធា មិច្ឆាទិដ្ឋិ បច្ចុប្បន្ន មិច្ឆាទិដ្ឋិសម្បយុត្តាយ វេទនាយ អនន្តរសមនន្តរូបនិស្សយអាសេវននត្ថិវិគតបច្ចយេហិ បច្ចយោ ហោតិ, មិច្ឆាទិដ្ឋឹ គរុំ កត្វា អភិនន្ទន្តស្ស លោភសហគតវេទនាយ អារម្មណអារម្មណាធិបតិអារម្មណូបនិស្សយបច្ចយេហិ បច្ចយោ ហោតិ, សព្ពាកុសលេហិ មិច្ឆាទិដ្ឋឹ អារម្មណមត្តំ ករោន្តស្ស សព្ពាកុសលវេទនាយ មិច្ឆាទិដ្ឋឹ បច្ចវេក្ខន្តស្ស វិបស្សន្តស្ស កុសលាព្យាកតវេទនាយ អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ ហោតិ, មិច្ឆាទិដ្ឋិបច្ចយេន ឧប្បជ្ជមានានំ កុសលាកុសលវេទនានំ ភវន្តរេ វិបាកវេទនានញ្ច ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ ហោតិ។

មិច្ឆាទិដ្ឋិវូបសមបច្ចយាតិ មិច្ឆាទិដ្ឋិវូបសមោ នាម សម្មាទិដ្ឋិ, តស្មា យំ សម្មាទិដ្ឋិបច្ចយា វេទយិតំ វុត្តំ, តទេវ "មិច្ឆាទិដ្ឋិវូបសមបច្ចយា"តិ វេទិតព្ពំ។ កេចិ បន "មិច្ឆាទិដ្ឋិវូបសមោ នាម វិបស្សនាក្ខណេ សោតាបត្តិមគ្គក្ខណេ ចា"តិ វទន្តិ។

សម្មាទិដ្ឋិបច្ចយាបិ វេទយិតន្តិ ឯត្ថាបិ សម្មាទិដ្ឋិសម្បយុត្តវេទនាបិ វដ្ដតិ សម្មាទិដ្ឋឹ ឧបនិស្សយំ កត្វា ឧប្បន្នា កុសលាកុសលវេទនាបិ វិបាកវេទនាបិ។ តត្ថ សម្មាទិដ្ឋិសម្បយុត្តា កុសលាវ ហោតិ, សម្មាទិដ្ឋឹ បន ឧបនិស្សាយ ពុទ្ធបូជា ទីបមាលារោបនំ មហាធម្មស្សវនំ អប្បតិដ្ឋិតេ ទិសាភាគេ ចេតិយបតិដ្ឋាបនន្តិ ឯវមាទីនិ បុញ្ញានិ ករោន្តិ។ ឥតិ នេសំ កុសលា វេទនា ឧប្បជ្ជតិ។ សម្មាទិដ្ឋិមេវ និស្សាយ មិច្ឆាទិដ្ឋិកេ អក្កោសន្តិ បរិភាសន្តិ, អត្តានំ ឧក្កំសន្តិ, បរំ វម្ភេន្តិ។ ឥតិ នេសំ អកុសលា វេទនា ឧប្បជ្ជតិ។ វិបាកវេទនា បន ភវន្តរគតានំយេវ ហោតិ។ សា បន សម្មាទិដ្ឋិ សហជាតាយ សមនន្តរនិរុទ្ធាយ បច្ចុប្បន្នាយ វេទនាយ មិច្ឆាទិដ្ឋិយា វុត្តបច្ចយេហេវ បច្ចយោ ហោតិ, លោកិកសម្មាទិដ្ឋិ បច្ចវេក្ខណសម្បយុត្តាយ វិបស្សនាសម្បយុត្តាយ និកន្តិសម្បយុត្តាយ ច វេទនាយ អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ ហោតិ, មិច្ឆាទិដ្ឋិយា វុត្តនយេនេវ ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ ហោតិ, មគ្គផលសម្មាទិដ្ឋិ បច្ចវេក្ខណសម្បយុត្តាយ វេទនាយ អារម្មណអារម្មណាធិបតិអារម្មណូបនិស្សយបច្ចយវសេន បច្ចយោ ហោតិ។

សម្មាទិដ្ឋិវូបសមបច្ចយាបិ វេទយិតន្តិ សម្មាទិដ្ឋិវូបសមោ នាម មិច្ឆាទិដ្ឋិ, តស្មា យំ មិច្ឆាទិដ្ឋិបច្ចយា វេទយិតំ វុត្តំ, តទេវ "សម្មាទិដ្ឋិវូបសមបច្ចយា"តិ វេទិតព្ពំ។ **មិច្ឆាសង្កប្បបច្ចយា មិច្ឆាសង្កប្បវូបសមបច្ចយា**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ យស្ស យស្ស ហិ "វូបសមបច្ចយា"តិ វុច្ចតិ, តស្ស តស្ស បដិបក្ខធម្មបច្ចយាវ តំ តំ វេទយិតំ អធិប្បេតំ។ មិច្ឆាញាណាទីសុ បន **មិច្ឆាញាណំ** នាម បាបកិរិយាសុ ឧបាយចិន្តា។ អថ វា មិច្ឆាញាណំ មិច្ឆាបច្ចវេក្ខណញាណំ។ **សម្មាញាណំ** នាម វិបស្សនាសម្មាទិដ្ឋិ លោកុត្តរសម្មាទិដ្ឋិញ្ច ឋបេត្វា អវសេសកុសលាព្យាកតំ ញាណំ។ **មិច្ឆាវិមុត្តិ** នាម បាបាធិមុត្តិតា។ អថ វា អយាថាវវិមុត្តិ អនិយ្យានិកវិមុត្តិ អវិមុត្តស្សេវ សតោ វិមុត្តិសញ្ញិតា។ **សម្មាវិមុត្តិ** នាម កល្យាណាធិមុត្តិតា ផលវិមុត្តិ ច។ សម្មាទិដ្ឋិអាទយោ ហេដ្ឋា វុត្តត្ថាយេវ។

ឆន្ទបច្ចយាបីតិអាទីសុ បន ឆន្ទោ នាម លោភោ, ឆន្ទបច្ចយា អដ្ឋលោភសហគតចិត្តសម្បយុត្តវេទនា វេទិតព្ពា។ **ឆន្ទវូបសមបច្ចយា** បឋមជ្ឈានវេទនាវ។ **វិតក្កបច្ចយា** បឋមជ្ឈានវេទនា។ **វិតក្កវូបសមបច្ចយា** ទុតិយជ្ឈានវេទនា។ **សញ្ញាបច្ចយា** ឋបេត្វា បឋមជ្ឈានំ សេសា ឆ សមាបត្តិវេទនា។ **សញ្ញាវូបសមបច្ចយា** នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនវេទនា។

ឆន្ទោ ច អវូបសន្តោ ហោតីតិអាទីសុ សចេ ឆន្ទវិតក្កសញ្ញា អវូបសន្តា ហោន្តីតិ អត្ថោ។ **តប្បច្ចយា**តិ សោ ឆន្ទវិតក្កសញ្ញានំ អវូបសមោ ឯវ បច្ចយោ តប្បច្ចយោ, តស្មា តប្បច្ចយា។ ឆន្ទវិតក្កសញ្ញាអវូបសមបច្ចយា វេទនា ហោតីតិ អត្ថោ។ សា អដ្ឋលោភសហគតចិត្តសម្បយុត្តវេទនា ហោតិ។ សចេ ឆន្ទោ វូបសន្តោ វិតក្កសញ្ញា អវូបសន្តា។ **តប្បច្ចយា**តិ សោ ឆន្ទស្ស វូបសមោ វិតក្កសញ្ញានំ អវូបសមោ ឯវ បច្ចយោ តប្បច្ចយោ, តស្មា តប្បច្ចយា។ សា បឋមជ្ឈានវេទនាវ។ សចេ ឆន្ទវិតក្កា វូបសន្តា សញ្ញា អវូបសន្តា។ **តប្បច្ចយា**តិ សោ ឆន្ទវិតក្កានំ វូបសមោ សញ្ញាយ អវូបសមោ ឯវ បច្ចយោ តប្បច្ចយោ, តស្មា តប្បច្ចយា។ សា ទុតិយជ្ឈានវេទនាវ។ សចេ ឆន្ទវិតក្កសញ្ញា វូបសន្តា។ **តប្បច្ចយា**តិ សោ ឆន្ទវិតក្កសញ្ញានំ វូបសមោ ឯវ បច្ចយោ តប្បច្ចយោ, តស្មា តប្បច្ចយា។ សា នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនវេទនាវ។ កេចិ បន "ឆន្ទោ នាម អប្បនំ បាបុណិស្សាមីតិ បុព្ពភាគេ ធម្មច្ឆន្ទោ, អប្បនាប្បត្តស្ស សោ ឆន្ទោ វូបសន្តោ ហោតិ។ បឋមជ្ឈានេ វិតក្កោ ហោតិ, ទុតិយជ្ឈានប្បត្តស្ស វិតក្កោ វូបសន្តោ ហោតិ។ សត្តសុ សមាបត្តីសុ សញ្ញា ហោតិ, នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ សមាបន្នស្ស ច និរោធំ សមាបន្នស្ស ច សញ្ញា វូបសន្តា ហោតី"តិ ឯវំ វណ្ណយន្តិ។ តឋ បន និរោធសមាបត្តិ ន យុជ្ជតិ។ **អប្បត្តស្ស បត្តិយា**តិ អរហត្តផលស្ស បត្តត្ថាយ។ **អត្ថិ អាយវ**ន្តិ អត្ថិ វីរិយំ។ អាយាវន្តិបិ បាឋោ។ **តស្មិម្បិ ឋានេ អនុប្បត្តេ**តិ តស្ស វីរិយារម្ភស្ស វសេន តស្មិំ អរហត្តផលស្ស ការណេ អរិយមគ្គេ អនុប្បត្តេ ។ **តប្បច្ចយាបិ វេទយិត**ន្តិ

អរហត្តស្ស ឋានបច្ចយា វេទយិតំ។ ឯតេន ចតុមគ្គសហជាតា និព្ពត្តិតលោកុត្តរវេទនា គហិតា។ កេចិ បន “អាយវន្តិ បដិបត្តិ។ តស្មិម្បិ ឋានេ អនុប្បត្តេតិ តស្សា ភូមិយា បត្តិយា”តិ វណ្ណយន្តិ។

បទេសវិហារញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩៤-៩៩. វិវដ្ដញាណឆក្កនិទ្ទេសវណ្ណនា

៩៥. វិវដ្ដញាណឆក្កនិទ្ទេសេ **នេក្ខម្មាធិបតត្តា បញ្ញា**តិ នេក្ខម្មំ អធិកំ កត្វា នេក្ខម្មាធិកភាវេន បវត្តា បញ្ញា។ **កាមច្ឆន្ទតោ សញ្ញាយ វិវដ្ដតី**តិ នេក្ខម្មាធិបតិកតបញ្ញាសម្បយុត្តសញ្ញាយ ហេតុភូតាយ, ករណភូតាយ វា កាមច្ឆន្ទតោ វិវដ្ដតិ បរាវត្តតិ, បរម្មុខី ហោតីតិ អត្ថោ។ ឯស នយោ សេសេសុ។

៩៦. **កាមច្ឆន្ទោ នានត្ត**ន្តិ កាមច្ឆន្ទោ សន្តវុត្តិតាយ អភាវតោ ន ឯកសភាវោ។ **នេក្ខម្មំ ឯកត្ត**ន្តិ នេក្ខម្មំ សន្តវុត្តិភាវតោ ឯកសភាវោ។ **នេក្ខម្មេកត្តំ ចេតយតោ**តិ កាមច្ឆន្ទេ អាទីនវទស្សនេន នេក្ខម្មំ បវត្តយតោ។ **កាមច្ឆន្ទតោ ចិត្តំ វិវដ្ដតី**តិ ទិដ្ឋាទីនវតោ កាមច្ឆន្ទតោ នេក្ខម្មក្ខណេ ចិត្តំ វិវដ្ដតិ។ ឯស នយោ សេសេសុ។

៩៧. **កាមច្ឆន្ទំ បជហន្តោ**តិ នេក្ខម្មបវត្តិក្ខណេ កាមច្ឆន្ទំ វិក្ខម្ភនប្បហានេន បជហន្តោ។ **នេក្ខម្មវសេន ចិត្តំ អធិដ្ឋាតី**តិ បដិលទ្ធស្ស នេក្ខម្មស្ស វសេន តំសម្បយុត្តចិត្តំ អធិតិដ្ឋតិ អធិកំ ករោន្តោ តិដ្ឋតិ, បវត្តេតីតិ អត្ថោ។ ឯស នយោ សេសេសុ។

៩៨. **ចក្ខុ សុញ្ញំ អត្តេន វា**តិ ពាលជនបរិកប្បិតស្ស ការកវេទកសង្ខាតស្ស អត្តនោ អភាវា ចក្ខុ អត្តេន ច សុញ្ញំ។ យញ្ហិ យត្ថ ន ហោតិ, តេន តំ សុញ្ញំ នាម ហោតិ។ **អត្តនិយេន វា**តិ អត្តនោ អភាវេនេវ អត្តនោ សន្តកស្សបិ អភាវា អត្តនោ សន្តកេន ច សុញ្ញំ។ លោកស្ស អត្តាតិ ច អត្តនិយន្តិ ច ឧភយថា គាហសម្ភវតោ តទុភយគាហបដិសេធនត្ថំ អត្តាភាវោ ច អត្តនិយាភាវោ ច វុត្តោ។ **និច្ចេន វា**តិ ភង្គំ អតិក្កមិត្វា តិដ្ឋន្តស្ស កស្សចិ អភាវតោ និច្ចេន ច សុញ្ញំ។ **ធុវេន វា**តិ បវត្តិក្ខណេបិ ថិរស្ស កស្សចិ អភាវតោ ធុវេន ច សុញ្ញំ។ **សស្សតេន វា**តិ សព្ពកាលេបិ វិជ្ជមានស្ស កស្សចិ អភាវតោ សស្សតេន ច សុញ្ញំ។ **អវិបរិណាមធម្មេន វា**តិ ជរាភង្គវសេន ទ្វិធា អបរិវត្តមានបកតិកស្ស កស្សចិ អភាវតោ អវិបរិណាមធម្មេន ច សុញ្ញំ។ អថ វា និច្ចភាវេន ច ធុវភាវេន ច សស្សតភាវេន ច អវិបរិណាមធម្មភាវេន ច សុញ្ញន្តិ អត្ថោ។ សមុច្ចយត្ថោ វា-សទ្ទោ។ **យថាភូតំ ជានតោ បស្សតោ**តិ តថ្វេវ អនត្តានុបស្សនាញាណេន យថាសភាវេន ជានន្តស្ស ចក្ខុនា វិយ ច បស្សន្តស្ស។ **ចក្ខាភិនិវេសតោ ញាណំ វិវដ្ដតី**តិ ចក្ខុ អត្តាតិ វា អត្តនិយន្តិ វា បវត្តមានតោ ទិដ្ឋាភិនិវេសតោ តទង្គប្បហានវសេន ញាណំ វិវដ្ដតិ។ ឯស នយោ សេសេសុ។

៩៩. **នេក្ខម្មេន កាមច្ឆន្ទំ វោសជ្ជតី**តិ នេក្ខម្មលាភី បុគ្គលោ នេក្ខម្មេន តប្បដិបក្ខំ កាមច្ឆន្ទំ បរិច្ចជតិ។ **វោសគ្គេ បញ្ញា**តិ កាមច្ឆន្ទស្ស វោសគ្គភូតេ នេក្ខម្មេ តំសម្បយុត្តា បញ្ញា។ ឯស នយោ សេសេសុ។ **បីឡនដ្ឋា**ទយោ ហេដ្ឋា វុត្តត្ថា ឯវ។ **បរិជានន្តោ វិវដ្ដតី**តិ បុគ្គលាធិដ្ឋានា ទេសនា, មគ្គសមង្គីបុគ្គលោ ទុក្ខស្ស ចតុព្ពិធំ អត្ថំ កិច្ចវសេន បរិជានន្តោ ទុភតោ វុដ្ឋានវសេន វិវដ្ដតិ, ញាណវិវដ្ដេនេបិ ញាណសមង្គី វិវដ្ដតីតិ វុត្តោ។

១០០. **តថដ្ឋេ បញ្ញា**តិ ឯតស្ស បុគ្គលស្សេវ តថដ្ឋេ វិវដ្ដនា បញ្ញា។ ឯស នយោ សេសេសុ។ តទានិ មគ្គក្ខណេ ឯវ កិច្ចវសេន អាការនានត្តតោ ឆ វិវដ្ដញាណានិ ទស្សេតុំ **សញ្ញាវិវដ្ដោ**តិអាទិមាតិកំ ឋបេត្វា តំ អត្ថតោ វិភជន្តោ **សញ្ជានន្តោ វិវដ្ដតី**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សញ្ជានន្តោ វិវដ្ដតីតិ សញ្ញាវិវដ្ដោ**តិ យស្មា បុព្ពភាគេ នេក្ខម្មាទី អធិបតិតោ សញ្ជានន្តោ យោគី បច្ឆា នេក្ខម្មសម្បយុត្តញាណេន កាមច្ឆន្ទាទិតោ វិវដ្ដតិ, តស្មា តំ ញាណំ សញ្ញាវិវដ្ដោ នាមាតិ អត្ថោ។ **ចេតយន្តោ វិវដ្ដតីតិ ចេតោវិវដ្ដោ**តិ យស្មា យោគី នេក្ខម្មេកត្តាទីនិ ចេតយន្តោ សម្បយុត្តញាណេន កាមច្ឆន្ទាទិតោ វិវដ្ដតិ, តស្មា តំ ញាណំ ចេតោវិវដ្ដោ នាមាតិ អត្ថោ។ **វិជានន្តោ វិវដ្ដតីតិ ចិត្តវិវដ្ដោ**តិ យស្មា យោគី នេក្ខម្មាទិវសេន ចិត្តាធិដ្ឋានេន វិជានន្តោ តំសម្បយុត្តញាណេន កាមច្ឆន្ទាទិតោ វិវដ្ដតិ, តស្មា តំ ញាណំ ចិត្តវិវដ្ដោ នាមាតិ អត្ថោ។ **ញាណំ ករោន្តោ វិវដ្ដតីតិ ញាណវិវដ្ដោ**តិ យស្មា យោគី ឆព្ពិធំ អជ្ឈត្តិកាយតនំ អនត្តានុបស្សនាញាណេន សុញ្ញតោ វិទិតំ ករោន្តោ តេនេវ ញាណេន ទិដ្ឋាភិនិវេសតោ វិវដ្ដតិ, តស្មា តំ ញាណំ ញាណវិវដ្ដោ នាមាតិ អត្ថោ។ **វោសជ្ជន្តោ វិវដ្ដតីតិ វិមោក្ខវិវដ្ដោ**តិ យស្មា យោគី នេក្ខម្មាទីហិ កាមច្ឆន្ទាទីនិ វោសជ្ជន្តោ តំសម្បយុត្តញាណេន កាមច្ឆន្ទាទិតោ វិវដ្ដតិ, តស្មា តំ ញាណំ វិមោក្ខវិវដ្ដោ នាមាតិ អត្ថោ។ **តថដ្ឋេ វិវដ្ដតីតិ សច្ចវិវដ្ដោ**តិ យស្មា យោគី ចតុព្ពិធេ តថដ្ឋេ ទុភតោ វុដ្ឋានវសេន វិវដ្ដតិ, តស្មា មគ្គញាណំ សច្ចវិវដ្ដោ នាមាតិ អត្ថោ។ មគ្គញាណមេវ វា តថដ្ឋេ ទុភតោ វុដ្ឋានភាវេន វិវដ្ដតីតិ សច្ចវិវដ្ដោតិ អត្ថោ។

យត្ថ សញ្ញាវិវដ្ដោតិអាទិ សច្ចវិវដ្ដញាណនិទ្ទេសេ វុត្តត្ថា សច្ចវិវដ្ដញាណក្ខណមេវ សន្ធាយ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ មគ្គក្ខណេយេវ ហិ សព្ពានិ យុជ្ជន្តិ។ កថំ? ញាណវិវដ្ដេ ញាណញ្ហិ វជ្ជេត្វា សេសេសុ អរិយមគ្គោ សរូបេនេវ អាគតោ។ វិបស្សនាកិច្ចស្ស បន មគ្គេនេវ សិជ្ឈនតោ វិបស្សនាកិច្ចសិទ្ធិវសេន ញាណវិវដ្ដញាណម្បិ មគ្គក្ខណេ យុជ្ជតិ។ មគ្គញាណេនេវ វា “ចក្ខុ សុញ្ញ”ន្តិអាទិ កិច្ចវសេន បដិវិទ្ធមេវ ហោតីតិ មគ្គក្ខណេ តំ ញាណំ វត្តុំ យុជ្ជតិយេវ។ អត្ថយោជនា បនេត្ថ “យត្ថ មគ្គក្ខណេ សញ្ញាវិវដ្ដោ, តត្ថ ចេតោវិវដ្ដោ។ យត្ថ មគ្គក្ខណេ ចេតោវិវដ្ដោ , តត្ថ សញ្ញាវិវដ្ដោ”តិ ឯវមាទិនា នយេន សព្ពសំសន្ទនេសុ យោជនា កាតព្ពា។ អថ វា សញ្ញាវិវដ្ដចេតោវិវដ្ដចិត្តវិវដ្ដវិមោក្ខវិវដ្ដេសុ ចតុន្នំ អរិយមគ្គានំ អាគតត្តា សច្ចវិវដ្ដោ អាគតោយេវ ហោតិ។ ញាណវិវដ្ដោ ច សច្ចវិវដ្ដេនេវ កិច្ចវសេន សិទ្ធោ ហោតិ។ សញ្ញាចេតោចិត្តវិមោក្ខវិវដ្ដេស្វេវ ច បេយ្យាលេ វិត្ថារិយមានេ “អនត្តានុបស្សនាធិបតត្តា បញ្ញា អភិនិវេសតោ សញ្ញាយ វិវដ្ដតីតិ អធិបតត្តា បញ្ញា សញ្ញាវិវដ្ដេ ញាណ”ន្តិ ច, “អភិនិវេសោ នានត្តំ, អនត្តានុបស្សនា ឯកត្តំ។ អនត្តានុបស្សនេកត្តំ ចេតយតោ អភិនិវេសតោ ចិត្តំ វិវដ្ដតីតិ នានត្តេ បញ្ញា ចេតោវិវដ្ដេ ញាណ”ន្តិ ច, “អភិនិវេសំ បជហន្តោ អនត្តានុបស្សនាវសេន ចិត្តំ អធិដ្ឋាតីតិ អធិដ្ឋានេ បញ្ញា ចិត្តវិវដ្ដេ ញាណ”ន្តិ ច, “អនត្តានុបស្សនាយ អភិនិវេសំ វោសជ្ជតីតិ វោសគ្គេ បញ្ញា វិមោក្ខវិវដ្ដេ ញាណ”ន្តិ ច បាឋសម្ភវតោ ញាណវិវដ្ដេ ញាណម្បិ តេសុ អាគតមេវ ហោតិ។ ញាណវិវដ្ដេ ច អនត្តានុបស្សនាយ វុឌ្ឍាយ អរិយមគ្គំ បដិលទ្ធស្ស កិច្ចវសេន “ចក្ខុ សុញ្ញំ អត្តេន វា អត្តនិយេន វា”តិអាទិយុជ្ជនតោ សច្ចវិវដ្ដោ លព្ភតិ, តស្មា ឯកេកស្មិំ វិវដ្ដេ សេសា បញ្ច បញ្ច វិវដ្ដា លព្ភន្តិ។ តស្មា ឯវំ “យត្ថ សញ្ញាវិវដ្ដោ, តត្ថ ចេតោវិវដ្ដោ”តិអាទិកានិ សំសន្ទនានិ វុត្តានីតិ វេទិតព្ពំ។

វិវដ្ដញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥០. ឥទ្ធិវិធញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

១០១. ឥទ្ធិវិធញាណនិទ្ទេសំ **ឥធ ភិក្ខូ**តិ ឥមស្មិំ សាសនេ ភិក្ខុ។ **ឆន្ទសមាធិបធានសង្ខារសមន្នាគត**ន្តិ ឯត្ថ ឆន្ទហេតុកោ សមាធិ, ឆន្ទាធិកោ វា សមាធិ ឆន្ទសមាធិ, កត្តុកម្យតាឆន្ទំ អធិបតិំ ករិត្វា បដិលទ្ធសមាធិស្សេតំ អធិវចនំ។ បធានភូតា សង្ខារា បធានសង្ខារា, ចតុកិច្ចសាធកស្ស សម្មប្បធានវីរិយស្សេតំ អធិវចនំ។ ចតុកិច្ចសាធនវសេន ពហុវចនំ កតំ។ **សមន្នាគត**ន្តិ ឆន្ទសមាធិនា ច បធានសង្ខារេហិ ច ឧបេតំ។ **ឥទ្ធិបាទ**ន្តិ និប្ផត្តិបរិយាយេន វា ឥជ្ឈនដ្ឋេន, ឥជ្ឈន្តិ ឯតាយ សត្តា ឥទ្ធា វុទ្ធា ឧក្កំសគតា ហោន្តីតិ ឥមិនា វា បរិយាយេន ឥទ្ធីតិ សង្ខំ គតានំ ឧបចារជ្ឈានាទិកុសលចិត្តសម្បយុត្តានំ ឆន្ទសមាធិបធានសង្ខារានំ អធិដ្ឋានដ្ឋេន បាទភូតំ សេសចិត្តចេតសិករាសិន្តិ អត្ថោ។ វុត្តញ្ហិ ឥទ្ធិបាទវិភង្គេ សុត្តន្តភាជនីយេ “ឥទ្ធិបាទោតិ តថាភូតស្ស វេទនាក្ខន្ធោ…បេ… វិញ្ញាណក្ខន្ធោ”តិ (វិភ. ៤៣៤)។ អភិធម្មភាជនីយេ ច “ឥទ្ធិបាទោតិ តថាភូតស្ស ផស្សោ វេទនា…បេ… បគ្គាហោ អវិក្ខេបោ”តិ (វិភ. ៤៤៧) វុត្តំ។ តស្មា “សេសចិត្តចេតសិករាសិ”ន្តិ ឯត្ថ? ឆន្ទសមាធិបធានសង្ខារេសុ ឯកេកំ ឥទ្ធី កត្វា ទ្វីហិ ទ្វីហិ សហ សេសវចនំ កតន្តិ វេទិតព្ពំ។ ឯវញ្ហិ ចត្តារោ ខន្ធា សព្ពេ ច ផស្សាទយោ ធម្មា សង្គហិតា ហោន្តិ។ ឥមិនា នយេន សេសេសុបិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ យថេវ ហិ ឆន្ទំ អធិបតិំ ករិត្វា បដិលទ្ធសមាធិ ឆន្ទសមាធីតិ វុត្តោ, ឯវំ វីរិយំ ចិត្តំ វីមំសំ អធិបតិំ ករិត្វា បដិលទ្ធសមាធិ វីមំសាសមាធីតិ វុច្ចតិ។ ឯវមេកេកស្មិំ ឥទ្ធិបាទេ ឆន្ទាទយោ វីរិយាទយោ ចិត្តាទយោ វីមំសាទយោតិ តយោ តយោ ធម្មា ឥទ្ធីបិ ហោន្តិ ឥទ្ធិបាទាបិ, សេសា បន សម្បយុត្តកា ចត្តារោ ខន្ធា ឥទ្ធិបាទាយេវ ។ យស្មា វា ឥមេ តយោ តយោ ធម្មា សម្បយុត្តកេហិ ចតូហិ ខន្ធេហិ សទ្ធិំយេវ ឥជ្ឈន្តិ, ន វិនា តេហិ, តស្មា តេន បរិយាយេន សព្ពេ ចត្តារោបិ ខន្ធា ឥជ្ឈនដ្ឋេន ឥទ្ធិ នាម ហោន្តិ, បតិដ្ឋដ្ឋេន បាទា នាមាតិបិ វេទិតព្ពំ។

វីរិយសមាធិបធានសង្ខារសមន្នាគតន្តិ ឯត្ថ បន វីរិយន្តិ ច បធានសង្ខារោតិ ច ឯកោយេវ។ កស្មា ទ្វិធា វុត្តន្តិ ចេ? វីរិយស្ស អធិបតិភាវទស្សនវសេនេត្ថ បឋមំ វីរិយគ្គហណំ កតំ, តស្សេវ ចតុកិច្ចសាធកត្តទស្សនត្ថំ បធានសង្ខារវចនំ កតំ។ ឯវំ ទ្វិធា វុត្តត្តា ឯវ ចេត្ថាបិ តយោ តយោ ធម្មាតិ វុត្តំ។ កេចិ បន “វិភង្គេ ‘ឥទ្ធីតិ យា តេសំ តេសំ ធម្មានំ ឥទ្ធិ សមិទ្ធិ ឥជ្ឈនា សមិជ្ឈនា’តិ (វិភ. ៤៣៤) វុត្តត្តា ឥទ្ធិ នាម អនិប្ផន្នា, ឥទ្ធិបាទោ និប្ផន្នោ”តិ វទន្តិ។ ឥធ បន ឥទ្ធិបិ ឥទ្ធិបាទោបិ និប្ផន្នោ លក្ខណព្ភាហតោតិ សន្និដ្ឋានំ កតំ។ ឥទ្ធិ សមិទ្ធីតិអាទីហិ ឥជ្ឈនាការេន ធម្មា ឯវ វុត្តាតិ វេទិតព្ពំ។

ភាវេតីតិ អាសេវតិ។ សុត្តន្តភាជនីយេ (វិភ. ៤៣១ អាទយោ) វិយ ឥធាបិ ឥទ្ធិបាទភាវនា លោកិយា ឯវ។ តស្មា ឥទ្ធិវិធំ តាវ សម្បាទេតុកាមោ លោកិយំ ឥទ្ធិបាទំ ភាវេន្តោ បឋវីកសិណាទីសុ អដ្ឋសុ កសិណេសុ អធិកតវសិប្បត្តអដ្ឋសមាបត្តិកោ កសិណានុលោមតោ កសិណបដិលោមតោ កសិណានុលោមបដិលោមតោ ឈានានុលោមតោ ឈានបដិលោមតោ ឈានានុលោមបដិលោមតោ ឈានុក្កន្តិកតោ កសិណុក្កន្តិកតោ

ឈានកសិណុក្កន្តិកតោ អង្គសង្កន្តិកតោ អារម្មណសង្កន្តិកតោ អង្គារម្មណសង្កន្តិកតោ អង្គវវត្ថានតោ អារម្មណវវត្ថានតោតិ ឥមេហិ ចុទ្ទសហិ អាការេហិ ចិត្តំ បរិទមេត្វា ឆន្ទសីសវីរិយសីសចិត្តសីសវីមំសាសីសវសេន បុនប្បុនំ ឈានំ សមាបជ្ជតិ។ អង្គារម្មណវវត្ថានម្បិ កេចិ ឥច្ឆន្តិ។ បុព្ពហេតុសម្បន្នេន បន កសិណេសុ ចតុក្កជ្ឈានមត្តេ ចិណ្ណវសិនាបិ កាតុំ វដ្តតីតិ តំ តំ ឥទ្ធិបាទំ សមាធិំ ភាវេន្តោ "អនុប្បន្នានំ បាបកានំ អកុសលានំ ធម្មានំ អនុប្បាទាយា"តិអាទិកំ (វិភ. ៤៣២) ចតុប្បការំ វីរិយំ អធិដ្ឋាតិ, តស្ស ច ហានិវុទ្ធិយោ ញត្វា វីរិយសមតំ អធិដ្ឋាតិ។ សោ ឯវំ ចតូសុ ឥទ្ធិបាទេសុ ចិត្តំ បរិភាវេត្វា ឥទ្ធិវិធំ សម្បាទេតិ។

សោ ឥមេសុ ចតូសុ ឥទ្ធិបាទេសូតិអាទីសុ **សោ**តិ សោ ភាវិតចតុរិទ្ធិបាទោ ភិក្ខុ។ **ចតូសុ ឥទ្ធិបាទេសុ ចិត្តំ បរិភាវេតី**តិ បុនប្បុនំ ឆន្ទាទីសុ ឯកេកំ អធិបតឹ កត្វា ឈានសមាបជ្ជនវសេន តេសុ ចិត្តំ បរិភាវេតិ នាម, ឆន្ទាទិវាសនំ គាហាបេតីតិ អត្ថោ។ **បរិទមេតី**តិ និព្ពិសេវនំ ករោតិ។ បុរិមំ បច្ឆិមស្ស ការណវចនំ។ បរិភាវិតញ្ហិ ចិត្តំ បរិទមិតំ ហោតីតិ។ **មុទុំ ករោតី**តិ តថា ទន្តំ ចិត្តំ វសិប្បត្តំ ករោតិ។ វសេ វត្តមានញ្ហិ ចិត្តំ "មុទូ"តិ វុច្ចតិ។ **កម្មនិយ**ន្តិ កម្មក្ខមំ កម្មយោគ្គំ ករោតិ។ មុទុ ហិ ចិត្តំ កម្មនិយំ ហោតិ សុធន្តមិវ សុវណ្ណំ, តេជ បន ឥទ្ធិវិធកម្មក្ខមំ។ **សោ**តិ សោ បរិភាវិតចិត្តោ ភិក្ខុ។ **កាយម្បិ ចិត្តេ សមោទហតី**តិអាទិ ឥទ្ធិករណកាលេ យថាសុខំ ចិត្តចារស្ស ឥជ្ឈនត្ថំ យោគវិធានំ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ តត្ថ **កាយម្បិ ចិត្តេ សមោទហតី**តិ អត្តនោ ករជកាយម្បិ បាទកជ្ឈានចិត្តេ សមោទហតិ បវេសេតិ អារោបេតិ, កាយំ ចិត្តានុគតិកំ ករោតីតិ អត្ថោ។ ឯវំ ករណំ អទិស្សមានេន កាយេន គមនស្ស ឧបការាយ ហោតិ។ **ចិត្តម្បិ កាយេ សមោទហតី**តិ បាទកជ្ឈានចិត្តំ អត្តនោ ករជកាយេ សមោទហតិ អារោបេតិ , ចិត្តម្បិ កាយានុគតិកំ ករោតីតិ អត្ថោ។ ឯវំ ករណំ ទិស្សមានេន កាយេន គមនស្ស ឧបការាយ ហោតិ។ សមាទហតីតិបិ បាឋោ, បតិដ្ឋាបេតីតិ អត្ថោ។ **កាយវសេន ចិត្តំ បរិណាមេតី**តិ បាទកជ្ឈានចិត្តំ គហេត្វា ករជកាយេ អារោបេតិ កាយានុគតិកំ ករោតិ, ឥទំ ចិត្តំ កាយេ សមោទហនស្ស វេវចនំ។ **ចិត្តវសេន កាយំ បរិណាមេតី**តិ ករជកាយំ គហេត្វា បាទកជ្ឈានចិត្តេ អារោបេតិ, ចិត្តានុគតិកំ ករោតិ, ឥទំ កាយំ ចិត្តេ សមោទហនស្ស វេវចនំ។ **អធិដ្ឋាតី**តិ "ឯវំ ហោតូ"តិ អធិដ្ឋាតិ។ សមោទហនស្ស អត្ថវិវរណត្ថំ បរិណាមោ វុត្តោ, បរិណាមស្ស អត្ថវិវរណត្ថំ អធិដ្ឋានំ វុត្តំ។ យស្មា សមោទហតីតិ មូលបទំ, បរិណាមេតិ អធិដ្ឋាតីតិ តស្ស អត្ថនិទ្ទេសបទានិ , តស្មា តេសំ ទ្វិន្នំយេវ បទានំ វសេន បរិណាមេត្វាតិ អធិដ្ឋហិត្វាតិ វុត្តំ, ន វុត្តំ សមោទហិត្វាតិ។

សុខសញ្ញញ្ច លហុសញ្ញញ្ច កាយេ ឱក្កមិត្វា វិហរតីតិ ចតុត្ថជ្ឈានេន សហជាតសុខសញ្ញញ្ច លហុសញ្ញញ្ច សមាបជ្ជនវសេន ករជកាយេ ឱក្កមិត្វា បវេសេត្វា វិហរតិ។ តាយ សញ្ញាយ ឱក្កន្តកាយស្ស បនស្ស ករជកាយោបិ តូលបិចុ វិយ លហុកោ ហោតិ។ **សោ**តិ សោ កតយោគវិធានោ ភិក្ខុ។ **តថាភាវិតេន ចិត្តេនា**តិ ឥត្ថម្ភូតលក្ខណេ ករណវចនំ, ហេតុអត្ថេ វា, តថាភាវិតេន ចិត្តេន ហេតុភូតេនាតិ អត្ថោ។ **បរិសុទ្ធេនា**តិ ឧបេក្ខាសតិបារិសុទ្ធិភាវតោ បរិសុទ្ធេន។ បរិសុទ្ធត្តាយេវ **បរិយោទាតេន**, បភស្សរេនាតិ អត្ថោ។ **ឥទ្ធិវិធញាណាយា**តិ ឥទ្ធិកោដ្ឋាសេ, ឥទ្ធិវិកប្បេ វា ញាណត្ថាយ។ **ចិត្តំ អភិនីហរតី**តិ សោ ភិក្ខុ វុត្តប្បការវសេន តស្មឹ ចិត្តេ អភិញ្ញាបាទកេ ជាតេ ឥទ្ធិវិធញាណាធិគមត្ថាយ បរិកម្មចិត្តំ អភិនីហរតិ, កសិណារម្មណតោ អបនេត្វា ឥទ្ធិវិធាភិមុខំ បេសេតិ។ **អភិនិន្នាមេតី**តិ អធិគន្តព្ពឥទ្ធិបោណំ ឥទ្ធិបព្ភារំ ករោតិ។ **សោ**តិ សោ ឯវំ កតចិត្តាភិនីហារោ ភិក្ខុ។ **អនេកវិហិត**ន្តិ អនេកវិធំ នានប្បការកំ។ **ឥទ្ធិវិធ**ន្តិ ឥទ្ធិកោដ្ឋាសំ, ឥទ្ធិវិកប្បំ វា។ **បច្ចនុភោតី**តិ បច្ចនុភវតិ, ផស្សេតិ សច្ឆិករោតិ បាបុណាតីតិ អត្ថោ។

១០២. ឥទានិស្ស អនេកវិហិតភាវំ ទស្សេន្តោ **ឯកោបិ ហុត្វា**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឯកោបិ ហុត្វា**តិ ឥទ្ធិករណតោ បុព្ពេ បកតិយា ឯកោបិ ហុត្វា។ **ពហុធា ហោតី**តិ ពហុន្នំ សន្តិកេ ចង្កមិតុកាមោ វា, សជ្ឈាយំ វា កត្តុកាមោ, បញ្ហំ វា បុច្ឆិតុកាមោ ហុត្វា សតម្បិ សហស្សម្បិ ហោតិ។ កថំ បនាយមេវំ ហោតិ? ឥទ្ធិយា ភូមិបាទបទមូលភូតេ ធម្មេ សម្បាទេត្វា អភិញ្ញាបាទកជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ សចេ សតំ ឥច្ឆតិ, "សតំ ហោមិ សតំ ហោមី"តិ បរិកម្មំ កត្វា បុន បាទកជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ អធិដ្ឋាតិ។ អធិដ្ឋានចិត្តេន សហេវ សតំ ហោតិ។ សហស្សាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ សចេ ឯវំ ន ឥជ្ឈតិ, បុន បរិកម្មំ កត្វា ទុតិយម្បិ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ អធិដ្ឋាតព្ពំ។ សំយុត្តដ្ឋកថាយញ្ហិ "ឯកវារំ ទ្វេវារំ សមាបជ្ជិតុំ វដ្តតី"តិ វុត្តំ។ តត្ថ បាទកជ្ឈានចិត្តំ និមិត្តារម្មណំ, បរិកម្មចិត្តានិ សតារម្មណានិ វា សហស្សារម្មណានិ វា។ តានិ ច ខោ វណ្ណវសេនេវ, នោ បណ្ណត្តិវសេន។ អធិដ្ឋានចិត្តម្បិ តថេវ សតារម្មណំ វា សហស្សារម្មណំ វា, តំ បឋមប្បនាចិត្តមិវ គោត្រភុអនន្តរំ ឯកមេវ ឧប្បជ្ជតិ រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានិកំ ។ តត្ថ យេ តេ ពហូ និម្មិតា, តេ អនិយមេត្វា និម្មិតត្តា ឥទ្ធិមតា សទិសាវ ហោន្តិ។ ឋាននិសជ្ជាទីសុ វា ភាសិតតុណ្ហីភាវាទីសុ វា យំ យំ ឥទ្ធិមា ករោតិ, តំតទេវ ករោន្តិ។ សចេ បន នានាវណ្ណេ កាតុកាមោ ហោតិ, កេចិ បឋមវយេ កេចិ មជ្ឈិមវយេ កេចិ បច្ឆិមវយេ, តថា ទីឃកេសេ ឧបឌ្ឍមុណ្ឌមុណ្ឌេ មិស្សកកេសេ ឧបឌ្ឍរត្តចីវរេ បណ្ឌុកចីវរេ បទភាណធម្មកថាសរភញ្ញបញ្ហបុច្ឆនបញ្ហវិស្សជ្ជនរជនបចនចីវរសិព្ពនធោវនាទីនិ ករោន្តេ, អបរេបិ វា នានប្បការកេ កាតុកាមោ ហោតិ, តេន បាទកជ្ឈានតោ វុដ្ឋាយ

“ឯត្តកា ភិក្ខូ បឋមវយា ហោន្តូ”តិអាទិនា នយេន បរិកម្មំ កត្វា បុន សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ អធិដ្ឋាតព្ពំ។ អធិដ្ឋានចិត្តេន សទ្ធឹ ឥច្ឆិតប្បការាយេវ ហោន្តីតិ។ ឯស នយោ “ពហុធាបិ ហុត្វា ឯកោ ហោតី”តិអាទីសុ។ អយំ បន វិសេសោ – ឥមិនា ហិ ភិក្ខុនា ឯវំ ពហុភាវំ និម្មិនិត្វា បុន “ឯកោវ ហុត្វា ចង្កមិស្សាមិ, សជ្ឈាយំ ករិស្សាមិ, បញ្ហំ បុច្ឆិស្សាមី”តិ ចិន្តេត្វា វា “អយំ វិហារោ អប្បភិក្ខុកោ, សចេ កេចិ អាគមិស្សន្តិ, កុតោ ឥមេ ឯត្តកា ឯកសទិសា ភិក្ខូ អទ្ធា ថេរស្ស ឯសានុភាវោតិ មំ ជានិស្សន្តី”តិ អប្បិច្ឆតាយ វា អន្តរាវ “ឯកោ ហោមី”តិ ឥច្ឆន្តេន បាទកជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ “ឯកោ ហោមី”តិ បរិកម្មំ កត្វា បុន សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ “ឯកោ ហោមី”តិ អធិដ្ឋាតព្ពំ ។ អធិដ្ឋានចិត្តេន សទ្ធឹយេវ ឯកោ ហោតិ។ ឯវំ អករោន្តោ បន យថាបរិច្ឆិន្នកាលវសេន សយមេវ ឯកោ ហោតិ។

អាវិភាវន្តិ បាកដភាវំ ករោតីតិ អត្ថោ។ **តិរោភាវ**ន្តិ បដិច្ឆន្នភាវំ ករោតីតិ អត្ថោ។ អាវិភាវំ បច្ចនុភោតិ, តិរោភាវំ បច្ចនុភោតីតិ បុរិមេន វា សម្ពន្ធោ។ តត្រាយំ ឥទ្ធិមា អាវិភាវំ កត្តុកាមោ អន្ធការំ វា អាលោកំ ករោតិ, បដិច្ឆន្នំ វា វិវដំ ករោតិ, អនាបាថំ វា អាបាថំ ករោតិ។ កថំ? អយញ្ហិ យថា បដិច្ឆន្នោបិ ទូរេ ឋិតោបិ វា ទិស្សតិ, ឯវំ អត្តានំ វា បរំ វា កត្តុកាមោ បាទកជ្ឈានតោ វុដ្ឋាយ “ឥទំ អន្ធការំ អាលោកជាតំ ហោតូ”តិ វា, “ឥទំ បដិច្ឆន្នំ វិវដំ ហោតូ”តិ វា, “ឥទំ អនាបាថំ អាបាថំ ហោតូ”តិ វា អាវជ្ជិត្វា បរិកម្មំ កត្វា វុត្តនយេនេវ អធិដ្ឋាតិ។ សហ អធិដ្ឋានា យថាធិដ្ឋិតមេវ ហោតិ។ បរេ ទូរេ ឋិតាបិ បស្សន្តិ, សយម្បិ បស្សិតុកាមោ បស្សតិ។ តិរោភាវំ កត្តុកាមោ បន អាលោកំ វា អន្ធការំ ករោតិ, អប្បដិច្ឆន្នំ វា បដិច្ឆន្នំ, អាបាថំ វា អនាបាថំ ករោតិ។ កថំ? អយញ្ហិ យថា អប្បដិច្ឆន្នោបិ សមីបេ ឋិតោបិ វា ន ទិស្សតិ, ឯវំ អត្តានំ វា បរំ វា កត្តុកាមោ បាទកជ្ឈានា វុដ្ឋហិត្វា “ឥទំ អាលោកដ្ឋានំ អន្ធការំ ហោតូ”តិ វា, “ឥទំ អប្បដិច្ឆន្នំ បដិច្ឆន្នំ ហោតូ”តិ វា, “ឥទំ អាបាថំ អនាបាថំ ហោតូ”តិ វា អាវជ្ជិត្វា បរិកម្មំ កត្វា វុត្តនយេនេវ អធិដ្ឋាតិ។ សហ អធិដ្ឋានា យថាធិដ្ឋិតមេវ ហោតិ។ បរេ សមីបេ ឋិតាបិ ន បស្សន្តិ, សយម្បិ អបស្សិតុកាមោ ន បស្សតិ។ អបិច សព្ពម្បិ បាកដបាដិហារិយំ អាវិភាវោ នាម, អបាកដបាដិហារិយំ តិរោភាវោ នាម។ តត្ថ បាកដបាដិហារិយេ ឥទ្ធិបិ បញ្ញាយតិ ឥទ្ធិមាបិ។ តំ យមកបាដិហារិយេន ទីបេតព្ពំ។ អបាកដបាដិហារិយេ ឥទ្ធិយេវ បញ្ញាយតិ, ន ឥទ្ធិមា។ តំ មហកសុត្តេន (សំ. និ. ៤.៣៤៦) ច ព្រហ្មនិមន្តនិកសុត្តេន (ម. និ. ១.៥០១ អាទយោ) ច ទីបេតព្ពំ។

តិរោកុដ្ដន្តិ បរកុដ្ដំ, កុដ្ដស្ស បរភាគន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯស នយោ **តិរោបាការតិរោបព្ពតេសុ**។ **កុដ្ដោ**តិ ច គេហភិត្តិ។ **បាការោ**តិ គេហវិហារគាមាទីនំ បរិក្ខេបបាការោ។ **បព្ពតោ**តិ បំសុបព្ពតោ វា បាសាណបព្ពតោ វា។ **អសជ្ជមានោ**តិ អលគ្គមានោ។ **សេយ្យថាបិ អាកាសេ**តិ អាកាសេ វិយ។ ឯវំ គន្តុកាមេន បន អាកាសកសិណំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ កុដ្ដំ វា បាការំ វា បព្ពតំ វា អាវជ្ជិត្វា កតបរិកម្មេន “អាកាសោ ហោតូ”តិ អធិដ្ឋាតព្ពោ, អាកាសោវ ហោតិ។ អធោ ឱតរិតុកាមស្ស, ឧទ្ធំ វា អារោហិតុកាមស្ស សុសិរោ ហោតិ, វិនិវិជ្ឈិត្វា គន្តុកាមស្ស ឆិទ្ទោ។ សោ តត្ថ អសជ្ជមានោ គច្ឆតិ។ សចេ បនស្ស ភិក្ខុនោ អធិដ្ឋហិត្វា គច្ឆន្តស្ស អន្តរា បព្ពតោ វា រុក្ខោ វា ឧដ្ឋេតិ, កឹ បុន សមាបជ្ជិត្វា អធិដ្ឋាតព្ពន្តិ? ទោសោ នត្ថិ។ បុន សមាបជ្ជិត្វា អធិដ្ឋានញ្ហិ ឧបជ្ឈាយស្ស សន្តិកេ និស្សយគ្គហណសទិសំ ហោតិ។ ឥមិនា បន ភិក្ខុនា “អាកាសោ ហោតូ”តិ អធិដ្ឋិតត្តា អាកាសោ ហោតិយេវ។ បុរិមាធិដ្ឋានពលេនេវ ចស្ស អន្តរា អញ្ញោ បព្ពតោ វា រុក្ខោ វា ឧតុមយោ ឧដ្ឋហិស្សតីតិ អដ្ឋានមេតំ។ អញ្ញេន ឥទ្ធិមតា និម្មិតេ បន បឋមំ និម្មានំ ពលវំ ហោតិ។ ឥតរេន តស្ស ឧទ្ធំ វា អធោ វា គន្តព្ពំ។

បឋវិយាបិ ឧម្មុជ្ជនិមុជ្ជន្តិ ឯត្ថ **ឧម្មុជ្ជ**ន្តិ ឧដ្ឋានំ, **និមុជ្ជ**ន្តិ សំសីទនំ, ឧម្មុជ្ជញ្ច និមុជ្ជញ្ច ឧម្មុជ្ជនិមុជ្ជំ។ ឯវំ កត្តុកាមេន បន អាបោកសិណំ សមាបជ្ជិត្វា ឧដ្ឋាយ “ឯត្តកេ ឋានេ បឋវី ឧទកំ ហោតូ”តិ បរិច្ឆិន្ទិត្វា បរិកម្មំ កត្វា វុត្តនយេនេវ អធិដ្ឋាតព្ពំ។ សហ អធិដ្ឋានា យថាបរិច្ឆិន្នេ ឋានេ បឋវី ឧទកមេវ ហោតិ។ សោ តត្ថ ឧម្មុជ្ជនិមុជ្ជំ ករោតិ សេយ្យថាបិ ឧទកេ។ ន កេវលញ្ច ឧម្មុជ្ជនិមុជ្ជមេវ, ន្ហានបានមុខធោវនភណ្ឌកធោវនាទីសុ យំ យំ ឥច្ឆតិ, តំ តំ ករោតិ។ ន កេវលញ្ច ឧទកមេវ ករោតិ, សប្បិតេលមធុផាណិតាទីសុបិ យំ យំ ឥច្ឆតិ, តំ តំ “ឥទញ្ចិទញ្ច ឯត្តកំ ហោតូ”តិ អាវជ្ជិត្វា បរិកម្មំ កត្វា អធិដ្ឋហន្តស្ស យថាធិដ្ឋិតមេវ ហោតិ។ ឧទ្ធរិត្វា ភាជនគតំ ករោន្តស្ស សប្បិ សប្បិយេវ ហោតិ, តេលាទីនិ តេលាទីនិយេវ, ឧទកំ ឧទកមេវ។ សោ តត្ថ តេមិតុកាមោវ តេមេតិ, ន តេមិតុកាមោ ន តេមេតិ។ តស្សេវ ច សា បឋវី ឧទកំ ហោតិ, សេសជនស្ស បឋវីយេវ។ តត្ថ មនុស្សា បត្តិកាបិ គច្ឆន្តិ, យានាទីហិបិ គច្ឆន្តិ, កសិកម្មាទីនិបិ ករោន្តិយេវ។ សចេ បនាយំ “តេសម្បិ ឧទកំ ហោតូ”តិ ឥច្ឆតិ, ហោតិយេវ។ បរិច្ឆិន្នកាលំ បន អតិក្កមិត្វា យំ បកតិយា ឃដតឡាកាទីសុ ឧទកំ, តំ ឋបេត្វា អវសេសំ បរិច្ឆិន្នដ្ឋានំ បឋវីយេវ ហោតិ។

ឧទកេបិ អភិជ្ជមានេ គច្ឆតីតិ ឯត្ថ យំ ឧទកំ អក្កមិត្វា សំសីទតិ, តំ ភិជ្ជមានន្តិ វុច្ចតិ, វិបរីតំ អភិជ្ជមានំ។ ឯវំ គន្តុកាមេន បន បឋវីកសិណំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ “ឯត្តកេ ឋានេ ឧទកំ បឋវី ហោតូ”តិ បរិច្ឆិន្ទិត្វា បរិកម្មំ កត្វា វុត្តនយេនេវ អធិដ្ឋាតព្ពំ។ សហ អធិដ្ឋានា យថាបរិច្ឆិន្នដ្ឋានេ ឧទកំ បឋវីយេវ ហោតិ។ សោ តត្ថ

គច្ឆតិ សេយ្យថាបិ បថវិយំ។ ន កេវលញ្ច គច្ឆតិ, យំ យំ ឥរិយាបថំ ឥច្ឆតិ, តំ តំ កប្បេតិ។ ន កេវលញ្ច បថវិមេវ ករោតិ, មណិសុវណ្ណបព្ពតរុក្ខាទីសុបិ យំ យំ ឥច្ឆតិ, តំ តំ វុត្តនយេនេវ អាវជ្ជិត្វា អធិដ្ឋាតិ, យថាធិដ្ឋិតមេវ ហោតិ។ តស្សេវ ច តំ ឧទកំ បថវី ហោតិ, សេសជនស្ស ឧទកមេវ ។ មច្ឆកច្ឆបា ច ឧទកកាកាទយោ ច យថារុចិ វិចរន្តិ។ សចេ បនាយំ អញ្ញេសម្បិ មនុស្សានំ តំ បថវឹ កាតុំ ឥច្ឆតិ, ករោតិយេវ។ យថាបរិច្ឆិន្ន កាលាតិក្កមេន បន ឧទកមេវ ហោតិ។

អាកាសេបិ បល្លង្កេន កមតីតិ អន្តលិក្ខេ សមន្តតោ ឱរុពទ្ធាសនេន គច្ឆតិ។ **បក្ខី សកុណោ**តិ បក្ខេហិ យុត្តោ សកុណោ, ន អបរិបុណ្ណបក្ខោ លូនបក្ខោ វា។ តាទិសោ ហិ អាកាសេ គន្តុំ ន សក្កោតិ។ ឯវមាកាសេ គន្តុកាមេន បន បថវីកសិណំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ សចេ និសិន្នោ គន្តុមិច្ឆតិ, បល្លង្កប្បមាណំ ឋានំ បរិច្ឆិន្ទិត្វា បរិកម្មំ កត្វា វុត្តនយេនេវ អធិដ្ឋាតព្ពំ។ សចេ និបន្នោ គន្តុកាមោ ហោតិ, មញ្ចប្បមាណំ, សចេ បទសា គន្តុកាមោ ហោតិ, មគ្គប្បមាណន្តិ ឯវំ យថានុរូបំ ឋានំ បរិច្ឆិន្ទិត្វា វុត្តនយេនេវ “បថវី ហោតូ”តិ អធិដ្ឋាតព្ពំ។ សហ អធិដ្ឋានា បថវីយេវ ហោតិ។ អាកាសេ គន្តុកាមេន ច ភិក្ខុនា ទិព្ពចក្ខុលាភិនាបិ ភវិតព្ពំ។ កស្មា? យស្មា អន្តរា ឧតុសមុដ្ឋានា វា បព្ពតរុក្ខាទយោ ហោន្តិ, នាគសុបណ្ណាទយោ វា ឧសូយន្តា មាបេន្តិ, តេសំ ទស្សនត្ថំ។ តេ បន ទិស្វា កឹ កាតព្ពន្តិ? បាទកជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ “អាកាសោ ហោតូ”តិ បរិកម្មំ កត្វា អធិដ្ឋាតព្ពំ។ អបិច ឱកាសេ ឱរោហណត្ថម្បិ ឥមិនា ទិព្ពចក្ខុលាភិនា ភវិតព្ពំ។ អយញ្ហិ សចេ អនោកាសេ ន្ហានតិត្ថេ វា គាមទ្វារេ វា ឱរោហតិ, មហាជនស្ស បាកដោ ហោតិ, តស្មា ទិព្ពចក្ខុនា បស្សិត្វា អនោកាសំ វជ្ជេត្វា ឱកាសេ ឱតរតីតិ។

ឥមេបិ ចន្ទិមសូរិយេ ឯវំមហិទ្ធិកេ ឯវំមហានុភាវេតិ ឯត្ថ ចន្ទិមសូរិយានំ ទ្វាចត្តាលីសយោជនសហស្សោបរិចរណេន មហិទ្ធិកតា, តីសុ ទីបេសុ ឯកក្ខណេ អាលោកករណេន មហានុភាវតា វេទិតព្ពា, ឯវំ ឧបរិចរណអាលោកផរណេហិ វា មហិទ្ធិកេ, តេនេវ មហិទ្ធិកត្តេន មហានុភាវេ ។ **បរាមសតី**តិ បរិគ្គណ្ហាតិ, ឯកទេសេ វា ផុសតិ។ **បរិមជ្ជតី**តិ សមន្តតោ អាទាសតលំ វិយ បរិមជ្ជតិ។ អយំ បនស្ស ឥទ្ធិ អភិញ្ញាបាទកជ្ឈានវសេនេវ ឥជ្ឈតិ, នត្ថេត្ថ កសិណសមាបត្តិនិយមោ។ ស្វាយំ យទិ ឥច្ឆតិ គន្ត្វា បរាមសិតុំ, គន្ត្វា បរាមសតិ។ សចេ បន ឥធេវ និសិន្នកោ វា និបន្នកោ វា បរាមសិតុកាមោ ហោតិ, “ហត្ថបាសេ ហោតូ”តិ អធិដ្ឋាតិ។ អធិដ្ឋានពលេន វណ្ដា មុត្តតាលផលំ វិយ អាគន្ត្វា ហត្ថបាសេ ឋិតេ វា បរាមសតិ, ហត្ថំ វា វឌ្ឍេត្វា បរាមសតិ។ ហត្ថំ វឌ្ឍេន្តស្ស បន កឹ ឧបាទិន្នកំ វឌ្ឍតិ អនុបាទិន្នកំ វាតិ? ឧបាទិន្នកំ និស្សាយ អនុបាទិន្នកំ វឌ្ឍតិ។ យោ ឯវំ កត្វា ន កេវលំ ចន្ទិមសូរិយេ បរាមសតិ, សចេ ឥច្ឆតិ, បាទកថលិកំ កត្វា បាទេ ឋបេតិ, បីឋំ កត្វា និសីទតិ, មញ្ចំ កត្វា និបជ្ជតិ, អបស្សេនផលកំ កត្វា អបស្សយតិ។ យថា ឯកោ, ឯវំ អបរោបិ។ អនេកេសុបិ ហិ ភិក្ខុសតសហស្សេសុ ឯវំ ករោន្តេសុ តេសញ្ច ឯកមេកស្ស តថេវ ឥជ្ឈតិ។ ចន្ទិមសូរិយានញ្ច គមនម្បិ អាលោកករណម្បិ តថេវ ហោតិ។ យថា ហិ បាតិសហស្សេសុ ឧទកបូរេសុ សព្ពបាតីសុ ចន្ទមណ្ឌលានិ ទិស្សន្តិ, បាកតិកមេវ ចន្ទស្ស គមនំ អាលោកករណញ្ច ហោតិ, តថូបមមេតំ បាដិហារិយំ។ **យាវ ព្រហ្មលោកាបិ កាយេន វសំ វត្តេតី**តិ ព្រហ្មលោកំ បរិច្ឆេទំ កត្វា ឯត្ថន្តរេ អនេកវិធំ អភិញ្ញំ ករោន្តោ អត្តនោ កាយេន វសំ ឥស្សរិយំ វត្តេតិ។ វិត្ថារោ បនេត្ថ ឥទ្ធិកថាយំ អាវិភវិស្សតីតិ។

ឥទ្ធិវិធញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥១. សោតធាតុវិសុទ្ធិញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

១០៣. សោតធាតុវិសុទ្ធិញាណនិទ្ទេសេ **ទូរេបិ សទ្ទាន**ន្តិអាទិ ទិព្ពសោតំ ឧប្បាទេតុកាមស្ស អាទិកម្មិកស្ស ភិក្ខុនោ ឧបាយសន្ទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ តត្ថ **ទូរេបិ សទ្ទានំ សទ្ទនិមិត្ត**ន្តិ ទូរេ សទ្ទានំ អន្តរេ សទ្ទំ។ សទ្ទោយេវ ហិ និមិត្តករណវសេន សទ្ទនិមិត្តំ។ “ទូរេ”តិ វុត្តេបិ បកតិសោតស្ស អាបាថង្គតានេយេវ។ **ឱឡារិកាន**ន្តិ ថូលានំ។ **សុខុមាន**ន្តិ អណូនំ។ **សណ្ហសណ្ហាន**ន្តិ សណ្ហតោបិ សណ្ហានំ, អតិសណ្ហានន្តិ អត្ថោ។ ឯតេន បរមសុខុមា សទ្ទា វុត្តា ហោន្តិ។ ឥមំ ញាណំ ឧប្បាទេតុកាមេន អាទិកម្មិកេន ឈាយិនា អភិញ្ញាបាទកជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ បរិកម្មសមាធិចិត្តេន បឋមតរំ បកតិសោតបថេ ទូរេ ឱឡារិកោ អរញ្ញេ សីហាទីនំ សទ្ទោ អាវជ្ជិតព្ពោ។ វិហារេ ឃណ្ឌិសទ្ទោ ភេរិសទ្ទោ សង្ខសទ្ទោ សាមណេរទហរភិក្ខូនំ សព្ពថាមេន សជ្ឈាយន្តានំ សជ្ឈាយនសទ្ទោ បកតិកថំ កថេន្តានំ “កឹ, ភន្តេ, កឹ, អាវុសោ”តិអាទិសទ្ទោ សកុណសទ្ទោ វាតសទ្ទោ បទសទ្ទោ បក្កុថិតឧទកស្ស ចិច្ចិដាយនសទ្ទោ អាតបេ សុស្សមានតាលបណ្ណសទ្ទោ កុន្ថកិបិល្លិកាទិសទ្ទោតិ ឯវំ សព្ពោឡារិកតោ បភុតិ យថាក្កមេន សុខុមសុខុមសទ្ទា អាវជ្ជិតព្ពា។

ឯវំ ករោន្តេន ច បុរត្ថិមាទីសុ ទសសុ ទិសាសុ កមេន ឯកេកិស្សា ទិសាយ សទ្ទនិមិត្តំ វុត្តនយេន មនសិ កាតព្ពំ។ មនសិ ករោន្តេន ច យេ សទ្ទា បកតិសោតស្ស សុយ្យន្តិ, តេសុ បកតិសោតមោធាយ មនោទ្វារិកេន ចិត្តេន មនសិ កាតព្ពំ។ តស្ស តេ សទ្ទា បកតិចិត្តស្សាបិ បាកដា ហោន្តិ, បរិកម្មសមាធិចិត្តស្ស បន អតិវិយ បាកដា ហោន្តិ។ តស្សេវំ សទ្ទនិមិត្តំ មនសិករោតោ ឥទានិ ទិព្ពសោតធាតុ ឧប្បជ្ជិស្សតីតិ តេសុ សទ្ទេសុ អញ្ញតរំ អារម្មណំ កត្វា មនោទ្វារាវជ្ជនំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្មិំ និរុទ្ធេ ចត្តារិ បញ្ច វា ជវនានិ ជវន្តិ។ យេសំ បុរិមានិ តីណិ ចត្តារិ វា បរិកម្មោបចារានុលោមគោត្រភុនាមកានិ កាមាវចរានិ, ចតុត្ថំ បញ្ចមំ វា អប្បនាចិត្តំ រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានិកំ។ តត្ថ យំ តេន អប្បនាចិត្តេន សទ្ធិំ ឧប្បន្នំ ញាណំ, អយំ ទិព្ពសោតធាតុ។ តំ ថាមគតំ ករោន្តេន "ឯត្ថន្តរេ សទ្ទំ សុណាមី"តិ ឯកង្គុលមត្តំ បរិច្ឆិន្ទិត្វា វឌ្ឍេតព្ពំ, តតោ ទ្វង្គុលចតុរង្គុល អដ្ឋង្គុលវិទត្ថិរតនអន្តោគព្ភបមុខ- បាសាទបរិវេណសង្ឃារាមគោចរគាមជនបទាទិវសេន យាវ ចក្កវាឡំ, តតោ វា ភិយ្យោបិ បរិច្ឆិន្ទិត្វា បរិច្ឆិន្ទិត្វា វឌ្ឍេតព្ពំ។ ឯវំ អធិគតាភិញ្ញោ ឯស បាទកជ្ឈានារម្មណេន ផុដ្ឋោកាសព្ភន្តរគតេ សទ្ទេ បុន បាទកជ្ឈានំ អសមាបជ្ជិត្វាបិ អភិញ្ញាញាណេន សុណាតិយេវ។ ឯវំ សុណន្តោ ច សចេបិ យាវព្រហ្មលោកា សង្ខភេរិបណវាទិសទ្ទេហិ ឯកកោលាហលំ ហោតិ, បាដិយេក្កំ វវត្ថាបេតុកាមតាយ សតិ "អយំ សង្ខសទ្ទោ, អយំ ភេរិសទ្ទោ"តិ វវត្ថាបេតុំ សក្កោតិយេវ។ អភិញ្ញាញាណេន សុតេ សាត្ថកេ សទ្ទេ បច្ឆា កាមាវចរចិត្តេន អត្ថំ ជានាតិ។ ទិព្ពសោតំ បកតិសោតវសេនេវ ឧប្បជ្ជតិ, នោ ពធិរស្ស។ បច្ឆា បកតិសោតេ វិនដ្ឋេបិ ទិព្ពសោតំ ន វិនស្សតីតិ វទន្តិ។

សោ ទិព្ពាយ សោតធាតុយាតិ ឯត្ថ ទិព្ពសទិសត្តា ទិព្ពា។ ទេវានញ្ហិ សុចរិតកម្មាភិនិព្ពត្តា បិត្តសេម្ហរុធិរាទីហិ អបលិពុទ្ធា ឧបក្កិលេសវិមុត្តតាយ ទូរេបិ អារម្មណសម្បដិច្ឆនសមត្ថា ទិព្ពា បសាទសោតធាតុ ហោតិ។ អយញ្ចាបិ ឥមស្ស ភិក្ខុនោ វីរិយភាវនាពលនិព្ពត្តា ញាណសោតធាតុ តាទិសាយេវាតិ ទិព្ពសទិសត្តា ទិព្ពា។ អបិច ទិព្ពវិហារវសេន បដិលទ្ធត្តា, អត្តនា ច ទិព្ពវិហារសន្និស្សិតត្តាបិ ទិព្ពា, សវនដ្ឋេន និជ្ជីវដ្ឋេន ច សោតធាតុ, សោតធាតុកិច្ចករណេន ច សោតធាតុ វិយាតិបិ សោតធាតុ។ តាយ ទិព្ពាយ សោតធាតុយា។ **វិសុទ្ធាយា**តិ បរិសុទ្ធាយ និរុបក្កិលេសាយ។ **អតិក្កន្តមានុសិកាយា**តិ មនុស្សូបចារំ អតិក្កមិត្វា សទ្ទសវនេន មានុសិកំ មំសសោតធាតុំ អតិក្កន្តាយ វីតិវត្តិត្វា ឋិតាយ។ **ឧភោ សទ្ទេ សុណាតី**តិ ទ្វេ សទ្ទេ សុណាតិ។ កតមេ ទ្វេ? **ទិព្ពេ ច មានុសេ ច,** ទេវានញ្ច មនុស្សានញ្ច សទ្ទេតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯតេន បទេសបរិយាទានំ វេទិតព្ពំ។ **យេ ទូរេ សន្តិកេ ចា**តិ យេ សទ្ទា ទូរេ បរចក្កវាឡេបិ, យេ ច សន្តិកេ អន្តមសោ ស ទេហសន្និស្សិតបាណកសទ្ទាបិ, តេ សុណាតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯតេន និប្បទេសបរិយាទានំ វេទិតព្ពន្តិ។

សោតធាតុវិសុទ្ធិញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥២. ចេតោបរិយញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

១០៤. ចេតោបរិយញាណនិទ្ទេសេ **សោ ឯវំ បជានាតី**តិ ឥទានិ វត្តព្ពំ វិធានំ ឧបទិសតិ។ **ឥទំ រូបំ សោមនស្សិន្ទ្រិយសមុដ្ឋិត**ន្តិអាទិ អាទិកម្មិកេន ឈាយិនា បដិបជ្ជិតព្ពំ វិធានំ។ កថំ? ឯតញ្ហិ ញាណំ ឧប្បាទេតុកាមេន ឈាយិនា បឋមំ តាវ ទិព្ពចក្ខុញាណំ ឧប្បាទេតព្ពំ។ ឯតញ្ហិ ទិព្ពចក្ខុវសេន ឥជ្ឈតិ, តំ ឯតស្ស បរិកម្មំ។ តស្មា តេន ភិក្ខុនា អាលោកំ វឌ្ឍេត្វា ទិព្ពេន ចក្ខុនា បរស្ស ហទយរូបំ និស្សាយ វត្តមានស្ស លោហិតស្ស វណ្ណំ បស្សិត្វា បស្សិត្វា ចិត្តំ បរិយេសិតព្ពំ។ តញ្ហិ លោហិតំ កុសលសោមនស្សេ វត្តមានេ រត្តំ ហោតិ និគ្រោធបក្កវណ្ណំ, អកុសលសោមនស្សេ វត្តមានេ តទេវ លុឡិតំ ហោតិ, ទោមនស្សេ វត្តមានេ កាឡកំ ហោតិ ជម្ពុបក្កវណ្ណំ លុឡិតំ។ កុសលុបេក្ខាយ វត្តមានាយ បសន្នំ ហោតិ តិលតេលវណ្ណំ។ អកុសលុបេក្ខាយ វត្តមានាយ តទេវ លុឡិតំ ហោតិ។ តស្មា តេន "ឥទំ រូបំ សោមនស្សិន្ទ្រិយសមុដ្ឋិតំ, ឥទំ រូបំ ទោមនស្សិន្ទ្រិយសមុដ្ឋិតំ, ឥទំ រូបំ ឧបេក្ខិន្ទ្រិយសមុដ្ឋិត"ន្តិ បរស្ស ហទយលោហិតវណ្ណំ បស្សិត្វា បស្សិត្វា ចិត្តំ បរិយេសន្តេន ចេតោបរិយញាណំ ថាមគតំ កាតព្ពំ។ ឯវំ ថាមគតេ ហិ តស្មិំ អនុក្កមេន សព្ពម្បិ កាមាវចរាទិភេទំ ចិត្តំ បជានាតិ ចិត្តា ចិត្តមេវ សង្កមន្តោ វិនា ហទយរូបទស្សនេន។ វុត្តម្បិ ចេតំ អដ្ឋកថាយំ –

> "អារុប្បេ បរស្ស ចិត្តំ ជានិតុកាមោ កស្ស ហទយរូបំ បស្សតិ, កស្សិន្ទ្រិយវិការំ ឱលោកេតីតិ? ន កស្សចិ។ ឥទ្ធិមតោ វិសយោ ឯស, យទិទំ យត្ថ កត្ថចិ ចិត្តំ អាវជ្ជន្តោ សោឡសប្បភេទំ ចិត្តំ ជានាតិ។ អកតាភិនិវេសស្ស បន វសេន អយំ កថា"តិ (វិសុទ្ធិ. ២.៤០១)។

បរសត្តានន្តិ អត្តានំ ឋបេត្វា សេសសត្តានំ។ **បរបុគ្គលាន**ន្តិ ឥទម្បិ ឥមិនា ឯកត្ថមេវ, វេនេយ្យវសេន បន ទេសនាវិលាសេន ច ព្យញ្ជនេន នានត្តំ កតំ។ **ចេតសា ចេតោ បរិច្ច បជានាតី**តិ អត្តនោ ចិត្តេន តេសំ ចិត្តំ បរិច្ឆិន្ទិត្វា សរាគាទិវសេន នានប្បការតោ ជានាតិ។ **សរាគំ វា**តិអាទីសុ វា-សទ្ទោ សមុច្ចយត្ថោ។ តត្ថ អដ្ឋវិ

ជំ លោភសហគតចិត្តំ **សរាគំ** ចិត្តំ នាម, អវសេសំ ចតុភូមកកុសលាព្យាកតចិត្តំ **វីតរាគំ** នាម។ ទ្វេ ទោមនស្ស ចិត្តានិ, ទ្វេ វិចិកិច្ឆាឧទ្ធច្ចចិត្តានីតិ ឥមានិ បន ចត្តារិ ចិត្តានិ ឥមស្មឹ ទុកេ សង្គហំ ន គច្ឆន្តិ។ កេចិ បន ថេរា តានិបិ វីតរាគបទេន សង្គណ្ហន្តិ។ ទុវិធំ បន ទោមនស្សសហគតំ ចិត្តំ **សទោសំ** ចិត្តំ នាម, សព្ពម្បិ ចតុភូមកំ កុសលាព្យាកតំ **វីតទោសំ** នាម។ សេសានិ ទស អកុសលចិត្តានិ ឥមស្មឹ ទុកេ សង្គហំ ន គច្ឆន្តិ។ កេចិ បន ថេរា តានិបិ វីតទោសបទេន សង្គណ្ហន្តិ។ **សមោហំ វីតមោហ**ន្តិ ឯត្ថ បន មោហេកហេតុកវសេន វិចិកិច្ឆាឧទ្ធច្ចសហគតទ្វយមេវ **សមោហំ**។ មោហស្ស បន សព្ពាកុសលេសុ សម្ភវតោ ទ្វាទសវិធម្បិ អកុសលំ ចិត្តំ "សមោហ"ន្តិ វេទិតព្ពំ។ អវសេសំ កុសលាព្យាកតំ **វីតមោហំ**។ ថិនមិទ្ធានុគតំ បន **សំខិត្តំ**, ឧទ្ធច្ចានុគតំ **វិក្ខិត្តំ**។ រូបាវចរារូបាវចរំ **មហគ្គតំ**, អវសេសំ **អមហគ្គតំ**។ សព្ពម្បិ តេភូមកំ **សឧត្តរំ**, លោកុត្តរំ **អនុត្តរំ**។ ឧបចារប្បត្តំ អប្បនាប្បត្តញ្ច **សមាហិតំ**, តទុភយមសម្បត្តំ **អសមាហិតំ**។ តទង្គវិក្ខម្ភនសមុច្ឆេទបដិប្បស្សទ្ធិនិស្សរណ វិមុត្តិប្បត្តំ **វិមុត្តំ**, បញ្ចវិធម្បិ ឯតំ វិមុត្តិមប្បត្តំ **អវិមុត្ត**ន្តិ វេទិតព្ពំ។ ឥតិ ចេតោបរិយញាណលាភី ភិក្ខុ សោឡសប្បភេទម្បិ ចិត្តំ បជានាតិ។ បុថុជ្ជនា បន អរិយានំ មគ្គផលចិត្តំ ន ជានន្តិ, អរិយាបិ ច ហេដ្ឋិមា ហេដ្ឋិមា ឧបរិមានំ ឧបរិមានំ មគ្គផលចិត្តំ ន ជានន្តិ, ឧបរិមា ឧបរិមា បន ហេដ្ឋិមានំ ហេដ្ឋិមានំ ចិត្តំ ជានន្តីតិ។

ចេតោបរិយញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥៣. បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

១០៥. បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណនិទ្ទេសេ **ឯវំ បជានាតី**តិអាទិ ចតូសុ ឥទ្ធិបាទេសុ បរិភាវិតចិត្តស្ស បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណំ ឧប្បាទេតុកាមស្ស តទុប្បាទនវិធានទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ កមតោ ហិ បដិច្ចសមុប្បាទំ បស្សិត្វា វិញ្ញាណនាមរូបសឡាយតនផស្សវេទនាសង្ខាតំ បច្ចុប្បន្នំ ផលសង្ខេបំ បស្សតិ, តស្ស បច្ចយំ បុរិមភវេ កម្មកិលេសសង្ខាតំ ហេតុសង្ខេបំ បស្សតិ, តស្ស បច្ចយំ បុរិមភវេយេវ ផលសង្ខេបំ បស្សតិ, តស្ស បច្ចយំ តតិយភវេ ហេតុសង្ខេបំ បស្សតិ។ ឯវំ បដិច្ចសមុប្បាទទស្សនេន ជាតិបរម្បរំ បស្សតិ។ ឯវំ ពហុបការោ បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណស្ស បដិច្ចសមុប្បាទមនសិការោ ។ តត្ថ "ឥមស្មឹ សតិ ឥទំ ហោតិ, ឥមស្សុប្បាទា ឥទំ ឧប្បជ្ជតី"តិ ឥទំ បដិច្ចសមុប្បាទនិទ្ទេសស្ស ឧទ្ទេសវចនំ។ ឯវំ គេសំ អញ្ញតរវចនេនេវ អត្ថេ សិទ្ធេ ទ្វិធា វចនំ កស្មាតិ ចេ? អត្ថនានត្តសព្ភាវតោ។ កថំ? **ឥមស្មឹ សតី**តិ ឥមស្មឹ បច្ចយេ វិជ្ជមានេ។ ឥទំ សព្ពបច្ចយានំ សាធារណវចនំ។ **ឥទំ ហោតី**តិ ឥទំ បច្ចយុប្បន្នំ ភវតិ។ ឥទំ សព្ពបច្ចយុប្បន្នានំ សាធារណវចនំ។ ឥមិនា សកលេន វចនេន អហេតុកវាទោ បដិសិទ្ធោ ហោតិ។ យេ ហិ ធម្មា បច្ចយសម្ភវា ហោន្តិ, ន បច្ចយាភាវា, តេ អហេតុកា នាម ន ហោន្តីតិ។ **ឥមស្សុប្បាទា**តិ ឥមស្ស បច្ចយស្ស ឧប្បាទហេតុ។ ឥទំ សព្ពបច្ចយានំ ឧប្បាទវន្តតាទីបនវចនំ។ **ឥទំ ឧប្បជ្ជតី**តិ ឥទំ បច្ចយុប្បន្នំ ឧប្បជ្ជតិ។ ឥទំ សព្ពបច្ចយុប្បន្នានំ តតោ ឧប្បជ្ជមានតាទីបនវចនំ។ ឥមិនា សកលេន វចនេន សស្សតាហេតុកវាទោ បដិសិទ្ធោ ហោតិ។ យេ ហិ ឧប្បាទវន្តោ ធម្មា, តេ អនិច្ចា។ តស្មា សតិបិ សហេតុកត្តេ អនិច្ចហេតុកា ឯតេ ធម្មា ន លោកេ និច្ចសម្មតបកតិបុរិសាទិហេតុកាតិ វុត្តំ ហោតិ។

យទិទន្តិ និទ្ទិសិតព្ពត្ថសន្ទស្សនំ។ **អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា**តិ ឯត្ថ យំ បដិច្ច ផលមេតិ, សោ បច្ចយោ។ **បដិច្ចា**តិ ន វិនា, អបច្ចក្ខិត្វាតិ អត្ថោ។ **ឯតី**តិ ឧប្បជ្ជតិ ចេវ បវត្តតិ ចាតិ អត្ថោ។ អបិច ឧបការកដ្ឋោ បច្ចយដ្ឋោ, អវិជ្ជា ច សា បច្ចយោ ចាតិ អវិជ្ជាបច្ចយោ។ តស្មា អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា សម្ភវន្តីតិ យោជនា។ ឯវំ សម្ភវន្តិ-សទ្ទស្ស សេសបទេហិបិ យោជនា កាតព្ពា។ សោកាទីសុ ច សោចនំ **សោកោ**។ បរិទេវនំ **បរិទេវោ**។ ទុក្ខតីតិ **ទុក្ខំ**។ ឧប្បាទដ្ឋិតិវសេន វា ទ្វេធា ខនតីតិបិ ទុក្ខំ។ ទុម្មនស្ស ភាវោ **ទោមនស្សំ**។ ភុសោ អាយាសោ **ឧបាយាសោ។ សម្ភវន្តី**តិ និព្ពត្តន្តិ។ **ឯវ**ន្តិ និទ្ទិដ្ឋនយនិទស្សនំ។ តេន អវិជ្ជាទីហេវ ការណេហិ, ន ឥស្សរនិម្មានាទីហីតិ ទស្សេតិ។ **ឯតស្សា**តិ យថាវុត្តស្ស។ **កេវលស្សា**តិ អសម្មិស្សស្ស, សកលស្ស វា។ **ទុក្ខក្ខន្ធស្សា**តិ ទុក្ខសមូហស្ស, ន សត្តស្ស ន សុខសុភាទីនំ។ **សមុទយោ**តិ និព្ពត្តិ។ **ហោតី**តិ សម្ភវតិ។

តត្ថ កតមា អវិជ្ជា? ទុក្ខេ អញ្ញាណំ, ទុក្ខសមុទយេ អញ្ញាណំ, ទុក្ខនិរោធេ អញ្ញាណំ, ទុក្ខនិរោធគាមិនិយា បដិបទាយ អញ្ញាណំ, បុព្ពន្តេ អញ្ញាណំ, អបរន្តេ អញ្ញាណំ, បុព្ពន្តាបរន្តេ អញ្ញាណំ, ឥទប្បច្ចយតាបដិច្ចសមុប្បន្នេសុ ធម្មេសុ អញ្ញាណំ។ កតមេ សង្ខារា? បុញ្ញាភិសង្ខារោ, អបុញ្ញាភិសង្ខារោ, អានេញ្ជាភិសង្ខារោ, កាយសង្ខារោ, វចីសង្ខារោ, ចិត្តសង្ខារោ។ អដ្ឋ កាមាវចរកុសលចេតនា បញ្ច រូបាវចរកុសលចេតនា បុញ្ញាភិសង្ខារោ, ទ្វាទស អកុសលចេតនា អបុញ្ញាភិសង្ខារោ, ចតស្សោ អរូបាវចរកុសលចេតនា អានេញ្ជាភិសង្ខារោ។ កាយសញ្ចេតនា កាយសង្ខារោ, វចីសញ្ចេតនា វចីសង្ខារោ, មនោសញ្ចេតនា ចិត្តសង្ខារោ។

តត្ថ សិយា – កថំ បនេតំ ជានិតព្ពំ “ឥមេ សង្ខារា អវិជ្ជាបច្ចយា ហោន្តី”តិ? អវិជ្ជាភាវេ ភាវតោ។ យស្ស ហិ ទុក្ខាទីសុ អវិជ្ជាសង្ខាតំ អញ្ញាណំ អប្បហីនំ ហោតិ។ សោ ទុក្ខេ តាវ បុព្ពន្តាទីសុ ច អញ្ញាណេន សំសារទុក្ខំ សុខសញ្ញាយ គហេត្វា តស្សេវ ហេតុភូតេ តិវិធេបិ សង្ខារេ អារភតិ។ សមុទយេ អញ្ញាណេន ទុក្ខហេតុភូតេបិ តណ្ហាបរិក្ខារេ សង្ខារេ សុខហេតុតោ មញ្ញមានោ អារភតិ។ និរោធេ បន មគ្គេ ច អញ្ញាណេន ទុក្ខស្ស អនិរោធភូតេបិ គតិវិសេសេ ទុក្ខនិរោធសញ្ញី ហុត្វា និរោធស្ស ច អមគ្គភូតេសុបិ យញ្ញាមរតបាទីសុ និរោធមគ្គសញ្ញី ហុត្វា ទុក្ខនិរោធំ បត្ថយមានោ យញ្ញាមរតបាទិមុខេន តិវិធេបិ សង្ខារេ អារភតិ។

អបិច សោ តាយ ចតូសុ សច្ចេសុ អប្បហីនាវិជ្ជតាយ វិសេសតោ ជាតិជរារោគមរណាទិអនេកាទីនវវោកិណ្ណម្បិ បុញ្ញផលសង្ខាតំ ទុក្ខំ ទុក្ខតោ អជានន្តោ តស្ស អធិគមាយ កាយវចីចិត្តសង្ខារភេទំ បុញ្ញាភិសង្ខារំ អារភតិ ទេវច្ឆរកាមកោ វិយ មរុបបាតំ។ សុខសម្មតស្សាបិ ច តស្ស បុញ្ញផលស្ស អន្តេ មហាបរិឡាហជនិកំ វិបរិណាមទុក្ខតំ អប្បស្សាទតញ្ច អបស្សន្តោបិ តប្បច្ចយំ វុត្តប្បការមេវ បុញ្ញាភិសង្ខារំ អារភតិ សលភោ វិយ ទីបសិខាភិនិបាតំ, មធុពិន្ទុគិទ្ធោ វិយ ច មធុលិត្តសត្ថធារាលេហនំ។ កាមូបសេវនាទីសុ ច សវិបាកេសុ អាទីនវំ អបស្សន្តោ សុខសញ្ញាយ ចេវ កិលេសាភិភូតតាយ ច ទ្វារត្តយប្បវត្តម្បិ អបុញ្ញាភិសង្ខារំ អារភតិ ពាលោ វិយ គូថកីឡនំ, មរិតុកាមោ វិយ ច វិសខាទនំ។ អារុប្បវិបាកេសុ ចាបិ សង្ខារវិបរិណាមទុក្ខតំ អនវពុជ្ឈមានោ សស្សតាទិវិបល្លាសេន ចិត្តសង្ខារភូតំ អានេញ្ជាភិសង្ខារំ អារភតិ ទិសាមូឡ្ហោ វិយ បិសាចនគរាភិមុខមគ្គគមនំ។ ឯវំ យស្មា អវិជ្ជាភាវតោវ សង្ខារភាវោ, ន អភាវតោ, តស្មា ជានិតព្ពមេតំ “ឥមេ សង្ខារា អវិជ្ជាបច្ចយា ហោន្តី”តិ។

ឯត្ថាហ – គណ្ហាម តាវ ឯតំ “អវិជ្ជា សង្ខារានំ បច្ចយោ”តិ។ ឥទំ បនាយមេកាវ អវិជ្ជា សង្ខារានំ បច្ចយោ, ឧទាហុ អញ្ញេបិ បច្ចយា សន្តីតិ? កឹ បនេត្ថ យទិ តាវ ឯកាវ, ឯកការណវាទោ អាបជ្ជតិ។ អថ អញ្ញេបិ សន្តិ, “អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា”តិ ឯកការណនិទ្ទេសោ នុបបជ្ជតីតិ? ន នុបបជ្ជតិ។ កស្មា? យស្មា –

“ឯកំ ន ឯកតោ ឥធ, នានេកមនេកតោបិ នោ ឯកំ;
ផលមត្ថិ អត្ថិ បន ឯក-ហេតុផលទីបនេ អត្ថោ”។

ភគវា ហិ កត្ថចិ បធានត្តា កត្ថចិ បាកដត្តា កត្ថចិ អសាធារណត្តា ទេសនាវិលាសស្ស ច វេនេយ្យានញ្ច អនុរូបតោ ឯកមេវ ហេតុញ្ច ផលញ្ច ទីបេតិ។ តស្មា អយមិធ អវិជ្ជា វិជ្ជមានេសុបិ អញ្ញេសុ វត្ថារម្មណសហជាតធម្មាទីសុ សង្ខារការណេសុ “អស្សាទានុបស្សិនោ តណ្ហា បវឌ្ឍតី”តិ (សំ. និ. ២.៥២) ច, “អវិជ្ជាសមុទយា អាសវសមុទយោ”តិ (ម. និ. ១.១០៤) ច វចនតោ អញ្ញេសម្បិ តណ្ហាទីនំ សង្ខារហេតូនំ ហេតូតិ បធានត្តា, “អវិទ្វា, ភិក្ខវេ, អវិជ្ជាគតោ បុញ្ញាភិសង្ខារម្បិ អភិសង្ខរោតី”តិ បាកដត្តា, អសាធារណត្តា ច សង្ខារានំ ហេតុភាវេន ទីបិតាតិ វេទិតព្ពា។ ឯតេនេវ ច ឯកេកហេតុផលទីបនបរិហារវចនេន សព្ពត្ថ ឯកេកហេតុផលទីបនេ បយោជនំ វេទិតព្ពន្តិ។

ឯត្ថាហ – ឯវំ សន្តេបិ ឯកន្តានិដ្ឋផលាយ សាវជ្ជាយ អវិជ្ជាយ កថំ បុញ្ញានេញ្ជាភិសង្ខារបច្ចយត្តំ យុជ្ជតិ? ន ហិ និម្ពពីជតោ ឧច្ឆុ ឧប្បជ្ជតីតិ។ កថំ ន យុជ្ជិស្សតិ? លោកស្មិញ្ហិ –

“វិរុទ្ធោ ចាវិរុទ្ធោ ច, សទិសាសទិសោ តថា;
ធម្មានំ បច្ចយោ សិទ្ធោ, វិបាកា ឯវ តេ ច ន”។

ឥតិ អយំ អវិជ្ជា វិបាកវសេន ឯកន្តានិដ្ឋផលា, សភាវវសេន ច សាវជ្ជាបិ សមានា សព្ពេសម្បិ ឯតេសំ បុញ្ញាភិសង្ខារាទីនំ យថានុរូបំ ឋានកិច្ចសភាវវិរុទ្ធាវិរុទ្ធបច្ចយវសេន សទិសាសទិសបច្ចយវសេន ច បច្ចយោ ហោតីតិ វេទិតព្ពា។

អបិច –

“ចុតូបបាតេ សំសារេ, សង្ខារានញ្ច លក្ខណេ;
យោ បដិច្ចសមុប្បន្ន-ធម្មេសុ ច វិមុយ្ហតិ។

“អភិសង្ខរោតិ សោ ឯតេ, សង្ខារេ តិវិធេ យតោ;
អវិជ្ជា បច្ចយោ តេសំ, តិវិធានំ អយំ តតោ។

“យថាបិ នាម ជច្ចន្ធោ, នរោ អបរិណាយកោ;
ឯកទា យាតិ មគ្គេន, ឧម្មគ្គេនាបិ ឯកទា។

“សំសារេ សំសរំ ពាលោ, តថា អបរិណាយកោ;
ករោតិ ឯកទា បុញ្ញំ, អបុញ្ញមបិ ឯកទា។

“យទា ច ញត្វា សោ ធម្មំ, សច្ចានិ អភិសមេស្សតិ;
តទា អវិជ្ជូបសមា, ឧបសន្តោ ចរិស្សតី”តិ។

សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណន្តិ ឆ វិញ្ញាណកាយា ចក្ខុវិញ្ញាណំ សោតវិញ្ញាណំ ឃានវិញ្ញាណំ ជិវ្ហាវិញ្ញាណំ កាយវិញ្ញាណំ មនោវិញ្ញាណំ។ តត្ថ ចក្ខុវិញ្ញាណំ កុសលវិបាកំ អកុសលវិបាកន្តិ ទុវិធំ។ តថា សោតឃានជិវ្ហាកាយវិញ្ញាណានិ។ មនោវិញ្ញាណំ ទ្វេ វិបាកមនោធាតុយោ, តិស្សោ អហេតុកមនោវិញ្ញាណធាតុយោ, អដ្ឋ សហេតុកវិបាកចិត្តានិ, បញ្ច រូបាវចរានិ, ចត្តារិ អរូបាវចរានីតិ ពាវីសតិវិធំ។ ឥតិ សព្ពានិ ពាត្តឹស លោកិយវិបាកវិញ្ញាណានិ។

តត្ថ សិយា – កថំ បនេតំ ជានិតព្ពំ “ឥទំ វុត្តប្បការំ វិញ្ញាណំ សង្ខារបច្ចយា ហោតី”តិ? ឧបចិតកម្មាភាវេ វិបាកាភាវតោ។ វិបាកញ្ហេតំ, វិបាកញ្ច ន ឧបចិតកម្មាភាវេ ឧប្បជ្ជតិ។ យទិ ឧប្បជ្ជេយ្យ, សព្ពេសំ សព្ពវិបាកានិ ឧប្បជ្ជេយ្យុំ, ន ច ឧប្បជ្ជន្តីតិ ជានិតព្ពមេតំ “សង្ខារបច្ចយា ឥទំ វិញ្ញាណំ ហោតី”តិ។ សព្ពមេវ ហិ ឥទំ បវត្តិ បដិសន្ធិវសេន ទ្វេធា បវត្តតិ។ តត្ថ ទ្វេ បញ្ចវិញ្ញាណានិ ទ្វេ មនោធាតុយោ សោមនស្សសហគតាហេតុកមនោ វិញ្ញាណធាតូតិ ឥមានិ តេរស បញ្ចវោការភវេ បវត្តិយំយេវ បវត្តន្តិ, សេសានិ ឯកូនវីសតិ តីសុ ភវេសុ យថានុរូបំ បវត្តិយម្បិ បដិសន្ធិយម្បិ បវត្តន្តិ។

“លទ្ធប្បច្ចយមិតិ ធម្មមត្តមេតំ ភវន្តរមុបេតិ;
នាស្ស តតោ សង្កន្តិ, ន តតោ ហេតុំ វិនា ហោតិ”។

ឥតិ ហេតំ លទ្ធប្បច្ចយំ រូបារូបធម្មមត្តំ ឧប្បជ្ជមានំ ភវន្តរមុបេតីតិ វុច្ចតិ, ន សត្តោ, ន ជីវោ។ តស្ស ច នាបិ អតីតភវតោ ឥធ សង្កន្តិ អត្ថិ, នាបិ តតោ ហេតុំ វិនា ឥធ បាតុភាវោ។ ឯត្ថ ច បុរិមំ ចវនតោ ចុតិ, បច្ឆិមំ ភវន្តរាទិបដិសន្ធានតោ បដិសន្ធីតិ វុច្ចតិ។

ឯត្ថាហ – ននុ ឯវំ អសង្កន្តិបាតុភាវេ សតិ យេ ឥមស្មឹ មនុស្សត្តភាវេ ខន្ធា, តេសំ និរុទ្ធត្តា, ផលប្បច្ចយស្ស ច កម្មស្ស តត្ថ អគមនតោ, អញ្ញស្ស អញ្ញតោ ច តំ ផលំ សិយា ។ ឧបភុញ្ជកេ ច អសតិ កស្ស តំ ផលំ សិយា។ តស្មា ន សុន្ទរមិទំ វិធានន្តិ។ តត្រិទំ វុច្ចតិ –

“សន្តានេ យំ ផលំ ឯតំ, នាញ្ញស្ស ន ច អញ្ញតោ;
ពីជានំ អភិសង្ខារោ, ឯតស្សត្ថស្ស សាធកោ។

“ផលស្សុប្បត្តិយា ឯវ, សិទ្ធា ភុញ្ជកសម្មុតិ;
ផលុប្បាទេន រុក្ខស្ស, យថា ផលតិ សម្មុតី”តិ។

យោបិ វទេយ្យ “ឯវំ សន្តេបិ ឯតេ សង្ខារា វិជ្ជមានា វា ផលស្ស បច្ចយា សិយុំ អវិជ្ជមានា វា។ យទិ ច វិជ្ជមានា, បវត្តិក្ខណេយេវ នេសំ វិបាកេន ភវិតព្ពំ។ អថាបិ អវិជ្ជមានា, បវត្តិតោ បុព្ពេ បច្ឆា ច និច្ចំ ផលាវហា សិយុ”ន្តិ។ សោ ឯវំ វត្តព្ពោ –

“កតត្តា បច្ចយា ឯតេ, ន ច និច្ចំ ផលាវហា;
បាដិភោគាទិកំ តត្ថ, វេទិតព្ពំ និទស្សន”ន្តិ។

វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូបន្តិ ឥធ វេទនា សញ្ញា សង្ខារក្ខន្ធា នាមំ, ចត្តារិ ច មហាភូតានិ ចតុន្នញ្ច មហាភូតានំ ឧបាទាយរូបំ រូបំ។ អភាវកគព្ភសេយ្យកានំ អណ្ឌជានញ្ច បដិសន្ធិក្ខណេ វត្ថុទសកំ កាយទសកន្តិ វីសតិ រូបានិ, តយោ ច អរូបិនោ ខន្ធាតិ ឯតេ តេវីសតិ ធម្មា វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូបន្តិ វេទិតព្ពា។ សភាវកានំ ភាវទសកំ បក្ខិបិត្វា តេត្តឹស, ឱបបាតិកសត្តេសុ ព្រហ្មកាយិកាទីនំ បដិសន្ធិក្ខណេ ចក្ខុសោតវត្ថុទសកានិ ជីវិតិន្ទ្រិយនវកញ្ចាតិ ឯកូនចត្តាលីស រូបានិ, តយោ ច អរូបិនោ ខន្ធាតិ ឯតេ ទ្វាចត្តាលីស ធម្មា វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូបំ។ កាមភវេ បន សេសឱបបាតិកានំ សំសេទជានំ វា សភាវកបរិបុណ្ណាយតនានំ បដិសន្ធិក្ខណេ

ចក្ខុសោតឃានជិវ្ហាកាយវត្ថុភាវទសកានីតិ សត្តតិ រូបានិ, តយោ ច អរូបិនោ ខន្ធាតិ ឯតេ តេសត្តតិ ធម្មា វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូបំ។ ឯស ឧក្កំសោ។ អវកំសេន បន តំតំទសកវិកលានំ តស្ស តស្ស វសេន ហាបេត្វា ហាបេត្វា បដិសន្ធិយំ វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូបសង្ខា វេទិតព្ពា។ អរូបីនំ បន តយោវ អរូបិនោ ខន្ធា, អសញ្ញានំ រូបតោ ជីវិតិន្ទ្រិយនវកមេវាតិ។ ឯស តាវ បដិសន្ធិយំ នយោ។

តត្ថ សិយា – កថំ បនេតំ ជានិតព្ពំ “បដិសន្ធិនាមរូបំ វិញ្ញាណបច្ចយា ហោតី”តិ? សុត្តតោ យុត្តិតោ ច។ សុត្តេ ហិ “ចិត្តានុបរិវត្តិនោ ធម្មា”តិអាទិនា (ធ. ស. ទុកមាតិកា ៦២) នយេន ពហុធា វេទនាទីនំ វិញ្ញាណបច្ចយតា សិទ្ធា។ យុត្តិតោ បន –

ចិត្តជេន ហិ រូបេន, ឥធ ទិដ្ឋេន សិជ្ឈតិ;
អទិដ្ឋស្សាបិ រូបស្ស, វិញ្ញាណំ បច្ចយោ ឥតិ។

នាមរូបបច្ចយា សឡាយតនន្តិ នាមំ វុត្តមេវ។ ឥធ បន រូបំ និយមតោ ចត្តារិ ភូតានិ ឆ វត្ថូនិ ជីវិតិន្ទ្រិយន្តិ ឯកាទសវិធំ។ សឡាយតនំ – ចក្ខាយតនំ, សោតាយតនំ, ឃានាយតនំ, ជិវ្ហាយតនំ, កាយាយតនំ, មនាយតនំ។

តត្ថ សិយា – កថំ បនេតំ ជានិតព្ពំ “នាមរូបំ សឡាយតនស្ស បច្ចយោ”តិ? នាមរូបភាវេ ភាវតោ។ តស្ស តស្ស ហិ នាមស្ស រូបស្ស ច ភាវេ តំ តំ អាយតនំ ហោតិ, ន អញ្ញថាតិ។

សឡាយតនបច្ចយា ផស្សោតិ –

“ឆឡេវ ផស្សា សង្ខេបា, ចក្ខុសម្ផស្សអាទយោ;
វិញ្ញាណមិវ ពាត្តឹស, វិត្ថារេន ភវន្តិ តេ”។

ផស្សបច្ចយា វេទនាតិ –

“ទ្វារតោ វេទនា វុត្តា, ចក្ខុសម្ផស្សជាទិកា;
ឆឡេវ តា បភេទេន, ឥធ ពាត្តឹស វេទនា”។

វេទនាបច្ចយា តណ្ហាតិ –

“រូបតណ្ហាទិភេទេន, ឆ តណ្ហា ឥធ ទីបិតា;
ឯកេកា តិវិធា តត្ថ, បវត្តាការតោ មតា។

“ទុក្ខី សុខំ បត្ថយតិ, សុខី ភិយ្យោបិ ឥច្ឆតិ;
ឧបេក្ខា បន សន្តត្តា, សុខមិច្ចេវ ភាសិតា។

“តណ្ហាយ បច្ចយា តស្មា, ហោន្តិ តិស្សោបិ វេទនា;
វេទនាបច្ចយា តណ្ហា, ឥតិ វុត្តា មហេសិនា”។

តណ្ហាបច្ចយា ឧបាទានន្តិ ចត្តារិ ឧបាទានានិ – កាមុបាទានំ, ទិដ្ឋុបាទានំ, សីលព្ពតុបាទានំ, អត្តវាទុបាទានំ។ **ឧបាទានបច្ចយា ភវោ**តិ ឥធ កម្មភវោ អធិប្បេតោ។ ឧបបត្តិភវោ បន បទុទ្ធារវសេន វុត្តោ។ **ភវបច្ចយា ជាតី**តិ កម្មភវបច្ចយា បដិសន្ធិខន្ធានំ បាតុភាវោ។

តត្ថ សិយា – កថំ បនេតំ ជានិតព្ពំ “ភវោ ជាតិយា បច្ចយោ”តិ ចេ? ពាហិរបច្ចយសមត្តេបិ ហីនបណីតាទិវិសេសទស្សនតោ។ ពាហិរានញ្ហិ ជនកជននិសុក្កសោណិតាហារាទីនំ បច្ចយានំ សមត្តេបិ សត្តានំ យមកានម្បិ សតំ ហីនប្បណីតតាទិវិសេសោ ទិស្សតិ។ សោ ច ន អហេតុកោ សព្ពទា ច សព្ពេសញ្ច អភាវតោ, ន កម្មភវតោ អញ្ញហេតុកោ តទភិនិព្ពត្តកសត្តានំ អជ្ឈត្តសន្តានេ អញ្ញស្ស ការណស្ស អភាវតោតិ កម្មភវហេតុកោយេវ។ កម្មញ្ហិ សត្តានំ ហីនប្បណីតតាទិវិសេសស្ស ហេតុ។ តេនាហ ភគវា – “កម្មំ សត្តេ វិភជតិ, យទិទំ ហីនប្បណីតតាយា”តិ (ម. និ. ៣.២៨៩)។

ជាតិបច្ចយា ជរាមរណន្តិអាទីសុ យស្មា អសតិ ជាតិយា ជរាមរណំ នាម សោកាទយោ វា ធម្មា ន ហោន្តិ, ជាតិយា បន សតិ ជរាមរណញ្ចេវ ជរាមរណសង្ខាតទុក្ខធម្មផុដ្ឋស្ស ច ពាលស្ស ជរាមរណាភិសម្ពន្ធា វា តេន តេន ទុក្ខធម្មេន ផុដ្ឋស្ស អនភិសម្ពន្ធា វា សោកាទយោ ច ធម្មា ហោន្តិ, តស្មា អយំ ជាតិ ជរាមរណស្ស ចេវ សោកាទីនញ្ច បច្ចយោ ហោតីតិ វេទិតព្វា។

សោ តថាភាវិតេន ចិត្តេនាតិអាទីសុ **បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណាយា**តិ ឯតស្ស ញាណស្ស អធិគមាយ, បត្តិយាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អនេកវិហិត**ន្តិ អនេកវិធំ នានប្បការំ, អនេកេហិ វា បការេហិ បវត្តិតំ, សំវណ្ណិតន្តិ អត្ថោ។ **បុព្ពេនិវាស**ន្តិ សមនន្តរាតីតំ ភវំ អាទឹ កត្វា តត្ថ តត្ថ និវុត្ថសន្តានំ។ **អនុស្សរតី**តិ ខន្ធបដិបាដិវសេន ចុតិបដិសន្ធិវសេន វា អនុគន្ត្វា អនុគន្ត្វា សរតិ។ ឥមញ្ហិ បុព្ពេនិវាសំ ឆ ជនា អនុស្សរន្តិ តិត្ថិយា បកតិសាវកា មហាសាវកា អគ្គសាវកា បច្ចេកពុទ្ធា ពុទ្ធាតិ។ តត្ថ **តិត្ថិយា** ចត្តាលីសំយេវ កប្បេ អនុស្សរន្តិ , ន តតោ បរំ។ កស្មា? ទុព្ពលបញ្ញត្តា។ តេសញ្ហិ នាមរូបបរិច្ឆេទវិរហិតត្តា ទុព្ពលា បញ្ញា ហោតិ។ **បកតិសាវកា** កប្បសតម្បិ កប្បសហស្សម្បិ អនុស្សរន្តិយេវ ពលវបញ្ញត្តា។ អសីតិ **មហាសាវកា** សតសហស្សកប្បេ អនុស្សរន្តិ។ ទ្វេ **អគ្គសាវកា** ឯកមសង្ខេយ្យំ កប្បសតសហស្សញ្ច។ **បច្ចេកពុទ្ធា** ទ្វេ អសង្ខេយ្យានិ សតសហស្សញ្ច។ ឯត្តកោ ហិ តេសំ អភិនីហារោ។ **ពុទ្ធានំ** បន បរិច្ឆេទោ នាម នត្ថិ។ តិត្ថិយា ច ខន្ធបដិបាដិមេវ សរន្តិ, បដិបាដឹ មុញ្ចិត្វា ចុតិបដិសន្ធិវសេន សរិតុំ ន សក្កោន្តិ។ យថា អន្ធា យដ្ឋឹ អមុញ្ចិត្វាវ គច្ឆន្តិ, ឯវំ តេ ខន្ធបដិបាដឹ អមុញ្ចិត្វាវ សរន្តិ។ បកតិសាវកា ខន្ធបដិបាដិយាបិ អនុស្សរន្តិ, ចុតិបដិសន្ធិវសេនាបិ សង្កមន្តិ, តថា អសីតិ មហាសាវកា។ ទ្វិន្នំ បន អគ្គសាវកានំ ខន្ធបដិបាដិកិច្ចំ នត្ថិ។ ឯកស្ស អត្តភាវស្ស ចុតឹ ទិស្វា បដិសន្ធឹ បស្សន្តិ, បុន អបរស្ស ចុតឹ ទិស្វា បដិសន្ធិន្តិ ឯវំ ចុតិបដិសន្ធិវសេនេវ សង្កមន្តា គច្ឆន្តិ, តថា បច្ចេកពុទ្ធា។ ពុទ្ធានំ បន នេវ ខន្ធបដិបាដិកិច្ចំ, ន ចុតិបដិសន្ធិវសេន សង្កមនកិច្ចំ អត្ថិ។ តេសញ្ហិ អនេកាសុ កប្បកោដីសុ ហេដ្ឋា វា ឧបរិ វា យំ យំ ឋានំ ឥច្ឆន្តិ, តំ តំ បាកដមេវ ហោតិ។ តស្មា អនេកាបិ កប្បកោដិយោ សង្ខិបិត្វា យំ យំ ឥច្ឆន្តិ, តត្ថ តត្ថេវ ឱក្កមន្តា សីហោក្កន្តវសេន គច្ឆន្តិ។ ឯវំ គច្ឆន្តានញ្ច នេសំ ញាណំ អន្តរន្តរាសុ ជាតីសុ អសជ្ជមានំ ឥច្ឆិតិច្ឆិតដ្ឋានមេវ គណ្ហាតិ។

ឥមេសុ បន ឆសុ បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរន្តេសុ តិត្ថិយានំ បុព្ពេនិវាសទស្សនំ ខជ្ជោបនកប្បភាសទិសំ ហុត្វា ឧបដ្ឋាតិ, បកតិសាវកានំ ទីបប្បភាសទិសំ, មហាសាវកានំ ឧក្កាបភាសទិសំ, អគ្គសាវកានំ ឱសធិតារកាបភាសទិសំ, បច្ចេកពុទ្ធានំ ចន្ទប្បភាសទិសំ។ ពុទ្ធានំ រស្មិសហស្សបដិមណ្ឌិតសរទសូរិយមណ្ឌលសទិសំ ហុត្វា ឧបដ្ឋាតិ។ តិត្ថិយានំ បុព្ពេនិវាសានុស្សរណំ អន្ធានំ យដ្ឋិកោដិគមនំ វិយ ហោតិ។ បកតិសាវកានំ ទណ្ឌកសេតុគមនំ វិយ, មហាសាវកានំ ជង្ឃសេតុគមនំ វិយ, អគ្គសាវកានំ សកដសេតុគមនំ វិយ, បច្ចេកពុទ្ធានំ ជង្ឃមគ្គគមនំ វិយ, ពុទ្ធានំ មហាសកដមគ្គគមនំ វិយ ហោតិ។ ឥមស្មឹ បន អធិការេ សាវកានំ បុព្ពេនិវាសានុស្សរណំ អធិប្បេតំ។

តស្មា ឯវំ អនុស្សរិតុកាមេន អាទិកម្មិកេន ភិក្ខុនា បច្ឆាភត្តំ បិណ្ឌបាតបដិក្កន្តេន រហោគតេន បដិសល្លីនេន បដិបាដិយា ចត្តារិ ឈានានិ សមាបជ្ជិត្វា អភិញ្ញាបាទកជ្ឈានតោ វុដ្ឋាយ វុត្តនយេន បដិច្ចសមុប្បាទំ បច្ចវេក្ខិត្វា សព្ពបច្ឆិមា និសជ្ជា អាវជ្ជិតព្វា។ តតោ អាសនបញ្ញាបនំ សេនាសនប្បវេសនំ បត្តចីវរបដិសាមនំ ភោជនកាលោ គាមតោ អាគមនកាលោ គាមេ បិណ្ឌាយ ចរិតកាលោ គាមំ បិណ្ឌាយ បវិដ្ឋកាលោ វិហារតោ និក្ខមនកាលោ ចេតិយពោធិវន្ទនកាលោ បត្តធោវនកាលោ បត្តបដិគ្គហណកាលោ បត្តបដិគ្គហណតោ យាវ មុខធោវនា កតកិច្ចំ បច្ចូសកាលេ កតកិច្ចំ, មជ្ឈិមយាមេ បឋមយាមេ កតកិច្ចន្តិ ឯវំ បដិលោមក្កមេន សកលំ រត្តិន្ទិវំ កតកិច្ចំ អាវជ្ជិតព្វំ។ ឯត្តកំ បន បកតិចិត្តស្សបិ បាកដំ ហោតិ, បរិកម្មសមាធិចិត្តស្ស បន អតិបាកដមេវ។ សចេ បនេត្ថ កិញ្ចិ ន បាកដំ ហោតិ, បុន បាទកជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ អាវជ្ជិតព្វំ។ ឯត្តកេន ទីបេ ជលិតេ វិយ បាកដំ ហោតិ ។ ឯវំ បដិលោមក្កមេនេវ ទុតិយទិវសេបិ តតិយចតុត្ថបញ្ចមទិវសេសុបិ ទសាហេបិ អឌ្ឍមាសេបិ មាសេបិ សំវច្ឆរេបិ កតកិច្ចំ អាវជ្ជិតព្វំ។ ឯតេនេវ ឧបាយេន ទស វស្សានិ វីសតិ វស្សានីតិ យាវ ឥមស្មឹ ភវេ អត្តនោ បដិសន្ធិ, តាវ អាវជ្ជន្តេន បុរិមភវេ ចុតិក្ខណេ បវត្តំ នាមរូបំ អាវជ្ជិតព្វំ។ បហោតិ ហិ បណ្ឌិតោ ភិក្ខុ បឋមវារេនេវ បដិសន្ធឹ ឧគ្ឃាដេត្វា ចុតិក្ខណេ នាមរូបំ អារម្មណំ កាតុំ។ យស្មា បន បុរិមភវេ នាមរូបំ អសេសំ និរុទ្ធំ, ឥធ អញ្ញំ ឧប្បន្នំ, តស្មា តំ ឋានំ អាហុន្ទរិកំ អន្ធតមមិវ ហោតិ សុទុទ្ទសំ ទុប្បញ្ញេន។ តេនាបិ “ន សក្កោមហំ បដិសន្ធឹ ឧគ្ឃាដេត្វា ចុតិក្ខណេ នាមរូបារម្មណំ កាតុ”ន្តិ ធុរនិក្ខេបោ ន កាតព្វោ។ តទេវ បន បាទកជ្ឈានំ បុនប្បុនំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ វុដ្ឋាយ តំ ឋានំ អាវជ្ជិតព្វំ។

ឯវំ ករោន្តោ ហិ សេយ្យថាបិ នាម ពលវា បុរិសោ កូដាគារកណ្ណិកត្ថាយ មហារុក្ខំ ឆិន្ទន្តោ សាខាបលាសច្ឆេទនមត្តេនេវ ផរសុធារាយ វិបន្នាយ មហារុក្ខំ ឆិន្ទិតុំ អសក្កោន្តោបិ ធុរនិក្ខេបំ អកត្វាវ

កម្មារសាលំ គន្ត្វា តិខិណំ ផរសុំ ការាបេត្វា បុន អាគន្ត្វា ឆិន្ទេយ្យ, បុន វិបន្នាយ ច បុនបិ តថេវ ការេត្វា ឆិន្ទេយ្យ, សោ ឯវំ ឆិន្ទន្តោ ឆិន្ទស្ស ឆិន្ទស្ស បុន ឆេត្តព្ពាភាវតោ អឆិន្នស្ស ច ឆេទនតោ នចិរស្សេវ មហារុក្ខំ បាតេយ្យ, ឯវមេវ បាទកជ្ឈានា វុដ្ឋាយ បុព្ពេ អាវជ្ជិតំ អនាវជ្ជិត្វា បដិសន្ធិមេវ អាវជ្ជន្តោ តំ នចិរស្សេវ បដិសន្ធី ឧគ្ឃាដេត្វា ចុតិក្ខណេ នាមរូបំ អារម្មណំ ករេយ្យាតិ។ តត្ថ បច្ឆិមនិសជ្ជតោ បភុតិ យាវ បដិសន្ធិតោ អារម្មណំ កត្វា បវត្តំ ញាណំ បុព្ពេនិវាសញាណំ នាម ន ហោតិ, តំ បន បរិកម្មសមាធិញាណំ នាម ហោតិ។ “អតីតំសញាណ”ន្តិ បេតំ ឯកេ វទន្តិ ។ តំ អតីតំសញាណស្ស រូបាវចរត្តា រូបាវចរំ សន្ធាយ វចនំ ន យុជ្ជតិ។ យទា បនស្ស ភិក្ខុនោ បដិសន្ធី អតិក្កម្ម ចុតិក្ខណេ បវត្តំ នាមរូបំ អារម្មណំ កត្វា មនោទ្វារាវជ្ជនំ ឧប្បជ្ជិត្វា បុព្ពេ វុត្តនយេន អប្បនាចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ, តទាស្ស តេន ចិត្តេន សម្បយុត្តំ ញាណំ បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណំ នាម។ តេន ញាណេន សម្បយុត្តាយ សតិយា បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរតិ។

តត្ថ **សេយ្យថិទ**ន្តិ អារទ្ធប្បការទស្សនត្ថេ និបាតោ។ តេនេវ យ្វាយំ បុព្ពេនិវាសោ អារទ្ធោ, តស្ស បការប្បភេទំ ទស្សេន្តោ **ឯកម្បិ ជាតិ**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឯកម្បិ ជាតិ**ន្តិ ឯកម្បិ បដិសន្ធិមូលំ ចុតិបរិយោសានំ ឯកភវបរិយាបន្នំ ខន្ធសន្តានំ។ ឯស នយោ **ទ្វេបិ ជាតិយោ**តិអាទីសុ។ **អនេកេបិ សំវដ្ដកប្បេ**តិអាទីសុ បន បរិហាយមានោ កប្បោ សំវដ្ដកប្បោ តទា សព្ពេសំ ព្រហ្មលោកេ សន្និបតនតោ។ វឌ្ឍមានោ កប្បោ វិវដ្ដកប្បោ តទា ព្រហ្មលោកតោ សត្តានំ វិវដ្ដនតោ។ តត្ថ សំវដ្ដេន សំវដ្ដដ្ឋាយី គហិតោ ហោតិ តំមូលកត្តា។ វិវដ្ដេន ច វិវដ្ដដ្ឋាយី។ ឯវញ្ហិ សតិ “ចត្តារិមានិ, ភិក្ខវេ, កប្បស្ស អសង្ខ្យេយ្យានិ។ កតមានិ ចត្តារិ? យទា, ភិក្ខវេ, កប្បោ សំវដ្តតិ, តំ ន សុករំ សង្ខាតុំ។ យទា, ភិក្ខវេ, កប្បោ សំវដ្ដោ តិដ្ឋតិ...បេ.... យទា, ភិក្ខវេ, កប្បោ វិវដ្តតិ...បេ.... យទា, ភិក្ខវេ, កប្បោ វិវដ្តោ តិដ្ឋតិ, តំ ន សុករំ សង្ខាតុ”ន្តិ (អ. និ. ៤.១៥៦) វុត្តានិ ចត្តារិ អសង្ខេយ្យានិ បរិគ្គហិតានិ ហោន្តិ។

តត្ថ តយោ សំវដ្ដា – តេជោសំវដ្ដោ, អាបោសំវដ្ដោ, វាយោសំវដ្ដោតិ។ តិស្សោ សំវដ្ដសីមា – អាភស្សរា, សុភកិណ្ហា, វេហប្ផលាតិ។ យទា កប្បោ តេជេន សំវដ្តតិ, អាភស្សរតោ ហេដ្ឋា អគ្គិនា ឌយ្ហតិ។ យទា អាបេន សំវដ្តតិ, សុភកិណ្ហតោ ហេដ្ឋា ឧទកេន វិលីយតិ។ យទា វាយុនា សំវដ្តតិ, វេហប្ផលតោ ហេដ្ឋា វាតេន វិទ្ធំសីយតិ។ វិត្ថារតោ បន សទាបិ ឯកំ ពុទ្ធក្ខេត្តំ វិនស្សតិ។ ពុទ្ធក្ខេត្តំ នាម តិវិធំ ហោតិ – ជាតិក្ខេត្តំ, អាណាក្ខេត្តំ, វិសយក្ខេត្តញ្ច។ តត្ថ **ជាតិក្ខេត្តំ** ទសសហស្សចក្កវាឡបរិយន្តំ ហោតិ, យំ តថាគតស្ស បដិសន្ធិគហណាទីសុ កម្បតិ។ **អាណាក្ខេត្តំ** កោដិសតសហស្សចក្កវាឡបរិយន្តំ, យត្ថ រតនបរិត្តំ, ខន្ធបរិត្តំ, ធជគ្គបរិត្តំ, អាដានាដិយបរិត្តំ , មោរបរិត្តន្តិ ឥមេសំ បរិត្តានំ អានុភាវោ វត្តតិ។ **វិសយក្ខេត្តំ** អនន្តមបរិមាណំ, យំ “យាវតា វា បន អាកង្ខេយ្យា”តិ (អ. និ. ៣.៨១) វុត្តំ។ តត្ថ យំ យំ តថាគតោ អាកង្ខតិ, តំ តំ ជានាតិ។ ឯវមេតេសុ តីសុ ពុទ្ធក្ខេត្តេសុ ឯកំ អាណាក្ខេត្តំ វិនស្សតិ, តស្មិំ បន វិនស្សន្តេ ជាតិក្ខេត្តំ វិនដ្ឋមេវ ហោតិ, វិនស្សន្តញ្ច ឯកតោវ វិនស្សតិ, សណ្ឋហន្តញ្ច ឯកតោវ សណ្ឋហតិ។

តស្សេវំ វិនាសោ ច សណ្ឋហនញ្ច វេទិតព្ពំ – យស្មិំ សមយេ កប្បោ អគ្គិនា នស្សតិ, អាទិតោវ កប្បវិនាសកមហាមេឃោ វុដ្ឋហិត្វា កោដិសតសហស្សចក្កវាឡេ ឯកំ មហាវស្សំ វស្សតិ។ មនុស្សា តុដ្ឋា សព្ពពីជានិ នីហរិត្វា វបន្តិ។ សស្សេសុ បន គោខាយិតកមត្តេសុ ជាតេសុ គទ្រភរវំ រវន្តោ ឯកពិន្ទុមត្តម្បិ ន វស្សតិ, តទា បច្ឆិន្នំ បច្ឆិន្នមេវ វស្សំ ហោតិ។ វស្សូបជីវិនោ សត្តា កមេន ព្រហ្មលោកេ និព្ពត្តន្តិ, បុប្ផផលូបជីវិនិយោ ច ទេវតា។ ឯវំ ទីឃេ អទ្ធានេ វីតិវត្តេ តត្ថ តត្ថ ឧទកំ បរិក្ខយំ គច្ឆតិ។ អថានុក្កមេន មច្ឆកច្ឆបាបិ កាលំ កត្វា ព្រហ្មលោកេ និព្ពត្តន្តិ, នេរយិកសត្តាបិ។ តត្ថ “នេរយិកា សត្តមសូរិយបាតុភាវេ វិនស្សន្តី”តិ ឯកេ។ ឈានំ វិនា នត្ថិ ព្រហ្មលោកេ និព្ពត្តិ, ឯតេសញ្ច កេចិ ទុព្ភិក្ខបីឡិតា, កេចិ អភព្ពា ឈានាធិគមាយ, តេ កថំ តត្ថ និព្ពត្តន្តីតិ? ទេវលោកេ បដិលទ្ធជ្ឈានវសេន។ តទា ហិ “វស្សសតសហស្សស្ស អច្ចយេន កប្បវុដ្ឋានំ ភវិស្សតី”តិ លោកព្យូហា នាម កាមាវចរទេវា មុត្តសិរា វិកិណ្ណកេសា រុទមុខា អស្សូនិ ហត្ថេហិ បុញ្ឆមានា រត្តវត្ថនិវត្ថា អតិវិយ វិរូបវេសធារិនោ ហុត្វា មនុស្សបថេ វិចរន្តា ឯវំ អារោចេន្តិ – “មារិសា, មារិសា, ឥតោ វស្សសតសហស្សស្ស អច្ចយេន កប្បវុដ្ឋានំ ភវិស្សតិ, អយំ លោកោ វិនស្សិស្សតិ, មហាសមុទ្ទោបិ ឧស្សុស្សិស្សតិ, អយញ្ច មហាបថវី សិនេរុ ច បព្ពតរាជា ឧឌ្ឍយ្ហិស្សន្តិ វិនស្សិស្សន្តិ, យាវ ព្រហ្មលោកា លោកវិនាសោ ភវិស្សតិ។ មេត្តំ, មារិសា, ភាវេថ។ ករុណំ... មុទិតំ... ឧបេក្ខំ, មារិសា, ភាវេថ។ មាតរំ ឧបដ្ឋហថ, បិតរំ ឧបដ្ឋហថ, កុលេ ជេដ្ឋាបចាយិនោ ហោថា”តិ។ តេសំ វចនំ សុត្វា យេភុយ្យេន មនុស្សា ច ភុម្មា ទេវា ច សំវេគជាតា អញ្ញមញ្ញំ មុទុចិត្តា ហុត្វា មេត្តាទីនិ បុញ្ញានិ ករិត្វា ទេវលោកេ និព្ពត្តន្តិ។ តត្ថ ទិព្ពសុធាភោជនំ ភុញ្ជិត្វា វាយោកសិណេ បរិកម្មំ កត្វា ឈានំ បដិលភន្តិ។ តទញ្ញេ បន អបរាបរិយវេទនីយេន កម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តន្តិ។ អបរាបរិយវេទនីយកម្មរហិតោ ហិ សំសារេ សំសរន្តោ នាម សត្តោ នត្ថិ។ តេបិ តត្ថ តថេវ ឈានំ បដិលភន្តិ។ ឯវំ ទេវលោកេ បដិលទ្ធជ្ឈានវសេន សព្ពេបិ ព្រហ្មលោកេ និព្ពត្តន្តីតិ។

វស្សបរិច្ឆេទតោ បន ឧទ្ធំ ទីឃស្ស អទ្ធុនោ អច្ចយេន ទុតិយោ សូរិយោ បាតុភវតិ, តស្មឹ បាតុភូតេ នេវ រត្តិបរិច្ឆេទោ, ន ទិវាបរិច្ឆេទោ បញ្ញាយតិ។ ឯកោ សូរិយោ ឧទេតិ, ឯកោ អត្ថំ គច្ឆតិ, អវិច្ឆិន្នសូរិយសន្តាបោវ លោកោ ហោតិ។ យថា ច បកតិសូរិយេ សូរិយទេវបុត្តោ ហោតិ, ឯវំ កប្បវិនាសកសូរិយេ នត្ថិ។ តត្ថ បកតិសូរិយេ វត្តមានេ អាកាសេ វលាហកាបិ ធូមសិខាបិ ចរន្តិ។ កប្បវិនាសកសូរិយេ វត្តមានេ វិគតធូមវលាហកំ អាទាសមណ្ឌលំ វិយ និម្មលំ នភំ ហោតិ។ ឋបេត្វា បញ្ច មហានទិយោ សេសកុន្នទីអាទីសុ ឧទកំ សុស្សតិ។

តតោបិ ទីឃស្ស អទ្ធុនោ អច្ចយេន តតិយោ សូរិយោ បាតុភវតិ, យស្ស បាតុភាវា មហានទិយោបិ សុស្សន្តិ។

តតោបិ ទីឃស្ស អទ្ធុនោ អច្ចយេន ចតុត្ថោ សូរិយោ បាតុភវតិ, យស្ស បាតុភាវា ហិមវតិ មហានទីនំ បភវា – “សីហបបាតនោ, ហំសបាតនោ, កណ្ណមុណ្ឌកោ, រថការទហោ, អនោតត្តទហោ, ឆទ្ទន្តទហោ, កុណាលទហោ”តិ ឥមេ សត្ត មហាសរា សុស្សន្តិ។

តតោបិ ទីឃស្ស អទ្ធុនោ អច្ចយេន បញ្ចមោ សូរិយោ បាតុភវតិ, យស្ស បាតុភាវា អនុបុព្ពេន មហាសមុទ្ទេ អង្គុលិបព្ពតេមនមត្តម្បិ ឧទកំ ន សណ្ឋាតិ។

តតោបិ ទីឃស្ស អទ្ធុនោ អច្ចយេន ឆដ្ឋោ សូរិយោ បាតុភវតិ, យស្ស បាតុភាវា សកលចក្កវាឡំ ឯកធូមំ ហោតិ បរិយាទិន្នសិនេហំ ធូមេន។ យថា ចិទំ, ឯវំ កោដិសតសហស្សចក្កវាឡានិបិ។

តតោបិ ទីឃស្ស អទ្ធុនោ អច្ចយេន សត្តមោ សូរិយោ បាតុភវតិ, យស្ស បាតុភាវា សកលចក្កវាឡំ ឯកជាលំ ហោតិ សទ្ធឹ កោដិសតសហស្សចក្កវាឡេហិ។ យោជនសតិកាទិភេទានិ សិនេរុកូដានិបិ បលុជ្ជិត្វា អាកាសេយេវ អន្តរធាយន្តិ។ សា អគ្គិជាលា ឧដ្ឋហិត្វា ចាតុមហារាជិកេ គណ្ហាតិ។ តត្ថ កនកវិមានរតនវិមានមណិវិមានានិ ឈាបេត្វា តាវតិំសភវនំ គណ្ហាតិ។ ឯតេនេវ ឧបាយេន យាវ បឋមជ្ឈានភូមឹ គណ្ហាតិ។ តត្ថ តយោបិ។ ព្រហ្មលោកេ ឈាបេត្វា អាភស្សរេ អាហច្ច តិដ្ឋតិ។ សា យាវ អណុមត្តម្បិ សង្ខារគតំ អត្ថិ, តាវ ន និព្ពាយតិ។ សព្ពសង្ខារបរិក្ខយា បន សប្បិតេលឈាបនគ្គិសិខា វិយ ឆារិកម្បិ អនវសេសេត្វា និព្ពាយតិ។ ហេដ្ឋាអាកាសេន សហ ឧបរិអាកាសោ ឯកោ ហោតិ មហន្ធការោ។

អថ ទីឃស្ស អទ្ធុនោ អច្ចយេន មហាមេឃោ ឧដ្ឋហិត្វា បឋមំ សុខុមំ សុខុមំ វស្សតិ។ អនុបុព្ពេន កុមុទនាឡយដ្ឋិមុសលតាលក្ខន្ធាទិប្បមាណាហិ ធារាហិ វស្សន្តោ កោដិសតសហស្សចក្កវាឡេសុ សព្ពំ ទឌ្ឍដ្ឋានំ បូរេត្វា អន្តរធាយតិ។ តំ ឧទកំ ហេដ្ឋា ច តិរិយញ្ច វាតោ សមុដ្ឋហិត្វា ឃនំ ករោតិ បរិវដុមំ បទុមិនិបត្តេ ឧទកពិន្ទុសទិសំ។ កថំ តាវ មហន្តំ ឧទករាសឹ ឃនំ ករោតីតិ ចេ? វិវរសម្បទានតោ។ តំ ហិស្ស តហឹ តហឹ វិវរំ ទេតិ។ តំ ឯវំ វាតេន សម្បិណ្ឌិយមានំ ឃនំ ករិយមានំ បរិក្ខយមានំ អនុបុព្ពេន ហេដ្ឋា ឱតរតិ។ ឱតិណ្ណេ ឱតិណ្ណេ ឧទកេ ព្រហ្មលោកដ្ឋានេ ព្រហ្មលោកា, ឧបរិ ចតុកាមាវចរទេវលោកដ្ឋានេ ច ទេវលោកា បាតុភវន្តិ។ បុរិមបថវិដ្ឋានំ ឱតិណ្ណេ បន ពលវវាតា ឧប្បជ្ជន្តិ។ តេ តំ បិហិតទ្វារេ ធមករណេ ឋិតឧទកមិវ និរុស្សាសំ កត្វា រុម្ភន្តិ។ មធុរោទកំ បរិក្ខយំ គច្ឆមានំ ឧបរិ រសបថវឹ សមុដ្ឋាបេតិ។ សា វណ្ណសម្បន្នា ចេវ ហោតិ គន្ធរសសម្បន្នា ច និរុទកបាយាសស្ស ឧបរិ បដលំ វិយ។ តទា ច អាភស្សរព្រហ្មលោកេ បឋមតរាភិនិព្ពត្តា សត្តា អាយុក្ខយា វា បុញ្ញក្ខយា វា តតោ ចវិត្វា ឥធូបបជ្ជន្តិ។ តេ ហោន្តិ សយំបភា អន្តលិក្ខចរា។ តេ **អគ្គញ្ញសុត្តេ** (ទី. និ. ៣.១២០) វុត្តនយេន តំ រសបថវឹ សាយិត្វា តណ្ហាភិភូតា អាលុប្បការកំ បរិភុញ្ជិតុំ ឧបក្កមន្តិ។

អថ តេសំ សយំបភា អន្តរធាយតិ, អន្ធការោ ហោតិ។ តេ អន្ធការំ ទិស្វា ភាយន្តិ។ តតោ នេសំ ភយំ នាសេត្វា សូរភាវំ ជនយន្តំ បរិបុណ្ណបញ្ញាសយោជនំ សូរិយមណ្ឌលំ បាតុភវតិ។ តេ តំ ទិស្វា “អាលោកំ បដិលភិម្ហា”តិ ហដ្ឋតុដ្ឋា ហុត្វា “អម្ហាកំ ភីតានំ ភយំ នាសេត្វា សូរភាវំ ជនយន្តោ ឧដ្ឋិតោ, តស្មា សូរិយោ ហោតូ”តិ សូរិយោត្វេវស្ស នាមំ ករោន្តិ។ អថ សូរិយេ ទិវសំ អាលោកំ កត្វា អត្ថង្គតេ “យម្បិ អាលោកំ លភិម្ហ, សោបិ នោ នដ្ឋោ”តិ បុន ភីតា ហោន្តិ, តេសំ ឯវំ ហោតិ “សាធុ វតស្ស សចេ អញ្ញំ អាលោកំ លភេយ្យាមា”តិ។ តេសំ ចិត្តំ ញត្វា វិយ ឯកូនបញ្ញាសយោជនំ ចន្ទមណ្ឌលំ បាតុភវតិ។ តេ តំ ទិស្វា ភិយ្យោសោមត្តាយ ហដ្ឋតុដ្ឋា ហុត្វា “អម្ហាកំ ឆន្ទំ ញត្វា វិយ ឧដ្ឋិតោ, តស្មា ចន្ទោ ហោតូ”តិ ចន្ទោត្វេវស្ស នាមំ ករោន្តិ។

ឯវំ ចន្ទិមសូរិយេសុ បាតុភូតេសុ នក្ខត្តានិ តារករូបានិ បាតុភវន្តិ។ តតោ បភុតិ រត្តិន្ទិវា បញ្ញាយន្តិ អនុក្កមេន ច មាសឌ្ឍមាសឧតុសំវច្ឆរា។ ចន្ទិមសូរិយានំ បន បាតុភូតទិវសេយេវ សិនេរុចក្កវាឡហិមវន្តបព្ពតា បាតុភវន្តិ ។ តេ ច ខោ អបុព្ពំ អចរិមំ ផគ្គុណបុណ្ណមទិវសេយេវ បាតុភវន្តិ។ កថំ? យថា នាម កង្គុភត្តេ បច្ច

មានេ ឯកប្បហារេនេវ បុព្ពុឡកា ឧដ្ឋហន្តិ, ឯកេ បទេសា ថូបថូបា ហោន្តិ, ឯកេ និន្នទិន្នា ឯកេ សមសមា, ឯវមេវ ថូបថូបដ្ឋានេ បព្ពតា ហោន្តិ និន្នទិន្នដ្ឋានេ សមុទ្ទា សមសមដ្ឋានេ ទីបាតិ។

អថ តេសំ សត្តានំ រសបថវឹ បរិភុញ្ជន្តានំ កមេន ឯកច្ចេ វណ្ណវន្តោ, ឯកច្ចេ ទុព្ពណ្ណា ហោន្តិ។ តត្ថ វណ្ណវន្តោ ទុព្ពណ្ណេ អតិមញ្ញន្តិ។ តេសំ អតិមានបច្ចយា សា រសបថវី អន្តរធាយតិ, ភូមិបប្បដកោ បាតុភវតិ។ អថ តេសំ តេនេវ នយេន សោបិ អន្តរធាយតិ, បទាលតា បាតុភវតិ។ តេនេវ នយេន សាបិ អន្តរធាយតិ, អកដ្ឋបាកោ សាលិ បាតុភវតិ អកណោ អថុសោ សុទ្ធោ សុគន្ធោ តណ្ឌុលប្ផលោ។ តតោ នេសំ ភាជនានិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ តេ សាលឹ ភាជនេ ឋបេត្វា បាសាណបិដ្ឋិយំ ឋបេន្តិ។ សយមេវ ជាលាសិខា ឧដ្ឋហិត្វា តំ បចតិ។ សោ ហោតិ ឱទនោ សុមនជាតិបុប្ផសទិសោ។ ន តស្ស សូបេន វា ព្យញ្ជនេន វា ករណីយំ អត្ថិ, យំ យំ រសំ ភុញ្ជិតុកាមា ហោន្តិ, តំ តំ រសោវ ហោតិ។ តេសំ តំ ឱឡារិកំ អាហារំ អាហរយតំ តតោ បភុតិ មុត្តករីសំ សញ្ជាយតិ។ អថ នេសំ តស្ស និក្ខមនត្ថាយ វណមុខានិ បភិជ្ជន្តិ ។ បុរិសស្ស បុរិសភាវោ, ឥត្ថិយា ឥត្ថិភាវោ បាតុភវតិ។ តត្រ សុទំ ឥត្ថី បុរិសំ, បុរិសោ ច ឥត្ថឹ អតិវេលំ ឧបនិជ្ឈាយតិ។ តេសំ អតិវេលំ ឧបនិជ្ឈាយនបច្ចយា កាមបរិឡាហោ ឧប្បជ្ជតិ។ តតោ មេថុនំ ធម្មំ បដិសេវន្តិ។ តេ អសទ្ធម្មបដិសេវនបច្ចយា វិញ្ញូហិ គរហិយមានា វិហេឋិយមានា តស្ស អសទ្ធម្មស្ស បដិច្ឆាទនហេតុ អគារានិ ករោន្តិ។ តេ អគារំ អជ្ឈាវសមានា អនុក្កមេន អញ្ញតរស្ស អលសជាតិកស្ស សត្តស្ស ទិដ្ឋានុគតឹ អាបជ្ជន្តា សន្និធឹ ករោន្តិ។ តតោ បភុតិ កណោបិ ថុសោបិ តណ្ឌុលំ បរិយោនទ្ធតិ, លាយិតដ្ឋានម្បិ ន បដិវិរូហតិ។ តេ សន្និបតិត្វា អនុត្ថុនន្តិ “បាបកា វត ភោ ធម្មា សត្តេសុ បាតុភូតា, មយញ្ហិ បុព្ពេ មនោមយា អហុម្ហា”តិ **អគ្គញ្ញសុត្តេ** (ទី. និ. ៣.១២៨) វុត្តនយេន វិត្ថារេតព្ពំ។ តតោ មរិយាទំ ឋបេន្តិ។

អថ អញ្ញតរោ សត្តោ អញ្ញស្ស ភាគំ អទិន្នំ អាទិយតិ។ តំ ទ្វិក្ខត្តុំ បរិភាសិត្វា តតិយវារេ បាណិលេឌ្ឌុទណ្ឌេហិ បហរន្តិ។ តេ ឯវំ អទិន្នាទានគរហមុសាវាទទណ្ឌាទានេសុ ឧប្បន្នេសុ សន្និបតិត្វា ចិន្តយន្តិ “យំនូន មយំ ឯកំ សត្តំ សម្មន្នេយ្យាម, យោ នោ សម្មា ខីយិតព្ពំ ខីយេយ្យ, គរហិតព្ពំ គរហេយ្យ, បព្ពាជេតព្ពំ បព្ពាជេយ្យ។ មយំ បនស្ស សាលីនំ ភាគំ អនុបទស្សាមា”តិ។ ឯវំ កតសន្និដ្ឋានេសុ បន សត្តេសុ ឥមស្មឹ តាវ កប្បេ អយមេវ ភគវា ពោធិសត្តភូតោ តេន សមយេន តេសុ សត្តេសុ អភិរូបតរោ ច ទស្សនីយតរោ ច មហេសក្ខតរោ ច ពុទ្ធិសម្បន្នោ បដិពលោ និគ្គហបគ្គហំ កាតុំ។ តេ តំ ឧបសង្កមិត្វា យាចិត្វា សម្មន្នឹសុ។ សោ “តេន មហាជនេន សម្មតោតិ **មហាសម្មតោ**, ខេត្តានំ អធិបតីតិ **ខត្តិយោ**, ធម្មេន សមេន បរេ រញ្ជេតីតិ **រាជា**”តិ តីហិ នាមេហិ បញ្ញាយិត្ថ។ យញ្ហិ លោកេ អច្ឆរិយដ្ឋានំ, ពោធិសត្តោវ តត្ថ អាទិបុរិសោតិ។ ឯវំ ពោធិសត្តំ អាទឹ កត្វា ខត្តិយមណ្ឌលេ សណ្ឋិតេ អនុបុព្ពេន ព្រាហ្មណាទយោបិ វណ្ណា សណ្ឋហឹសុ។ តត្ថ កប្បវិនាសកមហាមេឃតោ យាវ ជាលូបច្ឆេទោ, ឥទមេកមសង្ខេយ្យំ **សំវដ្ដោ**តិ វុច្ចតិ។ កប្បវិនាសកជាលូបច្ឆេទតោ យាវ កោដិសតសហស្សចក្កវាឡបរិបូរកោ សម្បត្តិមហាមេឃោ, ឥទំ ទុតិយមសង្ខេយ្យំ **សំវដ្ដដ្ឋាយី**តិ វុច្ចតិ។ សម្បត្តិមហាមេឃតោ យាវ ចន្ទិមសូរិយបាតុភាវោ, ឥទំ តតិយមសង្ខេយ្យំ **វិវដ្ដោ**តិ វុច្ចតិ។ ចន្ទិមសូរិយបាតុភាវតោ យាវ បុន កប្បវិនាសកមហាមេឃោ, ឥទំ ចតុត្ថមសង្ខេយ្យំ **វិវដ្ដដ្ឋាយី**តិ វុច្ចតិ។ ឥមានិ ចត្តារិ អសង្ខេយ្យានិ ឯកោ មហាកប្បោ ហោតិ។ ឯវំ តាវ អគ្គិនា វិនាសោ ច សណ្ឋហនញ្ច វេទិតព្ពំ។

យស្មឹ បន សមយេ កប្បោ ឧទកេន នស្សតិ, អាទិតោវ កប្បវិនាសកមហាមេឃោ ឧដ្ឋហិត្វាតិ បុព្ពេ វុត្តនយេនេវ វិត្ថារេតព្ពំ។ អយំ បន វិសេសោ – យថា តត្ថ ទុតិយោ សូរិយោ, ឯវមិធ កប្បវិនាសកោ ខារូទកមហាមេឃោ ឧដ្ឋាតិ។ សោ អាទិតោ សុខុមំ សុខុមំ វស្សន្តោ អនុក្កមេន មហាធារាហិ កោដិសតសហស្សចក្កវាឡានំ បូរេន្តោ វស្សតិ។ ខារូទកេន ផុដ្ឋផុដ្ឋា បថវីបព្ពតាទយោ វិលីយន្តិ។ ឧទកំ សមន្តតោ វាតេហិ ធារីយតិ។ បថវិតោ យាវ ទុតិយជ្ឈានភូមឹ ឧទកំ គណ្ហាតិ, តត្ថ តយោបិ ព្រហ្មលោកេ វិលីយាបេត្វា សុភកិណ្ហេ អាហច្ច តិដ្ឋតិ។ តំ យាវ អណុមត្តម្បិ សង្ខារគតំ អត្ថិ, តាវ ន វូបសម្មតិ។

ឧទកានុគតំ បន សព្ពសង្ខារគតំ អភិភវិត្វា សហសា វូបសម្មតិ, អន្តរធានំ គច្ឆតិ។ ហេដ្ឋាអាកាសេន សហ ឧបរិអាកាសោ ឯកោ ហោតិ មហន្ធការោតិ សព្ពំ វុត្តសទិសំ។ កេវលំ បនិធ អាភស្សរព្រហ្មលោកំ អាទឹ កត្វា លោកោ បាតុភវតិ។ សុភកិណ្ហតោ ច ចវិត្វា អាភស្សរដ្ឋានាទីសុ សត្តា និព្ពត្តន្តិ។ តត្ថ កប្បវិនាសកមហាមេឃតោ យាវ កប្បវិនាសកខារូទកូបច្ឆេទោ, ឥទមេកំ អសង្ខេយ្យំ។ ឧទកូបច្ឆេទតោ យាវ សម្បត្តិមហាមេឃោ, ឥទំ ទុតិយមសង្ខេយ្យំ។ សម្បត្តិមហាមេឃតោ…បេ.… ឥមានិ ចត្តារិ អសង្ខេយ្យានិ ឯកោ មហាកប្បោ ហោតិ។ ឯវំ ឧទកេន វិនាសោ ច សណ្ឋហនញ្ច វេទិតព្ពំ។

យស្មឹ បន សមយេ កប្បោ វាតេន វិនស្សតិ, អាទិតោវ កប្បវិនាសកមហាមេឃោ វុដ្ឋហិត្វាតិ បុព្ពេ វុត្តនយេនេវ វិត្ថារេតព្ពំ។ អយំ បន វិសេសោ – យថា តត្ថ ទុតិយសូរិយោ, ឯវមិធ កប្បវិនាសនត្ថំ វាតោ

សមុដ្ឋាតិ។ សោ បឋមំ ថូលរជំ ឧដ្ឋាបេតិ, តតោ សណ្ហរជំ សុខុមវាលិកំ ថូលវាលិកំ សក្ខរបាសាណាទយោតិ យាវ កូដាគារមត្តេ បាសាណេ វិសមដ្ឋានេ ឋិតមហារុក្ខេ ច ឧដ្ឋាបេតិ។ តេ បថវិតោ នភមុគ្គតា ន បុន បតន្តិ, តត្ថេវ ចុណ្ណវិចុណ្ណា ហុត្វា អភាវំ គច្ឆន្តិ។ អថានុក្កមេន ហេដ្ឋាមហាបថវិយា វាតោ សមុដ្ឋហិត្វា បថវឹ បរិវត្តេត្វា ឧទ្ធំ មូលំ កត្វា អាកាសេ ខិបតិ។ យោជនសតប្បមាណា បថវិប្បទេសា ទ្វិយោជនតិយោជនចតុយោជនបញ្ចយោជនសតប្បមាណាបិ ភិជ្ជិត្វា វាតវេគុក្ខិត្តា អាកាសេយេវ ចុណ្ណវិចុណ្ណា ហុត្វា អភាវំ គច្ឆន្តិ។ ចក្កវាឡបព្ពតម្បិ សិនេរុបព្ពតម្បិ វាតោ ឧក្ខិបិត្វា អាកាសេ ខិបតិ។ តេ អញ្ញមញ្ញំ អភិហន្ត្វា ចុណ្ណវិចុណ្ណា ហុត្វា វិនស្សន្តិ។ ឯតេនេវ ឧបាយេន ភូមដ្ឋកវិមានានិ ច អាកាសដ្ឋកវិមានានិ ច វិនាសេន្តោ ឆ កាមាវចរទេវលោកេ វិនាសេត្វា កោដិសតសហស្សចក្កវាឡានិ វិនាសេតិ។ តត្ថ ចក្កវាឡា ចក្កវាឡេហិ, ហិមវន្តា ហិមវន្តេហិ, សិនេរូ សិនេរូហិ អញ្ញមញ្ញំ សមាគន្ត្វា ចុណ្ណវិចុណ្ណា ហុត្វា វិនស្សន្តិ។ បថវិតោ យាវ តតិយជ្ឈានភូមឹ វាតោ គណ្ហាតិ, តត្ថ តយោ ព្រហ្មលោកេ វិនាសេត្វា វេហប្ផលេ អាហច្ច តិដ្ឋតិ។ ឯវំ សព្ពសង្ខារគតំ វិនាសេត្វា សយម្បិ វិនស្សតិ។ ហេដ្ឋាអាកាសេន សហ ឧបរិអាកាសោ ឯកោ ហោតិ មហន្ធការោតិ សព្ពំ វុត្តសទិសំ។ ឥធ បន សុភកិណ្ហព្រហ្មលោកំ អាទឹ កត្វា លោកោ បាតុភវតិ។ វេហប្ផលតោ ច ចវិត្វា សុភកិណ្ហដ្ឋានាទីសុ សត្តា និព្ពត្តន្តិ។ តត្ថ កប្បវិនាសកមហាមេឃតោ យាវ កប្បវិនាសកវាតូបច្ឆេទោ, ឥទមេកំ អសង្ខេយ្យំ។ វាតូបច្ឆេទតោ យាវ សម្បត្តិមហាមេឃោ, ឥទំ ទុតិយមសង្ខេយ្យំ…បេ…. ឥមានិ ចត្តារិ អសង្ខេយ្យានិ ឯកោ មហាកប្បោ ហោតិ។ ឯវំ វាតេន វិនាសោ ច សណ្ឋហនញ្ច វេទិតព្ពំ។

កឹ ការណា ឯវំ លោកោ វិនស្សតិ? អកុសលមូលការណា។ អកុសលមូលេសុ ហិ ឧស្សន្នេសុ ឯវំ លោកោ វិនស្សតិ។ សោ ច ខោ រាគេ ឧស្សន្នតរេ អគ្គិនា វិនស្សតិ, ទោសេ ឧស្សន្នតរេ ឧទកេន វិនស្សតិ។ កេចិ បន “ទោសេ ឧស្សន្នតរេ អគ្គិនា, រាគេ ឧទកេនា”តិ វទន្តិ។ មោហេ ឧស្សន្នតរេ វាតេន វិនស្សតិ។ ឯវំ វិនស្សន្តោបិ ច និរន្តរមេវ សត្ត វារេ អគ្គិនា នស្សតិ, អដ្ឋមេ វារេ ឧទកេន។ បុន សត្ត វារេ អគ្គិនា, អដ្ឋមេ វារេ ឧទកេនាតិ ឯវំ អដ្ឋមេ អដ្ឋមេ វារេ វិនស្សន្តោ សត្តក្ខត្តុំ ឧទកេន វិនស្សិត្វា បុន សត្ត វារេ អគ្គិនា នស្សតិ។ ឯត្តាវតា តេសដ្ឋិ កប្បា អតីតា ហោន្តិ។ ឯត្ថន្តរេ ឧទកេន នស្សនវារំ សម្បត្តម្បិ បដិពាហិត្វា លទ្ធោកាសោ វាតោ បរិបុណ្ណចតុសដ្ឋិកប្បាយុកេ សុភកិណ្ហេ វិទ្ធំសេន្តោ លោកំ វិនាសេតិ។

បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរន្តោបិ ច កប្បានុស្សរណកោ ភិក្ខុ ឯតេសុ កប្បេសុ អនេកេបិ សំវដ្ដកប្បេ អនេកេបិ វិវដ្ដកប្បេ អនេកេបិ សំវដ្ដវិវដ្ដកប្បេ អនុស្សរតិ។ **សំវដ្ដកប្បេ វិវដ្ដកប្បេ**តិ ច កប្បស្ស អឌ្ឍំ គហេត្វា វុត្តំ។ **សំវដ្ដវិវដ្ដកប្បេ**តិ សកលកប្បំ គហេត្វា វុត្តំ។ កថំ អនុស្សរតីតិ ចេ? **អមុត្រាសិ**ន្តិអាទិនា នយេន។ តត្ថ **អមុត្រាសិ**ន្តិ អមុម្ហិ សំវដ្ដកប្បេ អហំ អមុម្ហិ ភវេ វា យោនិយា វា គតិយា វា វិញ្ញាណដ្ឋិតិយា វា សត្តាវាសេ វា សត្តនិកាយេ វា អាសឹ។ **ឯវំនាមោ**តិ តិស្សោ វា ផុស្សោ វា។ **ឯវំគោត្តោ**តិ កច្ចានោ វា កស្សបោ វា។ ឥទមស្ស អតីតភវេ អត្តនោ នាមគោត្តានុស្សរណវសេន វុត្តំ។ សចេ បន តស្មឹ កាលេ អត្តនោ វណ្ណសម្បត្តឹ វា លូខបណីតជីវិកភាវំ វា សុខទុក្ខពហុលតំ វា អប្បាយុកទីឃាយុកភាវំ វា អនុស្សរិតុកាមោ ហោតិ, តម្បិ អនុស្សរតិយេវ។ តេនាហ “ឯវំវណ្ណោ…បេ…. ឯវមាយុបរិយន្តោ”តិ។ តត្ថ **ឯវំវណ្ណោ**តិ ឱទាតោ វា សាមោ វា។ **ឯវមាហារោ**តិ សាលិមំសោទនាហារោ វា បវត្តផលភោជនោ វា។ **ឯវំសុខទុក្ខប្បដិសំវេទី**តិ អនេកប្បការេន កាយិកចេតសិកានំ សាមិសនិរាមិសាទិប្បភេទានំ វា សុខទុក្ខានំ បដិសំវេទី។ **ឯវមាយុបរិយន្តោ**តិ ឯវំ វស្សសតបរិមាណាយុបរិយន្តោ វា ចតុរាសីតិកប្បសតសហស្សាយុបរិយន្តោ វា។

សោ តតោ ចុតោ អមុត្រ ឧទបាទិន្តិ សោ អហំ តតោ ភវតោ យោនិតោ គតិតោ វិញ្ញាណដ្ឋិតិតោ សត្តាវាសតោ សត្តនិកាយតោ វា ចុតោ បុន អមុកស្មឹ នាម ភវេ យោនិយា គតិយា វិញ្ញាណដ្ឋិតិយា សត្តាវាសេ សត្តនិកាយេ វា ឧទបាទឹ។ **តត្រាបាសិ**ន្តិ អថ តត្រាបិ ភវេ យោនិយា គតិយា វិញ្ញាណដ្ឋិតិយា សត្តាវាសេ សត្តនិកាយេ វា បុន អហោសឹ។ **ឯវំនាមោ**តិអាទិ វុត្តនយមេវ។ អបិច យស្មា **អមុត្រាសិ**ន្តិ ឥទំ អនុបុព្ពេន អារោហន្តស្ស យាវតិច្ឆកំ (វិសុទ្ធិ. ២.៤១០) អនុស្សរណំ, **សោ តតោ ចុតោ**តិ បដិនិវត្តន្តស្ស បច្ចវេក្ខណំ, តស្មា **ឥធូបបន្នោ**តិ ឥមិស្សា ឥធូបបត្តិយា អនន្តរមេវស្ស ឧបបត្តិដ្ឋានំ សន្ធាយ **អមុត្រ ឧទបាទិ**ន្តិ ឥទំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ **តត្រាបាសិ**ន្តិ ឯវមាទិ បនស្ស តត្រ ឥមិស្សា ឧបបត្តិយា អនន្តរេ ឧបបត្តិដ្ឋានេ នាមគោត្តាទីនំ អនុស្សរណទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ **សោ តតោ ចុតោ ឥធូបបន្នោ**តិ ស្វាហំ តតោ អនន្តរូបបត្តិដ្ឋានតោ ចុតោ ឥធ អមុកស្មឹ នាម ខត្តិយកុលេ វា ព្រាហ្មណកុលេ វា និព្ពត្តោតិ។ **ឥតី**តិ ឯវំ។ **សាការំ សឧទ្ទេស**ន្តិ នាមគោត្តវសេន សឧទ្ទេសំ, វណ្ណាទិវសេន សាការំ។ នាមគោត្តេន ហិ សត្តោ តិស្សោ ផុស្សោ កស្សបោតិ ឧទ្ទិសីយតិ, វណ្ណាទីហិ សាមោ ឱទាតោតិ នានត្តតោ បញ្ញាយតិ។ តស្មា នាមគោត្តំ ឧទ្ទេសោ, ឥតរេ អាការាតិ។

បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥៤. ទិព្ពចក្ខុញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

១០៦. ទិព្ពចក្ខុញាណនិទ្ទេសេ **អាលោកសញ្ញំ មនសិ ករោតី**តិ ទិវា វា រត្តឹ វា សូរិយជោតិចន្ទមណិអាលោកំ អាលោកោតិ មនសិ ករោតិ។ ឯវំ មនសិករោន្តោ ច អាលោកោតិ សញ្ញំ មនសិ បវត្តេនតោ “អាលោកសញ្ញំ មនសិ ករោតី”តិ វុច្ចតិ។ **ទិវាសញ្ញំ អធិដ្ឋាតី**តិ ឯវំ អាលោកសញ្ញំ មនសិករិត្វា ទិវាតិ សញ្ញំ ឋបេតិ។ **យថា ទិវា តថា រត្តិ**ន្តិ យថា ទិវា អាលោកោ ទិដ្ឋោ, តថេវ រត្តិម្បិ មនសិ ករោតិ។ **យថា រត្តឹ តថា ទិវា**តិ យថា រត្តឹ អាលោកោ ទិដ្ឋោ, តថេវ ទិវាបិ មនសិ ករោតិ។ **ឥតិ វិវដេន ចេតសា**តិ ឯវំ អបិហិតេន ចិត្តេន។ **អបរិយោនទ្ធេនា**តិ សមន្តតោ អនទ្ធេន។ **សប្បភាសំ ចិត្តំ ភាវេតី**តិ សឱភាសំ ចិត្តំ វឌ្ឍេតិ។ ឯតេន ទិព្ពចក្ខុស្ស បរិកម្មាលោការម្មណំ ចិត្តំ កថិតំ។ អាលោកកសិណារម្មណំ ចតុត្ថជ្ឈានមេវ វា សន្ធាយ វុត្តំ។ តស្សេវំ ភាវយតោ ឱភាសជាតំ ចិត្តំ ហោតិ វិគតន្ធការាវរណំ។ តេន ហិ ទិព្ពចក្ខុំ ឧប្បាទេតុកាមេន អាទិកម្មិកេន កុលបុត្តេន ឥមិស្សាយេវ បាឡិយា អនុសារេន កសិណារម្មណំ អភិញ្ញាបាទកជ្ឈានំ សព្ពាការេន អភិនីហារក្ខមំ កត្វា “តេជោកសិណំ ឱទាតកសិណំ អាលោកកសិណ”ន្តិ ឥមេសុ តីសុ កសិណេសុ អញ្ញតរំ អាសន្នំ កាតព្ពំ, ឧបចារជ្ឈានគោចរំ កត្វា វឌ្ឍេត្វា ឋបេតព្ពំ, ន តត្ថ អប្បនា ឧប្បាទេតព្ពាតិ អធិប្បាយោ។ សចេ ហិ ឧប្បាទេតិ, បាទកជ្ឈាននិស្សយំ ហោតិ, ន បរិកម្មនិស្សយំ។ ឥមេសុ ច បន តីសុ អាលោកកសិណំយេវ សេដ្ឋតរំ, តទនុលោមេន បន ឥតរំ កសិណទ្វយម្បិ វុត្តំ។ តស្មា អាលោកកសិណំ ឥតរេសំ វា អញ្ញតរំ អារម្មណំ កត្វា ចត្តារិ ឈានានិ ឧប្បាទេត្វា បុន ឧបចារភូមិយំយេវ ឋត្វា កសិណំ វឌ្ឍេតព្ពំ។ វឌ្ឍិតវឌ្ឍិតដ្ឋានស្ស អន្តោយេវ រូបគតំ បស្សិតព្ពំ។ រូបគតំ បស្សតោ បនស្ស តេន ព្យាបារេន បរិកម្មចិត្តេន អាលោកផរណំ អកុព្ពតោ បរិកម្មស្ស វារោ អតិក្កមតិ, តតោ អាលោកោ អន្តរធាយតិ, តស្មិំ អន្តរហិតេ រូបគតម្បិ ន ទិស្សតិ។ អថានេន បុនប្បុនំ បាទកជ្ឈានមេវ បវិសិត្វា តតោ វុដ្ឋាយ អាលោកោ ផរិតព្ពោ។ ឯវំ អនុក្កមេន អាលោកោ ថាមគតោ ហោតីតិ។ “ឯត្ថ អាលោកោ ហោតូ”តិ យត្តកំ ឋានំ បរិច្ឆិន្ទតិ, តត្ថ អាលោកោ តិដ្ឋតិយេវ។ ទិវសម្បិ និសីទិត្វា បស្សតោ រូបទស្សនំ ហោតិ។ តត្ថ យទា តស្ស ភិក្ខុនោ មំសចក្ខុស្ស អនាបាថគតំ អន្តោកុច្ឆិគតំ ហទយវត្ថុនិស្សិតំ ហេដ្ឋាបថវីតលនិស្សិតំ តិរោកុដ្ដបព្ពតបាការគតំ បរចក្កវាឡគតន្តិ ឥទំ រូបំ ញាណចក្ខុស្ស អាបាថំ អាគច្ឆតិ, មំសចក្ខុនា ទិស្សមានំ វិយ ហោតិ, តទា ទិព្ពចក្ខុ ឧប្បន្នំ ហោតិ។ តទេវ ចេត្ថ រូបទស្សនសមត្ថំ, ន បុព្ពភាគចិត្តានិ។

តត្រាយំ ទិព្ពចក្ខុនោ ឧប្បត្តិក្កមោ – វុត្តប្បការមេតំ រូបមារម្មណំ កត្វា មនោទ្វារាវជ្ជនេ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធេ តទេវ រូបមារម្មណំ កត្វា ចត្តារិ បញ្ច វា ជវនានិ ឧប្បជ្ជន្តីតិ បុព្ពេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ ឥទំ បន ញាណំ “សត្តានំ ចុតូបបាតេ ញាណ”ន្តិបិ “ទិព្ពចក្ខុញាណ”ន្តិបិ វុច្ចតិ។ តំ បនេតំ បុថុជ្ជនស្ស បរិបន្ថោ ហោតិ។ សោ ហិ “យត្ថ យត្ថ អាលោកោ ហោតូ”តិ អធិដ្ឋាតិ, តំ តំ បថវីសមុទ្ទបព្ពតេ វិនិវិជ្ឈិត្វាបិ ឯកាលោកំ ហោតិ។ អថស្ស តត្ថ ភយានកានិ យក្ខរក្ខសាទិរូបានិ បស្សតោ ភយំ ឧប្បជ្ជតិ។ តេន ចិត្តវិក្ខេបំ បត្វា ឈានវិព្ភន្តកោ ហោតិ។ តស្មា រូបទស្សនេ អប្បមត្តេន ភវិតព្ពំ។

សត្តានំ ចុតូបបាតញាណាយាតិ សត្តានំ ចុតិយា ច ឧបបាតេ ច ញាណាយ។ យេន ញាណេន សត្តានំ ចុតិ ច ឧបបាតោ ច ញាយតិ, តទត្ថំ ទិព្ពចក្ខុញាណត្ថន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **ទិព្ពេន ចក្ខុនា**តិ វុត្តត្ថមេវ។ **វិសុទ្ធេនា**តិ ចុតូបបាតទស្សនេន ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិហេតុត្តា វិសុទ្ធំ។ យោ ហិ ចុតិមត្តមេវ បស្សតិ, ន ឧបបាតំ, សោ ឧច្ឆេទទិដ្ឋឹ គណ្ហាតិ។ យោ ឧបបាតមេវ បស្សតិ, ន ចុតឹ, សោ នវសត្តបាតុភាវទិដ្ឋឹ គណ្ហាតិ។ យោ បន តទុភយំ បស្សតិ, សោ យស្មា ទុវិធម្បិ តំ ទិដ្ឋិគតមតិវត្តតិ, តស្មាស្ស តំ ទស្សនំ ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិហេតុ ហោតិ។ ឧភយញ្ចេតំ ពុទ្ធបុត្តា បស្សន្តិ ។ តេន វុត្តំ – “ចុតូបបាតទស្សនេន ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិហេតុត្តា វិសុទ្ធ”ន្តិ។ មនុស្សូបចារំ អតិក្កមិត្វា រូបទស្សនេន **អតិក្កន្តមានុសកំ**, មានុសកំ វា មំសចក្ខុំ អតិក្កន្តត្តា អតិក្កន្តមានុសកំ។ តេន ទិព្ពេន ចក្ខុនា វិសុទ្ធេន អតិក្កន្តមានុសកេន។

សត្តេ បស្សតីតិ មនុស្សានំ មំសចក្ខុនា វិយ សត្តេ ឱលោកេតិ។ **ចវមានេ ឧបបជ្ជមានេ**តិ ឯត្ថ ចុតិក្ខណេ ឧបបត្តិក្ខណេ វា ទិព្ពចក្ខុនា ទដ្ឋុំ ន សក្កា, យេ បន អាសន្នចុតិកា ឥទានិ ចវិស្សន្តិ។ តេ **ចវមានា**។ យេ ច គហិតបដិសន្ធិកា សម្បតិនិព្ពត្តា វា, តេ **ឧបបជ្ជមានា**តិ អធិប្បេតា។ តេ ឯវរូបេ ចវមានេ ច ឧបបជ្ជមានេ ច បស្សតីតិ ទស្សេតិ។ **ហីនេ**តិ មោហនិស្សន្ទយុត្តត្តា ហីនានំ ជាតិកុលភោគាទីនំ វសេន ហីឡិតេ ឱហីឡិតេ ឱញ្ញាតេ អវញ្ញាតេ។ **បណីតេ**តិ អមោហនិស្សន្ទយុត្តត្តា តព្ពិបរីតេ។ **សុវណ្ណេ**តិ អទោសនិស្សន្ទយុត្តត្តា ឥដ្ឋកន្តមនាបវណ្ណយុត្តេ។ **ទុព្ពណ្ណេ**តិ ទោសនិស្សន្ទយុត្តត្តា អនិដ្ឋាកន្តាមនាបវណ្ណយុត្តេ, អនភិរូបេ វិរូបេតិបិ អត្ថោ។ **សុគតេ**តិ សុគតិគតេ, អលោភនិស្សន្ទយុត្តត្តា វា អឌ្ឍេ មហទ្ធនេ។ **ទុគ្គតេ**តិ ទុគ្គតិគតេ, លោភនិស្សន្ទយុត្តត្តា វា ទលិទ្ទេ អប្បន្នបានេ។ **យថាកម្មូបគេ**តិ យំ យំ កម្មំ ឧបចិតំ, តេន តេន ឧបគតេ។ តត្ថ បុរិមេហិ “ចវមានេ”តិអាទីហិ ទិព្ពចក្ខុកិច្ចំ វុត្តំ, ឥមិនា បន បទេន យថាកម្មូបគញាណកិច្ចំ។

តស្ស ច ញាណស្ស អយមុប្បត្តិក្កមោ – ឥធ ភិក្ខុ ហេដ្ឋានិរយាភិមុខំ អាលោកំ វឌ្ឍេត្វា នេរយិកេ សត្តេ បស្សតិ មហាទុក្ខមនុភវមានេ, តំ ទស្សនំ ទិព្ពចក្ខុកិច្ចមេវ។ សោ ឯវំ មនសិ ករោតិ “កឹ នុ ខោ កម្មំ កត្វា ឥមេ សត្តា ឯតំ ទុក្ខមនុភវន្តី”តិ។ អថស្ស “ឥទំ នាម កត្វា”តិ តំកម្មារម្មណំ ញាណមុប្បជ្ជតិ។ តថា ឧបរិទេវលោកាភិមុខំ អាលោកំ វឌ្ឍេត្វា នន្ទនវនមិស្សកវនផារុសកវនាទីសុ សត្តេ បស្សតិ មហាសម្បត្តឹ អនុភវមានេ, តម្បិ ទស្សនំ ទិព្ពចក្ខុកិច្ចមេវ។ សោ ឯវំ មនសិ ករោតិ “កឹ នុ ខោ កម្មំ កត្វា ឥមេ សត្តា ឯតំ សម្បត្តឹ អនុភវន្តី”តិ។ អថស្ស “ឥទំ នាម កត្វា”តិ តំកម្មារម្មណំ ញាណមុប្បជ្ជតិ។ ឥទំ យថាកម្មូបគញាណំ នាម។ ឥមស្ស វិសុំ បរិកម្មំ នាម នត្ថិ។ យថា ចិមស្ស, ឯវំ អនាគតំសញាណស្សាបិ។ ទិព្ពចក្ខុបាទកានេវ ហិ ឥមានិ ទិព្ពចក្ខុនា សហេវ ឥជ្ឈន្តិ។

ឥមេ វត ភោន្តោតិអាទីសុ **ឥមេ**តិ ទិព្ពចក្ខុនា ទិដ្ឋានំ និទស្សនវចនំ។ **វតា**តិ អនុលោមវចនត្ថេ និបាតោ។ **ភោន្តោ**តិ ភវន្តោ។ ទុដ្ឋុ ចរិតំ, ទុដ្ឋំ វា ចរិតំ កិលេសបូតិកត្តាតិ ទុច្ចរិតំ, កាយេន ទុច្ចរិតំ, កាយតោ វា ឧប្បន្នំ ទុច្ចរិតន្តិ **កាយទុច្ចរិតំ** ។ ឥតរេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **សមន្នាគតា**តិ សមង្គីភូតា។ **អរិយានំ ឧបវាទកា**តិ ពុទ្ធបច្ចេកពុទ្ធសាវកានំ អរិយានំ អន្តមសោ គិហិសោតាបន្នានម្បិ អនត្ថកាមា ហុត្វា អន្តិមវត្ថុនា វា គុណបរិធំសនេន វា ឧបវាទកា, អក្កោសកា គរហកាតិ វុត្តំ ហោតិ។ តត្ថ “នត្ថិ ឥមេសំ សមណធម្មោ, អស្សមណា ឯតេ”តិ វទន្តោ អន្តិមវត្ថុនា ឧបវទតិ, “នត្ថិ ឥមេសំ ឈានំ វា វិមោក្ខោ វា មគ្គោ វា ផលំ វា”តិអាទីនិ វទន្តោ គុណបរិធំសនេន ឧបវទតីតិ វេទិតព្ពោ។ សោ ច ជានំ វា ឧបវទេយ្យ អជានំ វា, ឧភយថាបិ អរិយូបវាទោវ ហោតិ។ ភារិយំ កម្មំ អានន្តរិយសទិសំ សគ្គាវរណំ មគ្គាវរណញ្ច, សតេកិច្ឆំ បន ហោតិ។ តស្មា យោ អរិយំ ឧបវទតិ, តេន គន្ត្វា សចេ អត្តនា វុឌ្ឍតរោ ហោតិ, ឧក្កុដិកំ និសីទិត្វា “អហំ អាយស្មន្តំ ឥទញ្ចិទញ្ច អវចំ, តំ មេ ខមាហី”តិ ខមាបេតព្ពោ។ សចេ នវកតរោ ហោតិ, វន្ទិត្វា ឧក្កុដិកំ និសីទិត្វា អញ្ជលឹ បគ្គហេត្វា “អហំ, ភន្តេ, តុម្ហេ ឥទញ្ចិទញ្ច អវចំ, តំ មេ ខមថា”តិ ខមាបេតព្ពោ។ សចេ ទិសាបក្កន្តោ ហោតិ, សយំ វា គន្ត្វា សទ្ធិវិហារិកាទិកេ វា បេសេត្វា ខមាបេតព្ពោ។ សចេ នាបិ គន្តុំ ន បេសេតុំ សក្កា ហោតិ, យេ តស្មិំ វិហារេ ភិក្ខូ វសន្តិ, តេសំ សន្តិកំ គន្ត្វា សចេ នវកតរា ហោន្តិ, ឧក្កុដិកំ និសីទិត្វា, សចេ វុឌ្ឍតរា, វុឌ្ឍេ វុត្តនយេនេវ បដិបជ្ជិត្វា “អហំ, ភន្តេ, អសុកំ នាម អាយស្មន្តំ ឥទញ្ចិទញ្ច អវចំ, ខមតុ មេ សោ អាយស្មា”តិ វត្វា ខមាបេតព្ពោ។ សម្មុខា អក្ខមន្តេបិ ឯតទេវ កាតព្ពំ។ សចេ ឯកចារិកភិក្ខុ ហោតិ, នេវ តស្ស វសនដ្ឋានំ, ន គតដ្ឋានំ បញ្ញាយតិ, ឯកស្ស បណ្ឌិតស្ស ភិក្ខុនោ សន្តិកំ គន្ត្វា “អហំ, ភន្តេ, អសុកំ នាម អាយស្មន្តំ ឥទញ្ចិទញ្ច អវចំ, តំ មេ អនុស្សរតោ វិប្បដិសារោ ហោតិ, កឹ ករោមី”តិ វត្តព្ពំ។ សោ វក្ខតិ “តុម្ហេ មា ចិន្តយិត្ថ, ថេរោ តុម្ហាកំ ខមតិ, ចិត្តំ វូបសមេថា”តិ។ តេនាបិ អរិយស្ស គតទិសាភិមុខេន អញ្ជលឹ បគ្គហេត្វា “ខមថា”តិ វត្តព្ពំ។ យទិ សោ បរិនិព្ពុតោ ហោតិ, បរិនិព្ពុតមញ្ចដ្ឋានំ គន្ត្វា យាវ សិវថិកំ គន្ត្វាបិ ខមាបេតព្ពំ។ ឯវំ កតេ នេវ សគ្គាវរណំ, ន មគ្គាវរណំ ហោតិ, បាកតិកមេវ ហោតីតិ។

មិច្ឆាទិដ្ឋិកាតិ វិបរីតទស្សនា។ **មិច្ឆាទិដ្ឋិកម្មសមាទានា**តិ មិច្ឆាទិដ្ឋិវសេន សមាទិន្នានានាវិធកម្មា, យេ ច មិច្ឆាទិដ្ឋិមូលកេសុ កាយកម្មាទីសុ អញ្ញេបិ សមាទបេន្តិ។ ឯត្ថ ច វចីទុច្ចរិតគ្គហណេនេវ អរិយូបវាទេ, មនោទុច្ចរិតគ្គហណេន ច មិច្ឆាទិដ្ឋិយា សង្គហិតាយបិ ឥមេសំ ទ្វិន្នំ បុន វចនំ មហាសាវជ្ជភាវទស្សនត្ថន្តិ វេទិតព្ពំ។ មហាសាវជ្ជោ ហិ អរិយូបវាទោ អានន្តរិយសទិសត្តា។ វុត្តម្បិ ចេតំ “សេយ្យថាបិ, សារិបុត្ត, ភិក្ខុ សីលសម្បន្នោ សមាធិសម្បន្នោ បញ្ញាសម្បន្នោ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ អញ្ញំ អារាធេយ្យ, ឯវំសម្បទមិទំ សារិបុត្ត វទាមិ តំ វាចំ អប្បហាយ តំ ចិត្តំ អប្បហាយ តំ ទិដ្ឋឹ អប្បដិនិស្សជ្ជិត្វា យថាភតំ និក្ខិត្តោ, ឯវំ និរយេ”តិ (ម. និ. ១.១៤៩)។ មិច្ឆាទិដ្ឋិតោ ច មហាសាវជ្ជតរំ នាម អញ្ញំ នត្ថិ។ យថាហ – “នាហំ, ភិក្ខវេ, អញ្ញំ ឯកធម្មម្បិ សមនុបស្សាមិ, យំ ឯវំ មហាសាវជ្ជំ, យថយិទំ, ភិក្ខវេ, មិច្ឆាទិដ្ឋិ, មិច្ឆាទិដ្ឋិបរមានិ, ភិក្ខវេ, វជ្ជានី”តិ (អ. និ. ១.៣១០)។

កាយស្ស ភេទាតិ ឧបាទិន្នក្ខន្ធបរិច្ចាគា។ **បរំ មរណា**តិ តទនន្តរំ អភិនិព្ពត្តិក្ខន្ធគ្គហណេ។ អថ វា **កាយស្ស ភេទា**តិ ជីវិតិន្ទ្រិយស្សុបច្ឆេទា។ **បរំ មរណា**តិ ចុតិចិត្តតោ ឧទ្ធំ។ **អបាយ**ន្តិ ឯវមាទិ សព្ពំ និរយវេវចនមេវ។ និរយោ ហិ សគ្គមោក្ខហេតុភូតា បុញ្ញសម្មតា អយា អបេតត្តា, សុខានំ វា អាយស្ស អភាវា អបាយោ។ ទុក្ខស្ស គតិ បដិសរណន្តិ **ទុគ្គតិ,** ទោសពហុលតាយ វា ទុដ្ឋេន កម្មុនា និព្ពត្តា គតិ ទុគ្គតិ។ វិវសា និបតន្តិ តត្ថ ទុក្កដការិនោតិ **វិនិបាតោ,** វិនស្សន្តា វា ឯត្ថ បតន្តិ សម្ភិជ្ជមានង្គបច្ចង្គាតិបិ វិនិបាតោ។ នត្ថិ ឯត្ថ អស្សាទសញ្ញិតោ អយោតិ **និរយោ**។

អថ វា អបាយគ្គហណេន តិរច្ឆានយោនឹ ទីបេតិ។ តិរច្ឆានយោនិ ហិ អបាយោ សុគតិតោ អបេតត្តា, ន ទុគ្គតិ មហេសក្ខានំ នាគរាជាទីនំ សម្ភវតោ។ ទុគ្គតិគ្គហណេន បេត្តិវិសយំ។ សោ ហិ អបាយោ ចេវ ទុគ្គតិ ច សុគតិតោ អបេតត្តា ទុក្ខស្ស ច គតិភូតត្តា, ន តុ វិនិបាតោ អសុរសទិសំ អវិនិបតិតត្តា។ វិនិបាតគ្គហណេន អសុរកាយំ។ សោ ហិ យថាវុត្តេន អត្ថេន អបាយោ ចេវ ទុគ្គតិ ច សព្ពសមុស្សយេហិ ច វិនិបតិតត្តា

វិនិបាតោតិ វុច្ចតិ។ និរយគ្គហណេន អវីចិអាទិមនេកប្បការំ និរយមេវាតិ។ **ឧបបន្នា**តិ ឧបគតា, តត្ថ អភិនិព្ពត្តាតិ អធិប្បាយោ។ វុត្តវិបរិយាយេន សុក្កបក្ខោ វេទិតព្ពោ។

អយំ បន វិសេសោ – តត្ថ សុគតិគ្គហណេន មនុស្សគតិបិ សង្គយ្ហតិ, សគ្គគ្គហណេន ទេវគតិយេវ។ តត្ថ សុន្ទរា គតីតិ **សុគតិ**។ រូបាទីហិ វិសយេហិ សុដ្ឋុ អគ្គោតិ **សគ្គោ**។ សោ សព្ពោបិ លុជ្ជនបលុជ្ជនដ្ឋេន **លោកោ**តិ អយំ វចនត្ថោ។ ឥតិ “ទិព្ពេន ចក្ខុនា”តិអាទិ សព្ពំ និគមនវចនំ។ ឯវំ ទិព្ពេន ចក្ខុនា បស្សតីតិ អយមេត្ថ សង្ខេបត្ថោតិ។

ទិព្ពចក្ខុញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បញ្ចញាណបកិណ្ណកំ

ឥមេសុ បញ្ចសុ ញាណេសុ **ឥទ្ធិវិធញាណំ** បរិត្តមហគ្គតអតីតានាគតបច្ចុប្បន្នអជ្ឈត្តពហិទ្ធារម្មណវសេន សត្តសុ អារម្មណេសុ បវត្តតិ។ **សោតធាតុវិសុទ្ធិញាណំ** បរិត្តបច្ចុប្បន្នអជ្ឈត្តពហិទ្ធារម្មណវសេន ចតូសុ អារម្មណេសុ បវត្តតិ។ **ចេតោបរិយញាណំ** បរិត្តមហគ្គតអប្បមាណមគ្គ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នពហិទ្ធារម្មណវសេន អដ្ឋសុ អារម្មណេសុ បវត្តតិ។ **បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណំ**

បរិត្តមហគ្គតអប្បមាណមគ្គអតីតអជ្ឈត្តពហិទ្ធានវត្តព្ពារម្មណវសេន អដ្ឋសុ អារម្មណេសុ បវត្តតិ។ **ទិព្ពចក្ខុញាណំ** បរិត្តបច្ចុប្បន្នអជ្ឈត្តពហិទ្ធារម្មណវសេន ចតូសុ អារម្មណេសុ បវត្តតិ។ **យថាកម្មូបគញាណំ** បរិត្តមហគ្គតអតីតអជ្ឈត្តពហិទ្ធារម្មណវសេន បញ្ចសុ អារម្មណេសុ បវត្តតិ។ **អនាគតំសញាណំ** បរិត្តមហគ្គតអប្បមាណមគ្គអនាគតអជ្ឈត្តពហិទ្ធានវត្តព្ពារម្មណវសេន អដ្ឋសុ អារម្មណេសុ បវត្តតីតិ។

បញ្ចញាណបកិណ្ណកំ និដ្ឋិតំ។

៥៥. អាសវក្ខយញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

១០៧. អាសវក្ខយញាណនិទ្ទេសេ **អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយា**ទីនិ វុត្តត្ថានិ។ **កតិ ឋានានិ គច្ឆតី**តិ ឯកេកស្ស ឧប្បត្តិដ្ឋាននិយមនត្ថំ បុច្ឆា។ **ឯកំ ឋានំ គច្ឆតី**តិ ឯកស្មិំ ឋានេ ឧប្បជ្ជតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឧប្បត្តិឱកាសដ្ឋេនញ្ហិ តិដ្ឋតិ ឯត្ថាតិ ឋានន្តិ វុច្ចតិ។ **ឆ ឋានានី**តិ ឆ មគ្គផលក្ខណេ។ ឥន្ទ្រិយានំ អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយាទីសុ តីសុ ឯកេកមេវ អធិកំ ហោតីតិ ទស្សនត្ថំ **សទ្ធិន្ទ្រិយំ អធិមោក្ខបរិវារំ ហោតី**តិអាទិ វុត្តំ។ យថា “សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស អធិមោក្ខដ្ឋោ”តិអាទីសុ (បដិ. ម. ១.១២) អធិមោក្ខាទយោ សទ្ធិន្ទ្រិយាទីនំ កិច្ចវសេន វុត្តា, ឯវមិធាបិ “អធិមោក្ខបរិវារំ ហោតី”តិ សទ្ធិន្ទ្រិយំ អធិមោក្ខត្ថេន បរិវារំ ហោតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **បរិវារ**ន្តិ ច លិង្គវិបល្លាសោ កតោ។ **បញ្ញិន្ទ្រិយ**ន្តិ អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយមេវ បធាននសភាវទស្សនត្ថំ វិសុំ កត្វា វុត្តំ។ អភិធម្មេបិ (វិភ. ២១៩) ហិ បញ្ញាយ កិច្ចវិសេសទស្សនត្ថំ មគ្គក្ខណេ ច ផលក្ខណេ ច ឯការ បញ្ញា អដ្ឋធា វិភត្តា។ **អភិសន្ទនបរិវារ**ន្តិ ន្ហានិយចុណ្ណានំ ឧទកំ វិយ ចិត្តចេតសិកានំ សិនេហនកិច្ចេន បរិវារំ ហោតិ។ ឥទំ សោមនស្សសម្បយុត្តមគ្គវសេនេវ វុត្តំ។ ឧបេក្ខាសម្បយុត្តមគ្គេ បន សោមនស្សិន្ទ្រិយដ្ឋានេ ឧបេក្ខិន្ទ្រិយំ ទដ្ឋព្ពំ។ តំ បន សម្បយុត្តានំ នាតិឧបព្រូហន បរិវារន្តិ គហេតព្ពំ។ **បវត្តសន្តតាធិបតេយ្យបរិវារ**ន្តិ បវត្តា សន្តតិ បវត្តសន្តតិ, វត្តមានសន្តានន្តិ អត្ថោ។ អធិបតិភាវោ អាធិបតេយ្យំ, បវត្តសន្តតិយា អាធិបតេយ្យំ បវត្តសន្តតាធិបតេយ្យំ។ វត្តមានជីវិតិន្ទ្រិយស្ស ឧបរិបវត្តិយា ច បច្ចយត្តា បុព្ពាបរវសេន បវត្តសន្តតិយា អធិបតិភាវេន អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយស្ស បរិវារំ ហោតិ។

សោតាបត្តិមគ្គក្ខណេ ជាតា ធម្មាតិអាទិ សព្ពេសំ មគ្គសម្បយុត្តកានំ វណ្ណភណនត្ថំ វុត្តំ។ តត្ថ **មគ្គក្ខណេ ជាតា**តិ មគ្គសមុដ្ឋិតា ឯវ, ន អញ្ញេ។ យស្មា បន មគ្គសមុដ្ឋិតម្បិ រូបំ កុសលាទិនាមំ ន លភតិ, តស្មា តំ អបនេន្តោ **ឋបេត្វា ចិត្តសមុដ្ឋានំ រូប**ន្តិ អាហ។ សព្ពេវ ហិ តេ ធម្មា កុច្ឆិតានំ សលនាទីហិ អត្ថេហិ **កុសលា**។ តេ អារម្មណំ កត្វា បវត្តមានា នត្ថិ ឯតេសំ អាសវាតិ **អនាសវា**។ វដ្ដមូលំ ឆិន្ទន្តា និព្ពានំ អារម្មណំ កត្វា វដ្ដតោ និយ្យន្តីតិ **និយ្យានិកា**។ កុសលាកុសលសង្ខាតា ចយា អបេតត្តា អបចយសង្ខាតំ និព្ពានំ អារម្មណំ កត្វា បវត្តនតោ អបចយំ គច្ឆន្តីតិ **អបចយគាមិនោ,** បវត្តំ អបចិនន្តា វិទ្ធំសេន្តា គច្ឆន្តីតិបិ អបចយគាមិនោ។ លោកេ អបរិយាបន្នភាវេន លោកតោ ឧត្តរា ឧត្តិណ្ណាតិ **លោកុត្តរា**។ និព្ពានំ អារម្មណំ ឯតេសន្តិ **និព្ពានារម្មណា**។

ឥមានិ អដ្ឋិន្ទ្រិយានីតិអាទិ បុព្ពេ វុត្តបរិវារភាវស្ស ច តេន សហគតាទិភាវស្ស ច អាទិវុត្តអាការានញ្ច ទីបនត្ថំ វុត្តំ។ តត្ថ **អដ្ឋិន្ទ្រិយានី**តិ បុព្ពេ វុត្តនយេន បញ្ញិន្ទ្រិយេន សហ អដ្ឋ។ **សហជាតបរិវារា**តិ អដ្ឋសុ ឯកេកេន សហ ឥតរេ ឥតរេ សត្ត សហជាតា ហុត្វា តស្ស សហជាតបរិវារា ហោន្តិ។ តថេវ អញ្ញំ អញ្ញស្ស អញ្ញំ អញ្ញស្សាតិ ឯវំ **អញ្ញមញ្ញបរិវារា** ហោន្តិ។ តថេវ អញ្ញមញ្ញំ **និស្សយបរិវារា សម្បយុត្តបរិវារា** ច ហោន្តិ។ **សហគតា**តិ តេន អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយេន សហ ឯកុប្បាទាទិភាវំ គតា។ **សហជាតា**តិ តេនេវ សហ ជាតា។ **សំសដ្ឋា**តិ តេនេវ សហ មិស្សិតា។ **សម្បយុត្តា**តិ តេនេវ សមំ ឯកុប្បាទាទិបការេហិ យុត្តា។ **តេវា**តិ តេ ឯវ អដ្ឋ ឥន្ទ្រិយធម្មា។ **តស្សា**តិ អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយស្ស។ **អាការា**តិ បរិវារកោដ្ឋាសា។

ផលក្ខណេ ជាតា ធម្មា សព្ពេវ អព្យាកតា ហោន្តីតិ រូបស្សាបិ អព្យាកតត្តា ចិត្តសមុដ្ឋានរូបេន សហ វុត្តា។ មគ្គស្សេវ កុសលត្តា និយ្យានិកត្តា អបចយគាមិត្តា ច ផលក្ខណេ “កុសលា”តិ ច “និយ្យានិកា”តិ ច “អបចយគាមិនោ”តិ ច ន វុត្តំ។ **ឥតី**តិអាទិ វុត្តប្បការនិគមនំ។ តត្ថ **អដ្ឋដ្ឋកានី**តិ អដ្ឋសុ មគ្គផលេសុ ឯកេកស្ស អដ្ឋកស្ស វសេន អដ្ឋ ឥន្ទ្រិយអដ្ឋកានិ។ **ចតុសដ្ឋិ ហោន្តី**តិ ចតុសដ្ឋិ អាការា ហោន្តិ។ **អាសវា**តិអាទិ ហេដ្ឋា វុត្តត្ថមេវ ។ ឥធ អរហត្តមគ្គវជ្ជេហេវ អាសវេ អវត្វា សេសមគ្គត្តយវជ្ឈានម្បិ វចនំ អាសវក្ខយវចនសាមញ្ញមត្តេន វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ អរហត្តមគ្គញាណមេវ ហិ កេចិ អាសវេ អសេសេត្វា អាសវានំ ខេបនតោ “ខយេ ញាណ”ន្តិ វុច្ចតិ។ តស្មាយេវ ច អរហាយេវ ខីណាសវោតិ វុច្ចតីតិ។

អាសវក្ខយញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥៦-៦៣. សច្ចញាណចតុក្កទ្វយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១០៨-៩. សច្ចញាណចតុក្កទ្វយនិទ្ទេសេ **ទុក្ខស្ស បីឡនដ្ឋោ**តិអាទីនិ វុត្តត្ថានេវ។ **មគ្គសមង្គិស្ស ញាណំ ទុក្ខេបេតំ ញាណ**ន្តិអាទិ អនន្តរចតុក្កេ វិយ ឯកាភិសមយវសេន វុត្តំ។ ទុវិធញ្ហិ សច្ចញាណំ លោកិយំ លោកុត្តរញ្ច។ លោកិកំ ទុវិធំ អនុពោធញាណំ បច្ចវេក្ខណញាណញ្ច។ **អនុពោធញាណំ** អាទិកម្មិកស្ស អនុស្សវាទិវសេន និរោធេ មគ្គេ ច បវត្តតិ, ទុក្ខេ សមុទយេ ច អារម្មណករណវសេន។ **បច្ចវេក្ខណញាណំ** បដិវិទ្ធសច្ចស្ស ចតូសុបិ សច្ចេសុ អារម្មណករណវសេន។ លោកុត្តរំ បដិវេធញាណំ និរោធមារម្មណំ កត្វា កិច្ចតោ ចត្តារិ សច្ចានិ បដិវិជ្ឈតិ។ យថាហ – “យោ, ភិក្ខវេ, ទុក្ខំ បស្សតិ, ទុក្ខសមុទយម្បិ សោ បស្សតិ, ទុក្ខនិរោធម្បិ បស្សតិ, ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទម្បិ បស្សតី”តិ (សំ. និ. ៥.១១០០) សព្ពំ វត្តព្ពំ។ ឥធាបិ ឥមិនា វារេន ឥទមេវ វុត្តំ។ តំ បន លោកុត្តរម្បិ “ទុក្ខេ ញាណ”ន្តិអាទីនិ នាមានិ លភតីតិ ទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ ឥធ បន លោកិកញាណមេវ អធិប្បេតំ។ តស្មាយេវ ច **តត្ថ កតមំ ទុក្ខេ ញាណ**ន្តិអាទិមាហ។

តត្ថ **ទុក្ខំ អារព្ភា**តិ ទុក្ខសច្ចំ អាលម្ពិត្វា, អារម្មណំ កត្វាតិ អត្ថោ។ **បញ្ញា**តិអាទីសុ តស្ស តស្ស អត្ថស្ស បាកដករណសង្ខាតេន បញ្ញាបនដ្ឋេន **បញ្ញា**, តេន តេន វា អនិច្ចាទិនា បការេន ធម្មេ ជានាតីតិបិ បញ្ញា។ ឥទមស្សា សភាវបទំ។ បជាននាការោ **បជាននា**។ អនិច្ចាទីនិ វិចិនាតីតិ **វិចយោ**។ **បវិចយោ**តិ ឧបសគ្គេន បទំ វឌ្ឍិតំ, បការេន វិចយោតិ អត្ថោ។ ចតុសច្ចធម្មំ វិចិនាតីតិ **ធម្មវិចយោ**។ អនិច្ចាទីនំ សម្មា លក្ខណវសេន **សល្លក្ខណា**។ សា ឯវ ឧបសគ្គនានត្តេន **ឧបលក្ខណា បច្ចុបលក្ខណា**តិ វុត្តា។ ភុសំ លក្ខណា តេ តេ អនិច្ចាទិធម្មេ បដិច្ច ឧបលក្ខណាតិ អត្ថោ។ បណ្ឌិតភាវោ **បណ្ឌិច្ចំ**។ កុសលភាវោ **កោសល្លំ**។ និបុណភាវោ **នេបុញ្ញំ**។ អនិច្ចាទីនំ វិភាវនវសេន **វេភព្យា**។ អនិច្ចាទីនំ ចិន្តនកវសេន **ចិន្តា**, យស្ស ឧប្បជ្ជតិ, តំ អនិច្ចាទីនិ ចិន្តាបេតីតិបិ ចិន្តា។ អនិច្ចាទីនិ ឧបបរិក្ខតីតិ **ឧបបរិក្ខា**។ **ភូរី**តិ បថវី។ អយម្បិ សណ្ហដ្ឋេន វិត្ថតដ្ឋេន ច ភូរី វិយាតិ ភូរី។ អថ វា បញ្ញាយេវ ភូតេ អត្ថេ រមតីតិ ភូរីតិ វុច្ចតិ។ អសនិ វិយ សិលុច្ចយេ កិលេសេ មេធតិ ហឹសតីតិ **មេធា**, ខិប្បំ គហណធារណដ្ឋេន វា មេធា។ យស្ស ឧប្បជ្ជតិ, តំ អត្តហិតបដិបត្តិយំ សម្បយុត្តធម្មេ ច យាថាវលក្ខណបដិវេធេ បរិនេតីតិ **បរិណាយិកា**។ ធម្មេ អនិច្ចាទិវសេន វិវិធា បស្សតីតិ **វិបស្សនា**។ សម្មា បការេហិ អនិច្ចាទីនិ ជានាតីតិ សម្បជានោ, តស្ស ភាវោ **សម្បជញ្ញំ**។ ឧប្បថបដិបន្នេ សិន្ធវេ វីថិអារោបនត្ថំ បតោទោ វិយ ឧប្បថេ ធាវនកំ កូដចិត្តំ វីថិអារោបនត្ថំ វិជ្ឈតីតិ បតោទោ វិយ **បតោទោ**។

ទស្សនលក្ខណេ ឥន្ទដ្ឋំ ករោតីតិ ឥន្ទ្រិយំ, បញ្ញាសង្ខាតំ ឥន្ទ្រិយំ **បញ្ញិន្ទ្រិយំ**។ កឹ វុត្តំ ហោតិ? នយិទំ “បុរិសស្ស ឥន្ទ្រិយំ បុរិសិន្ទ្រិយ”ន្តិអាទិ វិយ បញ្ញាយ ឥន្ទ្រិយំ បញ្ញិន្ទ្រិយំ។ អថ ខោ បញ្ញា ឯវ ឥន្ទ្រិយំ បញ្ញិន្ទ្រិយន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ អវិជ្ជាយ ន កម្បតីតិ **បញ្ញាពលំ**។ កិលេសច្ឆេទនដ្ឋេន បញ្ញាវ សត្ថំ **បញ្ញាសត្ថំ**។ អច្ចុគ្គតដ្ឋេន បញ្ញាវ បាសាទោ **បញ្ញាបាសាទោ**។ អាលោកនដ្ឋេន បញ្ញាវ អាលោកោ **បញ្ញាអាលោកោ**។ ឱភាសនដ្ឋេន បញ្ញាវ ឱភាសោ **បញ្ញាឱភាសោ**។ បជ្ជោតនដ្ឋេន បញ្ញាវ បជ្ជោតោ **បញ្ញាបជ្ជោតោ**។ បញ្ញវតោ ហិ ឯកបល្លង្កេន និសិន្នស្ស ទសសហស្សិលោកធាតុ ឯកាលោកា ឯកោភាសា ឯកបជ្ជោតា ហោតិ។ តេនេតំ វុត្តំ។ ឥមេសុ បន

តីសុ បទេសុ ឯកបទេនាបិ ឯតស្មិំ អត្ថេ សិទ្ធេ យានិ បនេតានិ ភគវតា “ចត្តារោមេ, ភិក្ខវេ, អាលោកា។ កតមេ ចត្តារោ? ចន្ទាលោកោ, សូរិយាលោកោ, អគ្គាលោកោ, បញ្ញាលោកោ។ ឥមេ ខោ, ភិក្ខវេ, ចត្តារោ អាលោកា។ ឯតទគ្គំ, ភិក្ខវេ, ឥមេសំ ចតុន្នំ អាលោកានំ យទិទំ បញ្ញាលោកោ”។ តថា “ចត្តារោមេ , ភិក្ខវេ, ឱភាសា។ ចត្តារោមេ, ភិក្ខវេ, បជ្ជោតា”តិ (អ. និ. ៤.១៤៤-១៤៥) សត្តានំ អជ្ឈាសយវសេន សុត្តានិ ទេសិតានិ។ តទនុរូបេនេវ ឥធាបិ ថេរេន ទេសនា កតា។ អត្ថោ ហិ អនេកេហិ អាការេហិ វិភជ្ជមានោ សុវិភត្តោ ហោតិ, អញ្ញថា ច អញ្ញោ ពុជ្ឈតិ, អញ្ញថា អញ្ញោតិ។ រតិករណដ្ឋេន បន រតិទាយកដ្ឋេន រតិជនកដ្ឋេន ចិត្តីកតដ្ឋេន ទុល្លភបាតុភាវដ្ឋេន អតុលដ្ឋេន អនោមសត្តបរិភោគដ្ឋេន ច បញ្ញាវ រតនំ **បញ្ញារតនំ**។

ន តេន សត្តា មុយ្ហន្តិ, សយំ វា អារម្មណេ ន មុយ្ហតីតិ **អមោហោ**។ **ធម្មវិចយ**បទំ វុត្តត្ថមេវ។ កស្មា បនេតំ បុន វុត្តន្តិ? អមោហស្ស មោហបដិបក្ខភាវទីបនត្ថំ។ តេនេតំ ទីបេតិ “យ្វាយំ អមោហោ, សោ ន កេវលំ មោហតោ អញ្ញោ ធម្មោ, មោហស្ស បន បដិបក្ខោ ធម្មវិចយសង្ខាតោ អមោហោ នាម ឥធ អធិប្បេតោ”តិ។ **សម្មាទិដ្ឋី**តិ យាថាវនិយ្យានិកកុសលទិដ្ឋិ ។ “តត្ថ កតមំ ទុក្ខសមុទយេ ញាណំ, តត្ថ កតមំ ទុក្ខនិរោធេ ញាណំ, តត្ថ កតមំ ទុក្ខនិរោធគាមិនិយា បដិបទាយ ញាណ”ន្តិ បុច្ឆាវចនានិ សង្ខេបវសេន វុត្តានីតិ។

សច្ចញាណចតុក្កទ្វយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦៤-៦៧. សុទ្ធិកបដិសម្ភិទាញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

១១០. សុទ្ធិកបដិសម្ភិទាញាណនិទ្ទេសេ ឥមេសំ ញាណានំ បភេទាភាវតោ យេវ ហេដ្ឋា វិយ បភេទំ អទស្សេត្វា យេវ **អត្ថេសុ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា**តិអាទិ វុត្តំ។ បញ្ញាបភេទាភាវេបិ អត្តនា បដិវិទ្ធចតុសច្ចធម្មមត្តវសេន នានត្តសព្ភាវតោ **អត្ថនានត្តេ បញ្ញា អត្ថបដិសម្ភិទេ ញាណ**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **នានត្តេ**តិ អត្ថាទីនំ អនេកភាវេ។ **វវត្ថានេ**តិ អត្ថាទីនំ និច្ឆយនេ។ **សល្លក្ខណេ**តិ អត្ថាទីនំ សម្មាទស្សនេ។ **ឧបលក្ខណេ**តិ អត្ថាទីនំ ភុសំទស្សនេ។ **បភេទេ**តិ អត្ថាទីនំ នានាភេទេ។ **បភាវនេ**តិ អត្ថាទីនំ បាកដីករណេន ឧប្បាទនេ។ **ជោតនេ**តិ អត្ថាទីនំ ទីបនេ។ **វិរោចនេ**តិ អត្ថាទីនំ វិវិធា ទីបនេ។ **បកាសនេ**តិ អត្ថាទីនំ បភាសនេ ។ “នានត្តេ”តិ មូលបទំ កត្វា សព្ពសាធារណវសេន វុត្តំ។ “វវត្ថានេ”តិ សោតាបន្នស្ស វសេន, “សល្លក្ខណេ ឧបលក្ខណេ”តិ សកទាគាមិស្ស វសេន, “បភេទេ បភាវនេ”តិ អនាគាមិស្ស វសេន, “ជោតនេ វិរោចនេ បកាសនេ”តិ អរហតោ វសេន វុត្តន្តិ ឯវម្បេត្ថ យោជនា កាតព្ពាតិ។

សុទ្ធិកបដិសម្ភិទាញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឥតិ សទ្ធម្មប្បកាសិនិយា បដិសម្ភិទាមគ្គ-អដ្ឋកថាយ

បឋមោ ភាគោ និដ្ឋិតោ។

។ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

ខុទ្ទកនិកាយេ

បដិសម្ភិទាមគ្គ-អដ្ឋកថា

(ទុតិយោ ភាគោ)

៦៨. ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

១១១. ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តញាណនិទ្ទេសេ **តថាគតស្សា**តិ វចនេ ឧទ្ទេសេ សរូបតោ អវិជ្ជមានេបិ “ឆ ញាណានិ អសាធារណានិ សាវកេហី”តិ (បដិ. ម. មាតិកា ១.៧៣) វុត្តត្តា “តថាគតស្សា”តិ វុត្តមេវ ហោតិ។ តស្មា ឧទ្ទេសេ អត្ថតោ សិទ្ធស្ស តថាគតវចនស្ស និទ្ទេសេ គហណំ កតំ។ **សត្តេ បស្សតី**តិ រូបាទីសុ ឆន្ទរាគេន សត្តតាយ លគ្គតាយ សត្តា, តេ សត្តេ ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តញាណេន ចក្ខុនា បស្សតិ ឱលោកេតិ។ **អប្បរជក្ខេ**តិ បញ្ញាមយេ អក្ខិម្ហិ អប្បំ រាគាទិរជោ ឯតេសន្តិ អប្បរជក្ខា, អប្បំ រាគាទិរជោ ឯតេសន្តិ វា អប្បរជក្ខា។ តេ

អប្បរជក្ខេ។ **មហារជក្ខេ**តិ បញ្ញាមយេ អក្ខិម្ហិ មហន្តំ រាគាទិរជោ ឯតេសន្តិ មហារជក្ខា, មហន្តំ រាគាទិរជោ ឯតេសន្តិ វា មហារជក្ខា។ **តិក្ខិន្ទ្រិយេ មុទិន្ទ្រិយេ**តិ តិក្ខានិ សទ្ធាទីនិ ឥន្ទ្រិយានិ ឯតេសន្តិ តិក្ខិន្ទ្រិយា, មុទូនិ សទ្ធាទីនិ ឥន្ទ្រិយានិ ឯតេសន្តិ មុទិន្ទ្រិយា។ **ស្វាការេ ទ្វាការេ**តិ សុន្ទរា សទ្ធាទយោ អាការា កោដ្ឋាសា ឯតេសន្តិ ស្វាការា, កុច្ឆិតា គរហិតា សទ្ធាទយោ អាការា កោដ្ឋាសា ឯតេសន្តិ ទ្វាការា។ **សុវិញ្ញាបយេ ទុវិញ្ញាបយេ**តិ យេ កថិតំ ការណំ សល្លក្ខេន្តិ សុខេន សក្កា ហោន្តិ វិញ្ញាបេតុំ, តេ សុវិញ្ញាបយា, តព្ពិបរីតា ទុវិញ្ញាបយា។ **អប្បេកច្ចេ បរលោកវជ្ជភយទស្សាវិនោ**តិ អបិ ឯកេ បរលោកញ្ចេវ រាគាទិវជ្ជញ្ច ភយតោ បស្សន្តេ, ឥមស្ស បន បទស្ស និទ្ទេសេ បរលោកស្សេវ ន វុត្តត្តា ខន្ធាទិលោកេ ច រាគាទិវជ្ជេ ច បរំ ពាឡ្ហំ ភយំ បស្សនសីលាតិ បរលោកវជ្ជភយទស្សាវិនោ។ តេ បរលោកវជ្ជភយទស្សាវិនេតិ ឯវមេត្ថ គហេតព្ពោ។ **អប្បេកច្ចេ ន បរលោកវជ្ជភយទស្សាវិនោ**តិ តព្ពិបរីតេ។ **លោកោ**តិ ច លុជ្ជនបលុជ្ជនដ្ឋេន។ **វជ្ជន្តិ** ច វជ្ជនីយដ្ឋេន។ ឯត្តាវតា ឧទ្ទេសស្ស និទ្ទេសោ កតោ ហោតិ។

បុន និទ្ទេសស្ស បដិនិទ្ទេសំ ករោន្តោ **អប្បរជក្ខេ មហារជក្ខេ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ តីសុ រតនេសុ ឱកប្បនសង្ខាតា សទ្ធា អស្ស អត្ថីតិ **សទ្ធោ**។ សោ សទ្ធាសម្បន្នោ បុគ្គលោ អស្សទ្ធិយរជស្ស ចេវ អស្សទ្ធិយមូលកស្ស សេសាកុសលរជស្ស ច អប្បកត្តា **អប្បរជក្ខោ**។ នត្ថិ ឯតស្ស សទ្ធាតិ **អស្សទ្ធោ**។ សោ វុត្តប្បការស្ស រជស្ស មហន្តត្តា **មហារជក្ខោ**។ អារទ្ធំ វីរិយមនេនាតិ **អារទ្ធវីរិយោ**។ សោ កោសជ្ជរជស្ស ចេវ កោសជ្ជមូលកស្ស សេសាកុសលរជស្ស ច អប្បកត្តា អប្បរជក្ខោ។ ហីនវីរិយត្តា កុច្ឆិតេន អាការេន សីទតីតិ កុសីទោ, កុសីទោ ឯវ **កុសីតោ**។ សោ វុត្តប្បការស្ស រជស្ស មហន្តត្តា មហារជក្ខោ។ អារម្មណំ ឧបេច្ច ឋិតា សតិ អស្សាតិ **ឧបដ្ឋិតស្សតិ**។ សោ មុដ្ឋស្សច្ចរជស្ស ចេវ មុដ្ឋស្សច្ចមូលកស្ស សេសាកុសលរជស្ស ច អប្បកត្តា អប្បរជក្ខោ។ មុដ្ឋា នដ្ឋា សតិ អស្សាតិ **មុដ្ឋស្សតិ**។ សោ វុត្តប្បការស្ស រជស្ស មហន្តត្តា មហារជក្ខោ។ អប្បនាសមាធិនា ឧបចារសមាធិនា វា អារម្មណេ សមំ, សម្មា វា អាហិតោ ឋិតោតិ **សមាហិតោ,** សមាហិតចិត្តោតិ វា សមាហិតោ។ សោ ឧទ្ធច្ចរជស្ស ចេវ ឧទ្ធច្ចមូលកស្ស សេសាកុសលរជស្ស ច អប្បកត្តា អប្បរជក្ខោ។ ន សមាហិតោ **អសមាហិតោ**។ សោ វុត្តប្បការស្ស រជស្ស មហន្តត្តា មហារជក្ខោ។ ឧទយត្ថគាមិនី បញ្ញា អស្ស អត្ថីតិ **បញ្ញវា**។ សោ មោហរជស្ស ចេវ មោហមូលកស្ស សេសាកុសលរជស្ស ច អប្បកត្តា អប្បរជក្ខោ។ មោហមូឡ្ហត្តា ទុដ្ឋា បញ្ញា អស្សាតិ **ទុប្បញ្ញោ**។ សោ វុត្តប្បការស្ស រជស្ស មហន្តត្តា មហារជក្ខោ។ **សទ្ធោ បុគ្គលោ តិក្ខិន្ទ្រិយោ**តិ ពហុលំ ឧប្បជ្ជមានាយ ពលវតិយា សទ្ធាយ សទ្ធោ, តេនេវ សទ្ធិន្ទ្រិយេន តិក្ខិន្ទ្រិយោ។ **អស្សទ្ធោ បុគ្គលោ មុទិន្ទ្រិយោ**តិ ពហុលំ ឧប្បជ្ជមានេន អស្សទ្ធិយេន អស្សទ្ធោ, អន្តរន្តរា ឧប្បជ្ជមានេន ទុព្ពលេន សទ្ធិន្ទ្រិយេន មុទិន្ទ្រិយោ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **សទ្ធោ បុគ្គលោ ស្វាការោ**តិ តាយ ឯវ សទ្ធាយ សោភនាការោ។ **អស្សទ្ធោ បុគ្គលោ ទ្វាការោ**តិ តេនេវ អស្សទ្ធិយេន វិរូបាការោ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **សុវិញ្ញាបយោ**តិ សុខេន វិញ្ញាបេតុំ សក្កុណេយ្យោ។ **ទុវិញ្ញាបយោ**តិ ទុក្ខេន វិញ្ញាបេតុំ សក្កុណេយ្យោ។ **បរលោកវជ្ជភយទស្សាវី**តិ ឯត្ថ យស្មា បញ្ញាសម្បន្នស្សេវ សទ្ធាទីនិ សុបរិសុទ្ធានិ ហោន្តិ, តស្មា សុបរិសុទ្ធសទ្ធាទិសម្បន្នោ តំសម្បយុត្តាយ, សុបរិសុទ្ធសទ្ធាទិសម្បន្នោបិ វា តប្បច្ចយាយ បញ្ញាយ បរលោកវជ្ជភយទស្សាវី ហោតិ។ តស្មា ឯវ ហិ សទ្ធាទយោបិ ចត្តារោ "បរលោកវជ្ជភយទស្សាវី"តិ វុត្តា។

១១២. ឥទានិ "បរលោកវជ្ជភយទស្សាវី"តិ ឯត្ថ វុត្តំ លោកញ្ច វជ្ជញ្ច ទស្សេតុំ **លោកោ**តិអាទិមាហ។ ឯត្ថ ខន្ធា ឯវ លុជ្ជនបលុជ្ជនដ្ឋេន លោកោតិ **ខន្ធលោកោ**។ សេសទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ **វិបត្តិភវលោកោ**តិ អបាយលោកោ។ សោ ហិ អនិដ្ឋផលត្តា វិរូបោ លាភោតិ វិបត្តិ, ភវតីតិ ភវោ, វិបត្តិ ឯវ ភវោ វិបត្តិភវោ, វិបត្តិភវោ ឯវ លោកោ វិបត្តិភវលោកោ។ **វិបត្តិសម្ភវលោកោ**តិ អបាយូបគំ កម្មំ។ តញ្ហិ សម្ភវតិ ឯតស្មា ផលន្តិ សម្ភវោ, វិបត្តិយា សម្ភវោ វិបត្តិសម្ភវោ, វិបត្តិសម្ភវោ ឯវ លោកោ វិបត្តិសម្ភវលោកោ។ **សម្បត្តិភវលោកោ**តិ សុគតិលោកោ។ សោ ហិ ឥដ្ឋផលត្តា សុន្ទរោ លាភោតិ សម្បត្តិ, ភវតីតិ ភវោ, សម្បត្តិ ឯវ ភវោ សម្បត្តិភវោ, សម្បត្តិភវោ ឯវ លោកោ សម្បត្តិភវលោកោ។ **សម្បត្តិសម្ភវលោកោ**តិ សុគតូបគំ កម្មំ។ តញ្ហិ សម្ភវតិ ឯតស្មា ផលន្តិ សម្ភវោ, សម្បត្តិយា សម្ភវោ សម្បត្តិសម្ភវោ, សម្បត្តិសម្ភវោ ឯវ លោកោ សម្បត្តិសម្ភវលោកោ។ **ឯកោ លោកោ**តិអាទីនិ ហេដ្ឋា វុត្តត្ថានេវ។

វជ្ជន្តិ នបុំសកវចនំ អសុភោតិ អនិដ្ឋត្តា កតំ។ **កិលេសា**តិ រាគាទយោ។ **ទុច្ចរិតា**តិ បាណាតិបាតាទយោ។ **អភិសង្ខារា**តិ បុញ្ញាភិសង្ខារាទយោ។ **ភវគាមិកម្មា**តិ អត្តនោ វិបាកទានវសេន ភវំ គច្ឆន្តីតិ ភវគាមិនោ, អភិសង្ខារេសុបិ វិបាកជនកានេវ កម្មានិ វុត្តានិ។ **ឥតី**តិ វុត្តប្បការនិទស្សនំ។ **ឥមស្មិញ្ច លោកេ ឥមស្មិញ្ច វជ្ជេ**តិ វុត្តប្បការេ លោកេ ច វជ្ជេ ច។ **តិព្ពា ភយសញ្ញា**តិ ពលវតី ភយសញ្ញា។ **តិព្ពា**តិ បរសទ្ទស្ស អត្ថោ វុត្តោ, **ភយសញ្ញា**តិ ភយសទ្ទស្ស, លោកវជ្ជទ្វយម្បិ ហិ ភយវត្ថុត្តា សយញ្ច សភយត្តា ភយំ, ភយមិតិ សញ្ញា ភយសញ្ញា។ **បច្ចុបដ្ឋិតា ហោតី**តិ តំ តំ បដិច្ច ឧបេច្ច ឋិតា ហោតិ។ **សេយ្យថាបិ ឧក្ខិត្តាសិកេ វធកេ**តិ យថា នាម បហរិតុំ ឧច្ចារិតខគ្គេ បច្ចាមិត្តេ តិព្ពា ភយសញ្ញា បច្ចុបដ្ឋិតា ហោតិ, ឯវមេវ លោកេ ច

វជ្ជេ ច តិព្ពា ភយសញ្ញា បច្ចុបដ្ឋិតា ហោតិ។ **ឥមេហិ បញ្ចាសាយ អាការេហី**តិ អប្បរជក្ខបញ្ចកាទីសុ ទសសុ បញ្ចកេសុ ឯកេកស្មឹ បញ្ចន្នំ បញ្ចន្នំ អាការានំ វសេន បញ្ញាសាយ អាការេហិ។ **ឥមានិ បញ្ចិន្ទ្រិយានី**តិ សទ្ធិន្ទ្រិយាទីនិ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ ។ **ជានាតី**តិ តថាគតោ បញ្ញាយ បជានាតិ។ **បស្សតី**តិ ទិព្ពចក្ខុនា ទិដ្ឋំ វិយ ករោតិ។ **អញ្ញាតី**តិ សព្ពាការមរិយាទាហិ ជានាតិ។ **បដិវិជ្ឈតី**តិ ឯកទេសំ អសេសេត្វា និរវសេសទស្សនវសេន បញ្ញាយ បទាលេតីតិ។

ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦៩. អាសយានុសយញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

១១៣. អាសយានុសយញាណនិទ្ទេសេ **ឥធ តថាគតោ**តិអាទិ បញ្ចជា ឋបិតោ និទ្ទេសោ។ តត្ថ **អាសយានុសយា** វុត្តត្ថា ឯវ។ **ចរិត**ន្តិ បុព្ពេ កតំ កុសលាកុសលំ កម្មំ។ **អធិមុត្តិ**ន្តិ សម្បតិ កុសលេ អកុសលេ វា ចិត្តវោសគ្គោ។ **ភព្ពាភព្ពេ**តិ ភព្ពេ ច អភព្ពេ ច។ អរិយាយ ជាតិយា សម្ភវន្តិ ជាយន្តីតិ ភព្ពា។ វត្តមានសមីបេ វត្តមានវចនំ។ ភវិស្សន្តិ ជាយិស្សន្តីតិ វា ភព្ពា, ភាជនភូតាតិ អត្ថោ។ យេ អរិយមគ្គបដិវេធស្ស អនុច្ឆវិកា ឧបនិស្សយសម្បន្នា, តេ ភព្ពា។ វុត្តបដិបក្ខា អភព្ពា។

កតមោ សត្តានំ អាសយោតិអាទិ និទ្ទេសស្ស បដិនិទ្ទេសោ។ តត្ថ **សស្សតោ**តិ និច្ចោ។ **លោកោ**តិ អត្តា។ ឥធ សរីរំយេវ នស្សតិ, អត្តា បន ឥធ បរត្ថ ច សោយេវាតិ មញ្ញន្តិ។ សោ ហិ សយំយេវ អាលោកេតីតិ កត្វា “លោកោ”តិ មញ្ញន្តិ។ **អសស្សតោ**តិ អនិច្ចោ។ អត្តា សរីរេនេវ សហ នស្សតីតិ មញ្ញន្តិ។ **អន្តវា**តិ បរិត្តេ កសិណេ ឈានំ ឧប្បាទេត្វា តំបរិត្តកសិណារម្មណំ ចិត្តំ សបរិយន្តោ អត្តាតិ មញ្ញន្តិ។ **អនន្តវា**តិ ន អន្តវា អប្បមាណេ កសិណេ ឈានំ ឧប្បាទេត្វា តំអប្បមាណកសិណារម្មណំ ចិត្តំ អបរិយន្តោ អត្តាតិ មញ្ញន្តិ។ **តំ ជីវំ តំ សរីរ**ន្តិ ជីវោ ច សរីរញ្ច តំយេវ។ **ជីវោ**តិ អត្តា, លិង្គវិបល្លាសេន នបុំសកវចនំ កតំ។ **សរីរ**ន្តិ រាសដ្ឋេន ខន្ធបញ្ចកំ។ **អញ្ញំ ជីវំ អញ្ញំ សរីរ**ន្តិ អញ្ញោ ជីវោ អញ្ញំ ខន្ធបញ្ចកំ។ **ហោតិ តថាគតោ បរំ មរណា**តិ ខន្ធា ឥធេវ វិនស្សន្តិ, សត្តោ មរណតោ បរំ ហោតិ វិជ្ជតិ ន នស្សតិ។ “តថាគតោ”តិ ចេត្ថ សត្តាធិវចនន្តិ វទន្តិ។ កេចិ បន “តថាគតោតិ អរហា”តិ វទន្តិ។ ឥមេ “ន ហោតី”តិ បក្ខេ ទោសំ ទិស្វា ឯវំ គណ្ហន្តិ។ **ន ហោតិ តថាគតោ បរំ មរណា**តិ ខន្ធាបិ ឥធេវ នស្សន្តិ, តថាគតោ ច មរណតោ បរំ ន ហោតិ ឧច្ឆិជ្ជតិ វិនស្សតិ។ ឥមេ “ហោតី”តិ បក្ខេ ទោសំ ទិស្វា ឯវំ គណ្ហន្តិ។ **ហោតិ ច ន ច ហោតី**តិ ឥមេ ឯកេកបក្ខបរិគ្គហេ ទោសំ ទិស្វា ឧភយបក្ខំ គណ្ហន្តិ។ **នេវ ហោតិ ន ន ហោតី**តិ ឥមេ ឧភយបក្ខបរិគ្គហេ ឧភយទោសាបត្តឹ ទិស្វា “ហោតីតិ ច ន ហោតិ, នេវ ហោតីតិ ច ន ហោតី”តិ អមរាវិក្ខេបបក្ខំ គណ្ហន្តិ។

អយំ បនេត្ថ អដ្ឋកថានយោ – “សស្សតោ លោកោតិ វា”តិអាទីហិ ទសហាការេហិ ទិដ្ឋិបភេទោវ វុត្តោ។ តត្ថ **សស្សតោ លោកោ**តិ ច ខន្ធបញ្ចកំ លោកោតិ គហេត្វា “អយំ លោកោ និច្ចោ ធុវោ សព្ពកាលិកោ”តិ គណ្ហន្តស្ស សស្សតន្តិ គហណាការប្បវត្តា ទិដ្ឋិ។ **អសស្សតោ**តិ តមេវ លោកំ “ឧច្ឆិជ្ជតិ វិនស្សតី”តិ គណ្ហន្តស្ស ឧច្ឆេទគ្គហណាការប្បវត្តា ទិដ្ឋិ។ **អន្តវា**តិ បរិត្តកសិណលាភិនោ សុប្បមត្តេ វា សរាវមត្តេ វា កសិណេ សមាបន្នស្ស អន្តោសមាបត្តិយំ បវត្តិតរូបារូបធម្មេ “លោកោ”តិ ច កសិណបរិច្ឆេទន្តេន “អន្តវា”តិ ច គណ្ហន្តស្ស “អន្តវា លោកោ”តិ គហណាការប្បវត្តា ទិដ្ឋិ។ សា សស្សតទិដ្ឋិបិ ហោតិ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិបិ។ វិបុលកសិណលាភិនោ បន តស្មឹ កសិណេ សមាបន្នស្ស អន្តោសមាបត្តិយំ បវត្តិតរូបារូបធម្មេ “លោកោ”តិ ច កសិណបរិច្ឆេទន្តេន “ន អន្តវា”តិ ច គណ្ហន្តស្ស “អនន្តវា លោកោ”តិ គហណាការប្បវត្តា ទិដ្ឋិ។ សា សស្សតទិដ្ឋិបិ ហោតិ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិបិ។ **តំ ជីវំ តំ សរីរ**ន្តិ ភេទនធម្មស្ស សរីរស្សេវ “ជីវ”ន្តិ គហិតត្តា “សរីរេ ឧច្ឆិជ្ជមានេ ជីវម្បិ ឧច្ឆិជ្ជតី”តិ ឧច្ឆេទគ្គហណាការប្បវត្តា ទិដ្ឋិ។ ទុតិយបទេ សរីរតោ អញ្ញស្ស ជីវស្ស គហិតត្តា “សរីរេ ឧច្ឆិជ្ជមានេបិ ជីវំ ន ឧច្ឆិជ្ជតី”តិ សស្សតគ្គហណាការប្បវត្តា ទិដ្ឋិ។ **ហោតិ តថាគតោ**តិអាទីសុ “សត្តោ តថាគតោ នាម, សោ បរំ មរណា ហោតី”តិ គណ្ហតោ បឋមា សស្សតទិដ្ឋិ។ “ន ហោតី”តិ គណ្ហតោ ទុតិយា ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ។ “ហោតិ ច ន ច ហោតី”តិ គណ្ហតោ តតិយា ឯកច្ចសស្សតទិដ្ឋិ។ “នេវ ហោតិ ន ន ហោតី”តិ គណ្ហតោ ចតុត្ថា អមរាវិក្ខេបទិដ្ឋីតិ។

ឥតីតិ វុត្តប្បការទិដ្ឋិនិស្សយនិទស្សនំ។ **ភវទិដ្ឋិសន្និស្សិតា វា សត្តា ហោន្តិ វិភវទិដ្ឋិសន្និស្សិតា វា**តិ ភវោ វុច្ចតិ សស្សតោ, សស្សតវសេន ឧប្បជ្ជមានទិដ្ឋិ ភវទិដ្ឋិ, ភវោតិ ទិដ្ឋីតិ វុត្តំ ហោតិ។ វិភវោ វុច្ចតិ ឧច្ឆេទោ , ឧច្ឆេទវសេន ឧប្បជ្ជមានទិដ្ឋិ វិភវទិដ្ឋិ, វិភវោតិ ទិដ្ឋីតិ វុត្តំ ហោតិ។ វុត្តប្បការា ទសវិធា ទិដ្ឋិ ភវទិដ្ឋិ ច វិភវទិដ្ឋិ ចាតិ ទ្វិធាវ ហោតិ។ តាសុ ទ្វីសុ ឯកេកំ សន្និស្សិតា អបស្សិតា អល្លីនា សត្តា ហោន្តិ។

ឯតេ វា បន ឧភោ អន្តេ អនុបគម្មាតិ ឯត្ថ “អគ្គិតោ វា ឧទកតោ វា មិថុភេទា វា”តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.១៥២) វិយ វា-សទ្ទោ សមុច្ចយត្ថោ។ ឯតេ វុត្តប្បការេ សស្សតុច្ឆេទវសេន ទ្វេ បក្ខេ ច ន ឧបគន្ត្វា អនល្លីយិត្វា បហាយាតិ អត្ថោ។ “អនុលោមិកា វា ខន្តី”តិ វិកប្បត្ថោវ។ **ឥទប្បច្ចយតាបដិច្ចសមុប្បន្នេសូ**តិ ឥមេសំ ជរាមរណាទីនំ បច្ចយា ឥទប្បច្ចយា, ឥទប្បច្ចយា ឯវ ឥទប្បច្ចយតា, ឥទប្បច្ចយានំ វា សមូហោ ឥទប្បច្ចយតា។ លក្ខណំ បនេត្ថ សទ្ទសត្ថតោ បរិយេសិតព្ពំ។ តេ តេ បច្ចយេ បដិច្ច សហ សម្មា ច ឧប្បន្នា បដិច្ចសមុប្បន្នា។ តស្សា ឥទប្បច្ចយតាយ ច តេសុ បដិច្ចសមុប្បន្នេសុ ច ធម្មេសុ។ **អនុលោមិកា**តិ លោកុត្តរធម្មានំ អនុលោមតោ អនុលោមិកា។ **ខន្តី**តិ ញាណំ។ ញាណញ្ហិ ខមនតោ ខន្តិ។ **បដិលទ្ធា ហោតី**តិ សត្តេហិ អធិគតា ហោតិ។ ឥទប្បច្ចយតាយ ខន្តិយា ឧច្ឆេទត្តានុបគមោ ហោតិ បច្ចយុប្បន្នធម្មានំ បច្ចយសាមគ្គិយំ អាយត្តវុត្តិត្តា បច្ចយានុបរមទស្សនេន ផលានុបរមទស្សនតោ។ បដិច្ចសមុប្បន្នេសុ ធម្មេសុ ខន្តិយា សស្សតត្តានុបគមោ ហោតិ បច្ចយសាមគ្គិយំ នវនវានំ បច្ចយុប្បន្នធម្មានំ ឧប្បាទទស្សនតោ។ ឯវមេតេ ឧភោ អន្តេ អនុបគម្ម បដិច្ចសមុប្បាទបដិច្ចសមុប្បន្នធម្មទស្សនេន ន ឧច្ឆេទោ ន សស្សតោតិ បវត្តំ សម្មាទស្សនំ “អនុលោមិកា ខន្តី”តិ វេទិតព្ពំ។ ឯវញ្ហិ តទុភយទិដ្ឋិបដិបក្ខភូតា សម្មាទិដ្ឋិ វុត្តា ហោតិ។ **យថាភូតំ វា ញាណ**ន្តិ យថាភូតំ យថាសភាវំ នេយ្យំ។ តត្ថ បវត្តញាណម្បិ វិសយវោហារេន “យថាភូតញាណ”ន្តិ វុត្តំ។ តំ បន សង្ខារុបេក្ខាបរិយន្តំ វិបស្សនាញាណំ ឥជាធិប្បេតំ។ ហេដ្ឋា បន “យថាភូតញាណទស្សន”ន្តិ ភយតូបដ្ឋានញាណំ វុត្តំ។ យថាភូតំ វា ញាណំ សត្តេហិ បដិលទ្ធំ ហោតីតិ សម្ពន្ធោ។

ឥទានិ “សស្សតោ លោកោ”តិអាទីហិ មិច្ឆាទិដ្ឋិបរិភាវិតំ “ឯតេ វា បនា”តិអាទីហិ សម្មាទិដ្ឋិបរិភាវិតំ សត្តសន្តានំ ទស្សេត្វា “កាមំ សេវន្តញ្ញេវា”តិអាទីហិ សេសាកុសលេហិ សេសកុសលេហិ ច បរិភាវិតំ សត្តសន្តានំ ទស្សេតិ។ តត្ថ កាមំ សេវន្តំយេវ បុគ្គលំ តថាគតោ ជានាតីតិ យោជនា កាតព្ពា។ **សេវន្ត**ន្តិ ច អភិណ្ហសមុទាចារវសេន សេវមានំ។ បុព្ពេ អាសេវិតវសេន កិលេសកាមោ គរុ អស្សាតិ **កាមគរុកោ**។ តថេវ កាមោ អាសយេ សន្តានេ អស្សាតិ **កាមាសយោ**។ សន្តានវសេនេវ កាមេ អធិមុត្តោ លគ្គោតិ **កាមាធិមុត្តោ**។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **នេក្ខម្មា**ទីនិ វុត្តត្ថានេវ។ កាមាទីហិ ច តីហិ សេសាកុសលា, នេក្ខម្មាទីហិ តីហិ សេសកុសលា គហិតាវ ហោន្តីតិ វេទិតព្ពា។ “អយំ សត្តានំ អាសយោ”តិ តិធា វុត្តំ សន្តានមេវ ទស្សេតិ។

អយំ បនេត្ថ អដ្ឋកថានយោ – “ឥតិ ភវទិដ្ឋិសន្និស្សិតា វា”តិ ឯវំ សស្សតទិដ្ឋិ វា សន្និស្សិតា។ សស្សតទិដ្ឋិ ហិ ឯត្ថ ភវទិដ្ឋីតិ វុត្តា, ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ ច វិភវទិដ្ឋីតិ។ សព្ពទិដ្ឋីនញ្ហិ សស្សតុច្ឆេទទិដ្ឋីហិ សង្គហិតត្តា សព្ពេបិមេ ទិដ្ឋិគតិកា សត្តា ឥមាវ ទ្វេ ទិដ្ឋិយោ សន្និស្សិតា ហោន្តិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ “ទ្វយនិស្សិតោ ខ្វាយំ, កច្ចាន, លោកោ យេភុយ្យេន អត្ថិតញ្ចេវ នត្ថិតញ្ចា”តិ (សំ. និ. ២.១៥)។ ឯត្ថ ហិ **អត្ថិតា**តិ សស្សតំ។ **នត្ថិតា**តិ ឧច្ឆេទោ។ អយំ តាវ វដ្ដនិស្សិតានំ បុថុជ្ជនានំ សត្តានំ អាសយោ។ ឥទានិ វិវដ្ដនិស្សិតានំ សុទ្ធសត្តានំ អាសយំ ទស្សេតុំ “ឯតេ វា បន ឧភោ អន្តេ អនុបគម្មា”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ “ឯតេ វា បនា”តិ ឯតេយេវ។ “ឧភោ អន្តេ”តិ សស្សតុច្ឆេទសង្ខាតេ ទ្វេ អន្តេ។ “អនុបគម្មា”តិ ន អល្លីយិត្វា។ “ឥទប្បច្ចយតាបដិច្ចសមុប្បន្នេសុ ធម្មេសូ”តិ ឥទប្បច្ចយតាយ ចេវ បដិច្ចសមុប្បន្នធម្មេសុ ច។ “អនុលោមិកា ខន្តី”តិ វិបស្សនាញាណំ។ “យថាភូតំ ញាណ”ន្តិ មគ្គញាណំ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យា បដិច្ចសមុប្បាទេ ចេវ បដិច្ចសមុប្បន្នធម្មេសុ ច ឯតេ ឧភោ សស្សតុច្ឆេទអន្តេ អនុបគន្ត្វា វិបស្សនា បដិលទ្ធា, យញ្ច តតោ ឧត្តរិ មគ្គញាណំ, អយំ សត្តានំ អាសយោ។ អយំ វដ្ដនិស្សិតានញ្ច វិវដ្ដនិស្សិតានញ្ច សព្ពេសម្បិ សត្តានំ អាសយោ ឥទំ វសនដ្ឋានន្តិ។ អយំ អាចរិយានំ សមានដ្ឋកថា។

វិតណ្ឌវាទី បនាហ “មគ្គោ នាម វាសំ វិទ្ធំសេន្តោ គច្ឆតិ, ត្វំ មគ្គោ វាសោតិ វទេសី”តិ? សោ វត្តព្ពោ “ត្វំ អរិយវាសភាណកោ ហោសិ ន ហោសី”តិ? សចេ “ន ហោមី”តិ វទតិ, “ត្វំ អភាណកតាយ ន ជានាសី”តិ វត្តព្ពោ។ សចេ “ភាណកោស្មី”តិ វទតិ, “សុត្តំ អាហរា”តិ វត្តព្ពោ។ សចេ អាហរតិ, ឥច្ចេតំ កុសលំ។ នោ ចេ អាហរតិ, សយំ អាហរិតព្ពំ “ទសយិមេ, ភិក្ខវេ, អរិយាវាសា, យទរិយា អាវសិំសុ វា អាវសន្តិ វា អាវសិស្សន្តិ វា”តិ (អ. និ. ១០.១៩)។ ឯតញ្ហិ សុត្តំ មគ្គស្ស វាសភាវំ ទីបេតិ។ តស្មា សុកថិតមេវេតន្តិ។ ឥមំ បន ភគវា សត្តានំ អាសយំ ជានន្តោ ឥមេសញ្ច ទិដ្ឋិគតានំ ឥមេសញ្ច វិបស្សនាញាណមគ្គញាណានំ អប្បវត្តិក្ខណេបិ ជានាតិ ឯវ។ តស្មាយេវ ច “កាមំ សេវន្តំយេវ ជានាតី”តិអាទិ វុត្តន្តិ។

អនុសយនិទ្ទេសេ **អនុសយា**តិ កេនដ្ឋេន អនុសយា? អនុសយនដ្ឋេន។ កោ ឯស អនុសយនដ្ឋោ នាមាតិ? អប្បហីនដ្ឋោ។ ឯតេ ហិ អប្បហីនដ្ឋេន តស្ស តស្ស សន្តានេ អនុសេន្តិ នាម។ តស្មា “អនុសយា”តិ វុច្ចន្តិ។ **អនុសេន្តី**តិ អនុរូបំ ការណំ លភិត្វា ឧប្បជ្ជន្តីតិ អត្ថោ។ អថាបិ សិយា – អនុសយនដ្ឋោ នាម អប្បហីនាការោ, សោ ច ឧប្បជ្ជតីតិ វត្តុំ ន យុជ្ជតិ, តស្មា ន អនុសយា ឧប្បជ្ជន្តីតិ។ តត្រិទំ បដិវចនំ – ន អប្បហីនាការោ, អនុសយោតិ បន អប្បហីនដ្ឋេន ថាមគតកិលេសោ វុច្ចតិ។ សោ ចិត្តសម្បយុត្តោ សារម្មណោ សប្បច្ចយដ្ឋេន សហេតុកោ ឯកន្តាកុសលោ អតីតោបិ ហោតិ អនាគតោបិ បច្ចុប្បន្នោបិ, តស្មា ឧប្បជ្ជតីតិ

វុត្តំ យុជ្ជតីតិ។ តត្រិទំ បមាណំ – ឥធេវ តាវ អភិសមយកថាយ (បដិ. ម. ៣.២១) “បច្ចុប្បន្នេ កិលេសេ បជហតី”តិ បុច្ឆំ កត្វា អនុសយានំ បច្ចុប្បន្នភាវស្ស អត្ថិតាយ “ថាមគតោ អនុសយំ បជហតី”តិ វុត្តំ។ ធម្មសង្គណិយំ មោហស្ស បទភាជនេ “អវិជ្ជានុសយោ អវិជ្ជាបរិយុដ្ឋានំ អវិជ្ជាលង្គី មោហោ អកុសលមូលំ, អយំ តស្មិំ សមយេ មោហោ ហោតី”តិ (ធ. ស. ៣៩០) អកុសលចិត្តេន សទ្ធិំ មោហស្ស ឧប្បន្នភាវោ វុត្តោ ។ កថាវត្ថុស្មិំ “អនុសយា អព្យាកតា អនុសយា អហេតុកា អនុសយា ចិត្តវិប្បយុត្តា”តិ សព្ពេ វាទា បដិសេធិតា។ អនុសយយមកេ សត្តន្នំ មហាវារានំ អញ្ញតរស្មិំ ឧប្បជ្ជនវារេ “យស្ស កាមរាគានុសយោ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស បដិឃានុសយោ ឧប្បជ្ជតី”តិអាទិ (យម. ២.អនុសយយមក.៣០០) វុត្តំ។ តស្មា “អនុសេន្តីតិ អនុរូបំ ការណំ លភិត្វា ឧប្បជ្ជន្តី”តិ យំ វុត្តំ, តំ ឥមិនា តន្តិប្បមាណេន យុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ យម្បិ “ចិត្តសម្បយុត្តោ សារម្មណោ”តិអាទិ វុត្តំ, តម្បិ សុវុត្តមេវ។ អនុសយោ ហិ នាមេស បរិនិប្ផន្នោ ចិត្តសម្បយុត្តោ អកុសលធម្មោតិ និដ្ឋមេត្ថ គន្តព្ពំ។

កាមរាគានុសយោតិអាទីសុ កាមរាគោ ច សោ អប្បហីនដ្ឋេន អនុសយោ ចាតិ កាមរាគានុសយោ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ កាមរាគានុសយោ ចេត្ថ លោភសហគតចិត្តេសុ សហជាតវសេន អារម្មណវសេន ច មនាបេសុ អវសេសកាមាវចរធម្មេសុ អារម្មណវសេនេវ ឧប្បជ្ជមានោ លោភោ។ **បដិឃានុសយោ** ច ទោមនស្សសហគតចិត្តេសុ សហជាតវសេន អារម្មណវសេន ច អមនាបេសុ អវសេសកាមាវចរធម្មេសុ អារម្មណវសេនេវ ឧប្បជ្ជមានោ ទោសោ។ **មានានុសយោ** ទិដ្ឋិគតវិប្បយុត្តលោភសហគតចិត្តេសុ សហជាតវសេន អារម្មណវសេន ច ទុក្ខវេទនាវជ្ជេសុ អវសេសកាមាវចរធម្មេសុ រូបារូបាវចរធម្មេសុ ច អារម្មណវសេនេវ ឧប្បជ្ជមានោ មានោ។ **ទិដ្ឋានុសយោ** ចតូសុ ទិដ្ឋិគតសម្បយុត្តេសុ។ **វិចិកិច្ឆានុសយោ** វិចិកិច្ឆាសហគតេ។ **អវិជ្ជានុសយោ** ទ្វាទសសុ អកុសលចិត្តេសុ សហជាតវសេន អារម្មណវសេន ច។ តយោបិ អវសេសតេភូមកធម្មេសុ អារម្មណវសេនេវ ឧប្បជ្ជមានា ទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាមោហា។ ភវរាគានុសយោ ចតូសុ ទិដ្ឋិគតវិប្បយុត្តេសុ ឧប្បជ្ជមានោបិ សហជាតវសេន ន វុត្តោ, អារម្មណវសេនេវ បន រូបារូបាវចរធម្មេសុ ឧប្បជ្ជមានោ លោភោ វុត្តោ។

១១៤. ឥទានិ យថាវុត្តានំ អនុសយានំ អនុសយនដ្ឋានំ ទស្សេន្តោ **យំ លោកេ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **យំ លោកេ បិយរូប**ន្តិ យំ ឥមស្មិំ លោកេ បិយជាតិកំ បិយសភាវំ។ **សាតរូប**ន្តិ សាតជាតិកំ អស្សាទបទដ្ឋានំ ឥដ្ឋារម្មណំ។ **ឯត្ថ សត្តានំ កាមរាគានុសយោ អនុសេតី**តិ ឯតស្មិំ ឥដ្ឋារម្មណេ សត្តានំ អប្បហីនដ្ឋេន កាមរាគានុសយោ អនុសេតិ។ “បិយរូបំ សាតរូប”ន្តិ ច ឥធ កាមាវចរធម្មោយេវ អធិប្បេតោ។ យថា នាម ឧទកេ និមុគ្គស្ស ហេដ្ឋា ច ឧបរិ ច សមន្តា ច ឧទកមេវ ហោតិ, ឯវមេវ ឥដ្ឋារម្មណេ រាគុប្បត្តិ នាម សត្តានំ អាចិណ្ណសមាចិណ្ណា។ តថា អនិដ្ឋារម្មណេ បដិឃុប្បត្តិ។ **ឥតិ ឥមេសុ ទ្វីសុ ធម្មេសូ**តិ ឯវំ ឥមេសុ ទ្វីសុ ឥដ្ឋានិដ្ឋារម្មណធម្មេសុ។ **អវិជ្ជានុបតិតា**តិ កាមរាគបដិឃសម្បយុត្តា ហុត្វា អារម្មណករណវសេន អវិជ្ជា អនុបតិតា អនុគតា។ វិច្ឆេទំ កត្វាបិ បាឋោ។ **តទេកដ្ឋោ**តិ តាយ អវិជ្ជាយ សហជេកដ្ឋវសេន ឯកតោ ឋិតោ។ **មានោ ច ទិដ្ឋិ ច វិចិកិច្ឆា ចា**តិ នវវិធមានោ, ទ្វាសដ្ឋិវិធា ទិដ្ឋិ, អដ្ឋវត្ថុកា វិចិកិច្ឆា, តទេកដ្ឋោ មានោ ច តទេកដ្ឋា ទិដ្ឋិ ច តទេកដ្ឋា វិចិកិច្ឆា ចាតិ យោជនា។ **ទដ្ឋព្ពា**តិ បស្សិតព្ពា អវគន្តព្ពា។ តយោ ឯកតោ កត្វា ពហុវចនំ កតំ។ ភវរាគានុសយោ បនេត្ថ កាមរាគានុសយេនេវ សង្គហិតោតិ វេទិតព្ពោ។

ចរិតនិទ្ទេសេ តេរស ចេតនា **បុញ្ញាភិសង្ខារោ**។ ទ្វាទស **អបុញ្ញាភិសង្ខារោ**។ ចតស្សោ **អានេញ្ជាភិសង្ខារោ**។ តត្ថ កាមាវចរោ **បរិត្តភូមកោ**។ ឥតរោ **មហាភូមកោ**។ តីសុបិ វា ឯតេសុ យោ កោចិ អប្បវិបាកោ **បរិត្តភូមកោ**, មហាវិបាកោ **មហាភូមកោ**តិ វេទិតព្ពោ។

១១៥. អធិមុត្តិនិទ្ទេសេ **សន្តី**តិ សំវិជ្ជន្តិ។ **ហីនាធិមុត្តិកា**តិ លាមកជ្ឈាសយា។ **បណីតាធិមុត្តិកា**តិ កល្យាណជ្ឈាសយា។ **សេវន្តី**តិ និស្សយន្តិ អល្លីយន្តិ។ **ភជន្តី**តិ ឧបសង្កមន្តិ។ **បយិរុបាសន្តី**តិ បុនប្បុនំ ឧបសង្កមន្តិ។ សចេ ហិ អាចរិយុបជ្ឈាយា ន សីលវន្តោ ហោន្តិ, អន្តេវាសិកសទ្ធិវិហារិកា សីលវន្តោ, តេ អត្តនោ អាចរិយុបជ្ឈាយេបិ ន ឧបសង្កមន្តិ, អត្តនោ សទិសេ សារុប្បេ ភិក្ខូយេវ ឧបសង្កមន្តិ។ សចេបិ អាចរិយុបជ្ឈាយា សារុប្បា ភិក្ខូ, ឥតរេ អសារុប្បា, តេបិ ន អាចរិយុបជ្ឈាយេ ឧបសង្កមន្តិ, អត្តនោ សទិសេ ហីនាធិមុត្តិកេយេវ ឧបសង្កមន្តិ។ ឯវំ ឧបសង្កមនំ បន ន កេវលំ ឯតរហិយេវ, អតីតានាគតេបីតិ ទស្សេតុំ **អតីតម្បិ អទ្ធាន**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អតីតម្បិ អទ្ធាន**ន្តិ អតីតស្មិំ កាលេ, អច្ចន្តសំយោគត្ថេ វា ឧបយោគវចនំ។ សេសំ ឧត្តានត្ថមេវ។ ឥទំ បន ទុស្សីលានំ ទុស្សីលសេវនមេវ, សីលវន្តានំ សីលវន្តសេវនមេវ, ទុប្បញ្ញានំ ទុប្បញ្ញសេវនមេវ, បញ្ញវន្តានំ បញ្ញវន្តសេវនមេវ កោ និយមេតីតិ? អជ្ឈាសយធាតុ និយមេតីតិ។

ភព្ពាភព្ពនិទ្ទេសេ ឆន្ទេតព្ពេ បឋមំ និទ្ទិសិត្វា គហេតព្ពេ បច្ឆា និទ្ទិសិតុំ ឧទ្ទេសស្ស ឧប្បដិបាដិយា បឋមំ អភព្ពា និទ្ទិដ្ឋា។ ឧទ្ទេសេ បន ទ្វន្ទសមាសេ អច្ចិតស្ស ច មន្ទក្ខរស្ស ច បទស្ស បុព្ពនិបាតលក្ខណវសេន ភព្ព

សទ្ទោ បុត្តំ បយុត្តោ។ **កម្មាវរណេនា**តិ បញ្ចវិធេន អានន្តរិយកម្មេន។ **សមន្នាគតា**តិ សមង្គីភូតា។ **កិលេសាវរណេនា**តិ និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិយា។ ឥមានិ ទ្វេ សគ្គមគ្គានំ អាវរណតោ អាវរណានិ។ ភិក្ខុនីទូសកាទីនិ កម្មានិបិ កម្មាវរណេនេវ សង្គហិតានិ។ **វិបាកាវរណេនា**តិ អហេតុកបដិសន្ធិយា។ យស្មា បន ទុហេតុកានម្បិ អរិយមគ្គបដិវេធោ នត្ថិ, តស្មា ទុហេតុកា បដិសន្ធិបិ វិបាកាវរណមេវាតិ វេទិតព្ពា, **អស្សទ្ធា**តិ ពុទ្ធាទីសុ សទ្ធារហិតា។ **អច្ឆន្ទិកា**តិ កត្តុកម្យតាកុសលច្ឆន្ទរហិតា។ ឧត្តរកុរុកា មនុស្សា អច្ឆន្ទិកដ្ឋានំ បវិដ្ឋា។ **ទុប្បញ្ញា**តិ ភវង្គបញ្ញាយ បរិហីនា។ ភវង្គបញ្ញាយ បន បរិបុណ្ណាយបិ យស្ស ភវង្គំ លោកុត្តរស្ស បាទកំ ន ហោតិ, សោបិ ទុប្បញ្ញោយេវ នាម។ **អភព្ពា និយាមំ ឱក្កមិតុំ កុសលេសុ ធម្មេសុ សម្មត្ត**ន្តិ កុសលេសុ ធម្មេសុ សម្មត្តនិយាមសង្ខាតំ អរិយមគ្គំ ឱក្កមិតុំ អភព្ពា។ អរិយមគ្គោ ហិ សម្មា សភាវោតិ សម្មត្តំ, សោយេវ អនន្តរផលទានេ, សយមេវ វា អចលភាវតោ និយាមោ, តំ ឱក្កមិតុំ បវិសិតុំ អភព្ពា។ **ន កម្មាវរណេនា**តិអាទីនិ វុត្តវិបរិយាយេនេវ វេទិតព្ពានីតិ។

អាសយានុសយញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧០. យមកបាដិហីរញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

១១៦. យមកបាដិហីរញាណនិទ្ទេសេ **អសាធារណំ សាវកេហី**តិ សេសាសាធារណញាណនិទ្ទេសេ អញ្ញវចនេហិ ឱកាសាភាវតោ ន វុត្តំ, ឥធ បន អញ្ញវចនាភាវតោ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ **ឧបរិមកាយតោ**តិ នាភិយា ឧទ្ធំ សរីរតោ។ **អគ្គិក្ខន្ធោ បវត្តតី**តិ តេជោកសិណារម្មណំ បាទកជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ “ឧបរិមកាយតោ អគ្គិជាលា វុដ្ឋាតូ”តិ អាវជ្ជិត្វា បរិកម្មំ កត្វា អនន្តរំ អភិញ្ញាញាណេន “ឧបរិមកាយតោ អគ្គិជាលា វុដ្ឋាតូ”តិ អធិដ្ឋិតេ សហ អធិដ្ឋានា ឧបរិមកាយតោ អគ្គិជាលា វុដ្ឋាតិ។ សា ហិ ឥធ រាសដ្ឋេន ខន្ធោតិ វុត្តា។ **ហេដ្ឋិមកាយតោ**តិ នាភិតោ ហេដ្ឋា សរីរតោ។ **ឧទកធារា បវត្តតី**តិ អាបោកសិណារម្មណំ បាទកជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ “ហេដ្ឋិមកាយតោ ឧទកធារា វុដ្ឋាតូ”តិ អាវជ្ជិត្វា បរិកម្មំ កត្វា អនន្តរំ អភិញ្ញាញាណេន “ហេដ្ឋិមកាយតោ ឧទកធារា វុដ្ឋាតូ”តិ អធិដ្ឋិតេ សហ អធិដ្ឋានា ហេដ្ឋិមកាយតោ ឧទកធារា វុដ្ឋាតិ។ ឧភយត្ថាបិ អព្ពោច្ឆេទវសេន បវត្តតីតិ វុត្តំ។ អធិដ្ឋានស្ស អាវជ្ជនស្ស ច អន្តរេ ទ្វេ ភវង្គចិត្តានិ វត្តន្តិ។ តស្មាយេវ យុគលា ហុត្វា អគ្គិក្ខន្ធឧទកធារា បវត្តន្តិ, អន្តរំ ន បញ្ញាយតិ។ អញ្ញេសំ បន ភវង្គបរិច្ឆេទោ នត្ថិ ។ **បុរត្ថិមកាយតោ**តិ អភិមុខបស្សតោ។ **បច្ឆិមកាយតោ**តិ បិដ្ឋិបស្សតោ។ **ទក្ខិណអក្ខិតោ វាមអក្ខិតោ**តិអាទិ សមាសបាឋោយេវ, ន អញ្ញោ។ ទក្ខិណនាសិកាសោតតោ វាមនាសិកាសោតតោតិ បាឋោ សុន្ទរោ។ រស្សំ កត្វាបិ បឋន្តិ។ **អំសកូដតោ**តិ ឯត្ថ អព្ភុគ្គតដ្ឋេន កូដោ វិយាតិ កូដោ, អំសោយេវ កូដោ អំសកូដោ។ **អង្គុលង្គុលេហី**តិ អង្គុលីហិ អង្គុលីហិ។ **អង្គុលន្តរិកាហី**តិ អង្គុលីនំ អន្តរិកាហិ។ **ឯកេកលោមតោ អគ្គិក្ខន្ធោ បវត្តតិ, ឯកេកលោមតោ ឧទកធារា បវត្តតី**តិ ឧភយត្ថាបិ អាមេឌិតវចនេន សព្ពលោមានំ បរិយាទិន្នត្តា ឯកេកលោមតោវ អគ្គិក្ខន្ធឧទកធារា យុគលា យុគលា ហុត្វា បវត្តន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **លោមកូបតោ លោមកូបតោ អគ្គិក្ខន្ធោ បវត្តតិ, លោមកូបតោ លោមកូបតោ ឧទកធារា បវត្តតី**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ កេសុចិ បោត្ថកេសុ “ឯកេកលោមតោ អគ្គិក្ខន្ធោ បវត្តតិ។ លោមកូបតោ លោមកូបតោ ឧទកធារា បវត្តតិ, លោមកូបតោ លោមកូបតោ អគ្គិក្ខន្ធោ បវត្តតិ, ឯកេកលោមតោ ឧទកធារា បវត្តតី”តិ លិខិតំ។ តម្បិ យុជ្ជតិយេវ។ បាដិហីរស្ស អតិសុខុមត្តទីបនតោ បន បុរិមបាឋោយេវ សុន្ទរតរោ។

ឥទានិ **ឆន្នំ វណ្ណាន**ន្តិ កោ សម្ពន្ធោ? ហេដ្ឋា “ឧបរិមកាយតោ”តិអាទីហិ អនេកេហិ សរីរាវយវា វុត្តា។ តេន សរីរាវយវសម្ពន្ធោ បវត្តតីតិ វចនសម្ពន្ធេន ច យមកបាដិហីរាធិការេន ច ឆន្នំ វណ្ណានំ សរីរាវយវភូតានំ រស្មិយោ យមកា ហុត្វា បវត្តន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ សាមិវចនសម្ពន្ធេន ច អវស្សំ “រស្មិយោ”តិ បាឋសេសោ ឥច្ឆិតព្ពោយេវ។ **នីលាន**ន្តិ ឧមាបុប្ផវណ្ណានំ។ **បីតកាន**ន្តិ កណិការបុប្ផវណ្ណានំ។ **លោហិតកាន**ន្តិ ឥន្ទគោបកវណ្ណានំ។ **ឱទាតាន**ន្តិ ឱសធិតារកវណ្ណានំ។ **មញ្ជិដ្ឋាន**ន្តិ មន្ទរត្តវណ្ណានំ។ **បភស្សរាន**ន្តិ បភាសនបកតិកានំ បភស្សរវណ្ណានំ។ បភស្សរវណ្ណោ វិសុំ អវិជ្ជមានេបិ វុត្តេសុ បញ្ចសុ វណ្ណេសុ យេ យេ បភា សមុជ្ជលា, តេ តេ បភស្សរា។ តថា ហិ តថាគតស្ស យមកបាដិហីរំ ករោន្តស្ស យមកបាដិហីរញាណពលេនេវ កេសមស្សូនញ្ចេវ អក្ខីនញ្ច នីលដ្ឋានេហិ នីលរស្មិយោ និក្ខមន្តិ, យាសំ វសេន គគនតលំ អញ្ជនចុណ្ណសមោកិណ្ណំ វិយ ឧមាបុប្ផនីលុប្បលទលសញ្ឆន្នំ វិយ វីតិបតន្តមណិតាលវណ្តំ វិយ បសារិតមេចកបដំ វិយ ច ហោតិ។ ឆវិតោ ចេវ អក្ខីនញ្ច បីតកដ្ឋានេហិ បីតរស្មិយោ និក្ខមន្តិ, យាសំ វសេន ទិសាភាគា សុវណ្ណរសនិសិញ្ចមានា វិយ សុវណ្ណបដបសារិតា វិយ កុង្កុមចុណ្ណកណិការបុប្ផសម្បរិកិណ្ណា វិយ ច វិរោចន្តិ។ មំសលោហិតេហិ ចេវ អក្ខីនញ្ច រត្តដ្ឋានេហិ លោហិតរស្មិយោ និក្ខមន្តិ, យាសំ វសេន ទិសាភាគា ចិនបិដ្ឋចុណ្ណរញ្ជិតា វិយ សុបក្កលាខារសនិសិញ្ចមានា វិយ រត្តកម្ពលបរិក្ខិត្តា វិយ ជយសុមនបាលិភទ្ទកពន្ធុជីវកកុសុមសម្បរិកិណ្ណា វិយ ច វិរោចន្តិ។ អដ្ឋីហិ ចេវ ទន្តេហិ ច អក្ខីនញ្ច សេតដ្ឋានេហិ ឱទាតរស្មិយោ និក្ខមន្តិ, យាសំ វសេន ទិសាភាគា រជតកុដេហិ អាសិញ្ចមានខីរធារា

សម្បរិកិណ្ណា វិយ បសារិតរជតបដ្ដវិតានា វិយ វីតិបតន្តរជតតាលវណ្ណា វិយ កុន្ទកុមុទសិន្ទុវារសុមនមល្លិកាទិកុសុមសញ្ឆន្នា វិយ ច វិរោចន្តិ។ ហត្ថតលបាទតលាទីហិ មន្ទរត្តដ្ឋានេហិ មញ្ជិដ្ឋរស្មិយោ និក្ខមន្តិ, យាសំ វសេន ទិសាភាគា បវាឡជាលបរិក្ខិត្តា វិយ រត្តកុរវកកុសុមសមោកិណ្ណា វិយ ច វិរោចន្តិ។ ឧណ្ណានខាទីហិ បភស្សរដ្ឋានេហិ បភស្សររស្មិយោ និក្ខមន្តិ, យាសំ វសេន ទិសាភាគា ឱសធិតារកបុញ្ជបុណ្ណា វិយ វិជ្ជុបដលាទិបរិបុណ្ណា វិយ ច វិរោចន្តិ។

ភគវា ចង្កមតីតិអាទិ "ភគវតោ ច និម្មិតានញ្ច នានាឥរិយាបថករណំ យមកបាដិហីរេនេវ ហោតី"តិ ទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ តេសញ្ហិ និម្មិតានំ ឥរិយាបថា យុគលាវ ហុត្វា វត្តន្តិ។ យទិ និម្មិតា ពហុកា ហោន្តិ, "និម្មិតោ"តិអាទិ កស្មា ឯកវចនំ កតន្តិ ចេ? និម្មិតេសុបិ ឯកេកស្ស នានាឥរិយាបថភាវទស្សនត្ថំ។ ពហុវចនេន ហិ វុត្តេ សព្ពេបិ និម្មិតា សកឹ ឯកេកឥរិយាបថិកា វិយ ហោន្តិ។ ឯកវចនេន បន វុត្តេ និម្មិតេសុ ឯកេកោ នានាឥរិយាបថិកោតិ ញាយតិ។ តស្មា ឯកវចននិទ្ទេសោ កតោ។ ចូឡបន្ថកត្ថេរោបិ តាវ នានាឥរិយាបថិកភិក្ខូនំ សហស្សំ មាបេសិ, កឹ បន ភគវា យមកបាដិហីរេ ពហូ និម្មិតេ ន ករិស្សតិ។ ចូឡបន្ថកត្ថេរំ មុញ្ចិត្វា អញ្ញេសំ សាវកានំ ឯកាវជ្ជនេន នានាឥរិយបថិកានំ នានារូបានញ្ច និម្មានំ ន ឥជ្ឈតិ។ អនិយមេត្វា ហិ និម្មិតា ឥទ្ធិមតា សទិសាវ ហោន្តិ។ ឋាននិសជ្ជាទីសុ វា ភាសិតតុណ្ហីភាវាទីសុ វា យំ យំ ឥទ្ធិមា ករោតិ, តំ តំ ទេវ ករោន្តិ, វិសទិសករណំ នានាកិរិយាករណញ្ច "ឯត្តកា វណ្ណទិសា ហោន្តុ, ឯត្តកា ឥមំ នាម ករោន្តូ"តិ វិសុំ វិសុំ អាវជ្ជិត្វា អធិដ្ឋានេន ឥជ្ឈតិ។ តថាគតស្ស បន ឯកាវជ្ជនាធិដ្ឋានេនេវ នានប្បការនិម្មានំ ឥជ្ឈតិ។ ឯវមេវ អគ្គិក្ខន្ធឧទកធារានិម្មានេ ច នានាវណ្ណនិម្មានេ ច វេទិតព្ពំ។ តត្ថ **ភគវា ចង្កមតី**តិ អាកាសេ វា បថវិយំ វា ចង្កមតិ។ **និម្មិតោ**តិ ឥទ្ធិយា មាបិតពុទ្ធរូបំ។ **តិដ្ឋតិ វា**តិអាទីនិបិ អាកាសេ វា បថវិយំ វា។ **កប្បេតី**តិ ករោតិ។ **ភគវា តិដ្ឋតី**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោតិ។

យមកបាដិហីរញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧១. មហាករុណាញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

១១៧. មហាករុណាញាណនិទ្ទេសេ **ពហុកេហិ អាការេហី**តិ ឥទានិ វុច្ចមានេហិ ឯកូននវុតិយា បការេហិ។ **បស្សន្តាន**ន្តិ ញាណចក្ខុនា ច ពុទ្ធចក្ខុនា ច ឱលោកេន្តានំ។ **ឱក្កមតី**តិ ឱតរតិ បវិសតិ។ **អាទិត្តោ**តិ ទុក្ខលក្ខណវសេន បីឡាយោគតោ សន្តាបនដ្ឋេន អាទីបិតោ។ "យទនិច្ចំ, តំ ទុក្ខ"ន្តិ (សំ. និ. ៣.១៥) វុត្តត្តា សព្ពសង្ខតស្ស ចេវ ទុក្ខលក្ខណវសេន បីឡិតត្តា ទុក្ខស្ស ច ករុណាយ មូលភូតត្តា បឋមំ ទុក្ខលក្ខណវសេន "អាទិត្តោ"តិ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ រាគាទីហិ អាទិត្តតំ បន ឧបរិ វក្ខតិ។ អថ វា **អាទិត្តោ**តិ រាគាទីហិយេវ អាទិត្តោ។ ឧបរិ បន "តស្ស នត្ថញ្ញោ កោចិ និព្ពាបេតា"តិ អត្ថាបេក្ខនវសេន បុន វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ ។ **លោកសន្និវាសោ**តិ បញ្ចក្ខន្ធា លុជ្ជនបលុជ្ជនដ្ឋេន លោកោ, តណ្ហាទិដ្ឋីវសេន សន្និវសន្តិ ឯត្ថ សត្តាតិ សន្និវាសោ, លោកោវ សន្និវាសោ លោកសន្និវាសោ។ ទុក្ខិតំ ខន្ធសន្តានំ ឧបាទាយ សត្តវោហារសព្ភាវតោ លោកសន្និវាសយោគតោ សត្តសមូហោបិ លោកសន្និវាសោ។ សោបិ ច សហខន្ធកោយេវ។ **ឧយ្យុត្តោ**តិ អនេកេសុ កិច្ចេសុ និច្ចព្យាបារតាយ កតយោគោ កតឧស្សាហោ, សតតកិច្ចេសុ សឧស្សុក្កោតិ អត្ថោ។ យដ្ដនយុត្តោតិ វា ឧយ្យុត្តោ។ **បយាតោ**តិ បព្ពតេយ្យា នទី វិយ អនវដ្ឋិតគមនេន មរណាយ យាតុំ អារទ្ធោ។ **កុម្មគ្គប្បដិបន្នោ**តិ កុច្ឆិតំ មិច្ឆាមគ្គំ បដិបន្នោ។ ឧបរិ បន "វិបថបក្ខន្ទោ"តិ នានាបទេហិ វិសេសេត្វា វុត្តំ។

ឧបនីយតីតិ ជរាវសេន មរណាយ ឧបនីយតិ ហរិយតិ។ ជរា ហិ "អាយុនោ សំហានី"តិ (សំ. និ. ២.២) វុត្តា។ **អទ្ធុវោ**តិ ន ថិរោ, សទា តថេវ ន ហោតិ។ យស្មា អទ្ធុវោ, តស្មា ឧបនីយតីតិ បុរិមស្ស ការណវចនមេតំ។ ឯតេន សការណំ ជរាទុក្ខំ វុត្តំ។ តំ ជរាទុក្ខំ ទិស្វា ជរាបារិជុញ្ញរហិតាបិ វិញ្ញូ បព្ពជន្តិ។ **អតាណោ**តិ តាយិតុំ រក្ខិតុំ សមត្ថេន រហិតោ, អនាររក្ខោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អនភិស្សរោ**តិ អភិសរិត្វា អភិគន្ត្វា ព្យាហរណេន អស្សាសេតុំ សមត្ថេន រហិតោ, អសហាយោតិ វា អត្ថោ។ យស្មា អនភិស្សរោ, តស្មា អតាណោតិ បុរិមស្ស ការណវចនមេតំ។ ឯតេន សការណំ បិយវិប្បយោគទុក្ខំ វុត្តំ។ តំ បិយវិប្បយោគទុក្ខំ ទិស្វា ញាតិបារិជុញ្ញរហិតាបិ វិញ្ញូ បព្ពជន្តិ។ **អស្សកោ**តិ សកភណ្ឌរហិតោ។ **សព្ពំ បហាយ គមនីយ**ន្តិ សកភណ្ឌន្តិ សល្លក្ខិតំ សព្ពំ បហាយ លោកេន គន្តព្ពំ។ យស្មា សព្ពំ បហាយ គមនីយំ, តស្មា អស្សកោតិ បុរិមស្ស ការណវចនមេតំ។ ឯតេន សការណំ មរណទុក្ខំ វុត្តំ។ តំ ទិស្វា ភោគបារិជុញ្ញរហិតាបិ វិញ្ញូ បព្ពជន្តិ។ អញ្ញត្ថ "កម្មស្សកា មាណវសត្តា"តិ (ម. និ. ៣.២៨៩) វុត្តំ, ឥធ ច រដ្ឋបាលសុត្តេ ច "អស្សកោ លោកោ"តិ (ម. និ. ២.៣០៥) វុត្តំ, តំ កថំ យុជ្ជតីតិ ចេ? បហាយ គមនីយំ សន្ធាយ "អស្សកោ"តិ វុត្តំ, កម្មំ បន ន បហាយ គមនីយំ។ តស្មា "កម្មស្សកា"តិ វុត្តំ។ រដ្ឋបាលសុត្តេយេវ ច ឯវមេតំ វុត្តំ "ត្វំ បន យថាកម្មំ គមិស្សសី"តិ (ម. និ. ២.៣០៦)។ **ឩនោ**តិ បារិបូរិរហិតោ។ **អតិត្តោ**តិ ភិយ្យោ ភិយ្យោ បត្ថនាយបិ ន សុហិតោ ។ ឥទំ ឩនភាវស្ស ការណវចនំ។ **តណ្ហាទាសោ**តិ តណ្ហាយ វសេ វត្តនតោ តណ្ហាយ

ទាសភូតោ។ ឥទំ អតិត្តភាវស្ស ការណវចនំ។ ឯតេន ឥច្ឆារោគាបទេសេន សការណំ ព្យាធិទុក្ខំ វុត្តំ។ តំ ព្យាធិទុក្ខំ ទិស្វា ព្យាធិបារិជុញ្ញរហិតាបិ វិញ្ញូ បព្ពជន្តិ។ **អតាយនោ**តិ បុត្តាទីហិបិ តាយនស្ស អភាវតោ អតាយនោ អនារក្ខោ, អលព្ភនេយ្យខេមោ វា។ **អលេណោ**តិ អល្លីយិតុំ និស្សិតុំ អនរហោ អល្លីនានម្បិ ច លេណកិច្ចាការកោ។ **អសរណោ**តិ និស្សិតានំ ន ភយសារកោ ន ភយវិនាសកោ។ **អសរណីភូតោ**តិ បុរេ ឧប្បត្តិយា អត្តនោ អភាវេនេវ អសរណោ, ឧប្បត្តិសមកាលមេវ អសរណីភូតោតិ អត្ថោ។

ឧទ្ធតោតិ សព្ពាកុសលេសុ ឧទ្ធច្ចស្ស ឧប្បជ្ជនតោ សត្តសន្តានេ ច អកុសលុប្បត្តិពាហុល្លតោ អកុសលសមង្គីលោកោ តេន ឧទ្ធច្ចេន ឧទ្ធតោ។ **អវូបសន្តោ**តិ អវូបសមនលក្ខណស្ស ឧទ្ធច្ចស្សេវ យោគេន អវូបសន្តោ ភន្តមិគបដិភាគោ។ “ឧបនីយតិ លោកោ”តិអាទីសុ ចតូសុ ច “ឧទ្ធតោ លោកោ”តិ ច បញ្ចសុ ឋានេសុ លោកោតិ អាគតំ, សេសេសុ លោកសន្និវាសោតិ។ ឧភយថាបិ លោកោយេវ។ **សសល្លោ**តិ បីឡាជនកតាយ អន្តោតុទនតាយ ទុន្នីហរណីយតាយ ច សល្លាតិ សង្ខំ គតេហិ រាគាទីហិ សល្លេហិ សហ វត្តនកោ។ **វិទ្ធោ**តិ មិគាទយោ កទាចិ បរេហិ វិទ្ធា ហោន្តិ, អយំ បន លោកោ និច្ចំ អត្តនាវ វិទ្ធោ។ **បុថុសល្លេហី**តិ “សត្ត សល្លានិ – រាគសល្លំ, ទោសសល្លំ, មោហសល្លំ, មានសល្លំ, ទិដ្ឋិសល្លំ, កិលេសសល្លំ, ទុច្ចរិតសល្ល”ន្តិ (មហានិ. ១៧៤) វុត្តេហិ សត្តហិ សល្លេហិ។ **តស្សា**តិ តស្ស លោកសន្និវាសស្ស។ **សល្លានំ ឧទ្ធតា**តិ តេសំ សល្លានំ សត្តសន្តានតោ ឧទ្ធរិតា បុគ្គលោ។ **អញ្ញត្រ មយា**តិ មំ ឋបេត្វា។ យេបិ ភគវតោ សាវកា សល្លានិ ឧទ្ធរន្តិ, តេសំ ភគវតោ វចនេនេវ ឧទ្ធរណតោ ភគវាវ ឧទ្ធរតិ នាម។ **អវិជ្ជន្ធការាវរណោ**តិ អវិជ្ជា ឯវ សភាវទស្សនច្ឆាទនេន អន្ធំ វិយ ករោតីតិ អវិជ្ជន្ធការោ, សោវ សភាវាវគមននិវារណេន អាវរណំ ឯតស្សាតិ អវិជ្ជន្ធការាវរណោ។ **កិលេសបញ្ជរបក្ខិត្តោ**តិ កិលេសា ឯវ កុសលគមនសន្និរុជ្ឈនដ្ឋេន បញ្ជរោតិ កិលេសបញ្ជរោ, អវិជ្ជាបភវេ កិលេសបញ្ជរេ បក្ខិត្តោ បាតិតោ។ **អាលោកំ ទស្សេតា**តិ បញ្ញាលោកំ ទស្សនសីលោ, បញ្ញាលោកស្ស ទស្សេតាតិ វា អត្ថោ។ **អវិជ្ជាគតោ**តិ អវិជ្ជំ គតោ បវិដ្ឋោ។ ន កេវលំ អវិជ្ជាយ អាវរណមត្តមេវ, អថ ខោ គហនគតោ វិយ អវិជ្ជាកោសស្ស អន្តោ បវិដ្ឋោតិ បុរិមតោ វិសេសោ។ **អណ្ឌភូតោ**តិអាទយោ ច វិសេសាយេវ។ **អណ្ឌភូតោ**តិ អណ្ឌេ ភូតោ និព្ពត្តោ។ យថា ហិ អណ្ឌេ និព្ពត្តា ឯកច្ចេ សត្តា “អណ្ឌភូតា”តិ វុច្ចន្តិ, ឯវមយំ លោកោ អវិជ្ជណ្ឌកោសេ និព្ពត្តត្តា “អណ្ឌភូតោ”តិ វុច្ចតិ។ **បរិយោនទ្ធោ**តិ តេន អវិជ្ជណ្ឌកោសេន សមន្តតោ ឱនទ្ធោ ពទ្ធោ វេឋិតោ។

តន្តាកុលកជាតោតិ តន្តំ វិយ អាកុលភូតោ។ យថា នាម ទុន្និក្ខិត្តំ មូសិកច្ឆិន្នំ បេសការានំ តន្តំ តហឹ តហឹ អាកុលំ ហោតិ, ឥទំ អគ្គំ ឥទំ មូលន្តិ អគ្គេន វា អគ្គំ, មូលេន វា មូលំ សមានេតុំ ទុក្ករំ ហោតិ, ឯវមេវ សត្តា បច្ចយាការេ ខលិតា អាកុលា ព្យាកុលា ហោន្តិ, ន សក្កោន្តិ បច្ចយាការំ ឧជុំ កាតុំ។ តត្ថ តន្តំ បច្ចត្តបុរិសការេ ឋត្វា សក្កាបិ ភវេយ្យ ឧជុំ កាតុំ, ឋបេត្វា បន ទ្វេ ពោធិសត្តេ អញ្ញោ សត្តោ អត្តនោ ធម្មតាយ បច្ចយាការំ ឧជុំ កាតុំ សមត្ថោ នាម នត្ថិ។ យថា បន អាកុលំ តន្តំ កញ្ជិកំ ទត្វា កោច្ឆេន បហដំ តត្ថ តត្ថ កុលកជាតំ ហោតិ គណ្ឋិពទ្ធំ, ឯវមយំ លោកោ បច្ចយេសុ បក្ខលិត្វា បច្ចយេ ឧជុំ កាតុំ អសក្កោន្តោ ទ្វាសដ្ឋិទិដ្ឋិគតវសេន កុលកជាតោ ហោតិ គណ្ឋិពទ្ធោ។ យេ ហិ កេចិ ទិដ្ឋិយោ និស្សិតា, សព្ពេ តេ បច្ចយំ ឧជុំ កាតុំ ន សក្កោន្តិយេវ។ **កុលាគណ្ឋិកជាតោ**តិ កុលាគណ្ឋិកំ វិយ ភូតោ។ កុលាគណ្ឋិកំ វុច្ចតិ បេសការកញ្ជិកសុត្តំ។ “កុលា នាម សកុណិកា, តស្សា កុលាវកោ”តិបិ ឯកេ។ យថា តទុភយម្បិ អាកុលំ អគ្គេន វា អគ្គំ, មូលេន វា មូលំ សមានេតុំ ទុក្ករន្តិ បុរិមនយេនេវ យោជេតព្ពំ។ **មុញ្ជបព្ពជភូតោ**តិ មុញ្ជតិណំ វិយ បព្ពជតិណំ វិយ ច ភូតោ មុញ្ជតិណបព្ពជតិណសទិសោ ជាតោ។ យថា តានិ តិណានិ កោដ្ដេត្វា កោដ្ដេត្វា កតរជ្ជុ ជិណ្ណកាលេ កត្ថចិ បតិតំ គហេត្វា តេសំ តិណានំ “ឥទំ អគ្គំ ឥទំ មូល”ន្តិ អគ្គេន វា អគ្គំ, មូលេន វា មូលំ សមានេតុំ ទុក្ករំ, តម្បិ បច្ចត្តបុរិសការេ ឋត្វា សក្កា ភវេយ្យ ឧជុំ កាតុំ, ឋបេត្វា បន ទ្វេ ពោធិសត្តេ អញ្ញោ សត្តោ អត្តនោ ធម្មតាយ បច្ចយាការំ ឧជុំ កាតុំ សមត្ថោ នាម នត្ថិ។ ឯវមយំ លោកោ បច្ចយាការំ ឧជុំ កាតុំ អសក្កោន្តោ ទ្វាសដ្ឋិទិដ្ឋិគតវសេន គណ្ឋិជាតោ ហុត្វា អបាយំ ទុគ្គតឹ វិនិបាតំ សំសារំ នាតិវត្តតិ។

តត្ថ **អបាយោ**តិ និរយោ តិរច្ឆានយោនិ បេត្តិវិសយោ អសុរកាយោ។ សព្ពេបិ ហិ តេ វឌ្ឍិសង្ខាតស្ស អាយស្ស អភាវតោ “អបាយោ”តិ វុច្ចន្តិ។ តថា ទុក្ខស្ស គតិភាវតោ **ទុគ្គតិ**។ សុខសមុស្សយតោ វិនិបតិតត្តា **វិនិបាតោ**។ ឥតរោ បន –

“ខន្ធានញ្ច បដិបាដិ, ធាតុអាយតនាន ច;
អព្ពោច្ឆិន្នំ វត្តមានា, សំសារោតិ បវុច្ចតិ”។

តំ សព្ពម្បិ នាតិវត្តតិ នាតិក្កមតិ។ អថ ខោ ចុតិតោ បដិសន្ធឹ, បដិសន្ធិតោ ចុតិន្តិ ឯវំ បុនប្បុនំ ចុតិបដិសន្ធិយោ គណ្ហមានោ តីសុ ភវេសុ ចតូសុ យោនីសុ បញ្ចសុ គតីសុ សត្តសុ វិញ្ញាណដ្ឋិតីសុ នវសុ សត្តាវាសេសុ មហាសមុទ្ទេ វាតុក្ខិត្តនាវា វិយ យន្តគោណោ វិយ ច បរិព្ភមតិយេវ។ **អវិជ្ជាវិសទោសសល្លិត្តោ**តិ អវិជ្ជាយេវ

អកុសលុប្បាទនេន កុសលជីវិតនាសនតោ វិសន្តិ អវិជ្ជាវិសំ, តទេវ សន្តានទូសនតោ អវិជ្ជាវិសទោសោ, តេន អនុសយបរិយុដ្ឋានទុច្ចរិតភូតេន ភុសំ លិត្តោ មក្ខិតោតិ អវិជ្ជាវិសទោសសល្លិត្តោ។ **កិលេសកលលីភូតោ**តិ អវិជ្ជាទិមូលកា កិលេសា ឯវ ឱសីទនដ្ឋេន កលលំ កទ្ទមោតិ កិលេសកលលំ, តទស្ស អត្ថីតិ កិលេសកលលី, ឯវំភូតោ។ **រាគទោសមោហជដាជដិតោ**តិ លោភបដិឃាវិជ្ជាសង្ខាតា រាគទោសមោហា ឯវ រូបាទីសុ អារម្មណេសុ ហេដ្ឋុបរិយវសេន បុនប្បុនំ ឧប្បជ្ជនតោ សំសិព្ពនដ្ឋេន វេឡុគុម្ពាទីនំ សាខាជាលសង្ខាតា ជដា វិយាតិ ជដា, តាយ រាគទោសមោហជដាយ ជដិតោ។ យថា នាម វេឡុជដាទីហិ វេឡុអាទយោ, ឯវំ តាយ ជដាយ អយំ លោកោ ជដិតោ វិនទ្ធោ សំសិព្ពិតោតិ អត្ថោ។ **ជដំ វិជដេតា**តិ តមំ ឯវំ តេធាតុកំ លោកំ ជដេត្វា ឋិតំ ជដំ វិជដេតា សំឆិន្ទិតា សម្បទាលយិតា។

តណ្ហាសង្ឃាដបដិមុក្កោតិ តណ្ហា ឯវ អព្ពោច្ឆិន្នំ បវត្តិតោ សង្ឃដិតដ្ឋេន សង្ឃាដោតិ តណ្ហាសង្ឃាដោ, តស្មិំ តណ្ហាសង្ឃាដេ បដិមុក្កោ អនុបវិដ្ឋោ អន្តោគតោតិ តណ្ហាសង្ឃាដបដិមុក្កោ។ **តណ្ហាជាលេន ឱត្ថដោ**តិ តណ្ហា ឯវ បុព្ពេ វុត្តនយេន សំសិព្ពនដ្ឋេន ជាលន្តិ តណ្ហាជាលំ, តេន តណ្ហាជាលេន ឱត្ថដោ សមន្តតោ ឆាទិតោ បលិវេឋិតោ។ **តណ្ហាសោតេន វុយ្ហតី**តិ តណ្ហា ឯវ សំសារេ អាកឌ្ឍនដ្ឋេន សោតោតិ តណ្ហាសោតោ, តេន តណ្ហាសោតេន វុយ្ហតិ អាកឌ្ឍីយតិ។ **តណ្ហាសញ្ញោជនេន សញ្ញុត្តោ**តិ តណ្ហា ឯវ លោកំ វដ្ដស្មិំ សំយោជនតោ ពន្ធនតោ សំយោជនន្តិ តណ្ហាសំយោជនំ, តេន តណ្ហាសំយោជនេន សញ្ញុត្តោ ពទ្ធោ។ **តណ្ហានុសយេន អនុសដោ**តិ តណ្ហា ឯវ អនុសយនដ្ឋេន អនុសយោតិ តណ្ហានុសយោ, តេន តណ្ហានុសយេន អនុសដោ អនុគតោ ថាមគតោ។ **តណ្ហាសន្តាបេន សន្តប្បតី**តិ តណ្ហា ឯវ បវត្តិកាលេ ផលកាលេ ច លោកំ សន្តាបេតីតិ សន្តាបោ, តេន តណ្ហាសន្តាបេន សន្តប្បតិ សន្តាបីយតិ។ **តណ្ហាបរិឡាហេន បរិឌយ្ហតី**តិ តណ្ហា ឯវ ពលវភូតា បវត្តិកាលេ ផលកាលេ ច សមន្តតោ ទហនដ្ឋេន មហាបរិឡាហោតិ តណ្ហាបរិឡាហោ, តេន តណ្ហាបរិឡាហេន បរិឌយ្ហតិ សមន្តតោ ឌហីយតិ។ **ទិដ្ឋិសង្ឃាដា**ទយោ ឥមិនាវ នយេន យោជេតព្ពា។

អនុគតោតិ អនុបវិដ្ឋោ។ **អនុសដោ**តិ អនុធាវិតោ។ **អភិភូតោ**តិ បីឡិតោ។ **អព្ភាហតោ**តិ អភិអាហតោ អភិមុខំ ភុសំ បហតោ។ **ទុក្ខេ បតិដ្ឋិតោ**តិ ទុក្ខេ ខន្ធបញ្ចកេ សុខវិបល្លាសេន បតិដ្ឋិតោ អភិនិវិដ្ឋោ។

តណ្ហាយ ឧឌ្ឌិតោតិ តណ្ហាយ ឧល្លង្ឃិតោ។ ចក្ខុ ហិ តណ្ហារជ្ជុនា អាវុនិត្វា រូបនាគទន្តេ ឧឌ្ឌិតំ, សោតាទីនិ តណ្ហារជ្ជុនា អាវុនិត្វា សទ្ទាទិនាគទន្តេសុ ឧឌ្ឌិតានិ។ តំសមង្គីលោកោបិ ឧឌ្ឌិតោយេវ នាម។ **ជរាបាការបរិក្ខិត្តោ**តិ អនតិក្កមនីយដ្ឋេន បាការភូតាយ ជរាយ បរិវារិតោ។ **មច្ចុបាសេន បរិក្ខិត្តោ**តិ ទុម្មោចនីយដ្ឋេន បាសភូតេន មរណេន ពទ្ធោ។ **មហាពន្ធនពទ្ធោ**តិ ទឡ្ហត្តា ទុច្ឆេទត្តា ច មហន្តេហិ ពន្ធនេហិ ពទ្ធោ។ **រាគពន្ធនេនា**តិ រាគោ ឯវ ពន្ធតិ សំសារតោ ចលិតុំ ន ទេតីតិ រាគពន្ធនំ។ តេន រាគពន្ធនេន។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **កិលេសពន្ធនេនា**តិ វុត្តាវសេសេន កិលេសពន្ធនេន។ **ទុច្ចរិតពន្ធនេនា**តិ តិវិធេន។ សុចរិតំ បន ពន្ធនមោក្ខស្ស ហេតុភូតំ ពន្ធនមោក្ខភូតញ្ច អត្ថិ។ តស្មា តំ ន គហេតព្ពំ។

ពន្ធនំ មោចេតាតិ តស្ស ពន្ធនំ មោចេតា។ ពន្ធនា មោចេតាតិបិ បាឋោ, ពន្ធនតោ តំ មោចេតាតិ អត្ថោ។ **មហាសម្ពាធប្បដិបន្នោ**តិ កុសលសញ្ចារបីឡនេន មហាសម្ពាធសង្ខាតំ រាគទោសមោហមានទិដ្ឋិកិលេសទុច្ចរិតគហនំ បដិបន្នោ។ **ឱកាសំ ទស្សេតា**តិ លោកិយលោកុត្តរសមាធិបញ្ញាឱកាសំ ទស្សេតា។ **មហាបលិពោធេន បលិពុទ្ធោ**តិ មហានិវារណេន និវុតោ។ មហាលេបេន វា លិត្តោ។ **បលិពោធោ**តិ ច រាគាទិសត្តវិធោ ឯវ។ “តណ្ហាទិដ្ឋិបលិពោធោ”តិ ឯកេ។ **បលិពោធំ ឆេតា**តិ តំ បលិពោធំ ឆិន្ទិតា។ **មហាបបាតេ**តិ បញ្ចគតិបបាតេ, ជាតិជរាមរណបបាតេ វា។ តំ សព្ពម្បិ ទុរុត្តរណដ្ឋេន បបាតោ។ **បបាតា ឧទ្ធតា**តិ តម្ហា បបាតតោ ឧទ្ធរិតា។ **មហាកន្តារប្បដិបន្នោ**តិ ជាតិជរាព្យាធិមរណសោកបរិទេវទុក្ខទោមនស្សុបាយាសកន្តារំ បដិបន្នោ។ សព្ពម្បិ តំ ទុរតិក្កមនដ្ឋេន កន្តារោ, តំ **កន្តារំ តារេតា**។ កន្តារា តារេតាតិ វា បាឋោ។ **មហាសំសារប្បដិបន្នោ**តិ អព្ពោច្ឆិន្នំ ខន្ធសន្តានំ បដិបន្នោ។ **សំសារា មោចេតា**តិ សំសារតោ មោចេតា។ សំសារំ មោចេតាតិ វា បាឋោ។ **មហាវិទុគ្គេ**តិ សំសារវិទុគ្គេ។ សំសារោយេវ ហិ ទុគ្គមនដ្ឋេន វិទុគ្គោ។ **សម្បរិវត្តតី**តិ ភុសំ និវត្តិត្វា ចរតិ។ **មហាបលិបេ**តិ មហន្តេ កាមកទ្ទមេ។ កាមោ ហិ ឱសីទនដ្ឋេន បលិបោ។ **បលិបន្នោ**តិ លគ្គោ។ មហាបលិបបលិបន្នោតិបិ បាឋោ។

អព្ភាហតោតិ សព្ពោបទ្ទវេហិ អព្ភាហតោ។ **រាគគ្គិនា**តិ រាគាទយោយេវ អនុទហនដ្ឋេន អគ្គិ, តេន រាគគ្គិនា។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ឧន្នីតកោ**តិ ឧគ្គហេត្វា នីតោ, ជាតិយា ឧគ្គហេត្វា ជរាទិឧបទ្ទវាយ នីតោតិ អត្ថោ។ ក-ការោ បនេត្ថ អនុកម្បាយ ទដ្ឋព្ពោ។ **ហញ្ញតិ និច្ចមតាណោ**តិ បរិត្តាយកេន រហិតោ សតតំ បីឡីយតិ។ **បត្តទណ្ឌោ**តិ រាជាទីហិ លទ្ធអាណោ។ **តក្ករោ**តិ ចោរោ។ **វជ្ឈពន្ធនពទ្ធោ**តិ រាគាទិវជ្ឈពន្ធនេហិ ពទ្ធោ។ **អាឃាតនបច្ចុបដ្ឋិតោ**តិ មរណធម្មគណ្ឋិកដ្ឋានំ ឧបេច្ច ឋិតោ។ **កោចិ ពន្ធនា មោចេតា**។ កោចិ ពន្ធនំ

មោចេតាតិបិ បាឋោ។ **អនាថោ**តិ នត្ថិ ឯតស្ស នាថោ ឥស្សរោ, សយំ វា ន នាថោ ន ឥស្សរោតិ អនាថោ, អសរណោតិ វា អត្ថោ។ **បរមកាបញ្ញប្បត្តោ**តិ ជរាទិបដិពាហនេ អប្បហុតាយ អតីវ កបណភាវំ បត្តោ។ **តាយេតា**តិ រក្ខិតា។ តាយិតាតិ វា បាឋោ សុន្ទរោ ។ **ទុក្ខាភិតុន្នោ**តិ ជាតិទុក្ខាទីហិ អនេកេហិ ទុក្ខេហិ អភិតុន្នោ អតិព្យាធិតោ អតិកម្បិតោ ច។ **ចិររត្តំ បីឡិតោ**តិ ទុក្ខេហេវ ទីឃមទ្ធានំ បីឡិតោ ឃដ្ដិតោ។ **គធិតោ**តិ គេធេន គិទ្ធោ, អភិជ្ឈាកាយគន្ថេន វា គន្ថិតោ។ **និច្ចំ បិបាសិតោ**តិ បាតុំ ភុញ្ជិតុំ ឥច្ឆា បិបាសា, សា តណ្ហា ឯវ, តណ្ហាបិបាសាយ និរន្តរំ បិបាសិតោ។

អន្ធោតិ ទស្សនង្គេន ចក្ខុនា សង្ខំ គតាយ បញ្ញាយ អភាវតោ កាណោ។ បញ្ញា ហិ ធម្មសភាវំ បស្សតិ។ **អចក្ខុកោ**តិ តំ បន អន្ធត្តំ ន បច្ឆា សម្ភូតំ, បកតិយា ឯវ អវិជ្ជមានចក្ខុកោតិ តមេវ អន្ធត្តំ វិសេសេតិ។ **ហតនេត្តោ**តិ នយនង្គេន នេត្តន្តិ សង្ខំ គតាយ បញ្ញាយ អភាវតោយេវ វិនដ្ឋនេត្តកោ។ សមវិសមំ ទស្សេន្តំ អត្តភាវំ នេតីតិ នេត្តន្តិ ហិ វុត្តំ។ បញ្ញាយ សុគតិញ្ច អគតិញ្ច នយតិ។ ហតនេត្តត្តាយេវស្ស នេតុអភាវំ ទស្សេន្តោ **អបរិណាយកោ**តិ អាហ, អវិជ្ជមាននេត្តកោតិ អត្ថោ។ អញ្ញោបិស្ស នេតា ន វិជ្ជតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **វិបថបក្ខន្ទោ**តិ វិបរីតោ, វិសមោ វា បថោ វិបថោ, តំ វិបថំ បក្ខន្ទោ បវិដ្ឋោ បដិបន្នោតិ វិបថបក្ខន្ទោ, មិច្ឆាបថសង្ខាតំ មិច្ឆាទិដ្ឋិំ បដិបន្នោតិ អត្ថោ។ **អញ្ជសាបរទ្ធោ**តិ អញ្ជសេ ឧជុមគ្គស្មិំ មជ្ឈិមបដិបទាយ អបរទ្ធោ វិរទ្ធោ។ **អរិយបថំ អានេតា**តិ អរិយំ អដ្ឋង្គិកំ មគ្គំ ឧបនេតា បដិបាទយិតា។ **មហោឃបក្ខន្ទោ**តិ យស្ស សំវិជ្ជន្តិ, តំ វដ្ដស្មិំ ឱហនន្តិ ឱសីទាបេន្តីតិ ឱឃា, បកតិឱឃតោ មហន្តា ឱឃាតិ មហោឃា។ តេ កាមោឃោ ភវោឃោ ទិដ្ឋោឃោ អវិជ្ជោឃោតិ ចតុប្បភេទា។ តេ មហោឃេ បក្ខន្ទោ បវិដ្ឋោតិ មហោឃបក្ខន្ទោ, សំសារសង្ខាតំ មហោឃំ វា បក្ខន្ទោតិ។

១១៨. ឥទានិ ឯកុត្តរិកនយោ។ តត្ថ **ទ្វីហិ ទិដ្ឋិគតេហី**តិ សស្សតុច្ឆេទទិដ្ឋីហិ។ តត្ថ ទិដ្ឋិយេវ ទិដ្ឋិគតំ "គូថគតំ មុត្តគត"ន្តិអាទីនិ (អ. និ. ៩.១១) វិយ។ គន្តព្ពាភាវតោ វា ទិដ្ឋិយា គតមត្តមេវេតន្តិ ទិដ្ឋិគតំ, ទិដ្ឋីសុ គតំ ឥទំ ទស្សនំ ទ្វាសដ្ឋិទិដ្ឋិអន្តោគធត្តាតិបិ ទិដ្ឋិគតំ។ ទ្វាសដ្ឋិតេសដ្ឋិទិដ្ឋិយោបិ ហិ សស្សតទិដ្ឋិ ឧច្ឆេទទិដ្ឋីតិ ទ្វេវ ទិដ្ឋិយោ ហោន្តិ។ តស្មា សង្ខេបេន សព្ពា ទិដ្ឋិយោ អន្តោ ករោន្តោ "ទ្វីហិ ទិដ្ឋិគតេហី"តិ វុត្តំ ។ **បរិយុដ្ឋិតោ**តិ បរិយុដ្ឋានំ បត្តោ សមុទាចារំ បត្តោ, ឧប្បជ្ជិតុំ អប្បទានេន កុសលចារស្ស គហណំ បត្តោតិ អត្ថោ។ វុត្តញ្ចេតំ ភគវតា – "ទ្វីហិ, ភិក្ខវេ, ទិដ្ឋិគតេហិ បរិយុដ្ឋិតា ទេវមនុស្សា ឱលីយន្តិ ឯកេ, អតិធាវន្តិ ឯកេ, ចក្ខុមន្តោ ច បស្សន្តី"តិអាទិ (ឥតិវុ. ៤៩)។

តីហិ ទុច្ចរិតេហីតិ តិវិធកាយទុច្ចរិតេន ចតុព្ពិធវចីទុច្ចរិតេន តិវិធមនោទុច្ចរិតេន។ **វិប្បដិបន្នោ**តិ វិរូបំ បដិបន្នោ, មិច្ឆាបដិបន្នោតិ អត្ថោ។ **យោគេហិ យុត្តោ**តិ វដ្ដស្មិំ យោជេន្តីតិ យោគា, ឰតិអត្ថេន វា យោគា, តេហិ យោគេហិ យុត្តោ សមប្បិតោ។ **ចតុយោគយោជិតោ**តិ កាមយោគោ, ភវយោគោ, ទិដ្ឋិយោគោ, អវិជ្ជាយោគោតិ ឥមេហិ ចតូហិ យោគេហិ សកដស្មិំ យោគោ វិយ វដ្ដស្មិំ យោជិតោ។ បញ្ចកាមគុណិកោ រាគោ កាមយោគោ។ រូបារូបភវេសុ ឆន្ទរាគោ, ឈាននិកន្តិ ច, សស្សតទិដ្ឋិសហជាតោ រាគោ ភវវសេន បត្ថនា ភវយោគោ។ ទ្វាសដ្ឋិ ទិដ្ឋិយោ ទិដ្ឋិយោគោ។ អដ្ឋសុ ឋានេសុ អញ្ញាណំ អវិជ្ជាយោគោ។ តេ ឯវ ចត្តារោ ពលវភូតា ឱឃា, ទុព្ពលភូតា យោគា។

ចតូហិ គន្ថេហីតិ យស្ស សំវិជ្ជន្តិ, តំ ចុតិបដិសន្ធិវសេន វដ្ដស្មិំ គន្ថេន្តិ ឃដេន្តីតិ គន្ថា។ តេ អភិជ្ឈា កាយគន្ថោ, ព្យាបាទោ កាយគន្ថោ, សីលព្ពតបរាមាសោ កាយគន្ថោ, ឥទំសច្ចាភិនិវេសោ កាយគន្ថោតិ ចតុប្បភេទា។ អភិជ្ឈាយន្តិ ឯតាយ, សយំ វា អភិជ្ឈាយតិ, អភិជ្ឈាយនមត្តមេវ វា ឯសាតិ អភិជ្ឈា, លោភោយេវ។ នាមកាយំ គន្ថេតិ ចុតិបដិសន្ធិវសេន វដ្ដស្មិំ ឃដេតីតិ កាយគន្ថោ។ ព្យាបជ្ជតិ តេន ចិត្តំ បូតិភាវំ គច្ឆតិ, ព្យាបាទយតិ វា វិនយាចាររូបសម្បត្តិហិតសុខាទីនីតិ ព្យាបាទោ។ ឥតោ ពហិទ្ធា សមណព្រាហ្មណានំ សីលេន សុទ្ធិ វតេន សុទ្ធិ សីលវតេន សុទ្ធីតិ បរាមសនំ សីលព្ពតបរាមាសោ។ សព្ពញ្ញុភាសិតម្បិ បដិក្ខិបិត្វា "សស្សតោ លោកោ , ឥទមេវ សច្ចំ មោឃមញ្ញ"ន្តិអាទិនា អាការេន អភិនិវិសតីតិ ឥទំសច្ចាភិនិវេសោ។ តេហិ ចតូហិ គន្ថេហិ គន្ថិតោ, ពទ្ធោតិ អត្ថោ។

ចតូហិ ឧបាទានេហីតិ ភុសំ អាទិយន្តិ ទឡ្ហគ្គាហំ គណ្ហន្តីតិ ឧបាទានា។ តេ កាមុបាទានំ ទិដ្ឋុបាទានំ សីលព្ពតុបាទានំ អត្តវាទុបាទានន្តិ ចតុប្បភេទា។ វត្ថុសង្ខាតំ កាមំ ឧបាទិយតីតិ កាមុបាទានំ, កាមោ ច សោ ឧបាទានញ្ចាតិបិ កាមុបាទានំ។ ទិដ្ឋិ ច សា ឧបាទានញ្ចាតិ ទិដ្ឋុបាទានំ, ទិដ្ឋិំ ឧបាទិយតីតិបិ ទិដ្ឋុបាទានំ។ "សស្សតោ អត្តា ច លោកោ ចា"តិអាទីសុ (បដិ. ម. ១.១៤៧) ហិ បុរិមទិដ្ឋិំ ឧត្តរទិដ្ឋិ ឧបាទិយតិ។ សីលព្ពតំ ឧបាទិយតីតិ សីលព្ពតុបាទានំ, សីលព្ពតញ្ច តំ ឧបាទានញ្ចាតិបិ សីលព្ពតុបាទានំ។ គោសីលគោវតាទីនិ ហិ ឯវំ វិសុទ្ធីតិ អភិនិវេសតោ សយមេវ ឧបាទានានិ។ វទន្តិ ឯតេនាតិ វាទោ, ឧបាទិយន្តិ ឯតេនាតិ ឧបាទានំ។ កឹ វ

ទន្តិ, ឧបាទិយន្តិ វា? អត្តានំ។ អត្តនោ វាទុបាទានំ អត្តវាទុបាទានំ, អត្តវាទមត្តមេវ វា អត្តាតិ ឧបាទិយន្តិ ឯតេនាតិ អត្តវាទុបាទានំ។ បបេត្វា ឥមា ទ្វេ ទិដ្ឋិយោ សព្ពាបិ ទិដ្ឋី ទិដ្ឋុបាទានំ។ តេហិ ចតូហិ ឧបាទានេហិ។ **ឧបាទីយតី**តិ ភុសំ គណ្ហីយតិ។ ឧបាទិយតីតិ វា បាឋោ, លោកោ ឧបាទានេហិ តំ តំ អារម្មណំ ភុសំ គណ្ហាតីតិ អត្ថោ។

បញ្ចគតិសមារុឡ្ហោតិ សុកតទុក្កដការណេហិ គម្មតិ ឧបសង្កមីយតីតិ គតិ, សហោកាសកា ខន្ធា។ និរយោ តិរច្ឆានយោនិ បេត្តិវិសយោ មនុស្សា ទេវាតិ ឥមា បញ្ច គតិយោ វោក្កមនភាវេន ភុសំ អារុឡ្ហោ។ **បញ្ចហិ កាមគុណេហី**តិ រូបសទ្ទគន្ធរសផោដ្ឋព្ពសង្ខាតេហិ បញ្ចហិ វត្ថុកាមកោដ្ឋាសេហិ។ **រជ្ជតី**តិ អយោនិសោមនសិការំ បដិច្ច រាគុប្បាទនេន តេហិ រញ្ជីយតិ, សារត្តោ ករីយតីតិ អត្ថោ។ **បញ្ចហិ នីវរណេហី**តិ ចិត្តំ នីវរន្តិ បរិយោនទ្ធន្តីតិ នីវរណា។ កាមច្ឆន្ទព្យាបាទថិនមិទ្ធឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចវិចិកិច្ឆាសង្ខាតេហិ បញ្ចហិ នីវរណេហិ។ **ឱត្ថដោ**តិ ឧបរិតោ បិហិតោ។

ឆហិ វិវាទមូលេហីតិ ឆហិ វិវាទស្ស មូលេហិ។ យថាហ –

> “ឆយិមានិ, ភិក្ខវេ, វិវាទមូលានិ។ កតមានិ ឆ? ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ កោធនោ ហោតិ ឧបនាហី។ យោ សោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ កោធនោ ហោតិ ឧបនាហី។ សោ សត្ថរិបិ អគារវោ វិហរតិ អប្បតិស្សោ, ធម្មេបិ, សង្ឃេបិ, សិក្ខាយបិ ន បរិបូរការី។ យោ សោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ សត្ថរិ អគារវោ វិហរតិ អប្បតិស្សោ, ធម្មេបិ, សង្ឃេបិ, សិក្ខាយបិ ន បរិបូរការី, សោ សង្ឃេ វិវាទំ ជនេតិ។ យោ ហោតិ វិវាទោ ពហុជនាហិតាយ ពហុជនាសុខាយ ពហុនោ ជនស្ស អនត្ថាយ អហិតាយ ទុក្ខាយ ទេវមនុស្សានំ។ ឯវរូបំ ចេ តុម្ហេ, ភិក្ខវេ, វិវាទមូលំ អជ្ឈត្តំ វា ពហិទ្ធា វា សមនុបស្សេយ្យាថ, តត្រ តុម្ហេ, ភិក្ខវេ, តស្សេវ បាបកស្ស វិវាទមូលស្ស បហានាយ វាយមេយ្យាថ។ ឯវរូបំ ចេ តុម្ហេ, ភិក្ខវេ, វិវាទមូលំ អជ្ឈត្តំ វា ពហិទ្ធា វា ន សមនុបស្សេយ្យាថ។ តត្រ តុម្ហេ, ភិក្ខវេ, តស្សេវ បាបកស្ស វិវាទមូលស្ស អាយតឹ អនវស្សវាយ បដិបជ្ជេយ្យាថ។ ឯវមេតស្ស បាបកស្ស វិវាទមូលស្ស បហានំ ហោតិ។ ឯវមេតស្ស បាបកស្ស វិវាទមូលស្ស អាយតឹ អនវស្សវោ ហោតិ។
>
> “បុន ចបរំ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ មក្ខី ហោតិ បឡាសី។ ឥស្សុកី ហោតិ មច្ឆរី។ សឋោ ហោតិ មាយាវី។ បាបិច្ឆោ ហោតិ មិច្ឆាទិដ្ឋិ។ សន្ទិដ្ឋិបរាមាសី ហោតិ អាធានគ្គាហី ទុប្បដិនិស្សគ្គី។ យោ សោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ សន្ទិដ្ឋិបរាមាសី ហោតិ អាធានគ្គាហី ទុប្បដិនិស្សគ្គី, សោ សត្ថរិបិ…បេ.… អាយតឹ អនវស្សវោ ហោតី”តិ (បរិ. ២៧២; អ. និ. ៦.៣៦)។

តត្ថ **កោធនោ**តិ កុជ្ឈនលក្ខណេន កោធេន សមន្នាគតោ។ **ឧបនាហី**តិ វេរអប្បដិនិស្សជ្ជនលក្ខណេន ឧបនាហេន សមន្នាគតោ។ **អហិតាយ ទុក្ខាយ ទេវមនុស្សាន**ន្តិ ទ្វិន្នំ ភិក្ខូនំ វិវាទោ កថំ ទេវមនុស្សានំ អហិតាយ ទុក្ខាយ សំវត្តតីតិ? កោសម្ពកក្ខន្ធកេ (មហាវ. ៤៥១ អាទយោ) វិយ ទ្វីសុ ភិក្ខូសុ វិវាទំ អាបន្នេសុ តស្មិំ វិហារេ តេសំ អន្តេវាសិកា វិវទន្តិ, តេសំ ឱវាទំ គណ្ហន្តោ ភិក្ខុនិសង្ឃោ វិវទតិ, តតោ តេសំ ឧបដ្ឋាកាបិ វិវទន្តិ។ អថ មនុស្សានំ អារក្ខទេវតា ទ្វេ កោដ្ឋាសា ហោន្តិ។ ធម្មវាទីនំ អារក្ខទេវតា ធម្មវាទិនិយោ ហោន្តិ អធម្មវាទីនំ អធម្មវាទិនិយោ។ តតោ អារក្ខទេវតានំ មិត្តា ភុម្មដ្ឋទេវតា ភិជ្ជន្តិ។ ឯវំ បរម្បរាយ យាវ ព្រហ្មលោកា ឋបេត្វា អរិយសាវកេ សព្ពេ ទេវមនុស្សា ទ្វេ កោដ្ឋាសា ហោន្តិ។ ធម្មវាទីហិ បន អធម្មវាទិនោវ ពហុតរា ហោន្តិ។ តតោ យំ ពហុកេហិ គហិតំ, សព្ពំ តំ សច្ចន្តិ ធម្មំ វិស្សជ្ជេត្វា ពហុតរាវ អធម្មំ គណ្ហន្តិ។ តេ អធម្មំ បុរក្ខត្វា វិហរន្តា អបាយេសុ និព្ពត្តន្តិ។ ឯវំ ទ្វិន្នំ ភិក្ខូនំ វិវាទោ ទេវមនុស្សានំ អហិតាយ ទុក្ខាយ ហោតិ។ **អជ្ឈត្តំ វា**តិ តុម្ហាកំ អព្ភន្តរបរិសាយ វា។ **ពហិទ្ធា វា**តិ បរេសំ បរិសាយ វា។ **មក្ខី**តិ បរេសំ គុណមក្ខណលក្ខណេន មក្ខេន សមន្នាគតោ។ **បឡាសី**តិ យុគគ្គាហលក្ខណេន បឡាសេន សមន្នាគតោ។ **ឥស្សុកី**តិ បរេសំ សក្ការាទិឥស្សាយនលក្ខណាយ ឥស្សាយ សមន្នាគតោ។ **មច្ឆរី**តិ អាវាសមច្ឆរិយាទីហិ បញ្ចហិ មច្ឆរិយេហិ សមន្នាគតោ។ **សឋោ**តិ កេរាដិកោ។ **មាយាវី**តិ កតបាបបដិច្ឆាទកោ។ **បាបិច្ឆោ**តិ អសន្តសម្ភាវនិច្ឆកោ ទុស្សីលោ។ **មិច្ឆាទិដ្ឋី**តិ នត្ថិកវាទី អហេតុកវាទី អកិរិយវាទី។ **សន្ទិដ្ឋិបរាមាសី**តិ សយំ ទិដ្ឋិមេវ បរាមសតិ។ **អាធានគ្គាហី**តិ ទឡ្ហគ្គាហី។ **ទុប្បដិនិស្សគ្គី**តិ ន សក្កា ហោតិ គហិតំ វិស្សជ្ជាបេតុំ។ ខុទ្ទកវត្ថុវិភង្គេ បន “តត្ថ កតមានិ ឆ វិវាទមូលានិ? កោធោ មក្ខោ ឥស្សា សាឋេយ្យំ បាបិច្ឆតា សន្ទិដ្ឋិបរាមាសិតា, ឥមានិ ឆ វិវាទមូលានី”តិ (វិភ. ៩៤៤) បធានវសេន ឯកេកោយេវ ធម្មោ វុត្តោ។

ឆហិ តណ្ហាកាយេហីតិ “រូបតណ្ហា, សទ្ទតណ្ហា, គន្ធតណ្ហា, រសតណ្ហា, ផោដ្ឋព្ពតណ្ហា, ធម្មតណ្ហា”តិ (វិភ. ៩៤៤) វុត្តាហិ ឆហិ តណ្ហាហិ។ តត្ថ យស្មា ឯកេកាយេវ តណ្ហា អនេកវិសយត្តា ឯកេកស្មិម្បិ វិសយេ បុនប្បុនំ

ឧប្បត្តិតោ អនេកា ហោន្តិ, តស្មា សមូហដ្ឋេន កាយសទ្ទេន យោជេត្វា តណ្ហាកាយាតិ វុត្តំ។ តណ្ហាកាយាតិ វុត្តេបិ តណ្ហា ឯវ។ **វឌ្ឍតី**តិ សយំ អារម្មណេ វឌ្ឍតិ, សារត្តោ ហោតិ។

ឆហិ ទិដ្ឋិគតេហីតិ សព្ពាសវសុត្តេ វុត្តេហិ។ វុត្តញ្ហិ តត្ថ –

"តស្ស ឯវំ អយោនិសោ មនសិករោតោ ឆន្នំ ទិដ្ឋីនំ អញ្ញតរា ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតិ។ 'អត្ថិ មេ អត្តា'តិ វា អស្ស សច្ចតោ ថេតតោ ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតិ, 'នត្ថិ មេ អត្តា'តិ វា អស្ស សច្ចតោ ថេតតោ ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតិ, 'អត្តនាវ អត្តានំ សញ្ជានាមី'តិ វា អស្ស សច្ចតោ ថេតតោ ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតិ, 'អត្តនាវ អនត្តានំ សញ្ជានាមី'តិ វា អស្ស សច្ចតោ ថេតតោ ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតិ, 'អនត្តនាវ អត្តានំ សញ្ជានាមី'តិ វា អស្ស សច្ចតោ ថេតតោ ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតិ។ អថ វា បនស្ស ឯវំ ទិដ្ឋិ ហោតិ 'យោ មេ អយំ អត្តា វទោ វេទេយ្យោ តត្រ តត្រ កល្យាណបាបកានំ កម្មានំ វិបាកំ បដិសំវេទេតិ, សោ ច ខោ បន មេ អយំ អត្តា និច្ចោ ធុវោ សស្សតោ អវិបរិណាមធម្មោ សស្សតិសមំ តថេវ ឋស្សតី'"តិ (ម. និ. ១.១៩)។

តត្ថ **អត្ថិ មេ អត្តា**តិ សស្សតទិដ្ឋិ សព្ពកាលេសុ អត្តនោ អត្ថិតំ គណ្ហាតិ។ **សច្ចតោ ថេតតោ**តិ ភូតតោ ច ថិរតោ ច, "ឥទំ សច្ច"ន្តិ សុដ្ឋុ ទឡ្ហភាវេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **នត្ថិ មេ អត្តា**តិ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ សតោ សត្តស្ស តត្ថ តត្ថ វិភវគ្គហណតោ។ អថ វា បុរិមាបិ តីសុ កាលេសុ អត្ថីតិ គហណតោ សស្សតទិដ្ឋិ, បច្ចុប្បន្នមេវ អត្ថីតិ គណ្ហន្តី ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ, បច្ឆិមាបិ អតីតានាគតេសុ នត្ថីតិ គហណតោ "ភស្សន្តា អាហុតិយោ"តិ គហិតទិដ្ឋិគតិកានំ វិយ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ។ អតីតេ ឯវ នត្ថីតិ គណ្ហន្តី អធិច្ចសមុប្បន្នកស្ស វិយ សស្សតទិដ្ឋិ។ **អត្តនាវ អត្តានំ សញ្ជានាមី**តិ សញ្ញាក្ខន្ធសីសេន ខន្ធេ អត្តាតិ គហេត្វា សញ្ញាយ អវសេសក្ខន្ធេ សញ្ជានតោ ឥមិនា អត្តនា ឥមំ អត្តានំ សញ្ជានាមីតិ ហោតិ។ **អត្តនាវ អនត្តាន**ន្តិ សញ្ញាក្ខន្ធំយេវ អត្តាតិ គហេត្វា, ឥតរេ ចត្តារោបិ អនត្តាតិ គហេត្វា សញ្ញាយ តេ សញ្ជានតោ ឯវំ ហោតិ។ **អនត្តនាវ អត្តាន**ន្តិ សញ្ញាក្ខន្ធំ អនត្តាតិ គហេត្វា, ឥតរេ ចត្តារោបិ អត្តាតិ គហេត្វា សញ្ញាយ តេ សញ្ជានតោ ឯវំ ហោតិ។ សព្ពាបិ សស្សតុច្ឆេទទិដ្ឋិយោវ។ **វទោ វេទេយ្យោ**តិអាទយោ បន សស្សតទិដ្ឋិយា ឯវ អភិនិវេសាការា។ តត្ថ វទតីតិ វទោ, វចីកម្មស្ស ការកោតិ វុត្តំ ហោតិ។ វេទយតីតិ វេទេយ្យោ, ជានាតិ អនុភវតិ ចាតិ វុត្តំ ហោតិ។ កិំ វេទេតីតិ? **តត្រ តត្រ កល្យាណបាបកានំ កម្មានំ វិបាកំ បដិសំវេទេតិ ។ តត្រ តត្រា**តិ តេសុ តេសុ យោនិគតិឋិតិនិវាសនិកាយេសុ អារម្មណេសុ វា។ **និច្ចោ**តិ ឧប្បាទវយរហិតោ។ **ធុវោ**តិ ថិរោ សារភូតោ។ **សស្សតោ**តិ សព្ពកាលិកោ។ **អវិបរិណាមធម្មោ**តិ អត្តនោ បកតិភាវំ អវិជហនធម្មោ, កកណ្ដកោ វិយ នានប្បការតំ នាបជ្ជតិ។ **សស្សតិសម**ន្តិ ចន្ទសូរិយសមុទ្ទមហាបថវីបព្ពតា លោកវោហារេន សស្សតិយោតិ វុច្ចន្តិ។ សស្សតីហិ សមំ សស្សតិសមំ។ យាវ សស្សតិយោ តិដ្ឋន្តិ, តាវ តថេវ ឋស្សតីតិ គណ្ហតោ ឯវំ ទិដ្ឋិ ហោតិ។

ខុទ្ទកវត្ថុវិភង្គេ បន "តត្រ តត្រ ទីឃរត្តំ កល្យាណបាបកានំ កម្មានំ វិបាកំ បច្ចនុភោតិ, ន សោ ជាតោ នាហោសិ, ន សោ ជាតោ ន ភវិស្សតិ, និច្ចោ ធុវោ សស្សតោ អវិបរិណាមធម្មោតិ វា បនស្ស សច្ចតោ ថេតតោ ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតី"តិ (វិភ. ៩៤៨) ឆ ទិដ្ឋី ឯវ វិសេសេត្វា វុត្តា។

តត្ថ **ន សោ ជាតោ នាហោសី**តិ សោ អត្តា អជាតិធម្មតោ ន ជាតោ នាម, សទា វិជ្ជមានោយេវាតិ អត្ថោ។ តេនេវ អតីតេ នាហោសិ, អនាគតេ ន ភវិស្សតិ។ យោ ហិ ជាតោ, សោ អហោសិ។ យោ ច ជាយិស្សតិ, សោ ភវិស្សតីតិ វុច្ចតិ។ អថ វា **ន សោ ជាតោ នាហោសី**តិ សោ សទា វិជ្ជមានត្តា អតីតេបិ ន ជាតុ ន អហោសិ, អនាគតេបិ ន ជាតុ ន ភវិស្សតិ។ **អនុសយា** វុត្តត្ថា។

សត្តហិ សញ្ញោជនេហីតិ សត្តកនិបាតេ វុត្តេហិ។ វុត្តញ្ហិ តត្ថ –

"សត្តិមានិ, ភិក្ខវេ, សំយោជនានិ។ កតមានិ សត្ត? អនុនយសំយោជនំ, បដិឃសំយោជនំ, ទិដ្ឋិសំយោជនំ, វិចិកិច្ឆាសំយោជនំ, មានសំយោជនំ, ភវរាគសំយោជនំ, អវិជ្ជាសំយោជនំ។ ឥមានិ ខោ, ភិក្ខវេ, សត្ត សំយោជនានី"តិ (អ. និ. ៧.៨)។

តត្ថ **អនុនយសំយោជន**ន្តិ កាមរាគសំយោជនំ។ សព្ពានេវេតានិ ពន្ធនដ្ឋេន សំយោជនានិ។

សត្តហិ មានេហីតិ ខុទ្ទកវត្ថុវិភង្គេ វុត្តេហិ។ វុត្តញ្ហិ តត្ថ –

“មានោ , អតិមានោ, មានាតិមានោ, ឱមានោ, អធិមានោ, អស្មិមានោ, មិច្ឆាមានោ”តិ (វិភ. ៩៥០)។

តត្ថ **មានោ**តិ សេយ្យាទិវសេន បុគ្គលំ អនាមសិត្វា ជាតិអាទីសុ វត្ថុវសេនេវ ឧន្នតិ។ **អតិមានោ**តិ ជាតិអាទីហិ “មយា សទិសោ នត្ថី”តិ អតិក្កមិត្វា ឧន្នតិ។ **មានាតិមានោ**តិ “អយំ បុព្ពេ មយា សទិសោ, ឥទានិ អហំ សេដ្ឋោ, អយំ ហីនតរោ”តិ ឧប្បន្នមានោ។ **ឱមានោ**តិ ជាតិអាទីហិ អត្តានំ ហេដ្ឋា កត្វា បវត្តមានោ, ហីនោហមស្មីតិ មានោយេវ។ **អធិមានោ**តិ អនធិគតេយេវ ចតុសច្ចធម្មេ អធិគតោតិ មានោ។ អយំ បន អធិមានោ បរិសុទ្ធសីលស្ស កម្មដ្ឋានេ អប្បមត្តស្ស នាមរូបំ វវត្ថបេត្វា បច្ចយបរិគ្គហេន វិតិណ្ណកង្ខស្ស តិលក្ខណំ អារោបេត្វា សង្ខារេ សម្មសន្តស្ស អារទ្ធវិបស្សកស្ស បុថុជ្ជនស្ស ឧប្បជ្ជតិ, ន អញ្ញេសំ។ **អស្មិមានោ**តិ រូបាទីសុ ខន្ធេសុ អស្មីតិ មានោ, “អហំ រូប”ន្តិអាទិវសេន ឧប្បន្នមានោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **មិច្ឆាមានោ**តិ បាបកេន កម្មាយតនាទិនា ឧប្បន្នមានោ។

លោកធម្មា វុត្តត្ថា។ **សម្បរិវត្តតី**តិ លោកធម្មេហិ ហេតុភូតេហិ លាភាទីសុ ចតូសុ អនុរោធវសេន, អលាភាទីសុ ចតូសុ បដិវិរោធវសេន ភុសំ និវត្តតិ, បកតិភាវំ ជហាតីតិ អត្ថោ។ **មិច្ឆត្តា**បិ វុត្តត្ថា។ **និយ្យាតោ**តិ គតោ បក្ខន្នោ, អភិភូតោតិ អត្ថោ។

អដ្ឋហិ បុរិសទោសេហីតិ អដ្ឋកនិបាតេ ឧបមាហិ សហ, ឧទ្ទេសវត្ថុវិភង្គេ ឧបមំ វិនា វុត្តេហិ។ វុត្តញ្ហិ តត្ថ –

“កតមេ អដ្ឋ បុរិសទោសា? ឥធ ភិក្ខូ ភិក្ខុំ អាបត្តិយា ចោទេន្តិ។ សោ ភិក្ខុ ភិក្ខូហិ អាបត្តិយា ចោទិយមានោ ‘ន សរាមិ ន សរាមី’តិ អស្សតិយាវ និព្ពេឋេតិ។ អយំ បឋមោ បុរិសទោសោ។

“បុន ចបរំ ភិក្ខូ ភិក្ខុំ អាបត្តិយា ចោទេន្តិ។ សោ ភិក្ខុ ភិក្ខូហិ អាបត្តិយា ចោទិយមានោ ចោទកំយេវ បដិប្ផរតិ ‘កិំ នុ ខោ តុយ្ហំ ពាលស្ស អព្យត្តស្ស ភណិតេន, ត្វម្បិ នាម មំ ភណិតព្ពំ មញ្ញសី’តិ? អយំ ទុតិយោ បុរិសទោសោ។

“បុន ចបរំ ភិក្ខូ ភិក្ខុំ អាបត្តិយា ចោទេន្តិ។ សោ ភិក្ខុ ភិក្ខូហិ អាបត្តិយា ចោទិយមានោ ចោទកំយេវ បច្ចារោបេតិ ‘ត្វម្បិ ខោសិ ឥត្ថន្នាមំ អាបត្តិំ អាបន្នោ, ត្វំ តាវ បឋមំ បដិករោហី’តិ។ អយំ តតិយោ បុរិសទោសោ។

“បុន ចបរំ ភិក្ខូ ភិក្ខុំ អាបត្តិយា ចោទេន្តិ។ សោ ភិក្ខុ ភិក្ខូហិ អាបត្តិយា ចោទិយមានោ អញ្ញេនញ្ញំ បដិចរតិ, ពហិទ្ធា កថំ អបនាមេតិ, កោបញ្ច ទោសញ្ច អប្បច្ចយញ្ច បាតុករោតិ។ អយំ ចតុត្ថោ បុរិសទោសោ។

“បុន ចបរំ ភិក្ខូ ភិក្ខុំ អាបត្តិយា ចោទេន្តិ។ សោ ភិក្ខុ ភិក្ខូហិ អាបត្តិយា ចោទិយមានោ សង្ឃមជ្ឈេ ពាហាវិក្ខេបកំ ភណតិ។ អយំ បញ្ចមោ បុរិសទោសោ។

“បុន ចបរំ ភិក្ខូ ភិក្ខុំ អាបត្តិយា ចោទេន្តិ។ សោ ភិក្ខុ ភិក្ខូហិ អាបត្តិយា ចោទិយមានោ អនាទិយិត្វា សង្ឃំ អនាទិយិត្វា ចោទកំ សាបត្តិកោវ យេន កាមំ បក្កមតិ។ អយំ ឆដ្ឋោ បុរិសទោសោ។

“បុន ចបរំ ភិក្ខូ ភិក្ខុំ អាបត្តិយា ចោទេន្តិ។ សោ ភិក្ខុ ភិក្ខូហិ អាបត្តិយា ចោទិយមានោ ‘នេវាហំ អាបន្នោម្ហិ, ន បនាហំ អនាបន្នោម្ហី’តិ សោ តុណ្ហីភូតោ សង្ឃំ វិហេសេតិ។ អយំ សត្តមោ បុរិសទោសោ។

“បុន ចបរំ ភិក្ខូ ភិក្ខុំ អាបត្តិយា ចោទេន្តិ។ សោ ភិក្ខុ ភិក្ខូហិ អាបត្តិយា ចោទិយមានោ ឯវមាហ – ‘កិំ នុ ខោ តុម្ហេ អាយស្មន្តោ អតិពាឡ្ហំ មយិ ព្យាវដា? ឥទានាហំ សិក្ខំ បច្ចក្ខាយ ហីនាយាវត្តិស្សាមី’តិ។ សោ សិក្ខំ បច្ចក្ខាយ ហីនាយាវត្តិត្វា ឯវមាហ ‘ឥទានិ ខោ តុម្ហេ អាយស្មន្តោ អត្តមនា ហោថា’តិ។ អយំ អដ្ឋមោ បុរិសទោសោ។ ឥមេ អដ្ឋ បុរិសទោសា”តិ (វិភ. ៩៥៧; អ. និ. ៨.១៤)។

តត្ថ **បុរិសទោសា**តិ បុរិសានំ ទោសា, តេ បន បុរិសសន្តានំ ទូសេន្តីតិ ទោសា។ **ន សរាមិ ន សរាមី**តិ “មយា ឯតស្ស កម្មស្ស កតដ្ឋានំ នស្សរាមិ ន សល្លក្ខេមី”តិ ឯវំ អស្សតិភាវេន និព្ពេឋេតិ មោចេតិ។ **ចោទកំយេវ បដិប្ផរតី**តិ បដិវិរុទ្ធោ ហុត្វា ផរតិ, បដិអាណិភាវេន តិដ្ឋតិ។ **កិំ នុ ខោ តុយ្ហ**ន្តិ តុយ្ហំ ពាលស្ស អព្យត្តស្ស ភណិតេន នាម កិំ, យោ ត្វំ នេវ វត្ថុំ, ន អាបត្តិំ, ន ចោទនំ ជានាសីតិ ទីបេតិ។ ត្វម្បិ នាម ឯវំ កិញ្ចិ

អជានន្តោ ភណិតព្ពំ មញ្ញសីតិ អជ្ឈោត្ថរតិ។ **បច្ចារោបេតីតិ** “ត្វម្បិ ខោសី”តិអាទីនិ វទន្តោ បតិអារោបេតិ។ **បដិករោហីតិ** ទេសនាគាមិនី ទេសេហិ, វុដ្ឋានគាមិនិតោ វុដ្ឋាហិ, តតោ សុទ្ធន្តេ បតិដ្ឋិតោ អញ្ញំ ចោទេស្សសីតិ ទីបេតិ។ **អញ្ញេនញ្ញំ បដិចរតីតិ** អញ្ញេន ការណេន, វចនេន វា អញ្ញំ ការណំ, វចនំ វា បដិច្ឆាទេតិ។ “អាបត្តិំ អាបន្នោសី”តិ វុត្តោ “កោ អាបន្នោ, កឹ អាបន្នោ, កិស្មឹ អាបន្នោ, កថំ អាបន្នោ, កំ ភណថ, កឹ ភណថា”តិ ភណតិ។ “ឯវរូបំ កិញ្ចិ តយា ទិដ្ឋ”ន្តិ វុត្តេ “ន សុណាមី”តិ សោតំ ឧបនេតិ។ **ពហិទ្ធា កថំ អបនាមេតីតិ** “ឥត្ថន្នាមំ អាបត្តិំ អាបន្នោសី”តិ បុដ្ឋោ “បាដលិបុត្តំ គតោម្ហី”តិ វត្វា បុន “ន តវ បាដលិបុត្តគមនំ បុច្ឆាមា”តិ វុត្តេ តតោ រាជគហំ គតោម្ហីតិ។ “រាជគហំ វា យាហិ ព្រាហ្មណគេហំ វា, អាបត្តិំ អាបន្នោសី”តិ។ “តត្ថ មេ សូករមំសំ លទ្ធ”ន្តិអាទីនិ វទន្តោ កថំ ពហិទ្ធា វិក្ខិបតិ។ **កោបន្តិ** កុបិតភាវំ, **ទោសន្តិ** ទុដ្ឋភាវំ។ ឧភយម្បេតំ កោធស្សេវ នាមំ។ **អប្បច្ចយន្តិ** អសន្តុដ្ឋាការំ, ទោមនស្សស្សេតំ នាមំ។ **បាតុករោតីតិ** ទស្សេតិ បកាសេតិ។ **ពាហាវិក្ខេបកំ ភណតីតិ** ពាហំ វិក្ខិបិត្វា វិក្ខិបិត្វា អលជ្ជិវចនំ វទតិ។ **អនាទិយិត្វាតិ** ចិត្តីការេន អគ្គហេត្វា អវជានិត្វា, អនាទរោ ហុត្វាតិ អត្ថោ។ **វិហេសេតីតិ** វិហេឋេតិ ពាធតិ។ **អតិពាឡ្ហន្តិ** អតិទឡ្ហំ អតិប្បមាណំ។ **មយិ ព្យាវដាតិ** មយិ ព្យាបារំ អាបន្នា។ **ហីនាយាវត្តិត្វាតិ** ហីនស្ស គិហិភាវស្ស អត្ថាយ អាវត្តិត្វា, គិហី ហុត្វាតិ អត្ថោ។ **អត្តមនា ហោថាតិ** តុដ្ឋចិត្តា ហោថ, “មយា លភិតព្ពំ លភថ, មយា វសិតព្ពដ្ឋានេ វសថ, ផាសុវិហារោ វោ មយា កតោ”តិ អធិប្បាយេន វទតិ។ **ទុស្សតីតិ** ទុដ្ឋោ ហោតិ។

នវហិ អាឃាតវត្ថូហីតិ សត្តេសុ ឧប្បត្តិវសេនេវ កថិតានិ។ យថាហ –

> “នវយិមានិ, ភិក្ខវេ, អាឃាតវត្ថូនិ។ កតមានិ នវ? ‘អនត្ថំ មេ អចរី’តិ អាឃាតំ ពន្ធតិ, ‘អនត្ថំ មេ ចរតី’តិ អាឃាតំ ពន្ធតិ, ‘អនត្ថំ មេ ចរិស្សតី’តិ អាឃាតំ ពន្ធតិ, ‘បិយស្ស មេ មនាបស្ស អនត្ថំ អចរិ, អនត្ថំ ចរតិ, អនត្ថំ ចរិស្សតី’តិ អាឃាតំ ពន្ធតិ, ‘អប្បិយស្ស មេ អមនាបស្ស អត្ថំ អចរិ, អត្ថំ ចរតិ, អត្ថំ ចរិស្សតី’តិ អាឃាតំ ពន្ធតិ។ ឥមានិ ខោ, ភិក្ខវេ, នវ អាឃាតវត្ថូនី”តិ (អ. និ. ៩.២៩)។

តត្ថ **អាឃាតវត្ថូនីតិ** អាឃាតការណានិ។ **អាឃាតន្តិ** ចេត្ថ កោបោ, សោយេវ ឧបរូបរិ កោបស្ស វត្ថុត្តា អាឃាតវត្ថុ។ **អាឃាតំ ពន្ធតីតិ** កោបំ ពន្ធតិ ករោតិ ឧប្បាទេតិ។ “អត្ថំ មេ នាចរិ, ន ចរតិ, ន ចរិស្សតិ។ បិយស្ស មេ មនាបស្ស អត្ថំ នាចរិ, ន ចរតិ, ន ចរិស្សតិ។ អប្បិយស្ស មេ អមនាបស្ស អនត្ថំ នាចរិ, ន ចរតិ, ន ចរិស្សតី”តិ (មហានិ. ៨៥; វិភ. ៩៦០; ធ. ស. ១០៦៦) និទ្ទេសេ វុត្តានិ អបរានិបិ នវ អាឃាតវត្ថូនិ ឥមេហេវ នវហិ សង្គហិតានិ។ **អាឃាតិតោតិ** យដ្ឋិតោ។

នវវិធមានេហីតិ កតមេ នវវិធមានា? សេយ្យស្ស សេយ្យោហមស្មីតិ មានោ, សេយ្យស្ស សទិសោហមស្មីតិ មានោ, សេយ្យស្ស ហីនោហមស្មីតិ មានោ។ សទិសស្ស សេយ្យោហមស្មីតិ មានោ, សទិសស្ស សទិសោហមស្មីតិ មានោ, សទិសស្ស ហីនោហមស្មីតិ មានោ។ ហីនស្ស សេយ្យោហមស្មីតិ មានោ, ហីនស្ស សទិសោហមស្មីតិ មានោ, ហីនស្ស ហីនោហមស្មីតិ មានោ។ ឥមេ នវវិធមានា (វិភ. ៩៦២)។

ឯត្ថ បន **សេយ្យស្ស សេយ្យោហមស្មីតិ មានោ** រាជូនញ្ចេវ បព្ពជិតានញ្ច ឧប្បជ្ជតិ។ រាជា ហិ “រដ្ឋេន វា ធនេន វា វាហនេហិ វា កោ មយា សទិសោ អត្ថី”តិ ឯតំ មានំ ករោតិ, បព្ពជិតោបិ “សីលធុតង្គាទីហិ កោ មយា សទិសោ អត្ថី”តិ ឯតំ មានំ ករោតិ។

សេយ្យស្ស សទិសោហមស្មីតិ មានោបិ ឯតេសំយេវ ឧប្បជ្ជតិ។ រាជា ហិ “រដ្ឋេន វា ធនេន វា វាហនេហិ វា អញ្ញរាជូហិ សទ្ធឹ មយ្ហំ កឹ នានាករណ”ន្តិ ឯតំ មានំ ករោតិ, បព្ពជិតោបិ “សីលធុតង្គាទីហិ អញ្ញេន ភិក្ខុនា មយ្ហំ កឹ នានាករណ”ន្តិ ឯតំ មានំ ករោតិ។

សេយ្យស្ស ហីនោហមស្មីតិ មានោបិ ឯតេសំយេវ ឧប្បជ្ជតិ។ យស្ស ហិ រញ្ញោ រដ្ឋំ វា ធនំ វា វាហនាទីនិ វា នាតិសម្បន្នានិ ហោន្តិ, សោ “មយ្ហំ រាជាតិ វោហារសុខមត្តកមេវ, កឹ រាជា នាម អហ”ន្តិ ឯតំ មានំ ករោតិ, បព្ពជិតោបិ អប្បលាភសក្ការោ “អហំ ធម្មកថិកោ ពហុស្សុតោ មហាថេរោតិ កថាមត្តមេវ, កឹ ធម្មកថិកោ នាមាហំ, កឹ ពហុស្សុតោ នាមាហំ, កឹ មហាថេរោ នាមាហំ, យស្ស មេ លាភសក្ការោ នត្ថី”តិ ឯតំ មានំ ករោតិ។

សទិសស្ស សេយ្យោហមស្មីតិ មានាទយោ អមច្ចាទីនំ ឧប្បជ្ជន្តិ។ អមច្ចោ វា ហិ រដ្ឋិយោ វា “ភោគយានវាហនាទីហិ កោ មយា សទិសោ អញ្ញោ រាជបុរិសោ អត្ថី”តិ វា, “មយ្ហំ អញ្ញេហិ សទ្ធឹ កឹ នានាករណ”ន្តិ វា, “អមច្ចោតិ នាមមេវ មយ្ហំ, ឃាសច្ឆាទនមត្តម្បិ មេ នត្ថិ, កឹ អមច្ចោ នាមាហ”ន្តិ វា ឯតំ មានំ ករោតិ។

ហីនស្ស សេយ្យោហមស្មីតិ មានាទយោ ទាសាទីនំ ឧប្បជ្ជន្តិ។ ទាសោ ហិ “មាតិតោ វា បិតិតោ វា កោ មយា សទិសោ អញ្ញោ ទាសោ នាម អត្ថិ, អញ្ញេ ជីវិតុំ អសក្កោន្តា កុច្ឆិហេតុ ទាសា នាម ជាតា, អហំ បន បវេណិអាគតត្តា សេយ្យោ”តិ វា, “បវេណិអាគតភាវេន ឧភតោសុទ្ធិកទាសត្តេន អសុកទាសេន នាម សទ្ធឹ មយ្ហំ កឹ នានាករណ”ន្តិ វា, “កុច្ឆិវសេនាហំ ទាសព្យំ ឧបគតោ, មាតាបិតុកោដិយា បន មេ ទាសដ្ឋានំ នត្ថិ, កឹ ទាសោ នាម អហ”ន្តិ វា ឯតំ មានំ ករោតិ។ យថា ច ទាសោ, ឯវំ បុក្កុសចណ្ឌាលាទយោបិ ឯតំ មានំ ករោន្តិយេវ។ ឯត្ថ ច សេយ្យស្ស សេយ្យោហមស្មីតិ ឧប្បន្នមានោវ យាថាវមានោ, ឥតរេ ទ្វេ អយាថាវមានា។ តថា សទិសស្ស សទិសោហមស្មីតិ ហីនស្ស ហីនោហមស្មីតិ ឧប្បន្នមានោវ យាថាវមានោ, ឥតរេ ទ្វេ អយាថាវមានា។ តត្ថ យាថាវមានា អរហត្តមគ្គវជ្ឈា, អយាថាវមានា សោតាបត្តិមគ្គវជ្ឈាតិ។

តណ្ហាមូលកា វុត្តាយេវ។ **រជ្ជតី**តិ ន កេវលំ រាគេនេវ រជ្ជតិ, អថ ខោ តណ្ហាមូលកានំ បរិយេសនាទីនម្បិ សម្ភវតោ តណ្ហាមូលកេហិ សព្ពេហិ អកុសលធម្មេហិ រជ្ជតិ, យុជ្ជតិ ពជ្ឈតីតិ អធិប្បាយោ។

ទសហិ កិលេសវត្ថូហីតិ កតមានិ ទស កិលេសវត្ថូនិ? លោភោ, ទោសោ, មោហោ, មានោ, ទិដ្ឋិ, វិចិកិច្ឆា, ថិនំ, ឧទ្ធច្ចំ, អហិរិកំ, អនោត្តប្បន្តិ ឥមានិ ទស កិលេសវត្ថូនិ (វិភ. ៩៦៦)។

តត្ថ កិលេសា ឯវ **កិលេសវត្ថូនិ,** វសន្តិ វា ឯត្ថ អខីណាសវា សត្តា លោភាទីសុ បតិដ្ឋិតត្តាតិ វត្ថូនិ, កិលេសា ច តេ តប្បតិដ្ឋានំ សត្តានំ វត្ថូនិ ចាតិ កិលេសវត្ថូនិ។ យស្មា ចេត្ថ អនន្តរបច្ចយាទិភាវេន ឧប្បជ្ជមានាបិ កិលេសា វសន្តិ ឯវ នាម, តស្មា កិលេសានំ វត្ថូនីតិបិ កិលេសវត្ថូនិ។ លុព្ភន្តិ តេន, សយំ វា លុព្ភតិ, លុព្ភនមត្តមេវ វា តន្តិ **លោភោ**។ ទុស្សន្តិ តេន, សយំ វា ទុស្សតិ, ទុស្សនមត្តមេវ វា តន្តិ **ទោសោ**។ មុយ្ហន្តិ តេន, សយំ វា មុយ្ហតិ, មុយ្ហនមត្តមេវ វា តន្តិ **មោហោ**។ មញ្ញតីតិ **មានោ។ ទិដ្ឋិ**អាទយោ វុត្តត្ថាវ ។ ន ហិរិយតីតិ អហិរិកោ, តស្ស ភាវោ **អហិរិកំ**។ ន ឱត្តប្បតីតិ អនោត្តប្បី, តស្ស ភាវោ **អនោត្តប្បំ**។ តេសុ អហិរិកំ កាយទុច្ចរិតាទីហិ អជិគុច្ឆនលក្ខណំ, អនោត្តប្បំ តេហេវ អសារជ្ជនលក្ខណំ, **កិលិស្សតី**តិ ឧបតាបីយតិ វិពាធីយតិ។

ទសហិ អាឃាតវត្ថូហីតិ បុព្ពេ វុត្តេហិ នវហិ ច “អដ្ឋានេ វា បនាឃាតោ ជាយតី”តិ (ធ. ស. ១០៦៦) វុត្តេន ចាតិ ទសហិ។ អនត្ថំ មេ អចរីតិអាទីនិបិ ហិ អវិកប្បេត្វា ខាណុកណ្ដកាទិម្ហិបិ អដ្ឋានេ អាឃាតោ ឧប្បជ្ជតិ។

ទសហិ អកុសលកម្មបថេហីតិ កតមេ ទស អកុសលកម្មបថា (ទី. និ. ៣.៣៦០)? បាណាតិបាតោ, អទិន្នាទានំ, កាមេសុមិច្ឆាចារោ, មុសាវាទោ, បិសុណា វាចា, ផរុសា វាចា, សម្ផប្បលាបោ, អភិជ្ឈា, ព្យាបាទោ, មិច្ឆាទិដ្ឋិ។ ឥមេ ទស អកុសលកម្មបថា។ តត្ថ អកុសលកម្មានិ ច តានិ បថា ច ទុគ្គតិយាតិ **អកុសលកម្មបថា។ សមន្នាគតោ**តិ សមង្គីភូតោ។

ទសហិ សញ្ញោជនេហីតិ កតមានិ ទស សំយោជនានិ (ធ. ស. ១១១៨)? កាមរាគសំយោជនំ, បដិឃសំយោជនំ, មានសំយោជនំ, ទិដ្ឋិសំយោជនំ, វិចិកិច្ឆាសំយោជនំ, សីលព្ពតបរាមាសសំយោជនំ, ភវរាគសំយោជនំ, ឥស្សាសំយោជនំ, មច្ឆរិយសំយោជនំ, អវិជ្ជាសំយោជនំ, ឥមានិ ទស សំយោជនានិ។ **មិច្ឆត្តា** វុត្តាយេវ។

ទសវត្ថុកាយ មិច្ឆាទិដ្ឋិយាតិ កតមា ទសវត្ថុកា មិច្ឆាទិដ្ឋិ (វិភ. ៩៧១)? នត្ថិ ទិន្នំ, នត្ថិ យិដ្ឋំ, នត្ថិ ហុតំ, នត្ថិ សុកតទុក្កដានំ កម្មានំ ផលំ វិបាកោ, នត្ថិ អយំ លោកោ, នត្ថិ បរោ លោកោ, នត្ថិ មាតា, នត្ថិ បិតា, នត្ថិ សត្តា ឱបបាតិកា, នត្ថិ លោកេ សមណព្រាហ្មណា សម្មគ្គតា សម្មាបដិបន្នា យេ ឥមញ្ច លោកំ បរញ្ច លោកំ សយំ អភិញ្ញា សច្ឆិកត្វា បវេទេន្តីតិ។ អយំ ទសវត្ថុកា មិច្ឆាទិដ្ឋិ។

តត្ថ **ទសវត្ថុកា**តិ ទស វត្ថូនិ ឯតិស្សាតិ ទសវត្ថុកា។ **នត្ថិ ទិន្ន**ន្តិ ទិន្នំ នាម អត្ថិ, សក្កា កស្សចិ កិញ្ចិ ទាតុន្តិ ជានាតិ។ ទិន្នស្ស បន ផលំ វិបាកោ នត្ថីតិ គណ្ហាតិ។ **នត្ថិ យិដ្ឋ**ន្តិ យិដ្ឋំ វុច្ចតិ មហាយាគោ, តំ យជិតុំ សក្កាតិ ជានាតិ។ យិដ្ឋស្ស បន ផលំ វិបាកោ នត្ថីតិ គណ្ហាតិ។ **ហុត**ន្តិ អាហុនបាហុនមង្គលកិរិយា, តំ កាតុំ សក្កាតិ ជានាតិ។ តស្ស បន ផលំ វិបាកោ នត្ថីតិ គណ្ហាតិ។ **សុកតទុក្កដាន**ន្តិ ឯត្ថ ទស កុសលកម្មបថា សុកតកម្មានិ នាម, ទស អកុសលកម្មបថា ទុក្កដកម្មានិ នាម។ តេសំ អត្ថិភាវំ ជានាតិ។ ផលំ វិបាកោ បន នត្ថីតិ គណ្ហាតិ។ **នត្ថិ អយំ លោកោ**តិ បរលោកេ ឋិតោ ឥមំ លោកំ នត្ថីតិ គណ្ហាតិ។ **នត្ថិ បរោ លោកោ**តិ ឥធលោកេ ឋិតោ បរលោកំ នត្ថីតិ គណ្ហាតិ។ **នត្ថិ មាតា នត្ថិ បិតា**តិ មាតាបិតូនំ អត្ថិភាវំ ជានាតិ។ តេសុ កតប្បច្ចយេន កោចិ ផលំ វិបាកោ នត្ថីតិ គណ្ហាតិ។ **នត្ថិ សត្តា ឱបបាតិកា**តិ ចវនកឧបបជ្ជនកសត្តា នត្ថីតិ គណ្ហាតិ។ **សម្មគ្គតា សម្មាបដិបន្នា**តិ អនុលោមបដិបទំ បដិបន្នា ធម្មិកសមណព្រាហ្មណា លោកស្មឹ នត្ថីតិ គណ្ហាតិ។ **យេ ឥមញ្ច**

លោកំ...បេ.... បវេទេន្តីតិ ឥមញ្ច បរញ្ច លោកំ អត្តនាវ អភិវិសិដ្ឋេន ញាណេន ញត្វា បវេទនសមត្ថោ សព្ពញ្ញុ ពុទ្ធោ នត្ថីតិ គណ្ហាតិ។

អន្តគ្គាហិកាយ ទិដ្ឋិយាតិ “សស្សតោ លោកោ”តិអាទិកំ ឯកេកំ អន្តំ ភាគំ គណ្ហាតីតិ អន្តគ្គាហិកា។ អថ វា អន្តស្ស គាហោ អន្តគ្គាហោ, អន្តគ្គាហោ អស្សា អត្ថីតិ អន្តគ្គាហិកា។ តាយ អន្តគ្គាហិកាយ។ សា បន វុត្តាយេវ។

អដ្ឋសតតណ្ហាបបញ្ចសតេហីតិ អដ្ឋុត្តរំ សតំ អដ្ឋសតំ។ សំសារេ បបញ្ចេតិ ចិរំ វសាបេតីតិ បបញ្ចោ, តណ្ហា ឯវ បបញ្ចោ តណ្ហាបបញ្ចោ, អារម្មណភេទេន បុនប្បុនំ ឧប្បត្តិវសេន ច តណ្ហានំ ពហុកត្តា ពហុវចនំ កត្វា តណ្ហាបបញ្ចានំ សតំ តណ្ហាបបញ្ចសតំ។ តេន “តណ្ហាបបញ្ចសតេនា”តិ វត្តព្ពេ វចនវិបល្លាសវសេន “តណ្ហាបបញ្ចសតេហី”តិ ពហុវចននិទ្ទេសោ កតោ។ អដ្ឋសតន្តិ សង្ខាតេន តណ្ហាបបញ្ចសតេនាតិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ អដ្ឋ អព្ពោហារិកានិ កត្វា សតមេវ គហិតន្តិ វេទិតព្ពំ។ ខុទ្ទកវត្ថុវិភង្គេ បន តណ្ហាវិចរិតានីតិ អាគតំ។ យថាហ –

> “អដ្ឋារស តណ្ហាវិចរិតានិ អជ្ឈត្តិកស្ស ឧបាទាយ, អដ្ឋារស តណ្ហាវិចរិតានិ ពាហិរស្ស ឧបាទាយ, តទេកជ្ឈំ អភិសញ្ញូហិត្វា អភិសង្ខិបិត្វា ឆត្តឹស តណ្ហាវិចរិតានិ ហោន្តិ។ ឥតិ អតីតានិ ឆត្តឹស តណ្ហាវិចរិតានិ, អនាគតានិ ឆត្តឹស តណ្ហាវិចរិតានិ, បច្ចុប្បន្នានិ ឆត្តឹស តណ្ហាវិចរិតានិ តទេកជ្ឈំ អភិសញ្ញូហិត្វា អភិសង្ខិបិត្វា អដ្ឋតណ្ហាវិចរិតសតំ ហោតី”តិ (វិភ. ៨៤២)។

តណ្ហាបបញ្ចាយេវ បនេត្ថ **តណ្ហាវិចរិតានី**តិ វុត្តា។ តណ្ហាសមុទាចារា តណ្ហាបវត្តិយោតិ អត្ថោ។ **អជ្ឈត្តិកស្ស ឧបាទាយា**តិ អជ្ឈត្តិកំ ខន្ធបញ្ចកំ ឧបាទាយ។ ឥទញ្ហិ ឧបយោគត្ថេ សាមិវចនំ។ វិត្ថារោ បនស្ស តស្ស និទ្ទេសេ (វិភ. ៩៧៣) វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ អយំ បន អបរោ នយោ – រូបារម្មណាយេវ កាមតណ្ហា, ភវតណ្ហា, វិភវតណ្ហាតិ តិស្សោ តណ្ហា ហោន្តិ, តថា សទ្ទាទិអារម្មណាតិ ឆសុ អារម្មណេសុ អដ្ឋារស តណ្ហា ហោន្តិ, អជ្ឈត្តារម្មណា អដ្ឋារស, ពហិទ្ធារម្មណា អដ្ឋារសាតិ ឆត្តឹស ហោន្តិ។ តា ឯវ អតីតារម្មណា ឆត្តឹស, អនាគតារម្មណា ឆត្តឹស, បច្ចុប្បន្នារម្មណា ឆត្តឹសាតិ អដ្ឋតណ្ហាវិចរិតសតំ ហោតិ។ **បបញ្ចិតោ**តិ អារម្មណេ, សំសារេ វា បបញ្ចិតោ ចិរវាសិតោ។

ទ្វាសដ្ឋិយា ទិដ្ឋិគតេហីតិ “កតមានិ ទ្វាសដ្ឋិ ទិដ្ឋិគតានិ ព្រហ្មជាលេ វេយ្យាករណេ វុត្តានិ ភគវតា? ចត្តារោ សស្សតវាទា, ចត្តារោ ឯកច្ចសស្សតវាទា, ចត្តារោ អន្តានន្តិកា , ចត្តារោ អមរាវិក្ខេបិកា, ទ្វេ អធិច្ចសមុប្បន្និកា, សោឡស សញ្ញីវាទា, អដ្ឋ អសញ្ញីវាទា, អដ្ឋ នេវសញ្ញីនាសញ្ញីវាទា, សត្ត ឧច្ឆេទវាទា, បញ្ច ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានវាទាតិ ឥមានិ ទ្វាសដ្ឋិ ទិដ្ឋិគតានិ ព្រហ្មជាលេ វេយ្យាករណេ វុត្តានិ ភគវតា”តិ (វិភ. ៩៧៧)។ វិត្ថារោ បនេត្ថ ព្រហ្មជាលសុត្តេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។

អហញ្ចម្ហិ តិណ្ណោតិ អហញ្ច ចតុរោឃំ, សំសារសមុទ្ទំ វា តិណ្ណោ អម្ហិ ភវាមិ។ **មុត្តោ**តិ រាគាទិពន្ធនេហិ មុត្តោ។ **ទន្តោ**តិ និព្ពិសេវនោ និប្បរិប្ផន្ទោ។ **សន្តោ**តិ សីតីភូតោ។ **អស្សត្ថោ**តិ និព្ពានទស្សនេ លទ្ធស្សាសោ។ **បរិនិព្ពុតោ**តិ កិលេសបរិនិព្ពានេន បរិនិព្ពុតោ។ **បហោមី**តិ សមត្ថោម្ហិ។ **ខោ**តិ ឯកំសត្ថេ និបាតោ។ **បរេ ច បរិនិព្ពាបេតុ**ន្តិ ឯត្ថ បរេ ច-សទ្ទោ “បរេ ច តារេតុ”ន្តិអាទីហិបិ យោជេតព្ពោតិ។

មហាករុណាញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧២-៧៣. សព្ពញ្ញុតញ្ញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

១១៩. សព្ពញ្ញុតញ្ញាណនិទ្ទេសេ **កតមំ តថាគតស្ស សព្ពញ្ញុតញ្ញាណ**ន្តិ បុច្ឆិត្វា តេន សមគតិកត្តា តេនេវ សហ អនាវរណញាណំ និទ្ទិដ្ឋំ។ ន ហិ អនាវរណញាណំ ធម្មតោ វិសុំ អត្ថិ, ឯកមេវ ហេតំ ញាណំ អាការភេទតោ ទ្វេធា វុច្ចតិ សទ្ធិន្ទ្រិយសទ្ធាពលាទីនិ វិយ។ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណមេវ ហិ នត្ថិ ឯតស្ស អាវរណន្តិ, កេនចិ ធម្មេន, បុគ្គលេន វា អាវរណំ កាតុំ អសក្កុណេយ្យតាយ អនាវរណន្តិ វុច្ចតិ អាវជ្ជនបដិពទ្ធត្តា សព្ពធម្មានំ។ អញ្ញេ បន អាវជ្ជិត្វាបិ ន ជានន្តិ។ កេចិ បនាហុ “មនោវិញ្ញាណំ វិយ សព្ពារម្មណិកត្តា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ ។ តំយេវ ញាណំ ឥន្ទវជិរំ វិយ វិសយេសុ អប្បដិហតត្តា អនាវរណញាណំ។ អនុបុព្ពសព្ពញ្ញុតាបដិក្ខេបោ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ, សកឹសព្ពញ្ញុតាបដិក្ខេបោ អនាវរណញាណំ, ភគវា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណបដិលាភេនបិ សព្ពញ្ញូតិ វុច្ចតិ, ន ច អនុបុព្ពសព្ពញ្ញូ។ អនាវរណញាណបដិលាភេនបិ សព្ពញ្ញូតិ វុច្ចតិ, ន ច សកឹសព្ពញ្ញូ”តិ។

សព្ពំ សង្ខតមសង្ខតំ អនវសេសំ ជានាតីតិ ឯត្ថ **សព្ព**ន្តិ ជាតិវសេន សព្ពធម្មានំ និស្សេសបរិយាទានំ។ **អនវសេស**ន្តិ ឯកេកស្សេវ ធម្មស្ស សព្ពាការវសេន និស្សេសបរិយាទានំ។ **សង្ខតមសង្ខត**ន្តិ ទ្វិធា បភេទទស្សនំ។ សង្ខតញ្ហិ ឯកោ បភេទោ, អសង្ខតំ ឯកោ បភេទោ។ បច្ចយេហិ សង្គម្ម កតន្តិ សង្ខតំ។ ខន្ធបញ្ចកំ។ តថា ន សង្ខតន្តិ អសង្ខតំ។ និព្ពានំ។ សង្ខតំ អនិច្ចទុក្ខានត្តាទីហិ អាការេហិ អនវសេសំ ជានាតិ, អសង្ខតំ សុញ្ញតានិមិត្តអប្បណិហិតាទីហិ អាការេហិ អនវសេសំ ជានាតិ។ នត្ថិ ឯតស្ស សង្ខតស្ស អសង្ខតស្ស ច អវសេសោតិ អនវសេសំ។ សង្ខតំ អសង្ខតញ្ច។ អនេកភេទាបិ បញ្ញត្តិ បច្ចយេហិ អកតត្តា អសង្ខតបក្ខំ ភជតិ។ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណញ្ហិ សព្ពាបិ បញ្ញត្តិយោ អនេកភេទតោ ជានាតិ។ អថ វា **សព្ព**ន្តិ សព្ពធម្មគ្គហណំ។ **អនវសេស**ន្តិ និប្បទេសគ្គហណំ។ **តត្ថ អាវរណំ នត្ថី**តិ តត្ថ តស្មឹ អនវសេសេ សង្ខតាសង្ខតេ និស្សង្គត្តា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស អាវរណំ នត្ថីតិ តទេវ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ អនាវរណញាណំ នាមាតិ អត្ថោ។

១២០. ឥទានិ អនេកវិសយភេទតោ ទស្សេតុំ **អតីត**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អតីតំ អនាគតំ បច្ចុប្បន្ន**ន្តិ កាលភេទតោ ទស្សិតំ, **ចក្ខុ ចេវ រូបា ចា**តិអាទិ វត្ថារម្មណភេទតោ។ **ឯវំ តំ សព្ព**ន្តិ តេសំ ចក្ខុរូបានំ អនវសេសបរិយាទានំ។ ឯវំ សេសេសុ។ **យាវតា**តិ អនវសេសបរិយាទានំ។ **អនិច្ចដ្ឋ**ន្តិអាទិ សាមញ្ញលក្ខណភេទតោ ទស្សិតំ។ **អនិច្ចដ្ឋ**ន្តិ ច អនិច្ចាការំ។ បច្ចត្តត្ថេ វា ឧបយោគវចនំ។ ឯស នយោ ឯទិសេសុ។ **រូបស្សា**តិអាទិ ខន្ធភេទតោ ទស្សិតំ។ **ចក្ខុស្ស...បេ.... ជរាមរណស្សា**តិ ហេដ្ឋា វុត្តបេយ្យាលនយេន យោជេតព្ពំ។ **អភិញ្ញាយា**តិអាទីសុ ហេដ្ឋា វុត្តញាណានេវ។ **អភិញ្ញដ្ឋ**ន្តិ អភិជាននសភាវំ។ ឯស នយោ ឯទិសេសុ។ **ខន្ធានំ ខន្ធដ្ឋ**ន្តិអាទិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ **កុសលេ ធម្មេ**តិអាទិ កុសលត្តិកវសេន ភេទោ។ **កាមាវចរេ ធម្មេ**តិអាទិ ចតុភូមកវសេន។ ឧភយត្ថាបិ "សព្ពេ ជានាតី"តិ ពហុវចនបាឋោ សុន្ទរោ។ ឯកវចនសោតេ បតិតត្តា បន បោត្ថកេសុ ឯកវចនេន លិខិតំ។ **ទុក្ខស្សា**តិអាទិ ចុទ្ទសន្នំ ពុទ្ធញាណានំ វិសយភេទោ។ **ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តេ ញាណ**ន្តិអាទីនិ ចត្តារិ ញាណានិ វត្វា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ កស្មា ន វុត្តន្តិ ចេ? វុច្ចមានស្ស សព្ពញ្ញុតញ្ញាណត្តា។ វិសយភេទតោ ហិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេ វុច្ចមានេ តំ ញាណំ ន វត្តព្ពំ ហោតិ, សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ បន សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស វិសយោ ហោតិយេវ។

បុន កាឡការាមសុត្តន្តាទីសុ (អ. និ. ៤.២៤) វុត្តនយេន សព្ពញ្ញុតញ្ញាណភូមឹ ទស្សេន្តោ **យាវតា សទេវកស្ស លោកស្សា**តិអាទិមាហ។ តត្ថ សហ ទេវេហិ **សទេវកស្ស**។ សហ មារេន **សមារកស្ស** ។ សហ ព្រហ្មុនា **សព្រហ្មកស្ស** លោកស្ស។ សហ សមណព្រាហ្មណេហិ **សស្សមណព្រាហ្មណិយា**។ សហ ទេវមនុស្សេហិ **សទេវមនុស្សាយ** បជាយ។ បជាតត្តា **បជា**តិ សត្តលោកស្ស បរិយាយវចនមេតំ។ តត្ថ សទេវកវចនេន បញ្ចកាមាវចរទេវគ្គហណំ, សមារកវចនេន ឆដ្ឋកាមាវចរទេវគ្គហណំ, សព្រហ្មកវចនេន ព្រហ្មកាយិកាទិព្រហ្មគ្គហណំ, សស្សមណព្រាហ្មណិវចនេន សាសនស្ស បច្ចត្ថិកបច្ចាមិត្តសមណព្រាហ្មណគ្គហណំ សមិតបាបពាហិតបាបសមណព្រាហ្មណគ្គហណញ្ច, បជាវចនេន សត្តលោកគ្គហណំ, សទេវមនុស្សវចនេន សម្មុតិទេវសេសមនុស្សគ្គហណំ វេទិតព្ពំ។ ឯវមេត្ថ តីហិ បទេហិ ឱកាសលោកោ, ទ្វីហិ បជាវសេន សត្តលោកោ គហិតោតិ វេទិតព្ពោ។

អបរោ នយោ – សទេវកគ្គហណេន អរូបាវចរលោកោ គហិតោ, សមារកគ្គហណេន ឆកាមាវចរទេវលោកោ, សព្រហ្មកគ្គហណេន រូបាវចរព្រហ្មលោកោ, សស្សមណព្រាហ្មណាទិគ្គហណេន ចតុបរិសវសេន, សម្មុតិទេវេហិ វា សហ មនុស្សលោកោ, អវសេសសត្តលោកោ វា។

អបិចេត្ថ សទេវកវចនេន ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទតោ សព្ពស្សាបិ លោកស្ស ទិដ្ឋាទិជាននភាវំ សាធេតិ។ តតោ យេសំ សិយា "មារោ មហានុភាវោ ឆកាមាវចរិស្សរោ វសវត្តី, កឹ តស្សាបិ ទិដ្ឋាទី ជានាតី"តិ, តេសំ វិមតឹ វិធមន្តោ "សមារកស្សា"តិ អាហ។ យេសំ បន សិយា "ព្រហ្មា មហានុភាវោ ឯកង្គុលិយា ឯកស្មឹ ចក្កវាឡសហស្សេ អាលោកំ ផរតិ, ទ្វីហិ...បេ.... ទសហិ អង្គុលីហិ ទសសុ ចក្កវាឡសហស្សេសុ អាលោកំ ផរតិ, អនុត្តរញ្ច ឈានសមាបត្តិសុខំ បដិសំវេទេតិ, កឹ តស្សាបិ ទិដ្ឋាទី ជានាតី"តិ, តេសំ វិមតឹ វិធមន្តោ "សព្រហ្មកស្សា"តិ អាហ។ តតោ យេសំ សិយា "បុថូ សមណព្រាហ្មណា សាសនស្ស បច្ចត្ថិកា, កឹ តេសម្បិ ទិដ្ឋាទី ជានាតី"តិ, តេសំ វិមតឹ វិធមន្តោ "សស្សមណព្រាហ្មណិយា បជាយា"តិ អាហ។ ឯវំ ឧក្កដ្ឋានំ ទិដ្ឋាទិជាននភាវំ បកាសេត្វា អថ សម្មុតិទេវេ អវសេសមនុស្សេ ច ឧបាទាយ ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទវសេន សេសសត្តលោកស្ស ទិដ្ឋាទិជាននភាវំ បកាសេតិ។ អយមេត្ថ អនុសន្ធិក្កមោ។ បោរាណា បនាហុ – **សទេវកស្សា**តិ ទេវតាហិ សទ្ធឹ អវសេសលោកស្ស ។ **សមារកស្សា**តិ មារេន សទ្ធឹ អវសេសលោកស្ស។ **សព្រហ្មកស្សា**តិ ព្រហ្មេហិ សទ្ធឹ អវសេសលោកស្ស។ ឯវំ សព្ពេបិ តិភវូបគេ សត្តេ តីហាការេហិ តីសុ បទេសុ បក្ខិបិត្វា បុន ទ្វីហាការេហិ បរិយាទាតុំ **សស្សមណព្រាហ្មណិយា បជាយ សទេវមនុស្សាយា**តិ វុត្តំ។ ឯវំ បញ្ចហិ បទេហិ តេន តេន អាការេន តេធាតុកមេវ បរិយាទិន្នំ ហោតីតិ។

ទិដ្ឋន្តិ រូបាយតនំ។ **សុត**ន្តិ សទ្ទាយតនំ។ **មុត**ន្តិ បត្វា គហេតព្ពតោ គន្ធាយតនំ, រសាយតនំ, ផោដ្ឋព្ពាយតនំ។ **វិញ្ញាត**ន្តិ សុខទុក្ខាទិធម្មារម្មណំ។ **បត្ត**ន្តិ បរិយេសិត្វា វា អបរិយេសិត្វា វា បត្តំ។ **បរិយេសិត**ន្តិ បត្តំ វា អប្បត្តំ វា បរិយេសិតំ។ **អនុវិចរិតំ មនសា**តិ ចិត្តេន អនុសញ្ចរិតំ។ **សព្ពំ ជានាតី**តិ ឥមិនា ឯតំ ទស្សេតិ – យំ អបរិមានាសុ លោកធាតូសុ ឥមស្ស សទេវកស្ស លោកស្ស “នីលំ បីត”ន្តិអាទិ (ធ. ស. ៦១៩) រូបារម្មណំ ចក្ខុទ្វារេ អាបាថំ អាគច្ឆតិ, អយំ សត្តោ ឥមស្មឹ ខណេ ឥមំ នាម រូបារម្មណំ ទិស្វា សុមនោ វា ទុម្មនោ វា មជ្ឈត្តោ វា ជាតោតិ តំ សព្ពំ តថាគតស្ស សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ ជានាតិ។ តថា យំ អបរិមាណាសុ លោកធាតូសុ ឥមស្ស សទេវកស្ស លោកស្ស “ភេរិសទ្ទោ, មុទិង្គសទ្ទោ”តិអាទិ សទ្ទារម្មណំ សោតទ្វារេ អាបាថំ អាគច្ឆតិ, “មូលគន្ធោ តចគន្ធោ”តិអាទិ (ធ. ស. ៦២៤-៦២៧) គន្ធារម្មណំ ឃានទ្វារេ អាបាថំ អាគច្ឆតិ, “មូលរសោ, ខន្ធរសោ”តិអាទិ (ធ. ស. ៦២៨-៦៣១) រសារម្មណំ ជិវ្ហាទ្វារេ អាបាថំ អាគច្ឆតិ, “កក្ខឡំ, មុទុក”ន្តិអាទិ (ធ. ស. ៦៤៧-៦៥០) បថវីធាតុតេជោធាតុវាយោធាតុភេទំ ផោដ្ឋព្ពារម្មណំ កាយទ្វារេ អាបាថំ អាគច្ឆតិ, អយំ សត្តោ ឥមស្មឹ ខណេ ឥមំ នាម ផោដ្ឋព្ពារម្មណំ ផុសិត្វា សុមនោ វា ទុម្មនោ វា មជ្ឈត្តោ វា ជាតោតិ តំ សព្ពំ តថាគតស្ស សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ ជានាតិ។ តថា យំ អបរិមាណាសុ លោកធាតូសុ ឥមស្ស សទេវកស្ស លោកស្ស សុខទុក្ខាទិភេទំ ធម្មារម្មណំ មនោទ្វារេ អាបាថំ អាគច្ឆតិ, អយំ សត្តោ ឥមស្មឹ ខណេ ឥមំ នាម ធម្មារម្មណំ វិជានិត្វា សុមនោ វា ទុម្មនោ វា មជ្ឈត្តោ វា ជាតោតិ តំ សព្ពំ តថាគតស្ស សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ ជានាតិ។ ឥមស្ស បន មហាជនស្ស បរិយេសិត្វា អប្បត្តម្បិ អត្ថិ, បរិយេសិត្វា បត្តម្បិ អត្ថិ។ អបរិយេសិត្វា អប្បត្តម្បិ អត្ថិ, អបរិយេសិត្វា បត្តម្បិ អត្ថិ។ សព្ពំ តថាគតស្ស សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន អប្បត្តំ នាម នត្ថីតិ។

១២១. បុន អបរេន បរិយាយេន សព្ពញ្ញុតញ្ញាណភាវសាធនត្ថំ **ន តស្សា**តិ គាថមាហ។ តត្ថ **ន តស្ស អទ្ទិដ្ឋមិធត្ថិ កិញ្ចី**តិ តស្ស តថាគតស្ស ឥធ ឥមស្មឹ តេធាតុកេ លោកេ, ឥមស្មឹ បច្ចុប្បន្នកាលេ វា បញ្ញាចក្ខុនា អទ្ទិដ្ឋំ នាម កិញ្ចិ អប្បមត្តកម្បិ ន អត្ថិ ន សំវិជ្ជតិ។ **អត្ថី**តិ ឥទំ វត្តមានកាលិកំ អាខ្យាតបទំ។ ឥមិនា បច្ចុប្បន្នកាលិកស្ស សព្ពធម្មស្ស ញាតភាវំ ទស្សេតិ។ គាថាពន្ធសុខត្ថំ បនេត្ថ ទ-ការោ សំយុត្តោ។ **អថោ អវិញ្ញាត**ន្តិ ឯត្ថ **អថោ**ឥតិ វចនោបាទានេ និបាតោ។ **អវិញ្ញាត**ន្តិ អតីតកាលិកំ អវិញ្ញាតំ នាម កិញ្ចិ ធម្មជាតំ។ នាហោសីតិ បាឋសេសោ។ អព្យយភូតស្ស អត្ថិសទ្ទស្ស គហណេ បាឋសេសំ វិនាបិ យុជ្ជតិយេវ។ ឥមិនា អតីតកាលិកស្ស សព្ពធម្មស្ស ញាតភាវំ ទស្សេតិ ។ **អជានិតព្ព**ន្តិ អនាគតកាលិកំ អជានិតព្ពំ នាម ធម្មជាតំ ន ភវិស្សតិ, នត្ថិ វា។ ឥមិនា អនាគតកាលិកស្ស សព្ពធម្មស្ស ញាតភាវំ ទស្សេតិ។ ជាននកិរិយាវិសេសនមត្តមេវ វា ឯត្ថ អ-ការោ។ **សព្ពំ អភិញ្ញាសិ យទត្ថិ នេយ្យ**ន្តិ ឯត្ថ យំ តេកាលិកំ វា កាលវិមុត្តំ វា នេយ្យំ ជានិតព្ពំ កិញ្ចិ ធម្មជាតំ អត្ថិ, តំ សព្ពំ តថាគតោ អភិញ្ញាសិ អធិកេន សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន ជានិ បដិវិជ្ឈិ។ ឯត្ថ អត្ថិសទ្ទេន តេកាលិកស្ស កាលវិមុត្តស្ស ច គហណា អត្ថិ-សទ្ទោ អព្យយភូតោយេវ ទដ្ឋព្ពោ។ **តថាគតោ តេន សមន្តចក្ខូ**តិ កាលវសេន ឱកាសវសេន ច និប្បទេសត្តា សមន្តា សព្ពតោ បវត្តំ ញាណចក្ខុ អស្សាតិ សមន្តចក្ខុ។ តេន យថាវុត្តេន ការណេន តថាគតោ សមន្តចក្ខុ, សព្ពញ្ញូតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឥមិស្សា គាថាយ បុគ្គលាធិដ្ឋានាយ ទេសនាយ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ សាធិតំ។

បុន ពុទ្ធញាណានំ វិសយវសេន សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ ទស្សេតុកាមោ **សមន្តចក្ខូតិ កេនដ្ឋេន សមន្តចក្ខូ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ គាថាយ **សមន្តចក្ខូ**តិ វុត្តបទេ យំ តំ សមន្តចក្ខុ, តំ កេនដ្ឋេន សមន្តចក្ខូតិ អត្ថោ។ អត្ថោ បនស្ស **យាវតា ទុក្ខស្ស ទុក្ខដ្ឋោ**តិអាទីហិ វុត្តោយេវ ហោតិ។ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណញ្ហិ សមន្តចក្ខុ។ យថាហ – “សមន្តចក្ខុ វុច្ចតិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណ”ន្តិ (ចូឡនិ. ធោតកមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៣២)។ តស្មិំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណដ្ឋេ វុត្តេ សមន្តចក្ខុដ្ឋោ វុត្តោយេវ ហោតីតិ។ ពុទ្ធស្សេវ ញាណានីតិ **ពុទ្ធញាណានិ។ ទុក្ខេ ញាណា**ទីនិបិ ហិ សព្ពាការេន ពុទ្ធស្សេវ ភគវតោ បវត្តន្តិ, ឥតរេសំ បន ឯកទេសមត្តេនេវ បវត្តន្តិ។ **សាវកសាធារណានី**តិ បន ឯកទេសេនាបិ អត្ថិតំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **សព្ពោ ញាតោ**តិ សព្ពោ ញាណេន ញាតោ។ **អញ្ញាតោ ទុក្ខដ្ឋោ នត្ថី**តិ វុត្តមេវ អត្ថំ បដិសេធេន វិភាវេតិ។ **សព្ពោ ទិដ្ឋោ**តិ ន កេវលំ ញាតមត្តោយេវ, អថ ខោ ចក្ខុនា ទិដ្ឋោ វិយ កតោ។ **សព្ពោ វិទិតោ**តិ ន កេវលំ ទិដ្ឋមត្តោយេវ, អថ ខោ បាកដោ។ **សព្ពោ សច្ឆិកតោ**តិ ន កេវលំ វិទិតោយេវ, អថ ខោ តត្ថ ញាណបដិលាភវសេន បច្ចក្ខីកតោ។ **សព្ពោ ផស្សិតោ**តិ ន កេវលំ សច្ឆិកតោយេវ, អថ ខោ បុនប្បុនំ យថារុចិ សមុទាចារវសេន ផុដ្ឋោតិ។ អថ វា **ញាតោ** សភាវលក្ខណវសេន។ **ទិដ្ឋោ** សាមញ្ញលក្ខណវសេន។ **វិទិតោ** រសវសេន។ **សច្ឆិកតោ** បច្ចុបដ្ឋានវសេន ។ **ផស្សិតោ** បទដ្ឋានវសេន។ អថ វា ញាតោ ញាណុប្បាទវសេន។ ទិដ្ឋោ ចក្ខុប្បាទវសេន។ វិទិតោ បញ្ញុប្បាទវសេន។ សច្ឆិកតោ វិជ្ជុប្បាទវសេន។ ផស្សិតោ អាលោកុប្បាទវសេន។ “យាវតា ទុក្ខស្ស ទុក្ខដ្ឋោ, សព្ពោ ទិដ្ឋោ, អទិដ្ឋោ ទុក្ខដ្ឋោ នត្ថី”តិអាទិនា នយេន ច “យាវតា សទេវកស្ស លោកស្ស…បេ…. អនុវិចរិតំ មនសា, សព្ពំ ញាតំ, អញ្ញាតំ នត្ថី”តិអាទិនា នយេន ច វិត្ថារោ វេទិតព្ពោ។ បឋមំ វុត្តគាថា និគមនវសេន បុន វុត្តា។ តំនិគមនេយេវ ហិ កតេ ញាណនិគមនម្បិ កតមេវ ហោតីតិ។

សព្ពញ្ញុតញ្ញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សទ្ធម្មប្បកាសិនិយា បដិសម្ភិទាមគ្គ-អដ្ឋកថាយ

ញាណកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ទិដ្ឋិកថា

១. អស្សាទទិដ្ឋិនិទ្ទេសវណ្ណនា

១២២. ឥទានិ ញាណកថានន្តរំ កថិតាយ ទិដ្ឋិកថាយ អនុបុព្ពអនុវណ្ណនា អនុប្បត្តា។ អយញ្ហិ ទិដ្ឋិកថា ញាណកថាយ កតញាណបរិចយស្ស សមធិគតសម្មាទិដ្ឋិស្ស មិច្ឆាទិដ្ឋិមលវិសោធនា សុករា ហោតិ, សម្មាទិដ្ឋិ ច សុបរិសុទ្ធា ហោតីតិ ញាណកថានន្តរំ កថិតា។ តត្ថ **កា ទិដ្ឋីតិ**អាទិកា បុច្ឆា។ **កា ទិដ្ឋីតិ អភិនិវេសបរាមាសោ ទិដ្ឋីតិ**អាទិកំ បុច្ឆិតបុច្ឆាយ វិស្សជ្ជនំ។ **កថំ អភិនិវេសបរាមាសោ ទិដ្ឋី**តិអាទិកោ វិស្សជ្ជិតវិស្សជ្ជនស្ស វិត្ថារនិទ្ទេសោ, **សព្ពាវ តា ទិដ្ឋិយោ អស្សាទទិដ្ឋិយោ**តិអាទិកា ទិដ្ឋិសុត្តសំសន្ទនាតិ ឯវមិមេ ចត្តារោ បរិច្ឆេទា។ តត្ថ បុច្ឆាបរិច្ឆេទេ តាវ **កា ទិដ្ឋី**តិ ធម្មបុច្ឆា, សភាវបុច្ឆា។ **កតិ ទិដ្ឋិដ្ឋានានី**តិ ហេតុបុច្ឆា បច្ចយបុច្ឆា, កិត្តកានិ ទិដ្ឋីនំ ការណានីតិ អត្ថោ។ **កតិ ទិដ្ឋិបរិយុដ្ឋានានី**តិ សមុទាចារបុច្ឆា វិការបុច្ឆា។ ទិដ្ឋិយោ ឯវ ហិ សមុទាចារវសេន ចិត្តំ បរិយោនន្ធន្តិយោ ឧដ្ឋហន្តីតិ ទិដ្ឋិបរិយុដ្ឋានានិ នាម ហោន្តិ។ **កតិ ទិដ្ឋិយោ**តិ ទិដ្ឋីនំ សង្ខាបុច្ឆា គណនាបុច្ឆា។ **កតិ ទិដ្ឋាភិនិវេសា**តិ វត្ថុប្បភេទវសេន អារម្មណនានត្តវសេន ទិដ្ឋិប្បភេទបុច្ឆា។ ទិដ្ឋិយោ ឯវ ហិ តំ តំ វត្ថុំ តំ តំ អារម្មណំ អភិនិវិសន្តិ បរាមសន្តីតិ ទិដ្ឋិបរាមាសាតិ វុច្ចន្តិ។ **កតមោ ទិដ្ឋិដ្ឋានសមុគ្ឃាតោ**តិ ទិដ្ឋីនំ បដិបក្ខបុច្ឆា បហានូបាយបុច្ឆា។ ទិដ្ឋិការណានិ ហិ ខន្ធាទីនិ ទិដ្ឋិសមុគ្ឃាតេន តាសំ ការណានិ ន ហោន្តីតិ តានិ ច ការណានិ សមុគ្ឃាតិតានិ នាម ហោន្តិ។ តស្មា ទិដ្ឋិដ្ឋានានិ សម្មា ភុសំ ហញ្ញន្តិ ឯតេនាតិ ទិដ្ឋិដ្ឋានសមុគ្ឃាតោតិ វុច្ចតិ។

ឥទានិ ឯតាសំ ឆន្នំ បុច្ឆានំ **កា ទិដ្ឋី**តិអាទីនិ ឆ វិស្សជ្ជនានិ។ តត្ថ **កា ទិដ្ឋី**តិ វិស្សជ្ជេតព្ពបុច្ឆា។ **អភិនិវេសបរាមាសោ ទិដ្ឋី**តិ វិស្សជ្ជនំ។ សា បន អនិច្ចាទិកេ វត្ថុស្មិំ និច្ចាទិវសេន អភិនិវិសតិ បតិដ្ឋហតិ ទឡ្ហំ គណ្ហាតីតិ **អភិនិវេសោ**។ អនិច្ចាទិអាការំ អតិក្កមិត្វា និច្ចន្តិអាទិវសេន វត្តមានោ បរតោ អាមសតិ គណ្ហាតីតិ **បរាមាសោ**។ អថ វា និច្ចន្តិអាទិកំ បរំ ឧត្តមំ សច្ចន្តិ អាមសតិ គណ្ហាតីតិ បរាមាសោ, អភិនិវេសោ ច សោ បរាមាសោ ចាតិ **អភិនិវេសបរាមាសោ**។ ឯវំបការោ ទិដ្ឋីតិ កិច្ចតោ ទិដ្ឋិសភាវំ វិស្សជ្ជេតិ។ **តីណិ សតន្តិ** តីណិ សតានិ, វចនវិបល្លាសោ កតោ។ **កតមោ ទិដ្ឋិដ្ឋានសមុគ្ឃាតោ**តិ បុដ្ឋំ អនុទ្ធរិត្វាវ **សោតាបត្តិមគ្គោ ទិដ្ឋិដ្ឋានសមុគ្ឃាតោ**តិ វិស្សជ្ជនំ កតំ។

១២៣. ឥទានិ **កថំ អភិនិវេសបរាមាសោ**តិអាទិ វិត្ថារនិទ្ទេសោ។ តត្ថ **រូប**ន្តិ ឧបយោគវចនំ។ រូបំ អភិនិវេសបរាមាសោតិ សម្ពន្ធោ។ **រូប**ន្តិ ចេត្ថ រូបុបាទានក្ខន្ធោ កសិណរូបញ្ច។ “ឯតំ មមា”តិ អភិនិវេសបរាមាសោ ទិដ្ឋិ, “ឯសោហមស្មី”តិ អភិនិវេសបរាមាសោ ទិដ្ឋិ, “ឯសោ មេ អត្តា”តិ អភិនិវេសបរាមាសោ ទិដ្ឋីតិ បច្ចេកំ យោជេតព្ពំ។ **ឯត**ន្តិ សាមញ្ញវចនំ។ តេនេវ “វេទនំ ឯតំ មម, សង្ខារេ ឯតំ មមា”តិ នបុំសកវចនំ ឯកវចនញ្ច កតំ។ ឯសោតិ បន វត្តព្ពមបេក្ខិត្វា បុល្លិង្គេកវចនំ កតំ។ **ឯតំ មមា**តិ តណ្ហាមញ្ញនាមូលិកា ទិដ្ឋិ។ **ឯសោហមស្មី**តិ មានមញ្ញនាមូលិកា ទិដ្ឋិ។ **ឯសោ មេ អត្តា**តិ ទិដ្ឋិមញ្ញនា ឯវ។ កេចិ បន “ឯតំ មមាតិ មមំការកប្បនា, ឯសោហមស្មីតិ អហំការកប្បនា, ឯសោ មេ អត្តាតិ អហំការមមំការកប្បិតោ អត្តាភិនិវេសោតិ ច, តថា យថាក្កមេនេវ តណ្ហាមូលនិវេសោ មានបគ្គាហោ, តណ្ហាមូលនិវិដ្ឋោ មានបគ្គហិតោ, អត្តាភិនិវេសោតិ ច, សង្ខារានំ ទុក្ខលក្ខណាទស្សនំ, សង្ខារានំ អនិច្ចលក្ខណាទស្សនំ, សង្ខារានំ តិលក្ខណាទស្សនហេតុកោ អត្តាភិនិវេសោតិ ច, ទុក្ខេ អសុភេ ច សុខំ សុភន្តិ វិបល្លាសគតស្ស, អនិច្ចេ និច្ចន្តិ វិបល្លាសគតស្ស, ចតុព្ពិធវិបល្លាសគតស្ស ច អត្តាភិនិវេសោតិ ច, បុព្ពេនិវាសញាណស្ស អាការកប្បនា, ទិព្ពចក្ខុញាណស្ស អនាគតបដិលាភកប្បនា, បុព្ពន្តាបរន្តឥទប្បច្ចយតាបដិច្ចសមុប្បន្នេសុ ធម្មេសុ កប្បនិស្សិតស្ស អត្តាភិនិវេសោតិ ច, នន្ទិយា អតីតមន្វាគមេតិ, នន្ទិយា អនាគតំ បដិកង្ខតិ, បច្ចុប្បន្នេសុ ធម្មេសុ សំហីរតិ អត្តាភិនិវេសោតិ ច, បុព្ពន្តេ អញ្ញាណហេតុកា ទិដ្ឋិ, អបរន្តេ អញ្ញាណហេតុកា ទិដ្ឋិ, បុព្ពន្តាបរន្តេ ឥទប្បច្ចយតាបដិច្ចសមុប្បន្នេសុ ធម្មេសុ អញ្ញាណហេតុកោ អត្តាភិនិវេសោ”តិ ច ឯតេសំ តិណ្ណំ វចនានំ អត្ថំ វណ្ណយន្តិ។

ទិដ្ឋិយោ បនេត្ថ បឋមំ បញ្ចក្ខន្ធវត្ថុកា។ តតោ ឆអជ្ឈត្តិកពាហិរាយតនវិញ្ញាណ- កាយសម្ផស្សកាយវេទនាកាយសញ្ញាកាយចេតនាកាយតណ្ហាកាយវិតក្កវិចារធាតុទសកសិណ- ទ្វត្តឹសាការវត្ថុកា ទិដ្ឋិយោ វុត្តា។ ទ្វត្តឹសាការេសុ ច យត្ថ វិសុំ អភិនិវេសោ ន យុជ្ជតិ, តត្ថ សកលសរីរាភិនិវេសវសេនេវ វិសុំ អភិនិវេសោ វិយ កតោតិ វេទិតព្ពំ។ តតោ ទ្វាទសាយតនអដ្ឋារសធាតុឯកូនវីសតិឥន្ទ្រិយវសេន យោជនា កតា។ តីណិ ឯកន្តលោកុត្តរិន្ទ្រិយានិ ន យោជិតានិ។ ន ហិ លោកុត្តរវត្ថុកា ទិដ្ឋិយោ ហោន្តិ។ សព្ពត្ថាបិ ច លោកិយលោកុត្តរមិស្សេសុ ធម្មេសុ លោកុត្តរេ ឋបេត្វា លោកិយា ឯវ គហេតព្ពា។ អនិន្ទ្រិយពទ្ធរូបញ្ច ន គហេតព្ពមេវ។ តតោ តេ

ធាតុករសេន នវវិធភវវសេន ឈានព្រហ្មវិហារសមាបត្តិវសេន បដិច្ចសមុប្បាទង្គវសេន ច យោជនា កតា។ ជាតិជរាមរណានំ វិសុំ គហណេ បរិហារោ វុត្តនយោ ឯវ។ សព្ពានិ ចេតានិ រូបាទិកានិ ជរាមរណន្តានិ អដ្ឋនវុតិសតំ បទានិ ភវន្តិ។

១២៤. ទិដ្ឋិដ្ឋានេសុ **ខន្ធាបិ ទិដ្ឋិដ្ឋាន**ន្តិ វីសតិវត្ថុកាយបិ សក្កាយទិដ្ឋិយា បញ្ចន្នំ ខន្ធានំយេវ វត្ថុត្តា “យេ ហិ កេចិ, ភិក្ខវេ, សមណា វា ព្រាហ្មណា វា អត្តានំ សមនុបស្សមានា សមនុបស្សន្តិ, សព្ពេ តេ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធេសុយេវ សមនុបស្សន្តិ, ឯតេសំ វា អញ្ញតរ”ន្តិ (សំ. និ. ៣.៤៧) វុត្តត្តា ច បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា ទិដ្ឋីនំ ការណំ។ **អវិជ្ជាបិ ទិដ្ឋិដ្ឋាន**ន្តិ អវិជ្ជាយ អន្ធីកតានំ ទិដ្ឋិឧប្បត្តិតោ “យាយំ, ភន្តេ, ទិដ្ឋិ ‘អសម្មាសម្ពុទ្ធេសុ សម្មាសម្ពុទ្ធា’តិ, អយំ នុ ខោ, ភន្តេ, ទិដ្ឋិ កឹ បដិច្ច បញ្ញាយតីតិ? មហតី ខោ ឯសា, កច្ចាន, ធាតុ, យទិទំ អវិជ្ជាធាតុ។ ហីនំ, កច្ចាន, ធាតុំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ ហីនា សញ្ញា ហីនា ទិដ្ឋី”តិ (សំ. និ. ២.៩៧) វចនតោ ច អវិជ្ជា ទិដ្ឋីនំ ការណំ។ **ផស្សោបិ ទិដ្ឋិដ្ឋាន**ន្តិ តេន ផស្សេន ផុដ្ឋស្ស ទិដ្ឋិឧប្បត្តិតោ “យេ តេ, ភិក្ខវេ, សមណព្រាហ្មណា បុព្ពន្តកប្បិកា បុព្ពន្តានុទិដ្ឋិនោ បុព្ពន្តំ អារព្ភ អនេកវិហិតានិ អធិវុត្តិបទានិ អភិវទន្តិ, តទបិ ផស្សបច្ចយា”តិ (ទី. និ. ១.១២៣) វចនតោ ច ផស្សោ ទិដ្ឋីនំ ការណំ។ **សញ្ញាបិ ទិដ្ឋិដ្ឋាន**ន្តិ អាការមត្តគ្គហណេន អយាថាវសភាវគាហហេតុត្តា សញ្ញាយ –

“យានិ ច តីណិ យានិ ច សដ្ឋិ, សមណប្បវាទសិតានិ ភូរិបញ្ញ;
សញ្ញក្ខរសញ្ញនិស្សិតានិ, ឱសរណានិ វិនេយ្យ ឱឃតមគា”តិ។ (សុ. និ. ៥៤៣) –

វចនតោ “សញ្ញានិទានា ហិ បបញ្ចសង្ខា”តិ (សុ. និ. ៨៨០; មហានិ. ១០៩) វចនតោ ច សញ្ញា ទិដ្ឋីនំ ការណំ។ **វិតក្កោបិ ទិដ្ឋិដ្ឋាន**ន្តិ អាការបរិវិតក្កេន ទិដ្ឋិឧប្បត្តិតោ –

“នហេវ សច្ចានិ ពហូនិ នានា, អញ្ញត្រ សញ្ញាយ និច្ចានិ លោកេ;
តក្កញ្ច ទិដ្ឋីសុ បកប្បយិត្វា, សច្ចំ មុសាតិ ទ្វយធម្មមាហូ”តិ។ (សុ. និ. ៨៩២) –

វចនតោ ច វិតក្កោ ទិដ្ឋីនំ ការណំ។ **អយោនិសោមនសិការោបិ ទិដ្ឋិដ្ឋាន**ន្តិ អយោនិសោ មនសិការស្ស អកុសលានំ អសាធារណហេតុត្តា “តស្សេវំ អយោនិសោ មនសិករោតោ ឆន្នំ ទិដ្ឋីនំ អញ្ញតរា ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតី”តិ (ម. និ. ១.១៩) វចនតោ ច អយោនិសោ មនសិការោ ទិដ្ឋីនំ ការណំ ។ **បាបមិត្តោបិ ទិដ្ឋិដ្ឋាន**ន្តិ បាបមិត្តស្ស ទិដ្ឋានុគតិអាបជ្ជនេន ទិដ្ឋិឧប្បត្តិតោ “ពាហិរំ, ភិក្ខវេ, អង្គន្តិ ករិត្វា ន អញ្ញំ ឯកង្គម្បិ សមនុបស្សាមិ, យំ ឯវំ មហតោ អនត្ថាយ សំវត្តតិ។ យថយិទំ, ភិក្ខវេ, បាបមិត្តតា”តិ (អ. និ. ១.១១០) វចនតោ ច បាបមិត្តោ ទិដ្ឋីនំ ការណំ។ **បរតោបិ ឃោសោ ទិដ្ឋិដ្ឋាន**ន្តិ ទុរក្ខាតធម្មស្សវនេន ទិដ្ឋិឧប្បត្តិតោ “ទ្វេមេ, ភិក្ខវេ, ហេតូ ទ្វេ បច្ចយា មិច្ឆាទិដ្ឋិយា ឧប្បាទាយ បរតោ ច ឃោសោ អយោនិសោ ច មនសិការោ”តិ (អ. និ. ២.១២៦) វចនតោ ច បរតោ ឃោសោ មិច្ឆាទិដ្ឋិកតោ មិច្ឆាទិដ្ឋិបដិសញ្ញុត្តកថា ទិដ្ឋីនំ ការណំ។

ឥទានិ **ទិដ្ឋិដ្ឋាន**ន្តិ បទស្ស អត្ថំ វិវរន្តោ **ខន្ធា ហេតុ ខន្ធា បច្ចយោ**តិអាទិមាហ។ ខន្ធា ឯវ ទិដ្ឋីនំ **ឧបាទាយ,** ជនកហេតុ ចេវ ឧបត្ថម្ភកបច្ចយោ ចាតិ អត្ថោ។ **សមុដ្ឋានដ្ឋេនា**តិ សមុដ្ឋហន្តិ ឧប្បជ្ជន្តិ ឯតេនាតិ សមុដ្ឋានំ, ការណន្តិ អត្ថោ។ តេន សមុដ្ឋានដ្ឋេន, ទិដ្ឋិការណភាវេនាតិ អត្ថោ។

១២៥. ឥទានិ កិច្ចភេទេន ទិដ្ឋិភេទំ ទស្សេន្តោ **កតមានិ អដ្ឋារស ទិដ្ឋិបរិយុដ្ឋានានី**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **យា ទិដ្ឋី**តិ ឥទានិ វុច្ចមានានំ អដ្ឋារសន្នំ បទានំ សាធារណំ មូលបទំ។ យា ទិដ្ឋិ, តទេវ ទិដ្ឋិគតំ, យា ទិដ្ឋិ, តទេវ ទិដ្ឋិគហនន្តិ សព្ពេហិ សម្ពន្ធោ កាតព្ពោ។ អយាថាវទស្សនដ្ឋេន ទិដ្ឋិ, តទេវ ទិដ្ឋីសុ គតំ ទស្សនំ ទ្វាសដ្ឋិទិដ្ឋិអន្តោគធត្តាតិ **ទិដ្ឋិគតំ**។ ហេដ្ឋាបិស្ស អត្ថោ វុត្តោយេវ។ ទ្វិន្នំ អន្តានំ ឯកន្តគតត្តាបិ **ទិដ្ឋិគតំ**។ សា ឯវ ទិដ្ឋិ ទុរតិក្កមនដ្ឋេន **ទិដ្ឋិគហនំ** តិណគហនវនគហនបព្ពតគហនានិ វិយ។ សាសង្កសប្បដិភយដ្ឋេន **ទិដ្ឋិកន្តារំ** ចោរកន្តារវាឡកន្តារនិរុទកកន្តារទុព្ភិក្ខកន្តារា វិយ។ ធម្មសង្គណិយំ “ទិដ្ឋិកន្តារោ”តិ សកលិង្គេនេវ អាគតំ។ សម្មាទិដ្ឋិយា វិនិវិជ្ឈនដ្ឋេន បដិលោមដ្ឋេន ច **ទិដ្ឋិវិសូកំ**។ មិច្ឆាទស្សនញ្ហិ ឧប្បជ្ជមានំ សម្មាទស្សនំ វិនិវិជ្ឈតិ ចេវ វិលោមេតិ ច។ ធម្មសង្គណិយំ (ធ. ស. ៣៩២, ១១០៥) “ទិដ្ឋិវិសូកាយិក”ន្តិ អាគតំ។ កទាចិ សស្សតស្ស, កទាចិ ឧច្ឆេទស្ស គហណតោ ទិដ្ឋិយា វិរូបំ ផន្ទិតន្តិ **ទិដ្ឋិវិប្ផន្ទិតំ**។ ទិដ្ឋិគតិកោ ហិ ឯកស្មិំ បតិដ្ឋាតុំ ន សក្កោតិ, កទាចិ សស្សតំ អនុស្សរតិ, កទាចិ ឧច្ឆេទំ។ ទិដ្ឋិយេវ អនត្ថេ សំយោជេតីតិ **ទិដ្ឋិសញ្ញោជនំ**។ ទិដ្ឋិយេវ អន្តោតុទនដ្ឋេន ទុន្នីហរណីយដ្ឋេន ច សល្លន្តិ **ទិដ្ឋិសល្លំ** ។ ទិដ្ឋិយេវ បីឡាករណដ្ឋេន សម្ពាធោតិ **ទិដ្ឋិសម្ពាធោ**។ ទិដ្ឋិយេវ មោក្ខាវរណដ្ឋេន បលិពោធោតិ **ទិដ្ឋិបលិពោធោ**។ ទិដ្ឋិយេវ ទុម្មោចនីយដ្ឋេន ពន្ធនន្តិ **ទិដ្ឋិពន្ធនំ**។ ទិដ្ឋិយេវ ទុរុត្តរដ្ឋេន បបាតោតិ **ទិដ្ឋិបបាតោ**។ ទិដ្ឋិយេវ ថាមគតដ្ឋេន អនុសយោតិ **ទិដ្ឋានុសយោ**។ ទិដ្ឋិយេវ

អត្តានំ សន្តាបេតីតិ **ទិដ្ឋិសន្តាបោ**។ ទិដ្ឋិយេវ អត្តានំ អនុទហតីតិ **ទិដ្ឋិបរិឡាហោ**។ ទិដ្ឋិយេវ កិលេសកាយំ គន្ថេតីតិ **ទិដ្ឋិគន្ថោ**។ ទិដ្ឋិយេវ ភុសំ អាទិយតីតិ **ទិដ្ឋុបាទានំ**។ ទិដ្ឋិយេវ “សច្ចំ”ន្តិអាទិវសេន អភិនិវិសតីតិ **ទិដ្ឋាភិនិវេសោ**។ ទិដ្ឋិយេវ ឥទំ បរន្តិ អាមសតិ, បរតោ វា អាមសតីតិ **ទិដ្ឋិបរាមាសោ**។

១២៦. ឥទានិ រាសិវសេន សោឡស ទិដ្ឋិយោ ឧទ្ទិសន្តោ **កតមា សោឡស ទិដ្ឋិយោ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ សុខសោមនស្សសង្ខាតេ អស្សាទេ ទិដ្ឋិ **អស្សាទទិដ្ឋិ**។ អត្តានំ អនុគតា ទិដ្ឋិ **អត្តានុទិដ្ឋិ**។ នត្ថីតិ បវត្តត្តា វិបរីតា ទិដ្ឋិ **មិច្ឆាទិដ្ឋិ**។ សតិ កាយេ ទិដ្ឋិ, សន្តី វា កាយេ ទិដ្ឋិ **សក្កាយទិដ្ឋិ។ កាយោ**តិ ចេត្ថ ខន្ធបញ្ចកំ, ខន្ធបញ្ចកសង្ខាតោ សក្កាយោ វត្ថុ បតិដ្ឋា ឯតិស្សាតិ **សក្កាយវត្ថុកា**។ សស្សតន្តិ បវត្តា ទិដ្ឋិ **សស្សតទិដ្ឋិ**។ ឧច្ឆេទោតិ បវត្តា ទិដ្ឋិ **ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ**។ សស្សតាទិអន្តំ គណ្ហាតីតិ **អន្តគ្គាហិកា**, អន្តគ្គាហោ វា អស្សា អត្ថីតិ អន្តគ្គាហិកា។ អតីតសង្ខាតំ បុព្ពន្តំ អនុគតា ទិដ្ឋិ **បុព្ពន្តានុទិដ្ឋិ**។ អនាគតសង្ខាតំ អបរន្តំ អនុគតា ទិដ្ឋិ **អបរន្តានុទិដ្ឋិ**។ អនត្ថេ សំយោជេតីតិ **សញ្ញោជនិកា**។ អហង្ការវសេន អហន្តិ ឧប្បន្នេន មានេន ទិដ្ឋិយា មូលភូតេន វិនិពន្ធា ឃដិតា ឧប្បាទិតា ទិដ្ឋិ **អហន្តិ មានវិនិពន្ធា ទិដ្ឋិ**។ តថា មមង្ការវសេន មមន្តិ ឧប្បន្នេន មានេន វិនិពន្ធា ទិដ្ឋិ **មមន្តិ មានវិនិពន្ធា ទិដ្ឋិ**។ អត្តនោ វទនំ កថនំ អត្តវាទោ, តេន បដិសញ្ញុត្តា ពទ្ធា ទិដ្ឋិ **អត្តវាទបដិសំយុត្តា ទិដ្ឋិ**។ អត្តានំ លោកោតិ វទនំ កថនំ លោកវាទោ, តេន បដិសញ្ញុត្តា ទិដ្ឋិ **លោកវាទបដិសំយុត្តា ទិដ្ឋិ**។ ភវោ វុច្ចតិ សស្សតំ, សស្សតវសេន ឧប្បជ្ជនទិដ្ឋិ **ភវទិដ្ឋិ**។ វិភវោ វុច្ចតិ ឧច្ឆេទោ, ឧច្ឆេទវសេន ឧប្បជ្ជនទិដ្ឋិ **វិភវទិដ្ឋិ**។

១២៧-១២៨. ឥទានិ តីណិ សតំ ទិដ្ឋាភិនិវេសេ និទ្ទិសិតុកាមោ **កតមេ តីណិ សតំ ទិដ្ឋាភិនិវេសា**តិ បុច្ឆិត្វា តេ អវិស្សជ្ជេត្វាវ វិសុំ វិសុំ អភិនិវេសវិស្សជ្ជនេនេវ តេ វិស្សជ្ជេតុកាមោ **អស្សាទទិដ្ឋិយា, កតិហាការេហិ អភិនិវេសោ ហោតី**តិអាទិនា នយេន សោឡសន្នំ ទិដ្ឋីនំ អភិនិវេសាការគណនំ បុច្ឆិត្វា បុន **អស្សាទទិដ្ឋិយា បញ្ចតីសាយ អាការេហិ អភិនិវេសោ ហោតី**តិ តាសំ សោឡសន្នំ ទិដ្ឋីនំ អភិនិវេសាការគណនំ វិស្សជ្ជេត្វា បុន តានិ គណនានិ វិស្សជ្ជេន្តោ **អស្សាទទិដ្ឋិយា កតមេហិ បញ្ចតីសាយ អាការេហិ អភិនិវេសោ ហោតី**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **រូបំ បដិច្ចា**តិ រូបក្ខន្ធំ បដិច្ច។ **ឧប្បជ្ជតិ សុខំ សោមនស្ស**ន្តិ “អយំ មេ កាយោ ឦទិសោ”តិ រូបសម្បទំ និស្សាយ គេហសិតំ រាគសម្បយុត្តំ សុខំ សោមនស្សំ ឧប្បជ្ជតិ។ ហេដ្ឋា វុត្តេនដ្ឋេន សុខញ្ច សោមនស្សញ្ច។ តំយេវ **រូបស្ស អស្សាទោ**តិ រូបនិស្សយោ អស្សាទោ។ តញ្ហិ សុខំ តណ្ហាវសេន អស្សាទីយតិ ឧបភុញ្ជីយតីតិ អស្សាទោ។ **អភិនិវេសបរាមាសោ ទិដ្ឋី**តិ សោ អស្សាទោ សស្សតោតិ វា ឧច្ឆិជ្ជិស្សតីតិ វា សស្សតំ វា ឧច្ឆិជ្ជមានំ វា អត្តានំ សុខិតំ ករោតីតិ វា អភិនិវេសបរាមាសោ ហោតិ។ តស្មា យា ច ទិដ្ឋិ យោ ច អស្សាទោតិ អស្សាទស្ស ទិដ្ឋិភាវាភាវេបិ អស្សាទំ វិនា សា ទិដ្ឋិ ន ហោតីតិ កត្វា ឧភយម្បិ សមុច្ចិតំ។ **អស្សាទទិដ្ឋី**តិ អស្សាទេ បវត្តា ទិដ្ឋីតិ វុត្តំ ហោតិ។

ឥទានិ នានាសុត្តេហិ សំសន្ទេត្វា មិច្ឆាទិដ្ឋី មិច្ឆាទិដ្ឋិកញ្ច គរហិតុកាមោ **អស្សាទទិដ្ឋិ មិច្ឆាទិដ្ឋី**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ទិដ្ឋិវិបត្តី**តិ សម្មាទិដ្ឋិវិនាសកមិច្ឆាទិដ្ឋិសង្ខាតទិដ្ឋិយា វិបត្តិ។ **ទិដ្ឋិវិបន្នោ**តិ វិបន្នា វិនដ្ឋា សម្មាទិដ្ឋិ អស្សាតិ ទិដ្ឋិវិបន្នោ, វិបន្នទិដ្ឋីតិ វុត្តំ ហោតិ។ មិច្ឆាទិដ្ឋិយា វា វិបន្នោ វិនដ្ឋោតិ ទិដ្ឋិវិបន្នោ។ **ន សេវិតព្ពោ** ឧបសង្កមនេន។ **ន ភជិតព្ពោ** ចិត្តេន។ **ន បយិរុបាសិតព្ពោ** ឧបសង្កមិត្វា និសីទនេន។ **តំ កិស្ស ហេតូ**តិ “តំ សេវនាទិកំ កេន ការណេន ន កាតព្ព”ន្តិ តស្ស ការណបុច្ឆា។ **ទិដ្ឋិ ហិស្ស បាបិកា**តិ ការណវិស្សជ្ជនំ។ យស្មា អស្ស បុគ្គលស្ស ទិដ្ឋិ បាបិកា, តស្មា តំ សេវនាទិកំ ន កាតព្ពន្តិ អត្ថោ។ **ទិដ្ឋិយា រាគោ**តិ “សុន្ទរា មេ ទិដ្ឋី”តិ ទិដ្ឋី អារព្ភ ទិដ្ឋិយា ឧប្បជ្ជនរាគោ ។ **ទិដ្ឋិរាគរត្តោ**តិ តេន ទិដ្ឋិរាគេន រង្គេន រត្តំ វត្ថំ វិយ រត្តោ។ **ន មហប្ផល**ន្តិ វិបាកផលេន។ **ន មហានិសំស**ន្តិ និស្សន្ទផលេន។

បុរិសបុគ្គលស្សាតិ បុរិសសង្ខាតស្ស បុគ្គលស្ស។ លោកិយវោហារេន ហិ បុរិ វុច្ចតិ សរីរំ, តស្មឹ បុរិស្មឹ សេតិ បវត្តតីតិ បុរិសោ, បុំ វុច្ចតិ និរយោ, តំ បុំ គលតិ គច្ឆតីតិ បុគ្គលោ។ យេភុយ្យេន ហិ សត្តា សុគតិតោ ចុតា ទុគ្គតិយំយេវ និព្ពត្តន្តិ។ **តំ កិស្ស ហេតូ**តិ តំ ន មហប្ផលត្តំ កេន ការណេន ហោតិ។ **ទិដ្ឋិ ហិស្ស បាបិកា**តិ យស្មា អស្ស បុគ្គលស្ស ទិដ្ឋិ បាបិកា, តស្មា ន មហប្ផលំ ហោតីតិ អត្ថោ។ **ទ្វេវ គតិយោ**តិ បញ្ចសុ គតីសុ ទ្វេវ គតិយោ។ វិបជ្ជមានាយ ទិដ្ឋិយា **និរយោ**។ សម្បជ្ជមានាយ **តិរច្ឆានយោនិ។ យញ្ចេវ កាយកម្ម**ន្តិ សកលិង្គធារណបដិបទានុយោគអភិវាទនបច្ចុដ្ឋានអញ្ជលិកម្មាទិ កាយកម្មំ។ **យញ្ច វចីកម្ម**ន្តិ សកសមយបរិយាបុណនសជ្ឈាយនទេសនាសមាទបនាទិ វចីកម្មំ។ **យញ្ច មនោកម្ម**ន្តិ ឥធលោកចិន្តាបដិសំយុត្តញ្ច បរលោកចិន្តាបដិសំយុត្តញ្ច កតាកតចិន្តាបដិសំយុត្តញ្ច មនោកម្មំ។ តិណកដ្ឋធញ្ញាពីជេសុ សត្តទិដ្ឋិស្ស ទានានុប្បទានបដិគ្គហណបរិភោគេសុ ច កាយវចីមនោកម្មានិ។ **យថាទិដ្ឋី**តិ យា អយំ ទិដ្ឋិ, តស្សានុរូបំ។ **សមត្ត**ន្តិ បរិបុណ្ណំ។ **សមាទិន្ន**ន្តិ គហិតំ។

អដ្ឋកថាយំ បន វុត្តំ – តទេតំ យថាទិដ្ឋិយំ បិតកាយកម្មំ, ទិដ្ឋិសហជាតកាយកម្មំ, ទិដ្ឋានុលោមិកកាយកម្មន្តិ តិវិធំ ហោតិ។ តត្ថ “បាណំ ហនតោ អទិន្នំ អាទិយតោ មិច្ឆាចរតោ នត្ថិ តតោនិទានំ បាបំ, នត្ថិ បាបស្ស អាគមោ”តិ យំ ឯវំ ទិដ្ឋិកស្ស សតោ បាណាតិបាតអទិន្នាទានមិច្ឆាចារសង្ខាតំ កាយកម្មំ, ឥទំ **យថាទិដ្ឋិយំ បិតកាយកម្មំ** នាម។ “បាណំ ហនតោ អទិន្នំ អាទិយតោ មិច្ឆាចរតោ នត្ថិ តតោនិទានំ បាបំ, នត្ថិ បាបស្ស អាគមោ”តិ យំ ឥមាយ ទិដ្ឋិយា ឥមិនា ទស្សនេន សហជាតំ កាយកម្មំ, ឥទំ **ទិដ្ឋិសហជាតកាយកម្មំ** នាម។ តទេវ បន សមត្តំ សមាទិន្នំ គហិតំ បរាមដ្ឋំ **ទិដ្ឋានុលោមិកកាយកម្មំ** នាម។ វចីកម្មមនោកម្មេសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯត្ថ បន មុសា ភណតោ បិសុណំ ភណតោ ផរុសំ ភណតោ សម្ផំ បលបតោ អភិជ្ឈាលុនោ ព្យាបន្នចិត្តស្ស មិច្ឆាទិដ្ឋិកស្ស សតោ នត្ថិ តតោនិទានំ បាបំ, នត្ថិ បាបស្ស អាគមោតិ យោជនា កាតព្ពា។ លិង្គធារណាទិបរិយាបុណនាទិលោកចិន្តាទិវសេន វុត្តនយោ ចេត្ថ សុន្ទរោ។

ចេតនាទីសុ ទិដ្ឋិសហជាតា ចេតនា **ចេតនា** នាម។ ទិដ្ឋិសហជាតា បត្ថនា **បត្ថនា** នាម។ ចេតនាបត្ថនានំ វសេន ចិត្តដ្ឋបនា **បណិធិ** នាម។ តេហិ បន ចេតនាទីហិ សម្បយុត្តា ផស្សាទយោ សង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នា ធម្មា **សង្ខារា** នាម។ **អនិដ្ឋាយា**តិអាទីហិ ទុក្ខមេវ វុត្តំ។ ទុក្ខញ្ហិ សុខកាមេហិ សត្តេហិ ន ឯសិតត្តា **អនិដ្ឋំ**។ អប្បិយត្តា **អកន្តំ**។ មនស្ស អវឌ្ឍនតោ, មនសិ អវិសប្បនតោ ច **អមនាបំ**។ អាយតិំ អភទ្ទតាយ **អហិតំ**។ បីឡនតោ **ទុក្ខន្តិ**។ **តំ កិស្ស ហេតូ**តិ តំ ឯវំ សំវត្តនំ កេន ការណេន ហោតីតិ អត្ថោ។ ឥទានិស្ស ការណំ **ទិដ្ឋិ ហិស្ស បាបិកា**តិ។ យស្មា តស្ស បុគ្គលស្ស ទិដ្ឋិ បាបិកា លាមកា, តស្មា ឯវំ សំវត្តតីតិ អត្ថោ។ **អល្លាយ បថវិយា និក្ខិត្ត**ន្តិ ឧទកេន តិន្តាយ ភូមិយា រោបិតំ។ **បថវីរសំ អាបោរស**ន្តិ តស្មិំ តស្មិំ ឋានេ បថវិយា ច សម្បទំ អាបស្ស ច សម្បទំ។ ពីជនិក្ខិត្តដ្ឋានេ ហិ ន សព្ពា បថវី ន សព្ពោ អាបោ ច ពីជំ ផលំ គណ្ហាបេតិ។ យោ បន តេសំ បទេសោ ពីជំ ផុសតិ, សោយេវ ពីជំ ផលំ គណ្ហាបេតិ។ តស្មា ពីជបោសនាយ បច្ចយភូតោយេវ សោ បទេសោ បថវីរសោ អាបោរសោតិ វេទិតព្ពោ។ រសសទ្ទស្ស ហិ សម្បត្តិ ច អត្ថោ។ យថាហ “កិច្ចសម្បត្តិអត្ថេន រសោ នាម បវុច្ចតី”តិ។ លោកេ ច “សុរសោ គន្ធព្ពោ”តិ វុត្តេ សុសម្បន្នោ គន្ធព្ពោតិ អត្ថោ ញាយតិ។ **ឧបាទិយតី**តិ គណ្ហាតិ។ យោ ហិ បទេសោ បច្ចយោ ហោតិ, តំ បច្ចយំ លភមានំ ពីជំ តំ គណ្ហាតិ នាម។ **សព្ពំ ត**ន្តិ សព្ពំ តំ រសជាតំ។ **តិត្តកត្តាយា**តិ សោ បថវីរសោ អាបោរសោ ច អតិត្តកោ សមានោបិ តិត្តកំ ពីជំ និស្សាយ និម្ពរុក្ខាទីនំ តេសំ ផលានញ្ច តិត្តកភាវាយ សំវត្តតិ។ **កដុកត្តាយា**តិ ឥទំ បុរិមស្សេវ វេវចនំ។

“វណ្ណគន្ធរសូបេតោ, អម្ពោយំ អហុវា បុរេ;
តមេវ បូជំ លភមានោ, កេនម្ពោ កដុកប្ផលោ”តិ។ (ជា. ១.២.៧១) –

អាគតដ្ឋានេ វិយ ហិ ឥធាបិ តិត្តកមេវ អប្បិយដ្ឋេន កដុកន្តិ វេទិតព្ពំ។ **អសាតត្តាយា**តិ អមធុរភាវាយ។ អសាទុត្តាយាតិបិ បាឋោ, អសាទុភាវាយាតិ អត្ថោ។ **សាទូ**តិ ហិ មធុរំ។ **ពីជំ ហិស្សា**តិ អស្ស និម្ពាទិកស្ស ពីជំ។ **ឯវមេវ**ន្តិ ឯវំ ឯវំ។ យស្មា សុខា វេទនា បរមោ អស្សាទោ, តស្មា មិច្ឆាទិដ្ឋិយា ទុក្ខវេទនាវសេន អាទីនវោ ទស្សិតោតិ។ បុន អដ្ឋារសភេទេន ទិដ្ឋិយា អាទីនវំ ទស្សេតុំ **អស្សាទទិដ្ឋិ មិច្ឆាទិដ្ឋី**តិអាទិមាហ។ តំ វុត្តត្ថមេវ។ **ឥមេហិ អដ្ឋារសហិ អាការេហិ បរិយុដ្ឋិតចិត្តស្ស សញ្ញោគោ**តិ ទិដ្ឋិយា ឯវំ សំសារេ ពន្ធនំ ទស្សេតិ។

១២៩. យស្មា បន ទិដ្ឋិភូតានិបិ សញ្ញោជនានិ អត្ថិ អទិដ្ឋិភូតានិបិ, តស្មា តំ បភេទំ ទស្សេន្តោ **អត្ថិ សញ្ញោជនានិ ចេវា**តិអាទិមាហ។ តត្ថ យស្មា កាមរាគសញ្ញោជនស្សេវ **អនុនយសញ្ញោជន**ន្តិ អាគតដ្ឋានម្បិ អត្ថិ, តស្មា អនុនយសញ្ញោជនន្តិ វុត្តំ។ កាមរាគភាវំ អប្បត្វា បវត្តំ លោភំ សន្ធាយ ឯតំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ សេសខន្ធាយតនាទិមូលកេសុបិ វារេសុ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ វេទនាបរមត្តា ច អស្សាទស្ស វេទនាបរិយោសានា ឯវ ទេសនា កតា។ សញ្ញាទយោ ន គហិតា។ **ឥមេហិ បញ្ចតីសាយ អាការេហី**តិ បញ្ចក្ខន្ធា អជ្ឈត្តិកាយតនាទីនិ បញ្ច ឆក្កានិ ចាតិ ឥមានិ បញ្ចតីស វត្ថូនិ និស្សាយ ឧប្បន្នអស្សាទារម្មណវសេន បញ្ចតីសាយ អាការេហិ។

អស្សាទទិដ្ឋិនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. អត្តានុទិដ្ឋិនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៣០. អត្តានុទិដ្ឋិយំ **អស្សុតវា បុថុជ្ជនោ**តិ អាគមាធិគមាភាវា ញេយ្យោ អស្សុតវា ឥតិ។ យស្ស ហិ ខន្ធធាតុអាយតនសច្ចបច្ចយាការសតិបដ្ឋានាទីសុ ឧគ្គហបរិបុច្ឆាវិនិច្ឆយវិរហិតត្តា អត្តានុទិដ្ឋិបដិសេធករោ នេវ អាគមោ, បដិបត្តិយា អធិគន្តព្ពស្ស អនធិគតត្តា ន ច អធិគមោ អត្ថិ, សោ អាគមាធិគមានំ អភាវា

ញេយ្យោ អស្សុតវា ឥតិ។ **សុត**ន្តិ ហិ ពុទ្ធវចនាគមោ ច សុតផលត្តា ហេតុវោហារវសេន អធិគមោ ច, តំ សុតំ អស្ស អត្ថីតិ សុតវា, ន សុតវា អស្សុតវា។ ស្វាយំ –

> បុថូនំ ជននាទីហិ, ការណេហិ បុថុជ្ជនោ;
> បុថុជ្ជនន្តោគធត្តា, បុថុវាយំ ជនោ ឥតិ។

សោ ហិ បុថូនំ នានប្បការានំ កិលេសាទីនំ ជននាទីហិ ការណេហិ **បុថុជ្ជនោ**។ យថាហ – “បុថុ កិលេសេ ជនេន្តីតិ បុថុជ្ជនា, បុថុ អវិហតសក្កាយទិដ្ឋិកាតិ បុថុជ្ជនា, បុថុ សត្ថារានំ មុខុល្លោកិកាតិ បុថុជ្ជនា, បុថុ សព្ពគតីហិ អវុដ្ឋិតាតិ បុថុជ្ជនា, បុថុ នានាភិសង្ខារេ អភិសង្ខរោន្តីតិ បុថុជ្ជនា, បុថុ នានាឱឃេហិ វុយ្ហន្តីតិ បុថុជ្ជនា, បុថុ នានាសន្តាបេហិ សន្តប្បេន្តីតិ បុថុជ្ជនា, បុថុ នានាបរិឡាហេហិ បរិទយ្ហន្តីតិ បុថុជ្ជនា, បុថុ បញ្ចសុ កាមគុណេសុ រត្តា គិទ្ធា គធិតា មុច្ឆិតា អជ្ឈោសន្នា លគ្គា លគ្គិតា បលិពុទ្ធាតិ បុថុជ្ជនា, បុថុ បញ្ចហិ នីវរណេហិ អាវុតា និវុតា ឱវុតា បិហិតា បដិច្ឆន្នា បដិកុជ្ជិតាតិ បុថុជ្ជនា”តិ (មហានិ. ៩៤)។ បុថូនំ វា គណនបថមតីតានំ អរិយធម្មបរម្មុខានំ នីចធម្មសមុទាចារានំ ជនានំ អន្តោគធត្តាបិ បុថុជ្ជនា, បុថុ វា អយំ, វិសុំយេវ សង្ខំ គតោ វិសំសដ្ឋោ សីលសុតាទិគុណយុត្តេហិ អរិយេហិ ជនោតិបិ បុថុជ្ជនោ។ ឯវមេតេហិ “អស្សុតវា បុថុជ្ជនោ”តិ ទ្វីហិ បទេហិ យេ តេ –

> “ទុវេ បុថុជ្ជនា វុត្តា, ពុទ្ធេនាទិច្ចពន្ធុនា;
> អន្ធោ បុថុជ្ជនោ ឯកោ, កល្យាណេកោ បុថុជ្ជនោ”តិ។ –

ទ្វេ បុថុជ្ជនា វុត្តា, តេសុ អន្ធបុថុជ្ជនោ វុត្តោ ហោតីតិ វេទិតព្ពោ។

អរិយានំ អទស្សាវីតិអាទីសុ **អរិយា**តិ អារកត្តា កិលេសេហិ, អនយេ ន ឥរិយនតោ, អយេ ច ឥរិយនតោ, សទេវកេន ច លោកេន អរណីយតោ ពុទ្ធា ច បច្ចេកពុទ្ធា ច ពុទ្ធសាវកា ច វុច្ចន្តិ, ពុទ្ធា ឯវ វា ឥធ អរិយា។ យថាហ – “សទេវកេ, ភិក្ខវេ, លោកេ…បេ.… តថាគតោ អរិយោតិ វុច្ចតី”តិ (សំ. និ. ៥.១០៩៨)។

សប្បុរិសាតិ ឯត្ថ បន បច្ចេកពុទ្ធា តថាគតសាវកា ច “សប្បុរិសា”តិ វេទិតព្ពា។ តេ ហិ លោកុត្តរគុណយោគេន សោភនា បុរិសាតិ សប្បុរិសា។ សព្ពេយេវ វា ឯតេ ទ្វេធាបិ វុត្តា។ ពុទ្ធាបិ ហិ អរិយា ច សប្បុរិសា ច បច្ចេកពុទ្ធា ពុទ្ធសាវកាបិ។ យថាហ –

> “យោ វេ កតញ្ញូ កតវេទិ ធីរោ, កល្យាណមិត្តោ ទឡ្ហភត្តិ ច ហោតិ;
> ទុខិតស្ស សក្កច្ច ករោតិ កិច្ចំ, តថាវិធំ សប្បុរិសំ វទន្តី”តិ។ (ជា. ២.១៧.៧៨);

ឯត្ថ ហិ “កតញ្ញូ កតវេទិ ធីរោ”តិ បច្ចេកសម្ពុទ្ធោ វុត្តោ, “កល្យាណមិត្តោ ទឡ្ហភត្តិ ចា”តិ ពុទ្ធសាវកោ, “ទុខិតស្ស សក្កច្ច ករោតិ កិច្ច”ន្តិ សម្មាសម្ពុទ្ធោតិ។ ឥទានិ យោ តេសំ អរិយានំ អទស្សនសីលោ , ន ច ទស្សនេ សាធុការី, សោ “អរិយានំ អទស្សាវី”តិ វេទិតព្ពោ។ សោ ច ចក្ខុនា អទស្សាវី ញាណេន អទស្សាវីតិ ទុវិធោ។ តេសុ ញាណេន អទស្សាវី ឥធាធិប្បេតោ។ មំសចក្ខុនា ហិ ទិព្ពចក្ខុនា វា អរិយា ទិដ្ឋាបិ អទិដ្ឋាវ ហោន្តិ តេសំ ចក្ខូនំ វណ្ណមត្តគហណតោ ន អរិយភាវគោចរតោ។ សោណសិង្គាលាទយោបិ ហិ ចក្ខុនា អរិយេ បស្សន្តិ, ន ច តេ អរិយានំ ទស្សាវិនោ, តស្មា ចក្ខុនា ទស្សនំ ន ទស្សនំ, ញាណេន ទស្សនមេវ ទស្សនំ។ យថាហ – “កឹ តេ, វក្កលិ, ឥមិនា បូតិកាយេន ទិដ្ឋេន, យោ ខោ, វក្កលិ, ធម្មំ បស្សតិ, សោ មំ បស្សតី”តិ (សំ. និ. ៣.៨៧)។ តស្មា ចក្ខុនា បស្សន្តោបិ ញាណេន អរិយេហិ ទិដ្ឋំ អនិច្ចាទិលក្ខណំ អបស្សន្តោ អរិយាធិគតញ្ច ធម្មំ អនធិគច្ឆន្តោ អរិយករធម្មានំ អរិយភាវស្ស ច អទិដ្ឋត្តា “អរិយានំ អទស្សាវី”តិ វេទិតព្ពោ។

អរិយធម្មស្ស អកោវិទោតិ សតិបដ្ឋានាទិភេទេ អរិយធម្មេ អកុសលោ។ **អរិយធម្មេ អវិនីតោ**តិ ឯត្ថ បន –

> ទុវិធោ វិនយោ នាម, ឯកមេកេត្ថ បញ្ចធា;
> អភាវតោ តស្ស អយំ, “អវិនីតោ”តិ វុច្ចតិ។

អយញ្ហិ សំវរវិនយោ បហានវិនយោតិ ទុវិធោ វិនយោ។ ឯត្ថ ច ទុវិធេបិ វិនយេ ឯកមេកោ វិនយោ បញ្ចធា ភិជ្ជតិ។ **សំវរវិនយោ**បិ ហិ សីលសំវរោ, សតិសំវរោ, ញាណសំវរោ, ខន្តិសំវរោ, វីរិយសំវរោតិ បញ្ចវិធោ។ **បហាន**

វិនយោបិ តទង្គប្បហានំ, វិក្ខម្ភនប្បហានំ, សមុច្ឆេទប្បហានំ, បដិប្បស្សទ្ធិប្បហានំ, និស្សរណប្បហានន្តិ បញ្ចវិធោ។

តត្ថ “ឥមិនា បាតិមោក្ខសំវរេន ឧបេតោ ហោតិ សមុបេតោ”តិ (វិភ. ៥១១) អយំ **សីលសំវរោ**។ “រក្ខតិ ចក្ខុន្ទ្រិយំ ចក្ខុន្ទ្រិយេ សំវរំ អាបជ្ជតី”តិ (ទី. និ. ១.២១៣; ម. និ. ១.២៩៥; សំ. និ. ៤.២៣៩; អ. និ. ៣.១៦) អយំ **សតិសំវរោ**។

> “យានិ សោតានិ លោកស្មិំ, (អជិតាតិ ភគវា)
> សតិ តេសំ និវារណំ;
> សោតានំ សំវរំ ព្រូមិ, បញ្ញាយេតេ បិធីយរេ”តិ។ (សុ. និ. ១០៤១; ចូឡនិ. អជិតមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៤) –

អយំ **ញាណសំវរោ**។ “ខមោ ហោតិ សីតស្ស ឧណ្ហស្ស”តិ (ម. និ. ១.២៤; អ. និ. ៤.១១៤; ៦.៥៨) អយំ **ខន្តិសំវរោ**។ “ឧប្បន្នំ កាមវិតក្កំ នាធិវាសេតី”តិ (ម. និ. ១.២៦; អ. និ. ៤.១១៤; ៦.៥៨) អយំ **វីរិយសំវរោ**។ សព្ពោបិ ចាយំ សំវរោ យថាសកំ សំវរិតព្ពានំ វិនេតព្ពានញ្ច កាយទុច្ចរិតាទីនំ សំវរណតោ “សំវរោ”, វិនយនតោ “វិនយោ”តិ វុច្ចតិ។ ឯវំ តាវ សំវរវិនយោ បញ្ចធា ភិជ្ជតីតិ វេទិតព្ពោ។

តថា យំ នាមរូបបរិច្ឆេទាទីសុ វិបស្សនាញាណេសុ បដិបក្ខភាវតោ ទីបាលោកេន វិយ តមស្ស តេន តេន វិបស្សនាញាណេន តស្ស តស្ស អនត្ថស្ស បហានំ, សេយ្យថិទំ – នាមរូបវវត្ថានេន សក្កាយទិដ្ឋិយា, បច្ចយបរិគ្គហេន អហេតុវិសមហេតុទិដ្ឋីនំ, កង្ខាវិតរណេន កថំកថីភាវស្ស, កលាបសម្មសនេន “អហំ មមា”តិ គាហស្ស, មគ្គាមគ្គវវត្ថានេន អមគ្គេ មគ្គសញ្ញាយ, ឧទយទស្សនេន ឧច្ឆេទទិដ្ឋិយា, វយទស្សនេន សស្សតទិដ្ឋិយា, ភយទស្សនេន សភយេ អភយសញ្ញាយ, អាទីនវទស្សនេន អស្សាទសញ្ញាយ, និព្ពិទានុបស្សនេន អភិរតិសញ្ញាយ, មុញ្ចិតុកម្យតាញាណេន អមុញ្ចិតុកម្យតាយ, ឧបេក្ខាញាណេន អនុបេក្ខាយ, អនុលោមញាណេន ធម្មដ្ឋិតិយំ និព្ពានេ ច បដិលោមភាវស្ស, គោត្រភុនា សង្ខារនិមិត្តគាហស្ស បហានំ, ឯតំ **តទង្គប្បហានំ** នាម។

យំ បន ឧបចារប្បនាភេទេន សមាធិនា បវត្តិភាវនិវារណតោ ឃដប្បហារេន វិយ ឧទកបិដ្ឋេ សេវាលស្ស តេសំ តេសំ នីវរណាទិធម្មានំ បហានំ, ឥទំ **វិក្ខម្ភនប្បហានំ** នាម។ យំ ចតុន្នំ អរិយមគ្គានំ ភាវិតត្តា តំតំមគ្គវតោ អត្តនោ សន្តានេ “ទិដ្ឋិគតានំ បហានាយា”តិអាទិនា (ធ. ស. ២៧៧; វិភ. ៦២៨) នយេន វុត្តស្ស សមុទយបក្ខិកស្ស កិលេសគណស្ស អច្ចន្តអប្បវត្តិភាវេន បហានំ, ឥទំ **សមុច្ឆេទប្បហានំ** នាម។ យំ បន ផលក្ខណេ បដិប្បស្សទ្ធត្តំ កិលេសានំ, ឥទំ **បដិប្បស្សទ្ធិប្បហានំ** នាម។ យំ សព្ពសង្ខតនិស្សដត្តា បហីនសព្ពសង្ខតំ និព្ពានំ, ឥទំ **និស្សរណប្បហានំ** នាម។ សព្ពម្បិ ចេតំ បហានំ យស្មា ចាគដ្ឋេន បហានំ, វិនយនដ្ឋេន វិនយោ, តស្មា “បហានវិនយោ”តិ វុច្ចតិ, តំតំបហានវតោ វា តស្ស តស្ស វិនយស្ស សម្ភវតោបេតំ “បហានវិនយោ”តិ វុច្ចតិ។ ឯវំ បហានវិនយោបិ បញ្ចធា ភិជ្ជតីតិ វេទិតព្ពោ។

ឯវមយំ សង្ខេបតោ ទុវិធោ, បភេទតោ ច ទសវិធោ វិនយោ ភិន្នសំវរត្តា បហាតព្ពស្ស ច អប្បហីនត្តា យស្មា ឯតស្ស អស្សុតវតោ បុថុជ្ជនស្ស នត្ថិ, តស្មា អភាវតោ តស្ស អយំ “អវិនីតោ”តិ វុច្ចតីតិ។ ឯស នយោ **សប្បុរិសានំ អទស្សាវី សប្បុរិសធម្មស្ស អកោវិទោ សប្បុរិសធម្មេ អវិនីតោ**តិ ឯត្ថាបិ។ និន្នានាការណញ្ហិ ឯតំ អត្ថតោ។ យថាហ – “យេវ តេ អរិយា, តេវ តេ សប្បុរិសា។ យេវ តេ សប្បុរិសា, តេវ តេ អរិយា។ យោវ សោ អរិយានំ ធម្មោ, សោវ សោ សប្បុរិសានំ ធម្មោ។ យោវ សោ សប្បុរិសានំ ធម្មោ, សោវ សោ អរិយានំ ធម្មោ។ យេវ តេ អរិយវិនយា, តេវ តេ សប្បុរិសវិនយា។ យេវ តេ សប្បុរិសវិនយា, តេវ តេ អរិយវិនយា។ អរិយេតិ វា សប្បុរិសេតិ វា, អរិយធម្មេតិ វា សប្បុរិសធម្មេតិ វា, អរិយវិនយេតិ វា សប្បុរិសវិនយេតិ វា ឯសេសេ ឯកេ ឯកដ្ឋេ សមេ សមភាគេ តជ្ជាតេ តញ្ញេវា”តិ។

កស្មា បន ថេរោ **អត្តានុទិដ្ឋិយា កតមេហិ វីសតិយា អាការេហិ អភិនិវេសោ ហោតី**តិ បុច្ឆិត្វា តំ អវិស្សជ្ជេត្វាវ “ឥធ អស្សុតវា បុថុជ្ជនោ”តិ ឯវំ បុថុជ្ជនំ និទ្ទិសីតិ? បុគ្គលាធិដ្ឋានាយ ទេសនាយ តំ អត្ថំ អាវិកាតុំ បឋមំ បុថុជ្ជនំ និទ្ទិសីតិ វេទិតព្ពំ។

១៣១. ឯវំ បុថុជ្ជនំ និទ្ទិសិត្វា ឥទានិ អភិនិវេសុទ្ទេសំ ទស្សេន្តោ **រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតី**តិអាទិមាហ ។ តត្ថ **រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតី**តិ រូបក្ខន្ធំ កសិណរូបញ្ច “អត្តា”តិ ទិដ្ឋិបស្សនាយ សមនុបស្សតិ។ និទ្ទេសេ

បនស្ស រូបក្ខន្ធេ អភិនិវេសោ បញ្ចក្ខន្ធាធិការត្តា បាកដោតិ តំ អវត្វា កសិណរូបមេវ “រូប”ន្តិ សាមញ្ញវសេន វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ **រូបវន្តំ វា អត្តាន**ន្តិ អរូបំ “អត្តា”តិ គហេត្វា តំ អត្តានំ រូបវន្តំ សមនុបស្សតិ។ **អត្តនិ វា រូប**ន្តិ អរូបមេវ “អត្តា”តិ គហេត្វា តស្មិំ អត្តនិ រូបំ សមនុបស្សតិ។ **រូបស្មិំ វា អត្តាន**ន្តិ អរូបមេវ “អត្តា”តិ គហេត្វា តំ អត្តានំ រូបស្មិំ សមនុបស្សតិ។

តត្ថ **រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតី**តិ សុទ្ធរូបមេវ “អត្តា”តិ កថិតំ។ **រូបវន្តំ វា អត្តានំ, អត្តនិ វា រូបំ, រូបស្មិំ វា អត្តានំ, វេទនំ អត្តតោ សមនុបស្សតិ, សញ្ញំ, សង្ខារេ, វិញ្ញាណំ អត្តតោ សមនុបស្សតី**តិ ឥមេសុ សត្តសុ ឋានេសុ អរូបំ “អត្តា”តិ កថិតំ។ **វេទនាវន្តំ វា អត្តានំ, អត្តនិ វា វេទនំ, វេទនាយ វា អត្តាន**ន្តិ ឯវំ ចតូសុ ខន្ធេសុ តិណ្ណំ តិណ្ណំ វសេន ទ្វាទសសុ ឋានេសុ រូបារូបមិស្សកោ អត្តា កថិតោ។ តា បន វីសតិបិ ទិដ្ឋិយោ មគ្គាវរណា, ន សគ្គាវរណា, សោតាបត្តិមគ្គវជ្ឈា។

ឥទានិ តំ និទ្ទិសន្តោ **កថំ រូប**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **បឋវីកសិណ**ន្តិ បឋវីមណ្ឌលំ និស្សាយ ឧប្បាទិតំ បដិភាគនិមិត្តសង្ខាតំ សកលផរណវសេន បឋវីកសិណំ។ **អហ**ន្តិ អត្តានមេវ សន្ធាយ គណ្ហាតិ។ **អត្ត**ន្តិ អត្តានំ។ **អទ្វយ**ន្តិ ឯកមេវ។ **តេលប្បទីបស្សា**តិ តេលយុត្តស្ស បទីបស្ស។ **ឈាយតោ**តិ ជលតោ។ **យា អច្ចិ, សោ វណ្ណោ**តិអាទិ អច្ចិំ មុញ្ចិត្វា វណ្ណស្ស អភាវតោ វុត្តំ។ **យា ច ទិដ្ឋិ យញ្ច វត្ថូ**តិ តទុភយំ ឯកតោ កត្វា រូបវត្ថុកា អត្តានុទិដ្ឋិ វុច្ចតីតិ អត្ថោ។

អាបោកសិណាទីនិ អាបាទីនិ និស្សាយ ឧប្បាទិតកសិណនិមិត្តានេវ។ បរិច្ឆិន្នាកាសកសិណំ បន រូបជ្ឈានស្ស អារម្មណំ ហោន្តម្បិ អាកាសកសិណន្តិ វុច្ចមានេ អរូបជ្ឈានារម្មណេន កសិណុគ្ឃាដិមាកាសេន សំកិណ្ណំ ហោតីតិ ន គហិតន្តិ វេទិតព្ពំ។ រូបាធិការត្តា វិញ្ញាណកសិណំ ន គហេតព្ពមេវាតិ។ **ឥធេកច្ចោ វេទនំ សញ្ញំ សង្ខារេ វិញ្ញាណំ អត្តតោ សមនុបស្សតី**តិ ចត្តារោ ខន្ធេ អភិន្ទិត្វា ឯកតោ គហណវសេន វុត្តំ។ សោ ហិ ចិត្តចេតសិកានំ វិសុំ វិសុំ ករណេ អសមត្ថត្តា សព្ពេ ឯកតោ កត្វា “អត្តា”តិ គណ្ហាតិ។ **ឥមិនា រូបេន រូបវា**តិ ឯត្ថ សរីររូបម្បិ កសិណរូបម្បិ លព្ភតិ។ **ឆាយាសម្បន្នោ**តិ ឆាយាយ សម្បន្នោ អវិរឡោ។ **តមេនា**តិ ឯត្ថ ឯន-សទ្ទោ និបាតមត្តំ, តមេតន្តិ វា អត្ថោ។ **ឆាយាវា**តិ វិជ្ជមានច្ឆាយោ ។ រូបំ អត្តាតិ អគ្គហិតេបិ រូបំ អមុញ្ចិត្វា ទិដ្ឋិយា ឧប្បន្នត្តា **រូបវត្ថុកា**តិ វុត្តំ។

អត្តនិ រូបំ សមនុបស្សតីតិ សរីររូបស្ស កសិណរូបស្ស ច ចិត្តនិស្សិតត្តា តស្មិំ អរូបសមុទាយេ អត្តនិ តំ រូបំ សមនុបស្សតិ។ **អយំ គន្ធោ**តិ ឃាយិតគន្ធំ អាហ។ **ឥមស្មិំ បុប្ផេ**តិ បុប្ផនិស្សិតត្តា គន្ធស្ស ឯវមាហ។

រូបស្មិំ អត្តានំ សមនុបស្សតីតិ យត្ថ រូបំ គច្ឆតិ, តត្ថ ចិត្តំ គច្ឆតិ។ តស្មា រូបនិស្សិតំ ចិត្តំ គហេត្វា តំ អរូបសមុទាយំ អត្តានំ តស្មិំ រូបេ សមនុបស្សតិ។ ឱឡារិកត្តា រូបស្ស ឱឡារិកាធារំ ករណ្ឌកមាហ។

១៣២. ឥធេកច្ចោ ចក្ខុសម្ផស្សជំ វេទនន្តិអាទីសុ វិសុំ វិសុំ វេទនាយ ទិដ្ឋិគហណេ អសតិបិ វេទនាតិ ឯកគ្គហណេន គហិតេ សព្ពាសំ វេទនានំ អន្តោគធត្តា វិសុំ វិសុំ គហិតា ឯវ ហោន្តីតិ វិសុំ វិសុំ យោជនា កតាតិ វេទិតព្ពា។ សោ ហិ អនុភវនវសេន វេទនាយ ឱឡារិកត្តា វេទនំយេវ “អត្តា”តិ គណ្ហាតិ។ **សញ្ញំ សង្ខារេ វិញ្ញាណំ រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតី**តិ សញ្ញាទយោ អរូបធម្មេ រូបញ្ច ឯកតោ កត្វា “អត្តា”តិ សមនុបស្សតិ។ ឧម្មត្តកោ វិយ ហិ បុថុជ្ជនោ យថា យថា ឧបដ្ឋាតិ, តថា តថា គណ្ហាតិ។

១៣៣. ចក្ខុសម្ផស្សជំ សញ្ញន្តិអាទីសុ សញ្ជាននវសេន សញ្ញាយ បាកដត្តា សញ្ញំ “អត្តា”តិ គណ្ហាតិ។ សេសំ វេទនាយ វុត្តនយេន វេទិតព្ពំ។

១៣៤. ចក្ខុសម្ផស្សជំ ចេតនន្តិអាទីសុ សង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នេសុ ធម្មេសុ ចេតនាយ បធានត្តា បាកដត្តា ច ចេតនា ឯវ និទ្ទិដ្ឋា។ តាយ ឥតរេបិ និទ្ទិដ្ឋាវ ហោន្តិ។ សោ បន ចេតសិកភាវវសេន បាកដត្តា ចេតនំ “អត្តា”តិ គណ្ហាតិ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

១៣៥. ចក្ខុវិញ្ញាណន្តិអាទីសុ វិជាននវសេន ចិត្តស្ស បាកដត្តា ចិត្តំ “អត្តា”តិ គណ្ហាតិ។ សេសមេត្ថាបិ វុត្តនយមេវ។

អត្តានុទិដ្ឋិនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. មិច្ឆាទិដ្ឋិនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៣៦. មិច្ឆាទិដ្ឋិ ហេដ្ឋា វុត្តត្ថាយេវ។ អយំ បន អបរោ នយោ – **នត្ថិ ទិន្នន្តិ** ឧច្ឆេទទិដ្ឋិកត្តា ទានផលំ បដិក្ខិបតិ។ **នត្ថិ យិដ្ឋន្តិ** ឯត្ថ **យិដ្ឋន្តិ** ខុទ្ទកយញ្ញោ។ **ហុតន្តិ** មហាយញ្ញោ។ ទ្វិន្នម្បិ ផលំ បដិក្ខិបតិ។ **នត្ថិ សុកតទុក្កដានំ កម្មានំ ផលំ វិបាកោ**តិ ទានផលស្ស បដិក្ខិតត្តា សីលាទីនំ បុញ្ញកម្មានំ, បាណាតិបាតាទីនំ បាបកម្មានំ ផលំ បដិក្ខិបតិ។ **នត្ថិ អយំ លោកោ**តិ បុរេ កតេន កម្មុនា។ **នត្ថិ បរោ លោកោ**តិ ឥធ កតេន កម្មុនា។ **នត្ថិ មាតា, នត្ថិ បិតា**តិ តេសុ កតកម្មានំ ផលំ បដិក្ខិបតិ។ **នត្ថិ សត្តា ឱបបាតិកា**តិ កម្មហេតុកំ ឧបបត្តឹ បដិក្ខិបតិ។ **នត្ថិ លោកេ សមណព្រាហ្មណា...បេ.... បវេទេន្តី**តិ ឥធលោកបរលោកេ បស្សិតុំ អភិញ្ញាបដិលាភាយ បដិបទំ បដិក្ខិបតិ។ ឥធ បាឡិយំ បន **នត្ថិ ទិន្នន្តិ វត្ថុ**តិ នត្ថិ ទិន្នន្តិ វុច្ចមានំ ទានំ, តស្សា ទិដ្ឋិយា វត្ថូតិ អត្ថោ ។ **ឯវំវាទោ មិច្ឆា**តិ ឯវំ នត្ថិ ទិន្នន្តិ វាទោ វចនំ មិច្ឆា វិបរីតោតិ អត្ថោ។

មិច្ឆាទិដ្ឋិនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. សក្កាយទិដ្ឋិនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៣៧. សក្កាយទិដ្ឋិ បន អត្តានុទិដ្ឋិយេវ, អញ្ញត្ថ អាគតបរិយាយវចនទស្សនត្ថំ វុត្តាតិ វេទិតព្ពា។

សក្កាយទិដ្ឋិនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. សស្សតទិដ្ឋិនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៣៨. សក្កាយវត្ថុកាយ សស្សតទិដ្ឋិយាតិ កម្មធារយសមាសោ។ **រូបវន្តំ វា អត្តាន**ន្តិអាទីនំ បន្នរសន្នំ វចនានំ អន្តេ សមនុបស្សតីតិ សម្ពន្ធោ កាតព្ពោ, បាឋោ វា។ អញ្ញថា ហិ ន ឃដីយតីតិ។ ឯវំ "រូបវន្តំ វា អត្តានំ សមនុបស្សតី"តិ ឯកមេវ ទស្សេត្វា សេសា ចុទ្ទស សំខិត្តា។

សស្សតទិដ្ឋិនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ឧច្ឆេទទិដ្ឋិនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៣៩. សក្កាយវត្ថុកាយ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិយា ឯវំ "រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតី"តិ ឯកមេវ ទស្សេត្វា សេសា ចតស្សោ សំខិត្តា។

ឧច្ឆេទទិដ្ឋិនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. អន្តគ្គាហិកាទិដ្ឋិនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៤០. អន្តគ្គាហិកាយ ទិដ្ឋិយា បឋមវារេ អាការបុច្ឆា។ ទុតិយេ អាការគហណំ។ តតិយេ អាការវិស្សជ្ជនំ។ តត្ថ **លោកោ**តិ អត្តា។ **សោ អន្តោ**តិ អញ្ញមញ្ញបដិបក្ខេសុ សស្សតុច្ឆេទន្តេសុ សស្សតគ្គាហេ សស្សតន្តោ, អសស្សតគ្គាហេ ឧច្ឆេទន្តោ។ **បរិត្តំ ឱកាស**ន្តិ សុប្បមត្តំ វា សរាវមត្តំ វា ខុទ្ទកំ ឋានំ។ **នីលកតោ ផរតី**តិ នីលន្តិ អារម្មណំ ករោតិ។ **អយំ លោកោ**តិ អត្តានំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **បរិវដុមោ**តិ សមន្តតោ បរិច្ឆេទវា។ **អន្តសញ្ញី**តិ អន្តវាតិសញ្ញី។ អន្តោ អស្ស អត្ថីតិ អន្តោតិ គហេតព្ពំ។ **យំ ផរតី**តិ យំ កសិណរូបំ ផរតិ។ **តំ វត្ថុ ចេវ លោកោ ចា**តិ តំ កសិណរូបំ អារម្មណញ្ចេវ អាលោកិយដ្ឋេន លោកោ ច។ **យេន ផរតី**តិ យេន ចិត្តេន ផរតិ។ **សោ អត្តា ចេវ លោកោ ចា**តិ អត្តានមបេក្ខិត្វា បុល្លិង្គំ កតំ, តំ ចិត្តំ អត្តា ចេវ អាលោកនដ្ឋេន លោកោ ចាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អន្តវា**តិ អន្តោ។ **ឱកាសកតោ ផរតី**តិ អាលោកកសិណវសេន តេជោកសិណវសេន ឱទាតកសិណវសេន វា ឱភាសោតិ ផរតិ។ នីលាទីនំ បញ្ចន្នំ បភស្សរកសិណានំយេវ គហិតត្តា បថវីអាបោវាយោកសិណវសេន អត្តាភិនិវេសោ ន ហោតីតិ គហេតព្ពំ។

វិបុលំ ឱកាសន្តិ ខលមណ្ឌលមត្តាទិវសេន មហន្តំ ឋានំ។ **អនន្តវា**តិ វុឌ្ឍអនន្តវា។ **អបរិយន្តោ**តិ វុឌ្ឍអបរិយន្តោ។ **អនន្តសញ្ញី**តិ អនន្តោតិសញ្ញី។ **តំ ជីវ**ន្តិ សោ ជីវោ។ លិង្គវិបល្លាសោ កតោ។ **ជីវោ**តិ ច អត្តា ឯវ។ រូបាទីនិ បញ្ចបិ បរិវដុមដ្ឋេន សរីរំ។ **ជីវំ ន សរីរ**ន្តិ អត្តសង្ខាតោ ជីវោ រូបសង្ខាតំ សរីរំ ន ហោតិ។ ឯស នយោ វេទនាទីសុ។ **តថាគតោ**តិ សត្តោ។ អរហន្តិ ឯកេ។ **បរំ មរណា**តិ មរណតោ ឧទ្ធំ, បរលោកេតិ អត្ថោ។ **រូបំ ឥធេវ**

មរណធម្មន្តិ អត្ថនោ បាកដក្ខន្ធសីសេន បញ្ចក្ខន្ធគ្គហណំ, តំ តមស្មីយេវ លោកេ នស្សនបកតិកន្តិ អត្ថោ។ សេសក្ខន្ធេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **កាយស្ស ភេទា**តិ ខន្ធបញ្ចកសង្ខាតស្ស កាយស្ស ភេទតោ បរំ។ តមិនា វចនេន "បរំ មរណា"តិ ឯតស្ស ឧទ្ទេសស្ស អត្ថោ វុត្តោ។ **ហោតិបី**តិអាទីសុ **ហោតី**តិ មូលបទំ។ ចតូសុបិ អបិ-សទ្ទោ សមុច្ចយត្ថោ។ **តិដ្ឋតី**តិ សស្សតត្តា តិដ្ឋតិ, ន ចវតីតិ អត្ថោ។ "ហោតី"តិ បទស្ស វា អត្ថវិសេសនត្ថំ "តិដ្ឋតី"តិ បទំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ **ឧប្បជ្ជតី**តិ អណ្ឌជជលាពុជយោនិបវេសវសេន ឧប្បជ្ជតិ នាម, **និព្ពត្តតី**តិ សំសេទជឱបបាតិកយោនិបវេសវសេន និព្ពត្តតិ នាមាតិ អត្ថយោជនា វេទិតព្ពា។ **ឧច្ឆិជ្ជតី**តិ ប ពន្ធាភាវវសេន។ **វិនស្សតី**តិ ភង្គវសេន។ **ន ហោតិ បរំ មរណា**តិ បុរិមបទានំ អត្ថវិវរណំ, ចុតិតោ ឧទ្ធំ ន វិជ្ជតីតិ អត្ថោ។ **ហោតិ ច ន ច ហោតី**តិ ឯកច្ចសស្សតិកានំ ទិដ្ឋិ, ឯកេន បរិយាយេន ហោតិ, ឯកេន បរិយាយេន ន ហោតីតិ អត្ថោ។ ជីវភាវេន ហោតិ, បុព្ពជីវស្ស អភាវេន ន ហោតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **នេវ ហោតិ ន ន ហោតី**តិ អមរាវិក្ខេបិកានំ ទិដ្ឋិ, ហោតីតិ ច នេវ ហោតិ, ន ហោតីតិ ច ន ហោតីតិ អត្ថោ។ អនុវាទភយា មុសាវាទភយា ច មន្ទត្តា មោមូហត្តា ច បុព្ពវុត្តនយស្ស បដិក្ខេបមត្តំ ករោតិ។ **ឥមេហិ បញ្ចាសាយ អាការេហី**តិ យថាវុត្តានំ ទសន្នំ បញ្ចកានំ វសេន បញ្ញាសាយ អាការេហីតិ។

អន្តគ្គាហិកាទិដ្ឋិនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. បុព្ពន្តានុទិដ្ឋិនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៤១. បុព្ពន្តាបរន្តានុទិដ្ឋីសុ សស្សតំ វទន្តីតិ **សស្សតវាទា**។ អថ វា វទន្តិ ឯតេនាតិ វាទោ, ទិដ្ឋិគតស្សេតំ អធិវចនំ។ សស្សតន្តិ វាទោបិ សស្សតយោគេន សស្សតោ, សស្សតោ វាទោ ឯតេសន្តិ សស្សតវាទា។ តថា ឯកច្ចំ សស្សតន្តិ វាទោ ឯកច្ចសស្សតោ, សោ ឯតេសំ អត្ថីតិ **ឯកច្ចសស្សតិកា**។ តថា អន្តវា, អនន្តវា, អន្តវា ច អនន្តវា ច, នេវន្តវា នានន្តវាតិ បវត្តោ វាទោ អន្តានន្តោ, សោ ឯតេសំ អត្ថីតិ **អន្តានន្តិកា**។ ន មរតីតិ អមរា។ កា សា? "ឯវម្បិ មេ នោ"តិអាទិនា (ទី. និ. ១.៦២-៦៣) នយេន បរិយន្តរហិតស្ស ទិដ្ឋិគតិកស្ស ទិដ្ឋិ ចេវ វាចា ច។ វិវិធោ ខេបោ វិក្ខេបោ, អមរាយ ទិដ្ឋិយា, វាចាយ វា វិក្ខេបោ អមរាវិក្ខេបោ, សោ ឯតេសំ អត្ថីតិ **អមរាវិក្ខេបិកា**។ អបរោ នយោ – អមរា នាម មច្ឆជាតិ , សា ឧម្មុជ្ជននិមុជ្ជនាទិវសេន ឧទកេ សន្ធាវមានា គហេតុំ ន សក្កា ហោតិ, ឯវមេវ អយម្បិ វាទោ ឥតោ ចិតោ ច សន្ធាវតិ, គាហំ ន ឧបគច្ឆតីតិ អមរាវិក្ខេបោតិ វុច្ចតិ, សោ ឯតេសំ អត្ថីតិ អមរាវិក្ខេបិកា។ **អធិច្ចសមុប្បន្នោ**តិ អការណសមុប្បន្នោ អត្តា ច លោកោ ចាតិ ទស្សនំ អធិច្ចសមុប្បន្នំ, តំ ឯតេសំ អត្ថីតិ **អធិច្ចសមុប្បន្និកា**។

បុព្ពន្តានុទិដ្ឋិនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. អបរន្តានុទិដ្ឋិនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៤២. សញ្ញី វទន្តីតិ **សញ្ញីវាទា**។ អសញ្ញី វទន្តីតិ **អសញ្ញីវាទា**។ នេវសញ្ញីនាសញ្ញី វទន្តីតិ **នេវសញ្ញីនាសញ្ញីវាទា**។ អថ វា សញ្ញីតិ បវត្តោ វាទោ សញ្ញីវាទោ, សោ យេសំ អត្ថីតិ តេ សញ្ញីវាទា, តថា អសញ្ញីវាទា, នេវសញ្ញីនាសញ្ញីវាទា ច។ ឧច្ឆេទំ វទន្តីតិ **ឧច្ឆេទវាទា។ ទិដ្ឋធម្មោ**តិ បច្ចក្ខធម្មោ, តត្ថ តត្ថ បដិលទ្ធអត្តភាវស្សេតំ អធិវចនំ។ ទិដ្ឋធម្មេ និព្ពានំ ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានំ, ឥមស្មិំយេវ អត្តភាវេ ទុក្ខវូបសមោតិ អត្ថោ, តំ វទន្តីតិ **ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានវាទា**។ ឥមស្មិំ បនត្ថេ វិត្ថារិយមានេ សាដ្ឋកថំ សកលំ ព្រហ្មជាលសុត្តំ វត្តព្ពំ ហោតិ។ ឯវញ្ច សតិ អតិប បញ្ចោ ហោតីតិ ន វិត្ថារិតោ។ តទត្ថិកេហិ តំ អបេក្ខិត្វា គហេតព្ពោ។

អបរន្តានុទិដ្ឋិនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០-១២. សញ្ញោជនិកាទិទិដ្ឋិនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៤៣. យស្មា សញ្ញោជនិកា ទិដ្ឋិ សព្ពទិដ្ឋិសាធារណា, តស្មា តស្សា សព្ពទិដ្ឋិសញ្ញោជនត្តា សព្ពទិដ្ឋិសាធារណោ អត្ថោ និទ្ទិដ្ឋោ។ សោ ហេដ្ឋា វុត្តទិដ្ឋិបរិយុដ្ឋានានេវ។

១៤៤. មានវិនិពន្ធទិដ្ឋីសុ **ចក្ខុ អហន្តិ អភិនិវេសបរាមាសោ**តិ មានបុព្ពកោ អភិនិវេសបរាមាសោ។ ន ហិ ទិដ្ឋិ មានសម្បយុត្តា ហោតិ។ តេនេវ ច មានវិនិពន្ធាតិ វុត្តំ, មានបដិពន្ធា មានមូលកាតិ អត្ថោ។

១៤៥. **ចក្ខុ មមន្តិ អភិនិវេសបរាមាសោ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ ឯត្ថ បន “មមា”តិ វត្តព្ពេ “មម”ន្តិ អនុនាសិកាគមោ វេទិតព្ពោ។ “អហ”ន្តិ មានវិនិពទ្ធាយ រូបាទីនិបិ អជ្ឈត្តិកានេវ។ ន ហិ កសិណរូបំ វិនា ពាហិរានិ “អហ”ន្តិ គណ្ហាតិ។ “មម”ន្តិ មានវិនិពទ្ធាយ បន ពាហិរានិបិ លព្ភន្តិ។ ពាហិរានិបិ ហិ “មម”ន្តិ គណ្ហាតិ។ យស្មា បន ទុក្ខា វេទនា អនិដ្ឋត្តា មានវត្ថុ ន ហោតិ, តស្មា ឆ វេទនា តាសំ មូលបច្ចយា ឆ ផស្សា ច ន គហិតា។ សញ្ញាទយោ បន តេច បច្ឆិន្នត្តា ន គហិតាតិ វេទិតព្ពា។

សំយោជនិកាទិទិដ្ឋិនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៣. អត្តវាទបដិសំយុត្តទិដ្ឋិនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៤៦. **អត្តវាទបដិសំយុត្តា ទិដ្ឋិ** អត្តានុទិដ្ឋិយេវ។ អត្តាតិ វាទេន បដិសំយុត្តត្តា បុន ឯវំ វុត្តា។

អត្តវាទបដិសំយុត្តទិដ្ឋិនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៤. លោកវាទបដិសំយុត្តទិដ្ឋិនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៤៧. **អត្តា ច លោកោ ចា**តិ សោ ឯវ អត្តា ច អាលោកនដ្ឋេន លោកោ ចាតិ អត្ថោ។ **សស្សតោ**តិ សស្សតវាទានំ ទិដ្ឋិ។ **អសស្សតោ**តិ ឧច្ឆេទវាទានំ។ **សស្សតោ ច អសស្សតោ ចា**តិ ឯកច្ចសស្សតិកានំ។ **នេវ សស្សតោ នាសស្សតោ**តិ អមរាវិក្ខេបិកានំ។ **អន្តវា**តិ បរិត្តកសិណលាភីនំ តក្កិកានញ្ច និគណ្ឋាជីវិកានញ្ច។ អថ វា ឧច្ឆេទវាទិនោ “សត្តោ ជាតិយា បុព្ពន្តវា, មរណេន អបរន្តវា”តិ វទន្តិ។ អធិច្ចសមុប្បន្និកា “សត្តោ ជាតិយា បុព្ពន្តវា”តិ វទន្តិ។ **អនន្តវា**តិ អប្បមាណកសិណលាភីនំ។ សស្សតវាទិនោ បន “បុព្ពន្តាបរន្តា នត្ថិ, តេន អនន្តវា”តិ វទន្តិ។ អធិច្ចសមុប្បន្និកា “អបរន្តេន អនន្តវា”តិ វទន្តិ។

អន្តវា ច អនន្តវា ចាតិ ឧទ្ធមធោ អវឌ្ឍិត្វា តិរិយំ វឌ្ឍិតកសិណានំ។ **នេវ អន្តវា ន អនន្តវា**តិ អមរាវិក្ខេបិកានំ។

លោកវាទបដិសំយុត្តទិដ្ឋិនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៥-១៦. ភវវិភវទិដ្ឋិនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៤៨. ភវវិភវទិដ្ឋីនំ យថាវុត្តទិដ្ឋិតោ វិសុំ អភិនិវេសាភាវតោ វិសុំ និទ្ទេសំ អកត្វា យថាវុត្តទិដ្ឋីនំយេវ វសេន “ឱលីយនំ អតិធាវន”ន្តិ ឯកេកំ អាការំ និទ្ទិសិតុំ បុច្ឆំ អកត្វា ច **ឱលីយនាភិនិវេសោ ភវទិដ្ឋិ, អតិធាវនាភិនិវេសោ វិភវទិដ្ឋី**តិ អាហ។ តត្ថ “ភវនិរោធាយ ធម្មេ ទេសិយមានេ ចិត្តំ ន បក្ខន្ទតី”តិ (ឥតិវុ. ៤៩) វុត្តឱលីយនាភិនិវេសោ, សស្សតសញ្ញាយ និព្ពានតោ សង្កោចនាភិនិវេសោតិ អត្ថោ។ “ភវេនេវ ខោ បនេកេ អដ្ដីយមានា ហរាយមានា ជិគុច្ឆមានា វិភវំ អភិនន្ទន្តី”តិ វុត្តអតិធាវនាភិនិវេសោ, ឧច្ឆេទសញ្ញាយ និរោធគាមិនិបដិបទាតិក្កមនាភិនិវេសោតិ អត្ថោ។

ឥទានិ តាវ ភវវិភវទិដ្ឋិយោ សព្ពទិដ្ឋីសុ យោជេត្វា ទស្សេតុំ **អស្សាទទិដ្ឋិយា**តិអាទិមាហ។ តត្ថ យស្មា អស្សាទទិដ្ឋិកា សស្សតំ វា ឧច្ឆេទំ វា និស្សាយ “នត្ថិ កាមេសុ ទោសោ”តិ គណ្ហន្តិ, តស្មា បញ្ចតឹសាការាបិ អស្សាទទិដ្ឋិយោ **សិយា ភវទិដ្ឋិយោ, សិយា វិភវទិដ្ឋិយោ**តិ វុត្តា។ តត្ថ យស្មា ឯកេកាបិ ទិដ្ឋិយោ សស្សតគ្គាហវសេន ភវទិដ្ឋិយោ ភវេយ្យុំ, ឧច្ឆេទគ្គាហវសេន វិភវទិដ្ឋិយោ ភវេយ្យុន្តិ អត្ថោ។ អត្តានុទិដ្ឋិយា រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតិ, វេទនំ… សញ្ញំ… សង្ខារេ… វិញ្ញាណំ អត្តតោ សមនុបស្សតីតិ បញ្ចសុ រូបាទិតោ អត្តនោ អនញ្ញត្តា តេសុ ឧច្ឆិន្នេសុ អត្តា ឧច្ឆិន្នោតិ គហណតោ **បញ្ច វិភវទិដ្ឋិយោ**តិ វុត្តំ។ សេសេសុ បញ្ចទសសុ ឋានេសុ រូបាទិតោ អត្តនោ អញ្ញត្តា តេសុ ឧច្ឆិន្នេសុបិ “អត្តា សស្សតោ”តិ គហណតោ **បន្នរស ភវទិដ្ឋិយោ**តិ វុត្តំ។

មិច្ឆាទិដ្ឋិយា “សព្ពាវ តា វិភវទិដ្ឋិយោ”តិ ឧច្ឆេទវសេន បវត្តត្តា អន្តវានន្តវាទិដ្ឋីសុ បរិត្តារម្មណអប្បមាណារម្មណឈានលាភិនោ ទិព្ពចក្ខុនា រូបធាតុយា ចវិត្វា សត្តេ អញ្ញត្ថ ឧបបន្នេ បស្សិត្វា ភវទិដ្ឋី អបស្សិត្វា វិភវទិដ្ឋី គណ្ហន្តិ។ តស្មា តត្ថ **សិយា ភវទិដ្ឋិយោ, សិយា វិភវទិដ្ឋិយោ**តិ វុត្តំ។ **ហោតិ ច ន ច ហោតី**តិ ឯត្ថ **ហោតិ ចា**តិ ភវទិដ្ឋិ, **ន ច ហោតី**តិ វិភវទិដ្ឋិ។ **នេវ ហោតិ ន ន ហោតី**តិ ឯត្ថ **នេវ ហោតី**តិ វិភវទិដ្ឋិ, **ន ន ហោតី**តិ ភវទិដ្ឋិ។ តស្មា តត្ថ “សិយា”តិ វុត្តំ។

បុព្ពន្តានុទិដ្ឋិយា ឯកច្ចសស្សតិកា សស្សតញ្ច បញ្ញបេន្តិ, អសស្សតញ្ច បញ្ញបេន្តិ។ តស្មា សា ភវទិដ្ឋិ ច វិភវទិដ្ឋិ ច ហោតិ។ ចត្តារោ អន្តានន្តិកា អន្តានន្តំ អត្តានំ បញ្ញបេន្តិ ។ តស្មា សា អត្តានុទិដ្ឋិសទិសា ភវទិដ្ឋិ ច វិភវទិដ្ឋិ ច។ ចត្តារោ អមរាវិក្ខេបិកា ភវទិដ្ឋី វា វិភវទិដ្ឋី វា និស្សាយ វាចាវិក្ខេបំ អាបជ្ជន្តិ, អវសេសា បន ភវទិដ្ឋិយោវ។ តស្មា តេ តេ សន្ធាយ “សិយា”តិ វុត្តំ។ អបរន្តានុទិដ្ឋិយា សត្ត ឧច្ឆេទវាទា វិភវទិដ្ឋិយោ, អវសេសា ភវទិដ្ឋិយោ។ តស្មា តេ តេ សន្ធាយ “សិយា”តិ វុត្តំ។ សញ្ញោជនិកទិដ្ឋិយា សព្ពទិដ្ឋីនំ វសេន “សិយា”តិ វុត្តំ។ អហន្តិ មានវិនិពន្ធាយ ទិដ្ឋិយា ចក្ខាទីនំ អហន្តិ គហិតត្តា តេសំ វិនាសេ អត្តា វិនដ្ឋោ ហោតីតិ **សព្ពាវ តា វិភវទិដ្ឋិយោ**តិ វុត្តំ។ អត្តានុទិដ្ឋិយោ វិយ មមន្តិ មានវិនិពន្ធាយ ទិដ្ឋិយា ចក្ខាទិតោ អត្តនោ អញ្ញត្តា តេសំ វិនាសេបិ អត្តា ន វិនស្សតីតិ **សព្ពាវ តា ភវទិដ្ឋិយោ**តិ វុត្តំ។ លោកវាទបដិសំយុត្តាយ ទិដ្ឋិយា “សស្សតោ អត្តា ច លោកោ ចា”តិអាទិនា (បដិ. ម. ១.១៤៧) នយេន វុត្តត្តា ភវវិភវទិដ្ឋិ បាកដាយេវ។ ឯត្តាវតា អស្សាទទិដ្ឋាទិកា វិភវទិដ្ឋិបរិយោសានា សោឡស ទិដ្ឋិយោ តីណិសតញ្ច ទិដ្ឋាភិនិវេសា និទ្ទិដ្ឋា ហោន្តិ។ អត្តានុទិដ្ឋិ ច សក្កាយទិដ្ឋិ ច អត្តវាទបដិសញ្ញុត្តា ទិដ្ឋិ ច អត្ថតោ ឯកា បរិយាយេន តិវិធា វុត្តា។ សញ្ញោជនិកា បន ទិដ្ឋិ អវត្ថាភេទេន សព្ពាបិ ទិដ្ឋិយោ ហោន្តិ។

ឥទានិ **សព្ពាវ តា ទិដ្ឋិយោ អស្សាទទិដ្ឋិយោ**តិអាទិ អញ្ញេន បរិយាយេន យថាយោគំ ទិដ្ឋិសំសន្ទនា។ តត្ថ **សព្ពាវ តា ទិដ្ឋិយោ**តិ យថាវុត្តា អនវសេសា ទិដ្ឋិយោ។ ទិដ្ឋិវាគវត្តត្តា តណ្ហាស្សាទនិស្សិតត្តា ច **អស្សាទទិដ្ឋិយោ**, អត្តសិនេហានុគតត្តា **អត្តានុទិដ្ឋិយោ**, វិបរីតទស្សនត្តា **មិច្ឆាទិដ្ឋិយោ**, ខន្ធវត្ថុកត្តា **សក្កាយទិដ្ឋិយោ**, ឯកេកស្ស អន្តស្ស គហិតត្តា **អន្តគ្គាហិកា ទិដ្ឋិយោ**, អនត្ថសំយោជនិកត្តា **សញ្ញោជនិកា ទិដ្ឋិយោ**, អត្តវាទេន យុត្តត្តា **អត្តវាទបដិសំយុត្តា ទិដ្ឋិយោ**តិ ឥមា សត្ត ទិដ្ឋិយោ សព្ពទិដ្ឋិសង្គាហិកា, សេសា បន នវ ទិដ្ឋិយោ ន សព្ពទិដ្ឋិសង្គាហិកា។

ឥទានិ វិត្ថារតោ វុត្តា សព្ពាវ តា ទិដ្ឋិយោ ទ្វីសុយេវ ទិដ្ឋីសុ សង្ខិបិត្វា សត្តានំ ទិដ្ឋិទ្វយនិស្សយំ ទស្សេន្តោ **ភវញ្ច ទិដ្ឋិ**ន្តិគាថមាហ។ សព្ពាបិ ហិ តា ទិដ្ឋិយោ ភវទិដ្ឋី វា ហោន្តិ វិភវទិដ្ឋី វា។ **ភវញ្ច ទិដ្ឋិ វិភវញ្ច ទិដ្ឋិ**ន្តិ ឯត្ថ បន ច-សទ្ទោ ទិដ្ឋិមេវ សមុច្ចិនោតិ, ន និស្សយំ។ ន ហិ ឯកោ ភវវិភវទិដ្ឋិទ្វយំ និស្សយតិ។ យថាហ – “ឥតិ ភវទិដ្ឋិសន្និស្សិតា វា សត្តា ហោន្តិ វិភវទិដ្ឋិសន្និស្សិតា វា”តិ (បដិ. ម. ១.១១៣)។ **តក្កិកា**តិ តក្កេន វទន្តីតិ តក្កិកា។ តេ ហិ ទិដ្ឋិគតិកា សភាវបដិវេធបញ្ញាយ អភាវា កេវលំ តក្កេន វត្តន្តិ។ យេបិ ច ឈានលាភិនោ អភិញ្ញាលាភិនោ វា ទិដ្ឋី គណ្ហន្តិ, តេបិ តក្កេត្វា គហណតោ តក្កិកា ឯវ។ **និស្សិតាសេ**តិ និស្សិតាតិ អត្ថោ។ ឯកមេវ បទំ, “សេ”តិ និបាតមត្តំ វា។ **តេសំ និរោធម្ហិ ន ហត្ថិ ញាណ**ន្តិ ទិដ្ឋិនិស្សយស្ស ការណវចនមេតំ។ សក្កាយទិដ្ឋិនិរោធេ និព្ពានេ យស្មា តេសំ ញាណំ នត្ថិ, តស្មា ឯតំ ទិដ្ឋិទ្វយំ និស្សិតាតិ អត្ថោ។ “ន ហិ អត្ថិ ញាណ”ន្តិ ឯត្ថ ហិ-ការោ ការណោបទេសេ និបាតោ។ **យត្ថាយំ លោកោ វិបរីតសញ្ញី**តិ យត្ថ សុខេ និរោធម្ហិ អយំ សទេវកោ លោកោ “ទុក្ខ”មិតិ វិបរីតសញ្ញី ហោតិ, តស្មឹ និរោធម្ហិ ន ហត្ថិ ញាណន្តិ សម្ពន្ធោ។ ទុក្ខមិតិ វិបរីតសញ្ញិតាយ ឥទំ សុត្តំ –

“រូបា សទ្ទា រសា គន្ធា, ផស្សា ធម្មា ច កេវលា;
ឥដ្ឋា កន្តា មនាបា ច, យាវតត្ថីតិ វុច្ចតិ។

“សទេវកស្ស លោកស្ស, ឯតេ វោ សុខសម្មតា;
យត្ថ ចេតេ និរុជ្ឈន្តិ, តំ នេសំ ទុក្ខសម្មតំ។

“សុខន្តិ ទិដ្ឋមរិយេហិ, សក្កាយស្សុបរោធនំ;
បច្ចនីកមិទំ ហោតិ, សព្ពលោកេន បស្សតំ។

“យំ បរេ សុខតោ អាហុ, តទរិយា អាហុ ទុក្ខតោ;
យំ បរេ ទុក្ខតោ អាហុ, តទរិយា សុខតោ វិទូ។

“បស្ស ធម្មំ ទុរាជានំ, សម្បមូឡ្ហេត្ថវិទ្ទសុ;
និវុតានំ តមោ ហោតិ, អន្ធការោ អបស្សតំ។

“សតញ្ច វិវដំ ហោតិ, អាលោកោ បស្សតាមិវ;
សន្តិកេ ន វិជានន្តិ, មគា ធម្មស្សកោវិទា។

“ភវរាគបរេតេហិ, ភវសោតានុសារិភិ;
មារធេយ្យានុបន្នេហិ, នាយំ ធម្មោ សុសម្ពុធោ។

“កោ នុ អញ្ញត្រ អរិយេភិ, បទំ សម្ពុទ្ធុមរហតិ;
យំ បទំ សម្មទញ្ញាយ, បរិនិព្ពន្តិ អនាសវា”តិ។ (សុ. និ. ៧៦៤-៧៧១);

១៤៩. ឥទានិ សព្ពាសំ ទិដ្ឋីនំ ទិដ្ឋិទ្វយភាវំ ទិដ្ឋិសមុគ្ឃាតកញ្ច សម្មាទិដ្ឋិំ សុត្តតោ ទស្សេតុកាមោ, **ទ្វីហិ ភិក្ខវេ**តិ សុត្តំ អាហរិ។ តត្ថ **ទេវា**តិ ព្រហ្មានោបិ វុច្ចន្តិ។ **ឱលីយន្តី**តិ សង្កុចន្តិ។ **អតិធាវន្តី**តិ អតិក្កមិត្វា គច្ឆន្តិ។ **ចក្ខុមន្តោ**តិ បញ្ញវន្តោ។ ច-សទ្ទោ អតិរេកត្ថោ។ **ភវារាមា**តិ ភវោ អារាមោ អភិរមដ្ឋានំ ឯតេសន្តិ ភវារាមា។ **ភវរតា**តិ ភវេ អភិរតា។ **ភវសម្មុទិតា**តិ ភវេន សន្តុដ្ឋា។ **ទេសិយមានេ**តិ តថាគតេន វា តថាគតសាវកេន វា ទេសិយមានេ។ **ន បក្ខន្ទតី**តិ ធម្មទេសនំ វា ភវនិរោធំ វា ន បវិសតិ។ **ន បសីទតី**តិ តត្ថ បសាទំ ន បាបុណាតិ។ **ន សន្តិដ្ឋតី**តិ តត្ថ ន បតិដ្ឋាតិ។ **នាធិមុច្ចតី**តិ តត្ថ ឃនភាវំ ន បាបុណាតិ។ ឯត្តាវតា សស្សតទិដ្ឋិ វុត្តា។

អដ្ដីយមានាតិ ទុក្ខំ បាបុណមានា។ **ហរាយមានា**តិ លជ្ជំ បាបុណមានា។ **ជិគុច្ឆមានា**តិ ជិគុច្ឆំ បាបុណមានា។ **វិភវំ អភិនន្ទន្តី**តិ ឧច្ឆេទំ បដិច្ច តុស្សន្តិ, ឧច្ឆេទំ បត្ថយន្តីតិ វា អត្ថោ។ **កិរា**តិ អនុស្សវនត្ថេ និបាតោ។ **ភោ**តិ អាលបនមេតំ។ **សន្ត**ន្តិ និព្ពុតំ។ **បណីត**ន្តិ ទុក្ខាភាវតោ បណីតំ, បធានភាវំ នីតន្តិ វា បណីតំ។ **យាថាវ**ន្តិ យថាសភាវំ។ ឯត្តាវតា ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ វុត្តា។

ឥធាតិ ឥមស្មិំ សាសនេ។ **ភូត**ន្តិ ហេតុតោ សញ្ជាតំ ខន្ធបញ្ចកសង្ខាតំ ទុក្ខំ។ **ភូតតោ បស្សតី**តិ ឥទំ ភូតំ ទុក្ខន្តិ បស្សតិ។ **និព្ពិទាយា**តិ វិបស្សនត្ថាយ។ **វិរាគាយា**តិ អរិយមគ្គត្ថាយ។ **និរោធាយា**តិ និព្ពានត្ថាយ។ **បដិបន្នោ ហោតី**តិ តទនុរូបំ បដិបទំ បដិបន្នោ ហោតិ។ **ឯវំ បស្សន្តី**តិ ឥមិនា បការេន បុព្ពភាគេ លោកិយញាណេន, បដិវេធកាលេ លោកុត្តរញាណេន បស្សន្តិ។ ឯត្តាវតា សម្មាទិដ្ឋិ វុត្តា។

ឥទានិ ទ្វីហិ គាថាហិ តស្សា សម្មាទិដ្ឋិយា អានិសំសំ ទស្សេតិ។ តត្ថ **យោ ភូតំ ភូតតោ ទិស្វា**តិ ទុក្ខំ បរិញ្ញាភិសមយេន អភិសមេត្វាតិ អត្ថោ។ **ភូតស្ស ច អតិក្កម**ន្តិ និរោធំ សច្ឆិកិរិយាភិសមយេន អភិសមេត្វាតិ អត្ថោ។ **យថាភូតេធិមុច្ចតី**តិ មគ្គភាវនាភិសមយវសេន យថាសភាវេ និរោធេ “ឯតំ សន្តំ, ឯតំ បណីត”ន្តិ អធិមុច្ចតិ។ **ភវតណ្ហា បរិក្ខយា**តិ សមុទយស្ស បហានេនាតិ អត្ថោ។ អសតិបិ ចេត្ថ សច្ឆានំ នានាភិសមយត្ថេ “ទិស្វា”តិ បុព្ពកាលិកវចនំ សទ្ទី បុព្ពភាគបដិបទាយ វោហារវសេន វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ ន ហិ បុព្ពំ បស្សិត្វា បច្ឆា អធិមុច្ចតិ។ ចតុសច្ចាភិសមយោ សមានកាលមេវ ហោតិ។ សមានកាលេបិ វា បុព្ពកាលិកានិ បទានិ ភវន្តីតិ ន ទោសោ។ **ស វេ**តិ ឯកំសេន សោ អរហំ។ **ភូតបរិញ្ញាតោ**តិ ទុក្ខំ បរិញ្ញាតវា។ **វីតតណ្ហោ**តិ វិគតតណ្ហោ។ **ភវាភវេ**តិ ខុទ្ទកេ ច មហន្តេ ច ភវេ។ វុទ្ធិអត្ថេបិ ហិ អ-ការស្ស សម្ភវតោ **អភវោ**តិ មហាភវោ។ សោ បន ខុទ្ទក មហន្តភាវោ ឧបាទាយុបាទាយ វេទិតព្ពោ។ អថ វា **ភវេ**តិ សស្សតេ។ **អភវេ**តិ ឧច្ឆេទេ។ តទុភយេបិ ទិដ្ឋិរាគាភាវេន វីតតណ្ហោ។ **ភូតស្ស វិភវា**តិ វដ្ដទុក្ខស្ស សមុច្ឆេទា។ **នាគច្ឆតិ បុនព្ភវ**ន្តិ អរហតោ បរិនិព្ពានំ វុត្តំ។

១៥០. **តយោ បុគ្គលា**តិអាទិ មិច្ឆាទិដ្ឋិកគរហណត្ថំ សម្មាទិដ្ឋិកបសំសនត្ថំ វុត្តំ។ តត្ថ វិរូបភាវំ បន្នា គតា ទិដ្ឋិ ឯតេសន្តិ **វិបន្នទិដ្ឋី**។ សុន្ទរភាវំ បន្នា គតា ទិដ្ឋិ ឯតេសន្តិ **សម្បន្នទិដ្ឋី**។ **តិត្ថិយោ**តិ តិត្ថំ វុច្ចតិ ទិដ្ឋិ, តំ បដិបន្នត្តា តិត្ថេ សាធុ, តិត្ថំ យស្ស អត្ថីតិ វា តិត្ថិយោ។ ឥតោ ពហិទ្ធា បព្ពជ្ជូបគតោ។ **តិត្ថិយសាវកោ**តិ តេសំ ទិដ្ឋានុគតិមាបន្នោ គហដ្ឋោ។ **យោ ច មិច្ឆាទិដ្ឋិកោ**តិ តទុភយភាវំ អនុបគន្ត្វា យាយ កាយចិ ទិដ្ឋិយា មិច្ឆាទិដ្ឋិកោ។

តថាគតោតិ សម្មាសម្ពុទ្ធោ។ បច្ចេកពុទ្ធោបិ ឯត្ថេវ សង្គហិតោ។ **តថាគតសាវកោ**តិ មគ្គប្បត្តោ ផលប្បត្តោ ច។ **យោ ច សម្មាទិដ្ឋិកោ**តិ តទុភយវិនិមុត្តោ លោកិយសម្មាទិដ្ឋិយា សម្មាទិដ្ឋិកោ។

គាថាសុ **កោធនោ**តិ យោ អភិណ្ហំ កុជ្ឈតិ, សោ។ **ឧបនាហី**តិ តមេវ កោធំ វឌ្ឍេត្វា ឧបនន្ធនសីលោ។ **បាបមក្ខី**តិ លាមកភូតមក្ខវា។ **មាយាវី**តិ កតបាបបដិច្ឆាទនវា។ **វសលោ**តិ ហីនជច្ចោ។ **វិសុទ្ធោ**តិ ញាណទស្សនវិសុទ្ធិយា វិសុទ្ធោ។ **សុទ្ធតំ គតោ**តិ មគ្គផលសង្ខាតំ សុទ្ធភាវំ គតោ។ **មេធាវី**តិ បញ្ញវា។ ឥមាយ គាថាយ លោកុត្តរសម្មាទិដ្ឋិសម្បន្នោ ឯវ ថោមិតោ។

វិបន្នទិដ្ឋិយោ សម្បន្នទិដ្ឋិយោតិ បុគ្គលវោហារំ បហាយ ធម្មមេវ គរហន្តោ ថោមេន្តោ ច អាហ។ **ឯតំ មមា**តិ តណ្ហាមញ្ញនវសេន ទិដ្ឋិ។ **ឯសោហមស្មី**តិ មានមញ្ញនមូលិកា ទិដ្ឋិ។ **ឯសោ មេ អត្តា**តិ ទិដ្ឋិមញ្ញនមេវ។

ឯតំ មមាតិ កា ទិដ្ឋីតិអាទីហិ តិស្សន្នំ វិបន្នទិដ្ឋីនំ វិភាគញ្ច គណនញ្ច កាលសង្គហញ្ច បុច្ឆិត្វា វិស្សជ្ជនំ កតំ។ តត្ថ **កា ទិដ្ឋី**តិ អនេកាសុ ទិដ្ឋីសុ កតមា ទិដ្ឋីតិ អត្ថោ។ **កតមន្តានុគ្គហិតា**តិ បុព្ពន្តាបរន្តសង្ខាតកាលទ្វយេ កតមេន កាលេន អនុគ្គហិតា, អនុពទ្ធាតិ អត្ថោ។ យស្មា “ឯតំ មមា”តិ បរាមសន្តោ “ឯតំ មម អហោសិ, ឯវំ មម អហោសិ, ឯត្តកំ មម អហោសី”តិ អតីតំ វត្ថុំ អបទិសិត្វា បរាមសតិ, តស្មា **បុព្ពន្តានុទិដ្ឋិ** ហោតិ។ **បុព្ពន្តានុគ្គហិតា** ច តា ទិដ្ឋិយោ ហោន្តិ។ យស្មា “ឯសោហមស្មី”តិ បរាមសន្តោ “ឥមិនាហំ សីលេន វា វតេន វា តបេន វា ព្រហ្មចរិយេន វា ឯសោស្មិ វិសុជ្ឈិស្សាមី”តិ អនាគតផលំ ឧបាទាយ បរាមសតិ, តស្មា **អបរន្តានុទិដ្ឋិ** ហោតិ។ **អបរន្តានុគ្គហិតា** ច តា ទិដ្ឋិយោ ហោន្តិ។ យស្មា “ឯសោ មេ អត្តា”តិ បរាមសន្តោ អតីតានាគតំ ឧបាទិន្នសន្តតឹ ឧបាទាយ “ឯសោ មេ អត្តា”តិ បរាមសតិ, សក្កាយទិដ្ឋិវសេន ច បរាមសតិ, តស្មា សក្កាយទិដ្ឋិ ហោតិ។ **បុព្ពន្តាបរន្តានុគ្គហិតា** ច តា ទិដ្ឋិយោ ហោន្តិ។ យស្មា បន សក្កាយទិដ្ឋិប្បមុខាយេវ ទ្វាសដ្ឋិ ទិដ្ឋិយោ ហោន្តិ, សក្កាយទិដ្ឋិសមុគ្ឃាតេនេវ ច ទ្វាសដ្ឋិ ទិដ្ឋិយោ សមុគ្ឃាតំ គច្ឆន្តិ, តស្មា **សក្កាយទិដ្ឋិប្បមុខេន ទ្វាសដ្ឋិ ទិដ្ឋិគតានី**តិ វុត្តា, សក្កាយទិដ្ឋិប្បមុខេន សក្កាយទិដ្ឋិទ្វារេន ទ្វាសដ្ឋិ ទិដ្ឋិគតានិ ហោន្តីតិ អត្ថោ។ សក្កាយទិដ្ឋិប្បមុខានីតិ បាឋោ សុន្ទរតរោ។ សក្កាយទិដ្ឋិ បមុខា អាទិ ឯតេសន្តិ សក្កាយទិដ្ឋិប្បមុខានិ។ កានិ តានិ? ទ្វាសដ្ឋិ ទិដ្ឋិគតានិ។

“កា ទិដ្ឋី”តិ បុច្ឆាយ វីសតិវត្ថុកា អត្តានុទិដ្ឋិ, វីសតិវត្ថុកា សក្កាយទិដ្ឋីតិ វិស្សជ្ជនំ។ “កតិ ទិដ្ឋិយោ”តិ បុច្ឆាយ សក្កាយទិដ្ឋិប្បមុខានិ ទ្វាសដ្ឋិ ទិដ្ឋិគតានីតិ វិស្សជ្ជនំ។ សាយេវ បន សក្កាយទិដ្ឋិ “ឯសោ មេ អត្តា”តិ វចនសាមញ្ញេន អត្តានុទិដ្ឋីតិ វុត្តា។ តស្សា វុត្តាយ អត្តវាទបដិសញ្ញុត្តា ទិដ្ឋិបិ វុត្តាយេវ ហោតិ។

១៥១. យេ កេចិ, ភិក្ខវេតិអាទិសុត្តាហរណំ សម្បន្នទិដ្ឋិបុគ្គលសម្ពន្ធេន សម្បន្នទិដ្ឋិបុគ្គលវិភាគទស្សនត្ថំ កតំ។ តត្ថ **និដ្ឋំ គតា**តិ មគ្គញាណវសេន សម្មាសម្ពុទ្ធោ ភគវាតិ និច្ឆយំ គតា, និព្ពេមតិកាតិ អត្ថោ។ និដ្ឋាគតាតិ បាឋោ សមាសបទំ ហោតិ, អត្ថោ បន សោយេវ។ **ទិដ្ឋិសម្បន្នា**តិ ទិដ្ឋិយា សុន្ទរភាវំ គតា។ **ឥធ និដ្ឋា**តិ ឥមិស្សា កាមធាតុយា បរិនិព្ពានំ។ **ឥធ វិហាយ និដ្ឋា**តិ ឥមំ កាមភវំ វិជហិត្វា សុទ្ធាវាសព្រហ្មលោកេ បរិនិព្ពានំ។ **សត្តក្ខត្តុបរមស្សា**តិ សត្តក្ខត្តុំបរមា សត្តវារបរមា ភវូបបត្តិ អត្តភាវគ្គហណំ អស្ស, តតោ បរំ អដ្ឋមំ ភវំ នាទិយតីតិ សត្តក្ខត្តុបរមោ។ តស្ស សត្តក្ខត្តុបរមស្ស សោតាបន្នស្ស។ **កោលំកោលស្សា**តិ កុលតោ កុលំ គច្ឆតីតិ កោលំកោលោ។ សោតាបត្តិផលសច្ឆិកិរិយតោ ហិ បដ្ឋាយ នីចេ កុលេ ឧបបត្តិ នាម នត្ថិ, មហាភោគកុលេសុយេវ និព្ពត្តតីតិ អត្ថោ។ តស្ស កោលំកោលស្ស សោតាបន្នស្ស។ **ឯកពីជិស្សា**តិ ខន្ធពីជំ នាម កថិតំ។ យស្ស ហិ សោតាបន្នស្ស ឯកំយេវ ខន្ធពីជំ អត្ថិ, ឯកំ អត្តភាវគ្គហណំ, សោ ឯកពីជី នាម។ តស្ស ឯកពីជិស្ស សោតាបន្នស្ស។ ភគវតា គហិតនាមវសេនេវេតានិ ឯតេសំ នាមានិ។ ឯត្តកញ្ហិ ឋានំ គតោ សត្តក្ខត្តុបរមោ នាម ហោតិ, ឯត្តកំ កោលំកោលោ, ឯត្តកំ ឯកពីជីតិ ភគវតា ឯតេសំ នាមំ គហិតំ។ ភគវា ហិ “អយំ ឯត្តកំ ឋានំ គមិស្សតិ, អយំ ឯត្តកំ ឋានំ គមិស្សតី”តិ ញត្វា តេសំ តានិ តានិ នាមានិ អគ្គហេសិ។ មុទុបញ្ញោ ហិ សោតាបន្នោ សត្ត ភវេ និព្ពត្តេន្តោ សត្តក្ខត្តុបរមោ នាម, មជ្ឈិមបញ្ញោ បរំ ឆដ្ឋំ ភវំ និព្ពត្តេន្តោ កោលំកោលោ នាម , តិក្ខបញ្ញោ ឯកំ ភវំ និព្ពត្តេន្តោ ឯកពីជី នាម។ តំ បនេតំ តេសំ មុទុមជ្ឈិមតិក្ខបញ្ញតំ បុព្ពហេតុ និយមេតិ។ ឥមេ តយោបិ សោតាបន្នា កាមភវវសេន វុត្តា, រូបារូបភវេ បន ពហុកាបិ បដិសន្ធិយោ គណ្ហន្តិ។ **សកទាគាមិស្សា**តិ បដិសន្ធិវសេន សកឹ កាមភវំ អាគច្ឆតីតិ សកទាគាមី។ តស្ស សកទាគាមិស្ស។ **ទិដ្ឋេវ ធម្មេ អរហា**តិ ឥមស្មិំយេវ អត្តភាវេ អរហា។ អរហន្តិបិ បាឋោ។ **ឥធ និដ្ឋា**តិ កាមភវំ សំសរន្តេយេវ សន្ធាយ វុត្តំ។ រូបារូបភវេ ឧប្បន្នា បន អរិយា កាមភវេ ន ឧប្បជ្ជន្តិ, តត្ថេវ បរិនិព្ពាយន្តិ។

អន្តរាបរិនិព្ពាយិស្សាតិ អាយុវេមជ្ឈស្ស អន្តរាយេវ កិលេសបរិនិព្ពានេន បរិនិព្ពាយនតោ អន្តរាបរិនិព្ពាយី។ សោ បន ឧប្បន្នសមនន្តរា បរិនិព្ពាយី, អាយុវេមជ្ឈំ អប្បត្វា បរិនិព្ពាយី, អាយុវេមជ្ឈំ បត្វា បរិនិព្ពាយីតិ តិវិធោ ហោតិ។ តស្ស អន្តរាបរិនិព្ពាយិស្ស អនាគាមិនោ។ **ឧបហច្ចបរិនិព្ពាយិស្សា**តិ អាយុវេមជ្ឈំ អតិក្កមិត្វា វា កាលកិរិយំ ឧបគន្ត្វា វា កិលេសបរិនិព្ពានេន បរិនិព្ពាយន្តស្ស អនាគាមិនោ។ **អសង្ខារបរិនិព្ពាយិស្សា**តិ អសង្ខារេន អប្បយោគេន អធិមត្តប្បយោគំ អកត្វាវ កិលេសបរិនិព្ពានេន បរិនិព្ពាយនធម្មស្ស អនាគាមិនោ។ **សសង្ខារបរិនិព្ពាយិស្សា**តិ សសង្ខារេន ទុក្ខេន កសិរេន អធិមត្តប្បយោគំ កត្វាវ កិលេសបរិនិព្ពានេន បរិនិព្ពាយនធម្មស្ស អនាគាមិនោ។ **ឧទ្ធំសោតស្ស អកនិដ្ឋគាមិនោ**តិ ឧទ្ធំវាហិភាវេន ឧទ្ធមស្ស តណ្ហាសោតំ វដ្ដសោតំ វាតិ ឧទ្ធំសោតោ, ឧទ្ធំ វា គន្ត្វា បដិលភិតព្ពតោ ឧទ្ធមស្ស មគ្គសោតន្តិ ឧទ្ធំសោតោ, អកនិដ្ឋំ គច្ឆតីតិ អកនិដ្ឋគាមី។ តស្ស ឧទ្ធំសោតស្ស អកនិដ្ឋគាមិនោ អនាគាមិស្ស។ អយំ បន អនាគាមី ចតុប្បភេទោ – យោ អវិហតោ បដ្ឋាយ ចត្តារោ ព្រហ្មលោកេ សោធេត្វា អកនិដ្ឋំ

គន្ត្វា បរិនិព្ពាយតិ, អយំ ឧទ្ធំសោតោ អកនិដ្ឋគាមី នាម។ យោ ហេដ្ឋា តយោ ព្រហ្មលោកេ សោធេត្វា សុទស្សិព្រហ្មលោកេ ឋត្វា បរិនិព្ពាយតិ, អយំ ឧទ្ធំសោតោ ន អកនិដ្ឋគាមី នាម។ យោ តតោ អកនិដ្ឋមេវ គន្ត្វា បរិនិព្ពាយតិ, អយំ ន ឧទ្ធំសោតោ អកនិដ្ឋគាមី នាម។ យោ ហេដ្ឋា ចតូសុ ព្រហ្មលោកេសុ តត្ថ តត្ថេវ បរិនិព្ពាយតិ, អយំ ន ឧទ្ធំសោតោ ន អកនិដ្ឋគាមី នាមាតិ។ ឥមេ បញ្ច អនាគាមិនោ សុទ្ធាវាសំ គហេត្វា វុត្តា។ អនាគាមិនោ បន រូបរាគារូបរាគានំ អប្បហីនត្តា អាកង្ខមានា សេសរូបារូបភវេសុបិ និព្ពត្តន្តិ។ សុទ្ធាវាសេ និព្ពត្តា បន អញ្ញត្ថ ន និព្ពត្តន្តិ។ **អវេច្ចប្បសន្នា**តិ អរិយមគ្គវសេន ជានិត្វា ពុជ្ឈិត្វា អចលប្បសាទេន បសន្នា។ **សោតាបន្នា**តិ អរិយមគ្គសោតំ អាបន្នា។ ឥមិនា សព្ពេបិ អរិយផលដ្ឋា បុគ្គលា គហិតាតិ។

ភវវិភវទិដ្ឋិនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សទ្ធម្មប្បកាសិនិយា បដិសម្ភិទាមគ្គដ្ឋកថាយ

ទិដ្ឋិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. អានាបានស្សតិកថា

១. គណនវារវណ្ណនា

១៥២. ឥទានិ ទិដ្ឋិកថានន្តរំ កថិតាយ **អានាបានស្សតិ**កថាយ អបុព្ពត្ថានុវណ្ណនា អនុប្បត្តា។ អយញ្ហិ **អានាបានស្សតិ**កថា ទិដ្ឋិកថាយ សុវិទិតទិដ្ឋាទីនវស្ស មិច្ឆាទិដ្ឋិមលវិសោធនេន សុវិសុទ្ធចិត្តស្ស យថាភូតាវពោធាយ សមាធិភាវនា សុករា ហោតិ, សព្ពសមាធិភាវនាសុ ច សព្ពសព្ពញ្ញុពោធិសត្តានំ ពោធិមូលេ ឥមិនាវ សមាធិនា សមាហិតចិត្តានំ យថាភូតាវពោធតោ អយមេវ សមាធិភាវនា បធានាតិ ច ទិដ្ឋិកថានន្តរំ កថិតា។ តត្ថ **សោឡសវត្ថុកំ អានាបានស្សតិសមាធឹ ភាវយតោ សមធិកានិ ទ្វេ ញាណសតានិ ឧប្បជ្ជន្តី**តិ ញាណគណនុទ្ទេសោ, **អដ្ឋ បរិបន្ថេ ញាណានី**តិអាទិ ញាណគណននិទ្ទេសោ, **កតមានិ អដ្ឋ បរិបន្ថេ ញាណានី**តិអាទិ។ **ឥមានិ ឯកវីសតិ វិមុត្តិសុខេ ញាណានី**តិបរិយន្តំ សព្ពញាណានំ វិត្ថារនិទ្ទេសោ, អន្តេ **សោឡសវត្ថុកំ អានាបានស្សតិសមាធឹ ភាវយតោ**តិអាទិ និគមនន្តិ ឯវំ តាវ បាឡិវវត្ថានំ វេទិតព្ពំ។

តត្ថ គណនុទ្ទេសេ គណនវារេ តាវ **សោឡសវត្ថុក**ន្តិ ទីឃំ រស្សំ សព្ពកាយបដិសំវេទី បស្សម្ភយំ កាយសង្ខារន្តិ កាយានុបស្សនាចតុក្កំ, បីតិបដិសំវេទី សុខបដិសំវេទី ចិត្តសង្ខារបដិសំវេទី បស្សម្ភយំ ចិត្តសង្ខារន្តិ វេទនានុបស្សនាចតុក្កំ, ចិត្តបដិសំវេទី អភិប្បមោទយំ ចិត្តំ សមាទហំ ចិត្តំ វិមោចយំ ចិត្តន្តិ ចិត្តានុបស្សនាចតុក្កំ, អនិច្ចានុបស្សី វិរាគានុបស្សី និរោធានុបស្សី បដិនិស្សគ្គានុបស្សីតិ ធម្មានុបស្សនាចតុក្កន្តិ ឥមេសំ ចតុន្នំ ចតុក្កានំ វសេន សោឡស វត្ថូនិ បតិដ្ឋា អារម្មណានិ អស្សាតិ សោឡសវត្ថុកោ។ តំ សោឡសវត្ថុកំ។ សមាសវសេន បនេត្ថ វិភត្តិលោបោ កតោ។ **អាន**ន្តិ អព្ភន្តរំ បវិសនវាតោ។ **អបាន**ន្តិ ពហិនិក្ខមនវាតោ។ កេចិ បន វិបរិយាយេន វទន្តិ។ អបានញ្ហិ អបេតំ អានតោតិ អបានន្តិ វុច្ចតិ, និទ្ទេសេ (បដិ. ម. ១.១៦០) បន នា-ការស្ស ទីឃត្តមជ្ឈុបេក្ខិត្វា អាបានន្តិ។ តស្មឹ អានាបានេ សតិ អានាបានស្សតិ, អស្សាសបស្សាសបរិគ្គាហិកាយ សតិយា ឯតំ អធិវចនំ។ អានាបានស្សតិយា យុត្តោ សមាធិ, អានាបានស្សតិយំ វា សមាធិ អានាបានស្សតិសមាធិ។ **ភាវយតោ**តិ និព្ពេធភាគិយំ ភាវេន្តស្ស។ **សមធិកានី**តិ សហ អធិកេន វត្តន្តីតិ សមធិកានិ, សាតិរេកានីតិ អត្ថោ។ ម-ការោ បនេត្ថ បទសន្ធិករោ។ កេចិ បន "សំ អធិកានី"តិ វទន្តិ។ ឯវំ សតិ ទ្វេ ញាណសតានិយេវ អធិកានីតិ អាបជ្ជតិ, តំ ន យុជ្ជតិ។ ឥមានិ ហិ វីសតិ អធិកានិ ទ្វេ ញាណសតានិ ហោន្តីតិ។

បរិបន្ថេ ញាណានីតិ បរិបន្ថំ អារម្មណំ កត្វា បវត្តញាណានិ។ តថា **ឧបការេ ឧបក្កិលេសេ ញាណានិ។ វោទានេ ញាណានី**តិ វោទាយតិ, តេន ចិត្តំ បរិសុទ្ធំ ហោតីតិ វោទានំ។ កឹ តំ? ញាណំ។ "វោទានញាណានី"តិ វត្តព្ពេ "សុតមយេ ញាណ"ន្តិអាទីសុ (បដិ. ម. មាតិកា ១.១; បដិ. ម. ១.១) វិយ "វោទានេ ញាណានី"តិ វុត្តំ។ សតោ សម្បជានោ ហុត្វា ករោតីតិ សតោការី, តស្ស **សតោការិស្ស ញាណានិ។ និព្ពិទាញាណានី**តិ និព្ពិទាភូតានិ ញាណានិ។ **និព្ពិទានុលោមញាណានី**តិ និព្ពិទាយ អនុកូលានិ ញាណានិ។ និព្ពិទានុលោមិញាណានីតិបិ បាឋោ, និព្ពិទានុលោមោ ឯតេសំ អត្ថីតិ និព្ពិទានុលោមីតិ អត្ថោ។ **និព្ពិទាបដិប្បស្សទ្ធិញាណានី**តិ និព្ពិទាយ បដិប្បស្សទ្ធិយំ ញាណានិ។ **វិមុត្តិសុខេ ញាណានី**តិ វិមុត្តិសុខេន សម្បយុត្តានិ ញាណានិ។

កតមានិ អដ្ឋាតិអាទីហិ បរិបន្ថឧបការានំ បដិបក្ខវិបក្ខយុគលត្តា តេសុ ញាណានិ សហេវ និទ្ទិដ្ឋានិ។ **កាមច្ឆន្ទោ នេក្ខម្មា**ទីនិ ហេដ្ឋា វុត្តត្ថានិ។ **ឧបការ**ន្តិ ច លិង្គវិបល្លាសវសេន នបុំសកវចនំ កតំ។ **សព្ពេបិ អកុសលា ធម្មា**តិ វុត្តាវសេសា យេ កេចិ អកុសលា ធម្មា។ តថា សព្ពេបិ និព្ពេធភាគិយា **កុសលា ធម្មា**។ "បរិបន្ថោ ឧបការោ"ន្តិ ច តំ តទេវ អបេក្ខិត្វា ឯកវចនំ កតំ។ ឯត្ថ ច **បរិបន្ថេ ញាណានិ** ច **ឧបការេ ញាណានិ** ច បុច្ឆិត្វា តេសំ អារម្មណានេវ វិស្សជ្ជិត្វា តេហេវ តានិ វិស្សជ្ជិតានិ ហោន្តីតិ តទារម្មណានិ ញាណានិ និគមេត្វា ទស្សេសិ។ **ឧបក្កិលេសេ ញាណា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

គណនវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សោឡសញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៥៣. **សោឡសហិ អាការេហី**តិ ឧភយបក្ខវសេន វុត្តេហិ សោឡសហិ ញាណកោដ្ឋាសេហិ។ **ឧទុចិតំ ចិត្តំ សមុទុចិត**ន្តិ ឧបចារភូមិយំ ចិត្តំ ឧទ្ធំ ឧចិតំ, សម្មា ឧទ្ធំ ឧចិតំ, ឧបរូបរិ កតបរិចយំ សម្មា ឧបរូបរិ កតបរិចយន្តិ អត្ថោ។ ឧទុជិតំ ចិត្តំ សមុទុជិតន្តិបិ បាឋោ។ ឧបរិភាវាយ ជិតំ, ឧបរិភាវករេហិ វា ញាណេហិ ជិតំ **ឧទុ**

ជិតំ។ សមុទុជិតន្តិ សមា ឧបរិភាវាយ, ឧបរិភាវករេហិ វា ញាណេហិ ជិតំ។ **សមា**តិ ចេត្ថ វិសមភាវបដិក្ខេបោ។ ឥមស្មិំ បាឋេ ឧ, ទុ-ឥតិ ទ្វេ ទ្វេ ឧបសគ្គា ហោន្តិ។ ឧរុជិតំ ចិត្តំ សម្មារុជិតន្តិបិ បាឋោ។ ឯត្ថាបិ ជិតត្ថោយេវ។ ឧរុ អរូតិ ឥទំ បន និបាតមត្តមេវាតិ វទន្តិ។ វិណោបមន្ដកថាយ តជ្ជិតំ សុតជ្ជិតន្តិ ច អត្ថោ វុត្តោ, សោ ឥធ ន យុជ្ជតិ។ **ឯកត្តេ សន្តិដ្ឋតី**តិ ឧបចារភូមិយំ តាវ នានារម្មណវិក្ខេបាភាវេន ឯកត្តេ បតិដ្ឋាតិ។ **និយ្យានាវរណដ្ឋេន នីវរណា**តិ ឯត្ថ អរតិបិ សព្ពេបិ អកុសលា អាវរណដ្ឋេន នីវរណាតិ វុត្តា។ **និយ្យានាវរណដ្ឋេនា**តិ និយ្យានានំ អាគមនមគ្គបិទហនដ្ឋេន។ និយ្យានវារណដ្ឋេនាតិបិ បាឋោ, និយ្យានានំ បដិក្ខេបនដ្ឋេនាតិ អត្ថោ។ **នេក្ខម្មំ អរិយានំ និយ្យាន**ន្តិ មគ្គដ្ឋានំ អរិយានំ និយ្យានសង្ខាតស្ស អរិយមគ្គស្ស ហេតុត្តា ផលូបចារេន អរិយានំ និយ្យានំ។ តេន ច ហេតុភូតេន មគ្គក្ខណេ អរិយា និយ្យន្តិ និគច្ឆន្តិ។ កេចិ បន “និយ្យានន្តិ មគ្គោ”តិ វទន្តិ។ ឥធ ឧបចារស្ស អធិប្បេតត្តា មគ្គក្ខណេ ច អាលោកសញ្ញាយ សព្ពកុសលធម្មានញ្ច អភាវា តំ ន យុជ្ជតិ។ **និវុតត្តា**តិ បដិច្ឆន្នត្តា។ **នប្បជានាតី**តិ បុគ្គលវសេន វុត្តំ។

វិសុទ្ធចិត្តស្សាតិ ឧបចារភូមិយំយេវ។ **ខណិកសមោធានា**តិ ចិត្តក្ខណេ ចិត្តក្ខណេ ឧប្បជ្ជនតោ ខណោ ឯតេសំ អត្ថីតិ ខណិកា, ឧបក្កិលេសា, ខណិកានំ សមោធានោ សមាគមោ បពន្ធោ ខណិកសមោធានោ។ តស្មា ខណិកសមោធានា, ឧប្បជ្ជមានា ឧបក្កិលេសា ខណិកប្បពន្ធវសេន ខណិកបរម្បរាវសេន ឧប្បជ្ជន្តិ, ន ឯកចិត្តក្ខណវសេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។

សោឡសញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. ឧបក្កិលេសញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

បឋមច្ឆក្កំ

១៥៤. បឋមច្ឆក្កេ **អស្សាសាទិមជ្ឈបរិយោសាន**ន្តិ អព្ភន្តរបវិសនវាតស្ស នាសិកគ្គំ វា មុខនិមិត្តំ វា អាទិ, ហទយំ មជ្ឈំ, នាភិ បរិយោសានំ។ តំ តស្ស អាទិមជ្ឈបរិយោសានំ សតិយា អនុគច្ឆតោ យោគិស្ស ឋាននានត្តានុគមនេន ចិត្តំ អជ្ឈត្តំ វិក្ខេបំ គច្ឆតិ, តំ អជ្ឈត្តវិក្ខេបគតំ ចិត្តំ ឯកត្តេ អសណ្ឋហនតោ សមាធិស្ស បរិបន្ថោ។ **បស្សាសាទិមជ្ឈបរិយោសាន**ន្តិ ពហិនិក្ខមនវាតស្ស នាភិ អាទិ, ហទយំ មជ្ឈំ, នាសិកគ្គំ វា មុខនិមិត្តំ វា ពហិអាកាសោ វា បរិយោសានំ។ យោជនា បនេត្ថ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពា។ **អស្សាសបដិកង្ខនា និកន្តិ តណ្ហាចរិយា**តិ “នាសិកាវាតាយត្តមិទំ កម្មដ្ឋាន”ន្តិ សល្លក្ខេត្វា ឱឡារិកោឡារិកស្ស អស្សាសស្ស បត្ថនាសង្ខាតា និកាមនា ឯវ តណ្ហាបវត្តិ។ តណ្ហាបវត្តិយា សតិ ឯកត្តេ អសណ្ឋហនតោ សមាធិស្ស បរិបន្ថោ។ **បស្សាសបដិកង្ខនា និកន្តី**តិ បុន អស្សាសបុព្ពកស្ស បស្សាសស្ស បត្ថនាសង្ខាតា និកន្តិ។ សេសំ វុត្តនយេនេវ យោជេតព្ពំ។ **អស្សាសេនាភិតុន្នស្សា**តិ អតិទីឃំ អតិរស្សំ វា អស្សាសំ ករោន្តស្ស អស្សាសមូលកស្ស កាយចិត្តកិលមថស្ស សព្ភាវតោ តេន អស្សាសេន វិទ្ធស្ស បីឡិតស្ស។ **បស្សាសបដិលាភេ មុច្ឆនា**តិ អស្សាសេន បីឡិតត្តាយេវ បស្សាសេ អស្សាទសញ្ញិនោ បស្សាសំ បត្ថយតោ តស្មិំ បស្សាសបដិលាភេ រជ្ជនា។ បស្សាសមូលកេបិ ឯសេវ នយោ។

វុត្តស្សេវ អត្ថស្ស អនុវណ្ណនត្ថំ វុត្តេសុ គាថាពន្ធេសុ **អនុគច្ឆនា**តិ អនុគច្ឆមានា។ **សតី**តិ អជ្ឈត្តពហិទ្ធាវិក្ខេបហេតុភូតា សតិ។ វិក្ខិបតិ អនេន ចិត្តន្តិ វិក្ខេបោ។ កោ សោ? អស្សាសោ។ អជ្ឈត្តំ វិក្ខេបោ អជ្ឈត្តវិក្ខេបោ, តស្ស អាកង្ខនា **អជ្ឈត្តវិក្ខេបាកង្ខនា,** អសម្មាមនសិការវសេន អជ្ឈត្តវិក្ខេបកស្ស អស្សាសស្ស អាកង្ខនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯតេនេវ នយេន ពហិទ្ធាវិក្ខេបបត្ថនា វេទិតព្ពា។ **យេហី**តិ យេហិ ឧបក្កិលេសេហិ។ **វិក្ខិប្បមានស្សា**តិ វិក្ខិបិយមានស្ស វិក្ខេបំ អាបាទិយមានស្ស។ **នោ ច ចិត្តំ វិមុច្ចតី**តិ ចិត្តំ អស្សាសបស្សាសារម្មណេ ច នាធិមុច្ចតិ, បច្ចនីកធម្មេហិ ច ន វិមុច្ចតិ។ ចិត្តំ នោ ច វិមុច្ចតិ បរបត្តិយា ច ហោន្តីតិ សម្ពន្ធោ។ **វិមោក្ខំ អប្បជានន្តា**តិ សោ វា អញ្ញោ វា អារម្មណាធិមុត្តិវិមោក្ខញ្ច បច្ចនីកវិមុត្តិវិមោក្ខញ្ច ឯវំ អប្បជានន្តា។ **បរបត្តិយា**តិ បរបច្ចយំ បរសទ្ទហនំ អរហន្តិ, ន អត្តបច្ចក្ខំ ញាណន្តិ “បរបច្ចយិកា”តិ វត្តព្ពេ “បរបត្តិយា”តិ វុត្តំ។ អត្ថោ បន សោយេវ។

ទុតិយច្ឆក្កំ

១៥៥. ទុតិយច្ឆក្កេ **និមិត្ត**ន្តិ អស្សាសបស្សាសានំ ផុសនដ្ឋានំ។ អស្សាសបស្សាសា ហិ ទីឃនាសិកស្ស នាសាបុដំ ឃដ្ដេន្តា បវត្តន្តិ, រស្សនាសិកស្ស ឧត្តរោដ្ឋំ។ យទិ ហិ អយំ យោគី តំ និមិត្តមេវ អាវជ្ជតិ, តស្ស និមិត្តមេវ អាវជ្ជមានស្ស អស្សាសេ ចិត្តំ វិកម្បតិ, ន បតិដ្ឋាតីតិ អត្ថោ។ តស្ស តស្មិំ ចិត្តេ អប្បតិដ្ឋិតេ សមាធិស្ស

អភាវតោ តំ វិកម្បនំ សមាធិស្ស បរិបន្ថោ។ យទិ អស្សាសមេវ អាវជ្ជតិ, តស្ស ចិត្តំ អព្ភន្តរបវេសនវសេន វិក្ខេបំ អាវហតិ, និមិត្តេ ន បតិដ្ឋាតិ, តស្មា និមិត្តេ វិកម្បតិ។ ឥមិនា នយេន សេសេសុបិ យោជនា កាតព្ពា។ គាថាសុ **វិក្ខិប្បតេ**តិ វិក្ខិបីយតិ វិក្ខេបំ អាបាទីយតិ។

តតិយឆក្កំ

១៥៦. តតិយឆក្កេ **អតីតានុធាវនំ ចិត្តន្តិ** ផុសនដ្ឋានំ អតិក្កមិត្វា គតំ អស្សាសំ វា បស្សាសំ វា អនុគច្ឆមានំ ចិត្តំ។ **វិក្ខេបានុបតិតន្តិ** វិក្ខេបេន អនុគតំ, វិក្ខេបំ វា សយំ អនុបតិតំ អនុគតំ។ **អនាគតបដិកង្ខនំ ចិត្តន្តិ** ផុសនដ្ឋានំ អប្បត្តំ អស្សាសំ វា បស្សាសំ វា បដិកង្ខមានំ បច្ចាសីសមានំ ចិត្តំ។ **វិកម្បិតន្តិ** តស្មិំ អប្បតិដ្ឋានេនេវ វិក្ខេបេន វិកម្បិតំ។ **លីនន្តិ** អតិសិថិលវីរិយតាទីហិ សង្កុចិតំ។ **កោសជ្ជានុបតិតន្តិ** កុសីតភាវានុគតំ។ **អតិបគ្គហិតន្តិ** អច្ចារទ្ធវីរិយតាទីហិ អតិឧស្សាហិតំ។ **ឧទ្ធច្ចានុបតិតន្តិ** វិក្ខេបានុគតំ។ **អភិនតន្តិ** អស្សាទវត្ថូសុ ភុសំ នតំ អល្លីនំ។ **អបនតន្តិ** និរស្សាទវត្ថូសុ បតិហតំ, តតោ អបគតំ វា, អបគតនតំ វា, ន តតោ អបគតន្តិ អត្ថោ។ **រាគានុបតិតន្តិ** ឯត្ថ អស្សាសបស្សាសនិមិត្តំ មនសិករោតោ ឧប្បន្នបីតិសុខេ វា បុព្ពេ ហសិតលបិតកីឡិតវត្ថូសុ វា រាគោ អនុបតតិ។ **ព្យាបាទានុបតិតន្តិ** ឯត្ថ មនសិការេ និរស្សាទគតចិត្តស្ស ឧប្បន្នទោមនស្សវសេន វា បុព្ពេ សមុទាចិណ្ណេសុ អាឃាតវត្ថូសុ វា ព្យាបាទោ អនុបតតិ។ គាថាសុ **ន សមាធិយតី**តិ ន សមាហិតំ ហោតិ។ **អធិចិត្តន្តិ** ចិត្តសីសេន និទ្ទិដ្ឋោ អធិកោ សមាធិ។

១៥៧. ឯត្តាវតា តីហិ ឆក្កេហិ អដ្ឋារស ឧបក្កិលេសេ និទ្ទិសិត្វា ឥទានិ តេសំ ឧបក្កិលេសានំ សមាធិស្ស បរិបន្ថភាវសាធនេន អាទីនវំ ទស្សេន្តោ បុន **អស្សាសាទិមជ្ឈបរិយោសានន្តិ**អាទិមាហ។ តត្ថ **កាយោបិ ចិត្តម្បិ សារទ្ធា ច ហោន្តី**តិ វិក្ខេបសមុដ្ឋានរូបានំ វសេន រូបកាយោបិ, វិក្ខេបសន្តតិវសេន ចិត្តម្បិ មហតា ខោភេន ខុភិតា សទរថា ច ហោន្តិ។ តតោ មន្ទតរេន **ឥញ្ជិតា** កម្បិតា, តតោ មន្ទតរេន **ផន្ទិតា** ចលិតា ហោន្តិ។ ពលវាបិ មជ្ឈិមោបិ មន្ទោបិ ខោភោ ហោតិយេវ, ន សក្កា ខោភេន ន ភវិតុន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **ចិត្តំ វិកម្បិតត្តា**តិ ចិត្តស្ស វិកម្បិតត្តា។ គាថាសុ **បរិបុណ្ណា អភាវិតា**តិ យថា បរិបុណ្ណា ហោតិ, តថា អភាវិតា។ **ឥញ្ជិតោ**តិ កម្បិតោ។ **ផន្ទិតោ**តិ មន្ទកម្បិតោ។ ហេដ្ឋា នីវរណានំ អនន្តរត្តា “ឥមេហិ ច បន នីវរណេហី”តិ (បដិ. ម. ១.១៥៣) អច្ចន្តសមីបនិទស្សនវចនំ កតំ។ ឥធ បន និគមនេ នីវរណានំ សន្តរត្តា **តេហិ ច បន នីវរណេហី**តិ បរម្មុខនិទស្សនវចនំ កតំ។

ឧបក្កិលេសញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. វោទានញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៥៨. **វោទានេ ញាណានី**តិ វិសុទ្ធញាណានិ។ **តំ វិវជ្ជយិត្វា**តិ យំ បុព្ពេ វុត្តំ អតីតានុធាវនំ ចិត្តំ វិក្ខេបានុបតិតំ, តំ វិវជ្ជយិត្វាតិ សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **ឯកដ្ឋានេ សមាទហតី**តិ អស្សាសបស្សាសានំ ផុសនដ្ឋានេ សមំ អាទហតិ បតិដ្ឋាបេតិ។ **តត្ថេវ អធិមោចេតី**តិ ឯកដ្ឋានេតិ វុត្តេ អស្សាសបស្សាសានំ ផុសនដ្ឋានេយេវ សន្និដ្ឋបេតិ សន្និដ្ឋានំ ករោតិ។ **បគ្គណ្ហិត្វា**តិ ធម្មវិចយបីតិសម្ពោជ្ឈង្គភាវនាយ បគ្គហេត្វា។ **វិនិគ្គណ្ហិត្វា**តិ បស្សទ្ធិសមាធិឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គភាវនាយ វិនិគ្គណ្ហិត្វា។ “សតិន្ទ្រិយវីរិយិន្ទ្រិយេហិ បគ្គហេត្វា, សតិន្ទ្រិយសមាធិន្ទ្រិយេហិ វិនិគ្គហេត្វា”តិបិ វទន្តិ។ **សម្បជានោ ហុត្វា**តិ អសុភភាវនាទីហិ។ បុន **សម្បជានោ ហុត្វា**តិ មេត្តាភាវនាទីហិ។ យេន រាគេន អនុបតិតំ, យេន ព្យាបាទេន អនុបតិតំ, តំ បជហតីតិ សម្ពន្ធោ។ តំ ចិត្តំ ព្លទិសន្តិ សម្បជានន្តោ តប្បដិបក្ខេន រាគំ បជហតិ, ព្យាបាទំ បជហតីតិ វា អត្ថោ។ **បរិសុទ្ធន្តិ** និរុបក្កិលេសំ។ **បរិយោទាតន្តិ** បភស្សរំ។ **ឯកត្តគតំ ហោតី**តិ តំ តំ វិសេសំ បត្តស្ស តំ តំ ឯកត្តំ គតំ ហោតិ។

កតមេ តេ ឯកត្តាតិ ឥធ យុជ្ជមានាយុជ្ជមានេបិ ឯកត្តេ ឯកតោ កត្វា បុច្ឆតិ។ **ទានូបសគ្គុបដ្ឋានេកត្តន្តិ** ទានវត្ថុសង្ខាតស្ស ទានស្ស ឧបសគ្គោ វោសជ្ជនំ ទានូបសគ្គោ, ទានវត្ថុបរិច្ចាគចេតនា។ តស្ស ឧបដ្ឋានំ អារម្មណករណវសេន ឧបគន្ត្វា ឋានំ ទានូបសគ្គុបដ្ឋានំ, តទេវ ឯកត្តំ, តេន វា ឯកត្តំ ឯកគ្គភាវោ ទានូបសគ្គុបដ្ឋានេកត្តំ។ ទានវោសគ្គុបដ្ឋានេកត្តន្តិ បាឋោ សុន្ទរតរោ, សោ ឯវត្ថោ។ ឯតេន បទុទ្ធារវសេន ចាគានុស្សតិសមាធិ វុត្តោ។ បទុទ្ធារវសេន វុត្តោបិ ចេស ឥតរេសំ តិណ្ណម្បិ ឯកត្តានំ ឧបនិស្សយបច្ចយោ ហោតិ, តស្មា ឥធ និទ្ទិដ្ឋន្តិ វទន្តិ។ វិសាខាបិ ហិ មហាឧបាសិកា អាហ – “ឥធ, ភន្តេ, ទិសាសុ វស្សំវុដ្ឋា ភិក្ខូ សាវត្ថិំ អាគច្ឆិស្សន្តិ ភគវន្តំ ទស្សនាយ, តេ ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា បុច្ឆិស្សន្តិ ‘ឥត្ថន្នាមោ, ភន្តេ, ភិក្ខុ កាលង្កតោ, តស្ស កា គតិ, កោ អភិសម្បរាយោ’តិ? តំ ភគវា ព្យាករិស្សតិ សោតាបត្តិផលេ វា សកទាគាមិផលេ វា អនាគាមិផលេ វា អរហត្តេ វា។ ត្យាហំ ឧបសង្កមិត្វា បុច្ឆិស្សាមិ ‘អាគតបុព្ពា នុ ខោ, ភន្តេ, តេន អយ្យេន

សាវត្ថី’តិ? សចេ មេ វក្ខន្តិ ‘អាគតបុព្វា តេន ភិក្ខុនា សាវត្ថី’តិ។ និដ្ឋមេត្ថ គច្ឆិស្សាមិ និស្សំសយំ បរិភុត្តំ តេន អយ្យេន វស្សិកសាដិកា វា អាគន្តុកភត្តំ វា គមិកភត្តំ វា គិលានភត្តំ វា គិលានុបដ្ឋាកភត្តំ វា គិលានភេសជ្ជំ វា ធុវយាគុ វាតិ។ តស្សា មេ តទនុស្សរន្តិយា បាមោជ្ជំ ជាយិស្សតិ, បមុទិតាយ បីតិ ជាយិស្សតិ, បីតិមនាយ កាយោ បស្សម្ភិស្សតិ, បស្សទ្ធកាយា សុខំ វេទយិស្សាមិ, សុខិនិយា ចិត្តំ សមាធិយិស្សតិ, សា មេ ភវិស្សតិ ឥន្ទ្រិយភាវនា ពលភាវនា ពោជ្ឈង្គភាវនា”តិ (មហាវ. ៣៥១)។ អថ វា ឯកត្តេសុ បឋមំ ឧបចារសមាធិវសេន វុត្តំ, ទុតិយំ អប្បនាសមាធិវសេន, តតិយំ វិបស្សនាវសេន, ចតុត្ថំ មគ្គផលវសេនាតិ វេទិតព្ពំ។ សមថស្ស និមិត្តំ **សមថនិមិត្តំ**។ វយោ ភង្គោ ឯវ លក្ខណំ **វយលក្ខណំ។ និរោធោ** និព្ពានំ។ សេសមេតេសុ តីសុ វុត្តនយេនេវ យោជេតព្ពំ។

ចាគាធិមុត្តានន្តិ ទានេ អធិមុត្តានំ។ **អធិចិត្ត**ន្តិ វិបស្សនាបាទកសមាធិ។ **វិបស្សកាន**ន្តិ ភង្គានុបស្សនតោ បដ្ឋាយ តីហិ អនុបស្សនាហិ សង្ខារេ វិបស្សន្តានំ។ **អរិយបុគ្គលាន**ន្តិ អដ្ឋន្នំ។ ទុតិយាទីនិ តីណិ ឯកត្តានិ អានាបានស្សតិវសេន សេសកម្មដ្ឋានវសេន ច យុជ្ជន្តិ។ **ចតូហិ ឋានេហី**តិ ចតូហិ ការណេហិ។ សមាធិវិបស្សនាមគ្គផលានំ វសេន “ឯកត្តគតំ ចិត្តំ បដិបទាវិសុទ្ធិបក្ខន្ទញ្ចេវ ហោតិ ឧបេក្ខានុព្រូហិតញ្ច ញាណេន ច សម្បហំសិត”ន្តិ ឧទ្ទេសបទានិ។ “បឋមស្ស ឈានស្ស កោ អាទី”តិអាទីនិ តេសំ ឧទ្ទេសបទានំ វិត្ថារេតុកម្យតាបុច្ឆាបុព្ពង្គមានិ និទ្ទេសបទានិ។ តត្ថ **បដិបទាវិសុទ្ធិបក្ខន្ទ**ន្តិ បដិបទា ឯវ នីវរណមលវិសោធនតោ វិសុទ្ធិ, តំ បដិបទាវិសុទ្ធឹ បក្ខន្ទំ បវិដ្ឋំ។ **ឧបេក្ខានុព្រូហិត**ន្តិ តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខាយ ព្រូហិតំ វឌ្ឍិតំ។ **ញាណេន ច សម្បហំសិត**ន្តិ បរិយោទាបកេន ញាណេន សម្បហំសិតំ បរិយោទាបិតំ វិសោធិតំ។ **បដិបទាវិសុទ្ធិ** នាម សសម្ភារិកោ ឧបចារោ, **ឧបេក្ខានុព្រូហនា** នាម អប្បនា, **សម្បហំសនា** នាម បច្ចវេក្ខណាតិ ឯវមេកេ វណ្ណយន្តិ។ យស្មា បន “ឯកត្តគតំ ចិត្តំ បដិបទាវិសុទ្ធិបក្ខន្ទញ្ចេវ ហោតី”តិអាទិ វុត្តំ, តស្មា អន្តោអប្បនាយមេវ អាគមនវសេន បដិបទាវិសុទ្ធិ, តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខាយ កិច្ចវសេន ឧបេក្ខានុព្រូហនា, ធម្មានំ អនតិវត្តនាទិភាវសាធនេន បរិយោទាបកស្ស ញាណស្ស កិច្ចនិប្ផត្តិវសេន សម្បហំសនា វេទិតព្ពា។ កថំ? យស្មិញ្ហិ វារេ អប្បនា ឧប្បជ្ជតិ, តស្មឹ យោ នីវរណសង្ខាតោ កិលេសគណោ តស្ស ឈានស្ស បរិបន្ថោ, តតោ ចិត្តំ វិសុជ្ឈតិ, វិសុទ្ធត្តា អាវរណវិរហិតំ ហុត្វា មជ្ឈិមំ សមថនិមិត្តំ បដិបជ្ជតិ។ **មជ្ឈិមំ សមថនិមិត្តំ** នាម សមប្បវត្តោ អប្បនាសមាធិយេវ។ តទនន្តរំ បន បុរិមចិត្តំ ឯកសន្តតិបរិណាមនយេន តថត្តំ ឧបគច្ឆមានំ មជ្ឈិមំ សមថនិមិត្តំ **បដិបជ្ជតិ** នាម។ ឯវំ **បដិបន្នត្តា** តថត្តុបគមនេន **តត្ថ បក្ខន្ទតិ** នាម។ ឯវំ តាវ បុរិមចិត្តេ វិជ្ជមានាការនិប្ផាទិកា បឋមស្ស ឈានស្ស ឧប្បាទក្ខណេយេវ អាគមនវសេន បដិបទាវិសុទ្ធិ វេទិតព្ពា។ ឯវំ វិសុទ្ធស្ស បន តស្ស បុន វិសោធេតព្ពាភាវតោ វិសោធនេ ព្យាបារំ អករោន្តោ **វិសុទ្ធំ ចិត្តំ អជ្ឈុបេក្ខតិ** នាម។ សមថភាវូបគមនេន សមថបដិបន្នស្ស បុន សមាធានេ ព្យាបារំ អករោន្តោ **សមថបដិបន្នំ អជ្ឈុបេក្ខតិ** នាម។ សមថបដិបន្នភាវតោ ឯវ ចស្ស កិលេសសំសគ្គំ បហាយ ឯកត្តេន ឧបដ្ឋិតស្ស បុន ឯកត្តុបដ្ឋានេ ព្យាបារំ អករោន្តោ **ឯកត្តុបដ្ឋានំ អជ្ឈុបេក្ខតិ** នាម។ ឯវំ តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខាយ កិច្ចវសេន ឧបេក្ខានុព្រូហនា វេទិតព្ពា។

យេ បនេតេ ឯវំ ឧបេក្ខានុព្រូហិតេ តត្ថ ជាតា សមាធិបញ្ញាសង្ខាតា យុគនទ្ធធម្មា អញ្ញមញ្ញំ អនតិវត្តមានា ហុត្វា បវត្តា, យានិ ច សទ្ធាទីនិ ឥន្ទ្រិយានិ នានាកិលេសេហិ វិមុត្តត្តា វិមុត្តិរសេន ឯករសានិ ហុត្វា បវត្តានិ, យំ ចេស តទុបគំ តេសំ អនតិវត្តនឯករសភាវានំ អនុច្ឆវិកំ វីរិយំ វាហយតិ, យា ចស្ស តស្មឹ ខណេ បវត្តា អាសេវនា, សព្ពេបិ តេ អាការា យស្មា ញាណេន សំកិលេសវោទានេសុ តំ តំ អាទីនវញ្ច អានិសំសញ្ច ទិស្វា តថា តថា សម្បហំសិតត្តា វិសោធិតត្តា បរិយោទាបិតត្តា និប្ផន្នា, តស្មា ធម្មានំ អនតិវត្តនាទិភាវសាធនេន បរិយោទាបកស្ស ញាណស្ស កិច្ចនិប្ផត្តិវសេន សម្បហំសនា វេទិតព្ពាតិ វុត្តំ។ តត្ថ យស្មា ឧបេក្ខាវសេន ញាណំ បាកដំ ហោតិ, យថាហ – “តថាបគ្គហិតំ ចិត្តំ សាធុកំ អជ្ឈុបេក្ខតិ, ឧបេក្ខាវសេន បញ្ញាវសេន បញ្ញិន្ទ្រិយំ អធិមត្តំ ហោតិ។ ឧបេក្ខាវសេន នានត្តកិលេសេហិ ចិត្តំ វិមុច្ចតិ, វិមោក្ខវសេន បញ្ញាវសេន បញ្ញិន្ទ្រិយំ អធិមត្តំ ហោតិ។ វិមុត្តត្តា តេ ធម្មា ឯករសា ហោន្តិ, ឯករសដ្ឋេន ភាវនា”តិ (បដិ. ម. ១.២០១)។ តស្មា ញាណកិច្ចភូតា **សម្បហំសនា បរិយោសាន**ន្តិ វុត្តា។

ឯវំ តិវត្តគតន្តិអាទីនិ តស្សេវ ចិត្តស្ស ថោមនវចនានិ។ តត្ថ **ឯវំ តិវត្តគត**ន្តិ ឯវំ យថាវុត្តេន វិធិនា បដិបទាវិសុទ្ធិបក្ខន្ទនឧបេក្ខានុព្រូហនាញាណសម្បហំសនាវសេន តិវិធភាវំ គតំ។ **វិតក្កសម្បន្ន**ន្តិ កិលេសក្ខោភវិរហិតត្តា វិតក្កេន សុន្ទរភាវំ បន្នំ គតំ។ **ចិត្តស្ស អធិដ្ឋានសម្បន្ន**ន្តិ តស្មឹយេវ អារម្មណេ ចិត្តស្ស និរន្តរប្បវត្តិសង្ខាតេន អធិដ្ឋានេន សម្បន្នំ អនូនំ។ យថា អធិដ្ឋានវសិយំ អធិដ្ឋានន្តិ ឈានប្បវត្តិ, តថា ឥធាបិ ចិត្តស្ស អធិដ្ឋានន្តិ ចិត្តេកគ្គតាបិ យុជ្ជតិ។ តេន ហិ ឯកស្មឹយេវ អារម្មណេ ចិត្តំ អធិដ្ឋាតិ, ន ឯត្ថ វិក្ខិបតីតិ។ “សមាធិសម្បន្ន”ន្តិ វិសុំ វុត្តត្តា បន វុត្តនយេនេវ គហេតព្ពំ។ អថ វា សមាធិស្សេវ ឈានសង្គហិតត្តា

ចិត្តស្ស អធិដ្ឋានសម្បន្នន្តិ ឈានង្គបញ្ចករវសេន វុត្តំ។ **សមាធិសម្បន្ន**ន្តិ ឥន្ទ្រិយសង្គហិតត្តា ឥន្ទ្រិយបញ្ចករវសេន, ទុតិយជ្ឈានាទីសុ បន អលព្ភមានានិ បទានិ បហាយ លព្ភមានករវសេន **បីតិសម្បន្ន**ន្តិអាទិ វុត្តំ។

អនិច្ចានុបស្សនាទីសុ អដ្ឋារសសុ មហាវិបស្សនាសុ វិតក្កាទយោ បរិបុណ្ណាយេវ តាសំ កាមាវចរត្តា។ ឯតាសុ ច អប្បនាយ អភាវតោ បដិបទាវិសុទ្ធិអាទយោ ខណិកសមាធិវសេន យោជេតព្ពា។ ចតូសុ មគ្គេសុ បឋមជ្ឈានិកវសេន វិតក្កាទីនំ លព្ភនតោ លព្ភមានករវសេនេវ វិតក្កាទយោ បរិបុណ្ណា វុត្តា។ ទុតិយជ្ឈានិកាទីសុ ហិ មគ្គេសុ វិតក្កាទយោ ឈានេសុ វិយ បរិហាយន្តីតិ។ ឯត្តាវតា តេរស វោទានញាណានិ វិត្ថារតោ និទ្ទិដ្ឋានិ ហោន្តិ។ កថំ? ឯកដ្ឋានេ សមាទហនេន តត្ថេវ អធិមុច្ចនេន កោសជ្ជប្បជហនេន ឧទ្ធច្ចប្បជហនេន រាគប្បជហនេន ព្យាបាទប្បជហនេន សម្បយុត្តានិ ឆ ញាណានិ, ចតូហិ ឯកត្តេហិ សម្បយុត្តានិ ចត្តារិ ញាណានិ, បដិបទាវិសុទ្ធិឧបេក្ខានុព្រូហនាសម្បហំសនាហិ សម្បយុត្តានិ តីណិ ញាណានីតិ ឯវំ តេរស ញាណានិ និទ្ទិដ្ឋានិ។

១៥៩. ឯវំ សន្តេបិ អានាបានស្សតិសមាធិភាវនាវសេន តេសំ និប្ផត្តិំ ទស្សេតុកាមោ តានិ ញាណានិ អនិគមេត្វាវ **និមិត្តំ អស្សាសបស្សាសា**តិអាទិនា នយេន ចោទនាបុព្ពង្គមំ អានាបានស្សតិសមាធិភាវនាវិធិំ ទស្សេត្វា អន្តេ តានិ ញាណានិ និគមេត្វា ទស្សេសិ។ តត្ថ **និមិត្តំ** វុត្តមេវ។ **អនារម្មណាមេកចិត្តស្សា**តិ អនារម្មណា ឯកចិត្តស្ស។ ម-ការោ បនេត្ថ បទសន្ធិករោ។ អនារម្មណមេកចិត្តស្សាតិបិ បាឋោ, ឯកស្ស ចិត្តស្ស អារម្មណំ ន ភវន្តីតិ អត្ថោ។ **តយោ ធម្មេ**តិ និមិត្តាទយោ តយោ ធម្មេ។ **ភាវនា**តិ អានាបានស្សតិសមាធិភាវនា។ **កថន្តិ** បឋមំ វុត្តាយ ចោទនាគាថាយ អនន្តរំ វុត្តាយ បរិហារគាថាយ អត្ថំ កថេតុកម្យតាបុច្ឆា។ **ន ចិមេ**តិ ន ច ឥមេ។ ន ចមេតិបិ បាឋោ, សោយេវ បទច្ឆេទោ។ កថំ ន ច អវិទិតា ហោន្តិ, កថំ ន ច ចិត្តំ វិក្ខេបំ គច្ឆតីតិ ឯវំ កថំ សទ្ទោ សេសេហិ បច្ចេហិ យោជេតព្ពោ។ **បធានញ្ច បញ្ញាយតី**តិ អានាបានស្សតិសមាធិភាវនារម្ភកំ វីរិយំ សន្ទិស្សតិ។ វីរិយញ្ហិ បទហន្តិ តេនាតិ បធានន្តិ វុច្ចតិ។ **បយោគញ្ច សាធេតី**តិ នីវរណវិក្ខម្ភកំ ឈានប្បយោគំ និប្ផាទេតិ។ ឈានញ្ហិ នីវរណវិក្ខម្ភនាយ បយុញ្ជីយតីតិ បយោគោតិ វុត្តំ។ **វិសេសមធិគច្ឆតី**តិ សំយោជនប្បហានករំ មគ្គញ្ច បដិលភតិ។ មគ្គោ ហិ សមថវិបស្សនានំ អានិសំសត្តា វិសេសោតិ វុត្តោ។ វិសេសស្ស ច បមុខភូតត្តា ច-ការេន សមុច្ចយោ ន កតោ។

ឥទានិ តំ បុច្ឆិតមត្ថំ ឧបមាយ សាធេន្តោ **សេយ្យថាបិ រុក្ខោ**តិអាទិមាហ។ តស្សត្ថោ – យថា នាម កកចេន ផាលនត្ថំ វាសិយា តច្ឆិត្វា រុក្ខោ ផាលនកាលេ និច្ចលភាវត្ថំ **សមេ** ភូមិបទេសេ បយោគក្ខមំ កត្វា ឋបិតោ។ **កកចេនា**តិ ហត្ថកកចេន។ **អាគតេ**តិ រុក្ខំ ផុសិត្វា អត្តនោ សមីបភាគំ អាគតេ។ **គតេ**តិ រុក្ខំ ផុសិត្វា បរភាគំ គតេ។ វា-សទ្ទោ សមុច្ចយត្ថោ។ **ន អវិទិតា ហោន្តី**តិ រុក្ខេ កកចទន្តេហិ ផុដ្ឋំ បុរិសេន បេក្ខមានំ ឋានំ អប្បត្វា តេសំ អាគមនគមនាភាវតោ សព្ពេបិ កកចទន្តា វិទិតាវ ហោន្តិ។ **បធាន**ន្តិ រុក្ខច្ឆេទនវីរិយំ។ **បយោគ**ន្តិ រុក្ខច្ឆេទនកិរិយំ។ “វិសេសមធិគច្ឆតី”តិ វចនំ ឧបមាយ នត្ថិ។ **ឧបនិពន្ធនា និមិត្ត**ន្តិ ឧបនិពន្ធនាយ សតិយា និមិត្តភូតំ ការណភូតំ នាសិកគ្គំ វា មុខនិមិត្តំ វា។ ឧបនិពន្ធតិ ឯតាយ អារម្មណេ ចិត្តន្តិ ឧបនិពន្ធនា នាម សតិ។ **នាសិកគ្គេ វា**តិ ទីឃនាសិកោ នាសិកគ្គេ។ **មុខនិមិត្តេ វា**តិ រស្សនាសិកោ ឧត្តរោដ្ឋេ។ ឧត្តរោដ្ឋោ ហិ មុខេ សតិយា និមិត្តន្តិ មុខនិមិត្តន្តិ វុត្តោ។ **អាគតេ**តិ ផុដ្ឋដ្ឋានតោ អព្ភន្តរំ អាគតេ។ **គតេ**តិ ផុដ្ឋដ្ឋានតោ ពហិទ្ធា គតេ។ **ន អវិទិតា ហោន្តី**តិ ផុសនដ្ឋានំ អប្បត្វា អស្សាសបស្សាសានំ អាគមនគមនាភាវតោ សព្ពេបិ តេ វិទិតា ឯវ ហោន្តិ។ **កម្មនិយំ ហោតី**តិ យេន វីរិយេន កាយោបិ ចិត្តម្បិ កម្មនិយំ ភាវនាកម្មក្ខមំ ភាវនាកម្មយោគ្គំ ហោតិ។ **ឥទំ** វីរិយំ **បធានំ** នាមាតិ ផលេន ការណំ វុត្តំ ហោតិ។ **ឧបក្កិលេសា បហីយន្តី**តិ វិក្ខម្ភនវសេន នីវរណានិ បហីយន្តិ។ **វិតក្កា វូបសម្មន្តី**តិ នានារម្មណចារិនោ អនវដ្ឋិតា វិតក្កា ឧបសមំ គច្ឆន្តិ។ យេន ឈានេន ឧបក្កិលេសា បហីយន្តិ, វិតក្កា វូបសម្មន្តិ។ **អយំ បយោគោ**តិ បយោគមបេក្ខិត្វា បុល្លិង្គនិទ្ទេសោ កតោ។ **សញ្ញោជនា បហីយន្តី**តិ តំតំមគ្គវជ្ឈា សញ្ញោជនា សមុច្ឆេទប្បហានេន បហីយន្តិ។ **អនុសយា ព្យន្តីហោន្តី**តិ បហីនានំ បុន អនុប្បត្តិធម្មកត្តា វិគតោ ឧប្បាទន្តោ វា វយន្តោ វា ឯតេសន្តិ ព្យន្តា, បុព្ពេ អព្យន្តា ព្យន្តា ហោន្តីតិ ព្យន្តីហោន្តិ, វិនស្សន្តីតិ អត្ថោ។ សញ្ញោជនប្បហានំ អនុសយប្បហានេន ហោតិ, ន អញ្ញថាតិ ទស្សនត្ថំ អនុសយប្បហានមាហ។ យេន មគ្គេន សញ្ញោជនា បហីយន្តិ អនុសយា ព្យន្តីហោន្តិ, **អយំ វិសេសោ**តិ អត្ថោ។ ចតុត្ថចតុក្កេ អរិយមគ្គស្សាបិ និទ្ទិដ្ឋត្តា ឥធ អរិយមគ្គោ វុត្តោ។ ឯកចិត្តស្ស អារម្មណទ្វយាភាវស្ស អវុត្តេបិ សិទ្ធត្តា តំ អវិស្សជ្ជេត្វាវ **ឯវំ ឥមេ តយោ ធម្មា ឯកចិត្តស្ស អារម្មណា ន ហោន្តី**តិ និគមនំ កតំ។

១៦០. ឥទានិ តំ ភាវនាសិទ្ធិសាធកំ យោគាវចរំ ថុនន្តោ **អានាបានស្សតិ យស្សា**តិ គាថំ វត្វា តស្សា និទ្ទេសមាហ។ តត្ថ អានាបានស្សតិយោ **យថា ពុទ្ធេន ទេសិតា**, តថា **បរិបុណ្ណា សុភាវិតា អនុបុព្ពំ បរិចិតា** យស្ស អត្ថិ សំវិជ្ជន្តិ។ **សោ ឥមំ លោកំ បភាសេតិ**។ កី វិយ? **អព្ភា មុត្តោវ ចន្ទិមា** យថា អព្ភាទីហិ មុត្តោ ចន្ទិមា ឥមំ ឱកាសលោកំ បភាសេតិ, តថា សោ យោគាវចរោ ឥមំ ខន្ធាទិលោកំ បភាសេតីតិ គាថាយ សម្ពន្ធោ។

“អញ្ញា មុត្តោវ ចន្ទិមា”តិ ច បទស្ស និទ្ទេសេ មហិកាទីនម្បិ វុត្តត្តា ឯត្ថ អាទិសទ្ទលោបោ កតោតិ វេទិតព្ពោ។ គាថានិទ្ទេសេ **នោ បស្សាសោ នោ អស្សាសោ**តិ សោ សោយេវ អត្ថោ បដិសេធេន វិសេសេត្វា វុត្តោ។ **ឧបដ្ឋានំ សតី**តិ អសម្មុស្សនតាយ តមេវ អស្សាសំ ឧបគន្ត្វា ឋានំ សតិ នាមាតិ អត្ថោ។ តថា **បស្សាសំ**។ ឯត្តាវតា អានាបានេសុ សតិ អានាបានស្សតីតិ អត្ថោ វុត្តោ ហោតិ។

ឥទានិ សតិវសេនេវ “យស្សា”តិ វុត្តំ បុគ្គលំ និទ្ទិសិតុកាមោ **យោ អស្សសតិ, តស្សុបដ្ឋាតិ។ យោ បស្សសតិ, តស្សុបដ្ឋាតី**តិ វុត្តំ។ យោ អស្សសតិ, តស្ស សតិ អស្សាសំ ឧបគន្ត្វា តិដ្ឋតិ។ យោ បស្សសតិ, តស្ស សតិ បស្សាសំ ឧបគន្ត្វា តិដ្ឋតីតិ អត្ថោ។ **បរិបុណ្ណា**តិ ឈានវិបស្សនាមគ្គបរម្បរាយ អរហត្តមគ្គប្បត្តិយា បរិបុណ្ណា។ តេយេវ ហិ ឈានវិបស្សនាមគ្គធម្មេ សន្ធាយ **បរិគ្គហដ្ឋេនា**តិអាទិមាហ។ តេ ហិ ធម្មា ឥមិនា យោគិនា បរិគ្គយ្ហមានត្តា បរិគ្គហា, តេន **បរិគ្គហដ្ឋេន បរិបុណ្ណា**។ តត្ថ សព្ពេសំ ចិត្តចេតសិកានំ អញ្ញមញ្ញបរិវារត្តា **បរិវារដ្ឋេន បរិបុណ្ណា**។ ភាវនាបារិបូរិវសេន **បរិបូរដ្ឋេន បរិបុណ្ណា។ ចតស្សោ ភាវនា**តិអាទីនិ សុភាវិតាតិ វុត្តបទស្ស អត្ថវសេន វុត្តានិ។ ចតស្សោ ភាវនា ហេដ្ឋា វុត្តាយេវ។ **យានីកតា**តិ យុត្តយានសទិសា កតា។ **វត្ថុកតា**តិ បតិដ្ឋដ្ឋេន វត្ថុសទិសា កតា។ **អនុដ្ឋិតា**តិ បច្ចុបដ្ឋិតា។ **បរិចិតា**តិ សមន្តតោ ចិតា ឧបចិតា។ **សុសមារទ្ធា**តិ សុដ្ឋុ សមារទ្ធា សុកតា។ **យត្ថ យត្ថ អាកង្ខតី**តិ យេសុ យេសុ ឈានេសុ យាសុ យាសុ វិបស្សនាសុ សចេ ឥច្ឆតិ។ **តត្ថ តត្ថា**តិ តេសុ តេសុ ឈានេសុ តាសុ តាសុ វិបស្សនាសុ។ **វសិប្បត្តោ**តិ វសីភាវំ ពហុភាវំ បត្តោ។ **ពលប្បត្តោ**តិ សមថវិបស្សនាពលប្បត្តោ។ **វេសារជ្ជប្បត្តោ**តិ វិសារទភាវំ បដុភាវំ បត្តោ។ **តេ ធម្មា**តិ សមថវិបស្សនា ធម្មា។ **អាវជ្ជនបដិពទ្ធា**តិ អាវជ្ជនាយត្តា, អាវជ្ជិតមត្តេយេវ តស្ស សន្តានេន, ញាណេន វា សម្បយោគំ គច្ឆន្តីតិ អត្ថោ។ **អាកង្ខបដិពទ្ធា**តិ រុចិអាយត្តា, រោចិតមត្តេយេវ វុត្តនយេន សម្បយោគំ គច្ឆន្តីតិ អត្ថោ។ **មនសិការោ** បនេត្ថ អាវជ្ជនាយ ចិត្តុប្បាទោ។ អាកង្ខនាយ វេវចនវសេន អត្ថវិវរណត្ថំ វុត្តោ។ **តេន វុច្ចតិ យានីកតា**តិ ឯវំ កតត្តាយេវ តេ យុត្តយានសទិសា កតា ហោន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។

យស្មឹ យស្មឹ វត្ថុស្មិន្តិ សោឡសសុ វត្ថូសុ ឯកេកស្មឹ។ **ស្វាធិដ្ឋិត**ន្តិ សុប្បតិដ្ឋិតំ។ **សូបដ្ឋិតា**តិ សុដ្ឋុ ឧបដ្ឋិតា។ សម្បយុត្តចិត្តសតីនំ សហេវ សកសកកិច្ចករណតោ អនុលោមបដិលោមវសេន យោជេត្វា តេ ទ្វេ ធម្មា ទស្សិតា។ **តេន វុច្ចតិ វត្ថុកតា**តិ ឯវំ ភូតត្តាយេវ កតបតិដ្ឋា ហោន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **យេន យេន ចិត្តំ អភិនីហរតី**តិ បុព្ពប្បវត្តិតោ អបនេត្វា យត្ថ យត្ថ ភាវនាវិសេសេ ចិត្តំ ឧបនេតិ។ **តេន តេន សតិ អនុបរិវត្តតី**តិ តស្មឹ តស្មឹយេវ ភាវនាវិសេសេ សតិ អនុកូលា ហុត្វា បុព្ពប្បវត្តិតោ និវត្តិត្វា បវត្តតិ។ “យេន, តេនា”តិ ចេត្ថ “យេន ភគវា តេនុបសង្កមី”តិអាទីសុ (ខុ. បា. ៥.១; សុ. និ. មង្គលសុត្ត) វិយ ភុម្មត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **តេន វុច្ចតិ អនុដ្ឋិតា**តិ ឯវំ ករណតោយេវ តំ តំ ភាវនំ អនុគន្ត្វា ឋិតា ហោន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ អានាបានស្សតិយា សតិបធានត្តា វត្ថុកតានុដ្ឋិតបទេសុ សតិយា សហ យោជនា កតាតិ វេទិតព្ពា។

យស្មា បន បរិបុណ្ណាយេវ បរិចិតា ហោន្តិ វឌ្ឍិតា លទ្ធាសេវនា, តស្មា “បរិបុណ្ណា”តិបទេ វុត្តា តយោ អត្ថា “បរិចិតា”តិបទេបិ វុត្តា, ចតុត្ថោ វិសេសត្ថោបិ វុត្តោ។ តត្ថ **សតិយា បរិគ្គណ្ហន្តោ**តិ សម្បយុត្តាយ, បុព្ពភាគាយ វា សតិយា បរិគ្គហេតព្ពេ បរិគ្គណ្ហន្តោ យោគី។ **ជិនាតិ បាបកេ អកុសលេ ធម្មេ**តិ សមុច្ឆេទវសេន លាមកេ កិលេសេ ជិនាតិ អភិភវតិ។ អយញ្ហ បុគ្គលាធិដ្ឋានា ធម្មទេសនា។ ធម្មេសុ ហិ ជិនន្តេសុ តំធម្មសមង្គី បុគ្គលោបិ ជិនាតិ នាម។ តេ ច ធម្មា សតី អវិហាយ អត្តនោ បវត្តិក្ខណេ ជិនិតុមារទ្ធា ជិតាតិ វុច្ចន្តិ យថា “ភុញ្ជិតុមារទ្ធោ ភុត្តោ”តិ វុច្ចតិ។ លក្ខណំ បនេត្ថ សទ្ទសត្ថតោ វេទិតព្ពំ។ ឯវំ សន្តេបិ “បរិជិតា”តិ វត្តព្ពេ ជ-ការស្ស ច-ការំ កត្វា “បរិចិតា”តិ វុត្តំ, យថា សម្មា គទោ អស្សាតិ សុគតោតិ អត្ថវិកប្បេ ទ-ការស្ស ត-ការោ និរុត្តិលក្ខណេន កតោ, ឯវមិធាបិ វេទិតព្ពោ។ ឥមស្មឹ អត្ថវិកប្បេ បរិចិតាតិ បទំ កត្តុសាធនំ, បុរិមានិ តីណិ កម្មសាធនានិ។

ចត្តារោ សុសមារទ្ធាតិ ចត្តារោ សុសមារទ្ធត្ថាតិ វុត្តំ ហោតិ, អត្ថសទ្ទស្ស លោបោ ទដ្ឋព្ពោ។ សុសមារទ្ធាតិ បទស្ស អត្ថាបិ ហិ ឥធ សុសមារទ្ធាតិ វុត្តាតិ វេទិតព្ពា, សុសមារទ្ធធម្មា វា។ ចតុវត្ថុភេទតោ ចត្តារោតិ វុត្តាតិ វេទិតព្ពា, ន ធម្មភេទតោ។ យស្មា បន សុភាវិតាយេវ សុសមារទ្ធា ហោន្តិ, ន អញ្ញេ, តស្មា តយោ ភាវនត្ថា ឥធាបិ វុត្តា។ អាសេវនត្ថោបិ តីសុ វុត្តេសុ វុត្តោយេវ ហោតិ, តស្មា តំ អវត្វា តប្បច្ចនីកានំ សុសមូហតត្តោ វុត្តោ។ បច្ចនីកសមុគ្ឃាតេន ហិ អារទ្ធបរិយោសានំ បញ្ញាយតិ, តេន សុសមារទ្ធស្ស សិខាប្បត្តោ អត្ថោ វុត្តោ ហោតិ។ តត្ថ **តប្បច្ចនីកាន**ន្តិ តេសំ ឈានវិបស្សនាមគ្គានំ បដិបក្ខភូតានំ។ **កិលេសាន**ន្តិ កាមច្ឆន្ទាទីនំ និច្ចសញ្ញាទិសម្បយុត្តានំ សក្កាយទិដ្ឋាទីនញ្ច។ **សុសមូហតត្តា**តិ វិក្ខម្ភនតទង្គសមុច្ឆេទវសេន សុដ្ឋុ សមូហតត្តា នាសិតត្តា។ បោត្ថកេសុ បន “សុសមុគ្ឃាតត្តា”តិ លិខន្តិ, តំ ន សុន្ទរំ។

១៦១. បុន តស្សេវ បទស្ស អញ្ញម្បិ អត្ថវិកប្បំ ទស្សេន្តោ **សុសម**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **តត្ថ ជាតា**តិ តស្មឹ សិខាប្បត្តភាវនាវិសេសេ ជាតា។ **អនវជ្ជា**តិ កិលេសានំ អារម្មណភាវានុបគមនេន កិលេសទោសវិរហិតា។ **កុសលា**តិ ជាតិវសេន កុសលា។ **ពោធិបក្ខិយា**តិ ពុជ្ឈនដ្ឋេន ពោធីតិ លទ្ធនាមស្ស អរិយស្ស បក្ខេ ភវត្តា ពោធិបក្ខិយា។ **បក្ខេ ភវត្តា**តិ ហិ ឧបការភាវេ ឋិតត្តា។ តេ ច “ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា, ចត្តារោ សម្មប្បធានា, ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា, បញ្ចិន្ទ្រិយានិ, បញ្ច ពលានិ, សត្ត ពោជ្ឈង្គា, អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ”តិ (ម. និ. ៣.៣៥; ចូឡនិ. មេត្តគូមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ២២; មិ. ប. ៥.៤.១) សត្តតឹស ធម្មា។ **ឥទំ សម**ន្តិ ឥទំ មគ្គក្ខណេ ធម្មជាតំ សមុច្ឆេទវសេន កិលេសេ សមេតិ វិនាសេតីតិ សមំ នាម។ **និរោធោ និព្ពាន**ន្តិ ទុក្ខនិរោធត្តា និរោធោ, វានសង្ខាតាយ តណ្ហាយ អភាវា និព្ពានំ។ **ឥទំ សុសម**ន្តិ ឥទំ និព្ពានំ សព្ពសង្ខតវិសមាបគតត្តា សុដ្ឋុ សមន្តិ សុសមំ នាម។ **ញាត**ន្តិ ពោធិបក្ខិយសង្ខាតំ សមំ អសម្មោហតោ ញាណេន ញាតំ, និព្ពានសង្ខាតំ សុសមំ អារម្មណតោ ញាណេន ញាតំ។ តទេវ ទ្វយំ តេនេវ ចក្ខុនា វិយ **ទិដ្ឋំ។ វិទិត**ន្តិ តទេវ ទ្វយំ សន្តានេ ឧប្បាទនេន អារម្មណករណេន ច បដិលទ្ធំ។ ញាតំ វិយ បញ្ញាយ **សច្ឆិកតំ ផស្សិតញ្ច**។ “អសល្លីនំ អសម្មុដ្ឋា អសារទ្ធោ ឯកគ្គ”ន្តិ បុរិមស្ស បុរិមស្ស បទស្ស អត្ថប្បកាសនំ។ តត្ថ **អារទ្ធ**ន្តិ បដ្ឋបិតំ។ **អសល្លីន**ន្តិ អសង្កុចិតំ។ **ឧបដ្ឋិតា**តិ ឧបគន្ត្វា ឋិតា។ **អសម្មុដ្ឋា**តិ អវិនដ្ឋា។ **បស្សទ្ធោ**តិ និព្ពុតោ។ **អសារទ្ធោ**តិ និទ្ទរថោ។ **សមាហិត**ន្តិ សមំ ឋបិតំ។ **ឯកគ្គ**ន្តិ អវិក្ខិត្តំ។

“ចត្តារោ សុសមារទ្ធា”តិអាទិ សកលស្ស សុសមារទ្ធវចនស្ស មូលត្ថោ។ “អត្ថិ សម”ន្តិអាទិ បន សុសមវចនស្ស, “ញាត”ន្តិអាទិ អារទ្ធវចនស្ស វិកប្បត្ថោ។ តត្ថាយំ បទត្ថសំសន្ទនា – “សមា ច សុសមា ច សមសុសមា”តិ វត្តព្ពេ ឯកទេសសរូបេកសេសំ កត្វា “សុសមា” ឥច្ចេវ វុត្តា យថា នាមញ្ច រូបញ្ច នាមរូបញ្ច នាមរូបន្តិ។ “ឥទំ សមំ, ឥទំ សុសម”ន្តិ បន អនញ្ញាបេក្ខំ កត្វា នបុំសកវចនំ កតំ។ យស្មា បន ញាតម្បិ ទិដ្ឋន្តិ វុច្ចតិ, ទិដ្ឋញ្ច អារទ្ធញ្ច អត្ថតោ ឯកំ។ វិទិតសច្ឆិកតផស្សិតានិ បន ញាតវេវចនានិ, តស្មា ញាតន្តិ អារទ្ធត្ថោយេវ វុត្តោ ហោតិ។

អារទ្ធំ ហោតិ វីរិយំ អសល្លីនន្តិ អយំ បន អារទ្ធវចនស្ស ឧជុកត្ថោយេវ។ **ឧបដ្ឋិតា សតី**តិអាទីនិ បន សម្បយុត្តវីរិយស្ស ឧបការកធម្មទស្សនត្ថំ វុត្តានិ, ន អារទ្ធវចនស្ស អត្ថទស្សនត្ថំ។ បុរិមេន អត្ថេន សុដ្ឋុ សមារទ្ធាតិ សុសមារទ្ធា ច, ឥមិនា អត្ថេន សុសមា អារទ្ធាតិ សុសមារទ្ធា ច ឯកសេសេ កតេ “សុសមារទ្ធា”តិ វុច្ចន្តិ។ ឥមមត្ថំ បរិគ្គហេត្វា “តេន វុច្ចតិ សុសមារទ្ធា”តិ វុត្តំ។

អនុបុព្ពន្តិ យថានុក្កមេនាតិ អត្ថោ, បុព្ពំ បុព្ពំ អនូតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ទីឃំ អស្សាសវសេនា**តិ ទីឃន្តិ វុត្តអស្សាសវសេន។ **បុរិមា បុរិមា**តិ បុរិមា បុរិមា សតិ។ ឯតេន បុព្ពន្តិបទស្ស អត្ថោ វុត្តោ ហោតិ។ **បច្ឆិមា បច្ឆិមា**តិ សតិយោ។ ឯតេន អនូតិបទស្ស អត្ថោ វុត្តោ ហោតិ។ ឧភយេន បុព្ពញ្ច អនុ ច បរិចិតាតិ អត្ថោ វុត្តោ ហោតិ។ ឧបរិ សោឡស វត្ថូនិ វិត្ថារេត្វា វចនតោ ឥធ សង្ខិបិត្វា “បដិនិស្សគ្គានុបស្សី”តិ អន្តិមមេវ ទស្សិតំ។ យស្មា សិខាប្បត្តភាវនស្ស សព្ពាបិ អានាបានស្សតិយោ បុនប្បុនំ យថារុចិ បវត្តនតោ អនុបរិចិតាបិ ហោន្តិ។ តេន វុត្តំ – “អញ្ញមញ្ញំ បរិចិតា ចេវ ហោន្តិ អនុបរិចិតា ចា”តិ។

យថត្ថាតិ យថាសភាវត្ថា។ **អត្តទមថត្ថោ**តិ អរហត្តមគ្គក្ខណេ អត្តនោ និព្ពិសេវនត្ថោ។ **សមថត្ថោ**តិ សីតិភាវត្ថោ។ **បរិនិព្ពាបនត្ថោ**តិ កិលេសបរិនិព្ពានេន។ **អភិញ្ញត្ថោ**តិ សព្ពធម្មវសេន។ **បរិញ្ញត្ថា**ទយោ មគ្គញាណកិច្ចវសេន។ **សច្ចាភិសមយត្ថោ** ចតុន្នំ សច្ចានំ ឯកបដិវេធទស្សនវសេន។ **និរោធេ បតិដ្ឋាបកត្ថោ** អារម្មណករណវសេន។

ពុទ្ធោតិបទស្ស អភាវេបិ ពុទ្ធនាតិបទេ យោ សោ ពុទ្ធោ, តំ និទ្ទិសិតុកាមេន **ពុទ្ធោ**តិ វុត្តំ។ **សយម្ភូ**តិ ឧបទេសំ វិនា សយមេវ ភូតោ។ **អនាចរិយកោ**តិ សយម្ភូបទស្ស អត្ថវិវរណំ។ យោ ហិ អាចរិយំ វិនា សច្ចានិ បដិវិជ្ឈតិ, សោ សយម្ភូ នាម ហោតិ។ **បុព្ពេ អននុស្សុតេសូ**តិអាទិ អនាចរិយកភាវស្ស អត្ថប្បកាសនំ។ **អននុស្សុតេសូ**តិ អាចរិយំ អននុស្សុតេសុ។ **សាម**ន្តិ សយមេវ។ **អភិសម្ពុជ្ឈី**តិ ភុសំ សម្មា បដិវិជ្ឈិ។ **តត្ថ ច សព្ពញ្ញុតំ បាបុណី**តិ តេសុ ច សច្ចេសុ សព្ពញ្ញុភាវំ បាបុណិ។ យថា សច្ចានិ បដិវិជ្ឈន្តា សព្ពញ្ញុនោ ហោន្តិ, តថា សច្ចានំ បដិវិទ្ធត្តា ឯវំ វុត្តំ។ សព្ពញ្ញុតំ បត្តោតិបិ បាឋោ។ **ពលេសុ ច វសីភាវ**ន្តិ ទសសុ ច តថាគតពលេសុ ឥស្សរភាវំ បាបុណិ។ យោ សោ ឯវំ ភូតោ, សោ ពុទ្ធោតិ វុត្តំ ហោតិ។ តត្ថ សព្ពេសុ ធម្មេសុ អប្បដិហតញាណនិមិត្តានុត្តរវិមោក្ខាធិគមបរិភាវិតំ ខន្ធសន្តានំ ឧបាទាយ បណ្ណត្តិកោ, សព្ពញ្ញុតបទដ្ឋានំ វា សច្ចាភិសម្ពោធិមុបាទាយ បណ្ណត្តិកោ សត្តវិសេសោ ពុទ្ធោ។ ឯត្តាវតា អត្ថតោ ពុទ្ធវិភាវនា កតា ហោតិ។

១៦២. ឥទានិ ព្យញ្ជនតោ វិភាវេន្តោ **ពុទ្ធោតិ កេនដ្ឋេន ពុទ្ធោ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ យថា លោកេ អវគន្តា អវគតោតិ វុច្ចតិ, ឯវំ **ពុជ្ឈិតា សច្ចានីតិ ពុទ្ធោ**។ យថា បណ្ណសោសា វាតា បណ្ណសុសាតិ វុច្ចន្តិ, ឯវំ **ពោធេតា បជាយាតិ ពុទ្ធោ។ សព្ពញ្ញុតាយ ពុទ្ធោ**តិ សព្ពធម្មពុជ្ឈនសមត្ថាយ ពុទ្ធិយា ពុទ្ធោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **សព្ពទស្សាវិតាយ ពុទ្ធោ**តិ សព្ពធម្មានំ ញាណចក្ខុនា ទិដ្ឋត្តា ពុទ្ធោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អនញ្ញនេយ្យតាយ ពុទ្ធោ**តិ អញ្ញេន អពោធនីយតោ សយមេវ ពុទ្ធត្តា ពុទ្ធោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **វិសវិតាយ ពុទ្ធោ**តិ នានាគុណវិសវនតោ បទុមមិវ វិកសនដ្ឋេន ពុទ្ធោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ខីណាសវសង្ខាតេន ពុទ្ធោ**តិអាទីហិ ឆហិ បរិយាយេហិ ចិត្តសង្កោចករធម្មប្បហានេន និទ្ទក្ខយវិពុទ្ធោ បុរិសោ វិយ សព្ពកិលេសនិទ្ទក្ខយវិពុទ្ធត្តា ពុទ្ធោតិ វុត្តំ ហោតិ។ សង្ខា សង្ខាតន្តិ អត្ថតោ ឯកត្តា **សង្ខាតេនា**តិ វចនស្ស កោដ្ឋាសេនាតិ អត្ថោ។ តណ្ហាលេបទិដ្ឋិលេបាភាវេន **និរុបលេបសង្ខាតេន**។ សវាសនានំ សព្ពកិលេសានំ បហីនត្តា ឯកន្តវចនេន វិសេសេត្វា **ឯកន្តវីតរាគោ**តិអាទិ វុត្តំ។ **ឯកន្តនិក្កិលេសោ**តិ រាគទោសមោហាវសេសេហិ សព្ពកិលេសេហិ និក្កិលេសោ។ **ឯកាយនមគ្គំ គតោតិ ពុទ្ធោ**តិ គមនត្ថានំ ធាតូនំ ពុជ្ឈនត្ថត្តា ពុជ្ឈនត្ថាបិ ធាតុយោ គមនត្ថា ហោន្តិ, តស្មា ឯកាយនមគ្គំ គតត្តា ពុទ្ធោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឯកាយនមគ្គោ**តិ ចេត្ថ –

> “មគ្គោ បន្ថោ បថោ បជ្ជោ, អញ្ជសំ វដុមាយនំ;
> នាវា ឧត្តរសេតុ ច, កុល្លោ ច ភិសិ សង្កមោ”តិ ។ (ចូឡនិ. បារាយនត្ថុតិគាថានិទ្ទេស ១០១) –

មគ្គស្ស ពហូសុ នាមេសុ អយននាមេន វុត្តោ។ តស្មា ឯកមគ្គភូតោ មគ្គោ, ន ទ្វេធាបថភូតោតិ អត្ថោ។ អថ វា ឯកេន អយិតព្ពោ មគ្គោតិ ឯកាយនមគ្គោ។ **ឯកេនា**តិ គណសង្គណិកំ បហាយ បវិវេកេន ចិត្តេន។ **អយិតព្ពោ**តិ បដិបជ្ជិតព្ពោ។ អយន្តិ វា ឯតេនាតិ អយនោ, សំសារតោ និព្ពានំ គច្ឆន្តីតិ អត្ថោ។ ឯកេសំ អយនោ ឯកាយនោ។ **ឯកេ**តិ សេដ្ឋា, សព្ពសត្តសេដ្ឋា ច សម្មាសម្ពុទ្ធា, តស្មា ឯកាយនមគ្គោតិ សម្មាសម្ពុទ្ធានំ អយនភូតោ មគ្គោតិ វុត្តំ ហោតិ។ អយតីតិ វា អយនោ, គច្ឆតិ បវត្តតីតិ អត្ថោ។ ឯកស្មិំ អយនោ មគ្គោតិ ឯកាយនមគ្គោ, ឯកស្មិំយេវ ពុទ្ធសាសនេ បវត្តមានោ មគ្គោ, ន អញ្ញត្ថាតិ វុត្តំ ហោតិ។ អបិ ច ឯកំ អយតីតិ ឯកាយនោ, បុព្ពភាគេ នានាមុខភាវនានយប្បវត្តោបិ អបរភាគេ ឯកំ និព្ពានមេវ គច្ឆតីតិ វុត្តំ ហោតិ, តស្មា ឯកាយនមគ្គោតិ ឯកនិព្ពានគមនមគ្គោតិ អត្ថោ។ **ឯកោ អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធិំ អភិសម្ពុទ្ធោតិ ពុទ្ធោ**តិ ន បរេហិ ពុទ្ធត្តា ពុទ្ធោ, កិំ បន សយមេវ អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធិំ អភិសម្ពុទ្ធត្តា ពុទ្ធោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អពុទ្ធិវិហតត្តា ពុទ្ធិបដិលាភា ពុទ្ធោ**តិ ពុទ្ធិ ពុទ្ធំ ពោធោតិ បរិយាយវចនមេតំ។ តត្ថ យថា នីលរត្តគុណយោគា នីលោ បដោ រត្តោ បដោតិ វុច្ចតិ, ឯវំ ពុទ្ធគុណយោគា ពុទ្ធោតិ ញាបេតុំ វុត្តំ។

តតោ បរំ **ពុទ្ធោតិ នេតំ នាម**ន្តិអាទិ “អត្ថមនុគតា អយំ បញ្ញត្តី”តិ ញាបនត្ថំ វុត្តំ។ តត្ថ **មិត្តា** សហាយា។ **អមច្ចា** ភច្ចា។ **ញាតី** បិតុបក្ខិកា។ **សាលោហិតា** មាតុបក្ខិកា។ **សមណា** បព្ពជ្ជូបគតា។ **ព្រាហ្មណា** ភោវាទិនោ, សមិតបាបពាហិតបាបា វា។ **ទេវតា** សក្កាទយោ ព្រហ្មានោ ច។ **វិមោក្ខន្តិក**ន្តិ វិមោក្ខោ អរហត្តមគ្គោ, វិមោក្ខស្ស អន្តោ អរហត្តផលំ, តស្មិំ វិមោក្ខន្តេ ភវំ វិមោក្ខន្តិកំ នាម។ សព្ពញ្ញុភាវោ ហិ អរហត្តមគ្គេន សិជ្ឈតិ, អរហត្តផលោទយេ សិទ្ធោ ហោតិ, តស្មា សព្ពញ្ញុភាវោ វិមោក្ខន្តេ ភវោ ហោតិ។ តំ នេមិត្តិកម្បិ នាមំ វិមោក្ខន្តេ ភវំ នាម ហោតិ។ តេន វុត្តំ – “វិមោក្ខន្តិកមេតំ ពុទ្ធានំ ភគវន្តាន”ន្តិ។ **ពោធិយា មូលេ សហ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស បដិលាភា**តិ មហាពោធិរុក្ខមូលេ យថាវុត្តក្ខណេ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស បដិលាភេន សហ។ **សច្ឆិកា បញ្ញត្តី**តិ អរហត្តផលសច្ឆិកិរិយាយ, សព្ពធម្មសច្ឆិកិរិយាយ វា ជាតា បញ្ញត្តិ។ **យទិទំ ពុទ្ធោ**តិ យា អយំ ពុទ្ធោតិ បញ្ញត្តិ, អយំ ព្យញ្ជនតោ ពុទ្ធវិភាវនា។

“យថា ពុទ្ធេន ទេសិតា”តិគាថាបាទស្ស បន ឥមិនា បទភាជនីយេ វុត្តត្ថេន អយំ សំសន្ទនា – អានាបានស្សតិយោ ច យថា ពុទ្ធេន ទេសិតា, យេន បការេន ទេសិតា។ យថាសទ្ទេន សង្គហិតា ទស យថត្ថា ច យថា ពុទ្ធេន ទេសិតា, យេន បការេន ទេសិតាតិ បការត្ថស្ស ច យថាសទ្ទស្ស, សភាវត្ថស្ស ច យថាសទ្ទស្ស សរូបេកសេសវសេន ឯកសេសំ កត្វា “យថា”តិ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ បទភាជនីយេ បនស្ស យថត្ថេសុ ឯកេកស្ស យោជនាវសេន “ទេសិតោ”តិ ឯកវចនំ កតំ។

“សោតិ គហដ្ឋោ វា ហោតិ បព្ពជិតោ វា”តិ វុត្តត្តា អាទិបទេបិ យស្ស គហដ្ឋស្ស វា បព្ពជិតស្ស វាតិ វុត្តមេវ ហោតិ។ លោកត្ថោ វុត្តោយេវ។ **បភាសេតី**តិ អត្តនោ ញាណស្ស បាកដំ ករោតីតិ អត្ថោ ។ **អភិសម្ពុទ្ធត្តា**តិ សាវកបារមិញាណេនបិ បដិវិទ្ធភាវេន។ **ឱភាសេតី**តិ កាមាវចរភូតំ លោកំ។ **ភាសេតី**តិ រូបាវចរភូតំ លោកំ។ **បភាសេតី**តិ អរូបាវចរភូតំ លោកំ។

អរិយញាណន្តិ អរហត្តមគ្គញាណំ។ **មហិកា មុត្តោ**តិ មហិកាយ មុត្តោ។ **មហិកា**តិ នីហារោ វុច្ចតិ។ មហិយា មុត្តោតិបិ បាឋោ។ **ធូមរជា មុត្តោ**តិ ធូមតោ ច រជតោ ច មុត្តោ។ **រាហុគហណា វិប្បមុត្តោ**តិ រាហុនោ ចន្ទស្ស អាសន្នុបក្កិលេសត្តា ទ្វីហិ ឧបសគ្គេហិ វិសេសេត្វា វុត្តំ។ **ភាសតេ** ឥតិ សឱភាសង្គេន។ **តបតេ** ឥតិ សតេជង្គេន។ **វិរោចតេ** ឥតិ រុចិរង្គេន។ **ឯវមេវ**ន្តិ ឯវំ ឯវំ។ យស្មា បន ចន្ទោបិ សយំ ភាសន្តោ តបន្តោ វិរោចន្តោ ឥមំ ឱកាសលោកំ ឱភាសេតិ, ភិក្ខុ ច បញ្ញាយ ភាសន្តោ តបន្តោ វិរោចន្តោ ឥមំ ខន្ធាទិលោកំ បញ្ញាយ ឱភាសេតិ, តស្មា ឧភយត្រាបិ “ភាសេតី”តិ អវត្វា “ភាសតេ” ឥច្ចេវ វុត្តំ។ ឯវញ្ហិ វុត្តេ ហេតុអត្ថោបិ វុត្តោ ហោតិ។ អតិវិសទតរាភស្សរិយោបមំ អគ្គហេត្វា កស្មា ចន្ទោបមា គហិតាតិ ចេ? សព្ពកិលេសបរិឡាហរូបសមេន សន្តស្ស ភិក្ខុនោ សន្តគុណយុត្តចន្ទោបមា អនុច្ឆវិកាតិ គហិតាតិ វេទិតព្ពំ។ ឯវំ អានាបានស្សតិភាវនាសិទ្ធិសាធកំ យោគាវចរំ ថុនិត្វា **ឥមានិ តេរស វោទានេ ញាណានី**តិ តានិ ញាណានិ និគមេត្វា ទស្សេតីតិ។

វោទានញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. សតោការិញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៦៣. សតោការិញាណនិទ្ទេសេ មាតិកាយំ **ឥធ ភិក្ខូ**តិ ឥមស្មិំ សាសនេ ភិក្ខុ។ អយញ្ហិ ឯត្ថ ឥធ-សទ្ទោ សព្ពប្បការអានាបានស្សតិសមាធិនិព្ពត្តកស្ស បុគ្គលស្ស សន្និស្សយភូតសាសនបរិទីបនោ, អញ្ញសាសនស្ស តថាភាវបដិសេធនោ ច។ វុត្តញ្ហេតំ – “ឥធេវ, ភិក្ខវេ, សមណោ…បេ… សុញ្ញា បរប្បវាទា សមណេភិ អញ្ញេហី”តិ (ម. និ. ១.១៣៩; អ. និ. ៤.២៤១)។

អរញ្ញគតោ វា រុក្ខមូលគតោ វា សុញ្ញាគារគតោ វាតិ ឥទមស្ស អានាបានស្សតិសមាធិ ភាវនានុរូបសេនាសនបរិគ្គហបរិទីបនំ។ ឥមស្ស ហិ ភិក្ខុនោ ទីឃរត្តំ រូបាទីសុ អារម្មណេសុ អនុវិសដំ ចិត្តំ អានាបានស្សតិសមាធិអារម្មណំ អភិរុហិតុំ ន ឥច្ឆតិ, កូដគោណយុត្តរថោ វិយ ឧប្បថមេវ ធាវតិ។ តស្មា សេយ្យថាបិ នាម គោបោ កូដធេនុយា សព្ពំ ខីរំ បិវិត្វា វឌ្ឍិតំ កូដវច្ឆំ ទមេតុកាមោ ធេនុតោ អបនេត្វា ឯកមន្តេ មហន្តំ ថម្ភំ និខណិត្វា តត្ថ យោត្តេន ពន្ធេយ្យ, អថស្ស សោ វច្ឆោ ឥតោ ចិតោ ច វិប្ផន្ទិត្វា បលាយិតុំ អសក្កោន្តោ តមេវ ថម្ភំ ឧបនិសីទេយ្យ វា ឧបនិបជ្ជេយ្យ វា, ឯវមេវ ឥមិនាបិ ភិក្ខុនា ទីឃរត្តំ រូបារម្មណាទិរសបានវឌ្ឍិតំ ទុដ្ឋចិត្តំ ទមេតុកាមេន រូបាទិអារម្មណតោ អបនេត្វា អរញ្ញំ វា រុក្ខមូលំ វា សុញ្ញាគារំ វា បវេសេត្វា តត្ថ អស្សាសបស្សាសថម្ភេ សតិយោត្តេន ពន្ធិតព្ពំ។ ឯវមស្ស តំ ចិត្តំ ឥតោ ចិតោ ច វិប្ផន្ទិត្វាបិ បុព្វេ អាចិណ្ណារម្មណំ អលភមានំ សតិយោត្តំ ឆិន្ទិត្វា បលាយិតុំ អសក្កោន្តំ តមេវារម្មណំ ឧបចារប្បនាវសេន ឧបនិសីទតិ ចេវ ឧបនិបជ្ជតិ ច។ តេនាហុ បោរាណា –

> “យថា ថម្ភេ និពន្ធេយ្យ, វច្ឆំ ទមំ នរោ ឥធ;
> ពន្ធេយ្យេវំ សកំ ចិត្តំ, សតិយារម្មណេ ទឡ្ហ”ន្តិ។ (វិសុទ្ធិ. ១.២១៧; បារា. អដ្ឋ. ២.១៦៥; ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៣៧៤; ម. និ. អដ្ឋ. ១.១០៧) –

ឯវមស្ស តំ សេនាសនំ ភាវនានុរូបំ ហោតិ។ អថ វា យស្មា ឥទំ កម្មដ្ឋានប្បភេទេ មុទ្ធភូតំ សព្ពពុទ្ធបច្ចេកពុទ្ធពុទ្ធសាវកានំ វិសេសាធិគមទិដ្ឋធម្មសុខវិហារបទដ្ឋានំ អានាបានស្សតិកម្មដ្ឋានំ ឥត្ថិបុរិសហត្ថិអស្សាទិសទ្ទសមាកុលំ គាមន្តំ អបរិច្ចជិត្វា ន សុករំ ភាវេតុំ សទ្ទកណ្ដកត្តា ឈានស្ស។ អគាមកេ បន អរញ្ញេ សុករំ យោគាវចរេន ឥទំ កម្មដ្ឋានំ បរិគ្គហេត្វា អានាបានចតុក្កជ្ឈានំ និព្ពត្តេត្វា តទេវ បាទកំ កត្វា សង្ខារេ សម្មសិត្វា អគ្គផលំ អរហត្តំ បាបុណិតុំ។ តស្មា តស្ស អនុរូបំ សេនាសនំ ឧបទិសន្តោ ភគវា “អរញ្ញគតោ វា”តិអាទិមាហ, តថេវ ថេរោ។

វត្ថុវិជ្ជាចរិយោ វិយ ហិ ភគវា, សោ យថា វត្ថុវិជ្ជាចរិយោ នគរភូមិំ បស្សិត្វា សុដ្ឋុ ឧបបរិក្ខិត្វា “ឯត្ថ នគរំ មាបេថា”តិ ឧបទិសតិ, សោត្ថិនា ច នគរេ និដ្ឋិតេ រាជកុលតោ មហាសក្ការំ លភតិ, ឯវមេវ យោគាវចរស្ស អនុរូបំ សេនាសនំ ឧបបរិក្ខិត្វា “ឯត្ថ កម្មដ្ឋានំ អនុយុញ្ជិតព្ព”ន្តិ ឧបទិសតិ, តតោ តត្ថ កម្មដ្ឋានមនុយុត្តេន យោគិនា កមេន អរហត្តេ បត្តេ “សម្មាសម្ពុទ្ធោ វត សោ ភគវា”តិ មហន្តំ សក្ការំ លភតិ។ អយំ បន ភិក្ខុ “ទីបិសទិសោ”តិ វុច្ចតិ។ យថា ហិ មហាទីបិរាជា អរញ្ញេ តិណគហនំ វា វនគហនំ វា បព្ពតគហនំ វា និស្សាយ និលីយិត្វា វនមហិសគោកណ្ណសូករាទយោ មិគេ គណ្ហាតិ, ឯវមេវ អយំ អរញ្ញាទីសុ កម្មដ្ឋានមនុយុញ្ជន្តោ ភិក្ខុ យថាក្កមេន សោតាបត្តិសកទាគាមិអនាគាមិអរហត្តមគ្គេ ចេវ អរិយផលានិ ច គណ្ហាតីតិ វេទិតព្ពោ។ តេនាហុ បោរាណា –

“យថាបិ ទីបិកោ នាម, និលីយិត្វា គណ្ហតេ មិគេ;
តថេវាយំ ពុទ្ធបុត្តោ, យុត្តយោគោ វិបស្សកោ;
អរញ្ញំ បវិសិត្វាន, គណ្ហាតិ ផលមុត្តម”ន្តិ។ (មិ. ប. ៦.១.៥);

តេនស្ស បរក្កមជវយោគ្គភូមិ អរញ្ញសេនាសនំ ទស្សេន្តោ “អរញ្ញគតោ វា”តិអាទិមាហ។

តត្ថ **អរញ្ញគតោ**តិ ឧបរិ វុត្តលក្ខណំ យំកិញ្ចិ បវិវេកសុខំ អរញ្ញំ គតោ។ **រុក្ខមូលគតោ**តិ រុក្ខសមីបំ គតោ។ **សុញ្ញាគារគតោ**តិ សុញ្ញំ វិវិត្តោកាសំ គតោ។ ឯត្ថ ច ឋបេត្វា អរញ្ញញ្ច រុក្ខមូលញ្ច អវសេសសត្តវិធសេនាសនំ គតោបិ “សុញ្ញាគារគតោ”តិ វត្តុំ វដ្ដតិ។ នវវិធញ្ហិ សេនាសនំ។ យថាហ – “សោ វិវិត្តំ សេនាសនំ ភជតិ អរញ្ញំ រុក្ខមូលំ បព្ពតំ កន្ទរំ គិរិគុហំ សុសានំ វនបត្ថំ អព្ភោកាសំ បលាលបុញ្ជ”ន្តិ (វិភ. ៥០៨)។ ឯវមស្ស ឧតុត្តយានុកូលំ ធាតុចរិយានុកូលញ្ច អានាបានស្សតិភាវនានុរូបំ សេនាសនំ ឧបទិសិត្វា អលីនានុទ្ធច្ចបក្ខិកំ សន្តមិរិយាបថំ ឧបទិសន្តោ **និសីទតី**តិ អាហ។ អថស្ស និសជ្ជាយ ទឡ្ហភាវំ អស្សាសបស្សាសានំ បវត្តនសមត្ថតំ អារម្មណបរិគ្គហូបាយញ្ច ទស្សេន្តោ **បល្លង្កំ អាភុជិត្វា**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **បល្លង្ក**ន្តិ សមន្តតោ ឩរុពទ្ធាសនំ។ **អាភុជិត្វា**តិ ពន្ធិត្វា។ **ឧជុំ កាយំ បណិធាយា**តិ ឧបរិមសរីរំ ឧជុកំ ឋបេត្វា អដ្ឋារស បិដ្ឋិកណ្ដកេ កោដិយា កោដឹ បដិបាទេត្វា។ ឯវញ្ហិ និសិន្នស្ស ចម្មមំសន្ហារូនិ ន បណមន្តិ។ អថស្ស យា តេសំ បណមនបច្ចយា ខណេ ខណេ វេទនា ឧប្បជ្ជេយ្យុំ, តា ន ឧប្បជ្ជន្តិ។ តាសុ អនុប្បជ្ជមានាសុ ចិត្តំ ឯកគ្គំ ហោតិ, កម្មដ្ឋានំ ន បរិបតតិ, វុឌ្ឍឹ ផាតឹ ឧបគច្ឆតិ។

បរិមុខំ សតឹ ឧបដ្ឋបេត្វាតិ កម្មដ្ឋានាភិមុខំ សតឹ ឋបយិត្វា។ **សោ សតោវ អស្សសតិ សតោ បស្សសតី**តិ សោ ភិក្ខុ ឯវំ និសីទិត្វា ឯវញ្ច សតឹ ឧបដ្ឋបេត្វា តំ សតឹ អវិជហន្តោ សតោ ឯវ អស្សសតិ សតោ បស្សសតិ, សតោការី ហោតីតិ វុត្តំ ហោតិ។

ឥទានិ យេហិ បការេហិ សតោការី ហោតិ, តេ បការេ ទស្សេតុំ **ទីឃំ វា អស្សសន្តោ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ទីឃំ វា អស្សសន្តោ**តិ ទីឃំ វា អស្សាសំ បវត្តយន្តោ។ តថា **រស្សំ**។ យា បន នេសំ ទីឃរស្សតា, សា កាលវសេន វេទិតព្ពា។ កទាចិ ហិ មនុស្សា ហត្ថិអហិអាទយោ វិយ កាលវសេន ទីឃំ អស្សសន្តិ ច បស្សសន្តិ ច, កទាចិ សុនខសសាទយោ វិយ រស្សំ។ អញ្ញថា ហិ ចុណ្ណវិចុណ្ណា អស្សាសបស្សាសា ទីឃរស្សា នាម ន ហោន្តិ ។ តស្មា តេ ទីឃំ កាលំ បវិសន្តា ច និក្ខមន្តា ច ទីឃា, រស្សំ កាលំ បវិសន្តា ច និក្ខមន្តា ច រស្សាតិ វេទិតព្ពា។ តត្រាយំ ភិក្ខុ ឧបរិ វុត្តេហិ នវហាការេហិ ទីឃំ អស្សសន្តោ ច បស្សសន្តោ ច **ទីឃំ អស្សសាមិ, បស្សសាមីតិ បជានាតិ**, តថា **រស្សំ**។

ឯវំ បជានតោ ច –

“ទីឃោ រស្សោ ច អស្សាសោ, បស្សាសោបិ ច តាទិសោ;
ចត្តារោ វណ្ណា វត្តន្តិ, នាសិកគ្គេវ ភិក្ខុនោ”តិ។ (វិសុទ្ធិ. ១.២១៩; បារា. អដ្ឋ. ២.១៦៥);

នវន្នញ្ចស្ស អាការានំ ឯកេនាការេន កាយានុបស្សនាសតិបដ្ឋានភាវនា សម្បជ្ជតីតិ វេទិតព្ពា។ **សព្ពកាយបដិសំវេទី អស្សសិស្សាមីតិ សិក្ខតិ។ សព្ពកាយបដិសំវេទី បស្សសិស្សាមីតិ សិក្ខតី**តិ សកលស្ស អស្សាសកាយស្សាទិមជ្ឈបរិយោសានំ វិទិតំ ករោន្តោ បាកដំ ករោន្តោ អស្សសិស្សាមីតិ សិក្ខតិ។ សកលស្ស បស្សាសកាយស្សាទិមជ្ឈបរិយោសានំ វិទិតំ ករោន្តោ បាកដំ ករោន្តោ បស្សសិស្សាមីតិ សិក្ខតិ។ ឯវំ វិទិតំ ករោន្តោ បាកដំ ករោន្តោ ញាណសម្បយុត្តចិត្តេន អស្សសតិ ចេវ បស្សសតិ ច។ តស្មា “អស្សសិស្សាមិ បស្សសិស្សាមីតិ សិក្ខតី”តិ វុច្ចតិ។ ឯកស្ស ហិ ភិក្ខុនោ ចុណ្ណវិចុណ្ណវិសដេ (វិសុទ្ធិ. ១.២១៩; បារា. ២.១៦៥) អស្សាសកាយេ, បស្សាសកាយេ វា អាទិ បាកដោ ហោតិ, ន មជ្ឈបរិយោសានំ។ សោ អាទិមេវ បរិគ្គហេតុំ សក្កោតិ, មជ្ឈបរិយោសានេ កិលមតិ។ ឯកស្ស មជ្ឈំ បាកដំ ហោតិ, ន អាទិបរិយោសានំ។ សោ មជ្ឈមេវ បរិគ្គហេតុំ សក្កោតិ, អាទិបរិយោសានេ កិលមតិ។ ឯកស្ស បរិយោសានំ បាកដំ ហោតិ, ន អាទិមជ្ឈំ។ សោ បរិយោសានំយេវ បរិគ្គហេតុំ សក្កោតិ, អាទិមជ្ឈេ កិលមតិ។ ឯកស្ស សព្ពំ បាកដំ ហោតិ, សោ សព្ពម្បិ បរិគ្គហេតុំ សក្កោតិ , ន កត្ថចិ កិលមតិ។ តាទិសេន ភវិតព្ពន្តិ ទស្សេន្តោ អាហ – “សព្ពកាយបដិសំវេទី”តិអាទិ។

តត្ថ **សិក្ខតី**តិ ឯវំ ឃដតិ វាយមតិ។ យោ វា តថាភូតស្ស សំវរោ, អយមេត្ថ អធិសីលសិក្ខា។ យោ តថាភូតស្ស សមាធិ, អយំ អធិចិត្តសិក្ខា។ យា តថាភូតស្ស បញ្ញា, អយំ អធិបញ្ញាសិក្ខាតិ ឥមា តិស្សោ សិក្ខាយោ តស្មឹ អារម្មណេ តាយ សតិយា តេន មនសិការេន សិក្ខតិ អាសេវតិ ភាវេតិ ពហុលីករោតីតិ ឯវមេត្ថ

អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ តត្ថ យស្មា បុរិមនយេន កេវលំ អស្សសិតព្ពំ បស្សសិតព្ពមេវ ច, ន អញ្ញំ កិញ្ចិ កាតព្ពំ, ឥតោ បដ្ឋាយ បន ញាណុប្បាទនាទីសុ យោគោ ករណីយោ។ តស្មា តត្ថ "អស្សសាមីតិ បជានាតិ បស្សសាមីតិ បជានាតិ"ច្ចេវ វត្តមានកាលវសេន បាឡឹ វត្វា ឥតោ បដ្ឋាយ កត្តព្ពស្ស ញាណុប្បាទនាទិនោ អា-ការស្ស ទស្សនត្ថំ "សព្ពកាយបដិសំវេទី អស្សសិស្សាមី"តិអាទិនា នយេន អនាគតកាលវសេន បាឡិ អារោបិតាតិ វេទិតព្ពា។

បស្សម្ភយំ កាយសង្ខារំ...បេ.... សិក្ខតីតិ ឱឡារិកំ អស្សាសបស្សាសសង្ខាតំ កាយសង្ខារំ បស្សម្ភេន្តោ បដិប្បស្សម្ភេន្តោ និរោធេន្តោ វូបសមេន្តោ អស្សសិស្សាមិ បស្សសិស្សាមីតិ សិក្ខតិ។

តត្រេវំ ឱឡារិកសុខុមតា ច បស្សទ្ធិ ច វេទិតព្ពា – ឥមស្ស ហិ ភិក្ខុនោ បុព្ពេ អបរិគ្គហិតកាលេ កាយោ ច ចិត្តញ្ច សទរថា ហោន្តិ ឱឡារិកា។ កាយចិត្តានំ ឱឡារិកត្តេ អវូបសន្តេ អស្សាសបស្សាសាបិ ឱឡារិកា ហោន្តិ, ពលវតរា ហុត្វា បវត្តន្តិ, នាសិកា នប្បហោតិ, មុខេន អស្សសន្តោបិ បស្សសន្តោបិ តិដ្ឋតិ។ យទា បនស្ស កាយោបិ ចិត្តម្បិ បរិគ្គហិតា ហោន្តិ, តទា តេ សន្តា ហោន្តិ វូបសន្តា។ តេសុ វូបសន្តេសុ អស្សាសបស្សាសា សុខុមា ហុត្វា បវត្តន្តិ, "អត្ថិ នុ ខោ, នត្ថី"តិ វិចេតព្ពាការប្បត្តា ហោន្តិ។ សេយ្យថាបិ បុរិសស្ស ធាវិត្វា បព្ពតា វា ឱរោហិត្វា មហាភារំ វា សីសតោ ឱរោបេត្វា ឋិតស្ស ឱឡារិកា អស្សាសបស្សាសា ហោន្តិ, នាសិកា នប្បហោតិ, មុខេន អស្សសន្តោបិ បស្សសន្តោបិ តិដ្ឋតិ។ យទា បនេស តំ បរិស្សមំ វិនោទេត្វា ន្ហត្វា ច បិវិត្វា ច អល្លសាដកំ ហទយេ កត្វា សីតាយ ឆាយាយ និបន្នោ ហោតិ, អថស្ស តេ អស្សាសបស្សាសា សុខុមា ហោន្តិ "អត្ថិ នុ ខោ, នត្ថី"តិ វិចេតព្ពាការប្បត្តា, ឯវមេវំ ឥមស្ស ភិក្ខុនោ អបរិគ្គហិតកាលេតិ វិត្ថារេតព្ពំ។ តថា ហិស្ស បុព្ពេ អបរិគ្គហិតកាលេ "ឱឡារិកោឡារិកេ កាយសង្ខារេ បស្សម្ភេមី"តិ អាភោគសមន្នាហារមនសិការោ នត្ថិ, បរិគ្គហិតកាលេ បន អត្ថិ។ តេនស្ស អបរិគ្គហិតកាលតោ បរិគ្គហិតកាលេ កាយសង្ខារោ សុខុមោ ហោតិ។ តេនាហុ បោរាណា –

> "សារទ្ធេ កាយេ ចិត្តេ ច, អធិមត្តំ បវត្តតិ;
> អសារទ្ធម្ហិ កាយម្ហិ, សុខុមំ សម្បវត្តតី"តិ។ (វិសុទ្ធិ. ១.២២០; បារា. អដ្ឋ. ២.១៦៥);

បរិគ្គហេបិ ឱឡារិកោ, បឋមជ្ឈានូបចារេ សុខុមោ។ តស្មិម្បិ ឱឡារិកោ, បឋមជ្ឈានេ សុខុមោ។ បឋមជ្ឈានេ ច ទុតិយជ្ឈានូបចារេ ច ឱឡារិកោ, ទុតិយជ្ឈានេ សុខុមោ។ ទុតិយជ្ឈានេ ច តតិយជ្ឈានូបចារេ ច ឱឡារិកោ, តតិយជ្ឈានេ សុខុមោ។ តតិយជ្ឈានេ ច ចតុត្ថជ្ឈានូបចារេ ច ឱឡារិកោ, ចតុត្ថជ្ឈានេ អតិសុខុមោ អប្បវត្តិមេវ បាបុណាតិ។ ឥទំ តាវ **ទីឃភាណកសំយុត្តភាណកានំ** មតំ។

មជ្ឈិមភាណកា បន "បឋមជ្ឈានេ ឱឡារិកោ, ទុតិយជ្ឈានូបចារេ សុខុមោ"តិ ឯវំ ហេដ្ឋិមហេដ្ឋិមជ្ឈានតោ ឧបរូបរិជ្ឈានូបចារេបិ សុខុមតរំ ឥច្ឆន្តិ។ សព្ពេសំយេវ បន មតេន អបរិគ្គហិតកាលេ បវត្តកាយសង្ខារោ បរិគ្គហិតកាលេ បដិប្បស្សម្ភតិ, បរិគ្គហិតកាលេ បវត្តកាយសង្ខារោ បឋមជ្ឈានូបចារេ...បេ.... ចតុត្ថជ្ឈានូបចារេ បវត្តកាយសង្ខារោ ចតុត្ថជ្ឈានេ បដិប្បស្សម្ភតិ។ អយំ តាវ សមថេ នយោ។

វិបស្សនាយំ បន អបរិគ្គហិតកាលេ បវត្តកាយសង្ខារោ ឱឡារិកោ, មហាភូតបរិគ្គហេ សុខុមោ។ សោបិ ឱឡារិកោ, ឧបាទារូបបរិគ្គហេ សុខុមោ។ សោបិ ឱឡារិកោ, សកលរូបបរិគ្គហេ សុខុមោ។ សោបិ ឱឡារិកោ, អរូបបរិគ្គហេ សុខុមោ។ សោបិ ឱឡារិកោ, រូបារូបបរិគ្គហេ សុខុមោ។ សោបិ ឱឡារិកោ, បច្ចយបរិគ្គហេ សុខុមោ។ សោបិ ឱឡារិកោ, សប្បច្ចយនាមរូបទស្សនេ សុខុមោ។ សោបិ ឱឡារិកោ, លក្ខណារម្មណិកវិបស្សនាយ សុខុមោ។ សោបិ ទុព្ពលវិបស្សនាយ ឱឡារិកោ, ពលវវិបស្សនាយ សុខុមោ។ តត្ថ បុព្ពេ វុត្តនយេនេវ បុរិមស្ស បុរិមស្ស បច្ឆិមេន បច្ឆិមេន បដិប្បស្សទ្ធិ វេទិតព្ពា។ ឯវមេត្ថ ឱឡារិកសុខុមតា បដិប្បស្សទ្ធិ ច វេទិតព្ពា។ អយំ តាវេត្ថ កាយានុបស្សនាវសេន វុត្តស្ស បឋមចតុក្កស្ស អនុបុព្ពបទវណ្ណនា។

យស្មា បនេត្ថ ឥទមេវ ចតុក្កំ អាទិកម្មិកស្ស កម្មដ្ឋានវសេន វុត្តំ, ឥតរានិ បន តីណិ ចតុក្កានិ ឯត្ថ បត្តជ្ឈានស្ស វេទនាចិត្តធម្មានុបស្សនាវសេន, តស្មា ឥមំ កម្មដ្ឋានំ ភាវេត្វា អានាបានចតុក្កជ្ឈានបទដ្ឋានាយ វិបស្សនាយ សហ បដិសម្ភិទាហិ អរហត្តំ បាបុណិតុកាមេន អាទិកម្មិកេន កុលបុត្តេន វិសុទ្ធិមគ្គេ វុត្តនយេន សីលបរិសោធនាទីនិ សព្ពកិច្ចានិ កត្វា សត្តង្គសមន្នាគតស្ស អាចរិយស្ស សន្តិកេ បញ្ចសន្ធិកំ កម្មដ្ឋានំ ឧគ្គហេតព្ពំ។ តត្រិមេ បញ្ច សន្ធយោ ឧគ្គហោ បរិបុច្ឆា ឧបដ្ឋានំ អប្បនា លក្ខណន្តិ។ តត្ថ **ឧគ្គហោ** នាម កម្មដ្ឋានស្ស ឧគ្គណ្ហនំ។ **បរិបុច្ឆា** នាម កម្មដ្ឋានស្ស បរិបុច្ឆនំ។ **ឧបដ្ឋានំ** នាម កម្មដ្ឋានស្ស ឧបដ្ឋានំ។ **អប្បនា** នាម កម្មដ្ឋានស្ស អប្បនា។ **លក្ខណំ** នាម កម្មដ្ឋានស្ស លក្ខណំ, "ឯវំ លក្ខណមិទំ កម្មដ្ឋាន"ន្តិ កម្មដ្ឋានសភាវូបធារណន្តិ វុត្តំ ហោតិ។

ឯវំ បញ្ចសន្ធិកំ កម្មដ្ឋានំ ឧគ្គណ្ហន្តោ អត្តនាបិ ន កិលមតិ, អាចរិយម្បិ ន វិហេសេតិ។ តស្មា ថោកំ ឧទ្ទិសាបេត្វា ពហុំ កាលំ សជ្ឈាយិត្វា ឯវំ បញ្ចសន្ធិកំ កម្មដ្ឋានំ ឧគ្គហេត្វា អាចរិយស្ស សន្តិកេ វា អញ្ញត្ថ វា អដ្ឋារស ទោសយុត្តេ វិហារេ វជ្ជេត្វា បញ្ចង្គសមន្នាគតេ សេនាសនេ វសន្តេន ឧបច្ឆិន្នខុទ្ទកបលិពោធេន កតភត្តកិច្ចេន ភត្តសម្មទំ បដិវិនោទេត្វា សុខនិសិន្នេន រតនត្តយគុណានុស្សរណេន ចិត្តំ សម្បហំសេត្វា អាចរិយុគ្គហតោ ឯកបទម្បិ អបរិហាបេន្តេន ឥទំ អានាបានស្សតិកម្មដ្ឋានំ មនសិ កាតព្ពំ។ តត្រាយំ មនសិការវិធិ –

> “គណនា អនុពន្ធនា, ផុសនា ឋបនា សល្លក្ខណា;
> វិវដ្ដនា បារិសុទ្ធិ, តេសញ្ច បដិបស្សនា”តិ។

តត្ថ **គណនា**តិ គណនាយេវ។ **អនុពន្ធនា**តិ អនុគមនា។ **ផុសនា**តិ ផុដ្ឋដ្ឋានំ។ **ឋបនា**តិ អប្បនា។ **សល្លក្ខណា**តិ វិបស្សនា។ **វិវដ្ដនា**តិ មគ្គោ។ **បារិសុទ្ធី**តិ ផលំ។ **តេសញ្ច បដិបស្សនា**តិ បច្ចវេក្ខណា។ តត្ថ ឥមិនា អាទិកម្មិកេន កុលបុត្តេន បឋមំ គណនាយ ឥទំ កម្មដ្ឋានំ មនសិ កាតព្ពំ។ គណេន្តេន បន បញ្ចន្នំ ហេដ្ឋា ន ឋបេតព្ពំ, ទសន្នំ ឧបរិ ន នេតព្ពំ, អន្តរា ខណ្ឌំ ន ទស្សេតព្ពំ។ បញ្ចន្នំ ហេដ្ឋា ឋបេន្តស្ស ហិ សម្ពាធេ ឱកាសេ ចិត្តុប្បាទោ វិប្ផន្ទតិ សម្ពាធេ វជេ សន្និរុទ្ធគោគណោ វិយ។ ទសន្នំ ឧបរិ នេន្តស្ស គណននិស្សិតោវ ចិត្តុប្បាទោ ហោតិ។ អន្តរា ខណ្ឌំ ទស្សេន្តស្ស “សិខាប្បត្តំ នុ ខោ មេ កម្មដ្ឋានំ, នោ”តិ ចិត្តំ វិកម្បតិ, តស្មា ឯតេ ទោសេ វជ្ជេត្វា គណេតព្ពំ។

គណេន្តេន ច បឋមំ ទន្ធគណនាយ **ធញ្ញមាបកគណនាយ** គណេតព្ពំ។ ធញ្ញមាបកោ ហិ នាឡឹ បូរេត្វា “ឯក”ន្តិ វត្វា ឱកិរតិ, បុន បូរេន្តោ កិញ្ចិ កចវរំ ទិស្វា ឆឌ្ឌេន្តោ “ឯកំ ឯក”ន្តិ វទតិ។ ឯសេវ នយោ ទ្វេ ទ្វេតិអាទីសុ។ ឯវមេវំ ឥមិនាបិ អស្សាសបស្សាសេសុ យោ ឧបដ្ឋាតិ, តំ គហេត្វា “ឯកំ ឯក”ន្តិអាទិ កត្វា យាវ “ទស ទសា”តិ បវត្តមានំ បវត្តមានំ ឧបលក្ខេត្វាវ គណេតព្ពំ។ តស្ស ឯវំ គណយតោ និក្ខមន្តា ច បវិសន្តា ច អស្សាសបស្សាសា បាកដា ហោន្តិ។

អថានេន តំ ទន្ធគណនំ ធញ្ញមាបកគណនំ បហាយ សីឃគណនាយ **គោបាលកគណនាយ** គណេតព្ពំ។ ឆេកោ ហិ គោបាលកោ សក្ខរាទយោ ឧច្ឆង្គេន គហេត្វា រជ្ជុទណ្ឌហត្ថោ បាតោវ វជំ គន្ត្វា គាវោ បិដ្ឋិយំ បហរិត្វា បលិឃត្ថម្ភមត្ថកេ និសិន្នោ ទ្វារំ បត្តំ បត្តំយេវ គាវំ “ឯកោ ទ្វេ”តិ សក្ខរំ ខិបិត្វា ខិបិត្វា គណេតិ។ តិយាមរត្តឹ សម្ពាធេ ឱកាសេ ទុក្ខំ វុត្ថគោគណោ និក្ខមន្តោ អញ្ញមញ្ញំ ឧបនិឃំសន្តោ វេគេន វេគេន បុញ្ជបុញ្ជោ ហុត្វា និក្ខមតិ។ សោ វេគេន វេគេន “តីណិ ចត្តារិ បញ្ច ទសា”តិ គណេតិយេវ, ឯវមស្សាបិ បុរិមនយេន គណយតោ អស្សាសបស្សាសា បាកដា ហុត្វា សីឃំ សីឃំ បុនប្បុនំ សញ្ចរន្តិ។ តតោ តេន “បុនប្បុនំ សញ្ចរន្តី”តិ ញត្វា អន្តោ ច ពហិ ច អគ្គហេត្វា ទ្វារប្បត្តំ ទ្វារប្បត្តំយេវ គហេត្វា “ឯកោ ទ្វេ តីណិ ចត្តារិ បញ្ច, ឯកោ ទ្វេ តីណិ ចត្តារិ បញ្ច ឆ, ឯកោ ទ្វេ តីណិ ចត្តារិ បញ្ច ឆ សត្ត...បេ.... អដ្ឋ នវ ទសា”តិ សីឃំ សីឃំ គណេតព្ពមេវ។ គណនាបដិពទ្ធេ ហិ កម្មដ្ឋានេ គណនពលេនេវ ចិត្តំ ឯកគ្គំ ហោតិ អរិត្តុបត្ថម្ភនវសេន ចណ្ឌសោតេ នាវាឋបនមិវ។

តស្សេវំ សីឃំ សីឃំ គណយតោ កម្មដ្ឋានំ និរន្តរំ បវត្តំ វិយ ហុត្វា ឧបដ្ឋាតិ។ អថ “និរន្តរំ បវត្តតី”តិ ញត្វា អន្តោ ច ពហិ ច វាតំ អបរិគ្គហេត្វា បុរិមនយេនេវ វេគេន វេគេន គណេតព្ពំ។ អន្តោបវិសនវាតេន ហិ សទ្ធឹ ចិត្តំ បវេសយតោ អព្ភន្តរំ វាតព្ភាហតំ មេទបូរិតំ វិយ ហោតិ។ ពហិនិក្ខមនវាតេន សទ្ធឹ ចិត្តំ នីហរតោ ពហិទ្ធា បុថុត្តារម្មណេ ចិត្តំ វិក្ខិបតិ។ ផុដ្ឋផុដ្ឋោកាសេ បន សតឹ ឋបេត្វា ភាវេន្តស្សេវ ភាវនា សម្បជ្ជតិ។ តេន វុត្តំ – “អន្តោ ច ពហិ ច វាតំ អបរិគ្គហេត្វា បុរិមនយេនេវ វេគេន វេគេន គណេតព្ព”ន្តិ។

កីវចិរំ បនេតំ គណេតព្ពន្តិ? យាវ វិនា គណនាយ អស្សាសបស្សាសារម្មណេ សតិ សន្តិដ្ឋតិ។ ពហិ វិសដវិតក្កវិច្ឆេទំ កត្វា អស្សាសបស្សាសារម្មណេ សតិ សណ្ឋាបនត្ថំយេវ ហិ គណនាតិ។

ឯវំ គណនាយ មនសិ កត្វា **អនុពន្ធនាយ** មនសិ កាតព្ពំ។ **អនុពន្ធនា** នាម គណនំ បដិសំហរិត្វា សតិយា និរន្តរំ អស្សាសបស្សាសានំ អនុគមនំ។ តញ្ច ខោ ន អាទិមជ្ឈបរិយោសានានុគមនវសេន។ អាទិមជ្ឈបរិយោសានានិ តស្សានុគមនេ អាទីនវា ច ហេដ្ឋា វុត្តាយេវ។

តស្មា អនុពន្ធនាយ មនសិករោន្តេន ន អាទិមជ្ឈបរិយោសានវសេន មនសិ កាតព្ពំ, អបិច ខោ **ផុសនាវសេន** ច **ឋបនាវសេន** ច មនសិ កាតព្ពំ។ គណនានុពន្ធនាវសេន វិយ ហិ ផុសនាឋបនាវសេន វិសុំ មនសិការោ នត្ថិ, ផុដ្ឋផុដ្ឋដ្ឋានេយេវ បន គណេន្តោ គណនាយ ច ផុសនាយ ច មនសិ ករោតិ, តត្ថេវ គណនំ

បដិសំហរិត្វា តេ សតិយា អនុពន្ធន្តោ, អប្បនាវសេន ច ចិត្តំ ឋបេន្តោ “អនុពន្ធនាយ ច ផុសនាយ ច ឋបនាយ ច មនសិ ករោតី”តិ វុច្ចតិ។ ស្វាយមត្ថោ **អដ្ឋកថាសុ** វុត្តបង្គុឡទោវារិកោបមាហិ ឥធេវ បាឡិយំ វុត្តកកចូបមាយ ច វេទិតព្ពោ។

តត្រាយំ **បង្គុឡោបមា** – សេយ្យថាបិ បង្គុឡោ ទោលាយ កីឡតំ មាតាបុត្តានំ ទោលំ ខិបិត្វា តត្ថេវ ទោលាថម្ភមូលេ និសិន្នោ កមេន អាគច្ឆន្តស្ស ច គច្ឆន្តស្ស ច ទោលាផលកស្ស ឧភោ កោដិយោ មជ្ឈញ្ច បស្សតិ, ន ច ឧភោកោដិមជ្ឈានំ ទស្សនត្ថំ ព្យាវដោ ហោតិ, ឯវមេវ ភិក្ខុ សតិវសេន ឧបនិពន្ធនត្ថម្ភមូលេ ឋត្វា អស្សាសបស្សាសទោលំ ខិបិត្វា តត្ថេវ និមិត្តេ សតិយា និសីទន្តោ កមេន អាគច្ឆន្តានញ្ច គច្ឆន្តានញ្ច ផុដ្ឋដ្ឋានេ អស្សាសបស្សាសានំ អាទិមជ្ឈបរិយោសានំ សតិយា អនុគច្ឆន្តោ តត្ថេវ (វិសុទ្ធិ. ១.២២៥) ចិត្តំ ឋបេត្វា បស្សតិ, ន ច តេសំ ទស្សនត្ថំ ព្យាវដោ ហោតិ។ អយំ បង្គុឡោបមា។

អយំ បន **ទោវារិកោបមា** – សេយ្យថាបិ ទោវារិកោ នគរស្ស អន្តោ ច ពហិ ច បុរិសេ “កោ ត្វំ, កុតោ វា អាគតោ, កុហឹ វា គច្ឆសិ, កិំ វា តេ ហត្ថេ”តិ ន វីមំសតិ។ ន ហិ តស្ស តេ ភារា, ទ្វារប្បត្តំ ទ្វារប្បត្តំយេវ បន វីមំសតិ, ឯវមេវ ឥមស្ស ភិក្ខុនោ អន្តោបវិដ្ឋវាតា ច ពហិនិក្ខន្តវាតា ច ន ភារា ហោន្តិ, ទ្វារប្បត្តា ទ្វារប្បត្តាយេវ ភារាតិ អយំ ទោវារិកោបមា។

កកចូបមា បន “និមិត្តំ អស្សាសបស្សាសា”តិអាទិនា (បដិ. ម. ១.១៥៩) នយេន ឥធ វុត្តាយេវ។ ឥធ បនស្ស អាគតាគតវសេន អមនសិការមត្តមេវ បយោជនន្តិ វេទិតព្ពំ។

ឥទំ កម្មដ្ឋានំ មនសិករោតោ កស្សចិ ន ចិរេនេវ និមិត្តញ្ច ឧប្បជ្ជតិ, អវសេសឈានង្គបដិមណ្ឌិតា អប្បនាសង្ខាតា ឋបនា ច សម្បជ្ជតិ។ កស្សចិ បន គណនាវសេនេវ មនសិការកាលតោ បភុតិ យថា សារទ្ធកាយស្ស មញ្ចេ វា បីឋេ វា និសីទតោ មញ្ចបីឋំ ឱនមតិ វិកូជតិ, បច្ចត្ថរណំ វលិំ គណ្ហាតិ, អសារទ្ធកាយស្ស បន និសីទតោ នេវ មញ្ចបីឋំ ឱនមតិ ន វិកូជតិ, ន បច្ចត្ថរណំ វលិំ គណ្ហាតិ, តូលបិចុបូរិតំ វិយ មញ្ចបីឋំ ហោតិ ។ កស្មា? យស្មា អសារទ្ធោ កាយោ លហុកោ ហោតិ, ឯវមេវ គណនាវសេន មនសិការកាលតោ បភុតិ អនុក្កមតោ ឱឡារិកអស្សាសបស្សាសនិរោធវសេន កាយទរថេ វូបសន្តេ កាយោបិ ចិត្តម្បិ លហុកំ ហោតិ, សរីរំ អាកាសេ លង្ឃនាការប្បត្តំ វិយ ហោតិ។

តស្ស ឱឡារិកេ អស្សាសបស្សាសេ និរុទ្ធេ សុខុមអស្សាសបស្សាសនិមិត្តារម្មណំ ចិត្តំ បវត្តតិ ។ តស្មិម្បិ និរុទ្ធេ អបរាបរំ តតោ សុខុមតរំ សុខុមតរំ អស្សាសបស្សាសនិមិត្តារម្មណំ បវត្តតិយេវ។ ស្វាយមត្ថោ ឧបរិ វុត្តកំសថាលោបមាយ វេទិតព្ពោ។

យថា ហិ អញ្ញានិ កម្មដ្ឋានានិ ឧបរូបរិ វិភូតានិ ហោន្តិ, ន តថា ឥទំ។ ឥទំ បន ឧបរូបរិ ភាវេន្តស្ស សុខុមត្តំ គច្ឆតិ, ឧបដ្ឋានម្បិ ន ឧបគច្ឆតិ។ ឯវំ អនុបដ្ឋហន្តេ បន តស្មិំ តេន ភិក្ខុនា “អាចរិយំ បុច្ឆិស្សាមី”តិ វា “នដ្ឋំ ទានិ មេ កម្មដ្ឋាន”ន្តិ វា ឧដ្ឋាយាសនា ន គន្តព្ពំ។ ឥរិយាបថំ វិកោបេត្វា គច្ឆតោ ហិ កម្មដ្ឋានំ នវនវមេវ ហោតិ។ តស្មា យថានិសិន្នេនេវ ទេសតោ អាហរិតព្ពំ។

តត្រាយំ អាហរណូបាយោ – តេន ភិក្ខុនា កម្មដ្ឋានស្ស អនុបដ្ឋានភាវំ ញត្វា ឥតិ បដិសញ្ចិក្ខិតព្ពំ “ឥមេ អស្សាសបស្សាសា នាម កត្ថ អត្ថិ, កត្ថ នត្ថិ។ កស្ស វា អត្ថិ, កស្ស វា នត្ថី”តិ។ អថេវំ បដិសញ្ចិក្ខតោ “ឥមេ អន្តោមាតុកុច្ឆិយំ នត្ថិ, ឧទកេ និមុគ្គានំ នត្ថិ, តថា អសញ្ញីភូតានំ មតានំ ចតុត្ថជ្ឈានសមាបន្នានំ រូបារូបភវសមង្គីនំ និរោធសមាបន្នាន”ន្តិ ញត្វា ឯវំ អត្តនាវ អត្តា បដិចោទេតព្ពោ “ននុ, ត្វំ បណ្ឌិត, នេវ មាតុកុច្ឆិគតោ, ន ឧទកេ និមុគ្គោ, ន អសញ្ញីភូតោ, ន មតោ, ន ចតុត្ថជ្ឈានសមាបន្នោ, ន រូបារូបភវសមង្គី, ន និរោធសមាបន្នោ។ អត្ថិយេវ តេ អស្សាសបស្សាសា, មន្ទបញ្ញតាយ បន បរិគ្គហេតុំ ន សក្កោសី”តិ។ អថានេន បកតិផុដ្ឋវសេន ចិត្តំ ឋបេត្វា មនសិការោ បវត្តេតព្ពោ។ ឥមេ ហិ ទីឃនាសិកស្ស នាសាបុដំ ឃដ្ដេន្តា បវត្តន្តិ, រស្សនាសិកស្ស ឧត្តរោដ្ឋំ។ តស្មានេន ឥមំ នាម ឋានំ ឃដ្ដេន្តីតិ និមិត្តំ ឋបេតព្ពំ។ ឥមមេវ ហិ អត្ថវសំ បដិច្ច វុត្តំ ភគវតា – “នាហំ, ភិក្ខវេ, មុដ្ឋស្សតិស្ស អសម្បជានស្ស អានាបានស្សតិភាវនំ វទាមី”តិ (ម. និ. ៣.១៤៩; សំ. និ. ៥.៩៩២)។ កិញ្ចាបិ ហិ យំកិញ្ចិ កម្មដ្ឋានំ សតស្ស សម្បជានស្សេវ សម្បជ្ជតិ, ឥតោ អញ្ញំ បន មនសិករោន្តស្ស បាកដំ ហោតិ។ ឥទំ បន អានាបានស្សតិកម្មដ្ឋានំ គរុកំ គរុកភាវនំ ពុទ្ធបច្ចេកពុទ្ធពុទ្ធបុត្តានំ មហាបុរិសានំយេវ មនសិការភូមិភូតំ, ន ចេវ ឥត្តរំ, ន ច ឥត្តរសត្តសមាសេវិតំ។ យថា យថា មនសិ ករីយតិ, តថា តថា សន្តញ្ចេវ ហោតិ សុខុមញ្ច។ តស្មា ឯត្ថ ពលវតី សតិ ច បញ្ញា ច ឥច្ឆិតព្ពា។

យថា ហិ មដ្ឋសាដកស្ស តុន្នករណកាលេ សូចិបិ សុខុមា ឥច្ឆិតព្ពា, សូចិបាសវេធនម្បិ តតោ សុខុមតរំ, ឯវមេវ មដ្ឋសាដកសទិសស្ស ឥមស្ស កម្មដ្ឋានស្ស ភាវនាកាលេ សូចិបដិភាគា សតិបិ សូចិបាសវេធនបដិភាគា តំសម្បយុត្តា បញ្ញាបិ ពលវតី ឥច្ឆិតព្ពា។ តាហិ ច បន សតិបញ្ញាហិ សមន្នាគតេន ភិក្ខុនា ន តេ អស្សាសបស្សាសា អញ្ញត្រ បកតិផុដ្ឋោកាសា បរិយេសិតព្ពា។

យថា ហិ កស្សកោ ខេត្តំ កសិត្វា ពលីពទ្ទេ មុញ្ចិត្វា គោចរមុខេ កត្វា ឆាយាយ និសិន្នោ វិស្សមេយ្យ, អថស្ស តេ ពលិពទ្ទា វេគេន អដវិំ បវិសេយ្យុំ។ យោ ហោតិ ឆេកោ កស្សកោ, សោ បុន តេ គហេត្វា យោជេតុកាមោ ន តេសំ អនុបទំ គន្ត្វា អដវិំ អាហិណ្ឌតិ។ អថ ខោ រស្មិញ្ច បតោទញ្ច គហេត្វា ឧជុកមេវ តេសំ និបាតនតិត្ថំ គន្ត្វា និសីទតិ វា និបជ្ជតិ វា។ អថ តេ គោណេ ទិវសភាគំ ចរិត្វា និបាតនតិត្ថំ ឱតរិត្វា ន្ហត្វា ច បិវិត្វា ច បច្ចុត្តរិត្វា ឋិតេ ទិស្វា រស្មិយា ពន្ធិត្វា បតោទេន វិជ្ឈន្តោ អានេត្វា យោជេត្វា បុន កម្មំ ករោតិ។ ឯវមេវំ តេន ភិក្ខុនា ន តេ អស្សាសបស្សាសា អញ្ញត្រ បកតិផុដ្ឋោកាសា បរិយេសិតព្ពា។ សតិរស្មឹ បន បញ្ញាបតោទញ្ច គហេត្វា បកតិផុដ្ឋោកាសេ ចិត្តំ ឋបេត្វា មនសិការោ បវត្តេតព្ពោ។ ឯវំ ហិស្ស មនសិករោតោ ន ចិរស្សេវ តេ ឧបដ្ឋហន្តិ និបាតនតិត្ថេ វិយ គោណា។ តតោ តេន សតិរស្មិយា ពន្ធិត្វា តស្មិំយេវ ឋានេ យោជេត្វា បញ្ញាបតោទេន វិជ្ឈន្តេន បុនប្បុនំ កម្មដ្ឋានំ អនុយុញ្ជិតព្ពំ។ តស្សេវមនុយុញ្ជតោ ន ចិរស្សេវ និមិត្តំ ឧបដ្ឋាតិ។ តំ បនេតំ ន សព្ពេសំ ឯកសទិសំ ហោតិ, អបិច ខោ កស្សចិ សុខសម្ផស្សំ ឧប្បាទយមានោ តូលបិចុ វិយ កប្បាសបិចុ វិយ វាតធារា វិយ ច ឧបដ្ឋាតីតិ ឯកច្ចេ អាហុ។

អយំ បន **អដ្ឋកថាសុ វិនិច្ឆយោ** – ឥទញ្ហិ កស្សចិ តារករូបំ វិយ មណិគុឡិកា វិយ មុត្តាគុឡិកា វិយ ច, កស្សចិ ខរសម្ផស្សំ ហុត្វា កប្បាសដ្ឋិ វិយ ទារុសារសូចិ វិយ ច, កស្សចិ ទីឃបាមង្គសុត្តំ វិយ កុសុមទាមំ វិយ ធូមសិខា វិយ ច, កស្សចិ វិត្ថតំ មក្កដកសុត្តំ វិយ វលាហកបដលំ វិយ បទុមបុប្ផំ វិយ រថចក្កំ វិយ ចន្ទមណ្ឌលំ វិយ សូរិយមណ្ឌលំ វិយ ច ឧបដ្ឋាតិ, តញ្ច បនេតំ យថា សម្ពហុលេសុ ភិក្ខូសុ សុត្តន្តំ សជ្ឈាយិត្វា និសិន្នេសុ ឯកេន ភិក្ខុនា “តុម្ហាកំ កីទិសំ ហុត្វា ឥទំ សុត្តំ ឧបដ្ឋាតី”តិ វុត្តេ ឯកោ “មយ្ហំ មហតី បព្ពតេយ្យា នទី វិយ ហុត្វា ឧបដ្ឋាតី”តិ អាហ។ អបរោ “មយ្ហំ ឯកា វនរាជិ វិយ”។ អញ្ញោ “មយ្ហំ ឯកោ សីតច្ឆាយោ សាខាសម្បន្នោ ផលភារភរិតោ រុក្ខោ វិយា”តិ។ តេសញ្ហិ តំ ឯកមេវ សុត្តំ សញ្ញានានតាយ នានតោ ឧបដ្ឋាតិ។ ឯវំ ឯកមេវ កម្មដ្ឋានំ សញ្ញានានតាយ នានតោ ឧបដ្ឋាតិ។ សញ្ញជញ្ហិ ឯតំ សញ្ញានិទានំ សញ្ញាបភវំ, តស្មា សញ្ញានានតាយ នានតោ ឧបដ្ឋាតីតិ វេទិតព្ពំ។

ឯវំ ឧបដ្ឋិតេ បន និមិត្តេ តេន ភិក្ខុនា អាចរិយស្ស សន្តិកំ គន្ត្វា អារោចេតព្ពំ “មយ្ហំ, ភន្តេ, ឯវរូបំ នាម ឧបដ្ឋាតី”តិ។ អាចរិយេន បន “និមិត្តមិទំ, អាវុសោ, កម្មដ្ឋានំ បុនប្បុនំ មនសិ ករោហិ សប្បុរិសា”តិ វត្តព្ពោ។ អថានេន និមិត្តេយេវ ចិត្តំ ឋបេតព្ពំ។ ឯវមស្សាយំ ឥតោ បភុតិ ឋបនាវសេន ភាវនា ហោតិ។ វុត្តញ្ហេតំ បោរាណេហិ –

> “និមិត្តេ ឋបយំ ចិត្តំ, នានាការំ វិភាវយំ;
> ធីរោ អស្សាសបស្សាសេ, សកំ ចិត្តំ និពន្ធតី”តិ។ (បារា. អដ្ឋ. ២.១៦៥; វិសុទ្ធិ. ១.២៣២);

តស្សេវំ និមិត្តុបដ្ឋានតោ បភុតិ នីវរណានិ វិក្ខម្ភិតានេវ ហោន្តិ, កិលេសា សន្និសិន្នាវ, ចិត្តំ ឧបចារសមាធិនា សមាហិតមេវ។ អថានេន តំ និមិត្តំ នេវ វណ្ណតោ មនសិ កាតព្ពំ, ន លក្ខណតោ បច្ចវេក្ខិតព្ពំ, អបិច ខោ ខត្តិយមហេសិយា ចក្កវត្តិគព្ភោ វិយ កស្សកេន សាលិយវគព្ភោ វិយ ច អាវាសាទីនិ សត្ត អសប្បាយានិ វជ្ជេត្វា តានេវ សត្ត សប្បាយានិ សេវន្តេន សាធុកំ រក្ខិតព្ពំ, អថ នំ ឯវំ រក្ខិត្វា បុនប្បុនំ មនសិការវសេន វុទ្ធិំ វិរូឡ្ហិំ គមយិត្វា ទសវិធំ អប្បនាកោសល្លំ សម្បាទេតព្ពំ, វីរិយសមតា យោជេតព្ពា។ តស្សេវំ ឃដេន្តស្ស វិសុទ្ធិមគ្គេ វុត្តានុក្កមេន តស្មិំ និមិត្តេ ចតុក្កបញ្ចកជ្ឈានានិ និព្ពត្តន្តិ។ ឯវំ និព្ពត្តចតុក្កបញ្ចកជ្ឈានោ បនេត្ថ ភិក្ខុ សល្លក្ខណាវិវដ្ដនាវសេន កម្មដ្ឋានំ វឌ្ឍេត្វា បារិសុទ្ធឹ បត្តុកាមោ តទេវ ឈានំ បញ្ចហាការេហិ វសិប្បត្តំ បគុណំ កត្វា នាមរូបំ វវត្ថបេត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេតិ។ កថំ? សោ ហិ សមាបត្តិតោ វុដ្ឋាយ អស្សាសបស្សាសានំ សមុទយោ ករជកាយោ ច ចិត្តញ្ចាតិ បស្សតិ។ យថា ហិ កម្មារគគ្គរិយា ធមមានាយ ភស្តញ្ច បុរិសស្ស ច តជ្ជំ វាយាមំ បដិច្ច វាតោ សញ្ចរតិ, ឯវមេវំ កាយញ្ច ចិត្តញ្ច បដិច្ច អស្សាសបស្សាសាតិ។ តតោ អស្សាសបស្សាសេ ច កាយញ្ច រូបន្តិ, ចិត្តញ្ច តំសម្បយុត្តេ ច ធម្មេ អរូបន្តិ វវត្ថបេតិ។

ឯវំ នាមរូបំ វវត្ថបេត្វា តស្ស បច្ចយំ បរិយេសតិ, បរិយេសន្តោ ច តំ ទិស្វា តីសុបិ អទ្ធាសុ នាមរូបស្ស បវត្តិំ អារព្ភ កង្ខំ វិតរតិ, វិតិណ្ណកង្ខោ កលាបសម្មសនវសេន “អនិច្ចំ ទុក្ខមនត្តា”តិ តិលក្ខណំ អារោបេត្វា ឧទយព្ពយានុបស្សនាយ បុព្ពភាគេ ឧប្បន្នេ ឱភាសាទយោ ទស វិបស្សនុបក្កិលេសេ បហាយ ឧបក្កិលេសវិមុត្តំ

ឧទយព្ពយានុបស្សនាញាណំ “មគ្គោ”តិ វវត្ថបេត្វា ឧទយំ បហាយ ភង្គានុបស្សនំ បត្វា និរន្តរំ ភង្គានុបស្សនេន ភយតោ ឧបដ្ឋិតេសុ សព្ពសង្ខារេសុ និព្ពិន្ទន្តោ វិរជ្ជន្តោ វិមុច្ចន្តោ យថាក្កមេន ចត្តារោ អរិយមគ្គេ បាបុណិត្វា អរហត្តផលេ បតិដ្ឋាយ ឯកូនវីសតិភេទស្ស បច្ចវេក្ខណាញាណស្ស បរិយន្តំ បត្តោ សទេវកស្ស លោកស្ស អគ្គទក្ខិណេយ្យោ ហោតិ។ ឯត្តាវតា ចស្ស គណនំ អាទឹ កត្វា វិបស្សនាបរិយោសានា អានាបានស្សតិសមាធិភាវនា សមត្តា ហោតីតិ។ អយំ សព្ពាការតោ បឋមចតុក្កវណ្ណនា។

ឥតរេសុ បន តីសុ ចតុក្កេសុ យស្មា វិសុំ កម្មដ្ឋានភាវនានយោ នាម នត្ថិ, តស្មា អនុបទវណ្ណនានយេនេវ តេសំ ឯវមត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **បីតិបដិសំវេទី**តិ បីតឹ បដិសំវិទិតំ ករោន្តោ បាកដំ ករោន្តោ អស្សសិស្សាមិ បស្សសិស្សាមីតិ សិក្ខតិ។ តត្ថ ទ្វីហាការេហិ បីតិ បដិសំវិទិតា ហោតិ អារម្មណតោ ច អសម្មោហតោ ច។

កថំ **អារម្មណតោ** បីតិ បដិសំវិទិតា ហោតិ? សប្បីតិកេ ទ្វេ ឈានេ សមាបជ្ជតិ, តស្ស សមាបត្តិក្ខណេ ឈានបដិលាភេន អារម្មណតោ បីតិ បដិសំវិទិតា ហោតិ អារម្មណស្ស បដិសំវិទិតត្តា។

កថំ **អសម្មោហតោ**? សប្បីតិកេ ទ្វេ ឈានេ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ ឈានសម្បយុត្តំ បីតឹ ខយតោ វយតោ សម្មសតិ, តស្ស វិបស្សនាក្ខណេ លក្ខណបដិវេធេន អសម្មោហតោ បីតិ បដិសំវិទិតា ហោតិ។ ឯតេនេវ នយេន អវសេសបទានិបិ អត្ថតោ វេទិតព្ពានិ។ ឥទំ បនេត្ថ វិសេសមត្តំ – តិណ្ណំ ឈានានំ វសេន សុខបដិសំវិទិតា ហោតិ។ ចតុន្នម្បិ ឈានានំ វសេន ចិត្តសង្ខារបដិសំវិទិតា វេទិតព្ពា។ **ចិត្តសង្ខារោ**តិ វេទនាសញ្ញាក្ខន្ធា។ **បស្សម្ភយំ ចិត្តសង្ខារ**ន្តិ ឱឡារិកំ ឱឡារិកំ ចិត្តសង្ខារំ បស្សម្ភេន្តោ, និរោធេន្តោតិ អត្ថោ។ សោ វិត្ថារតោ កាយសង្ខារេ វុត្តនយេន វេទិតព្ពោ។ អបិចេត្ថ **បីតិ**បទេ បីតិសីសេន វេទនា វុត្តា, **សុខ**បទេ សរូបេនេវ វេទនា។ ទ្វីសុ ចិត្តសង្ខារបទេសុ “សញ្ញា ច វេទនា ច ចេតសិកា, ឯតេ ធម្មា ចិត្តបដិពទ្ធា ចិត្តសង្ខារា”តិ (បដិ. ម. ១.១៧៤; ម. និ. ១.៤៦៣) វចនតោ សញ្ញាសម្បយុត្តា វេទនាតិ ឯវំ វេទនានុបស្សនានយេន ឥទំ ចតុក្កំ ភាសិតន្តិ វេទិតព្ពំ។

តតិយចតុក្កេបិ ចតុន្នំ ឈានានំ វសេន ចិត្តបដិសំវិទិតា វេទិតព្ពា។ **អភិប្បមោទយំ ចិត្ត**ន្តិ ចិត្តំ មោទេន្តោ បមោទេន្តោ ហាសេន្តោ បហាសេន្តោ អស្សសិស្សាមិ បស្សសិស្សាមីតិ សិក្ខតិ។ តត្ថ ទ្វីហាការេហិ អភិប្បមោទោ ហោតិ សមាធិវសេន ច វិបស្សនាវសេន ច។

កថំ **សមាធិវសេន**? សប្បីតិកេ ទ្វេ ឈានេ សមាបជ្ជតិ, សោ សមាបត្តិក្ខណេ សម្បយុត្តាយ បីតិយា ចិត្តំ អាមោទេតិ បមោទេតិ។ កថំ **វិបស្សនាវសេន**? សប្បីតិកេ ទ្វេ ឈានេ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ ឈានសម្បយុត្តំ បីតឹ ខយតោ វយតោ សម្មសតិ។ ឯវំ វិបស្សនាក្ខណេ ឈានសម្បយុត្តំ បីតឹ អារម្មណំ កត្វា ចិត្តំ អាមោទេតិ បមោទេតិ។ ឯវំ បដិបន្នោ “អភិប្បមោទយំ ចិត្តំ អស្សសិស្សាមិ បស្សសិស្សាមីតិ សិក្ខតី”តិ វុច្ចតិ។

សមាទហំ ចិត្តន្តិ បឋមជ្ឈានាទិវសេន អារម្មណេ ចិត្តំ សមំ អាទហន្តោ សមំ ឋបេន្តោ, តានិ វា បន ឈានានិ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ ឈានសម្បយុត្តំ ចិត្តំ ខយតោ វយតោ សម្មសតោ វិបស្សនាក្ខណេ លក្ខណបដិវេធេន ឧប្បជ្ជតិ ខណិកចិត្តេកគ្គតា, ឯវំ ឧប្បន្នាយ ខណិកចិត្តេកគ្គតាយ វសេនបិ អារម្មណេ ចិត្តំ សមំ អាទហន្តោ សមំ ឋបេន្តោ “សមាទហំ ចិត្តំ អស្សសិស្សាមិ បស្សសិស្សាមីតិ សិក្ខតី”តិ វុច្ចតិ។

វិមោចយំ ចិត្តន្តិ បឋមជ្ឈានេន នីវរណេហិ ចិត្តំ មោចេន្តោ វិមោចេន្តោ, ទុតិយេន វិតក្កវិចារេហិ, តតិយេន បីតិយា, ចតុត្ថេន សុខទុក្ខេហិ ចិត្តំ មោចេន្តោ វិមោចេន្តោ, តានិ វា បន ឈានានិ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ ឈានសម្បយុត្តំ ចិត្តំ ខយតោ វយតោ សម្មសតិ។ សោ វិបស្សនាក្ខណេ អនិច្ចានុបស្សនាយ និច្ចសញ្ញាតោ ចិត្តំ មោចេន្តោ វិមោចេន្តោ, ទុក្ខានុបស្សនាយ សុខសញ្ញាតោ, អនត្តានុបស្សនាយ អត្តសញ្ញាតោ, និព្ពិទានុបស្សនាយ នន្ទិតោ, វិរាគានុបស្សនាយ រាគតោ, និរោធានុបស្សនាយ សមុទយតោ, បដិនិស្សគ្គានុបស្សនាយ អាទានតោ ចិត្តំ មោចេន្តោ វិមោចេន្តោ អស្សសតិ ចេវ បស្សសតិ ច។ តេន វុច្ចតិ – “វិមោចយំ ចិត្តំ អស្សសិស្សាមិ បស្សសិស្សាមីតិ សិក្ខតី”តិ។ ឯវំ ចិត្តានុបស្សនាវសេន ឥទំ ចតុក្កំ ភាសិតន្តិ វេទិតព្ពំ។

ចតុត្ថចតុក្កេ បន **អនិច្ចានុបស្សី**តិ ឯត្ថ តាវ អនិច្ចំ វេទិតព្ពំ, អនិច្ចតា វេទិតព្ពា, អនិច្ចានុបស្សនា វេទិតព្ពា, អនិច្ចានុបស្សី វេទិតព្ពោ។ តត្ថ **អនិច្ច**ន្តិ បញ្ចក្ខន្ធា។ កស្មា? ឧប្បាទវយញ្ញថត្តភាវា។ **អនិច្ចតា**តិ តេសំយេវ ឧប្បាទវយញ្ញថត្តំ, ហុត្វា អភាវោ វា, និព្ពត្តានំ តេនេវាការេន អដ្ឋត្វា ខណភង្គេន ភេទោតិ អត្ថោ។ **អនិច្ចានុបស្សនា**តិ តស្សា អនិច្ចតាយ វសេន រូបាទីសុ “អនិច្ច”ន្តិ អនុបស្សនា។ **អនិច្ចានុបស្សី**តិ តាយ

អនុបស្សនាយ សមន្នាគតោ។ តស្មា ឯវំភូតោ អស្សសន្តោ ច បស្សសន្តោ ច ឥធ “អនិច្ចានុបស្សី អស្សសិស្សាមិ បស្សសិស្សាមីតិ សិក្ខតី”តិ វេទិតព្ពោ។

វិរាគានុបស្សីតិ ឯត្ថ បន ទ្វេ វិរាគា ខយវិរាគោ ច អច្ចន្តវិរាគោ ច។ តត្ថ **ខយវិរាគោ**តិ សង្ខារានំ ខណភង្គោ។ **អច្ចន្តវិរាគោ**តិ និព្ពានំ។ **វិរាគានុបស្សនា**តិ តទុភយទស្សនវសេន បវត្តា វិបស្សនា ច មគ្គោ ច។ តាយ ទុវិធាយបិ អនុបស្សនាយ សមន្នាគតោ ហុត្វា អស្សសន្តោ ច បស្សសន្តោ ច “វិរាគានុបស្សី អស្សសិស្សាមិ បស្សសិស្សាមីតិ សិក្ខតី”តិ វេទិតព្ពោ។ **និរោធានុបស្សី**បទេបិ ឯសេវ នយោ។

បដិនិស្សគ្គានុបស្សីតិ ឯត្ថាបិ ទ្វេ បដិនិស្សគ្គា បរិច្ចាគបដិនិស្សគ្គោ ច បក្ខន្ទនបដិនិស្សគ្គោ ច។ បដិនិស្សគ្គោយេវ អនុបស្សនា បដិនិស្សគ្គានុបស្សនា, វិបស្សនាមគ្គានមេតំ អធិវចនំ។ **វិបស្សនា**តិ តទង្គវសេន សទ្ធិំ ខន្ធាភិសង្ខារេហិ កិលេសេ បរិច្ចជតិ, សង្ខតទោសទស្សនេន ច តព្ពិបរីតេ និព្ពានេ តន្និន្នតាយ បក្ខន្ទតីតិ **បរិច្ចាគបដិនិស្សគ្គោ** ចេវ **បក្ខន្ទនបដិនិស្សគ្គោ** ចាតិ វុច្ចតិ។ **មគ្គោ** សមុច្ឆេទវសេន សទ្ធិំ ខន្ធាភិសង្ខារេហិ កិលេសេ បរិច្ចជតិ, អារម្មណករណេន ច និព្ពានេ បក្ខន្ទតីតិ **បរិច្ចាគបដិនិស្សគ្គោ** ចេវ **បក្ខន្ទនបដិនិស្សគ្គោ** ចាតិ វុច្ចតិ។ ឧភយម្បិ បន បុរិមបុរិមញាណានំ អនុអនុ បស្សនតោ អនុបស្សនាតិ វុច្ចតិ។ តាយ ទុវិធាយបិ បដិនិស្សគ្គានុបស្សនាយ សមន្នាគតោ ហុត្វា អស្សសន្តោ ច បស្សសន្តោ ច “បដិនិស្សគ្គានុបស្សី អស្សសិស្សាមិ បស្សសិស្សាមីតិ សិក្ខតី”តិ វេទិតព្ពោ។

ឯត្ថ ច “អនិច្ចានុបស្សី”តិ តរុណវិបស្សនាយ វសេន វុត្តំ, “វិរាគានុបស្សី”តិ តតោ ពលវតរាយ សង្ខារេសុ វិរជ្ជនសមត្ថាយ វិបស្សនាយ វសេន, “និរោធានុបស្សី”តិ តតោ ពលវតរាយ កិលេសនិរោធនសមត្ថាយ វិបស្សនាយ វសេន , “បដិនិស្សគ្គានុបស្សី”តិ មគ្គស្ស អាសន្នភូតាយ អតិតិក្ខាយ វិបស្សនាយ វសេន វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ យត្ថ បន មគ្គោបិ លព្ភតិ, សោ អភិន្នោយេវ។ ឯវមិទំ ចតុក្កំ សុទ្ធវិបស្សនាវសេន វុត្តំ, បុរិមានិ បន តីណិ សមថវិបស្សនាវសេនាតិ។

អានាបានស្សតិមាតិកាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៦៤. ឥទានិ យថានិក្ខិត្តំ មាតិកំ បដិបាដិយា ភាជេត្វា ទស្សេតុំ **ឥធាតិ ឥមិស្សា ទិដ្ឋិយា**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **ឥមិស្សា ទិដ្ឋិយា**តិអាទីហិ ទសហិ បទេហិ សិក្ខត្តយសង្ខាតំ សព្ពញ្ញុពុទ្ធសាសនមេវ កថិតំ។ តញ្ហិ ពុទ្ធេន ភគវតា ទិដ្ឋត្តា **ទិដ្ឋី**តិ វុច្ចតិ, តស្សេវ ខមនវសេន **ខន្តិ**, រុច្ចនវសេន **រុចិ**, គហណវសេន **អាទាយោ**, សភាវដ្ឋេន **ធម្មោ**, សិក្ខិតព្ពដ្ឋេន **វិនយោ**, តទុភយេនបិ **ធម្មវិនយោ**, បវុត្តវសេន **បាវចនំ**, សេដ្ឋចរិយដ្ឋេន **ព្រហ្មចរិយំ** , អនុសិដ្ឋិទានវសេន **សត្ថុសាសន**ន្តិ វុច្ចតិ។ តស្មា “ឥមិស្សា ទិដ្ឋិយា”តិអាទីសុ ឥមិស្សា ពុទ្ធទិដ្ឋិយា, ឥមិស្សា ពុទ្ធខន្តិយា, ឥមិស្សា ពុទ្ធរុចិយា, ឥមស្មិំ ពុទ្ធអាទាយេ, ឥមស្មិំ ពុទ្ធធម្មេ, ឥមស្មិំ ពុទ្ធវិនយេ, ឥមស្មិំ ពុទ្ធធម្មវិនយេ, ឥមស្មិំ ពុទ្ធបាវចនេ, ឥមស្មិំ ពុទ្ធព្រហ្មចរិយេ, ឥមស្មិំ ពុទ្ធសត្ថុសាសនេតិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អបិចេតំ សិក្ខត្តយសង្ខាតំ សកលំ បាវចនំ ភគវតា ទិដ្ឋត្តា សម្មាទិដ្ឋិបច្ចយត្តា សម្មាទិដ្ឋិបុព្ពង្គមត្តា ច ទិដ្ឋិ។ ភគវតោ ខមនវសេន ខន្តិ។ រុច្ចនវសេន រុចិ។ គហណវសេន អាទាយោ ។ អត្តនោ ការកំ អបាយេ អបតមានំ ធារេតីតិ ធម្មោ។ សោវ សំកិលេសបក្ខំ វិនេតីតិ វិនយោ។ ធម្មោ ច សោ វិនយោ ចាតិ ធម្មវិនយោ, កុសលធម្មេហិ វា អកុសលធម្មានំ ឯស វិនយោតិ ធម្មវិនយោ។ តេនេវ វុត្តំ – “យេ ច ខោ ត្វំ, គោតមិ, ធម្មេ ជានេយ្យាសិ ឥមេ ធម្មា វិរាគាយ សំវត្តន្តិ, នោ សរាគាយ…បេ.… ឯកំសេន, គោតមិ, ធារេយ្យាសិ ឯសោ ធម្មោ ឯសោ វិនយោ ឯតំ សត្ថុសាសន”ន្តិ (អ. និ. ៨.៥៣; ចូឡវ. ៤០៦)។ ធម្មេន វា វិនយោ, ន ទណ្ឌាទីហីតិ ធម្មវិនយោ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

> “ទណ្ឌេនេកេ ទមយន្តិ, អង្កុសេហិ កសាហិ ច;
> អទណ្ឌេន អសត្ថេន, នាគោ ទន្តោ មហេសិនា”តិ។ (ម. និ. ២.៣៥២; ចូឡវ. ៣៤២);

តថា “ធម្មេន នយមានានំ, កា ឧសូយា វិជានត”ន្តិ (មហាវ. ៦៣)។ ធម្មាយ វា វិនយោ ធម្មវិនយោ។ អនវជ្ជធម្មត្ថំ ហេស វិនយោ, ន ភវភោគាមិសត្ថំ។ តេនាហ ភគវា – “នយិទំ, ភិក្ខវេ, ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតិ ជនកុហនត្ថ”ន្តិ (ឥតិវុ. ៣៥; អ. និ. ៤.២៥) វិត្ថារោ។ បុណ្ណត្ថេរោបិ អាហ – “អនុបាទាបរិនិព្ពានត្ថំ ខោ, អាវុសោ, ភគវតិ ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតី”តិ (ម. និ. ១.២៥៩)។ វិសុទ្ធំ វា នយតីតិ វិនយោ, ធម្មតោ វិនយោ ធម្មវិនយោ។ សំសារធម្មតោ ហិ សោកាទិធម្មតោ វា ឯស វិសុទ្ធំ និព្ពានំ នយតិ, ធម្មស្ស វា វិនយោ, ន តិត្ថិយានន្តិ ធម្មវិនយោ។ ធម្មភូតោ ហិ ភគវា, តស្សេវ ឯស វិនយោ។ យស្មា វា ធម្មា ឯវ អភិញ្ញេយ្យា បរិញ្ញេយ្យា បហាតព្ពា ភាវេតព្ពា សច្ឆិកាតព្ពា ច, តស្មា ឯស ធម្មេសុ វិនយោ, ន សត្តេសុ ន ជីវេសុ ចាតិ ធម្មវិនយោ។

សាត្ថសព្យញ្ជនតាទីហិ អញ្ញេសំ វចនតោ បធានំ វចនន្តិ បវចនំ, បវចនមេវ បាវចនំ។ សព្ពចរិយាហិ វិសិដ្ឋចរិយភាវេន ព្រហ្មចរិយំ។ ទេវមនុស្សានំ សត្ថុភូតស្ស ភគវតោ សាសនន្តិ សត្ថុសាសនំ, សត្ថុភូតំ វា សាសនន្តិបិ សត្ថុសាសនំ។ “យោ វោ, អានន្ទ, មយា ធម្មោ ច វិនយោ ច ទេសិតោ បញ្ញត្តោ, សោ វោ មមច្ចយេន សត្ថា”តិ (ទី. និ. ២.២១៦) ហិ ធម្មវិនយោវ សត្ថាតិ វុត្តោ។ ឯវមេតេសំ បទានំ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ យស្មា បន ឥមស្មឹយេវ សាសនេ សព្ពាការអានាបានស្សតិសមាធិនិព្ពត្តកោ ភិក្ខុ វិជ្ជតិ, ន អញ្ញត្រ, តស្មា តត្ថ តត្ថ “ឥមិស្សា”តិ ច “ឥមស្មិ”ន្តិ ច អយំ និយមោ កតោតិ វេទិតព្ពោ។ អយំ “ឥធា”តិមាតិកាយ និទ្ទេសស្ស អត្ថោ។

បុថុជ្ជនកល្យាណកោ វាតិអាទិនា ច ភិក្ខុសទ្ទស្ស វចនត្ថំ អវត្វា ឥធាធិប្បេតភិក្ខុយេវ ទស្សិតោ។ តត្ថ បុថុជ្ជនោ ច សោ កិលេសានំ អសមុច្ឆិន្នត្តា, កល្យាណោ ច សីលាទិបដិបត្តិយុត្តត្តាតិ បុថុជ្ជនកល្យាណោ, បុថុជ្ជនកល្យាណោវ **បុថុជ្ជនកល្យាណកោ**។ អធិសីលាទីនិ សិក្ខតីតិ **សេក្ខោ**។ សោតាបន្នោ វា សកទាគាមី វា អនាគាមី វា។ អកុប្បោ ចលយិតុមសក្កុណេយ្យោ អរហត្តផលធម្មោ អស្សាតិ **អកុប្បធម្មោ**។ សោបិ ហិ ឥមំ សមាធឹ ភាវេតិ។

អរញ្ញនិទ្ទេសេ វិនយបរិយាយេន តាវ “ឋបេត្វា គាមញ្ច គាមូបចារញ្ច អវសេសំ អរញ្ញ”ន្តិ (បារា. ៩២) អាគតំ។ សុត្តន្តបរិយាយេន អារញ្ញកំ ភិក្ខុំ សន្ធាយ “អារញ្ញកំ នាម សេនាសនំ បញ្ចធនុសតិកំ បច្ឆិម”ន្តិ (បាចិ. ៥៧៣) អាគតំ។ វិនយសុត្តន្តា បន ឧភោបិ បរិយាយទេសនា នាម, អភិធម្មោ និប្បរិយាយទេសនាតិ អភិធម្មបរិយាយេន (វិភ. ៥២៩) អរញ្ញំ ទស្សេតុំ **និក្ខមិត្វា ពហិ ឥន្ទខីលា**តិ វុត្តំ, ឥន្ទខីលតោ ពហិ និក្ខមិត្វាតិ អត្ថោ។ និក្ខមិត្វា ពហិ ឥន្ទខីលន្តិបិ បាឋោ, ឥន្ទខីលំ អតិក្កមិត្វា ពហីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឥន្ទខីលោ**តិ ចេត្ថ គាមស្ស វា នគរស្ស វា ឧម្មារោ។

រុក្ខមូលនិទ្ទេសេ រុក្ខមូលស្ស បាកដត្តា តំ អវត្វាវ **យត្ថា**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **យត្ថា**តិ យស្មឹ រុក្ខមូលេ។ អាសន្តិ និសីទន្តិ ឯត្ថាតិ **អាសនំ។ បញ្ញត្ត**ន្តិ ឋបិតំ។ **មញ្ចោ វា**តិអាទីនិ អាសនស្ស បភេទវចនានិ។ មញ្ចោបិ ហិ និសជ្ជាយបិ ឱកាសត្តា ឥធ អាសនេសុ វុត្តោ។ សោ បន មសារកពុន្ទិកាពទ្ធកុឡីរបាទកអាហច្ចបាទកានំ អញ្ញតរោ។ **បីឋំ** តេសំ អញ្ញតរមេវ។ **ភិសី**តិ ឧណ្ណាភិសិចោឡភិសិវាកភិសិតិណភិសិបណ្ណភិសីនំ អញ្ញតរា។ **តដ្ដិកា**តិ តាលបណ្ណាទីហិ ចិនិត្វា កតា។ **ចម្មខណ្ឌោ**តិ និសជ្ជារហោ យោ កោចិ ចម្មខណ្ឌោ។ **តិណសន្ថារា**ទយោ តិណាទីនិ គុម្ពេត្វា កតា។ **តត្ថា**តិ តស្មឹ រុក្ខមូលេ។ **ចង្កមតិ វា**តិអាទីហិ រុក្ខមូលស្ស ចតុឥរិយាបថបវត្តនយោគ្យតា កថិតា។ “យត្ថា”តិអាទីហិ សព្ពបទេហិ រុក្ខមូលស្ស សន្ទច្ឆាយតា ជនវិវិត្តតា ច វុត្តា ហោតិ។ **កេនចី**តិ កេនចិ សមូហេន។ តំ សមូហំ ភិន្ទិត្វា វិត្ថារេន្តោ **គហដ្ឋេហិ វា បព្ពជិតេហិ វា**តិ អាហ។ **អនាកិណ្ណ**ន្តិ អសំកិណ្ណំ អសម្ពាធំ។ យស្ស សេនាសនស្ស សមន្តា គាវុតម្បិ អឌ្ឍយោជនម្បិ បព្ពតគហនំ វនគហនំ នទីគហនំ ហោតិ, ន កោចិ អវេលាយ ឧបសង្កមិតុំ សក្កោតិ, ឥទំ សន្តិកេបិ អនាកិណ្ណំ នាម។ យំ បន អឌ្ឍយោជនិកំ វា យោជនិកំ វា ហោតិ, ឥទំ ទូរតាយ ឯវ អនាកិណ្ណំ នាម។

វិហារោតិ អឌ្ឍយោគាទិមុត្តកោ អវសេសាវាសោ។ **អឌ្ឍយោគោ**តិ សុបណ្ណវង្កគេហំ។ **បាសាទោ**តិ ទ្វេ កណ្ណិកា គហេត្វា កតោ ទីឃបាសាទោ។ **ហម្មិយ**ន្តិ ឧបរិអាកាសតលេ បតិដ្ឋិតកូដាគារបាសាទោយេវ។ **គុហា**តិ ឥដ្ឋកាគុហា សិលាគុហា ទារុគុហា បំសុគុហាតិ ឯវញ្ហិ ខន្ធកដ្ឋកថាយំ (ចូឡវ. អដ្ឋ. ២៩៤) វុត្តំ។ វិភង្គដ្ឋកថាយំ បន **វិហារោ**តិ សមន្តា បរិហារបថំ អន្តោយេវ រត្តិដ្ឋានទិវាដ្ឋានានិ ច ទស្សេត្វា កតសេនាសនំ។ **គុហា**តិ ភូមិគុហា, យត្ថ រត្តិន្ទិវំ ទីបំ លទ្ធុំ វដ្ដតិ។ បព្ពតគុហា វា ភូមិគុហា វាតិ ឥទំ ទ្វយំ វិសេសេត្វា វុត្តំ។ មាតិកាយ សព្ពកាលសាធារណលក្ខណវសេន “និសីទតី”តិ វត្តមានវចនំ កតំ, ឥធ បន និសិន្នស្ស ភាវនារម្ភសព្ភាវតោ និសជ្ជារម្ភបរិយោសានទស្សនត្ថំ **និសិន្នោ**តិ និដ្ឋានវចនំ កតំ។ យស្មា បន ឧជុំ កាយំ បណិធាយ និសិន្នស្ស កាយោ ឧជុកោ ហោតិ, តស្មា ព្យញ្ជនេ អាទរំ អកត្វា អធិប្បេតមេវ ទស្សេន្តោ **ឧជុកោ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឋិតោ សុបណិហិតោ**តិ ឧជុកំ បណិហិតត្តា ឧជុកោ ហុត្វា ឋិតោ, ន សយមេវាតិ អត្ថោ។ **បរិគ្គហដ្ឋោ**តិ បរិគ្គហិតដ្ឋោ។ កឹ បរិគ្គហិតំ? និយ្យានំ។ កឹ និយ្យានំ? អានាបានស្សតិសមាធិយេវ យាវ អរហត្តមគ្គា និយ្យានំ។ តេនាហ**និយ្យានដ្ឋោ**តិ មុខសទ្ទស្ស ជេដ្ឋកត្ថវសេន សំសារតោ និយ្យានដ្ឋោ វុត្តោ។ **ឧបដ្ឋានដ្ឋោ**តិ សភាវដ្ឋោយេវ។ សព្ពេហិ បនេតេហិ បទេហិ បរិគ្គហិតនិយ្យានំ សតឹ កត្វាតិ អត្ថោ វុត្តោ ហោតិ។ កេចិ បន “បរិគ្គហដ្ឋោតិ សតិយា បរិគ្គហដ្ឋោ, និយ្យានដ្ឋោតិ អស្សាសបស្សាសានំ បវិសននិក្ខមនទ្វារដ្ឋោ”តិ វណ្ណយន្តិ។ បរិគ្គហិតអស្សាសបស្សាសនិយ្យានំ សតឹ ឧបដ្ឋបេត្វាតិ វុត្តំ ហោតិ។

១៦៥. ពាត្តឹសាយ អាការេហីតិ តាសុ តាសុ អវត្ថាសុ យថាក្កមេន លព្ភមានានំ អនវសេសបរិយាទានវសេន វុត្តំ។ **ទីឃំ អស្សាសវសេនា**តិ មាតិកាយ “ទីឃ”ន្តិវុត្តអស្សាសវសេន។ ឯវំ សេសេសុ។ **ឯកគ្គត**ន្តិ

ឯកគ្គភាវំ។ **អវិក្ខេប**ន្តិ អវិក្ខិបនំ។ ឯកគ្គតា ឯវ ហិ នានារម្មណេសុ ចិត្តស្ស អវិក្ខិបនតោ អវិក្ខេបោតិ វុច្ចតិ។ **បជានតោ**តិ អសម្មោហវសេន បជានន្តស្ស, វិន្ទន្តស្សាតិ វា អត្ថោ។ “អវិក្ខេបោ មេ បដិលទ្ធោ”តិ អារម្មណករណវសេន បជានន្តស្ស វា។ **តាយ សតិយា**តិ តាយ ឧបដ្ឋិតាយ សតិយា។ **តេន ញាណេនា**តិ តេន អវិក្ខេបជានននញាណេន។ **សតោ ការី ហោតី**តិ ឯត្ថ យស្មា ញាណសម្បយុត្តា ឯវ សតិ សតីតិ អធិប្បេតា, យថាហ – “សតិមា ហោតិ បរមេន សតិនេបក្កេន សមន្នាគតោ”តិ (វិភ. ៤៦៧)។ តស្មា “សតោ”តិ វចនេនេវ ញាណម្បិ គហិតមេវ ហោតិ។

១៦៦. **អទ្ធានសង្ខាតេ**តិ ទីឃសង្ខាតេ កាលេ។ ទីឃោ ហិ មគ្គោ អទ្ធានោតិ វុច្ចតិ។ អយម្បិ កាលោ ទីឃត្តា អទ្ធានោ វិយ អទ្ធានោតិ វុត្តោ។ “អស្សសតី”តិ ច “បស្សសតី”តិ ច អស្សាសញ្ច បស្សាសញ្ច វិសុំ វិសុំ វត្វាបិ ភាវនាយ និរន្តរប្បវត្តិទស្សនត្ថំ “អស្សសតិបិ បស្សសតិបី”តិ បុន សមាសេត្វា វុត្តំ។ **ឆន្ទោ ឧប្បជ្ជតី**តិ ភាវនាភិវុទ្ធិយា ភិយ្យោភាវាយ ឆន្ទោ ជាយតិ។ **សុខុមតរ**ន្តិ បស្សម្ភនសព្ភាវតោ វុត្តំ។ **បាមោជ្ជំ ឧប្បជ្ជតី**តិ ភាវនាបារិបូរិយា បីតិ ជាយតិ។ **អស្សាសបស្សាសាបិ ចិត្តំ វិវត្តតី**តិ អស្សាសបស្សាសេ និស្សាយ បដិភាគនិមិត្តេ ឧប្បជ្ជន្តេ បកតិអស្សាសបស្សាសតោ ចិត្តំ និវត្តតិ។ **ឧបេក្ខា សណ្ឋាតី**តិ តស្មិំ បដិភាគនិមិត្តេ ឧបចារប្បនាសមាធិបត្តិយា បុន សមាធានេ ព្យាបារាភាវតោ តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខា សណ្ឋាតិ នាម។ **នវហាការេហី**តិ ឯត្ថ ភាវនារម្ភតោ បភុតិ បុរេ ឆន្ទុប្បាទា “អស្សសតិបិ បស្សសតិបី”តិ វុត្តា តយោ អាការា, ឆន្ទុប្បាទតោ បភុតិ បុរេ បាមោជ្ជុប្បាទា តយោ, បាមោជ្ជុប្បាទតោ បភុតិ តយោតិ នវ អាការា។ **កាយោ**តិ ចុណ្ណវិចុណ្ណាបិ អស្សាសបស្សាសា សមូហដ្ឋេន កាយោ។ បកតិអស្សាសបកតិបស្សាសេ និស្សាយ ឧប្បន្ននិមិត្តម្បិ អស្សាសបស្សាសាតិ នាមំ លភតិ។ **ឧបដ្ឋានំ សតី**តិ តំ អារម្មណំ ឧបេច្ច តិដ្ឋតីតិ សតិ ឧបដ្ឋានំ នាម។ **អនុបស្សនា ញាណ**ន្តិ សមថវសេន និមិត្តកាយានុបស្សនា, វិបស្សនាវសេន នាមកាយរូបកាយានុបស្សនា ញាណន្តិ អត្ថោ។ **កាយោ ឧបដ្ឋាន**ន្តិ សោ កាយោ ឧបេច្ច តិដ្ឋតិ ឯត្ថ សតីតិ ឧបដ្ឋានំ នាម។ **នោ សតី**តិ សោ កាយោ សតិ នាម ន ហោតីតិ អត្ថោ។ **តាយ សតិយា**តិ ឥទានិ វុត្តាយ សតិយា។ **តេន ញាណេនា**តិ ឥទានេវ វុត្តេន ញាណេន។ **តំ កាយំ អនុបស្សតី**តិ សមថវិបស្សនាវសេន យថាវុត្តំ កាយំ អនុគន្ត្វា ឈានសម្បយុត្តញាណេន វា វិបស្សនាញាណេន វា បស្សតិ។

មាតិកាយ កាយាទីនំ បទានំ អភាវេបិ ឥមស្ស ចតុក្កស្ស កាយានុបស្សនាវសេន វុត្តត្តា ឥទានិ វត្តព្ពំ “កាយេ កាយានុបស្សនាសតិបដ្ឋានភាវនា”តិ វចនំ សន្ធាយ កាយបទនិទ្ទេសោ កតោ។ **កាយេ កាយានុបស្សនា**តិ ពហុវិធេ កាយេ តស្ស តស្ស កាយស្ស អនុបស្សនា។ អថ វា កាយេ កាយានុបស្សនា, ន អញ្ញធម្មានុបស្សនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ អនិច្ចទុក្ខានត្តាសុភភូតេ កាយេ ន និច្ចសុខត្តសុភានុបស្សនា, អថ ខោ អនិច្ចទុក្ខានត្តាសុភតោ កាយស្សេវ អនុបស្សនា។ អថ វា កាយេ អហន្តិ វា មមន្តិ វា ឥត្ថីតិ វា បុរិសោតិ វា គហេតព្ពស្ស កស្សចិ អននុបស្សនតោ តស្សេវ កាយមត្តស្ស អនុបស្សនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឧបរិ **វេទនាសុ វេទនានុបស្សនា**តិអាទីសុ តីសុបិ ឯសេវ នយោ។ សតិយេវ ឧបដ្ឋានំ សតិបដ្ឋានំ, កាយានុបស្សនាយ សម្បយុត្តំ សតិបដ្ឋានំ កាយានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ, តស្ស ភាវនា **កាយានុបស្សនាសតិបដ្ឋានភាវនា**។

១៦៧. **តំ កាយ**ន្តិ អនិទ្ទិដ្ឋេបិ នាមរូបកាយេ កាយសទ្ទេន តស្សាបិ សង្គហិតត្តា និទ្ទិដ្ឋំ វិយ កត្វា វុត្តំ។ អនិច្ចានុបស្សនាទយោ ហិ នាមរូបកាយេ ឯវ លព្ភន្តិ, ន និមិត្តកាយេ។ អនុបស្សនា ច ភាវនា ច វុត្តត្ថា ឯវ។ **ទីឃំ អស្សាសបស្សាសវសេនា**តិអាទិ អានាបានស្សតិភាវនាយ អានិសំសំ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ តស្សា ហិ សតិវេបុល្លតាញាណវេបុល្លតា ច អានិសំសោ។ តត្ថ **ចិត្តស្ស ឯកគ្គតំ អវិក្ខេបំ បជានតោ**តិ បដិលទ្ធជ្ឈានស្ស វិបស្សនាកាលេ ចិត្តេកគ្គតំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **វិទិតា វេទនា**តិ សាមញ្ញតោ ឧទយទស្សនេន វិទិតា វេទនា។ **វិទិតា ឧបដ្ឋហន្តី**តិ ខយតោ វយតោ សុញ្ញតោ វិទិតា ឧបដ្ឋហន្តិ។ **វិទិតា អព្ភត្ថំ គច្ឆន្តី**តិ សាមញ្ញតោ វយទស្សនេន វិទិតា វិនាសំ គច្ឆន្តិ, ភិជ្ជន្តីតិ អត្ថោ។ **សញ្ញាវិតក្កេសុបិ** ឯសេវ នយោ។ ឥមេសុ បន តីសុ វុត្តេសុ សេសា រូបធម្មាបិ វុត្តា ហោន្តិ។ កស្មា បន ឥមេ តយោ ឯវ វុត្តាតិ ចេ? ទុប្បរិគ្គហត្តា។ វេទនាសុ តាវ សុខទុក្ខា បាកដា, ឧបេក្ខា បន សុខុមា ទុប្បរិគ្គហា, ន សុដ្ឋុ បាកដា។ សាបិ ចស្ស បាកដា ហោតិ, សញ្ញា អាការមត្តគ្គាហកត្តា ន យថាសភាវគ្គាហិនី ។ សា ច សភាវសាមញ្ញលក្ខណគ្គាហកេន វិបស្សនាញាណេន សម្បយុត្តា អតិ វិយ អបាកដា។ សាបិ ចស្ស បាកដា ហោតិ, វិតក្កោ ញាណបតិរូបកត្តា ញាណតោ វិសុំ កត្វា ទុប្បរិគ្គហោ។ ញាណបតិរូបកោ ហិ វិតក្កោ។ យថាហ – “យា ចាវុសោ វិសាខ, សម្មាទិដ្ឋិ យោ ច សម្មាសង្កប្បោ, ឥមេ ធម្មា បញ្ញាក្ខន្ធេ សង្គហិតា”តិ (ម. និ. ១.៤៦២)។ សោបិ ចស្ស វិតក្កោ បាកដោ ហោតីតិ ឯវំ ទុប្បរិគ្គហេសុ វុត្តេសុ សេសា វុត្តាវ ហោន្តីតិ។ ឥមេសំ បន បទានំ និទ្ទេសេ **កថំ វិទិតា វេទនា ឧប្បជ្ជន្តី**តិ បុច្ឆិត្វា តំ អវិស្សជ្ជេត្វាវ វេទនុប្បាទស្ស វិទិតត្តេយេវ វិស្សជ្ជិតេ វេទនាយ វិទិតត្តំ វិស្សជ្ជិតំ ហោតីតិ **កថំ វេទនាយ ឧប្បាទោ វិទិតោ ហោតី**តិអាទិមាហ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **អវិជ្ជាសមុទយា អវិជ្ជានិរោធា**តិអាទយោ ហេដ្ឋា វុត្តត្ថា ឯវ។ ឥមិនាវ នយេន សញ្ញាវិតក្កាបិ វេទិតព្ពា។ វិតក្កវារេ បន “ផស្សសមុទយា ផស្សនិរោធា”តិ អវត្វា ផស្សដ្ឋានេ **សញ្ញាសមុទយា សញ្ញានិរោធា**តិ

វុត្តំ។ តំ កស្មា ឥតិ ចេ? សញ្ញាមូលកត្តា វិតក្កស្ស។ “សញ្ញានានត្តំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ សង្កប្បនានត្ត”ន្តិ (ទី. និ. ៣.៣៥៩) ហិ វុត្តំ។

អនិច្ចតោ មនសិករោតោតិអាទីសុ ច “វេទនំ អនិច្ចតោ មនសិករោតោ”តិអាទិនា នយេន តស្មឹ តស្មឹ វារេ សោ សោយេវ ធម្មោ យោជេតព្ពោ។ យស្មា បន វិបស្សនាសម្បយុត្តា វេទនា វិបស្សនាកិច្ចករណេ អសមត្ថត្តា វិបស្សនាយ អនុបការិកា, តស្មាយេវ ច ពោធិបក្ខិយធម្មេសុ នាគតា។ វិបស្សនាសម្បយុត្តាយ បន សញ្ញាយ កិច្ចមេវ អបរិព្យត្តំ, តស្មា សា វិបស្សនាយ ឯកន្តមនុបការិកា ឯវ។ វិតក្កំ បន វិនា វិបស្សនាកិច្ចមេវ នត្ថិ។ វិតក្កសហាយា ហិ វិបស្សនា សកកិច្ចំ ករោតិ។ យថាហ –

“បញ្ញា អត្តនោ ធម្មតាយ អនិច្ចំ ទុក្ខមនត្តាតិ អារម្មណំ និច្ឆេតុំ ន សក្កោតិ, វិតក្កេ បន អាកោដេត្វា អាកោដេត្វា ទេន្តេ សក្កោតិ។ កថំ? យថា ហិ ហេរញ្ញិកោ កហាបណំ ហត្ថេ ឋបេត្វា សព្ពភាគេសុ ឱលោកេតុកាមោ សមានោបិ ន ចក្ខុតលេនេវ បរិវត្តេតុំ សក្កោតិ, អង្គុលិបព្ពេហិ បន បរិវត្តេត្វា បរិវត្តេត្វា ឥតោ ចិតោ ច ឱលោកេតុំ សក្កោតិ, ឯវមេវ ន បញ្ញា អត្តនោ ធម្មតាយ អនិច្ចាទិវសេន អារម្មណំ និច្ឆេតុំ សក្កោតិ, អភិនិរោបនលក្ខណេន បន អាហននបរិយាហននរសេន វិតក្កេន អាកោដេន្តេន វិយ បរិវត្តេន្តេន វិយ ច អាទាយាទាយ ទិន្នមេវ និច្ឆេតុំ សក្កោតី”តិ (វិសុទ្ធិ. ២.៥៦៨)។

តស្មា វេទនាសញ្ញានំ វិបស្សនាយ អនុបការត្តា លក្ខណមត្តវសេនេវ ទស្សេតុំ “វេទនាយ សញ្ញាយា”តិ តត្ថ តត្ថ ឯកវចនេន និទ្ទេសោ កតោ។ យត្តកោ បន វិបស្សនាយ ភេទោ, តត្តកោ ឯវ វិតក្កស្សាតិ ទស្សេតុំ “វិតក្កាន”ន្តិ តត្ថ តត្ថ ពហុវចនេន និទ្ទេសោ កតោតិ វត្តុំ យុជ្ជតិ។

១៦៨. បុន **ទីឃំ អស្សាសបស្សាសវសេនា**តិអាទិ អានាបានស្សតិភាវនាយ សម្បត្តឹ ភាវនាផលញ្ច ទស្សេតុំ វុត្តំ។ តត្ថ **សមោធានេតី**តិ អារម្មណំ ឋបេតិ, អារម្មណំ បតិដ្ឋាបេតីតិ វា អត្ថោ។ សមោទហនព្យាបារាភាវេបិ ភាវនាបារិបូរិយា ឯវ សមោទហតិ នាម។ **គោចរ**ន្តិ វិបស្សនាក្ខណេ សង្ខារារម្មណំ, មគ្គក្ខណេ ផលក្ខណេ ច និព្ពានារម្មណំ។ **សមត្ថ**ន្តិ សមមេវ អត្ថោ, សមស្ស វា អត្ថោតិ សមត្ថោ។ តំ សមត្ថំ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **មគ្គំ សមោធានេតី**តិ មគ្គផលក្ខណេយេវ គោចរំ និព្ពានមេវ។ **អយំ បុគ្គលោ**តិ អានាបានស្សតិភាវនំ អនុយុត្តោ យោគាវចរោវ។ **ឥមស្មឹ អារម្មណេ**តិ ឯត្ថ បន “កាយេ”តិបទេន សង្គហិតេ នាមរូបកាយសង្ខាតេ សង្ខតារម្មណេ តេនេវ កមេន មគ្គេ និព្ពានារម្មណេ ច។ **យំ តស្សា**តិអាទីហិ អារម្មណគោចរសទ្ទានំ ឯកត្ថតា វុត្តា។ **តស្សា**តិ តស្ស បុគ្គលស្ស។ **បជានាតីតិ បុគ្គលោ បជាននា បញ្ញា**តិ បុគ្គលោ បញ្ញាយ បជានាតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អារម្មណស្ស ឧបដ្ឋាន**ន្តិ វិបស្សនាក្ខណេ សង្ខារារម្មណស្ស, មគ្គផលក្ខណេ និព្ពានារម្មណស្ស ឧបដ្ឋានំ សតិ។ ឯត្ថ ច កម្មត្ថេ សាមិវចនំ យថា រញ្ញោ ឧបដ្ឋានន្តិ។ **អវិក្ខេបោ**តិ សមាធិ។ **អធិដ្ឋាន**ន្តិ យថាវុត្ត សង្ខារារម្មណំ និព្ពានារម្មណញ្ច ។ តញ្ហិ អធិដ្ឋាតិ ឯត្ថ ចិត្តន្តិ អធិដ្ឋានំ។ **វោទាន**ន្តិ ញាណំ។ តញ្ហិ វោទាយតិ វិសុជ្ឈតិ តេន ចិត្តន្តិ វោទានំ។ លីនបក្ខិកោ សមាធិ អលីនភាវប្បត្តិយា សមភូតត្តា **សមំ,** ឧទ្ធច្ចបក្ខិកំ ញាណំ អនុទ្ធតភាវប្បត្តិយា សមភូតត្តា សមំ។ តេន វិបស្សនាមគ្គផលក្ខណេសុ សមថវិបស្សនានំ យុគនទ្ធតា វុត្តា ហោតិ។ សតិ បន សព្ពត្ថិកត្តា តទុភយសមតាយ ឧបការិកាតិ សមំ, អារម្មណំ សមតាធិដ្ឋានត្តា សមំ។ **អនវជ្ជដ្ឋោ**តិ វិបស្សនាយ អនវជ្ជសភាវោ។ **និក្លេសដ្ឋោ**តិ មគ្គស្ស និក្កិលេសសភាវោ។ និក្កិលេសដ្ឋោតិ វា បាឋោ។ **វោទានដ្ឋោ**តិ ផលស្ស បរិសុទ្ធសភាវោ។ **បរមដ្ឋោ**តិ និព្ពានស្ស សព្ពធម្មុត្តមសភាវោ។ **បដិវិជ្ឈតី**តិ តំ តំ សភាវំ អសម្មោហតោ បដិវិជ្ឈតិ។ ឯត្ថ ច “អារម្មណស្ស ឧបដ្ឋាន”ន្តិអាទីហិ សម្មា បដិវេធោ វុត្តោ។ ឯត្តេវ ច វោទានដ្ឋបដិវេធស្ស វុត្តត្តា តេន ឯកលក្ខណា អនវជ្ជដ្ឋនិក្កិលេសដ្ឋបរមដ្ឋា លក្ខណហារវសេន វុត្តាយេវ ហោន្តិ។ យថាហ –

“វុត្តម្ហិ ឯកធម្មេ, យេ ធម្មា ឯកលក្ខណា កេចិ;
វុត្តា ភវន្តិ សព្ពេ, សោ ហារោ លក្ខណោ នាមា”តិ។ (នេត្តិ. ៤.៥ និទ្ទេសវារ);

អនវជ្ជដ្ឋោ និក្កិលេសដ្ឋោ ចេត្ថ អវិក្ខេបសង្ខាតស្ស សមស្ស អត្ថោ បយោជនន្តិ សមត្ថោ, វោទានដ្ឋោ វិបស្សនាមគ្គវោទានំ សន្ធាយ សមមេវ អត្ថោតិ សមត្ថោ, ផលវោទានំ សន្ធាយ មគ្គវោទានសង្ខាតស្ស សមស្ស អត្ថោតិ សមត្ថោ, បរមដ្ឋោ បន សមមេវ អត្ថោតិ វា និព្ពានបយោជនត្តា សព្ពស្ស សមស្ស អត្ថោតិ វា សមត្ថោ, តំ វុត្តប្បការំ សមញ្ច សមត្ថញ្ច ឯកទេសសរូបេកសេសំ កត្វា **សមត្ថញ្ច បដិវិជ្ឈតី**តិ វុត្តំ។ ឥន្ទ្រិយពលពោជ្ឈង្គធម្មា វិបស្សនាមគ្គផលក្ខណេបិ លព្ភន្តិ, មគ្គោ ច តិស្សោ ច វិសុទ្ធិយោ មគ្គផលក្ខណេយេវ, វិមោក្ខោ ច វិជ្ជា ច ខយេ ញាណញ្ច មគ្គក្ខណេយេវ, វិមុត្តិ ច អនុប្បាទេ ញាណញ្ច ផលក្ខណេយេវ, សេសា វិបស្សនាក្ខណេបីតិ។ ធម្មវារេ **ឥមេ ធម្មេ ឥមស្មឹ អារម្មណេ សមោធានេតី**តិ និព្ពានំ ឋបេត្វា សេសា យថាយោគំ វេទិតព្ពា។ ឥទំ បន

យេភុយ្យវសេន វុត្តំ។ អវុត្តត្ថា បនេត្ថ ហេដ្ឋា វុត្តា ឯវ។ ឯកេកចតុក្កវសេនេត្ថ និយ្យានេ ទស្សិតេបិ ចតុក្កន្តោគធស្ស ឯកេកស្សាបិ ភាគស្ស និយ្យានស្ស ឧបនិស្សយត្តា ឯកេកភាគវសេន និយ្យានំ ទស្សិតំ។ ន ហិ ឯកេកំ វិនា និយ្យានំ ហោតីតិ។

ទីឃំអស្សាសបស្សាសនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៦៩. រស្សនិទ្ទេសេ **ឥត្តរសង្ខាតេ**តិ បរិត្តសង្ខាតេ កាលេ។ សេសមេត្ថ វុត្តនយេន វេទិតព្ពំ។

១៧០. សព្ពកាយបដិសំវេទិនិទ្ទេសេ អរូបធម្មេសុ វេទនាយ ឱឡារិកត្តា សុខគ្គហណត្ថំ បឋមំ ឥដ្ឋានិដ្ឋារម្មណសំវេទិកា វេទនា វុត្តា, តតោ យំ វេទេតិ, តំ សញ្ជានាតីតិ ឯវំ វេទនាវិសយស្ស អាការគ្គាហិកា សញ្ញា, តតោ សញ្ញាវសេន អភិសង្ខារិកា ចេតនា, តតោ “ផុដ្ឋោ វេទេតិ, ផុដ្ឋោ សញ្ជានាតិ, ផុដ្ឋោ ចេតេតី”តិ (សំ. និ. ៤.៩៣) វចនតោ ផស្សោ, តតោ សព្ពេសំ សាធារណលក្ខណោ មនសិការោ, ចេតនាទីហិ សង្ខារក្ខន្ធោ វុត្តោ។ ឯវំ តីសុ ខន្ធេសុ វុត្តេសុ តំនិស្សយោ វិញ្ញាណក្ខន្ធោ វុត្តោវ ហោតិ។ **នាមញ្ច**តិ វុត្តប្បការំ នាមញ្ច។ **នាមកាយោ ចា**តិ ឥទំ បន នាមេន និព្ពានស្សបិ សង្គហិតត្តា លោកុត្តរានញ្ច អវិបស្សនុបគត្តា តំ អបនេតុំ វុត្តំ។ “កាយោ”តិ ហិ វចនេន និព្ពានំ អបនីតំ ហោតិ និព្ពានស្ស រាសិវិនិមុត្តត្តា។ **យេ ច វុច្ចន្តិ ចិត្តសង្ខារា**តិ “សញ្ញា ច វេទនា ច ចេតសិកា ឯតេ ធម្មា ចិត្តបដិពទ្ធា ចិត្តសង្ខារា”តិ (បដិ. ម. ១.១៧៤; ម. និ. ១.៤៦៣) ឯវំ វុច្ចមានាបិ ចិត្តសង្ខារា ឥធ នាមកាយេនេវ សង្គហិតាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **មហាភូតា**តិ មហន្តបាតុភាវតោ មហាភូតសាមញ្ញតោ មហាបរិហារតោ មហាវិការតោ មហន្តភូតត្តា ចាតិ មហាភូតា។ តេ បន – បថវី អាបោ តេជោ វាយោតិ ចត្តារោ។ **ចតុន្នញ្ច មហាភូតានំ ឧបាទាយរូប**ន្តិ ឧបយោគត្ថេ សាមិវចនំ, ចត្តារោ មហាភូតេ ឧបាទាយ និស្សាយ អមុញ្ចិត្វា បវត្តរូបន្តិ អត្ថោ។ តំ បន – ចក្ខុ សោតំ ឃានំ ជិវ្ហា កាយោ រូបំ សទ្ទោ គន្ធោ រសោ ឥត្ថិន្ទ្រិយំ បុរិសិន្ទ្រិយំ ជីវិតិន្ទ្រិយំ ហទយវត្ថុ ឱជា កាយវិញ្ញត្តិ វចីវិញ្ញត្តិ អាកាសធាតុ រូបស្ស លហុតា មុទុតា កម្មញ្ញតា ឧបចយោ សន្តតិ ជរតា អនិច្ចតាតិ ចតុវីសតិវិធំ។ **អស្សាសោ ច បស្សាសោ ចា**តិ បាកតិកោយេវ។ អស្សាសបស្សាសេ និស្សាយ ឧប្បន្នំ បដិភាគនិមិត្តម្បិ តទេវ នាមំ លភតិ បថវីកសិណាទីនិ វិយ។ រូបសរិក្ខកត្តា រូបន្តិ ច នាមំ លភតិ “ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតី”តិអាទីសុ (ធ. ស. ២០៤; ទី. និ. ៣.៣៣៨) វិយ។ **និមិត្តញ្ច ឧបនិពន្ធនា**តិ សតិឧបនិពន្ធនាយ និមិត្តភូតំ អស្សាសបស្សាសានំ ផុសនដ្ឋានំ។ **យេ ច វុច្ចន្តិ កាយសង្ខារា**តិ “អស្សាសបស្សាសា កាយិកា ឯតេ ធម្មា កាយបដិពទ្ធា កាយសង្ខារា”តិ (បដិ. ម. ១.១៧១; ម. និ. ១.៤៦៣) ឯវំ វុច្ចមានាបិ កាយសង្ខារា ឥធ រូបកាយេនេវ សង្គហិតាតិ វុត្តំ ហោតិ។

តេ កាយា បដិវិទិតា ហោន្តីតិ ឈានក្ខណេ អស្សាសបស្សាសនិមិត្តកាយា វិបស្សនាក្ខណេ អវសេសរូបារូបកាយា អារម្មណតោ បដិវិទិតា ហោន្តិ, មគ្គក្ខណេ អសម្មោហតោ បដិវិទិតា ហោន្តិ។ អស្សាសបស្សាសវសេន បដិលទ្ធជ្ឈានស្ស យោគិស្ស ឧប្បន្នវិបស្សនាមគ្គេបិ សន្ធាយ **ទីឃំ អស្សាសបស្សាសវសេនា**តិអាទិ វុត្តំ។

អាវជ្ជតោ បជានតោតិអាទីនិ សីលកថាយំ វុត្តត្ថានិ។ តេ វុត្តប្បការេ កាយេ អន្តោករិត្វា “សព្ពកាយបដិសំវេទី”តិ វុត្តំ។

សព្ពកាយបដិសំវេទី អស្សាសបស្សាសានំ សំវរដ្ឋេនាតិអាទីសុ “សព្ពកាយបដិសំវេទី”តិវុត្តអស្សាសបស្សាសតោ ឧប្បន្នជ្ឈានវិបស្សនាមគ្គេសុ សំវរោយេវ **សំវរដ្ឋេន សីលវិសុទ្ធិ**។ អវិក្ខេបោយេវ **អវិក្ខេបដ្ឋេន ចិត្តវិសុទ្ធិ**។ បញ្ញាយេវ **ទស្សនដ្ឋេន ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិ**។ ឈានវិបស្សនាសុ វិរតិអភាវេបិ បាបាភាវមត្តមេវ **សំវរោ** នាមាតិ វេទិតព្ពំ។

១៧១. **បស្សម្ភយ**ន្តិអាទីនំ និទ្ទេសេ **កាយិកា**តិ រូបកាយេ ភវា។ **កាយបដិពទ្ធា**តិ កាយំ បដិពទ្ធា កាយំ និស្សិតា, កាយេ សតិ ហោន្តិ, អសតិ ន ហោន្តិ, តស្មាយេវ តេ កាយេន សង្ខរិយន្តីតិ **កាយសង្ខារា**។ **បស្សម្ភេន្តោ**តិ និព្ពាបេន្តោ សន្និសីទាបេន្តោ។ បស្សម្ភនវចនេនេវ ឱឡារិកានំ បស្សម្ភនំ សិទ្ធំ។ **និរោធេន្តោ**តិ ឱឡារិកានំ អនុប្បាទនេន និរោធេន្តោ។ **វូបសមេន្តោ**តិ ឱឡារិកេយេវ ឯកសន្តតិបរិណាមនយេន សន្តភាវំ នយន្តោ។ **សិក្ខតី**តិ អធិការវសេន អស្សសិស្សាមីតិ សិក្ខតីតិ សម្ពន្ធោ, តិស្សោ សិក្ខា សិក្ខតីតិ វា អត្ថោ។

ឥទានិ ឱឡារិកបស្សម្ភនំ ទស្សេតុំ **យថារូបេហី**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **យថារូបេហី**តិ យាទិសេហិ។ **អានមនា**តិ បច្ឆតោ នមនា។ **វិនមនា**តិ ឧភយបស្សតោ នមនា។ **សន្នមនា**តិ សព្ពតោបិ នមន្តស្ស សុដ្ឋុ នមនា។ **បណមនា**តិ បុរតោ នមនា។ **ឥញ្ជនា**តិ កម្បនា។ **ផន្ទនា**តិ ឦសកំ ចលនា។ **បកម្បនា**តិ ភុសំ កម្បនា។ យថារូបេហិ កាយសង្ខារេហិ កាយស្ស អានមនា…បេ…. បកម្បនា, តថារូបំ កាយសង្ខារំ បស្សម្ភយន្តិ ច, យា

កាយស្ស អានមនា...បេ.... បកម្បនា, តញ្ច បស្សម្ភយន្តិ ច សម្ពន្ធោ កាតព្វោ។ កាយសង្ខារេសុ ហិ បស្សម្ភិតេសុ កាយស្ស អានមនាទយោ ច បស្សម្ភិតាយេវ ហោន្តីតិ។ យថារូបេហិ កាយសង្ខារេហិ កាយស្ស ន អានមនាទិកា ហោតិ, តថារូបំ សន្តំ សុខុមម្បិ កាយសង្ខារំ បស្សម្ភយន្តិ ច, យា កាយស្ស ន អានមនាទិកា, តញ្ច សន្តំ សុខុមំ បស្សម្ភយន្តិ ច សម្ពន្ធតោ វេទិតព្វំ។ **សន្តំ សុខុមន្តិ** ច ភាវនបុំសកវចនមេតំ។ **ឥតិ កិរាតិ** ឯត្ថ **ឥតិ** ឯវមត្ថេ, **កិរ** យទិអត្ថេ។ យទិ ឯវំ សុខុមកេបិ អស្សាសបស្សាសេ បស្សម្ភយំ អស្សសិស្សាមិ បស្សសិស្សាមីតិ សិក្ខតីតិ ចោទកេន ចោទនា អារទ្ធា ហោតិ។ អថ វា **កិរាតិ** ចោទកវចនត្តា អសទ្ទហនត្ថេ អសហនត្ថេ បរោក្ខត្ថេ ច យុជ្ជតិយេវ, ឯវំ សុខុមានម្បិ បស្សម្ភនំ សិក្ខតីតិ ន សទ្ទហាមិ ន សហាមិ អបច្ចក្ខំ មេតិ វុត្តំ ហោតិ។

ឯវំ សន្តេតិ ឯវំ សុខុមានំ បស្សម្ភនេ សន្តេ។ **វាតូបលទ្ធិយា ច បភាវនា ន ហោតីតិ** អស្សាសបស្សាសវាតស្ស ឧបលទ្ធិយា។ **ឧបលទ្ធីតិ** វិញ្ញាណំ។ អស្សាសបស្សាសវាតំ ឧបលព្ភមានស្ស តទារម្មណស្ស ភាវនាវិញ្ញាណស្ស បភាវនា ឧប្បាទនា ន ហោតិ, តស្ស អារម្មណស្ស ភាវនា ន ហោតីតិ អត្ថោ។ **អស្សាសបស្សាសានញ្ច បភាវនា ន ហោតីតិ** ភាវនាយ សុខុមកានម្បិ អស្សាសបស្សាសានំ និរោធនតោ តេសញ្ច ឧប្បាទនា បវត្តនា ន ហោតីតិ អត្ថោ។ **អានាបានស្សតិយា ច បភាវនា ន ហោតីតិ** អស្សាសបស្សាសាភាវតោយេវ តទារម្មណាយ ភាវនាវិញ្ញាណសម្បយុត្តាយ សតិយា ច បវត្តនា ន ហោតិ។ តស្មាយេវ តំសម្បយុត្តស្ស អានាបានស្សតិសមាធិស្ស ច ភាវនា ន ហោតិ។ **ន ច នំ តន្តិ** ឯត្ថ **ច នន្តិ** និបាតមត្តំ “ភិក្ខុ ច ន”ន្តិអាទីសុ (បារា. ២៧៣) វិយ។ តំ វុត្តវិធិំ សមាបត្តិំ បណ្ឌិតា ន សមាបជ្ជន្តិបិ តតោ ន វុដ្ឋហន្តិបីតិ សម្ពន្ធោ។ ចោទនាបក្ខស្ស បរិហារវចនេ **ឥតិ កិរាតិ** ឯវមេវ។ ឯត្ថ ឯវការត្ថេ កិរសទ្ទោ ទដ្ឋព្វោ។ **ឯវំ សន្តេតិ** ឯវំ បស្សម្ភនេ សន្តេ ឯវ។

យថា កថំ វិយាតិ យថា តំ វុត្តវិធានំ ហោតិ, តថា តំ កថំ វិយាតិ ឧបមំ បុច្ឆតិ។ តទានិ **សេយ្យថាបីតិ** តំ ឧបមំ ទស្សេតិ។ **កំសេតិ** កំសមយភាជនេ។ **និមិត្តន្តិ** តេសំ សទ្ទានំ អាការំ។ “និមិត្ត”ន្តិ ច សាមិអត្ថេ ឧបយោគវចនំ, និមិត្តស្សាតិ អត្ថោ។ សទ្ទនិមិត្តញ្ច សទ្ទតោ អនញ្ញំ។ **សុគ្គហិតត្តាតិ** សុដ្ឋុ ឧគ្គហិតត្តា។ សុគហិតត្តាតិបិ បាឋោ, សុដ្ឋុ គហិតត្តាតិ អត្ថោ។ **សុមនសិកតត្តាតិ** សុដ្ឋុ អាវជ្ជិតត្តា។ **សូបធារិតត្តាតិ** សុដ្ឋុ ចិត្តេ ឋបិតត្តា។ **សុខុមសទ្ទនិមិត្តារម្មណតាបីតិ** តទា សុខុមានម្បិ សទ្ទានំ និរុទ្ធត្តា អនុគ្គហិតសទ្ទនិមិត្តស្ស អនារម្មណម្បិ សុខុមតរំ សទ្ទនិមិត្តំ អារម្មណំ កត្វា សុខុមតរំ សទ្ទនិមិត្តារម្មណម្បិ ចិត្តំ បវត្តតិ, សុខុមតរសទ្ទនិមិត្តារម្មណភាវតោបីតិ វា អត្ថោ។ ឥមិនាវ នយេន អប្បនាយម្បិ អត្ថោ វេទិតព្វោ។

បស្សម្ភយន្តិអាទីសុ “បស្សម្ភយំ កាយសង្ខារ”ន្តិ វុត្តា អស្សាសបស្សាសា កាយោតិ វា “បស្សម្ភយំ កាយសង្ខារ”ន្តិ ឯត្ថ អស្សាសបស្សាសា កាយោតិ វា យោជនា វេទិតព្វា។ ភាវនាវិសុទ្ធិយា កាយសង្ខារេ បស្សម្ភមានេបិ ឱឡារិកំ កាយសង្ខារំ បស្សម្ភេមីតិ យោគិនោ អាភោគេ សតិ តេនាទរេន អតិវិយ បស្សម្ភតិ។ អនុបដ្ឋហន្តម្បិ សុខុមំ សុអានយំ ហោតិ។

អដ្ឋ អនុបស្សនាញាណានីតិ “ទីឃំ រស្សំ សព្ពកាយបដិសំវេទី បស្សម្ភយំ កាយសង្ខារ”ន្តិ វុត្តេសុ ចតូសុ វត្ថូសុ អស្សាសវសេន ចតស្សោ, បស្សាសវសេន ចតស្សោតិ អដ្ឋ អនុបស្សនាញាណានិ។ **អដ្ឋ ច ឧបដ្ឋានានុស្សតិយោតិ** “ទីឃំ អស្សាសវសេន ចិត្តស្ស ឯកគ្គតំ អវិក្ខេបំ បជានតោ សតិ ឧបដ្ឋិតា ហោតី”តិអាទិនា (បដិ. ម. ១.១៧០) នយេន វុត្តេសុ ចតូសុ វត្ថូសុ អស្សាសវសេន ចតស្សោ, បស្សាសវសេន ចតស្សោតិ អដ្ឋ ច ឧបដ្ឋានានុស្សតិយោ។ អដ្ឋ ចុបដ្ឋានានុស្សតិយោតិបិ បាឋោ។ **ចត្តារិ សុត្តន្តិកវត្ថូនីតិ** ភគវតា អានាបានស្សតិសុត្តន្តេ (ម. និ. ៣.១៤៤ អាទយោ) វុត្តត្តា បឋមចតុក្កវសេន ចត្តារិ សុត្តន្តិកវត្ថូនីតិ។

បឋមចតុក្កនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៧២. ទុតិយចតុក្កស្ស បីតិបដិសំវេទិនិទ្ទេសេ **ឧប្បជ្ជតិ បីតិ បាមោជ្ជន្តិ** ឯត្ថ **បីតីតិ** មូលបទំ។ **បាមោជ្ជន្តិ** តស្ស អត្ថបទំ, បមុទិតភាវោតិ អត្ថោ។ **យា បីតិ បាមោជ្ជន្តិ**អាទីសុ យា “បីតី”តិ ច “បាមោជ្ជ”ន្តិ ច ឯវមាទីនិ នាមានិ លភតិ, សា បីតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ តត្ថ **បីតីតិ** សភាវបទំ។ បមុទិតស្ស ភាវោ **បាមោជ្ជំ**។ អាមោទនាការោ **អាមោទនា**។ បមោទនាការោ **បមោទនា**។ យថា វា ភេសជ្ជានំ វា តេលានំ វា ឧណ្ហោទកសីតោទកានំ វា ឯកតោករណំ មោទនាតិ វុច្ចតិ, ឯវមយម្បិ ធម្មានំ ឯកតោករណេន **មោទនា**, ឧបសគ្គវសេន បន បទំ មណ្ឌេត្វា **អាមោទនា បមោទនាតិ** វុត្តំ។ ហាសេតីតិ **ហាសោ**, បហាសេតីតិ **បហាសោ**, ហដ្ឋបហដ្ឋាការានមេតំ អធិវចនំ។ **វិត្តីតិ** វិត្តំ, ធនស្សេតំ នាមំ។ អយំ បន សោមនស្សបច្ចយត្តា វិត្តិសរិក្ខតាយ វិត្តិ។ យថា ហិ ធនិនោ ធនំ បដិច្ច សោមនស្សំ ឧប្បជ្ជតិ, ឯវំ បីតិមតោបិ បីតិំ បដិច្ច សោមនស្សំ ឧប្បជ្ជតិ។ ត

ស្មា “វិត្តី”តិ វុត្តា។ តុដ្ឋិសភាវសណ្ឋិតាយ ហិ បីតិយា ឯតំ នាមំ។ បីតិមា បន បុគ្គលោ កាយចិត្តានំ ឧគ្គតត្តា អព្ភុគ្គតត្តា “ឧទគ្គោ”តិ វុច្ចតិ, ឧទគ្គស្ស ភាវោ **ឱទគ្យំ**។ អត្តនោ មនតា **អត្តមនតា**។ អនភិរទ្ធស្ស ហិ មនោ ទុក្ខបទដ្ឋានត្តា ន អត្តនោ មនោ នាម ហោតិ, អភិរទ្ធស្ស សុខបទដ្ឋានត្តា អត្តនោ មនោ នាម ហោតិ, ឥតិ អត្តនោ មនតា អត្តមនតា, សកមនតា សកមនស្ស ភាវោតិ អត្ថោ។ សា បន យស្មា ន អញ្ញស្ស កស្សចិ អត្តនោ មនតា, ចិត្តស្សេវ បនេសោ ភាវោ ចេតសិកោ ធម្មោ, តស្មា **អត្តមនតា ចិត្តស្សា**តិ វុត្តា។ សេសមេត្ថ ច ឧបរិ ច ហេដ្ឋា វុត្តនយេន យោជេត្វា វេទិតព្ពំ។

១៧៣. សុខបដិសំវេទិនិទ្ទេសេ **ទ្វេ សុខានី**តិ សមថវិបស្សនាភូមិទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ កាយិកញ្ហិ សុខំ វិបស្សនាយ ភូមិ, ចេតសិកំ សុខំ សមថស្ស ច វិបស្សនាយ ច ភូមិ។ **កាយិក**ន្តិ បសាទកាយំ វិនា អនុប្បត្តិតោ កាយេ និយុត្តន្តិ កាយិកំ។ **ចេតសិក**ន្តិ អវិប្បយោគវសេន ចេតសិ និយុត្តន្តិ ចេតសិកំ។ តត្ថ កាយិកបទេន ចេតសិកំ សុខំ បដិក្ខិបតិ, សុខបទេន កាយិកំ ទុក្ខំ។ តថា ចេតសិកបទេន កាយិកំ សុខំ បដិក្ខិបតិ, សុខបទេន ចេតសិកំ ទុក្ខំ។ **សាត**ន្តិ មធុរំ សុមធុរំ។ **សុខ**ន្តិ សុខមេវ, ន ទុក្ខំ។ **កាយសម្ផស្សជ**ន្តិ កាយសម្ផស្សេ ជាតំ។ **សាតំ សុខំ វេទយិត**ន្តិ សាតំ វេទយិតំ, ន អសាតំ វេទយិតំ។ សុខំ វេទយិតំ, ន ទុក្ខំ វេទយិតំ។ បរតោ តីណិ បទានិ ឥត្ថិលិង្គវសេន វុត្តានិ។ សាតា វេទនា, ន អសាតា។ សុខា វេទនា, ន ទុក្ខាតិ អយមេវ បនេត្ថ អត្ថោ។

ចេតសិកសុខនិទ្ទេសោ វុត្តបដិបក្ខនយេន យោជេតព្ពោ។ **តេ សុខា**តិ លិង្គវិបល្លាសោ កតោ, តានិ សុខានីតិ វុត្តំ ហោតិ។ សេសមេត្ថ ចតុក្កេ ហេដ្ឋា បឋមចតុក្កេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ ចត្តារិ សុត្តន្តិកវត្ថូនិ ទុតិយចតុក្កវសេន វេទិតព្ពានីតិ។

ទុតិយចតុក្កនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៧៦. តតិយចតុក្កនិទ្ទេសេ **ចិត្ត**ន្តិ មូលបទំ។ **វិញ្ញាណ**ន្តិ អត្ថបទំ។ **យំ ចិត្ត**ន្តិអាទិ បីតិយំ វុត្តនយេន យោជេតព្ពំ។ តត្ថ **ចិត្ត**ន្តិអាទីសុ ចិត្តវិចិត្តតាយ ចិត្តំ។ អារម្មណំ មិនមានំ ជានាតីតិ **មនោ**។ **មានស**ន្តិ មនោយេវ។ “អន្តលិក្ខចរោ បាសោ, យ្វាយំ ចរតិ មានសោ”តិ (សំ. និ. ១.១៥១; មហាវ. ៣៣) ហិ ឯត្ថ បន សម្បយុត្តកធម្មោ មានសោតិ វុត្តោ។

“កថញ្ហិ ភគវា តុយ្ហំ, សាវកោ សាសនេ រតោ;
អប្បត្តមានសោ សេក្ខោ, កាលំ កយិរា ជនេ សុតា”តិ។ (សំ. និ. ១.១៥៩) –

ឯត្ថ អរហត្តំ មានសន្តិ វុត្តំ។ ឥធ បន មនោវ មានសំ។ ព្យញ្ជនវសេន ហេតំ បទំ វឌ្ឍិតំ។

ហទយន្តិ ចិត្តំ។ “ចិត្តំ វា តេ ខិបិស្សាមិ, ហទយំ វា តេ ផាលេស្សាមី”តិ (សំ. និ. ១.២៣៧; សុ. និ. អាឡវកសុត្ត) ឯត្ថ ឧរោ ហទយន្តិ វុត្តំ។ “ហទយា ហទយំ មញ្ញេ អញ្ញាយ តច្ឆតី”តិ (ម. និ. ១.៦៣) ឯត្ថ ចិត្តំ។ “វក្កំ ហទយ”ន្តិ (ទី. និ. ២.៣៧៧; ម. និ. ១.១១០) ឯត្ថ ហទយវត្ថុ។ ឥធ បន ចិត្តមេវ អព្ភន្តរដ្ឋេន “ហទយ”ន្តិ វុត្តំ។ តទេវ បរិសុទ្ធដ្ឋេន **បណ្ឌរំ**។ ភវង្គំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ។ យថាហ – “បភស្សរមិទំ, ភិក្ខវេ, ចិត្តំ, តញ្ច ខោ អាគន្តុកេហិ ឧបក្កិលេសេហិ ឧបក្កិលិដ្ឋ”ន្តិ (អ. និ. ១.៤៩)។ តតោ និក្ខន្តត្តា បន អកុសលម្បិ គង្គាយ និក្ខន្តា នទី គង្គា វិយ, គោធាវរិតោ និក្ខន្តា គោធាវរី វិយ ច “បណ្ឌរ”ន្តេវ វុត្តំ។ យស្មា បន អារម្មណវិជាននលក្ខណំ ចិត្តំ ឧបក្កិលេសេន កិលេសោ ន ហោតិ, សភាវតោ បរិសុទ្ធមេវ ហោតិ, ឧបក្កិលេសយោគេ បន សតិ ឧបក្កិលិដ្ឋំ នាម ហោតិ, តស្មាបិ “បណ្ឌរ”ន្តិ វត្តុំ យុជ្ជតិ។

មនោ មនាយតនន្តិ ឥធ បន មនោគហណំ មនស្សេវ អាយតនភាវទីបនត្ថំ។ តេនេតំ ទីបេតិ – “នយិទំ ទេវាយតនំ វិយ មនស្ស អាយតនត្តា មនាយតនំ, អថ ខោ មនោ ឯវ អាយតនំ មនាយតន”ន្តិ។

អាយតនដ្ឋោ ហេដ្ឋា វុត្តោយេវ។ មនតេ ឥតិ មនោ, វិជានាតីតិ អត្ថោ។ អដ្ឋកថាចរិយា បនាហុ – នាឡិយា មិនមានោ វិយ មហាតុលាយ ធារយមានោ វិយ ច អារម្មណំ ជានាតីតិ មនោ, តទេវ មននលក្ខណេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ ឥន្ទ្រិយំ, មនោវ ឥន្ទ្រិយំ **មនិន្ទ្រិយំ**។

វិជានាតីតិ **វិញ្ញាណំ**។ វិញ្ញាណមេវ ខន្ធោ **វិញ្ញាណក្ខន្ធោ**។ រុឡ្ហិតោ ខន្ធោ វុត្តោ។ រាសដ្ឋេន ហិ វិញ្ញាណក្ខន្ធស្ស ឯកទេសោ ឯកំ វិញ្ញាណំ។ តស្មា យថា រុក្ខស្ស ឯកទេសំ ឆិន្ទន្តោ រុក្ខំ ឆិន្ទតីតិ វុច្ចតិ, ឯវមេវ វិញ្ញាណក្ខន្ធស្ស ឯកទេសភូតំ ឯកម្បិ វិញ្ញាណំ រុឡ្ហិតោ “វិញ្ញាណក្ខន្ធោ”តិ វុត្តំ។ យស្មា បន រាសដ្ឋោយេវ ខន្ធដ្ឋោ ន ហោតិ,

កោដ្ឋាសង្ខោបិ ខន្ធង្ខោយេវ, តស្មា កោដ្ឋាសង្ខេន វិញ្ញាណកោដ្ឋាសោតិបិ អត្ថោ។ **តជ្ជា មនោវិញ្ញាណធាតូ**តិ តេសំ ផស្សាទីនំ សម្បយុត្តធម្មានំ អនុច្ឆវិកា មនោវិញ្ញាណធាតុ។ ឥមស្មិញ្ហិ បទេ ឯកមេវ ចិត្តំ មិននដ្ឋេន មនោ, វិជាននដ្ឋេន វិញ្ញាណំ, សភាវដ្ឋេន, និស្សត្តដ្ឋេន វា ធាតូតិ តីហិ នាមេហិ វុត្តំ។

អភិប្បមោទោតិ អធិកា តុដ្ឋិ។

១៧៨. សមាធិនិទ្ទេសេ អចលភាវេន អារម្មណេ តិដ្ឋតីតិ **ឋិតិ**។ បរតោ បទទ្វយំ ឧបសគ្គវសេន វឌ្ឍិតំ ។ អបិច សម្បយុត្តធម្មេ អារម្មណម្ហិ សម្បិណ្ឌេត្វា តិដ្ឋតីតិ **សណ្ឋិតិ**។ អារម្មណំ ឱគាហេត្វា អនុបវិសិត្វា តិដ្ឋតីតិ **អវដ្ឋិតិ**។ កុសលបក្ខស្មឹ ហិ ចត្តារោ ធម្មា អារម្មណំ ឱគាហន្តិ សទ្ធា សតិ សមាធិ បញ្ញាតិ។ តេនេវ សទ្ធា “ឱកប្បនា”តិ វុត្តា, សតិ “អបិលាបនតា”តិ, សមាធិ “អវដ្ឋិតី”តិ, បញ្ញា “បរិយោគាហនា”តិ។ អកុសលបក្ខេ បន តយោ ធម្មា អារម្មណំ ឱគាហន្តិ តណ្ហា ទិដ្ឋិ អវិជ្ជាតិ។ តេនេវ តេ “ឱឃា”តិ វុត្តា។ ឧទ្ធច្ចវិចិកិច្ឆាវសេន បវត្តស្ស វិសាហារស្ស បដិបក្ខតោ **អវិសាហារោ**, អវិសាហរណន្តិ អត្ថោ។ ឧទ្ធច្ចវិចិកិច្ឆាវសេនេវ គច្ឆន្តំ ចិត្តំ វិក្ខិបតិ នាម, អយំ បន តថា ន ហោតីតិ **អវិក្ខេបោ**។ ឧទ្ធច្ចវិចិកិច្ឆាវសេនេវ ចិត្តំ វិសាហដំ នាម ហោតិ, ឥតោ ចិតោ ច ហរិយតិ, អយំ បន អវិសាហដស្ស មានសស្ស ភាវោតិ **អវិសាហដមានសតា**។

សមថោតិ តិវិធោ សមថោ ចិត្តសមថោ អធិករណសមថោ សព្ពសង្ខារសមថោតិ។ តត្ថ អដ្ឋសុ សមាបត្តីសុ ចិត្តេកគ្គតា **ចិត្តសមថោ** នាម។ តញ្ហិ អាគម្ម ចិត្តចលនំ ចិត្តវិប្ផន្ទនំ សម្មតិ វូបសម្មតិ, តស្មា សោ “ចិត្តសមថោ”តិ វុច្ចតិ។ សម្មុខាវិនយាទិសត្តវិធោ **អធិករណសមថោ** នាម។ តញ្ហិ អាគម្ម តានិ តានិ អធិករណានិ សម្មន្តិ វូបសម្មន្តិ, តស្មា សោ “អធិករណសមថោ”តិ វុច្ចតិ។ យស្មា បន សព្ពេ សង្ខារា និព្ពានំ អាគម្ម សម្មន្តិ វូបសម្មន្តិ, តស្មា តំ **សព្ពសង្ខារសមថោ**តិ វុច្ចតិ។ ឥមស្មឹ អត្ថេ ចិត្តសមថោ អធិប្បេតោ។ សមាធិលក្ខណេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ **សមាធិន្ទ្រិយំ**។ ឧទ្ធច្ចេ ន កម្បតីតិ **សមាធិពលំ**។ **សម្មាសមាធី**តិ យាថាវសមាធិ និយ្យានិកសមាធិ កុសលសមាធិ។

១៧៩. **រាគតោ វិមោចយំ ចិត្ត**ន្តិអាទីហិ ទសហិ កិលេសវត្ថូហិ វិមោចនំ វុត្តំ។ ថិនគ្គហណេនេវ ចេត្ថ មិទ្ធគ្គហណំ, ឧទ្ធច្ចគ្គហណេនេវ ច កុក្កុច្ចគ្គហណំ កតំ ហោតីតិ អញ្ញេសុ បាឋេសុ សហចារិត្តា កិលេសវត្ថុតោ វិមោចនវចនេនេវ បឋមជ្ឈានាទីហិ នីវរណាទិតោ វិមោចនំ, អនិច្ចានុបស្សនាទីហិ និច្ចសញ្ញាទិតោ ច វិមោចនំ វុត្តមេវ ហោតីតិ។ **កថំ តំ ចិត្តំ អនុបស្សតី**តិ ឯត្ថ បេយ្យាលេ ច អនិច្ចានុបស្សនាទីហិ និច្ចសញ្ញាទីនំ បហានំ វុត្តមេវ។ ចត្តារិ សុត្តន្តិកវត្ថូនិ តតិយចតុក្កវសេន វេទិតព្ពានីតិ។

តតិយចតុក្កនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៨០. ចតុត្ថចតុក្កនិទ្ទេសេ “អនិទ្ទិដ្ឋេ នបុំសក”ន្តិ វចនតោ អសុកន្តិ អនិទ្ទិដ្ឋត្តា “អនិច្ចន្តិ កឹ អនិច្ច”ន្តិ នបុំសកវចនេន បុច្ឆា កតា។ **ឧប្បាទវយដ្ឋេនា**តិ ឧប្បាទវយសង្ខាតេន អត្ថេន, ឧប្បាទវយសភាវេនាតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច បញ្ចក្ខន្ធា សភាវលក្ខណំ, បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ ឧប្បាទវយា វិការលក្ខណំ។ ឯតេន ហុត្វា អភាវេន អនិច្ចាតិ វុត្តំ ហោតិ។ តេនេវ ច អដ្ឋកថាយំ “សង្ខតលក្ខណវសេន អនិច្ចតាតិ តេសំយេវ ឧប្បាទវយញ្ញថត្ត”ន្តិ ច វត្វាបិ “ហុត្វា អភាវោ វា”តិ វុត្តំ។ ឯតេន ហុត្វា អភាវាការោ អនិច្ចលក្ខណន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ “បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ ឧទយព្ពយំ បស្សន្តោ ឥមានិ បញ្ញាយ លក្ខណានី”តិ បេយ្យាលំ កត្វា វុត្តំ។ **ធម្មា**តិ រូបក្ខន្ធាទយោ យថាវុត្តធម្មា។

វិរាគានុបស្សីនិទ្ទេសេ **រូបេ អាទីនវំ ទិស្វា**តិ ភង្គានុបស្សនតោ បដ្ឋាយ បរតោ វុត្តេហិ អនិច្ចដ្ឋាទីហិ រូបក្ខន្ធេ អាទីនវំ ទិស្វា។ **រូបវិរាគេ**តិ និព្ពានេ។ និព្ពានញ្ហិ អាគម្ម រូបំ វិរជ្ជតិ អបុនរុប្បត្តិធម្មតំ អាបជ្ជនេន និរុជ្ឈតិ, តស្មា និព្ពានំ “រូបវិរាគោ”តិ វុច្ចតិ។ **ឆន្ទជាតោ ហោតី**តិ អនុស្សវវសេន ឧប្បន្នធម្មច្ឆន្ទោ ហោតិ។ **សទ្ធាធិមុត្តោ**តិ តស្មឹយេវ និព្ពានេ សទ្ធាយ ច អធិមុត្តោ និច្ឆិតោ។ **ចិត្តញ្ចស្ស ស្វាធិដ្ឋិត**ន្តិ អស្ស យោគិស្ស ចិត្តំ ខយវិរាគសង្ខាតេ រូបភង្គេ អារម្មណវសេន , អច្ចន្ត វិរាគសង្ខាតេ រូបវិរាគេ និព្ពានេ អនុស្សវវសេន សុដ្ឋុ អធិដ្ឋិតំ សុដ្ឋុ បតិដ្ឋិតំ ហោតីតិ សម្ពន្ធតោ វេទិតព្ពំ។ **រូបេ វិរាគានុបស្សី**តិ រូបស្ស ខយវិរាគោ រូបេ វិរាគោតិ បកតិភុម្មវចនេន វុត្តោ។ រូបស្ស អច្ចន្តវិរាគោ រូបេ វិរាគោតិ និមិត្តត្ថេ ភុម្មវចនេន វុត្តោ។ តំ ទុវិធម្បិ វិរាគំ អារម្មណតោ អជ្ឈាសយតោ ច អនុបស្សនសីលោ “រូបេ វិរាគានុបស្សី”តិ វុត្តោ។ ឯស នយោ វេទនាទីសុ។ និរោធានុបស្សីបទនិទ្ទេសេបិ ឯសេវ នយោ។

១៨១. **កតិហាការេហី**តិអាទិ បនេត្ថ វិសេសោ – តត្ថ អវិជ្ជាទីនំ បដិច្ចសមុប្បាទង្គានំ អាទីនវនិរោធទស្សនេនេវ រូបាទីនម្បិ អាទីនវនិរោធា ទស្សិតា ហោន្តិ តេសម្បិ បដិច្ចសមុប្បាទង្គានតិវត្តនតោ។ ឥមិនា ឯវ

ច វិសេសវចនេន វិរាគានុបស្សនតោ និរោធានុបស្សនាយ វិសិដ្ឋភាវោ វុត្តោ ហោតិ។ តត្ថ **អនិច្ចដ្ឋេនា**តិ ខយដ្ឋេន, ហុត្វា អភាវដ្ឋេន វា។ **ទុក្ខដ្ឋេនា**តិ ភយដ្ឋេន, បដិបីឡនដ្ឋេន វា។ **អនត្តដ្ឋេនា**តិ អសារកដ្ឋេន, អវសវត្តនដ្ឋេន វា។ **សន្តាបដ្ឋេនា**តិ កិលេសសន្តាបនដ្ឋេន។ **វិបរិណាមដ្ឋេនា**តិ ជរាភង្គវសេន ទ្វិធា បរិណាមនដ្ឋេន។ **និទាននិរោធេនា**តិ មូលបច្ចយាភាវេន។ **និរុជ្ឈតី**តិ ន ភវតិ។ **សមុទយនិរោធេនា**តិ អាសន្នបច្ចយាភាវេន។ មូលបច្ចយោ ហិ ព្យាធិស្ស អសប្បាយភោជនំ វិយ និទានន្តិ វុត្តោ, អាសន្នបច្ចយោ ព្យាធិស្ស វាតបិត្តសេម្ហា វិយ សមុទយោតិ វុត្តោ។ និទានញ្ហិ និច្ចយេន ទទាតិ ផលមិតិ និទានំ, សមុទយោ បន សុដ្ឋុ ឧទេតិ ឯតស្មា ផលមិតិ សមុទយោ។ **ជាតិនិរោធេនា**តិ មូលបច្ចយស្ស ឧប្បត្តិអភាវេន។ **បភវនិរោធេនា**តិ អាសន្នបច្ចយស្ស ឧប្បត្តិអភាវេន។ ជាតិយេវ ហិ បភវតិ ឯតស្មា ទុក្ខន្តិ បភវោតិ វត្តុំ យុជ្ជតិ។ **ហេតុនិរោធេនា**តិ ជនកបច្ចយាភាវេន។ **បច្ចយនិរោធេនា**តិ ឧបត្ថម្ភកបច្ចយាភាវេន។ មូលបច្ចយោបិ ហិ អាសន្នបច្ចយោ ច ជនកបច្ចយោ ឧបត្ថម្ភកបច្ចយោ ច ហោតិយេវ។ ឯតេហិ តិក្ខវិបស្សនាក្ខណេ តទង្គនិរោធោ, មគ្គក្ខណេ សមុច្ឆេទនិរោធោ វុត្តោ ហោតិ។ **ញាណុប្បាទេនា**តិ តិក្ខវិបស្សនាញាណស្ស វា មគ្គញាណស្ស វា ឧប្បាទេន។ **និរោធុបដ្ឋានេនា**តិ វិបស្សនាក្ខណេ បច្ចក្ខតោ ខយនិរោធស្ស អនុស្សវវសេន និរោធសង្ខាតស្ស និព្ពានស្ស ឧបដ្ឋានេន, មគ្គក្ខណេ បច្ចក្ខតោ ច និព្ពានស្ស ឧបដ្ឋានេន។ ឯតេហិ វិសយវិសយិនិយមោវ កតោ ហោតិ, តទង្គសមុច្ឆេទនិរោធោ ច វុត្តោ ហោតិ។

១៨២. បដិនិស្សគ្គានុបស្សីបទនិទ្ទេសេ **រូបំ បរិច្ចជតី**តិ អាទីនវទស្សនេន និរបេក្ខតាយ រូបក្ខន្ធំ បរិច្ចជតិ។ **បរិច្ចាគបដិនិស្សគ្គោ**តិ បរិច្ចាគដ្ឋេន បដិនិស្សគ្គោតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯតេន បដិនិស្សគ្គបទស្ស បរិច្ចាគដ្ឋោ វុត្តោ, តស្មា កិលេសានំ បជហនន្តិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច វុដ្ឋានគាមិនី វិបស្សនា កិលេសេ តទង្គវសេន បរិច្ចជតិ, មគ្គោ សមុច្ឆេទវសេន។ **រូបនិរោធេ និព្ពានេ ចិត្តំ បក្ខន្ទតី**តិ វុដ្ឋានគាមិនី តំនិន្នតាយ បក្ខន្ទតិ, មគ្គោ អារម្មណករណេន។ **បក្ខន្ទនបដិនិស្សគ្គោ**តិ បក្ខន្ទនដ្ឋេន បដិនិស្សគ្គោតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯតេន បដិនិស្សគ្គបទស្ស បក្ខន្ទនដ្ឋោ វុត្តោ, តស្មា ចិត្តស្ស និព្ពានេ វិស្សជ្ជនន្តិ អត្ថោ។ ចត្តារិ សុត្តន្តិកវត្ថូនិ ចតុត្ថចតុក្កវសេន វេទិតព្ពានិ។ ឥមស្មឹ ចតុក្កេ ជរាមរណេ វត្តព្ពំហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ សតិបដ្ឋានេសុ ច “កាយេ កាយានុបស្សនា, ចិត្តេ ចិត្តានុបស្សនា”តិ កាយចិត្តានំ ឯកត្តវោហារវសេន ឯកវចននិទ្ទេសោ កតោ។ “វេទនាសុ វេទនានុបស្សនា, ធម្មេសុ ធម្មានុបស្សនា”តិ វេទនាធម្មានំ នានត្តវោហារវសេន ពហុវចននិទ្ទេសោ កតោតិ វេទិតព្ពោតិ។

ចតុត្ថចតុក្កនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

និដ្ឋិតា ច សតោការិញាណនិទ្ទេសវណ្ណនា។

៦. ញាណរាសិឆក្កនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៨៣. ឥទានិ ឆហិ រាសីហិ ឧទ្ទិដ្ឋញាណេសុ ចតុវីសតិសមាធិញាណនិទ្ទេសេ តាវ កាយានុបស្សនាទីនំ តិណ្ណំ ចតុក្កានំ វសេន ទ្វាទសន្នំ វត្ថូនំ ឯកេកស្មឹ អស្សាសវសេន ឯកោ , បស្សាសវសេន ឯកោតិ ទ្វេ ទ្វេ សមាធីតិ ទ្វាទសសុ វត្ថូសុ ចតុវីសតិ សមាធយោ ហោន្តិ។ ឈានក្ខណេ តេហិ សម្បយុត្តានិ ចតុវីសតិសមាធិវសេន ញាណានិ។

ទ្វាសត្តតិវិបស្សនាញាណនិទ្ទេសេ **ទីឃំ អស្សាសា**តិ “ទីឃ”ន្តិវុត្តអស្សាសតោ។ កឹ វុត្តំ ហោតិ? ទីឃំ អស្សាសហេតុ ឈានំ បដិលភិត្វា សមាហិតេន ចិត្តេន វិបស្សនាក្ខណេ អនិច្ចតោ អនុបស្សនដ្ឋេន វិបស្សនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯស នយោ ឧត្តរត្រាបិ។ តេសំយេវ ទ្វាទសន្នំ វត្ថូនំ ឯកេកស្មឹ អស្សាសវសេន តិស្សោ, បស្សាសវសេន តិស្សោតិ ឆ ឆ អនុបស្សនាតិ ទ្វាទសសុ វត្ថូសុ ទ្វាសត្តតិ អនុបស្សនា ហោន្តិ។ តា ឯវ ទ្វាសត្តតិ អនុបស្សនា ទ្វាសត្តតិវិបស្សនាវសេន ញាណានិ។

និព្ពិទាញាណនិទ្ទេសេ **អនិច្ចានុបស្សី អស្សស**ន្តិ អនិច្ចានុបស្សី ហុត្វា អស្សសន្តោ, អនិច្ចានុបស្សី ហុត្វា វត្តេន្តោតិ អត្ថោ។ “អស្សស”ន្តិ ច ឥទំ វចនំ ហេតុអត្ថេ ទដ្ឋព្ពំ។ **យថាភូតំ ជានាតិ បស្សតីតិ និព្ពិទាញាណ**ន្តិ កលាបសម្មសនតោ បដ្ឋាយ យាវ ភង្គានុបស្សនា បវត្តវិបស្សនាញាណេន សង្ខារានំ យថាសភាវំ ជានាតិ, ចក្ខុនា ទិដ្ឋមិវ ច តេនេវ ញាណចក្ខុនា បស្សតិ។ តស្មា និព្ពិទាញាណំ នាមាតិ អត្ថោ, សង្ខារេសុ និព្ពិន្ទញាណំ នាមាតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឧបរិ ភយតូបដ្ឋានាទីនំ មុញ្ចិតុកម្យតាទីនញ្ច ញាណានំ វិសុំ អាគតត្តា ឥធ យថាវុត្តានេវ វិបស្សនាញាណានិ និព្ពិទាញាណានីតិ វេទិតព្ពានិ។

និព្ពិទានុលោមញាណនិទ្ទេសេ **អនិច្ចានុបស្សី អស្សស**ន្តិ អនិច្ចានុបស្សិនោ អស្សសន្តស្ស។ សាមិអត្ថេ បច្ចត្តវចនំ។ **ភយតុបដ្ឋានេ បញ្ញា**តិវចនេនេវ ភយតុបដ្ឋានអាទីនវានុបស្សនានិព្ពិទានុបស្សនាញាណានិ វុត្តានិ ហោន្តិ តិណ្ណំ ឯកលក្ខណត្តា។ ឥមានិ តីណិ ញាណានិ អនន្តរា វុត្តានំ និព្ពិទាញាណានំ អនុកូលភាវេន អនុលោមតោ និព្ពិទានុលោមញាណានីតិ វុត្តានិ។

និព្ពិទាបដិប្បស្សទ្ធិញាណនិទ្ទេសេ **អនិច្ចានុបស្សី អស្សស**ន្តិ អនន្តរសទិសមេវ។ **បដិសង្ខា សន្តិដ្ឋនា បញ្ញា**តិវចនេនេវ មុញ្ចិតុកម្យតាបដិសង្ខានុបស្សនាសង្ខារុបេក្ខាញាណានិ វុត្តានិ ហោន្តិ តិណ្ណំ ឯកលក្ខណត្តា។ “បដិសង្ខា សន្តិដ្ឋនា”តិវចនេនេវ អនុលោមញាណមគ្គញាណានិបិ គហិតានិ ហោន្តិ ។ សង្ខារុបេក្ខាញាណអនុលោមញាណានិបិ ហិ និព្ពិទាយ សិខាប្បត្តត្តា និព្ពិទាជននព្យាបារប្បហានេន និព្ពិទាបដិប្បស្សទ្ធិញាណានិ នាម ហោន្តិ។ មគ្គញាណំ បន និព្ពិទាបដិប្បស្សទ្ធន្តេ ឧប្បជ្ជនតោ និព្ពិទាបដិប្បស្សទ្ធិញាណំ នាម ហោតីតិ អតិវិយ យុជ្ជតីតិ។ និព្ពិទានុលោមញាណេសុ វិយ អាទិភូតំ មុញ្ចិតុកម្យតាញាណំ អគ្គហេត្វា “បដិសង្ខា សន្តិដ្ឋនា”តិ អន្តេ ញាណទ្វយគ្គហណំ មគ្គញាណសង្គហណត្ថំ។ មុញ្ចិតុកម្យតាតិ ហិ វុត្តេ អនុលោមញាណំ សង្គយ្ហតិ, ន មគ្គញាណំ។ មគ្គញាណញ្ហិ មុញ្ចិតុកម្យតា នាម ន ហោតិ, កិច្ចសិទ្ធិយំ សន្តិដ្ឋនតោ បន សន្តិដ្ឋនា នាម ហោតិ។ អដ្ឋកថាយម្បិ ច “ផុសនាតិ អប្បនា”តិ វុត្តំ។ ឥទញ្ច មគ្គញាណំ និព្ពានេ អប្បនាតិ កត្វា សន្តិដ្ឋនា នាម ហោតីតិ “សន្តិដ្ឋនា”តិវចនេន មគ្គញាណម្បិ សង្គយ្ហតិ។ និព្ពិទានុលោមញាណានិបិ អត្ថតោ និព្ពិទាញាណានេវ ហោន្តីតិ តានិបិ និព្ពិទាញាណេហិ សង្គហេត្វា និព្ពិទាបដិប្បស្សទ្ធិញាណានីតិ និព្ពិទាគហណមេវ កតំ, ន និព្ពិទានុលោមគ្គហណំ។ តីសុបិ ចេតេសុ ញាណដ្ឋកនិទ្ទេសេសុ ចតុត្ថស្ស ធម្មានុបស្សនាចតុក្កស្ស វសេន វុត្តានំ ចតុន្នំ វត្ថូនំ ឯកេកស្មិំ អស្សាសវសេន ឯកំ, បស្សាសវសេន ឯកន្តិ ទ្វេ ទ្វេ ញាណានីតិ ចតូសុ វត្ថូសុ អដ្ឋ ញាណានិ ហោន្តិ។

វិមុត្តិសុខញាណនិទ្ទេសេ **បហីនត្តា**តិ បហានំ ទស្សេត្វា តស្ស បហានស្ស សមុច្ឆេទប្បហានត្តំ ទស្សេន្តោ **សមុច្ឆិន្នត្តា**តិ អាហ។ **វិមុត្តិសុខេ ញាណ**ន្តិ ផលវិមុត្តិសុខសម្បយុត្តញាណញ្ច ផលវិមុត្តិសុខារម្មណបច្ចវេក្ខណញាណញ្ច។ អនុសយវត្ថុស្ស កិលេសស្ស បហានេន បរិយុដ្ឋានទុច្ចរិតវត្ថុប្បហានំ ហោតីតិ ទស្សនត្ថំ បុន អនុសយានំ បហានំ វុត្តំ។ ឯកវីសតិផលញាណំ សន្ធាយ បហីនកិលេសគណនាយបិ ញាណគណនា កតា ហោតិ, បច្ចវេក្ខណញាណញ្ច សន្ធាយ បហីនកិលេសបច្ចវេក្ខណគណនាយ ផលបច្ចវេក្ខណញាណគណនា កតា ហោតីតិ។

ញាណរាសិឆក្កនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សទ្ធម្មប្បកាសិនិយា បដិសម្ភិទាមគ្គដ្ឋកថាយ

អានាបានស្សតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ឥន្ទ្រិយកថា

១. បឋមសុត្តន្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៨៤. ឥទានិ អានាបានស្សតិកថានន្តរំ កថិតាយ ឥន្ទ្រិយកថាយ អបុព្ពត្ថានុវណ្ណនា អនុប្បត្តា។ អយញ្ហិ ឥន្ទ្រិយកថា អានាបានស្សតិភាវនាយ ឧបការកានំ ឥន្ទ្រិយានំ អភាវេ អានាបានស្សតិភាវនាយ អភាវតោ តទុបការកានំ ឥន្ទ្រិយានំ វិសោធនាទិវិធិទស្សនត្ថំ អានាបានស្សតិកថានន្តរំ កថិតាតិ តញ្ច កថេតព្ពំ ឥន្ទ្រិយកថំ អត្តនា ភគវតោ សម្មុខា សុតំ វិញ្ញាតាធិប្បាយសុត្តន្តិកទេសនំ បុព្ពង្គមំ កត្វា តទត្ថប្បកាសនវសេន កថេតុកាមោ បឋមំ តាវ **ឯវំ មេ សុត**ន្តិអាទិមាហ។

តត្ថ **ឯវ**ន្តិ និបាតបទំ។ **មេ**តិអាទីនិ នាមបទានិ។ ***វិហរតី***តិ ឯត្ថ ***វិ***-តិ ឧបសគ្គបទំ, ***ហរតី***តិ អាខ្យាតបទន្តិ ឥមិនា តាវ នយេន បទវិភាគោ វេទិតព្ពោ។

អត្ថតោ បន ឧបមូបទេសគរហបសំសនាការវចនគ្គហណេសុ **ឯវំ**-សទ្ទោ ទិស្សតិ និទស្សនត្ថេ ច អវធារណត្ថេ ច។ ឥធ បន ឯវំសទ្ទោ អាការត្ថេ និទស្សនត្ថេ ច វិញ្ញូជនេន បវុត្តោ, តថេវ អវធារណត្ថេ ច។

តត្ថ អាការត្ថេន **ឯវំ**សទ្ទេន ឯតមត្ថំ ទីបេតិ – នានានយនិបុណមនេកជ្ឈាសយសមុដ្ឋានំ អត្ថព្យញ្ជនសម្បន្នំ វិវិធបាដិហារិយំ ធម្មត្ថទេសនាបដិវេធគម្ភីរំ សព្ពសត្តានំ សកសកភាសានុរូបតោ សោតបថមាគច្ឆន្តំ តស្ស ភគវតោ វចនំ សព្ពប្បការេន កោ សមត្ថោ វិញ្ញាតុំ, សព្ពថាមេន បន សោតុកាមតំ ជនេត្វាបិ ឯវំ មេ សុតំ, មយាបិ ឯកេនាការេន សុតន្តិ។

និទស្សនត្ថេន “នាហំ សយម្ភូ, ន មយា ឥទំ សច្ឆិកត”ន្តិ អត្តានំ បរិមោចេន្តោ “ឯវំ មេ សុតំ, មយាបិ ឯវំ សុត”ន្តិ ឥទានិ វត្តព្ពំ សកលំ សុត្តំ និទស្សេតិ។

អវធារណត្ថេន ថេរោ សារិបុត្តោ “ឯតទគ្គំ, ភិក្ខវេ, មម សាវកានំ ភិក្ខូនំ មហាបញ្ញានំ យទិទំ សារិបុត្តោ”តិ (អ. និ. ១.១៨៨-១៨៩), “នាហំ, ភិក្ខវេ, អញ្ញំ ឯកបុគ្គលម្បិ សមនុបស្សាមិ, យោ ឯវំ តថាគតេន អនុត្តរំ ធម្មចក្កំ បវត្តិតំ សម្មទេវ អនុប្បវត្តេតិ យថយិទំ, ភិក្ខវេ, សារិបុត្តោ។ សារិបុត្តោ, ភិក្ខវេ, តថាគតេន អនុត្តរំ ធម្មចក្កំ បវត្តិតំ សម្មទេវ អនុប្បវត្តេតី”តិឯវមាទិនា (អ. និ. ១.១៨៧) នយេន ភគវតា បសត្ថភាវានុរូបំ អត្តនោ ធារណពលំ ទស្សេន្តោ សត្តានំ សោតុកាមតំ ជនេតិ “ឯវំ មេ សុតំ, តញ្ច ខោ អត្ថតោ វា ព្យញ្ជនតោ វា អនូនមនធិកំ, ឯវមេវ, ន អញ្ញថា ទដ្ឋព្ព”ន្តិ។

មេសទ្ទោ ករណសម្បទានសាមិអត្ថេសុ ទិស្សតិ។ ឥធ បន “មយា សុតំ, មម សុត”ន្តិ ច អត្ថទ្វយេ យុជ្ជតិ។

សុតន្តិ អយំសទ្ទោ សឧបសគ្គោ អនុបសគ្គោ ច វិស្សុតគមនកិលិន្នឧបចិតអនុយោគសោតវិញ្ញេយ្យេសុ ទិស្សតិ វិញ្ញាតេបិ ច សោតទ្វារានុសារេ។ ឥធ បនស្ស សោតទ្វារានុសារេន ឧបធារិតន្តិ វា ឧបធារណន្តិ វា អត្ថោ។ មេ-សទ្ទស្ស ហិ មយាតិអត្ថេ សតិ “ឯវំ មយា សុតំ សោតទ្វារានុសារេន ឧបធារិត”ន្តិ យុជ្ជតិ, មមាតិ អត្ថេ សតិ “ឯវំ មម សុតំ សោតទ្វារានុសារេន ឧបធារណ”ន្តិ យុជ្ជតិ។

អបិច “ឯវំ មេ សុត”ន្តិ អត្តនា ឧប្បាទិតភាវំ អប្បដិជានន្តោ បុរិមសវនំ វិវរន្តោ “សម្មុខា បដិគ្គហិតមិទំ មយា តស្ស ភគវតោ ចតុវេសារជ្ជវិសារទស្ស ទសពលធរស្ស អាសភដ្ឋានដ្ឋាយិនោ សីហនាទនាទិនោ សព្ពសត្តុត្តមស្ស ធម្មិស្សរស្ស ធម្មរាជស្ស ធម្មាធិបតិនោ ធម្មទីបស្ស ធម្មសរណស្ស សទ្ធម្មវរចក្កវត្តិនោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស វចនំ, ន ឯត្ថ អត្ថេ វា ធម្មេ វា បទេ វា ព្យញ្ជនេ វា កង្ខា វា វិមតិ វា កាតព្ពា”តិ ឥមស្មិំ ធម្មេ អស្សទ្ធិយំ វិនាសេតិ, សទ្ធាសម្បទំ ឧប្បាទេតីតិ។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

> “វិនាសយតិ អស្សទ្ធំ, សទ្ធំ វឌ្ឍេតិ សាសនេ;
> ឯវំ មេ សុតមិច្ចេវំ, វទំ គោតមសាវកោ”តិ។

ឯកន្តិ គណនបរិច្ឆេទនិទ្ទេសោ។ **សមយ**ន្តិ បរិច្ឆិន្ននិទ្ទេសោ។ **ឯកំ សមយ**ន្តិ អនិយមិតបរិទីបនំ។ តត្ថ **សមយ**សទ្ទោ –

សមវាយេ ខណេ កាលេ, សមូហេ ហេតុទិដ្ឋិសុ;
បដិលាភេ បហានេ ច, បដិវេធេ ច ទិស្សតិ។

ឥធ បនស្ស កាលោ អត្ថោ។ តេន សំវច្ឆរឧតុមាសឌ្ឍមាសរត្តិន្ទិវបុព្ពណ្ហមជ្ឈន្ហិកសាយន្ហបឋម- មជ្ឈិម បច្ឆិមយាមមុហុត្តាទីសុ កាលប្បភេទភូតេសុ សមយេសុ ឯកំ សមយន្តិ ទីបេតិ។

តត្ថ កិញ្ចាបិ ឯតេសុ សំវច្ឆរាទីសុ សមយេសុ យំ យំ សុត្តំ យម្ហិ យម្ហិ សំវច្ឆរេ ឧតុម្ហិ មាសេ បក្ខេ រត្តិភាគេ ទិវសភាគេ វា វុត្តំ, សព្ពំ តំ ថេរស្ស សុវិទិតំ សុវវត្ថាបិតំ បញ្ញាយ។ យស្មា បន "ឯវំ មេ សុតំ អសុកសំវច្ឆរេ អសុកឧតុម្ហិ អសុកមាសេ អសុកបក្ខេ អសុករត្តិភាគេ អសុកទិវសភាគេ វា"តិ ឯវំ វុត្តេ ន សក្កា សុខេន ធារេតុំ វា ឧទ្ទិសិតុំ វា ឧទ្ទិសាបេតុំ វា, ពហុ ច វត្តព្ពំ ហោតិ, តស្មា ឯកេនេវ បទេន តមត្ថំ សមោធានេត្វា "ឯកំ សមយ"ន្តិ អាហ។

យេ វា ឥមេ គព្ភោក្កន្តិសមយោ ជាតិសមយោ សំវេគសមយោ អភិនិក្ខមនសមយោ ទុក្ករការិកសមយោ មារវិជយសមយោ អភិសម្ពោធិសមយោ ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារសមយោ ទេសនាសមយោ បរិនិព្ពានសមយោតិឯវមាទយោ ភគវតោ ទេវមនុស្សេសុ អតិវិយ បកាសា អនេកកាលប្បភេទា ឯវ សមយា, តេសុ សមយេសុ ទេសនាសមយសង្ខាតំ ឯកំ សមយន្តិ ទីបេតិ។ យោ ចាយំ ញាណករុណាកិច្ចសមយេសុ ករុណាកិច្ចសមយោ, អត្តហិតបរហិតបដិបត្តិសមយេសុ បរហិតបដិបត្តិសមយោ, សន្និបតិតានំ ករណីយទ្វយសមយេសុ ធម្មិកថាសមយោ, ទេសនាបដិបត្តិសមយេសុ ទេសនាសមយោ, តេសុបិ សមយេសុ អញ្ញតរំ សមយំ សន្ធាយ "ឯកំ សមយ"ន្តិ អាហ។

យស្មា បន "ឯកំ សមយ"ន្តិ អច្ចន្តសំយោគត្ថោ សម្ភវតិ។ យញ្ហិ សមយំ ភគវា ឥមំ អញ្ញំ វា សុត្តន្តំ ទេសេសិ, អច្ចន្តមេវ តំ សមយំ ករុណាវិហារេន វិហាសិ, តស្មា តទត្ថជោតនត្ថំ ឥធ ឧបយោគវចននិទ្ទេសោ កតោតិ។

តេនេតំ វុច្ចតិ –

"តំ តំ អត្ថមបេក្ខិត្វា, ភុម្មេន ករណេន ច;
អញ្ញត្រ សមយោ វុត្តោ, ឧបយោគេន សោ ឥធា"តិ។

បោរាណា បន វណ្ណយន្តិ – "តស្មឹ សមយេ"តិ វា "តេន សមយេនា"តិ វា "តំ សមយ"ន្តិ វា អភិលាបមត្តភេទោ ឯស, សព្ពត្ថ ភុម្មមេវត្ថោតិ។ តស្មា "ឯកំ សមយ"ន្តិ វុត្តេបិ "ឯកស្មឹ សមយេ"តិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ភគវាតិ គរុ។ គរុញ្ហិ លោកេ "ភគវា"តិ វទន្តិ។ អយញ្ច សព្ពគុណវិសិដ្ឋតាយ សព្ពសត្តានំ គរុ, តស្មា "ភគវា"តិ វេទិតព្ពោ។ បោរាណេហិបិ វុត្តំ –

"ភគវាតិ វចនំ សេដ្ឋំ, ភគវាតិ វចនមុត្តមំ;
គរុ គារវយុត្តោ សោ, ភគវា តេន វុច្ចតី"តិ។

អបិច –

"ភាគ្យវា ភគ្គវា យុត្តោ, ភគេហិ ច វិភត្តវា;
ភត្តវា វន្តគមនោ, ភវេសុ ភគវា តតោ"តិ។ –

ឥមិស្សាបិ គាថាយ វសេន អស្ស បទស្ស វិត្ថារតោ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ សោ ច **វិសុទ្ធិមគ្គេ** ពុទ្ធានុស្សតិនិទ្ទេសេ (វិសុទ្ធិ. ១.១២៣ អាទយោ) វុត្តោយេវ។

ឯត្តាវតា ចេត្ថ **ឯវ**ន្តិ វចនេន ទេសនាសម្បត្តិំ និទ្ទិសតិ, **មេ សុត**ន្តិ សាវកសម្បត្តិំ, **ឯកំ សមយ**ន្តិ កាលសម្បត្តិំ, **ភគវា**តិ ទេសកសម្បត្តិំ។

សាវត្ថិយន្តិ ឯត្ថ ច សវត្ថស្ស ឥសិនោ និវាសដ្ឋានភូតា នគរី សាវត្ថី, យថា កាកន្ទី មាកន្ទីតិ ឯវំ តាវ អក្ខរចិន្តកា។ អដ្ឋកថាចរិយា បន ភណន្តិ – យំ កិញ្ចិ មនុស្សានំ ឧបភោគបរិភោគំ សព្ពមេត្ថ អត្ថីតិ សាវត្ថី, សត្ថសមាយោគេ ច កឹ ភណ្ឌមត្ថីតិ បុច្ឆិតេ សព្ពមត្ថីតិបិ វចនមុបាទាយ សាវត្ថី។

> “សព្ពទា សព្ពូបករណំ, សាវត្ថិយំ សមោហិតំ;
> តស្មា សព្ពមុបាទាយ, សាវត្ថីតិ បវុច្ចតី”តិ។ –

តស្សំ **សាវត្ថិយំ**។ សមីបត្ថេ ភុម្មវចនំ។ **វិហរតី**តិ អវិសេសេន ឥរិយាបថទិព្ពព្រហ្មអរិយវិហារេសុ អញ្ញតរវិហារសមង្គិបរិទីបនមេតំ, ឥធ បន ឋានគមនាសនសយនប្បភេទេសុ ឥរិយាបថេសុ អញ្ញតរឥរិយាបថសមាយោគបរិទីបនំ។ តេន ឋិតោបិ គច្ឆន្តោបិ និសិន្នោបិ សយានោបិ ភគវា “វិហរតិ”ច្ចេវ វេទិតព្ពោ។ សោ ហិ ភគវា ឯកំ ឥរិយាបថពាធនំ អញ្ញេន ឥរិយាបថេន វិច្ឆិន្ទិត្វា អបរិបតន្តមត្តភាវំ ហរតិ បវត្តេតិ, តស្មា “វិហរតី”តិ វុច្ចតិ។

ជេតវនេតិ ឯត្ថ អត្តនោ បច្ចត្ថិកជនំ ជិនាតីតិ ជេតោ, រញ្ញោ វា អត្តនោ បច្ចត្ថិកជនេ ជិតេ ជាតោតិ ជេតោ, មង្គលកម្យតាយ វា តស្ស ឯវំនាមមេវ កតន្តិ ជេតោ, វនយតីតិ វនំ, អត្តសម្បទាយ សត្តានំ ភត្តិំ ការេតិ, អត្តនិ សិនេហំ ឧប្បាទេតីតិ អត្ថោ។ វនុតេ ឥតិ វា វនំ, នានាវិធកុសុមគន្ធសម្មោទមត្តកោកិលាទិវិហង្គាភិរុតេហិ មន្ទមារុតចលិតរុក្ខសាខាវិដបបល្លវបលាសេហិ “ឯថ មំ បរិភុញ្ជថា”តិ បាណិនោ យាចតិ វិយាតិ អត្ថោ។ ជេតស្ស វនំ ជេតវនំ។ តញ្ហិ ជេតេន រាជកុមារេន រោបិតំ សំវទ្ធិតំ បរិបាលិតំ, សោ ច តស្ស សាមី អហោសិ, តស្មា ជេតវនន្តិ វុច្ចតិ។ តស្មឹ ជេតវនេ។ វនញ្ច នាម រោបិមំ សយំជាតន្តិ ទុវិធំ។ ឥទញ្ច វេឡុវនាទីនិ ច រោបិមានិ, អន្ធវនមហាវនាទីនិ សយំជាតានិ។

អនាថបិណ្ឌិកស្ស អារាមេតិ សុទត្តោ នាម សោ គហបតិ មាតាបិតូហិ កតនាមវសេន។ សព្ពកាមសមិទ្ធតាយ បន វិគតមច្ឆេរតាយ ករុណាទិគុណសមង្គិតាយ ច និច្ចកាលំ អនាថានំ បិណ្ឌមទាសិ, តេន អនាថបិណ្ឌិកោតិ សង្ខំ គតោ។ អារមន្តិ ឯត្ថ បាណិនោ, វិសេសេន វា បព្ពជិតាតិ អារាមោ, តស្ស បុប្ផផលាទិសោភាយ នាតិទូរនច្ចាសន្នតាទិបញ្ចវិធសេនាសនង្គសម្បត្តិយា ច តតោ តតោ អាគម្ម រមន្តិ អភិរមន្តិ, អនុក្កណ្ឋិតា ហុត្វា និវសន្តីតិ អត្ថោ។ វុត្តប្បការាយ វា សម្បត្តិយា តត្ថ តត្ថ គតេបិ អត្តនោ អព្ភន្តរំ អានេត្វា រមាបេតីតិ អារាមោ។ សោ ហិ អនាថបិណ្ឌិកេន គហបតិនា ជេតស្ស រាជកុមារស្ស ហត្ថតោ អដ្ឋារសហិ ហិរញ្ញកោដីហិ កោដិសន្ថរេន កីណិត្វា អដ្ឋារសហិ ហិរញ្ញកោដីហិ សេនាសនានិ ការាបេត្វា អដ្ឋារសហិ ហិរញ្ញកោដីហិ វិហារមហំ និដ្ឋាបេត្វា ឯវំ ចតុបញ្ញាសហិរញ្ញកោដិបរិច្ចាគេន ពុទ្ធប្បមុខស្ស ភិក្ខុសង្ឃស្ស និយ្យាទិតោ, តស្មា “អនាថបិណ្ឌិកស្ស អារាមោ”តិ វុច្ចតិ។ តស្មឹ **អនាថបិណ្ឌិកស្ស អារាមេ**។

ឯត្ថ ច “ជេតវនេ”តិវចនំ បុរិមសាមិបរិកិត្តនំ, “អនាថបិណ្ឌិកស្ស អារាមេ”តិ បច្ឆិមសាមិបរិកិត្តនំ។ កិមេតេសំ បរិកិត្តនេ បយោជនន្តិ? បុញ្ញកាមានំ ទិដ្ឋានុគតិអាបជ្ជនំ។ តត្ថ ហិ ទ្វារកោដ្ឋកបាសាទមាបនេ ភូមិវិក្កយលទ្ធា អដ្ឋារស ហិរញ្ញកោដិយោ អនេកកោដិអគ្ឃនកា រុក្ខា ច ជេតស្ស បរិច្ចាគោ, ចតុបញ្ញាស ហិរញ្ញកោដិយោ អនាថបិណ្ឌិកស្ស ។ ឥតិ តេសំ បរិកិត្តនេន ឯវំ បុញ្ញកាមា បុញ្ញានិ ករោន្តីតិ ទស្សេន្តោ អាយស្មា សារិបុត្តោ អញ្ញេបិ បុញ្ញកាមេ តេសំ ទិដ្ឋានុគតិអាបជ្ជនេ និយោជេតិ។

តត្ថ សិយា – យទិ តាវ ភគវា សាវត្ថិយំ វិហរតិ, “ជេតវនេ អនាថបិណ្ឌិកស្ស អារាមេ”តិ ន វត្តព្ពំ។ អថ តត្ថ វិហរតិ, “សាវត្ថិយ”ន្តិ ន វត្តព្ពំ។ ន ហិ សក្កា ឧភយត្ថ ឯកំ សមយំ វិហរិតុន្តិ។ ន ខោ បនេតំ ឯវំ ទដ្ឋព្ពំ, ននុ អវោចុម្ហ “សមីបត្ថេ ភុម្មវចន”ន្តិ។ តស្មា យថា គង្គាយមុនាទីនំ សមីបេ គោយូថានិ ចរន្តានិ “គង្គាយ ចរន្តិ, យមុនាយ ចរន្តី”តិ វុច្ចន្តិ, ឯវមិធាបិ យទិទំ សាវត្ថិយា សមីបេ ជេតវនំ អនាថបិណ្ឌិកស្ស អារាមោ, តត្ថ វិហរន្តោ វុច្ចតិ “សាវត្ថិយំ វិហរតិ ជេតវនេ អនាថបិណ្ឌិកស្ស អារាមេ”តិ។ គោចរគាមនិទស្សនត្ថំ ហិស្ស សាវត្ថិវចនំ, បព្ពជិតានុរូបនិវាសដ្ឋាននិទស្សនត្ថំ សេសវចនំ។

តត្ថ សាវត្ថិកិត្តនេន អាយស្មា សារិបុត្តោ ភគវតោ គហដ្ឋានុគ្គហករណំ ទស្សេតិ, ជេតវនាទិកិត្តនេន បព្ពជិតានុគ្គហករណំ។ តថា បុរិមេន បច្ចយគ្គហណតោ អត្តកិលមថានុយោគវិវជ្ជនំ, បច្ឆិមេន វត្ថុកាមប្បហានតោ កាមសុខល្លិកានុយោគវិវជ្ជនូបាយំ។ អថ វា បុរិមេន ច ធម្មទេសនាភិយោគំ, បច្ឆិមេន វិវេកាធិមុត្តិំ។ បុរិមេន ករុណាយ ឧបគមនំ, បច្ឆិមេន បញ្ញាយ អបគមនំ។ បុរិមេន សត្តានំ ហិតសុខនិប្ផាទនាធិមុត្តតំ, បច្ឆិមេន បរហិតសុខករណេ និរុបលេបតំ។ បុរិមេន ធម្មិកសុខាបរិច្ចាគនិមិត្តំ ផាសុវិហារំ, បច្ឆិមេន ឧត្តរិមនុស្សធម្មានុយោគនិមិត្តំ។ បុរិមេន មនុស្សានំ ឧបការពហុលតំ, បច្ឆិមេន ទេវានំ។ បុរិមេន

លោកេ ជាតស្ស លោកេ សំវទ្ធភាវំ, បច្ឆិមេន លោកេន អនុបលិត្តតំ។ បុរិមេន “ឯកបុគ្គលោ, ភិក្ខវេ, លោកេ ឧប្បជ្ជមានោ ឧប្បជ្ជតិ ពហុជនហិតាយ ពហុជនសុខាយ លោកានុកម្បាយ អត្ថាយ ហិតាយ សុខាយ ទេវមនុស្សានំ។ កតមោ ឯកបុគ្គលោ? តថាគតោ អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ”តិ (អ. និ. ១.១៧០) វចនតោ យទត្ថំ ភគវា ឧប្បន្នោ, តទត្ថបរិទីបនំ, បច្ឆិមេន យត្ថ ឧប្បន្នោ, តទនុរូបវិហារបរិទីបនំ។ ភគវា ហិ បឋមំ លុម្ពិនិវនេ, ទុតិយំ ពោធិមណ្ឌេតិ លោកិយលោកុត្តរស្ស ឧប្បត្តិយា វនេយេវ ឧប្បន្នោ, តេនស្ស វនេយេវ វិហារំ ទស្សេតីតិ ឯវមាទិនា នយេនេត្ថ អត្ថយោជនា វេទិតព្ពា។

តត្រាតិ ទេសកាលបរិទីបនំ។ តញ្ហិ យំ សមយំ វិហរតិ, តត្រ សមយេ, យស្មិញ្ច ជេតវនេ វិហរតិ, តត្រ ជេតវនេតិ ទីបេតិ។ ភាសិតព្ពយុត្តេ វា ទេសកាលេ ទីបេតិ។ ន ហិ ភគវា អយុត្តេ ទេសេ កាលេ វា ធម្មំ ទេសេតិ។ “អកាលោ ខោ តាវ ពាហិយា”តិអាទិ (ឧទា. ១០) ចេត្ថ សាធកំ។ **ខោ**តិ បទបូរណមត្តេ អវធារណត្ថេ អាទិកាលត្ថេ វា និបាតោ។ **ភគវា**តិ លោកគរុទីបនំ។ **ភិក្ខូ**តិ កថាសវនយុត្តបុគ្គលវចនំ។ អបិចេត្ថ “ភិក្ខកោតិ ភិក្ខុ, ភិក្ខាចរិយំ អជ្ឈុបគតោតិ ភិក្ខូ”តិអាទិនា (វិភ. ៥១០; បារា. ៤៥) នយេន វចនត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **អាមន្តេសី**តិ អាលបិ អភាសិ សម្ពោធេសិ, អយមេត្ថ អត្ថោ។ អញ្ញត្រ បន ញាបនេបិ បក្កោសនេបិ។ **ភិក្ខវោ**តិ អាមន្តនាការទីបនំ។ តេន តេសំ ភិក្ខូនំ ភិក្ខនសីលតាភិក្ខនធម្មតាភិក្ខនេសាធុការិតាទិគុណយោគសិទ្ធេន វចនេន ហីនាធិកជនសេវិតំ វុត្តិំ បកាសេន្តោ ឧទ្ធតទីនភាវនិគ្គហំ ករោតិ។ “ភិក្ខវោ”តិ ឥមិនា ច ករុណាវិប្ផារសោម្មហទយនយននិបាតបុព្ពង្គមេន វចនេន តេ អត្តនោ មុខាភិមុខេ ករោន្តោ តេនេវ កថេតុកម្យតាទីបកេន វចនេន នេសំ សោតុកម្យតំ ជនេតិ។ តេនេវ ច សម្ពោធនត្ថេន វចនេន សាធុកសវនមនសិការេបិ តេ និយោជេតិ។ សាធុកសវនមនសិការាយត្តា ហិ សាសនសម្បត្តិ។

អបរេសុ ទេវមនុស្សេសុ វិជ្ជមានេសុ កស្មា ភិក្ខូយេវ អាមន្តេសីតិ ចេ? ជេដ្ឋសេដ្ឋាសន្នសទាសន្និហិតភាជនភាវតោ។ សព្ពបរិសសាធារណា ហិ ភគវតោ ធម្មទេសនា។ បរិសាយ ច ជេដ្ឋា ភិក្ខូ បឋមុប្បន្នត្តា, សេដ្ឋា អនគារិយភាវំ អាទឹ កត្វា សត្ថុ ចរិយានុវិធាយកត្តា សកលសាសនបដិគ្គាហកត្តា ច, អាសន្នា តត្ថ និសិន្នេសុ សត្ថុសន្និកត្តា, សទាសន្និហិតា សត្ថុសន្តិកាវចរត្តា, ធម្មទេសនាយ ច តេ ឯវ ភាជនំ យថានុសិដ្ឋំ បដិបត្តិសព្ភាវតោ។

តត្ថ សិយា – កិមត្ថំ បន ភគវា ធម្មំ ទេសេន្តោ បឋមំ ភិក្ខូ អាមន្តេសិ, ន ធម្មមេវ ទេសេសីតិ? សតិជននត្ថំ។ បរិសាយ ហិ ភិក្ខូ អញ្ញំ ចិន្តេន្តាបិ វិក្ខិត្តចិត្តាបិ ធម្មំ បច្ចវេក្ខន្តាបិ កម្មដ្ឋានំ មនសិករោន្តាបិ និសិន្នា ហោន្តិ, តេ អនាមន្តេត្វា ធម្មេ ទេសិយមានេ “អយំ ទេសនា កឹនិទានា កឹបច្ចយា កតមាយ អត្ថុប្បត្តិយា ទេសិតា”តិ សល្លក្ខេតុំ អសក្កោន្តា វិក្ខេបំ អាបជ្ជេយ្យុំ, ទុគ្គហិតំ វា គណ្ហេយ្យុំ ។ តេន តេសំ សតិជននត្ថំ ភគវា បឋមំ អាមន្តេត្វា បច្ឆា ធម្មំ ទេសេតិ។

ភទន្តេតិ គារវវចនមេតំ, សត្ថុនោ បដិវចនទានំ វា។ អបិចេត្ថ “ភិក្ខវោ”តិ វទមានោ ភគវា តេ ភិក្ខូ អាលបតិ, “ភទន្តេ”តិ វទមានា តេ ភគវន្តំ បច្ចាលបន្តិ។ តថា “ភិក្ខវោ”តិ ភគវា អាភាសតិ, “ភទន្តេ”តិ តេ បច្ចាភាសន្តិ។ “ភិក្ខវោ”តិ បដិវចនំ ទាបេតិ, ភទន្តេតិ បដិវចនំ ទេន្តិ។ **តេ ភិក្ខូ**តិ យេ ភគវា អាមន្តេសិ។ **ភគវតោ បច្ចស្សោសុ**ន្តិ ភគវតោ អាមន្តនំ បដិអស្សោសុំ, អភិមុខា ហុត្វា សុណឹសុ សម្បដិច្ឆឹសុ បដិគ្គហេសុន្តិ អត្ថោ។ **ភគវា ឯតទវោចា**តិ ភគវា ឯតំ ឥទានិ វត្តព្ពំ សកលសុត្តំ អវោច។

ឯត្តាវតា ច យំ អាយស្មតា សារិបុត្តេន កមលកុវលយុជ្ជលវិមលសាទុរសសលិលាយ បោក្ខរណិយា សុខាវតរណត្ថំ និម្មលសិលាតលរចនវិលាសសោបានំ វិប្បកិណ្ណមុត្តាជាលសទិសវាលិកាកិណ្ណបណ្ឌរភូមិភាគំ តិត្ថំ វិយ, សុវិភត្តភិត្តិវិចិត្រវេទិកាបរិក្ខិត្តស្ស នក្ខត្តបថំ ផុសិតុកាមតាយ វិយ, វិជម្ភិតសមុស្សយស្ស បាសាទវរស្ស សុខារោហណត្ថំ ទន្តមយសណ្ហមុទុផលកកញ្ចនលតាវិនទ្ធមណិគណប្បភាសមុទយុជ្ជលសោភំ សោបានំ វិយ, សុវណ្ណវលយនូបុរាទិសង្ឃដ្ដនសទ្ទសម្មិស្សិតកថិតហសិតមធុរស្សរគេហជនវិចរិតស្ស ឧឡារិស្សរិយវិភវសោភិតស្ស មហាឃរស្ស សុខប្បវេសនត្ថំ សុវណ្ណរជតមណិមុត្តាបវាឡាទិជុតិវិសទវិជ្ជោតិតសុប្បតិដ្ឋិតវិសាលទ្វារកវាដំ មហាទ្វារំ វិយ អត្ថព្យញ្ជនសម្បន្នស្ស ពុទ្ធានំ ទេសនាញាណគម្ភីរភាវសំសូចកស្ស ឥមស្ស សុត្តស្ស សុខាវគាហណត្ថំ កាលទេសទេសកបរិសាបទេសបដិមណ្ឌិតំ និទានំ ភាសិតំ, តស្ស អត្ថវណ្ណនា សមត្តា។

សុត្តន្តេ **បញ្ចា**តិ គណនបរិច្ឆេទោ។ **ឥមានិ ឥន្ទ្រិយានី**តិ បរិច្ឆិន្នធម្មនិទស្សនំ។ ឥន្ទ្រិយដ្ឋោ ហេដ្ឋា វុត្តោ។

១៨៥. ឥទានិ តមេវ សុត្តន្តំ ទស្សេត្វា តស្មិំ សុត្តន្តេ វុត្តានំ ឥន្ទ្រិយានំ វិសុទ្ធិភាវនាវិធានំ ភាវិតត្តំ បដិប្បស្សទ្ធិញ្ច ទស្សេតុកាមោ **ឥមានិ បញ្ចិន្ទ្រិយានី**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **វិសុជ្ឈន្តី**តិ វិសុទ្ធី បាបុណន្តិ។ **អស្សទ្ធេ**តិ តីសុ រតនេសុ សទ្ធាវិរហិតេ។ **សទ្ធេ**តិ តីសុ រតនេសុ សទ្ធាសម្បន្នេ។ **សេវតោ**តិ ចិត្តេន សេវន្តស្ស។ **ភជតោ**តិ ឧបសង្កមន្តស្ស។ **បយិរុបាសតោ**តិ សក្កច្ចំ ឧបនិសីទន្តស្ស។ **បសាទនីយេ សុត្តន្តេ**តិ បសាទជនកេ រតនត្តយគុណបដិសំយុត្តេ សុត្តន្តេ។ **កុសីតេ**តិ កុច្ឆិតេន អាការេន សីទន្តីតិ កុសីទា, កុសីទា ឯវ កុសីតា។ តេ កុសីតេ។ **សម្មប្បធានេ**តិ ចតុកិច្ចសាធកវីរិយបដិសំយុត្តសុត្តន្តេ។ **មុដ្ឋស្សតី**តិ នដ្ឋស្សតិកេ។ **សតិបដ្ឋានេ**តិ សតិបដ្ឋានាធិការកេ សុត្តន្តេ។ **ឈានវិមោក្ខេ**តិ ចតុត្ថជ្ឈានអដ្ឋវិមោក្ខតិវិធវិមោក្ខាធិការកេ សុត្តន្តេ។ **ទុប្បញ្ញេ**តិ និប្បញ្ញេ, បញ្ញាភាវតោ វា ទុដ្ឋា បញ្ញា ឯតេសន្តិ ទុប្បញ្ញា។ តេ ទុប្បញ្ញេ។ **គម្ភីរញាណចរិយ**ន្តិ ចតុសច្ចបដិច្ចសមុប្បាទាទិបដិសំយុត្តេ សុត្តន្តេ, ញាណកថាសទិសេ វា។ **សុត្តន្តក្ខន្ធេ**តិ សុត្តន្តកោដ្ឋាសេ។ **អស្សទ្ធិយ**ន្តិអាទីសុ **អស្សទ្ធិយ**ន្តិ អស្សទ្ធភាវំ។ អស្សទ្ធិយេ អាទីនវទស្សាវី អស្សទ្ធិយំ បជហន្តោ សទ្ធិន្ទ្រិយំ ភាវេតិ, សទ្ធិន្ទ្រិយេ អានិសំសទស្សាវី សទ្ធិន្ទ្រិយំ ភាវេន្តោ អស្សទ្ធិយំ បជហតិ។ ឯស នយោ សេសេសុ។ **កោសជ្ជ**ន្តិ កុសីតភាវំ។ **បមាទ**ន្តិ សតិវិប្បវាសំ។ **ឧទ្ធច្ច**ន្តិ ឧទ្ធតភាវំ, វិក្ខេបន្តិ អត្ថោ។ **បហីនត្តា**តិ អប្បនាវសេន ឈានបារិបូរិយា បហីនត្តា។ **សុប្បហីនត្តា**តិ វុដ្ឋានគាមិនិវសេន វិបស្សនាបារិបូរិយា សុដ្ឋុ បហីនត្តា។ **ភាវិតំ ហោតិ សុភាវិត**ន្តិ វុត្តក្កមេនេវ យោជេតព្ពំ។ វិបស្សនាយ ហិ វិបក្ខវសេន បហីនត្តា “សុប្បហីនត្តា”តិ វត្តុំ យុជ្ជតិ។ តស្មាយេវ ច “សុភាវិត”ន្តិ, ន តថា ឈានេន។ យស្មា បន បហាតព្ពានំ បហានេន ភាវនាសិទ្ធិ, ភាវនាសិទ្ធិយា ច បហាតព្ពានំ បហានសិទ្ធិ ហោតិ, តស្មា យមកំ កត្វា និទ្ទិដ្ឋំ។

១៨៦. បដិប្បស្សទ្ធិវារេ **ភាវិតានិ ចេវ ហោន្តិ សុភាវិតានិ ចា**តិ ភាវិតានំយេវ សុភាវិតតា។ **បដិប្បស្សទ្ធានិ ច សុប្បដិប្បស្សទ្ធានិ ចា**តិ បដិប្បស្សទ្ធានំយេវ សុប្បដិប្បស្សទ្ធតា វុត្តា។ ផលក្ខណេ មគ្គកិច្ចនិព្ពត្តិវសេន ភាវិតតា បដិប្បស្សទ្ធតា ច វេទិតព្ពា។ **សមុច្ឆេទវិសុទ្ធិយោ**តិ មគ្គវិសុទ្ធិយោយេវ។ **បដិប្បស្សទ្ធិវិសុទ្ធិយោ**តិ ផលវិសុទ្ធិយោ ឯវ។

ឥទានិ តថា វុត្តវិធានានិ ឥន្ទ្រិយានិ ការកបុគ្គលវសេន យោជេត្វា ទស្សេតុំ **កតិនំ បុគ្គលាន**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សវនេន ពុទ្ធោ**តិ សម្មាសម្ពុទ្ធតោ ធម្មកថាសវនេន ចតុសច្ចំ ពុទ្ធវា, ញាតវាតិ អត្ថោ។ ឥទំ ភាវិតិន្ទ្រិយភាវស្ស ការណវចនំ។ ភាវនាភិសមយវសេន ហិ មគ្គស្ស ពុទ្ធត្តា ផលក្ខណេ ភាវិតិន្ទ្រិយោ ហោតិ។ អដ្ឋន្នម្បិ អរិយានំ តថាគតស្ស សាវកត្តា វិសេសេត្វា អរហត្តផលដ្ឋមេវ ទស្សេន្តោ **ខីណាសវោ**តិ អាហ។ សោយេវ ហិ សព្ពកិច្ចនិប្ផត្តិយា **ភាវិតិន្ទ្រិយោ**តិ វុត្តោ។ ឥតរេបិ បន តំតំមគ្គកិច្ចនិប្ផត្តិយា បរិយាយេន ភាវិតិន្ទ្រិយា ឯវ។ តស្មា ឯវ ច ចតូសុ ផលក្ខណេសុ “បញ្ចិន្ទ្រិយានិ ភាវិតានិ ចេវ ហោន្តិ សុភាវិតានិ ចា”តិ វុត្តំ។ យស្មា បន តេសំ ឧបរិមគ្គត្ថាយ ឥន្ទ្រិយភាវនា អត្ថិយេវ, តស្មា តេ ន និប្បរិយាយេន ភាវិតិន្ទ្រិយា។ **សយំ ភូតដ្ឋេនា**តិ អនាចរិយោ ហុត្វា សយមេវ អរិយាយ ជាតិយា ភូតដ្ឋេន ជាតដ្ឋេន ភគវា។ សោបិ ហិ ភាវនាសិទ្ធិវសេន ផលក្ខណេ សយម្ភូ នាម ហោតិ។ ឯវំ សយំ ភូតដ្ឋេន ភាវិតិន្ទ្រិយោ។ **អប្បមេយ្យដ្ឋេនា**តិ អនន្តគុណយោគតោ បមាណេតុំ អសក្កុណេយ្យដ្ឋេន។ ភគវា ផលក្ខណេ ភាវនាសិទ្ធិតោ អប្បមេយ្យោតិ។ តស្មាយេវ ភាវិតិន្ទ្រិយោ។

បឋមសុត្តន្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ទុតិយសុត្តន្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៨៧. បុន អញ្ញំ សុត្តន្តំ និក្ខិបិត្វា ឥន្ទ្រិយវិធានំ និទ្ទិសិតុកាមោ **បញ្ចិមានិ, ភិក្ខវេ**តិអាទិកំ សុត្តន្តំ ទស្សេតិ។ តត្ថ **យេ ហិ កេចី**តិ អនវសេសបរិយាទានំ, **ហិ**-ការោ បទបូរណមត្តេ និបាតោ។ **សមណា វា ព្រាហ្មណា វា**តិ លោកវោហារវសេន វុត្តំ។ **សមុទយ**ន្តិ បច្ចយំ។ **អត្ថង្គម**ន្តិ ឧប្បន្នានំ អភាវគមនំ, អនុប្បន្នានំ អនុប្បាទំ វា។ **អស្សាទ**ន្តិ អានិសំសំ។ **អាទីនវ**ន្តិ ទោសំ។ **និស្សរណ**ន្តិ និគ្គមនំ។ **យថាភូត**ន្តិ យថាសភាវំ។ **សមណេសូ**តិ សមិតបាបេសុ។ **សមណសម្មតា**តិ ន មយា សមណាតិ សម្មតា។ “សម្មតា”តិ វត្តមានកាលវសេន វុច្ចមានេ សទ្ទលក្ខណវសេន “មេ”តិ ឯត្ថ សាមិវចនមេវ ហោតិ។ **ព្រាហ្មណេសូ**តិ ពាហិតបាបេសុ។ **សាមញ្ញត្ថ**ន្តិ សមណភាវស្ស អត្ថំ។ **ព្រហ្មញ្ញត្ថ**ន្តិ ព្រាហ្មណភាវស្ស អត្ថំ។ ទ្វយេនាបិ អរហត្តផលមេវ វុត្តំ។ អថ វា **សាមញ្ញត្ថ**ន្តិ ហេដ្ឋា តីណិ ផលានិ។ **ព្រហ្មញ្ញត្ថ**ន្តិ អរហត្តផលំ។ សាមញ្ញព្រហ្មញ្ញន្តិ ហិ អរិយមគ្គោយេវ។ **ទិដ្ឋេវ ធម្មេ**តិ បច្ចក្ខេយេវ អត្តភាវេ។ **សយំ អភិញ្ញា សច្ឆិកត្វា**តិ អត្តនាយេវ អធិកេន ញាណេន បច្ចក្ខំ កត្វា។ **ឧបសម្បជ្ជា**តិ បាបុណិត្វា, និប្ផាទេត្វា វា។

១៨៨. សុត្តន្តនិទ្ទេសេ បឋមំ ឥន្ទ្រិយសមុទយាទីនំ បភេទគណនំ បុច្ឆិត្វា បុន បភេទគណនា វិស្សជ្ជិតា។ តត្ថ **អសីតិសត**ន្តិ អសីតិឧត្តរំ សតំ។ បណ្ឌិតេហិ “អសីតិសត”ន្តិ វុត្តេហិ អាការេហីតិ យោជនា។

បុន បភេទគណនាបុច្ឆាបុព្ពង្គមេ គណនានិទ្ទេសេ **អធិមោក្ខត្ថាយា**តិ អធិមុច្ចនត្ថាយ សទ្ទហនត្ថាយ។ **អាវជ្ជនាយ សមុទយោ**តិ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្តស្ស សមុទយោ។ **សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស សមុទយោ**តិ សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស បច្ចយោ, សទ្ធំ ឧបនិស្សាយាតិ បុព្ពភាគាវជ្ជនំ សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស ឧបនិស្សយបច្ចយោ, សទ្ធិន្ទ្រិយជវនស្ស អាវជ្ជនំ បឋមស្ស ជវនស្ស អនន្តរបច្ចយោ, ទុតិយជវនាទីនំ ឧបនិស្សយបច្ចយោ។ **អធិមោក្ខវសេនា**តិ ឆន្ទសម្បយុត្ត អធិមោក្ខវសេន។ **ឆន្ទស្ស សមុទយោ**តិ បុព្ពភាគាវជ្ជនបច្ចយា ឧប្បន្នស្ស អធិមោក្ខសម្បយុត្តស្ស យេវាបនកភូតស្ស ធម្មច្ឆន្ទស្ស សមុទយោ។ សោ បន សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយសម្បយុត្ត អត្ថិអវិគតវសេន បច្ចយោ ហោតិ, ឆន្ទាធិបតិកាលេ អធិបតិបច្ចយោ ច ហោតិ, សោយេវ ទុតិយស្ស អនន្តរសមនន្តរអនន្តរូបនិស្សយាសេវននត្ថិវិគតវសេន បច្ចយោ ហោតិ។ ឥមិនាវ នយេន មនសិការស្សាបិ យោជនា កាតព្ពា។ កេវលញ្ហេត្ថ **មនសិការោ**តិ សារណលក្ខណោ យេវាបនកមនសិការោ។ អធិបតិបច្ចយតា បនស្ស ន ហោតិ។ សម្បយុត្តេសុ ឥមេសំ ទ្វិន្នំយេវ គហណំ ពលវបច្ចយត្តាតិ វេទិតព្ពំ ។ **សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស វសេនា**តិ ភាវនាភិវុឌ្ឍិយា ឥន្ទ្រិយភាវំ បត្តស្ស សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស វសេន។ **ឯកត្តុបដ្ឋាន**ន្តិ ឯការម្មណេ អចលភាវេន ភុសំ ឋានំ ឧបរូបរិ សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស បច្ចយោ ហោតិ។ សទ្ធិន្ទ្រិយេ វុត្តនយេនេវ សេសិន្ទ្រិយានិបិ វេទិតព្ពានិ។ ឯវមេកេកស្ស ឥន្ទ្រិយស្ស ចត្តារោ ចត្តារោ សមុទយាតិ បញ្ចន្នំ ឥន្ទ្រិយានំ វីសតិ សមុទយា ហោន្តិ។ បុន ចតុន្នំ សមុទយានំ ឯកេកស្មិំ សមុទយេ បញ្ច បញ្ច ឥន្ទ្រិយានិ យោជេត្វា វីសតិ សមុទយា វុត្តា។ បឋមវីសតិ នានាមគ្គវសេន ទដ្ឋព្ពា, ទុតិយវីសតិ ឯកមគ្គវសេន ទដ្ឋព្ពាតិ វទន្តិ។ ឯវំ ចត្តាលីស អាការា ហោន្តិ។ អត្ថង្គមវារោបិ ឥមិនាវ នយេន វេទិតព្ពោ។ សោ បន អត្ថង្គមោ ឥន្ទ្រិយភាវនំ អននុយុត្តស្ស អប្បដិលទ្ធា បដិលាភត្ថង្គមោ, ឥន្ទ្រិយភាវនាយ បរិហីនស្ស បដិលទ្ធបរិហានិ អត្ថង្គមោ, ផលប្បត្តស្ស បដិប្បស្សទ្ធិអត្ថង្គមោ។ **ឯកត្តអនុបដ្ឋាន**ន្តិ ឯកត្តេ អនុបដ្ឋានំ។

ក. អស្សាទនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៨៩. អស្សាទនិទ្ទេសេ **អស្សទ្ធិយស្ស អនុបដ្ឋាន**ន្តិ អស្សទ្ធេ បុគ្គលេ បរិវជ្ជយតោ សទ្ធេ បុគ្គលេ សេវតោ បសាទនីយសុត្តន្តេ បច្ចវេក្ខតោ តត្ថ យោនិសោមនសិការំ ពហុលីករោតោ ច អស្សទ្ធិយស្ស អនុបដ្ឋានំ ហោតិ។ **អស្សទ្ធិយបរិឡាហស្ស អនុបដ្ឋាន**ន្តិ ឯត្ថ អស្សទ្ធស្ស សទ្ធាកថាយ បវត្តមានាយ ទុក្ខំ ទោមនស្សំ ឧប្បជ្ជតិ។ អយំ អស្សទ្ធិយបរិឡាហោ។ **អធិមោក្ខចរិយាយ វេសារជ្ជ**ន្តិ សទ្ធាវត្តវសេន វា ភាវនាយ វា វសិប្បត្តស្ស សទ្ធា បវត្តិយា វិសារទភាវោ ហោតិ។ **សន្តោ ច វិហារាធិគមោ**តិ សមថស្ស វា វិបស្សនាយ វា បដិលាភោ។ **សុខំ សោមនស្ស**ន្តិ ឯត្ថ ចេតសិកសុខភាវទស្សនត្ថំ សោមនស្សវចនំ។ សទ្ធិន្ទ្រិយសមុដ្ឋិតបណីតរូបផុដ្ឋកាយស្ស កាយិកសុខម្បិ លព្ភតិយេវ។ សុខសោមនស្សស្ស បធានស្សាទត្តា “អយំ សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស អស្សាទោ”តិ វិសេសេត្វា វុត្តំ។ ឥមិនាវ នយេន សេសិន្ទ្រិយស្សាទាបិ យោជេត្វា វេទិតព្ពា។

ខ. អាទីនវនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៩០. អាទីនវនិទ្ទេសេ **អនិច្ចដ្ឋេនា**តិ សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស អនិច្ចដ្ឋេន។ សោ អនិច្ចដ្ឋោ សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស អាទីនវោតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឥតរទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ ឥមេ សមុទយត្ថង្គមស្សាទាទីនវា លោកិយឥន្ទ្រិយានមេវាតិ វេទិតព្ពា។

គ. និស្សរណនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៩១. និស្សរណនិទ្ទេសេ **អធិមោក្ខដ្ឋេនា**តិអាទីសុ ឯកេកស្មិំ ឥន្ទ្រិយេ បញ្ច បញ្ច កត្វា បញ្ចន្នំ ឥន្ទ្រិយានំ បញ្ចវីសតិ និស្សរណានិ មគ្គផលវសេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ តត្ថ **តតោ បណីតតរសទ្ធិន្ទ្រិយស្ស បដិលាភា**តិ តតោ វិបស្សនាក្ខណេ បវត្តសទ្ធិន្ទ្រិយតោ មគ្គក្ខណេ បណីតតរស្ស សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស បដិលាភវសេន។ **បុរិមតរសទ្ធិន្ទ្រិយា និស្សដំ ហោតី**តិ តស្មិំ មគ្គក្ខណេ សទ្ធិន្ទ្រិយំ បុរិមតរតោ វិបស្សនាក្ខណេ បវត្តសទ្ធិន្ទ្រិយតោ និក្ខន្តំ ហោតិ។ ឥមិនាវ នយេន ផលក្ខណេ សទ្ធិន្ទ្រិយម្បិ ឧភយត្ថ សេសិន្ទ្រិយានិបិ យោជេតព្ពានិ។

១៩២. **បុព្ពភាគេ បញ្ចហិ ឥន្ទ្រិយេហី**តិ បឋមជ្ឈានូបចារេ បញ្ចហិ ឥន្ទ្រិយេហិ បឋមជ្ឈានាទិអដ្ឋ សមាបត្តិវសេន អដ្ឋ និស្សរណានិ, អនិច្ចានុបស្សនាទិអដ្ឋារសមហាវិបស្សនាវសេន អដ្ឋារស និស្សរណានិ, សោតាបត្តិមគ្គាទិវសេន អដ្ឋ លោកុត្តរនិស្សរណានិ។ ឯវំ ឈានសមាបត្តិមហាវិបស្សនាមគ្គផលវសេន ចតុត្តឹស និស្សរណានិ បុរិមបុរិមសមតិក្កមតោ និទ្ទិដ្ឋានិ។ **នេក្ខម្មេ បញ្ចិន្ទ្រិយានី**តិអាទីនិ បន សត្តតឹស និស្សរណានិ បដិបក្ខបហានវសេន បដិបក្ខតោ និទ្ទិដ្ឋានិ។ តត្ថ នេក្ខម្មាទីសុ សត្តសុ សត្ត និស្សរណានិ ឧបចារភូមិវសេន វុត្តានិ, ផលានិ បន បដិបក្ខបហានាភាវតោ ន វុត្តានិ។

១៨៣. **ទិដ្ឋេកដ្ឋេហី**តិ យាវ សោតាបត្តិមគ្គា ទិដ្ឋិយា សហ ឯកស្មឹ បុគ្គលេ ឋិតាតិ ទិដ្ឋេកដ្ឋា។ តេហិ ទិដ្ឋេកដ្ឋេហិ។ **ឱឡារិកេហី**តិ ថូលេហិ កាមរាគព្យាបាទេហិ។ **អណុសហគតេហី**តិ សុខុមភូតេហិ កាមរាគព្យាបាទេហិយេវ។ **សព្ពកិលេសេហី**តិ រូបរាគាទីហិ។ តេសុ ហិ បហីនេសុ សព្ពកិលេសា បហីនា ហោន្តិ, តស្មា "សព្ពកិលេសេហី"តិ វុត្តំ។ អវុត្តត្ថានិ បនេត្ថ បទានិ ហេដ្ឋា វុត្តត្ថានេវាតិ។ **សព្ពេសញ្ញេវ ខីណាសវានំ តត្ថ តត្ថ បញ្ចិន្ទ្រិយានី**តិ "អធិមោក្ខដ្ឋេនា"តិអាទីសុ បុព្ពេ វុត្តេសុ ឋានេសុ តស្មឹ តស្មឹ ឋានេ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ ពុទ្ធបច្ចេកពុទ្ធសាវកានំ ខីណាសវានំ យថាយោគំ តតោ តតោ និស្សដានិ ហោន្តិ។ តមស្មឹ វារេ បឋមំ វុត្តនយា ឯវ យថាយោគំ ខីណាសវវសេន វុត្តា។

កថំ បនេតានិ និស្សរណានិ អសីតិសតំ ហោន្តីតិ? វុច្ចតេ – មគ្គផលវសេន វុត្តានិ បញ្ចវីសតិ, សមតិក្កមវសេន វុត្តានិ ចតុត្តឹស, បដិបក្ខវសេន វុត្តានិ សត្តតីសាតិ បឋមវារេ សព្ពានិ ឆន្នវុតិ និស្សរណានិ ហោន្តិ, ឯតានិយេវ ទុតិយវារេ ខីណាសវានំ វសេន ទ្វាទសសុ អបនីតេសុ ចតុរាសីតិ ហោន្តិ។ ឥតិ បុរិមានិ ឆន្នវុតិ, ឥមានិ ច ចតុរាសីតីតិ អសីតិសតំ ហោន្តិ។ កតមានិ បន ទ្វាទស ខីណាសវានំ អបនេតព្ពានិ? សមតិក្កមតោ វុត្តេសុ មគ្គផលវសេន វុត្តានិ អដ្ឋ និស្សរណានិ, បដិបក្ខតោ វុត្តេសុ មគ្គវសេន វុត្តានិ ចត្តារីតិ ឥមានិ ទ្វាទស អបនេតព្ពានិ។ អរហត្តផលវសេន វុត្តានិ កស្មា អបនេតព្ពានីតិ ចេ? សព្ពបឋមំ វុត្តានំ បញ្ចវីសតិយា និស្សរណានំ មគ្គផលវសេនេវ លព្ភនតោ។ អរហត្តផលវសេន និស្សរណានិ វុត្តានេវ ហោន្តិ ។ ហេដ្ឋិមំ ហេដ្ឋិមំ បន ផលសមាបត្តឹ ឧបរិមា ឧបរិមា ន សមាបជ្ជន្តិយេវាតិ ហេដ្ឋា តីណិបិ ផលានិ ន លព្ភន្តិយេវ។ ឈានសមាបត្តិវិបស្សនានេក្ខម្មាទីនិ ច កិរិយាវសេន លព្ភន្តិ។ បញ្ចបិ ចេតានិ ឥន្ទ្រិយានិ បុព្ពមេវ បដិបក្ខានំ បដិប្បស្សទ្ធត្តា បដិបក្ខតោ និស្សដានេវ ហោន្តីតិ។

ទុតិយសុត្តន្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. តតិយសុត្តន្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៨៤. បុន អញ្ញំ សុត្តន្តំ និក្ខិបិត្វា ឥន្ទ្រិយវិធានំ និទ្ទិសិតុកាមោ **បញ្ចិមានិ, ភិក្ខវេ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សោតាបត្តិយង្គេសូ**តិ ឯត្ថ សោតោ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ, សោតស្ស អាបត្តិ ភុសំ បាបុណនំ សោតាបត្តិ, សោតាបត្តិយា អង្គានិ សម្ភារានិ សោតាបត្តិអង្គានិ។ សោតាបន្នតាយ បុព្ពភាគបដិលាភអង្គានិ។ សប្បុរិសសំសេវោ សោតាបត្តិអង្គំ, សទ្ធម្មស្សវនំ សោតាបត្តិអង្គំ, យោនិសោមនសិការោ សោតាបត្តិអង្គំ, ធម្មានុធម្មបដិបត្តិ សោតាបត្តិអង្គំ, ឥមានិ ចត្តារិ សោតាបត្តិអង្គានិ។ សេសា ហេដ្ឋា វុត្តា ឯវ។ ឥទញ្ច ឥមេសំ ឥន្ទ្រិយានំ សកវិសយេ ជេដ្ឋកភាវទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ យថា ហិ ចត្តារោ សេដ្ឋិបុត្តា រាជាតិរាជបញ្ចមេសុ សហាយេសុ "នក្ខត្តំ កីឡិស្សាមា"តិ វីថឹ ឱតិណ្ណេសុ ឯកស្ស សេដ្ឋិបុត្តស្ស គេហំ គតកាលេ ឥតរេ ចត្តារោ តុណ្ហី និសីទន្តិ, គេហសាមិកោវ "ឥមេសំ ខាទនីយំ ភោជនីយំ ទេថ, ឥមេសំ គន្ធមាលាលង្ការាទីនិ ទេថា"តិ គេហេ វិចារេតិ, ទុតិយស្ស តតិយស្ស ចតុត្ថស្ស គេហំ គតកាលេ ឥតរេ ចត្តារោ តុណ្ហី និសីទន្តិ, គេហសាមិកោវ "ឥមេសំ ខាទនីយំ ភោជនីយំ ទេថ, ឥមេសំ គន្ធមាលាលង្ការាទីនិ ទេថា"តិ គេហេ វិចារេតិ, អថ សព្ពបច្ឆា រញ្ញោ គេហំ គតកាលេ កិញ្ចាបិ រាជា សព្ពត្ថ ឥស្សរោវ, ឥមស្មឹ បន កាលេ អត្តនោ គេហេយេវ "ឥមេសំ ខាទនីយំ ភោជនីយំ ទេថ, ឥមេសំ គន្ធមាលាលង្ការាទីនិ ទេថា"តិ វិចារេតិ, ឯវមេវ សទ្ធាបញ្ចមកេសុ ឥន្ទ្រិយេសុ តេសុ សហាយេសុ ឯកតោ វីថឹ ឱតរន្តេសុ វិយ ឯការម្មណេ ឧប្បជ្ជមានេសុបិ យថា បឋមស្ស គេហេ ឥតរេ ចត្តារោ តុណ្ហី និសីទន្តិ, គេហសាមិកោវ វិចារេតិ , ឯវំ សោតាបត្តិអង្គានិ បត្វា អធិមោក្ខលក្ខណំ សទ្ធិន្ទ្រិយមេវ ជេដ្ឋកំ ហោតិ បុព្ពង្គមំ, សេសានិ តទន្វយានិ ហោន្តិ។ យថា ទុតិយស្ស គេហេ ឥតរេ ចត្តារោ តុណ្ហី និសីទន្តិ, គេហសាមិកោវ វិចារេតិ, ឯវំ សម្មប្បធានានិ បត្វា បគ្គហណលក្ខណំ វីរិយិន្ទ្រិយមេវ ជេដ្ឋកំ ហោតិ បុព្ពង្គមំ, សេសានិ តទន្វយានិ ហោន្តិ។ យថា តតិយស្ស គេហេ ឥតរេ ចត្តារោ តុណ្ហី និសីទន្តិ, គេហសាមិកោវ វិចារេតិ, ឯវំ សតិបដ្ឋានានិ បត្វា ឧបដ្ឋានលក្ខណំ សតិន្ទ្រិយមេវ ជេដ្ឋកំ ហោតិ បុព្ពង្គមំ, សេសានិ តទន្វយានិ ហោន្តិ។ យថា ចតុត្ថស្ស គេហេ ឥតរេ ចត្តារោ តុណ្ហី និសីទន្តិ, គេហសាមិកោវ វិចារេតិ, ឯវំ ឈានានិ បត្វា អវិក្ខេបលក្ខណំ សមាធិន្ទ្រិយមេវ ជេដ្ឋកំ ហោតិ បុព្ពង្គមំ, សេសានិ តទន្វយានិ ហោន្តិ។ សព្ពបច្ឆា រញ្ញោ គេហំ គតកាលេ បន យថា ឥតរេ ចត្តារោ តុណ្ហី និសីទន្តិ, រាជាវ វិចារេតិ, ឯវំ អរិយសច្ចានិ បត្វា បជាននលក្ខណំ បញ្ញិន្ទ្រិយមេវ ជេដ្ឋកំ ហោតិ បុព្ពង្គមំ, សេសានិ តទន្វយានិ ហោន្តីតិ។

ក. បភេទគណននិទ្ទេសវណ្ណនា

១៨៥. សុត្តន្តស្ស បភេទគណនាបុច្ឆាបុព្ពង្គមេវ បភេទគណននិទ្ទេសេ **សប្បុរិសសំសេវេ**តិ សោភនានំ បុរិសានំ សម្មា សេវនេ។ **អធិមោក្ខាធិបតេយ្យដ្ឋេនា**តិ អធិមោក្ខសង្ខាតេន សេសិន្ទ្រិយេសុ អធិបតិភាវដ្ឋេន,

សេសិន្ទ្រិយានំ បុព្ពង្គមដ្ឋេនាតិ អត្ថោ។ **សទ្ធម្មស្សវនេ**តិ សតំ ធម្មោ, សោភនោ វា ធម្មោតិ សទ្ធម្មោ។ តស្ស សទ្ធម្មស្ស សវនេ។ **យោនិសោមនសិការេ**តិ ឧបាយេន មនសិការេ។ **ធម្មានុធម្មបដិបត្តិយា**តិ ឯត្ថ នវ លោកុត្តរធម្មេ អនុគតោ ធម្មោ ធម្មានុធម្មោ, សីលសមាធិបញ្ញាសង្ខាតស្ស ធម្មានុធម្មស្ស បដិបត្តិ បដិបជ្ជនំ ធម្មានុធម្មបដិបត្តិ។ **សម្មប្បធានា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

២. ចរិយាវារវណ្ណនា

១៨៦. ចរិយាវារេបិ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ កេវលំ បឋមវារោ ឥន្ទ្រិយានំ ឧប្បាទនកាលវសេន វុត្តោ, ចរិយាវារោ ឧប្បន្នានំ អាសេវនកាលវសេន ច បារិបូរិកាលវសេន ច វុត្តោ។ ចរិយា បកតិ ឧស្សន្នតាតិ ហិ អត្ថតោ ឯកំ។

ចារវិហារនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៨៧. ឥទានិ ចរិយាសម្ពន្ធេនេវ ចារវិហារនិទ្ទេសវសេន អបរេន បរិយាយេន ឥន្ទ្រិយវិធានំ និទ្ទិសិតុកាមោ **ចារោ ច វិហារោ ចា**តិអាទិកំ ឧទ្ទេសំ ឧទ្ទិសិត្វា តស្ស និទ្ទេសមាហ។ តត្ថ ឧទ្ទេសេ តាវ យថា ចរន្តំ វិហរន្តំ វិញ្ញូ សព្រហ្មចារី គម្ភីរេសុ ឋានេសុ ឱកប្បេយ្យុំ – អទ្ធា អយមាយស្មា បត្តោ វា បាបុណិស្សតិ វាតិ, តថា ឥន្ទ្រិយសម្បន្នស្ស ចារោ ច វិហារោ ច វិញ្ញូហិ សព្រហ្មចារីហិ អនុពុទ្ធោ ហោតិ បដិវិទ្ធោតិ ឧទ្ទេសស្ស សម្ពន្ធោ វេទិតព្ពោ។ ឧទ្ទេសនិទ្ទេសេ ចរិយា ចារោយេវ។ ចារោ ចរិយាតិ ហិ អត្ថតោ ឯកំ។ តស្មា “ចារោ”តិបទស្ស និទ្ទេសេ “ចរិយា”តិ វុត្តំ។ **ឥរិយាបថចរិយា**តិ ឥរិយាបថានំ ចរិយា, បវត្តនន្តិ អត្ថោ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **អាយតនចរិយា** បន អាយតនេសុ សតិសម្បជញ្ញានំ ចរិយា។ **បត្តី**តិ ផលានិ។ តានិ ហិ បាបុណិយន្តីតិ “បត្តី”តិ វុត្តា។ សត្តលោកស្ស ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកា អត្ថា **លោកត្ថា**តិ អយំ វិសេសោ។

ឥទានិ តាសំ ចរិយានំ ភូមី ទស្សេន្តោ **ចតូសុ ឥរិយាបថេសូ**តិអាទិមាហ។ **សតិបដ្ឋានេសូ**តិ អារម្មណសតិបដ្ឋានេសុ។ សតិបដ្ឋានេសុបិ វុច្ចមានេសុ សតិតោ អនញ្ញានិ វោហារវសេន អញ្ញានិ វិយ កត្វា វុត្តំ។ **អរិយសច្ចេសូ**តិ បុព្ពភាគលោកិយសច្ចញាណេន វិសុំ វិសុំ សច្ចបរិគ្គហវសេន វុត្តំ។ **អរិយមគ្គេសុ សាមញ្ញផលេសូ**តិ ច វោហារវសេនេវ វុត្តំ។ **បទេសេ**តិ លោកត្ថចរិយាយ ឯកទេសេ។ និប្បទេសតោ ហិ លោកត្ថចរិយំ ពុទ្ធា ឯវ ករោន្តិ។ បុន តា ឯវ ចរិយាយោ ការកបុគ្គលវសេន ទស្សេន្តោ **បណិធិសម្បន្នាន**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ បណិធិសម្បន្នា នាម ឥរិយាបថានំ សន្តត្តា ឥរិយាបថគុត្តិយា សម្បន្នា អកម្បិតឥរិយាបថា ភិក្ខុភាវានុរូបេន សន្តេន ឥរិយាបថេន សម្បន្នា។ ឥន្ទ្រិយេសុ **គុត្តទ្វារាន**ន្តិ ចក្ខាទីសុ ឆសុ ឥន្ទ្រិយេសុ អត្តនោ អត្តនោ វិសយេ បវត្តឯកេកទ្វារវសេន គុត្តំ ទ្វារំ ឯតេសន្តិ គុត្តទ្វារា។ តេសំ គុត្តទ្វារានំ។ **ទ្វារ**ន្តិ ចេត្ថ ឧប្បត្តិទ្វារវសេន ចក្ខាទយោ ឯវ។ **អប្បមាទវិហារីន**ន្តិ សីលាទីសុ អប្បមាទវិហារវតំ។ **អធិចិត្តមនុយុត្តាន**ន្តិ វិបស្សនាយ បាទកភាវេន អធិចិត្តសង្ខាតំ សមាធិមនុយុត្តានំ។ **ពុទ្ធិសម្បន្នាន**ន្តិ នាមរូបវវត្ថានំ អាទឹ កត្វា យាវ គោត្រភុ, តាវ បវត្តេន ញាណេន សម្បន្នានំ។ **សម្មាបដិបន្នាន**ន្តិ ចតុមគ្គក្ខណេ។ **អធិគតផលាន**ន្តិ ចតុផលក្ខណេ។

អធិមុច្ចន្តោតិ អធិមោក្ខំ ករោន្តោ។ **សទ្ធាយ ចរតី**តិ សទ្ធាវសេន បវត្តតិ។ **បគ្គណ្ហន្តោ**តិ ចតុសម្មប្បធានវីរិយេន បទហន្តោ។ **ឧបដ្ឋាបេន្តោ**តិ សតិយា អារម្មណំ ឧបដ្ឋាបេន្តោ។ **អវិក្ខេបំ ករោន្តោ**តិ សមាធិវសេន វិក្ខេបំ អករោន្តោ។ **បជានន្តោ**តិ ចតុសច្ចបជាននបញ្ញាយ បការេន ជានន្តោ។ **វិជានន្តោ**តិ ឥន្ទ្រិយសម្បយុត្តជវនបុព្ពង្គមេន អាវជ្ជនវិញ្ញាណេន អារម្មណំ វិជានន្តោ។ **វិញ្ញាណចរិយាយា**តិ អាវជ្ជនវិញ្ញាណចរិយវសេន។ **ឯវំ បដិបន្នស្សា**តិ សហជវនាយ ឥន្ទ្រិយចរិយាយ បដិបន្នស្ស។ **កុសលា ធម្មា អាយាបេន្តី**តិ សមថវិបស្សនាវសេន បវត្តា កុសលា ធម្មា ភុសំ យាបេន្តិ, បវត្តន្តីតិ អត្ថោ។ **អាយតនចរិយាយា**តិ កុសលានំ ធម្មានំ ភុសំ យតនចរិយាយ, ឃដនចរិយាយ បវត្តនចរិយាយាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **វិសេសមធិគច្ឆតី**តិ វិក្ខម្ភនតទង្គសមុច្ឆេទបដិប្បស្សទ្ធិវសេន វិសេសំ អធិគច្ឆតិ។ **ទស្សនចរិយា**ទយោ វុត្តត្ថាយេវ។

សទ្ធាយ វិហរតីតិអាទីសុ សទ្ធាទិសមង្គិស្ស ឥរិយាបថវិហារោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អនុពុទ្ធោ**តិ អនុមានពុទ្ធិយា។ **បដិវិទ្ធោ**តិ បច្ចក្ខពុទ្ធិយា។ យស្មា អធិមោក្ខដ្ឋាទីសុ អនុពុទ្ធេសុ បដិវិទ្ធេសុ ច ចារោ ច វិហារោ ច អនុពុទ្ធោ ហោតិ បដិវិទ្ធោ, តស្មា អនុពោធបដិវេធេសុ អធិមោក្ខដ្ឋាទយោ ច និទ្ទិដ្ឋា។

ឯវំ សទ្ធាយ ចរន្តន្តិអាទីសុ **ឯវ**ន្តិ វុត្តប្បការំ និទ្ទិសន្តោ យថាសទ្ទស្ស អត្ថំ និទ្ទិសតិ។ **វិញ្ញូ**តិអាទីសុបិ យថាសភាវំ ជានន្តីតិ វិញ្ញូ។ វិញ្ញាតំ សភាវំ វិភាវេន្តិ បាកដំ ករោន្តីតិ **វិភាវី**។ អសនិ វិយ សិលុច្ចយេ កិលេសេ

មេធតិ ហឹសតីតិ មេធា, ខិប្បំ គហណធារណដ្ឋេន វា មេធា, មេធា ឯតេសំ អត្ថីតិ **មេធាវី**។ ញាណគតិយា បណ្ឌន្តិ គច្ឆន្តិ បវត្តន្តីតិ **បណ្ឌិតា**។ ពុទ្ធិសម្បទាយ សមន្នាគតត្តា **ពុទ្ធិសម្បន្នា**។ សហ ព្រហ្មំ ចរិយំ ឧត្តមំ បដិបទំ ចរន្តីតិ **សព្រហ្មចារិនោ**។ អបលោកនកម្មាទិចតុព្ពិធំ កម្មំ ឯកតោ ករណវសេន **ឯកំ កម្មំ**។ តថា បញ្ចវិធោ បាតិមោក្ខុទ្ទេសោ **ឯកុទ្ទេសោ**។ សមា សិក្ខា ឯតេសន្តិ សមសិក្ខា, សមសិក្ខានំ ភាវោ **សមសិក្ខតា**។ សមសិក្ខាតាតិបិ បឋន្តិ។ យេសំ ឯកំ កម្មំ ឯកោ ឧទ្ទេសោ សមសិក្ខតា, តេ សព្រហ្មចារីតិ វុត្តំ ហោតិ។ “ឈានានី”តិ វត្តព្ពេ **ឈានា**តិ លិង្គវិបល្លាសោ កតោ។ **វិមោក្ខា**តិ តយោ វា អដ្ឋ វា វិមោក្ខា។ **សមាធី**តិ សវិតក្កសវិចារអវិតក្កវិចារមត្តអវិតក្កាវិចារា តយោ សមាធី។ **សមាបត្តិយោ**តិ សុញ្ញតានិមិត្តាប្បណិហិតា។ **អភិញ្ញាយោ**តិ ឆ អភិញ្ញា។

ឯកោ អំសោ ភាគោ, ន ទុតិយោតិ ឯកំសោ, ឯកំសស្ស អត្ថស្ស វចនំ **ឯកំសវចនំ**។ ឯវំ សេសេសុបិ យោជនា កាតព្ពា។ វិសេសតោ បន សមំ, សមន្តា វា សេតិ បវត្តតីតិ សំសយោ, នត្ថេត្ថ សំសយោតិ **និស្សំសយោ**។ ឯកស្មឹយេវ អនិច្ឆយតា ហុត្វា ឥតរម្បិ កង្ខតីតិ កង្ខា, នត្ថេត្ថ កង្ខាតិ **និក្កង្ខោ**។ ទ្វិធា ភាវោ ទ្វេជ្ឈំ, នត្ថេត្ថ ទ្វេជ្ឈន្តិ **អទ្វេជ្ឈោ**។ ទ្វិធា ឯលយតិ កម្បេតីតិ ទ្វេឡ្ហកំ, នត្ថេត្ថ ទ្វេឡ្ហកន្តិ **អទ្វេឡ្ហកោ**។ និយោគេន និយមេន វចនំ **និយោគវចនំ**។ និយ្យោគវចនន្តិបិ បឋន្តិ។ អបណ្ណកស្ស អវិរុទ្ធស្ស និយ្យានិកស្ស អត្ថស្ស វចនំ **អបណ្ណកវចនំ។ អវត្ថាបនវចន**ន្តិ និច្ឆយវចនំ។ សព្ពម្បិ ហេតំ វិចិកិច្ឆាភាវស្ស វេវចនំ។ បិយស្ស អត្ថស្ស សព្ភាវតោ វចនំ, បិយមេវាតិ **បិយវចនំ**។ តថា **គរុវចនំ**។ សហ គារវេន គរុភាវេន សគារវំ។ បតិស្សយនំ បតិស្សយោ បរំ គរុំ កត្វា និស្សយនំ អបស្សយនន្តិ អត្ថោ។ បតិស្សវនំ វា បតិស្សវោ, និវាតវុត្តិតាយ បរវចនសវនន្តិ អត្ថោ។ ឧភយថាបិ បរជេដ្ឋកភាវស្សេតំ នាមំ។ សហ គារវេន វត្តតីតិ សគារវំ។ សហ បតិស្សយេន, បតិស្សវេន វា វត្តតីតិ សប្បតិស្សយំ។ “សប្បតិស្សវ”ន្តិ វា វត្តព្ពេ យ-ការំ, វ-ការំ វា លោបំ កត្វា “សប្បតិស្ស”ន្តិ វុត្តំ។ អធិកំ វិសិដ្ឋំ វចនំ អធិវចនំ, សគារវញ្ច តំ សប្បតិស្សញ្ចាតិ សគារវសប្បតិស្សំ, សគារវសប្បតិស្សំ អធិវចនំ **សគារវសប្បតិស្សាធិវចនំ**។ ឧភយត្ថាបិ វេវចនវិកប្បនានត្តវសេន បុនប្បុនំ **ឯត**ន្តិ វុត្តំ។ **បត្តោ វា បាបុណិស្សតិ វា**តិ ឈានាទីនិ យេវាតិ។

តតិយសុត្តន្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ចតុត្ថសុត្តន្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៩៨. បុន បឋមសុត្តមេវ និក្ខិបិត្វា អបរេន អាការេន ឥន្ទ្រិយានិ និទ្ទិសតិ។ តត្ថ **កតិហាការេហិ កេនដ្ឋេន ទដ្ឋព្ពានី**តិ កតិហិ អាការេហិ ទដ្ឋព្ពានិ។ **កេនដ្ឋេន ទដ្ឋព្ពានី**តិ ទដ្ឋព្ពាការេ ច ទដ្ឋព្ពដ្ឋញ្ច បុច្ឆតិ។ **ឆហាការេហិ តេនដ្ឋេន ទដ្ឋព្ពានី**តិ ឆហិ អាការេហិ ទដ្ឋព្ពានិ, តេនេវ ឆអាការសង្ខាតេនដ្ឋេន ទដ្ឋព្ពានិ។ **អាធិបតេយ្យដ្ឋេនា**តិ អធិបតិភាវដ្ឋេន។ **អាទិវិសោធនដ្ឋេនា**តិ កុសលានំ ធម្មានំ អាទិភូតស្ស សីលស្ស វិសោធនដ្ឋេន។ **អធិមត្តដ្ឋេនា**តិ ពលវដ្ឋេន ។ ពលវញ្ហិ អធិកា មត្តា បមាណំ អស្សាតិ អធិមត្តន្តិ វុច្ចតិ។ **អធិដ្ឋានដ្ឋេនា**តិ បតិដ្ឋានដ្ឋេន។ **បរិយាទានដ្ឋេនា**តិ ខេបនដ្ឋេន។ **បតិដ្ឋាបកដ្ឋេនា**តិ បតិដ្ឋាបនដ្ឋេន។

ក. អាធិបតេយ្យដ្ឋនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៩៩. អាធិបតេយ្យដ្ឋនិទ្ទេសេ **អស្សទ្ធិយំ បជហតោ**តិអាទិ ឯកេកស្សេវ ឥន្ទ្រិយស្ស បដិបក្ខបជហនវចនំ ឯកក្ខណេបិ អត្តនោ អត្តនោ បដិបក្ខបហានកិច្ចសាធនេ អធិបតិភាវសាធនត្ថំ វុត្តំ។ សេសានិ ចត្តារិ ឥន្ទ្រិយានិ តំសម្បយុត្តានេវ វុត្តានិ។ នានាក្ខណេសុ វា ឯកេកំ ឥន្ទ្រិយំ ធុរំ កត្វា តស្ស តស្ស បដិបក្ខស្ស តំ តំ ឥន្ទ្រិយំ ជេដ្ឋកំ កត្វា សេសានិ តទន្វយានិ កត្វា វុត្តន្តិបិ វេទិតព្ពំ។ **កាមច្ឆន្ទំ បជហតោ**តិអាទិ បន ឯកក្ខណវសេនេវ វុត្តំ។

ខ. អាទិវិសោធនដ្ឋនិទ្ទេសវណ្ណនា

២០០. អាទិវិសោធនដ្ឋនិទ្ទេសេ **អស្សទ្ធិយសំវរដ្ឋេន សីលវិសុទ្ធី**តិ អស្សទ្ធិយស្ស និវារណដ្ឋេន វិរតិអត្ថេន សីលមលវិសោធនតោ សីលវិសុទ្ធិ នាម។ **សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស អាទិវិសោធនា**តិ សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស ឧបនិស្សយវសេន អាទិភូតស្ស សីលស្ស វិសោធនា។ ឥមិនាវ នយេន សេសានិបិ កាមច្ឆន្ទាទិសំវរណមូលកានិ ច ឥន្ទ្រិយានិ វេទិតព្ពានិ។

គ. អធិមត្តដ្ឋនិទ្ទេសវណ្ណនា

២០១. អធិមត្តដ្ឋនិទ្ទេសេ **សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស ភាវនាយ ឆន្ទោ ឧប្បជ្ជតី**តិ សទ្ធស្ស បុគ្គលស្ស សទ្ធាបដិសំយុត្តំ ធម្មំ សុត្វា វា សទ្ធិន្ទ្រិយភាវនាយ អស្សាទំ ទិស្វា វា សទ្ធិន្ទ្រិយេ កុសលោ ធម្មច្ឆន្ទោ ជាយតិ។ **បាមោជ្ជំ ឧប្បជ្ជតី**តិ ឆន្ទជាតត្តា ទុព្ពលបីតិ ឧប្បជ្ជតិ។ **បីតិ ឧប្បជ្ជតី**តិ បមុទិតត្តា ពលវបីតិ ឧប្បជ្ជតិ។ **បស្សទ្ធិ ឧប្បជ្ជតី**តិ បីតិយា បីណិតត្តា កាយចិត្តបស្សទ្ធិ ឧប្បជ្ជតិ។ **សុខំ ឧប្បជ្ជតី**តិ បស្សទ្ធកាយចិត្តត្តា ចេតសិកំ សុខំ ឧប្បជ្ជតិ ។ **ឱភាសោ ឧប្បជ្ជតី**តិ សុខេន អភិសន្នត្តា ញាណោភាសោ ឧប្បជ្ជតិ។ **សំវេគោ ឧប្បជ្ជតី**តិ ញាណោភាសេន វិទិតសង្ខារាទីនវត្តា សង្ខារបវត្តិយំ សំវេគោ ឧប្បជ្ជតិ។ **សំវេជេត្វា ចិត្តំ សមាទហតី**តិ សំវេគំ ឧប្បាទេត្វា តេនេវ សំវេគេន ចិត្តំ សមាហិតំ ករោតិ។ **សាធុកំ បគ្គណ្ហាតី**តិ លីនុទ្ធតភាវំ មោចេត្វា សុដ្ឋុ បគ្គណ្ហាតិ។ **សាធុកំ អជ្ឈុបេក្ខតី**តិ វីរិយស្ស សមំ ហុត្វា បវត្តត្តា បុន វីរិយសមតានិយោជនេ ព្យាបារំ អករោន្តោ តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខាវសេន សាធុកំ អជ្ឈុបេក្ខតិ នាម។ **ឧបេក្ខាវសេនា**តិ សមវាហិតលក្ខណាយ តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខាយ វសេន។ **នានត្តកិលេសេហី**តិ វិបស្សនាយ បដិបក្ខភូតេហិ នានាសភាវេហិ កិលេសេហិ។ **វិមោក្ខវសេនា**តិ ភង្គានុបស្សនតោ បដ្ឋាយ នានត្តកិលេសេហិ វិមុច្ចនវសេន។ **វិមុត្តត្តា**តិ នានត្តកិលេសេហិ វិមុត្តត្តា។

តេ ធម្មាតិ ឆន្ទាទយោ ធម្មា។ **ឯករសា ហោន្តី**តិ វិមុត្តិរសេន ឯករសា ហោន្តិ។ **ភាវនាវសេនា**តិ ឯករសភាវនាវសេន។ **តតោ បណីតតរេ វិវដ្ដន្តី**តិ តេន ការណេន វិបស្សនារម្មណតោ បណីតតរេ និព្ពានារម្មណេ វិវដ្ដនានុបស្សនាសង្ខាតេន គោត្រភុញាណេន ឆន្ទាទយោ ធម្មា និវត្តន្តិ, សង្ខារារម្មណតោ អបគន្ត្វា និព្ពានារម្មណេ បវត្តន្តីតិ អត្ថោ។ **វិវដ្ដនាវសេនា**តិ ឯវំ គោត្រភុខណេ សង្ខារារម្មណតោ វិវដ្ដនវសេន។ **វិវដ្ដិតត្តា តតោ វោសជ្ជតី**តិ មគ្គសមង្គិបុគ្គលោ មគ្គស្ស ឧប្បាទក្ខណេយេវ ទុភតោវុដ្ឋានវសេន វិវដ្ដិតត្តា តេនេវ ការណេន កិលេសេ ច ខន្ធេ ច វោសជ្ជតិ។ **វោសជ្ជិតត្តា តតោ និរុជ្ឈន្តី**តិ មគ្គស្ស ឧប្បាទក្ខណេយេវ កិលេសេ ច ខន្ធេ ច វោសជ្ជិតត្តា តេនេវ ការណេន កិលេសា ច ខន្ធា ច អនុប្បត្តិនិរោធវសេន និរុជ្ឈន្តិ។ **វោសជ្ជិតត្តា**តិ ច អាសំសាយំ ភូតវចនំ កតំ។ កិលេសនិរោធេ សតិ ខន្ធនិរោធសព្ភាវតោ ច ខន្ធនិរោធោ វុត្តោ។ **និរោធវសេនា**តិ យថាវុត្តនិរោធវសេន។ តស្សេវ មគ្គស្ស ឧប្បាទក្ខណេ ទ្វេ វោសគ្គេ ទស្សេតុកាមោ **និរោធវសេន ទ្វេ វោសគ្គា**តិអាទិមាហ។ ទ្វេបិ ហេដ្ឋា វុត្តត្ថា ឯវ។ **អស្សទ្ធិយស្ស បហានាយ ឆន្ទោ ឧប្បជ្ជតី**តិអាទីសុបិ ឥមិនាវ នយេន វិត្ថារតោ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ វីរិយិន្ទ្រិយាទិមូលកេសុបិ វារេសុ ឯសេវ នយោ។ ឥមិនាវ នយេន អធិដ្ឋានដ្ឋនិទ្ទេសោបិ វិត្ថារតោ វេទិតព្ពោ។ កេវលញ្ហេត្ថ **អធិដ្ឋាតី**តិ វិសេសោ, បតិដ្ឋាតីតិ អត្ថោ។

ឃ-ង. បរិយាទានដ្ឋបតិដ្ឋាបកដ្ឋនិទ្ទេសវណ្ណនា

២០២-២០៣. បរិយាទានដ្ឋនិទ្ទេសេ **បរិយាទិយតី**តិ ខេបេតិ។ បតិដ្ឋាបកដ្ឋនិទ្ទេសេ **សទ្ធោ សទ្ធិន្ទ្រិយំ អធិមោក្ខេ បតិដ្ឋាបេតី**តិ សទ្ធាសម្បន្នោ “សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចា ទុក្ខា អនត្តា”តិ អធិមុច្ចន្តោ សទ្ធិន្ទ្រិយំ អធិមោក្ខេ បតិដ្ឋាបេតិ។ ឥមិនា បុគ្គលវិសេសេន ឥន្ទ្រិយភាវនាវិសេសោ និទ្ទិដ្ឋោ។ **សទ្ធស្ស សទ្ធិន្ទ្រិយំ អធិមោក្ខេ បតិដ្ឋាបេតី**តិ សទ្ធាសម្បន្នស្ស បុគ្គលស្ស សទ្ធិន្ទ្រិយំ តំយេវ សទ្ធំ បតិដ្ឋាបេតិ។ តថា អធិមុច្ចន្តំ អធិមោក្ខេ បតិដ្ឋាបេតីតិ។ ឥមិនា ឥន្ទ្រិយភាវនាវិសេសេន បុគ្គលវិសេសោ និទ្ទិដ្ឋោ។ ឯវំ ចិត្តំ បគ្គណ្ហន្តោ បគ្គហេ បតិដ្ឋាបេតិ, សតឹ ឧបដ្ឋាបេន្តោ ឧបដ្ឋានេ បតិដ្ឋាបេតិ, ចិត្តំ សមាទហន្តោ អវិក្ខេបេ បតិដ្ឋាបេតិ, អនិច្ចំ ទុក្ខំ អនត្តាតិ បស្សន្តោ ទស្សនេ បតិដ្ឋាបេតីតិ សេសេសុបិ យោជនា វេទិតព្ពា។ **យោគាវចរោ**តិ សមថយោគេ, វិបស្សនាយោគេ វា អវចរតីតិ យោគាវចរោ។ **អវចរតី**តិ បវិសិត្វា ចរតីតិ។

ចតុត្ថសុត្តន្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. ឥន្ទ្រិយសមោធានវណ្ណនា

២០៤. ឥទានិ សមាធឹ ភាវយតោ វិបស្សនំ ភាវយតោ ច ឥន្ទ្រិយសមោធានំ ទស្សេតុកាមោ បឋមំ តាវ ឧបដ្ឋានកោសល្លប្បភេទំ និទ្ទិសិតុំ **បុថុជ្ជនោ សមាធឹ ភាវេន្តោ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **បុថុជ្ជនោ សមាធឹ ភាវេន្តោ**តិ និព្ពេធភាគិយំ សមាធឹ ភាវេន្តោ។ សេក្ខស្ស វីតរាគស្ស ច បន លោកុត្តរោបិ សមាធិ លព្ភតិ។ **អាវជ្ជិតត្តា**តិ កសិណាទិនិមិត្តស្ស អាវជ្ជិតត្តា, កសិណាទិបរិកម្មំ កត្វា តត្ថ ឧប្បាទិតនិមិត្តត្តាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អារម្មណូបដ្ឋានកុសលោ**តិ តស្ស ឧប្បាទិតស្ស និមិត្តស្សេវ ឧបដ្ឋានេ កុសលោ។ **សមថនិមិត្តូបដ្ឋានកុសលោ**តិ អច្ចារទ្ធវីរិយតាទីហិ ឧទ្ធតេ ចិត្តេ បស្សទ្ធិសមាធិឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គភាវនាវសេន ចិត្តោបសមនិមិត្តស្ស ឧបដ្ឋានេ កុសលោ។ **បគ្គហនិមិត្តូបដ្ឋានកុសលោ**តិ អតិសិថិលវីរិយតាទីហិ លីនេ ចិត្តេ ធម្មវិចយវីរិយបីតិសម្ពោជ្ឈង្គភាវនាវសេន ចិត្តបគ្គហនិមិត្តស្ស ឧបដ្ឋានេ កុសលោ។ **អវិក្ខេបូបដ្ឋានកុសលោ**តិ អនុទ្ធតាលីនចិត្តស្ស សម្បយុត្តស្ស សមាធិស្ស ឧបដ្ឋានេ កុសលោ។ **ឱភាសូបដ្ឋានកុសលោ**តិ បញ្ញាបយោគមន្ទតាយ និរស្សាទេ ចិត្តេ អដ្ឋសំវេគវត្ថុបច្ចវេក្ខណេន ចិត្តំ សំវេជេត្វា ញាណោភាសស្ស ឧបដ្ឋានេ កុសលោ។ **អដ្ឋ សំវេគវត្ថូនិ** នាម

ជាតិជរាព្យាធិមរណានិ ចត្តារិ, អបាយទុក្ខំ បញ្ចមំ, អតីតេ វដ្ដមូលកំ ទុក្ខំ, អនាគតេ វដ្ដមូលកំ ទុក្ខំ, បច្ចុប្បន្នេ អាហារបរិយេដ្ឋិមូលកំ ទុក្ខន្តិ។ **សម្បហំសនូបដ្ឋានកុសលោ**តិ ឧបសមសុខានធិគមេន និរស្សាទេ ចិត្តេ ពុទ្ធធម្មសង្ឃគុណានុស្សរណេន ចិត្តំ បសាទេន្តោ សម្បហំសនស្ស ឧបដ្ឋានេ កុសលោ។ **ឧបេក្ខូបដ្ឋានកុសលោ**តិ ឧទ្ធតាទិទោសវិរហិតេ ចិត្តេ និគ្គហបគ្គហាទីសុ ព្យាបារាភាវករណេន ឧបេក្ខាយ ឧបដ្ឋានេ កុសលោ។ **សេក្ខោ**តិ តិស្សោ សិក្ខា សិក្ខតីតិ សេក្ខោ។ **ឯកត្តូបដ្ឋានកុសលោ**តិ សក្កាយទិដ្ឋាទីនំ បហីនត្តា នេក្ខម្មាទិនោ ឯកត្តស្ស ឧបដ្ឋានេ កុសលោ។

វីតរាគោតិ សព្ពសោ បហីនរាគត្តា វីតរាគោ ខីណាសវោ។ **ញាណូបដ្ឋានកុសលោ**តិ អរហា ធម្មេសុ វិគតសម្មោហត្តា តត្ថ តត្ថ អសម្មោហញាណស្ស ឧបដ្ឋានេ កុសលោ។ **វិមុត្តូបដ្ឋានកុសលោ**តិ អរហត្តផលវិមុត្តិយា ឧបដ្ឋានេ កុសលោ។ **វិមុត្តី**តិ ហិ សព្ពកិលេសេហិ វិមុត្តត្តា អរហត្តផលវិមុត្តិ អធិប្បេតា។

២០៥. វិបស្សនាភាវនាយ ឧបដ្ឋានានុបដ្ឋានេសុ **អនិច្ចតោ**តិអាទីនិ **និច្ចតោ**តិអាទីនិ ច សីលកថាយំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពានិ។ បាឋតោ បន “អាយូហនានុបដ្ឋានកុសលោ វិបរិណាមូបដ្ឋានកុសលោ អនិមិត្តូបដ្ឋានកុសលោ និមិត្តានុបដ្ឋានកុសលោ អប្បណិហិតូបដ្ឋានកុសលោ បណិធិអនុបដ្ឋានកុសលោ អភិនិវេសានុបដ្ឋានកុសលោ”តិ ឯតេសុ សាមិវចនេន សមាសបទច្ឆេទោ កាតព្ពោ។ សេសេសុ បន និស្សក្កវចនេន បាឋោ។

២០៦. **សុញ្ញតូបដ្ឋានកុសលោ**តិ បនេត្ថ សុញ្ញតោ ឧបដ្ឋានកុសលោតិ វា សុញ្ញតាយ ឧបដ្ឋានកុសលោតិ វា បទច្ឆេទោ កាតព្ពោ។ យស្មា បន និព្ពិទាវិរាគនិរោធបដិនិស្សគ្គានុបស្សនា អធិបញ្ញាធម្មវិបស្សនា យថាភូតញាណទស្សនំ បដិសង្ខានុបស្សនា វិវដ្ដនានុបស្សនាតិ ឥមា អដ្ឋ មហាវិបស្សនា អត្តនោ សភាវវិសេសេន វិសេសិតា, ន អារម្មណវិសេសេន, តស្មា ឥមាសំ អដ្ឋន្នំ “អនិច្ចតោ ឧបដ្ឋានកុសលោ ហោតី”តិអាទីនិ វចនានិ វិយ “និព្ពិទាតោ ឧបដ្ឋានកុសលោ ហោតី”តិអាទីនិ វចនានិ ន យុជ្ជន្តិ។ តស្មា ឯវ ឥមា អដ្ឋ ន យោជិតា។ អាទីនវានុបស្សនា បន “សុញ្ញតូបដ្ឋានកុសលោ ហោតិ, អភិនិវេសានុបដ្ឋានកុសលោ ហោតី”តិ ឥមិនា យុគលកវចនេនេវ អត្ថតោ “អាទីនវតោ ឧបដ្ឋានកុសលោ ហោតិ, អាលយាភិនិវេសានុបដ្ឋានកុសលោ ហោតី”តិ យោជិតាវ ហោតីតិ សរូបេន ន យោជិតា។ ឥតិ បុរិមា ច អដ្ឋ, អយញ្ច អាទីនវានុបស្សនាតិ អដ្ឋារសសុ មហាវិបស្សនាសុ ឥមា នវ អយោជេត្វា ឥតរា ឯវ នវ យោជិតាតិ វេទិតព្ពា។ **ញាណូបដ្ឋានកុសលោ**តិ សេក្ខោ វិបស្សនូបក្កិលេសានំ អភាវតោ វិបស្សនាភាវនាយ ញាណស្ស ឧបដ្ឋានេ កុសលោ។ សមាធិភាវនាយ បន និកន្តិសព្ភាវតោ ញាណូបដ្ឋានេ កុសលោតិ ន វុត្តោ។

វិសញ្ញោគូបដ្ឋានកុសលោតិ “កាមយោគវិសញ្ញោគោ ភវយោគវិសញ្ញោគោ ទិដ្ឋិយោគវិសញ្ញោគោ អវិជ្ជាយោគវិសញ្ញោគោ”តិ (ទី. និ. ៣.៣១២) ចតុធា វុត្តស្ស វិសញ្ញោគស្ស ឧបដ្ឋានេ កុសលោ។ **សញ្ញោគានុបដ្ឋានកុសលោ**តិ កាមយោគភវយោគទិដ្ឋិយោគាវិជ្ជាយោគវសេន ចតុធា វុត្តស្ស សញ្ញោគស្ស អនុបដ្ឋានេ កុសលោ។ **និរោធូបដ្ឋានកុសលោ**តិ “បុន ចបរំ, ភិក្ខវេ, ខីណាសវស្ស ភិក្ខុនោ និព្ពាននិន្នំ ចិត្តំ ហោតិ និព្ពានបោណំ និព្ពានបព្ភារំ វិវេកដ្ឋំ នេក្ខម្មាភិរតំ ព្យន្តីភូតំ សព្ពសោ អាសវដ្ឋានិយេហិ ធម្មេហី”តិ (អ. និ. ១០.៩០; បដិ. ម. ២.៤៤ អត្ថតោ សមានំ) វុត្តខីណាសវពលវសេន និព្ពាននិន្នចិត្តត្តា ខីណាសវោវ និរោធសង្ខាតស្ស និព្ពានស្ស ឧបដ្ឋានេ កុសលោ។

អារម្មណូបដ្ឋានកុសលវសេនាតិអាទីសុ **កុសល**ន្តិ ញាណំ។ ញាណម្បិ ហិ កុសលបុគ្គលយោគតោ កុសលំ យថា បណ្ឌិតបុគ្គលយោគតោ “បណ្ឌិតា ធម្មា”តិ (ធ. ស. ទុកមាតិកា ១០៣)។ តស្មា កោសល្លវសេនាតិ អត្ថោ។

២០៧. ឥទានិ **ចតុសដ្ឋិយា អាការេហី**តិអាទិ ញាណកថាយំ (បដិ. ម. ១.១០៧) វុត្តម្បិ ឥន្ទ្រិយកថាសម្ពន្ធេន ឥធានេត្វា វុត្តំ។ តំ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

២០៨. បុន សមន្តចក្ខុសម្ពន្ធេន ឥន្ទ្រិយវិធានំ វត្តុកាមោ **ន តស្ស អទិដ្ឋមិធត្ថិ កិញ្ចី**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សមន្តចក្ខូ**តិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ។ **បញ្ញិន្ទ្រិយស្ស វសេនា**តិអាទិនា បញ្ចន្នំ ឥន្ទ្រិយានំ អវិយោគិតំ ទស្សេតិ។ **សទ្ទហន្តោ បគ្គណ្ហាតី**តិអាទីហិ ឯកេកិន្ទ្រិយមូលកេហិ បញ្ចហិ ចតុក្កេហិ បញ្ចន្នំ ឥន្ទ្រិយានំ និន្នបយោគកាលេ វា មគ្គក្ខណេ វា ឯករសភាវំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយភាវញ្ច ទស្សេតិ។ **សទ្ទហិតត្តា បគ្គហិត**ន្តិអាទីហិ ឯកេកិន្ទ្រិយមូលកេហិ បញ្ចហិ ចតុក្កេហិ បញ្ចន្នំ ឥន្ទ្រិយានំ និព្ពត្តិកាលេ វា ផលកាលេ វា ឯករសភាវំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយភាវញ្ច ទស្សេតិ។ បុន ពុទ្ធចក្ខុសម្ពន្ធេន ឥន្ទ្រិយវិធានំ វត្តុកាមោ **យំ ពុទ្ធចក្ខូ**តិអាទិមាហ ។ តត្ថ **ពុទ្ធចក្ខូ**តិ

ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តញាណំ អាសយានុសយញាណញ្ច។ **ពុទ្ធញាណ**ន្តិ ច ឥទំ ឥទេវ ទ្វយំ, សេសំ ហេដ្ឋា វុត្តត្ថមេវាតិ។

ឥន្ទ្រិយសមោធានវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សទ្ធម្មប្បកាសិនិយា បដិសម្ភិទាមគ្គ-អដ្ឋកថាយ

ឥន្ទ្រិយកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. វិមោក្ខកថា

១. វិមោក្ខុទ្ទេសវណ្ណនា

២០៨. ឥទានិ ឥន្ទ្រិយកថានន្តរំ កថិតាយ វិមោក្ខកថាយ អបុព្ពត្ថានុវណ្ណនា អនុប្បត្តា។ អយញ្ហិ វិមោក្ខកថា ឥន្ទ្រិយភាវនានុយុត្តស្ស វិមោក្ខសព្ភាវតោ ឥន្ទ្រិយកថានន្តរំ កថិតា។ តញ្ច កថេន្តោ ភគវតោ សម្មុខា សុតសុត្តន្តទេសនាបុព្ពង្គមំ កត្វា កថេសិ។ តត្ថ សុត្តន្តេ តាវ **សុញ្ញតោ វិមោក្ខោ**តិអាទីសុ សុញ្ញតាការេន និព្ពានំ អារម្មណំ កត្វា បវត្តោ អរិយមគ្គោ សុញ្ញតោ វិមោក្ខោ។ សោ ហិ សុញ្ញតាយ ធាតុយា ឧប្បន្នត្តា សុញ្ញតោ, កិលេសេហិ វិមុត្តត្តា វិមោក្ខោ។ ឯតេនេវ នយេន អនិមិត្តាការេន និព្ពានំ អារម្មណំ កត្វា បវត្តោ **អនិមិត្តោ**, អប្បណិហិតាការេន និព្ពានំ អារម្មណំ កត្វា បវត្តោ **អប្បណិហិតោ**តិ វេទិតព្ពោ។

ឯកោ ហិ អាទិតោវ អនិច្ចតោ សង្ខារេ សម្មសតិ។ យស្មា បន ន អនិច្ចតោ សម្មសនមត្តេនេវ មគ្គវុដ្ឋានំ ហោតិ, ទុក្ខតោបិ អនត្តតោបិ សម្មសិតព្ពមេវ, តស្មា ទុក្ខតោបិ អនត្តតោបិ សម្មសតិ។ តស្ស ឯវំ បដិបន្នស្ស អនិច្ចតោ ចេ សម្មសនកាលេ មគ្គវុដ្ឋានំ ហោតិ, អយំ **អនិច្ចតោ អភិនិវិសិត្វា អនិច្ចតោ វុដ្ឋាតិ** នាម។ សចេ បនស្ស ទុក្ខតោ អនត្តតោ សម្មសនកាលេ មគ្គវុដ្ឋានំ ហោតិ, អយំ **អនិច្ចតោ អភិនិវិសិត្វា ទុក្ខតោ, អនត្តតោ វុដ្ឋាតិ** នាម។ ឯស នយោ ទុក្ខតោ អនត្តតោ អភិនិវិសិត្វា វុដ្ឋានេសុបិ។ ឯត្ថ ច យោបិ អនិច្ចតោ អភិនិវិដ្ឋោ, យោបិ ទុក្ខតោ, យោបិ អនត្តតោ។ វុដ្ឋានកាលេ ចេ អនិច្ចតោ វុដ្ឋានំ ហោតិ, តយោបិ ជនា អធិមោក្ខពហុលា ហោន្តិ, សទ្ធិន្ទ្រិយំ បដិលភន្តិ, អនិមិត្តវិមោក្ខេន វិមុច្ចន្តិ, បឋមមគ្គក្ខណេ សទ្ធានុសារិនោ ហោន្តិ, សត្តសុ ឋានេសុ សទ្ធាវិមុត្តា។ សចេ បន ទុក្ខតោ វុដ្ឋានំ ហោតិ, តយោបិ ជនា បស្សទ្ធិពហុលា ហោន្តិ, សមាធិន្ទ្រិយំ បដិលភន្តិ, អប្បណិហិតវិមោក្ខេន វិមុច្ចន្តិ, សព្ពត្ថ កាយសក្ខិនោ ហោន្តិ។ យស្ស បនេត្ថ អរូបជ្ឈានំ បាទកំ ហោតិ, សោ អគ្គផលេ ឧភតោភាគវិមុត្តោ ហោតិ។ អថ នេសំ អនត្តតោ វុដ្ឋានំ ហោតិ, តយោបិ ជនា វេទពហុលា ហោន្តិ, បញ្ញិន្ទ្រិយំ បដិលភន្តិ, សុញ្ញតវិមោក្ខេន វិមុច្ចន្តិ, បឋមមគ្គក្ខណេ ធម្មានុសារិនោ ហោន្តិ, ឆសុ ឋានេសុ ទិដ្ឋិប្បត្តា, អគ្គផលេ បញ្ញាវិមុត្តាតិ។

អបិច មគ្គោ នាម បញ្ចហិ ការណេហិ នាមំ លភតិ សរសេន វា បច្ចនីកេន វា សគុណេន វា អារម្មណេន វា អាគមនេន វា។ សចេ ហិ សង្ខារុបេក្ខា អនិច្ចតោ សង្ខារេ សម្មសិត្វា វុដ្ឋាតិ, អនិមិត្តវិមោក្ខេន វិមុច្ចតិ។ សចេ ទុក្ខតោ សម្មសិត្វា វុដ្ឋាតិ, អប្បណិហិតវិមោក្ខេន វិមុច្ចតិ។ សចេ អនត្តតោ សម្មសិត្វា វុដ្ឋាតិ, សុញ្ញតវិមោក្ខេន វិមុច្ចតិ។ ឥទំ **សរសតោ** នាមំ នាម។ អនិច្ចានុបស្សនាយ បន សង្ខារានំ ឃនវិនិព្ភោគំ កត្វា និច្ចនិមិត្តធុវនិមិត្តសស្សតនិមិត្តានិ បហាយ អាគតត្តា អនិមិត្តោ, ទុក្ខានុបស្សនាយ សុខសញ្ញំ បហាយ បណិធិបត្ថនំ សុក្ខាបេត្វា អាគតត្តា អប្បណិហិតោ, អនត្តានុបស្សនាយ អត្តសត្តបុគ្គលសញ្ញំ បហាយ សង្ខារេ សុញ្ញតោ ទិដ្ឋត្តា សុញ្ញតោតិ ឥទំ **បច្ចនីកតោ** នាមំ នាម។ រាគាទីហិ បន សុញ្ញត្តា សុញ្ញតោ, រូបនិមិត្តាទីនំ, រាគនិមិត្តាទីនំយេវ វា អភាវេន អនិមិត្តោ, រាគបណិធិអាទីនំ អភាវតោ អប្បណិហិតោតិ ឥទមស្ស **សគុណតោ** នាមំ នាម។ សោយំ សុញ្ញំ អនិមិត្តំ អប្បណិហិតញ្ច និព្ពានំ អារម្មណំ ករោតីតិបិ សុញ្ញតោ អនិមិត្តោ អប្បណិហិតោតិ វុច្ចតិ។ ឥទមស្ស **អារម្មណតោ** នាមំ នាម។ អាគមនំ បន ទុវិធំ វិបស្សនាគមនំ មគ្គាគមនញ្ច។ តត្ថ មគ្គេ វិបស្សនាគមនំ លព្ភតិ, ផលេ មគ្គាគមនំ។ អនត្តានុបស្សនា ហិ សុញ្ញតា នាម, សុញ្ញតវិបស្សនាយ មគ្គោ សុញ្ញតោ, សុញ្ញតមគ្គស្ស ផលំ សុញ្ញតំ។ អនិច្ចានុបស្សនា អនិមិត្តា នាម, អនិមិត្តវិបស្សនាយ មគ្គោ អនិមិត្តោ។ ឥទំ បន នាមំ អភិធម្មបរិយាយេ ន លព្ភតិ, សុត្តន្តបរិយាយេ បន លព្ភតិ។ តត្ថ ហិ គោត្រភុញាណំ អនិមិត្តំ និព្ពានំ អារម្មណំ កត្វា អនិមិត្តនាមកំ ហុត្វា សយំ អាគមនីយដ្ឋានេ ឋត្វា មគ្គស្ស នាមំ ទេតីតិ វទន្តិ។ តេន មគ្គោ អនិមិត្តោតិ វុត្តោ។ មគ្គាគមនេន ផលំ អនិមិត្តន្តិ យុជ្ជតិយេវ។ ទុក្ខានុបស្សនា សង្ខារេសុ បណិធឹ សុក្ខាបេត្វា អាគតត្តា អប្បណិហិតា នាម, អប្បណិហិតវិបស្សនាយ មគ្គោ អប្បណិហិតោ, អប្បណិហិតមគ្គស្ស ផលំ អប្បណិហិតន្តិ ឯវំ វិបស្សនា អត្តនោ នាមំ មគ្គស្ស ទេតិ, មគ្គោ ផលស្សាតិ ឥទំ **អាគមនតោ** នាមំ នាម។ ឯវំ សង្ខារុបេក្ខា វិមោក្ខវិសេសំ និយមេតីតិ។

ឯវំ ភគវតា ទេសិតេ តយោ មហាវត្ថុកេ វិមោក្ខេ ឧទ្ទិសិត្វា តំនិទ្ទេសវសេនេវ អបរេបិ វិមោក្ខេ និទ្ទិសិតុកាមោ **អបិច អដ្ឋសដ្ឋិ វិមោក្ខា**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អបិចា**តិ អបរបរិយាយទស្សនំ។ កថំ តេ អដ្ឋសដ្ឋិ ហោន្តិ, ននុ តេ បញ្ចសត្តតីតិ? សច្ចំ យថារុតវសេន បញ្ចសត្តតិ។ ភគវតា បន ទេសិតេ តយោ វិមោក្ខេ ឋបេត្វា អញ្ញវិមោក្ខេ និទ្ទិសនតោ ឥមេសំ តទវរោធតោ ច ឥមេ តយោ ន គណេតព្ពា, អជ្ឈត្តវិមោក្ខាទយោ តយោបិ វិមោក្ខា ចតុធា វិត្ថារវចនេនេវ អន្តោគធត្តា ន គណេតព្ពា, “បណិហិតោ វិមោក្ខោ, អប្បណិហិតោ វិមោក្ខោ”តិ ឯត្ថ អប្បណិហិតោ វិមោក្ខោ បឋមំ ឧទ្ទិដ្ឋេន ឯកនាមិកត្តា ន គណេតព្ពោ, ឯវំ ឥមេសុ សត្តសុ

អបនីតេសុ សេសា អដ្ឋសដ្ឋិ វិមោក្ខា ហោន្តិ។ ឯវំ សន្តេ សុញ្ញតវិមោក្ខាទយោ តយោ បុន កស្មា ឧទ្ទិដ្ឋាតិ ចេ? ឧទ្ទេសេន សង្គហេត្វា តេសម្បិ និទ្ទេសករណត្ថំ។ អជ្ឈត្តវុដ្ឋានាទយោ បន តយោ បភេទំ វិនា មូលរាសិវសេន ឧទ្ទិដ្ឋា, បណិហិតវិមោក្ខបដិបក្ខវសេន បុន អប្បណិហិតោ វិមោក្ខោ ឧទ្ទិដ្ឋោតិ វេទិតព្ពោ។

អជ្ឈត្តវុដ្ឋានាទីសុ អជ្ឈត្តតោ វុដ្ឋាតីតិ **អជ្ឈត្តវុដ្ឋានោ**។ អនុលោមេន្តីតិ **អនុលោមា**។ អជ្ឈត្តវុដ្ឋានានំ បដិប្បស្សទ្ធិ អបគមា **អជ្ឈត្តវុដ្ឋានបដិប្បស្សទ្ធិ**។ **រូបី**តិ អជ្ឈត្តំ កេសាទីសុ ឧប្បាទិតំ រូបជ្ឈានំ រូបំ, តំ រូបមស្ស អត្ថីតិ រូបី **រូបានិ បស្សតី**តិ ពហិទ្ធា នីលកសិណាទិរូបានិ ឈានចក្ខុនា បស្សតិ។ ឥមិនា អជ្ឈត្តពហិទ្ធាវត្ថុកេសុ កសិណេសុ ឈានបដិលាភោ ទស្សិតោ។ **អជ្ឈត្តំ អរូបសញ្ញី**តិ អជ្ឈត្តំ ន រូបសញ្ញី, អត្តនោ កេសាទីសុ អនុប្បាទិតរូបាវចរជ្ឈានោតិ អត្ថោ។ ឥមិនា ពហិទ្ធា បរិកម្មំ កត្វា ពហិទ្ធាវ បដិលទ្ធជ្ឈានតា ទស្សិតា។ **សុភន្តេវ អធិមុត្តោ**តិ “សុភ”មិច្ចេវ អារម្មណេ អធិមុត្តោ។ តត្ថ កិញ្ចាបិ អន្តោអប្បនាយំ “សុភ”ន្តិ អាភោគោ នត្ថិ, យោ បន អប្បដិកូលាការេន សត្តារម្មណំ ផរន្តោ វិហរតិ, សោ យស្មា “សុភ”ន្តេវ អធិមុត្តោ ហោតិ, តស្មា ឯវំ ឧទ្ទេសោ កតោតិ។ អប្បិតប្បិតសមយេ ឯវំ វិក្ខម្ភនវិមុត្តិសព្ភាវតោ **សមយវិមោក្ខោ**។ សោយេវ ស កិច្ចករណវសេន អប្បិតសមយេ ឯវំ និយុត្តោតិ **សាមយិកោ**។ សាមាយិកោតិបិ បាឋោ។ កោបេតុំ ភញ្ជិតុំ សក្កុណេយ្យតាយ **កុប្បោ**។ លោកំ អនតិក្កមនតោ លោកេ និយុត្តោតិ **លោកិកោ**។ លោកិយោតិបិ បាឋោ។ លោកំ ឧត្តរតិ, ឧត្តិណ្ណោតិ វា **លោកុត្តរោ**។ អារម្មណករណវសេន សហ អាសវេហីតិ **សាសវោ**។ អារម្មណករណវសេន សម្បយោគវសេន ច នត្ថេត្ថ អាសវាតិ **អនាសវោ**។ រូបសង្ខាតេន សហ អាមិសេនាតិ **សាមិសោ**។ សព្ពសោ រូបារូបប្បហានា និរាមិសតោបិ និរាមិសតរោតិ **និរាមិសា និរាមិសតរោ**។ **បណិហិតោ**តិ តណ្ហាវសេន បណិហិតោ បត្ថិតោ។ អារម្មណករណវសេន សញ្ញោជនេហិ សំយុត្តត្តា **សញ្ញុត្តោ**។ **ឯកត្តវិមោក្ខោ**តិ កិលេសេហិ អនជ្ឈារុឡ្ហត្តា ឯកសភាវោ វិមោក្ខោ។ **សញ្ញាវិមោក្ខោ**តិ វិបស្សនាញាណមេវ វិបរីតសញ្ញាយ វិមុច្ចនតោ សញ្ញាវិមោក្ខោ។ តទេវ វិបស្សនាញាណំ សម្មោហតោ វិមុច្ចនវសេន ញាណមេវ វិមោក្ខោតិ **ញាណវិមោក្ខោ**។ **សីតិសិយាវិមោក្ខោ**តិ វិបស្សនាញាណមេវ សីតិ ភវេយ្យាតិ បវត្តោ វិមោក្ខោ សីតិសិយាវិមោក្ខោ ។ សីតិសិកាវិមោក្ខោតិបិ បាឋោ, សីតិភាវិកាយ វិមោក្ខោតិ តស្ស អត្ថំ វណ្ណយន្តិ។ **ឈានវិមោក្ខោ**តិ ឧបចារប្បនាភេទំ លោកិយលោកុត្តរភេទញ្ច ឈានមេវ វិមោក្ខោ។ **អនុបាទា ចិត្តស្ស វិមោក្ខោ**តិ អនុបាទិយិត្វា គហណំ អកត្វា ចិត្តស្ស វិមោក្ខោ។ សេសំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពន្តិ។

វិមោក្ខុទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. វិមោក្ខនិទ្ទេសវណ្ណនា

២១០. កតមោតិអាទិកេ ឧទ្ទេសស្ស និទ្ទេសេ **ឥតិ បដិសញ្ចិក្ខតី**តិ ឯវំ ឧបបរិក្ខតិ។ **សុញ្ញមិទ**ន្តិ ឥទំ ខន្ធបញ្ចកំ សុញ្ញំ។ កេន សុញ្ញំ? អត្តេន វា អត្តនិយេន វា។ តត្ថ **អត្តេន វា**តិ ពាលជនបរិកប្បិតស្ស អត្តនោ អភាវា តេន អត្តនា ច សុញ្ញំ។ **អត្តនិយេន វា**តិ តស្ស បរិកប្បិតស្ស អត្តនោ សន្តកេន ច សុញ្ញំ។ អត្តនោ អភាវេនេវ អត្តនិយាភាវោ។ អត្តនិយញ្ច នាម និច្ចំ វា សិយា សុខំ វា, តទុភយម្បិ នត្ថិ។ តេន និច្ចបដិក្ខេបេន អនិច្ចានុបស្សនា, សុខបដិក្ខេបេន ទុក្ខានុបស្សនា ច វុត្តា ហោតិ។ **សុញ្ញមិទំ អត្តេន វា**តិ អនត្តានុបស្សនាយេវ វុត្តា។ **សោ**តិ សោ ឯវំ តីហិ អនុបស្សនាហិ វិបស្សមានោ ភិក្ខុ។ **អភិនិវេសំ ន ករោតី**តិ អនត្តានុបស្សនាវសេន អត្តាភិនិវេសំ ន ករោតិ។

និមិត្តំ ន ករោតីតិ អនិច្ចានុបស្សនាវសេន និច្ចនិមិត្តំ ន ករោតិ។ **បណិធិំ ន ករោតី**តិ ទុក្ខានុបស្សនាវសេន បណិធិំ ន ករោតិ។ ឥមេ តយោ វិមោក្ខា បរិយាយេន វិបស្សនាក្ខណេ តទង្គវសេនាបិ លព្ភន្តិ, និប្បរិយាយេន បន សមុច្ឆេទវសេន មគ្គក្ខណេយេវ។ ចត្តារិ ឈានានិ អជ្ឈត្តំ នីវរណាទីហិ វុដ្ឋានតោ **អជ្ឈត្តវុដ្ឋានោ វិមោក្ខោ**។ ចតស្សោ អរូបសមាបត្តិយោ អារម្មណេហិ វុដ្ឋានតោ **ពហិទ្ធាវុដ្ឋានោ វិមោក្ខោ**។ អារម្មណម្បិ ហិ ពាហិរាយតនានិ វិយ ឥធ “ពហិទ្ធា”តិ វុត្តំ។ ឥមេ ទ្វេ វិក្ខម្ភនវិមោក្ខា, ទុភតោ វុដ្ឋានោ បន សមុច្ឆេទវិមោក្ខោ។

នីវរណេហិ វុដ្ឋាតីតិអាទីហិ អជ្ឈត្តវុដ្ឋានំ សរូបតោ វុត្តំ។ **រូបសញ្ញាយា**តិអាទីហិ កសិណាទិអារម្មណសមតិក្កមស្ស បាកដត្តា តំ អវត្វា សុត្តន្តេសុ វុត្តរូបសញ្ញាទិសមតិក្កមោ វុត្តោ។ **សក្កាយទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាសីលព្ពតបរាមាសា**តិ សមាសបទំ, សក្កាយទិដ្ឋិយា វិចិកិច្ឆាយ សីលព្ពតបរាមាសាតិ វិច្ឆេទោ។ អយមេវ វា បាឋោ។

២១១. វិតក្កោ ចាតិអាទីហិ ឈានានំ សមាបត្តីនញ្ច ឧបចារភូមិយោ វុត្តា។ **អនិច្ចានុបស្សនា**តិអាទីហិ ចតុន្នំ មគ្គានំ បុព្ពភាគវិបស្សនា វុត្តា។ **បដិលាភោ វា**តិ បញ្ចវិធវសិប្បត្តិយា ព្យាបិតោ បត្តុដោ លាភោតិ បដិលាភោ។ វសិប្បត្តិយា ហិ សព្ពោ ឈានបយោគោ ច សមាបត្តិបយោគោ ច បដិប្បស្សទ្ធោ ហោតិ, តស្មា បដិលាភោ “បដិប្បស្សទ្ធិវិមោក្ខោ”តិ វុត្តោ។ វិបាកោ បន ឈានស្ស សមាបត្តិយា ច បដិប្បស្សទ្ធិ ហោតីតិ ឧជុកមេវ។ កេចិ បន “ឧបចារបយោគស្ស បដិប្បស្សទ្ធត្តា ឈានស្ស សមាបត្តិយា ច បដិលាភោ ហោតិ, តស្មា ឈានសមាបត្តិបដិលាភោ ‘បដិប្បស្សទ្ធិវិមោក្ខោ’តិ វុច្ចតី”តិ វទន្តិ។

២១២. អជ្ឈត្តន្តិ អត្តានំ អធិកិច្ច បវត្តំ។ **បច្ចត្ត**ន្តិ អត្តានំ បដិច្ច បវត្តំ។ ឧភយេនាបិ និយកជ្ឈត្តមេវ ទីបេតិ **នីលនិមិត្ត**ន្តិ នីលមេវ។ **នីលសញ្ញំ បដិលភតី**តិ តស្មិំ នីលនិមិត្តេ នីលមិតិសញ្ញំ បដិលភតិ។ **សុគ្គហិតំ ករោតី**តិ បរិកម្មភូមិយំ សុដ្ឋុ ឧគ្គហិតំ ករោតិ។ **សូបធារិតំ ឧបធារេតី**តិ ឧបចារភូមិយំ សុដ្ឋុ ឧបធារិតំ កត្វា ឧបធារេតិ។ **ស្វាវត្ថិតំ អវត្ថាបេតី**តិ អប្បនាភូមិយំ សុដ្ឋុ និច្ឆិតំ និច្ឆិនាតិ។ វវត្ថាបេតីតិបិ បាឋោ។ អជ្ឈត្តញ្ហិ នីលបរិកម្មំ ករោន្តោ កេសេ វា បិត្តេ វា អក្ខិតារកាយំ វា ករោតិ។ **ពហិទ្ធា នីលនិមិត្តេ**តិ នីលបុប្ផនីលវត្ថនីលធាតូនំ អញ្ញតរេ នីលកសិណេ។ **ចិត្តំ ឧបសំហរតី**តិ ចិត្តំ ឧបនេតិ។ **បីតា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **អាសេវតី**តិ តមេវ សញ្ញំ អាទិតោ សេវតិ។ **ភាវេតី**តិ វឌ្ឍេតិ។ **ពហុលីករោតី**តិ បុនប្បុនំ ករោតិ។ **រូប**ន្តិ នីលនិមិត្តំ រូបំ។ **រូបសញ្ញី**តិ តស្មិំ រូបេ សញ្ញា រូបសញ្ញា, សា អស្ស អត្ថីតិ រូបសញ្ញី។ **អជ្ឈត្តំ បីតនិមិត្តា**ទីសុ បីតបរិកម្មំ ករោន្តោ មេទេ វា ឆវិយា វា អក្ខីនំ បីតដ្ឋានេ វា ករោតិ។ លោហិតបរិកម្មំ ករោន្តោ មំសេ វា លោហិតេ វា ជិវ្ហាយ វា ហត្ថតលបាទតលេសុ វា អក្ខីនំ រត្តដ្ឋានេ វា ករោតិ។ ឱទាតបរិកម្មំ ករោន្តោ អដ្ឋិម្ហិ វា ទន្តេ វា នខេ វា អក្ខីនំ សេតដ្ឋានេ វា ករោតិ។ **អជ្ឈត្តំ អរូប**ន្តិ អជ្ឈត្តំ រូបនិមិត្តំ នត្ថីតិ អត្ថោ។

មេត្តាសហគតេនាតិ បឋមទុតិយតតិយជ្ឈានវសេន មេត្តាយ សមន្នាគតេន។ **ចេតសា**តិ ចិត្តេន។ **ឯកំ ទិស**ន្តិ ឯកំ ឯកិស្សា ទិសាយ បឋមបរិគ្គហិតំ សត្តំ ឧបាទាយ ឯកទិសាបរិយាបន្នសត្តផរណវសេន វុត្តំ។ **ផរិត្វា**តិ ផុសិត្វា អារម្មណំ កត្វា។ **វិហរតី**តិ ព្រហ្មវិហារាធិដ្ឋិតំ ឥរិយាបថវិហារំ បវត្តេតិ។ **តថា ទុតិយ**ន្តិ យថា បុរត្ថិមាទីសុ យំកិញ្ចិ ឯកំ ទិសំ ផរិត្វា វិហរតិ, តថេវ តទនន្តរំ ទុតិយំ តតិយំ ចតុត្ថំ វាតិ អត្ថោ។ **ឥតិ ឧទ្ធ**ន្តិ ឯតេនេវ នយេន ឧបរិមំ ទិសន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **អធោ តិរិយ**ន្តិ អធោទិសម្បិ តិរិយំ ទិសម្បិ ឯវមេវ ។ តត្ថ ច **អធោ**តិ ហេដ្ឋា។ **តិរិយ**ន្តិ អនុទិសា។ ឯវំ សព្ពទិសាសុ អស្សមណ្ឌលិកាយ អស្សមិវ មេត្តាសហគតំ ចិត្តំ សារេតិបិ បច្ចាសារេតិបីតិ។ ឯត្តាវតា ឯកមេកំ ទិសំ បរិគ្គហេត្វា ឱធិសោ មេត្តាផរណំ ទស្សិតំ។ **សព្ពធី**តិអាទិ បន អនោធិសោ ទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ តត្ថ **សព្ពធី**តិ សព្ពត្ថ។ **សព្ពត្តតាយា**តិ សព្ពេសុ ហីនមជ្ឈិមុក្កដ្ឋមិត្តសបត្តមជ្ឈត្តាទិប្បភេទេសុ អត្តតាយ, “អយំ បរសត្តោ”តិ វិភាគំ អកត្វា អត្តសមតាយាតិ វុត្តំ ហោតិ។ អថ វា **សព្ពត្តតាយា**តិ សព្ពេន ចិត្តភាវេន, ឦសកម្បិ ពហិ អវិក្ខិបមានោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **សព្ពាវន្ត**ន្តិ សព្ពសត្តវន្តំ, សព្ពសត្តយុត្តន្តិ អត្ថោ។ សព្ពវន្តន្តិបិ បាឋោ។ **លោក**ន្តិ សត្តលោកំ។

វិបុលេនាតិ ឯវមាទិបរិយាយទស្សនតោ បនេត្ថ បុន “មេត្តាសហគតេនា”តិ វុត្តំ។ យស្មា វា ឯត្ថ ឱធិសោ ផរណេ វិយ បុន តថាសទ្ទោ វា ឥតិ-សទ្ទោ វា ន វុត្តោ, តស្មា បុន “មេត្តាសហគតេន ចេតសា”តិ វុត្តំ, និគមនវសេន វា ឯតំ វុត្តំ។ **វិបុលេនា**តិ ឯត្ថ ផរណវសេន វិបុលតា ទដ្ឋព្ពា។ ភូមិវសេន បន តំ **មហគ្គតំ**។ តញ្ហិ កិលេសវិក្ខម្ភនសមត្ថតាយ វិបុលផលតាយ ទីឃសន្តានតាយ ច មហន្តភាវំ គតំ, មហន្តេហិ វា ឧឡារច្ឆន្ទវីរិយចិត្តបញ្ញេហិ គតំ បដិបន្នន្តិ មហគ្គតំ។ បគុណវសេន អប្បមាណសត្តារម្មណវសេន ច **អប្បមាណំ**។ ព្យាបាទបច្ចត្ថិកប្បហានេន **អវេរំ**។ ទោមនស្សប្បហានតោ **អព្យាបជ្ជំ**, និទ្ទុក្ខន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **អប្បដិកូលា ហោន្តី**តិ ភិក្ខុនោ ចិត្តស្ស អប្បដិកូលា ហុត្វា ឧបដ្ឋហន្តិ។ សេសេសុបិ វុត្តនយេនេវ ករុណាមុទិតាឧបេក្ខាវសេន យោជេតព្ពំ។ ករុណាយ វិហេសាបច្ចត្ថិកប្បហានេន អវេរំ, មុទិតាយ អរតិបច្ចត្ថិកប្បហានេន។

ឧបេក្ខាសហគតេនាតិ ចតុត្ថជ្ឈានវសេន ឧបេក្ខាយ សមន្នាគតេន។ រាគបច្ចត្ថិកប្បហានេន អវេរំ, គេហសិតសោមនស្សប្បហានតោ អព្យាបជ្ជំ។ សព្ពម្បិ ហិ អកុសលំ កិលេសបរិឡាហយោគតោ សព្យាបជ្ជមេវាតិ អយមេតេសំ វិសេសោ។

២១៣. សព្ពសោតិ សព្ពាការេន, សព្ពាសំ វា, អនវសេសានន្តិ អត្ថោ។ **រូបសញ្ញាន**ន្តិ សញ្ញាសីសេន វុត្តរូបាវចរជ្ឈានានញ្ចេវ តទារម្មណានញ្ច។ រូបាវចរជ្ឈានម្បិ ហិ រូបន្តិ វុច្ចតិ “រូបី រូបានិ បស្សតី”តិអាទីសុ (បដិ. ម. ១.២០៩; ធ. ស. ២៤៨), តស្ស អារម្មណម្បិ ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ “សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានី”តិអាទីសុ (ធ. ស. ២២៣)។ តស្មា ឥធ រូបេ សញ្ញា រូបសញ្ញាតិ ឯវំ សញ្ញាសីសេន វុត្តរូបាវចរជ្ឈានស្សេតំ អធិវចនំ។ រូបំ សញ្ញា អស្សាតិ រូបសញ្ញំ, រូបមស្ស នាមន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯវំ បថវីកសិណាទិភេទស្ស តទារម្មណស្ស ចេតំ អធិវចនន្តិ វេទិតព្ពំ។ **សមតិក្កមា**តិ វិរាគា និរោធា ច។ កឹ វុត្តំ ហោតិ? ឯតាសំ កុសលវិបាកកិរិយាវសេន បញ្ចទសន្នំ ឈានសង្ខាតានំ

រូបសញ្ញានំ, ឯតេសញ្ច បថវីកសិណាទិវសេន នវន្នំ អារម្មណសង្ខាតានំ រូបសញ្ញានំ សព្ពាការេន, អនវសេសានំ វា វិរាគា ច និរោធា ច វិរាគហេតុ ចេវ និរោធហេតុ ច អាកាសានញ្ចាយតនំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ។ ន ហិ សក្កា សព្ពសោ អនតិក្កន្តរូបសញ្ញេន ឯតំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរិតុន្តិ។ យស្មា បន អារម្មណសមតិក្កមេន បត្តព្ពា ឯតា សមាបត្តិយោ, ន ឯកស្មិំយេវ អារម្មណេ បឋមជ្ឈានាទីនិ វិយ។ អារម្មណេ អវិរត្តស្ស ច សញ្ញាសមតិក្កមោ ន ហោតិ, តស្មា អយំ អារម្មណសមតិក្កមវសេនាបិ អត្ថវណ្ណនា កតាតិ វេទិតព្ពា។

បដិឃសញ្ញានំ អត្ថង្គមាតិ ចក្ខាទីនំ វត្ថូនំ រូបាទីនំ អារម្មណានញ្ច បដិឃាតេន ឧប្បន្នា សញ្ញា បដិឃសញ្ញា, រូបសញ្ញាទីនំ ឯតំ អធិវចនំ។ តាសំ កុសលវិបាកានំ បញ្ចន្នំ, អកុសលវិបាកានំ បញ្ចន្នន្តិ សព្ពសោ ទសន្នម្បិ បដិឃសញ្ញានំ អត្ថង្គមា បហានា អសមុប្បាទា, អប្បវត្តិំ កត្វាតិ វុត្តំ ហោតិ។ កាមញ្ចេតា បឋមជ្ឈានាទីនិ សមាបន្នស្សបិ ន សន្តិ, ន ហិ តស្មិំ សមយេ បញ្ចទ្វារវសេន ចិត្តំ បវត្តតិ, ឯវំ សន្តេបិ អញ្ញត្ថ បហីនានំ សុខទុក្ខានំ ចតុត្ថជ្ឈានេ វិយ សក្កាយទិដ្ឋាទីនំ តតិយមគ្គេ វិយ ច ឥមស្មិំ ឈានេ ឧស្សាហជននត្ថំ ឥមស្ស ឈានស្ស បសំសាវសេន ឯតាសំ ឯត្ថ វចនំ វេទិតព្ពំ។ អថ វា កិញ្ចាបិ តា រូបាវចរំ សមាបន្នស្ស ន សន្តិ, អថ ខោ ន បហីនត្តា ន សន្តិ។ ន ហិ រូបវិរាគាយ រូបាវចរភាវនា សំវត្តតិ, រូបាយត្តាយេវ ច ឯតាសំ បវត្តិ។ អយំ បន ភាវនា រូបវិរាគាយ សំវត្តតិ, តស្មា តា ឯត្ថ បហីនាតិ វត្តុំ វដ្ដតិ។ ន កេវលញ្ច វត្តុំ, ឯកំសេនេវ ឯវំ ធារេតុម្បិ វដ្ដតិ។ តាសញ្ហិ ឥតោ បុព្ពេ អប្បហីនត្តាយេវ “បឋមជ្ឈានំ សមាបន្នស្ស សទ្ទោ កណ្ដកោ”តិ (អ. និ. ១០.៧២) វុត្តោ ភគវតា។ ឥធ ច បហីនត្តាយេវ អរូបសមាបត្តីនំ អានេញ្ជតា សន្តវិមោក្ខតា ច វុត្តា។

នានត្តសញ្ញានំ អមនសិការាតិ នានត្តេ វា គោចរេ បវត្តានំ សញ្ញានំ, នានត្តានំ វា សញ្ញានំ។ យស្មា ហេតា រូបសទ្ទាទិភេទេ នានត្តេ នានាសភាវេ គោចរេ បវត្តន្តិ, យស្មា ចេតា អដ្ឋ កាមាវចរកុសលសញ្ញា, ទ្វាទស អកុសលសញ្ញា, ឯកាទស កាមាវចរកុសលវិបាកសញ្ញា, ទ្វេ អកុសលវិបាកសញ្ញា, ឯកាទស កាមាវចរកិរិយាសញ្ញាតិ ឯវំ ចតុចត្តាលីសម្បិ សញ្ញា នានត្តា នានាសភាវា អញ្ញមញ្ញវិសទិសា, តស្មា “នានត្តសញ្ញា”តិ វុត្តា។ តាសំ សព្ពសោ នានត្តសញ្ញានំ អមនសិការា អនាវជ្ជនា ចិត្តេ ច អនុប្បាទនា។ យស្មា តា នាវជ្ជតិ ចិត្តេ ច ន ឧប្បាទេតិ ន មនសិករោតិ ន បច្ចវេក្ខតិ, តស្មាតិ វុត្តំ ហោតិ។ យស្មា ចេត្ថ បុរិមា រូបសញ្ញា បដិឃសញ្ញា ច ឥមិនា ឈានេន និព្ពត្តេ ភវេបិ ន វិជ្ជន្តិ, បគេវ តស្មិំ ភវេ ឥមំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរណកាលេ, តស្មា តាសំ សមតិក្កមា អត្ថង្គមាតិ ទ្វេធាបិ អភាវោយេវ វុត្តោ។ នានត្តសញ្ញាសុ បន យស្មា អដ្ឋ កាមាវចរកុសលសញ្ញា, នវ កិរិយាសញ្ញា, ទសាកុសលសញ្ញាតិ ឥមា សត្តវីសតិ សញ្ញា ឥមិនា ឈានេន និព្ពត្តេ ភវេ វិជ្ជន្តិ, តស្មា តាសំ អមនសិការាតិ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ តត្រាបិ ហិ ឥមំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរន្តោ តាសំ អមនសិការាយេវ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ។ តា បន មនសិករោន្តោ អសមាបន្នោ ហោតីតិ។ សង្ខេបតោ ចេត្ថ “រូបសញ្ញានំ សមតិក្កមា”តិ ឥមិនា សព្ពរូបាវចរធម្មានំ បហានំ វុត្តំ។ “បដិឃសញ្ញានំ អត្ថង្គមា នានត្តសញ្ញានំ អមនសិការា”តិ ឥមិនា សព្ពេសំ កាមាវចរចិត្តចេតសិកានំ បហានញ្ច អមនសិការោ ច វុត្តោតិ វេទិតព្ពោ។

អនន្តោ អាកាសោតិ ឯត្ថ បញ្ញត្តិមត្តត្តា នាស្ស ឧប្បាទន្តោ វា វយន្តោ វា បញ្ញាយតីតិ អនន្តោ, អនន្តផរណវសេនាបិ អនន្តោ។ ន ហិ សោ យោគី ឯកទេសវសេន ផរតិ, សកលវសេនេវ ផរតិ។ **អាកាសោ**តិ កសិណុគ្ឃាដិមាកាសោ។ **អាកាសានញ្ចាយតនា**ទីនិ វុត្តត្ថានិ។ **ឧបសម្បជ្ជ វិហរតី**តិ តំ បត្វា និប្ផាទេត្វា តទនុរូបេន ឥរិយាបថេន វិហរតិ។ តទេវ សមាបជ្ជិតព្ពតោ **សមាបត្តិ**។

អាកាសានញ្ចាយតនំ សមតិក្កម្មាតិ បុព្ពេ វុត្តនយេន ឈានម្បិ អាកាសានញ្ចាយតនំ អារម្មណម្បិ។ អារម្មណម្បិ ហិ បុព្ពេ វុត្តនយេនេវ អាកាសានញ្ចំ ច តំ បឋមស្ស អារុប្បជ្ឈានស្ស អារម្មណត្តា ទេវានំ ទេវាយតនំ វិយ អធិដ្ឋានដ្ឋេន អាយតនញ្ចាតិ អាកាសានញ្ចាយតនំ, តថា អាកាសានញ្ចំ ច តំ តស្ស ឈានស្ស សញ្ជាតិហេតុត្តា “កម្ពោជា អស្សានំ អាយតន”ន្តិអាទីនិ វិយ សញ្ជាតិទេសដ្ឋេន អាយតនញ្ចាតិបិ អាកាសានញ្ចាយតនំ។ ឯវមេតំ ឈានញ្ច អារម្មណញ្ចាតិ ឧភយម្បិ អប្បវត្តិករណេន ច អមនសិករណេន ច សមតិក្កមិត្វាវ យស្មា ឥទំ វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ ឧបសម្បជ្ជ វិហាតព្ពំ, តស្មា ឧភយម្បេតមេកជ្ឈំ កត្វា “អាកាសានញ្ចាយតនំ សមតិក្កម្មា”តិ ឥទំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ **អនន្តំ វិញ្ញាណ**ន្តិ តំយេវ “អនន្តោ អាកាសោ”តិ ផរិត្វា បវត្តំ វិញ្ញាណំ “អនន្តំ វិញ្ញាណ”ន្តិ មនសិករោន្តោតិ វុត្តំ ហោតិ។ មនសិការវសេន វា អនន្តំ។ សោ ហិ តំ អាកាសារម្មណំ វិញ្ញាណំ អនវសេសតោ មនសិករោន្តោ អនន្តំ មនសិ ករោតិ។

វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ សមតិក្កម្មាតិ ឯត្ថាបិ ច បុព្ពេ វុត្តនយេនេវ ឈានម្បិ វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ អារម្មណម្បិ។ អារម្មណម្បិ ហិ បុព្ពេ វុត្តនយេនេវ វិញ្ញាណញ្ចំ ច តំ ទុតិយស្ស អារុប្បជ្ឈានស្ស អារម្មណត្តា អធិដ្ឋានដ្ឋេន អាយតនញ្ចាតិ វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ, តថា វិញ្ញាណញ្ចំ ច តំ តស្សេវ ឈានស្ស សញ្ជាតិហេតុត្តា សញ្ជាតិទេសដ្ឋេន អាយតនញ្ចាតិបិ វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ។ ឯវមេតំ ឈានញ្ច អារម្មណញ្ចាតិ ឧភយម្បិ អប្បវត្តិករណេន ច

អមនសិករណេន ច សមតិក្កមិត្វា យស្មា ឥទំ អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ ឧបសម្បជ្ជ វិហាតព្វំ, តស្មា ឧភយម្បេត មេកជ្ឈំ កត្វា “វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ សមតិក្កម្មា”តិ ឥទំ វុត្តន្តិ វេទិតព្វំ។ **នត្ថិ កិញ្ចី**តិ នត្ថិ នត្ថិ, សុញ្ញំ សុញ្ញំ, វិវិត្តំ វិវិត្តន្តិ ឯវំ មនសិករោន្តោតិ វុត្តំ ហោតិ។

អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ សមតិក្កម្មាតិ ឯត្ថាបិ បុព្វេ វុត្តនយេនេវ ឈានម្បិ អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ អារម្មណម្បិ។ អារម្មណម្បិ ហិ បុព្វេ វុត្តនយេនេវ អាកិញ្ចញ្ញញ្ច តំ តតិយស្ស អារុប្បជ្ឈានស្ស អារម្មណត្តា អធិដ្ឋានដ្ឋេន អាយតនញ្ចាតិ អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ, តថា អាកិញ្ចញ្ញញ្ច តំ តស្សេវ ឈានស្ស សញ្ជាតិហេតុត្តា សញ្ជាតិទេសដ្ឋេន អាយតនញ្ចាតិបិ អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ។ ឯវមេតំ ឈានញ្ច អារម្មណញ្ចាតិ ឧភយម្បិ អប្បវត្តិករណេន ច អមនសិករណេន ច សមតិក្កមិត្វា យស្មា ឥទំ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ ឧបសម្បជ្ជ វិហាតព្វំ, តស្មា ឧភយម្បេតមេកជ្ឈំ កត្វា “អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ សមតិក្កម្មា”តិ ឥទំ វុត្តន្តិ វេទិតព្វំ។ សញ្ញាវេទយិតនិរោធកថា ហេដ្ឋា កថិតាវ។

“រូបី រូបានិ បស្សតី”តិអាទិកា សត្ត វិមោក្ខា បច្ចនីកធម្មេហិ សុដ្ឋុ វិមុច្ចនដ្ឋេន អារម្មណេ អភិរតិវសេន សុដ្ឋុ មុច្ចនដ្ឋេន ច វិមោក្ខា, និរោធសមាបត្តិ បន ចិត្តចេតសិកេហិ វិមុត្តដ្ឋេន វិមោក្ខោ។ សមាបត្តិ សមាបន្នសមយេ វិមុត្តោ ហោតិ, វុដ្ឋិតសមយេ អវិមុត្តោ ហោតីតិ **សមយវិមោក្ខោ**។ សមុច្ឆេទវិមុត្តិវសេន អច្ចន្តវិមុត្តត្តា អរិយមគ្គា, បដិប្បស្សទ្ធិវិមុត្តិវសេន អច្ចន្តវិមុត្តត្តា សាមញ្ញផលានិ, និស្សរណវិមុត្តិវសេន អច្ចន្តវិមុត្តត្តា និព្ពានំ **អសមយវិមោក្ខោ**។ តថា **សាមយិកាសាមយិកវិមោក្ខា**។

បមាទំ អាគម្ម បរិហាយតីតិ **កុប្បោ**។ តថា ន បរិហាយតីតិ **អកុប្បោ**។ លោកាយ សំវត្តតីតិ **លោកិយោ**។ អរិយមគ្គា លោកំ ឧត្តរន្តីតិ **លោកុត្តរា**, សាមញ្ញផលានិ និព្ពានញ្ច លោកតោ ឧត្តិណ្ណាតិ លោកុត្តរា។ អាទិត្តំ អយោគុឡំ មក្ខិកា វិយ តេជុស្សទំ លោកុត្តរំ ធម្មំ អាសវា នាលម្ពន្តីតិ **អនាសវោ**។ **រូបប្បដិសញ្ញុត្តោ**តិ រូបជ្ឈានានិ។ **អរូបប្បដិសញ្ញុត្តោ**តិ អរូបសមាបត្តិយោ។ តណ្ហាយ អាលម្ពិតោ **បណិហិតោ**។ អនាលម្ពិតោ **អប្បណិហិតោ**។ មគ្គផលានិ ឯការម្មណត្តា ឯកនិដ្ឋត្តា ច **ឯកត្តវិមោក្ខោ**, និព្ពានំ អទុតិយត្តា **ឯកត្តវិមោក្ខោ**, អារម្មណនានត្តា វិបាកនានត្តា ច **នានត្តវិមោក្ខោ**។

២១៤. **សិយា**តិ ភវេយ្យ, ទស ហោន្តីតិ ច ឯកោ ហោតីតិ ច ភវេយ្យាតិ អត្ថោ។ “សិយា”តិ ច ឯតំ វិធិវចនំ, ន បុច្ឆាវចនំ។ **វត្ថុវសេនា**តិ និច្ចសញ្ញាទិទសវត្ថុវសេន ទស ហោន្តិ។ **បរិយាយេនា**តិ វិមុច្ចន បរិយាយេន ឯកោ ហោតិ។ **សិយាតិ កថញ្ច សិយា**តិ យំ វា សិយាតិ វិហិតំ, តំ កថំ សិយាតិ បុច្ឆតិ។ **អនិច្ចានុបស្សនញាណ**ន្តិ សមាសបទំ។ អនិច្ចានុបស្សនាញាណន្តិ វា បាឋោ។ តថា សេសេសុបិ។ **និច្ចតោ សញ្ញាយា**តិ និច្ចតោ បវត្តាយ សញ្ញាយ, “និច្ច”ន្តិ បវត្តាយ សញ្ញាយាតិ អត្ថោ។ ឯស នយោ **សុខតោ អត្តតោ និមិត្តតោ សញ្ញាយា**តិ ឯត្ថាបិ។ **និមិត្តតោ**តិ ច និច្ចនិមិត្តតោ។ **នន្ទិយា សញ្ញាយា**តិ នន្ទិវសេន បវត្តាយ សញ្ញាយ, នន្ទិសម្បយុត្តាយ សញ្ញាយាតិ អត្ថោ។ ឯស នយោ **រាគតោ សមុទយតោ អាទានតោ បណិធិតោ អភិនិវេសតោ សញ្ញាយា**តិ ឯត្ថាបិ។ យស្មា បន ខយវយវិបរិណាមានុបស្សនា តិស្សោ អនិច្ចានុបស្សនាទីនំ ពលវភាវាយ ពលវបច្ចយភូតា ភង្គានុបស្សនាវិសេសា។ ភង្គទស្សនេន ហិ អនិច្ចានុបស្សនា ពលវតី ហោតិ។ អនិច្ចានុបស្សនាយ ច ពលវតិយា ជាតាយ “យទនិច្ចំ តំ ទុក្ខំ, យំ ទុក្ខំ តទនត្តា”តិ (សំ. និ. ៣.១៥) ទុក្ខានត្តានុបស្សនាបិ ពលវតិយោ ហោន្តិ។ តស្មា អនិច្ចានុបស្សនាទីសុ វុត្តាសុ តាបិ តិស្សោ វុត្តាវ ហោន្តិ។ យស្មា ច សុញ្ញតានុបស្សនា “អភិនិវេសតោ សញ្ញាយ មុច្ចតី”តិ វចនេនេវ សារាទានាភិនិវេសសម្មោហាភិនិវេស អាលយាភិនិវេសសញ្ញោគាភិនិវេសតោ សញ្ញាយ មុច្ចតីតិ វុត្តមេវ ហោតិ, អភិនិវេសាភាវេនេវ អប្បដិសង្ខាតោ សញ្ញាយ មុច្ចតីតិ វុត្តមេវ ហោតិ, តស្មា អធិបញ្ញាធម្មវិបស្សនាទយោ បញ្ចបិ អនុបស្សនា ន វុត្តាតិ វេទិតព្ពា។ ឯវំ អដ្ឋារសសុ មហាវិបស្សនាសុ ឯតា អដ្ឋ អនុបស្សនា អវត្វា ទសេវ អនុបស្សនា វុត្តាតិ វេទិតព្ពា។

២១៥. **អនិច្ចានុបស្សនា យថាភូតំ ញាណ**ន្តិ អនិច្ចានុបស្សនាយេវ យថាភូតញាណំ។ ឧភយម្បិ បច្ចត្តវចនំ។ **យថាភូតញាណ**ន្តិ ញាណន្តោ វុត្តោ។ ឯវំ សេសេសុបិ។ **សម្មោហា អញ្ញាណា**តិ សម្មោហភូតា អញ្ញាណា។ **មុច្ចតី**តិ វិមោក្ខន្តោ វុត្តោ។

២១៦. **អនិច្ចានុបស្សនា អនុត្តរំ សីតិភាវញាណ**ន្តិ ឯត្ថ សាសនេយេវ សព្ភាវតោ ឧត្តមដ្ឋេន អនុត្តរំ, អនុត្តរស្ស បច្ចយត្តា វា អនុត្តរំ, សីតិភាវោ ឯវ ញាណំ សីតិភាវញាណំ។ តំ អនិច្ចានុបស្សនាសង្ខាតំ អនុត្តរំ សីតិភាវញាណំ។ “ឆហិ, ភិក្ខវេ, ធម្មេហិ សមន្នាគតោ ភិក្ខុ ភព្ពោ អនុត្តរំ សីតិភាវំ សច្ឆិកាតុ”ន្តិ (អ. និ. ៦.៨៥) ឯត្ថ និព្ពានំ អនុត្តរោ សីតិភាវោ នាម។ ឥធ បន វិបស្សនា អនុត្តរោ សីតិភាវោ។ **និច្ចតោ**

សន្តាបបរិឡាហទរថា មុច្ចតីតិ ឯត្ថាបិ “និច្ច”ន្តិ បវត្តកិលេសា ឯវ ឥធ ចាមុត្រ ច សន្តាបនដ្ឋេន សន្តាបោ, បរិទហនដ្ឋេន បរិឡាហោ, ឧណ្ហដ្ឋេន ទរថោតិ វុច្ចន្តិ។

២១៧. នេក្ខម្មំ ឈាយតីតិ ឈានន្តិអាទយោ ហេដ្ឋា វុត្តត្ថា។ នេក្ខម្មាទីនិ ចេត្ថ អដ្ឋ សមាបត្តិយោ ច និព្ពេធភាគិយានេវ។

២១៨. អនុបាទា ចិត្តស្ស វិមោក្ខោតិ ឥធ វិបស្សនាយេវ។ “ឯតទត្ថា កថា, ឯតទត្ថា មន្តនា, យទិទំ អនុបាទា ចិត្តស្ស វិមោក្ខោ”តិ (បរិ. ៣៦៦; អ. និ. ៣.៦៨) ឯត្ថ បន និព្ពានំ អនុបាទា ចិត្តស្ស វិមោក្ខោ។ **កតិហុបាទានេហី**តិ កតិហិ ឧបាទានេហិ។ **កតមា ឯកុបាទានា**តិ កតមតោ ឯកុបាទានតោ។ **ឥទំ ឯកុបាទានា**តិ ឥតោ ឯកតោ ឧបាទានតោ។ **ឥទ**ន្តិ បុព្ពញាណាបេក្ខំ វា។ ឧបាទានតោ មុច្ចនេសុ យស្មា អាទិតោ សង្ខារានំ ឧទយព្ពយំ បស្សិត្វា បស្សិត្វា អនិច្ចានុបស្សនាយ វិបស្សតិ, បច្ឆា សង្ខារានំ ភង្គមេវ បស្សិត្វា អនិមិត្តានុបស្សនាយ វិបស្សតិ។ អនិច្ចានុបស្សនាវិសេសោយេវ ហិ អនិមិត្តានុបស្សនា។ សង្ខារានំ ឧទយព្ពយទស្សនេន ច ភង្គទស្សនេន ច អត្តាភាវោ បាកដោ ហោតិ។ តេន ទិដ្ឋុបាទានស្ស ច អត្តវាទុបាទានស្ស ច បហានំ ហោតិ។ ទិដ្ឋិប្បហានេនេវ ច “សីលព្ពតេន អត្តា សុជ្ឈតី”តិ ទស្សនស្ស អភាវតោ សីលព្ពតុបាទានស្ស បហានំ ហោតិ។ យស្មា ច អនត្តានុបស្សនាយ ឧជុកមេវ អត្តាភាវំ បស្សតិ, អនត្តានុបស្សនាវិសេសោយេវ ច សុញ្ញតានុបស្សនា, តស្មា ឥមានិ ចត្តារិ ញាណានិ ទិដ្ឋុបាទានាទីហិ តីហិ ឧបាទានេហិ មុច្ចន្តិ។ ទុក្ខានុបស្សនាទីនំយេវ បន ចតស្សន្នំ តណ្ហាយ ឧជុវិបច្ចនីកត្តា អនិច្ចានុបស្សនាទីនំ ចតស្សន្នំ កាមុបាទានតោ មុច្ចនំ ន វុត្តំ។ យស្មា អាទិតោ ទុក្ខានុបស្សនាយ “សង្ខារា ទុក្ខា”តិ បស្សតោ បច្ឆា អប្បណិហិតានុបស្សនាយ ច “សង្ខារា ទុក្ខា”តិ បស្សតោ សង្ខារានំ បត្ថនា បហីយតិ។ ទុក្ខានុបស្សនាវិសេសោយេវ ហិ អប្បណិហិតានុបស្សនា។ យស្មា ច សង្ខារេសុ និព្ពិទានុបស្សនាយ និព្ពិន្ទន្តស្ស វិរាគានុបស្សនាយ វិរជ្ជន្តស្ស សង្ខារានំ បត្ថនា បហីយតិ, តស្មា ឥមានិ ចត្តារិ ញាណានិ កាមុបាទានតោ មុច្ចន្តិ។ យស្មា និរោធានុបស្សនាយ កិលេសេ និរោធេតិ, បដិនិស្សគ្គានុបស្សនាយ កិលេសេ បរិច្ចជតិ, តស្មា ឥមានិ ទ្វេ ញាណានិ ចតូហិ ឧបាទានេហិ មុច្ចន្តីតិ ឯវំ សភាវនានត្តេន ច អាការនានត្តេន ច អដ្ឋសដ្ឋិ វិមោក្ខា និទ្ទិដ្ឋា។

២១៩. ឥទានិ អាទិតោ ឧទ្ទិដ្ឋានំ តិណ្ណំ វិមោក្ខានំ មុខានិ ទស្សេត្វា វិមោក្ខមុខបុព្ពង្គមំ ឥន្ទ្រិយវិសេសំ បុគ្គលវិសេសញ្ច ទស្សេតុកាមោ **តីណិ ខោ បនិមានី**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **វិមោក្ខមុខានី**តិ តិណ្ណំ វិមោក្ខានំ មុខានិ។ **លោកនិយ្យានាយ សំវត្តន្តី**តិ តេធាតុកលោកតោ និយ្យានាយ និក្ខមនាយ សំវត្តន្តិ។ **សព្ពសង្ខារេ បរិច្ឆេទបរិវដុមតោ សមនុបស្សនតាយា**តិ សព្ពេសំ សង្ខារានំ ឧទយព្ពយវសេន បរិច្ឆេទតោ ចេវ បរិវដុមតោ ច សមនុបស្សនតាយ។ លោកនិយ្យានំ ហោតីតិ បាឋសេសោ។ អនិច្ចានុបស្សនា ហិ ឧទយតោ បុព្ពេ សង្ខារានត្ថីតិ បរិច្ឆិន្ទិត្វា តេសំ គតី សមន្នេសមានា វយតោ បរំ ន គច្ឆន្តិ, ឯត្ថេវ អន្តរធាយន្តីតិ បរិវដុមតោ បរិយន្តតោ សមនុបស្សតិ។ សព្ពសង្ខារា ហិ ឧទយេន បុព្ពន្តបរិច្ឆិន្នា, វយេន អបរន្តបរិច្ឆិន្នា។ **អនិមិត្តាយ ច ធាតុយា ចិត្តសម្បក្ខន្ទនតាយា**តិ វិបស្សនាក្ខណេបិ និព្ពាននិន្នតាយ អនិមិត្តាការេន ឧបដ្ឋានតោ អនិមិត្តសង្ខាតាយ និព្ពានធាតុយា ចិត្តបវិសនតាយ ច លោកនិយ្យានំ ហោតិ។ **មនោសមុត្តេជនតាយា**តិ ចិត្តសំវេជនតាយ។ ទុក្ខានុបស្សនាយ ហិ សង្ខារេសុ ចិត្តំ សំវិជ្ជតិ។ **អប្បណិហិតាយ ច ធាតុយា**តិ វិបស្សនាក្ខណេបិ និព្ពាននិន្នតាយ អប្បណិហិតាការេន ឧបដ្ឋានតោ អប្បណិហិតសង្ខាតាយ និព្ពានធាតុយា។ **សព្ពធម្មេ**តិ និព្ពានស្ស អវិបស្សនុបគត្តេបិ អនត្តសភាវសព្ភាវតោ “សព្ពសង្ខារេ”តិ អវត្វា “សព្ពធម្មេ”តិ វុត្តំ។ **បរតោ សមនុបស្សនតាយា**តិ បច្ចយាយត្តត្តា អវសតាយ អវិធេយ្យតាយ ច “នាហំ ន មម”ន្តិ ឯវំ អនត្តតោ សមនុបស្សនតាយ។ **សុញ្ញតាយ ច ធាតុយា**តិ វិបស្សនាក្ខណេបិ និព្ពាននិន្នតាយ សុញ្ញតាការេន ឧបដ្ឋានតោ សុញ្ញតាសង្ខាតាយ និព្ពានធាតុយា។ ឥតិ ឥមានិ តីណិ វចនានិ អនិច្ចទុក្ខានត្តានុបស្សនានំ វសេន វុត្តានិ។ តេនេវ តទនន្តរំ **អនិច្ចតោ មនសិករោតោ**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ខយតោ**តិ ខីយនតោ។ **ភយតោ**តិ សភយតោ។ **សុញ្ញតោ**តិ អត្តរហិតតោ។

អធិមោក្ខពហុលន្តិ អនិច្ចានុបស្សនាយ “ខណភង្គវសេន សង្ខារា ភិជ្ជន្តី”តិ សទ្ធាយ បដិបន្នស្ស បច្ចក្ខតោ ខណភង្គទស្សនេន “សច្ចំ វតាហ ភគវា”តិ ភគវតិ សទ្ធាយ សទ្ធាពហុលំ ចិត្តំ ហោតិ។ អថ វា បច្ចុប្បន្នានំ បទេសសង្ខារានំ អនិច្ចតំ បស្សិត្វា “ឯវំ អនិច្ចា អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នា សព្ពេ សង្ខារា”តិ អធិមុច្ចនតោ អធិមោក្ខពហុលំ ចិត្តំ ហោតិ។ **បស្សទ្ធិពហុល**ន្តិ ទុក្ខានុបស្សនាយ ចិត្តក្ខោភករាយ បណិធិយា បជហនតោ ចិត្តទរថាភាវេន បស្សទ្ធិពហុលំ ចិត្តំ ហោតិ។ អថ វា ទុក្ខានុបស្សនាយ សំវេគជននតោ សំវិគ្គស្ស ច យោនិសោ បទហនតោ វិក្ខេបាភាវេន បស្សទ្ធិពហុលំ ចិត្តំ ហោតិ។ **វេទពហុល**ន្តិ អនត្តានុបស្សនាយ ពាហិរកេហិ អទិដ្ឋំ គម្ភីរំ អនត្តលក្ខណំ បស្សតោ ញាណពហុលំ ចិត្តំ ហោតិ។ អថ វា “សទេវកេន លោកេន អទិដ្ឋំ អនត្តលក្ខណំ ទិដ្ឋ”ន្តិ តុដ្ឋស្ស តុដ្ឋិពហុលំ ចិត្តំ ហោតិ។

អធិមោក្ខពហុលោ សទ្ធិន្ទ្រិយំ បដិលភតីតិ បុព្ពភាគេ អធិមោក្ខោ ពហុលំ បវត្តមានោ ភាវនាបារិបូរិយា សទ្ធិន្ទ្រិយំ នាម ហោតិ, តំ សោ បដិលភតិ នាម។ **បស្សទ្ធិពហុលោ សមាធិន្ទ្រិយំ បដិលភតីតិ** បុព្ពភាគេ បស្សទ្ធិពហុលស្ស “បស្សទ្ធកាយោ សុខំ វេទេតិ, សុខិនោ ចិត្តំ សមាធិយតី”តិ (បដិ. ម. ១.៧៣; អ. និ. ៥.២៦) វចនតោ ភាវនាបារិបូរិយា បស្សទ្ធិបច្ចយា សមាធិន្ទ្រិយំ ហោតិ, តំ សោ បដិលភតិ នាម។ **វេទពហុលោ បញ្ញិន្ទ្រិយំ បដិលភតីតិ** បុព្ពភាគេ វេទោ ពហុលំ បវត្តមានោ ភាវនាបារិបូរិយា បញ្ញិន្ទ្រិយំ នាម ហោតិ, តំ សោ បដិលភតិ នាម។

អាធិបតេយ្យំ ហោតីតិ ឆន្ទាទិកេ អធិបតិភូតេបិ សកិច្ចនិប្ផាទនវសេន អធិបតិ ហោតិ បធានោ ហោតិ។ **ភាវនាយាតិ** កម្មវចនំ, ឧបរូបរិ ភាវនត្ថាយ វា។ **តទន្វយា ហោន្តីតិ** តំ អនុគាមិនី តំ អនុវត្តិនី ហោន្តិ។ **សហជាតបច្ចយា ហោន្តីតិ** ឧប្បជ្ជមានា ច សហឧប្បាទនភាវេន ឧបការកា ហោន្តិ បកាសស្ស បទីបោ វិយ។ **អញ្ញមញ្ញបច្ចយា ហោន្តីតិ** អញ្ញមញ្ញំ ឧប្បាទនុបត្ថម្ភនភាវេន ឧបការកា ហោន្តិ អញ្ញមញ្ញូបត្ថម្ភកំ តិទណ្ឌំ វិយ។ **និស្សយបច្ចយា ហោន្តីតិ** អធិដ្ឋានាការេន និស្សយាការេន ច ឧបការកា ហោន្តិ តរុចិត្តកម្មានំ បថវីបដាទិ វិយ។ **សម្បយុត្តបច្ចយា ហោន្តីតិ** ឯកវត្ថុកឯការម្មណឯកុប្បាទឯកនិរោធសង្ខាតេន សម្បយុត្តភាវេន ឧបការកា ហោន្តិ។

២២០. បដិវេធកាលេតិ មគ្គក្ខណេ សច្ចបដិវេធកាលេ។ **បញ្ញិន្ទ្រិយំ អាធិបតេយ្យំ ហោតីតិ** មគ្គក្ខណេ និព្ពានំ អារម្មណំ កត្វា សច្ចទស្សនកិច្ចករណវសេន ច កិលេសប្បហានកិច្ចករណវសេន ច បញ្ញិន្ទ្រិយមេវ ជេដ្ឋកំ ហោតិ។ **បដិវេធាយាតិ** សច្ចបដិវិជ្ឈនត្ថាយ។ **ឯករសាតិ** វិមុត្តិរសេន។ **ទស្សនដ្ឋេនាតិ** សច្ចទស្សនដ្ឋេន។ **ឯវំ បដិវិជ្ឈន្តោបិ ភាវេតិ, ភាវេន្តោបិ បដិវិជ្ឈតីតិ** មគ្គក្ខណេ សកីយេវ ភាវនាយ ច បដិវេធស្ស ច សព្ភាវទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ អនត្តានុបស្សនាយ វិបស្សនាក្ខណេបិ បញ្ញិន្ទ្រិយស្សេវ អាធិបតេយ្យត្តា “បដិវេធកាលេបី”តិ អបិសទ្ទោ បយុត្តោ។

២២១. អនិច្ចតោ មនសិករោតោ កតមិន្ទ្រិយំ អធិមត្តំ ហោតីតិអាទិ ឥន្ទ្រិយវិសេសេន បុគ្គលវិសេសំ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ តត្ថ **អធិមត្តន្តិ** អធិកំ។ តត្ថ សទ្ធិន្ទ្រិយសមាធិន្ទ្រិយបញ្ញិន្ទ្រិយានំ អធិមត្តតា សង្ខារុបេក្ខាយ វេទិតព្ពា។ **សទ្ធាវិមុត្តោតិ** ឯត្ថ អវិសេសេត្វា វុត្តេបិ ឧបរិ វិសេសេត្វា វុត្តត្តា សោតាបត្តិមគ្គំ ឋបេត្វា សេសេសុ សត្តសុ ឋានេសុ សទ្ធាវិមុត្តោតិ វុត្តំ ហោតិ។ សទ្ធាវិមុត្តោ សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស អធិមត្តត្តា ហោតិ, ន សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស អធិមត្តត្តា សព្ពត្ថ សទ្ធាវិមុត្តោតិបិ វុត្តំ ហោតិ។ សោតាបត្តិមគ្គក្ខណេ សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស អធិមត្តត្តាយេវ សេសេសុ សមាធិន្ទ្រិយបញ្ញិន្ទ្រិយាធិមត្តត្តេបិ សតិ សទ្ធាវិមុត្តោយេវ នាម ហោតីតិ វទន្តិ។ **កាយសក្ខី ហោតីតិ** អដ្ឋសុបិ ឋានេសុ កាយសក្ខី នាម ហោតិ។ **ទិដ្ឋិប្បត្តោ ហោតីតិ** សទ្ធាវិមុត្តេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

សទ្ទហន្តោ វិមុត្តោតិ សទ្ធាវិមុត្តោតិ សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស អធិមត្តត្តា សោតាបត្តិមគ្គក្ខណេ សទ្ទហន្តោ ចតូសុបិ ផលក្ខណេសុ វិមុត្តោតិ សទ្ធាវិមុត្តោតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឧបរិមគ្គត្តយក្ខណេ សទ្ធាវិមុត្តត្តំ ឥទានិ វក្ខតិ។ សោតាបត្តិមគ្គក្ខណេ បន សទ្ធានុសារិត្តំ បច្ឆា វក្ខតិ។ **ផុដ្ឋត្តា សច្ឆិកតោតិ កាយសក្ខីតិ** សុក្ខវិបស្សកត្តេ សតិ ឧបចារជ្ឈានផស្សស្ស រូបារូបជ្ឈានលាភិត្តេ សតិ រូបារូបជ្ឈានផស្សស្ស ផុដ្ឋត្តា និព្ពានំ សច្ឆិកតោតិ កាយសក្ខី, នាមកាយេន វុត្តប្បការេ ឈានផស្សេ ច និព្ពានេ ច សក្ខីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ទិដ្ឋត្តា បត្តោតិ ទិដ្ឋិប្បត្តោតិ** សោតាបត្តិមគ្គក្ខណេ សម្បយុត្តេន បញ្ញិន្ទ្រិយេន បឋមំ និព្ពានស្ស ទិដ្ឋត្តា បច្ឆា សោតាបត្តិផលាទិវសេន និព្ពានំ បត្តោតិ ទិដ្ឋិប្បត្តោ, បញ្ញិន្ទ្រិយសង្ខាតាយ ទិដ្ឋិយា និព្ពានំ បត្តោតិ វុត្តំ ហោតិ។ សោតាបត្តិមគ្គក្ខណេ បន ធម្មានុសារិត្តំ បច្ឆា វក្ខតិ។ **សទ្ទហន្តោ វិមុច្ចតីតិ សទ្ធាវិមុត្តោតិ** សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស អធិមត្តត្តា សកទាគាមិអនាគាមិអរហត្តមគ្គក្ខណេសុ សទ្ទហន្តោ វិមុច្ចតីតិ សទ្ធាវិមុត្តោ។ ឯត្ថ វិមុច្ចមានោបិ អាសំសាយ ភូតវចនវសេន “វិមុត្តោ”តិ វុត្តោ។ **ឈានផស្សន្តិ** តិវិធំ ឈានផស្សំ។ “ឈានផស្ស”ន្តិអាទីនិ “ទុក្ខា សង្ខារា”តិអាទីនិ ច បឋមំ វុត្តំ ទ្វយមេវ វិសេសេត្វា វុត្តានិ។ **ញាតំ ហោតីតិ**អាទីនិ ហេដ្ឋា វុត្តត្ថានិ។ ឯត្ថ ច ឈានលាភី បុគ្គលោ សមាធិន្ទ្រិយស្ស អនុកូលាយ ទុក្ខានុបស្សនាយ ឯវ វុដ្ឋហិត្វា មគ្គផលានិ បាបុណាតីតិ អាចរិយានំ អធិប្បាយោ។

សិយាតិ សិយុំ, ភវេយ្យុន្តិ អត្ថោ។ “សិយា”តិ ឯតំ វិធិវចនមេវ។ **តយោ បុគ្គលាតិ** វិបស្សនានិយមេន ឥន្ទ្រិយនិយមេន ច វុត្តា តយោ បុគ្គលា។ **វត្ថុវសេនាតិ** តីសុ អនុបស្សនាសុ ឯកេកឥន្ទ្រិយវត្ថុវសេន។ **បរិយាយេនាតិ** តេនេវ បរិយាយេន។ ឥមិនា វារេន កឹ ទស្សិតំ ហោតិ ? ហេដ្ឋា ឯកេកិស្សា អនុបស្សនាយ ឯកេកស្ស ឥន្ទ្រិយស្ស អាធិបច្ចំ យេភុយ្យវសេន វុត្តន្តិ ច, កទាចិ តីសុបិ អនុបស្សនាសុ ឯកេកស្សេវ ឥន្ទ្រិយស្ស អាធិបច្ចំ ហោតីតិ ច ទស្សិតំ ហោតិ។ អថ វា បុព្ពភាគវិបស្សនាក្ខណេ តិស្សន្នម្បិ អនុបស្សនានំ សព្ភាវតោ តាសុ បុព្ពភាគវិបស្សនាសុ តេសំ តេសំ ឥន្ទ្រិយានំ អាធិបច្ចំ អបេក្ខិត្វា មគ្គផលក្ខណេសុ សទ្ធាវិមុត្តាទីនិ

នាមានិ ហោន្តីតិ។ ឯវញ្ចិ វុច្ចមានេ ហេដ្ឋា វុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនាយ ឧបរិ ច កតោ ឥន្ទ្រិយាធិបច្ចបុគ្គលនិយមោ សុកតោយេវ និច្ចលោយេវ ច ហោតិ។ អនន្តរវារេ **សិយា**តិ **អញ្ញោយេវា**តិ ឯវំ សិយាតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ បុព្ពេ វុត្តោយេវ និយមោ។

ឥទានិ មគ្គផលវសេន បុគ្គលវិសេសំ វិភជិត្វា ទស្សេតុំ **អនិច្ចតោ មនសិករោតោ...បេ.... សោតាបត្តិមគ្គំ បដិលភតី**តិអាទិមាហ។ តត្ថ សទ្ធំ អនុស្សរតិ អនុគច្ឆតិ, សទ្ធាយ វា និព្ពានំ អនុស្សរតិ អនុគច្ឆតីតិ **សទ្ធានុសារី**។ **សច្ឆិកត**ន្តិ បច្ចក្ខកតំ។ **អរហត្ត**ន្តិ អរហត្តផលំ។ បញ្ញាសង្ខាតំ ធម្មំ អនុស្សរតិ, តេន វា ធម្មេន និព្ពានំ អនុស្សរតីតិ **ធម្មានុសារី**។

២២២. បុន អបរេហិ បរិយាយេហិ ឥន្ទ្រិយត្តយវិសេសេន បុគ្គលវិសេសំ វណ្ណេតុកាមោ **យេ ហិ កេចី**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ភាវិតា វា**តិ អតីតេ ភាវយិំសុ វា។ **ភាវេន្តិ វា**តិ បច្ចុប្បន្នេ។ **ភាវិស្សន្តិ វា**តិ អនាគតេ។ **អធិគតា វា**តិអាទិ ឯកេកន្តិកំ បុរិមស្ស បុរិមស្ស អត្ថវិវរណត្ថំ វុត្តំ។ **ផស្សិតា វា**តិ ញាណផុសនាយ ផុសិំសុ វា។ **វសិប្បត្តា**តិ ឥស្សរភាវំ បត្តា។ **បារមិប្បត្តា**តិ វោសានំ បត្តា។ **វេសារជ្ជប្បត្តា**តិ វិសារទភាវំ បត្តា។ សព្ពត្ថ សទ្ធាវិមុត្តាទយោ ហេដ្ឋា វុត្តក្ខណេសុយេវ, សតិបដ្ឋានាទយោ មគ្គក្ខណេយេវ។ **អដ្ឋ វិមោក្ខេ**តិ "រូបី រូបានិ បស្សតី"តិអាទិកេ (បដិ. ម. ១.២០៩; ធ. ស. ២៤៨) បដិសម្ភិទាមគ្គប្បត្តិយា ឯវ បត្តា។

តិស្សោ សិក្ខាតិ អធិសីលសិក្ខា អធិចិត្តសិក្ខា អធិបញ្ញាសិក្ខា មគ្គប្បត្តា ឯវ សិក្ខមានា។ **ទុក្ខំ បរិជានន្តី**តិអាទីនិ មគ្គក្ខណេយេវ។ **បរិញ្ញាបដិវេធំ បដិវិជ្ឈតី**តិ បរិញ្ញាបដិវេធេន បដិវិជ្ឈតិ, បរិញ្ញាយ បដិវិជ្ឈិតព្ពន្តិ វា បរិញ្ញាបដិវេធំ។ ឯវំ សេសេសុបិ។ សព្ពធម្មាទីហិ វិសេសេត្វា **អភិញ្ញាបដិវេធា**ទយោ វុត្តា។ **សច្ឆិកិរិយាបដិវេធោ** បន មគ្គក្ខណេយេវ និព្ពានបច្ចវេក្ខណញាណសិទ្ធិវសេន វេទិតព្ពោតិ។ ឯវមិធ បញ្ច អរិយបុគ្គលា និទ្ទិដ្ឋា ហោន្តិ, ឧភតោភាគវិមុត្តោ ច បញ្ញាវិមុត្តោ ចាតិ ឥមេ ទ្វេ អនិទ្ទិដ្ឋា។ អញ្ញត្ថ (វិសុទ្ធិ. ២.៧៧៣) បន "យោ បន ទុក្ខតោ មនសិករោន្តោ បស្សទ្ធិពហុលោ សមាធិន្ទ្រិយំ បដិលភតិ, សោ សព្ពត្ថ កាយសក្ខី នាម ហោតិ, អរូបជ្ឈានំ បន បត្វា អគ្គផលំ បត្តោ ឧភតោភាគវិមុត្តោ នាម ហោតិ។ យោ បន អនត្តតោ មនសិករោន្តោ វេទពហុលោ បញ្ញិន្ទ្រិយំ បដិលភតិ, សោតាបត្តិមគ្គក្ខណេ ធម្មានុសារី ហោតិ, ឆសុ ឋានេសុ ទិដ្ឋិប្បត្តោ, អគ្គផលេ បញ្ញាវិមុត្តោ"តិ វុត្តំ។ តេ ឥធ កាយសក្ខិទិដ្ឋិប្បត្តេហិយេវ សង្គហិតា។ អត្ថតោ បន អរូបជ្ឈានេន ចេវ អរិយមគ្គេន ចាតិ ឧភតោភាគេន វិមុត្តោតិ ឧភតោភាគវិមុត្តោ។ បជានន្តោ វិមុត្តោតិ បញ្ញាវិមុត្តោតិ។ ឯត្តាវតា ឥន្ទ្រិយបុគ្គលវិសេសា និទ្ទិដ្ឋា ហោន្តិ។

២២៣-២២៦. ឥទានិ វិមោក្ខបុព្ពង្គមមេវ វិមោក្ខវិសេសំ បុគ្គលវិសេសញ្ច ទស្សេតុកាមោ **អនិច្ចតោ មនសិករោតោ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ទ្វេ វិមោក្ខា**តិ អប្បណិហិតសុញ្ញតវិមោក្ខា។ អនិច្ចានុបស្សនាគមនវសេន ហិ អនិមិត្តវិមោក្ខោតិ លទ្ធនាមោ មគ្គោ រាគទោសមោហបណិធីនំ អភាវា សគុណតោ ច តេសំយេវ បណិធីនំ អភាវា អប្បណិហិតន្តិ លទ្ធនាមំ និព្ពានំ អារម្មណំ ករោតីតិ អារម្មណតោ ច អប្បណិហិតវិមោក្ខោតិ នាមម្បិ លភតិ។ តថា រាគទោសមោហេហិ សុញ្ញត្តា សគុណតោ ច រាគាទីហិយេវ សុញ្ញត្តា សុញ្ញតន្តិ លទ្ធនាមំ និព្ពានំ អារម្មណំ ករោតីតិ អារម្មណតោ ច សុញ្ញតវិមោក្ខោតិ នាមម្បិ លភតិ។ តស្មា តេ ទ្វេ វិមោក្ខា អនិមិត្តវិមោក្ខន្វយា នាម ហោន្តិ។ អនិមិត្តមគ្គតោ អនញ្ញេបិ អដ្ឋន្នំ មគ្គង្គានំ ឯកេកស្ស មគ្គង្គស្ស វសេន សហជាតាទិបច្ចយា ច ហោន្តីតិ វេទិតព្ពា។ បុន **ទ្វេ វិមោក្ខា**តិ សុញ្ញតានិមិត្តវិមោក្ខា។ ទុក្ខានុបស្សនាគមនវសេន ហិ អប្បណិហិតវិមោក្ខោតិ លទ្ធនាមោ មគ្គោ រូបនិមិត្តាទីនំ រាគនិមិត្តាទីនំ និច្ចនិមិត្តាទីនញ្ច អភាវា សគុណតោ ច តេសំយេវ និមិត្តានំ អភាវា អនិមិត្តសង្ខាតំ និព្ពានំ អារម្មណំ ករោតីតិ អារម្មណតោ ច អនិមិត្តវិមោក្ខោតិ នាមម្បិ លភតិ។ សេសំ វុត្តនយេនេវ យោជេតព្ពំ។ បុន **ទ្វេ វិមោក្ខា**តិ អនិមិត្តអប្បណិហិតវិមោក្ខា។ យោជនា បនេត្ថ វុត្តនយា ឯវ។

បដិវេធកាលេតិ ឥន្ទ្រិយានំ វុត្តក្កមេនេវ វុត្តំ។ មគ្គក្ខណំ បន មុញ្ចិត្វា វិបស្សនាក្ខណេ វិមោក្ខោ នាម នត្ថិ។ បឋមំ វុត្តោយេវ បន មគ្គវិមោក្ខោ "បដិវេធកាលេ"តិ វចនេន វិសេសេត្វា ទស្សិតោ។ "យោ ចាយំ បុគ្គលោ សទ្ធាវិមុត្តោ"តិអាទិកា ទ្វេ វារា ច "អនិច្ចតោ មនសិករោន្តោ សោតាបត្តិមគ្គំ បដិលភតី"តិអាទិកោ វារោ ច សង្ខិត្តោ, វិមោក្ខវសេន បន យោជេត្វា វិត្ថារតោ វេទិតព្ពោ។ **យេ ហិ កេចិ នេក្ខម្ម**ន្តិអាទិកោ វារោ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោតិ។ ឯត្តាវតា វិមោក្ខបុគ្គលវិសេសា និទ្ទិដ្ឋា ហោន្តីតិ។

២២៧. បុន វិមោក្ខមុខានិ ច វិមោក្ខេ ច អនេកធា និទ្ទិសិតុកាមោ **អនិច្ចតោ មនសិករោន្តោ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **យថាភូត**ន្តិ យថាសភាវេន។ **ជានាតី**តិ ញាណេន ជានាតិ។ **បស្សតី**តិ តេនេវ ញាណេន ចក្ខុនា វិយ បស្សតិ។ **តទន្វយេនា**តិ តទនុគមនេន, តស្ស បច្ចក្ខតោ ញាណេន ទិដ្ឋស្ស

អនុគមនេនាតិ អត្ថោ។ **កង្ខា បហីយតីតិ** អនិច្ចានុបស្សនាយ និច្ចានិច្ចកង្ខា, ឥតរាហិ ឥតរកង្ខា។ **និមិត្តន្តិ** សន្តតិយនវិនិព្ភោគេន និច្ចសញ្ញាយ បហីនត្តា អារម្មណភូតំ សង្ខារនិមិត្តំ យថាភូតំ ជានាតិ។ **តេន វុច្ចតិ សម្មាទស្សនន្តិ** តេន យថាភូតជាននេន តំ ញាណំ "សម្មាទស្សន"ន្តិ វុច្ចតិ។ **បវត្តន្តិ** ទុក្ខប្បត្តាការេ សុខសញ្ញំ ឧគ្ឃាដេត្វា សុខសញ្ញាយ បហានេន បណិធិសង្ខាតាយ តណ្ហាយ បហីនត្តា សុខសម្មតម្បិ វិបាកបវត្តំ យថាភូតំ ជានាតិ។ **និមិត្តញ្ច បវត្តញ្ចាតិ** នានាធាតុមនសិការសម្ភវេន សមូហឃនវិនិព្ភោគេន ឧភយថាបិ អត្តសញ្ញាយ បហីនត្តា សង្ខារនិមិត្តញ្ច វិបាកបវត្តញ្ច យថាភូតំ ជានាតិ។ **យញ្ច យថាភូតំ ញាណន្តិ**អាទិត្តយំ ឥទានិ វុត្តមេវ, ន អញ្ញំ។ **ភយតោ ឧបដ្ឋាតីតិ** និច្ចសុខអត្តាភាវទស្សនតោ យថាក្កមំ តំ តំ ភយតោ ឧបដ្ឋាតិ។ **យា ច ភយតុបដ្ឋានេ បញ្ញាតិ**អាទិនា "ឧទយព្ពយានុបស្សនាញាណំ ភង្គានុបស្សនាញាណំ ភយតុបដ្ឋានញាណំ អាទីនវានុបស្សនាញាណំ និព្ពិទានុបស្សនាញាណំ មុញ្ចិតុកម្យតាញាណំ បដិសង្ខានុបស្សនាញាណំ សង្ខារុបេក្ខាញាណំ អនុលោមញាណ"ន្តិ វុត្តេសុ បដិបទាញាណទស្សនវិសុទ្ធិសង្ខាតេសុ នវសុ វិបស្សនាញាណេសុ ភយតុបដ្ឋានសម្ពន្ធេន អវត្ថាភេទេន ភិន្នានិ ឯកដ្ឋានិ តីណិ ញាណានិ វុត្តានិ, ន សេសានិ។

បុន តីសុ អនុបស្សនាសុ អន្តេ ឋិតាយ អនន្តរាយ អនត្តានុបស្សនាយ សម្ពន្ធេន តាយ សហ សុញ្ញតានុបស្សនាយ ឯកដ្ឋតំ ទស្សេតុំ **យា ច អនត្តានុបស្សនា យា ច សុញ្ញតានុបស្សនាតិ**អាទិមាហ។ ឥមានិ ហិ ទ្វេ ញាណានិ អត្ថតោ ឯកមេវ, អវត្ថាភេទេន បន ភិន្នានិ។ យថា ច ឥមានិ, តថា អនិច្ចានុបស្សនា ច អនិមិត្តានុបស្សនា ច អត្ថតោ ឯកមេវ ញាណំ, ទុក្ខានុបស្សនា ច អប្បណិហិតានុបស្សនា ច អត្ថតោ ឯកមេវ ញាណំ, កេវលំ អវត្ថាភេទេនេវ ភិន្នានិ។ អនត្តានុបស្សនាសុញ្ញតានុបស្សនានញ្ច ឯកដ្ឋតាយ វុត្តាយ តេសំ ទ្វិន្នំ ទ្វិន្នម្បិ ញាណានំ ឯកលក្ខណត្តា ឯកដ្ឋតា វុត្តាវ ហោតីតិ។ **និមិត្តំ បដិសង្ខា ញាណំ ឧប្បជ្ជតីតិ** "សង្ខារនិមិត្តំ អទ្ធុវំ តាវកាលិក"ន្តិ អនិច្ចលក្ខណវសេន ជានិត្វា ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ។ កាមញ្ច ន បឋមំ ជានិត្វា បច្ឆា ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, វោហារវសេន បន "មនញ្ច បដិច្ច ធម្មេ ច ឧប្បជ្ជតិ មនោវិញ្ញាណ"ន្តិអាទីនិ (សំ. និ. ៤.៦០; ម. និ. ១.៤០០; ៣.៤២១) វិយ ឯវំ វុច្ចតិ។ សទ្ទសត្ថវិទូបិ ច "អាទិច្ចំ បាបុណិត្វា តមោ វិគច្ឆតី"តិអាទីសុ វិយ សមានកាលេបិ ឥមំ បទំ ឥច្ឆន្តិ។ ឯកត្តនយេន វា បុរិមញ្ច បច្ឆិមញ្ច ឯកំ កត្វា ឯវំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ ឥមិនា នយេន ឥតរស្មិម្បិ បទទ្វយេ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **មុញ្ចិតុកម្យតា**ទីនំ តិណ្ណំ ញាណានំ ឯកដ្ឋតា ហេដ្ឋា វុត្តនយា ឯវ។

និមិត្តា ចិត្តំ វុដ្ឋាតីតិ សង្ខារនិមិត្តេ ទោសទស្សនេន តត្ថ អនល្លីនតាយ សង្ខារនិមិត្តា ចិត្តំ វុដ្ឋាតិ នាម។ **អនិមិត្តេ ចិត្តំ បក្ខន្ទតីតិ** សង្ខារនិមិត្តបដិបក្ខេន អនិមិត្តសង្ខាតេ និព្ពានេ តន្និន្នតាយ ចិត្តំ បវិសតិ។ សេសានុបស្សនាទ្វយេបិ ឥមិនា នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **និរោធេ និព្ពានធាតុយាតិ** ឥធ វុត្តេនេវ បឋមានុបស្សនាទ្វយម្បិ វុត្តមេវ ហោតិ។ និរោធេតិបិ បាឋោ។ **ពហិទ្ធាវុដ្ឋានវិវដ្ដនេ បញ្ញាតិ** វុដ្ឋានសម្ពន្ធេន គោត្រភុញាណំ វុត្តំ។ **គោត្រភូ ធម្មាតិ** គោត្រភុញាណមេវ។ ឥតរថា ហិ ឯកដ្ឋតា ន យុជ្ជតិ។ "អសង្ខតា ធម្មា, អប្បច្ចយា ធម្មា"តិអាទីសុ (ធ. ស. ទុកមាតិកា ៧, ៨) វិយ វា ចតុមគ្គវសេន វា ពហុវចនំ កតន្តិ វេទិតព្ពំ។ យស្មា វិមោក្ខោតិ មគ្គោ, មគ្គោ ច ទុភតោវុដ្ឋានោ, តស្មា តេន សម្ពន្ធេន **យា ច ទុភតោវុដ្ឋានវិវដ្ដនេ បញ្ញាតិ**អាទិ វុត្តំ។

២២៨. បុន វិមោក្ខានំ នានាក្ខណានំ ឯកក្ខណបរិយាយំ ទស្សេតុកាមោ **កតិហាការេហីតិ**អាទិមាហ។ តត្ថ **អាធិបតេយ្យដ្ឋេនាតិ** ជេដ្ឋកដ្ឋេន។ **អធិដ្ឋានដ្ឋេនាតិ** បតិដ្ឋានដ្ឋេន។ **អភិនីហារដ្ឋេនាតិ** វិបស្សនាវីថិតោ នីហរណដ្ឋេន។ **និយ្យានដ្ឋេនាតិ** និព្ពានុបគមនដ្ឋេន។ **អនិច្ចតោ មនសិករោតោតិ** វុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនាក្ខណេយេវ ។ **អនិមិត្តោ វិមោក្ខោតិ** មគ្គក្ខណេយេវ។ ឯស នយោ សេសេសុ។ **ចិត្តំ អធិដ្ឋាតីតិ** ចិត្តំ អធិកំ កត្វា ឋាតិ, ចិត្តំ បតិដ្ឋាបេតីតិ អធិប្បាយោ។ **ចិត្តំ អភិនីហរតីតិ** វិបស្សនាវីថិតោ ចិត្តំ នីហរតិ។ **និរោធំ និព្ពានំ និយ្យាតីតិ** និរោធសង្ខាតំ និព្ពានំ ឧបគច្ឆតីតិ ឯវំ អាការនានត្តតោ ចតុធា នានាក្ខណតា ទស្សិតា។

ឯកក្ខណតាយ **សមោធានដ្ឋេនាតិ** ឯកជ្ឈំ សមោសរណដ្ឋេន។ **អធិគមនដ្ឋេនាតិ** វិន្ទនដ្ឋេន។ **បដិលាភដ្ឋេនាតិ** បាបុណនដ្ឋេន។ **បដិវេធដ្ឋេនាតិ** ញាណេន បដិវិជ្ឈនដ្ឋេន។ **សច្ឆិកិរិយដ្ឋេនាតិ** បច្ចក្ខករណដ្ឋេន។ **ផស្សនដ្ឋេនាតិ** ញាណផុសនាយ ផុសនដ្ឋេន។ **អភិសមយដ្ឋេនាតិ** អភិមុខំ សមាគមនដ្ឋេន។ ឯត្ថ "សមោធានដ្ឋេនា"តិ មូលបទំ, សេសានិ អធិគមវេវចនានិ។ តស្មាយេវ ហិ សព្ពេសំ ឯកតោ វិស្សជ្ជនំ កតំ។ **និមិត្តា មុច្ចតីតិ** និច្ចនិមិត្តតោ មុច្ចតិ។ ឥមិនា វិមោក្ខដ្ឋោ វុត្តោ។ **យតោ មុច្ចតីតិ** យតោ និមិត្តតោ មុច្ចតិ។ **តត្ថ ន បណិទហតីតិ** តស្មិំ និមិត្តេ បត្ថនំ ន ករោតិ។ **យត្ថ ន បណិទហតីតិ** យស្មិំ និមិត្តេ ន បណិទហតិ។ **តេន សុញ្ញោតិ** តេន និមិត្តេន សុញ្ញោ។ **យេន សុញ្ញោតិ** យេន និមិត្តេន សុញ្ញោ។ **តេន និមិត្តេន អនិមិត្តោតិ** ឥមិនា អនិមិត្តដ្ឋោ វុត្តោ។

បណិធិយា មុច្ចតីតិ បណិធិតោ មុច្ចតិ។ “បណិធិ មុច្ចតី”តិ បាឋោ និស្សក្កត្ថោយេវ។ ឥមិនា វិមោក្ខដ្ឋោ វុត្តោ។ **យត្ថ ន បណិទហតី**តិ យស្មឹ ទុក្ខេ ន បណិទហតិ។ **តេន សុញ្ញោ**តិ តេន ទុក្ខេន សុញ្ញោ។ **យេន សុញ្ញោ**តិ យេន ទុក្ខនិមិត្តេន សុញ្ញោ។ **យេន និមិត្តេនា**តិ យេន ទុក្ខនិមិត្តេន។ **តត្ថ ន បណិទហតី**តិ ឥមិនា អប្បណិហិតដ្ឋោ វុត្តោ។ **អភិនិវេសា មុច្ចតី**តិ ឥមិនា វិមោក្ខដ្ឋោ វុត្តោ។ **យេន សុញ្ញោ**តិ យេន អភិនិវេសនិមិត្តេន សុញ្ញោ។ **យេន និមិត្តេនា**តិ យេន អភិនិវេសនិមិត្តេន។ **យត្ថ ន បណិទហតិ, តេន សុញ្ញោ**តិ យស្មឹ អភិនិវេសនិមិត្តេ ន បណិទហតិ, តេន អភិនិវេសនិមិត្តេន សុញ្ញោ។ ឥមិនា សុញ្ញតដ្ឋោ វុត្តោ។

២២៩. បុន អដ្ឋវិមោក្ខាទីនិ និទ្ទិសិតុកាមោ **អត្ថិ វិមោក្ខោ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **និច្ចតោ អភិនិវេសា**តិអាទីនិ សញ្ញាវិមោក្ខេ វុត្តនយេន វេទិតព្ពានិ។ **សព្ពាភិនិវេសេហី**តិ វុត្តប្បការេហិ អភិនិវេសេហិ។ ឥតិ អភិនិវេសមុច្ចនវសេន សុញ្ញតវិមោក្ខា នាម ជាតា, តេយេវ និច្ចាទិនិមិត្តមុច្ចនវសេន អនិមិត្តវិមោក្ខា, និច្ចន្តិអាទិបណិធីហិ មុច្ចនវសេន អប្បណិហិតវិមោក្ខា។ ឯត្ថ ច **បណិធិ មុច្ចតី**តិ សព្ពត្ថ និស្សក្កត្ថោ វេទិតព្ពោ។ បណិធិយា មុច្ចតីតិ វា បាឋោ។ “សព្ពបណិធីហិ មុច្ចតី”តិ ចេត្ថ សាធកំ។ ឯវំ តិស្សោ អនុបស្សនា តទង្គវិមោក្ខត្តា ច សមុច្ឆេទវិមោក្ខស្ស បច្ចយត្តា ច បរិយាយេន វិមោក្ខាតិ វុត្តា។

២៣០. **តត្ថ ជាតា**តិ អនន្តរេ វិបស្សនាវិមោក្ខេបិ សតិ ឥមិស្សា កថាយ មគ្គវិមោក្ខាធិការត្តា តស្មឹ មគ្គវិមោក្ខេ ជាតាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អនវជ្ជកុសលា**តិ រាគាទិវជ្ជវិរហិតា កុសលា។ វិច្ឆេទំ កត្វា វា បាឋោ។ **ពោធិបក្ខិយា ធម្មា**តិ “ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា, ចត្តារោ សម្មប្បធានា, ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា, បញ្ចិន្ទ្រិយានិ, បញ្ច ពលានិ, សត្ត ពោជ្ឈង្គា , អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ”តិ (ម. និ. ៣.៣៥, ៤៣; ចូឡនិ. មេត្តគូមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ២២; មិ. ប. ៥.៤.១) វុត្តា សត្តតឹស ពោធិបក្ខិយធម្មា។ **ឥទំ មុខ**ន្តិ ឥទំ វុត្តប្បការំ ធម្មជាតំ អារម្មណតោ និព្ពានបវេសាយ មុខត្តា មុខំ នាមាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **តេសំ ធម្មាន**ន្តិ តេសំ ពោធិបក្ខិយានំ ធម្មានំ។ **ឥទំ វិមោក្ខមុខ**ន្តិ និព្ពានំ វិក្ខម្ភនតទង្គសមុច្ឆេទបដិប្បស្សទ្ធិនិស្សរណវិមោក្ខេសុ និស្សរណវិមោក្ខោវ, “យាវតា, ភិក្ខវេ , ធម្មា សង្ខតា វា អសង្ខតា វា, វិរាគោ តេសំ ធម្មានំ អគ្គមក្ខាយតី”តិ (ឥតិវុ. ៩០; អ. និ. ៤.៣៤) វុត្តត្តា ឧត្តមដ្ឋេន មុខញ្ចាតិ វិមោក្ខមុខំ។ វិមោក្ខញ្ច តំ មុខញ្ច វិមោក្ខមុខន្តិ កម្មធារយសមាសវសេន អយមេវ អត្ថោ វុត្តោ។ **វិមោក្ខញ្ចា**តិ ឯត្ថ លិង្គវិបល្លាសោ កតោ។ **តីណិ អកុសលមូលានី**តិ លោភទោសមោហា។ **តីណិ ទុច្ចរិតានី**តិ កាយវចីមនោទុច្ចរិតានិ។ **សព្ពេបិ អកុសលា ធម្មា**តិ អកុសលមូលេហិ សម្បយុត្តា ទុច្ចរិតេហិ សម្បយុត្តា ច អសម្បយុត្តា ច សេវិតព្ពទោមនស្សាទីនិ ឋបេត្វា សព្ពេបិ អកុសលា ធម្មា។ **កុសលមូលសុចរិតានិ** វុត្តបដិបក្ខេន វេទិតព្ពានិ។ **សព្ពេបិ កុសលា ធម្មា**តិ វុត្តនយេនេវ សម្បយុត្តា អសម្បយុត្តា ច វិមោក្ខស្ស ឧបនិស្សយភូតា សព្ពេបិ កុសលា ធម្មា។ វិវដ្ដកថា ហេដ្ឋា វុត្តា។ វិមោក្ខវិវដ្ដសម្ពន្ធេន បនេត្ថ សេសវិវដ្ដាបិ វុត្តា។ **អាសេវនា**តិ អាទិតោ សេវនា។ **ភាវនា**តិ តស្សេវ វឌ្ឍនា។ **ពហុលីកម្ម**ន្តិ តស្សេវ វសិប្បត្តិយា បុនប្បុនំ ករណំ។ មគ្គស្ស បន ឯកក្ខណេយេវ កិច្ចសាធនវសេន អាសេវនាទីនិ វេទិតព្ពានិ។ **បដិលាភោ វា វិបាកោ វា**តិអាទីនិ ហេដ្ឋា វុត្តត្ថានេវាតិ។

វិមោក្ខនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សទ្ធម្មប្បកាសិនិយា បដិសម្ភិទាមគ្គ-អដ្ឋកថាយ

វិមោក្ខកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. គតិកថា

គតិកថាវណ្ណនា

២៣១. ឥទានិ តស្សា វិមោក្ខុប្បត្តិយា ហេតុភូតំ ហេតុសម្បត្តិំ ទស្សេន្តេន កថិតាយ គតិកថាយ អបុព្ពត្ថានុវណ្ណនា។ ទុហេតុកបដិសន្ធិកស្សាបិ ហិ “នត្ថិ ឈានំ អបញ្ញស្សា”តិ (ធ. ប. ៣៧២) វចនតោ ឈានម្បិ ន ឧប្បជ្ជតិ, កឹ បន វិមោក្ខោ។ តត្ថ **គតិសម្បត្តិយា**តិ និរយតិរច្ឆានយោនិបេត្តិវិសយមនុស្សទេវសង្ខាតាសុ បញ្ចសុ គតីសុ មនុស្សទេវសង្ខាតាយ គតិសម្បត្តិយា។ ឯតេន បុរិមា តិស្សោ គតិវិបត្តិយោ បដិក្ខិបតិ។ គតិយា សម្បត្តិ គតិសម្បត្តិ, សុគតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **គតី**តិ ច សហោកាសា ខន្ធា។ បញ្ចសុ ច គតីសុ បេត្តិវិសយគ្គហណេនេវ អសុរកាយោបិ គហិតោ។ **ទេវា**តិ ឆ កាមាវចរទេវា ព្រហ្មានោ ច។ ទេវគ្គហណេន អសុរាបិ សង្គហិតា។ **ញាណសម្បយុត្តេ**តិ ញាណសម្បយុត្តបដិសន្ធិក្ខណេ។ ខណោបិ ហិ ញាណសម្បយុត្តយោគេន តេនេវ វោហារេន វុត្តោតិ វេទិតព្ពោ។ **កតិនំ ហេតូន**ន្តិ អលោភាទោសាមោហហេតូសុ កតិនំ ហេតូនំ។ **ឧបបត្តី**តិ ឧបបជ្ជនំ, និព្ពត្តីតិ អត្ថោ។

យស្មា បន សុទ្ទកុលជាតាបិ តិហេតុកា ហោន្តិ, តស្មា តេ សន្ធាយ បឋមបុច្ឆា។ យស្មា ច យេភុយ្យេន មហាបុញ្ញា តីសុ មហាសាលកុលេសុ ជាយន្តិ, តស្មា តេសំ តិណ្ណំ កុលានំ វសេន តិស្សោ បុច្ឆា។ បាឋោ បន សង្ខិត្តោ។ មហតី សាលា ឯតេសន្តិ មហាសាលា, មហាឃរា មហាវិភវាតិ អត្ថោ។ អថ វា មហា សារោ ឯតេសន្តិ មហាសារាតិ វត្តព្ពេ រ-ការស្ស ល-ការំ កត្វា “មហាសាលា”តិ វុត្តំ។ ខត្តិយា មហាសាលា, ខត្តិយេសុ វា មហាសាលាតិ **ខត្តិយមហាសាលា**។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ តត្ថ យស្ស ខត្តិយស្ស គេហេ បច្ឆិមន្តេន កោដិសតំ ធនំ និធានគតំ ហោតិ, កហាបណានញ្ច វីសតិ អម្ពណានិ ទិវសំ វលញ្ជេ និក្ខមន្តិ, អយំ **ខត្តិយមហាសាលោ** នាម។ យស្ស ព្រាហ្មណស្ស គេហេ បច្ឆិមន្តេន អសីតិកោដិធនំ និធានគតំ ហោតិ, កហាបណានញ្ច ទស អម្ពណានិ ទិវសំ វលញ្ជេ និក្ខមន្តិ, អយំ **ព្រាហ្មណមហាសាលោ** នាម។ យស្ស គហបតិស្ស គេហេ បច្ឆិមន្តេន ចត្តាលីសកោដិធនំ និធានគតំ ហោតិ, កហាបណានញ្ច បញ្ច អម្ពណានិ ទិវសំ វលញ្ជេ និក្ខមន្តិ, អយំ **គហបតិមហាសាលោ** នាម។

រូបាវចរានំ អរូបាវចរានញ្ច ឯកន្តតិហេតុកត្តា “ញាណសម្បយុត្តេ”តិ ន វុត្តំ, មនុស្សេសុ បន ទុហេតុកាហេតុកានញ្ច សព្ភាវតោ, កាមាវចរេសុ ទេវេសុ ទុហេតុកានញ្ច សព្ភាវតោ សេសេសុ “ញាណសម្បយុត្តេ”តិ វុត្តំ។ ឯត្ថ ច កាមាវចរទេវា បញ្ចកាមគុណរតិយា កីឡន្តិ, សរីរជុតិយា ច ជោតន្តីតិ **ទេវា**, រូបាវចរព្រហ្មានោ ឈានរតិយា កីឡន្តិ , សរីរជុតិយា ច ជោតន្តីតិ ទេវា, អរូបាវចរព្រហ្មានោ ឈានរតិយា កីឡន្តិ, ញាណជុតិយា ច ជោតន្តីតិ ទេវា។

២៣២. កុសលកម្មស្ស ជវនក្ខណេតិ អតីតជាតិយា ឥធ តិហេតុកបដិសន្ធិជនកស្ស តិហេតុកកាមាវចរកុសលកម្មស្ស ច ជវនវីថិយំ បុនប្បុនំ ឧប្បត្តិវសេន សត្តវារំ ជវនក្ខណេ, បវត្តនកាលេតិ អត្ថោ។ **តយោ ហេតូ កុសលា**តិ អលោភោ កុសលហេតុ អទោសោ កុសលហេតុ អមោហោ កុសលហេតុ។ **តស្មឹ ខណេ ជាតចេតនាយា**តិ តស្មឹ វុត្តក្ខណេយេវ ជាតាយ កុសលចេតនាយ។ **សហជាតបច្ចយា ហោន្តី**តិ ឧប្បជ្ជមានា ច សហឧប្បាទនភាវេន ឧបការកា ហោន្តិ។ **តេន វុច្ចតី**តិ តេន សហជាតបច្ចយភាវេនេវ វុច្ចតិ។ **កុសលមូលបច្ចយាបិ សង្ខារា**តិ ឯកចិត្តក្ខណិកបច្ចយាការនយេន វុត្តំ។ “សង្ខារា”តិ ច ពហុវចនេន តត្ថ សង្ខារក្ខន្ធសង្គហិតា សព្ពេ ចេតសិកា គហិតាតិ វេទិតព្ពំ។ អបិសទ្ទេន សង្ខារបច្ចយាបិ កុសលមូលានីតិបិ វុត្តំ ហោតិ។

និកន្តិក្ខណេតិ អត្តនោ វិបាកំ ទាតុំ បច្ចុបដ្ឋិតកម្មេ វា តថា បច្ចុបដ្ឋិតកម្មេន ឧបដ្ឋាបិតេ កម្មនិមិត្តេ វា គតិនិមិត្តេ វា ឧប្បជ្ជមានានំ និកន្តិក្ខណេ។ **និកន្តី**តិ និកាមនា បត្ថនា។ អាសន្នមរណស្ស ហិ មោហេន អាកុលចិត្តត្តា អវីចិជាលាយបិ និកន្តិ ឧប្បជ្ជតិ, កឹ បន សេសេសុ និមិត្តេសុ។ **ទ្វេ ហេតូ**តិ លោភោ អកុសលហេតុ មោហោ អកុសលហេតុ។ ភវនិកន្តិ បន បដិសន្ធិអនន្តរំ បវត្តភវង្គវីថិតោ វុដ្ឋិតមត្តស្សេវ អត្តនោ ខន្ធសន្តានំ អារព្ភ សព្ពេសម្បិ ឧប្បជ្ជតិ។ “យស្ស វា បន យត្ថ អកុសលា ធម្មា ន ឧប្បជ្ជិត្ថ, តស្ស តត្ថ កុសលា ធម្មា ន ឧប្បជ្ជិត្ថាតិ អាមន្តា”តិ ឯវមាទិ ឥទមេវ សន្ធាយ វុត្តំ។ **តស្មឹ ខណេ ជាតចេតនាយា**តិ អកុសលចេតនាយ។

បដិសន្ធិក្ខណេតិ តេន កម្មេន គហិតបដិសន្ធិក្ខណេ។ **តយោ ហេតូ**តិ អលោភោ អព្យាកតហេតុ អទោសោ អព្យាកតហេតុ អមោហោ អព្យាកតហេតុ។ **តស្មឹ ខណេ ជាតចេតនាយា**តិ វិបាកាព្យាកតចេតនាយ។ **នាមរូបបច្ចយាបិ វិញ្ញាណ**ន្តិ ឯត្ថ តស្មឹ បដិសន្ធិក្ខណេ តយោ វិបាកហេតូ សេសចេតសិកា ច នាមំ, ហទយវត្ថុ រូបំ។ តតោ នាមរូបបច្ចយតោបិ បដិសន្ធិវិញ្ញាណំ បវត្តតិ។ **វិញ្ញាណបច្ចយាបិ នាមរូប**ន្តិ ឯត្ថាបិ នាមំ វុត្តប្បការ

មេវ, រូបំ បន ឥធ សហេតុកមនុស្សបដិសន្ធិយា អធិប្បេតត្តា គព្ភសេយ្យកានំ វត្ថុទសកំ កាយទសកំ ភាវទសកន្តិ សមតឹស រូបានិ, សំសេទជានំ ឱបបាតិកានញ្ច បរិបុណ្ណាយតនានំ ចក្ខុទសកំ សោតទសកំ ឃានទសកំ ជិវ្ហាទសកញ្ចាតិ សមសត្តតិ រូបានិ។ តំ វុត្តប្បការំ នាមរូបំ បដិសន្ធិក្ខណេ បដិសន្ធិវិញ្ញាណបច្ចយា បវត្តតិ។

បញ្ចក្ខន្ធាតិ ឯត្ថ បដិសន្ធិចិត្តេន បដិសន្ធិក្ខណេ លព្ភមានានិ រូបានិ រូបក្ខន្ធោ, សហជាតា វេទនា វេទនាក្ខន្ធោ, សញ្ញា សញ្ញាក្ខន្ធោ, សេសចេតសិកា សង្ខារក្ខន្ធោ, បដិសន្ធិចិត្តំ វិញ្ញាណក្ខន្ធោ។ **សហជាតបច្ចយា ហោន្តី**តិ ចត្តារោ អរូបិនោ ខន្ធា អញ្ញមញ្ញំ សហជាតបច្ចយា ហោន្តិ, រូបក្ខន្ធេ ចត្តារោ មហាភូតា អញ្ញមញ្ញំ សហជាតបច្ចយា ហោន្តិ, អរូបិនោ ខន្ធា ច ហទយរូបញ្ច អញ្ញមញ្ញំ សហជាតបច្ចយា ហោន្តិ, មហាភូតាបិ ឧបាទារូបានំ សហជាតបច្ចយា ហោន្តិ។ **អញ្ញមញ្ញបច្ចយា ហោន្តី**តិ អញ្ញមញ្ញំ ឧប្បាទនុបត្ថម្ភនភាវេន ឧបការកា ហោន្តិ, ចត្តារោ អរូបិនោ ខន្ធា ច អញ្ញមញ្ញបច្ចយា ហោន្តិ, ចត្តារោ មហាភូតា អញ្ញមញ្ញបច្ចយា ហោន្តិ។ **និស្សយបច្ចយា ហោន្តី**តិ អធិដ្ឋានាការេន និស្សយាការេន ច ឧបការកា ហោន្តិ, ចត្តារោ អរូបិនោ ខន្ធា ច អញ្ញមញ្ញំ និស្សយបច្ចយា ហោន្តីតិ សហជាតា វិយ វិត្ថារេតព្ពា។ **វិប្បយុត្តបច្ចយា ហោន្តី**តិ ឯកវត្ថុកាទិភាវានុបគមនេន វិប្បយុត្តភាវេន ឧបការកា ហោន្តិ, អរូបិនោ ខន្ធា បដិសន្ធិរូបានំ វិប្បយុត្តបច្ចយា ហោន្តិ, ហទយរូបំ អរូបីនំ ខន្ធានំ វិប្បយុត្តបច្ចយោ ហោតិ។ "បញ្ចក្ខន្ធា"តិ ហេត្ថ ឯវំ យថាលាភវសេន វុត្តំ។

ចត្តារោ មហាភូតាតិ ឯត្ថ តយោ បច្ចយា បឋមំ វុត្តាយេវ។ **តយោ ជីវិតសង្ខារា**តិ អាយុ ច ឧស្មា ច វិញ្ញាណញ្ច។ **អាយូ**តិ រូបជីវិតិន្ទ្រិយំ អរូបជីវិតិន្ទ្រិយញ្ច។ **ឧស្មា**តិ តេជោធាតុ។ **វិញ្ញាណ**ន្តិ បដិសន្ធិវិញ្ញាណំ។ ឯតានិ ហិ ឧបរូបរិ ជីវិតសង្ខារំ សង្ខរោន្តិ បវត្តេន្តីតិ ជីវិតសង្ខារា។ **សហជាតបច្ចយា ហោន្តី**តិ អរូបជីវិតិន្ទ្រិយំ បដិសន្ធិវិញ្ញាណញ្ច សម្បយុត្តកានំ ខន្ធានញ្ច ហទយរូបស្ស ច អញ្ញមញ្ញសហជាតបច្ចយា ហោន្តិ, តេជោធាតុ តិណ្ណំ មហាភូតានំ អញ្ញមញ្ញសហជាតបច្ចយោ ហោតិ, ឧបាទារូបានំ សហជាតបច្ចយោវ, រូបជីវិតិន្ទ្រិយំ សហជាតរូបានំ បរិយាយេន សហជាតបច្ចយោ ហោតីតិ វេទិតព្ពំ។ **អញ្ញមញ្ញបច្ចយា ហោន្តិ, និស្សយបច្ចយា ហោន្តី**តិ ទ្វយំ អរូបជីវិតិន្ទ្រិយំ បដិសន្ធិវិញ្ញាណញ្ច សម្បយុត្តខន្ធានំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយា ហោន្តិ។ អញ្ញមញ្ញនិស្សយបច្ចយា ហោន្តីតិ វុត្តនយេនេវ យោជេត្វា វេទិតព្ពំ។ **វិប្បយុត្តបច្ចយា ហោន្តី**តិ អរូបជីវិតិន្ទ្រិយំ បដិសន្ធិវិញ្ញាណញ្ច បដិសន្ធិរូបានំ វិប្បយុត្តបច្ចយា ហោន្តិ។ រូបជីវិតិន្ទ្រិយំ បន អញ្ញមញ្ញនិស្សយវិប្បយុត្តបច្ចយត្តេ ន យុជ្ជតិ។ តស្មា "តយោ ជីវិតសង្ខារា"តិ យថាលាភវសេន វុត្តំ។ នាមញ្ច រូបញ្ច វុត្តនយេនេវ ចតុបច្ចយត្តេ យោជេតព្ពំ។ **ចុទ្ទស ធម្មា**តិ បញ្ចក្ខន្ធា, ចត្តារោ មហាភូតា, តយោ ជីវិតសង្ខារា, នាមញ្ច រូបញ្ចាតិ ឯវំ គណនាវសេន ចុទ្ទស ធម្មា។ តេសញ្ច ឧបរិ អញ្ញេសញ្ច សហជាតាទិបច្ចយភាវោ វុត្តនយោ ឯវ។ **សម្បយុត្តបច្ចយា ហោន្តី**តិ បុន ឯកវត្ថុកឯការម្មណឯកុប្បាទឯកនិរោធសង្ខាតេន សម្បយុត្តភាវេន ឧបការកា ហោន្តិ។

បញ្ចិន្ទ្រិយានីតិ សទ្ធិន្ទ្រិយាទីនិ។ **នាមញ្ចា**តិ ឥធ វេទនាទយោ តយោ ខន្ធា។ **វិញ្ញាណញ្ចា**តិ បដិសន្ធិវិញ្ញាណំ។ បុន **ចុទ្ទស ធម្មា**តិ ចត្តារោ ខន្ធា, បញ្ចិន្ទ្រិយានិ, តយោ ហេតូ, នាមញ្ច វិញ្ញាណញ្ចាតិ ឯវំ គណនាវសេន ចុទ្ទស ធម្មា។ **អដ្ឋវីសតិ ធម្មា**តិ បុរិមា ច ចុទ្ទស, ឥមេ ច ចុទ្ទសាតិ អដ្ឋវីសតិ។ ឥធ រូបស្សាបិ បរិដ្ឋត្តា សម្បយុត្តបច្ចយំ អបនេត្វា វិប្បយុត្តបច្ចយោ វុត្តោ។

ឯវំ បដិសន្ធិក្ខណេ វិជ្ជមានស្ស តស្ស តស្ស បច្ចយុប្បន្នស្ស ធម្មស្ស តំ តំ បច្ចយភេទំ ទស្សេត្វា បឋមំ និទ្ទិដ្ឋេ ហេតូ និគមេត្វា ទស្សេន្តោ **ឥមេសំ អដ្ឋន្នំ ហេតូនំ បច្ចយា ឧបបត្តិ ហោតី**តិ អាហ។ កម្មាយូហនក្ខណេ តយោ កុសលហេតូ, និកន្តិក្ខណេ ទ្វេ អកុសលហេតូ, បដិសន្ធិក្ខណេ តយោ អព្យាកតហេតូតិ ឯវំ អដ្ឋ ហេតូ។ តត្ថ តយោ កុសលហេតូ, ទ្វេ អកុសលហេតូ ច ឥធ បដិសន្ធិក្ខណេ បវត្តិយា ឧបនិស្សយបច្ចយា ហោន្តិ។ តយោ អព្យាកតហេតូ យថាយោគំ ហេតុបច្ចយសហជាតបច្ចយវសេន បច្ចយា ហោន្តិ។ សេសវារេសុបិ ឯសេវ នយោ។

អរូបាវចរានំ បន រូបាភាវា **នាមបច្ចយាបិ វិញ្ញាណំ, វិញ្ញាណបច្ចយាបិ នាម**ន្តិ វុត្តំ។ រូបមិស្សកចុទ្ទសកោបិ ច បរិហីនោ។ តស្ស បរិហីនត្តា "អដ្ឋវីសតិ ធម្មា"តិ វារោ ច ន លព្ភតិ។

២៣៣. ឥទានិ វិមោក្ខស្ស បច្ចយភូតំ តិហេតុកបដិសន្ធឹ ទស្សេត្វា តេនេវ សម្ពន្ធេន ទុហេតុកបដិសន្ធិវិសេសញ្ច ទស្សេតុកាមោ **គតិសម្បត្តិយា ញាណវិប្បយុត្តេ**តិអាទិមាហ។ **កុសលកម្មស្ស ជវនក្ខណេ**តិ អតីតជាតិយា ឥធ បដិសន្ធិជនកស្ស ទុហេតុកកុសលកម្មស្ស វុត្តនយេនេវ ជវនក្ខណេ។ **ទ្វេ ហេតូ**តិ ញាណវិប្បយុត្តត្តា អលោភោ កុសលហេតុ អទោសោ កុសលហេតុ។ ទ្វេ អព្យាកតហេតូបិ អលោភាទោសាយេវ។

ចត្តារិ ឥន្ទ្រិយានីតិ បញ្ញិន្ទ្រិយវជ្ជានិ សទ្ធិន្ទ្រិយាទីនិ ចត្តារិ។ **ទ្វាទស ធម្មា**តិ បញ្ញិន្ទ្រិយស្ស អមោហហេតុស្ស ច បរិហីនត្តា ទ្វាទស។ តេសំ ទ្វិន្នំយេវ បរិហីនត្តា ឆព្ពីសតិ។ **ឆន្នំ ហេតូន**ន្តិ ទ្វិន្នំ កុសលហេតូនំ, ទ្វិន្នំ អកុសលហេតូនំ, ទ្វិន្នំ វិបាកហេតូនន្តិ ឯវំ ឆន្នំ ហេតូនំ។ រូបារូបាវចរា បនេត្ថ ឯកន្តតិហេតុកត្តា ន គហិតា។ សេសំ បឋមវារេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ ឥមស្មិំ វារេ ទុហេតុកបដិសន្ធិយា ទុហេតុកកម្មស្សេវ វុត្តត្តា តិហេតុកកម្មេន ទុហេតុកបដិសន្ធិ ន ហោតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ តស្មា យំ ធម្មសង្គហដ្ឋកថាយំ (ធ. ស. អដ្ឋ. ៤៩៨) តិបិដកមហាធម្មរក្ខិតត្ថេរវាទេ “តិហេតុកកម្មេន បដិសន្ធិ តិហេតុកាវ ហោតិ, ទុហេតុកាហេតុកា ន ហោតិ។ ទុហេតុកកម្មេន ទុហេតុកាហេតុកា ហោតិ, តិហេតុកា ន ហោតី”តិ វុត្តំ, តំ ឥមាយ បាឡិយា សមេតិ។ យំ បន តិបិដកចូឡនាគត្ថេរស្ស ច មោរវាបិវាសិមហាទត្តត្ថេរស្ស ច វាទេសុ “តិហេតុកកម្មេន បដិសន្ធិ តិហេតុកាបិ ហោតិ ទុហេតុកាបិ, អហេតុកា ន ហោតិ។ ទុហេតុកកម្មេន ទុហេតុកាបិ ហោតិ អហេតុកាបិ, តិហេតុកា ន ហោតី”តិ វុត្តំ, តំ ឥមាយ បាឡិយា វិរុទ្ធំ វិយ ទិស្សតិ។ ឥមិស្សា កថាយ ហេតុអធិការត្តា អហេតុកបដិសន្ធិ ន វុត្តាតិ។

គតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. កម្មកថាវណ្ណនា

កម្មកថាវណ្ណនា

២៣៤. ឥទានិ តស្សា ហេតុសម្បត្តិយា បច្ចយភូតំ កម្មំ ទស្សេន្តេន កថិតាយ កម្មកថាយ អបុព្ពត្ថានុវណ្ណនា។ តត្ថ **អហោសិ កម្មំ អហោសិ កម្មវិបាកោ**តិអាទីសុ អតីតភវេសុ កតស្ស កម្មស្ស អតីតភវេសុយេវ វិបក្កវិបាកំ គហេត្វា “អហោសិ កម្មំ អហោសិ កម្មវិបាកោ”តិ វុត្តំ។ តស្សេវ អតីតស្ស កម្មស្ស ទិដ្ឋធម្មវេទនីយស្ស ឧបបជ្ជវេទនីយស្ស ច បច្ចយវេកល្លេន អតីតភវេសុយេវ អវិបក្កវិបាកញ្ច អតីតេយេវ បរិនិព្ពុតស្ស ច ទិដ្ឋធម្មវេទនីយឧបបជ្ជវេទនីយអបរបរិយាយវេទនីយស្ស កម្មស្ស អវិបក្កវិបាកញ្ច គហេត្វា **អហោសិ កម្មំ នាហោសិ កម្មវិបាកោ**តិ វុត្តំ។ អតីតស្សេវ កម្មស្ស អវិបក្កវិបាកស្ស បច្ចុប្បន្នភវេ បច្ចយសម្បត្តិយា វិបច្ចមានំ វិបាកំ គហេត្វា **អហោសិ កម្មំ អត្ថិ កម្មវិបាកោ**តិ វុត្តំ។ អតីតស្សេវ កម្មស្ស អតិក្កន្តវិបាកកាលស្ស ច បច្ចុប្បន្នភវេ បរិនិព្ពាយន្តស្ស ច អវិបច្ចមានំ វិបាកំ គហេត្វា **អហោសិ កម្មំ នត្ថិ កម្មវិបាកោ**តិ វុត្តំ។ អតីតស្សេវ កម្មស្ស វិបាការហស្ស អវិបក្កវិបាកស្ស អនាគតេ ភវេ បច្ចយសម្បត្តិយា វិបច្ចិតព្ពំ វិបាកំ គហេត្វា **អហោសិ កម្មំ ភវិស្សតិ កម្មវិបាកោ**តិ វុត្តំ។ អតីតស្សេវ កម្មស្ស អតិក្កន្តវិបាកកាលស្ស ច អនាគតភវេ បរិនិព្ពាយិតព្ពស្ស ច អវិបច្ចិតព្ពំ វិបាកំ គហេត្វា **អហោសិ កម្មំ ន ភវិស្សតិ កម្មវិបាកោ**តិ វុត្តំ។ ឯវំ អតីតកម្មំ អតីតបច្ចុប្បន្នានាគតវិបាកាវិបាកវសេន ឆធា ទស្សិតំ។

បច្ចុប្បន្នភវេ កតស្ស ទិដ្ឋធម្មវេទនីយស្ស កម្មស្ស ឥធេវ វិបច្ចមានំ វិបាកំ គហេត្វា **អត្ថិ កម្មំ អត្ថិ កម្មវិបាកោ**តិ វុត្តំ។ តស្សេវ បច្ចុប្បន្នស្ស កម្មស្ស បច្ចយវេកល្លេន ឥធ អវិបច្ចមានញ្ច ទិដ្ឋេវ ធម្មេ បរិនិព្ពាយន្តស្ស ឥធ អវិបច្ចមានញ្ច វិបាកំ គហេត្វា **អត្ថិ កម្មំ នត្ថិ កម្មវិបាកោ**តិ វុត្តំ។ បច្ចុប្បន្នស្សេវ កម្មស្ស ឧបបជ្ជវេទនីយស្ស ច អបរបរិយាយវេទនីយស្ស ច អនាគតភវេ វិបច្ចិតព្ពំ វិបាកំ គហេត្វា **អត្ថិ កម្មំ ភវិស្សតិ កម្មវិបាកោ**តិ វុត្តំ។ បច្ចុប្បន្នស្សេវ កម្មស្ស ឧបបជ្ជវេទនីយស្ស បច្ចយវេកល្លេន អនាគតភវេ អវិបច្ចិតព្ពញ្ច អនាគតភវេ បរិនិព្ពាយិតព្ពស្ស អបរបរិយាយវេទនីយស្ស អវិបច្ចិតព្ពញ្ច វិបាកំ គហេត្វា **អត្ថិ កម្មំ ន ភវិស្សតិ កម្មវិបាកោ**តិ វុត្តំ។ ឯវំ បច្ចុប្បន្នកម្មំ បច្ចុប្បន្នានាគតវិបាកាវិបាកវសេន ចតុធា ទស្សិតំ។

អនាគតភវេ កាតព្ពស្ស កម្មស្ស អនាគតភវេ វិបច្ចិតព្ពំ វិបាកំ គហេត្វា **ភវិស្សតិ កម្មំ ភវិស្សតិ កម្មវិបាកោ**តិ វុត្តំ។ តស្សេវ អនាគតស្ស កម្មស្ស បច្ចយវេកល្លេន អវិបច្ចិតព្ពញ្ច អនាគតភវេ បរិនិព្ពាយិតព្ពស្ស អវិបច្ចិតព្ពញ្ច វិបាកំ គហេត្វា **ភវិស្សតិ កម្មំ ន ភវិស្សតិ កម្មវិបាកោ**តិ វុត្តំ។ ឯវំ អនាគតកម្មំ អនាគតវិបាកាវិបាកវសេន ទ្វិធា ទស្សិតំ។ តំ សព្ពំ ឯកតោ កត្វា ទ្វាទសវិធេន កម្មំ ទស្សិតំ ហោតិ។

ឥមស្មិំ ឋានេ បត្វា តីណិ កម្មចតុក្កានិ អាហរិត្វា វុច្ចន្តិ – តេសុ ហិ វុត្តេសុ អយមត្ថោ បាកដតរោ ភវិស្សតីតិ។ ចតុព្ពិធញ្ហិ កម្មំ ទិដ្ឋធម្មវេទនីយំ ឧបបជ្ជវេទនីយំ អបរបរិយាយវេទនីយំ អហោសិកម្មន្តិ។ តេសុ ឯកជវនវីថិយំ សត្តសុ ចិត្តេសុ កុសលា វា អកុសលា វា បឋមជវនចេតនា **ទិដ្ឋធម្មវេទនីយកម្មំ** នាម។ តំ ឥមស្មិំយេវ អត្តភាវេ វិបាកំ ទេតិ។ តថា អសក្កោន្តំ បន “អហោសិ កម្មំ នាហោសិ កម្មវិបាកោ, ន ភវិស្សតិ កម្មវិបាកោ, នត្ថិ កម្មវិបាកោ”តិ ឥមស្ស តិកស្ស វសេន **អហោសិកម្មំ** នាម ហោតិ។ អត្ថសាធិកា បន សត្តមជវនចេតនា **ឧបបជ្ជវេទនីយកម្មំ** នាម។ តំ អនន្តរេ អត្តភាវេ វិបាកំ ទេតិ។ តថា អសក្កោន្តំ វុត្តនយេនេវ អហោសិកម្មំ នាម ហោតិ។ ឧភិន្នំ អន្តរេ បន បញ្ចជវនចេតនា អបរបរិយាយវេទនីយកម្មំ នាម។ តំ អនាគតេ យទា ឱកាសំ លភតិ, តទា វិបាកំ ទេតិ។ សតិ សំសារប្បវត្តិយា អហោសិកម្មំ នាម ន ហោតិ។

អបរម្បិ ចតុព្ពិធំ កម្មំ យគ្គរុកំ យព្ពហុលំ យទាសន្នំ កដត្តា វា បន កម្មន្តិ។ តត្ថ កុសលំ វា ហោតុ អកុសលំ វា, គរុកាគរុកេសុ យំ គរុកំ មាតុឃាតាទិកម្មំ វា មហគ្គតកម្មំ វា, តទេវ បឋមំ វិបច្ចតិ។ តថា ពហុលាពហុលេសុបិ យំ ពហុលំ ហោតិ សុសីល្យំ វា ទុស្សីល្យំ វា, តទេវ បឋមំ វិបច្ចតិ។ យទាសន្នំ នាម មរណកាលេ អនុស្សរិតកម្មំ វា កតកម្មំ វា។ យញ្ហិ អាសន្នមរណោ អនុស្សរិតុំ សក្កោតិ កាតុំ វា, តេនេវ ឧបបជ្ជតិ។ ឯតេហិ បន តីហិ មុត្តំ បុនប្បុនំ លទ្ធាសេវនំ កដត្តា វា បន កម្មំ នាម ហោតិ។ តេសំ អភាវេ តំ បដិសន្ធិំ អាកឌ្ឍតិ។

អបរំ វា ចតុព្ពិធំ កម្មំ ជនកំ ឧបត្ថម្ភកំ ឧបបីឡកំ ឧបឃាតកន្តិ។ តត្ថ **ជនកំ** នាម កុសលម្បិ ហោតិ អកុសលម្បិ។ តំ បដិសន្ធិយំ បវត្តេបិ រូបារូបវិបាកំ ជនេតិ។ **ឧបត្ថម្ភកំ** បន ជនេតុំ ន សក្កោតិ, អញ្ញេន កម្មេន ទិន្នាយ បដិសន្ធិយា ជនិតេ វិបាកេ ឧប្បជ្ជនកសុខទុក្ខំ ឧបត្ថម្ភេតិ, អទ្ធានំ បវត្តេតិ។ **ឧបបីឡកំ** អញ្ញេន កម្មេន ទិន្នាយ បដិសន្ធិយា ជនិតេ វិបាកេ ឧប្បជ្ជនកសុខទុក្ខំ បីឡេតិ ពាធតិ, អទ្ធានំ បវត្តិតុំ ន

ទេតិ។ **ឧបឃាតកំ** បន កុសលម្បិ អកុសលម្បិ សមានំ អញ្ញំ ទុព្ពលកម្មំ ឃាតេត្វា តស្ស វិបាកំ បដិពាហិត្វា អត្តនោ វិបាកស្ស ឱកាសំ ករោតិ។ ឯវំ បន កម្មេន កតេ ឱកាសេ តំ វិបាកំ ឧប្បន្នំ នាម វុច្ចតិ។

ឥតិ ឥមេសំ ទ្វាទសន្នំ កម្មានំ កម្មន្តរញ្ច វិបាកន្តរញ្ច ពុទ្ធានំ កម្មវិបាកញាណស្សេវ យាថាវសរសតោ បាកដំ ហោតិ អសាធារណំ សាវកេហិ។ វិបស្សកេន បន កម្មន្តរំ វិបាកន្តរញ្ច ឯកទេសតោ ជានិតព្ពំ។ តស្មា អយំ មុខមត្តទស្សនេន កម្មវិសេសោ បកាសិតោតិ។

២៣៥. ឯវំ សុទ្ធិកកម្មវសេន បឋមវារំ វត្វា តទេវ កម្មំ ទ្វិធា វិភជិត្វា កុសលាកុសលាទិយុគលវសេន ទសហិ បរិយាយេហិ អបរេ ទស វារា វុត្តា។ តត្ថ អារោគ្យដ្ឋេន **កុសលំ**, អនារោគ្យដ្ឋេន **អកុសលំ**, តទំ ទុកំ ជាតិវសេន វុត្តំ។ អកុសលមេវ រាគាទិទោសសំយោគេន **សាវជ្ជំ**, កុសលំ តទភាវេន **អនវជ្ជំ**។ អកុសលំ អបរិសុទ្ធត្តា, កណ្ហាភិជាតិហេតុត្តា វា **កណ្ហំ**, កុសលំ បរិសុទ្ធត្តា, សុក្កាភិជាតិហេតុត្តា វា **សុក្កំ**។ កុសលំ សុខវុទ្ធិមត្តា **សុខុទ្រយំ**, អកុសលំ ទុក្ខវុទ្ធិមត្តា **ទុក្ខុទ្រយំ**។ កុសលំ សុខផលវត្តា **សុខវិបាកំ**, អកុសលំ ទុក្ខផលវត្តា **ទុក្ខវិបាក**ន្តិ ឯវមេតេសំ នានាការោ វេទិតព្ពោតិ។

កម្មកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. វិបល្លាសកថា

វិបល្លាសកថាវណ្ណនា

២៣៦. ឥទានិ តស្ស កម្មស្ស បច្ចយភូតេ វិបល្លាសេ ទស្សេន្តេន កថិតាយ សុត្តន្តបុព្ពង្គមាយ វិបល្លាសកថាយ អបុព្ពត្ថានុវណ្ណនា។ សុត្តន្តេ តាវ **សញ្ញាវិបល្លាសា**តិ សញ្ញាយ វិបល្លត្ថភាវា វិបរីតភាវា, វិបរីតសញ្ញាតិ អត្ថោ។ សេសទ្វយេសុបិ ឯសេវ នយោ។ ចិត្តកិច្ចស្ស ទុព្ពលដ្ឋានេ ទិដ្ឋិវិរហិតាយ អកុសលសញ្ញាយ សកកិច្ចស្ស ពលវកាលេ **សញ្ញាវិបល្លាសោ**។ ទិដ្ឋិវិរហិតស្សេវ អកុសលចិត្តស្ស សកកិច្ចស្ស ពលវកាលេ **ចិត្តវិបល្លាសោ**។ ទិដ្ឋិសម្បយុត្តេ ចិត្តេ **ទិដ្ឋិវិបល្លាសោ**។ តស្មា សព្ពទុព្ពលោ សញ្ញាវិបល្លាសោ, តតោ ពលវតរោ ចិត្តវិបល្លាសោ, សព្ពពលវតរោ ទិដ្ឋិវិបល្លាសោ។ អជាតពុទ្ធិទារកស្ស កហាបណទស្សនំ វិយ ហិ សញ្ញា អារម្មណស្ស ឧបដ្ឋានាការមត្តគ្គហណតោ។ គាមិកបុរិសស្ស កហាបណទស្សនំ វិយ ចិត្តំ លក្ខណបដិវេធស្សាបិ សម្បាបនតោ។ កម្មារស្ស មហាសណ្ឌាសេន អយោគហណំ វិយ ទិដ្ឋិ អភិនិវិស្ស បរាមសនតោ។ **អនិច្ចេ និច្ចន្តិ សញ្ញាវិបល្លាសោ**តិ អនិច្ចេ វត្ថុស្មឹ “និច្ចំ ឥទ”ន្តិ ឯវំ គហេត្វា ឧប្បជ្ជនកសញ្ញា សញ្ញាវិបល្លាសោ។ ឥមិនា នយេន សព្ពបទេសុ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **ន សញ្ញាវិបល្លាសោ ន ចិត្តវិបល្លាសោ ន ទិដ្ឋិវិបល្លាសោ**តិ ចតូសុ វត្ថូសុ ទ្វាទសន្នំ វិបល្លាសគ្គាហានំ អភាវា យាថាវគ្គហណំ វុត្តំ។

គាថាសុ **អនត្តនិ ច អត្តា**តិ អនត្តនិ អត្តាតិ ឯវំសញ្ញិនោតិ អត្ថោ។ **មិច្ឆាទិដ្ឋិហតា**តិ ន កេវលំ សញ្ញិនោវ, សញ្ញាយ វិយ ឧប្បជ្ជមានាយ មិច្ឆាទិដ្ឋិយាបិ ហតា។ **ខិត្តចិត្តា**តិ សញ្ញាទិដ្ឋីហិ វិយ ឧប្បជ្ជមានេន ខិត្តេន វិព្ភន្តេន ចិត្តេន សមន្នាគតា។ **វិសញ្ញិនោ**តិ ទេសនាមត្តមេតំ, វិបរីតសញ្ញាចិត្តទិដ្ឋិនោតិ អត្ថោ។ អថ វា សញ្ញាបុព្ពង្គមត្តា ទិដ្ឋិយា បឋមំ ចតូហិ បទេហិ សញ្ញាវិបល្លាសោ វុត្តោ, តតោ **មិច្ឆាទិដ្ឋិហតា**តិ ទិដ្ឋិវិបល្លាសោ, **ខិត្តចិត្តា**តិ ចិត្តវិបល្លាសោ។ **វិសញ្ញិនោ**តិ តីហិ វិបល្លាសគ្គាហេហិ បកតិសញ្ញាវិរហិតា មោហំ គតា “មុច្ឆិតោ វិសវេគេន, វិសញ្ញី សមបជ្ជថា”តិឯត្ថ (ជា. ២.២២.៣២៨) វិយ។ **តេ យោគយុត្តា មារស្សា**តិ តេ ជនា សត្តា មារស្ស យោគេ យុត្តា នាម ហោន្តិ។ **អយោគក្ខេមិនោ**តិ ចតូហិ យោគេហិ ឦតីហិ ខេមំ និព្ពានំ អប្បត្តា។ **សត្តា គច្ឆន្តិ សំសារ**ន្តិ តេយេវ បុគ្គលា សំសារំ សំសរន្តិ។ កស្មា? **ជាតិមរណគាមិនោ** ហិ តេ, តស្មា សំសរន្តីតិ អត្ថោ។ **ពុទ្ធា**តិ ចតុសច្ចពុទ្ធា សព្ពញ្ញុនោ។ កាលត្តយសាធារណវសេន ពហុវចនំ។ **លោកស្មិ**ន្តិ ឱកាសលោកេ។ **បភង្ករា**តិ លោកស្ស បញ្ញាលោកំ ករា។ **ឥមំ ធម្មំ បកាសេន្តី**តិ វិបល្លាសប្បហានំ ធម្មំ ជោតេន្តិ។ **ទុក្ខូបសមគាមិន**ន្តិ ទុក្ខវូបសមំ និព្ពានំ គច្ឆន្តំ។ **តេសំ សុត្វានា**តិ តេសំ ពុទ្ធានំ ធម្មំ សុត្វាន។ **សប្បញ្ញា**តិ ភព្ពភូតា បញ្ញវន្តោ។ **សចិត្តំ បច្ចលទ្ធូ**តិ វិបល្លាសវជ្ជិតំ សកចិត្តំ បដិលភិត្វា។ បដិអលទ្ធូតិ បទច្ឆេទោ។ អថ វា បដិលភឹសុ បដិអលទ្ធុន្តិ បទច្ឆេទោ។ **អនិច្ចតោ ទក្ខុ**ន្តិ អនិច្ចវសេនេវ អទ្ទសំសុ។ **អនត្តនិ អនត្តា**តិ អនត្តានំ អនត្តាតិ អទ្ទក្ខុំ។ អថ វា អនត្តនិ វត្ថុស្មឹ អត្តា នត្ថីតិ អទ្ទក្ខុំ។ **សម្មាទិដ្ឋិសមាទានា**តិ គហិតសម្មាទស្សនា។ **សព្ពំ ទុក្ខំ ឧបច្ចគុ**ន្តិ សកលំ វដ្ដទុក្ខំ សមតិក្កន្តា។

បហីនាបហីនបុច្ឆាយ **ទិដ្ឋិសម្បន្នស្សា**តិ សោតាបន្នស្ស។ **ទុក្ខេ សុខន្តិ សញ្ញា ឧប្បជ្ជតិ។ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតី**តិ មោហកាលុស្សិយស្ស អប្បហីនត្តា សញ្ញាមត្តំ វា ចិត្តមត្តំ វា ឧប្បជ្ជតិ, អនាគាមិស្សបិ ឧប្បជ្ជតិ, កឹ បន សោតាបន្នស្ស។ ឥមេ ទ្វេ អរហតោយេវ បហីនា។ **អសុភេ សុភន្តិ សញ្ញា ឧប្បជ្ជតិ។ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតី**តិ សកទាគាមិស្សបិ ឧប្បជ្ជតិ, កឹ បន សោតាបន្នស្ស។ ឥមេ ទ្វេ អនាគាមិស្ស បហីនាតិ អដ្ឋកថាយំ វុត្តំ។ តស្មា ឥទំ ទ្វយំ សោតាបន្នសកទាគាមិនោ សន្ធាយ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ អនាគាមិនោ កាមរាគស្ស បហីនត្តា “អសុភេ សុភ”ន្តិ សញ្ញាចិត្តវិបល្លាសានញ្ច បហានំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ **ទ្វីសុ វត្ថូសូ**តិអាទីហិ បទេហិ បហីនាបហីនេ និគមេត្វា ទស្សេតិ។ តត្ថ “អនិច្ចេ និច្ច”ន្តិ, “អនត្តនិ អត្តា”តិ ឥមេសុ ទ្វីសុ វត្ថូសុ ឆ វិបល្លាសា បហីនា។ “ទុក្ខេ សុខ”ន្តិ, “អសុភេ សុភ”ន្តិ ឥមេសុ ទ្វីសុ វត្ថូសុ ទ្វេ ទិដ្ឋិវិបល្លាសា បហីនា។ កេសុចិ បោត្ថកេសុ ទ្វេតិ បឋមំ លិខិតំ, បច្ឆា ឆាតិ។ **ចតូសុ វត្ថូសូ**តិ ចត្តារិ ឯកតោ កត្វា វុត្តំ។ **អដ្ឋា**តិ ទ្វីសុ ឆ, ទ្វីសុ ទ្វេតិ អដ្ឋ។ **ចត្តារោ**តិ ទុក្ខាសុភវត្ថូសុ ឯកេកស្មឹ ទ្វេ ទ្វេ សញ្ញាចិត្តវិបល្លាសាតិ ចត្តារោ។ កេសុចិ បោត្ថកេសុ “ឆ ទ្វីសូ”តិ វុត្តដ្ឋានេសុបិ ឯវមេវ លិខិតន្តិ។

វិបល្លាសកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. មគ្គកថា

មគ្គកថាវណ្ណនា

២៣៧. ឥទានិ តេសំ តិណ្ណំ វិបល្លាសានំ បហានករំ អរិយមគ្គំ ទស្សេន្តេន កថិតាយ មគ្គកថាយ អបុព្ពត្ថានុវណ្ណនា។ តត្ថ **មគ្គោតិ កេនដ្ឋេន មគ្គោ**តិ យោ ពុទ្ធសាសនេ មគ្គោតិ វុច្ចតិ, សោ កេនដ្ឋេន មគ្គោ នាម ហោតីតិ អត្ថោ។ **មិច្ឆាទិដ្ឋិយា បហានាយា**តិអាទីសុ ទសសុ បរិយាយេសុ បឋមោ បឋមោ តស្ស តស្ស មគ្គង្គស្ស ឧជុវិបច្ចនីកវសេន វុត្តោ។ **មគ្គោ ចេវ ហេតុ ចា**តិ តស្ស តស្ស កិច្ចស្ស ករណាយ បដិបទដ្ឋេន មគ្គោ, សម្បាបកដ្ឋេន ហេតុ។ តេន មគ្គស្ស បដិបទដ្ឋោ សម្បាបកដ្ឋោ ច វុត្តោ ហោតិ។ “អយំ មគ្គោ អយំ បដិបទា”តិអាទីសុ (សំ. និ. ៥.៥, ៤៨) ហិ បដិបទា មគ្គោ, “មគ្គស្ស និយ្យានដ្ឋោ ហេតុដ្ឋោ”តិអាទីសុ (បដិ. ម. ២.៨) សម្បាបកោ ហេតុ។ ឯវំ ទ្វីហិ ទ្វីហិ បទេហិ “មគ្គោតិ កេនដ្ឋេន មគ្គោ”តិ បុច្ឆាយ វិស្សជ្ជនំ កតំ ហោតិ។ **សហជាតានំ ធម្មានំ ឧបត្ថម្ភនាយា**តិ អត្តនា សហជាតានំ អរូបធម្មានំ សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយាទិភាវេន ឧបត្ថម្ភនភាវាយ។ **កិលេសានំ បរិយាទានាយា**តិ តំតំមគ្គវជ្ឈានំ វុត្តាវសេសកិលេសានំ ខេបនាយ។ **បដិវេធាទិវិសោធនាយា**តិ ឯត្ថ យស្មា “កោ ចាទិ កុសលានំ ធម្មានំ, សីលញ្ច សុវិសុទ្ធំ ទិដ្ឋិ ច ឧជុកា”តិ (សំ. និ. ៥.៣៦៩, ៣៨១) វចនតោ សីលញ្ច ទិដ្ឋិ ច សច្ចបដិវេធស្ស អាទិ។ សោ ច អាទិមគ្គក្ខណេ វិសុជ្ឈតិ។ តស្មា “បដិវេធាទិវិសោធនាយា”តិ វុត្តំ។ **ចិត្តស្ស អធិដ្ឋានាយា**តិ សម្បយុត្តចិត្តស្ស សកកិច្ចេ បតិដ្ឋានាយ។ **ចិត្តស្ស វោទានាយា**តិ ចិត្តស្ស បរិសុទ្ធភាវាយ។ **វិសេសាធិគមាយា**តិ លោកិយតោ វិសេសបដិលាភាយ។ **ឧត្តរិ បដិវេធាយា**តិ លោកិយតោ ឧត្តរិ បដិវិជ្ឈនត្ថាយ។ **សច្ចាភិសមយាយា**តិ ចតុន្នំ សច្ចានំ ឯកាភិសមយាយ កិច្ចនិប្ផត្តិវសេន ឯកបដិវេធាយ។ **និរោធេ បតិដ្ឋាបនាយា**តិ ចិត្តស្ស វា បុគ្គលស្ស វា និព្ពានេ បតិដ្ឋាបនត្ថាយ។ សកទាគាមិមគ្គក្ខណាទីសុ អដ្ឋ មគ្គង្គានិ ឯកតោ កត្វា តំតំមគ្គវជ្ឈកិលេសប្បហានំ វុត្តំ។ ឯវំ វចនេ ការណំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។ យស្មា ឧបរូបរិមគ្គេនាបិ សុដ្ឋុ អាទិវិសោធនា សុដ្ឋុ ចិត្តវោទានញ្ច ហោតិ, តស្មា តានិបិ បទានិ វុត្តានិ។

ទស្សនមគ្គោតិអាទីហិ យាវ បរិយោសានា តស្ស ធម្មស្ស លក្ខណវសេន មគ្គដ្ឋោ វុត្តោ។ តានិ សព្ពានិបិ បទានិ អភិញ្ញេយ្យនិទ្ទេសេ វុត្តត្ថានេវ។ ឯវមេត្ថ យថាសម្ភវំ លោកិយលោកុត្តរោ មគ្គោ និទ្ទិដ្ឋោ។ **ហេតុដ្ឋេន មគ្គោ**តិ ច អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ និទ្ទិដ្ឋោ។ និប្បរិយាយមគ្គត្តា ចស្ស បុន “មគ្គោ”តិ ន វុត្តំ។ **អាធិបតេយ្យដ្ឋេន ឥន្ទ្រិយា**តិ អាទីនិ ច ឥន្ទ្រិយាទីនំ អត្ថវសេន វុត្តានិ, ន មគ្គដ្ឋវសេន។ **សច្ចានី**តិ ចេត្ថ សច្ចញាណានិ។ សព្ពេបិ តេ ធម្មា និព្ពានស្ស បដិបទដ្ឋេន **មគ្គោ**។ អន្តេ វុត្តំ **និព្ពានំ** បន សំសារទុក្ខាភិភូតេហិ ទុក្ខនិស្សរណត្ថិកេហិ សប្បុរិសេហិ មគ្គីយតិ គវេសីយតីតិ **មគ្គោ**តិ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពន្តិ។

មគ្គកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. មណ្ឌបេយ្យកថា

មណ្ឌបេយ្យកថាវណ្ណនា

២៣៨. ឥទានិ តស្ស មគ្គស្ស មណ្ឌបេយ្យត្តំ ទស្សេន្តេន កថិតាយ ភគវតោ វចនេកទេសបុព្ពង្គមាយ មណ្ឌបេយ្យកថាយ អបុព្ពត្ថានុវណ្ណនា។ តត្ថ **មណ្ឌបេយ្យ**ន្តិ យថា សម្បន្នំ និម្មលំ វិប្បសន្នំ សប្បិ សប្បិមណ្ឌោតិ វុច្ចតិ, ឯវំ វិប្បសន្នដ្ឋេន មណ្ឌោ, បាតព្ពដ្ឋេន បេយ្យំ។ យញ្ហិ បិវិត្វា អន្តរវីថិយំ បតិតា វិសញ្ញិនោ អត្តនោ សាដកាទីនម្បិ អស្សាមិកា ហោន្តិ, តំ បសន្នម្បិ ន បាតព្ពំ។ មយ្ហំ បន ឥទំ សិក្ខត្តយសង្គហិតំ សាសន ព្រហ្មចរិយំ សម្បន្នត្តា និម្មលត្តា វិប្បសន្នត្តា មណ្ឌញ្ច ហិតសុខាវហត្តា បេយ្យញ្ចាតិ មណ្ឌបេយ្យន្តិ ទីបេតិ។ មណ្ឌោ បេយ្យោ ឯត្ថាតិ មណ្ឌបេយ្យំ។ កឹ តំ? សាសន**ព្រហ្មចរិយំ**។ កស្មា សិក្ខត្តយំ ព្រហ្មចរិយំ នាម? ឧត្តមដ្ឋេន និព្ពានំ ព្រហ្មំ នាម, សិក្ខត្តយំ និព្ពានត្ថាយ បវត្តនតោ ព្រហ្មត្ថាយ ចរិយាតិ ព្រហ្មចរិយន្តិ វុច្ចតិ។ សាសនព្រហ្មចរិយន្តិ តំយេវ។ **សត្ថា សម្មុខីភូតោ**តិ ឥទមេត្ថ ការណវចនំ។ យស្មា បន សត្ថា សម្មុខីភូតោ, តស្មា វីរិយបយោគំ កត្វា បិវថេតំ មណ្ឌំ។ ពាហិរកញ្ហិ ភេសជ្ជមណ្ឌំ វេជ្ជស្ស អសម្មុខា បិវន្តានំ បមាណំ វា ឧគ្គមននិគ្គមនំ វា ន ជានាមាតិ អាសង្កា ហោតិ។ វេជ្ជស្ស សម្មុខា បន វេជ្ជោ ជានិស្សតីតិ និរាសង្កា បិវន្តិ។ ឯវមេវំ អម្ហាកញ្ច ធម្មស្សាមី សត្ថា សម្មុខីភូតោតិ វីរិយំ កត្វា បិវថាតិ មណ្ឌបានេ សន្និយោជេតិ។ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកបរមត្ថេហិ យថារហំ អនុសាសតីតិ សត្ថា។ អបិច "សត្ថា ភគវា សត្ថវាហោ"តិអាទិនា (មហានិ. ១៩០) និទ្ទេសនយេនបេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ សន្និស្សមានោ មុខោ ភូតោតិ សម្មុខីភូតោ។

មណ្ឌបេយ្យនិទ្ទេសេ **តិធត្តមណ្ឌោ**តិ តិធាភាវោ តិធត្តំ។ តិធត្តេន មណ្ឌោ តិធត្តមណ្ឌោ, តិវិធេន មណ្ឌោតិ អត្ថោ។ **សត្ថរិ សម្មុខីភូតេ**តិ ឥទំ សព្ពាការបរិបុណ្ណមណ្ឌត្តយទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ បរិនិព្ពុតេបិ បន សត្ថរិ ឯកទេសេន មណ្ឌត្តយំ បវត្តតិយេវ។ តេនេវ ចស្ស និទ្ទេសេ "សត្ថរិ សម្មុខីភូតេ"តិ អវត្វា **កតមោ ទេសនាមណ្ឌោ**តិអាទិ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

ទេសនាមណ្ឌោតិ ធម្មទេសនា ឯវ មណ្ឌោ។ **បដិគ្គហមណ្ឌោ**តិ ទេសនាបដិគ្គាហកោ ឯវ មណ្ឌោ។ **ព្រហ្មចរិយមណ្ឌោ**តិ មគ្គព្រហ្មចរិយមេវ មណ្ឌោ។

អាចិក្ខនាតិ ទេសេតព្ពានំ សច្ចាទីនំ ឥមានិ នាមានីតិ នាមវសេន កថនា។ **ទេសនា**តិ ទស្សនា។ **បញ្ញាបនា**តិ ជានាបនា, ញាណមុខេ ឋបនា វា។ អាសនំ ឋបេន្តោ ហិ "អាសនំ បញ្ញាបេតី"តិ វុច្ចតិ។ **បដ្ឋបនា**តិ បញ្ញាបនា, បវត្តនាតិ អត្ថោ, ញាណមុខេ ឋបនា វា។ **វិវរណា**តិ វិវដករណំ, វិវរិត្វា ទស្សនាតិ អត្ថោ។ **វិភជនា**តិ វិភាគកិរិយា, វិភាគតោ ទស្សនាតិ អត្ថោ។ **ឧត្តានីកម្ម**ន្តិ បាកដភាវករណំ។ អថ វា **អាចិក្ខនា**តិ ទេសនាទីនំ ឆន្នំ បទានំ មូលបទំ។ ទេសនាទីនិ ឆ បទានិ តស្ស អត្ថវិវរណត្ថំ វុត្តានិ។ តត្ថ **ទេសនា**តិ ឧគ្ឃដិតញ្ញូនំ វសេន សង្ខេបតោ បឋមំ ឧទ្ទេសវសេន ទេសនា។ ឧគ្ឃដិតញ្ញូ ហិ សង្ខេបេន វុត្តំ បឋមំ វុត្តញ្ច បដិវិជ្ឈន្តិ។ **បញ្ញាបនា**តិ វិបញ្ចិតញ្ញូនំ វសេន តេសំ ចិត្តតោសនេន ពុទ្ធិនិសានេន ច បឋមំ សង្ខិត្តស្ស វិត្ថារតោ និទ្ទេសវសេន បញ្ញាបនា។ **បដ្ឋបនា**តិ តេសំយេវ និទ្ទិដ្ឋស្ស និទ្ទេសស្ស បដិនិទ្ទេសវសេន វិត្ថារតរវចនេន បញ្ញាបនា។ **វិវរណា**តិ និទ្ទិដ្ឋស្សាបិ បុនប្បុនំ វចនេន វិវរណា។ **វិភជនា**តិ បុនប្បុនំ វុត្តស្សាបិ វិភាគករណេន វិភជនា។ **ឧត្តានីកម្ម**ន្តិ វិវដស្ស វិត្ថារតរវចនេន, វិភត្តស្ស ច និទស្សនវចនេន ឧត្តានីករណំ។ អយំ ទេសនា នេយ្យានម្បិ បដិវេធាយ ហោតិ។ **យេវាបនញ្ញេបិ កេចី**តិ បិយង្ករមាតាទិកា វិនិបាតិកា គហិតា។ **វិញ្ញាតារោ**តិ បដិវេធវសេន លោកុត្តរធម្មំ វិញ្ញាតារោ។ ឯតេ ហិ ភិក្ខុអាទយោ បដិវេធវសេន ធម្មទេសនំ បដិគ្គណ្ហន្តីតិ **បដិគ្គហា**។ **អយមេវា**តិអាទីនិ បឋមញាណនិទ្ទេសេ វុត្តត្ថានិ។ អរិយមគ្គោ និព្ពានេន សំសន្ទនតោ ព្រហ្មត្ថាយ ចរិយាតិ **ព្រហ្មចរិយ**ន្តិ វុច្ចតិ។

២៣៩. ឥទានិ **អធិមោក្ខមណ្ឌោ**តិអាទីហិ តស្មឹ មគ្គក្ខណេ វិជ្ជមានានិ ឥន្ទ្រិយពលពោជ្ឈង្គមគ្គង្គានិ មណ្ឌបេយ្យវិធានេ យោជេត្វា ទស្សេតិ។ តត្ថ **អធិមោក្ខមណ្ឌោ**តិ អធិមោក្ខសង្ខាតោ មណ្ឌោ។ **កសដោ**តិ បសាទវិរហិតោ អាវិលោ។ **ឆឌ្ឌេត្វា**តិ សមុច្ឆេទវសេន បហាយ។ **សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស អធិមោក្ខមណ្ឌំ បិវតីតិ មណ្ឌបេយ្យ**ន្តិ សទ្ធិន្ទ្រិយតោ អធិមោក្ខមណ្ឌស្ស អនញ្ញត្តេបិ សតិ អញ្ញំ វិយ កត្វា វោហារវសេន វុច្ចតិ, យថា លោកេ និសទបោតកោ និសទបោតសរីរស្ស អនញ្ញត្តេបិ សតិ និសទបោតស្ស សរីរន្តិ វុច្ចតិ, យថា ច បាឡិយំ "ផុសិតត្ត"ន្តិអាទីសុ ធម្មតោ អនញ្ញោបិ ភាវោ អញ្ញោ វិយ វុត្តោ, យថា ច អដ្ឋកថាយំ "ផុសនលក្ខណោ ផស្សោ"តិអាទីសុ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១ ធម្មុទ្ទេសវារ ផស្សបញ្ចមករាសិវណ្ណនា) ធម្មតោ អនញ្ញម្បិ លក្ខណំ អញ្ញំ វិយ វុត្តំ, ឯវមិទន្តិ វេទិតព្ពំ ។ **បិវតី**តិ ចេត្ថ តំសមង្គិបុគ្គលោតិ វុត្តំ ហោតិ។ តំសមង្គិបុគ្គលោ តំ មណ្ឌំ បិវតីតិ កត្វា

តេន បុគ្គលេន សោ មណ្ឌោ បាតព្ពតោ មណ្ឌបេយ្យំ នាម ហោតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ “មណ្ឌបេយ្យោ”តិ ច វត្តព្ពេ “មណ្ឌបេយ្យ”ន្តិ លិង្គវិបល្លាសោ កតោ។ សេសានម្បិ ឥមិនា នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អបុព្ពេសុ បន **បរិវារោ**តិ បីណនលក្ខណាយ បីតិយា បដិបក្ខោ កិលេសសន្តាបោ។ **ទុដ្ឋុល្ល**ន្តិ ឧបសមបដិបក្ខោ កិលេសវសេន ឱឡារិកភាវោ អសន្តភាវោ។ **អប្បដិសង្ខា**តិ បដិសង្ខានបដិបក្ខោ កិលេសវសេន អសមវាហិតភាវោ។

២៤០. បុន អញ្ញេន បរិយាយេន មណ្ឌបេយ្យវិធឹ និទ្ទិសិតុកាមោ **អត្ថិ មណ្ឌោ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **តត្ថា**តិ តស្មឹ សទ្ធិន្ទ្រិយេ។ **អត្ថរសោ**តិអាទីសុ សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស អធិមុច្ចនំ អត្ថោ, សទ្ធិន្ទ្រិយំ ធម្មោ, តទេវ នានាកិលេសេហិ វិមុត្តត្តា វិមុត្តិ, តស្ស អត្ថស្ស សម្បត្តិ **អត្ថរសោ**។ តស្ស ធម្មស្ស សម្បត្តិ **ធម្មរសោ**។ តស្សា វិមុត្តិយា សម្បត្តិ **វិមុត្តិរសោ**។ អថ វា អត្ថបដិលាភរតិ អត្ថរសោ, ធម្មបដិលាភរតិ ធម្មរសោ, វិមុត្តិបដិលាភរតិ វិមុត្តិរសោ។ **រតី**តិ ច តំសម្បយុត្តា, តទារម្មណា វា បីតិ។ ឥមិនា នយេន សេសបទេសុបិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឥមស្មឹ បរិយាយេ មណ្ឌស្ស បេយ្យំ មណ្ឌបេយ្យន្តិ អត្ថោ វុត្តោ ហោតិ។

ឯវំ ឥន្ទ្រិយាទិពោធិបក្ខិយធម្មបដិបាដិយា ឥន្ទ្រិយពលពោជ្ឈង្គមគ្គង្គានំ វសេន មណ្ឌបេយ្យំ ទស្សេត្វា បុន អន្តេ បិតំ ព្រហ្មចរិយមណ្ឌំ ទស្សេន្តោ មគ្គស្ស បធានត្តា មគ្គំ បុព្ពង្គមំ កត្វា ឧប្បដិបាដិវសេន មគ្គង្គពោជ្ឈង្គពលឥន្ទ្រិយានិ ទស្សេសិ ។ **អាធិបតេយ្យដ្ឋេន ឥន្ទ្រិយា មណ្ឌោ**តិអាទយោ យថាយោគំ លោកិយលោកុត្តរា មណ្ឌា។ តំ ហេដ្ឋា វុត្តនយេន វេទិតព្ពំ។ **តថដ្ឋេន សច្ចា មណ្ឌោ**តិ ឯត្ថ បន ទុក្ខសមុទយានំ មណ្ឌត្តាភាវា មហាហត្ថិបទសុត្តេ (ម. និ. ១.៣០០) វិយ សច្ចញាណានិ សច្ចាតិ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

សទ្ធម្មប្បកាសិនិយា បដិសម្ភិទាមគ្គ-អដ្ឋកថាយ

មណ្ឌបេយ្យកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

និដ្ឋិតា ច មហាវគ្គវណ្ណនា។

(២) យុគនទ្ធវគ្គោ

១. យុគនទ្ធកថា

យុគនទ្ធកថាវណ្ណនា

១. ឥទានិ មណ្ឌបេយ្យគុណស្ស អរិយមគ្គស្ស យុគនទ្ធគុណំ ទស្សេន្តេន កថិតាយ សុត្តន្តបុព្ពង្គមាយ យុគនទ្ធកថាយ អបុព្ពត្ថានុវណ្ណនា។ យស្មា បន ធម្មសេនាបតិ ធម្មរាជេ ធរមានេយេវ ធម្មរាជស្ស បរិនិព្ពានសំវច្ឆរេ បរិនិព្ពុតោ, តស្មា ធម្មរាជេ ធរមានេយេវ ធម្មភណ្ឌាគារិកេន ទេសិតំ ឥទំ សុត្តន្តំ តស្សេវ សម្មុខា សុត្វា **ឯវំ មេ សុត**ន្តិអាទិមាហាតិ វេទិតព្ពំ។ តត្ថ **អាយស្មា**តិ បិយវចនំ គរុវចនំ សគារវសប្បតិស្សវចនំ, អាយុមាតិ អត្ថោ។ **អានន្ទោ**តិ តស្ស ថេរស្ស នាមំ។ សោ ហិ ជាយមានោយេវ កុលេ អានន្ទំ ភុសំ តុដ្ឋិំ អកាសិ។ តស្មាស្ស "អានន្ទោ"តិ នាមំ កតន្តិ វេទិតព្ពំ។ **កោសម្ពិយ**ន្តិ ឯវំនាមកេ នគរេ។ តស្ស ហិ នគរស្ស អារាមបោក្ខរណិអាទីសុ តេសុ តេសុ ឋានេសុ កោសម្ពរុក្ខា ឧស្សន្នា អហេសុំ, តស្មា តំ កោសម្ពីតិ សង្ខំ អគមាសិ។ "កុសម្ពស្ស ឥសិនោ អស្សមតោ អវិទូរេ មាបិតត្តា"តិ ឯកេ។

ឃោសិតារាមេតិ ឃោសិតសេដ្ឋិនា ការិតេ អារាមេ។ កោសម្ពិយញ្ហិ តយោ សេដ្ឋិនោ អហេសុំ ឃោសិតសេដ្ឋិ កុក្កុដសេដ្ឋិ បាវារិកសេដ្ឋីតិ។ តេ តយោបិ "លោកេ ពុទ្ធោ ឧប្បន្នោ"តិ សុត្វា បញ្ចហិ បញ្ចហិ សកដសតេហិ ទានូបករណានិ គាហាបេត្វា សាវត្ថិំ គន្ត្វា ជេតវនសមីបេ ខន្ធាវារំ ពន្ធិត្វា សត្ថុ សន្តិកំ គន្ត្វា វន្ទិត្វា បដិសន្ថារំ កត្វា និសិន្នា សត្ថុ ធម្មទេសនំ សុត្វា សោតាបត្តិផលេ បតិដ្ឋហិត្វា សត្ថារំ និមន្តេត្វា ពុទ្ធប្បមុខស្ស ភិក្ខុសង្ឃស្ស អឌ្ឍមាសមត្តំ មហាទានំ ទត្វា ភគវតោ បាទមូលេ និបជ្ជិត្វា សកជនបទគមនត្ថំ ភគវន្តំ យាចិត្វា "សុញ្ញាគារេ ខោ គហបតយោ តថាគតា អភិរមន្តី"តិ ភគវតា វុត្តេ "ទិន្នា នោ ភគវតា បដិញ្ញា"តិ ញត្វា អតិវិយ តុដ្ឋា ទសពលំ វន្ទិត្វា និក្ខន្តា អន្តរាមគ្គេ យោជនេ យោជនេ ភគវតោ និវាសត្ថំ វិហារំ ការេន្តា អនុបុព្ពេន កោសម្ពិំ បត្វា អត្តនោ អត្តនោ អារាមេ មហន្តំ ធនបរិច្ចាគំ កត្វា ភគវតោ វិហារេ ការាបយិំសុ។ តត្ថ ឃោសិតសេដ្ឋិនា ការិតោ ឃោសិតារាមោ នាម អហោសិ, កុក្កុដសេដ្ឋិនា ការិតោ កុក្កុដារាមោ នាម, បាវារិកសេដ្ឋិនា អម្ពវនេ ការិតោ បាវារិកម្ពវនំ នាម។ តំ សន្ធាយ វុត្តំ "ឃោសិតសេដ្ឋិនា ការិតេ អារាមេ"តិ។

អាវុសោ ភិក្ខវោតិ ឯត្ថ ពុទ្ធា ភគវន្តោ សាវកេ អាលបន្តា "ភិក្ខវេ"តិ អាលបន្តិ។ សាវកា បន "ពុទ្ធេហិ សទិសា មា ហោមា"តិ "អាវុសោ"តិ បឋមំ វត្វា បច្ឆា "ភិក្ខវេ"តិ វទន្តិ។ ពុទ្ធេហិ ច អាលបិតេ ភិក្ខុសង្ឃោ "ភទន្តេ"តិ បដិវចនំ ទេតិ, សាវកេហិ អាលបិតេ "អាវុសោ"តិ។

យោ ហិ កោចីតិ អនិយមវចនំ។ ឯតេន តាទិសានំ សព្ពភិក្ខូនំ បរិយាទានំ។ **មម សន្តិកេ**តិ មម សមីបេ។ **អរហត្តប្បត្ត**ន្តិ អត្តនា អរហត្តស្ស បត្តំ។ នបុំសកេ ភាវេ សិទ្ធវចនំ។ អរហត្តំ បត្តន្តិ វា បទច្ឆេទោ, អត្តនា បត្តំ អរហត្តន្តិ អត្ថោ។ អរហត្តប្បត្តំ អត្តានន្តិ វា បាឋសេសោ។ **ចតូហិ មគ្គេហី**តិ ឧបរិ វុច្ចមានេហិ ចតូហិ បដិបទាមគ្គេហិ, ន អរិយមគ្គេហិ។ "ចតូហិ មគ្គេហី"តិ វិសុំ វុត្តត្តា កស្សចិ អរហតោ បឋមស្ស អរិយមគ្គស្ស ធម្មុទ្ធច្ចបុព្ពង្គមោ មគ្គោ, ឯកស្ស អរិយមគ្គស្ស សមថបុព្ពង្គមោ, ឯកស្ស វិបស្សនាបុព្ពង្គមោ, ឯកស្ស យុគនទ្ធបុព្ពង្គមោតិ ឯវំ ចត្តារោបិ បដិបទា មគ្គា ហោន្តីតិ វេទិតព្ពំ។ **ឯតេសំ វា អញ្ញតរេនា**តិ ឯតេសំ ចតុន្នំ បដិបទានំ មគ្គានំ ឯកេន វា, បដិបទាមគ្គេន អរហត្តប្បត្តំ ព្យាករោតីតិ អត្ថោ។ សុក្ខវិបស្សកស្ស ហិ អរហតោ ធម្មុទ្ធច្ចបុព្ពង្គមំ សោតាបត្តិមគ្គំ បត្វា សេសមគ្គត្តយម្បិ សុទ្ធវិបស្សនាហិយេវ បត្តស្ស អរហត្តប្បត្តិ ធម្មុទ្ធច្ចបុព្ពង្គមមគ្គា ហោតិ។ ធម្មុទ្ធច្ចវិគ្គហំ បត្វា វា អប្បត្វា វា សមថបុព្ពង្គមាទីនំ តិណ្ណំ បដិបទានំ មគ្គានំ ឯកេកស្ស វសេន បត្តចតុមគ្គស្ស អរហតោ អរហត្តប្បត្តិ ឥតរឯកេកមគ្គបុព្ពង្គមា ហោតិ។ តស្មា អាហ – "ឯតេសំ វា អញ្ញតរេនា"តិ។

សមថបុព្ពង្គមំ វិបស្សនំ ភាវេតីតិ សមថំ បុព្ពង្គមំ បុរេចារិកំ កត្វា វិបស្សនំ ភាវេតិ, បឋមំ សមាធិំ ឧប្បាទេត្វា បច្ឆា វិបស្សនំ ភាវេតីតិ អត្ថោ។ **មគ្គោ សញ្ជាយតី**តិ បឋមោ លោកុត្តរមគ្គោ និព្ពត្តតិ។ **សោ តំ មគ្គ**ន្តិអាទីសុ ឯកចិត្តក្ខណិកស្ស មគ្គស្ស អាសេវនាទីនិ នាម នត្ថិ, ទុតិយមគ្គាទយោ បន ឧប្បាទេន្តោ តមេវ មគ្គំ "អាសេវតិ ភាវេតិ ពហុលីករោតី"តិ វុច្ចតិ។ **សញ្ញោជនានិ បហីយន្តិ, អនុសយា ព្យន្តីហោន្តី**តិ យាវ អរហត្តមគ្គា កមេន សព្ពេ សញ្ញោជនា បហីយន្តិ, អនុសយា ព្យន្តីហោន្តិ។ **អនុសយា ព្យន្តីហោន្តី**តិ ច បុន អនុប្បត្តិយា វិគតន្តា ហោន្តីតិ អត្ថោ។

បុន ចបរន្តិ បុន ច អបរំ ការណំ។ **វិបស្សនាបុព្ពង្គមំ សមថំ ភាវេតី**តិ វិបស្សនំ បុព្ពង្គមំ បុរេចារិកំ កត្វា សមថំ ភាវេតិ, បឋមំ វិបស្សនំ ឧប្បាទេត្វា បច្ឆា សមាធឹ ភាវេតីតិ អត្ថោ។ **យុគនទ្ធំ ភាវេតី**តិ យុគនទ្ធំ កត្វា ភាវេតិ។ ឯត្ថ តេនេវ ចិត្តេន សមាបត្តឹ សមាបជ្ជិត្វា តេនេវ សង្ខារេ សម្មសិតុំ ន សក្កា។ អយំ បន យាវតា សមាបត្តិយោ សមាបជ្ជតិ, តាវតា សង្ខារេ សម្មសតិ។ យាវតា សង្ខារេ សម្មសតិ, តាវតា សមាបត្តិយោ សមាបជ្ជតិ។ កថំ? បឋមជ្ឈានំ សមាបជ្ជតិ, តតោ វុដ្ឋាយ សង្ខារេ សម្មសតិ។ សង្ខារេ សម្មសិត្វា ទុតិយជ្ឈានំ សមាបជ្ជតិ, តតោ វុដ្ឋាយ សង្ខារេ សម្មសតិ។ សង្ខារេ សម្មសិត្វា តតិយជ្ឈានំ...បេ.... នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនសមាបត្តឹ សមាបជ្ជតិ, តតោ វុដ្ឋាយ សង្ខារេ សម្មសតិ។ ឯវំ សមថវិបស្សនំ យុគនទ្ធំ ភាវេតិ នាម។

ធម្មុទ្ធច្ចវិគ្គហិតំ មានសំ ហោតីតិ ឯត្ថ មន្ទបញ្ញានំ វិបស្សកានំ ឧបក្កិលេសវត្ថុត្តា វិបស្សនុបក្កិលេសសញ្ញិតេសុ ឱភាសាទីសុ ទសសុ ធម្មេសុ ភន្តតាវសេន ឧទ្ធច្ចសហគតចិត្តុប្បត្តិយា វិក្ខេបសង្ខាតំ ឧទ្ធច្ចំ ធម្មុទ្ធច្ចំ, តេន ធម្មុទ្ធច្ចេន វិគ្គហិតំ វិរូបគ្គហិតំ វិរោធមាបាទិតំ មានសំ ចិត្តំ ធម្មុទ្ធច្ចវិគ្គហិតំ មានសំ ហោតិ, តេន វា ធម្មុទ្ធច្ចេន ការណភូតេន តម្មូលកតណ្ហាមានទិដ្ឋុប្បត្តិយា វិគ្គហិតំ មានសំ ហោតិ។ ធម្មុទ្ធច្ចវិគ្គហិតមានសន្តិ វា បាឋោ។ **ហោតិ សោ អាវុសោ សមយោ**តិ ឥមិនា មគ្គាមគ្គវវត្ថានេន តំ ធម្មុទ្ធច្ចំ បដិពាហិត្វា បុន វិបស្សនាវីថិ បដិបន្នកាលំ ទស្សេតិ។ **យំ តំ ចិត្ត**ន្តិ យស្មិំ សមយេ តំ វិបស្សនាវីថិ ឱក្កមិត្វា បវត្តំ ចិត្តំ។ **អជ្ឈត្តមេវ សន្តិដ្ឋតី**តិ វិបស្សនាវីថិ បច្ចោតរិត្វា តស្មិំ សមយេ គោចរជ្ឈត្តសង្ខាតេ អារម្មណេ សន្តិដ្ឋតិ បតិដ្ឋាតិ។ **សន្និសីទតី**តិ តត្ថេវ បវត្តិវសេន សម្មា និសីទតិ។ **ឯកោទិ ហោតី**តិ ឯកគ្គំ ហោតិ។ **សមាធិយតី**តិ សម្មា អាធិយតិ សុដ្ឋុ ឋិតំ ហោតីតិ។

អយំ សុត្តន្តវណ្ណនា។

១. សុត្តន្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

២. តស្ស សុត្តន្តស្ស និទ្ទេសកថាយ **តត្ថ ជាតេ ធម្មេ**តិ តស្មិំ សមាធិស្មិំ ជាតេ ចិត្តចេតសិកេ ធម្មេ។ **អនិច្ចតោ អនុបស្សនដ្ឋេនា**តិអាទិនា វិបស្សនាយ ភេទំ ទស្សេតិ។ **សម្មាទិដ្ឋិ មគ្គោ**តិ សម្មាទិដ្ឋិសង្ខាតោ មគ្គោ។ អដ្ឋសុ មគ្គង្គេសុ ឯកេកោបិ ហិ មគ្គោតិ វុច្ចតិ។**អាសេវតី**តិ សោតាបត្តិមគ្គវសេន។ **ភាវេតី**តិ សកទាគាមិមគ្គុប្បាទនេន។ **ពហុលីករោតី**តិ អនាគាមិអរហត្តមគ្គុប្បាទនេន។ ឥមេសំ តិណ្ណំ អវត្ថាភេទេបិ សតិ អាវជ្ជនាទីនំ សាធារណត្តា សទិសមេវ វិស្សជ្ជនំ កតំ។

៣. អាលោកសញ្ញាបដិនិស្សគ្គានុបស្សនានំ អន្តរាបេយ្យាលេ អវិក្ខេបាទីនិ ច ឈាន សមាបត្តិកសិណានុស្សតិអសុភា ច ទីឃំ អស្សាសាទីនិ ច អានន្តរិកសមាធិញាណនិទ្ទេសេ (បដិ. ម. ១.៨០-៨១) និទ្ទិដ្ឋត្តា សង្ខិត្តានិ។ តត្ថ ច **អវិក្ខេបវសេនា**តិ បុព្ពភាគាវិក្ខេបវសេន គហេតព្ពំ។ **អនិច្ចានុបស្សី អស្សាសវសេនា**តិអាទិកេ សុទ្ធវិបស្សនាវសេន វុត្តចតុក្កេ បន តរុណវិបស្សនាកាលេ វិបស្សនាសម្បយុត្តសមាធិបុព្ពង្គមា ពលវវិបស្សនា វេទិតព្ពា។

៤. វិបស្សនាបុព្ពង្គមវារេ បឋមំ **អនិច្ចតោ**តិអាទិនា អារម្មណំ អនិយមេត្វា វិបស្សនា វុត្តា, បច្ឆា **រូបំ អនិច្ចតោ**តិអាទិនា អារម្មណំ និយមេត្វា វុត្តា។ **តត្ថ ជាតាន**ន្តិ តស្សា វិបស្សនាយ ជាតានំ ចិត្តចេតសិកានំ ធម្មានំ។ **វោសគ្គារម្មណតា**តិ ឯត្ថ វោសគ្គោ និព្ពានំ។ និព្ពានញ្ហិ សង្ខតវោសគ្គតោ បរិច្ចាគតោ "វោសគ្គោ"តិ វុត្តោ។ វិបស្សនា ច តំសម្បយុត្តធម្មា ច និព្ពាននិន្នតាយ អជ្ឈាសយវសេន និព្ពានេ បតិដ្ឋិតត្តា និព្ពានបតិដ្ឋា និព្ពានារម្មណា។ បតិដ្ឋាបិ ហិ អាលម្ពីយតីតិ អារម្មណំ នាម ហោតិ, និព្ពានេ បតិដ្ឋដ្ឋេនេវ និព្ពានារម្មណា។ អញ្ញត្ថ បាឡិយម្បិ ហិ បតិដ្ឋា "អារម្មណ"ន្តិ វុច្ចន្តិ។ យថាហ – "សេយ្យថាបិ, អាវុសោ, នឡាគារំ វា តិណាគារំ វា សុក្ខំ កោឡាបំ តេរោវស្សិកំ បុរត្ថិមាយ ចេបិ ទិសាយ បុរិសោ អាទិត្តាយ តិណុក្កាយ ឧបសង្កមេយ្យ, លភេថ អគ្គិ ឱតារំ, លភេថ អគ្គិ អារម្មណ"ន្តិអាទិ (សំ. និ. ៤.២៤៣)។ តស្មា តត្ថ ជាតានំ ធម្មានំ វោសគ្គារម្មណតាយ និព្ពានបតិដ្ឋាភាវេន ហេតុភូតេន ឧប្បាទិតោ យោ ចិត្តស្ស ឯកគ្គតាសង្ខាតោ ឧបចារប្បនាភេទោ អវិក្ខេបោ, សោ សមាធីតិ វិបស្សនាតោ បច្ឆា ឧប្បាទិតោ និព្ពេធភាគិយោ សមាធិ និទ្ទិដ្ឋោ ហោតិ។ តស្មាយេវ ហិ **ឥតិ បឋមំ វិបស្សនា, បច្ឆា សមថោ**តិ វុត្តំ។

៥. យុគនទ្ធនិទ្ទេសេ យស្មា ហេដ្ឋា សុត្តន្តវណ្ណនាយំ វុត្តោ យុគនទ្ធក្កមោ បុរិមទ្វយនិទ្ទេសនយេនេវ បាកដោ, មគ្គក្ខណេ យុគនទ្ធក្កមោ បន ន បាកដោ, តស្មា បុព្ពភាគេ អនេកន្តិកំ យុគនទ្ធភាវនំ អវត្វា មគ្គក្ខណេ ឯកន្តេន លព្ភមានយុគនទ្ធភាវនមេវ ទស្សេន្តោ **សោឡសហិ អាការេហី**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អារម្មណដ្ឋេនា**តិអាទីសុ សត្តរសសុ អាការេសុ អន្តេ ឧទ្ទិដ្ឋំ យុគនទ្ធំ មូលបទេន ឯកដ្ឋត្តា តំ វិប្បហាយ

សេសានំ វសេន “សោឡសហី”តិ វុត្តំ។ **អារម្មណដ្ឋេនា**តិ អាលម្ពនដ្ឋេន, អារម្មណវសេនាតិ អត្ថោ។ ឯវំ សេសេសុបិ។ **គោចរដ្ឋេនា**តិ អារម្មណដ្ឋេបិ សតិ និស្សយិតព្ពដ្ឋានដ្ឋេន។ **បហានដ្ឋេនា**តិ បជហនដ្ឋេន។ **បរិច្ចាគដ្ឋេនា**តិ បហានេបិ សតិ បុន អនាទិយនេន បរិច្ចាគដ្ឋេន។ **វុដ្ឋានដ្ឋេនា**តិ ឧគ្គមនដ្ឋេន។ **វិវដ្ដនដ្ឋេនា**តិ ឧគ្គមនេបិ សតិ អបុនរាវដ្ដនេន និវត្តនដ្ឋេន។ **សន្តដ្ឋេនា**តិ និព្ពុតដ្ឋេន។ **បណីតដ្ឋេនា**តិ និព្ពុតដ្ឋេបិ សតិ ឧត្តមដ្ឋេន, អតប្បកដ្ឋេន វា។ **វិមុត្តដ្ឋេនា**តិ ពន្ធនាបគតដ្ឋេន។ **អនាសវដ្ឋេនា**តិ ពន្ធនមោក្ខេបិ សតិ អារម្មណំ កត្វា បវត្តមានាសវវិរហិតដ្ឋេន។ **តរណដ្ឋេនា**តិ អនោសីទិត្វា បិលវនដ្ឋេន, អតិក្កមនដ្ឋេន វា។ **អនិមិត្តដ្ឋេនា**តិ សង្ខារនិមិត្តវិរហិតដ្ឋេន។ **អប្បណិហិតដ្ឋេនា**តិ បណិធិវិរហិតដ្ឋេន។ **សុញ្ញតដ្ឋេនា**តិ អភិនិវេសវិរហិតដ្ឋេន។ **ឯករសដ្ឋេនា**តិ ឯកកិច្ចដ្ឋេន។ **អនតិវត្តនដ្ឋេនា**តិ អញ្ញមញ្ញំ អនតិក្កមនដ្ឋេន។ **យុគនទ្ធដ្ឋេនា**តិ យុគលកដ្ឋេន។

ឧទ្ធច្ចំ បជហតោ, អវិជ្ជំ បជហតោតិ យោគិនោ តស្ស តស្ស បដិបក្ខប្បហានវសេន វុត្តំ។ និរោធោ ចេត្ថ និព្ពានមេវ។ **អញ្ញមញ្ញំ នាតិវត្តន្តី**តិ សមថោ ចេ វិបស្សនំ អតិវត្តេយ្យ, លីនបក្ខិកត្តា សមថស្ស ចិត្តំ កោសជ្ជាយ សំវត្តេយ្យ។ វិបស្សនា ចេ សមថំ អតិវត្តេយ្យ, ឧទ្ធច្ចបក្ខិកត្តា វិបស្សនាយ ចិត្តំ ឧទ្ធច្ចាយ សំវត្តេយ្យ។ តស្មា សមថោ ច វិបស្សនំ អនតិវត្តមានោ កោសជ្ជបាតំ ន ករោតិ, វិបស្សនា សមថំ អនតិវត្តមានា ឧទ្ធច្ចបាតំ ន ករោតិ។ សមថោ សមំ បវត្តមានោ វិបស្សនំ ឧទ្ធច្ចបាតតោ រក្ខតិ, វិបស្សនា សមំ បវត្តមានា សមថំ កោសជ្ជបាតតោ រក្ខតិ។ ឯវមិមេ ឧភោ អញ្ញមញ្ញំ អនតិវត្តនកិច្ចេន ឯកកិច្ចា, សមា ហុត្វា បវត្តមានេន អញ្ញមញ្ញំ អនតិវត្តមានា អត្ថសិទ្ធិករា ហោន្តិ។ តេសំ មគ្គក្ខណេ យុគនទ្ធត្តំ វុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនាក្ខណេ យុគនទ្ធត្តាយេវ ហោតិ។ បហានបរិច្ចាគវុដ្ឋានវិវដ្ដនករណានំ មគ្គកិច្ចវសេន វុត្តត្តា សកលស្ស មគ្គកិច្ចស្ស ទស្សនត្ថំ ឧទ្ធច្ចសហគតកិលេសា ច ខន្ធា ច អវិជ្ជាសហគតកិលេសា ច ខន្ធា ច និទ្ទិដ្ឋា។ សេសានំ ន តថា វុត្តត្តា បដិបក្ខធម្មមត្តទស្សនវសេន ឧទ្ធច្ចាវិជ្ជា ឯវ និទ្ទិដ្ឋា។ **វិវដ្ដតោ**តិ និវត្តន្តស្ស។

សមាធិ កាមាសវា វិមុត្តោ ហោតីតិ សមាធិស្ស កាមច្ឆន្ទបដិបក្ខត្តា វុត្តំ។ **រាគវិរាគា**តិ រាគស្ស វិរាគោ សមតិក្កមោ ឯតិស្សា អត្ថីតិ រាគវិរាគា, “រាគវិរាគតោ”តិ និស្សក្កវចនំ វា។ តថា **អវិជ្ជាវិរាគា។ ចេតោវិមុត្តី**តិ មគ្គសម្បយុត្តោ សមាធិ។ **បញ្ញាវិមុត្តី**តិ មគ្គសម្បយុត្តា បញ្ញា។ **តរតោ**តិ តរន្តស្ស។ **សព្ពបណិធីហី**តិ រាគទោសមោហបណិធីហិ, សព្ពបត្ថនាហិ វា។ ឯវំ ចុទ្ទស អាការេ វិស្សជ្ជិត្វា ឯករសដ្ឋញ្ច អនតិវត្តនដ្ឋញ្ច អវិភជិត្វាវ **ឥមេហិ សោឡសហិ អាការេហី**តិ អាហ។ កស្មា? តេសំ ចុទ្ទសន្នំ អាការានំ ឯកេកស្ស អវសានេ “ឯករសា ហោន្តិ, យុគនទ្ធា ហោន្តិ, អញ្ញមញ្ញំ នាតិវត្តន្តី”តិ និទ្ទិដ្ឋត្តា តេ ទ្វេបិ អាការា និទ្ទិដ្ឋាវ ហោន្តិ។ តស្មា “សោឡសហី”តិ អាហ។ យុគនទ្ធដ្ឋោ បន ឧទ្ទេសេបិ ន ភណិតោយេវាតិ។

២. ធម្មុទ្ធច្ចវារនិទ្ទេសវណ្ណនា

៦. ធម្មុទ្ធច្ចវារេ **អនិច្ចតោ មនសិករោតោ ឱភាសោ ឧប្បជ្ជតី**តិ ឧទយព្ពយានុបស្សនាយ ឋិតស្ស តីហិ អនុបស្សនាហិ បុនប្បុនំ សង្ខារេ វិបស្សន្តស្ស វិបស្សន្តស្ស វិបស្សនាញាណេសុ បរិបាកគតេសុ តទង្គវសេន កិលេសប្បហានេន បរិសុទ្ធចិត្តស្ស អនិច្ចតោ វា ទុក្ខតោ វា អនត្តតោ វា មនសិការក្ខណេ វិបស្សនាញាណានុភាវេន បកតិយាវ ឱភាសោ ឧប្បជ្ជតីតិ បឋមំ តាវ អនិច្ចតោ មនសិករោតោ ឱភាសោ កថិតោ។ អកុសលោ វិបស្សកោ តស្មិំ ឱភាសេ ឧប្បន្នេ “ន ច វត មេ ឥតោ បុព្ពេ ឯវរូបោ ឱភាសោ ឧប្បន្នបុព្ពោ, អទ្ធា មគ្គំ បត្តោម្ហិ, ផលំ បត្តោម្ហី”តិ អមគ្គំយេវ “មគ្គោ”តិ, អផលមេវ “ផល”ន្តិ គណ្ហាតិ។ តស្ស អមគ្គំ “មគ្គោ”តិ, អផលំ “ផល”ន្តិ គណ្ហតោ វិបស្សនាវីថិ ឧក្កន្តា ហោតិ។ សោ អត្តនោ វិបស្សនាវីថឹ វិស្សជ្ជេត្វា វិក្ខេបមាបន្នោ វា ឱភាសមេវ តណ្ហាទិដ្ឋិមញ្ញនាហិ មញ្ញមានោ វា និសីទតិ។ សោ ខោ បនាយំ ឱភាសោ កស្សចិ ភិក្ខុនោ បល្លង្កដ្ឋានមត្តមេវ ឱភាសេន្តោ ឧប្បជ្ជតិ, កស្សចិ អន្តោគព្ភំ, កស្សចិ ពហិគព្ភម្បិ, កស្សចិ សកលវិហារំ, គាវុតំ អឌ្ឍយោជនំ យោជនំ ទ្វិយោជនំ...បេ.... កស្សចិ បថវិតលតោ យាវ អកនិដ្ឋព្រហ្មលោកា ឯកាលោកំ កុរុមានោ។ ភគវតោ បន ទសសហស្សិលោកធាតុំ ឱភាសេន្តោ ឧទបាទិ។ អយញ្ហិ ឱភាសោ ចតុរង្គសមន្នាគតេបិ អន្ធការេ តំ តំ ឋានំ ឱភាសេន្តោ ឧប្បជ្ជតិ។

ឱភាសោ ធម្មោតិ ឱភាសំ អាវជ្ជតីតិ អយំ ឱភាសោ មគ្គធម្មោ ផលធម្មោតិ វា តំ តំ ឱភាសំ មនសិករោតិ។ **តតោ វិក្ខេបោ ឧទ្ធច្ច**ន្តិ តតោ ឱភាសតោ ធម្មោតិ អាវជ្ជនករណតោ វា យោ ឧប្បជ្ជតិ វិក្ខេបោ, សោ ឧទ្ធច្ចំ នាមាតិ អត្ថោ។ **តេន ឧទ្ធច្ចេន វិគ្គហិតមានសោ**តិ តេន ឯវំ ឧប្បជ្ជមានេន ឧទ្ធច្ចេន វិរោធិតចិត្តោ, តេន វា ឧទ្ធច្ចេន ការណភូតេន តម្មូលកកិលេសុប្បត្តិយា វិរោធិតចិត្តោ វិបស្សកោ វិបស្សនាវីថឹ ឱក្កមិត្វា វិក្ខេបំ វា តម្មូលកកិលេសេសុ វា ឋិតត្តា អនិច្ចតោ ទុក្ខតោ អនត្តតោ ឧបដ្ឋានានិ យថាភូតំ នប្បជានាតិ។ “តេន វុច្ចតិ ធម្មុទ្ធច្ចវិគ្គហិតមានសោ”តិ ឯវំ ឥតិ-សទ្ទោ យោជេតព្ពោ។ **ហោតិ សោ សមយោ**តិ ឯវំ

អស្សាទវសេន ឧបក្កិលិដ្ឋចិត្តស្សាបិ យោគិនោ សចេ ឧបបរិក្ខា ឧប្បជ្ជតិ, សោ ឯវំ បជានាតិ – “វិបស្សនា នាម សង្ខារារម្មណា, មគ្គផលានិ និព្ពានារម្មណានិ, ឥមានិ ច ចិត្តានិ សង្ខារារម្មណានិ, តស្មា នាយមោភាសោ មគ្គោ, ឧទយព្ពយានុបស្សនាយេវ និព្ពានស្ស លោកិកោ មគ្គោ”តិ មគ្គាមគ្គំ វវត្ថបេត្វា តំ វិក្ខេបំ បរិវជ្ជយិត្វា ឧទយព្ពយានុបស្សនាយ ឋត្វា សាធុកំ សង្ខារេ អនិច្ចតោ ទុក្ខតោ អនត្តតោ វិបស្សតិ។ ឯវំ ឧបបរិក្ខន្តស្ស សោ សមយោ ហោតិ។ ឯវំ អបស្សន្តោ បន “មគ្គផលប្បត្តោម្ហី”តិ អធិមានិកោ ហោតិ។

យំ តំ ចិត្តន្តិ យំ តំ វិបស្សនាចិត្តំ។ **អជ្ឈត្តមេវាតិ** អនិច្ចានុបស្សនាយ អារម្មណេ គោចរជ្ឈត្តេយេវ។ **ញាណំ ឧប្បជ្ជតីតិ** តស្សេវ យោគាវចរស្ស រូបារូបធម្មេ តុលយន្តស្ស តីរយន្តស្ស វិស្សដ្ឋឥន្ទវជិរមិវ អវិហតវេគំ តិខិណំ សូរមតិវិសទំ វិបស្សនាញាណំ ឧប្បជ្ជតិ។ **បីតិ ឧប្បជ្ជតីតិ** តស្សេវ តស្មិំ សមយេ ខុទ្ទិកា បីតិ, ខណិកា បីតិ, ឱក្កន្តិកា បីតិ, ឧព្ពេគា បីតិ, ផរណា បីតីតិ អយំ បញ្ចវិធា វិបស្សនាសម្បយុត្តា បីតិ សកលសរីរំ បូរយមានា ឧប្បជ្ជតិ។ **បស្សទ្ធិ ឧប្បជ្ជតីតិ** តស្សេវ តស្មិំ សមយេ កាយចិត្តានំ នេវ ទរថោ, ន គារវតា, ន កក្ខឡតា , ន អកម្មញ្ញតា, ន គេលញ្ញតា, ន វង្កតា ហោតិ។ អថ ខោ បនស្ស កាយចិត្តានិ បស្សទ្ធានិ លហូនិ មុទូនិ កម្មញ្ញានិ បគុណានិ សុវិសទានិ ឧជុកានិយេវ ហោន្តិ។ សោ ឥមេហិ បស្សទ្ធាទីហិ អនុគ្គហិតកាយចិត្តោ តស្មិំ សមយេ អមានុសិំ នាម រតិំ អនុភវតិ។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ –

“សុញ្ញាគារំ បវិដ្ឋស្ស, សន្តចិត្តស្ស ភិក្ខុនោ;
អមានុសី រតី ហោតិ, សម្មា ធម្មំ វិបស្សតោ។

“យតោ យតោ សម្មសតិ, ខន្ធានំ ឧទយព្ពយំ;
លភតី បីតិបាមោជ្ជំ, អមតំ តំ វិជានត”ន្តិ។ (ធ. ប. ៣៧៣-៤) –

ឯវមស្ស ឥមំ អមានុសិំ រតិំ សាធយមានា លហុតាទីហិ សហិតា វិបស្សនាសម្បយុត្តា កាយចិត្តបស្សទ្ធិ ឧប្បជ្ជតិ។ **សុខំ ឧប្បជ្ជតីតិ** តស្សេវ តស្មិំ សមយេ សកលសរីរំ អភិសន្ទយមានំ វិបស្សនាសម្បយុត្តំ សុខំ ឧប្បជ្ជតិ។ **អធិមោក្ខោ ឧប្បជ្ជតីតិ** តស្សេវ តស្មិំ សមយេ ចិត្តចេតសិកានំ អតិសយបសាទភូតា វិបស្សនាសម្បយុត្តា សទ្ធា ឧប្បជ្ជតិ។ **បគ្គហោ ឧប្បជ្ជតីតិ** តស្សេវ តស្មិំ សមយេ អសិថិលមនច្ចារទ្ធំ សុបគ្គហិតំ វិបស្សនាសម្បយុត្តំ វីរិយំ ឧប្បជ្ជតិ។ **ឧបដ្ឋានំ ឧប្បជ្ជតីតិ** តស្សេវ តស្មិំ សមយេ សូបដ្ឋិតា សុប្បតិដ្ឋិតា និខាតា អចលា បព្ពតរាជសទិសា វិបស្សនាសម្បយុត្តា សតិ ឧប្បជ្ជតិ។ សោ យំ យំ ឋានំ អាវជ្ជតិ សមន្នាហរតិ មនសិ ករោតិ បច្ចវេក្ខតិ, តំ តំ ឋានមស្ស ឱក្កន្តិត្វា បក្ខន្ទិត្វា ទិព្ពចក្ខុនោ បរលោកោ វិយ សតិយា ឧបដ្ឋាតិ (វិសុទ្ធិ. ២.៧៣៤)។

ឧបេក្ខាតិ វិបស្សនុបេក្ខា ចេវ អាវជ្ជនុបេក្ខា ច។ តស្មិញ្ហិ សមយេ សព្ពសង្ខារេសុ មជ្ឈត្តភូតា វិបស្សនុបេក្ខាបិ ពលវតី ឧប្បជ្ជតិ, មនោទ្វារេ អាវជ្ជនុបេក្ខាបិ។ សា ហិស្ស តំ តំ ឋានំ អាវជ្ជន្តស្ស វិស្សដ្ឋឥន្ទវជិរមិវ បត្តបុដេ បក្ខន្ទតត្តនារាចោ វិយ ច សូរា តិខិណា ហុត្វា វហតិ ។ ឯវញ្ហិ វិសុទ្ធិមគ្គេ (វិសុទ្ធិ. ២.៧៣៤) វុត្តំ។ **វិបស្សនុបេក្ខាតិ** ចេត្ថ “វិបស្សនាសម្បយុត្តា តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខា”តិ អាចរិយា វទន្តិ។ វិបស្សនាញាណេ ហិ គយ្ហមានេ “ញាណំ ឧប្បជ្ជតី”តិ វិបស្សនាញាណស្ស អាគតត្តា បុនរុត្តិទោសោ ហោតិ។ តតិយជ្ឈានវណ្ណនាយញ្ច “សង្ខារុបេក្ខាវិបស្សនុបេក្ខានម្បិ អត្ថតោ ឯកីភាវោ។ បញ្ញា ឯវ ហិ សា, កិច្ចវសេន ទ្វិធា ភិន្នា”តិ វុត្តំ។ តស្មា វិបស្សនាសម្បយុត្តាយ តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខាយ វុច្ចមានាយ បុនរុត្តិទោសោ ច ន ហោតិ, តតិយជ្ឈានវណ្ណនាយ ច សមេតិ។ យស្មា ច បញ្ចសុ ឥន្ទ្រិយេសុ “ញាណំ អធិមោក្ខោ បគ្គហោ ឧបដ្ឋាន”ន្តិ បញ្ញិន្ទ្រិយសទ្ធិន្ទ្រិយ វីរិយិន្ទ្រិយសតិន្ទ្រិយានិ និទ្ទិដ្ឋានិ, សមាធិន្ទ្រិយំ បន អនិទ្ទិដ្ឋំ ហោតិ, យុគនទ្ធវសេនាបិ ច សមាធិន្ទ្រិយំ និទ្ទិសិតព្ពមេវ ហោតិ, តស្មា សមប្បវត្តោ សមាធិ បុន សមាធានេ ព្យាបារប្បហានករណេន “ឧបេក្ខា”តិ វុត្តោតិ វេទិតព្ពំ។

និកន្តិ ឧប្បជ្ជតីតិ ឯវំ ឱភាសាទិបដិមណ្ឌិតាយ វិបស្សនាយ អាលយំ កុរុមានា សុខុមា សន្តាការា និកន្តិ ឧប្បជ្ជតិ, យា កិលេសោតិ បរិគ្គហេតុម្បិ ន សក្កា ហោតិ។ យថា ច ឱភាសេ, ឯវំ ឯតេសុបិ អញ្ញតរស្មិំ ឧប្បន្នេ យោគាវចរោ “ន ច វត មេ ឥតោ បុព្ពេ ឯវរូបំ ញាណំ ឧប្បន្នបុព្ពំ, ឯវរូបា បីតិ បស្សទ្ធិ សុខំ អធិមោក្ខោ បគ្គហោ ឧបដ្ឋានំ ឧបេក្ខា និកន្តិ ឧប្បន្នបុព្ពា, អទ្ធា មគ្គំ បត្តោម្ហិ, ផលំ បត្តោម្ហី”តិ អមគ្គមេវ “មគ្គោ”តិ, អផលមេវ “ផល”ន្តិ គណ្ហាតិ។ តស្ស អមគ្គំ “មគ្គោ”តិ, អផលញ្ច “ផល”ន្តិ គណ្ហតោ វិបស្សនាវីថិ ឧក្កន្តា ហោតិ។ សោ អត្តនោ មូលកម្មដ្ឋានំ វិស្សជ្ជេត្វា និកន្តិមេវ អស្សាទេន្តោ និសីទតិ។ ឯត្ថ ច ឱភាសាទយោ ឧបក្កិលេសវត្ថុតាយ ឧបក្កិលេសាតិ វុត្តា, ន អកុសលត្តា។ និកន្តិ បន ឧបក្កិលេសោ ចេវ ឧបក្កិលេសវត្ថុ ច។ វត្ថុវសេនេវ ចេតេ ទស, គាហវសេន បន សមតឹស ហោន្តិ។ កថំ? “មម ឱភាសោ ឧប្បន្នោ”តិ គណ្ហតោ ហិ ទិដ្ឋិគ្គាហោ ហោតិ, “មនាបោ វត ឱភាសោ ឧប្បន្នោ”តិ គណ្ហតោ មានគ្គាហោ, ឱភាសំ អស្សាទយតោ

តណ្ហាគ្គាហោ។ ឥតិ ឱភាសេ ទិដ្ឋិមានតណ្ហាវសេន តយោ គាហា។ តថា សេសេសុបីតិ ឯវំ គាហវសេន សមតឹស ឧបក្កិលេសា ហោន្តិ។ **ទុក្ខតោ មនសិករោតោ, អនត្តតោ មនសិករោតោ**តិ វារេសុបិ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឯកេកអនុបស្សនាវសេន ហេត្ថ ឯកេកស្ស វិបស្សនុបក្កិលេសុប្បត្តិ វេទិតព្ពា, ន ឯកស្សេវ។

តីសុ អនុបស្សនាសុ។ ឯវំ អភេទតោ វិបស្សនាវសេន ឧបក្កិលេសេ ទស្សេត្វា បុន ភេទវសេន ទស្សេន្តោ **រូបំ អនិច្ចតោ មនសិករោតោ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ជរាមរណំ អនិច្ចតោ ឧបដ្ឋាន**ន្តិ ជរាមរណស្ស អនិច្ចតោ ឧបដ្ឋានំ។

៧. យស្មា បុព្ពេ វុត្តានំ សមតឹសាយ ឧបក្កិលេសានំ វសេន អកុសលោ អព្យត្តោ យោគាវចរោ ឱភាសាទីសុ វិកម្បតិ, ឱភាសាទីសុ ឯកេកំ “ឯតំ មម, ឯសោហមស្មិ, ឯសោ មេ អត្តា”តិ សមនុបស្សតិ, តស្មា តមត្ថំ ទស្សេន្តោ **ឱភាសេ ចេវ ញាណេ ចា**តិអាទិគាថាទ្វយមាហ។ តត្ថ **វិកម្បតី**តិ ឱភាសាទិកេ អារម្មណេ នានាកិលេសវសេន វិវិធា កម្បតិ វេធតិ។ **យេហិ ចិត្តំ បវេធតី**តិ យេហិ បស្សទ្ធិសុខេហិ ចិត្តំ នានាកិលេសវសេន នានប្បការេន វេធតិ កម្បតិ។ តស្មា **បស្សទ្ធិយា សុខេ ចេវ** យោគាវចរោ វិកម្បតីតិ សម្ពន្ធោ វេទិតព្ពោ។ **ឧបេក្ខាវជ្ជនាយ ចេវា**តិ ឧបេក្ខាសង្ខាតាយ អាវជ្ជនាយ ចេវ វិកម្បតិ, អាវជ្ជនុបេក្ខាយ ចេវ វិកម្បតីតិ អត្ថោ។ វិសុទ្ធិមគ្គេ (វិសុទ្ធិ. ២.៧៣៦) បន “ឧបេក្ខាវជ្ជនាយញ្ចា”តិ វុត្តំ។ **ឧបេក្ខាយ ចា**តិ ហេដ្ឋា វុត្តប្បការាយ ឧបេក្ខាយ ច វិកម្បតិ, និកន្តិយា ច វិកម្បតីតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច ទ្វិន្នំ ឧបេក្ខានំ និទ្ទិដ្ឋត្តា ហេដ្ឋា “ឧបេក្ខា ឧប្បជ្ជតី”តិ វុត្តដ្ឋានេ ច ឧភយថា អត្ថោ វុត្តោ។ អនិច្ចានុបស្សនាទីសុ ច ឯកេកិស្សាយេវ អាវជ្ជនុបេក្ខាយ សព្ភាវតោ ឯកេកាយេវ អនុបស្សនា អនិច្ចំ អនិច្ចំ, ទុក្ខំ ទុក្ខំ, អនត្តា អនត្តាតិ បុនប្បុនំ ភាវិយតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ យស្មា បន កុសលោ បណ្ឌិតោ ព្យត្តោ ពុទ្ធិសម្បន្នោ យោគាវចរោ ឱភាសាទីសុ ឧប្បន្នេសុ “អយំ ខោ មេ ឱភាសោ ឧប្បន្នោ, សោ ខោ បនាយំ អនិច្ចោ សង្ខតោ បដិច្ចសមុប្បន្នោ ខយធម្មោ វយធម្មោ វិរាគធម្មោ និរោធធម្មោ”តិ ឥតិ វា តំ បញ្ញាយ បរិច្ឆិន្ទតិ ឧបបរិក្ខតិ។ អថ វា បនស្ស ឯវំ ហោតិ – សចេ ឱភាសោ អត្តា ភវេយ្យ, “អត្តា”តិ គហេតុំ វដ្ដេយ្យ។ អនត្តាវ បនាយំ “អត្តា”តិ គហិតោ។ តស្មាយំ អវសវត្តនដ្ឋេន អនត្តាតិ បស្សន្តោ ទិដ្ឋឹ ឧគ្ឃាដេតិ។ សចេ ឱភាសោ និច្ចោ ភវេយ្យ, “និច្ចោ”តិ គហេតុំ វដ្ដេយ្យ។ អនិច្ចោវ បនាយំ “និច្ចោ”តិ គហិតោ។ តស្មាយំ ហុត្វា អភាវដ្ឋេន អនិច្ចោតិ បស្សន្តោ មានំ សមុគ្ឃាដេតិ។ សចេ ឱភាសោ សុខោ ភវេយ្យ, “សុខោ”តិ គហេតុំ វដ្ដេយ្យ។ ទុក្ខោវ បនាយំ “សុខោ”តិ គហិតោ។ តស្មាយំ ឧប្បាទវយបដិបីឡនដ្ឋេន ទុក្ខោតិ បស្សន្តោ និកន្តិំ បរិយាទិយតិ។ យថា ច ឱភាសេ, ឯវំ សេសេសុបិ។

ឯវំ ឧបបរិក្ខិត្វា ឱភាសំ “នេតំ មម, នេសោហមស្មិ, ន មេសោ អត្តា”តិ សមនុបស្សតិ។ ញាណំ…បេ… និកន្តិំ “នេតំ មម, នេសោហមស្មិ, ន មេសោ អត្តា”តិ សមនុបស្សតិ។ ឯវំ សមនុបស្សន្តោ ឱភាសាទីសុ ន កម្បតិ ន វេធតិ។ តស្មា តមត្ថំ ទស្សេន្តោ **ឥមានិ ទស ឋានានី**តិ គាថមាហ។ តត្ថ **ទស ឋានានី**តិ ឱភាសាទីនិ។ **បញ្ញា យស្ស បរិច្ចិតា**តិ យស្ស ឧបក្កិលេសវិមុត្តាយ បញ្ញាយ បរិចិតានិ បុនប្បុនំ ផុដ្ឋានិ បរិភាវិតានិ។ **ធម្មុទ្ធច្ចកុសលោ ហោតី**តិ សោ បញ្ញាយ បរិចិតទសដ្ឋានោ យោគាវចរោ បុព្ពេ វុត្តប្បការស្ស ធម្មុទ្ធច្ចស្ស យថាសភាវបដិវេធេន ឆេកោ ហោតិ។ **ន ច សម្មោហ គច្ឆតី**តិ ធម្មុទ្ធច្ចកុសលត្តាយេវ តណ្ហាមានទិដ្ឋុគ្ឃាដវសេន សម្មោហញ្ច ន គច្ឆតិ។

ឥទានិ បុព្ពេ វុត្តមេវ វិធិំ អបរេន បរិយាយេន វិភាវេត្វា ទស្សេន្តោ **វិក្ខិបតិ ចេវ កិលិស្សតិ ចា**តិអាទិគាថមាហ។ តត្ថ មន្ទបញ្ញោ យោគាវចរោ ឱភាសាទីសុ វិក្ខេបញ្ច អវសេសកិលេសុប្បត្តិញ្ច បាបុណាតិ។ មជ្ឈិមបញ្ញោ វិក្ខេបមេវ បាបុណាតិ, នាវសេសកិលេសុប្បត្តិំ, សោ អធិមានិកោ ហោតិ។ តិក្ខបញ្ញោ វិក្ខេបំ បាបុណិត្វាបិ តំ អធិមានំ បហាយ វិបស្សនំ អារភតិ។ អតិតិក្ខបញ្ញោ ន វិក្ខេបំ បាបុណាតិ, ន ចាវសេសកិលេសុប្បត្តិំ។ **វិក្ខិប្បតិ ចេវា**តិ តេសុ មន្ទបញ្ញោ ធម្មុទ្ធច្ចសង្ខាតំ វិក្ខេបញ្ចេវ បាបុណីយតិ។ **កិលិស្សតិ ចា**តិ តណ្ហាមានទិដ្ឋិកិលេសេហិ កិលេសីយតិ ច, ឧបតាបីយតិ វិពាធីយតីតិ អត្ថោ។ **ចវតិ ចិត្តភាវនា**តិ តស្ស មន្ទបញ្ញស្ស វិបស្សនាចិត្តភាវនា កិលេសេសុយេវ ឋានតោ បដិបក្ខាវិហតត្តា ចវតិ, បរិបតតីតិ អត្ថោ។ **វិក្ខិបតិ ន កិលិស្សតី**តិ មជ្ឈិមបញ្ញោ វិក្ខេបេន វិក្ខិបតិ, កិលេសេហិ ន កិលិស្សតិ។ **ភាវនា បរិហាយតី**តិ តស្ស មជ្ឈិមបញ្ញស្ស អធិមានិកត្តា វិបស្សនារម្ភាភាវេន វិបស្សនា បរិហាយតិ, នប្បវត្តតីតិ អត្ថោ។ **វិក្ខិបតិ ន កិលិស្សតី**តិ តិក្ខបញ្ញោបិ វិក្ខេបេន វិក្ខិបតិ, កិលេសេហិ ន កិលិស្សតិ។ **ភាវនា ន បរិហាយតី**តិ តស្ស តិក្ខបញ្ញស្ស សន្តេបិ វិក្ខេបេ តំ អធិមានវិក្ខេបំ បហាយ វិបស្សនារម្ភសព្ភាវេន វិបស្សនាភាវនា ន បរិហាយតិ, បវត្តតីតិ អត្ថោ។ **ន ច វិក្ខិបតេ ចិត្តំ ន កិលិស្សតី**តិ អតិតិក្ខបញ្ញស្ស ចិត្តំ ន វិក្ខេបេន វិក្ខិបតិ, ន ច កិលេសេហិ កិលិស្សតិ។ **ន ចវតិ ចិត្តភាវនា**តិ តស្ស វិបស្សនាចិត្តភាវនា ន ចវតិ, វិក្ខេបកិលេសាភាវេន យថាឋានេ តិដ្ឋតីតិ អត្ថោ។

ឥមេហិ ចតូហិ ឋានេហីតិអាទីសុ ឥទានិ វុត្តេហិ ឥមេហិ ចតូហិ ឋានេហិ ហេតុភូតេហិ, ករណភូតេហិ វា ឱភាសាទិកេ ទស ឋានេ ចិត្តស្ស សង្ខេបេន ច វិក្ខេបេន ច វិគ្គហិតំ មានសំ វិក្ខេបកិលេសុប្បត្តិវិរហិតោ ចតុត្ថោ កុសលោ មហាបញ្ញោ យោគាវចរោ មន្ទបញ្ញាទីនំ តិណ្ណំ យោគាវចរានំ មានសំ ឯវញ្ច ឯវញ្ច ហោតីតិ នានប្បការតោ ជានាតីតិ សម្ពន្ធតោ អត្ថវណ្ណនា វេទិតព្ពា។ **សង្ខេបោ**តិ ចេត្ថ វិក្ខេបស្ស ចេវ កិលេសានញ្ច ឧប្បត្តិវសេន ចិត្តស្ស លីនភាវោ វេទិតព្ពោ។ **វិក្ខេបោ**តិ “វិក្ខិបតិ ន កិលិស្សតី”តិ ទ្វីសុ ឋានេសុ វុត្តវិក្ខេបវសេន ចិត្តស្ស ឧទ្ធតភាវោ វេទិតព្ពោតិ។

យុគនទ្ធកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សច្ចកថា

សច្ចកថាវណ្ណនា

៨. ឥទានិ យុគនទ្ធគុណស្ស អរិយមគ្គស្ស វសេន សច្ចដ្ឋំ សច្ចបដិវេធវិសេសំ សច្ចលក្ខណាទិវិធានញ្ច ទស្សេន្តេន កថិតាយ សុត្តន្តបុព្ពង្គមាយ សច្ចកថាយ អបុព្ពត្ថានុវណ្ណនា។ តត្ថ សុត្តន្តេ តាវ **តថានី**តិ យថាសភាវវសេន តច្ឆានិ។ យថាសភាវភូតានេវ ហិ ធម្មជាតានិ សច្ចដ្ឋេន សច្ចានិ។ សច្ចដ្ឋោ បឋមញាណនិទ្ទេសវណ្ណនាយំ វុត្តោ។ **អវិតថានី**តិ វុត្តសភាវេ វិបរិយាយវិរហិតានិ។ ន ហិ សច្ចានិ អសច្ចានិ នាម ហោន្តិ។ **អនញ្ញថានី**តិ អញ្ញសភាវវិរហិតានិ។ ន ហិ អសច្ចានិ សច្ចានិ នាម ហោន្តិ។ **ឥទំ ទុក្ខន្តិ, ភិក្ខវេ, តថមេត**ន្តិ ភិក្ខវេ, ឥទំ ទុក្ខន្តិ យំ វុច្ចតិ, ឯតំ យថាសភាវត្តា តថំ។ ទុក្ខមេវ ហិ ទុក្ខំ។ វុត្តសភាវេ វិបរិយាយាភាវតោ **អវិតថំ**។ ន ហិ ទុក្ខំ អទុក្ខំ នាម ហោតិ។ អញ្ញសភាវវិរហិតត្តា **អនញ្ញថំ**។ ន ហិ ទុក្ខំ សមុទយាទិសភាវំ ហោតិ។ សមុទយាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

១. បឋមសុត្តន្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

តថដ្ឋេនាតិ យថាសភាវដ្ឋេន។ **បីឡនដ្ឋា**ទយោ ញាណកថាយំ វុត្តត្ថាយេវ។

៩. **ឯកប្បដិវេធានី**តិ ឯកេន មគ្គញាណេន បដិវេធោ, ឯកតោ វា បដិវេធោ ឯតេសន្តិ ឯកប្បដិវេធានិ។ **អនត្តដ្ឋេនា**តិ ចតុន្នម្បិ សច្ចានំ អត្តវិរហិតត្តា អនត្តដ្ឋេន។ វុត្តញ្ហេតំ វិសុទ្ធិមគ្គេ (វិសុទ្ធិ. ២.៥៦៧) – បរមត្ថតោ ហិ សព្ពានេវ សច្ចានិ វេទកការកនិព្ពុតគមកាភាវតោ សុញ្ញានីតិ វេទិតព្ពានិ។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

> “ទុក្ខមេវ ហិ, ន កោចិ ទុក្ខិតោ, ការកោ ន, កិរិយាវ វិជ្ជតិ;
> អត្ថិ និព្ពុតិ, ន និព្ពុតោ បុមា, មគ្គមត្ថិ, គមកោ ន វិជ្ជតី”តិ។ (វិសុទ្ធិ. ២.៥៦៧);

អថ វា –

> “ធុវសុភសុខត្តសុញ្ញំ, បុរិមទ្វយមត្តសុញ្ញមមតបទំ;
> ធុវសុខអត្តវិរហិតោ, មគ្គោ ឥតិ សុញ្ញតា តេស្វ”តិ។ (វិសុទ្ធិ. ២.៥៦៧);

សច្ចដ្ឋេនាតិ អវិសំវាទកដ្ឋេន។ **បដិវេធដ្ឋេនា**តិ មគ្គក្ខណេ បដិវិជ្ឈិតព្ពដ្ឋេន។ **ឯកសង្គហិតានី**តិ តថដ្ឋាទិនា ឯកេកេនេវ អត្ថេន សង្គហិតានិ, ឯកគណនំ គតានីតិ អត្ថោ។ **យំ ឯកសង្គហិតំ, តំ ឯកត្ត**ន្តិ យស្មា ឯកេន សង្គហិតំ, តស្មា ឯកត្តន្តិ អត្ថោ។ សច្ចានំ ពហុត្តេបិ ឯកត្តមបេក្ខិត្វា ឯកវចនំ កតំ។ **ឯកត្តំ ឯកេន ញាណេន បដិវិជ្ឈតី**តិ បុព្ពភាគេ ចតុន្នំ សច្ចានំ នានត្តេកត្តំ សុតវសេន វវត្ថបេត្វា ឋិតោ មគ្គក្ខណេ ឯកេន មគ្គញាណេន តថដ្ឋាទិតំតំឯកត្តំ បដិវិជ្ឈតិ។ កថំ? និរោធសច្ចស្ស តថដ្ឋាទិកេ ឯកត្តេ បដិវិទ្ធេ សេសសច្ចានម្បិ តថដ្ឋាទិកំ ឯកត្តំ បដិវិទ្ធមេវ ហោតិ។ យថា បុព្ពភាគេ បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ នានត្តេកត្តំ សុតវសេន វវត្ថបេត្វា ឋិតស្ស មគ្គវុដ្ឋានកាលេ អនិច្ចតោ វា ទុក្ខតោ វា អនត្តតោ វា វុដ្ឋហន្តស្ស ឯកស្មិម្បិ ខន្ធេ អនិច្ចាទិតោ ទិដ្ឋេ សេសខន្ធាបិ អនិច្ចាទិតោ ទិដ្ឋាវ ហោន្តិ, ឯវមិទន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ទុក្ខស្ស ទុក្ខដ្ឋោ តថដ្ឋោ**តិ ទុក្ខសច្ចស្ស បីឡនដ្ឋាទិកោ ចតុព្ពិធោ អត្ថោ សភាវដ្ឋេន តថដ្ឋោ។ សេសសច្ចេសុបិ ឯសេវ នយោ។ សោយេវ ចតុព្ពិធោ អត្ថោ អត្តាភាវតោ **អនត្តដ្ឋោ**។ វុត្តសភាវេ អវិសំវាទកតោ **សច្ចដ្ឋោ**។ មគ្គក្ខណេ បដិវិជ្ឈិតព្ពតោ **បដិវេធដ្ឋោ** វុត្តោតិ វេទិតព្ពំ។

១០. យំ អនិច្ចន្តិអាទិ សាមញ្ញលក្ខណបុព្ពង្គមំ កត្វា ទស្សិតំ។ តត្ថ **យំ អនិច្ចំ, តំ ទុក្ខំ។ យំ ទុក្ខំ, តំ អនិច្ច**ន្តិ ទុក្ខសមុទយមគ្គា គហិតា។ តានិ ហិ តីណិ សច្ចានិ អនិច្ចានិ ចេវ អនិច្ចត្តា ទុក្ខានិ ច។ **យំ អនិច្ចញ្ច ទុក្ខញ្ច, តំ អនត្តា**តិ តានិយេវ តីណិ គហិតានិ។ **យំ អនិច្ចញ្ច ទុក្ខញ្ច អនត្តា ចា**តិ តេហិ តីហិ សហ និរោធសច្ចញ្ច សង្គហិតំ។ ចត្តារិបិ ហិ អនត្តាយេវ។ **តំ តថ**ន្តិ តំ សច្ចចតុក្កំ សភាវភូតំ។ **តំ សច្ច**ន្តិ តទេវ សច្ចចតុក្កំ យថាសភាវេ អវិសំវាទកំ។ **នវហាការេហី**តិអាទីសុ “សព្ពំ, ភិក្ខវេ, អភិញ្ញេយ្យ”ន្តិ (បដិ. ម. ១.៣; សំ. និ. ៤.៤៦) វចនតោ អភិញ្ញដ្ឋេន, ទុក្ខស្ស បរិញ្ញដ្ឋេ, សមុទយស្ស បហានដ្ឋេ, មគ្គស្ស ភាវនដ្ឋេ, និរោធស្ស សច្ឆិកិរិយដ្ឋេ អាវេនិកេបិ តថ ចតូសុបិ សច្ចេសុ ញាតបរិញ្ញាសព្ភាវតោ បរិញ្ញដ្ឋេន, ចតុសច្ចទស្សនេន បហានសព្ភាវតោ បហានដ្ឋេន, ចតុសច្ចភាវនាសព្ភាវតោ ភាវនដ្ឋេន, ចតុន្នំ សច្ចានំ សច្ឆិកិរិយសព្ភាវតោ សច្ឆិកិរិយដ្ឋេនាតិ និទ្ទិដ្ឋន្តិ វេទិតព្ពំ។ **នវហាការេហិ តថដ្ឋេនា**តិអាទីសុ បឋមំ វុត្តនយេនេវ យោជនា កាតព្ពា។

១១. ទ្វាទសហិ អាការេហីតិអាទីសុ តថដ្ឋាទយោ ញាណកថាយំ វុត្តត្ថា។ ឯតេសំ និទ្ទេសេបិ វុត្តនយេនេវ យោជនា វេទិតព្ពា។

១២. សច្ចានំ កតិ លក្ខណានីតិអាទីសុ ឧបរិ វុត្តានិ ឆ លក្ខណានិ សង្ខតាសង្ខតវសេន ទ្វិធា ភិន្ទិត្វា **ទ្វេ លក្ខណានី**តិ អាហ។ តត្ថ **សង្ខតលក្ខណញ្ច អសង្ខតលក្ខណញ្ចា**តិ “តីណិមានិ, ភិក្ខវេ, សង្ខតស្ស សង្ខតលក្ខណានិ ឧប្បាទោ បញ្ញាយតិ, វយោ បញ្ញាយតិ, ឋិតស្ស អញ្ញថត្តំ បញ្ញាយតិ។ តីណិមានិ, ភិក្ខវេ, អសង្ខតស្ស អសង្ខតលក្ខណានិ ន ឧប្បាទោ បញ្ញាយតិ, ន វយោ បញ្ញាយតិ, ន ឋិតស្ស អញ្ញថត្តំ បញ្ញាយតី”តិ (អ. និ. ៣.៤៧-៤៨) ឯវំ វុត្តំ សង្ខតស្ស សង្ខតមិតិ លក្ខណញ្ច អសង្ខតស្ស អសង្ខតមិតិ លក្ខណញ្ច។ សង្ខតំ បន ន លក្ខណំ, លក្ខណំ ន សង្ខតំ។ ន ច សង្ខតំ វិនា លក្ខណំ បញ្ញាបេតុំ សក្កា, នបិ លក្ខណំ វិនា សង្ខតំ។ លក្ខណេន បន សង្ខតំ បាកដំ ហោតិ។

បុន តទេវ លក្ខណទ្វយំ វិត្ថារតោ ទស្សេន្តោ **ឆ លក្ខណានី**តិ អាហ។ **សង្ខតានំ សច្ចាន**ន្តិ ទុក្ខសមុទយមគ្គសច្ចានំ។ តានិ ហិ បច្ចយេហិ សង្គម្ម កតត្តា សង្ខតានិ។ **ឧប្បាទោ**តិ ជាតិ។ **បញ្ញាយតី**តិ ជានីយតិ។ **វយោ**តិ ភង្គោ។ **ឋិតានំ អញ្ញថត្ត**ន្តិ ឋិតិប្បត្តានំ អញ្ញថាភាវោ ជរា។ តិណ្ណំ សង្ខតសច្ចានំ និប្ផន្នត្តា ឧប្បាទវយញ្ញថត្តំ វុត្តំ, តេសំយេវ បន ឧប្បាទស្ស, ជរាយ ភង្គស្ស ច អនិប្ផន្នត្តា ឧប្បាទវយញ្ញថត្តំ ន វត្តព្ពំ។ សង្ខតនិស្សិតត្តា ឧប្បាទវយញ្ញថត្តំ ន បញ្ញាយតីតិ ន វត្តព្ពំ។ សង្ខតវិការត្តា បន សង្ខតន្តិ វត្តព្ពំ។ ទុក្ខសមុទយានំ ឧប្បាទជរាភង្គា សច្ចបរិយាបន្នា, មគ្គសច្ចស្ស ឧប្បាទជរាភង្គា ន សច្ចបរិយាបន្នាតិ វទន្តិ។ តត្ថ “សង្ខតានំ ឧប្បាទក្ខណេ សង្ខតាបិ ឧប្បាទលក្ខណម្បិ កាលសង្ខាតោ តស្ស ខណោបិ បញ្ញាយតិ, ឧប្បាទេ វីតិវត្តេ សង្ខតាបិ ជរាលក្ខណម្បិ កាលសង្ខាតោ តស្ស ខណោបិ បញ្ញាយតិ, ភង្គក្ខណេ សង្ខតាបិ ជរាបិ ភង្គលក្ខណម្បិ កាលសង្ខាតោ តស្ស ខណោបិ បញ្ញាយតី”តិ ខន្ធកវគ្គដ្ឋកថាយំ (សំ. និ. អដ្ឋ. ២.៣.៣៧-៣៨) វុត្តំ។ **អសង្ខតស្ស សច្ចស្សា**តិ និរោធសច្ចស្ស។ តញ្ហិ បច្ចយេហិ សមាគម្ម អកតត្តា សយមេវ និប្ផន្នន្តិ អសង្ខតំ។ **ឋិតស្សា**តិ និច្ចត្តា ឋិតស្ស, ន ឋានប្បត្តត្តា។ បុន តទេវ លក្ខណទ្វយំ វិត្ថារតោ ទស្សេន្តោ **ទ្វាទស លក្ខណានី**តិ អាហ។

ចតុន្នំ សច្ចានំ កតិ កុសលាតិអាទីសុ **អព្យាកត**ន្តិ វិបាកាព្យាកតំ កិរិយាព្យាកតំ រូបាព្យាកតំ និព្ពានាព្យាកតន្តិ ចតូសុ អព្យាកតេសុ និព្ពានាព្យាកតំ។ ចត្តារិបិ ហិ កុសលាកុសលលក្ខណេន ន ព្យាកតត្តា អព្យាកតានិ។ **សិយា កុសល**ន្តិ កាមាវចររូបាវចរារូបាវចរកុសលានំ វសេន កុសលម្បិ ភវេយ្យ។ **សិយា អកុសល**ន្តិ តណ្ហំ ឋបេត្វា សេសាកុសលវសេន។ **សិយា អព្យាកត**ន្តិ កាមាវចររូបាវចរារូបាវចរវិបាកកិរិយានំ រូបានញ្ច វសេន។ **សិយា តីណិ សច្ចានី**តិអាទីសុ **សង្គហិតានី**តិ គណិតានិ។ **វត្ថុវសេនា**តិ អកុសលកុសលាព្យាកតទុក្ខសមុទយនិរោធមគ្គសង្ខាតវត្ថុវសេន។ **យំ ទុក្ខសច្ចំ អកុសល**ន្តិ ឋបេត្វា តណ្ហំ អវសេសំ អកុសលំ។ **អកុសលដ្ឋេន ទ្វេ សច្ចានិ ឯកសច្ចេន សង្គហិតានី**តិ ឥមានិ ទ្វេ ទុក្ខសមុទយសច្ចានិ អកុសលដ្ឋេន ឯកសច្ចេន សង្គហិតានិ, អកុសលសច្ចំ នាម ហោតីតិ អត្ថោ។ **ឯកសច្ចំ ទ្វីហិ សច្ចេហិ សង្គហិត**ន្តិ ឯកំ អកុសលសច្ចំ ទ្វីហិ ទុក្ខសមុទយសច្ចេហិ សង្គហិតំ។ **យំ ទុក្ខសច្ចំ កុសល**ន្តិ តេភូមកំ កុសលំ។ ឥមានិ ទ្វេ ទុក្ខមគ្គសច្ចានិ កុសលដ្ឋេន ឯកសច្ចេន សង្គហិតានិ, កុសលសច្ចំ នាម ហោតិ។ ឯកំ កុសលសច្ចំ ទ្វីហិ ទុក្ខមគ្គសច្ចេហិ សង្គហិតំ។ **យំ ទុក្ខសច្ចំ អព្យាកត**ន្តិ តេភូមកវិបាកកិរិយា រូបញ្ច។ ឥមានិ ទ្វេ ទុក្ខនិរោធសច្ចានិ អព្យាកតដ្ឋេន ឯកសច្ចេន សង្គហិតានិ, ឯកំ អព្យាកតសច្ចំ នាម ហោតិ។ ឯកំ អព្យាកតសច្ចំ ទ្វីហិ ទុក្ខនិរោធសច្ចេហិ សង្គហិតំ។ **តីណិ សច្ចានិ ឯកសច្ចេន សង្គហិតានី**តិ សមុទយមគ្គនិរោធសច្ចានិ ឯកេន អកុសលកុសលាព្យាកតភូតេន ទុក្ខសច្ចេន សង្គហិតានិ។ **ឯកំ សច្ចំ តីហិ សច្ចេហិ សង្គហិត**ន្តិ ឯកំ ទុក្ខសច្ចំ វិសុំ អកុសលកុសលអព្យាកតភូតេហិ សមុទយមគ្គនិរោធសច្ចេហិ សង្គហិតំ។ កេចិ បន “ទុក្ខសមុទយសច្ចានិ អកុសលដ្ឋេន សមុទយសច្ចេន សង្គហិតានិ, ទុក្ខមគ្គសច្ចានិ កុសលដ្ឋេន មគ្គសច្ចេន សង្គហិតានិ, ន ទស្សនដ្ឋេន។ ទុក្ខនិរោធសច្ចានិ អព្យាកតដ្ឋេន និរោធសច្ចេន សង្គហិតានិ, ន អសង្ខតដ្ឋេនា”តិ វណ្ណយន្តិ។

២. ទុតិយសុត្តន្តបាឡិវណ្ណនា

១៣. បុន អញ្ញស្ស សុត្តន្តស្ស អត្ថវសេន សច្ចប្បដិវេធំ និទ្ទិសិតុកាមោ **បុព្ពេ មេ, ភិក្ខវេ**តិអាទិកំ សុត្តន្តំ អាហរិត្វា ទស្សេសិ។ តត្ថ **បុព្ពេ មេ, ភិក្ខវេ, សម្ពោធា**តិ ភិក្ខវេ, មម សម្ពោធិតោ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណតោ បុព្ពេ។ **អនភិសម្ពុទ្ធស្សា**តិ សព្ពធម្មេ អប្បដិវិទ្ធស្ស។ **ពោធិសត្តស្សេវ សតោ**តិ ពោធិសត្តភូតស្សេវ។ **ឯតទហោសី**តិ ពោធិបល្លង្កេ និសិន្នស្ស ឯតំ បរិវិតក្កិតំ អហោសិ។ **អស្សាទោ**តិ អស្សាទីយតីតិ អស្សាទោ។ **អាទីនវោ**តិ ទោសោ។ **និស្សរណ**ន្តិ អបគមនំ។ **សុខ**ន្តិ សុខយតីតិ សុខំ, យស្សុប្បជ្ជតិ, តំ សុខិតំ ករោតីតិ អត្ថោ។ **សោមនស្ស**ន្តិ បីតិសោមនស្សយោគតោ សោភនំ មនោ អស្សាតិ សុមនោ, សុមនស្ស ភាវោ សោមនស្សំ , សុខមេវ បីតិយោគតោ វិសេសិតំ។ **អនិច្ច**ន្តិ អទ្ធុវំ។ **ទុក្ខ**ន្តិ ទុក្ខវត្ថុត្តា សង្ខារទុក្ខត្តា ច ទុក្ខំ។ **វិបរិណាមធម្ម**ន្តិ អវសី ហុត្វា ជរាភង្គវសេន បរិវត្តនបកតិកំ។ ឯតេន អនត្តភាវោ វុត្តោ ហោតិ។ **ឆន្ទរាគវិនយោ**តិ ឆន្ទសង្ខាតស្ស រាគស្ស សំវរណំ, ន វណ្ណរាគស្ស។ **ឆន្ទរាគប្បហាន**ន្តិ តស្សេវ ឆន្ទរាគស្ស បជហនំ។

យាវកីវញ្ចតិអាទីសុ យាវ ឥមេសំ បញ្ចន្នំ ឧបាទានក្ខន្ធានំ...បេ.... **យថាភូតំ នាព្ភញ្ញាសី** ន អធិកេន ញាណេន បដិវិជ្ឈិំ, តាវ **អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធឹ** អនុត្តរំ សព្ពញ្ញុភាវំ **អភិសម្ពុទ្ធោ** អភិសមេតាវី អរហន្តិ **នេវាហំ បច្ចញ្ញាសឹ** នេវ បដិញ្ញំ អកាសិន្តិ សម្ពន្ធតោ អត្ថោ។ **កីវញ្ច**តិ និបាតមត្តំ។ **យតោ**តិ យស្មា, យទា វា។ **អថា**តិ អនន្តរំ។ **ញាណញ្ច បន មេ ទស្សនំ ឧទបាទី**តិ ទស្សនកិច្ចករណេន ទស្សនសង្ខាតំ បច្ចវេក្ខណញាណញ្ច មេ ឧប្បជ្ជិ។ **អកុប្បា**តិ កោបេតុំ ចាលេតុំ អសក្កុណេយ្យា។ **វិមុត្តី**តិ អរហត្តផលវិមុត្តិ។ ឯតាយ ឯវ ផលបច្ចវេក្ខណាយ មគ្គនិព្ពានបច្ចវេក្ខណាបិ វុត្តាវ ហោន្តិ។ **អយមន្តិមា ជាតី**តិ អយំ បច្ឆិមា ខន្ធប្បវត្តិ។ **នត្ថិ ទានិ បុនព្ភវោ**តិ ឥទានិ បុន ឧប្បត្តិ នត្ថិ។ ឯតេន បហីនកិលេសបច្ចវេក្ខណា វុត្តា។ អរហតោ ហិ អវសិដ្ឋកិលេសបច្ចវេក្ខណា ន ហោតិ។

៣. ទុតិយសុត្តន្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៤. សច្ចប្បដិវេធញាណយោជនក្កមេ ច **អយំ រូបស្ស អស្សាទោតិ បហានប្បដិវេធោ**តិ បុព្ពភាគេ "អយំ តណ្ហាសម្បយុត្តោ រូបស្ស អស្សាទោ"តិ ញត្វា មគ្គក្ខណេ សមុទយប្បហានសង្ខាតោ សមុទយសច្ចប្បដិវេធោ។ **សមុទយសច្ច**ន្តិ សមុទយសច្ចប្បដិវេធញាណំ។ អរិយសច្ចារម្មណញាណម្បិ ហិ "យេ កេចិ កុសលា ធម្មា, សព្ពេ តេ ចតូសុ អរិយសច្ចេសុ សង្គហំ គច្ឆន្តី"តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៣០០) វិយ "សច្ច"ន្តិ វុច្ចតិ។ **អយំ រូបស្ស អាទីនវោតិ បរិញ្ញាបដិវេធោ**តិ បុព្ពភាគេ "អយំ រូបស្ស អាទីនវោ"តិ ញត្វា មគ្គក្ខណេ ទុក្ខបរិញ្ញាសង្ខាតោ ទុក្ខសច្ចប្បដិវេធោ។ **ទុក្ខសច្ច**ន្តិ ទុក្ខសច្ចប្បដិវេធញាណំ។ **ឥទំ រូបស្ស និស្សរណន្តិ សច្ឆិកិរិយាបដិវេធោ**តិ បុព្ពភាគេ "ឥទំ រូបស្ស និស្សរណ"ន្តិ ញត្វា មគ្គក្ខណេ និរោធសច្ឆិកិរិយាសង្ខាតោ និរោធសច្ចប្បដិវេធោ។ **និរោធសច្ច**ន្តិ និរោធសច្ចារម្មណំ និរោធសច្ចប្បដិវេធញាណំ ។ **យា ឥមេសុ តីសុ ឋានេសូ**តិ ឥមេសុ យថាវុត្តេសុ តីសុ សមុទយទុក្ខនិរោធេសុ បដិវេធវសេន បវត្តា យា **ទិដ្ឋិ** យោ **សង្កប្បោ**តិ យោជនា។ **ភាវនាបដិវេធោ**តិ អយំ មគ្គភាវនាសង្ខាតោ មគ្គសច្ចប្បដិវេធោ។ **មគ្គសច្ច**ន្តិ មគ្គសច្ចប្បដិវេធញាណំ។

១៥. បុន អបរេន បរិយាយេន សច្ចានិ ច សច្ចប្បដិវេធញ្ច ទស្សេន្តោ **សច្ចន្តិ កតិហាការេហិ សច្ច**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ យស្មា សព្ពេបិ សព្ពញ្ញុពោធិសត្តា ពោធិបល្លង្កេ និសិន្នា ជរាមរណាទិកស្ស ទុក្ខសច្ចស្ស ជាតិអាទិកំ សមុទយសច្ចំ "កឹ នុ ខោ"តិ ឯសន្តិ, តថា ឯសន្តា ច ជរាមរណាទិកស្ស ទុក្ខសច្ចស្ស ជាតិអាទិកំ សមុទយសច្ចំ "បច្ចយោ"តិ វវត្ថបេន្តោ បរិគ្គណ្ហន្តិ, តស្មា សា ច ឯសនា សោ ច បរិគ្គហោ សច្ចានំ ឯសនត្តា បរិគ្គហត្តា ច "សច្ច"ន្តិ កត្វា **ឯសនដ្ឋេន បរិគ្គហដ្ឋេនា**តិ វុត្តំ។ អយញ្ច វិធិ បច្ចេកពុទ្ធានម្បិ បច្ចយបរិគ្គហេ លព្ភតិយេវ, សាវកានំ បន អនុស្សវវសេន បច្ចយបរិគ្គហេ លព្ភតិ។ **បដិវេធដ្ឋេនា**តិ បុព្ពភាគេ តថា ឯសិតានំ បរិគ្គហិតានញ្ច មគ្គក្ខណេ ឯកបដិវេធដ្ឋេន។

កីនិទានន្តិអាទីសុ និទានាទីនិ សព្ពានិ ការណវេវចនានិ។ ការណញ្ហិ យស្មា ផលំ និទេតិ "ហន្ទ នំ គណ្ហថា"តិ អប្បេតិ វិយ, តស្មា "និទាន"ន្តិ វុច្ចតិ។ យស្មា ផលំ តតោ សមុទេតិ, ជាយតិ, បភវតិ; តស្មា សមុទយោ, ជាតិ, បភវោតិ វុច្ចតិ។ អយំ បនេត្ថ អត្ថោ – កឹ និទានំ ឯតស្សាតិ **កីនិទានំ**។ កោ សមុទយោ ឯតស្សាតិ **កីសមុទយំ**។ កា ជាតិ ឯតស្សាតិ **កីជាតិកំ**។ កោ បភវោ ឯតស្សាតិ **កីបភវំ**។ យស្មា បន តស្ស ជាតិ យថាវុត្តេន អត្ថេន និទានញ្ចេវ សមុទយោ ច ជាតិ ច បភវោ ច, តស្មា **ជាតិនិទាន**ន្តិអាទិមាហ។ **ជរាមរណ**ន្តិ ទុក្ខសច្ចំ។ **ជរាមរណសមុទយ**ន្តិ តស្ស បច្ចយំ សមុទយសច្ចំ។ **ជរាមរណនិរោធ**ន្តិ និរោធសច្ចំ។ **ជរាមរណនិរោធគាមិនី បដិបទ**ន្តិ មគ្គសច្ចំ។ ឥមិនាវ នយេន សព្ពបទេសុ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

១៦. និរោធប្បជាននាតិ អារម្មណករណេន និរោធស្ស បជាននា។ **ជាតិ សិយា ទុក្ខសច្ចំ, សិយា សមុទយសច្ច**ន្តិ ភវបច្ចយា បញ្ញាយនដ្ឋេន ទុក្ខសច្ចំ , ជរាមរណស្ស បច្ចយដ្ឋេន សមុទយសច្ចំ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **អវិជ្ជា សិយា ទុក្ខសច្ច**ន្តិ បន អាសវសមុទយា អវិជ្ជាសមុទយដ្ឋេនាតិ។

សច្ចកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. ពោជ្ឈង្គកថា

ពោជ្ឈង្គកថាវណ្ណនា

១៧. ឥទានិ សច្ចប្បដិវេធសិទ្ធំ ពោជ្ឈង្គវិសេសំ ទស្សេន្តេន កថិតាយ សុត្តន្តបុព្ពង្គមាយ ពោជ្ឈង្គកថាយ អបុព្ពត្ថានុវណ្ណនា។ តត្ថ សុត្តន្តេ តាវ **ពោជ្ឈង្គា**តិ ពោធិយា, ពោធិស្ស វា អង្គាតិ ពោជ្ឈង្គា។ កឹ វុត្តំ ហោតិ (សំ. និ. អដ្ឋ. ៣.៥.១៨២) – យា ហិ អយំ ធម្មសាមគ្គី, យាយ លោកុត្តរមគ្គក្ខណេ ឧប្បជ្ជមានាយ លីនុទ្ធច្ចបតិដ្ឋានាយូហនកាមសុខត្តកិលមថានុយោគឧច្ឆេទសស្សតាភិនិវេសាទីនំ អនេកេសំ ឧបទ្ទវានំ បដិបក្ខភូតាយ សតិធម្មវិចយវីរិយបីតិបស្សទ្ធិសមាធិឧបេក្ខាសង្ខាតាយ ធម្មសាមគ្គិយា អរិយសាវកោ ពុជ្ឈតីតិ កត្វា ពោធីតិ វុច្ចតិ, **ពុជ្ឈតី**តិ កិលេសសន្តាននិទ្ទាយ វុដ្ឋហតិ, ចត្តារិ វា អរិយសច្ចានិ បដិវិជ្ឈតិ, និព្ពានមេវ វា សច្ឆិករោតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ យថាហ – “សត្ត ពោជ្ឈង្គេ ភាវេត្វា អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធឹ អភិសម្ពុទ្ធោ”តិ (សំ. និ. ៥.៣៧៨; ទី. និ. ៣.១៤៣)។ តស្សា ធម្មសាមគ្គីសង្ខាតាយ ពោធិយា អង្គាតិ ពោជ្ឈង្គា ឈានង្គមគ្គង្គាទយោ វិយ។ យោបេស យថាវុត្តប្បការាយ ឯតាយ ធម្មសាមគ្គិយា ពុជ្ឈតីតិ កត្វា អរិយសាវកោ ពោធីតិ វុច្ចតិ, តស្ស ពោធិស្ស អង្គាតិបិ ពោជ្ឈង្គា សេនង្គរថង្គាទយោ វិយ។ តេនាហុ អដ្ឋកថាចរិយា “ពុជ្ឈនកស្ស បុគ្គលស្ស អង្គាតិ ពោជ្ឈង្គា”តិ។ សតិសម្ពោជ្ឈង្គាទីនំ អត្ថោ អភិញ្ញេយ្យនិទ្ទេសេ វុត្តោ។

ពោជ្ឈង្គត្ថនិទ្ទេសេ **ពោធាយ សំវត្តន្តី**តិ ពុជ្ឈនត្ថាយ សំវត្តន្តិ។ កស្ស ពុជ្ឈនត្ថាយ? មគ្គផលេហិ និព្ពានស្ស បច្ចវេក្ខណាយ កតកិច្ចស្ស ពុជ្ឈនត្ថាយ, មគ្គេន វា កិលេសនិទ្ទាតោ បពុជ្ឈនត្ថាយ ផលេន បពុទ្ធភាវត្ថាយាបីតិ វុត្តំ ហោតិ។ ពលវវិបស្សនាយបិ ពោជ្ឈង្គា ពោធាយ សំវត្តន្តិ ។ តស្មា អយំ វិបស្សនាមគ្គផលពោជ្ឈង្គានំ សាធារណត្ថោ។ តីសុបិ ហិ ឋានេសុ ពោធាយ និព្ពានបដិវេធាយ សំវត្តន្តិ។ ឯតេន ពោធិយា អង្គាតិ ពោជ្ឈង្គាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ពុជ្ឈន្តីតិ ពោជ្ឈង្គា**តិអាទីហិ បញ្ចហិ ចតុក្កេហិ វុត្តានំ ពោជ្ឈង្គានំ ឧប្បត្តិដ្ឋានំ អភិញ្ញេយ្យនិទ្ទេសេ វុត្តំ។ អបិ ច **ពុជ្ឈន្តី**តិ ពោជ្ឈង្គានំ សកិច្ចករណេ សមត្ថភាវទស្សនត្ថំ កត្តុនិទ្ទេសោ ។ **ពុជ្ឈនដ្ឋេនា**តិ សកិច្ចករណសមត្ថត្តេបិ សតិ កត្តុនោ អភាវទស្សនត្ថំ ភាវនិទ្ទេសោ។ **ពោធេន្តី**តិ ពោជ្ឈង្គភាវនាយ ពុជ្ឈន្តានំ យោគីនំ បយោជកត្តា ពោជ្ឈង្គានំ ហេតុកត្តុនិទ្ទេសោ។ **ពោធនដ្ឋេនា**តិ បឋមំ វុត្តនយេនេវ បយោជកហេតុកត្តុនោ ភាវនិទ្ទេសោ។ ឯតេហិ ពោធិយា អង្គា ពោជ្ឈង្គាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ពោធិបក្ខិយដ្ឋេនា**តិ ពុជ្ឈនដ្ឋេន ពោធីតិ លទ្ធនាមស្ស យោគិស្ស បក្ខេ ភវត្តា។ អយមេតេសំ យោគិនោ ឧបការកត្តនិទ្ទេសោ។ ឯតេហិ ពោធិស្ស អង្គាតិ ពោជ្ឈង្គាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ពុទ្ធិលភនដ្ឋេនា**តិអាទិកេ ឆក្កេ **ពុទ្ធិលភនដ្ឋេនា**តិ យោគាវចរេន ពុទ្ធិយា បាបុណនដ្ឋេន។ **រោបនដ្ឋេនា**តិ សត្តានំ បតិដ្ឋាបនដ្ឋេន ។ **បាបនដ្ឋេនា**តិ បតិដ្ឋាបិតាយ និដ្ឋាបនដ្ឋេន។ ឥមេ វិបស្សនាពោជ្ឈង្គា បតិ-អភិ-សំ-ឥតិ តីហិ ឧបសគ្គេហិ វិសេសិតា មគ្គផលពោជ្ឈង្គាតិ វទន្តិ។ សព្ពេសម្បិ ធម្មវោហារេន និទ្ទិដ្ឋានំ ពោជ្ឈង្គានំ ពោធិយា អង្គាតិ ពោជ្ឈង្គាតិ វុត្តំ ហោតីតិ វេទិតព្ពំ។

មូលមូលកាទិទសកវណ្ណនា

១៨. មូលដ្ឋេនាតិអាទិកេ មូលមូលកេ ទសកេ **មូលដ្ឋេនា**តិ វិបស្សនាទីសុ បុរិមា បុរិមា ពោជ្ឈង្គា បច្ឆិមានំ បច្ឆិមានំ ពោជ្ឈង្គានញ្ច សហជាតធម្មានញ្ច អញ្ញមញ្ញញ្ច មូលដ្ឋេន។ **មូលចរិយដ្ឋេនា**តិ មូលំ ហុត្វា ចរិយា បវត្តិ មូលចរិយា។ តេន មូលចរិយដ្ឋេន, មូលំ ហុត្វា បវត្តនដ្ឋេនាតិ អត្ថោ។ **មូលបរិគ្គហដ្ឋេនា**តិ តេ ឯវ ពោជ្ឈង្គា អាទិតោ បភុតិ ឧប្បាទនត្ថាយ បរិគយ្ហមានត្តា បរិគ្គហា, មូលានិយេវ បរិគ្គហា មូលបរិគ្គហា។ តេន មូលបរិគ្គហដ្ឋេន។ តេ ឯវ អញ្ញមញ្ញំ បរិវារវសេន **បរិវារដ្ឋេន**។ ភាវនាបារិបូរិវសេន **បរិបូរណដ្ឋេន**។ និដ្ឋំ បាបុណនវសេន **បរិបាកដ្ឋេន**។ តេ ឯវ មូលានិ ច ឆព្ពិធា បភេទភិន្នត្តា បដិសម្ភិទា ចាតិ មូលបដិសម្ភិទា។ តេន **មូលបដិសម្ភិទដ្ឋេន។ មូលបដិសម្ភិទាបាបនដ្ឋេនា**តិ ពោជ្ឈង្គភាវនានុយុត្តស្ស យោគិនោ តំ មូលបដិសម្ភិទំ បាបនដ្ឋេន ។ តស្សេវ យោគិនោ តស្សា មូលបដិសម្ភិទាយ **វសីភាវដ្ឋេន**។ សេសេសុបិ ឰទិសេសុ បុគ្គលវោហារេសុ ពោធិស្ស អង្គាតិ ពោជ្ឈង្គាតិ វុត្តំ ហោតីតិ វេទិតព្ពំ។ **មូលបដិសម្ភិទាយ វសីភាវប្បត្តានម្បី**តិ ឰទិសេសុបិ និដ្ឋាវចនេសុ ផលពោជ្ឈង្គាតិ វេទិតព្ពំ។ វសីភាវំ បត្តានន្តិបិ បាឋោ។

មូលមូលកទសកំ និដ្ឋិតំ។

សេសេសុបិ ហេតុមូលកាទីសុ នវសុ ទសកេសុ ឥមិនាវ នយេន សាធារណវចនានំ អត្ថោ វេទិតព្វោ ។ អសាធារណេសុ បន យថាវុត្តា ឯវ ពោជ្ឈង្គា យថាវុត្តានំ ធម្មានំ ជនកត្តា **ហេតូ** នាម ហោន្តិ។ ឧបត្ថម្ភកត្តា **បច្ចយា** នាម។ តេ ឯវ តទង្គសមុច្ឆេទបដិប្បស្សទ្ធិវិសុទ្ធិភូតត្តា **វិសុទ្ធិ** នាម។ វជ្ជវិរហិតត្តា **អនវជ្ជា** នាម។ “សព្ពេបិ កុសលា ធម្មា នេក្ខម្ម”ន្តិ វចនតោ **នេក្ខម្មំ** នាម។ កិលេសេហិ វិមុត្តត្តា តទង្គវិមុត្តិអាទិវសេន **វិមុត្តិ** នាម។ មគ្គផលពោជ្ឈង្គា វិសយីភូតេហិ អាសវេហិ វិរហិតត្តា **អនាសវា**។ តិវិធាបិ ពោជ្ឈង្គា កិលេសេហិ សុញ្ញត្តា តទង្គវិវេកាទិវសេន **វិវេកា**។ វិបស្សនាមគ្គពោជ្ឈង្គា បរិច្ចាគវោសគ្គត្តា បក្ខន្ទនវោសគ្គត្តា ច **វោសគ្គា**។ ផលពោជ្ឈង្គា បក្ខន្ទនវោសគ្គត្តា វោសគ្គា។

១៩. **មូលដ្ឋំ ពុជ្ឈន្តី**តិអាទយោ ឯកេកបទវសេន និទ្ទិដ្ឋា នវ ទសកា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្វា។ **វសីភាវប្បត្តាន**ន្តិ បទំ បន វត្តមានវចនាភាវេន ន យោជិតំ។ **បរិគ្គហដ្ឋា**ទយោ អភិញ្ញេយ្យនិទ្ទេសេ វុត្តត្ថា។

២០. បុន ថេរោ អត្តនា ទេសិតំ សុត្តន្តំ ឧទ្ទិសិត្វា តស្ស និទ្ទេសវសេន ពោជ្ឈង្គវិធឹ ទស្សេតុកាមោ **ឯកំ សមយ**ន្តិអាទិកំ និទានំ វត្វា សុត្តន្តំ តាវ ឧទ្ទិសិ។ អត្តនា ទេសិតសុត្តត្តា ឯវ ចេត្ថ **ឯវំ មេ សុត**ន្តិ ន វុត្តំ។ **អាយស្មា សារិបុត្តោ**តិ បនេត្ថ ទេសកព្យត្តិភាវត្ថំ អត្តានំ បរំ វិយ កត្វា វុត្តំ។ ឦទិសញ្ហិ វចនំ លោកេ គន្ថេសុ បយុជ្ជន្តិ។ **បុព្ពណ្ហសមយ**ន្តិ សកលំ បុព្ពណ្ហសមយំ។ អច្ចន្តសំយោគត្ថេ ឧបយោគវចនំ។ សេសទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ **សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ ឥតិ ចេ មេ ហោតី**តិ សតិសម្ពោជ្ឈង្គោតិ ឯវញ្ចេ មយ្ហំ ហោតិ។ **អប្បមាណោតិ មេ ហោតី**តិ អប្បមាណោតិ ឯវំ មេ ហោតិ។ **សុសមារទ្ធោតិ មេ ហោតី**តិ សុដ្ឋុ បរិបុណ្ណោតិ ឯវំ មេ ហោតិ។ **តិដ្ឋន្ត**ន្តិ និព្ពានារម្មណេ បវត្តិវសេន តិដ្ឋន្តំ។ **ចវតី**តិ និព្ពានារម្មណតោ អបគច្ឆតិ។ សេសពោជ្ឈង្គេសុបិ ឯសេវ នយោ។

រាជមហាមត្តស្សាតិ រញ្ញោ មហាអមច្ចស្ស, មហតិយា វា ភោគមត្តាយ ភោគប្បមាណេន សមន្នាគតស្ស។ **នានារត្តាន**ន្តិ នានារង្គរត្តានំ, បូរណត្ថេ សាមិវចនំ, នានារត្តេហីតិ អត្ថោ។ **ទុស្សករណ្ឌកោ**តិ ទុស្សបេឡា។ **ទុស្សយុគ**ន្តិ វត្ថយុគលំ។ **បារុបិតុ**ន្តិ អច្ឆាទេតុំ។ ឥមស្មឹ សុត្តន្តេ ថេរស្ស ផលពោជ្ឈង្គា កថិតា។ យទា ហិ ថេរោ សតិសម្ពោជ្ឈង្គំ សីសំ កត្វា ផលសមាបត្តឹ សមាបជ្ជតិ, តទា ឥតរេ តទន្វយា ហោន្តិ។ យទា ធម្មវិចយាទីសុ អញ្ញតរំ, តទា សេសាបិ តទន្វយា ហោន្តីតិ ឯវំ ផលសមាបត្តិយា អត្តនោ ចិណ្ណវសីភាវំ ទស្សេន្តោ ថេរោ ឥមំ សុត្តន្តំ កថេសីតិ។

សុត្តន្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

២១. **កថំ សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ ឥតិ ចេ ហោតីតិ ពោជ្ឈង្គោ**តិ សតិសម្ពោជ្ឈង្គំ សីសំ កត្វា ផលសមាបត្តឹ សមាបជ្ជន្តស្ស អញ្ញេសុ ពោជ្ឈង្គេសុ វិជ្ជមានេសុ ឯវំ អយំ សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ ហោតីតិ ឥតិ ចេ បវត្តស្ស កថំ សោ សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ ហោតីតិ អត្ថោ។ **យាវតា និរោធូបដ្ឋាតី**តិ យត្តកេន កាលេន និរោធោ ឧបដ្ឋាតិ, យត្តកេ កាលេ អារម្មណតោ និព្ពានំ ឧបដ្ឋាតីតិ អត្ថោ។ **យាវតា អច្ចី**តិ យត្តកេន បរិមាណេន ជាលា។ **កថំ អប្បមាណោ ឥតិ ចេ ហោតីតិ ពោជ្ឈង្គោ**តិ ន អប្បមាណោបិ សតិសម្ពោជ្ឈង្គេ វិជ្ជមានេ ឯវំ អយំ អប្បមាណោ ហោតីតិ ឥតិ ចេ បវត្តស្ស សោ អប្បមាណោ សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ កថំ ហោតីតិ អត្ថោ។ **បមាណពទ្ធា**តិ កិលេសា ច បរិយុដ្ឋានា ច បោនោភវិកសង្ខារា ច បមាណពទ្ធា នាម ហោន្តិ។ “រាគោបមាណករណោ, ទោសោ បមាណករណោ, មោហោ បមាណករណោ”តិ (ម. និ. ១.៤៥៩) វចនតោ រាគាទយោ យស្ស ឧប្បជ្ជន្តិ, “អយំ ឯត្តកោ”តិ តស្ស បមាណករណតោ បមាណំ នាម។ តស្មឹ បមាណេ ពទ្ធា បដិពទ្ធា អាយត្តាតិ កិលេសាទយោ បមាណពទ្ធា នាម ហោន្តិ។ **កិលេសា**តិ អនុសយភូតា, **បរិយុដ្ឋានា**តិ សមុទាចារប្បត្តកិលេសា។ **សង្ខារា បោនោភវិកា**តិ បុនប្បុនំ ភវករណំ បុនភវោ, បុនភវោ សីលមេតេសន្តិ បោនភវិកា, បោនភវិកា ឯវ បោនោភវិកា។ កុសលាកុសលកម្មសង្ខាតា សង្ខារា។ **អប្បមាណោ**តិ វុត្តប្បការស្ស បមាណស្ស អភាវេន អប្បមាណោ។ មគ្គផលានម្បិ អប្បមាណត្តា តតោ វិសេសនត្ថំ **អចលដ្ឋេន អសង្ខតដ្ឋេនា**តិ វុត្តំ។ ភង្គាភាវតោ អចលោ, បច្ចយាភាវតោ អសង្ខតោ។ យោ ហិ អចលោ អសង្ខតោ ច, សោ អតិវិយ បមាណវិរហិតោ ហោតិ។

កថំ សុសមារទ្ធោ ឥតិ ចេ ហោតីតិ ពោជ្ឈង្គោតិ អនន្តរំ វុត្តនយេន យោជេតព្ពំ។ **វិសមា**តិ សយញ្ច វិសមត្តា, វិសមស្ស ច ភាវស្ស ហេតុត្តា វិសមា។ **សមធម្មោ**តិ សន្តដ្ឋេន បណីតដ្ឋេន សមោ ធម្មោ។ បមាណាភាវតោ **សន្តោ**។ “យាវតា, ភិក្ខវេ, ធម្មា សង្ខតា វា អសង្ខតា វា, វិរាគោ តេសំ ធម្មានំ អគ្គមក្ខាយតី”តិ (អ. និ. ៤.៣៤; ឥតិវុ. ៩០) វចនតោ សព្ពធម្មុត្តមដ្ឋេន **បណីតោ**។ តស្មឹ សមធម្មោតិ វុត្តេ សុសមេ អារទ្ធោ **សុសមារទ្ធោ**។ **អាវជ្ជិតត្តា**តិ ផលសមាបត្តិយា បវត្តកាលំ សន្ធាយ វុត្តំ។ អនុប្បាទាទិសង្ខាតេ និព្ពានេ មនោ

ទ្វារវជ្ជនស្ស ឧប្បន្នត្តាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **តិដ្ឋតី**តិ បវត្តតិ។ **ឧប្បាទា**ទីនិ ហេដ្ឋា វុត្តត្ថានិ។ សេសពោជ្ឈង្គមូលកេសុបិ វារេសុ ឯសេវ នយោ។

ពោជ្ឈង្គកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. មេត្តាកថា

មេត្តាកថាវណ្ណនា

២២. ឥទានិ ពោជ្ឈង្គកថានន្តរំ កថិតាយ ពោជ្ឈង្គកថាគតិយា សុត្តន្តបុព្ពង្គមាយ មេត្តាកថាយ អបុព្ពត្ថានុវណ្ណនា។ តត្ថ សុត្តន្តេ តាវ **អាសេវិតាយា**តិ អាទរេន សេវិតាយ។ **ភាវិតាយា**តិ វឌ្ឍិតាយ។ **ពហុលីកតាយា**តិ បុនប្បុនំ កតាយ។ **យានីកតាយា**តិ យុត្តយានសទិសាយ កតាយ។ **វត្ថុកតាយា**តិ បតិដ្ឋានដ្ឋេន វត្ថុ វិយ កតាយ។ **អនុដ្ឋិតាយា**តិ បច្ចុបដ្ឋិតាយ។ **បរិចិតាយា**តិ សមន្តតោ ចិតាយ ឧបចិតាយ។ **សុសមារទ្ធាយា**តិ សុដ្ឋុ សមារទ្ធាយ សុកតាយ ។ **អានិសំសា**តិ គុណា។ **បាដិកង្ខា**តិ បដិកង្ខិតព្ពា ឥច្ឆិតព្ពា។ **សុខំ សុបតី**តិ យថា សេសជនា សម្បរិវត្តមានា កាកច្ឆមានា ទុក្ខំ សុបន្តិ, ឯវំ អសុបិត្វា សុខំ សុបតិ។ និទ្ទំ ឱក្កន្តោបិ សមាបត្តិំ សមាបន្នោ វិយ ហោតិ។ **សុខំ បដិពុជ្ឈតី**តិ យថា អញ្ញេ និត្ថុនន្តា វិជម្ភន្តា សម្បរិវត្តន្តា ទុក្ខំ បដិពុជ្ឈន្តិ, ឯវំ អបដិពុជ្ឈិត្វា វិកសមានមិវ បទុមំ សុខំ និព្ពិការំ បដិពុជ្ឈតិ។ **ន បាបកំ សុបិនំ បស្សតី**តិ សុបិនំ បស្សន្តោបិ ភទ្ទកមេវ សុបិនំ បស្សតិ។ ចេតិយំ វន្ទន្តោ វិយ បូជំ ករោន្តោ វិយ ធម្មំ សុណន្តោ វិយ ច ហោតិ។ យថា បនញ្ញេ អត្តានំ ចោរេហិ បរិវារិតំ វិយ វាឡេហិ ឧបទ្ទុតំ វិយ បបាតេ បតន្តំ វិយ ច បស្សន្តិ, ន ឯវំ បាបកំ សុបិនំ បស្សតិ។ **មនុស្សានំ បិយោ ហោតី**តិ ឧរេ អាមុត្តមុត្តាហារោ វិយ សីសេ បិឡន្ធមាលា វិយ ច មនុស្សានំ បិយោ ហោតិ មនាបោ។ **អមនុស្សានំ បិយោ ហោតី**តិ យថេវ ច មនុស្សានំ, ឯវំ អមនុស្សានម្បិ បិយោ ហោតិ។ **ទេវតា រក្ខន្តី**តិ បុត្តមិវ មាតាបិតរោ ទេវតា រក្ខន្តិ។ **នាស្ស អគ្គិ វា វិសំ វា សត្ថំ វា កមតី**តិ មេត្តាវិហារិស្ស កាយេ អគ្គិ វា វិសំ វា សត្ថំ វា ន កមតិ ន បវិសតិ, នាស្ស កាយំ វិកោបេតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **តុវដំ ចិត្តំ សមាធិយតី**តិ មេត្តាវិហារិនោ ខិប្បមេវ ចិត្តំ សមាធិយតិ, នត្ថិ តស្ស ទន្ធាយិតត្តំ។ **មុខវណ្ណោ វិប្បសីទតី**តិ ពន្ធនា បមុត្តតាលបក្កំ វិយ ចស្ស វិប្បសន្នវណ្ណំ មុខំ ហោតិ។ **អសម្មូឡ្ហោ កាលំ ករោតី**តិ មេត្តាវិហារិនោ សម្មោហមរណំ នាម នត្ថិ, អសម្មូឡ្ហោ និទ្ទំ ឱក្កមន្តោ វិយ កាលំ ករោតិ។ **ឧត្តរិ អប្បដិវិជ្ឈន្តោ**តិ មេត្តាសមាបត្តិតោ ឧត្តរិំ អរហត្តំ អធិគន្តុំ អសក្កោន្តោ ឥតោ ចវិត្វា សុត្តប្បពុទ្ធោ វិយ **ព្រហ្មលោកូបគោ ហោតី**តិ ព្រហ្មលោកំ ឧបបជ្ជតីតិ អត្ថោ។

មេត្តានិទ្ទេសេ **អនោធិសោ ផរណា**តិ ឱធិ មរិយាទា, ន ឱធិ អនោធិ។ តតោ អនោធិសោ, អនោធិតោតិ អត្ថោ, និប្បទេសតោ ផុសនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឱធិសោ**តិ បទេសវសេន។ **ទិសាផរណា**តិ ទិសាសុ ផរណា។ **សព្ពេ**តិ អនវសេសបរិយាទានំ។ **សត្តា**តិបទស្ស អត្ថោ ញាណកថាមាតិកាវណ្ណនាយំ វុត្តោ, រុឡ្ហីសទ្ទេន បន វីតរាគេសុបិ អយំ វោហារោ វត្តតិ វិលីវមយេបិ ពីជនិវិសេសេ តាលវណ្ដវោហារោ វិយ។ **អវេរា**តិ វេររហិតា។ **អព្យាបជ្ជា**តិ ព្យាបាទរហិតា។ **អនីឃា**តិ និទ្ទុក្ខា។ អនិឃាតិបិ បាឋោ។ **សុខី អត្តានំ បរិហរន្តូ**តិ សុខិតា ហុត្វា អត្តភាវំ វត្តយន្តុ។ “អវេរា”តិ ច សកសន្តានេ ច បរេ បដិច្ច, បរសន្តានេ ច តតរេ បដិច្ច វេរាភាវោ ទស្សិតោ, “អព្យាបជ្ជា”តិអាទីសុ វេរាភាវា តម្មូលកព្យាបាទាភាវោ, “អនីឃា”តិ ព្យាបាទាភាវា តម្មូលកទុក្ខាភាវោ, “សុខី អត្តានំ បរិហរន្តូ”តិ ទុក្ខាភាវាសុខេន អត្តភាវបរិហរណំ ទស្សិតន្តិ ឯវមេត្ថ វចនសម្ពន្ធោ វេទិតព្ពោតិ។ ឥមេសុ ច “អវេរា ហោន្តូ”តិអាទីសុ ចតូសុបិ វចនេសុ យំ យំ បាកដំ ហោតិ, តស្ស តស្ស វសេន មេត្តាយ ផរតិ។

បាណាតិអាទីសុ បាណនតាយ បាណា, អស្សាសបស្សាសាយត្តវុត្តិតាយាតិ អត្ថោ។ ភូតត្តា **ភូតា,** អភិនិព្ពត្តាតិ អត្ថោ។ បុំ វុច្ចតិ និរយោ, តំ បុំ គលន្តិ គច្ឆន្តីតិ **បុគ្គលា**។ អត្តភាវោ វុច្ចតិ សរីរំ, ខន្ធបញ្ចកមេវ វា, តំ ឧបាទាយ បញ្ញត្តិមត្តសព្ភាវតោ, តស្មិំ អត្តភាវេ បរិយាបន្នា បរិច្ឆិន្នា អន្តោគធាតិ **អត្តភាវបរិយាបន្នា**។ យថា ច សត្តាតិ វចនំ, ឯវំ សេសានិបិ រុឡ្ហីវសេន អារោបេត្វា សព្ពានេតានិ សព្ពសត្តវេវចនានីតិ វេទិតព្ពានិ។ កាមញ្ច អញ្ញានិបិ “សព្ពេ ជន្តូ សព្ពេ ជីវា”តិអាទីនិ សព្ពសត្តវេវចនានិ អត្ថិ, បាកដវសេន បន ឥមានេវ បញ្ច គហេត្វា “បញ្ចហាការេហិ អនោធិសោ ផរណា មេត្តាចេតោវិមុត្តី”តិ វុច្ចតិ។ យេ បន “សត្តា បាណា”តិអាទីនំ ន កេវលំ វចនមត្តតោវ, អថ ខោ អត្ថតោបិ នានត្តមេវ ឥច្ឆេយ្យុំ, តេសំ អនោធិសោ ផរណា វិរុជ្ឈតិ។ តស្មា តថា អត្ថំ អគ្គហេត្វា ឥមេសុ បញ្ចសុ អាការេសុ អញ្ញតរវសេន អនោធិសោ មេត្តាយ ផរតិ។

ឱធិសោ ផរណេ បន **ឥត្ថិយោ បុរិសា**តិ លិង្គវសេន វុត្តំ, **អរិយា អនរិយា**តិ អរិយបុថុជ្ជនវសេន, **ទេវា មនុស្សា វិនិបាតិកា**តិ ឧបបត្តិវសេន។ ទិសាផរណេបិ ទិសាវិភាគំ អកត្វា សព្ពទិសាសុ “សព្ពេ សត្តា”តិអាទិនា

នយេន ផរណតោ អនោធិសោ ផរណា ហោតិ, សព្ពទិសាសុ “សព្ពា ឥត្ថិយោ”តិអាទិនា នយេន ផរណតោ ឱធិសោ ផរណា។

យស្មា បន អយំ តិវិធាបិ មេត្តាផរណា អប្បនាបត្តចិត្តស្សេវ វសេន វុត្តា, តស្មា តីសុ វារេសុ អប្បនា គហេតព្ពា។ អនោធិសោ ផរណេ តាវ “សព្ពេ សត្តា អវេរា ហោន្តូ”តិ ឯកា, “អព្យាបជ្ជា ហោន្តូ”តិ ឯកា “អនីឃា ហោន្តូ”តិ ឯកា, “សុខី អត្តានំ បរិហរន្តូ”តិ ឯកា។ តានិបិ ហិ ចត្តារិ ហិតោបសំហារវសេនេវ វុត្តានិ។ ហិតោបសំហារលក្ខណា ហិ មេត្តា។ ឥតិ “សត្តា”តិអាទីសុ បញ្ចសុ អាការេសុ ចតស្សន្នំ ចតស្សន្នំ អប្បនានំ វសេន វីសតិ អប្បនា ហោន្តិ, ឱធិសោ ផរណេ “សព្ពា ឥត្ថិយោ”តិអាទីសុ សត្តសុ អាការេសុ ចតស្សន្នំ ចតស្សន្នំ វសេន អដ្ឋវីសតិ អប្បនា។ ទិសាផរណេ បន “សព្ពេ បុរត្ថិមាយ ទិសាយ សត្តា”តិអាទិនា នយេន ឯកមេកិស្សា ទិសាយ វីសតិ វីសតិ កត្វា ទ្វេ សតានិ, “សព្ពា បុរត្ថិមាយ ទិសាយ ឥត្ថិយោ”តិអាទិនា នយេន ឯកមេកិស្សា ទិសាយ អដ្ឋវីសតិ អដ្ឋវីសតិ កត្វា អសីតិ ទ្វេ សតានីតិ ចត្តារិ សតានិ អសីតិ ច អប្បនា។ ឥតិ សព្ពានិបិ ឥធ វុត្តានិ អដ្ឋវីសាធិកានិ បញ្ច អប្បនាសតានិ ហោន្តិ។ យថា ច មេត្តាយ តិវិធេន ផរណា វុត្តា, តថា ករុណាមុទិតាឧបេក្ខានម្បិ វុត្តាវ ហោតីតិ វេទិតព្ពំ។

១. ឥន្ទ្រិយវារវណ្ណនា

២៣. អថ មេត្តូបសំហារាការំ ឥន្ទ្រិយាទិបរិភាវនញ្ច ទស្សេតុំ **សព្ពេសំ សត្តានំ បីឡនំ វជ្ជេត្វា**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **បីឡនន្តិ** អព្ភន្តរតោ សរីរបីឡនំ។ **ឧបឃាតន្តិ** ពាហិរតោ សរីរោបឃាតំ។ **សន្តាបន្តិ** យថា តថា វា ចិត្តសន្តាបនំ។ **បរិយាទានន្តិ** បកតិយា ជីវិតាទិបរិក្ខយំ។ **វិហេសន្តិ** បរតោ ជីវិតវិហេឋនំ។ **វជ្ជេត្វា**តិ បីឡនាទីសុ ឯកេកំ អត្តនោ ចិត្តេនេវ អបនេត្វា។ ឥមានិ បីឡនាទីនិ បញ្ច បទានិ មេត្តោបសំហារស្ស បដិបក្ខវិវជ្ជនវសេន វុត្តានិ, **អបីឡនាយា**តិអាទីនិ មេត្តោបសំហារវសេន។ **អបីឡនាយា**តិ អបីឡនាការេន, សព្ពេ សត្តេ មេត្តាយតីតិ សម្ពន្ធោ។ ឯវំ សេសេសុបិ។ **មា វេរិនោ មា ទុក្ខិនោ មា ទុក្ខិតត្តា**តិ ឥមានិបិ តីណិ មេត្តោបសំហារស្ស បដិបក្ខបដិក្ខេបវចនានិ។ មា-វចនស្ស មា ហោន្តូតិ អត្ថោ។ **អវេរិនោ សុខិនោ សុខិតត្តា**តិ ឥមានិ តីណិ មេត្តោបសំហារវចនានិ។ “អព្យាបជ្ជា អនីឃា”តិ ឥទំ ទ្វយំ “សុខិនោ”តិ វចនេន សង្គហិតន្តិ វេទិតព្ពំ។ **សុខិតត្តា**តិ តស្សេវ សុខស្ស និច្ចប្បវត្តិទស្សនំ។ “សុខិតត្តា”តិ ច “សុខី អត្តានំ បរិហរន្តូ”តិ ច អត្ថតោ ឯកំ។ “អបីឡនាយា”តិអាទីហិ វា អព្យាបជ្ជានីឃវចនានិ សង្គហិតានិ។ **អដ្ឋហាការេហី**តិ “អបីឡនាយា”តិអាទយោ បញ្ច មេត្តោបសំហារាការា “អវេរិនោ ហោន្តូ”តិអាទយោ តយោ មេត្តោបសំហារាការាតិ ឥមេហិ អដ្ឋហាការេហិ។ **មេត្តាយតី**តិ សិនិយ្ហតិ។ **តំ ធម្មំ ចេតយតី**តិ តំ ហិតោបសំហារំ ចេតយតិ អភិសន្ទហតិ, បវត្តេតីតិ អត្ថោ។ **សព្ពព្យាបាទបរិយុដ្ឋានេហិ វិមុច្ចតី**តិ មេត្តាយ បដិបក្ខភូតេហិ សព្ពេហិ ព្យាបាទសមុទាចារេហិ វិក្ខម្ភនតោ វិមុច្ចតិ។ **មេត្តា ច ចេតោ ច វិមុត្តិ ចា**តិ ឯកាយេវ មេត្តា តិធា វណ្ណិតា។

អវេរិនោ ខេមិនោ សុខិនោតិ ឥមានិ តីណិ បទានិ បុព្ពេ វុត្តេ អាការេ សង្ខេបេន សង្គហេត្វា វុត្តានិ។ **សទ្ធាយ អធិមុច្ចតី**តិអាទិនា នយេន វុត្តានិ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ មេត្តាយ សម្បយុត្តានិយេវ។ **អាសេវនា**តិអាទីសុ ឆសុ វារេសុ អាសេវីយតិ ឯតេហិ មេត្តាតិ អាសេវនា។ តថា **ភាវនា ពហុលីកម្មំ។ អលង្ការា**តិ វិភូសនា។ **ស្វាលង្កតា**តិ សុដ្ឋុ អលង្កតា ភូសិតា។ **បរិក្ខារា**តិ សម្ភារា។ **សុបរិក្ខតា**តិ សុដ្ឋុ សម្ភតា។ **បរិវារា**តិ រក្ខនដ្ឋេន។ បុន អាសេវនាទីនិ អដ្ឋវីសតិ បទានិ មេត្តាយ វណ្ណភណនត្ថំ វុត្តានិ។ តត្ថ **បារិបូរី**តិ បរិបុណ្ណភាវោ។ **សហគតា**តិ មេត្តាយ សហគតា។ តថា **សហជាតា**ទយោ។ **បក្ខន្ទនា**តិ មេត្តាយ បវិសនា, បក្ខន្ទតិ ឯតេហិ មេត្តាតិ វា បក្ខន្ទនា។ តថា **សំសីទនា**ទយោ។ **ឯតំ សន្តន្តិ ផស្សនា**តិ ឯសា មេត្តា សន្តាតិ ឯតេហិ ផស្សនា ហោតីតិ ឯតំ សន្តន្តិ ផស្សនា “ឯតទគ្គ”ន្តិអាទីសុ (អ. និ. ១.១៨៨ អាទយោ) វិយ នបុំសកវចនំ។ **ស្វាធិដ្ឋិតា**តិ សុដ្ឋុ បតិដ្ឋិតា។ **សុសមុគ្គតា**តិ សុដ្ឋុ សមុស្សិតា។ **សុវិមុត្តា**តិ អត្តនោ អត្តនោ បច្ចនីកេហិ សុដ្ឋុ វិមុត្តា។ **និព្ពត្តេន្តី**តិ មេត្តាសម្បយុត្តា ហុត្វា មេត្តំ និព្ពត្តេន្តិ។ **ជោតេន្តី**តិ បាកដំ ករោន្តិ។ **បតាបេន្តី**តិ វិរោចេន្តិ។

២-៤. ពលាទិវារត្តយវណ្ណនា

២៤-២៧. ឥន្ទ្រិយវារេ វុត្តនយេនេវ ពលវារោបិ វេទិតព្ពោ។ ពោជ្ឈង្គមគ្គង្គវារា បរិយាយេន វុត្តា, ន យថាលក្ខណវសេន។ មគ្គង្គវារេ សម្មាវាចាកម្មន្តាជីវា មេត្តាយ បុព្ពភាគវសេន វុត្តា, ន អប្បនាវសេន។ ន ហិ ឯតេ មេត្តាយ សហ ភវន្តិ។ **សព្ពេសំ បាណាន**ន្តិអាទីនំ សេសវារានម្បិ សត្តវារេ វុត្តនយេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ មេត្តាភាវនាវិធានំ បន វិសុទ្ធិមគ្គតោ (វិសុទ្ធិ. ១.២៤០ អាទយោ) គហេតព្ពន្តិ។

មេត្តាកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. វិរាគកថា

វិរាគកថាវណ្ណនា

២៨. ឥទានិ មគ្គបយោជនបរិយោសានាយ មេត្តាកថាយ អនន្តរំ កថិតាយ វិរាគសង្ខាតមគ្គបុព្ពង្គមាយ វិរាគកថាយ អបុព្ពត្ថានុវណ្ណនា។ តត្ថ បឋមំ តាវ “និព្ពិន្ទំ វិរជ្ជតិ វិរាគា វិមុច្ចតី”តិ (មហាវ ២៣) វុត្តានំ ទ្វិន្នំ សុត្តន្តបទានំ អត្ថំ និទ្ទិសិតុកាមេន ***វិរាគោ មគ្គោ, វិមុត្តិ ផល***ន្តិ ឧទ្ទេសោ ឋបិតោ។ តត្ថ បឋមំ វចនត្ថំ តាវ និទ្ទិសិតុកាមោ ***កថំ វិរាគោ មគ្គោ***តិអាទិមាហ។ តត្ថ ***វិរជ្ជតី***តិ វិរត្តោ ហោតិ។ សេសានិ មគ្គញាណនិទ្ទេសេ វុត្តត្ថានិ។ ***វិរាគោ***តិ យស្មា សម្មាទិដ្ឋិ វិរជ្ជតិ, តស្មា វិរាគោ នាមាតិ អត្ថោ ។ សោ ច វិរាគោ យស្មា វិរាគារម្មណោ… បេ.… វិរាគេ បតិដ្ឋិតោ, តស្មា ច វិរាគោតិ ឯវំ “វិរាគារម្មណោ”តិអាទីនំ បញ្ចន្នំ វចនានំ សម្ពន្ធោ វេទិតព្ពោ។ តត្ថ ***វិរាគារម្មណោ***តិ និព្ពានារម្មណោ។ ***វិរាគគោចរោ***តិ និព្ពានវិសយោ។ ***វិរាគេ សមុទាគតោ***តិ និព្ពានេ សមុប្បន្នោ។ ***វិរាគេ ឋិតោ***តិ បវត្តិវសេន និព្ពានេ ឋិតោ។ ***វិរាគេ បតិដ្ឋិតោ***តិ អនិវត្តនវសេន និព្ពានេ បតិដ្ឋិតោ។

និព្ពានញ្ច វិរាគោតិ និព្ពានំ វិរាគហេតុត្តា វិរាគោ។ **និព្ពានារម្មណតាជាតា**តិ និព្ពានារម្មណេ ជាតា, និព្ពានារម្មណភាវេន វា ជាតា។ តេ មគ្គសម្បយុត្តា សព្ពេវ ផស្សាទយោ ធម្មា វិរជ្ជនដ្ឋេន ***វិរាគា ហោន្តី***តិ វិរាគា នាម ហោន្តិ។ **សហជាតានី**តិ សម្មាទិដ្ឋិសហជាតានិ សម្មាសង្កប្បាទីនិ សត្ត មគ្គង្គានិ។ ***វិរាគំ គច្ឆន្តីតិ វិរាគោ មគ្គោ***តិ វិរាគំ និព្ពានំ អារម្មណំ កត្វា គច្ឆន្តីតិ វិរាគារម្មណត្តា វិរាគោ នាម, មគ្គនដ្ឋេន មគ្គោ នាម ហោតីតិ អត្ថោ។ ឯកេកម្បិ មគ្គង្គំ មគ្គោតិ នាមំ លភតិ។ ឥតិ ឯកេកស្ស អង្គស្ស មគ្គត្តេ វុត្តេ សម្មាទិដ្ឋិយាបិ មគ្គត្តំ វុត្តមេវ ហោតិ។ តស្មាយេវ ច **ឯតេន មគ្គេនា**តិ អដ្ឋ មគ្គង្គានិ គហេត្វា វុត្តំ។ **ពុទ្ធា ចា**តិ បច្ចេកពុទ្ធាបិ សង្គហិតា។ តេបិ ហិ “ទ្វេមេ, ភិក្ខវេ, ពុទ្ធា តថាគតោ ច អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ បច្ចេកពុទ្ធោ ចា”តិ (អ. និ. ២.៥៧) វុត្តត្តា ពុទ្ធាយេវ ។ **អគត**ន្តិ អនមតគ្គេ សំសារេ អគតបុព្ពំ។ **ទិស**ន្តិ សកលាយបដិបត្តិយា ទិស្សតិ អបទិស្សតិ អភិសន្ទហីយតីតិ ទិសា, សព្ពពុទ្ធេហិ វា បរមំ សុខន្តិ ទិស្សតិ អបទិស្សតិ កថីយតីតិ ទិសា , សព្ពទុក្ខំ វា ទិស្សន្តិ វិស្សជ្ជេន្តិ ឧជ្ឈន្តិ ឯតាយាតិ ទិសា។ តំ ទិសំ។ **អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ**តិ កឹ វុត្តំ ហោតិ? យោ សោ អដ្ឋង្គិកោ ធម្មសមូហោ, សោ ឯតេន និព្ពានំ គច្ឆន្តីតិ គមនដ្ឋេន មគ្គោ នាមាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **បុថុសមណព្រាហ្មណានំ បរប្បវាទាន**ន្តិ វិសុំ វិសុំ សមណានំ ព្រាហ្មណានញ្ច ឥតោ អញ្ញលទ្ធិកានំ។ **អគ្គោ**តិ តេសំ សេសមគ្គានំ វិសិដ្ឋោ។ **សេដ្ឋោ**តិ សេសមគ្គតោ អតិវិយ បសំសនីយោ។ **មោក្ខោ**តិ មុខេ សាធុ, សេសមគ្គានំ អភិមុខេ អយមេវ សាធូតិ អត្ថោ។ **ឧត្តមោ**តិ សេសមគ្គេ អតិវិយ ឧត្តិណ្ណោ។ **បវរោ**តិ សេសមគ្គតោ នានប្បការេហិ សំភជនីយោ។ **ឥតី**តិ ការណត្ថេ និបាតោ។ តស្មា ភគវតា “មគ្គានំ អដ្ឋង្គិកោ សេដ្ឋោ”តិ វុត្តោតិ អធិប្បាយោ។ វុត្តញ្ហិ ភគវតា –

> “មគ្គានដ្ឋង្គិកោ សេដ្ឋោ, សច្ចានំ ចតុរោ បទា;
> វិរាគោ សេដ្ឋោ ធម្មានំ, ទ្វិបទានញ្ច ចក្ខុមា”តិ។ (ធ. ប. ២៧៣);

តំ ឥធ វិច្ឆិន្ទិត្វា “មគ្គានំ អដ្ឋង្គិកោ សេដ្ឋោ”តិ វុត្តំ។ សេសវារេសុបិ ឥមិនា ច នយេន ហេដ្ឋា វុត្តនយេន ច អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ទស្សនវិរាគោតិអាទីសុ ទស្សនសង្ខាតោ វិរាគោ ទស្សនវិរាគោ។ ឥន្ទ្រិយដ្ឋតោ ពលស្ស វិសិដ្ឋត្តា ឥធ ឥន្ទ្រិយតោ ពលំ បឋមំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ **អាធិបតេយ្យដ្ឋេន ឥន្ទ្រិយានី**តិអាទិ ឥន្ទ្រិយាទីនំ អត្ថវិភាវនា, ន វិរាគស្ស។ **តថដ្ឋេន សច្ចា**តិ សច្ចញាណំ វេទិតព្ពំ។ **សីលវិសុទ្ធី**តិ សម្មាវាចាកម្មន្តាជីវា។ **ចិត្តវិសុទ្ធី**តិ សម្មាសមាធិ។ **ទិដ្ឋិវិសុទ្ធី**តិ សម្មាទិដ្ឋិសង្កប្បា។ **វិមុត្តដ្ឋេនា**តិ តំតំមគ្គវជ្ឈកិលេសេហិ មុត្តដ្ឋេន។ **វិជ្ជា**តិ សម្មាទិដ្ឋិ។ **វិមុត្តី**តិ សមុច្ឆេទវិមុត្តិ។ **អមតោគធំ និព្ពានំ បរិយោសានដ្ឋេន មគ្គោ**តិ មគ្គផលបច្ចវេក្ខណាហិ មគ្គីយតីតិ មគ្គោ។

ឥមស្មឹ វិរាគនិទ្ទេសេ វុត្តា ធម្មា សព្ពេបិ មគ្គក្ខណេយេវ។ វិមុត្តិនិទ្ទេសេ ផលក្ខណេ។ តស្មា ឆន្ទមនសិការាបិ មគ្គផលសម្បយុត្តា។

២៩. វិរាគនិទ្ទេសេ វុត្តនយេនេវ វិមុត្តិនិទ្ទេសេបិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ផលំ បនេត្ថ បដិប្បស្សទ្ធិវិមុត្តត្តា **វិមុត្តិ,** និព្ពានំ និស្សរណវិមុត្តត្តា វិមុត្តិ។ “សហជាតានិ សត្តង្គានី”តិអាទីនិ វចនានិ ឥធ ន លព្ភន្តីតិ ន វុត្តានិ។ សយំ ផលវិមុត្តត្តា **បរិច្ចាគដ្ឋេន វិមុត្តី**តិ ឯត្តកមេវ វុត្តំ។ សេសំ វុត្តនយមេវាតិ។

វិភង្គកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. បដិសម្ភិទាកថា

១. ធម្មចក្កបវត្តនវារវណ្ណនា

៣០. ឥទានិ វិភង្គសង្ខាតមគ្គវសេន សិទ្ធំ បដិសម្ភិទាបភេទំ ទស្សេន្តេន កថិតាយ ធម្មចក្កប្បវត្តនសុត្តន្តបុព្ពង្គមាយ បដិសម្ភិទាកថាយ អបុព្ពត្ថានុវណ្ណនា។ សុត្តន្តេ តាវ **ពារាណសិយ**ន្តិ ពារាណសា នាម នទី, ពារាណសាយ អវិទូរេ ភវា នគរី ពារាណសី។ តស្សំ ពារាណសិយំ។ **ឥសិបតនេ មិគទាយេ**តិ ឥសីនំ បតនុប្បតនវសេន ឯវំលទ្ធនាមេ មិគានំ អភយទានទិន្នដ្ឋានត្តា មិគទាយសង្ខាតេ អារាមេ។ តត្ថ ហិ ឧប្បន្នុប្បន្នា សព្ពញ្ញុឥសយោ បតន្តិ, ធម្មចក្កប្បវត្តនត្ថំ និសីទន្តីតិ អត្ថោ។ នន្ទមូលកបព្ភារតោ សត្តាហច្ចយេន និរោធសមាបត្តិតោ វុដ្ឋិតា អនោតត្តទហេ កតមុខធោវនកិច្ចា អាកាសេន អាគន្ត្វា បច្ចេកពុទ្ធឥសយោបេត្ថ សមោសរណវសេន បតន្តិ , ឧបោសថត្ថញ្ច អនុបោសថត្ថញ្ច សន្និបតន្តិ, គន្ធមាទនំ បដិគច្ឆន្តា ច តតោ ច ឧប្បតន្តីតិបិ ឥមិនា ឥសីនំ បតនុប្បតនវសេន តំ “ឥសិបតន”ន្តិ វុច្ចតិ។ “ឥសិបទន”ន្តិបិ បាឋោ។ **បញ្ចវគ្គិយេ**តិ –

> “កោណ្ឌញ្ញោ ភទ្ទិយោ វប្បោ, មហានាមោ ច អស្សជិ;
> ឯតេ បញ្ច មហាថេរា, បញ្ចវគ្គាតិ វុច្ចរេ”តិ។ –

ឯវំ វុត្តានំ បញ្ចន្នំ ភិក្ខូនំ វគ្គោ បញ្ចវគ្គោ។ តស្មិំ បញ្ចវគ្គេ ភវា តំបរិយាបន្នត្តាតិ បញ្ចវគ្គិយា, តេ បញ្ចវគ្គិយេ។ **ភិក្ខូ អាមន្តេសី**តិ ទីបង្ករទសពលស្ស បាទមូលេ កតាភិនីហារតោ បដ្ឋាយ បារមិយោ បូរេន្តោ អនុបុព្ពេន បច្ឆិមភវំ បត្វា បច្ឆិមភវេ ច កតាភិនិក្ខមនោ អនុបុព្ពេន ពោធិមណ្ឌំ បត្វា តត្ថ អបរាជិតបល្លង្កេ និសិន្នោ មារពលំ ភិន្ទិត្វា បឋមយាមេ បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរិត្វា មជ្ឈិមយាមេ ទិព្ពចក្ខុំ វិសោធេត្វា បច្ឆិមយាមាវសានេ ទសសហស្សិលោកធាតុំ ឧន្នាទេន្តោ សម្បកម្បេន្តោ សព្ពញ្ញុតំ បត្វា សត្ត សត្តាហានិ ពោធិមណ្ឌេ វីតិនាមេត្វា មហាព្រហ្មុនា អាយាចិតធម្មទេសនា ពុទ្ធចក្ខុនា លោកំ វោលោកេត្វា លោកានុគ្គហេន ពារាណសឹ គន្ត្វា បញ្ចវគ្គិយេ ភិក្ខូ សញ្ញាបេត្វា ធម្មចក្កំ បវត្តេតុកាមោ អាមន្តេសិ។

ទ្វេមេ, ភិក្ខវេ, អន្តាតិ ទ្វេមេ, ភិក្ខវេ, កោដ្ឋាសា។ ឥមស្ស បន វចនស្ស សមុទាហារេន សមុទាហារនិគ្ឃោសោ ហេដ្ឋា អវីចិ ឧបរិ ភវគ្គំ បត្វា ទសសហស្សី លោកធាតុំ បត្ថរិត្វា អដ្ឋាសិ, តស្មិំយេវ សមយេ អដ្ឋារសកោដិសង្ខា ព្រហ្មានោ សមាគច្ឆឹសុ។ បច្ឆិមទិសាយ សូរិយោ អត្ថង្គមេតិ, បុរត្ថិមាយ ទិសាយ ឧត្តរាសាឡ្ហនក្ខត្តេន យុត្តោ បុណ្ណចន្ទោ ឧគ្គច្ឆតិ។ តស្មិំ សមយេ ភគវា ធម្មចក្កប្បវត្តនសុត្តន្តំ អារភន្តោ “ទ្វេមេ, ភិក្ខវេ, អន្តា”តិអាទិមាហ។

តត្ថ **បព្ពជិតេនា**តិ គិហិសំយោជនំ វត្ថុកាមំ ឆេត្វា បព្ពជិតេន។ **ន សេវិតព្ពា**តិ ន វលញ្ជេតព្ពា។ បព្ពជិតានំយេវ វិសេសតោ បដិបត្តិយា ភាជនភូតត្តា “បព្ពជិតេន ន សេវិតព្ពា”តិ វុត្តំ។ **យោ ចាយំ កាមេសុ កាមសុខល្លិកានុយោគោ**តិ យោ ច អយំ វត្ថុកាមេសុ កិលេសកាមសុខស្ស, កិលេសកាមសុខនិស្សយស្ស វា អនុយោគោ។ **ហីនោ**តិ លាមកោ។ **គម្មោ**តិ គាមវាសីនំ សន្តកោ។ **បោថុជ្ជនិកោ**តិ បុថុជ្ជនេន អន្ធពាលជនេន អាចិណ្ណោ។ **អនរិយោ**តិ ន អរិយោ។ អថ វា ន វិសុទ្ធានំ ឧត្តមានំ អរិយានំ សន្តកោ។ **អនត្ថសំហិតោ**តិ ន អត្ថសំហិតោ, សុខាវហការណំ អនិស្សិតោតិ អត្ថោ។ **អត្តកិលមថានុយោគោ**តិ អត្តនោ កិលមថស្ស អនុយោគោ , អត្តនោ ទុក្ខករណន្តិ អត្ថោ។ **ទុក្ខោ**តិ កណ្ដកាបស្សយសេយ្យាទីហិ អត្តមារណេហិ ទុក្ខាវហោ។ តបស្សីហិ “ឧត្តមំ តបោ”តិ គហិតត្តា តេសំ ចិត្តានុរក្ខនត្ថំ ឥធ “ហីនោ”តិ ន វុត្តំ, បព្ពជិតានំ ធម្មត្តា “គម្មោ”តិ ច, គិហីហិ អសាធារណត្តា “បោថុជ្ជនិកោ”តិ ច ន វុត្តំ។ តត្ថ បន កេហិចិ បព្ពជិតបដិញ្ញេហិ ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានវាទេហិ “យតោ ខោ, ភោ , អយំ អត្តា បញ្ចហិ កាមគុណេហិ សមប្បិតោ សមង្គិភូតោ បរិចារេតិ, ឯត្តាវតា ខោ, ភោ, អយំ អត្តា ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានប្បត្តោ ហោតី”តិ (ទី. និ. ១.៩៤) គហិតត្តា តេសំ ចិត្តានុរក្ខនត្ថញ្ច បច្ចុប្បន្នេ សុខត្តា ច តស្ស ធម្មសមាទានស្ស “ទុក្ខោ”តិ ន វុត្តំ។ កាមសុខល្លិកានុយោគោ បច្ចុប្បន្នេ តណ្ហាទិដ្ឋិសំកិលិដ្ឋសុខត្តា អាយតិញ្ច ទុក្ខវិបាកត្តា តទនុយុត្តានំ តណ្ហាទិដ្ឋិពន្ធនពទ្ធត្តា ច ន សេវិតព្ពោ, អត្តកិលមថានុយោគោ បច្ចុប្បន្នេ ទិដ្ឋិសំកិលិដ្ឋទុក្ខត្តា អាយតិញ្ច ទុក្ខវិបាកត្តា តទនុយុត្តានំ ទិដ្ឋិពន្ធនពទ្ធត្តា ច ន សេវិតព្ពោ, **ឯតេ ខោ**តិ តេ ឯតេ។ **អនុបគម្មា**តិ ន ឧបគន្ត្វា។ **មជ្ឈិមា**តិ សំកិលិដ្ឋសុខទុក្ខានំ អភាវា មជ្ឈេ ភវាតិ មជ្ឈិមា។ សា ឯវ និព្ពានំ បដិបជ្ជន្តិ ឯតាយាតិ **បដិបទា។ អភិសម្ពុទ្ធា**តិ បដិវិទ្ធា។ **ចក្ខុករណី**តិអាទីសុ បញ្ញាចក្ខុំ ករោតីតិ ចក្ខុករណី។ **ញាណករណី**តិ តស្សេវ វេវចនំ។ **ឧបសមាយា**តិ

កិលេសូបសមាយ។ **អភិញ្ញាយា**តិ ចតុន្នំ សច្ចានំ អភិជាននត្ថាយ។ **សម្ពោធាយា**តិ តេសំយេវ សម្ពុជ្ឈនត្ថាយ។ **និព្ពានាយា**តិ និព្ពានសច្ឆិកិរិយត្ថាយ។ អថ វា ទស្សនមគ្គញាណំ ករោតីតិ **ចក្ខុករណី**។ ភាវនាមគ្គញាណំ ករោតីតិ **ញាណករណី**។ សព្ពកិលេសានំ **ឧបសមាយ**។ សព្ពធម្មានំ **អភិញ្ញាយ**។ អរហត្តផល**សម្ពោធាយ**។ កិលេសានញ្ច ខន្ធានញ្ច **និព្ពានាយ**។ សច្ចកថា អភិញ្ញេយ្យនិទ្ទេសេ វុត្តា។

ឯវំ ភគវា សច្ចានិ បកាសេត្វា អត្តនិ កតពហុមានានំ តេសំ អត្តនោ បដិវេធក្កមំ សុត្វា បដិបត្តិយា ពហុមានារោបនេន បដិបត្តិយំ បត្វា សច្ចប្បដិវេធំ បស្សន្តោ **ឥទំ ទុក្ខំ អរិយសច្ចន្តិ មេ, ភិក្ខវេ**តិអាទិនា អត្តនោ បដិវេធក្កមំ ទស្សេសិ។ តត្ថ **អននុស្សុតេសូ**តិ ន អនុស្សុតេសុ, បរំ អនុគន្ត្វា អស្សុតេសូតិ អត្ថោ។ **ចក្ខូ**តិអាទីនំ អត្ថោ បរតោ អាវិ ភវិស្សតិ។ **ឥទំ ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ, ឥទំ ទុក្ខសមុទយំ, ឥទំ ទុក្ខនិរោធំ, ឥទំ ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទា អរិយសច្ច**ន្តិ ចតុន្នំ សច្ចានំ ទស្សនបដិវេធោ សេខភូមិយំ។ **បរិញ្ញេយ្យំ បហាតព្ពំ សច្ឆិកាតព្ពំ ភាវេតព្ព**ន្តិ ចតុន្នំ សច្ចានំ ភាវនាបដិវេធោ សេខភូមិយំយេវ។ **បរិញ្ញាតំ បហីនំ សច្ឆិកតំ ភាវិត**ន្តិ ចតុន្នំ សច្ចានំ បច្ចវេក្ខណា អសេខភូមិយំ។

តិបរិវដ្ដន្តិ សច្ចញាណកិច្ចញាណកតញាណសង្ខាតានំ តិណ្ណំ បរិវដ្ដានំ វសេន តយោ បរិវដ្ដា អស្សាតិ តិបរិវដ្ដំ។ ឯត្ថ ហិ “ឥទំ ទុក្ខំ, ឥទំ ទុក្ខសមុទយំ , ឥទំ ទុក្ខនិរោធំ, ឥទំ ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទា អរិយសច្ច”ន្តិ ឯវំ ចតូសុ សច្ចេសុ យថាភូតញាណំ **សច្ចញាណំ** នាម។ តេសុយេវ “បរិញ្ញេយ្យំ បហាតព្ពំ សច្ឆិកាតព្ពំ ភាវេតព្ព”ន្តិ ឯវំ កត្តព្ពកិច្ចជាននញាណំ **កិច្ចញាណំ** នាម។ “បរិញ្ញាតំ បហីនំ សច្ឆិកតំ ភាវិត”ន្តិ ឯវំ តស្ស កិច្ចស្ស កតភាវជាននញាណំ **កតញាណំ** នាម។ **ទ្វាទសាការ**ន្តិ តេសំយេវ ឯកេកស្មឹ សច្ចេ តិណ្ណំ តិណ្ណំ អាការានំ វសេន ទ្វាទស អាការា អស្សាតិ ទ្វាទសាការំ។ **ញាណទស្សន**ន្តិ ឯតេសំ តិបរិវដ្ដានំ ទ្វាទសន្នំ អាការានំ វសេន ឧប្បន្នំ ញាណសង្ខាតំ ទស្សនំ។ **អត្តមនា**តិ សកមនា។ សត្តានញ្ហិ សុខកាមត្តា ទុក្ខបដិកូលត្តា បីតិសោមនស្សយុត្តមនោ សកមនោ នាម, បីតិសោមនស្សេហិ អត្តមនា គហិតមនា ព្យាបិតមនាតិ វា អត្ថោ។ **អភិនន្ទុ**ន្តិ អភិមុខា ហុត្វា នន្ទឹសុ។ **វេយ្យាករណេ**តិ សុត្តន្តេ។ និគ្គាថកោ ហិ សុត្តន្តោ កេវលំ អត្ថស្ស ព្យាករណតោ វេយ្យាករណំ នាម។ **ភញ្ញមានេ**តិ កថិយមានេ។ វត្តមានសមីបេ វត្តមានវចនំ កតំ, ភណិតេតិ អត្ថោ។ **វិរជ**ន្តិ វិគតរាគាទិរជំ។ **វីតមល**ន្តិ វិគតរាគាទិមលំ។ រាគាទយោ ហិ អជ្ឈោត្ថរណដ្ឋេន រជោ នាម, ទូសនដ្ឋេន មលំ នាម។ **ធម្មចក្ខុ**ន្តិ កត្ថចិ បឋមមគ្គញាណំ, កត្ថចិ អាទីនិ តីណិ មគ្គញាណានិ, កត្ថចិ ចតុត្ថមគ្គញាណម្បិ ។ ឥធ បន បឋមមគ្គញាណមេវ។ **យំ កិញ្ចិ សមុទយធម្មំ, សព្ពំ តំ និរោធធម្ម**ន្តិ វិបស្សនាវសេន ឯវំ បវត្តស្ស ធម្មចក្ខុំ ឧទបាទីតិ អត្ថោ។

ធម្មចក្កេតិ បដិវេធញាណេ ច ទេសនាញាណេ ច។ ពោធិបល្លង្កេ និសិន្នស្ស ហិ ភគវតោ ចតូសុ សច្ចេសុ ទ្វាទសាការំ បដិវេធញាណម្បិ ឥសិបតនេ និសិន្នស្ស ទ្វាទសាការមេវ សច្ចទេសនាយ បវត្តកទេសនាញាណម្បិ ធម្មចក្កំ នាម។ ឧភយម្បិ ហេតំ ទសពលស្ស បវត្តញាណមេវ។ តំ ឥមាយ ទេសនាយ បកាសេន្តេន ភគវតា ធម្មចក្កំ បវត្តិតំ នាម។ តំ បនេតំ ធម្មចក្កំ យាវ អញ្ញាតកោណ្ឌញ្ញត្ថេរោ អដ្ឋារសហិ ព្រហ្មកោដីហិ សទ្ធឹ សោតាបត្តិផលេ ន បតិដ្ឋាតិ, តាវ ភគវា បវត្តេតិ នាម, បតិដ្ឋិតេ បន បវត្តិតំ នាម។ តំ សន្ធាយ “បវត្តិតេ ច ភគវតា ធម្មចក្កេ”តិ វុត្តំ។

ភុម្មា ទេវាតិ ភូមដ្ឋកា ទេវា។ **សទ្ទមនុស្សាវេសុ**ន្តិ ឯកប្បហារេនេវ សាធុការំ ទត្វា **ឯតំ ភគវតា**តិអាទីនិ វទន្តា សទ្ទំ អនុស្សាវយឹសុ។ **អប្បដិវត្តិយ**ន្តិ “នយិទំ តថា”តិ បដិលោមំ វត្តេតុំ អសក្កុណេយ្យំ។ សន្និបតិតា ចេត្ថ ទេវព្រហ្មានោ ទេសនាបរិយោសានេ ឯកប្បហារេនេវ សាធុការំ អទំសុ, សន្និបាតំ អនាគតា បន ភុម្មទេវាទយោ តេសំ តេសំ សទ្ទំ សុត្វា សាធុការមទំសូតិ វេទិតព្ពំ។ តេសុ បន បព្ពតរុក្ខាទីសុ និព្ពត្តា ភុម្មទេវា។ តេ ចាតុមហារាជិកបរិយាបន្នា ហោន្តាបិ ឥធ វិសុំ កត្វា វុត្តា។ **ចាតុមហារាជិកា**តិ ច ធតរដ្ឋវិរូឡ្ហកវិរូបក្ខកុវេរសង្ខាតា ចតុមហារាជា ទេវតា ឯតេសន្តិ ចាតុមហារាជិកា។ តេ សិនេរុវេមជ្ឈេ ហោន្តិ។ តេសុ បព្ពតដ្ឋកាបិ អត្ថិ អាកាសដ្ឋកាបិ។ តេសំ បរម្បរា ចក្កវាឡបព្ពតំ បត្តា។ ខិឌ្ឌាបទោសិកា មនោបទោសិកា សីតវលាហកា ឧណ្ហវលាហកា ចន្ទិមា ទេវបុត្តោ សូរិយោ ទេវបុត្តោតិ ឯតេ សព្ពេបិ ចាតុមហារាជិកទេវលោកដ្ឋា ឯវ។ តេត្តឹស ជនា តត្ថ ឧប្បន្នាតិ **តាវតឹសា**។ អបិច “តាវតឹសា”តិ តេសំ ទេវានំ នាមមេវាតិបិ វុត្តំ។ តេបិ អត្ថិ បព្ពតដ្ឋកា អត្ថិ អាកាសដ្ឋកា។ តេសំ បរម្បរា ចក្កវាឡបព្ពតំ បត្តា, តថា យាមាទីនំ។ ឯកទេវលោកេបិ ហិ ទេវានំ បរម្បរា ចក្កវាឡបព្ពតំ អប្បត្តា នាម នត្ថិ។ ទិព្ពំ សុខំ យាតា បយាតា សម្បត្តាតិ **យាមា**។ តុដ្ឋា បហដ្ឋាតិ **តុសិតា**។ បកតិបដិយត្តារម្មណតោ អតិរេកេន រមិតុកាមកាលេ យថារុចិតេ ភោគេ និម្មិនិត្វា និម្មិនិត្វា រមន្តីតិ **និម្មានរតី**។ ចិត្តាចារំ ញត្វា បរនិម្មិតេសុ ភោគេសុ វសំ វត្តេន្តីតិ **បរនិម្មិតវសវត្តី**។ ព្រហ្មកាយេ ព្រហ្មឃដាយ និយុត្តាតិ **ព្រហ្មកាយិកា**។ សព្ពេបិ បញ្ចវោការព្រហ្មានោ គហិតា។

តេន ខណេនាតិ វចនំ វិសេសេត្វា **តេន មុហុត្តេនា**តិ វុត្តំ។ មុហុត្តសង្ខាតេន ខណេន, ន បរមត្ថខណេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **យាវ ព្រហ្មលោកា**តិ ព្រហ្មលោកំ អន្តោកត្វា។ **សទ្ទោ**តិ សាធុការសទ្ទោ។ **ទស សហស្សី**តិ ទសសហស្សចក្កវាឡវតី។ **សង្កម្បី**តិ ឧទ្ធំ ឧគ្គច្ឆន្តី សុដ្ឋុ កម្បិ។ **សម្បកម្បី**តិ ឧទ្ធំ ឧគ្គច្ឆន្តី អធោ ឱក្កមន្តី សុដ្ឋុ បកម្បិ។ **សម្បវេធី**តិ ចតុទិសា គច្ឆន្តី សុដ្ឋុ បវេធិ។ សម្ពុទ្ធភាវាយ មាតុកុច្ឆឹ ឱក្កមន្តេ ច ពោធិសត្តេ តតោ និក្ខមន្តេ ច មហាបថវី បុញ្ញតេជេន អកម្បិត្ថ, អភិសម្ពោធិយំ បដិវេធញាណតេជេន។ ធម្មចក្កប្បវត្តនេ ទេសនាញាណតេជេន សាធុការំ ទាតុកាមា វិយ បថវី ទេវតានុភាវេន អកម្បិត្ថ, អាយុសង្ខារោស្សជ្ជនេ មហាបរិនិព្ពានេ ច ការុញ្ញេន ចិត្តសង្ខោភំ អសហមានា វិយ បថវី ទេវតានុភាវេន អកម្បិត្ថ។ **អប្បមាណោ**តិ វុទ្ធប្បមាណោ។ **ឧឡារោ**តិ ឯត្ថ “ឧឡារានិ ឧឡារានិ ខាទនីយានិ ខាទន្តី”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៣៦៦) មធុរំ ឧឡារន្តិ វុត្តំ។ “ឧឡារាយ វត្ថភោគាយ ចិត្តំ ន នមតី”តិអាទីសុ (អ. និ. ៩.២០) បណីតំ ឧឡារន្តិ វុត្តំ។ “ឧឡារាយ ខលុ ភវំ វច្ឆាយនោ សមណំ គោតមំ បសំសាយ បសំសតី”តិអាទីសុ សេដ្ឋំ ឧឡារន្តិ វុត្តំ។ ឥធ បន “វិបុលោ ឧឡារោ”តិ វុត្តោ។ **ឱភាសោ**តិ ទេសនាញាណានុភាវេន ច ទេវតានុភាវេន ច ជាតឱភាសោ។ **លោកេ**តិ ចក្កវាឡស្ស ទសសហស្សិយំយេវ។ **អតិក្កម្មេវ ទេវានំ ទេវានុភាវ**ន្តិ ទេវានំ អយមានុភាវោ – និវត្ថវត្ថប្បភា ទ្វាទស យោជនានិ ផរតិ, តថា សរីរស្ស អលង្ការស្ស វិមានស្ស ច។ តំ ទេវានំ ទេវានុភាវំ អតិក្កមិត្វាយេវាតិ អត្ថោ។ **ឧទាន**ន្តិ សោមនស្សញាណមយិកំ ឧទាហារំ។ **ឧទានេសី**តិ ឧទាហរិ។ **អញ្ញាសិ វត, ភោ កោណ្ឌញ្ញោ**តិ ឥមស្សបិ ឧទានស្ស ឧទាហរណឃោសោ ទសសហស្សិលោកធាតុំ ផរិត្វា អដ្ឋាសិ។ **អញ្ញាសិកោណ្ឌញ្ញោ**តិ ភុសំ ញាតកោណ្ឌញ្ញោតិ អត្ថោ។

ចក្ខុអាទីនំ និទ្ទេសេ **ទស្សនដ្ឋេនា**តិអាទីសុ ឯកមេវ ញាណំ យថាវុត្តស្ស នេយ្យស្ស ចក្ខុ វិយ ទស្សនកិច្ចករណេន **ចក្ខុ**។ ញាណកិច្ចករណេន **ញាណំ**។ នានប្បការតោ ជាននកិច្ចករណេន **បញ្ញា**។ អនវសេសបដិវេធករណេន **វិជ្ជា**។ សព្ពថា ឱភាសកិច្ចករណេន **អាលោកោ** នាមាតិ អត្ថោ។ **ចក្ខុំ ធម្មោ**តិអាទីសុបិ ឯកំយេវ ញាណំ កិច្ចនានត្តេន បញ្ចធា វណ្ណិតំ។ **អារម្មណា**តិ ឧបត្ថម្ភនដ្ឋេន។ **គោចរា**តិ វិសយដ្ឋេន។ **ទស្សនដ្ឋេនា**តិអាទីសុ ញាណកិច្ចំ បញ្ចធា វុត្តំ។ ឥមិនា នយេន តីសុ វារេសុ ឯកេកស្មឹ បញ្ច បញ្ច កត្វា បន្នរស ធម្មា, បន្នរស អត្ថា, ទ្វីសុ បន្នរសកេសុ តីស និរុត្តិយោ, បន្នរសសុ ធម្មេសុ បន្នរសសុ អត្ថេសុ តឹសាយ និរុត្តីសូតិ សដ្ឋិ ញាណានិ វេទិតព្ពានិ។ សេសអរិយសច្ចេសុបិ ឯសេវ នយោ។ ចតូសុ អរិយសច្ចេសុ ឯកេកស្មឹ អរិយសច្ចេ បន្នរសន្នំ បន្នរសន្នំ ធម្មានំ អត្ថានញ្ច វសេន សដ្ឋិ ធម្មា, សដ្ឋិ អត្ថា, សដ្ឋិយា ធម្មេសុ សដ្ឋិយា អត្ថេសុ ច វីសសតំ និរុត្តិយោ, វីសាធិកំ សតន្តិ អត្ថោ។ សដ្ឋិយា ធម្មេសុ សដ្ឋិយា អត្ថេសុ វីសុត្តរសតេ និរុត្តីសូតិ ឯវំ ចត្តារីសញ្ច ទ្វេ ច ញាណសតានិ។

២-៣. សតិបដ្ឋានវារាទិវណ្ណនា

៣១-៣២. សតិបដ្ឋានសុត្តន្តបុព្ពង្គមេ ឥទ្ធិបាទសុត្តន្តបុព្ពង្គមេ ច បដិសម្ភិទានិទ្ទេសេ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ ច គណនា ច វេទិតព្ពា។

៤-៨. សត្តពោធិសត្តវារាទិវណ្ណនា

៣៣-៣៧. សត្តន្នំ ពោធិសត្តានំ សុត្តន្តេសុ ឯកេកស្មឹយេវ សមុទយេ ចក្ខាទយោ បញ្ច, និរោធេ បញ្ចាតិ ទស ធម្មា, សមុទយេ ទស្សនដ្ឋាទយោ បញ្ច, និរោធេ បញ្ចាតិ ទស អត្ថា, តេសំ វសេន វីសតិ និរុត្តិយោ ចត្តារីសំ ញាណានិ។ សត្ត ឯកតោ កត្វា វុត្តគណនា សុវិញ្ញេយ្យា ឯវ។ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណវសេន វុត្តបដិសម្ភិទានិទ្ទេសេ ឯកេកមូលកេសុ “ញាតោ ទិដ្ឋោ វិទិតោ សច្ឆិកតោ ផស្សិតោ បញ្ញាយា”តិ (បដិ. ម. ១.១២១) ឥមេសុ បញ្ចសុ វចនេសុ ឯកេកស្មឹយេវ ចក្ខាទយោ បញ្ច, ទស្សនដ្ឋាទយោ បញ្ចាតិ បញ្ចបញ្ចកានំ វសេន បញ្ចវីសតិ ធម្មា, បញ្ចវីសតិ អត្ថា, តទ្ទិគុណា និរុត្តិយោ, តទ្ទិគុណានិ ញាណានិ ញេយ្យានិ។ បញ្ច ឯកតោ កត្វា វុត្តវារេបិ បញ្ចក្ខត្តុំ បញ្ចបញ្ចវីសតិ កត្វា បញ្ចវីសសតំ ធម្មា, បញ្ចវីសសតំ អត្ថា, តទ្ទិគុណា និរុត្តិយោ, តទ្ទិគុណានិ ញាណានិ ញេយ្យានិ។ **អឌ្ឍតេយ្យានី**តិ ចេត្ថ ទ្វេ សតានិ ច បញ្ញាសញ្ច។ ខន្ធាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឥមិនាវ នយេន សច្ចវារបដិសម្ភិទាវារេ ច ធម្មាទិគណនា វេទិតព្ពា។

៩. ឆពុទ្ធធម្មវារវណ្ណនា

៣៨. ពុទ្ធធម្មវារេ **ទិយឌ្ឍសត**ន្តិ ឆក្ខត្តុំ បញ្ចវីសតិ សតញ្ច បញ្ញាសញ្ច ហោន្តិ, តទ្ទិគុណា និរុត្តិយោ តទ្ទិគុណានិ ញាណានិ។ **បដិសម្ភិទាធិករណេ**តិ បដិសម្ភិទាធិការេ។ **អឌ្ឍនវធម្មសតានី**តិ បឋមំ វុត្តេសុ ចតូសុ សច្ចេសុ សដ្ឋិ, ចតូសុ សតិបដ្ឋានេសុ សដ្ឋិ, ចតូសុ សម្មប្បធានេសុ សដ្ឋិ, សត្តពោធិសត្តវេយ្យាករណេសុ សត្តតិ,

អភិញ្ញដ្ឋានាទីសុ បញ្ចសុ បញ្ចវិសេសតំ, ខន្ធដ្ឋានាទីសុ បញ្ចសុ បញ្ចវិសេសតំ, បុន ចតូសុ អរិយសច្ចេសុ សតំ, ចតូសុ បដិសម្ភិទាសុ សតំ, ឆសុ ពុទ្ធធម្មេសុ ទិយឌ្ឍសតន្តិ ឯវំ អដ្ឋសតានិ ច បញ្ញាសញ្ច ធម្មា ហោន្តិ។ ឯវំ អត្ថាបិ តត្តកា ឯវ ហោន្តិ។ ឯវមេវ សច្ចាទីសុ តីសុ ឋានេសុ វិសេសតំ និរុត្តិយោ, សត្តសុ វេយ្យាករណេសុ ចត្តារិសេសតំ និរុត្តិយោ, អភិញ្ញដ្ឋានាទីសុ ខន្ធដ្ឋានាទីសុ ច អឌ្ឍតេយ្យានិ អឌ្ឍតេយ្យានិ និរុត្តិសតានិ, អរិយសច្ចេសុ បដិសម្ភិទាសុ ច ទ្វេ ទ្វេ និរុត្តិសតានិ, ពុទ្ធធម្មេសុ តីណិ និរុត្តិសតានីតិ ឯវំ និរុត្តិសហស្សញ្ច សត្តនិរុត្តិសតានិ ច ហោន្តិ។ ឯវមេវ សច្ចាទីសុ តីសុ ឋានេសុ ចត្តារិសាធិកានិ ទ្វេ ទ្វេ ញាណសតានិ, សត្តសុ វេយ្យាករណេសុ អសីតិអធិកានិ ទ្វេ ញាណសតានិ, អភិញ្ញដ្ឋានាទីសុ ខន្ធដ្ឋានាទីសុ ច បញ្ចបញ្ចញាណសតានិ , សច្ចេសុ បដិសម្ភិទាសុ ច ចត្តារិ ចត្តារិ ញាណសតានិ, ពុទ្ធធម្មេសុ ឆ ញាណសតានីតិ ឯវំ តីណិ ច ញាណសហស្សានិ ចត្តារិ ច ញាណសតានិ ហោន្តីតិ។

បដិសម្ភិទាកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ធម្មចក្កកថា

១. សច្ចវារវណ្ណនា

៣៩. បុន ធម្មចក្កប្បវត្តនសុត្តន្តមេវ បុព្វង្គមំ កត្វា កថិតាយ ធម្មចក្កកថាយ អបុព្វត្ថានុវណ្ណនា។ តត្ថ **ទុក្ខវត្ថុកា**តិ ឯកាភិសមយវសេន ទុក្ខំ វត្ថុ ឯតេសន្តិ ទុក្ខវត្ថុកា។ តទេវ ទុក្ខំ វិសេសេត្វា **សច្ចវត្ថុកា**តិអាទិមាហ។ តត្ថ សច្ចំ អារម្មណំ ឧបត្ថម្ភោ ឯតេសន្តិ **សច្ចារម្មណា**។ សច្ចំ គោចរោ វិសយោ ឯតេសន្តិ **សច្ចគោចរា**។ **សច្ចសង្គហិតា**តិ មគ្គសច្ចេន សង្គហិតា។ **សច្ចបរិយាបន្នា**តិ មគ្គសច្ចាយត្តា។ **សច្ចេ សមុទាគតា**តិ ទុក្ខបរិជាននេន ទុក្ខសច្ចេ សមុប្បន្នា។ តថា តត្ថេវ **ឋិតា បតិដ្ឋិតា** ច។

៤០. ឥទានិ ''បវត្តិតេ ច ភគវតា ធម្មចក្កេ''តិ វុត្តំ ធម្មចក្កំ និទ្ទិសិតុកាមោ **ធម្មចក្ក**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ ទុវិធំ ធម្មចក្កំ បដិវេធធម្មចក្កំ ទេសនាធម្មចក្កញ្ច។ **បដិវេធធម្មចក្កំ** ពោធិបល្លង្កេ, **ទេសនាធម្មចក្កំ** ឥសិបតនេ។ **ធម្មញ្ច បវត្តេតិ ចក្កញ្ចា**តិ បដិវេធធម្មចក្កំ វុត្តំ, **ចក្កញ្ច បវត្តេតិ ធម្មញ្ចា**តិ ទេសនាធម្មចក្កំ។ កថំ? ភគវា ហិ ពោធិបល្លង្កេ និសិន្នោ មគ្គក្ខណេ ឥន្ទ្រិយពលពោជ្ឈង្គមគ្គង្គាទិភេទំ ធម្មញ្ច បវត្តេតិ, សោយេវ ច ធម្មោ កិលេសសត្តុឃាតាយ បវត្តនតោ បហរណចក្កំ វិយាតិ ចក្កញ្ច។ ធម្មំ បវត្តេន្តោយេវ ភគវា តំ ចក្កំ បវត្តេតិ នាម។ ឯតេន ធម្មោយេវ ចក្កន្តិ កម្មធារយសមាសតា វុត្តា ហោតិ។ ឥសិបតនេ និសិន្នោ ភគវា ធម្មទេសនក្ខណេ វេនេយ្យសន្តានេ កិលេសសត្តុឃាតាយ បវត្តនតោ បហរណចក្កសទិសំ ទេសនាចក្កញ្ច បវត្តេតិ, វេនេយ្យសន្តានេ ឥន្ទ្រិយពលពោជ្ឈង្គមគ្គង្គាទិភេទំ ធម្មចក្កញ្ច បវត្តេតិ។ ឯតេន ធម្មោ ច ចក្កញ្ច ធម្មចក្កន្តិ ទ្វន្ទសមាសតា វុត្តា ហោតិ។ យស្មា បន បវត្តកេ សតិ បវត្តនា នាម ហោតិ, តស្មា សព្ពត្ថាបិ ''បវត្តេតី''តិ វុត្តំ, បវត្តនដ្ឋេន បន ''ចក្ក''ន្តិ វុត្តំ ហោតីតិ វេទិតព្ពំ។ **ធម្មេន បវត្តេតីតិ ធម្មចក្ក**ន្តិអាទីនិ ទេសនាធម្មចក្កមេវ សន្ធាយ វុត្តានីតិ វេទិតព្ពានិ។

តត្ថ **ធម្មេន បវត្តេតី**តិ យថាសភាវត្តា ធម្មេន បវត្តំ ចក្កន្តិ ធម្មចក្កន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **ធម្មចរិយាយ បវត្តេតី**តិ វេនេយ្យសន្តានេ ធម្មត្ថាយ បវត្តំ ចក្កន្តិ ធម្មចក្កន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **ធម្មេ ឋិតោ**តិអាទីហិ ភគវតោ ធម្មភូតតា ធម្មស្សាមិតា ច វុត្តា ហោតិ។ យថាហ – ''សោ ហាវុសោ, ភគវា ជានំ ជានាតិ បស្សំ បស្សតិ ចក្ខុភូតោ ញាណភូតោ ធម្មភូតោ ព្រហ្មភូតោ វត្តា បវត្តា អត្ថស្ស និន្នេតា អមតស្ស ទាតា ធម្មស្សាមី តថាគតោ''តិ (ម. និ. ១.២០៣)។ តស្មា តេហិ ធម្មស្ស ចក្កន្តិ ធម្មចក្កន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឋិតោ**តិ វិសយិភាវេន ឋិតោ។ **បតិដ្ឋិតោ**តិ អចលភាវេន បតិដ្ឋិតោ។ **វសិប្បត្តោ**តិ ឥស្សរភាវំ បត្តោ។ **បារមិប្បត្តោ**តិ កោដិប្បត្តោ។ **វេសារជ្ជប្បត្តោ**តិ វិសារទភាវំ បត្តោ។ **ធម្មេ បតិដ្ឋាបេន្តោ**តិអាទីហិ វេនេយ្យសន្តានមបេក្ខិត្វា វុត្តេហិ បនវចនេហិ ធម្មស្សាមិតាយ ច ធម្មត្ថាយ ចក្កន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **ធម្មំ សក្ករោន្តោ**តិអាទីហិ ធម្មត្ថាយ ចក្កន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ យោ ហិ ធម្មំ សក្ការាទិវសេន បវត្តេតិ, សោ ធម្មត្ថំ បវត្តេតិ។ **ធម្មំ សក្ករោន្តោ**តិ យថា កតោ សោ ធម្មោ សុកតោ ហោតិ, ឯវមេវ នំ ករោន្តោ។ **ធម្មំ គរុំ ករោន្តោ**តិ តស្មិំ គារវុប្បត្តិយា តំ គរុំ ករោន្តោ។ **ធម្មំ មានេន្តោ**តិ ធម្មំ បិយញ្ច ភាវនីយញ្ច កត្វា វិហរន្តោ។ **ធម្មំ បូជេន្តោ**តិ តំ អបទិសិត្វា ទេសនាបដិបត្តិបូជាយ បូជំ ករោន្តោ។ **ធម្មំ អបចាយមានោ**តិ តស្សេវ ធម្មស្ស សក្ការគរុការេហិ នីចវុត្តិតំ ករោន្តោ។ **ធម្មទ្ធជោ ធម្មកេតូ**តិ តំ ធម្មំ ធជមិវ បុរក្ខត្វា កេតុមិវ ច ឧក្ខិបិត្វា បវត្តិយា ធម្មទ្ធជោ ធម្មកេតុ ច ហុត្វាតិ អត្ថោ។ **ធម្មាធិបតេយ្យោ**តិ ធម្មាធិបតិតោ អាគតោ ភាវនាធម្មវសេនេវ ច សព្ពកិរិយានំ ករណេន ធម្មាធិបតេយ្យោ ហុត្វា។ **តំ ខោ បន ធម្មចក្កំ អប្បដិវត្តិយ**ន្តិ កេនចិ និវត្តេតុំ អសក្កុណេយ្យតាយ អប្បដិហតបវត្តិតា វុត្តា។ តស្មា សោ ធម្មោ បវត្តនដ្ឋេន ចក្កន្តិ វុត្តំ ហោតិ។

សទ្ធិន្ទ្រិយំ ធម្មោ, តំ ធម្មំ បវត្តេតីតិ វេនេយ្យសន្តានេ មគ្គសម្បយុត្តសទ្ធិន្ទ្រិយុប្បាទនេន តំ សទ្ធិន្ទ្រិយំ ធម្មំ បវត្តេតីតិ អត្ថោ។ ឯសេវ នយោ សេសេសុបិ។ **សច្ចា**តិ សច្ចញាណានិ។ វិបស្សនា ច វិជ្ជា ច មគ្គញាណមេវ។ **អនុប្បាទេ ញាណ**ន្តិ អរហត្តផលេ ញាណំ។ តម្បិ វេនេយ្យសន្តានេ បវត្តេតិយេវ, និព្ពានញ្ច បដិវេធំ ករោន្តោ បវត្តេតិយេវ នាម។

សមុទយវារាទីសុ **សមុទយវត្តកា និរោធវត្តកា មគ្គវត្តកា**តិ វិសេសបទំ ទស្សេត្វា សង្ខិត្តា។ ឯត្ថាបិ វុត្តសទិសំ បឋមំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

២-៣. សតិបដ្ឋានវារាទិវណ្ណនា

៤១-៤២. សតិបដ្ឋានឥទ្ធិបាទបុព្ពង្គមវារាបិ មគ្គក្ខណវសេន វុត្តា។ តេបិ តត្ថ តត្ថ វិសេសបទំ ទស្សេត្វា សង្ខិត្តាតិ។

ធម្មចក្កកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. លោកុត្តរកថា

លោកុត្តរកថាវណ្ណនា

៤៣. ឥទានិ លោកុត្តរធម្មវតិយា ធម្មចក្កកថាយ អនន្តរំ កថិតាយ លោកុត្តរកថាយ អបុព្ពត្ថានុវណ្ណនា។ តត្ថ លោកុត្តរបទស្ស អត្ថោ និទ្ទេសវារេ អាវិ ភវិស្សតិ។ **ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា**តិអាទយោ សត្តតឹស ពោធិបក្ខិយធម្មា យថាយោគំ មគ្គផលសម្បយុត្តា។ តេ ពុជ្ឈនដ្ឋេន ពោធីតិ ឯវំលទ្ធនាមស្ស អរិយស្ស បក្ខេ ភវត្តា ពោធិបក្ខិយា នាម។ **បក្ខេ ភវត្តា**តិ ឧបការភាវេ ឋិតត្តា។ តេសុ អារម្មណេសុ ឱក្កន្ទិត្វា បក្ខន្ទិត្វា ឧបដ្ឋានតោ ឧបដ្ឋានំ, សតិយេវ ឧបដ្ឋានំ **សតិបដ្ឋានំ**។ កាយវេទនាចិត្តធម្មេសុ បនស្ស អសុភទុក្ខានិច្ចានត្តាការគហណវសេន សុភសុខនិច្ចអត្តសញ្ញាបហានកិច្ចសាធនវសេន ច បវត្តិតោ ចតុធា ភេទោ ហោតិ។ តស្មា **ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា**តិ វុច្ចតិ។ បទហន្តិ ឯតេនាតិ បធានំ, សោភនំ បធានំ **សម្មប្បធានំ**, សម្មា វា បទហន្តិ ឯតេនាតិ សម្មប្បធានំ, សោភនំ វា តំ កិលេសវិរូបបវត្តិវិរហិតតោ បធានញ្ច ហិតសុខនិប្ផាទកដ្ឋេន សេដ្ឋភាវាវហនតោ បធានភាវករណតោ វាតិ សម្មប្បធានំ។ វីរិយស្សេតំ អធិវចនំ។ តយិទំ ឧប្បន្នានុប្បន្នានំ អកុសលានំ បហានានុប្បត្តិកិច្ចំ, អនុប្បន្នុប្បន្នានញ្ច កុសលានំ ឧប្បត្តិដ្ឋិតិកិច្ចំ សាធយតីតិ ចតុព្ពិធំ ហោតិ។ តស្មា **ចត្តារោ សម្មប្បធានា**តិ វុច្ចតិ។ និប្ផត្តិបរិយាយេន ឥជ្ឈនដ្ឋេន, ឥជ្ឈន្តិ ឯតាយ សត្តា ឥទ្ធា វុទ្ធា ឧក្កំសគតា ហោន្តីតិ ឥមិនា វា បរិយាយេន ឥទ្ធិ, តស្សា សម្បយុត្តាយ បុព្ពង្គមដ្ឋេន ផលភូតាយ បុព្ពភាគការណដ្ឋេន ច ឥទ្ធិយា បាទោតិ **ឥទ្ធិបាទោ**។ សោ ឆន្ទវីរិយចិត្តវីមំសាវសេន ចតុព្ពិធោវ ហោតិ។ តស្មា **ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា**តិ វុច្ចតិ។ អស្សទ្ធិយកោសជ្ជបមាទវិក្ខេបសម្មោហានំ អភិភវនតោ អភិភវនសង្ខាតេន អធិបតិយដ្ឋេន **ឥន្ទ្រិយំ**។ អស្សទ្ធិយាទីហិ អនភិភវនីយតោ អកម្បិយដ្ឋេន **ពលំ**។ តទុភយម្បិ សទ្ធាវីរិយសតិសមាធិបញ្ញាវសេន បញ្ចវិធំ ហោតិ។ តស្មា **បញ្ចិន្ទ្រិយានិ បញ្ច ពលានី**តិ វុច្ចន្តិ។ ពុជ្ឈនកសត្តស្ស បន អង្គភាវេន សតិអាទយោ សត្ត ធម្មា ពោជ្ឈង្គា, និយ្យានដ្ឋេន ច សម្មាទិដ្ឋិអាទយោ អដ្ឋ មគ្គង្គា ហោន្តិ។ តេន វុច្ចតិ **សត្ត ពោជ្ឈង្គា អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ**តិ។

ឥតិ ឥមេ សត្តតឹស ពោធិបក្ខិយា ធម្មា បុព្ពភាគេ លោកិយវិបស្សនាយ វត្តមានាយ ចុទ្ទសវិធេន កាយំ បរិគ្គណ្ហតោ ច កាយានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ, នវវិធេន វេទនំ បរិគ្គណ្ហតោ ច វេទនានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ, សោឡសវិធេន ចិត្តំ បរិគ្គណ្ហតោ ច ចិត្តានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ, បញ្ចវិធេន ធម្មេ បរិគ្គណ្ហតោ ច ធម្មានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ។ ឥតិ ឥមស្មឹ អត្តភាវេ អនុប្បន្នបុព្ពំ បរស្ស ឧប្បន្នំ អកុសលំ ទិស្វា “យថា បដិបន្នស្ស តស្ស តំ ឧប្បន្នំ, ន តថា បដិបជ្ជិស្សាមិ, ឯវំ មេ ឯតំ នុប្បជ្ជិស្សតី”តិ តស្ស អនុប្បាទាយ វាយមនកាលេ បឋមំ សម្មប្បធានំ, អត្តនោ សមុទាចារប្បត្តមកុសលំ ទិស្វា តស្ស បហានាយ វាយមនកាលេ ទុតិយំ, ឥមស្មឹ អត្តភាវេ អនុប្បន្នបុព្ពំ ឈានំ វា វិបស្សនំ វា ឧប្បាទេតុំ វាយមន្តស្ស តតិយំ, ឧប្បន្នំ យថា ន បរិហាយតិ, ឯវំ បុនប្បុនំ ឧប្បាទេន្តស្ស ចតុត្ថំ សម្មប្បធានំ។ ឆន្ទំ ធុរំ កត្វា កុសលុប្បាទនកាលេ ឆន្ទិទ្ធិបាទោ, វីរិយំ, ចិត្តំ, វីមំសំ ធុរំ កត្វា កុសលុប្បាទនកាលេ វីមំសិទ្ធិបាទោ។ មិច្ឆាវាចាយ វិរមណកាលេ សម្មាវាចា , មិច្ឆាកម្មន្តា, មិច្ឆាជីវា វិរមណកាលេ សម្មាជីវោតិ ឯវំ នានាចិត្តេសុ លព្ភន្តិ។ ចតុមគ្គក្ខណេ បន ឯកចិត្តេ លព្ភន្តិ, ផលក្ខណេ ឋបេត្វា ចត្តារោ សម្មប្បធានេ អវសេសា តេត្តឹស លព្ភន្តិ។ ឯវំ ឯកចិត្តេ លព្ភមានេសុ ចេតេសុ ឯកាវ និព្ពានារម្មណា សតិ កាយាទីសុ សុភសញ្ញាទិបហានកិច្ចសាធនវសេន “ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា”តិ វុច្ចតិ។ ឯកមេវ

ច វីរិយំ អនុប្បន្នុប្បន្នានំ អនុប្បាទាទិកិច្ចសាធនវសេន “ចត្តារោ សម្មប្បធានា”តិ វុច្ចតិ។ សេសេសុ ហាបន វឌ្ឍនំ នត្ថិ។

អបិច តេសុ –

នវ ឯកវិធា ឯកោ, ទ្វេធាថ ចតុបញ្ចធា;
អដ្ឋធា នវធា ចេវ, ឥតិ ឆទ្ធា ភវន្តិ តេ។

នវ ឯកវិធាតិ ឆន្ទោ ចិត្តំ បីតិ បស្សទ្ធិ ឧបេក្ខា សង្កប្បោ វាចា កម្មន្តោ អាជីវោតិ ឥមេ នវ ឆន្ទិទ្ធិបាទាទិវសេន ឯកវិធាវ ហោន្តិ, អញ្ញកោដ្ឋាសំ ន ភជន្តិ។ **ឯកោ ទ្វេធា**តិ សទ្ធា ឥន្ទ្រិយពលវសេន ទ្វេធា ឋិតា។ **អថ ចតុបញ្ចធា**តិ អថញ្ញោ ឯកោ ចតុធា, អញ្ញោ បញ្ចធា ឋិតោតិ អត្ថោ។ តត្ថ សមាធិ ឯកោ ឥន្ទ្រិយពលពោជ្ឈង្គមគ្គង្គវសេន ចតុធា ឋិតោ, បញ្ញា តេសំ ចតុន្នំ ឥទ្ធិបាទកោដ្ឋាសស្ស ច វសេន បញ្ចធា។ **អដ្ឋធា នវធា ចេវា**តិ អបរោ ឯកោ អដ្ឋធា, ឯកោ នវធា ឋិតោតិ អត្ថោ។ ចតុសតិបដ្ឋានឥន្ទ្រិយពលពោជ្ឈង្គមគ្គង្គវសេន សតិ អដ្ឋធា ឋិតា, ចតុសម្មប្បធានឥទ្ធិបាទឥន្ទ្រិយពលពោជ្ឈង្គមគ្គង្គវសេន វីរិយំ នវធាតិ។ ឯវំ –

ចុទ្ទសេវ អសម្ភិន្នា, ហោន្តេតេ ពោធិបក្ខិយា;
កោដ្ឋាសតោ សត្តវិធា, សត្តតឹស បភេទតោ។

សកិច្ចនិប្ផាទនតោ, សរូបេន ច វុត្តិតោ;
សព្ពេវ អរិយមគ្គស្ស, សម្ភវេ សម្ភវន្តិ តេ។

ឯវំ មគ្គផលសម្បយុត្តេ សត្តតឹស ពោធិបក្ខិយធម្មេ ទស្សេត្វា បុន តេ មគ្គផលេសុ សង្ខិបិត្វា **ចត្តារោ អរិយមគ្គា ចត្តារិ ច សាមញ្ញផលានី**តិ អាហ។ សមណភាវោ សាមញ្ញំ, ចតុន្នំ អរិយមគ្គានមេតំ នាមំ។ សាមញ្ញានំ ផលានិ **សាមញ្ញផលានិ។ និព្ពានំ** បន សព្ពេហិ អសម្មិស្សមេវ។ ឥតិ វិត្ថារតោ សត្តតឹសពោធិបក្ខិយចតុមគ្គចតុផលនិព្ពានានំ វសេន ឆចត្តាលីស លោកុត្តរធម្មា, តតោ សង្ខេបេន ចតុមគ្គចតុផលនិព្ពានានំ វសេន នវ លោកុត្តរធម្មា, តតោបិ សង្ខេបេន មគ្គផលនិព្ពានានំ វសេន តយោ លោកុត្តរធម្មាតិ វេទិតព្ពំ។ សតិបដ្ឋានាទីនំ មគ្គផលានញ្ច លោកុត្តរត្តេ វុត្តេ តំសម្បយុត្តានំ ផស្សាទីនម្បិ លោកុត្តរត្តំ វុត្តមេវ ហោតិ។ បធានធម្មវសេន បន សតិបដ្ឋានាទយោវ វុត្តា។ អភិធម្មេ (ធ. ស. ២៧៧ អាទយោ, ៥០៥ អាទយោ) ច លោកុត្តរធម្មនិទ្ទេសេ មគ្គផលសម្បយុត្តានំ ផស្សាទីនំ លោកុត្តរត្តំ វុត្តមេវាតិ។

លោកំ តរន្តីតិ លោកំ អតិក្កមន្តិ។ សព្ពមិទ ព្លទិសំ វត្តមានកាលវចនំ ចត្តារោ អរិយមគ្គេ សន្ធាយ វុត្តំ។ សោតាបត្តិមគ្គោ ហិ អបាយលោកំ តរតិ, សកទាគាមិមគ្គោ កាមាវចរលោកេកទេសំ តរតិ, អនាគាមិមគ្គោ កាមាវចរលោកំ តរតិ, អរហត្តមគ្គោ រូបារូបាវចរលោកំ តរតិ។ **លោកា ឧត្តរន្តី**តិ លោកា ឧគ្គច្ឆន្តិ។ **លោកតោ**តិ ច **លោកម្ហា**តិ ច តទេវ និស្សក្កវចនំ វិសេសេត្វា ទស្សិតំ។ **លោកំ សមតិក្កមន្តី**តិ បឋមំ វុត្តត្ថមេវ។ តត្ថ ឧបសគ្គត្ថំ អនបេក្ខិត្វា វុត្តំ, ឥធ សហ ឧបសគ្គត្ថេន វុត្តំ។ **លោកំ សមតិក្កន្តា**តិ យថាវុត្តំ លោកំ សម្មា អតិក្កន្តា។ សព្ពមិទ ព្លទិសំ អតីតកាលវចនំ ផលនិព្ពានានិ សន្ធាយ វុត្តំ, សោតាបត្តិផលាទីនិ ហិ យថាវុត្តំ លោកំ អតិក្កមិត្វា ឋិតានិ, សទា និព្ពានំ សព្ពលោកំ អតិក្កមិត្វា ឋិតំ។ **លោកេន អតិរេកា**តិ លោកតោ អធិកភូតា។ ឥទំ សព្ពេបិ លោកុត្តរធម្មេ សន្ធាយ វុត្តំ។ **និស្សរន្តី**តិ និគ្គច្ឆន្តិ។ **និស្សដា**តិ និគ្គតា។ **លោកេ ន តិដ្ឋន្តី**តិអាទីនិ អដ្ឋារស វចនានិ សព្ពលោកុត្តរេសុបិ យុជ្ជន្តិ។ **ន តិដ្ឋន្តី**តិ លោកេ អបរិយាបន្នត្តា វុត្តំ។ **លោកេ ន លិម្បន្តី**តិ ខន្ធសន្តានេ វត្តមានាបិ តស្មឹ ន លិម្បន្តីតិ អត្ថោ។ **លោកេន ន លិម្បន្តី**តិ អកតបដិវេធានំ កេនចិ ចិត្តេន, កតបដិវេធានំ អកុសលេន អប្បមត្តេនបិ ចិត្តេន ន លិម្បន្តីតិ អត្ថោ។ **អសំលិត្តា អនុបលិត្តា**តិ ឧបសគ្គេន វិសេសិតំ។

វិប្បមុត្តាតិ អលិត្តត្ថមេវ នានាព្យញ្ជនេន វិសេសិតំ។ យេ កេចិ ហិ យត្ថ យេន វា អលិត្តា, តេ តត្ថ តេន វា វិប្បមុត្តា ហោន្តិ។ **លោកា វិប្បមុត្តា**តិអាទីនិ តីណិ និស្សក្កវសេន វុត្តានិ។ **វិសញ្ញុត្តា**តិ វិប្បមុត្តត្ថវិសេសនំ។ យេ កេចិ ហិ យត្ថ យេន យតោ វិប្បមុត្តា, តេ តត្ថ តេន តតោ វិសញ្ញុត្តា នាម ហោន្តិ។ **លោកា សុជ្ឈន្តី**តិ លោកមលំ ធោវិត្វា លោកា សុជ្ឈន្តិ។ **វិសុជ្ឈន្តី**តិ តទេវ ឧបសគ្គេន វិសេសិតំ។ **វុដ្ឋហន្តី**តិ ឧដ្ឋិតា ហោន្តិ។ **វិវដ្ដន្តី**តិ និវដ្ដន្តិ។ **ន សជ្ជន្តី**តិ ន លគ្គន្តិ។ **ន គយ្ហន្តី**តិ ន គណ្ហីយន្តិ។ **ន ពជ្ឈន្តី**តិ ន ពាធីយន្តិ។ **សមុច្ឆិន្ទន្តី**តិ អប្បវត្តិំ ករោន្តិ។ យថា ច **លោកំ សមុច្ឆិន្នត្តា**តិ, តថេវ “លោកា វិសុទ្ធត្តា”តិអាទិ វុត្តមេវ ហោតិ។ **បដិប្បស្សម្ភេន្តី**តិ និរោធេន្តិ។ **អបថា**តិអាទីនិ ចត្តារិ សព្ពេសុបិ លោកុត្តរេសុ យុជ្ជន្តិ។ **អបថា**តិ អមគ្គា។ **អគតី**តិ អប្បតិដ្ឋា។ **អវិសយា**តិ អ

នាយត្តា។ **អសាធារណា**តិ អសមានា។ **វមន្តី**តិ ឧគ្គិលន្តិ។ **ន បច្ចាវមន្តី**តិ វុត្តបដិបក្ខនយេន វុត្តំ, វន្តំ បុន ន អទន្តីតិ អត្ថោ។ ឯតេន វន្តស្ស សុវន្តភាវោ វុត្តោ ហោតិ។ អនន្តរទុកត្តយេបិ ឯសេវ នយោ។ **វិសីនេន្តី**តិ វិកិរន្តិ វិមុច្ចន្តិ, ន ពន្ធន្តីតិ អត្ថោ។ **ន ឧស្សិនេន្តី**តិ ន វិកិរន្តិ ន វិមុច្ចន្តិ។ "វិសិនេន្តី"តិ "ន ឧស្សិនេន្តី"តិ រស្សំ កត្វា បាឋោ សុន្ទរោ។ **វិធូបេន្តី**តិ និព្ពាបេន្តិ។ **ន សំធូបេន្តី**តិ ន ឧជ្ជលន្តិ។ **លោកំ សមតិក្កម្ម អភិភុយ្យ តិដ្ឋន្តី**តិ សព្ពេបិ លោកុត្តរា ធម្មា លោកំ សម្មា អតិក្កមិត្វា អភិភវិត្វា ច តិដ្ឋន្តីតិ លោកុត្តរា។ សព្ពេហិបិ ឥមេហិ យថាវុត្តេហិ បការេហិ លោកុត្តរានំ លោកតោ ឧត្តរភាវោ អធិកភាវោ ច វុត្តោ ហោតីតិ។

លោកុត្តរកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. ពលកថា

ពលកថាវណ្ណនា

៤៤. ឥទានិ លោកុត្តរកថាយ អនន្តរំ កថិតាយ លោកុត្តរកថាវតិយា សុត្តន្តបុព្ពង្គមាយ ពលកថាយ អបុព្ពត្ថានុវណ្ណនា។ តត្ថ អាទិតោ សុត្តន្តវសេន បញ្ច ពលានិ ទស្សេត្វា តទញ្ញានិបិ ពលានិ ទស្សេតុកាមោ **អបិច អដ្ឋសដ្ឋិ ពលានី**តិអាទិមាហ។ សព្ពានិបិ តំតំបដិបក្ខេហិ អកម្បិយដ្ឋេន ពលានិ នាម ហោន្តិ។ **ហិរិពល**ន្តិអាទីសុ បាបតោ ហិរិយន្តិ ឯតាយាតិ **ហិរី**, លជ្ជាយេតំ នាមំ។ បាបតោ ឱត្តប្បន្តិ ឯតេនាតិ **ឱត្តប្បំ**, បាបតោ ឧព្ពេគស្សេតំ នាមំ។ អជ្ឈត្តសមុដ្ឋានា ហិរី, ពហិទ្ធាសមុដ្ឋានំ ឱត្តប្បំ។ អត្តាធិបតិ ហិរី, លោកាធិបតិ ឱត្តប្បំ ។ លជ្ជាសភាវសណ្ឋិតា ហិរី, ភយសភាវសណ្ឋិតំ ឱត្តប្បំ។ សប្បតិស្សវលក្ខណា ហិរី, វជ្ជភីរុកភយទស្សាវិលក្ខណំ ឱត្តប្បំ។ សា ឯវ ហិរី អហិរិកេន ន កម្បតីតិ **ហិរិពលំ**។ តទេវ ឱត្តប្បំ អនោត្តប្បេន ន កម្បតីតិ **ឱត្តប្បពលំ**។ អប្បដិសង្ខានេន ន កម្បតីតិ **បដិសង្ខានពលំ**។ ឧបបរិក្ខណបញ្ញាយេតំ នាមំ។ វីរិយសីសេន សត្តពោជ្ឈង្គេ ភាវេន្តស្ស ឧប្បន្នពលំ **ភាវនាពលំ**។ តថាបវត្តានំ ចតុន្នំ ខន្ធានមេតំ នាមំ។ បរិសុទ្ធានិ សីលាទីនិ **អនវជ្ជពលំ**។ ចត្តារិ សង្គហវត្ថូនិ **សង្គហពលំ**។ សង្គហេ ពលន្តិបិ បាឋោ។ ទុក្ខមានំ អធិវាសនំ **ខន្តិពលំ**។ ធម្មកថាយ បរេសំ តោសនំ **បញ្ញត្តិពលំ**។ អធិគតស្ស អត្ថស្ស អធិគមាបនំ **និជ្ឈត្តិពលំ**។ កុសលេសុ ពហុភាវោ **ឥស្សរិយពលំ**។ កុសលេសុ យថារុចិ បតិដ្ឋានំ **អធិដ្ឋានពលំ**។ ហិរិពលាទីនំ អត្ថោ មាតិកាបទេសុ ព្យញ្ជនវសេន វិសេសតោ យុជ្ជមានំ គហេត្វា វុត្តោ។ **សមថពលំ វិបស្សនាពល**ន្តិ ពលប្បត្តា សមថវិបស្សនា ឯវ។

មាតិកានិទ្ទេសេ **អស្សទ្ធិយេ ន កម្បតីតិ សទ្ធាពល**ន្តិ មូលពលដ្ឋំ វត្វា តមេវ អបរេហិ នវហិ បរិយាយេហិ វិសេសេត្វា ទស្សេសិ។ យោ ហិ ធម្មោ អកម្បិយោ ពលប្បត្តោ ហោតិ, សោ សហជាតេ ឧបត្ថម្ភេតិ, អត្តនោ បដិបក្ខេ កិលេសេ បរិយាទិយតិ, បដិវេធស្ស អាទិភូតំ សីលំ ទិដ្ឋិញ្ច វិសោធេតិ, ចិត្តំ អារម្មណេ បតិដ្ឋាបេតិ, ចិត្តំ បភស្សរំ ករោន្តោ វោទាបេតិ, វសី បាបេន្តោ វិសេសំ អធិគមាបេតិ, តតោ ឧត្តរឹ បាបេន្តោ ឧត្តរិបដិវេធំ ការេតិ, កមេន អរិយមគ្គំ បាបេត្វា សច្ចាភិសមយំ ការេតិ, ផលប្បត្តិយា និរោធេ បតិដ្ឋាបេតិ។ តស្មា នវធា ពលដ្ឋោ វិសេសិតោ។ ឯស នយោ **វីរិយពលា**ទីសុ ចតូសុ។

កាមច្ឆន្ទំ ហិរីយតីតិ នេក្ខម្មយុត្តោ យោគី **នេក្ខម្មេន** កាមច្ឆន្ទតោ ហិរីយតិ។ ឱត្តប្បេបិ ឯសេវ នយោ។ ឯតេហិ សព្ពាកុសលេហិបិ ហិរីយនា ឱត្តប្បនា វុត្តាយេវ ហោន្តិ។ **ព្យាបាទ**ន្តិអាទីនម្បិ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **បដិសង្ខាតី**តិ អសម្មោហវសេន អាទីនវតោ ឧបបរិក្ខតិ។ **ភាវេតី**តិ វឌ្ឍេតិ។ **វជ្ជ**ន្តិ រាគាទិវជ្ជំ។ **សង្គណ្ហាតី**តិ ពន្ធតិ។ **ខមតី**តិ តស្ស យោគិស្ស ខមតិ រុច្ចតិ។ **បញ្ញាបេតី**តិ តោសេតិ។ **និជ្ឈាបេតី**តិ ចិន្តាបេតិ។ **វសំ វត្តេតី**តិ ចិត្តេ បហុ ហុត្វា ចិត្តំ អត្តនោ វសំ កត្វា បវត្តេតិ។ **អធិដ្ឋាតី**តិ វិទហតិ។ ភាវនាពលាទីនិ សព្ពានិបិ នេក្ខម្មាទីនិយេវ។ មាតិកាវណ្ណនាយ អញ្ញថា វុត្តោ, អត្ថោ បន ព្យញ្ជនវសេនេវ បាកដត្តា ឥធ ន វុត្តោតិ វេទិតព្ពំ។ សមថពលំ វិបស្សនាពលញ្ច វិត្ថារតោ និទ្ទិសិត្វា អវសានេ **ឧទ្ធច្ចសហគតកិលេសេ ច ខន្ធេ ច ន កម្បតី**តិអាទិ ច **អវិជ្ជាសហគតកិលេសេ ច ខន្ធេ ច ន កម្បតី**តិអាទិ ច សមថពលវិបស្សនាពលានំ លក្ខណទស្សនត្ថំ វុត្តំ។

សេខាសេខពលេសុ **សម្មាទិដ្ឋឹ សិក្ខតីតិ សេខពល**ន្តិ សេខបុគ្គលោ សម្មាទិដ្ឋឹ សិក្ខតីតិ សេខោ, សា សម្មាទិដ្ឋិ តស្ស សេខស្ស ពលន្តិ សេខពលន្តិ អត្ថោ។ **តត្ថ សិក្ខិតត្តា អសេខពល**ន្តិ អសេខបុគ្គលោ តត្ថ សម្មាទិដ្ឋិយា សិក្ខិតត្តា ន សិក្ខតីតិ អសេខោ, សាយេវ សម្មាទិដ្ឋិ តស្ស អសេខស្ស ពលន្តិ អសេខពលំ។ ឯសេវ នយោ **សម្មាសង្កប្បា**ទីសុ។ **សម្មាញាណ**ន្តិ បច្ចវេក្ខណញាណំ។ តម្បិ ហិ លោកិកម្បិ ហោន្តំ សេខស្ស បវត្តត្តា សេខពលំ, អសេខស្ស បវត្តត្តា អសេខពលន្តិ វុត្តំ។ **សម្មាវិមុត្តី**តិ អដ្ឋ មគ្គង្គានិ ឋបេត្វា សេសា ផលសម្បយុត្តា ធម្មា ។

កេចិ បន “បបេត្វា លោកុត្តរវិមុត្តិំ អវសេសា វិមុត្តិយោ សម្មាវិមុត្តី”តិ វទន្តិ។ តស្ស សេខាសេខពលត្តំ វុត្តនយមេវ។

ខីណាសវពលេសុ សព្ពានិបិ ញាណពលានិ។ **ខីណាសវស្ស ភិក្ខុនោ**តិ ករណត្ថេ សាមិវចនំ, ខីណាសវេន ភិក្ខុនាតិ អត្ថោ។ **អនិច្ចតោ**តិ ហុត្វា អភាវាការេន អនិច្ចតោ។ **យថាភូត**ន្តិ យថាសភាវតោ។ **បញ្ញាយា**តិ សហវិបស្សនាយ មគ្គបញ្ញាយ។ អនិច្ចតោ សុទិដ្ឋា ទុក្ខតោ អនត្តតោ សុទិដ្ឋា ហោន្តិ តម្មូលកត្តា។ **យ**ន្តិ ភាវនបុំសកវចនំ, យេន ការណេនាតិ វា អត្ថោ។ **អាគម្ម**តិ បដិច្ច។ **បដិជានាតី**តិ សម្បដិច្ឆតិ បដិញ្ញំ ករោតិ។ **អង្គារកាសូបមា**តិ មហាភិតាបដ្ឋេន អង្គារកាសុយា ឧបមិតា។ **កាមា**តិ វត្ថុកាមា ច កិលេសកាមា ច។

វិវេកនិន្នន្តិ ផលសមាបត្តិវសេន ឧបធិវិវេកសង្ខាតនិព្ពាននិន្នំ។ តយោ ហិ វិវេកា – កាយវិវេកោ ចិត្តវិវេកោ ឧបធិវិវេកោតិ។ កាយវិវេកោ ច វិវេកដ្ឋកាយានំ នេក្ខម្មាភិរតានំ។ ចិត្តវិវេកោ ច អធិចិត្តមនុយុត្តានំ។ ឧបធិវិវេកោ ច និរុបធីនំ បុគ្គលានំ វិសង្ខារគតានំ, និស្សរណវិវេកសង្ខាតនិព្ពាននិន្នំ វា។ បញ្ច ហិ វិវេកា – វិក្ខម្ភនវិវេកោ តទង្គវិវេកោ សមុច្ឆេទវិវេកោ បដិប្បស្សទ្ធិវិវេកោ និស្សរណវិវេកោតិ។ **វិវេកនិន្ន**ន្តិ វិវេកេ និន្នំ។ **វិវេកបោណ**ន្តិ វិវេកេ នតំ។ **វិវេកបព្ភារ**ន្តិ វិវេកសីសភារំ។ ទ្វេបិ បុរិមស្សេវ វេវចនានិ។ **វិវេកដ្ឋ**ន្តិ កិលេសេហិ វជ្ជិតំ, ទូរីភូតំ វា។ **នេក្ខម្មាភិរត**ន្តិ និព្ពានេ អភិរតំ, បព្ពជ្ជាយ អភិរតំ វា។ **ព្យន្តីភូត**ន្តិ វិគតន្តីភូតំ, ឯកទេសេនាបិ អនល្លីនំ វិប្បមុត្តំ វិសំសដ្ឋំ។ **សព្ពសោ**តិ សព្ពថា។ **អាសវដ្ឋានិយេហិ ធម្មេហី**តិ សំយោគវសេន អាសវានំ ការណភូតេហិ កិលេសធម្មេហីតិ អត្ថោ។ អថ វា **ព្យន្តីភូត**ន្តិ វិគតនិកន្តិភូតំ, និត្តណ្ហន្តិ អត្ថោ។ កុតោ? **សព្ពសោ អាសវដ្ឋានិយេហិ ធម្មេហិ** សព្ពេហិ តេភូមកធម្មេហីតិ អត្ថោ។ ឥធ ទសហិ ខីណាសវពលេហិ ខីណាសវស្ស លោកិយលោកុត្តរោ មគ្គោ កថិតោ។ “អនិច្ចតោ សព្ពេ សង្ខារា”តិ ទុក្ខបរិញ្ញាពលំ, “អង្គារកាសូបមា កាមា”តិ សមុទយបហានពលំ, “វិវេកនិន្នំ ចិត្តំ ហោតី”តិ និរោធសច្ឆិកិរិយាពលំ, “ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា”តិអាទិ សត្តវិធំ មគ្គភាវនាពលន្តិបិ វទន្តិ។ ទស ឥទ្ធិពលានិ ឥទ្ធិកថាយ អាវិ ភវិស្សន្តិ។

តថាគតពលនិទ្ទេសេ **តថាគតពលានី**តិ អញ្ញេហិ អសាធារណានិ តថាគតស្សេវ ពលានិ។ យថា វា បុព្ពពុទ្ធានំ ពលានិ បុញ្ញុស្សយសម្បត្តិយា អាគតានិ, តថា អាគតពលានីតិបិ អត្ថោ។ តត្ថ ទុវិធំ តថាគតពលំ – កាយពលំ ញាណពលញ្ច។ តេសុ កាយពលំ ហត្ថិកុលានុសារេន វេទិតព្ពំ។ វុត្តញ្ហេតំ បោរាណេហិ –

> “កាឡាវកញ្ច គង្គេយ្យំ, បណ្ឌរំ តម្ពបិង្គលំ;
> គន្ធមង្គលហេមញ្ច, ឧបោសថឆទ្ទន្តិមេ ទសា”តិ។ (វិភ. អដ្ឋ. ៧៦០; ម. និ. អដ្ឋ. ១.១៤៨; សំ. និ. អដ្ឋ. ២.២.២២);

ឥមានិ ទស ហត្ថិកុលានិ។ តត្ថ **កាឡាវក**ន្តិ បកតិហត្ថិកុលំ ទដ្ឋព្ពំ។ យំ ទសន្នំ បុរិសានំ កាយពលំ, តំ ឯកស្ស កាឡាវកស្ស ហត្ថិនោ ពលំ។ យំ ទសន្នំ កាឡាវកានំ ពលំ, តំ ឯកស្ស គង្គេយ្យស្ស ពលំ។ យំ ទសន្នំ គង្គេយ្យានំ, តំ ឯកស្ស បណ្ឌរស្ស។ យំ ទសន្នំ បណ្ឌរានំ , តំ ឯកស្ស តម្ពស្ស។ យំ ទសន្នំ តម្ពានំ, តំ ឯកស្ស បិង្គលស្ស។ យំ ទសន្នំ បិង្គលានំ, តំ ឯកស្ស គន្ធហត្ថិនោ។ យំ ទសន្នំ គន្ធហត្ថីនំ, តំ ឯកស្ស មង្គលហត្ថិនោ។ យំ ទសន្នំ មង្គលហត្ថីនំ, តំ ឯកស្ស ហេមវតស្ស។ យំ ទសន្នំ ហេមវតានំ, តំ ឯកស្ស ឧបោសថស្ស។ យំ ទសន្នំ ឧបោសថានំ, តំ ឯកស្ស ឆទ្ទន្តស្ស។ យំ ទសន្នំ ឆទ្ទន្តានំ, តំ ឯកស្ស តថាគតស្ស ពលំ។ នារាយនសង្ឃាតពលន្តិបិ ឥទមេវ វុច្ចតិ។ តទេតំ បកតិហត្ថិនោ គណនាយ ហត្ថីនំ កោដិសហស្សស្ស, បុរិសគណនាយ ទសន្នំ បុរិសកោដិសហស្សានំ ពលំ ហោតិ។ ឥទំ តាវ តថាគតស្ស **កាយពលំ**។

ញាណពលំ បន ឥធ តាវ អញ្ញត្ថ ច បាឡិយំ អាគតមេវ ទសពលញាណំ, មជ្ឈិមេ (ម. និ. ១.១៥០) អាគតំ ចតុវេសារជ្ជញាណំ, អដ្ឋសុ បរិសាសុ អកម្បនញាណំ, ចតុយោនិបរិច្ឆេទកញាណំ, បញ្ចគតិបរិច្ឆេទកញាណំ, សំយុត្តកេ (សំ. និ. ២.៣៣-៣៤) អាគតានិ តេសត្តតិ ញាណានិ, សត្តសត្តតិ ញាណានីតិ ឯវមញ្ញានិបិ អនេកានិ ញាណសហស្សានិ។ ឯតំ **ញាណពលំ** នាម។ ឥធាបិ ញាណពលមេវ អធិប្បេតំ។ ញាណញ្ហិ អកម្បិយដ្ឋេន ឧបត្ថម្ភនដ្ឋេន ច ពលន្តិ វុត្តំ។

ឋានញ្ច ឋានតោតិ ការណញ្ច ការណតោ។ ការណញ្ហិ យស្មា តត្ថ ផលំ តិដ្ឋតិ តទាយត្តវុត្តិតាយ ឧប្បជ្ជតិ ចេវ បវត្តតិ ច, តស្មា ឋានន្តិ វុច្ចតិ។ តំ ភគវា យេ យេ ធម្មា យេសំ យេសំ ធម្មានំ ហេតូ បច្ចយា ឧប្បាទាយ, តំ តំ ឋានន្តិ, យេ យេ ធម្មា យេសំ យេសំ ធម្មានំ ន ហេតូ ន បច្ចយា ឧប្បាទាយ, តំ តំ អដ្ឋានន្តិ បជានន្តោ ឋានញ្ច ឋានតោ អដ្ឋានញ្ច អដ្ឋានតោ យថាភូតំ បជានាតិ។ **យម្បី**តិ យេន ញាណេន។ **ឥទម្បី**តិ ឥទម្បិ ឋានាដ្ឋានញាណំ, តថាគតស្ស តថាគតពលំ នាម ហោតីតិ អត្ថោ។ ឯវំ សេសបទេសុបិ យោជនា វេទិតព្ពា។

អាសភំ ឋានន្តិ សេដ្ឋដ្ឋានំ ឧត្តមដ្ឋានំ, អាសភា វា បុព្ពពុទ្ធា, តេសំ ឋានន្តិ អត្ថោ។ អបិច គវសតជេដ្ឋកោ ឧសភោ, គវសហស្សជេដ្ឋកោ វសភោ, វជសតជេដ្ឋកោ វា ឧសភោ, វជសហស្សជេដ្ឋកោ វសភោ, សព្ពគវសេដ្ឋោ សព្ពបរិស្សយសហោ សេតោ បាសាទិកោ មហាភារវហោ អសនិសតសទ្ទេហិបិ អសន្តសនីយោ និសភោ, សោ ឥធ ឧសភោតិ អធិប្បេតោ។ ឥទម្បិ ហិ តស្ស បរិយាយវចនំ។ ឧសភស្ស ឥទន្តិ **អាសភំ។ ឋាន**ន្តិ ចតូហិ បាទេហិ បថវឹ ឧប្បីឡេត្វា អវដ្ឋានំ។ ឥទំ បន អាសភំ វិយាតិ អាសភំ យថេវ ហិ និសភសង្ខាតោ ឧសភោ ឧសភពលេន សមន្នាគតោ ចតូហិ បាទេហិ បថវឹ ឧប្បីឡេត្វា អចលដ្ឋានេន តិដ្ឋតិ, ឯវំ តថាគតោបិ ទសហិ តថាគតពលេហិ សមន្នាគតោ ចតូហិ វេសារជ្ជបាទេហិ អដ្ឋបរិសបថវឹ ឧប្បីឡេត្វា សទេវកេ លោកេ កេនចិ បច្ចត្ថិកេន បច្ចាមិត្តេន អកម្បិយោ អចលដ្ឋានេន តិដ្ឋតិ, ឯវំ តិដ្ឋមានោ ច តំ អាសភំ ឋានំ **បដិជានាតិ** ឧបគច្ឆតិ ន បច្ចក្ខាតិ, អត្តនិ អារោបេតិ។ តេន វុត្តំ – “អាសភំ ឋានំ បដិជានាតី”តិ (សំ. និ. អដ្ឋ. ២.២.២២; ម. និ. អដ្ឋ. ១.១៤៨)។

បរិសាសូតិ ខត្តិយព្រាហ្មណគហបតិសមណចាតុមហារាជិកតាវតឹសមារព្រហ្មានំ វសេន អដ្ឋសុ បរិសាសុ។ **សីហនាទំ នទតី**តិ សេដ្ឋនាទំ អឆម្ភិតនាទំ នទតិ, សីហនាទសទិសំ វា នាទំ នទតិ។ អយមត្ថោ សីហនាទសុត្តេន (ម. និ. ១.១៤៦ អាទយោ; ទី. និ. ១.៣៨១ អាទយោ) ទីបេតព្ពោ។ យថា វា សីហោ សហនតោ ហននតោ ច សីហោតិ វុច្ចតិ, ឯវំ តថាគតោ លោកធម្មានំ សហនតោ បរប្បវាទានំ ហននតោ សីហោតិ វុច្ចតិ។ ឯវំ វុត្តស្ស សីហស្ស នាទំ សីហនាទំ។ តត្ថ យថា សីហោ សីហពលេន សមន្នាគតោ សព្ពត្ថ វិសារទោ វិគតលោមហំសោ សីហនាទំ នទតិ, ឯវំ តថាគតសីហោបិ តថាគតពលេហិ សមន្នាគតោ អដ្ឋសុ បរិសាសុ វិសារទោ វិគតលោមហំសោ “ឥតិ រូប”ន្តិអាទិនា (សំ. និ. ៣.៧៨) នយេន នានាវិធទេសនាវិលាសសម្បន្នំ សីហនាទំ នទតិ។ តេន វុត្តំ – “បរិសាសុ សីហនាទំ នទតី”តិ។

ព្រហ្មចក្កំ បវត្តេតីតិ ឯត្ថ **ព្រហ្ម**ន្តិ សេដ្ឋំ ឧត្តមំ វិសុទ្ធំ។ **ចក្ក**សទ្ទោ បនាយំ –

សម្បត្តិយំ លក្ខណេ ច, រថង្គេ ឥរិយាបថេ;
ទានេ រតនធម្មូរ, ចក្កាទីសុ ច ទិស្សតិ;
ធម្មចក្កេ ឥធ មតោ, តម្បិ ទ្វេធា វិភាវយេ។

“ចត្តារិមានិ , ភិក្ខវេ, ចក្កានិ, យេហិ សមន្នាគតានំ ទេវមនុស្សាន”ន្តិអាទីសុ (អ. និ. ៤.៣១) ហិ អយំ សម្បត្តិយំ ទិស្សតិ។ “ហេដ្ឋា បាទតលេសុ ចក្កានិ ជាតានិ ហោន្តី”តិ (ទី. និ. ២.៣៥) ឯត្ថ លក្ខណេ។ “ចក្កំវ វហតោ បទ”ន្តិ (ធ. ប. ១) ឯត្ថ រថង្គេ។ “ចតុចក្កំ នវទ្វារ”ន្តិ (សំ. និ. ១.២៩) ឯត្ថ ឥរិយាបថេ។ “ទទំ ភុញ្ជ មា ច បមាទោ , ចក្កំ វត្តយ កោសលាធិបា”តិ (ជា. ១.៧.១៤៩) ឯត្ថ ទានេ។ “ទិព្ពំ ចក្ករតនំ បាតុរហោសី”តិ (ទី. និ. ២.២៤៣) ឯត្ថ រតនចក្កេ។ “មយា បវត្តិតំ ចក្ក”ន្តិ (សុ. និ. ៥៦២) ឯត្ថ ធម្មចក្កេ។ “ឥច្ឆាហតស្ស បោសស្ស, ចក្កំ ភមតិ មត្ថកេ”តិ (ជា. ១.១.១០៤; ១.៥.១០៣) ឯត្ថ ឧរចក្កេ។ “ខុរបរិយន្តេន ចេបិ ចក្កេនា”តិ (ទី. និ. ១.១៦៦) ឯត្ថ បហរណចក្កេ។ “អសនិវិចក្ក”ន្តិ (ទី. និ. ៣.៦១; សំ. និ. ២.១៦២) ឯត្ថ អសនិមណ្ឌលេ។ ឥធ បនាយំ ធម្មចក្កេ មតោ។

តំ បនេតំ ធម្មចក្កំ ទុវិធំ ហោតិ បដិវេធញាណញ្ច ទេសនាញាណញ្ច។ តត្ថ បញ្ញាបភាវិតំ អត្តនោ អរិយផលាវហំ **បដិវេធញាណំ,** ករុណាបភាវិតំ សាវកានំ អរិយផលាវហំ **ទេសនាញាណំ**។ តត្ថ បដិវេធញាណំ ឧប្បជ្ជមានំ ឧប្បន្នន្តិ ទុវិធំ។ តញ្ហិ អភិនិក្ខមនតោ យាវ អរហត្តមគ្គា ឧប្បជ្ជមានំ នាម, ផលក្ខណេ ឧប្បន្នំ នាម។ តុសិតភវនតោ វា យាវ ពោធិបល្លង្កេ អរហត្តមគ្គា ឧប្បជ្ជមានំ នាម, ផលក្ខណេ ឧប្បន្នំ នាម។ ទីបង្ករទសពលតោ វា បដ្ឋាយ យាវ អរហត្តមគ្គា ឧប្បជ្ជមានំ នាម, ផលក្ខណេ ឧប្បន្នំ នាម។ ទេសនាញាណម្បិ បវត្តមានំ បវត្តន្តិ ទុវិធំ។ តញ្ហិ យាវ អញ្ញាតកោណ្ឌញ្ញត្ថេរស្ស អរហត្តមគ្គា បវត្តមានំ នាម, ផលក្ខណេ បវត្តំ នាម។ តត្ថ បដិវេធញាណំ លោកុត្តរំ, ទេសនាញាណំ លោកិយំ។ ឧភយម្បិ បនេតំ អញ្ញេហិ អសាធារណំ, ពុទ្ធានំយេវ ឱរសញាណំ។ តេន វុត្តំ – “ព្រហ្មចក្កំ បវត្តេតី”តិ។

កម្មសមាទានានន្តិ សមាទិយិត្វា កតានំ កុសលាកុសលកម្មានំ, កម្មមេវ វា កម្មសមាទានំ។ **ឋានសោ ហេតុសោ**តិ បច្ចយតោ ចេវ ហេតុតោ ច។ តត្ថ គតិឧបធិកាលបយោគា វិបាកស្ស ឋានំ។ កម្មំ ហេតុ។

សព្ពត្ថគាមិនិន្តិ សព្ពគតិគាមិនិញ្ច អគតិគាមិនិញ្ច។ **បដិបទ**ន្តិ មគ្គំ។ **យថាភូតំ បជានាតី**តិ ពហូសុបិ មនុស្សេសុ ឯកមេវ បាណំ ឃាតេន្តេសុ ឥមស្ស ចេតនា និរយគាមិនី ភវិស្សតិ, ឥមស្ស តិរច្ឆានយោនិគាមិនីតិ ឥមិនា នយេន ឯកវត្ថុស្មិម្បិ កុសលាកុសលចេតនាសង្ខាតានំ បដិបត្តីនំ អវិបរីតតោ សភាវំ ជានាតិ។

អនេកធាតុន្តិ ចក្ខុធាតុអាទីហិ, កាមធាតុអាទីហិ វា ធាតូហិ ពហុធាតុំ។ **នានាធាតុ**ន្តិ តាសំយេវ ធាតូនំ វិលក្ខណត្តា នានប្បការធាតុំ ។ **លោក**ន្តិ ខន្ធាយតនធាតុលោកំ។ **យថាភូតំ បជានាតី**តិ តាសំ តាសំ ធាតូនំ អវិបរីតតោ សភាវំ បដិវិជ្ឈតិ។

នានាធិមុត្តិកតន្តិ ហីនបណីតាទិអធិមុត្តីហិ នានាធិមុត្តិកភាវំ។

បរសត្តានន្តិ បធានសត្តានំ។ **បរបុគ្គលាន**ន្តិ តតោ បរេសំ ហីនសត្តានំ។ ឯកត្ថមេវ វា ឯតំ បទទ្វយំ វេនេយ្យវសេន ភគវតា ទ្វេធា វុត្តំ។ តថាបិ ភគវតា វុត្តនយេនេវ វុត្តំ។ **ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្ត**ន្តិ សទ្ធាទីនំ ឥន្ទ្រិយានំ បរភាវញ្ច អបរភាវញ្ច, វុទ្ធិញ្ច ហានិញ្ចាតិ អត្ថោ។

ឈានវិមោក្ខសមាធិសមាបត្តីនន្តិ បឋមាទីនំ ចតុន្នំ ឈានានំ, “រូបី រូបានិ បស្សតី”តិអាទីនំ (បដិ. ម. ១.២០៩) អដ្ឋន្នំ វិមោក្ខានំ, សវិតក្កសវិចារាទីនំ តិណ្ណំ សមាធីនំ, បឋមជ្ឈានសមាបត្តិអាទីនញ្ច នវន្នំ អនុបុព្ពសមាបត្តីនំ។ **សំកិលេស**ន្តិ ហានភាគិយធម្មំ។ **វោទាន**ន្តិ វិសេសភាគិយធម្មំ។ **វុដ្ឋាន**ន្តិ យេន ការណេន ឈានាទីហិ វុដ្ឋហន្តិ, តំ ការណំ។ តំ បន “វោទានម្បិ វុដ្ឋានំ, តម្ហា តម្ហា សមាធិម្ហា វុដ្ឋានម្បិ វុដ្ឋាន”ន្តិ (វិភ. ៨២៨) ឯវំ វុត្តំ បគុណជ្ឈានញ្ចេវ ភវង្គផលសមាបត្តិយោ ច។ ហេដ្ឋិមំ ហេដ្ឋិមញ្ហិ បគុណជ្ឈានំ ឧបរិមស្ស ឧបរិមស្ស បទដ្ឋានំ ហោតិ, តស្មា “វោទានម្បិ វុដ្ឋាន”ន្តិ វុត្តំ។ ភវង្គេន បន សព្ពជ្ឈានេហិ វុដ្ឋានំ ហោតិ, និរោធសមាបត្តិតោ ផលសមាបត្តិយា វុដ្ឋានំ ហោតិ។ តំ សន្ធាយ “តម្ហា តម្ហា សមាធិម្ហា វុដ្ឋានម្បិ វុដ្ឋាន”ន្តិ វុត្តំ។

បុព្ពេនិវាសទិព្ពចក្ខុអាសវក្ខយញាណានិ ហេដ្ឋា បកាសិតានេវ។

តត្ថ **អាសវានំ ខយា**តិ អរហត្តមគ្គេន សព្ពកិលេសានំ ខយា។ **អនាសវ**ន្តិ អាសវវិរហិតំ។ **ចេតោវិមុត្តិំ បញ្ញាវិមុត្តិ**ន្តិ ឯត្ថ ចេតោវចនេន អរហត្តផលសម្បយុត្តោ សមាធិ, បញ្ញាវចនេន តំសម្បយុត្តា ច បញ្ញា វុត្តា។ តត្ថ ច សមាធិ រាគតោ វិមុត្តត្តា ចេតោវិមុត្តិ, បញ្ញា អវិជ្ជាយ វិមុត្តត្តា បញ្ញាវិមុត្តីតិ វេទិតព្ពា។ វុត្តញ្ចេតំ ភគវតា – “យោ ហិស្ស, ភិក្ខវេ, សមាធិ, តទស្ស សមាធិន្ទ្រិយំ។ យា ហិស្ស, ភិក្ខវេ, បញ្ញា, តទស្ស បញ្ញិន្ទ្រិយំ។ ឥតិ ខោ, ភិក្ខវេ, រាគវិរាគា ចេតោវិមុត្តិ អវិជ្ជាវិរាគា បញ្ញាវិមុត្តី”តិ (សំ. និ. ៥.៥១៦; ៥២០)។ អបិចេត្ថ សមថផលំ ចេតោវិមុត្តិ, វិបស្សនាផលំ បញ្ញាវិមុត្តីតិ វេទិតព្ពំ។ **ទិដ្ឋេវ ធម្មេ**តិ ឥមស្មិំយេវ អត្តភាវេ។ **សយំ អភិញ្ញា សច្ឆិកត្វា**តិ អធិកាយ បញ្ញាយ អត្តនាយេវ បច្ចក្ខំ កត្វា, អបរប្បច្ចយេន ញត្វាតិ អត្ថោ។ **ឧបសម្បជ្ជា**តិ អធិគន្ត្វា, និប្ផាទេត្វា វា។ ឥមេសំ បន ទសន្នំ ទសពលញាណានំ វិត្ថារោ អភិធម្មេ (វិភ. ៨០៩ អាទយោ) វុត្តនយេន វេទិតព្ពោ។

តត្ថ បរវាទិកថា ហោតិ – ទសពលញាណំ នាម បាដិយេក្កំ ញាណំ នត្ថិ, សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្សេវាយំ បភេទោតិ។ ន តំ តថា ទដ្ឋព្ពំ។ អញ្ញមេវ ហិ ទសពលញាណំ, អញ្ញំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ។ ទសពលញាណញ្ហិ សកសកកិច្ចមេវ ជានាតិ, សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ តម្បិ, តតោ អវសេសម្បិ ជានាតិ។ ទសពលញាណេសុ ហិ បឋមំ ការណាការណមេវ ជានាតិ, ទុតិយំ កម្មន្តរវិបាកន្តរមេវ, តតិយំ កម្មបរិច្ឆេទមេវ, ចតុត្ថំ ធាតុនានត្តការណមេវ, បញ្ចមំ សត្តានំ អជ្ឈាសយាធិមុត្តិមេវ, ឆដ្ឋំ ឥន្ទ្រិយានំ តិក្ខមុទុភាវមេវ, សត្តមំ ឈានាទីហិ សទ្ធិំ តេសំ សំកិលេសាទិមេវ, អដ្ឋមំ បុព្ពេនិវុត្ថខន្ធសន្តតិមេវ, នវមំ សត្តានំ ចុតិបដិសន្ធិមេវ, ទសមំ សច្ចបរិច្ឆេទមេវ។ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ បន ឯតេហិ ជានិតព្ពញ្ច, តតោ ឧត្តរិញ្ច បជានាតិ។ ឯតេសំ បន កិច្ចំ ន សព្ពំ ករោតិ។ តញ្ហិ ឈានំ ហុត្វា អប្បេតុំ ន សក្កោតិ, ឥទ្ធិ ហុត្វា វិកុព្ពិតុំ ន សក្កោតិ, មគ្គោ ហុត្វា កិលេសេ ខេបេតុំ ន សក្កោតិ។

អបិច បរវាទី ឯវំ បុច្ឆិតព្ពោ “ទសពលញាណំ នាមេតំ សវិតក្កសវិចារំ អវិតក្កវិចារមត្តំ អវិតក្កាវិចារំ កាមាវចរំ រូបាវចរំ អរូបាវចរំ លោកិយំ លោកុត្តរ”ន្តិ។ ជានន្តោ “បដិបាដិយា សត្ត ញាណានិ សវិតក្កសវិចារានី”តិ វក្ខតិ។ “តតោ បរានិ ទ្វេ អវិតក្កអវិចារានី”តិ វក្ខតិ។ “អាសវក្ខយញាណំ សិយា សវិតក្កសវិចារំ, សិយា អវិតក្កវិចារមត្តំ, សិយា អវិតក្កអវិចារ”ន្តិ វក្ខតិ។ តថា “បដិបាដិយា សត្ត កាមាវចរានិ, តតោ បរានិ ទ្វេ រូបាវចរានិ, តតោ អវសានេ ឯកំ លោកុត្តរ”ន្តិ វក្ខតិ។ “សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ បន សវិតក្កសវិចារមេវ កាមាវចរមេវ លោកិយមេវា”តិ វក្ខតិ។

ឯវមេត្ថ អនុពុទ្ធានុវណ្ណនំ ញត្វា ឥទានិ យស្មា តថាគតោ បឋមំយេវ ឋានាដ្ឋានញាណេន វេនេយ្យសត្តានំ អាសវក្ខយាធិគមស្ស ចេវ អនធិគមស្ស ច ឋានាដ្ឋានភូតំ កិលេសាវរណាភាវំ បស្សតិ លោកិយសម្មាទិដ្ឋិដ្ឋានទស្សនតោ និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិដ្ឋានាភាវទស្សនតោ ច។ អថ នេសំ កម្មវិបាកញាណេន វិបាកាវរណាភាវំ បស្សតិ តិហេតុកបដិសន្ធិទស្សនតោ។ សព្ពត្ថគាមិនិបដិបទាញាណេន កម្មាវរណាភាវំ បស្សតិ អានន្តរិកកម្មាភាវ

ទស្សនតោ។ ឯវំ អនាវរណានំ អនេកធាតុនានាធាតុញាណេន អនុកូលធម្មទេសនត្ថំ ចរិយាវិសេសំ បស្សតិ ធាតុវេមត្តទស្សនតោ។ អថ នេសំ នានាធិមុត្តិកតាញាណេន អធិមុត្តិំ បស្សតិ បយោគំ អនាទិយិត្វាបិ អធិមុត្តិវសេន ធម្មទេសនត្ថំ ។ អថេវំ ទិដ្ឋអធិមុត្តីនំ យថាសត្តិ យថាពលំ ធម្មំ ទេសេតុំ ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តញាណេន ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តំ បស្សតិ សទ្ធាទីនំ តិក្ខមុទុភាវទស្សនតោ។ ឯវំ បរិញ្ញាតិន្ទ្រិយបរោបរិយត្តាបិ បនេតេ សចេ ទូរេ ហោន្តិ, អថ ឈានាទិញាណេន ឈានាទីសុ វសីភូតត្តា ឥទ្ធិវិសេសេន ខិប្បំ ឧបគច្ឆតិ។ ឧបគន្ត្វា ច នេសំ បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណេន បុព្ពជាតិវិភាវនំ ទិព្ពចក្ខានុភាវតោ បត្តព្ពេន ចេតោបរិយញាណេន សម្បតិ ចិត្តវិសេសំ បស្សន្តោ អាសវក្ខយញាណានុភាវេន អាសវក្ខយគាមិនិយា បដិបទាយ វិគតសម្មោហត្តា អាសវក្ខយាយ ធម្មំ ទេសេតិ។ តស្មា ឥមិនានុក្កមេន ឥមានិ ទស ពលានិ វុត្តានីតិ វេទិតព្ពានីតិ។

៤៥. ឥទានិ សព្ពពលានិ លក្ខណតោ និទ្ទិសិតុកាមោ **កេនដ្ឋេន សទ្ធាពល**ន្តិអាទិនា នយេន បុច្ឆំ កត្វា **អស្សទ្ធិយេ អកម្បិយដ្ឋេនា**តិអាទិនា នយេន វិស្សជ្ជនំ អកាសិ។ តត្ថ **ហិរិយតី**តិអាទិ បុគ្គលាធិដ្ឋានា ទេសនា។ ភាវនាពលាទីសុ អធិដ្ឋានពលបរិយន្តេសុ “តត្ថា”តិ ច, “តេនា”តិ ច, “ត”ន្តិ ច នេក្ខម្មាទិកមេវ សន្ធាយ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ **តេន ចិត្តំ ឯកគ្គ**ន្តិ តេន សមាធិនា ចិត្តំ ឯកគ្គំ ហោតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **តត្ថ ជាតេ**តិ តត្ថ សមថេ សម្បយោគវសេន ជាតេ, តស្មិំ វា វិបស្សនារម្មណំ ហុត្វា ជាតេ។ **តត្ថ សិក្ខតី**តិ តត្ថ សេខពលេ សេខោ សិក្ខតីតិ សេខពលន្តិ អត្ថោ។ **តត្ថ សិក្ខិតត្តា**តិ តត្ថ អសេខពលេ អសេខស្ស សិក្ខិតត្តា អសេខពលំ។ **តេន អាសវា ខីណា**តិ តេន លោកិយលោកុត្តរេន ញាណេន អាសវា ខីណាតិ តំ ញាណំ ខីណាសវពលំ ។ លោកិយេនាបិ ហិ ញាណេន អាសវា ខីណា នាម វិបស្សនាយ អភាវេ លោកុត្តរមគ្គាភាវតោ។ ឯវំ ខីណាសវស្ស ពលន្តិ **ខីណាសវពលំ។ តស្ស ឥជ្ឈតីតិ ឥទ្ធិពល**ន្តិ តស្ស ឥទ្ធិមតោ ឥជ្ឈតីតិ ឥទ្ធិយេវ ពលំ ឥទ្ធិពលំ។ **អប្បមេយ្យដ្ឋេនា**តិ យស្មា សាវកា ឋានាដ្ឋានាទីនិ ឯកទេសេន ជានន្តិ, សព្ពាការេន បជាននំយេវ សន្ធាយ “យថាភូតំ បជានាតី”តិ វុត្តំ។ កិញ្ចាបិ តីសុ វិជ្ជាសុ “យថាភូតំ បជានាតី”តិ ន វុត្តំ, អញ្ញត្ថ បន វុត្តត្តា តាសុបិ វុត្តមេវ ហោតិ។ **អញ្ញត្វា**តិ សេសេសុ សត្តសុ ញាណពលេសុ ច អភិធម្មេ (វិភ. ៧៦០) ច ទសសុបិ ពលេសុ។ ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តញាណំ បន សព្ពថាបិ សាវកេហិ អសាធារណមេវ។ តស្មា ទសបិ ពលានិ សាវកេហិ អសាធារណានីតិ។ អធិមត្តដ្ឋេន អតុលិយដ្ឋេន អប្បមេយ្យានិ, តស្មាយេវ ច “អប្បមេយ្យដ្ឋេន តថាគតពល”ន្តិ វុត្តន្តិ។

ពលកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. សុញ្ញកថា

សុញ្ញកថាវណ្ណនា

៤៦. ឥទានិ លោកុត្តរពលបរិយោសានាយ ពលកថាយ អនន្តរំ កថិតាយ លោកុត្តរសុញ្ញតាបរិយោសានាយ សុត្តន្តបុព្ពង្គមាយ សុញ្ញតាកថាយ អបុព្ពត្ថានុវណ្ណនា។ សុត្តន្តេ តាវ **អថា**តិ វចនោបាទានេ និបាតោ។ ឯតេន **អាយស្មា**តិអាទិវចនស្ស ឧបាទានំ កតំ ហោតិ។ **ខោ**តិ បទបូរណត្ថេ និបាតោ។ **យេន ភគវា តេនុបសង្កមី**តិ ភុម្មត្ថេ ករណវចនំ។ តស្មា យត្ថ ភគវា, តត្ថ ឧបសង្កមីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ យេន វា ការណេន ភគវា ទេវមនុស្សេហិ ឧបសង្កមិតព្ពោ, តេនេវ ការណេន ឧបសង្កមីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ កេន ច ការណេន ភគវា ឧបសង្កមិតព្ពោ? នានប្បការគុណវិសេសាធិគមាធិប្បាយេន, សាទុផលូបភោគាធិប្បាយេន ទិជគណេហិ និច្ចផលិតមហារុក្ខោ វិយ, តេន ការណេន ឧបសង្កមីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ឧបសង្កមី**តិ ច គតោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឧបសង្កមិត្វា**តិ ឧបសង្កមនបរិយោសានទីបនំ។ អថ វា ឯវំ គតោ តតោ អាសន្នតរំ ឋានំ ភគវតោ សមីបសង្ខាតំ គន្ត្វាតិបិ វុត្តំ ហោតិ។

អភិវាទេត្វាតិ បញ្ចបតិដ្ឋិតេន វន្ទិត្វា។ ឥទានិ យេនដ្ឋេន លោកេ អគ្គបុគ្គលស្ស ឧបដ្ឋានំ អាគតោ, តំ បុច្ឆិតុកាមោ ទសនខសមោធានសមុជ្ជលំ អញ្ជលិំ សិរសិ បតិដ្ឋបេត្វា **ឯកមន្តំ និសីទិ។ ឯកមន្ត**ន្តិ ច ភាវនបុំសកនិទ្ទេសោ “វិសមំ ចន្ទិមសូរិយា បរិវត្តន្តី”តិអាទីសុ (អ. និ. ៤.៧០) វិយ។ តស្មា យថា និសិន្នោ ឯកមន្តំ និសិន្នោ ហោតិ, តថា **និសីទី**តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ ភុម្មត្ថេ វា ឯតំ ឧបយោគវចនំ។ **និសីទី**តិ និសជ្ជំ កប្បេសិ។ បណ្ឌិតា ហិ ទេវមនុស្សា គរុដ្ឋានិយំ ឧបសង្កមិត្វា អាសនកុសលតាយ ឯកមន្តំ និសីទន្តិ, អយញ្ច ថេរោ តេសំ អញ្ញតរោ, តស្មា ឯកមន្តំ និសីទិ។

កថំ និសិន្នោ បន ឯកមន្តំ និសិន្នោ ហោតីតិ? ឆ និសជ្ជទោសេ វជ្ជេត្វា។ សេយ្យថិទំ – អតិទូរំ អច្ចាសន្នំ ឧបរិវាតំ ឧន្នតប្បទេសំ អតិសម្មុខំ អតិបច្ឆាតិ។ អតិទូរេ និសិន្នោ ហិ សចេ កថេតុកាមោ ហោតិ, ឧច្ចាសទ្ទេន កថេតព្ពំ ហោតិ។ អច្ចាសន្នេ និសិន្នោ សង្ឃដ្ដនំ ករោតិ។ ឧបរិវាតេ និសិន្នោ សរីរគន្ធេន ពាធតិ។ ឧន្នតប្បទេសេ និសិន្នោ អគារវំ បកាសេតិ។ អតិសម្មុខា និសិន្នោ សចេ ទដ្ឋុកាមោ ហោតិ, ចក្ខុនា ចក្ខុំ អាហច្ច ទដ្ឋព្ពំ ហោតិ។ អតិបច្ឆា និសិន្នោ សចេ ទដ្ឋុកាមោ ហោតិ, គីវំ បសារេត្វា ទដ្ឋព្ពំ ហោតិ។ តស្មា អយម្បិ ឯតេ ឆ និសជ្ជទោសេ វជ្ជេត្វា និសីទិ។ តេន វុត្តំ “ឯកមន្តំ និសីទី”តិ។ **ឯតទវោចា**តិ ឯតំ អវោច។

សុញ្ញោ លោកោ សុញ្ញោ លោកោតិ, ភន្តេ, វុច្ចតីតិ ឥមស្មឹ សាសនេ បដិបន្នេហិ តេហិ តេហិ ភិក្ខូហិ “សុញ្ញោ លោកោ សុញ្ញោ លោកោ”តិ កថីយតីតិ អត្ថោ។ តហឹ តហឹ តាទិសានំ វចនានំ ពហុកត្តា តេសំ សព្ពេសំ សង្គណ្ហនត្ថំ អាមេឌិតវចនំ កតំ។ ឯវញ្ហិ វុត្តេ សព្ពានិ តានិ វចនានិ សង្គហិតានិ ហោន្តិ។ **កិត្តាវតា**តិ កិត្តកេន បរិមាណេន។ **នុ**-ឥតិ សំសយត្ថេ និបាតោ។ **សុញ្ញំ អត្តេន វា អត្តនិយេន វា**តិ “ការកោ វេទកោ សយំវសី”តិ ឯវំ លោកបរិកប្បិតេន អត្តនា ច អត្តាភាវតោយេវ អត្តនោ សន្តកេន បរិក្ខារេន ច សុញ្ញំ។ សព្ពំ ចក្ខាទិ លោកិយំ ធម្មជាតំ, តំយេវ លុជ្ជនបលុជ្ជនដ្ឋេន លោកោ នាម។ យស្មា ច អត្តា ច ឯត្ថ នត្ថិ, អត្តនិយញ្ច ឯត្ថ នត្ថិ, **តស្មា សុញ្ញោ លោកោតិ វុច្ចតី**តិ អត្ថោ។ លោកុត្តរោបិ ច ធម្មោ អត្តត្តនិយេហិ សុញ្ញោ ឯវ, បុច្ឆានុរូបេន បន លោកិយោវ ធម្មោ វុត្តោ។ **សុញ្ញោ**តិ ច ធម្មោ នត្ថីតិ វុត្តំ ន ហោតិ, តស្មឹ ធម្មេ អត្តត្តនិយសារស្ស នត្ថិភាវោ វុត្តោ ហោតិ។ លោកេ ច “សុញ្ញំ ឃរំ, សុញ្ញោ ឃដោ”តិ វុត្តេ ឃរស្ស ឃដស្ស ច នត្ថិភាវោ វុត្តោ ន ហោតិ, តស្មឹ ឃរេ ឃដេ ច អញ្ញស្ស នត្ថិភាវោ វុត្តោ ហោតិ។ ភគវតា ច “ឥតិ យញ្ហិ ខោ តត្ថ ន ហោតិ, តេន តំ សុញ្ញំ សមនុបស្សតិ។ យំ បន តត្ថ អវសិដ្ឋំ ហោតិ, តំ សន្តំ ឥទមត្ថីតិ បជានាតី”តិ អយមេវ អត្ថោ វុត្តោ។ តថា ញាយគន្ថេ ច សទ្ទគន្ថេ ច អយមេវ អត្ថោ។ ឥតិ ឥមស្មឹ សុត្តន្តេ អនត្តលក្ខណមេវ កថិតំ។

៤៧. សុត្តន្តនិទ្ទេសេ **សុញ្ញសុញ្ញ**ន្តិអាទីនិ បញ្ចវីសតិ មាតិកាបទានិ សុញ្ញសម្ពន្ធេន ឧទ្ទិសិត្វា តេសំ និទ្ទេសោ កតោ។ តត្ថ មាតិកាយ តាវ សុញ្ញសង្ខាតំ សុញ្ញំ, ន អញ្ញេន ឧបបទេន វិសេសិតន្តិ **សុញ្ញសុញ្ញំ**។ អសុកន្តិ អនិទ្ទិដ្ឋត្តា ចេត្ថ សុញ្ញត្តមេវ វា អបេក្ខិត្វា នបុំសកវចនំ កតំ។ ឯវំ សេសេសុបិ។ សង្ខារោយេវ សេសសង្ខារេហិ សុញ្ញោតិ **សង្ខារសុញ្ញំ**។ ជរាភង្គវសេន វិរូបោ បរិណាមោ វិបរិណាមោ, តេន វិបរិណាមេន សុញ្ញំ **វិបរិណាមសុញ្ញំ**។ អគ្គញ្ច តំ អត្តត្តនិយេហិ, សព្ពសង្ខារេហិ វា សុញ្ញញ្ចាតិ **អគ្គសុញ្ញំ**។ លក្ខណមេវ សេសលក្ខណេហិ សុញ្ញន្តិ **លក្ខណសុញ្ញំ**។ នេក្ខម្មាទិនា វិក្ខម្ភនេន សុញ្ញំ។ **វិក្ខម្ភនសុញ្ញំ។ តទង្គសុញ្ញា**ទីសុបិ ចតូសុ ឯសេវ នយោ។ អជ្ឈត្តញ្ច តំ អត្តត្តនិយាទីហិ សុញ្ញញ្ចាតិ **អជ្ឈត្តសុញ្ញំ**។ ពហិទ្ធា ច តំ អត្តត្តនិយាទីហិ សុញ្ញញ្ចាតិ **ពហិទ្ធាសុញ្ញំ**។ តទុភយំ អត្តត្តនិយាទីហិ សុញ្ញន្តិ **ទុភតោសុញ្ញំ**។ សមានោ ភាគោ ឯតស្សាតិ សភាគំ, សភាគញ្ច តំ អត្តត្តនិយាទីហិ សុញ្ញញ្ចាតិ **សភាគសុញ្ញំ**, សទិសសុញ្ញន្តិ អត្ថោ។ វិគតំ សភាគំ វិសភាគំ, វិសភាគញ្ច តំ អត្តត្តនិយាទីហិ សុញ្ញញ្ចាតិ **វិសភាគសុញ្ញំ**, វិសទិសសុញ្ញន្តិ អត្ថោ។ កេសុចិ បោត្ថកេសុ សភាគសុញ្ញំ វិសភាគសុញ្ញំ និស្សរណសុញ្ញានន្តរំ លិខិតំ។ នេក្ខម្មាទិឯសនា កាមច្ឆន្ទាទិនា សុញ្ញាតិ **ឯសនាសុញ្ញំ។ បរិគ្គហសុញ្ញា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯការម្មណេ បតិដ្ឋិតត្តា នានារម្មណវិក្ខេបាភាវតោ ឯកត្តញ្ច តំ នានត្តេន សុញ្ញញ្ចាតិ **ឯកត្តសុញ្ញំ**។ តព្ពិបរីតេន នានត្តញ្ច តំ ឯកត្តេន សុញ្ញញ្ចាតិ **នានត្តសុញ្ញំ**។ នេក្ខម្មាទិខន្តិ កាមច្ឆន្ទាទិនា សុញ្ញាតិ **ខន្តិសុញ្ញំ។ អធិដ្ឋានសុញ្ញេ បរិយោគាហនសុញ្ញេ ច** ឯសេវ នយោ។ បរិយោគហនសុញ្ញន្តិបិ បាឋោ។ **សម្បជានស្សា**តិ សម្បជញ្ញេន សមន្នាគតស្ស បរិនិព្ពាយន្តស្ស អរហតោ។ **បវត្តបរិយាទាន**ន្តិ អនុបាទាបរិនិព្ពានំ។ **សព្ពសុញ្ញតាន**ន្តិ សព្ពសុញ្ញានំ។ **បរមត្ថសុញ្ញ**ន្តិ សព្ពសង្ខារាភាវតោ ឧត្តមត្ថភូតំ សុញ្ញំ។

៤៨. មាតិកានិទ្ទេសេ **និច្ចេន វា**តិ ភង្គំ អតិក្កមិត្វា បវត្តមានស្ស កស្សចិ និច្ចស្ស អភាវតោ និច្ចេន ច សុញ្ញំ។ **ធុវេន វា**តិ វិជ្ជមានកាលេបិ បច្ចយាយត្តវុត្តិតាយ ថិរស្ស កស្សចិ អភាវតោ ធុវេន ច សុញ្ញំ។ **សស្សតេន វា**តិ អព្ពោច្ឆិន្នស្ស សព្ពកាលេ វិជ្ជមានស្ស កស្សចិ អភាវតោ សស្សតេន ច សុញ្ញំ។ **អវិបរិណាមធម្មេន វា**តិ ជរាភង្គវសេន អវិបរិណាមបកតិកស្ស កស្សចិ អភាវតោ អវិបរិណាមធម្មេន ច សុញ្ញំ។ សុត្តន្តេ អត្តសុញ្ញតាយ ឯវ វុត្តាយបិ និច្ចសុញ្ញតញ្ច សុខសុញ្ញតញ្ច ទស្សេតុំ ឥធ **និច្ចេន វា**តិអាទីនិបិ វុត្តានិ។ អនិច្ចស្សេវ ហិ បីឡាយោគេន ទុក្ខត្តា និច្ចសុញ្ញតាយ វុត្តាយ សុខសុញ្ញតាបិ វុត្តាវ ហោតិ។ រូបាទយោ បនេត្ថ ឆ វិសយា, ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនិ ឆ វិញ្ញាណានិ, ចក្ខុសម្ផស្សាទយោ ឆ ផស្សា, ចក្ខុសម្ផស្សជា វេទនាទយោ ឆ វេទនា ឆ សង្ខិត្តាតិ វេទិតព្ពំ។

បុញ្ញាភិសង្ខារោតិអាទីសុ បុនាតិ អត្តនោ ការកំ, បូរេតិ ចស្ស អជ្ឈាសយំ, បុជ្ជញ្ច ភវំ និព្ពត្តេតីតិ បុញ្ញំ, អភិសង្ខរោតិ វិបាកំ កដត្តារូបញ្ចាតិ អភិសង្ខារោ, បុញ្ញំ អភិសង្ខារោ បុញ្ញាភិសង្ខារោ។ បុញ្ញបដិបក្ខតោ អបុញ្ញំ អភិសង្ខារោ **អបុញ្ញាភិសង្ខារោ**។ ន ឥញ្ជំ អនេញ្ជំ, អនេញ្ជំ ភវំ អភិសង្ខរោតីតិ **អានេញ្ជាភិសង្ខារោ**។ បុញ្ញាភិសង្ខារោ ទានសីលភាវនាវសេន បវត្តា អដ្ឋ កាមាវចរកុសលចេតនា, ភាវនាវសេនេវ បវត្តា បញ្ច រូបាវចរកុសលចេតនាតិ តេរស ចេតនា ហោន្តិ, អបុញ្ញាភិសង្ខារោ បាណាតិបាតាទិវសេន បវត្តា ទ្វាទស អកុសលចេតនា,

អានេញ្ជាភិសង្ខារោ ភាវនាវសេនេវ បវត្តា ចតស្សោ អរូបាវចរចេតនាតិ តយោបិ សង្ខារា ឯកូនតឹស ចេតនា ហោន្តិ។ **កាយសង្ខារោ**តិអាទីសុ កាយតោ វា បវត្តោ, កាយស្ស វា សង្ខារោតិ កាយសង្ខារោ។ **វចីសង្ខារចិត្តសង្ខារេសុ**បិ ឯសេវ នយោ។ អយំ តិកោ កម្មាយូហនក្ខណេ បុញ្ញាភិសង្ខារាទីនំ ទ្វារតោ បវត្តិទស្សនត្ថំ វុត្តោ។ កាយវិញ្ញត្តិំ សមុដ្ឋាបេត្វា ហិ កាយទ្វារតោ បវត្តា អដ្ឋ កាមាវចរកុសលចេតនា, ទ្វាទស អកុសលចេតនា, អភិញ្ញាចេតនា ចាតិ ឯកវីសតិ ចេតនា កាយសង្ខារោ នាម, តា ឯវ ច វចីវិញ្ញត្តិំ សមុដ្ឋាបេត្វា វចីទ្វារតោ បវត្តា វចីសង្ខារោ នាម, មនោទ្វារេ បវត្តា បន សព្ពាបិ ឯកូនតឹស ចេតនា ចិត្តសង្ខារោ នាម។ **អតីតា សង្ខារា**តិអាទីសុ សព្ពេបិ សង្ខតធម្មា សកក្ខណំ បត្វា និរុទ្ធា អតីតា សង្ខារា, សកក្ខណំ អប្បត្តា **អនាគតា សង្ខារា**, សកក្ខណំ បត្តា **បច្ចុប្បន្នា សង្ខារា**តិ។

វិបរិណាមសុញ្ញេ បច្ចុប្បន្នំ ទស្សេត្វា តស្ស តស្ស វិបរិណាមោ សុខេន វត្តុំ សក្កាតិ បឋមំ បច្ចុប្បន្នធម្មា ទស្សិតា។ តត្ថ **ជាតំ រូប**ន្តិ បច្ចុប្បន្នំ រូបំ។ **សភាវេន សុញ្ញ**ន្តិ ឯត្ថ សយំ ភាវោ សភាវោ, សយមេវ ឧប្បាទោតិ អត្ថោ។ សតោ វា ភាវោ សភាវោ, អត្តតោយេវ ឧប្បាទោតិ អត្ថោ។ បច្ចយាយត្តវុត្តិត្តា បច្ចយំ វិនា សយមេវ ភាវោ, អត្តតោ ឯវ វា ភាវោ ឯតស្មិំ នត្ថីតិ សភាវេន សុញ្ញំ, សយមេវ ភាវេន, អត្តតោ ឯវ វា ភាវេន សុញ្ញន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ អថ វា សកស្ស ភាវោ សភាវោ។ បថវីធាតុអាទីសុ ហិ អនេកេសុ រូបារូបធម្មេសុ ឯកេកោ ធម្មោ បរំ ឧបាទាយ សកោ នាម។ **ភាវោ**តិ ច ធម្មបរិយាយវចនមេតំ។ ឯកស្ស ច ធម្មស្ស អញ្ញោ ភាវសង្ខាតោ ធម្មោ នត្ថិ, តស្មា សកស្ស អញ្ញេន ភាវេន សុញ្ញំ, សកោ អញ្ញេន ភាវេន សុញ្ញោតិ អត្ថោ។ តេន ឯកស្ស ធម្មស្ស ឯកសភាវតា វុត្តា ហោតិ។ អថ វា **សភាវេន សុញ្ញ**ន្តិ សុញ្ញសភាវេនេវ សុញ្ញំ។ កឹ វុត្តំ ហោតិ? សុញ្ញសុញ្ញតាយ ឯវ សុញ្ញំ, ន អញ្ញាហិ បរិយាយសុញ្ញតាហិ សុញ្ញន្តិ វុត្តំ ហោតិ។

សចេ បន កេចិ វទេយ្យុំ “សកោ ភាវោ សភាវោ, តេន សភាវេន សុញ្ញ”ន្តិ។ កឹ វុត្តំ ហោតិ? ភាវោតិ ធម្មោ, សោ បរំ ឧបាទាយ សបទេន វិសេសិតោ សភាវោ នាម ហោតិ។ ធម្មស្ស កស្សចិ អវិជ្ជមានត្តា “ជាតំ រូបំ សភាវេន សុញ្ញ”ន្តិ រូបស្ស អវិជ្ជមានតា វុត្តា ហោតីតិ។ ឯវំ សតិ “ជាតំ រូប”ន្តិវចនេន វិរុជ្ឈតិ។ ន ហិ ឧប្បាទរហិតំ ជាតំ នាម ហោតិ។ និព្ពានញ្ហិ ឧប្បាទរហិតំ, តំ ជាតំ នាម ន ហោតិ, ជាតិជរាមរណានិ ច ឧប្បាទរហិតានិ ជាតានិ នាម ន ហោន្តិ។ តេនេវេត្ថ “ជាតា ជាតិ សភាវេន សុញ្ញា , ជាតំ ជរាមរណំ សភាវេន សុញ្ញ”ន្តិ ឯវំ អនុទ្ធរិត្វា ភវមេវ អវសានំ កត្វា និទ្ទិដ្ឋំ។ យទិ ឧប្បាទរហិតស្សាបិ “ជាត”ន្តិវចនំ យុជ្ជេយ្យ, “ជាតា ជាតិ, ជាតំ ជរាមរណ”ន្តិ វត្តព្ពំ ភវេយ្យ។ យស្មា ឧប្បាទរហិតេសុ ជាតិជរាមរណេសុ “ជាត”ន្តិវចនំ ន វុត្តំ, តស្មា “សភាវេន សុញ្ញំ អវិជ្ជមាន”ន្តិ វចនំ អវិជ្ជមានស្ស ឧប្បាទរហិតត្តា “ជាត”ន្តិវចនេន វិរុជ្ឈតិ។ អវិជ្ជមានស្ស ច “សុញ្ញ”ន្តិវចនំ ហេដ្ឋា វុត្តេន លោកវចនេន ច ភគវតោ វចនេន ច ញាយសទ្ទគន្ថវចនេន ច វិរុជ្ឈតិ, អនេកាហិ ច យុត្តីហិ វិរុជ្ឈតិ, តស្មា តំ វចនំ កចវរមិវ ឆឌ្ឌិតព្ពំ។ “យំ, ភិក្ខវេ, អត្ថិសម្មតំ លោកេ បណ្ឌិតានំ, អហម្បិ តំ អត្ថីតិ វទាមិ។ យំ, ភិក្ខវេ, នត្ថិសម្មតំ លោកេ បណ្ឌិតានំ, អហម្បិ តំ នត្ថីតិ វទាមិ។ កិញ្ច, ភិក្ខវេ, អត្ថិសម្មតំ លោកេ បណ្ឌិតានំ, យមហំ អត្ថីតិ វទាមិ? រូបំ, ភិក្ខវេ, អនិច្ចំ ទុក្ខំ វិបរិណាមធម្មំ អត្ថិសម្មតំ លោកេ បណ្ឌិតានំ, អហម្បិ តំ អត្ថីតិ វទាមី”តិអាទីហិ (សំ. និ. ៣.៩៤) អនេកេហិ ពុទ្ធវចនប្បមាណេហិ អនេកាហិ ច យុត្តីហិ ធម្មា សកក្ខណេ វិជ្ជមានា ឯវាតិ និដ្ឋមេត្ថ គន្តព្ពំ។

វិគតំ រូបន្តិ ឧប្បជ្ជិត្វា ភង្គំ បត្វា និរុទ្ធំ អតីតំ រូបំ។ **វិបរិណតញ្ចេវ សុញ្ញញ្ចា**តិ ជរាភង្គវសេន វិរូបំ បរិណាមំ បត្តញ្ច វត្តមានស្សេវ វិបរិណាមសព្ភាវតោ អតីតស្ស វិបរិណាមាភាវតោ តេន វិបរិណាមេន សុញ្ញញ្ចាតិ អត្ថោ។ **ជាតា វេទនា**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ជាតិជរាមរណំ បន អនិប្ផន្នត្តា សកភាវេន អនុបលព្ភនីយតោ តថ ន យុជ្ជតិ, តស្មា “ជាតា ជាតិ, ជាតំ ជរាមរណ”ន្តិអាទិកេ ទ្វេ នយេ បហាយ ភវាទិកមេវ នយំ បរិយោសានំ កត្វា ឋបិតំ។

អគ្គន្តិ អគ្គេ ភវំ។ **សេដ្ឋ**ន្តិ អតិវិយ បសំសនីយំ។ **វិសិដ្ឋ**ន្តិ អតិសយភូតំ។ វិសេដ្ឋន្តិបិ បាឋោ។ តិធាបិ បសត្ថំ និព្ពានំ សម្មាបដិបទាយ បដិបជ្ជិតព្ពតោ **បទំ** នាម។ **យទិទ**ន្តិ យំ ឥទំ។ ឥទានិ វត្តព្ពំ និព្ពានំ និទស្សេតិ។ យស្មា និព្ពានំ អាគម្ម សព្ពសង្ខារានំ សមថោ ហោតិ, ខន្ធូបធិកិលេសូបធិអភិសង្ខារូបធិកាមគុណូបធិសង្ខាតានំ ឧបធីនំ បដិនិស្សគ្គោ ហោតិ, តណ្ហានំ ខយោ វិរាគោ និរោធោ ច ហោតិ, តស្មា **សព្ពសង្ខារសមថោ សព្ពូបធិបដិនិស្សគ្គោ តណ្ហក្ខយោ វិរាគោ និរោធោ**តិ វុច្ចតិ។ **និព្ពាន**ន្តិ សភាវលក្ខណេន និគមិតំ។

លក្ខណេសុ ហិ “តីណិមានិ, ភិក្ខវេ, ពាលស្ស ពាលលក្ខណានិ ពាលនិមិត្តានិ ពាលាបទានានិ។ កតមានិ តីណិ? ឥធ, ភិក្ខវេ, ពាលោ ទុច្ចិន្តិតចិន្តី ច ហោតិ ទុព្ភាសិតភាសី ច ទុក្កដកម្មការី ច។ ឥមានិ ខោ, ភិក្ខវេ, តីណិ ពាលស្ស ពាលលក្ខណានិ ពាលនិមិត្តានិ ពាលាបទានានី”តិ (អ. និ. ៣.៣; ម. និ. ៣.២៤៦) វុត្តំ។ បណ្ឌិតេហិ ពាលស្ស ពាលោតិ សល្លក្ខណតោ តិវិធំ **ពាលលក្ខណំ**។ “តីណិមានិ, ភិក្ខវេ, បណ្ឌិតស្ស បណ្ឌិត

លក្ខណានិ បណ្ឌិតនិមិត្តានិ បណ្ឌិតាបទានានិ។ កតមានិ តីណិ? ឥធ, ភិក្ខវេ, បណ្ឌិតោ សុចិន្តិតចិន្តី ច ហោតិ សុភាសិតភាសី ច សុកតកម្មការី ច។ ឥមានិ ខោ, ភិក្ខវេ, តីណិ បណ្ឌិតស្ស បណ្ឌិតលក្ខណានិ បណ្ឌិតនិមិត្តានិ បណ្ឌិតាបទានានី”តិ (អ. និ. ៣.៣; ម. និ. ៣.២៥៣) វុត្តំ។ បណ្ឌិតេហិ បណ្ឌិតស្ស បណ្ឌិតោតិ សល្លក្ខណតោ តិវិធំ **បណ្ឌិតលក្ខណំ**។

“តីណិមានិ, ភិក្ខវេ, សង្ខតស្ស សង្ខតលក្ខណានិ។ កតមានិ តីណិ? ឧប្បាទោ បញ្ញាយតិ, វយោ បញ្ញាយតិ, ឋិតស្ស អញ្ញថត្តំ បញ្ញាយតិ។ ឥមានិ ខោ, ភិក្ខវេ, តីណិ សង្ខតស្ស សង្ខតលក្ខណានី”តិ (អ. និ. ៣.៤៧-៤៨) វុត្តំ។ ឧប្បាទោ ឯវ សង្ខតមិតិ លក្ខណន្តិ **សង្ខតលក្ខណំ**។ ឯវមិតរទ្វយេបិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឥមិនា ឧប្បាទក្ខណេ សេសទ្វិន្នំ, ឋិតិក្ខណេ សេសទ្វិន្នំ, ភង្គក្ខណេ ច សេសទ្វិន្នំ អភាវោ ទស្សិតោ។ យំ បនេត្ថ បេយ្យាលមុខេន ជាតិយា ច ជរាមរណស្ស ច ឧប្បាទាទិលក្ខណំ វុត្តំ, តំ វិបរិណាមសុញ្ញតាយ ជាតិជរាមរណានិ ហិត្វា ភវបរិយោសានស្សេវ នយស្ស វចនេន ច ឧប្បាទាទីនំ ឧប្បាទាទិអវចនសមយេន ច វិរុជ្ឈតិ។ លក្ខណសោតេ បតិតត្តា បន សោតបតិតំ កត្វា លិខិតន្តិ វេទិតព្ពំ។ យថា ច អភិធម្មេ (ធ. ស. ៥៦២-៥៦៥) អហេតុកវិបាកមនោធាតុមនោវិញ្ញាណធាតូនំ សង្គហវារេ លព្ភមានម្បិ ឈានង្គំ បញ្ចវិញ្ញាណសោតេ បតិត្វា គតន្តិ ន ឧទ្ធដន្តិ វុត្តំ, ឯវមិធាបិ សោតបតិតតា វេទិតព្ពា។ អថ វា ជាតិជរាមរណវន្តានំ សង្ខារានំ ឧប្បាទាទយោ “ជាតិជរាមរណំ អនិច្ចតោ”តិអាទីសុ (បដិ. ម. ១.៧៣; ២.៤) វិយ តេសំ វិយ កត្វា វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

នេក្ខម្មេន កាមច្ឆន្ទោ វិក្ខម្ភិតោ ចេវ សុញ្ញោ ចាតិ កាមច្ឆន្ទោ នេក្ខម្មេន វិក្ខម្ភិតោ ចេវ នេក្ខម្មស្ស តត្ថ អភាវតោ តេនេវ វិក្ខម្ភនសង្ខាតេន នេក្ខម្មេន សុញ្ញោ ច។ ឯវំ សេសេសុបិ យោជនា កាតព្ពា។ តទង្គប្បហានសមុច្ឆេទប្បហានេសុបិ ចេត្ថ តទង្គវសេន ច សមុច្ឆេទវសេន ច បហីនំ ទូរីកតមេវ ហោតីតិ ឥមិនា ទូរីករណដ្ឋេន វិក្ខម្ភនំ វុត្តំ។

នេក្ខម្មេន កាមច្ឆន្ទោ តទង្គសុញ្ញោតិ នេក្ខម្មេន បហីនោ កាមច្ឆន្ទោ តេន នេក្ខម្មសង្ខាតេន អង្គេន សុញ្ញោ។ អថ វា យោ កោចិ កាមច្ឆន្ទោ នេក្ខម្មស្ស តត្ថ អភាវតោ នេក្ខម្មេន តេន អង្គេន សុញ្ញោ។ ឯវំ សេសេសុបិ យោជនា កាតព្ពា។ តស្ស តស្ស អង្គស្ស តត្ថ តត្ថ អភាវមត្តេនេវ ចេត្ថ ឧបចារប្បនាឈានវសេន ច វិបស្សនាវសេន ច តទង្គសុញ្ញតា និទ្ទិដ្ឋា។ បហានទីបកស្ស វចនស្ស អភាវេន បន វិវដ្ដនានុបស្សនំយេវ បរិយោសានំ កត្វា វិបស្សនា និទ្ទិដ្ឋា, ចត្តារោ មគ្គា ន និទ្ទិដ្ឋា។ **នេក្ខម្មេន កាមច្ឆន្ទោ សមុច្ឆិន្នោ ចេវ សុញ្ញោ ចា**តិអាទីសុ វិក្ខម្ភនេ វុត្តនយេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ តទង្គវិក្ខម្ភនវសេន បហីនានិបិ ចេត្ថ សមុទាចារាភាវតោ សមុច្ឆិន្នានិ នាម ហោន្តីតិ ឥមិនា បរិយាយេន សមុច្ឆេទោ វុត្តោ, តំតំសមុច្ឆេទកិច្ចសាធនវសេន វា មគ្គសម្បយុត្តនេក្ខម្មាទិវសេន វុត្តន្តិបិ វេទិតព្ពំ។ បដិប្បស្សទ្ធិនិស្សរណសុញ្ញេសុ ច ឥធ វុត្តនយេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ តទង្គវិក្ខម្ភនសមុច្ឆេទបហានេសុ បនេត្ថ បដិប្បស្សទ្ធិមត្តត្តំ និស្សដមត្តត្តញ្ច គហេត្វា វុត្តំ។ បញ្ចសុបិ ឯតេសុ សុញ្ញេសុ នេក្ខម្មាទីនិយេវ វិក្ខម្ភនតទង្គសមុច្ឆេទបដិប្បស្សទ្ធិនិស្សរណនាមេន វុត្តានិ។ **អជ្ឈត្តន្តិ** អជ្ឈត្តភូតំ។ **ពហិទ្ធា**តិ ពហិទ្ធាភូតំ។ **ទុភតោសុញ្ញ**ន្តិ ឧភយសុញ្ញំ។ បច្ចត្តាទីសុបិ ហិ តោ-ឥតិវចនំ ហោតិយេវ។

ឆ អជ្ឈត្តិកាយតនាទីនិ ឆអជ្ឈត្តិកាយតនាទីនំ ភាវេន **សភាគានិ**។ បរេហិ **វិសភាគានិ**។ **វិញ្ញាណកាយា**តិអាទីសុ ចេត្ថ កាយវចនេន វិញ្ញាណាទីនិយេវ វុត្តានិ។ **នេក្ខម្មេសនា**ទីសុ នេក្ខម្មាទីនិយេវ តទត្ថិកេហិ វិញ្ញូហិ ឯសីយន្តីតិ ឯសនា។ អថ វា បុព្ពភាគេ នេក្ខម្មាទីនំ ឯសនាបិ កាមច្ឆន្ទាទីហិ សុញ្ញា, កឹ បន នេក្ខម្មាទីនីតិបិ វុត្តំ ហោតិ? **បរិគ្គហា**ទីសុ នេក្ខម្មាទីនិយេវ បុព្ពភាគេ ឯសិតានិ អបរភាគេ បរិគ្គយ្ហន្តីតិ **បរិគ្គហោ**តិ, បរិគ្គហិតានិ បត្តិវសេន បដិលព្ភន្តីតិ **បដិលាភោ**តិ, បដិលទ្ធានិ ញាណវសេន បដិវិជ្ឈីយន្តីតិ **បដិវេធោ**តិ ច វុត្តានិ។ ឯកត្តសុញ្ញញ្ច នានត្តសុញ្ញញ្ច សកឹយេវ បុច្ឆិត្វា ឯកត្តសុញ្ញំ វិស្សជ្ជេត្វា នានត្តសុញ្ញំ អវិស្សជ្ជេត្វាវ សកឹ និគមនំ កតំ។ កស្មា ន វិស្សជ្ជិតន្តិ ចេ? វុត្តបរិយាយេនេវេត្ថ យោជនា ញាយតីតិ ន វិស្សជ្ជិតន្តិ វេទិតព្ពំ។ អយំ បនេត្ថ យោជនា – នេក្ខម្មំ ឯកត្តំ, កាមច្ឆន្ទោ នានត្តំ, កាមច្ឆន្ទោ នានត្តំ, នេក្ខម្មេកត្តេន សុញ្ញន្តិ។ ឯវំ សេសេសុបិ យោជនា វេទិតព្ពា។

ខន្តិអាទីសុ នេក្ខម្មាទីនិយេវ ខមនតោ រុច្ចនតោ **ខន្តី**តិ, រោចិតានិយេវ បរិសិត្វា តិដ្ឋនតោ **អធិដ្ឋាន**ន្តិ, បរិសិត្វា ឋិតានំ យថារុចិមេវ សេវនតោ **បរិយោគាហន**ន្តិ ច វុត្តានិ។ **ឥធ សម្បជានោ**តិអាទិកោ បរមត្ថសុញ្ញនិទ្ទេសោ បរិនិព្ពានញាណនិទ្ទេសេ វណ្ណិតោយេវ។

ឥមេសុ ច សព្ពេសុ សុញ្ញេសុ សង្ខារសុញ្ញំ វិបរិណាមសុញ្ញំ លក្ខណសុញ្ញញ្ច យថាវុត្តានំ ធម្មានំ អញ្ញមញ្ញអសម្មិស្សតាទស្សនត្ថំ។ យត្ថ បន អកុសលបក្ខិកានំ កុសលបក្ខិកេន សុញ្ញតា វុត្តា, តេន អកុសលេ

អាទីនវទស្សនត្ថំ។ យត្ថ បន កុសលបក្ខិកានំ អកុសលបក្ខិកេន សុញ្ញតា វុត្តា, តេន កុសលេ អានិសំសទស្សនត្ថំ។ យត្ថ អត្តត្តនិយាទីហិ សុញ្ញតា វុត្តា, តំ សព្ពសង្ខារេសុ និព្ពិទាជននត្ថំ។ អគ្គសុញ្ញំ បរមត្ថសុញ្ញញ្ច និព្ពានេ ឧស្សាហជននត្ថំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

តេសុ អគ្គសុញ្ញញ្ច បរមត្ថសុញ្ញញ្ចាតិ ទ្វេ សុញ្ញានិ អត្ថតោ ឯកមេវ និព្ពានំ អគ្គបរមត្ថវសេន សឧបាទិសេសអនុបាទិសេសវសេន ច ទ្វិធា កត្វា វុត្តំ។ តានិ ទ្វេ អត្តត្តនិយសុញ្ញតោ សង្ខារសុញ្ញតោ ច សភាគានិ។ “សុញ្ញសុញ្ញំ អជ្ឈត្តសុញ្ញំ ពហិទ្ធាសុញ្ញំ ទុភតោសុញ្ញំ សភាគសុញ្ញំ វិសភាគសុញ្ញ”ន្តិ ឥមានិ ឆ សុញ្ញានិ សុញ្ញសុញ្ញមេវ ហោតិ។ អជ្ឈត្តាទិភេទតោ បន ឆធា វុត្តានិ។ តានិ ឆ ច អត្តត្តនិយាទិសុញ្ញតោ សភាគានិ។ សង្ខារវិបរិណាមលក្ខណសុញ្ញានិ, វិក្ខម្ភនតទង្គសមុច្ឆេទបដិប្បស្សទ្ធិនិស្សរណសុញ្ញានិ, ឯសនាបរិគ្គហបដិលាភបដិវេធសុញ្ញានិ, ឯកត្តនានត្តសុញ្ញានិ, ខន្តិអធិដ្ឋានបរិយោគាហនសុញ្ញានិ ចាតិ សត្តរស សុញ្ញានិ អត្តនិ អវិជ្ជមានេហិ តេហិ តេហិ ធម្មេហិ សុញ្ញត្តា អវិជ្ជមានានំ វសេន វិសុំ វិសុំ វុត្តានិ។ សង្ខារវិបរិណាមលក្ខណសុញ្ញានិ បន ឥតរេន ឥតរេន អសម្មិស្សវសេន សភាគានិ, វិក្ខម្ភនាទីនិ បញ្ច កុសលបក្ខេន សុញ្ញត្តា សភាគានិ, ឯសនាទីនិ ចត្តារិ, ខន្តិអាទីនិ ច តីណិ អកុសលបក្ខេន សុញ្ញត្តា សភាគានិ, ឯកត្តនានត្តសុញ្ញានិ អញ្ញមញ្ញបដិបក្ខវសេន សភាគានិ។

សព្ពេ ធម្មា សមាសេន, តិធា ទ្វេធា តថេកធា;
សុញ្ញាតិ សុញ្ញត្ថវិទូ, វណ្ណយន្តីធ សាសនេ។

កថំ? សព្ពេ តាវ លោកិយា ធម្មា ធុវសុភសុខអត្តវិរហិតត្តា ធុវសុភសុខអត្តសុញ្ញា។ មគ្គផលធម្មា ធុវសុខត្តវិរហិតត្តា ធុវសុខត្តសុញ្ញា។ អនិច្ចត្តាយេវ សុខេន សុញ្ញា។ អនាសវត្តា ន សុភេន សុញ្ញា។ និព្ពានធម្មោ អត្តស្សេវ អភាវតោ អត្តសុញ្ញោ។ លោកិយលោកុត្តរា បន សព្ពេបិ សង្ខតា ធម្មា សត្តស្ស កស្សចិ អភាវតោ សត្តសុញ្ញា។ អសង្ខតោ និព្ពានធម្មោ តេសំ សង្ខារានម្បិ អភាវតោ សង្ខារសុញ្ញោ។ សង្ខតាសង្ខតា បន សព្ពេបិ ធម្មា អត្តសង្ខាតស្ស បុគ្គលស្ស អភាវតោ អត្តសុញ្ញាតិ។

សទ្ធម្មប្បកាសិនិយា បដិសម្ភិទាមគ្គអដ្ឋកថាយ

សុញ្ញកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

យុគនទ្ធវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

និដ្ឋិតា ច មជ្ឈិមវគ្គស្ស អបុព្ពត្ថានុវណ្ណនា។

(៣) បញ្ញវន្តគ្រោ

១. មហាបញ្ញាកថា

មហាបញ្ញាកថាវណ្ណនា

១. ឥទានិ វិសេសតោ បញ្ញាបទដ្ឋានភូតាយ សុញ្ញកថាយ អនន្តរំ កថិតាយ បញ្ញាកថាយ អបុព្ពត្ថានុវណ្ណនា។ តត្ថ អាទិតោ តាវ សត្តសុ អនុបស្សនាសុ ឯកេកមូលកា សត្ត បញ្ញា បុច្ឆាបុព្ពង្គមំ កត្វា និទ្ទិដ្ឋា, បុន សត្តានុបស្សនាមូលកា ឯកេកុត្តរមូលកា ច តិស្សោ បញ្ញា បុច្ឆំ អកត្វាវ និទ្ទិដ្ឋា, ឯវមាទិតោ ទសបញ្ញាបារិបូរី និទ្ទិដ្ឋា។ តត្ថ **អនិច្ចានុបស្សនា** តាវ យស្មា អនិច្ចតោ ទិដ្ឋេសុ សង្ខារេសុ “យទនិច្ចំ, តំ ទុក្ខ”ន្តិ ទុក្ខតោ ច “យំ ទុក្ខំ, តទនត្តា”តិ អនត្តតោ ច ជវតិ, តស្មា សា **ភាវិតា ពហុលីកតា ជវនបញ្ញំ បរិបូរេតិ**។ សា ហិ សករិសយេសុ ជវតីតិ ជវនា, ជវនា ច សា បញ្ញា ចាតិ **ជវនបញ្ញា**។ **ទុក្ខានុបស្សនា** សមាធិន្ទ្រិយនិស្សិតត្តា ពលវតី ហុត្វា បណិធិ និព្ពិជ្ឈតិ បទាលេតិ, តស្មា **និព្ពេធិកបញ្ញំ បរិបូរេតិ**។ សា ហិ និព្ពិជ្ឈតីតិ និព្ពេធិកា, និព្ពេធិកា ច សា បញ្ញា ចាតិ **និព្ពេធិកបញ្ញា**។ **អនត្តានុបស្សនា** សុញ្ញតាទស្សនេន វុទ្ធិប្បត្តិយា មហត្តប្បត្តត្តា **មហាបញ្ញំ បរិបូរេតិ**។ សា ហិ វុទ្ធិប្បត្តត្តា មហតី ច សា បញ្ញា ចាតិ **មហាបញ្ញា**។ **និព្ពិទានុបស្សនា** យស្មា តិស្សន្នំយេវ អនុបស្សនានំ បុរិមតោបិ អាសេវនាយ ពលប្បត្តាវត្ថត្តា សព្ពសង្ខារេសុ និព្ពិន្ទនសមត្ថា ហុត្វា តិក្ខា ហោតិ, តស្មា **តិក្ខបញ្ញំ បរិបូរេតិ**។ **វិរាគានុបស្សនា**បិ យស្មា តិស្សន្នំយេវ អនុបស្សនានំ បុរិមតោបិ អាសេវនាពលប្បត្តានំ វុទ្ធតរាវត្ថត្តា សព្ពសង្ខារេហិ វិរជ្ជនសមត្ថា ហុត្វា វិបុលា ហោតិ, តស្មា **វិបុលបញ្ញំ បរិបូរេតិ**។

និរោធានុបស្សនាបិ យស្មា តិស្សន្នំយេវ អនុបស្សនានំ បុរិមតោបិ អាសេវនាពលប្បត្តានំ វុទ្ធតរាវត្ថត្តា វយលក្ខណវសេន សព្ពសង្ខារានំ និរោធទស្សនសមត្ថា ហុត្វា គម្ភីរា ហោតិ, តស្មា **គម្ភីរបញ្ញំ បរិបូរេតិ**។ និរោធោ ហិ ឧត្តានបញ្ញេហិ អលព្ភនេយ្យបតិដ្ឋត្តា គម្ភីរោ, តស្មិំ គម្ភីរេ គាធប្បត្តា បញ្ញាបិ គម្ភីរា។ **បដិនិស្សគ្គានុបស្សនា**បិ យស្មា តិស្សន្នំយេវ អនុបស្សនានំ បុរិមតោបិ អាសេវនាពលប្បត្តានំ វុទ្ធតរាវត្ថត្តា វយលក្ខណវសេន សព្ពសង្ខារបដិនិស្សជ្ជនសមត្ថា ហុត្វា អសាមន្តា ហោតិ, វុទ្ធិបរិយន្តប្បត្តត្តា ឆហិ បញ្ញាហិ ទូរេ ហោតីតិ អត្ថោ។ តស្មា សយំ អសាមន្តត្តា **អសាមន្តបញ្ញំ បរិបូរេតិ**។ សា ហិ ហេដ្ឋិមបញ្ញាហិ ទូរត្តា អសាមន្តា, អសមីបា វា បញ្ញាតិ អសាមន្តបញ្ញា។ **បណ្ឌិច្ចំ បរិបូរេន្តី**តិ បណ្ឌិតភាវំ បរិបូរេន្តិ។ យស្មា យថាវុត្តា សត្ត បញ្ញា បរិបុណ្ណា ភាវេត្វា បណ្ឌិតលក្ខណប្បត្តោ សិខប្បត្តវុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនាសង្ខាតេហិ សង្ខារុបេក្ខានុលោមគោត្រភុញាណេហិ បណ្ឌិតោ ហុត្វា បណ្ឌិច្ចេន សមន្នាគតោ ហោតិ, តស្មា “បណ្ឌិច្ចំ បរិបូរេន្តី”តិ វុត្តំ។

អដ្ឋ បញ្ញាតិ បណ្ឌិច្ចសង្ខាតាយ បញ្ញាយ សហ សត្ត អដ្ឋ បញ្ញា។ **បុថុបញ្ញំ បរិបូរេន្តី**តិ យស្មា តេន បណ្ឌិច្ចេន សមន្នាគតោ ហុត្វា សោ បណ្ឌិតោ គោត្រភុញាណានន្តរំ និព្ពានំ អារម្មណំ កត្វា លោកុត្តរភាវប្បត្តិយា លោកិយតោ បុថុភូតត្តា វិសុំភូតត្តា បុថុបញ្ញាតិសង្ខាតំ មគ្គផលបញ្ញំ បាបុណាតិ, តស្មា “អដ្ឋ បញ្ញា បុថុបញ្ញំ បរិបូរេន្តី”តិ វុត្តំ។

ឥមា នវ បញ្ញាតិអាទីសុ តស្សេវ កមេន អធិគតមគ្គផលស្ស អរិយបុគ្គលស្ស បណីតលោកុត្តរធម្មោបយោគេន បណីតចិត្តសន្តានត្តា បហដ្ឋាការេនេវ ច បវត្តមានចិត្តសន្តានស្ស ផលានន្តរំ ឱតិណ្ណភវង្គតោ វុដ្ឋិតស្ស មគ្គបច្ចវេក្ខណា, តតោ ច ភវង្គំ ឱតរិត្វា វុដ្ឋិតស្ស ផលបច្ចវេក្ខណា, ឥមិនាវ នយេន បហីនកិលេសបច្ចវេក្ខណា, អវសិដ្ឋកិលេសបច្ចវេក្ខណា, និព្ពានបច្ចវេក្ខណាតិ បញ្ច បច្ចវេក្ខណា បវត្តន្តិ។ តាសុ បច្ចវេក្ខណាសុ មគ្គបច្ចវេក្ខណា ផលបច្ចវេក្ខណា ច បដិភានបដិសម្ភិទា ហោតិ។ កថំ? “យំកិញ្ចិ បច្ចយសម្ភូតំ និព្ពានំ ភាសិតត្ថោ វិបាកោ កិរិយាតិ ឥមេ បញ្ច ធម្មា អត្ថោ”តិ អភិធម្មេ បាឡិ អនុគន្ធា តទដ្ឋកថាយំ វុត្តំ។ និព្ពានស្ស ច អត្ថត្តា តទារម្មណំ មគ្គផលញាណំ “អត្ថេសុ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា”តិ (វិភ. ៧១៨; បដិ. ម. ១.១១០) វចនតោ អត្ថបដិសម្ភិទា ហោតិ។ តស្ស អត្ថបដិសម្ភិទាភូតស្ស មគ្គផលញាណស្ស បច្ចវេក្ខណញាណំ “ញាណេសុ ញាណំ បដិភានបដិសម្ភិទា”តិ វចនតោ បដិភានបដិសម្ភិទា ហោតិ។ សា ច បច្ចវេក្ខណបញ្ញា ហាសាការេន បវត្តមានចិត្តសន្តានស្ស **ហាសបញ្ញា** នាម ហោតិ។ តស្មា **នវ បញ្ញា ហាសបញ្ញំ បរិបូរេន្តី**តិ ច **ហាសបញ្ញា បដិភានបដិសម្ភិទា**តិ ច វុត្តំ។ សព្ពប្បការាបិ បញ្ញា តស្ស តស្ស អត្ថស្ស បាកដករណសង្ខាតេន បញ្ញាបនដ្ឋេន បញ្ញា, តេន តេន វា បការេន ធម្មេ ជានាតីតិ បញ្ញា។

តស្សាតិ តស្ស វុត្តប្បការស្ស អរិយបុគ្គលស្ស។ ករណត្ថេ សាមិវចនំ។ **អត្ថវវត្ថានតោ**តិ យថាវុត្តស្ស បញ្ចវិធស្ស អត្ថស្ស វវត្ថាបនវសេន។ វុត្តម្បិ ចេតំ សមណករណីយកថាយំ “ហេតុផលំ និព្ពានំ វចនត្ថោ អថ វិបាកំ កិរិយាតិ អត្ថេ បញ្ច បភេទេ បឋមន្តបភេទគតំ ញាណ”ន្តិ។ **អធិគតា ហោតី**តិ បដិលទ្ធា ហោតិ។ សាយេវ បដិលាភសច្ឆិកិរិយាយ **សច្ឆិកតា**។ បដិលាភផស្សេនេវ **ផស្សិតា បញ្ញាយ**។ **ធម្មវវត្ថានតោ**តិ “យោ

កោចិ ផលនិព្ពត្តកោ ហេតុ អរិយមគ្គោ ភាសិតំ កុសលំ អកុសលន្តិ ឥមេ បញ្ច ធម្មា ធម្មោ”តិ អភិធម្មេ បាឡិយានុសារេន វុត្តានំ បញ្ចន្នំ ធម្មានំ វវត្ថាបនវសេន។ វុត្តម្បិ ចេតំ សមណករណីយកថាយំ “ហេតុ អរិយមគ្គោ វចនំ កុសលញ្ច អកុសលញ្ចាតិ ធម្មេ បញ្ច បភេទេ ទុតិយន្តបភេទគតំ ញាណ”ន្តិ។ **និរុត្តិវវត្ថានតោ**តិ តេសំ តេសំ អត្ថធម្មានំ អនុរូបនិរុត្តីនំ វវត្ថាបនវសេន។ **បដិភានវវត្ថានតោ**តិ បដិភានសង្ខាតានំ តិណ្ណំ បដិសម្ភិទាញាណានំ វវត្ថាបនវសេន។ **តស្សិមា**តិ និគមនវចនមេតំ។

២. ឯវំ សព្ពសង្គាហកវសេន អនុបស្សនានំ វិសេសំ ទស្សេត្វា ឥទានិ វត្ថុភេទវសេន ទស្សេន្តោ **រូបេ អនិច្ចានុបស្សនា**តិអាទិមាហ។ តំ ហេដ្ឋា វុត្តត្ថមេវ។ បុន រូបាទីសុយេវ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នវសេន ជវនបញ្ញំ ទស្សេតុកាមោ កេវលំ រូបាទិវសេន ច អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នរូបាទិវសេន ច បុច្ឆំ កត្វា បុច្ឆាកមេនេវ វិស្សជ្ជនំ អកាសិ។ តត្ថ សុទ្ធរូបាទិវិស្សជ្ជនេសុ បឋមំ និទ្ទិដ្ឋា ឯវ បញ្ញា អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នមូលកេសុ សព្ពវិស្សជ្ជនេសុ តេសុ អតីតាទីសុ ជវនវសេន ជវនបញ្ញាតិ និទ្ទិដ្ឋា។

៣. បុន អនេកសុត្តន្តបុព្ពង្គមំ បញ្ញាបភេទំ ទស្សេតុកាមោ បឋមំ តាវ សុត្តន្តេ ឧទ្ទិសិ។ តត្ថ **សប្បុរិសសំសេវោ**តិ ហេដ្ឋា វុត្តប្បការានំ សប្បុរិសានំ ភជនំ។ **សទ្ធម្មស្សវន**ន្តិ តេសំ សប្បុរិសានំ សន្តិកេ សីលាទិបដិបត្តិទីបកស្ស សទ្ធម្មវចនស្ស សវនំ។ **យោនិសោមនសិការោ**តិ សុតានំ ធម្មានំ អត្ថូបបរិក្ខណវសេន ឧបាយេន មនសិការោ។ **ធម្មានុធម្មបដិបត្តី**តិ លោកុត្តរធម្មេ អនុគតស្ស សីលាទិបដិបទាធម្មស្ស បដិបជ្ជនំ។ **បញ្ញាបដិលាភាយ បញ្ញាវុទ្ធិយា បញ្ញាវេបុល្លាយ បញ្ញាពាហុល្លាយា**តិ ឥមានិ ចត្តារិ បញ្ញាវសេន ភាវវចនានិ។ សេសានិ ទ្វាទស បុគ្គលវសេន ភាវវចនានិ។

១. សោឡសបញ្ញានិទ្ទេសវណ្ណនា

៤. សុត្តន្តនិទ្ទេសេ **ឆន្នំ អភិញ្ញាញាណាន**ន្តិ ឥទ្ធិវិធទិព្ពសោតចេតោបរិយបុព្ពេនិវាសទិព្ពចក្ខុអាសវានំ ខយញាណានំ។ **តេសត្តតីនំ ញាណាន**ន្តិ ញាណកថាយ និទ្ទិដ្ឋានំ សាវកសាធារណានំ ញាណានំ។ **សត្តសត្តតីនំ ញាណាន**ន្តិ ឯត្ថ –

> “សត្តសត្តរិ វោ, ភិក្ខវេ, ញាណវត្ថូនិ ទេសេស្សាមិ, តំ សុណាថ សាធុកំ មនសិ ករោថ, ភាសិស្សាមីតិ។ កតមានិ, ភិក្ខវេ, សត្តសត្តរិ ញាណវត្ថូនិ? ជាតិបច្ចយា ជរាមរណន្តិ ញាណំ, អសតិ ជាតិយា នត្ថិ ជរាមរណន្តិ ញាណំ។ អតីតម្បិ អទ្ធានំ ជាតិបច្ចយា ជរាមរណន្តិ ញាណំ, អសតិ ជាតិយា នត្ថិ ជរាមរណន្តិ ញាណំ, អនាគតម្បិ អទ្ធានំ ជាតិបច្ចយា ជរាមរណន្តិ ញាណំ, អសតិ ជាតិយា នត្ថិ ជរាមរណន្តិ ញាណំ។ យម្បិស្ស តំ ធម្មដ្ឋិតិញាណំ, តម្បិ ខយធម្មំ វយធម្មំ វិរាគធម្មំ និរោធធម្មន្តិ ញាណំ។ ភវបច្ចយា ជាតីតិ ញាណំ…បេ.… ឧបាទានបច្ចយា ភវោតិ ញាណំ… តណ្ហាបច្ចយា ឧបាទានន្តិ ញាណំ… វេទនាបច្ចយា តណ្ហាតិ ញាណំ… ផស្សបច្ចយា វេទនាតិ ញាណំ… សឡាយតនបច្ចយា ផស្សោតិ ញាណំ… នាមរូបបច្ចយា សឡាយតនន្តិ ញាណំ… វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូបន្តិ ញាណំ… សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណន្តិ ញាណំ… អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារាតិ ញាណំ, អសតិ អវិជ្ជាយ នត្ថិ សង្ខារាតិ ញាណំ។ អតីតម្បិ អទ្ធានំ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារាតិ ញាណំ, អសតិ អវិជ្ជាយ នត្ថិ សង្ខារាតិ ញាណំ, អនាគតម្បិ អទ្ធានំ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារាតិ ញាណំ, អសតិ អវិជ្ជាយ នត្ថិ សង្ខារាតិ ញាណំ។ យម្បិស្ស តំ ធម្មដ្ឋិតិញាណំ, តម្បិ ខយធម្មំ វយធម្មំ វិរាគធម្មំ និរោធធម្មន្តិ ញាណំ។ ឥមានិ វុច្ចន្តិ, ភិក្ខវេ, សត្តសត្តរិ ញាណវត្ថូនី”តិ (សំ. និ. ២.៣៤) –

ឯវំ ភគវតា និទានវគ្គេ វុត្តានិ សត្តសត្តតិ ញាណានិ។ “ជរាមរណេ ញាណំ, ជរាមរណសមុទយេ ញាណំ, ជរាមរណនិរោធេ ញាណំ, ជរាមរណនិរោធគាមិនិយា បដិបទាយ ញាណ”ន្តិ (សំ. និ. ២.៣៣) ឥមិនា នយេន ឯកាទសសុ អង្គេសុ ចត្តារិ ចត្តារិ កត្វា វុត្តានិ ចតុចត្តារីស ញាណវត្ថូនិ បន ឥធ ន គហិតានិ។ ឧភយត្ថ ច ញាណានិយេវ ហិតសុខស្ស វត្ថូនីតិ **ញាណវត្ថូនិ។ លាភោ**តិអាទីសុ លាភោយេវ ឧបសគ្គេន វិសេសេត្វា **បដិលាភោ**តិ វុត្តោ។ បុន តស្សេវ អត្ថវិវរណវសេន **បត្តិ សម្បត្តី**តិ វុត្តំ។ **ផស្សនា**តិ អធិគមវសេន ផុសនា។ **សច្ឆិកិរិយា**តិ បដិលាភសច្ឆិកិរិយា។ **ឧបសម្បទា**តិ និប្ផាទនា។

សត្តន្នញ្ច សេក្ខានន្តិ តិស្សោ សិក្ខា សិក្ខន្តីតិ សេក្ខសញ្ញិតានំ សោតាបត្តិមគ្គដ្ឋាទីនំ សត្តន្នំ។ **បុថុជ្ជនកល្យាណកស្ស ចា**តិ និព្ពានគាមិនិយា បដិបទាយ យុត្តត្តា សុន្ទរដ្ឋេន កល្យាណសញ្ញិតស្ស បុថុជ្ជនស្ស។ វឌ្ឍិតំ វឌ្ឍនំ ឯតាយាតិ **វឌ្ឍិតវឌ្ឍនា**។ យថាវុត្តានំ អដ្ឋន្នម្បិ បញ្ញានំ វសេន វិសេសតោ ច អរហតោ បញ្ញាវសេន **បញ្ញាវុទ្ធិយា**។ តថា **បញ្ញាវេបុល្លាយ។ មហន្តេ អត្ថេ បរិគ្គណ្ហាតី**តិអាទីសុ បដិសម្ភិទប្បត្តោ អរិយសាវកោ អត្ថាទយោ

អារម្មណករណេន បរិគ្គណ្ហាតិ។ សព្ពាបិ មហាបញ្ញា អរិយសាវកានំយេវ។ តស្សា ច បញ្ញាយ វិសយា ហេដ្ឋា វុត្តត្ថា ឯវ។

បុថុនានាខន្ធេសូតិអាទីសុ **នានា**សទ្ទោ បុថុសទ្ទស្ស អត្ថវចនំ។ **ញាណំ បវត្តតីតិ បុថុបញ្ញា**តិ តេសុ តថា វុត្តេសុ ខន្ធាទីសុ ញាណំ បវត្តតីតិ កត្វា តំ ញាណំ បុថុបញ្ញា នាមាតិ អត្ថោ។ **នានាបដិច្ចសមុប្បាទេសូ**តិ បដិច្ចសមុប្បន្នានំ ធម្មានំ វសេន បច្ចយពហុត្តា វុត្តំ។ **នានាសុញ្ញតមនុបលព្ភេសូ**តិ ឧបលព្ភានំ ឧបលព្ភោ, គហណន្តិ អត្ថោ។ ន ឧបលព្ភោ អនុបលព្ភោ, អនុបលព្ភានំ ពហុត្តា ពហុវចនេន អនុបលព្ភា, បញ្ចវីសតិ សុញ្ញតាវសេន វា នានាសុញ្ញតាសុ អត្តត្តនិយាទីនំ អនុបលព្ភា នានាសុញ្ញតានុបលព្ភា, តេសុ។ "នានាសុញ្ញតានុបលព្ភេសូ"តិ វត្តព្ពេ "អទុក្ខមសុខា"តិអាទីសុ (ធ. ស. តិកមាតិកា ២) វិយ ម-ការោ បទសន្ធិវសេន វុត្តោ។ ឥមា បញ្ច បញ្ញា កល្យាណបុថុជ្ជនេហិ សាធារណា, **នានាអត្ថា**ទីសុ បញ្ញា អរិយានំយេវ។ **បុថុជ្ជនសាធារណេ ធម្មេ**តិ លោកិយធម្មេ។ ឥមិនា អវសានបរិយាយេន លោកិយតោ បុថុភូតនិព្ពានារម្មណត្តា បុថុភូតា វិសុំភូតា បញ្ញាតិ បុថុបញ្ញា នាមាតិ វុត្តំ ហោតិ។

វិបុលបញ្ញា មហាបញ្ញានយេន វេទិតព្ពា។ យថាវុត្តេ ធម្មេ បរិគ្គណ្ហន្តស្ស គុណមហន្តតាយ តេសំ ធម្មានំ បរិគ្គាហិកាយ ច បញ្ញាយ មហន្តតា, តេសំ ធម្មានំ សយមេវ មហន្តត្តា ឧឡារត្តា ធម្មានញ្ច បញ្ញាយ ច វិបុលតា វេទិតព្ពា។ **គម្ភីរបញ្ញា** បុថុបញ្ញានយេន វេទិតព្ពា។ តេ ច ធម្មា តេ ច អនុបលព្ភា សា ច បញ្ញា បកតិជនេន អលព្ភនេយ្យបតិដ្ឋត្តា គម្ភីរា។

យស្ស បុគ្គលស្សាតិ អរិយបុគ្គលស្សេវ។ **អញ្ញោ កោចី**តិ បុថុជ្ជនោ។ **អភិសម្ភវិតុ**ន្តិ សម្បាបុណិតុំ។ **អនភិសម្ភវនីយោ**តិ សម្បាបុណិតុំ អសក្កុណេយ្យោ។ **អញ្ញេហី**តិ បុថុជ្ជនេហេវ។ **អដ្ឋមកស្សា**តិ អរហត្តផលដ្ឋតោ បដ្ឋាយ គណិយមានេ អដ្ឋមភូតស្ស សោតាបត្តិមគ្គដ្ឋស្ស។ **ទូរេ**តិ វិប្បកដ្ឋេ។ **វិទូរេ**តិ វិសេសេន វិប្បកដ្ឋេ។ **សុវិទូរេ**តិ សុដ្ឋុ វិសេសេន វិប្បកដ្ឋេ។ **ន សន្តិកេ**តិ ន សមីបេ។ **ន សាមន្តា**តិ ន សមីបភាគេ។ ឥមានិ ទ្វេ បដិសេធសហិតានិ វចនានិ ទូរភាវស្សេវ និយមនានិ។ **ឧបាទាយា**តិ បដិច្ច។ **សោតាបន្នស្សា**តិ សោតាបត្តិផលដ្ឋស្ស។ ឯតេនេវ តំតំមគ្គបញ្ញា តំតំផលបញ្ញាយ ទូរេតិ វុត្តំ ហោតិ។ **បច្ចេកសម្ពុទ្ធោ**តិ ឧបសគ្គេន វិសេសិតំ។ ឥតរទ្វយំ បន សុទ្ធមេវ អាគតំ។

៥. "បច្ចេកពុទ្ធស្ស សទេវកស្ស ច លោកស្ស បញ្ញា តថាគតស្ស បញ្ញាយ ទូរេ"តិអាទីនិ វត្វា តមេវ ទូរត្ថំ អនេកប្បការតោ ទស្សេតុកាមោ **បញ្ញាបភេទកុសលោ**តិអាទិមាហ ។ តត្ថ **បញ្ញាបភេទកុសលោ**តិ អត្តនោ អនន្តវិកប្បេ បញ្ញាបភេទេ ឆេកោ។ **បភិន្នញាណោ**តិ អនន្តប្បភេទបត្តញាណោ។ ឯតេន បញ្ញាបភេទកុសលត្តេបិ សតិ តាសំ បញ្ញានំ អនន្តភេទត្តំ ទស្សេតិ។ **អធិគតបដិសម្ភិទោ**តិ បដិលទ្ធអគ្គចតុបដិសម្ភិទាញាណោ។ **ចតុវេសារជ្ជប្បត្តោ**តិ ចត្តារិ វិសារទភាវសង្ខាតានិ ញាណានិ បត្តោ។ យថាហ –

> "សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស តេ បដិជានតោ 'ឥមេ ធម្មា អនភិសម្ពុទ្ធា'តិ, តត្រ វត មំ សមណោ វា ព្រាហ្មណោ វា ទេវោ វា មារោ វា ព្រហ្មា វា កោចិ វា លោកស្មឹ សហ ធម្មេន បដិចោទេស្សតីតិ និមិត្តមេតំ, ភិក្ខវេ, ន សមនុបស្សាមិ, ឯតមហំ, ភិក្ខវេ, និមិត្តំ អសមនុបស្សន្តោ ខេមប្បត្តោ អភយប្បត្តោ វេសារជ្ជប្បត្តោ វិហរាមិ។ ខីណាសវស្ស តេ បដិជានតោ 'ឥមេ អាសវា អបរិក្ខីណា'តិ, 'យេ ខោ បន តេ អន្តរាយិកា ធម្មា វុត្តា, តេ បដិសេវតោ នាលំ អន្តរាយាយា'តិ, 'យស្ស ខោ បន តេ អត្ថាយ ធម្មោ ទេសិតោ, សោ ន និយ្យាតិ តក្ករស្ស សម្មា ទុក្ខក្ខយាយា'តិ, តត្រ វត មំ សមណោ វា ព្រាហ្មណោ វា ទេវោ វា មារោ វា ព្រហ្មា វា កោចិ វា លោកស្មឹ សហ ធម្មេន បដិចោទេស្សតីតិ និមិត្តមេតំ, ភិក្ខវេ, ន សមនុបស្សាមិ, ឯតមហំ, ភិក្ខវេ, និមិត្តំ អសមនុបស្សន្តោ ខេមប្បត្តោ អភយប្បត្តោ វេសារជ្ជប្បត្តោ វិហរាមី"តិ (អ. និ. ៤.៨; ម. និ. ១.១៥០)។

ទសពលពលធារីតិ ទស ពលានិ ឯតេសន្តិ ទសពលា, ទសពលានំ ពលានិ ទសពលពលានិ, តានិ ទសពលពលានិ ធារយតីតិ ទសពលពលធារី, ទសពលញាណពលធារីតិ អត្ថោ។ ឯតេហិ តីហិ វចនេហិ អនន្តប្បភេទានំ ញេយ្យានំ បភេទមុខមត្តំ ទស្សិតំ។ សោយេវ បញ្ញាបយោគវសេន អភិមង្គលសម្មតដ្ឋេន **បុរិសាសភោ**។ អសន្តាសដ្ឋេន **បុរិសសីហោ**។ មហន្តដ្ឋេន **បុរិសនាគោ**។ បធានដ្ឋេន **បុរិសាជញ្ញោ**។ លោកកិច្ចធុរវហនដ្ឋេន **បុរិសធោរយ្ហោ**។

អថ តេជាទិកំ អនន្តញាណតោ លទ្ធំ គុណវិសេសំ ទស្សេតុកាមោ តេសំ តេជាទីនំ អនន្តញាណមូលកភាវំ ទស្សេន្តោ **អនន្តញាណោ**តិ វត្វា **អនន្តតេជោ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អនន្តញាណោ**តិ គណនវសេន ច បភាវវសេន

ច អន្តរិវហិតញាណោ។ **អនន្តតេជោ**តិ វេនេយ្យសន្តានេ មោហតមវិធមនេន អនន្តញាណតេជោ។ **អនន្តយសោ**តិ បញ្ញាគុណហេវ លោកត្តយវិត្ថតានន្តកិត្តិឃោសោ។ **អឌ្ឍោ**តិ បញ្ញាធនសមិទ្ធិយា សមិទ្ធោ។ **មហទ្ធនោ**តិ បញ្ញាធនវឌ្ឍត្តេបិ បភាវមហត្តេន មហន្តំ បញ្ញាធនមស្សាតិ មហទ្ធនោ ។ មហាធនោតិបិ បាឋោ។ **ធនវា**តិ បសំសិតព្ពបញ្ញាធនវត្តា និច្ចយុត្តបញ្ញាធនវត្តា អតិសយភូតបញ្ញាធនវត្តា ធនវា។ ឯតេសុបិ ហិ តីសុ អត្ថេសុ ឥទំ វចនំ សទ្ទវិទូ ឥច្ឆន្តិ។

ឯវំ បញ្ញាគុណេន ភគវតោ អត្តសម្បត្តិសិទ្ធី ទស្សេត្វា បុន បញ្ញាគុណេនេវ លោកហិតសម្បត្តិសិទ្ធី ទស្សេន្តោ **នេតា**តិអាទិមាហ។ តត្ថ វេនេយ្យេ សំសារសង្ខាតភយដ្ឋានតោ និព្ពានសង្ខាតខេមដ្ឋានំ **នេតា**។ តត្ថ នយនកាលេ ឯវ សំវរវិនយបហានវិនយវសេន វេនេយ្យេ **វិនេតា**។ ធម្មទេសនាកាលេ ឯវ សំសយច្ឆេទនេន **អនុនេតា**។ សំសយំ ឆិន្ទិត្វា បញ្ញាបេតព្ពំ អត្ថំ **បញ្ញាបេតា**។ តថា បញ្ញាបិតានំ និច្ឆយករណេន **និជ្ឈាបេតា**។ តថា និជ្ឈាយិតស្ស អត្ថស្ស បដិបត្តិបយោជនវសេន **បេក្ខេតា**។ តថាបដិបន្នេ បដិបត្តិផលេន **បសាទេតា។ សោ ហិ ភគវា**តិ ឯត្ថ ហិ-ការោ អនន្តរំ វុត្តស្ស អត្ថស្ស ការណោបទេសេ និបាតោ។ **អនុប្បន្នស្ស មគ្គស្ស ឧប្បាទេតា**តិ សកសន្តានេ ន ឧប្បន្នបុព្ពស្ស ឆអសាធារណញាណហេតុភូតស្ស អរិយមគ្គស្ស ពោធិមូលេ លោកហិតត្ថំ សកសន្តានេ ឧប្បាទេតា។ **អសញ្ជាតស្ស មគ្គស្ស សញ្ជនេតា**តិ វេនេយ្យសន្តានេ អសញ្ជាតបុព្ពស្ស សាវកបារមិញាណហេតុភូតស្ស អរិយមគ្គស្ស ធម្មចក្កប្បវត្តនតោ បភុតិ យាវជ្ជកាលា វេនេយ្យសន្តានេ សញ្ជនេតា។ សាវកវេនេយ្យានម្បិ ហិ សន្តានេ ភគវតោ វុត្តវចនេនេវ អរិយមគ្គស្ស សញ្ជននតោ ភគវា សញ្ជនេតា នាម ហោតិ។ **អនក្ខាតស្ស មគ្គស្ស អក្ខាតា**តិ អដ្ឋធម្មសមន្នាគតានំ ពុទ្ធភាវាយ កតាភិនីហារានំ ពោធិសត្តានំ ពុទ្ធភាវាយ ព្យាករណំ ទត្វា អនក្ខាតបុព្ពស្ស បារមិតាមគ្គស្ស, “ពុទ្ធោ ភវិស្សតី”តិ ព្យាករណមត្តេនេវ វា ពោធិមូលេ ឧប្បជ្ជិតព្ពស្ស អរិយមគ្គស្ស អក្ខាតា។ អយំ នយោ បច្ចេកពោធិសត្ត ព្យាករណេបិ លព្ភតិយេវ។

មគ្គញ្ញូតិ បច្ចវេក្ខណាវសេន អត្តនា ឧប្បាទិតអរិយមគ្គស្ស ញាតា។ **មគ្គវិទូ**តិ វេនេយ្យសន្តានេ ជនេតព្ពស្ស អរិយមគ្គស្ស កុសលោ។ **មគ្គកោវិទោ**តិ ពោធិសត្តានំ អក្ខាតព្ពមគ្គេ វិចក្ខណោ។ អថ វា អភិសម្ពោធិបដិបត្តិមគ្គញ្ញូ, បច្ចេកពោធិបដិបត្តិមគ្គវិទូ, សាវកពោធិបដិបត្តិមគ្គកោវិទោ។ អថ វា “ឯតេន មគ្គេន អតំសុ បុព្ពេ, តរិស្សន្តិយេវ តរន្តិ ឱឃ”ន្តិ (សំ. និ. ៥.៤០៩) វចនតោ យថាយោគំ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នពុទ្ធបច្ចេកពុទ្ធសាវកានំ មគ្គវសេន ច សុញ្ញតានិមិត្តអប្បណិហិតមគ្គវសេន ច ឧគ្ឃដិតញ្ញូវិបញ្ចិតញ្ញូនេយ្យបុគ្គលានំ មគ្គវសេន ច យថាក្កមេនត្ថយោជនំ ករោន្តិ។ **មគ្គានុគាមី ច បនា**តិ ភគវតា គតមគ្គានុគាមិនោ ហុត្វា ។ ឯត្ថ ច-សទ្ទោ ហេតុអត្ថេ និបាតោ។ ឯតេន ច ភគវតោ មគ្គុប្បាទនាទិគុណាធិគមាយ ហេតុ វុត្តោ ហោតិ។ បន-សទ្ទោ កតត្ថេ និបាតោ។ តេន ភគវតា កតមគ្គករណំ វុត្តំ ហោតិ។ **បច្ឆា សមន្នាគតា**តិ បឋមំ គតស្ស ភគវតោ បច្ឆាគតសីលាទិគុណេន សមន្នាគតា។ ឥតិ ថេរោ “អនុប្បន្នស្ស មគ្គស្ស ឧប្បាទេតា”តិអាទីហិ យស្មា សព្ពេបិ ភគវតោ សីលាទយោ គុណា អរហត្តមគ្គមេវ និស្សាយ អាគតា, តស្មា អរហត្តមគ្គមេវ និស្សាយ គុណំ កថេសិ។

ជានំ ជានាតីតិ ជានិតព្ពំ ជានាតិ, សព្ពញ្ញុតាយ យំកិញ្ចិ បញ្ញាយ ជានិតព្ពំ នាម អត្ថិ, តំ សព្ពំ បញ្ចនេយ្យបថភូតំ បញ្ញាយ ជានាតីតិ អត្ថោ។ **បស្សំ បស្សតី**តិ បស្សិតព្ពំ បស្សតិ, សព្ពទស្សាវិតាយ តំយេវ នេយ្យបថំ ចក្ខុនា ទិដ្ឋំ វិយ ករោន្តោ បញ្ញាចក្ខុនា បស្សតីតិ អត្ថោ។ យថា វា ឯកច្ចោ វិបរីតំ គណ្ហន្តោ ជានន្តោបិ ន ជានាតិ, បស្សន្តោបិ ន បស្សតិ, ន ឯវំ ភគវា។ ភគវា បន យថាសភាវំ គណ្ហន្តោ ជានន្តោ ជានាតិយេវ, បស្សន្តោ បស្សតិយេវ។ ស្វាយំ ទស្សនបរិណាយកដ្ឋេន **ចក្ខុភូតោ**។ វិទិតតាទិអត្ថេន **ញាណភូតោ**។ អវិបរីតសភាវដ្ឋេន វា បរិយត្តិធម្មបវត្តនតោ ហទយេន ចិន្តេត្វា វាចាយ និច្ឆារិតធម្មមយោតិ វា **ធម្មភូតោ**។ សេដ្ឋដ្ឋេន **ព្រហ្មភូតោ**។ អថ វា ចក្ខុ វិយ ភូតោតិ **ចក្ខុភូតោ**។ ញាណំ វិយ ភូតោតិ **ញាណភូតោ**។ ធម្មោ វិយ ភូតោតិ **ធម្មភូតោ**។ ព្រហ្មា វិយ ភូតោតិ **ព្រហ្មភូតោ**។ ស្វាយំ ធម្មស្ស វចនតោ, វត្តនតោ វា **វត្តា**។ នានប្បការេហិ វចនតោ, វត្តនតោ វា **បវត្តា**។ អត្ថំ នីហរិត្វា នីហរិត្វា នយនតោ **អត្ថស្ស និន្នេតា**។ អមតាធិគមាយ បដិបត្តិទេសនតោ, អមតប្បកាសនាយ វា ធម្មទេសនាយ អមតស្ស អធិគមាបនតោ **អមតស្ស ទាតា**។ លោកុត្តរធម្មស្ស ឧប្បាទិតត្តា វេនេយ្យានុរូបេន យថាសុខំ លោកុត្តរធម្មស្ស ទានេន ច, ធម្មេសុ ច ឥស្សរោតិ **ធម្មស្សាមី។ តថាគត**បទំ ហេដ្ឋា វុត្តត្ថំ។

ឥទានិ “ជានំ ជានាតី”តិអាទីហិ វុត្តំ គុណំ សព្ពញ្ញុតាយ វិសេសេត្វា ទស្សេតុកាមោ សព្ពញ្ញុតំ សាធេន្តោ **នត្ថី**តិអាទិមាហ។ ឯវំភូតស្ស ហិ តស្ស ភគវតោ បារមិតាបុញ្ញពលប្បភាវនិប្ផន្នេន អរហត្តមគ្គញាណេន សព្ពធម្មេសុ សវាសនស្ស សម្មោហស្ស វិហតត្តា **អសច្ឆិកតំ** នាម នត្ថិ។ អសម្មោហតោ សព្ពធម្មានំ ញាតត្តា **អញ្ញាតំ** នាម នត្ថិ។ តថេវ ច សព្ពធម្មានំ ចក្ខុនា វិយ ញាណចក្ខុនា ទិដ្ឋត្តា **អទិដ្ឋំ** នាម នត្ថិ។ ញាណេន បន

បត្តត្តា **អវិទិតំ** នាម នត្ថិ។ អសម្មោហសច្ឆិកិរិយាយ សច្ឆិកតត្តា **អសច្ឆិកតំ** នាម នត្ថិ។ អសម្មោហបញ្ញាយ ផុដ្ឋត្តា បញ្ញាយ **អផស្សិតំ** នាម នត្ថិ។ **បច្ចុប្បន្នន្តិ** បច្ចុប្បន្នំ កាលំ វា ធម្មំ វា។ **ឧបាទាយាតិ** អាទាយ, អន្តោក ត្វាតិ អត្ថោ។ "ឧបាទាយា"តិ វចនេនេវ កាលវិនិមុត្តំ និព្ពានម្បិ គហិតមេវ ហោតិ។ "អតីតា"ទិវចនានិ ច "នត្ថិ"តិអាទិវចនេនេវ យុជ្ជន្តិ, "សព្ពេ"តិអាទិវចនេន វា។ **សព្ពេ ធម្មាតិ** សព្ពសង្ខតាសង្ខតធម្មបរិយាទានំ។ **សព្ពាការេនាតិ** សព្ពធម្មេសុ ឯកេកស្សេវ ធម្មស្ស អនិច្ចាការាទិសព្ពាការបរិយាទានំ ។ **ញាណមុខេតិ** ញាណាភិមុខេ។ **អាបាថំ អាគច្ឆន្តីតិ** ឱសរណំ ឧបេន្តិ។ "ជានិតព្ព"ន្តិបទំ "នេយ្យ"ន្តិបទស្ស អត្ថវិវរណត្ថំ វុត្តំ។

អត្តត្ថោ វាតិអាទីសុ វា-សទ្ទោ សមុច្ចយត្ថោ។ **អត្តត្ថោតិ** អត្តនោ អត្ថោ។ **បរត្ថោតិ** បរេសំ តិណ្ណំ លោកានំ អត្ថោ។ **ឧភយត្ថោតិ** អត្តនោ ច បរេសញ្ចាតិ សកឹយេវ ឧភិន្នំ អត្ថោ។ **ទិដ្ឋធម្មិកោតិ** ទិដ្ឋធម្មេ និយុត្តោ, ទិដ្ឋធម្មប្បយោជនោ វា អត្ថោ។ សម្បរាយេ និយុត្តោ, សម្បរាយប្បយោជនោ វា **សម្បរាយិកោ។** **ឧត្តានោតិ**អាទីសុ វោហារវសេន វត្តព្ពោ សុខបតិដ្ឋត្តា ឧត្តានោ។ វោហារំ អតិក្កមិត្វា វត្តព្ពោ សុញ្ញតាបដិសំយុត្តោ ទុក្ខបតិដ្ឋត្តា **គម្ភីរោ**។ លោកុត្តរោ អច្ចន្តតិរោក្ខត្តា **គូឡ្ហោ**។ អនិច្ចតាទិកោ ឃនាទីហិ បដិច្ឆន្នត្តា **បដិច្ឆន្នោ**។ អប្បចុរវោហារេន វត្តព្ពោ យថារុតំ អគ្គហេត្វា អធិប្បាយស្ស នេតព្ពត្តា **នេយ្យោ**។ បចុរវោហារេន វត្តព្ពោ វចនមត្តេន អធិប្បាយស្ស នីតត្តា **នីតោ**។ សុបរិសុទ្ធសីលសមាធិវិបស្សនត្ថោ តទង្គវិក្ខម្ភនវសេន វជ្ជវិរហិតត្តា **អនវជ្ជោ**។ កិលេសសមុច្ឆេទនតោ អរិយមគ្គត្ថោ **និក្កិលេសោ**។ កិលេសបដិប្បស្សទ្ធត្តា អរិយផលត្ថោ **វោទានោ**។ សង្ខតាសង្ខតេសុ អគ្គធម្មត្តា និព្ពានំ **បរមត្ថោ។ បរិវត្តតីតិ** ពុទ្ធញាណស្ស វិសយភាវតោ អពហិភូតត្តា អន្តោពុទ្ធញាណេ ព្យាបិត្វា វា សមន្តា វា អាលិង្គិត្វា វា វិសេសេន វា វត្តតិ។

សព្ពំ កាយកម្មន្តិអាទីហិ ភគវតោ ញាណមយតំ ទស្សេតិ។ **ញាណានុបរិវត្តតីតិ** ញាណំ អនុបរិវត្តតិ, ញាណវិរហិតំ ន ហោតីតិ អត្ថោ។ **អប្បដិហតន្តិ** និរាវរណតំ ទស្សេតិ។ បុន សព្ពញ្ញុតំ ឧបមាយ សាធេតុកាមោ **យាវតកន្តិ**អាទិមាហ។ តត្ថ ជានិតព្ពន្តិ **នេយ្យំ**, នេយ្យបរិយន្តោ នេយ្យាវសានមស្ស អត្ថីតិ **នេយ្យបរិយន្តិកំ**។ អសព្ពញ្ញូនំ បន នេយ្យាវសានមេវ នត្ថិ។ **ញាណបរិយន្តិកេ**បិ ឯសេវ នយោ។ បុរិមយមកេ វុត្តត្ថមេវ ឥមិនា យមកេន វិសេសេត្វា ទស្សេតិ, តតិយយមកេន បដិសេធវសេន និយមិត្វា ទស្សេតិ ។ ឯត្ថ ច នេយ្យំ ញាណស្ស បថត្តា **នេយ្យបថោ។ អញ្ញមញ្ញបរិយន្តដ្ឋាយិនោតិ** នេយ្យញ្ច ញាណញ្ច ខេបេត្វា ឋានតោ អញ្ញមញ្ញស្ស បរិយន្តេ ឋានសីលា។ **អាវជ្ជនប្បដិពទ្ធាតិ** មនោទ្វារាវជ្ជនាយត្តា, អាវជ្ជិតានន្តរមេវ ជានាតីតិ អត្ថោ។ **អាកង្ខប្បដិពទ្ធាតិ** រុចិអាយត្តា, អាវជ្ជនានន្តរំ ជវនញាណេន ជានាតីតិ អត្ថោ។ ឥតរានិ ទ្វេ បទានិ ឥមេសំ ទ្វិន្នំ បទានំ យថាក្កមេន អត្ថប្បកាសនត្ថំ វុត្តានិ។ **ពុទ្ធោ អាសយំ ជានាតីតិ**អាទីនិ ញាណកថាយំ វណ្ណិតានិ។ មហានិទ្ទេសេ បន "ភគវា អាសយំ ជានាតី"តិ (មហានិ. ៦៩) អាគតំ។ តត្ថ "ពុទ្ធស្ស ភគវតោ"តិ (មហានិ. ៦៩) អាគតដ្ឋានេ ច ឥធ កត្ថចិ "ពុទ្ធស្សា"តិ អាគតំ។

អន្តមសោតិ ឧបរិមន្តេន។ **តិមិតិមិង្គលន្តិ** ឯត្ថ តិមិ នាម ឯកា មច្ឆជាតិ, តិមឹ គិលិតុំ សមត្ថា តតោ មហន្តសរីរា តិមិង្គលា នាម ឯកា មច្ឆជាតិ, តិមិង្គលម្បិ គិលិតុំ សមត្ថា បញ្ចយោជនសតិកសរីរា តិមិតិមិង្គលា នាម ឯកា មច្ឆជាតិ។ ឥធ ជាតិគ្គហណេន ឯកវចនំ កតន្តិ វេទិតព្ពំ។ **គរុឡំ វេនតេយ្យន្តិ** ឯត្ថ **គរុឡោតិ** ជាតិវសេន នាមំ, **វេនតេយ្យោតិ** គោត្តវសេន។ **បទេសេតិ** ឯកទេសេ។ **សារិបុត្តសមាតិ** សព្ពពុទ្ធានំ ធម្មសេនាបតិត្ថេរេ គហេត្វា វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ សេសសាវកា ហិ បញ្ញាយ ធម្មសេនាបតិត្ថេរេន សមា នាម នត្ថិ។ យថាហ – "ឯតទគ្គំ, ភិក្ខវេ, មម សាវកានំ ភិក្ខូនំ មហាបញ្ញានំ យទិទំ សារិបុត្តោ"តិ (អ. និ. ១.១៨៨-១៨៩)។ អដ្ឋកថាយញ្ច វុត្តំ –

> "លោកនាថំ ឋបេត្វាន, យេ ចញ្ញេ សន្តិ បាណិនោ;
> បញ្ញាយ សារិបុត្តស្ស, កលំ នាគ្ឃន្តិ សោឡសិ"ន្តិ។ (វិសុទ្ធិ. ១.១៧១);

ផរិត្វាតិ ពុទ្ធញាណំ សព្ពទេវមនុស្សានម្បិ បញ្ញំ បាបុណិត្វា ឋានតោ តេសំ បញ្ញំ ផរិត្វា ព្យាបិត្វា តិដ្ឋតិ។ **អតិឃំសិត្វាតិ** ពុទ្ធញាណំ សព្ពទេវមនុស្សានម្បិ បញ្ញំ អតិក្កមិត្វា តេសំ អវិសយភូតម្បិ សព្ពំ នេយ្យំ ឃំសិត្វា ភញ្ជិត្វា តិដ្ឋតិ។ មហានិទ្ទេសេ បន (មហានិ. ៦៩) "អភិភវិត្វា"តិ បាឋោ, មទ្ទិត្វាតិបិ អត្ថោ។ **យេបិ តេតិ**អាទីហិ ឯវំ ផរិត្វា អតិឃំសិត្វា ឋានស្ស បច្ចក្ខការណំ ទស្សេតិ។ តត្ថ **បណ្ឌិតាតិ** បណ្ឌិច្ចេន សមន្នាគតា។ **និបុណាតិ** សណ្ហសុខុមពុទ្ធិនោ សុខុមេ អត្ថន្តរេ បដិវិជ្ឈនសមត្ថា។ **កតបរប្បវាទាតិ** ញាតបរប្បវាទា ចេវ បរេហិ សទ្ធឹ កតវាទបរិចយា ច។ **វាលវេធិរូបាតិ** វាលវេធិធនុគ្គហសទិសា។ **វោភិន្ទន្តា មញ្ញេ ចរន្តិ បញ្ញាគតេន ទិដ្ឋិគតានីតិ** វាលវេធី វិយ វាលំ សុខុមានិបិ បរេសំ ទិដ្ឋិគមនានិ អត្តនោ បញ្ញាគមនេន ភិន្ទន្តា វិយ ចរន្តីតិ អត្ថោ។ អថ វា "គូថគតំ មុត្តគត"ន្តិអាទីសុ (អ. និ. ៩.១១) វិយ បញ្ញា ឯវ បញ្ញាគតានិ, ទិដ្ឋិយោ ឯវ ទិដ្ឋិគតានិ។

បញ្ហំ អភិសង្ខរិត្វាតិ ទ្វិបទម្បិ តិបទម្បិ ចតុប្បទម្បិ បុច្ឆំ រចយិត្វា។ តេសំ បញ្ហានំ អតិពហុកត្តា សព្ពសង្គហត្ថំ ទ្វិក្ខត្តុំ វុត្តំ។ **គូឡ្ហានិ ច បដិច្ឆន្នានិ** អត្ថជាតានីតិ បាឋសេសោ។ តេសំ តថា វិនយំ ទិស្វា "អត្តនា អភិសង្ខតបញ្ហំ បុច្ឆតូ"តិ ឯវំ ភគវតា អធិប្បេតត្តា បញ្ហំ បុច្ឆន្តិ។ អញ្ញេសំ បន បុច្ឆាយ ឱកាសមេវ អទត្វា ភគវា ឧបសង្កមន្តានំ ធម្មំ ទេសេតិ។ យថាហ –

> "តេ បញ្ហំ អភិសង្ខរោន្តិ 'ឥមំ មយំ បញ្ហំ សមណំ គោតមំ ឧបសង្កមិត្វា បុច្ឆិស្សាម, សចេ នោ សមណោ គោតមោ ឯវំ បុដ្ឋោ ឯវំ ព្យាករិស្សតិ, ឯវមស្ស មយំ វាទំ អារោបេស្សាម។ ឯវំ ចេបិ នោ បុដ្ឋោ ឯវំ ព្យាករិស្សតិ, ឯវំបិស្ស មយំ វាទំ អារោបេស្សាមា'តិ។ តេ យេន សមណោ គោតមោ, តេនុបសង្កមន្តិ, តេ សមណោ គោតមោ ធម្មិយា កថាយ សន្ទស្សេតិ សមាទបេតិ សមុត្តេជេតិ សម្បហំសេតិ។ តេ សមណេន គោតមេន ធម្មិយា កថាយ សន្ទស្សិតា សមាទបិតា សមុត្តេជិតា សម្បហំសិតា ន ចេវ សមណំ គោតមំ បញ្ហំ បុច្ឆន្តិ, កុតោស្ស វាទំ អារោបេស្សន្តិ? អញ្ញទត្ថុ សមណស្សេវ គោតមស្ស សាវកា សម្បជ្ជន្តី"តិ (ម. និ. ១.២៨៩)។

កស្មា បញ្ហំ ន បុច្ឆន្តីតិ ចេ? ភគវា កិរ បរិសមជ្ឈេ ធម្មំ ទេសេន្តោ បរិសាយ អជ្ឈាសយំ ឱលោកេតិ។ តតោ បស្សតិ "ឥមេ បណ្ឌិតា គូឡ្ហំ រហស្សំ បញ្ហំ ឱវដ្ដិកសារំ កត្វា អាគតា"តិ។ សោ តេហិ អបុដ្ឋោយេវ "បញ្ហបុច្ឆាយ ឯត្តកា ទោសា, វិស្សជ្ជនេ ឯត្តកា, អត្ថេ បទេ អក្ខរេ ឯត្តកាតិ ឥមេ បញ្ហេ បុច្ឆន្តោ ឯវំ បុច្ឆេយ្យ, វិស្សជ្ជេន្តោ ឯវំ វិស្សជ្ជេយ្យា"តិ ឥតិ ឱវដ្ដិកសារំ កត្វា អានីតេ បញ្ហេ ធម្មកថាយ អន្តរេ បក្ខិបិត្វា វិទំសេតិ។ តេ បណ្ឌិតា "សេយ្យា វត នោ, យេ មយំ ឥមេ បញ្ហេ ន បុច្ឆិម្ហ។ សចេបិ មយំ បុច្ឆេយ្យាម, អប្បតិដ្ឋិតេ នោ កត្វា សមណោ គោតមោ ខិបេយ្យា"តិ អត្តមនា ភវន្តិ។ អបិច ពុទ្ធា នាម ធម្មំ ទេសេន្តា បរិសំ មេត្តាយ ផរន្តិ។ មេត្តាយ ច ផរណេន ទសពលេសុ មហាជនស្ស ចិត្តំ បសីទតិ។ ពុទ្ធា នាម រូបគ្គប្បត្តា ហោន្តិ ទស្សនសម្បន្នា មធុរស្សរា មុទុជិវ្ហា សុផុសិតទន្តាវរណា អមតេន ហទយំ សិញ្ចន្តា វិយ ធម្មំ កថេន្តិ។ តត្រ នេសំ មេត្តាផរណេន បសន្នចិត្តានំ ឯវំ ហោតិ – ឯវរូបំ អទ្វេជ្ឈកថំ អមោឃកថំ និយ្យានិកកថំ កថេន្តេន ភគវតា សទ្ធិំ ន សក្ខិស្សាម បច្ចនីកគ្គាហំ គណ្ហិតុន្តិ អត្តនោ បសន្នភាវេនេវ បញ្ហំ ន បុច្ឆន្តីតិ។

កថិតា វិសជ្ជិតា ចាតិ ឯវំ តុម្ហេ បុច្ឆថាតិ បុច្ឆិតបញ្ហានំ ឧច្ចារណេន តេ បញ្ហា ភគវតា កថិតា ឯវ ហោន្តិ។ យថា ច តេ វិសជ្ជេតព្ពា, តថា វិសជ្ជិតា ឯវ ហោន្តិ។ **និទ្ទិដ្ឋការណា**តិ ឥមិនា ការណេន ឥមិនា ហេតុនា ឯវំ ហោតីតិ ឯវំ សហេតុកំ កត្វា វិសជ្ជនេន ភគវតា និទ្ទិដ្ឋការណា ឯវ ហោន្តិ តេ បញ្ហា។ **ឧបក្ខិត្តកា ច តេ ភគវតោ សម្បជ្ជន្តី**តិ តេ ខត្តិយបណ្ឌិតាទយោ ភគវតោ បញ្ហវិសជ្ជនេនេវ ភគវតោ សមីបេ ខិត្តកា បាទខិត្តកា សម្បជ្ជន្តិ, សាវកា វា សម្បជ្ជន្តិ ឧបាសកា វាតិ អត្ថោ, សាវកសម្បត្តិំ វា បាបុណន្តិ ឧបាសកសម្បត្តិំ វាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អថា**តិ អនន្តរត្ថេ, តេសំ ឧបក្ខិត្តកសម្បត្តិសមនន្តរមេវាតិ អត្ថោ ។ **តត្ថា**តិ តស្មិំ ឋានេ, តស្មិំ អធិការេ វា។ **អតិរោចតី**តិ អតិវិយ ជោតេតិ បកាសតិ។ **យទិទំ បញ្ញាយា**តិ យាយំ ភគវតោ បញ្ញា, តាយ បញ្ញាយ ភគវាវ អតិរោចតីតិ អត្ថោ។ **ឥតិ**សទ្ទោ ការណត្ថេ, ឥមិនា ការណេន **អគ្គោ អសាមន្តបញ្ញោ**តិ អត្ថោ។

៦. រាគំ អភិភុយ្យតីតិ ភូរិបញ្ញោតិ សា សា មគ្គបញ្ញា អត្តនា វជ្ឈំ រាគំ អភិភុយ្យតិ អភិភវតិ មទ្ទតីតិ ភូរិបញ្ញា។ **ភូរី**តិ ហិ ផុដដ្ឋោ វិសទត្ថោ ។ យា ច ផុដា, សា បដិបក្ខំ អភិភវតិ ន អផុដា, តស្មា ភូរិបញ្ញាយ អភិភវនត្ថោ វុត្តោ។ **អភិភវិតា**តិ សា សា ផលបញ្ញា តំ តំ រាគំ អភិភវិតវតី មទ្ទិតវតីតិ ភូរិបញ្ញា។ អភិភវតាតិ វា បាឋោ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ រាគាទីសុ បន រជ្ជនលក្ខណោ **រាគោ**។ ទុស្សនលក្ខណោ **ទោសោ**។ មុយ្ហនលក្ខណោ **មោហោ**។ កុជ្ឈនលក្ខណោ **កោធោ**។ ឧបនន្ធនលក្ខណោ **ឧបនាហោ**។ បុព្ពកាលំ កោធោ, អបរកាលំ ឧបនាហោ។ បរគុណមក្ខនលក្ខណោ **មក្ខោ**។ យុគគ្គាហលក្ខណោ **បឡាសោ**។ បរសម្បត្តិខីយនលក្ខណា **ឥស្សា**។ អត្តនោ សម្បត្តិនិគូហណលក្ខណំ **មច្ឆរិយំ**។ អត្តនា កតបាបបដិច្ឆាទនលក្ខណា **មាយា**។ អត្តនោ អវិជ្ជមានគុណប្បកាសនលក្ខណំ **សាឋេយ្យំ**។ ចិត្តស្ស ឧទ្ធុមាតភាវលក្ខណោ **ថម្ភោ**។ ករណុត្តរិយលក្ខណោ **សារម្ភោ**។ ឧន្នតិលក្ខណោ **មានោ**។ អព្ភុន្នតិលក្ខណោ **អតិមានោ**។ មត្តភាវលក្ខណោ **មទោ**។ បញ្ចសុ កាមគុណេសុ ចិត្តវោសគ្គលក្ខណោ **បមាទោ**។

រាគោ អរិ, តំ អរិំ មទ្ទនិបញ្ញោតិអាទីហិ កិំ វុត្តំ ហោតិ? រាគាទិកោ កិលេសោ ចិត្តសន្តានេ ភូតោ អរីតិ ភូ-អរិ, បទសន្ធិវសេន អ-ការ លោបំ កត្វា ភូរីតិ វុត្តោ។ តស្ស ភូរិស្ស មទ្ទនី បញ្ញា ភូរិមទ្ទនិបញ្ញាតិ វត្តព្ពេ មទ្ទនិសទ្ទ លោបំ កត្វា "ភូរិបញ្ញោ"តិ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ **តំ អរិំ មទ្ទនី**តិ ច តេសំ អរីនំ មទ្ទនីតិ បទច្ឆេទោ កាតព្ពោ។ **បថវីសមាយា**តិ វិត្ថតវិបុលដ្ឋេនេវ បថវីសមាយ។ **វិត្ថតាយា**តិ បជានិតព្ពេ វិសយេ បត្ថដាយ, ន ឯកទេសេ វត្តមានាយ។ **វិបុលាយា**តិ ឱឡារិកភូតាយ។ មហានិទ្ទេសេ បន "វិបុលាយ វិត្ថតាយា"តិ (មហានិ. ២៧) អាគតំ។ **សមន្នាគតោ**តិ បុគ្គលោ។ **ឥតិ**សទ្ទោ ការណត្ថេ, ឥមិនា ការណេន បុគ្គលស្ស ភូរិបញ្ញាយ សមន្នាគតត្តា តស្ស

បញ្ញា ភូរិបញ្ញា នាមាតិ ភូតេ អត្ថេ រមតីតិ អត្ថោ។ ភូរិបញ្ញស្ស បញ្ញា ភូរិបញ្ញបញ្ញាតិ វត្តព្ពេ ឯកស្ស បញ្ញា សទ្ទស្ស លោបំ កត្វា “ភូរិបញ្ញា”តិ វុត្តំ។ ភូរិសមា បញ្ញាតិ វា ភូរិបញ្ញា។ **អបិចា**តិ អញ្ញបរិយាយទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ **បញ្ញាយមេត**ន្តិ បញ្ញាយ ឯតំ។ **អធិវចន**ន្តិ អធិកវចនំ។ **ភូរី**តិ ភូតេ អត្ថេ រមតីតិ ភូរិ។ **មេធា**តិ អសនិ វិយ សិលុច្ចយេ កិលេសេ មេធតិ ហឹសតីតិ មេធា, ខិប្បំ គហណធារណដ្ឋេន វា មេធា។ **បរិណាយិកា**តិ យស្សុប្បជ្ជតិ, តំ សត្តំ ហិតបដិបត្តិយំ សម្បយុត្តធម្មេ ច យាថាវលក្ខណបដិវេធេ ច បរិនេតីតិ បរិណាយិកា។ ឥមេហេវ អញ្ញានិបិ បញ្ញាបរិយាយវចនានិ វុត្តានិ ហោន្តិ។

បញ្ញាពាហុល្លន្តិ បញ្ញា ពហុលា អស្សាតិ បញ្ញាពហុលោ, តស្ស ភាវោ បញ្ញាពាហុល្លំ។ តញ្ច ពហុលំ បវត្តមានា បញ្ញា ឯវ។ **ឥធេកច្ចោ**តិអាទីសុ បុថុជ្ជនកល្យាណកោ វា អរិយោ វា។ បញ្ញា គរុកា អស្សាតិ **បញ្ញាគរុកោ**។ បញ្ញា ចរិតំ បវត្តំ អស្សាតិ **បញ្ញាចរិតោ**។ បញ្ញា អាសយោ អស្សាតិ **បញ្ញាសយោ**។ បញ្ញាយ អធិមុត្តោតិ **បញ្ញាធិមុត្តោ**។ បញ្ញា ឯវ ធជភូតា អស្សាតិ **បញ្ញាធជោ**។ បញ្ញា ឯវ កេតុភូតា អស្សាតិ **បញ្ញាកេតុ**។ បញ្ញា ឯវ អធិបតិ បញ្ញាធិបតិ, បញ្ញាធិបតិតោ អាគតត្តា **បញ្ញាធិបតេយ្យោ**។ ធម្មសភាវវិចិននំ ពហុលមស្សាតិ **វិចយពហុលោ**។ នានប្បការេន ធម្មសភាវវិចិននំ ពហុលមស្សាតិ **បវិចយពហុលោ**។ បញ្ញាយ ឱគាហេត្វា តស្ស តស្ស ធម្មស្ស ខាយនំ បាកដករណំ ឱក្ខាយនំ, ឱក្ខាយនំ ពហុលមស្សាតិ **ឱក្ខាយនពហុលោ**។ បញ្ញាយ តស្ស តស្ស ធម្មស្ស សម្មា បេក្ខណា សម្បេក្ខា, សម្បេក្ខាយ អយនំ បវត្តនំ សម្បេក្ខាយនំ, សម្បេក្ខាយនំ ធម្មោ បកតិ អស្សាតិ **សម្បេក្ខាយនធម្មោ**។ តំ តំ ធម្មំ វិភូតំ បាកដំ កត្វា វិហរតីតិ **វិភូតវិហារី**, វិភូតោ វិហារោ វា អស្ស អត្ថីតិ វិភូតវិហារី។ សា បញ្ញា ចរិតំ, គរុកា, ពហុលា អស្សាតិ **តច្ចរិតោ តគ្គរុកោ តព្ពហុលោ**។ តស្សំ បញ្ញាយំ និន្នោ, បោណោ, បព្ភារោ, អធិមុត្តោតិ **តន្និន្នោ តប្បោណោ តប្បព្ភារោ តទធិមុត្តោ**។ សា បញ្ញា អធិបតិ តទធិបតិ, តតោ អាគតោ **តទធិបតេយ្យោ**។ “បញ្ញាគរុកោ”តិអាទីនិ “កាមំ សេវន្តំយេវ ជានាតិ អយំ បុគ្គលោ កាមគរុកោ”តិអាទីសុ (បដិ. ម. ១.១១៣) វិយ បុរិមជាតិតោ បភុតិ វុត្តានិ។ “តច្ចរិតោ”តិអាទីនិ ឥមិស្សា ជាតិយា វុត្តានិ។

សីឃបញ្ញា ច លហុបញ្ញា ច ហាសបញ្ញា ច ជវនបញ្ញា ច លោកិយលោកុត្តរមិស្សកា។ ខិប្បដ្ឋេន **សីឃបញ្ញា**។ លហុកដ្ឋេន **លហុបញ្ញា**។ ហាសពហុលដ្ឋេន **ហាសបញ្ញា**។ វិបស្សនូបគសង្ខារេសុ ច វិសង្ខារេ ច ជវនដ្ឋេន **ជវនបញ្ញា**។ **សីឃំ សីឃ**ន្តិ ពហុន្នំ សីលាទីនំ សង្គហត្ថំ ទ្វិក្ខត្តុំ វុត្តំ។ **សីលានី**តិ ចារិត្តវារិត្តវសេន បញ្ញត្តានិ បាតិមោក្ខសំវរសីលានិ។ **ឥន្ទ្រិយសំវរ**ន្តិ ចក្ខាទីនំ ឆន្នំ ឥន្ទ្រិយានំ រាគបដិឃប្បវេសំ អកត្វា សតិកវាដេន វារណំ ថកនំ។ **ភោជនេ មត្តញ្ញុត**ន្តិ បច្ចវេក្ខិតបរិភោគវសេន ភោជនេ បមាណញ្ញុភាវំ។ **ជាគរិយានុយោគ**ន្តិ ទិវសស្ស តីសុ កោដ្ឋាសេសុ, រត្តិយា បឋមបច្ឆិមកោដ្ឋាសេសុ ច ជាគរតិ ន និទ្ទាយតិ, សមណធម្មមេវ ច ករោតីតិ ជាគរោ, ជាគរស្ស ភាវោ, កម្មំ វា ជាគរិយំ, ជាគរិយស្ស អនុយោគោ ជាគរិយានុយោគោ។ តំ ជាគរិយានុយោគំ។ **សីលក្ខន្ធ**ន្តិ សេក្ខំ អសេក្ខំ វា សីលក្ខន្ធំ។ ឯវមិតរេបិ ខន្ធា វេទិតព្ពា។ **បញ្ញាក្ខន្ធ**ន្តិ មគ្គបញ្ញញ្ច សេក្ខាសេក្ខានំ លោកិយបញ្ញញ្ច។ **វិមុត្តិក្ខន្ធ**ន្តិ ផលវិមុត្តិំ។ **វិមុត្តិញាណទស្សនក្ខន្ធ**ន្តិ បច្ចវេក្ខណញាណំ។

ហាសពហុលោតិ មូលបទំ។ **វេទពហុលោ**តិ តស្សា ឯវ បីតិយា សម្បយុត្តសោមនស្សវេទនាវសេន និទ្ទេសបទំ។ **តុដ្ឋិពហុលោ**តិ នាតិពលវបីតិយា តុដ្ឋាការវសេន។ **បាមោជ្ជពហុលោ**តិ ពលវបីតិយា បមុទិតភាវវសេន។

៧. **យំ កិញ្ចិ រូប**ន្តិអាទិ សម្មសនញាណនិទ្ទេសេ វុត្តត្ថំ។ **តុលយិត្វា**តិ កលាបសម្មសនវសេន តុលេត្វា។ **តីរយិត្វា**តិ ឧទយព្ពយានុបស្សនាវសេន តីរយិត្វា។ **វិភាវយិត្វា**តិ ភង្គានុបស្សនាទិវសេន បាកដំ កត្វា។ **វិភូតំ កត្វា**តិ សង្ខារុបេក្ខានុលោមវសេន ផុដំ កត្វា។ តិក្ខបញ្ញា លោកុត្តរា ឯវ។ **ឧប្បន្ន**ន្តិ សមថវិបស្សនាវសេន វិក្ខម្ភនតទង្គវសេន បហីនម្បិ អរិយមគ្គេន អសមូហតត្តា ឧប្បត្តិធម្មតំ អនតីតតាយ អសមូហតុប្បន្នន្តិ វុច្ចតិ, តំ ឥធ អធិប្បេតំ។ **នាធិវាសេតី**តិ សន្តានំ អារោបេត្វា ន វាសេតិ។ **បជហតី**តិ សមុច្ឆេទវសេន បជហតិ។ **វិនោទេតី**តិ ខិបតិ។ **ព្យន្តីករោតី**តិ វិគតន្តំ ករោតិ។ **អនភាវំ គមេតី**តិ អនុ អភាវំ គមេតិ, វិបស្សនានុក្កមេន អរិយមគ្គំ បត្វា សមុច្ឆេទវសេនេវ អភាវំ គមយតីតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច កាមបដិសំយុត្តោ វិតក្កោ **កាមវិតក្កោ**។ “ឥមេ សត្តា មរន្តូ”តិ បរេសំ មរណបដិសំយុត្តោ វិតក្កោ **ព្យាបាទវិតក្កោ**។ “ឥមេ សត្តា វិហឹសីយន្តូ”តិ បរេសំ វិហឹសាបដិសំយុត្តោ វិតក្កោ **វិហឹសាវិតក្កោ**។ **បាបកេ**តិ លាមកេ។ **អកុសលេ ធម្មេ**តិ អកោសល្លសម្ភូតេ ធម្មេ។

និព្ពេធិកបញ្ញាតិ និព្ពិទាពហុលស្ស បុគ្គលស្ស ឧប្បន្នមគ្គបញ្ញា ឯវ។ **ឧព្ពេគពហុលោ**តិ ញាណភយវសេន ភយពហុលោ។ **ឧត្តាសពហុលោ**តិ ពលវភយពហុលោ ។ ឥទំ បុរិមស្សេវ អត្ថវិវរណំ។ **ឧក្កណ្ឋនពហុលោ**តិ សង្ខារតោ ឧទ្ធំ វិសង្ខារាភិមុខតាយ ឧក្កណ្ឋនពហុលោ។ **អនភិរតិពហុលោ**តិ ឧក្កណ្ឋនវសេនេវ អភិរតិអភាវំ

ទីបេតិ។ តទានិបិ តមត្ថំ ទ្វីហិ វចនេហិ វិវរតិ។ តត្ថ **ពាហិមុខោ**តិ សង្ខារតោ ពហិភូតនិព្ពានាភិមុខោ។ **ន រមតី**តិ នាភិរមតិ។ **អនិព្ពិទ្ធបុព្ពន្តិ** អនមតគ្គេ សំសារេ អន្តំ បាបេត្វា អនិព្ពិទ្ធបុព្ពំ។ **អប្បទាលិតបុព្ពន្តិ** តស្សេវ អត្ថវចនំ, អន្ធការណេនេវ អបទាលិតបុព្ពន្តិ អត្ថោ។ **លោភក្ខន្ធ**ន្តិ លោភរាសិំ, លោភកោដ្ឋាសំ វា។ **ឥមាហិ សោឡសហិ បញ្ញាហិ សមន្នាគតោ**តិ ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទេន អរហាយេវ វុត្តោ។ ឧបរិ “ឯកោ សេក្ខបដិសម្ភិទប្បត្តោ”តិ (បដិ. ម. ៣.៨) វុត្តត្តា សោតាបន្នសកទាគាមិអនាគាមិនោបិ លព្ភន្តិយេវ។

២. បុគ្គលវិសេសនិទ្ទេសវណ្ណនា

៨. ទ្វេ បុគ្គលាតិអាទីហិ បដិសម្ភិទប្បត្តបុគ្គលវិសេសបដិបាដី ទស្សេតិ។ តត្ថ **បុព្ពយោគោ**តិ អតីតជាតីសុ បដិសម្ភិទប្បត្តិហេតុភូតោ បុញ្ញបយោគោ។ **តេនា**តិ តេន បុព្ពយោគការណេន។ ឯវំ សេសេសុបិ។ **អតិរេកោ ហោតី**តិ អតិរិត្តោ ហោតិ, អតិរេកយោគតោ វា “អតិរេកោ”តិ វុត្តោ។ **អធិកោ ហោតី**តិ អត្ថោ ហោតិ។ **វិសេសោ ហោតី**តិ វិសិដ្ឋោ ហោតិ, វិសេសយោគតោ វា វិសេសោ។ **ញាណំ បភិជ្ជតី**តិ បដិសម្ភិទាញាណប្បភេទំ បាបុណាតិ។

ពាហុស្សតោតិ ពុទ្ធវចនវសេន។ **ទេសនាពាហុលោ**តិ ធម្មទេសនាវសេន។ **គរុបនិស្សិតោ**តិ បញ្ញាយ អធិកំ គរុំ ឧបនិស្សិតោ។ **វិហារពាហុលោ**តិ វិបស្សនាវិហារពាហុលោ, ផលសមាបត្តិវិហារពាហុលោ វា។ **បច្ចវេក្ខណាពាហុលោ**តិ វិបស្សនាវិហារេ សតិ វិបស្សនាបច្ចវេក្ខណាពាហុលោ, ផលសមាបត្តិវិហារេ សតិ ផលសមាបត្តិបច្ចវេក្ខណាពាហុលោ។ **សេខបដិសម្ភិទប្បត្តោ**តិ សេខោ ហុត្វា បដិសម្ភិទប្បត្តោ។ ឯវំ **អសេខបដិសម្ភិទប្បត្តោ។ សាវកបារមិប្បត្តោ**តិ ឯត្ថ មហាបញ្ញានំ អគ្គស្ស មហាសាវកស្ស សត្តសដ្ឋិយា សាវកញាណានំ បារគមនំ បារមី, សាវកស្ស បារមី សាវកបារមី, តំ សាវកបារមី បត្តោតិ សាវកបារមិប្បត្តោ។ សាវកបារមិតាប្បត្តោតិ វា បាឋោ។ សត្តសដ្ឋិយា សាវកញាណានំ បាលកោ បូរកោ ច សោ មហាសាវកោ បរមោ, តស្ស បរមស្ស អយំ សត្តសដ្ឋិភេទា ញាណកិរិយា បរមស្ស ភាវោ, កម្មំ វាតិ បារមី, តស្ស សាវកស្ស បារមី សាវកបារមី , តំ បត្តោតិ សាវកបារមិប្បត្តោ។ **សាវកបារមិប្បត្តោ**តិ មហាមោគ្គល្លានត្ថេរាទិកោ យោ កោចិ សាវកោ។ សាវកបារមិប្បត្តសាវកតោ អតិរេកស្ស អញ្ញស្ស សាវកស្ស អភាវា **ឯកោ បច្ចេកសម្ពុទ្ធោ**តិ អាហ។ បុន **បញ្ញាបភេទកុសលោ**តិអាទីហិ វុត្តត្ថមេវ និគមេត្វា ទស្សេសីតិ។ ញាណកថាយ យេភុយ្យេន អនេកានិ ញាណានិ និទ្ទិដ្ឋានិ។ បញ្ញាកថាយ យេភុយ្យេន ឯកាបិ បញ្ញា នានាការវសេន នានាកត្វា វុត្តាតិ អយំ វិសេសោ។

មហាបញ្ញាកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ឥទ្ធិកថា

ឥទ្ធិកថាវណ្ណនា

៩. ឥទានិ បញ្ញាកថាយ អនន្តរំ បញ្ញានុភាវំ ទស្សេន្តេន កថិតាយ ឥទ្ធិកថាយ អបុព្ពត្ថានុវណ្ណនា។ តត្ថ បុច្ឆាសុ តាវ **កា ឥទ្ធី**តិ សភាវបុច្ឆា។ **កតិ ឥទ្ធិយោ**តិ បភេទបុច្ឆា។ **កតិ ភូមិយោ**តិ សម្ភារបុច្ឆា។ **កតិ បាទា**តិ បតិដ្ឋបុច្ឆា។ **កតិ បទានី**តិ អាសន្នការណបុច្ឆា។ **កតិ មូលានី**តិ អាទិការណបុច្ឆា។ វិសជ្ជនេសុ **ឥជ្ឈនដ្ឋេន ឥទ្ធី**តិ និប្ផត្តិអត្ថេន បដិលាភដ្ឋេន ចាតិ អត្ថោ។ យញ្ហិ និប្ផជ្ជតិ បដិលព្ភតិ ច, តំ ឥជ្ឈតីតិ វុច្ចតិ។ យថាហ – “កាមំ កាមយមានស្ស, តស្ស ចេតំ សមិជ្ឈតី”តិ (សុ. និ. ៧៧២)។ “នេក្ខម្មំ ឥជ្ឈតីតិ ឥទ្ធិ, បដិហរតីតិ បាដិហារិយ”ន្តិអាទិ (បដិ. ម. ៣.៣២)។ អបរោ នយោ – ឥជ្ឈនដ្ឋេន ឥទ្ធិ, ឧបាយសម្បទាយេតំ អធិវចនំ។ ឧបាយសម្បទា ហិ ឥជ្ឈតិ អធិប្បេតផលប្បសវនតោ។ យថាហ – “អយំ ខោ, ចិត្តោ គហបតិ, សីលវា កល្យាណធម្មោ, សចេ បណិទហិស្សតិ ‘អនាគតមទ្ធានំ រាជា អស្សំ ចក្កវត្តី’តិ។ ឥជ្ឈិស្សតិ ហិ សីលវតោ ចេតោបណិធិ វិសុទ្ធត្តា”តិ (សំ. និ. ៤.៣៥២)។ អបរោ នយោ – ឯតាយ សត្តា ឥជ្ឈន្តីតិ ឥទ្ធិ។ **ឥជ្ឈន្តី**តិ ឥទ្ធា វុទ្ធា ឧក្កំសគតា ហោន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។

១០. ទសសុ ឥទ្ធីសុ អធិដ្ឋានវសេន និប្ផន្នត្តា **អធិដ្ឋានា ឥទ្ធិ**។ បកតិវណ្ណវិជហនវិការវសេន បវត្តត្តា **វិកុព្ពនា ឥទ្ធិ**។ សរីរព្ភន្តរេ អញ្ញស្ស មនោមយស្ស សរីរស្ស និប្ផត្តិវសេន បវត្តត្តា **មនោមយា ឥទ្ធិ**។ ញាណប្បវត្តិតោ បុព្ពេ វា បច្ឆា វា តំខណេ វា ញាណានុភាវនិព្ពត្តោ វិសេសោ **ញាណវិប្ផារា ឥទ្ធិ**។ សមាធិតោ បុព្ពេ វា បច្ឆា វា តំខណេ វា សមថានុភាវនិព្ពត្តោ វិសេសោ **សមាធិវិប្ផារា ឥទ្ធិ**។ ចេតោវសិប្បត្តានំ អរិយានំយេវ សម្ភវតោ **អរិយា ឥទ្ធិ**។ កម្មវិបាកវសេន ជាតោ វិសេសោ **កម្មវិបាកជា ឥទ្ធិ**។ បុព្ពេ កតបុញ្ញស្ស ជាតោ វិសេសោ **បុញ្ញវតោ ឥទ្ធិ**។ វិជ្ជាយ ជាតោ វិសេសោ **វិជ្ជាមយា ឥទ្ធិ**។ តេន តេន សម្មាបយោគេន តស្ស តស្ស កម្មស្ស ឥជ្ឈនំ **តត្ថ តត្ថ សម្មាបយោគបច្ចយា ឥជ្ឈនដ្ឋេន ឥទ្ធិ**។

ឥទ្ធិយា ចតស្សោ ភូមិយោតិ អវិសេសេត្វា វុត្តេបិ យថាលាភវសេន អធិដ្ឋានវិកុព្ពនមនោមយិទ្ធិយា ឯវ ភូមិយោ, ន សេសានំ។ **វិវេកជា ភូមី**តិ វិវេកតោ វា វិវេកេ វា ជាតា វិវេកជា ភូមិ។ **បីតិសុខភូមី**តិ បីតិសុខយុត្តា ភូមិ។ **ឧបេក្ខាសុខភូមី**តិ តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខាយ ច សុខេន ច យុត្តា ភូមិ។ **អទុក្ខមសុខាភូមី**តិ អទុក្ខមសុខវេទនាយុត្តា ភូមិ។ តេសុ បឋមទុតិយានិ ឈានានិ បីតិផរណតា, តីណិ ឈានានិ សុខផរណតា, ចតុត្ថជ្ឈានំ ចេតោផរណតា។ ឯត្ថ ច បុរិមានិ តីណិ ឈានានិ យស្មា បីតិផរណេន ច សុខផរណេន ច សុខសញ្ញញ្ច លហុសញ្ញញ្ច ឱក្កមិត្វា លហុមុទុកម្មញ្ញកាយោ ហុត្វា ឥទ្ធឹ បាបុណាតិ, តស្មា ឥមិនា បរិយាយេន ឥទ្ធិលាភាយ សំវត្តនតោ សម្ភារភូមិយោតិ វេទិតព្ពានិ។ ចតុត្ថជ្ឈានំ បន ឥទ្ធិលាភាយ បកតិភូមិយេវ។ **ឥទ្ធិលាភាយា**តិ អត្តនោ សន្តានេ បាតុភាវវសេន ឥទ្ធីនំ លាភាយ។ **ឥទ្ធិបដិលាភាយា**តិ បរិហីនានំ វា ឥទ្ធីនំ វីរិយារម្ភវសេន បុន លាភាយ, ឧបសគ្គវសេន វា បទំ វឌ្ឍិតំ។ **ឥទ្ធិវិកុព្ពនតាយា**តិ ឥទ្ធិយា វិវិធករណភាវាយ។ **ឥទ្ធិវិសវិតាយា**តិ វិវិធំ វិសេសំ សវតិ ជនេតិ បវត្តេតីតិ វិសវី, វិវិធំ សវនំ វា អស្ស អត្ថីតិ វិសវី, តស្ស ភាវោ វិសវិតា។ តស្សា វិសវិតាយ, ឥទ្ធិយា វិវិធវិសេសបវត្តនភាវាយាតិ អត្ថោ។ **ឥទ្ធិវសីភាវាយា**តិ ឥទ្ធិយា ឥស្សរភាវាយ។ **ឥទ្ធិវេសារជ្ជាយា**តិ ឥទ្ធិវិសារទភាវាយ។ **ឥទ្ធិបាទា** ញាណកថាយំ វុត្តត្ថា។

ឆន្ទំ ចេ ភិក្ខុ និស្សាយាតិ យទិ ភិក្ខុ ឆន្ទំ និស្សាយ ឆន្ទំ អធិបតឹ ករិត្វា។ **លភតិ សមាធិ**ន្តិ សមាធឹ បដិលភតិ និព្ពត្តេតីតិ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ តត្ថ ឆន្ទវីរិយចិត្តវីមំសា ចត្តារិ បទានិ, តំសម្បយុត្តា ចត្តារោ សមាធី ចត្តារិ បទានីតិ ឯវំ អដ្ឋ បទានិ។ យស្មា បន ឥទ្ធិមុប្បាទេតុកាមតាឆន្ទោ សមាធិនា ឯកតោ និយុត្តោវ ឥទ្ធិលាភាយ សំវត្តតិ, តថា វីរិយាទយោ, តស្មា ឥមានិ អដ្ឋ បទានិ វុត្តានីតិ វេទិតព្ពានិ។

យំ តំ ភគវតា អភិញ្ញា ឧប្បាទេតុកាមស្ស យោគិនោ កត្តព្ពយោគវិធឹ ទស្សេន្តេន “សោ ឯវំ សមាហិតេ ចិត្តេ បរិសុទ្ធេ បរិយោទាតេ អនង្គណេ វិគតូបក្កិលេសេ មុទុភូតេ កម្មនិយេ ឋិតេ អានេញ្ជប្បត្តេ”តិ (ទី. និ. ១.២៣៨) ចិត្តស្ស អានេញ្ជំ វុត្តំ, តំ ថេរោ សោឡសធា ទស្សេន្តោ **សោឡសមូលានី**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អនោនត**ន្តិ កោសជ្ជវសេន អនោនតំ, អសល្លីនន្តិ អត្ថោ។ **អនុន្នត**ន្តិ ឧទ្ធច្ចវសេន ឧទ្ធំ ន អារុឡ្ហំ, អនុទ្ធតន្តិ អត្ថោ។ **អនភិនត**ន្តិ លោភវសេន ន អភិនតំ, អនល្លីនន្តិ អត្ថោ។ អភិកាមតាយ នតំ អភិនតន្តិ, ឥទំ តាទិសំ ន ហោតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **រាគេ**តិ សង្ខារវត្ថុកេន លោភេន។ **អនបនត**ន្តិ ទោសវសេន ន អបនតំ, ន យដ្ឋនន្តិ អត្ថោ។ “នតំ នតី”តិ អត្ថតោ ឯកំ។ អបគតនតន្តិ អបនតំ, ឥទំ តាទិសំ ន ហោតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អនិស្សិត**ន្តិ អនត្តតោ ទិដ្ឋត្តា ទិដ្ឋិវសេន “អត្តា”តិ វា “អត្តនិយ”ន្តិ វា កិញ្ចិ ន និស្សិតំ។ **អប្បដិពទ្ធ**ន្តិ បច្ឆបការា

សាវសេន នប្បដិពទ្ធំ។ **ឆន្ទរាគេ**តិ សត្តវត្ថុកេន លោភេន។ **វិប្បមុត្ត**ន្តិ វិក្ខម្ភនវិមុត្តិវសេន កាមរាគតោ វិប្បមុត្តំ។ អថ វា បញ្ចវិមុត្តិវសេន កាមរាគតោ វិប្បមុត្តំ។ អថ វា បញ្ចវិមុត្តិវសេន តតោ តតោ បដិបក្ខតោ វិប្បមុត្តំ។ ឥទំ បុថុជ្ជនសេខាសេខានម្បិ អភិញ្ញាយ ឧប្បាទនតោ និរោធសមាបត្តិញាណេ “សោឡសហិ ញាណចរិយាហី”តិ (បដិ. ម. ១.៨៤) វុត្តនយេន ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទេន វុត្តំ, យថាលាភវសេន បន គហេតព្ពំ។ **កាមរាគេ**តិ មេថុនរាគេន។ **វិសញ្ញុត្ត**ន្តិ វិក្ខម្ភនតោ សេសកិលេសេហិ វិសំយុត្តំ, ឧក្កដ្ឋនយេន សមុច្ឆេទតោ វា វិប្បយុត្តំ។ **កិលេសេ**តិ សេសកិលេសេន។ **វិមរិយាទិកត**ន្តិ វិក្ខម្ភិតព្ពមរិយាទវសេន វិគតកិលេសមរិយាទំ កតំ, តេន តេន មគ្គេន បហាតព្ពមរិយាទវសេន វា វិគតកិលេសមរិយាទំ កតំ។ **កិលេសមរិយាទេ**តិ តេន តេន បហីនេន កិលេសមរិយាទេន។ លិង្គវិបល្លាសោ ចេត្ថ ទដ្ឋព្ពោ។ **ឯកត្តគត**ន្តិ ឯការម្មណគតំ។ **នានត្តកិលេសេហី**តិ នានារម្មណេ បវត្តមានេហិ កិលេសេហិ។ ឥទំ អារម្មណមបេក្ខិត្វា វុត្តំ, “អនោនត”ន្តិអាទិ បន កិលេសេ ឯវ អបេក្ខិត្វា។ **ឱភាសគត**ន្តិ បញ្ញាយ វិសទប្បវត្តិវសេន បញ្ញោភាសំ គតំ។ **អវិជ្ជន្ធការេ**តិ ពលវអវិជ្ជាយ។ ចតស្សោ ច ភូមិយោ សោឡស ច មូលានិ ឥទ្ធិយា បុព្ពភាគវសេន វុត្តានិ, ចត្តារោ ច បាទា អដ្ឋ ច បទានិ បុព្ពភាគវសេន ច សម្បយោគវសេន ច វុត្តានីតិ។

១០. ឯវំ ឥទ្ធិយា ភូមិបាទបទមូលភូតេ ធម្មេ ទស្សេត្វា ឥទានិ តា ឥទ្ធិយោ ទស្សេន្តោ **កតមា អធិដ្ឋានា ឥទ្ធី**តិអាទិមាហ។ តត្ថ ឧទ្ទេសបទានំ អត្ថោ ឥទ្ធិវិធញាណនិទ្ទេសេ វុត្តោយេវ។ **ឥធ ភិក្ខូ**តិ ឥមស្មឹ សាសនេ ភិក្ខុ។ តេន សព្ពបការវសេន ឥទ្ធិវិធការកស្ស អញ្ញត្ថ អភាវំ ទីបេតិ។ ឥមេសំ ទ្វិន្នំ បទានំ និទ្ទេសោ ហេដ្ឋា វុត្តត្ថោ។ តេនេវ ច ឥទ្ធិយា ភូមិបាទបទមូលភូតេហិ ធម្មេហិ សមន្នាគតោ វិសុទ្ធិមគ្គេ (វិសុទ្ធិ. ២.៣៦៥-៣៦៦) វុត្តេហិ ចុទ្ទសហិ បន្នរសហិ វា អាការេហិ បរិទមិតចិត្តតា ច ឆន្ទាទិឯកេកាធិបតិសមាបជ្ជនវសេន អាវជ្ជនាទិវសីភាវវសេន ច មុទុកម្មញ្ញកតចិត្តតា ច វុត្តា ហោតិ។ ពលវបុព្ពយោគសម្បន្នោ បុព្ពយោគសម្បត្តិយា អរហត្តបដិលាភេនេវ បដិលទ្ធាភិញ្ញាទិគុណោ ភិក្ខុ ភូមិអាទីហិ ធម្មេហិ សមន្នាគតោ ហោតីតិ កត្វា សោបិ វុត្តោវ ហោតិ។

ពហុកំ អាវជ្ជតីតិ បថវីកសិណារម្មណំ អភិញ្ញាបាទកំ ចតុត្ថជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ សចេ សតំ ឥច្ឆតិ, “សតំ ហោមិ, សតំ ហោមី”តិ បរិកម្មករណវសេន អាវជ្ជតិ។ **អាវជ្ជិត្វា ញាណេន អធិដ្ឋាតី**តិ ឯវំ បរិកម្មំ កត្វា អភិញ្ញាញាណេន អធិដ្ឋាតិ។ ឯត្ថ បរិកម្មំ កត្វា បុន បាទកជ្ឈានសមាបជ្ជនំ ន វុត្តំ។ កិញ្ចាបិ ន វុត្តំ, អថ ខោ អដ្ឋកថាយំ (វិសុទ្ធិ. ២.៣៨៦) “**អាវជ្ជតី**តិ បរិកម្មវសេនេវ វុត្តំ, **អាវជ្ជិត្វា ញាណេន អធិដ្ឋាតី**តិ អភិញ្ញាញាណវសេន វុត្តំ, តស្មា ពហុកំ អាវជ្ជតិ, តតោ តេសំ បរិកម្មចិត្តានំ អវសានេ សមាបជ្ជតិ, សមាបត្តិតោ វុដ្ឋហិត្វា បុន ‘ពហុកោ ហោមី’តិ អាវជ្ជិត្វា តតោ បរំ បវត្តានំ តិណ្ណំ ចតុន្នំ វា បុព្ពភាគចិត្តានំ អនន្តរា ឧប្បន្នេន សន្និដ្ឋាបនវសេន អធិដ្ឋានន្តិ លទ្ធនាមេន ឯកេនេវ អភិញ្ញាញាណេន អធិដ្ឋាតីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ”តិ វុត្តត្តា ឯវមេវ ទដ្ឋព្ពំ។ យថា “ភុញ្ជិត្វា សយតី”តិ វុត្តេ បានីយំ អបិវិត្វា ហត្ថធោវនាទីនិ អកត្វា ភុត្តានន្តរមេវ សយតីតិ អត្ថោ ន ហោតីតិ អន្តរា សន្តេសុបិ អញ្ញេសុ កិច្ចេសុ “ភុត្វា សយតី”តិ វុច្ចតិ, ឯវមិធាបីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ បឋមំ បាទកជ្ឈានសមាបជ្ជនម្បិ ហិ បាឡិយំ អវុត្តមេវាតិ។ តេន បន អធិដ្ឋានញាណេន សហេវ សតំ ហោតិ។ សហស្សេបិ សតសហស្សេបិ ឯសេវ នយោ។ សចេ ឯវំ ន ឥជ្ឈតិ, បុន បរិកម្មំ កត្វា ទុតិយម្បិ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ អធិដ្ឋាតព្ពំ។ សំយុត្តដ្ឋកថាយញ្ហិ “ឯកវារំ ទ្វិវារំ សមាបជ្ជិតុំ វដ្ដតី”តិ វុត្តំ។ តត្ថ បាទកជ្ឈានចិត្តំ និមិត្តារម្មណំ, បរិកម្មចិត្តានិ សតារម្មណានិ វា សហស្សារម្មណានិ វា។ តានិ ច ខោ វណ្ណវសេន, ន បណ្ណត្តិវសេន។ អធិដ្ឋានចិត្តម្បិ តថេវ សតារម្មណំ វា សហស្សារម្មណំ វា។ តំ បុព្ពេ វុត្តអប្បនាចិត្តមិវ គោត្រភុអនន្តរំ ឯកមេវ ឧប្បជ្ជតិ រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានិកំ។

យថាយស្មា ចូឡបន្ថកោ ឯកោបិ ហុត្វា ពហុធា ហោតីតិ ពហុធាភាវស្ស កាយសក្ខិទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ វត្តមានវចនំ បនេត្ថ ថេរស្ស តថាករណបកតិកត្តា តស្ស ធរមានកាលត្តា ច កតន្តិ វេទិតព្ពំ។ **ឯកោ ហោតី**តិ វារេបិ ឯសេវ នយោ។

តត្រិទំ វត្ថុ (វិសុទ្ធិ. ២.៣៨៦) – តេ ទ្វេ ភាតរោ កិរ ថេរា បន្ថេ ជាតត្តា “បន្ថកា”តិ នាមំ លភឹសុ។ តេសុ ជេដ្ឋោ មហាបន្ថកោ បព្ពជិត្វា សហ បដិសម្ភិទាហិ អរហត្តំ បាបុណិ។ សោ អរហា ហុត្វា ចូឡបន្ថកំ បព្ពាជេត្វា –

“បទុមំ យថា កោកនទំ សុគន្ធំ, បាតោ សិយា ផុល្លមវីតគន្ធំ;
អង្គីរសំ បស្ស វិរោចមានំ, តបន្តមាទិច្ចមិវន្តលិក្ខេ”តិ។ (អ. និ. ៥.១៩៥; សំ. និ. ១.១២៣) –

ឥមំ គាថំ អទាសិ។ សោ តំ ចតូហិ មាសេហិ បគុណំ កាតុំ នាសក្ខិ។ អថ នំ ថេរោ “អភព្ពោ ត្វំ ឥមស្មឹ សាសនេ, និក្ខម ឥតោ”តិ អាហ។ តស្មិញ្ច កាលេ ថេរោ ភត្តុទ្ទេសកោ ហោតិ។ ជីវកោ កោមារភច្ចោ ពហុំ មាលាគន្ធ

វិលេបនំ អាទាយ អត្តនោ អម្ពវនំ គន្ត្វា សត្ថារំ បូជេត្វា ធម្មំ សុត្វា ទសពលំ វន្ទិត្វា ថេរំ ឧបសង្កមិត្វា “ស្វេ, ភន្តេ, ពុទ្ធប្បមុខានិ បញ្ច ភិក្ខុសតានិ អាទាយ អម្ហាកំ និវេសនេ ភិក្ខំ គណ្ហថា”តិ អាហ។ ថេរោបិ “ឋបេត្វា ចូឡបន្ថកំ សេសានំ អធិវាសេមី”តិ អាហ។ តំ សុត្វា ចូឡបន្ថកោ ភិយ្យោសោ មត្តាយ ទោមនស្សប្បត្តោ ហុត្វា បុនទិវសេ បាតោវ វិហារា និក្ខមិត្វា សាសនេ សាបេក្ខតាយ វិហារទ្វារកោដ្ឋកេ រោទមានោ អដ្ឋាសិ។

ភគវា តស្ស ឧបនិស្សយំ ទិស្វា តំ ឧបសង្កមិត្វា “កស្មា រោទសី”តិ អាហ។ សោ តំ បវត្តិំ អាចិក្ខិ។ ភគវា “ន សជ្ឈាយំ កាតុំ អសក្កោន្តោ មម សាសនេ អភព្ពោ នាម ហោតិ, មា សោចិ, បន្ថកា”តិ ចក្កចិត្តតលេន បាណិនា តស្ស សីសំ បរាមសិត្វា តំ ពាហាយំ គហេត្វា វិហារំ បវិសិត្វា គន្ធកុដិបមុខេ និសីទាបេត្វា ឥទ្ធិយា អភិសង្ខតំ បរិសុទ្ធំ បិលោតិកខណ្ឌំ “ឥមំ បិលោតិកំ ‘រជោហរណំ រជោហរណ’ន្តិ ហត្ថេន បរិមជ្ជន្តោ និសីទ, បន្ថកា”តិ វត្វា តស្ស បិលោតិកខណ្ឌំ ទត្វា កាលេ អារោចិតេ ភិក្ខុសង្ឃបរិវុតោ ជីវកស្ស គេហំ គន្ត្វា បញ្ញត្តាសនេ និសីទិ។ តស្ស តំ បិលោតិកខណ្ឌំ តថាបរិមជ្ជន្តស្ស កិលិដ្ឋំ ហុត្វា កមេន កាឡវណ្ណំ អហោសិ។ សោ “ឥទំ បរិសុទ្ធំ បិលោតិកខណ្ឌំ, នត្ថេត្ថ ទោសោ, អត្តភាវំ និស្សាយ បនាយំ ទោសោ”តិ សញ្ញំ បដិលភិត្វា បញ្ចសុ ខន្ធេសុ ញាណំ ឱតារេត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេសិ។ អថស្ស ភគវា ឱភាសំ វិស្សជ្ជេត្វា បុរតោ និសិន្នោ វិយ បញ្ញាយមានរូបោ ហុត្វា ឥមា ឱភាសគាថា អភាសិ –

> “រាគោ រជោ ន ច បន រេណុ វុច្ចតិ, រាគស្សេតំ អធិវចនំ រជោតិ;
> ឯតំ រជំ វិប្បជហិត្វ ភិក្ខវោ, វិហរន្តិ តេ វិគតរជស្ស សាសនេ។
>
> “ទោសោ…បេ…. សាសនេ។
>
> “មោហោ រជោ ន ច បន រេណុ វុច្ចតិ, មោហស្សេតំ អធិវចនំ រជោតិ;
> ឯតំ រជំ វិប្បជហិត្វ ភិក្ខវោ, វិហរន្តិ តេ វិគតរជស្ស សាសនេ។ (មហានិ. ២០៩);
>
> “អធិចេតសោ អប្បមជ្ជតោ, មុនិនោ មោនបថេសុ សិក្ខតោ;
> សោកា ន ភវន្តិ តាទិនោ, ឧបសន្តស្ស សទា សតីមតោ”តិ។ (ឧទា. ៣៧);

គាថាបរិយោសានេ ថេរោ សហ បដិសម្ភិទាហិ អរហត្តំ បាបុណិ។ សោ មនោមយជ្ឈានលាភី ហុត្វា ឯកោ ហុត្វា ពហុធា, ពហុធា ហុត្វា ឯកោ ភវិតុំ សមត្ថោ អហោសិ។ អរហត្តមគ្គេនេវស្ស តីណិ បិដកានិ ឆ ច អភិញ្ញា អាគមិំសុ។

ជីវកោបិ ខោ ទសពលស្ស ទក្ខិណោទកំ ឧបនាមេសិ។ សត្ថា បត្តំ ហត្ថេន បិទហិត្វា “កឹ ភន្តេ”តិ បុដ្ឋោ “វិហារេ ឯកោ ភិក្ខុ អត្ថិ, ជីវកា”តិ អាហ។ សោ បុរិសំ បេសេសិ “គច្ឆ អយ្យំ គហេត្វា សីឃំ ឯហី”តិ។ ចូឡបន្ថកត្ថេរោ តស្ស បុរិសស្ស បុរេ អាគមនាយេវ ភាតរំ អត្តនោ បត្តវិសេសំ ញាបេតុកាមោ ភិក្ខុសហស្សំ និម្មិនិត្វា ឯកម្បិ ឯកេន អសទិសំ, ឯកស្សាបិ ច ចីវរវិចារណាទិសាមណកកម្មំ អញ្ញេន អសទិសំ អកាសិ។ បុរិសោ គន្ត្វា វិហារេ ពហូ ភិក្ខូ ទិស្វា បច្ចាគន្ត្វា “ពហូ, ភន្តេ, វិហារេ ភិក្ខូ, បក្កោសិតព្ពំ អយ្យំ ន បស្សាមី”តិ ជីវកស្ស កថេសិ។ ជីវកោ សត្ថារំ បុច្ឆិត្វា តស្ស នាមំ វត្វា បុន តំ បេសេសិ។ សោ គន្ត្វា “ចូឡបន្ថកោ នាម កតរោ ភន្តេ”តិ បុច្ឆិ។ “អហំ ចូឡបន្ថកោ, អហំ ចូឡបន្ថកោ”តិ សកឹយេវ មុខសហស្សំ កថេសិ។ សោ បុន គន្ត្វា “សព្ពេបិ កិរ ចូឡបន្ថកា, អហំ បក្កោសិតព្ពំ ន ជានាមី”តិ អាហ។ ជីវកោ បដិវិទ្ធសច្ចតាយ “ឥទ្ធិមា ភិក្ខូ”តិ នយតោ អញ្ញាសិ។ ភគវា អាហ – “គច្ឆ, យំ បឋមំ បស្សសិ, តំ ចីវរកណ្ណេ គហេត្វា សត្ថា តំ អាមន្តេតីតិ វត្វា អានេហី”តិ។ សោ គន្ត្វា តថា អកាសិ។ តាវទេវ សព្ពេបិ និម្មិតា អន្តរធាយឹសុ។ ថេរោ តំ ឧយ្យោជេត្វា មុខធោវនាទិសរីរកិច្ចំ និដ្ឋបេត្វា បឋមតរំ គន្ត្វា បញ្ញត្តាសនេ និសីទិ។ តស្មឹ ខណេ សត្ថា ទក្ខិណោទកំ គណ្ហិត្វា ភត្តកិច្ចំ កត្វា ចូឡបន្ថកត្ថេរេនេវ ភត្តានុមោទនំ ធម្មកថំ កថាបេសិ។ ថេរោ ទីឃមជ្ឈិមាគមប្បមាណំ ធម្មកថំ កថេសីតិ។

អញ្ញេ ភិក្ខូ អធិដ្ឋានេន មនោមយំ កាយំ អភិនិម្មិនិត្វា តយោ វា ចត្តារោ វា អភិនិម្មិនន្តិ, ពហុកេ ឯកសទិសេយេវ ច កត្វា និម្មិនន្តិ ឯកវិធមេវ កម្មំ កុរុមានេ។ ចូឡបន្ថកត្ថេរោ បន ឯកាវជ្ជនេនេវ ភិក្ខុសហស្សំ មាបេសិ។ ទ្វេបិ ជនេ ន ឯកសទិសេ អកាសិ, ន ឯកវិធំ កម្មំ កុរុមានេ។ តស្មា មនោមយំ កាយំ អភិនិម្មិនន្តានំ អគ្គោ នាម ជាតោ។ អញ្ញេ បន ពហូ អនិយមេត្វា និម្មិតា ឥទ្ធិមតា សទិសាវ ហោន្តិ។ ឋាននិសជ្ជាទីសុ ច ភាសិតតុណ្ហីភាវាទីសុ ច យំ យំ ឥទ្ធិមា ករោតិ, តំ តទេវ ករោន្តិ។ សចេ បន នានាវណ្ណំ កាតុកាមោ ហោតិ កេចិ បឋមវយេ កេចិ មជ្ឈិមវយេ កេចិ បច្ឆិមវយេ, តថា ទីឃកេសេ ឧបឌ្ឍមុណ្ឌេ មុណ្ឌេ

មិស្សកកេសេ ឧបឌ្ឍរត្តចីវរេ បណ្ណកចីវរេ បទភាណធម្មកថាសរភញ្ញបញ្ហាបុច្ឆនបញ្ហាវិសជ្ជនរជនបចនចីវរសិព្វនធោវនាទីនិ ករោន្តេ អបរេបិ វា នានប្បការកេ កាតុកាមោ ហោតិ, តេន បាទកជ្ឈានតោ វុដ្ឋាយ “ឯត្តកា ភិក្ខូ បឋមវយា ហោន្តូ”តិអាទិនា នយេន បរិកម្មំ កត្វា បុន សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ អធិដ្ឋាតព្ពំ, អធិដ្ឋានចិត្តេន សទ្ធឹ ឥច្ឆិតិច្ឆិតប្បការាយេវ ហោន្តីតិ។ ឯសេវ នយោ **ពហុធាបិ ហុត្វា ឯកោ ហោតី**តិអាទីសុ។

អយំ បន វិសេសោ – **បកតិយា ពហុកោ**តិ និម្មិតកាលព្ភន្តរេ និម្មិតបកតិយា ពហុកោ។ ឥមិនា ច ភិក្ខុនា ឯវំ ពហុភាវំ និម្មិនិត្វា បុន “ឯកោវ ហុត្វា ចង្កមិស្សាមិ, សជ្ឈាយំ ករិស្សាមិ, បញ្ហំ បុច្ឆិស្សាមី”តិ ចិន្តេត្វា វា, “អយំ វិហារោ អប្បភិក្ខុកោ, សចេ កេចិ អាគមិស្សន្តិ ‘កុតោ ឥមេ ឯត្តកា ឯកសទិសា ភិក្ខូ, អទ្ធា ថេរស្ស ឯស អានុភាវោ’តិ មំ ជានិស្សន្តី”តិ អប្បិច្ឆតាយ វា អន្តរាវ “ឯកោ ហោមី”តិ ឥច្ឆន្តេន បាទកជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ “ឯកោ ហោមី”តិ បរិកម្មំ កត្វា បុន សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ “ឯកោ ហោមី”តិ អធិដ្ឋាតព្ពំ។ អធិដ្ឋានចិត្តេន សទ្ធឹយេវ ឯកោ ហោតិ។ ឯវំ អករោន្តោ បន យថាបរិច្ឆិន្នកាលវសេន សយមេវ ឯកោ ហោតិ។

១១. **អាវិភាវ**ន្តិ បទំ និក្ខិបិត្វា **កេនចិ អនាវដំ ហោតី**តិ វុត្តត្តា កេនចិ អនាវដបទេន អាវិភាវបទស្ស បាកដភាវោ វុត្តោ។ “ហោតី”តិ បទេន “ករោតី”តិ បាឋសេសោ វុត្តោ ហោតិ។ បាកដំ ហោន្តញ្ហិ អាវិភាវេ កតេ ហោតិ។ **កេនចិ អនាវដ**ន្តិ កុដ្ដាទិនា យេន កេនចិ អនាវដំ អាវរណវិរហិតំ។ **អប្បដិច្ឆន្ន**ន្តិ ឧបរិតោ អច្ឆាទិតំ។ តទេវ អនាវដត្តា **វិវដំ**។ អប្បដិច្ឆន្នត្តា **បាកដំ។ តិរោភាវ**ន្តិ អន្តរិតភាវំ ករោតិ។ អាវដំយេវ តេន អាវរណេន **បិហិតំ**។ បដិច្ឆន្នំយេវ តេន បដិច្ឆាទនេន **បដិកុជ្ជិតំ**។

អាកាសកសិណសមាបត្តិយាតិ បរិច្ឆេទាកាសកសិណេ ឧប្បាទិតាយ ចតុត្ថជ្ឈានសមាបត្តិយា។ **លាភី**តិ លាភោ អស្ស អត្ថីតិ លាភី។ **អបរិក្ខិត្តេ**តិ កេនចិ សមន្តតោ អបរិក្ខិត្តេ បទេសេ។ ឥធ អាកាសកសិណស្សេវ វុត្តត្តា តត្ថ ភាវិតមេវ ឈានំ អាកាសករណស្ស បច្ចយោ ហោតិ, ន អញ្ញន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឧបរិអាលោកសិណាទីសុបិ តទារម្មណមេវ ឈានំ ទដ្ឋព្ពំ, ន អញ្ញំ ។ **បឋវី អាវជ្ជតិ, ឧទកំ អាវជ្ជតិ, អាកាសំ អាវជ្ជតី**តិ បកតិបឋវីឧទកអាកាសេ អាវជ្ជតិ។ **អន្តលិក្ខេ**តិ តស្ស អាកាសស្ស បថវិតោ ទូរាកាសភាវំ ទីបេតិ។

១២. ចន្ទិមសូរិយបរិមជ្ជនេ កសិណនិយមំ អកត្វា “ឥទ្ធិមា ចេតោវសិប្បត្តោ”តិ អវិសេសេន វុត្តត្តា នត្ថេត្ថ កសិណសមាបត្តិនិយមោតិ វេទិតព្ពំ។ **និសិន្នកោ វា និបន្នកោ វា**តិ និសិន្នោ វា និបន្នោ វា។ ឥមេហេវ ឥតរឥរិយាបថទ្វយម្បិ វុត្តមេវ ហោតិ។ **ហត្ថបាសេ ហោតូ**តិ ហត្ថសមីបេ ហោតុ។ ហត្ថបស្សេ ហោតូតិបិ បាឋោ។ ឥទំ តថា កាតុកាមស្ស វសេន វុត្តំ។ អយំ បន តត្ថ គន្ត្វាបិ ហត្ថំ វឌ្ឍេត្វាបិ អាមសតិ។ **អាមសតី**តិ ឦសកំ ផុសតិ។ **បរាមសតី**តិ ពាឡ្ហំ ផុសតិ។ **បរិមជ្ជតី**តិ សមន្តតោ ផុសតិ។ **រូបគត**ន្តិ ហត្ថបាសេ ឋិតរូបមេវ។

ទូរេបិ សន្តិកេ អធិដ្ឋាតីតិ បាទកជ្ឈានតោ វុដ្ឋាយ ទូរេ ទេវលោកំ វា ព្រហ្មលោកំ វា អាវជ្ជតិ “សន្តិកេ ហោតូ”តិ។ អាវជ្ជិត្វា បរិកម្មំ កត្វា បុន សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ ញាណេន អធិដ្ឋាតិ “សន្តិកេ ហោតូ”តិ។ សន្តិកេ ហោតិ។ ឯស នយោ សេសបទេសុបិ។ ព្រហ្មលោកំ បន គន្តុកាមស្ស ទូរស្ស សន្តិកករណំ វត្វា ព្រហ្មលោកគមនស្ស អនុបការម្បិ ឥមាយ ឥទ្ធិយា ឥជ្ឈមានវិសេសំ ទស្សេន្តោ **សន្តិកេបី**តិអាទិមាហ។ តត្ថ ន កេវលំ ថោកករណពហុករណមេវ, “អមធុរំ មធុរ”ន្តិអាទីសុបិ យំ យំ ឥច្ឆតិ, តំ សព្ពំ ឥទ្ធិមតោ ឥជ្ឈតិ។ អបរោ នយោ – **ទូរេបិ សន្តិកេ អធិដ្ឋាតី**តិ ទូរេ ព្រហ្មលោកំ វា មនុស្សលោកស្ស សន្តិកេ អធិដ្ឋាតិ។ **សន្តិកេបិ ទូរេ អធិដ្ឋាតី**តិ សន្តិកេ មនុស្សលោកំ វា ទូរេ ព្រហ្មលោកេ អធិដ្ឋាតិ។ **ពហុកម្បិ ថោកំ អធិដ្ឋាតី**តិ សចេ ព្រហ្មានោ ពហូ សន្និបតិតា ហោន្តិ, មហាអត្តភាវត្តា ទស្សនូបចារំ សវនូបចារំ បជហន្តិ, ទស្សនូបចារេ ច សវនូបចារេ ច ឯកជ្ឈំ សង្ខិបិត្វា ពហុកម្បិ ថោកន្តិ អធិដ្ឋាតិ។ **ថោកម្បិ ពហុកំ អធិដ្ឋាតី**តិ សចេ មហាបរិវារេន គន្តុកាមោ ហោតិ, ឯកកត្តា ថោកំ អត្តានំ ពហុកំ អធិដ្ឋហិត្វា មហាបរិវារោ គច្ឆតីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ ឯវំ សតិ ចតុត្ថិធម្មិ តំ ព្រហ្មលោកគមនេ ឧបការោ ហោតិ។

ទិព្ពេន ចក្ខុនា តស្ស ព្រហ្មុនោ រូបំ បស្សតីតិ ឥធ ឋិតោ អាលោកំ វឌ្ឍេត្វា យស្ស ព្រហ្មុនោ រូបំ ទដ្ឋុកាមោ, ទិព្ពេន ចក្ខុនា តស្ស ព្រហ្មុនោ រូបំ បស្សតិ។ ឥធេវ ឋិតោ ទិព្ពាយ សោតធាតុយា តស្ស ព្រហ្មុនោ ភាសមានស្ស សទ្ទំ សុណាតិ។ ចេតោបរិយញាណេន តស្ស ព្រហ្មុនោ ចិត្តំ បជានាតិ។ **ទិស្សមានេនា**តិ ចក្ខុនា បេក្ខិយមានេន។ **កាយវសេន ចិត្តំ បរិណាមេតី**តិ រូបកាយស្ស វសេន ចិត្តំ បរិណាមេតិ។ បាទកជ្ឈានចិត្តំ គហេត្វា កាយេ អារោបេតិ, កាយានុគតិកំ ករោតិ ទន្ធគមនំ។ កាយគមនញ្ហិ ទន្ធំ ហោតិ។ **អធិដ្ឋាតី**តិ តស្សេវ វេវចនំ, សន្និដ្ឋាបេតីតិ អត្ថោ។ **សុខសញ្ញញ្ច លហុសញ្ញញ្ច ឱក្កមិត្វា**តិ បាទកជ្ឈានារម្មណេន ឥទ្ធិចិត្តេន សហជាតំ សុខសញ្ញញ្ច លហុសញ្ញញ្ច ឱក្កមិត្វា បវិសិត្វា ផុសិត្វា បាបុណិត្វា។ សុខសញ្ញា ច នាម ឧបេក្ខាសម្បយុត្តសញ្ញា។ ឧបេក្ខា ហិ សន្តំ សុខន្តិ វុត្តា, សាយេវ សញ្ញា នីវរណេហិ ចេវ វិតក្កាទិបច្ចនីកេហិ ច វិមុត្តត្តា លហុសញ្ញាតិបិ

វេទិតព្ពា។ តំ ឱក្កន្តស្ស បនស្ស ករជកាយោបិ តូលបិចុ វិយ សល្លហុកោ ហោតិ។ សោ ឯវំ វាតក្ខិត្តតូលបិចុនា វិយ សល្លហុកេន ទិស្សមានេន កាយេន ព្រហ្មលោកំ គច្ឆតិ។ ឯវំ គច្ឆន្តោ ច សចេ ឥច្ឆតិ, បថវីកសិណវសេន អាកាសេ មគ្គំ និម្មិនិត្វា បទសា គច្ឆតិ។ សចេ ឥច្ឆតិ, អាកាសេ បថវីកសិណវសេនេវ បទេ បទេ បទុមំ និម្មិនិត្វា បទុមេ បទុមេ បទំ និក្ខិបន្តោ បទសា គច្ឆតិ។ សចេ ឥច្ឆតិ, វាយោកសិណវសេន វាតំ អធិដ្ឋហិត្វា តូលបិចុ វិយ វាយុនា គច្ឆតិ។ អបិច គន្តុកាមតាវ ឯត្ថ បមាណំ។ សតិ ហិ គន្តុកាមតាយ ឯវំកតចិត្តាធិដ្ឋានោ អធិដ្ឋានវេគក្ខិត្តោវ សោ ជិយាវេគក្ខិត្តោ សរោ វិយ ទិស្សមានោ គច្ឆតិ។

ចិត្តវសេន កាយំ បរិណាមេតីតិ ករជកាយំ គហេត្វា បាទកជ្ឈានចិត្តេ អារោបេតិ, ចិត្តានុគតិកំ ករោតិ សីឃគមនំ។ ចិត្តគមនញ្ហិ សីឃំ ហោតិ។ **សុខសញ្ញញ្ច លហុសញ្ញញ្ច ឱក្កមិត្វា**តិ រូបកាយារម្មណេន ឥទ្ធិចិត្តេន សហជាតំ សុខសញ្ញញ្ច លហុសញ្ញញ្ច។ សេសំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ ឥទំ បន ចិត្តគមនមេវ ហោតិ។ ឯវំ អទិស្សមានេន កាយេន គច្ឆន្តោ បនាយំ កឹ តស្សាធិដ្ឋានចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ គច្ឆតិ? ឧទាហុ ឋិតិក្ខណេ ភង្គក្ខណេ វាតិ វុត្តេ "តីសុបិ ខណេសុ គច្ឆតី"តិ ថេរោ អាហ។ កឹ បន សោ សយំ គច្ឆតិ, និម្មិតំ បេសេតីតិ? យថារុចិ ករោតិ។ ឥធ បនស្ស សយំ គមនមេវ អាគតំ។

មនោមយន្តិ អធិដ្ឋានមនេន និម្មិតត្តា មនោមយំ។ **សព្ពង្គបច្ចង្គ**ន្តិ សព្ពអង្គបច្ចង្គវន្តំ។ **អហីនិន្ទ្រិយ**ន្តិ ឥទំ ចក្ខុសោតាទីនំ សណ្ឋានវសេន វុត្តំ, និម្មិតរូបេ បន បសាទោ នាម នត្ថិ។ **សចេ សោ ឥទ្ធិមា ចង្កមតិ, និម្មិតោបិ តត្ថ ចង្កមតី**តិអាទិ សព្ពំ សាវកនិម្មិតំ សន្ធាយ វុត្តំ។ ពុទ្ធនិម្មិតា បន យំ យំ ភគវា ករោតិ, តំ តម្បិ ករោន្តិ, ភគវតោ ចិត្តវសេន អញ្ញម្បិ ករោន្តីតិ។ **ធូមាយតិ បជ្ជលតី**តិ តេជោកសិណវសេន។ **ធម្មំ ភាសតី**តិអាទីនិ តីណិ អនិយមេត្វា វុត្តានិ។ **សន្តិដ្ឋតី**តិ សង្គម្ម តិដ្ឋតិ។ **សល្លបតី**តិ សង្គម្ម លបតិ។ **សាកច្ឆំ សមាបជ្ជតី**តិ អញ្ញមញ្ញស្ស ឧត្តរបច្ចុត្តរទានវសេន សំកថំ ករោតិ។ ឯត្ថ ច យំ សោ ឥទ្ធិមា ឥធេវ ឋិតោ ទិព្ពេន ចក្ខុនា រូបំ បស្សតិ, ទិព្ពាយ សោតធាតុយា សទ្ទំ សុណាតិ, ចេតោបរិយញាណេន ចិត្តំ បជានាតិ, យម្បិ សោ ឥធេវ ឋិតោ តេន ព្រហ្មុនា សទ្ធឹ សន្តិដ្ឋតិ , សល្លបតិ, សាកច្ឆំ សមាបជ្ជតិ, យម្បិស្ស "ទូរេបិ សន្តិកេ អធិដ្ឋាតី"តិអាទិកំ អធិដ្ឋានំ, យម្បិ សោ ទិស្សមានេន វា អទិស្សមានេន វា កាយេន ព្រហ្មលោកំ គច្ឆតិ, ឯត្តាវតា ន កាយេន វសំ វត្តេតិ។ យញ្ច ខោ "សោ តស្ស ព្រហ្មុនោ បុរតោ រូបី អភិនិម្មិនាតី"តិអាទិនា នយេន វុត្តវិធានំ អាបជ្ជតិ, ឯត្តាវតា កាយេន វសំ វត្តេតិ នាម។ សេសំ បន កាយេន វសវត្តនាយ បុព្ពភាគទស្សនត្ថំ វុត្តន្តិ។ អយំ តាវ អធិដ្ឋានា ឥទ្ធិ។

១៣. វិកុព្ពនិទ្ធិនិទ្ទេសេ សិខិស្ស ភគវតោ សាវកនិទស្សនំ វិកុព្ពនិទ្ធិយា កាយសក្ខិបុគ្គលទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ តម្បិ ទស្សេន្តោ បឋមំ តាវ **ព្រហ្មលោកេ ឋិតោ សហស្សិលោកធាតុំ សរេន វិញ្ញាបេសី**តិ អតិវិយ អច្ឆរិយ អព្ភុតភូតំ សហស្សិលោកធាតុយា សទ្ទសវនំ អធិដ្ឋានិទ្ធី ទស្សេសិ។ ឥទានិ តស្ស វត្ថុស្ស បរិទីបនត្ថមិទំ វុច្ចតិ – ឥមស្មា ហិ កប្បា ឯកតីសេ កប្បេ សិខី ភគវា អនន្តរជាតិយា តុសិតបុរតោ ចវិត្វា អរុណវតីនគរេ អរុណវតោ រញ្ញោ បភាវតិយា នាម មហេសិយា កុច្ឆិស្មឹ និព្ពត្តិត្វា បរិបក្កញាណោ មហាភិនិក្ខមនំ និក្ខមិត្វា ពោធិមណ្ឌេ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ បដិវិជ្ឈិត្វា បវត្តវរធម្មចក្កោ អរុណវតឹ និស្សាយ វិហរន្តោ ឯកទិវសំ បាតោវ សរីរបដិជគ្គនំ កត្វា មហាភិក្ខុសង្ឃបរិវារោ "អរុណវតឹ បិណ្ឌាយ បវិសិស្សាមី"តិ និក្ខមិត្វា វិហារទ្វារកោដ្ឋកសមីបេ ឋិតោ អភិភុំ នាម អគ្គសាវកំ អាមន្តេសិ – "អតិប្បគោ ខោ, ភិក្ខុ, អរុណវតឹ បិណ្ឌាយ បវិសិតុំ។ យេន អញ្ញតរោ ព្រហ្មលោកោ តេនុបសង្កមិស្សាមា"តិ។ យថាហ –

> "អថ ខោ, ភិក្ខវេ, សិខី ភគវា អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ អភិភុំ ភិក្ខុំ អាមន្តេសិ – 'អាយាម, ព្រាហ្មណ, យេន អញ្ញតរោ ព្រហ្មលោកោ, តេនុបសង្កមិស្សាម យាវ ភត្តស្ស កាលោ ភវិស្សតី'តិ។ 'ឯវំ ភន្តេ'តិ ខោ, ភិក្ខវេ, អភិភូ ភិក្ខុ សិខិស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស បច្ចស្សោសិ។ អថ ខោ, ភិក្ខវេ, សិខី ច ភគវា អភិភូ ច ភិក្ខុ យេន អញ្ញតរោ ព្រហ្មលោកោ, តេនុបសង្កមឹសូ"តិ (សំ. និ. ១.១៨៥)។

តត្ថ មហាព្រហ្មា សម្មាសម្ពុទ្ធំ ទិស្វា អត្តមនោ បច្ចុគ្គមនំ កត្វា ព្រហ្មាសនំ បញ្ញាបេត្វា អទាសិ។ ថេរស្សាបិ អនុច្ឆវិកំ អាសនំ បញ្ញាបយឹសុ។ និសីទិ ភគវា បញ្ញត្តេ អាសនេ, ថេរោបិ អត្តនោ បត្តាសនេ និសីទិ។ មហាព្រហ្មាបិ ទសពលំ វន្ទិត្វា ឯកមន្តំ និសីទិ។ តេនាហ – អថ ខោ, ភិក្ខវេ, សិខី ភគវា អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ អភិភុំ ភិក្ខុំ អាមន្តេសិ – "បដិភាតុ, ព្រាហ្មណ, តំ ព្រហ្មុនោ ច ព្រហ្មបរិសាយ ច ព្រហ្មបារិសជ្ជានញ្ច ធម្មីកថា"តិ។ "ឯវំ, ភន្តេ"តិ ខោ, ភិក្ខវេ, អភិភូ ភិក្ខុ សិខិស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស បដិស្សុណិត្វា ព្រហ្មុនោ ច ព្រហ្មបរិសាយ ច ព្រហ្មបារិសជ្ជានញ្ច ធម្មកថំ កថេសិ។ ថេរេ ធម្មកថំ កថេន្តេ ព្រហ្មានោ ឧជ្ឈាយឹសុ "ចិរស្សញ្ច មយំ សត្ថុ ព្រហ្មលោកាគមនំ លភិម្ហា, អយញ្ច ភិក្ខុ ឋបេត្វា សត្ថារំ សយំ ធម្មកថំ អារភី"តិ។ សត្ថា តេសំ អនត្តមនភាវំ ញត្វា អភិភុំ ភិក្ខុំ ឯតទវោច – "ឧជ្ឈាយន្តិ ខោ តេ, ព្រាហ្មណ, ព្រហ្មា ច

ព្រហ្មបរិសា ច ព្រហ្មបារិសជ្ជា ច។ តេន ហិ, ត្វំ ព្រាហ្មណ, ភិយ្យោសោ មត្តាយ សំវេជេហី’’តិ។ ថេរោ សត្ថុ វចនំ សម្បដិច្ឆិត្វា អនេកវិហិតំ ឥទ្ធិវិកុព្ពនំ កត្វា សហស្សិលោកធាតុំ សរេន វិញ្ញាបេន្តោ –

> ‘‘អារម្ភថ និក្កមថ, យុញ្ជថ ពុទ្ធសាសនេ;
> ធុនាថ មច្ចុនោ សេនំ, នឡាគារំវ កុញ្ជរោ។
>
> ‘‘យោ ឥមស្មឹ ធម្មវិនយេ, អប្បមត្តោ វិហស្សតិ;
> បហាយ ជាតិសំសារំ, ទុក្ខស្សន្តំ ករិស្សតី’’តិ។ (អ. និ. ១.១៨៥) –

ឥមំ គាថាទ្វយំ អភាសិ។

កឹ បន កត្វា ថេរោ សហស្សិលោកធាតុំ សរេន វិញ្ញាបេសីតិ? នីលកសិណំ តាវ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ អភិញ្ញាញាណេន ចក្កវាឡសហស្សេ សព្ពត្ថ អន្ធការំ ផរិ។ តតោ ‘‘កិមិទំ អន្ធការ’’ន្តិ សត្តានំ អាភោគេ ឧប្បន្នេ អាលោកកសិណំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ អាលោកំ ទស្សេសិ។ ‘‘កឹ អាលោកោ អយ’’ន្តិ វិចិនន្តានំ អត្តានំ ទស្សេសិ។ ចក្កវាឡសហស្សេ ច ទេវមនុស្សា អញ្ជលឹ បគ្គណ្ហិត្វា ថេរំយេវ នមស្សមានា អដ្ឋំសុ។ ថេរោ ‘‘មហាជនោ មយ្ហំ ធម្មំ ទេសេន្តស្ស សទ្ទំ សុណាតូ’’តិ ឥមា គាថា អភាសិ។ សព្ពេ ឱសដាយ បរិសាយ មជ្ឈេ និសីទិត្វា ធម្មំ ទេសេន្តស្ស វិយ សទ្ទំ អស្សោសុំ។ អត្ថោបិ តេសំ បាកដោ អហោសិ។ តំ វិញ្ញាបនំ សន្ធាយ ‘‘សរេន វិញ្ញាបេសី’’តិ វុត្តំ។ តេន កតំ អនេកវិហិតំ ឥទ្ធិវិកុព្ពនំ សន្ធាយ បុន **សោ ទិស្សមានេនបី**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ធម្មំ ទេសេសី**តិ បឋមំ វុត្តប្បការំ ឥទ្ធិវិកុព្ពនំ ទស្សេន្តោ ធម្មំ ទេសេសិ, តតោ យថាវុត្តក្កមេន ទ្វេ គាថា ភាសន្តោ សរេន វិញ្ញាបេសីតិ វេទិតព្ពំ។ **ទិស្សមានេនបិ កាយេនា**តិអាទីសុ ច ឥត្ថំភូតលក្ខណេ ករណវចនំ, ឯវំភូតកាយោ ហុត្វាតិ អត្ថោ។

ឥទានិ តំ វុត្តំ ទស្សេត្វា អញ្ញស្សាបិ ឥទ្ធិមតោ វិកុព្ពនិទ្ធិករណវិធានំ ទស្សេន្តោ **សោ បកតិវណ្ណំ វិជហិត្វា**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សោ**តិ ហេដ្ឋា វុត្តវិធានេន មុទុកម្មញ្ញកតចិត្តោ សោ ឥទ្ធិមា ភិក្ខុ។ សចេ វិកុព្ពនិទ្ធិកាតុកាមោ ហោតិ, អត្តនោ **បកតិវណ្ណំ** បកតិសណ្ឋានំ **វិជហិត្វា កុមារកវណ្ណំ វា** ទស្សេតិ។ កថំ? បថវីកសិណារម្មណាភិញ្ញាបាទកចតុត្ថជ្ឈានតោ វុដ្ឋាយ ‘‘ឯវរូបោ កុមារកោ ហោមី’’តិ និម្មិនិតព្ពំ កុមារកវណ្ណំ អាវជ្ជិត្វា កតបរិកម្មាវសានេ បុន សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ ‘‘ឯវរូបោ នាម កុមារកោ ហោមី’’តិ អភិញ្ញាញាណេន អធិដ្ឋាតិ, សហ អធិដ្ឋានេន កុមារកោ ហោតីតិ។ វិសុទ្ធិមគ្គេ (វិសុទ្ធិ. ១.១០០) កសិណនិទ្ទេសេ ‘‘បថវីកសិណវសេន ឯកោបិ ហុត្វា ពហុធា ហោតីតិអាទិភាវោ…បេ… ឯវមាទីនិ ឥជ្ឈន្តី’’តិ វចនេន ឥធ បថវីកសិណារម្មណំ បាទកជ្ឈានំ យុជ្ជតិ។ តត្ថេវ បន អភិញ្ញានិទ្ទេសេ វិកុព្ពនិទ្ធិយា ‘‘បថវីកសិណាទីសុ អញ្ញតរារម្មណតោ អភិញ្ញាបាទកជ្ឈានតោ វុដ្ឋាយា’’តិ វុត្តំ, តត្ថេវ (វិសុទ្ធិ. ២.៣៩៨) ច ‘‘អត្តនោ កុមារកវណ្ណោ អាវជ្ជិតព្ពោ’’តិ វុត្តំ, តំ នាគាទិនិម្មានេ ន យុជ្ជតិ វិយ។ នាគវណ្ណាទិនិម្មានេបិ ឯសេវ នយោ។

តត្ថ **នាគវណ្ណ**ន្តិ សប្បសណ្ឋានំ។ **សុបណ្ណវណ្ណ**ន្តិ គរុឡសណ្ឋានំ។ **ឥន្ទវណ្ណ**ន្តិ សក្កសណ្ឋានំ។ **ទេវវណ្ណ**ន្តិ សេសទេវសណ្ឋានំ។ **សមុទ្ទវណ្ណំ** បន អាបោកសិណវសេន ឥជ្ឈតិ។ **បត្តិ**ន្តិ បទាតឹ។ **វិវិធម្បិ សេនាព្យូហ**ន្តិ ហត្ថិអាទីនំ វសេន អនេកវិហិតំ សេនាសមូហំ។ វិសុទ្ធិមគ្គេ បន ‘‘ហត្ថិម្បិ ទស្សេតីតិអាទិ បនេត្ថ ពហិទ្ធាបិ ហត្ថិអាទិទស្សនវសេន វុត្តំ។ តត្ថ ‘ហត្ថី ហោមី’តិ អនធិដ្ឋហិត្វា ‘ហត្ថី ហោតូ’តិ អធិដ្ឋាតព្ពំ។ អស្សាទីសុបិ ឯសេវ នយោ’’តិ វុត្តំ, តំ ‘‘បកតិវណ្ណំ វិជហិត្វា’’តិ វុត្តមូលបទេន ច វិកុព្ពនិទ្ធិភាវេន ច វិរុជ្ឈតិ។ បាឡិយំ វុត្តក្កមេន ហិ បកតិវណ្ណំ អវិជហិត្វា អធិដ្ឋានវសេន អញ្ញស្ស ទស្សនំ អធិដ្ឋានិទ្ធិ នាម, បកតិវណ្ណំ វិជហិត្វា អធិដ្ឋានវសេន អត្តនោ អញ្ញថាទស្សនំ វិកុព្ពនិទ្ធិ នាម។

១៤. មនោមយិទ្ធិញាណនិទ្ទេសេ **ឥមម្ហា កាយា អញ្ញំ កាយំ អភិនិម្មិនាតី**តិអាទីសុ ឥទ្ធិមា ភិក្ខុ មនោមយិទ្ធឹ កាតុកាមោ អាកាសកសិណារម្មណបាទកជ្ឈានតោ វុដ្ឋាយ អត្តនោ រូបកាយំ តាវ អាវជ្ជិត្វា វុត្តនយេនេវ ‘‘សុសិរោ ហោតូ’’តិ អធិដ្ឋាតិ, សុសិរោ ហោតិ ។ អថ តស្ស អព្ភន្តរេ បថវីកសិណវសេន អញ្ញំ កាយំ អាវជ្ជិត្វា បរិកម្មំ កត្វា វុត្តនយេនេវ អធិដ្ឋាតិ, តស្ស អព្ភន្តរេ អញ្ញោ កាយោ ហោតិ។ សោ តំ មុខតោ អព្ពហិត្វា ពហិ ឋបេតិ។ ឥទានិ តមត្ថំ ឧបមាហិ បកាសេន្តោ **សេយ្យថាបី**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **មុញ្ជម្ហា**តិ មុញ្ជតិណម្ហា។ **ឦសិកំ បវាហេយ្យា**តិ កឡីរំ លុញ្ចេយ្យ។ **កោសិយា**តិ កោសកតោ។ **ករណ្ឌា**តិ ករណ្ឌាយ, បុរាណតចកញ្ចុកតោតិ អត្ថោ។ តត្ថ ច **ឧទ្ធរេយ្យា**តិ ចិត្តេនេវស្ស ឧទ្ធរណំ វេទិតព្ពំ។ អយញ្ហិ អហិ នាម សជាតិយំ ឋិតោ, កដ្ឋន្តរំ វា រុក្ខន្តរំ វា និស្សាយ, តចតោ សរីរំ និក្កឌ្ឍនបយោគសង្ខាតេន ថាមេន, សរីរំ ខាទយមានំ វិយ បុរាណតចំ ជិគុច្ឆន្តោ ឥមេហិ ចតូហិ ការណេហិ សយមេវ កញ្ចុកំ បជហាតិ។

ឯត្ថ ច យថា ឦសិកាទយោ មុញ្ជាទីហិ សទិសា ហោន្តិ, ឯវមិទំ មនោមយំ រូបំ ឥទ្ធិមតា សព្ពាការេហិ សទិសមេវ ហោតីតិ ទស្សនត្ថំ ឥមា ឧបមា វុត្តាតិ។ “មនោមយេន កាយេន, ឥទ្ធិយា ឧបសង្កមី”តិ (ថេរគា. ៩០១) ឯត្ថ អភិញ្ញាមនេន កតកាយោ មនោមយកាយោ នាម។ “អញ្ញតរំ មនោមយំ កាយំ ឧបបជ្ជតី”តិ (ចូឡវ. ៣៣៣) ឯត្ថ ឈានមនេន និព្ពត្តិតកាយោ តេន មនេន កតត្តា មនោមយកាយោ នាម។ ឥធ បន អភិញ្ញាមនេន ឧប្បាទិតកាយោ តេន មនេន កតត្តា មនោមយកាយោ នាម។ ឯវំ សតិ អធិដ្ឋានិទ្ធិយា វិកុព្ពនិទ្ធិយា ច កតោ មនោមយកាយោ នាម ហោតីតិ ចេ? ហោតិយេវ។ ឥធ បន តាសំ វិសុំ វិសុំ វិសេសេន វិសេសេត្វា អធិដ្ឋានិទ្ធិ វិកុព្ពនិទ្ធីតិ ច វុត្តត្តា អព្ភន្តរតោ និម្មានមេវ មនោមយិទ្ធិ នាម។

១៥. ញាណវិប្ផារិទ្ធិនិទ្ទេសេ ញាណស្ស វិប្ផារោ វេគោ អស្សា អត្ថីតិ **ញាណវិប្ផារា**។ ឯត្ថ ច សត្តអនុបស្សនាវសេនេវ ឥទ្ធី ទស្សេត្វា សេសា យាវ អរហត្តមគ្គា សង្ខិត្តាតិ វេទិតព្ពា។

អាយស្មតោ ពាកុលស្ស ញាណវិប្ផារា ឥទ្ធីតិអាទីសុ ពាកុលត្ថេរោ តាវ ទ្វីសុ កុលេសុ វឌ្ឍិតត្តា ឯវំលទ្ធនាមោ បុព្ពពុទ្ធេសុ កតាធិការោ បុញ្ញសម្បទាយ សម្បន្នោ ថេរោ។ សោ ហិ មហាសម្បត្តឹ អនុភវមានោ ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តោ អម្ហាកំ ទសពលស្ស និព្ពត្តិតោ បុរេតរមេវ កោសម្ពិយំ សេដ្ឋិកុលេ និព្ពត្តិ។ តំ ជាតកាលេ មង្គលត្ថាយ មហាបរិវារេន យមុនំ នេត្វា សបរិវារា ធាតី និមុជ្ជនុម្មុជ្ជនវសេន កីឡាបេន្តី ន្ហាបេតិ។ ឯកោ មហាមច្ឆោ “ភក្ខោ មេ អយ”ន្តិ មញ្ញមានោ មុខំ វិវរិត្វា ឧបគតោ។ ធាតី ទារកំ ឆឌ្ឌេត្វា បលាតា។ មហាមច្ឆោ តំ គិលិ។ បុញ្ញវា សត្តោ សយនគព្ភំ បវិសិត្វា និបន្នោ វិយ ន កិញ្ចិ ទុក្ខំ បាបុណិ។ មច្ឆោ ទារកស្ស តេជេន តត្តកំ ផាលំ គិលិត្វា វិយ ទយ្ហមានោ វេគេន តឹសយោជនំ គន្ត្វា ពារាណសិវាសិនោ មច្ឆពន្ធស្ស ជាលំ បាវិសិ។ សោ ទារកស្ស តេជេន ជាលតោ នីហដមត្តោវ មតោ។ មច្ឆពន្ធា តំ សកលមេវ អន្តរកាជេន អាទាយ “សហស្សេន ទេមា”តិ នគរេ ចរន្តា អសីតិកោដិធនស្ស អបុត្តកស្ស សេដ្ឋិស្ស ឃរទ្វារំ គន្ត្វា សេដ្ឋិភរិយាយ ឯកេន កហាបណេន អទំសុ។ សា តំ សយមេវ ផលកេ ឋបេត្វា បិដ្ឋិតោ ផាលេន្តី មច្ឆកុច្ឆិយំ សុវណ្ណវណ្ណំ ទារកំ ទិស្វា “មច្ឆកុច្ឆិយំ មេ បុត្តោ លទ្ធោ”តិ នាទំ នទិត្វា ទារកំ អាទាយ សាមិកំ ឧបគច្ឆិ។ សេដ្ឋិ តាវទេវ ភេរឹ ចរាបេត្វា ទារកំ អាទាយ រញ្ញោ សន្តិកំ អានេត្វា តមត្ថំ អារោចេសិ។ រាជា “បុញ្ញវា ទារកោ, បោសេហិ ន”ន្តិ អាហ។ ឥតរម្បិ សេដ្ឋិកុលំ តំ បវត្តឹ សុត្វា តត្ថ គន្ត្វា “អម្ហាកំ បុត្តោ”តិ តំ ទារកំ គណ្ហិតុំ វិវទិ។ ឧភោបិ រាជកុលំ អគមំសុ។ រាជា “ទ្វិន្នម្បិ អបុត្តកំ កាតុំ ន សក្កា, ទ្វិន្នម្បិ ទាយាទោ ហោតូ”តិ អាហ។ តតោ បដ្ឋាយ ទ្វេបិ កុលានិ លាភគ្គយសគ្គប្បត្តានិ អហេសុំ។ តស្ស ទ្វីហិ កុលេហិ វឌ្ឍិតត្តា “ពាកុលកុមារោ”តិ នាមំ អកំសុ។ តស្ស វិញ្ញុតំ បត្តស្ស ទ្វីសុបិ នគរេសុ តយោ តយោ បាសាទេ ការេត្វា នាដកានិ បច្ចុបដ្ឋបេសុំ។ ឯកេកស្មឹ នគរេ ចត្តារោ ចត្តារោ មាសេ វសិ។ តហឹ ឯកស្មឹ នគរេ ចត្តារោ មាសេ វុដ្ឋស្ស សង្ឃាដនាវាសុ មណ្ឌបំ ការេត្វា តត្ថ នំ នាដកេហិ សទ្ធឹ អារោបេត្វា មហាសម្បត្តឹ អនុភវមានំ ទ្វីហិ មាសេហិ ឥតរំ នគរំ ឧបឌ្ឍបថំ នេន្តិ។ ឥតរនគរវាសិនោ នាដកាបិ “ទ្វីហិ មាសេហិ ឧបឌ្ឍបថំ អាគតោ ភវិស្សតី”តិ តថេវ បច្ចុគ្គន្ត្វា ទ្វីហិ មាសេហិ អត្តនោ នគរំ អានេន្តិ។ ឥតរនាដកា មជ្ឈេ និវត្តិត្វា អត្តនោ នគរមេវ គច្ឆន្តិ។ តត្ថ ចត្តារោ មាសេ វសិត្វា តេនេវ និយាមេន បុន ឥតរនគរំ គច្ឆតិ។ ឯវមស្ស សម្បត្តឹ អនុភវន្តស្ស អសីតិ វស្សានិ បរិបុណ្ណានិ។

តស្មឹ សមយេ អម្ហាកំ ពោធិសត្តោ សព្ពញ្ញុតំ បាបុណិត្វា បវត្តវរធម្មចក្កោ អនុក្កមេន ចារិកំ ចរន្តោ កោសម្ពឹ បាបុណិ។ “ពារាណសិ”ន្តិ មជ្ឈិមភាណកា។ ពាកុលសេដ្ឋិបិ ខោ “ទសពលោ អាគតោ”តិ សុត្វា ពហុំ គន្ធមាលំ អាទាយ សត្ថុ សន្តិកំ គន្ត្វា ធម្មកថំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិ។ សោ សត្តាហមេវ បុថុជ្ជនោ ហុត្វា អដ្ឋមេ អរុណេ សហ បដិសម្ភិទាហិ អរហត្តំ បាបុណិ។ អថស្ស ទ្វីសុ នគរេសុ បរិចិតមាតុគាមា អត្តនោ កុលឃរានិ អាគន្ត្វា តត្ថេវ វសមានា ចីវរានិ ករិត្វា បហិណឹសុ។ ថេរោ ឯកំ អឌ្ឍមាសំ កោសម្ពិវាសីហិ បហិតំ ចីវរំ បរិភុញ្ជតិ, ឯកំ អឌ្ឍមាសំ ពារាណសិវាសីហីតិ ឯតេនេវ និយាមេន ទ្វីសុ នគរេសុ យំ យំ ឧត្តមំ, តំ តំ ថេរស្សេវ អាហរីយតិ។ បព្ពជិតស្សាបិស្ស សុខេនេវ អសីតិ វស្សានិ អគមំសុ។ ឧភយត្ថាបិស្ស មុហុត្តមត្តម្បិ អប្បមត្តកោបិ អាពាធោ ន ឧប្បន្នបុព្ពោ។ សោ បច្ឆិមេ កាលេ ពាកុលសុត្តំ (ម. និ. ៣.២០៩ អាទយោ) កថេត្វា បរិនិព្ពាយីតិ ។ ឯវំ មច្ឆកុច្ឆិយំ អរោគភាវោ អាយស្មតោ ពាកុលស្ស បច្ឆិមភវិកស្ស តេន អត្តភាវេន បដិលភិតព្ពអរហត្តញាណានុភាវេន និព្ពត្តត្តា ញាណវិប្ផារា ឥទ្ធិ នាម។ សុចរិតកម្មផលប្បត្តស្ស បដិសម្ភិទាញាណស្ស អានុភាវេនាតិបិ វទន្តិ។

សំកិច្ចត្ថេរោបិ (វិសុទ្ធិ. ២.៣៧៣) បុព្ពេ កតបុញ្ញោ ធម្មសេនាបតិត្ថេរស្ស ឧបដ្ឋាកស្ស សាវត្ថិយំ អឌ្ឍកុលស្ស ធីតុ កុច្ឆិស្មឹ និព្ពត្តិ។ សា តស្មឹ កុច្ឆិគតេ ឯកេន ព្យាធិនា តំ ខណំយេវ កាលមកាសិ, តស្សា សរីរេ ឈាបិយមានេ ឋបេត្វា គព្ភមំសំ សេសមំសំ ឈាបយិ។ អថស្សា គព្ភមំសំ ចិតកតោ ឱតារេត្វា ទ្វីសុ តីសុ ឋានេសុ សូលេហិ វិជ្ឈឹសុ។ សូលកោដិ ទារកស្ស អក្ខិកោដឹ ផុសិ។ ឯវំ គព្ភមំសំ វិជ្ឈិត្វា អង្គាររាសិម្ហិ បក្ខិបិត្វា អង្គារេហេវ បដិច្ឆាទេត្វា បក្កមឹសុ។ គព្ភមំសំ ឈាយិ, អង្គារមត្ថកេ បន សុវណ្ណពិម្ពសទិសោ ទារកោ បទុមគព្ភេ

និបន្នោ វិយ អហោសិ។ បច្ឆិមភវិកសត្តស្ស ហិ សិនេរុនា ឱត្ថរិយមានស្សាបិ អរហត្តំ អប្បត្វា ជីវិតក្ខយោ នាម នត្ថិ។ បុនទិវសេ “ចិតកំ និព្ពាបេស្សាមា”តិ អាគតា តថា និបន្នំ ទារកំ ទិស្វា អច្ឆរិយព្ភុតចិត្តជាតា ទារកំ អាទាយ នគរំ គន្ត្វា នេមិត្តកេ បុច្ឆឹសុ។ នេមិត្តកា “សចេ អយំ ទារកោ អគារំ អជ្ឈាវសិស្សតិ, យាវ សត្តមា កុលបរិវដ្ដា ញាតកា ទុគ្គតា ភវិស្សន្តិ។ សចេ បព្ពជិស្សតិ, បញ្ចហិ សមណសតេហិ បរិវុតោ ចរិស្សតី”តិ អាហំសុ។ អយ្យកា តំ ទារកំ វឌ្ឍេសិ។ ញាតកាបិ វឌ្ឍិតកាលេ “អម្ហាកំ អយ្យស្ស សន្តិកេ បព្ពាជេស្សាមា”តិ បោសយឹសុ។ សោ សត្តវស្សិកកាលេ “តវ កុច្ឆិយា វសនកាលេ មាតា តេ កាលមកាសិ, តស្សា សរីរេ ឈាបិយមានេបិ ត្វំ ន ឈាយី”តិ កុមារកានំ កថំ សុត្វា “អហំ កិរ ឯវរូបា ភយា មុត្តោ, កឹ មេ ឃរាវាសេន បព្ពជិស្សាមី”តិ ញាតកានំ អារោចេសិ។ តេ “សាធុ, តាតា”តិ តំ ធម្មសេនាបតិត្ថេរស្ស សន្តិកំ នេត្វា “ភន្តេ, ឥមំ បព្ពាជេថា”តិ អទំសុ។ ថេរោ តចបញ្ចកកម្មដ្ឋានំ ទត្វា បព្ពាជេសិ។ សោ ខុរគ្គេយេវ សហ បដិសម្ភិទាហិ អរហត្តំ បាបុណិ។ បរិបុណ្ណវស្សោ ច ឧបសម្បទំ លភិត្វា ទសវស្សោ ហុត្វា បញ្ចសតភិក្ខុបរិវារោ វិចរីតិ។ ឯវំ វុត្តនយេនេវ ទារុចិតកាយ អរោគភាវោ អាយស្មតោ សំកិច្ចស្ស ញាណវិប្ផារា ឥទ្ធិ នាម។

ភូតបាលត្ថេរោបិ (វិសុទ្ធិ. ២.៣៧៣) បុព្ពហេតុសម្បន្នោ។ តស្ស បិតា រាជគហេ ទលិទ្ទមនុស្សោ។ សោ តំ ទារកំ គហេត្វា ទារូនំ អត្ថាយ សកដេន អដវឹ គន្ត្វា ទារុភារំ កត្វា សាយំ នគរទ្វារសមីបំ បត្តោ។ អថស្ស គោណា យុគំ ឱស្សជិត្វា នគរំ បវិសឹសុ។ សោ សកដមូលេ បុត្តកំ និសីទាបេត្វា គោណានំ អនុបទំ គច្ឆន្តោ នគរមេវ បាវិសិ។ តស្ស អនិក្ខន្តស្សេវ ទ្វារំ បិទហិ។ ទារកោ សកលរត្តឹ សកដស្ស ហេដ្ឋា និបជ្ជិត្វា និទ្ទំ ឱក្កមិ។ រាជគហំ បកតិយាបិ អមនុស្សពហុលំ, ឥទំ បន សុសានសមីបដ្ឋានំ។ ន ច កោចិ យក្ខោ តស្ស បច្ឆិមភវិកស្ស ទារកស្ស ឧបទ្ទវំ កាតុមសក្ខិ។ សោ អបរេន សមយេន បព្ពជិត្វា អរហត្តំ បាបុណិត្វា ភូតបាលត្ថេរោ នាម អហោសីតិ។ ឯវំ វាឡយក្ខានុចរិតេបិ បទេសេ វុត្តនយេនេវ អរោគភាវោ អាយស្មតោ ភូតបាលស្ស ញាណវិប្ផារា ឥទ្ធិ នាម។

១៦. សមាធិវិប្ផារិទ្ធិនិទ្ទេសេ **អាយស្មតោ សារិបុត្តស្ស សមាធិវិប្ផារា ឥទ្ធី**តិអាទីសុ អាយស្មតោ សារិបុត្តស្ស មហាមោគ្គល្លានត្ថេរេន សទ្ធឹ កបោតកន្ទរាយំ វិហរតោ ជុណ្ហាយ រត្តិយា នវោរោបិតេហិ កេសេហិ អជ្ឈោកាសេ និសិន្នស្ស ឯកោ ទុដ្ឋយក្ខោ សហាយកេន យក្ខេន វារិយមានោបិ សីសេ បហារំ អទាសិ។ យស្ស មេឃស្ស វិយ គជ្ជតោ សទ្ទោ អហោសិ, ថេរោ តស្ស បហរណសមយេ សមាបត្តឹ អប្បេត្វា និសិន្នោ ហោតិ។ អថស្ស តេន បហារេន ន កោចិ អាពាធោ អហោសិ។ អយំ តស្ស អាយស្មតោ សមាធិវិប្ផារា ឥទ្ធិ។ យថាហ –

“ឯវំ មេ សុតំ (ឧទា. ៣៤) – ឯកំ សមយំ ភគវា រាជគហេ វិហរតិ វេឡុវនេ កលន្ទកនិវាបេ។ តេន ខោ បន សមយេន អាយស្មា ច សារិបុត្តោ អាយស្មា ច មហាមោគ្គល្លានោ កបោតកន្ទរាយំ វិហរន្តិ។ តេន ខោ បន សមយេន អាយស្មា សារិបុត្តោ ជុណ្ហាយ រត្តិយា នវោរោបិតេហិ កេសេហិ អព្ភោកាសេ និសិន្នោ ហោតិ អញ្ញតរំ សមាធឹ សមាបជ្ជិត្វា។

“តេន ខោ បន សមយេន ទ្វេ យក្ខា សហាយកា ឧត្តរាយ ទិសាយ ទក្ខិណំ ទិសំ គច្ឆន្តិ កេនចិទេវ ករណីយេន។ អទ្ទសំសុ ខោ តេ យក្ខា អាយស្មន្តំ សារិបុត្តំ ជុណ្ហាយ រត្តិយា នវោរោបិតេហិ កេសេហិ អព្ភោកាសេ និសិន្នំ, ទិស្វាន ឯកោ យក្ខោ ទុតិយំ យក្ខំ ឯតទវោច – ‘បដិភាតិ មំ, សម្ម, ឥមស្ស សមណស្ស សីសេ បហារំ ទាតុ’ន្តិ។ ឯវំ វុត្តេ សោ យក្ខោ តំ យក្ខំ ឯតទវោច – ‘អលំ, សម្ម, មា សមណំ អាសាទេសិ, ឧឡារោ សោ, សម្ម, សមណោ មហិទ្ធិកោ មហានុភាវោ’តិ។

“ទុតិយម្បិ ខោ…បេ…. តតិយម្បិ ខោ សោ យក្ខោ តំ យក្ខំ ឯតទវោច – ‘បដិភាតិ មំ, សម្ម, ឥមស្ស សមណស្ស សីសេ បហារំ ទាតុ’ន្តិ។ តតិយម្បិ ខោ សោ យក្ខោ តំ យក្ខំ ឯតទវោច – ‘អលំ, សម្ម, មា សមណំ អាសាទេសិ, ឧឡារោ សោ, សម្ម, សមណោ មហិទ្ធិកោ មហានុភាវោ’តិ។

“អថ ខោ សោ យក្ខោ តំ យក្ខំ អនាទិយិត្វា អាយស្មតោ សារិបុត្តស្ស សីសេ បហារំ អទាសិ។ តាវ មហាបហារោ អហោសិ, អបិ តេន បហារេន សត្តរតនំ វា អឌ្ឍដ្ឋមរតនំ វា នាគំ ឱសារេយ្យ, មហន្តំ វា បព្ពតកូដំ បទាលេយ្យ។ អថ ច បន សោ យក្ខោ ‘ទយ្ហាមិ ទយ្ហាមី’តិ តត្ថេវ មហានិរយំ អបតាសិ។

“អទ្ទសា ខោ អាយស្មា មហាមោគ្គល្លានោ ទិព្ពេន ចក្ខុនា វិសុទ្ធេន អតិក្កន្តមានុសកេន តេន យក្ខេន អាយស្មតោ សារិបុត្តស្ស សីសេ បហារំ ទីយមានំ, ទិស្វា យេន អាយស្មា សារិបុត្តោ តេនុបសង្កមិ, ឧបសង្កមិត្វា អាយស្មន្តំ សារិបុត្តំ ឯតទវោច – ‘កច្ចិ តេ, អាវុសោ សារិបុត្ត, ខមនីយំ,

កច្ចិ យាបនីយំ, កច្ចិ ន កិញ្ចិ ទុក្ខ’ន្តិ។ ‘ខមនីយំ មេ, អាវុសោ មោគ្គល្លាន, យាបនីយំ មេ, អាវុសោ មោគ្គល្លាន, អបិ ច មេ សីសំ ថោកំ ទុក្ខ’ន្តិ។

“អច្ឆរិយំ, អាវុសោ សារិបុត្ត, អព្ភុតំ, អាវុសោ សារិបុត្ត, យាវ មហិទ្ធិកោ អាយស្មា សារិបុត្តោ មហានុភាវោ។ ឥធ តេ, អាវុសោ សារិបុត្ត, អញ្ញតរោ យក្ខោ សីសេ បហារំ អទាសិ។ តាវ មហា បហារោ អហោសិ, អបិ តេន បហារេន សត្តរតនំ វា អឌ្ឍដ្ឋមរតនំ វា នាគំ ឱសារេយ្យ, មហន្តំ វា បព្ពតកូដំ បទាលេយ្យ។ អថ ច បនាយស្មា សារិបុត្តោ ឯវមាហ – ‘ខមនីយំ មេ, អាវុសោ មោគ្គល្លាន, យាបនីយំ មេ, អាវុសោ មោគ្គល្លាន, អបិ ច មេ សីសំ ថោកំ ទុក្ខ’ន្តិ។

“អច្ឆរិយំ, អាវុសោ មោគ្គល្លាន, អព្ភុតំ, អាវុសោ មោគ្គល្លាន, យាវ មហិទ្ធិកោ អាយស្មា មហាមោគ្គល្លានោ មហានុភាវោ, យត្រ ហិ នាម យក្ខម្បិ បស្សិស្សតិ, មយំ បនេតរហិ បំសុបិសាចកម្បិ ន បស្សាមាតិ។

“អស្សោសិ ខោ ភគវា ទិព្ពាយ សោតធាតុយា វិសុទ្ធាយ អតិក្កន្តមានុសិកាយ តេសំ ឧភិន្នំ មហានាគានំ ឥមំ ឯវរូបំ កថាសល្លាបំ។

អថ ខោ ភគវា ឯតមត្ថំ វិទិត្វា តាយំ វេលាយំ ឥមំ ឧទានំ ឧទានេសិ –

“យស្ស សេលូបមំ ចិត្តំ, ឋិតំ នានុបកម្បតិ;
វិរត្តំ រជនីយេសុ, កោបនីយេ ន កុប្បតិ;
យស្សេវំ ភាវិតំ ចិត្តំ, កុតោ តំ ទុក្ខមេស្សតី”តិ។ (ឧទា. ៣៤);

ឯត្ថ ច “កុតោ តំ ទុក្ខមេស្សតី”តិ ភគវតា វុត្តវចនេន “តេន បហារេន ន កោចិ អាពាធោ អហោសី”តិ អដ្ឋកថាវចនំ អតិវិយ សមេតិ។ តស្មា “អបិច មេ សីសំ ថោកំ ទុក្ខ”ន្តិ វចនេន ទុក្ខវេទនា ន ហោតិ, សីសស្ស បន អកម្មញ្ញភាវំ សន្ធាយ “ទុក្ខ”ន្តិ វុត្តំ។ លោកេបិ ហិ អកិច្ឆេន បរិហរិតុំ សក្កុណេយ្យោ សុខសីលោ, កិច្ឆេន បរិហរិតុំ សក្កុណេយ្យោ ទុក្ខសីលោតិ វុច្ចតិ។ តម្បិ ខោ អកម្មញ្ញតំ សមាបត្តិតោ វុដ្ឋិតសមយត្តា អហោសីតិ វេទិតព្ពោ។ សមាបត្តិអប្បិតសមយេ ហិ តម្បិ ន ភវេយ្យាតិ។ “ឯតរហិ បំសុបិសាចកម្បិ ន បស្សាមា”តិ ទដ្ឋុំ អសមត្ថតាយ ន វុត្តំ, អភិញ្ញាសុ ព្យាបារាភាវេន វុត្តំ។ ថេរោ កិរ “បច្ឆិមា ជនតា បោថុជ្ជនិកាយ ឥទ្ធិយា សារសញ្ញា មាហេសុ”ន្តិ បច្ឆិមំ ជនតំ អនុកម្បមានោ យេភុយ្យេន ឥទ្ធឹ ន វលញ្ជេសិ។ ថេរគាថាយ ច –

“នេវ បុព្ពេនិវាសាយ, នបិ ទិព្ពស្ស ចក្ខុនោ;
ចេតោបរិយាយ ឥទ្ធិយា, ចុតិយា ឧបបត្តិយា;
សោតធាតុវិសុទ្ធិយា, បណិធិ មេ ន វិជ្ជតី”តិ។ (ថេរគា. ៩៩៦) –

ថេរេន សយមេវ អភិញ្ញាសុ បត្ថនាភាវោ វុត្តោ។ ថេរោ បន សត្តសដ្ឋិយា សាវកបារមីញាណេសុ បារមិប្បត្តោតិ។

សញ្ជីវត្ថេរំ បន កកុសន្ធស្ស ភគវតោ ទុតិយអគ្គសាវកំ និរោធសមាបន្នំ “កាលង្កតោ”តិ សល្លក្ខេត្វា គោបាលកាទយោ តិណកដ្ឋាទីនិ សំកឌ្ឍិត្វា អគ្គឹ អទំសុ។ ថេរស្ស ចីវរេ អំសុមត្តម្បិ ន ឈាយិត្ថ។ អយមស្សាយស្មតោ អនុបុព្ពសមាបត្តិវសេន បវត្តសមថានុភាវនិព្ពត្តត្តា សមាធិវិប្ផារា ឥទ្ធិ។ យថាហ –

“តេន ខោ បន, បាបិម, សមយេន កកុសន្ធោ ភគវា អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ លោកេ ឧប្បន្នោ ហោតិ។ កកុសន្ធស្ស ខោ បន, បាបិម, ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស វិធុរសញ្ជីវំ នាម សាវកយុគំ អហោសិ អគ្គំ ភទ្ទយុគំ។ យាវតា បន, បាបិម, កកុសន្ធស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស សាវកា។ តេសុ ន ច កោចិ អាយស្មតា វិធុរេន សមសមោ ហោតិ យទិទំ ធម្មទេសនាយ។ ឥមិនា ខោ ឯតំ, បាបិម, បរិយាយេន អាយស្មតោ វិធុរស្ស វិធុរោតេវ សមញ្ញា ឧទបាទិ។ អាយស្មា បន, បាបិម, សញ្ជីវោ អរញ្ញគតោបិ រុក្ខមូលគតោបិ សុញ្ញាគារគតោបិ អប្បកសិរេនេវ សញ្ញាវេទយិតនិរោធំ សមាបជ្ជតិ។

“ភូតបុព្ពំ, បាបិម, អាយស្មា សញ្ជីវោ អញ្ញតរស្មឹ រុក្ខមូលេ សញ្ញាវេទយិតនិរោធំ សមាបន្នោ និសិន្នោ ហោតិ។ អទ្ទសំសុ ខោ, បាបិម, គោបាលកា បសុបាលកា កស្សកា បថាវិនោ អាយស្មន្តំ សញ្ជីវំ

អញ្ញតរស្មឹ រុក្ខមូលេ សញ្ញាវេទយិតនិរោធំ សមាបន្នំ, ទិស្វាន គេសំ ឯតទហោសិ – ‘អច្ឆរិយំ វត ភោ, អព្ភុតំ វត ភោ, អយំ សមណោ និសិន្នកោ កាលង្កតោ, ហន្ទ នំ ទហាមា’តិ។

“អថ ខោ តេ, បាបិម, គោបាលកា បសុបាលកា កស្សកា បថាវិនោ តិណញ្ច កដ្ឋញ្ច គោមយញ្ច សំកឌ្ឍិត្វា អាយស្មតោ សញ្ជីវស្ស កាយេ ឧបចិនិត្វា អគ្គឹ ទត្វា បក្កមឹសុ។ អថ ខោ, បាបិម, អាយស្មា សញ្ជីវោ តស្សា រត្តិយា អច្ចយេន តាយ សមាបត្តិយា វុដ្ឋហិត្វា ចីវរានិ បប្ផោដេត្វា បុព្ពណ្ហសមយំ និវាសេត្វា បត្តចីវរមាទាយ គាមំ បិណ្ឌាយ បាវិសិ។ អទ្ទសំសុ ខោ តេ, បាបិម, គោបាលកា បសុបាលកា កស្សកា បថាវិនោ អាយស្មន្តំ សញ្ជីវំ បិណ្ឌាយ ចរន្តំ, ទិស្វាន នេសំ ឯតទហោសិ – ‘អច្ឆរិយំ វត ភោ, អព្ភុតំ វត ភោ, អយំ សមណោ និសិន្នកោវ កាលង្កតោ, ស្វាយំ បដិសញ្ជីវិតោ’តិ។ ឥមិនា ខោ ឯវំ, បាបិម, បរិយាយេន អាយស្មតោ សញ្ជីវស្ស សញ្ជីវោតេវ សមញ្ញា ឧទបាទី”តិ (ម. និ. ១.៥០៧)។

ខាណុកោណ្ឌញ្ញត្ថេរោ បន បកតិយាវ សមាបត្តិពហុលោ, សោ អញ្ញតរស្មឹ អរញ្ញេ រត្តឹ សមាបត្តឹ អប្បេត្វា និសីទិ, បញ្ចសតា ចោរា ភណ្ឌកំ ថេនេត្វា គច្ឆន្តា “ឥទានិ អម្ហាកំ អនុបទំ គច្ឆន្តា នត្ថី”តិ វិស្សមិតុកាមា ភណ្ឌកំ ឱរោបយមានា “ខាណុកោ អយ”ន្តិ មញ្ញមានា ថេរស្សេវ ឧបរិ សព្ពភណ្ឌកានិ ឋបេសុំ។ តេសំ វិស្សមិត្វា គច្ឆន្តានំ បឋមំ ឋបិតភណ្ឌកស្ស គហណកាលេ កាលបរិច្ឆេទវសេន ថេរោ វុដ្ឋាសិ។ តេ ថេរស្ស ចលនាការំ ទិស្វា ភីតា វិរវឹសុ។ ថេរោ “មា ភាយថ, ឧបាសកា, ភិក្ខុ អហ”ន្តិ អាហ។ តេ អាគន្ត្វា វន្ទិត្វា ថេរគតេន បសាទេន បព្ពជិត្វា សហ បដិសម្ភិទាហិ អរហត្តំ បាបុណឹសុ។ តតោ បភុតិ ច ថេរោ ខាណុកោណ្ឌញ្ញត្ថេរោ នាម អហោសិ។ អយមេត្ថ បញ្ចហិ ភណ្ឌកសតេហិ អជ្ឈោត្ថដស្ស តស្សាយស្មតោ អាពាធាភាវោ សមាធិវិប្ផារា ឥទ្ធិ។

ឧត្តរា (អ. និ. អដ្ឋ. ១.១.២៦២) បន ឧបាសិកា រាជគហេ មហាធនស្ស បុណ្ណស្ស សេដ្ឋិនោ ធីតា, កុមារិកាលេយេវ សទ្ធឹ មាតាបិតូហិ សោតាបត្តិផលំ បត្តា, សា វយប្បត្តា រាជគហសេដ្ឋិនោ មហតា និពន្ធេន តស្ស បុត្តស្ស មិច្ឆាទិដ្ឋិកស្ស ទិន្នា។ សា ពុទ្ធទស្សនាយ ធម្មស្សវនាយ ពុទ្ធប្បមុខស្ស ភិក្ខុសង្ឃស្ស ទានញ្ច ទាតុំ ធម្មញ្ច សោតុំ ឱកាសំ អលភមានា ឧបទ្ទុតា ហុត្វា តស្មិំយេវ នគរេ សិរិមំ នាម គណិកំ បក្កោសាបេត្វា ឱកាសករណត្ថមេវ បិតុ យាវ អានីតានិ បញ្ចទសកហាបណសហស្សានិ តស្សា ទត្វា “ឥមេ កហាបណេ គហេត្វា ឥមំ អឌ្ឍមាសំ សេដ្ឋិបុត្តំ បរិចរាហី”តិ តំ សាមិកស្ស អប្បេត្វា សយំ ឧបោសថង្គានិ អធិដ្ឋាយ “ឥមំ អឌ្ឍមាសំ ពុទ្ធទស្សនាទីនិ លភិស្សាមី”តិ តុដ្ឋមានសា យាវ បវារណាយ ពុទ្ធប្បមុខំ ភិក្ខុសង្ឃំ និមន្តាបេត្វា អឌ្ឍមាសំ មហាទានំ អទាសិ, បច្ឆាភត្តំ មហានសេ ខជ្ជភោជ្ជាទីនិ សំវិទហាបេតិ។ តស្សា សាមិកោ “ស្វេ បវារណា”តិ សិរិមាយ សហ វាតបានេ ឋត្វា ពហិ ឱលោកេន្តោ តំ តថាវិចរន្តឹ សេទកិលិន្នំ ឆារិកាយ ឱកិណ្ណំ អង្គារមសិមក្ខិតំ ទិស្វា “អត្តនោ សម្បត្តឹ អភុញ្ជិត្វា កុសលំ នាម ករោតិ ពាលា”តិ ហសិ។ ឧត្តរាបិ តំ ឱលោកេត្វា “សម្បរាយត្ថំ កុសលំ ន ករោតិ ពាលោ”តិ ហសិ។

សិរិមា ឧភិន្នម្បិ តំ កិរិយំ ទិស្វា “អហំ ឃរសាមិនី”តិ មញ្ញមានា ឥស្សាបកតា ឧត្តរាយ កុជ្ឈិត្វា “ទុក្ខំ ឧប្បាទេស្សាមី”តិ បាសាទា ឱតរតិ។ ឧត្តរា តំ ញត្វា បីឋកេ និសីទិត្វា តំ មេត្តេន ចិត្តេន ផរិ។ សិរិមា បាសាទា ឱរុយ្ហ មហានសំ បវិសិត្វា បូវបចនតោ ឧឡុង្កបូរំ បក្កុថិតំ សប្បឹ គហេត្វា តស្សា មត្ថកេ ឱកិរិ។ តំ បទុមិនិបណ្ណេ សីតូទកំ វិយ វិនិវដ្ដេត្វា អគមាសិ។ ទាសិយោ សិរិមំ ហត្ថេហិ បាទេហិ បោថេត្វា ភូមិយំ បាតេសុំ។ ឧត្តរា មេត្តាឈានតោ វុដ្ឋាយ ទាសិយោ វារេសិ។ សិរិមា ឧត្តរំ ខមាបេសិ។ ឧត្តរា “ស្វេ សត្ថុ បុរតោ ខមាបេហី”តិ វត្វា តាយ កាយវេយ្យាវដិកំ យាចិតាយ ព្យញ្ជនសម្បាទនំ អាចិក្ខិ។ សា តំ សម្បាទេត្វា អត្តនោ បរិវារា បញ្ចសតាគណិកាយោ សសង្ឃំ សត្ថារំ បរិវិសិត្វា “ខមាបនសហាយិកា ហោថា”តិ វត្វា បុនទិវសេ តថា តាហិ គណិកាហិ សទ្ធឹ សត្ថុ ភត្តកិច្ចាវសានេ សត្ថារំ វន្ទិត្វា “អហំ ភគវា ឧត្តរាយ អបរជ្ឈឹ, ខមតុ មេ ឧត្តរា”តិ អាហ។ សត្ថា “ខម, ឧត្តរេ”តិ វត្វា “ខមាមិ, ភគវា”តិ វុត្តេ “អក្កោធេន ជិនេ កោធ”ន្តិអាទិកំ (ធ. ប. ២២៣) ធម្មំ ទេសេសិ។ ឧត្តរា បុរេតរមេវ សាមិកញ្ច សស្សុសសុរេ ច សត្ថុ សន្តិកេ ឧបនេសិ។ ទេសនាវសានេ តេ ច តយោ ជនា, សព្ពា ច គណិកាយោ សោតាបត្តិផលេ បតិដ្ឋហឹសូតិ។ ឯវំ ឧត្តរាយ ឧបាសិកាយ បក្កុថិតសប្បិនា បីឡាភាវោ សមាធិវិប្ផារា ឥទ្ធិ។

សាមាវតី ឧបាសិកា នាម កោសម្ពិយំ ឧទេនស្ស រញ្ញោ អគ្គមហេសី។ តស្ស ហិ រញ្ញោ បញ្ចសតបញ្ចសតឥត្ថិបរិវារា តិស្សោ អគ្គមហេសិយោ អហេសុំ។ តាសំ សាមាវតី ភទ្ទិយនគរេ ភទ្ទិយសេដ្ឋិនោ ធីតា។ បិតរិ កាលង្កតេ បិតុ សហាយកស្ស កោសម្ពិយំ ឃោសិតសេដ្ឋិនោ ឃរេ បញ្ចសតឥត្ថិបរិវារវឌ្ឍិតំ វយប្បត្តំ រាជា ទិស្វា សញ្ជាតសិនេហោ សបរិវារមត្តនោ ឃរំ នេត្វា អភិសេកដ្ឋានំ អទាសិ។ ចណ្ឌបជ្ជោតស្ស រញ្ញោ ធីតា វាសុលទត្តា នាម ឯកា មហេសី។ មាគណ្ឌិយព្រាហ្មណស្ស ធីតា ភគវតោ បាទបរិចារិកំ កត្វា បិតរា ទិយ្យមានា –

> “ទិស្វាន តណ្ហំ អរតឹ រគញ្ច, នាហោសិ ឆន្ទោ អបិ មេថុនស្មឹ;
> កិមេវិទំ មុត្តករីសបុណ្ណំ, បាទាបិ នំ សម្ផុសិតុំ ន ឥច្ឆេ”តិ។ (សុ. និ. ៨៤១) –

ភគវតា ភាសិតំ គាថំ សុត្វា ភគវតិ អាឃាតំ ពន្ធិ។ តស្សា មាតាបិតរោ មាគណ្ឌិយសុត្តទេសនាវសានេ អនាគាមិផលំ បត្វា បព្ពជិត្វា អរហត្តំ បាបុណិំសុ។ តស្សា ចូឡបិតា មាគណ្ឌិយោ តំ កោសម្ពឹ នេត្វា រញ្ញោ អទាសិ។ សា រញ្ញោ ឯកា មហេសី។

អថ ខោ ឃោសិតសេដ្ឋិ កុក្កុដសេដ្ឋិ បាវារិកសេដ្ឋីតិ តយោ សេដ្ឋិនោ លោកេ តថាគតុប្បាទំ សុត្វា ជេតវនំ សត្ថុ សន្តិកំ គន្ត្វា ធម្មំ សុត្វា សោតាបត្តិផលំ បត្វា អឌ្ឍមាសំ ពុទ្ធប្បមុខស្ស ភិក្ខុសង្ឃស្ស មហាទានំ ទត្វា សត្ថុ កោសម្ពិគមនំ អាយាចិត្វា កោសម្ពឹ គន្ត្វា ឃោសិតារាមោ កុក្កុដារាមោ បាវារិការាមោតិ តយោ ជនា តយោ អារាមេ ការាបេត្វា អនុបុព្ពេន តត្ថ អាគតំ សត្ថារំ បដិបាដិយា ឯកេកស្មឹ ទិវសេ ឯកេកស្មឹ វិហារេ វសាបេត្វា ឯកេកោ សសង្ឃស្ស ភគវតោ មហាទានមទាសិ។ អថេកទិវសំ តេសំ ឧបដ្ឋាកោ សុមនោ នាម មាលាការោ សេដ្ឋិនោ អាយាចិត្វា សសង្ឃំ សត្ថារំ ភោជេតុំ អត្តនោ ឃរេ និសីទាបេសិ។ តស្មឹ ខណេ សាមាវតិយា បរិចារិកា ខុជ្ជុត្តរា នាម ទាសី អដ្ឋ កហាបណេ គហេត្វា តស្ស ឃរំ អគមាសិ។ សោ “សសង្ឃស្ស តាវ សត្ថុនោ បរិវេសនសហាយា ហោហី”តិ អាហ។ សា តថា កត្វា សត្ថុ ភត្តកិច្ចាវសានេ ធម្មទេសនំ សុត្វា សោតាបន្នា ហុត្វា អញ្ញទា ចត្តារោ កហាបណេ អត្តនោ អាទិយន្តី អទិន្នំ អាទិយិតុំ អភព្ពត្តា អដ្ឋហិ កហាបណេហិ បុប្ផានិ អាទាយ សាមាវតិយា ឧបនាមេសិ។ តាយ បុប្ផានំ ពហុភាវការណំ បុដ្ឋា មុសា ភណិតុំ អភព្ពត្តា យថាសភាវំ អាហ។ “អជ្ជ កស្មា ន គណ្ហី”តិ វុត្តា “សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស ធម្មំ សុត្វា អមតំ សច្ឆាកាសិ”ន្តិ អាហ។ “អម្ម ឧត្តរេ, តំ ធម្មំ អម្ហាកម្បិ កថេហី”តិ។ “តេន ហិ មំ ន្ហាបេត្វា សុទ្ធំ វត្ថយុគំ ទត្វា ឧច្ចេ អាសនេ និសីទាបេត្វា សព្ពា នីចាសនេសុ និសីទថា”តិ អាហ។ តា សព្ពាបិ តថា ករិំសុ។ សា សេខបដិសម្ភិទប្បត្តា អរិយសាវិកា ឯកំ វត្ថំ និវាសេត្វា ឯកំ ឧត្តរាសង្គំ កត្វា ពីជនឹ គហេត្វា តាសំ ធម្មំ ទេសេសិ។ សាមាវតី ច បញ្ចសតា ច ឥត្ថិយោ សោតាបត្តិផលំ បាបុណិំសុ។ តា សព្ពាបិ ខុជ្ជុត្តរំ វន្ទិត្វា “អម្ម, អជ្ជតោ បដ្ឋាយ វេយ្យាវច្ចំ អកត្វា អម្ហាកំ មាតុដ្ឋានេ អាចរិយដ្ឋានេ ច ឋត្វា សត្ថារា ទេសិតទេសិតំ ធម្មំ សុត្វា អម្ហាកំ កថេហី”តិ អាហំសុ។ សា តថា ករោន្តី អបរភាគេ តិបិដកធរា ហុត្វា សត្ថារា ពហុស្សុតានំ ឧបាសិកានំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបិតា អគ្គដ្ឋានំ លភិ។ សាមាវតិមិស្សិកា ពុទ្ធស្ស ទស្សនំ បិហេន្តិ, ទសពលេ អន្តរវីថឹ បដិបន្នេ វាតបានេសុ អប្បហោន្តេសុ ភិត្តឹ ភិន្ទិត្វា សត្ថារំ ឱលោកេន្តិ, វន្ទនបូជនញ្ច ករោន្តិ។

មាគណ្ឌិយា តត្ថ គតា តានិ ឆិទ្ទានិ ទិស្វា តត្ថ ការណំ បុច្ឆន្តី សត្ថុ អាគតភាវំ ញត្វា ភគវតិ អាឃាតេន តាសម្បិ កុជ្ឈិត្វា “មហារាជ, សាមាវតិមិស្សិកានំ ពហិទ្ធា បត្ថនា អត្ថិ, ភិត្តឹ ភិន្ទិត្វា សមណំ គោតមំ ឱលោកេន្តិ, កតិបាហេន តំ មារេស្សន្តី”តិ រាជានំ អាហ។ រាជា ឆិទ្ទានិ ទិស្វាបិ តស្សា វចនំ ន សទ្ទហិ, ឧទ្ធច្ឆិទ្ទកវាតបានានិ ការាបេសិ។ បុន មាគណ្ឌិយា រាជានំ តាសុ ភិន្ទិតុកាមា អដ្ឋ សជីវកុក្កុដេ អាហរាបេត្វា “មហារាជ, តាសំ វីមំសនត្ថំ ឥមេ កុក្កុដេ មារេត្វា ‘មមត្ថាយ បចាហី’តិ បេសេហី”តិ អាហ។ រាជា តថា បេសេសិ។ តាយ “បាណាតិបាតំ ន ករោមា”តិ វុត្តេ បុន “តស្ស សមណស្ស គោតមស្ស បចិត្វា បេសេហី”តិ អាហ។ រញ្ញា តថា បេសិតេ មាគណ្ឌិយា អដ្ឋ មារិតកុក្កុដេ តថា វត្វា បេសេសិ។ សាមាវតី បចិត្វា ទសពលស្ស បាហេសិ។ មាគណ្ឌិយា តេនបិ រាជានំ កោបេតុំ នាសក្ខិ។

រាជា បន តីសុ មហេសីសុ ឯកេកិស្សា វសនដ្ឋានេ សត្ត សត្ត ទិវសានិ វសតិ។ រាជា អត្តនោ គមនដ្ឋានំ ហត្ថិកន្តវីណំ អាទាយ គច្ឆតិ។ មាគណ្ឌិយា រញ្ញោ សាមាវតិយា បាសាទគមនកាលេ ទាឋា អគទេន ធោវាបេត្វា វេឡុបព្ពេ បក្ខិបាបេត្វា ឯកំ កណ្ហសប្បបោតកំ អាហរាបេត្វា អន្តោវីណាយ បក្ខិបិត្វា មាលាគុឡកេន ឆិទ្ទំ បិទហិ។ តំ រញ្ញោ តត្ថ គតកាលេ អបរាបរំ វិចរន្តី វិយ ហុត្វា វីណាឆិទ្ទតោ មាលាគុឡកំ អបនេសិ។ សប្បោ និក្ខមិត្វា បស្សសន្តោ ផណំ កត្វា សយនបិដ្ឋេ និបជ្ជិ។ សា អាហ – “ធី សប្បោ”តិ មហាសទ្ទមកាសិ។ រាជា សប្បំ ទិស្វា កុជ្ឈិ។ សាមាវតី រញ្ញោ កុទ្ធភាវំ ញត្វា បញ្ចន្នំ ឥត្ថិសតានំ សញ្ញមទាសិ “អជ្ជ ឱធិសកមេត្តាផរណេន រាជានំ ផរថា”តិ។ សយម្បិ តថា អកាសិ។ រាជា សហស្សថាមធនុំ អាទាយ ជិយំ បោថេត្វា សាមាវតី ធុរេ កត្វា សព្ពា តា ឥត្ថិយោ បដិបាដិយា ឋបាបេត្វា វិសបីតំ ខុរប្បំ សន្នយ្ហិត្វា ធនុំ បូរេត្វា អដ្ឋាសិ។ ខុរប្បំ នេវ ខិបិតុំ , ន ឱរោបិតុំ សក្កោតិ, គត្តេហិ សេទា មុច្ចន្តិ, សរីរំ វេធតិ, មុខតោ ខេឡោ បតតិ, គណ្ហិតព្ពគហណំ ន បស្សតិ, អថ នំ សាមាវតី “កឹ, មហារាជ, កិលមសី”តិ អាហ។ “អាម, ទេវិ, កិលមាមិ, អវស្សយោ មេ ហោហី”តិ។ “សាធុ, មហារាជ, ខុរប្បំ បថវីមុខំ ករោហី”តិ។ រាជា តថា អកាសិ។ សា “រញ្ញោ ហត្ថតោ ខុរប្បំ មុច្ចតូ”តិ អធិដ្ឋាសិ។ តស្មឹ ខណេ ខុរប្បំ មុច្ចិ។ រាជា តំខណញ្ញេវ ឧទកេ និមុជ្ជិត្វា អល្លវត្ថោ អល្លកេសោ សាមាវតិយា បាទេសុ និបតិត្វា “ខម, ទេវិ, មយ្ហំ –

‘សម្មុយ្ហាមិ បមុយ្ហាមិ, សព្ពា មុយ្ហន្តិ មេ ទិសា;
សាមាវតី មំ តាយស្សុ, ត្វញ្ច មេ សរណំ ភវា’’’តិ។ – អាហ;

សាមាវតី –

‘‘មា មំ ត្វំ សរណំ គច្ឆ, យមហំ សរណំ គតា;
សរណំ គច្ឆ តំ ពុទ្ធំ, ត្វញ្ច មេ សរណំ ភវា’’តិ។ –

អាហ។ រាជា ‘‘តេន ហិ តំ សរណំ គច្ឆាមិ សត្ថារញ្ច, វរញ្ច តេ ទម្មី’’តិ អាហ។ សា ‘‘វរោ គហិតោ ហោតុ, មហារាជា’’តិ អាហ។ រាជា សត្ថារំ ឧបសង្កមិត្វា សរណំ គន្ត្វា និមន្តេត្វា ពុទ្ធប្បមុខស្ស សង្ឃស្ស សត្តាហំ មហាទានំ ទត្វា ‘‘សាមាវតី វរំ គណ្ហាហី’’តិ អាហ។ ‘‘សាធុ, មហារាជ, ឥមំ មេ វរំ ទេហិ, សត្ថា បញ្ចហិ ភិក្ខុសតេហិ សទ្ធឹ ឥធាគច្ឆតុ, ធម្មំ សោស្សាមី’’តិ អាហ។ រាជា សត្ថារំ វន្ទិត្វា ‘‘ភន្តេ, បញ្ចហិ ភិក្ខុសតេហិ សទ្ធឹ និពទ្ធំ ឥធាគច្ឆថ, សាមាវតិមិស្សិកា ‘ធម្មំ សោស្សាមា’តិ វទន្តី’’តិ អាហ។ សត្ថា ‘‘មហារាជ, ពុទ្ធានំ នាម ឯកដ្ឋានំ និពទ្ធំ គន្តុំ ន វដ្ដតិ, មហាជនោបិ បច្ចាសីសតី’’តិ អាហ។ ‘‘តេន ហិ, ភន្តេ, ភិក្ខុ អាណាបេថា’’តិ។ សត្ថា អានន្ទត្ថេរំ អាណាបេសិ។ ថេរោ បញ្ច ភិក្ខុសតានិ អាទាយ និពទ្ធំ រាជកុលំ គច្ឆតិ។ តាបិ ទេវិបមុខា ឥត្ថិយោ ថេរំ ភោជេត្វា ធម្មំ សុណឹសុ។ សាមាវតិញ្ច សត្ថា មេត្តាវិហារីនំ ឧបាសិកានំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបេសីតិ។ ឯវំ រញ្ញោ ឧសុប្បំ មុញ្ចិតុំ អវិសហនភាវោ សាមាវតិយា ឧបាសិកាយ សមាធិវិប្ផារា ឥទ្ធីតិ ។ ឯត្ថ ច អវេច្ចប្បសាទេន វា ឱកប្បនបសាទេន វា រតនត្តយសរណគមនេន វា រតនត្តយំ ឧបាសតីតិ ឧបាសិកាតិ វុច្ចតីតិ។

១៧. អរិយិទ្ធិនិទ្ទេសេ **អរិយា ឥទ្ធី**តិ ចេតោវសិប្បត្តានំ ខីណាសវអរិយានំយេវ សម្ភវតោ អរិយា ឥទ្ធីតិ វុច្ចតីតិ។ **ឥធ ភិក្ខូ**តិ ឥមស្មឹ សាសនេ ខីណាសវោ ភិក្ខុ។ **អនិដ្ឋេ វត្ថុស្មិ**ន្តិ អារម្មណបកតិយា អមនាបេ វត្ថុស្មឹ សត្តេ វា សង្ខារេ វា។ **មេត្តាយ វា ផរតី**តិ សត្តោ ចេ ហោតិ, មេត្តាភាវនាយ ផរតិ។ **ធាតុតោ វា ឧបសំហរតី**តិ សង្ខារោ ចេ ហោតិ, ‘‘ធាតុមត្ត’’ន្តិ ធាតុមនសិការំ ឧបសំហរតិ។ សត្តេបិ ធាតូបសំហារោ វដ្ដតិ។ **អសុភាយ វា ផរតី**តិ សត្តោ ចេ, អសុភភាវនាយ ផរតិ។ **អនិច្ចតោ វា ឧបសំហរតី**តិ សង្ខារោ ចេ, ‘‘អនិច្ច’’ន្តិ មនសិការំ ឧបសំហរតិ។ **តទុភយ**ន្តិ តំ ឧភយំ។ **ឧបេក្ខកោ**តិ ឆឡង្គុបេក្ខាយ ឧបេក្ខកោ។ **សតោ**តិ សតិវេបុល្លប្បត្តត្តា។ **សម្បជានោ**តិ បញ្ញាយ សម្បជានការិត្តា។ **ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា**តិ ការណវសេន ចក្ខូតិ លទ្ធវោហារេន រូបទស្សនសមត្ថេន ចក្ខុវិញ្ញាណេន រូបំ ទិស្វា។ បោរាណា បនាហុ – ‘‘ចក្ខុ រូបំ ន បស្សតិ អចិត្តកត្តា, ចិត្តំ ន បស្សតិ អចក្ខុកត្តា, ទ្វារារម្មណសង្ឃដ្ដនេ បន បសាទវត្ថុកេន ចិត្តេន បស្សតិ។ ឦទិសី បនេសា ‘ធនុនា វិជ្ឈតី’តិអាទីសុ វិយ សសម្ភារកថា នាម ហោតិ។ តស្មា ចក្ខុវិញ្ញាណេន រូបំ ទិស្វាតិ អយមេត្ថ អត្ថោ’’តិ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១៣៥២)។ អថ វា ចក្ខុនា ករណភូតេន រូបំ ទិស្វាតិ អត្ថោ។ **នេវ សុមនោ ហោតី**តិ គេហសិតសោមនស្សបដិក្ខេបោ, ន កិរិយភូតាយ សោមនស្សវេទនាយ។ **ន ទុម្មនោ**តិ សព្ពទោមនស្សបដិក្ខេបោ។ **ឧបេក្ខកោ វិហរតី**តិ ឥដ្ឋានិដ្ឋារម្មណាបាថេ បរិសុទ្ធបកតិភាវាវិជហនាការភូតាយ ឆសុ ទ្វារេសុ បវត្តនតោ ‘‘ឆឡង្គុបេក្ខា’’តិ លទ្ធនាមាយ តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខាយ ឧបេក្ខកោ វិហរតិ។ **សោតេន សទ្ទំ សុត្វា**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

១៨. កម្មវិបាកជិទ្ធិនិទ្ទេសេ **សព្ពេសំ បក្ខីន**ន្តិ សព្ពេសំ បក្ខិជាតានំ ឈានាភិញ្ញា វិនាយេវ អាកាសេន គមនំ។ តថា **សព្ពេសំ ទេវានំ** អាកាសគមនំ ទស្សនាទីនិ ច។ **ឯកច្ចានំ មនុស្សាន**ន្តិ បឋមកប្បិកានំ មនុស្សានំ។ **ឯកច្ចានំ វិនិបាតិកាន**ន្តិ បិយង្ករមាតា បុនព្ពសុមាតា ផុស្សមិត្តា ធម្មគុត្តាតិឯវមាទីនំ សុខសមុស្សយតោ វិនិបតិតត្តា វិនិបាតិកានំ អញ្ញេសញ្ច បេតានំ នាគសុបណ្ណានញ្ច អាកាសគមនាទិកំ កម្មវិបាកជា ឥទ្ធិ។

បុញ្ញវតោ ឥទ្ធិនិទ្ទេសេ **រាជា**តិ ធម្មេន បរេសំ រញ្ជនតោ រាជា។ រតនចក្កំ វត្តេតីតិ **ចក្កវត្តី**។ **វេហាសំ គច្ឆតី**តិ អច្ចន្តសំយោគត្ថេ ឧបយោគវចនំ។ **ចតុរង្គិនិយា**តិ ហត្ថិអស្សរថបត្តិសង្ខាតចតុអង្គវតិយា។ **សេនា**តិ តេសំ សមូហមត្តមេវ។ **អន្តមសោ**តិ ហេដ្ឋិមន្តតោ។ **អស្សពន្ធា** នាម អស្សានំ រក្ខកា។ **គោបុរិសា** នាម គុន្នំ រក្ខកា។ **ឧបាទាយា**តិ អវិស្សជ្ជេត្វា។ ឯវំ តេសំ វេហាសគមនញ្ច បុញ្ញវតោ ឥទ្ធីតិ អត្ថោ។

ជោតិកស្ស គហបតិស្ស បុញ្ញវតោ ឥទ្ធីតិ ជោតិកោ នាម បុព្ពេ បច្ចេកពុទ្ធេសុ កតាធិការោ រាជគហនគរេ សេដ្ឋិ។ តស្ស កិរ ជាតទិវសេ សកលនគរេ សព្ពាវុធានិ ជលឹសុ, សព្ពេសំ កាយារុឡ្ហានិ អាភរណានិបិ បជ្ជលិតានិ វិយ ឱភាសំ មុញ្ចឹសុ, នគរំ ឯកបជ្ជោតំ អហោសិ។ អថស្ស នាមគ្គហណទិវសេ សកលនគរស្ស ឯកជោតិភូតត្តា ជោតិកោតិ នាមំ ករឹសុ។ អថស្ស វយប្បត្តកាលេ គេហករណត្ថាយ ភូមិតលេ សោធិយមានេ សក្កោ ទេវរាជា អាគន្ត្វា សោឡសករីសមត្តេ ឋានេ បថវិំ ភិន្ទិត្វា សត្តរតនមយំ សត្តភូមិកំ

បាសាទំ ឧដ្ឋាបេសិ, បាសាទំ បរិក្ខិបិត្វា សត្តរតនមយេ សត្តទ្វារកោដ្ឋកយុត្តេ សត្តបាការេ ឧដ្ឋាបេសិ, បាការបរិយន្តេ ចតុសដ្ឋិ កប្បរុក្ខេ ឧដ្ឋាបេសិ, បាសាទស្ស ចតូសុ កណ្ណេសុ យោជនិកតិគាវុតិកទ្វិគាវុតិកឯកគាវុតិកា ចតស្សោ និធិកុម្ភិយោ ឧដ្ឋាបេសិ។ បាសាទស្ស ចតូសុ កណ្ណេសុ តរុណតាលក្ខន្ធប្បមាណា ចតស្សោ សុវណ្ណមយា ឧច្ឆុយដ្ឋិយោ និព្ពត្តឹសុ។ តាសំ មណិមយានិ បត្តានិ សុវណ្ណមយានិ បព្ពានិ អហេសុំ។ សត្តសុ ទ្វារកោដ្ឋកេសុ ឯកេកស្មឹ ឯកទ្វិតិចតុបញ្ចឆសត្តយក្ខសហស្សបរិវារា សត្ត យក្ខា អារក្ខំ គណ្ហឹសុ។

ពិម្ពិសារមហារាជា បាសាទាទីនំ ឧដ្ឋានំ សុត្វា សេដ្ឋិច្ឆត្តំ បហិណិ។ សោ ជោតិកសេដ្ឋីតិ សកលជម្ពុទីបេ បាកដោ ហុត្វា ឧត្តរកុរុតោ ទេវតាហិ អានេត្វា សិរិគព្ភេ និសីទាបិតាយ ឯកញ្ច តណ្ឌុលនាឡឹ តយោ ច ជោតិបាសាណេ គហេត្វា អាគតាយ ភរិយាយ សទ្ធឹ តស្មឹ បាសាទេ មហាសម្បត្តឹ អនុភវន្តោ វសិ។ តេសំ យាវជីវំ តាយ ឯកតណ្ឌុលនាឡិយា ភត្តំ បហោសិ។ សចេ កិរ តេ សកដសតម្បិ តណ្ឌុលានំ បូរេតុកាមា ហោន្តិ, សា តណ្ឌុលនាឡិយេវ ហុត្វា តិដ្ឋតិ។ ភត្តបចនកាលេ តណ្ឌុលេ ឧក្ខលិយំ បក្ខិបិត្វា តេសំ បាសាណានំ ឧបរិ ឋបេន្តិ។ បាសាណា តាវទេវ បជ្ជលិត្វា ភត្តេ បក្កមត្តេ និព្ពាយន្តិ។ តេនេវ សញ្ញាណេន ភត្តស្ស បក្កភាវំ ជានន្តិ។ សូបេយ្យាទិបចនកាលេបិ ឯសេវ នយោ។ ឯវំ តេសំ ជោតិបាសាណេហិ អាហារោ បច្ចតិ, មណិអាលោកេន វសន្តិ។ អគ្គិស្ស វា ទីបស្ស វា ឱភាសមេវ ន ជានឹសុ។ ជោតិកស្ស កិរ ឯវរូបា សម្បត្តីតិ សកលជម្ពុទីបេ បាកដោ អហោសិ។ មហាជនោ យានាទីហិ ទស្សនត្ថាយ អាគច្ឆតិ។ ជោតិកសេដ្ឋិ អាគតាគតានំ ឧត្តរកុរុតណ្ឌុលានំ ភត្តំ ទាបេតិ, “កប្បរុក្ខេហិ វត្ថាភរណានិ គណ្ហន្តូ”តិ អាណាបេតិ, “គាវុតិកនិធិកុម្ភិយា មុខំ វិវរាបេត្វា យាបនមត្តំ គណ្ហន្តូ”តិ អាណាបេតិ។ សកលជម្ពុទីបវាសិកេសុ ធនំ គហេត្វា គច្ឆន្តេសុ និធិកុម្ភិយា អង្គុលមត្តម្បិ ឩនំ នាហោសីតិ អយមស្ស បុញ្ញវតោ ឥទ្ធិ។

ជដិលស្ស គហបតិស្ស បុញ្ញវតោ ឥទ្ធីតិ ជដិលោ នាម កស្សបស្ស ភគវតោ ធាតុចេតិយេ កតាធិការោ តក្កសិលាយំ សេដ្ឋិ។ តស្ស កិរ មាតា ពារាណសិយំ សេដ្ឋិធីតា អភិរូបា អហោសិ ។ តំ បន្នរសសោឡសវស្សុទ្ទេសិកកាលេ អារក្ខនត្ថាយ សត្តភូមិកស្ស បាសាទស្ស ឧបរិតលេ វាសយឹសុ។ តំ ឯកទិវសំ វាតបានំ វិវរិត្វា ពហិ ឱលោកិយមានំ អាកាសេន គច្ឆន្តោ វិជ្ជាធរោ ទិស្វា ឧប្បន្នសិនេហោ វាតបានេន បវិសិត្វា តាយ សទ្ធឹ សន្ថវមកាសិ។ សា តេន គព្ភំ គណ្ហិ។ អថ នំ ទាសី ទិស្វា “អម្ម, កឹ ឥទ”ន្តិ វត្វា “ហោតុ, កស្សចិ មា អាចិក្ខី”តិ វុត្តា ភយេន តុណ្ហី អហោសិ។ សាបិ ទសមេ មាសេ បុត្តំ វិជាយិត្វា នវភាជនំ អាហរាបេត្វា តត្ថ តំ ទារកំ និបជ្ជាបេត្វា តំ ភាជនំ បិទហិត្វា ឧបរិ បុប្ផទាមានិ ឋបេត្វា “ឥមំ សីសេន ឧក្ខិបិត្វា គន្ត្វា គង្គាយ វិស្សជ្ជេហិ, ‘កឹ ឥទ’ន្តិ ច បុដ្ឋា ‘អយ្យាយ មេ ពលិកម្ម’ន្តិ វទេយ្យាសី”តិ ទាសឹ អាណាបេសិ។ សា តថា អកាសិ។ ហេដ្ឋាគង្គាយបិ ទ្វេ ឥត្ថិយោ ន្ហាយមានា តំ ភាជនំ ឧទកេន អាហរិយមានំ ទិស្វា ឯកា “មយ្ហេតំ ភាជន”ន្តិ អាហ។ ឯកា “យំ ឯតស្ស អន្តោ, តំ មយ្ហ”ន្តិ វត្វា ភាជនេ សម្បត្តេ តំ អាទាយ ថលេ ឋបេត្វា វិវរិត្វា ទារកំ ទិស្វា ឯកា “មម ភាជន”ន្តិ វុត្តត្តា “ទារកោ មមេវ ហោតី”តិ អាហ។ ឯកា “យំ ភាជនស្ស អន្តោ, តំ មមា”តិ វុត្តត្តា “មម ទារកោ”តិ អាហ។ តា វិវទមានា វិនិច្ឆយំ គន្ត្វា អមច្ចេសុ វិនិច្ឆិតុំ អសក្កោន្តេសុ រញ្ញោ សន្តិកំ អគមំសុ។ រាជា តាសំ វចនំ សុត្វា “ត្វំ ទារកំ គណ្ហ, ត្វំ ភាជន”ន្តិ អាហ។ យាយ បន ទារកោ លទ្ធោ, សា មហាកច្ចាយនត្ថេរស្ស ឧបដ្ឋាយិកា ហោតិ។ សា តំ ទារកំ “ថេរស្ស សន្តិកេ បព្ពាជេស្សាមី”តិ បោសេសិ។ តស្ស ជាតទិវសេ គព្ភមលស្ស ធោវិត្វា អនបនីតត្តា កេសា ជដិតា ហុត្វា អដ្ឋំសុ។ តេនស្ស ជដិលោតេវ នាមំ អកំសុ។

តស្ស បទសា វិចរណកាលេ ថេរោ តំ គេហំ បិណ្ឌាយ បាវិសិ។ ឧបាសិកា ថេរំ និសីទាបេត្វា អាហារមទាសិ។ ថេរោ ទារកំ ទិស្វា “ឧបាសិកេ, ទារកោ តេ លទ្ធោ”តិ បុច្ឆិ។ “អាម, ភន្តេ, ឥមាហំ តុម្ហាកំ សន្តិកេ បព្ពាជេស្សន្តិ បោសេសិ”ន្តិ អាហ។ ថេរោ “សាធូ”តិ តំ អាទាយ គច្ឆន្តោ “អត្ថិ នុ ខោ ឥមស្ស គិហិសម្បត្តឹ អនុភវិតុំ បុញ្ញកម្ម”ន្តិ ឱលោកេន្តោ “មហាបុញ្ញោ សត្តោ មហាសម្បត្តឹ អនុភវិស្សតិ, ទហរោ ឯវ ច តាវ, ញាណម្បិ តាវស្ស បរិបាកំ ន គច្ឆតី”តិ ចិន្តេត្វា តំ អាទាយ តក្កសិលាយំ ឯកស្ស ឧបដ្ឋាកស្ស គេហំ អគមាសិ។ សោ ថេរំ វន្ទិត្វា ឋិតោ ទារកំ ទិស្វា “ទារកោ, ភន្តេ, លទ្ធោ”តិ បុច្ឆិ។ “អាម, ឧបាសក, បព្ពជិស្សតិ, ទហរោ តាវ តវ សន្តិកេ ហោតូ”តិ។ សោ “សាធុ, ភន្តេ”តិ តំ បុត្តដ្ឋានេ ឋបេត្វា បដិជគ្គិ។ តស្ស បន គេហេ ទ្វាទស វស្សានិ ភណ្ឌកំ ឧស្សន្នំ ហោតិ។ សោ គាមន្តរំ គច្ឆន្តោ សព្ពម្បិ តំ ភណ្ឌកំ អាបណំ អាហរិត្វា តស្ស តស្ស ភណ្ឌកស្ស មូលំ អាចិក្ខិត្វា “ឥទញ្ចិទញ្ច ឯត្តកំ នាម ធនំ គហេត្វា ទទេយ្យាសី”តិ វត្វា បក្កាមិ។

តំ ទិវសំ នគរបរិគ្គាហិកា ទេវតា អន្តមសោ ជីរកមរិចមត្តកេនាបិ អត្ថិកេ តស្សេវ អាបណាភិមុខេ ករឹសុ។ សោ ទ្វាទស វស្សានិ ឧស្សន្នភណ្ឌកំ ឯកទិវសេនេវ វិក្កិណិ។ កុដុម្ពិកោ អាគន្ត្វា អាបណេ កិញ្ចិ អទិស្វា “សព្ពំ តេ, តាត, ភណ្ឌកំ នាសិត”ន្តិ អាហ។ “ន នាសិតំ, តាត, សព្ពំ តុម្ហេហិ វុត្តនយេន វិក្កិណិតំ, ឥទំ អសុកស្ស មូលំ, ឥទំ អសុកស្ស មូល”ន្តិ សព្ពមូលំ តស្សេវ អប្បេសិ។ កុដុម្ពិកោ បសីទិត្វា “អនគ្ឃោ បុរិសោ យត្ថ កត្ថចិ ជីវិតុំ សមត្ថោ”តិ អត្តនោ វយប្បត្តំ ធីតរំ តស្ស ទត្វា “គេហមស្ស ករោថា”តិ បុរិសេ អាណាបេត្វា

និដ្ឋិតេ គេហេ “គច្ឆថ តុម្ហេ, អត្តនោ គេហេ វសថា”តិ អាហ។ អថស្ស គេហបវិសនកាលេ ឯកេន បាទេន ឧម្មារេ អក្កន្តមត្តេ គេហស្ស បច្ឆិមភាគេ ភូមិដ្ឋានេ អសីតិហត្ថោ សុវណ្ណបព្ពតោ ឧដ្ឋហិ។ រាជា កិរ ជដិលស្ស គេហេ ភូមឹ ភិន្ទិត្វា សុវណ្ណបព្ពតោ ឧដ្ឋិតោតិ សុត្វា តស្ស សេដ្ឋិឆត្តំ បេសេសិ។ សោ ជដិលសេដ្ឋិ នាម អហោសីតិ អយមស្ស បុញ្ញវតោ ឥទ្ធិ។

មេណ្ឌកស្ស សេដ្ឋិស្ស បុញ្ញវតោ ឥទ្ធីតិ (មហាវ. ២៩៦) មេណ្ឌកោ នាម វិបស្សិម្ហិ ភគវតិ កតាធិការោ មគធរដ្ឋេ ភទ្ទិយនគរេ សេដ្ឋិ។ តស្ស កិរ បច្ឆិមគេហេ អដ្ឋករីសមត្តេ ឋានេ ហត្ថិអស្សឧសភប្បមាណា សុវណ្ណមេណ្ឌកា បថវឹ ភិន្ទិត្វា បិដ្ឋិយា បិដ្ឋឹ បហរមានា ឧដ្ឋហឹសុ, តេសំ មុខេសុ បញ្ចវណ្ណានំ សុត្តានំ គេណ្ឌុកា បក្ខិត្តា ហោន្តិ។ សប្បិតេលមធុផាណិតាទីហិ ច វត្ថច្ឆាទនហិរញ្ញសុវណ្ណាទីហិ ច អត្ថេ សតិ តេសំ មុខតោ គេណ្ឌុកំ អបនេន្តិ។ ឯកស្សបិ មេណ្ឌកស្ស មុខតោ សកលជម្ពុទីបវាសីនំ បហោនកំ សប្បិតេលមធុផាណិតវត្ថច្ឆាទនហិរញ្ញសុវណ្ណំ និក្ខមតិ។ តតោ បដ្ឋាយេស មេណ្ឌកសេដ្ឋីតិ បញ្ញាយិតិ អយមស្ស បុញ្ញវតោ ឥទ្ធិ។

ឃោសិតស្ស គហបតិស្ស បុញ្ញវតោ ឥទ្ធីតិ ឃោសិតោ (អ. និ. អដ្ឋ. ១.១.២៦០-២៦១) នាម បច្ចេកសម្ពុទ្ធេ កតាធិការោ សក្ករដ្ឋេ កោសម្ពិយំ សេដ្ឋិ។ សោ កិរ ទេវលោកតោ ចវិត្វា កោសម្ពិយំ នគរសោភិនិយា កុច្ឆិស្មឹ និព្ពត្តិ។ សា តំ វិជាតទិវសេ សុប្បេ សយាបេត្វា សង្ការកូដេ ឆឌ្ឌាបេសិ។ ទារកំ កាកសុនខា បរិវារេត្វា និសីទឹសុ។ ឯកោ បុរិសោ តំ ទិស្វាវ បុត្តសញ្ញំ បដិលភិត្វា “បុត្តោ មេ លទ្ធោ”តិ គេហំ នេសិ។ តទា កោសម្ពិកសេដ្ឋិ បុរោហិតំ ទិស្វា “កឹ, អាចរិយ, អជ្ជ តេ តិថិករណនក្ខត្តាទយោ ឱលោកិតា”តិ បុច្ឆិត្វា “អាម, មហាសេដ្ឋី”តិ វុត្តេ “ជនបទស្ស កឹ ភវិស្សតី”តិ បុច្ឆិ។ “ឥមស្មឹ នគរេ អជ្ជ ជាតទារកោ ជេដ្ឋសេដ្ឋិ ភវិស្សតី”តិ អាហ។ តទា សេដ្ឋិនោ ភរិយា គរុគព្ភា ហោតិ, តស្មា សោ សីឃំ គេហំ បេសេសិ “គច្ឆ, ជានាហិ នំ វិជាតា វា, ន វា”តិ។ “ន វិជាតា”តិ សុត្វា គេហំ គន្ត្វា កាឡឹ នាម ទាសឹ បក្កោសិត្វា សហស្សំ ទត្វា “គច្ឆ, ឥមស្មឹ នគរេ ឧបធារេត្វា អជ្ជ ជាតទារកំ គណ្ហិត្វា ឯហី”តិ អាហ។ សា ឧបធារេន្តី តំ គេហំ គន្ត្វា តំ ទារកំ តំ ទិវសំ ជាតំ ញត្វា សហស្សំ ទត្វា អានេត្វា សេដ្ឋិនោ ទស្សេសិ។ សេដ្ឋិ “សចេ មេ ធីតា ជាយិស្សតិ, តាយ នំ សទ្ធឹ និវាសេត្វា សេដ្ឋិដ្ឋានស្ស សាមិកំ ករិស្សាមិ។ សចេ បុត្តោ ជាយិស្សតិ, ឃាតេស្សាមិ ន”ន្តិ ចិន្តេត្វា តំ គេហេ វឌ្ឍាបេសិ។

អថស្ស ភរិយា កតិបាហច្ចយេន បុត្តំ វិជាយិ។ សេដ្ឋិ “ឥមស្មឹ អសតិ មម បុត្តោ សេដ្ឋិដ្ឋានំ លភិស្សតិ។ ឥទានេវ នំ មារេតុំ វដ្ដតី”តិ កាឡឹ អាមន្តេត្វា “គច្ឆ ជេ, វជតោ គុន្នំ និក្ខមនវេលាយ វជទ្វារមជ្ឈេ ឥមំ តិរិយំ និបជ្ជាបេហិ, គាវិយោ នំ មទ្ទិត្វា មារេស្សន្តិ, មទ្ទិតាមទ្ទិតភាវំ បនស្ស ញត្វា ឯហី”តិ អាហ។ សា គន្ត្វា គោបាលកេន វជទ្វារេ វិវដមត្តេយេវ តំ តថា និបជ្ជាបេសិ។ គោគណជេដ្ឋកោ ឧសភោ អញ្ញស្មឹ កាលេ សព្ពបច្ឆា និក្ខមន្តោបិ តំទិវសំ សព្ពបឋមំ និក្ខមិត្វា ទារកំ ចតុន្នំ បាទានំ អន្តរេ កត្វា អដ្ឋាសិ។ អនេកសតា គាវោ ឧសភស្ស ទ្វេ បស្សានិ ឃំសន្តិយោ និក្ខមឹសុ។ គោបាលកោបិ “អយំ ឧសភោ បុព្ពេ សព្ពបច្ឆា និក្ខមតិ, អជ្ជ បន បឋមំ និក្ខមិត្វា ទ្វារមជ្ឈេ និច្ចលោវ ឋិតោ, កឹ នុ ខោ ឯត”ន្តិ ចិន្តេត្វា គន្ត្វា តស្ស ហេដ្ឋា និបន្នំ ទារកំ ទិស្វា បុត្តសិនេហំ បដិលភិត្វា “បុត្តោ មេ លទ្ធោ”តិ គេហំ នេសិ។

កាឡី គន្ត្វា សេដ្ឋិនា បុច្ឆិតា តមត្ថំ អារោចេត្វា “គច្ឆ, នំ បុន ឥមំ សហស្សំ ទត្វា អានេហី”តិ វុត្តា បុន អានេត្វា អទាសិ។ អថ នំ សេដ្ឋិ អាហ – “អម្ម កាឡិ, ឥមស្មឹ នគរេ បញ្ចសកដសតានិ បច្ចូសកាលេ ឧដ្ឋាយ វាណិជ្ជាយ គច្ឆន្តិ, ត្វំ ឥមំ នេត្វា ចក្កមគ្គេ និបជ្ជាបេហិ, គោណា វា នំ មទ្ទិស្សន្តិ, ចក្កំ វា ឆិន្ទិស្សតិ, បវត្តិញ្ចស្ស ញត្វា អាគច្ឆេយ្យាសី”តិ។ សា គន្ត្វា ចក្កមគ្គេ និបជ្ជាបេសិ។ សាកដិកជេដ្ឋកោ បុរតោ អហោសិ។ អថស្ស គោណា តំ ឋានំ បត្វា ធុរំ ឆឌ្ឌេសុំ, បុនប្បុនំ អារោបេត្វា បាជិយមានាបិ បុរតោ ន គច្ឆឹសុ។ ឯវំ តស្ស តេហិ សទ្ធឹ វាយមន្តស្សេវ អរុណំ ឧដ្ឋហិ។ សោ “កឹ នាម គោណា ករិំសូ”តិ មគ្គំ ឱលោកេន្តោ ទារកំ ទិស្វា “ភារិយំ វត កម្ម”ន្តិ ចិន្តេត្វា “បុត្តោ មេ លទ្ធោ”តិ តុដ្ឋមានសោ តំ គេហំ នេសិ។

កាឡីបិ គន្ត្វា សេដ្ឋិនា បុច្ឆិតា តំ បវត្តឹ អាចិក្ខិត្វា “គច្ឆ, នំ បុន សហស្សំ ទត្វា អានេហី”តិ វុត្តា តថា អកាសិ។ អថ នំ សេដ្ឋិ អាហ – “ឥទានិ នំ អាមកសុសានំ នេត្វា គច្ឆន្តរេ និបជ្ជាបេហិ, តត្ថ សុនខាទីហិ ខាទិតោ, អមនុស្សេន វា បហដោ មរិស្សតិ, មតាមតភាវញ្ចស្ស ជានិត្វា អាគច្ឆេយ្យាសី”តិ។ សា តំ នេត្វា តត្ថ និបជ្ជាបេត្វា ឯកមន្តេ អដ្ឋាសិ។ តំ សុនខាទយោ វា អមនុស្សោ វា ឧបសង្កមិតុំ នាសក្ខឹសុ។ អថេកោ អជបាលោ អជា គោចរំ នេន្តោ សុសានបស្សេន គច្ឆតិ។ ឯកា អជា បណ្ណានិ ខាទមានា គច្ឆន្តរំ បវិសិត្វា ទារកំ ទិស្វា ជណ្ណុកេហិ ឋត្វា ទារកស្ស ថនំ អទាសិ។ អជបាលកេន “ហេ ហេ”តិ សទ្ទេ កតេបិ ន និក្ខមិ។ សោ “យដ្ឋិយា នំ បហរិត្វា នីហរិស្សាមី”តិ គច្ឆន្តរំ បវិដ្ឋោ ជណ្ណុកេហិ ឋត្វា ទារកំ ខីរំ បាយន្តឹ ទិស្វា ទារកេ បុត្តសិនេហំ បដិលភិត្វា “បុត្តោ មេ លទ្ធោ”តិ អាទាយ បក្កាមិ។

កាឡី គន្ត្វា សេដ្ឋិនា បុច្ឆិតា តំ បវត្តឹ អាចិក្ខិត្វា “គច្ឆ, នំ បុន សហស្សំ ទត្វា អានេហី”តិ វុត្តា តថា អកាសិ។ អថ នំ សេដ្ឋិ អាហ – “អម្ម, ឥមំ អាទាយ ចោរបបាតបព្ពតំ អភិរុហិត្វា បបាតេ ខិប, បព្ពតកុច្ឆិយំ បដិហញ្ញមានោ ខណ្ឌាខណ្ឌិកោ ហុត្វា ភូមិយំ បតិស្សតិ, មតាមតភាវញ្ចស្ស ញត្វា អាគច្ឆេយ្យាសី”តិ។ សា តំ តថា នេត្វា បព្ពតមត្ថកេ ឋត្វា ខិបិ។ តំ ខោ បន បព្ពតកុច្ឆឹ និស្សាយ មហាវេឡុគុម្ពោ បព្ពតានុសារេនេវ វឌ្ឍិ, តស្ស មត្ថកំ ឃនជាតោ ជិញ្ជុកគុម្ពោ អវត្ថរិ។ ទារកោ បតន្តោ កោជវេ វិយ តស្មឹ បតិ។ តំ ទិវសញ្ច នឡការជេដ្ឋកស្ស វេណុពលិ បត្តោ ហោតិ។ សោ បុត្តេន សទ្ធឹ គន្ត្វា តំ វេឡុគុម្ពំ ឆិន្ទិតុំ អារភិ។ តស្មឹ ចលិតេ ទារកោ សទ្ទមកាសិ។ សោ ទារកសទ្ទោ វិយាតិ ឯកេន បស្សេន អភិរុហិត្វា តំ ទិស្វា “បុត្តោ មេ លទ្ធោ”តិ តុដ្ឋចិត្តោ អាទាយ គតោ។ កាឡី គន្ត្វា សេដ្ឋិនា បុច្ឆិតា តំ បវត្តឹ អាចិក្ខិត្វា “គច្ឆ, នំ បុន សហស្សំ ទត្វា អានេហី”តិ វុត្តា តថា អកាសិ។

សេដ្ឋិនោ ឥទញ្ចិទញ្ច ករោន្តស្សេវ ទារកោ វឌ្ឍិតោ។ មហាឃោសវចនត្តា ចស្ស ឃោសិតោតេវ នាមំ អហោសិ។ សោ សេដ្ឋិនោ អក្ខិម្ហិ កណ្ដកោ វិយ ខាយិ, ឧជុកំ ឱលោកេតុម្បិ ន វិសហិ។ អថស្ស មរណូបាយំ ចិន្តេន្តោ អត្តនោ កុម្ភការស្ស សន្តិកំ គន្ត្វា តស្ស “កទា អាវាបំ អាលិម្បេស្សសី”តិ បុច្ឆិត្វា “ស្វេ”តិ វុត្តេ “តេន ហិ ឥទំ សហស្សំ គណ្ហិត្វា មមេកំ កម្មំ ករោហី”តិ អាហ។ “កឹ សាមី”តិ? “ឯកោ មេ អវជាតបុត្តោ អត្ថិ, តំ តវ សន្តិកំ បេសិស្សាមិ, អថ នំ គព្ភំ បវេសេត្វា តិណ្ហាយ វាសិយា ខណ្ឌាខណ្ឌិកំ ឆិន្ទិត្វា ចាដិយំ បក្ខិបិត្វា អាវាបេ បវេសេយ្យាសីតិ។ ឥទំ តេ សហស្សំ សច្ចការសទិសំ, ឧត្តរឹ បន តេ កត្តព្ពយុត្តកំ បច្ឆា ករិស្សាមី”តិ។ កុម្ភការោ “សាធូ”តិ សម្បដិច្ឆិ។

សេដ្ឋិ បុនទិវសេ ឃោសិតំ បក្កោសិត្វា “ហិយ្យោ មយា កុម្ភការោ ឯកំ កម្មំ អាណត្តោ, ឯហិ , ត្វំ តាត, តស្ស សន្តិកំ គន្ត្វា ឯវំ វទេហិ ‘ហិយ្យោ កិរ មេ បិតរា អាណត្តំ កម្មំ និប្ផាទេហី’”តិ បហិណិ។ សោ “សាធូ”តិ អគមាសិ។ តំ តត្ថ គច្ឆន្តំ ឥតរោ សេដ្ឋិនោ បុត្តោ ទារកេហិ សទ្ធឹ គុឡកកីឡំ កីឡន្តោ ទិស្វា បក្កោសិត្វា “កុហឹ គច្ឆសី”តិ បុច្ឆិត្វា បិតុ សាសនំ គហេត្វា “កុម្ភការស្ស សន្តិក”ន្តិ វុត្តេ “អហំ តត្ថ គមិស្សាមិ, ឥមេ មំ ទារកា ពហុលក្ខំ ជិនឹសុ, តំ មេ បដិជិនិត្វា ទេហី”តិ អាហ។ “អហំ បិតុ ភាយាមី”តិ។ “មា ភាយិ, ភាតិក, អហំ តំ សាសនំ ហរិស្សាមី”តិ។ “ពហូហិ ជិតោ យាវាហំ អាគច្ឆាមិ, តាវ មេ លក្ខំ បដិជិនាហី”តិ។ ឃោសិតោ កិរ គុឡកកីឡាយំ ឆេកោ, តេន នំ ឯវំ និពន្ធិ។ សោបិ តំ “តេន ហិ គន្ត្វា កុម្ភការំ វទេហិ ‘បិតរា កិរ មេ ហិយ្យោ ឯកំ កម្មំ អាណត្តំ, តំ និប្ផាទេហី’”តិ ឧយ្យោជេសិ។ សោ តស្ស សន្តិកំ គន្ត្វា តថា អវច។ អថ នំ កុម្ភការោ សេដ្ឋិនា វុត្តនិយាមេន មារេត្វា អាវាបេ ខិបិ។ ឃោសិតោបិ ទិវសភាគំ កីឡិត្វា សាយន្ហសមយេវ គេហំ គន្ត្វា “កឹ, តាត, ន គតោសី”តិ វុត្តេ អត្តនោ អគតការណញ្ច កនិដ្ឋស្ស គតការណញ្ច អារោចេសិ។ សេដ្ឋិ “ធី ធី”តិ មហាវិរវំ វិរវិត្វា សកលសរីរេ បក្កុថិតលោហិតោ វិយ ហុត្វា “អម្ភោ កុម្ភការ, មា នាសយិ, មា នាសយី”តិ ពាហា បគ្គយ្ហ កន្ទន្តោ តស្ស សន្តិកំ អគមាសិ។ កុម្ភការោ តំ តថា អាគច្ឆន្តំ ទិស្វា “សាមិ, មា សទ្ទំ ករិ, កម្មំ និប្ផន្ន”ន្តិ អាហ។ សោ បព្ពតេន វិយ មហន្តេន សោកេន អវត្ថដោ ហុត្វា អនប្បកំ ទោមនស្សំ បដិសំវេទេសិ។

ឯវំ សន្តេបិ បន សេដ្ឋិ តំ ឧជុកំ ឱលោកេតុំ ន សក្កោតិ។ “កិន្តិ នំ មារេយ្យ”ន្តិ ចិន្តេន្តោ “មម គាមសតេ អាយុត្តកស្ស សន្តិកំ បេសេត្វា មារាបេស្សាមី”តិ ឧបាយំ ទិស្វា “អយំ មេ អវជាតបុត្តោ, ឥមំ មារេត្វា វច្ចកូបេ ខិបតុ, ឯវញ្ច កតេ អហំ មាតុលស្ស កត្តព្ពយុត្តកំ ជានិស្សាមី”តិ តស្ស បណ្ណំ លិខិត្វា “តាត ឃោសិត, អម្ហាកំ គាមសតេ អាយុត្តកោ អត្ថិ, ឥមំ បណ្ណំ ហរិត្វា តស្ស ទេហី”តិ វត្វា បណ្ណំ តស្ស ទុស្សន្តេ ពន្ធិ។ សោ បន អក្ខរសមយំ ន ជានាតិ។ ទហរកាលតោ បដ្ឋាយ ហិ តំ មារាបេន្តោវ សេដ្ឋិ មារេតុំ នាសក្ខិ, កឹ អក្ខរសមយំ សិក្ខាបេស្សតិ។ សោ អត្តនោ មរណបណ្ណមេវ ទុស្សន្តេ ពន្ធិត្វា និក្ខមន្តោ អាហ – “បាថេយ្យំ មេ, តាត, នត្ថី”តិ។ “បាថេយ្យេន កម្មំ នត្ថិ, អន្តរាមគ្គេ អសុកគាមេ នាម មម សហាយកោ សេដ្ឋិ អត្ថិ, តស្ស ឃរេ បាតរាសំ កត្វា បុរតោ គច្ឆា”តិ។ សោ “សាធូ”តិ បិតរំ វន្ទិត្វា និក្ខន្តោ តំ គាមំ បត្វា សេដ្ឋិឃរំ បុច្ឆិត្វា គន្ត្វា សេដ្ឋិជាយំ បស្សិ។ “កុតោ អាគតោសី”តិ ច វុត្តេ “អន្តោនគរតោ”តិ អាហ។ “កស្ស បុត្តោសី”តិ? “តុម្ហាកំ សហាយសេដ្ឋិនោ, អម្មា”តិ។ “ត្វំសិ ឃោសិតោ នាមា”តិ? “អាម, អម្មា”តិ។ តស្សា សហ ទស្សនេនេវ តស្មឹ បុត្តសិនេហោ ឧប្បជ្ជិ។ សេដ្ឋិនោ បនេកា ធីតា អត្ថិ បន្នរសសោឡសវស្សុទ្ទេសិកា អភិរូបា បាសាទិកា, តំ រក្ខិតុំ ឯកមេវ បេសនការិកំ ទាសី ទត្វា សត្តភូមិកស្ស បាសាទស្ស ឧបរិមតលេ សិរិគព្ភេ វសាបេន្តិ។ សេដ្ឋិធីតា តស្មឹ ខណេ តំ ទាសី អន្តរាបណំ បេសេសិ។ អថ នំ សេដ្ឋិជាយា ទិស្វា “កុហឹ គច្ឆសី”តិ បុច្ឆិត្វា “អយ្យធីតាយ បេសនេនា”តិ វុត្តេ “ឥតោ តាវ ឯហិ, តិដ្ឋតុ បេសនំ, បុត្តស្ស មេ បីឋកំ អត្ថរិត្វា ឧទកំ អាហរិត្វា បាទេ ធោវិត្វា តេលំ មក្ខិត្វា សយនំ អត្ថរិត្វា ទេហិ, បច្ឆា បេសនំ ករិស្សសី”តិ អាហ។ សា តថា អកាសិ។

អថ នំ ចិរេនាគតំ សេដ្ឋិធីតា សន្តជ្ជេសិ។ អថ នំ សា អាហ – “មា មេ កុជ្ឈិ, សេដ្ឋិបុត្តោ ឃោសិតោ អាគតោ, តស្ស ឥទញ្ចិទញ្ច កត្វា តត្ថ គន្ត្វា អាគតាម្ហី”តិ។ សេដ្ឋិធីតាយ “សេដ្ឋិបុត្តោ ឃោសិតោ”តិ នាមំ សុ

ត្វាវ បុព្ពសន្និវាសវសេន បេមំ ឆវិអាទីនិ ឆិន្ទិត្វា អដ្ឋិមិញ្ជំ អាហច្ច ឋិតំ។ អថ នំ បុច្ឆិ “កុហឹ សោ អម្មា”តិ? “សយនេ និបន្នោ និទ្ទាយតី”តិ ។ “អត្ថិ បនស្ស ហត្ថេ កិញ្ចី”តិ? “ទុស្សន្តេ បណ្ណំ អត្ថី”តិ។ សា “កឹ បណ្ណំ នុ ខោ ឯត”ន្តិ តស្មឹ និទ្ទាយន្តេ មាតាបិតូនំ អញ្ញវិហិតតាយ អបស្សន្តានំ ឱតរិត្វា តស្ស សន្តិកំ គន្ត្វា តំ បណ្ណំ មោចេត្វា អាទាយ អត្តនោ គព្ភំ បវិសិត្វា ទ្វារំ បិធាយ វាតបានំ វិវរិត្វា អក្ខរសមយេ កុសលតាយ តំ បណ្ណំ វាចេត្វា “អហោ វត ពាលោ អត្តនោ មរណបណ្ណំ ទុស្សន្តេ ពន្ធិត្វា វិចរតិ, សចេ មយា ន ទិដ្ឋំ អស្ស, នត្ថិ តស្ស ជីវិត”ន្តិ។ តំ បណ្ណំ ផាលេត្វា នាសេត្វា សេដ្ឋិស្ស វចនេន អបរំ បណ្ណំ លិខិ – “អយំ មម បុត្តោ ឃោសិតោ នាម, គាមសតតោ បណ្ណាការំ អាហរាបេត្វា ឥមស្ស ជនបទសេដ្ឋិនោ ធីតរា សទ្ធឹ មង្គលំ កត្វា អត្តនោ វសនគាមស្ស មជ្ឈេ ទ្វិភូមិកំ គេហំ ការេត្វា បាការបរិក្ខេបេន ចេវ បុរិសគុត្តីហិ ច សុសំវិហិតារក្ខំ ករោតុ, មយ្ហំ ឥទញ្ចិទញ្ច មយា កតន្តិ សាសនំ បេសេតុ។ ឯវំ កតេ អហំ មាតុលស្ស កត្តព្ពយុត្តកំ ជានិស្សាមី”តិ លិខិត្វា ច បណ្ណំ សង្ឃរិត្វា ទុស្សន្តេយេវស្ស ពន្ធិ។

សោ ទិវសភាគំ និទ្ទាយិត្វា ឧដ្ឋាយ ភុញ្ជិត្វា បក្កាមិ, បុនទិវសេ បាតោវ តំ គាមំ គន្ត្វា អាយុត្តកំ គាមកិច្ចំ ករោន្តមេវ បស្សិ។ សោ តំ ទិស្វា “កឹ តាតា”តិ បុច្ឆិត្វា “បិតរា មេ តុម្ហាកំ បណ្ណំ បេសិត”ន្តិ វុត្តេ បណ្ណំ គហេត្វា វាចេត្វា តុដ្ឋមានសោ “បស្សថ, ភោ, មម សាមិនោ មយិ សិនេហំ កត្វា ជេដ្ឋបុត្តស្ស មង្គលំ ករោតូ”តិ មម សន្តិកំ បហិណិ។ “សីឃំ ទារុអាទីនិ អាហរថា”តិ គហបតិកេ អាណាបេត្វា គាមមជ្ឈេ វុត្តប្បការំ គេហំ ការាបេត្វា គាមសតតោ បណ្ណាការំ អាហរាបេត្វា ជនបទសេដ្ឋិនោ ធីតរំ អានេត្វា មង្គលំ កត្វា សេដ្ឋិស្ស សាសនំ បហិណិ “ឥទញ្ចិទញ្ច មយា កត”ន្តិ។

តំ សុត្វា សេដ្ឋិនោ “យំ ការេមិ, តំ ន ហោតិ។ យំ ន ការេមិ, តំ ហោតី”តិ មហន្តំ ទោមនស្សំ ឧប្បជ្ជិ។ បុត្តសោកេន សទ្ធឹ សោ សោកោ ឯកតោ ហុត្វា កុច្ឆិទាហំ ឧប្បាទេត្វា អតិសារំ ជនេសិ។ សេដ្ឋិធីតាបិ “សចេ កោចិ សេដ្ឋិនោ សន្តិកា អាគច្ឆតិ, មម អកថេត្វា សេដ្ឋិបុត្តស្ស បឋមតរំ មា កថេថា”តិ អាណាបេសិ។ សេដ្ឋិបិ ខោ “ន ទានិ ទុដ្ឋបុត្តំ មម សាបតេយ្យស្ស សាមិកំ ករិស្សាមី”តិ ចិន្តេត្វា ឯកំ អាយុត្តកំ អាហ – “មាតុល, បុត្តំ មេ ទដ្ឋុកាមោម្ហិ, ឯកំ បាទមូលិកំ បេសេត្វា ឯកំ បណ្ណំ លិខិត្វា បេសេត្វា មម បុត្តំ បក្កោសាបេហី”តិ។ សោ “សាធូ”តិ បណ្ណំ ទត្វា ឯកំ បុរិសំ បេសេសិ។ សេដ្ឋិធីតា សេដ្ឋិស្ស ពលវគិលានកាលេ ឃោសិតកុមារំ អាទាយ អគមាសិ។ សេដ្ឋិ កាលមកាសិ។ រាជា បិតរិ កាលង្កតេ បិតរា ភុត្តភោគំ ទត្វា សព្ពសតេន សេដ្ឋិដ្ឋានំ អទាសិ។ ឃោសិតសេដ្ឋិ នាម ហុត្វា មហាសម្បត្តិយំ ឋិតោ សេដ្ឋិធីតាយ កាឡិយា វចនេន អាទិតោ បដ្ឋាយ សត្តសុ ឋានេសុ អត្តនោ មរណមុត្តភាវំ ញត្វា ទេវសិកំ សតសហស្សំ វិស្សជ្ជេត្វា ទានំ បដ្ឋបេសីតិ។ ឯវមស្ស សត្តសុ ឋានេសុ អរោគភាវោ បុញ្ញវតោ ឥទ្ធិ។ តត្ថ គហន្តិ គេហំ វុច្ចតិ, គហេ បតិ **គហបតិ**។ មហាសាលកុលេ អធិបតិស្សេតំ នាមំ។ គេសុចិ បោត្ថកេសុ ឃោសិតានន្តរំ មេណ្ឌកោ លិខិតោ។

បញ្ចន្នំ មហាបុញ្ញានំ បុញ្ញវតោ ឥទ្ធីតិ ឯត្ថ បុញ្ញិទ្ធិ បញ្ចន្នំ មហាបុញ្ញានំ ទដ្ឋព្ពាតិ អត្ថោ។ បញ្ច មហាបុញ្ញា នាម មេណ្ឌកសេដ្ឋិ, តស្ស ភរិយា ចន្ទបទុមា, បុត្តោ ធនញ្ចយសេដ្ឋិ, សុណិសា សុមនទេវី, ទាសោ បុណ្ណោ នាមាតិ ឥមេ បញ្ច ជនា បច្ចេកសម្ពុទ្ធេ កតាធិការា។ តេសុ មេណ្ឌកសេដ្ឋិ អឌ្ឍតេរសានិ កោដ្ឋសតានិ សោធាបេត្វា សីសំ ន្ហាតោ ទ្វារេ និសីទិត្វា ឧទ្ធំ ឧល្លោកេតិ, អាកាសតោ រត្តសាលិធារា ឱបតិត្វា សព្ពកោដ្ឋេ បូរេតិ។ តស្ស ភរិយា តណ្ឌុលំ ឯកនាឡិមត្តំ គហេត្វា ភត្តំ បចាបេត្វា ឯកស្មឹ សូបព្យញ្ជនកេ សូបំ ការេត្វា សព្ពាលង្ការបដិមណ្ឌិតា ទ្វារកោដ្ឋកេ បញ្ញត្តាសនេ និសីទិត្វា “សព្ពេ ភត្តេន អត្ថិកា អាគច្ឆន្តូ”តិ ឃោសាបេត្វា បក្កោសាបេត្វា សុវណ្ណកដច្ឆុំ អាទាយ អាគតាគតានំ ឧបនីតភាជនានិ បូរេត្វា ទេតិ, សកលទិវសម្បិ ទេន្តិយា កដច្ឆុនា សកឹ គហិតដ្ឋានមត្តមេវ បញ្ញាយតិ។ តស្ស បុត្តោ សីសំ ន្ហាតោ សហស្សត្ថវិកំ អាទាយ “កហាបណេហិ អត្ថិកា អាគច្ឆន្តូ”តិ ឃោសាបេត្វា អាគតាគតានំ គហិតភាជនានិ បូរេត្វា ទេតិ។ ថវិកាយ កហាបណសហស្សមេវ ហោតិ។ តស្ស សុណិសា សព្ពាលង្ការបដិមណ្ឌិតា ចតុទោណិកំ វីហិបិដកំ អាទាយ អាសនេ និសិន្នា “ពីជភត្តេន អត្ថិកា អាគច្ឆន្តូ”តិ ឃោសាបេត្វា អាគតាគតានំ គហិតភាជនានិ បូរេត្វា ទេតិ, បិដកំ យថាបូរិតមេវ ហោតិ។ តស្ស ទាសោ សព្ពាលង្ការបដិមណ្ឌិតោ សុវណ្ណយុគេ សុវណ្ណយោត្តេហិ គោណេ យោជេត្វា សុវណ្ណបតោទយដ្ឋឹ អាទាយ គោណានំ គន្ធបញ្ចង្គុលិកានិ ទត្វា វិសាណេសុ សុវណ្ណកោសកេ បដិមុញ្ចិត្វា ខេត្តំ គន្ត្វា បាជេតិ , ឥតោ តិស្សោ, ឥតោ តិស្សោ, មជ្ឈេ ឯកាតិ សត្ត សីតាយោ ភិជ្ជិត្វា គច្ឆន្តិ។ ជម្ពុទីបវាសិនោ ភត្តពីជហិរញ្ញសុវណ្ណាទីសុ យថារុចិតំ សេដ្ឋិគេហតោយេវ គណ្ហឹសុ។ អនុក្កមេន បន ភទ្ទិយនគរំ អនុប្បត្តេ ភគវតិ ភគវតោ ធម្មទេសនាយ បញ្ច មហាបុញ្ញា ច ធនញ្ចយសេដ្ឋិស្ស ធីតា វិសាខា ច សោតាបត្តិផលំ បាបុណឹសុ។ អយំ បន នេសំ បញ្ចន្នំ មហាបុញ្ញានំ បុញ្ញវតោ ឥទ្ធិ។ សង្ខេបេន បន បរិបាកគតេ បុញ្ញសម្ភារេ ឥជ្ឈនកវិសេសោ បុញ្ញវតោ ឥទ្ធិ។

វិជ្ជាមយិទ្ធិនិទ្ទេសេ ឥជ្ឈនាការំ គន្ធារីវិជ្ជំ វា ឧបចារសិទ្ធំ បត្តិគសិទ្ធំ អញ្ញំ វា វិជ្ជំ ធារេន្តីតិ **វិជ្ជាធរា។ វិជ្ជំ បរិជប្បេត្វា**តិ យថោបចារំ វិជ្ជំ មុខេន បរិវត្តេត្វា។ សេសំ វុត្តត្ថមេវាតិ។

សម្មាបយោគិទ្ធិនិទ្ទេសេ ឥជ្ឈនាការមត្តំ បុច្ឆិត្វា អញ្ញស្ស វិសេសស្ស អភាវតោ “កតមា”តិ អបុច្ឆិត្វា បការមត្តមេវ បុច្ឆន្តេន “កថ”ន្តិ បុច្ឆា កតា, តថេវ “ឯវ”ន្តិ និគមនំ កតំ។ ឯត្ថ ច បដិបត្តិសង្ខាតស្សេវ សម្មាបយោគស្ស ទីបនវសេន បុរិមបាឡិសទិសាវ បាឡិ អាគតា។ អដ្ឋកថាយំ បន សកដព្យូហាទិករណវសេន យំកិញ្ចិ សំវិទហនំ យំកិញ្ចិ សិប្បកម្មំ យំកិញ្ចិ វេជ្ជកម្មំ តិណ្ណំ វេទានំ ឧគ្គហណំ តិណ្ណំ បិដកានំ ឧគ្គហណំ, អន្តមសោ កសនវបនាទីនិ ឧបាទាយ តំ តំ កម្មំ កត្វា និព្ពត្តវិសេសោ **តត្ថ តត្ថ សម្មាបយោគបច្ចយា ឥជ្ឈនដ្ឋេន ឥទ្ធី**តិ អាគតាតិ។

ឥទ្ធិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. អភិសមយកថា

អភិសមយកថាវណ្ណនា

១៩. ឥទានិ ឥទ្ធិកថានន្តរំ បរមិទ្ធិភូតំ អភិសមយំ ទស្សេន្តេន កថិតាយ អភិសមយកថាយ អបុព្ពត្ថានុវណ្ណនា។ តត្ថ **អភិសមយោ**តិ សច្ចានំ អភិមុខេន សមាគមោ, បដិវេធោតិ អត្ថោ។ **កេន អភិសមេតី**តិ កឹ វុត្តំ ហោតិ? “ឯវំ មហត្ថិយោ ខោ, ភិក្ខវេ, ធម្មាភិសមយោ”តិអាទីសុ (សំ. និ. ២.៧៤) សុត្តបទេសុ យោ សោ អភិសមយោតិ វុត្តោ, តស្មឹ អភិសមយេ វត្តមានេ អភិសមេតា បុគ្គលោ កេន ធម្មេន សច្ចានិ អភិសមេតិ, អភិមុខោ ហុត្វា សមាគច្ឆតិ, បដិវិជ្ឈតីតិ វុត្តំ ហោតីតិ។ អយំ តាវ ចោទកស្ស បុច្ឆា។ **ចិត្តេន អភិសមេតី**តិ ចិត្តំ វិនា អភិសមយាភាវតោ តថា វិស្សជ្ជនំ។ **ហញ្ចី**តិអាទិ បុន ចោទនា។ **ហញ្ចិ** យទីតិ អត្ថោ។ “ចិត្តេនា”តិ វុត្តត្តា **តេន ហិ អញ្ញាណី អភិសមេតី**តិ អាហ។ **ន អញ្ញាណី អភិសមេតី**តិ ចិត្តមត្តេនេវ អភិសមយាភាវតោ បដិក្ខេបោ។ **ញាណេន អភិសមេតី**តិ បដិញ្ញា។ បុន **ហញ្ចី**តិអាទិ “ញាណេនា”តិ វុត្តត្តា អញ្ញាណី **អចិត្តកោ**តិ ចោទនា។ **ន អចិត្តកោ អភិសមេតី**តិ អចិត្តកស្ស អភិសមយាភាវតោ បដិក្ខេបោ។ **ចិត្តេន ចា**តិអាទិ បដិញ្ញា។ បុន **ហញ្ចី**តិអាទិ សព្ពចិត្តញាណសាធារណវសេន ចោទនា។ សេសចោទនាវិស្សជ្ជនេសុបិ ឯសេវ នយោ។

បរតោ បន **កម្មស្សកតចិត្តេន ច ញាណេន ចា**តិ កម្មស្សកា សត្តាតិ ឯវំ កម្មស្សកតាយ បវត្តចិត្តេន ច ញាណេន ច។ **សច្ចានុលោមិកចិត្តេន ច ញាណេន ចា**តិ សច្ចបដិវេធស្ស អនុកូលត្តា សច្ចានុលោមិកសង្ខាតេន វិបស្សនាសម្បយុត្តចិត្តេន ច វិបស្សនាញាណេន ច។ **កថ**ន្តិ យថា អភិសមយោ ហោតិ, តថា កថេតុកម្យតា បុច្ឆា។ **ឧប្បាទាធិបតេយ្យ**ន្តិ យស្មា ចិត្តស្ស ឧប្បាទេ អសតិ ចេតសិកានំ ឧប្បាទោ នត្ថិ។ អារម្មណគ្គហណញ្ហិ ចិត្តំ តេន សហ ឧប្បជ្ជមានា ចេតសិកា កថំ អារម្មណេ អគ្គហិតេ ឧប្បជ្ជិស្សន្តិ។ អភិធម្មេបិ ចិត្តុប្បាទេនេវ ចេតសិកា វិភត្តា, តស្មា មគ្គញាណស្ស ឧប្បាទេ អធិបតិភូតំ ចិត្តន្តិ អត្ថោ។ **ញាណស្សា**តិ មគ្គញាណស្ស។ **ហេតុ បច្ចយោ ចា**តិ ជនកោ ច ឧបត្ថម្ភកោ ច។ **តំសម្បយុត្ត**ន្តិ តេន ញាណេន សម្បយុត្តំ។ **និរោធគោចរ**ន្តិ និព្ពានារម្មណំ។ **ទស្សនាធិបតេយ្យ**ន្តិ សេសានំ ទស្សនកិច្ចាភាវា និព្ពានទស្សនេ អធិបតិភូតំ។ **ចិត្តស្សា**តិ មគ្គសម្បយុត្តចិត្តស្ស។ **តំសម្បយុត្ត**ន្តិ តេន ចិត្តេន សម្បយុត្តំ។

២០. យស្មា ឯតម្បិ បរិយាយំ, ន កេវលំ ចិត្តញាណេហិយេវ អភិសមយោ, អថ ខោ សព្ពេបិ មគ្គសម្បយុត្តចិត្តចេតសិកា ធម្មា សច្ចាភិសមយកិច្ចសាធនវសេន អភិសមយោ នាម ហោន្តិ, តស្មា តម្បិ បរិយាយំ ទស្សេតុកាមោ **កឹ នុ ឯត្តកោយេវ អភិសមយោ**តិ បុច្ឆិត្វា **ន ហី**តិ តំ វចនំ បដិក្ខិបិត្វា **លោកុត្តរមគ្គក្ខណេ**តិអាទិមាហ។ **ទស្សនាភិសមយោ**តិ ទស្សនភូតោ អភិសមយោ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **សច្ចា**តិ សច្ចញាណានិ។ មគ្គញាណមេវ និព្ពានានុបស្សនដ្ឋេន **វិបស្សនា។ វិមោក្ខោ**តិ មគ្គវិមោក្ខោ។ **វិជ្ជា**តិ មគ្គញាណមេវ។ **វិមុត្តី**តិ សមុច្ឆេទវិមុត្តិ។ និព្ពានំ អភិសមីយតីតិ **អភិសមយោ**, សេសា អភិសមេន្តិ ឯតេហីតិ **អភិសមយា**។

២១. បុន មគ្គផលវសេន អភិសមយំ ភិន្ទិត្វា ទស្សេតុំ **កឹ នូ**តិអាទិមាហ។ ផលក្ខណេ បនេត្ថ យស្មា សមុច្ឆេទនដ្ឋេន ខយេ ញាណំ ន លព្ភតិ, តស្មា បដិប្បស្សទ្ធដ្ឋេន **អនុប្បាទេ ញាណ**ន្តិ វុត្តំ។ សេសំ បន យថានុរូបំ វេទិតព្ពន្តិ។ ឥទានិ យស្មា កិលេសប្បហានេ សតិ អភិសមយោ ហោតិ, អភិសមយេ ច សតិ កិលេសប្បហានំ ហោតិ, តស្មា ចោទនាបុព្ពង្គមំ កិលេសប្បហានំ ទស្សេតុកាមោ **យ្វាយ**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **យ្វាយ**ន្តិ យោ អយំ មគ្គដ្ឋោ អរិយបុគ្គលោ។ ឯវមាទិកានិ បនេត្ថ ចត្តារិ វចនានិ ចោទកស្ស បុច្ឆា។ បុន **អតីតេ កិលេសេ បជហតី**តិ ឥទំ ចោទនាយ ឱកាសទានត្ថំ វិស្សជ្ជនំ។ **ខីណ**ន្តិ ភង្គវសេន ខីណំ។ **និរុទ្ធ**ន្តិ សន្តានវសេន បុនប្បវត្តិយា និរុទ្ធំ។ **វិគត**ន្តិ វត្តមានក្ខណតោ អបគតំ។ **វិគមេតី**តិ អបគមយតិ។ **អត្ថង្គត**ន្តិ អភាវំ គតំ។ **អត្ថង្គមេតី**តិ អភាវំ គមយតិ។ តត្ថ ទោសំ ទស្សេត្វា **ន អតីតេ កិលេសេ បជហតី**តិ បដិក្ខិត្តំ។ អនាគតចោទនាយ **អជាត**ន្តិ ជាតិ អប្បត្តំ។ **អនិព្ពត្ត**ន្តិ សភាវំ អប្បត្តំ។ **អនុប្បន្ន**ន្តិ ឧប្បាទតោ បភុតិ ឧទ្ធំ ន បដិបន្នំ។ **អបាតុភូត**ន្តិ បច្ចុប្បន្នភាវេន ចិត្តស្ស អបាតុភូតំ។ អតីតានាគតេ បជហតោ បហាតព្ពានំ នត្ថិតាយ អផលោ វាយាមោ អាបជ្ជតីតិ តទុភយម្បិ បដិក្ខិត្តំ។ **រត្តោ រាគំ បជហតី**តិ វត្តមានេន រាគេន រត្តោ តមេវ រាគំ បជហតិ។ វត្តមានកិលេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ថាមគតោ**តិ ថិរសភាវំ គតោ។ **កណ្ហសុក្កា**តិ អកុសលា ច កុសលា ច ធម្មា **យុគនទ្ធា សមមេវ វត្តន្តី**តិ អាបជ្ជតីតិ អត្ថោ។ **សំកិលេសិកា**តិ ឯវំ សំកិលេសានំ សម្បយុត្តភាវេ សតិ សំកិលេសេ និយុត្តា **មគ្គភាវនា ហោតី**តិ អាបជ្ជតីតិ អត្ថោ។ ឯវំ បច្ចុប្បន្នេ បជហតោ វាយាមេន សទ្ធឹ បហាតព្ពានំ អត្ថិតាយ សំកិលេសិកា ច មគ្គភាវនា ហោតិ, វាយាមោ ច អផលោ ហោតិ។ ន ហិ បច្ចុប្បន្នានំ កិលេសានំ ចិត្តវិប្បយុត្តតា នាម អត្ថីតិ។

ន ហីតិ ចតុជា វុត្តស្ស វចនស្ស បដិក្ខេបោ។ **អត្ថីតិ** បដិជាននំ។ **យថា កថំ វិយាតិ** អត្ថិភាវស្ស ឧទាហរណទស្សនត្ថំ បុច្ឆា។ យថា អត្ថិ, តំ កេន បការេន វិយ អត្ថិ, កី វិយ អត្ថីតិ អត្ថោ។ **សេយ្យថាបីតិ** យថា នាម។ **តរុណរុក្ខោតិ** ផលទាយកភាវទីបនត្ថំ តរុណគ្គហណំ។ **អជាតផលោតិ** ផលទាយកត្តេបិ សតិ ផលគ្គហណតោ បុរេកាលគ្គហណំ។ **តមេនន្តិ** តំ រុក្ខំ។ **ឯនន្តិ** និបាតមត្តំ, តំ ឯតន្តិ វា អត្ថោ។ **មូលំ ឆិន្ទេយ្យាតិ** មូលតោ ឆិន្ទេយ្យ។ **អជាតផលាតិ** អជាតានិ ផលានិ។ **ឯវមេវន្តិ** ឯវំ ឯវំ។ **ឧប្បាទោ បវត្តំ និមិត្តំ អាយូហនាតិ** ចតូហិបិ បច្ចុប្បន្នខន្ធសន្តានមេវ វុត្តំ។ យស្មិញ្ហិ ខន្ធសន្តានេ យំ យំ មគ្គញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, តេន តេន មគ្គញាណេន បហាតព្ពានំ កិលេសានំ តំ ខន្ធសន្តានំ អពីជំ ហោតិ, តស្ស អពីជភូតត្តា តប្បច្ចយា តេ តេ កិលេសា អនុប្បន្នា ឯវ ន ឧប្បជ្ជន្តិ។ **អាទីនវំ ទិស្វាតិ** អនិច្ចាទិតោ អាទីនវំ ទិស្វា។ **អនុប្បាទោតិ**អាទីហិ ចតូហិ និព្ពានមេវ វុត្តំ។ **ចិត្តំ បក្ខន្ទតីតិ** មគ្គសម្បយុត្តំ ចិត្តំ បក្ខន្ទតិ។ **ហេតុនិរោធា ទុក្ខនិរោធោតិ** កិលេសានំ ពីជភូតស្ស សន្តានស្ស អនុប្បាទនិរោធា អនាគតក្ខន្ធភូតស្ស ទុក្ខស្ស ហេតុភូតានំ កិលេសានំ អនុប្បាទនិរោធោ ហោតិ។ ឯវំ ទុក្ខស្ស ហេតុភូតកិលេសានំ អនុប្បាទនិរោធា ទុក្ខស្ស អនុប្បាទនិរោធោ ហោតិ។ ឯវំ កិលេសប្បហានយុត្តិសព្ភាវតោ ឯវ **អត្ថិ មគ្គភាវនាតិ**អាទិមាហ។ អដ្ឋកថាយំ (វិសុទ្ធិ. ២.៨៣២) បន “ឯតេន កី ទីបិតំ ហោតិ? ភូមិលទ្ធានំ កិលេសានំ បហានំ ទីបិតំ ហោតិ។ ភូមិលទ្ធា បន កី អតីតា អនាគតា, ឧទាហុ បច្ចុប្បន្នាតិ? ភូមិលទ្ធុប្បន្នាយេវ នាមា”តិ វត្វា កថិតកិលេសប្បហានស្ស វិត្ថារកថា សុតមយញាណកថាយ មគ្គសច្ចនិទ្ទេសវណ្ណនាយំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពា, ឥធ បន មគ្គញាណេន បហាតព្ពា កិលេសាយេវ អធិប្បេតាតិ។

អភិសមយកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. វិវេកកថា

វិវេកកថាវណ្ណនា

២២. ឥទានិ បហានាវសានាយ អភិសមយកថាយ អនន្តរំ បហានាការំ ទស្សេន្តេន កថិតាយ សុត្តន្តបុព្វង្គមាយ វិវេកកថាយ អបុព្ពត្ថានុវណ្ណនា។ តត្ថ សុត្តន្តេ តាវ **យេ កេចី**តិ អនវសេសបរិយាទានំ។ **ពលករណីយា**តិ ឩរុពលេន ពាហុពលេន កត្តព្ពា។ **កម្មន្តា**តិ ធាវនលង្ឃនកសនវបនាទីនិ កម្មានិ។ **ករីយន្តី**តិ ពលវន្តេហិ ករីយន្តិ។ **សីលំ និស្សាយា**តិ ចតុបារិសុទ្ធិសីលំ និស្សយំ កត្វា។ **ភាវេតី**តិ ភិន្នសីលស្ស ភាវនាភាវតោ ឥធ បន លោកិយលោកុត្តរា មគ្គភាវនា អធិប្បេតាតិ។ **វិវេកនិស្សិត**ន្តិ តទង្គវិវេកំ សមុច្ឆេទវិវេកំ និស្សរណវិវេកំ និស្សិតំ។ **វិវេកោ**តិ វិវិត្តតា។ អយញ្ហិ អរិយមគ្គភាវនានុយុត្តោ យោគី វិបស្សនាក្ខណេ កិច្ចតោ តទង្គវិវេកនិស្សិតំ, អជ្ឈាសយតោ និស្សរណវិវេកនិស្សិតំ, មគ្គក្ខណេ កិច្ចតោ សមុច្ឆេទវិវេកនិស្សិតំ, អារម្មណតោ និស្សរណវិវេកនិស្សិតំ ភាវេតិ។ ឯស នយោ **វិរាគនិស្សិតា**ទីសុ។ វិវេកោយេវ ហិ វិរជ្ជនដ្ឋេន វិរាគោ, និរោធដ្ឋេន និរោធោ, វោសជ្ជនដ្ឋេន វោសគ្គោ។ អថ វា កិលេសេហិ វិវិត្តត្តា វិវេកោ, កិលេសេហិ វិរត្តត្តា វិរាគោ, កិលេសានំ និរុទ្ធត្តា និរោធោ, កិលេសានញ្ច បរិច្ចត្តត្តា វិស្សដ្ឋត្តា, និព្ពានេ ចត្តស្ស ច វិស្សដ្ឋត្តា វោសគ្គោ។ វោសគ្គោ បន ទុវិធោ បរិច្ចាគវោសគ្គោ ច បក្ខន្ទនវោសគ្គោ ច។ តត្ថ **បរិច្ចាគវោសគ្គោ**តិ វិបស្សនាក្ខណេ តទង្គវសេន, មគ្គក្ខណេ សមុច្ឆេទវសេន កិលេសប្បហានំ។ **បក្ខន្ទនវោសគ្គោ**តិ វិបស្សនាក្ខណេ តន្និន្នភាវេន, មគ្គក្ខណេ អារម្មណករណេន និព្ពានបក្ខន្ទនំ។ តទុភយម្បិ ឥមស្មឹ លោកិយលោកុត្តរមិស្សកេ អត្ថវណ្ណនានយេ វដ្ដតិ។ តថា ហិ អយំ សម្មាទិដ្ឋិអាទីសុ ឯកេកោ ធម្មោ យថាវុត្តេន បការេន កិលេសេ ច បរិច្ចជតិ, និព្ពានញ្ច បក្ខន្ទតិ។ **វោសគ្គបរិណាមិ**ន្តិ ឥមិនា បន សកលេន វចនេន វោសគ្គត្ថំ បរិណាមិតំ បរិណតំ, បរិបច្ចិតំ បរិបក្កញ្ចាតិ វុត្តំ ហោតិ។ អយម្បិ អរិយមគ្គភាវនានុយុត្តោ ភិក្ខុ យថា សម្មាទិដ្ឋិអាទីសុ ឯកេកោ ធម្មោ កិលេសបរិច្ចាគវោសគ្គត្ថញ្ច និព្ពានបក្ខន្ទនវោសគ្គត្ថញ្ច បរិបច្ចតិ, យថា ច បរិបក្កោ ហោតិ, តថា នំ ភាវេតិ។

២៣. **ពីជគាមភូតគាមា**តិ ឯត្ថ មូលពីជំ ខន្ធពីជំ អគ្គពីជំ ផឡុពីជំ ពីជពីជន្តិ (បាចិ. ៩១) បញ្ចវិធំ ពីជំ, ពីជគាមោ នាម ពីជសមូហោតិ អត្ថោ។ តទេវ បន សម្បន្ននីលង្កុរបាតុភាវតោ បដ្ឋាយ ភូតគាមោ នាម, ភូតានំ ជាតានំ និព្ពត្តមូលនីលង្កុរានំ សមូហោតិ អត្ថោ។ ទេវតាបរិគ្គហេ សតិ នីលង្កុរកាលតោ បភុតិ ហោតីតិ តេសំ ទេវតាសង្ខាតានំ ភូតានំ គាមោតិបិ ភូតគាមោតិ វទន្តិ។ **វុឌ្ឍិ**ន្តិ អង្កុរាទិវសេន។ **វិរុឡ្ហិ**ន្តិ ខន្ធាទិវសេន។ **វេបុល្ល**ន្តិ បុប្ផាទិវសេន។ ធម្មេសុ បន **វុឌ្ឍិ**ន្តិ អបុព្ពធម្មុប្បត្តិវសេន។ **វិរុឡ្ហិ**ន្តិ សកិច្ចករណសាធនវសេន។ **វេបុល្ល**ន្តិ កិច្ចនិប្ផត្តិវសេន វិបុលភាវន្តិ អត្ថោ។ វិបុលត្តន្តិបិ បាឋោ។ អថ វា ឯតានិ តីណិ បទានិ សីលសមាធិបញ្ញាហិបិ យោជេន្តិ។

មគ្គង្គនិទ្ទេសវណ្ណនា

២៤. សុត្តន្តនិទ្ទេសេ **សម្មាទិដ្ឋិយា**តិ សាមិវចនំ។ ឈានវិបស្សនាមគ្គផលនិព្ពានេសុ លោកិយវិរតិសម្បយុត្តចិត្តេ ច យថាយោគំ សម្បយោគតោ ច អារម្មណតោ ច វត្តមានាយ សម្មាទិដ្ឋិយា សាមញ្ញលក្ខណតោ ឯកីភូតាយ សម្មាទិដ្ឋិយា។ **វិក្ខម្ភនវិវេកោ**តិ វិក្ខម្ភនវសេន ទូរីករណវសេន វិវេកោ។ កេសំ? នីវរណានំ។ តស្ស **បឋមំ ឈានំ ភាវយតោ**តិអាទិ វិក្ខម្ភនវសេន បឋមជ្ឈានមេវ វុត្តំ។ តស្មឹ វុត្តេ សេសជ្ឈានានិបិ វុត្តានេវ ហោន្តិ។ ឈានេសុបិ សម្មាទិដ្ឋិយា វិជ្ជមានត្តា សម្មាទិដ្ឋិយា វិវេកោ នាម ហោតិ។ **តទង្គវិវេកោ**តិ តេន តេន វិបស្សនាញាណង្គេន វិវេកោ។ **ទិដ្ឋិគតាន**ន្តិ ទិដ្ឋិវិវេកស្ស ទុក្ករត្តា បធានត្តា ច ទិដ្ឋិវិវេកោវ វុត្តោ។ តស្មឹ វុត្តេ និច្ចសញ្ញាទិវិវេកោបិ វុត្តោវ ហោតិ។ **និព្ពេធភាគិយំ សមាធិ**ន្តិ វិបស្សនាសម្បយុត្តសមាធឹ។ **សមុច្ឆេទវិវេកោ**តិ កិលេសានំ សមុច្ឆេទេន វិវេកោ។ **លោកុត្តរំ ខយគាមិមគ្គ**ន្តិ ខយសង្ខាតនិព្ពានគាមិលោកុត្តរមគ្គំ។ **បដិប្បស្សទ្ធិវិវេកោ**តិ កិលេសានំ បដិប្បស្សទ្ធិយា វិវេកោ។ **និស្សរណវិវេកោ**តិ សព្ពសង្ខតនិស្សរណភូតោ សង្ខារវិវេកោ។ **ឆន្ទជាតោ ហោតី**តិ បុព្ពភាគេ ជាតធម្មច្ឆន្ទោ ហោតិ។ **សទ្ធាធិមុត្តោ**តិ បុព្ពភាគេយេវ សទ្ធាយ អធិមុត្តោ ហោតិ។ **ចិត្តញ្ចស្ស ស្វាធិដ្ឋិត**ន្តិ បុព្ពភាគេយេវ ចិត្តញ្ច អស្ស យោគិស្ស សុអធិដ្ឋិតំ សុដ្ឋុ បតិដ្ឋិតំ ហោតិ។ ឥតិ ឆន្ទោ សទ្ធា ចិត្តន្តិ ឥមេ តយោ ធម្មា បុព្ពភាគេ ឧប្បន្នវិវេកានំ ឧបនិស្សយត្តា និស្សយា នាម។ កេចិ បន “ចិត្តញ្ចស្ស ស្វាធិដ្ឋិតន្តិ សមាធិ វុត្តោ”តិ វទន្តិ។ **វិរាគា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

និរោធវារេ បន និរោធសទ្ទតោ អញ្ញំ បរិយាយវចនំ ទស្សេន្តេន **អមតា ធាតូ**តិ វុត្តំ, សេសេសុ **និរោធោ និព្ពាន**ន្តិ ឧភយត្ថាបិ និព្ពានមេវ។ **ទ្វាទស និស្សយា**តិ ឆន្ទសទ្ធាចិត្តានិយេវ វិវេកាទីសុ ចតូសុ ឯកេកស្មឹ តយោ តយោ កត្វា ទ្វាទស និស្សយា ហោន្តិ។

២៥. សម្មាសង្កប្បវាយាមសតិសមាធីនម្បិ ឥមិនាវ នយេន អត្ថយោជនា វេទិតព្ពា។ សម្មាវាចាកម្មន្តាជីវានំ បន ឈានក្ខណេ វិបស្សនាក្ខណេ ច អភាវា ឈានវិបស្សនានំ បុព្ពភាគបរភាគវសេន វត្តមានា វិរតិយោ ឈានវិបស្សនា សន្និស្សិតា កត្វា វុត្តាតិ វេទិតព្ពំ។ នីវរណានំ ទិដ្ឋិគតានញ្ច វិវេកវិរាគនិរោធបដិនិស្សគ្គា តថា បវត្តមានានំ វិរតីនំ វិវេកាទយោ នាមាតិ វេទិតព្ពំ។ យថា អដ្ឋកនិបាតេ “តតោ, ត្វំ ភិក្ខុ, ឥមំ សមាធឹ សវិតក្កំ សវិចារម្បិ ភាវេយ្យាសិ, អវិតក្កវិចារមត្តម្បិ ភាវេយ្យាសិ, អវិតក្កំ អវិចារម្បិ ភាវេយ្យាសិ, សប្បីតិកម្បិ ភាវេយ្យាសិ, និប្បីតិកម្បិ ភាវេយ្យាសិ, សាតសហគតម្បិ ភាវេយ្យាសិ, ឧបេក្ខាសហគតម្បិ ភាវេយ្យាសី”តិ (អ. និ. ៨.៦៣) មេត្តាទយោ កាយានុបស្សនាទយោ ច និយកជ្ឈត្តមូលសមាធិវសេន ចតុក្កបញ្ចកជ្ឈានិកា វិយ វុត្តា, ឯវមិធាបិ បុព្ពភាគបរភាគវសេន វិរតិយោ វុត្តាតិ វេទិតព្ពំ។ ព្យញ្ជនច្ឆាយមត្តំ គហេត្វា ន ភគវា អញ្ញាចិក្ខិតព្ពោ។ គម្ភីរញ្ហិ ពុទ្ធវចនំ, អាចរិយេ បយិរុបាសិត្វា អធិប្បាយោ គហេតព្ពំ។

២៦-២៧. ពោជ្ឈង្គពលឥន្ទ្រិយវារេសុបិ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោតិ។

វិវេកកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. ចរិយាកថា

ចរិយាកថាវណ្ណនា

២៨-២៩. ឥទានិ វិវេកកថានន្តរំ បរមវិវេកភូតស្ស និស្សរណវិវេកសង្ខាតស្ស និព្ពានស្ស សច្ឆិករណីយស្ស សច្ឆិកិរិយោបាយទស្សនត្ថំ, តថា សច្ឆិកតនិរោធស្ស លោកហិតសុខកិរិយាករណទស្សនត្ថញ្ច ឥន្ទ្រិយកថាយ និទ្ទិដ្ឋាបិ ចរិយាកថា បុន កថិតា។ តស្សា អត្ថវណ្ណនា ឥន្ទ្រិយកថាយ កថិតាយេវាតិ។

ចរិយាកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. បាដិហារិយកថា

បាដិហារិយកថាវណ្ណនា

៣០. ឥទានិ លោកុត្តរចរិយាបរិយោសានាយ ចរិយាកថាយ អនន្តរំ លោកុត្តរានុសាសនបរិយោសានំ បាដិហារិយំ ទស្សេន្តេន កថិតាយ សុត្តន្តបុព្ពង្គមាយ បាដិហារិយកថាយ អបុព្ពត្ថានុវណ្ណនា។ តត្ថ សុត្តន្តេ តាវ **បាដិហារិយានី**តិ បច្ចនីកបដិហរណវសេន បាដិហារិយានិ។ **ឥទ្ធិបាដិហារិយ**ន្តិ ឥជ្ឈនវសេន ឥទ្ធិ, បដិហរណវសេន បាដិហារិយំ, ឥទ្ធិយេវ បាដិហារិយំ ឥទ្ធិបាដិហារិយំ។ ឥតរេសុ បន អាទិស្សនវសេន **អាទេសនំ**, អនុសាសនវសេន **អនុសាសនី**។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

ឥធាតិ ឥមស្មិំ លោកេ។ **ឯកច្ចោ**តិ ឯកោ ពោសោ។ ឥទ្ធិបាដិហារិយនិទ្ទេសោ ហេដ្ឋា វុត្តត្ថោយេវ។ **និមិត្តេន អាទិសតី**តិ អាគតនិមិត្តេន វា គតនិមិត្តេន វា ឋិតនិមិត្តេន វា កថេតិ។ **ឯវម្បិ តេ មនោ**តិ ឯវម្បិ តវ មនោ សោមនស្សិតោ វា ទោមនស្សិតោ វា កាមវិតក្កាទិសម្បយុត្តោ វា។ អបិ-សទ្ទោ សម្បិណ្ឌនត្ថោ។ **ឥត្ថម្បិ តេ មនោ**តិ សោមនស្សិតាទិតោ ឯកេកវិធេបិ ចិត្តេ នានប្បការបវត្តិទីបនំ។ **ឥតិបិ តេ ចិត្ត**ន្តិ ឥតិបិ តវ ចិត្តំ, ឥមញ្ច ឥមញ្ច អត្ថំ ចិន្តយមានំ បវត្តតីតិ អត្ថោ។ **ពហុំ ចេបិ អាទិសតី**តិ ចិត្តតោ អញ្ញំ វា ឥទញ្ច ឥទញ្ច នាម អហោសិ ភវតិ ភវិស្សតីតិ ពហុកម្បិ កថេតិ។ **តថេវ តំ ហោតិ, នោ អញ្ញថា**តិ តំ សព្ពម្បិ យថា យថា កថិតំ, តថេវ ហោតិ, អញ្ញថា ន ហោតិ។

ន ហេវ ខោ និមិត្តេន អាទិសតីតិ និមិត្តំ ជានន្តោបិ កេវលំ និមិត្តេនេវ ន កថេតិ។ **អបិចា**តិ អបរ បរិយាយទស្សនំ។ **មនុស្សាន**ន្តិ ចិត្តំ ជាននកមនុស្សានំ។ **អមនុស្សាន**ន្តិ សាវិតានំ វា អស្សាវិតានំ វា យក្ខ បិសាចាទីនំ។ **ទេវតាន**ន្តិ ចាតុមហារាជិកាទីនំ ។ **សទ្ទំ សុត្វា**តិ អញ្ញស្ស ចិត្តំ ញត្វា កថេន្តានំ សទ្ទំ សុណិត្វា។ **បនា**តិ និបាតោ បុន អារម្ភេ។ **វិតក្កយតោ**តិ យំ វា តំ វា វិតក្កេន វិតក្កេន្តស្ស។ **វិចារយតោ**តិ វិតក្ក សម្បយុត្តេនេវ វិចារេន វិចារេន្តស្ស។ **វិតក្កវិប្ផារសទ្ទំ សុត្វា**តិ វិតក្កវេគវសេន ឧប្បន្នំ វិប្បលបន្តានំ សុត្តប្បមត្តាទីនំ កូជនសទ្ទំ សុត្វា។ យំ វិតក្កយតោ សោ សទ្ទោ ឧប្បន្នោ, តស្ស វសេន “ឯវម្បិ តេ មនោ”តិអាទីនិ អាទិសតិ។

អវិតក្កំ អវិចារំ សមាធិន្តិ វិតក្កវិចារក្ខោភវិរហិតសន្តចិត្តស្សាបិ ជាននសមត្ថតំ ទស្សេន្តេន វុត្តំ, សេស ចិត្តជាននេ បន វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ **ចេតសា ចេតោ បរិច្ច បជានាតី**តិ ចេតោបរិយញាណលាភី។ **ភោតោ**តិ ភ វន្តស្ស។ **មនោសង្ខារា បណិហិតា**តិ ចិត្តសង្ខារា ឋបិតា។ **អមុកំ នាម វិតក្កំ វិតក្កយិស្សតី**តិ កុសលាទិវិតក្កំ វិតក្កយិស្សតិ បវត្តយិស្សតីតិ បជានាតិ។ បជានន្តោ ច អាគមនេន ជានាតិ, បុព្ពភាគេន ជានាតិ, អន្តោ សមាបត្តិយំ ចិត្តំ ឱលោកេត្វា ជានាតិ។ **អាគមនេន ជានាតិ** នាម កសិណបរិកម្មកាលេយេវ “យេនាការេនេស កសិណភាវនំ អារទ្ធោ បឋមជ្ឈានំ វា ទុតិយាទិជ្ឈានំ វា អដ្ឋ សមាបត្តិយោ វា ឧប្បាទេស្សតី”តិ ជានាតិ។ **បុព្ពភាគេន ជានាតិ** នាម បឋមវិបស្សនាយ អារទ្ធាយ ឯវំ ជានាតិ, “យេនាការេនេស វិបស្សនំ អារទ្ធោ សោតាបត្តិមគ្គំ វា ឧប្បាទេស្សតិ...បេ.... អរហត្តមគ្គំ វា ឧប្បាទេស្សតី”តិ ជានាតិ។ **អន្តោសមាបត្តិយំ ចិត្តំ ឱលោកេត្វា ជានាតិ** នាម “យេនាការេន ឥមស្ស មនោសង្ខារា ឋបិតា, ឥមស្ស នាម ចិត្តស្ស អនន្តរា ឥមំ នាម វិតក្កំ វិតក្កេស្សតិ, ឥតោ វុដ្ឋិតស្ស ឯតស្ស ហានភាគិយោ វា សមាធិ ភវិស្សតិ, ឋិតិភាគិយោ វា វិសេសភាគិយោ វា និព្ពេធភាគិយោ វា, អភិញ្ញាយោ វា ឧប្បាទេស្សតី”តិ ជានាតិ។ **ពហុំ ចេបិ អាទិសតី**តិ ចេតោបរិយញាណស្ស ចិត្តចេតសិកានំយេវ អារម្មណករណតោ សរាគាទិសោឡសបភេទវសេនេវ ពហុំ ចេបិ កថេតិ, ន អញ្ញវសេនាតិ វេទិតព្ពំ។ **តថេវ តំ ហោតី**តិ ឥទំ ឯកំសេន តថេវ ហោតិ។ ចេតោបរិយញាណវសេន ញាតញ្ហិ អញ្ញថាភាវី នាម នត្ថិ។

ឯវំ វិតក្កេថាតិ ឯវំ នេក្ខម្មវិតក្កាទយោ បវត្តេន្តា វិតក្កេថ។ **មា ឯវំ វិតក្កយិត្ថា**តិ ឯវំ កាមវិតក្កាទយោ ប វត្តេន្តា មា វិតក្កយិត្ថ ។ **ឯវំ មនសិ ករោថា**តិ ឯវំ អនិច្ចសញ្ញមេវ, ទុក្ខសញ្ញាទីសុ វា អញ្ញតរំ មនសិ ករោថ។ **មា ឯវំ មនសាកត្ថា**តិ ឯវំ និច្ចន្តិអាទិនា នយេន មា មនសិ អកត្ថ។ **ឥទំ បជហថា**តិ ឥទំ បញ្ចកាមគុណរាគាទី បជហថ។ **ឥទំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរថា**តិ ឥទំ ចតុមគ្គផលប្បភេទំ លោកុត្តរធម្មមេវ បាបុណិត្វា និប្ផាទេត្វា វិហរថ។

៣១. ឥទានិ ឥទ្ធិបាដិហារិយេ អបរំ បរិយាយំ វិសេសេន ទស្សេន្តោ **នេក្ខម្មំ ឥជ្ឈតីតិ ឥទ្ធី**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **កាមច្ឆន្ទំ បដិហរតី**តិ អត្តនោ បដិបក្ខភូតំ កាមច្ឆន្ទំ បដិពលំ ហុត្វា ហរតិ បជហតីតិ តទេវ នេក្ខម្មំ

បាដិហារិយំ នាមាតិ អត្ថោ។ **យេ តេន នេក្ខម្មេន សមន្នាគតា**តិ ឯវំ កាមច្ឆន្ទបដិហារកេន តេន នេក្ខម្មេន យេ បុគ្គលា បដិលាភវសេន សមន្នាគតា។ **វិសុទ្ធចិត្តា**តិ កាមច្ឆន្ទាភាវតោ វិសុទ្ធចិត្តា។ **អនាវិលសង្កប្បា**តិ កាមសង្កប្បេន អនាលុលិតនេក្ខម្មសង្កប្បា។ **ឥតិ អាទេសនាបាដិហារិយ**ន្តិ បរចិត្តកុសលេន វា អញ្ញេន វា សម្មាសម្ពុទ្ធេន វា ពុទ្ធសាវកេហិ វា ឯវំ អាទេសនា បាដិហារិយន្តិ អត្ថោ។ អថ វា ឥតិ ឯវំ អាទិសនំ អាទេសនាបាដិហារិយន្តិ អាទេសនសទ្ទោ បាឋសេសំ កត្វា បយុជ្ជិតព្ពោ។ **ឯវំ អាសេវិតព្ព**ន្តិ ឥមិនា ច បការេន ឥមិនា ច បការេន អាទិតោ សេវិតព្ពំ។ សេសត្ថេយេបិ ឯសេវ នយោ។ **តទនុធម្មតា សតិ ឧបដ្ឋបេតព្ពា**តិ តស្ស នេក្ខម្មស្ស អនុកូលភូតា សតិ ភុសំ ឋបេតព្ពា។ **ឥតិ អនុសាសនីបាដិហារិយ**ន្តិ ឯត្ថ អាទេសនាបាដិហារិយយោជនាយ វិយ យោជនា កាតព្ពា។ អព្យាបាទាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ បាឋោ បន ឈានាទីនិ សង្ខិបិត្វា អន្តេ អរហត្តមគ្គមេវ ទស្សេត្វា លិខិតោ។ តត្ថ ចតូសុបិ មគ្គេសុ “ឯវំ អាសេវិតព្ពោ”តិអាទិ ឯកចិត្តក្ខណិកត្តា មគ្គស្ស បុព្ពភាគវសេន វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ មគ្គស្ស ហិ បុព្ពភាគភូតាយ លោកិយមគ្គសង្ខាតាយ វុដ្ឋានគាមិនិយា វិបស្សនាយ មគ្គុប្បាទនត្ថំ អាសេវនាទីសុ កតេសុ តាយ ឧប្បន្នោ មគ្គោបិ អាសេវិតោ ភាវិតោ ពហុលីកតោ នាម ហោតីតិ វេទិតព្ពំ។ សព្ពត្ថិកវាទាចរិយា បន “ឯកេកមគ្គោ សោឡសក្ខណិកោ”តិ វទន្តិ។ តទនុធម្មតាសតិឧបដ្ឋាបនំ បន បុព្ពភាគេ យុជ្ជតិយេវាតិ។

៣២. បុន **នេក្ខម្មំ ឥជ្ឈតីតិ ឥទ្ធី**តិអាទីនិ “ឥទ្ធិបាដិហារិយ”ន្តិបទស្ស កម្មធារយសមាសត្តទីបនត្ថំ វុត្តានិ។ សុត្តន្តេ វុត្តេសុ តីសុ ឥទ្ធិបាដិហារិយស្សេវ សមាសត្តេ វុត្តេ សេសានំ ទ្វិន្នម្បិ វុត្តោវ ហោតីតិ ឥមស្មិំ បរិយាយេ មូលភូតស្ស ឥទ្ធិបាដិហារិយស្សេវ សមាសត្តោ វុត្តោតិ វេទិតព្ពន្តិ។

បាដិហារិយកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. សមសីសកថា

សមសីសកថាវណ្ណនា

៣៣. ឥទានិ បាដិហារិយកថានន្តរំ អាទិបាដិហារិយភូតស្ស ឥទ្ធិបាដិហារិយសង្គហិតស្ស សមសីសិភាវស្ស ឥទ្ធិបាដិហារិយភាវទីបនត្ថំ ញាណកថាយ និទ្ទិដ្ឋាបិ សមសីសកថា ឥទ្ធិបាដិហារិយសម្ពន្ធេន បុន កថិតា។ តស្សា អត្ថវណ្ណនា តត្ថ កថិតាយេវាតិ។

សមសីសកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. សតិបដ្ឋានកថា

សតិបដ្ឋានកថាវណ្ណនា

៣៤. ឥទានិ សមសីសកថានន្តរំ អត្ថនា វុត្តស្ស ឥទ្ធិបាដិហារិយស្ស សាធកេ សត្ត អនុបស្សនាវិសេសេ ទស្សេន្តេន កថិតាយ សុត្តន្តបុព្វង្គមាយ សតិបដ្ឋានកថាយ អបុព្ពត្ថានុវណ្ណនា។ តត្ថ សុត្តន្តេ តាវ **ចត្តារោ**តិ គណនបរិច្ឆេទោ, តេន ន តតោ ហេដ្ឋា, ន ឧទ្ធន្តិ សតិបដ្ឋានបរិច្ឆេទំ ទីបេតិ។ **ឥមេ**តិ និទ្ទិសិតព្ពនិទស្សនំ។ **ភិក្ខវេ**តិ ធម្មបដិគ្គាហកបុគ្គលាលបនំ។ **សតិបដ្ឋានា**តិ តយោ សតិបដ្ឋានា សតិគោចរោបិ, តិធា បដិបន្នេសុ សាវកេសុ សត្ថុនោ បដិឃានុនយវីតិវត្តតាបិ, សតិបិ។ “ចតុន្នំ, ភិក្ខវេ, សតិបដ្ឋានានំ សមុទយញ្ច អត្ថង្គមញ្ច ទេសេស្សាមី”តិអាទីសុ (សំ. និ. ៥.៤០៨) ហិ សតិគោចរោ “សតិបដ្ឋាន”ន្តិ វុត្តោ។ តស្សត្ថោ – បតិដ្ឋាតិ តស្មិន្តិ បដ្ឋានំ។ កា បតិដ្ឋាតិ? សតិ។ សតិយា បដ្ឋានំ សតិបដ្ឋានន្តិ។

“តយោ សតិបដ្ឋានា យទរិយោ សេវតិ, យទរិយោ សេវមានោ សត្ថា គណមនុសាសិតុមរហតី”តិ (ម. និ. ៣.៣០៤, ៣១១) ឯត្ថ តិធា បដិបន្នេសុ សាវកេសុ សត្ថុនោ បដិឃានុនយវីតិវត្តតា “សតិបដ្ឋាន”ន្តិ វុត្តា។ តស្សត្ថោ – បដ្ឋបេតព្ពតោ បដ្ឋានំ, បវត្តយិតព្ពតោតិ អត្ថោ។ កេន បដ្ឋបេតព្ពតោតិ? សតិយា។ សតិយា បដ្ឋានំ សតិបដ្ឋានន្តិ។ “ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា ភាវិតា ពហុលីកតា សត្ត ពោជ្ឈង្គេ បរិបូរេន្តី”តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.១៤៧) បន សតិយេវ “សតិបដ្ឋាន”ន្តិ វុត្តា។ តស្សត្ថោ – បតិដ្ឋាតីតិ បដ្ឋានំ, ឧបដ្ឋាតិ ឱក្កន្ទិត្វា បក្ខន្ទិត្វា វត្តតីតិ អត្ថោ។ សតិយេវ បដ្ឋានំ សតិបដ្ឋានំ។ អថ វា សរណដ្ឋេន សតិ, ឧបដ្ឋានដ្ឋេន ឧបដ្ឋានំ។ ឥតិ សតិ ច សា ឧបដ្ឋានញ្ចាតិបិ សតិបដ្ឋានំ។ ឥទមិធ អធិប្បេតំ។ យទិ ឯវំ កស្មា សតិបដ្ឋានាតិ ពហុវចនំ កតន្តិ? សតិពហុត្តា។ អារម្មណភេទេន ហិ ពហុកា តា សតិយោតិ។

កតមេ ចត្តារោតិ កថេតុកម្យតាបុច្ឆា។ **ឥធា**តិ ឥមស្មិំ សាសនេ។ **ភិក្ខូ**តិ សំសារេ ភយំ ឥក្ខតីតិ ភិក្ខុ។ សេសបទានំ អត្ថវណ្ណនា បនេត្ថ សុតមយញាណកថាយ មគ្គសច្ចនិទ្ទេសវណ្ណនាយំ វុត្តាយេវាតិ។

កស្មា បន ភគវតា ចត្តារោវ សតិបដ្ឋានា វុត្តា អនូនា អនធិកាតិ? វេនេយ្យហិតត្តា។ តណ្ហាចរិតទិដ្ឋិចរិតសមថយានិកវិបស្សនាយានិកេសុ ហិ មន្ទតិក្ខវសេន ទ្វេធា ទ្វេធា បវត្តេសុ មន្ទស្ស តណ្ហាចរិតស្ស ឱឡារិកំ កាយានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ វិសុទ្ធិមគ្គោ, តិក្ខស្ស សុខុមំ វេទនានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ។ ទិដ្ឋិចរិតស្សាបិ មន្ទស្ស នាតិប្បភេទគតំ ចិត្តានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ វិសុទ្ធិមគ្គោ, តិក្ខស្ស អតិប្បភេទគតំ ធម្មានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ។ សមថយានិកស្ស ច មន្ទស្ស អកិច្ឆេន អធិគន្តព្ពនិមិត្តំ បឋមំ សតិបដ្ឋានំ វិសុទ្ធិមគ្គោ, តិក្ខស្ស ឱឡារិការម្មណេ អសណ្ឋហនតោ ទុតិយំ។ វិបស្សនាយានិកស្សបិ មន្ទស្ស នាតិប្បភេទគតារម្មណំ តតិយំ, តិក្ខស្ស អតិប្បភេទគតារម្មណំ ចតុត្ថំ។ ឥតិ ចត្តារោវ វុត្តា អនូនា អនធិកាតិ។

សុភសុខនិច្ចអត្តវិបល្លាសប្បហានត្ថំ វា។ កាយោ ហិ អសុភោ, តត្ថ ច សុភវិបល្លាសវិបល្លត្ថា សត្តា។ តេសំ តត្ថ អសុភភាវទស្សនេន តស្ស វិបល្លាសស្ស បហានត្ថំ បឋមំ សតិបដ្ឋានំ វុត្តំ។ សុខំ និច្ចំ អត្តាតិ គហិតេសុបិ ច វេទនាទីសុ វេទនា ទុក្ខា, ចិត្តំ អនិច្ចំ, ធម្មា អនត្តា, តេសុ ច សុខនិច្ចអត្តវិបល្លាសវិបល្លត្ថា សត្តា។ តេសំ តត្ថ ទុក្ខាទិភាវទស្សនេន តេសំ វិបល្លាសានំ បហានត្ថំ សេសានិ តីណិ វុត្តានីតិ ឯវំ សុភសុខនិច្ចអត្តវិបល្លាសប្បហានត្ថំ វា ចត្តារោវ វុត្តា។ ន កេវលញ្ច វិបល្លាសប្បហានត្ថមេវ, ចតុរោឃយោគាសវគន្ថឧបាទានអគតិប្បហានត្ថម្បិ ចតុព្ពិធាហារបរិញ្ញត្ថម្បិ ចត្តារោវ វុត្តាតិ វេទិតព្ពំ។

៣៥. (ក) សុត្តន្តនិទ្ទេសេ **បថវីកាយ**ន្តិ ឥមស្មិំ រូបកាយេ បថវីធាតុ។ សកលសរីរេ បន បថវីធាតូនំ ពហុកត្តា សព្ពបថវីធាតុសង្គហត្ថំ សម្ពហុត្តេន កាយគ្គហណំ កតំ។ **អាបោកាយា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **កេសកាយា**ទីនម្បិ ពហុកត្តា កេសកាយាទិគហណំ កតំ។ **វក្កា**ទីនិ បន បរិច្ឆិន្នត្តា កាយគ្គហណំ នារហន្តីតិ តេសំ គហណំ ន កតន្តិ វេទិតព្ពំ។

(ខ) **សុខំ វេទន**ន្តិអាទីសុ **សុខំ វេទន**ន្តិ កាយិកំ វា ចេតសិកំ វា សុខំ វេទនំ។ តថា **ទុក្ខំ វេទនំ។ អទុក្ខមសុខំ វេទន**ន្តិ បន ចេតសិកមេវ ឧបេក្ខាវេទនំ។ **សាមិសំ សុខំ វេទន**ន្តិ ឆ គេហសិតសោមនស្សវេទនា។ **និរាមិសំ សុខំ វេទន**ន្តិ ឆ នេក្ខម្មសិតសោមនស្សវេទនា ។ **សាមិសំ ទុក្ខំ វេទន**ន្តិ ឆ គេហសិតទោមនស្ស

វេទនា។ **និរាមិសំ ទុក្ខំ វេទន**ន្តិ ឆ នេក្ខម្មសិតទោមនស្សវេទនា។ **សាមិសំ អទុក្ខមសុខំ វេទន**ន្តិ ឆ គេហសិតឧបេក្ខាវេទនា។ **និរាមិសំ អទុក្ខមសុខំ វេទន**ន្តិ ឆ នេក្ខម្មសិតឧបេក្ខាវេទនា។

(ក) **សរាគំ ចិត្ត**ន្តិអាទីនិ ញាណកថាយំ វុត្តត្ថានិ។

(ឃ) **តទវសេសេ ធម្មេ**តិ តេហិ កាយវេទនាចិត្តេហិ អវសេសេ តេភូមកធម្មេ។ សព្ពត្ថ **តេន ញាណេនា**តិ តេន សត្តវិធេន អនុបស្សនាញាណេន។ យានិ បនេត្ថ អន្តរន្តរា អវុត្តត្ថានិ, តានិ ហេដ្ឋា តត្ថ តត្ថ វុត្តត្ថានេវាតិ។

សតិបដ្ឋានកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. វិបស្សនាកថា

វិបស្សនាកថាវណ្ណនា

៣៦. ឥទានិ វិបស្សនាបដិសំយុត្តាយ សតិបដ្ឋានកថាយ អនន្តរំ វិបស្សនាបភេទំ ទស្សេន្តេន កថិតាយ សុត្តន្តបុព្ពង្គមាយ វិបស្សនាកថាយ អបុព្ពត្ថានុវណ្ណនា។ តត្ថ សុត្តន្តេ តាវ **សោ**តិ សព្ពនាមត្តា យោ វា សោ វា សព្ពោបិ សង្គហិតោ ហោតិ។ **វតា**តិ ឯកំសត្ថេ និបាតោ។ **កញ្ចិ សង្ខារ**ន្តិ អប្បមត្តកម្បិ សង្ខារំ។ **អនុលោមិកាយ ខន្តិយា**តិ ឯត្ថ វិបស្សនាញាណមេវ លោកុត្តរមគ្គំ អនុលោមេតីតិ អនុលោមិកំ, តទេវ ខន្តិមបេក្ខិត្វា អនុលោមិកា។ សព្ពសង្ខារា តស្ស អនិច្ចតោ ទុក្ខតោ អនត្តតោ ខមន្តិ រុច្ចន្តីតិ ខន្តិ។ សា មុទុកា មជ្ឈិមា តិក្ខាតិ តិវិធា។ កលាបសម្មសនាទិកា ឧទយព្ពយញាណបរិយោសានា មុទុកានុលោមិកា ខន្តិ។ ភង្គានុបស្សនាទិកា សង្ខារុបេក្ខាញាណបរិយោសានា មជ្ឈិមានុលោមិកា ខន្តិ។ អនុលោមញាណំ តិក្ខានុលោមិកា ខន្តិ។ **សមន្នាគតោ**តិ ឧបេតោ។ **នេតំ ឋានំ វិជ្ជតី**តិ យថាវុត្តំ ឯតំ ឋានំ ឯតំ ការណំ ន វិជ្ជតិ។ **សម្មត្តនិយាម**ន្តិ ឯត្ថ “ហិតសុខាវហោ មេ ភវិស្សតី”តិ ឯវំ អាសីសតោ តថេវ សម្ភវតោ អសុភាទីសុ ច អសុភន្តិអាទិអវិបរីតប្បវត្តិសព្ភាវតោ ច សម្មា សភាវោតិ សម្មត្តោ, អនន្តរផលទានាយ អរហត្តុប្បត្តិយា ច និយាមភូតត្តា និយាមោ, និច្ឆយោតិ អត្ថោ។ សម្មត្តោ ច សោ និយាមោ ចាតិ សម្មត្តនិយាមោ។ កោ សោ? លោកុត្តរមគ្គោ, វិសេសតោ បន សោតាបត្តិមគ្គោ។ តេន ហិ មគ្គនិយាមេន និយតត្តា “និយតោ សម្ពោធិបរាយណោ”តិ (បារា. ២១; ទី. និ. ១.៣៧៣) វុត្តំ។ តំ សម្មត្តនិយាមំ ឱក្កមិស្សតិ បវិសិស្សតីតិ ឯតំ អដ្ឋានន្តិ អត្ថោ។ គោត្រភុនោ បន មគ្គស្ស អាវជ្ជនដ្ឋានិយត្តា តំ អនាទិយិត្វា អនុលោមិកខន្តិយា អនន្តរំ សម្មត្តនិយាមោក្កមនំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ អថ វា អដ្ឋារសសុ មហាវិបស្សនាសុ គោត្រភុ វិវដ្ដនានុបស្សនា ហោតីតិ អនុលោមិកខន្តិយា ឯវ សង្គហិតា ហោតិ។ ចតូសុបិ សុត្តន្តេសុ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឯតេហិ អនុលោមិកខន្តិសម្មត្តនិយាមចតុអរិយផលវសេន ច ឆ ធម្មាតិ ឆក្កនិបាតេ (អ. និ. ៦.៩៨, ១០១) ចត្តារោ សុត្តន្តា វុត្តា។ កណ្ហបក្ខសុក្កបក្ខទ្វយវសេន ហិ ចត្តារោ សុត្តន្តាវ ហោន្តីតិ។

៣៧. **កតិហាការេហី**តិអាទិកេ បុច្ឆាបុព្ពង្គមេ សុត្តន្តនិទ្ទេសេ **បញ្ចក្ខន្ធេ អនិច្ចតោ**តិអាទីសុ នាមរូបញ្ច នាមរូបស្ស បច្ចយេ ច បរិគ្គហេត្វា កលាបសម្មសនវសេន អារទ្ធវិបស្សកោ យោគាវចរោ បញ្ចសុ ខន្ធេសុ ឯកេកំ ខន្ធំ អនិច្ចន្តិកតាយ អាទិអន្តវតាយ ច **អនិច្ចតោ** បស្សតិ ។ ឧប្បាទវយបដិបីឡនតាយ ទុក្ខវត្ថុតាយ ច **ទុក្ខតោ**។ បច្ចយយាបនីយតាយ រោគមូលតាយ ច **រោគតោ**។ ទុក្ខតាសូលយោគិតាយ កិលេសាសុចិបគ្ឃរណតាយ ឧប្បាទជរាភង្គេហិ ឧទ្ធុមាតបរិបក្កបភិន្នតាយ ច **គណ្ឌតោ**។ បីឡាជនកតាយ អន្តោតុទនតាយ ទុន្នីហរណីយតាយ ច **សល្លតោ**។ វិគរហណីយតាយ អវឌ្ឍិអាវហនតាយ អឃវត្ថុតាយ ច **អឃតោ**។ អសេរិភាវជនកតាយ អាពាធបទដ្ឋានតាយ ច **អាពាធតោ**។ អវសតាយ អវិធេយ្យតាយ ច **បរតោ**។ ព្យាធិជរាមរណេហិ លុជ្ជនបលុជ្ជនតាយ **បលោកតោ**។ អនេកព្យសនាវហនតាយ **ឦតិតោ**។ អវិទិតានំយេវ វិបុលានំ អនត្ថានំ អាវហនតោ សព្ពូបទ្ទវវត្ថុតាយ ច **ឧបទ្ទវតោ**។ សព្ពភយានំ អាករតាយ ច ទុក្ខវូបសមសង្ខាតស្ស បរមស្សាសស្ស បដិបក្ខភូតតាយ ច **ភយតោ**។ អនេកេហិ អនត្ថេហិ អនុពទ្ធតាយ ទោសូបសដ្ឋតាយ ឧបសគ្គោ វិយ អនធិវាសនារហតាយ ច **ឧបសគ្គតោ**។ ព្យាធិជរាមរណេហិ ចេវ លោភាទីហិ ច លោកធម្មេហិ បចលិតតាយ **ចលតោ**។ ឧបក្កមេន ចេវ សរសេន ច បភង្គុបគមនសីលតាយ **បភង្គុតោ**។ សព្ពាវត្ថនិបាតិតាយ ថិរភាវស្ស ច អភាវតាយ **អទ្ធុវតោ**។ អតាយនតាយ ចេវ អលព្ភនេយ្យខេមតាយ ច **អតាណតោ**។ អល្លីយិតុំ អនរហតាយ អល្លីនានម្បិ ច លេណកិច្ចាការិតាយ **អលេណតោ** ។ និស្សិតានំ ភយសារកត្តាភាវេន **អសរណតោ**។ យថាបរិកប្បិតេហិ ធុវសុភសុខត្តភាវេហិ រិត្តតាយ **រិត្តតោ**។ រិត្តតាយេវ **តុច្ឆតោ,** អប្បកត្តា វា។ អប្បកម្បិ ហិ លោកេ តុច្ឆន្តិ វុច្ចតិ។ សាមិនិវាសិវេទកការកាធិដ្ឋាយកវិរហិតតាយ **សុញ្ញតោ**។ សយញ្ច អសាមិកភាវាទិតាយ **អនត្តតោ**។ បវត្តិទុក្ខតាយ ទុក្ខស្ស ច អាទីនវតាយ **អាទីនវតោ**។ អថ វា អាទីនំ វាតិ គច្ឆតិ បវត្តតីតិ អាទីនវោ។ កបណមនុស្សស្សេតំ អធិវចនំ, ខន្ធាបិ ច កបណាយេវាតិ អាទីនវសទិសតាយ អាទីនវតោ។ ជរាយ ចេវ មរណេន ចាតិ ទ្វេធា បរិណាមបកតិតាយ **វិបរិណាមធម្មតោ**។ ទុព្ពលតាយ ផេគ្គុ វិយ សុខភញ្ជនីយតាយ ច **អសារកតោ**។ អឃហេតុតាយ **អឃមូលតោ**។ មិត្តមុខសបត្តោ វិយ វិស្សាសឃាតិតាយ **វធកតោ**។ វិគតភវតាយ វិភវសម្ភូតតាយ ច **វិភវតោ**។ អាសវបទដ្ឋានតាយ **សាសវតោ**។ ហេតុបច្ចយេហិ អភិសង្ខតតាយ **សង្ខតតោ**។ មច្ចុមារកិលេសមារានំ អាមិសភូតតាយ **មារាមិសតោ**។ ជាតិជរាព្យាធិមរណបកតិតាយ **ជាតិជរាព្យាធិមរណធម្មតោ**។ សោកបរិទេវឧបាយាសហេតុតាយ **សោកបរិទេវឧបាយាសធម្មតោ**។ តណ្ហាទិដ្ឋិទុច្ចរិតសំកិលេសានំ វិសយធម្មតាយ **សំកិលេសិកធម្មតោ** បស្សតិ។ សព្ពេសុ ច ឥមេសុ “បស្សតី”តិ បាឋសេសោ ទដ្ឋព្ពោ។

៣៨. បញ្ចក្ខន្ធេតិ សមូហតោ វុត្តេបិ ឯកេកខន្ធវសេន អត្ថវណ្ណនា កលាបសម្មសនញាណនិទ្ទេសេ វិសុំ វិសុំ អាគតត្តា បរិយោសានេ ច វិសុំ វិសុំ ខន្ធានំ វសេន អនុបស្សនានំ គណិតត្តា សមូហេ បវត្តវចនានំ អវយវេបិ បវត្តិសម្ភវតោ ច កតាតិ វេទិតព្ពា, វិសុំ វិសុំ បវត្តសម្មសនានំ ឯកតោ សង្ខិបិត្វា វចនវសេន វា “បញ្ចក្ខន្ធេ”តិ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ “ឯកប្បហារេន បញ្ចហិ ខន្ធេហិ វុដ្ឋាតី”តិ (វិសុទ្ធិ. ២.៧៨៣) អដ្ឋកថាវចនសព្ភាវតោ វា បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ ឯកតោ សម្មសនំ វា យុជ្ជតិយេវាតិ។ **បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ និរោធោ និច្ចំ និព្ពានន្តិ បស្សន្តោ**តិ អាទីនវញាណនិទ្ទេសេ វុត្តនយេន វិបស្សនាកាលេ សន្តិបទញាណវសេន និច្ចំ និព្ពានន្តិ បស្សន្តោ។ **សម្មត្តនិយាមំ ឱក្កមតី**តិ មគ្គក្ខណេ ឱក្កមតិ, ផលក្ខណេ បន ឱក្កន្តោ នាម ហោតិ។ ឯសេវ នយោ សព្ពេសុបិ និយាមោក្កមនបរិយាយេសុ។ **អារោគ្យ**ន្តិ អារោគ្យភូតំ។ **វិសល្ល**ន្តិ សល្លវិរហិតំ។ ឯសេវ នយោ ឦទិសេសុ។ **អនាពាធ**ន្តិ អាពាធវិរហិតំ, អាពាធបដិបក្ខភូតំ វា។ ឯស នយោ ឦទិសេសុ។ **អបរប្បច្ចយ**ន្តិ អញ្ញបច្ចយវិរហិតំ។ **ឧបស្សគ្គតោ**តិ ច **អនុបស្សគ្គ**ន្តិ ច កេចិ សំយោគំ កត្វា បឋន្តិ។ **បរមសុញ្ញ**ន្តិ សព្ពសង្ខារសុញ្ញត្តា ឧត្តមត្តា ច បរមសុញ្ញំ។ **បរមត្ថ**ន្តិ សង្ខតាសង្ខតានំ អគ្គភូតត្តា ឧត្តមត្ថំ ។ លិង្គវិបល្លាសវសេន នបុំសកវចនំ។ និព្ពានស្ស ច សុញ្ញត្តា អនត្តត្តា ច តមស្មឹ ទ្វយេ បដិលោមបរិយាយោ ន វុត្តោ។ **អនាសវ**ន្តិ អាសវវិរហិតំ។ **និរាមិស**ន្តិ អាមិសវិរហិតំ។ **អជាត**ន្តិ ជាតិវិរហិតត្តា អនុប្បន្នំ។ **អមត**ន្តិ ភង្គាភាវតោ មរណវិរហិតំ។ មរណម្បិ ហិ នបុំសកភាវវចនវសេន “មត”ន្តិ វុច្ចតិ។

៣៩. ឯវមិមាយ បដិបាដិយា វុត្តាសុ អាការភេទភិន្នាសុ ចត្តាលីសាយ អនុបស្សនាសុ សភាវសង្គហវសេន តីសុយេវ អនុបស្សនាសុ ឯកសង្គហំ ករោន្តោ **អនិច្ចតោតិ អនិច្ចានុបស្សនា**តិអាទិមាហ។ តាសុ យថានុរូបំ អនិច្ចទុក្ខានត្តត្តេ យោជនា កាតព្ពា។ អវសានេ បនេតា វិសុំ វិសុំ គណនវសេន ទស្សិតា។ គណនាសុ ច គណនបដិបាដិវសេន បឋមំ អនត្តានុបស្សនា គណិតា។ តត្ថ **បញ្ចវីសតី**តិ “បរតោ រិត្តតោ តុច្ឆតោ សុញ្ញតោ អនត្តតោ”តិ ឯកេកស្មឹ ខន្ធេ បញ្ច បញ្ច កត្វា បញ្ចសុ ខន្ធេសុ បញ្ចវីសតិ **អនត្តានុបស្សនា។ បញ្ញាសា**តិ “អនិច្ចតោ បលោកតោ ចលតោ បភង្គុតោ អទ្ធុវតោ វិបរិណាមធម្មតោ អសារកតោ វិភវតោ សង្ខតតោ មរណធម្មតោ”តិ ឯកេកស្មឹ ខន្ធេ ទស ទស កត្វា បញ្ចសុ ខន្ធេសុ បញ្ញាសំ **អនិច្ចានុបស្សនា។ សតំ បញ្ចវីសតិ ចេវា**តិ សេសា “ទុក្ខតោ រោគតោ”តិអាទយោ ឯកេកស្មឹ ខន្ធេ បញ្ចវីសតិ បញ្ចវីសតិ កត្វា បញ្ចសុ ខន្ធេសុ បញ្ចវីសតិសតំ **ទុក្ខានុបស្សនា។ យានិ ទុក្ខេ បវុច្ចរេ**តិ យា អនុបស្សនា ទុក្ខេ ខន្ធបញ្ចកេ គណនវសេន បវុច្ចន្តិ, តា សតំ បញ្ចវីសតិ ចេវាតិ សម្ពន្ធោ វេទិតព្ពោ។ “យានី”តិ ចេត្ថ លិង្គវិបល្លាសោ ទដ្ឋព្ពោតិ។

វិបស្សនាកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. មាតិកាកថា

មាតិកាកថាវណ្ណនា

៤០. ឥទានិ មហាថេរោ វិបស្សនាកថានន្តរំ សកលេ បដិសម្ភិទាមគ្គេ និទ្ទិដ្ឋេ សមថវិបស្សនាមគ្គនិព្ពានធម្មេ អាការនានត្តវសេន នានាបរិយាយេហិ ថោមេតុកាមោ **និច្ឆាតោ**តិអាទីនិ ឯកូនវីសតិ មាតិកាបទានិ ឧទ្ទិសិត្វា តេសំ និទ្ទេសវសេន មាតិកាកថំ នាម កថេសិ។ តស្សា អយំ អបុព្ពត្ថានុវណ្ណនា។ មាតិកាយ តាវ **និច្ឆាតោ**តិ អមិលាតោ។ សព្ពេបិ ហិ កិលេសា បីឡាយោគតោ មិលាតា, រាគោបិ តាវ និរន្តរប្បវត្តោ សរីរំ ទហតិ, កឹ បនញ្ញេ កិលេសា ។ “តយោមេ, ភិក្ខវេ, អគ្គី រាគគ្គិ ទោសគ្គិ មោហគ្គី”តិ (ឥតិវុ. ៩៣; ទី. និ. ៣.៣០៥) បន កិលេសនាយកា តយោ ឯវ កិលេសា វុត្តា, តំសម្បយុត្តាបិ បន ទហន្តិយេវ។ ឯវំ ឆាតកិលេសាភាវតោ និច្ឆាតោ។ កោ សោ? វិមោក្ខសម្ពន្ធេន វិមោក្ខោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ មុច្ចតីតិ **មោក្ខោ**។ វិមុច្ចតីតិ **វិមោក្ខោ**តិ អត្ថោ។ ឥទមេកំ មាតិកាបទំ។ **វិជ្ជាវិមុត្តី**តិ វិជ្ជាយេវ វិមុត្តិ។ ឥទមេកំ មាតិកាបទំ។ **ឈានវិមោក្ខោ**តិ ឈានមេវ វិមោក្ខោ។ ឥទមេកំ មាតិកាបទំ។ សេសានិ ឯកេកានេវាតិ ឯវំ ឯកូនវីសតិ មាតិកាបទានិ។

៤១. **នេក្ខម្មេន កាមច្ឆន្ទតោ និច្ឆាតោ**តិ នេក្ខម្មេន កាមច្ឆន្ទតោ អបេតត្តា កាមច្ឆន្ទតោ និក្កិលេសោ យោគី។ តេន បដិលទ្ធំ នេក្ខម្មម្បិ និច្ឆាតោ និក្កិលេសោ វិមោក្ខោ។ ឯវំ សេសេសុបិ។ **នេក្ខម្មេន កាមច្ឆន្ទតោ មុច្ចតីតិ វិមោក្ខោ**តិ នេក្ខម្មេន កាមច្ឆន្ទតោ យោគី មុច្ចតីតិ តំ នេក្ខម្មំ វិមោក្ខោតិ អត្ថោ។ ឯវំ សេសេសុបិ។ **វិជ្ជតីតិ វិជ្ជា**តិ សភាវតោ វិជ្ជតិ អត្ថិ ឧបលព្ភតីតិ វិជ្ជា នាមាតិ អត្ថោ។ អថ វា សភាវជាននត្ថំ បដិបន្នេហិ យោគីហិ សភាវំ វេទិយតិ ជានីយតីតិ វិជ្ជា នាមាតិ អត្ថោ។ អថ វា វិសេសលាភត្ថំ បដិបន្នេហិ យោគីហិ វេទិយតិ បដិលាភីយតីតិ វិជ្ជា នាមាតិ អត្ថោ។ អថ វា អត្តនា វិន្ទិតព្ពំ ភូមឹ វិន្ទតិ លភតីតិ វិជ្ជា នាមាតិ អត្ថោ។ អថ វា សភាវទស្សនហេតុត្តា សភាវំ វិទិតំ ករោតីតិ វិជ្ជា នាមាតិ អត្ថោ។ **វិជ្ជន្តោ មុច្ចតិ, មុច្ចន្តោ វិជ្ជតី**តិ យថាវុត្តោ ធម្មោ យថាវុត្តេនត្ថេន វិជ្ជមានោ យថាវុត្តតោ មុច្ចតិ, យថាវុត្តតោ មុច្ចមានោ យថាវុត្តេនត្ថេន វិជ្ជតីតិ វិជ្ជាវិមុត្តិ នាមាតិ អត្ថោ។

កាមច្ឆន្ទំ សំវរដ្ឋេនាតិ កាមច្ឆន្ទនិវារណដ្ឋេន តំ នេក្ខម្មំ **សីលវិសុទ្ធិ** នាមាតិ អត្ថោ។ តំយេវ អវិក្ខេបហេតុត្តា អវិក្ខេបដ្ឋេន **ចិត្តវិសុទ្ធិ**។ ទស្សនហេតុត្តា ទស្សនដ្ឋេន **ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិ**។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **បដិប្បស្សម្ភេតី**តិ នេក្ខម្មាទិនា កាមច្ឆន្ទាទិកំ យោគាវចរោ បដិប្បស្សម្ភេតីតិ នេក្ខម្មាទិកោ ធម្មោ បស្សទ្ធិ នាមាតិ អត្ថោ។ **បហីនត្តា**តិ តេន តេន បហានេន បហីនត្តា។ **ញាតដ្ឋេន ញាណ**ន្តិ ឈានបច្ចវេក្ខណាវសេន វិបស្សនាវសេន មគ្គបច្ចវេក្ខណាវសេន ញាតដ្ឋេន នេក្ខម្មាទិកំ ញាណំ នាមាតិ អត្ថោ។ **ទិដ្ឋត្តា ទស្សន**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **វិសុជ្ឈតី**តិ យោគី, នេក្ខម្មាទិកា **វិសុទ្ធិ**។

នេក្ខម្មនិទ្ទេសេ នេក្ខម្មំ អលោភត្តា កាមរាគតោ និស្សដន្តិ **និស្សរណំ**។ តតោ និក្ខន្តន្តិ **នេក្ខម្មំ**។ “រូបានមេតំ និស្សរណំ យទិទំ នេក្ខម្ម”ន្តិ វុច្ចមានេ អារុប្បវិសេសស្ស អទិស្សនតោ វិសេសស្ស ទស្សនត្ថំ អញ្ញត្ថ វុត្តបាឋក្កមេនេវ **យទិទំ អារុប្ប**ន្តិ វុត្តំ។ តញ្ហ អារុប្បំ រូបតោ និក្ខន្តត្តា នេក្ខម្មំ នាមាតិ អធិការវសេនេវ វុត្តំ ហោតិ។ **ភូត**ន្តិ ឧប្បាទសមាយោគទីបនំ។ **សង្ខត**ន្តិ បច្ចយពលវិសេសទស្សនំ។ **បដិច្ចសមុប្បន្ន**ន្តិ បច្ចយសមាយោគេបិ បច្ចយានំ អព្យាបារភាវទស្សនំ។ **និរោធោ តស្ស នេក្ខម្ម**ន្តិ និព្ពានំ តតោ សង្ខតតោ និក្ខន្តត្តា តស្ស សង្ខតស្ស នេក្ខម្មំ នាម។ អារុប្បស្ស ច និរោធស្ស ច គហណំ អញ្ញត្ថ បាឋេ វុត្តក្កមេនេវ កតំ។ “កាមច្ឆន្ទស្ស នេក្ខម្មំ នេក្ខម្ម”ន្តិ វុច្ចមានេ បុនរុត្តំ ហោតិ។ នេក្ខម្មវចនេនេវ ច តស្ស នេក្ខម្មសិទ្ធីតិ តំ អវត្វា សេសនេក្ខម្មមេវ វុត្តំ។ តំ ឧជុកមេវ។ និស្សរណនិទ្ទេសេបិ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ និស្សរណីយា ធាតុយោ បនេត្ថ ឧជុកមេវ នេក្ខម្មន្តិ វុត្តំ។ **បវិវេកោ**តិ បវិវិត្តភាវោ នេក្ខម្មាទិកោយេវ។ **វោសជ្ជតី**តិ យោគី, នេក្ខម្មាទយោ **វោសគ្គោ**។ នេក្ខម្មំ បវត្តេន្តោ យោគី នេក្ខម្មេន ចរតីតិ វុច្ចតិ។ តំ បន នេក្ខម្មំ **ចរិយា**។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ ឈានវិមោក្ខនិទ្ទេសេ វត្តព្ពំ វិមោក្ខកថាយំ វុត្តំ។ កេវលំ តត្ថ “ជានាតីតិ ឈានវិមោក្ខោ”តិ (បដិ. ម. ១.២១៧) វុត្តំ, ឥធ បន “ជានាតីតិ, ឈាយតី”តិ បុគ្គលាធិដ្ឋានាវ ទេសនា កតាតិ អយំ វិសេសោ។

៤២. ភាវនាធិដ្ឋានជីវិតនិទ្ទេសេ ច បុគ្គលាធិដ្ឋានា ទេសនា កតា។ ធម្មតោ បន **ភាវនា** នាម នេក្ខម្មាទយោវ។ **អធិដ្ឋានំ** នាម នេក្ខម្មាទិវសេន បតិដ្ឋាបិតចិត្តមេវ។ **ជីវិតំ** នាម នេក្ខម្មាទិវសេន បតិដ្ឋាបិតចិត្តស្ស សម្មាអាជីវោ នាម។ កោ សោ សម្មាអាជីវោ នាម ? មិច្ឆាជីវា វិរតិ, ធម្មេន សមេន បច្ចយបរិយេសនវាយាមោ ច។ តត្ថ **សមំ ជីវតី**តិ សមំ ជីវិតំ ជីវតិ, ភាវនបុំសកវចនំ វា, សមេន ជីវតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **នោ វិសម**ន្តិ “សមំ ជីវតី”តិ វុត្តស្សេវ អត្ថស្ស បដិសេធវសេន អវធារណំ កតំ។ **សម្មា ជីវតី**តិ អាការនិទស្សនំ។ **នោ មិច្ឆា**តិ

តស្សេវ និយមនំ។ **វិសុទ្ធំ ជីវតី**តិ សភាវវិសុទ្ធិយា វិសុទ្ធំ ជីវិតំ ជីវតិ។ **នោ កិលិដ្ឋ**ន្តិ តស្សេវ និយមនំ។ **យញ្ញទេវា**តិអាទីហិ យថាវុត្តានំ តិស្សន្នំ សម្បទានំ អានិសំសំ ទស្សេតិ។ តត្ថ **យញ្ញទេវា**តិ យំ យំ ឯវ។ **ខត្តិយបរិស**ន្តិ ខត្តិយានំ សន្និបាតំ។ សោ ហិ សមន្តតោ សីទន្តិ ឯត្ថ អកតពុទ្ធិនោតិ បរិសាតិ វុច្ចតិ។ ឯសេវ នយោ ឥតរត្តយេ។ ខត្តិយាទីនំយេវ អាគមនសម្បត្តិយា ញាណសម្បត្តិយា ច សមន្នាគតត្តា តាសំយេវ ចតស្សន្នំ គហណំ , ន សុទ្ទបរិសាយ។ **វិសារទោ**តិ តីហិ សម្បទាហិ សម្បន្នោ វិគតសារជ្ជោ, និព្ភយោតិ អត្ថោ។ **អមង្កុភូតោ**តិ អសង្កុចិតោ ន និត្តេជភូតោ។ **តំ កិស្ស ហេតូ**តិ តំ វិសារទត្តំ កេន ហេតុនា កេន ការណេន ហោតីតិ ចេតិ អត្ថោ។ ឥទានិ **តថា ហី**តិ តស្ស ការណវចនំ។ យស្មា ឯវំ តិសម្បទាសម្បន្នោ, តស្មា “វិសារទោ ហោតី”តិ វិសារទភាវស្ស ការណំ ទស្សេត្វា និដ្ឋបេសីតិ។

សទ្ធម្មប្បកាសិនិយា បដិសម្ភិទាមគ្គ-អដ្ឋកថាយ

មាតិកាកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បញ្ញាវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

និដ្ឋិតា ចូឡវគ្គស្ស អបុព្ពត្ថានុវណ្ណនា។

ឯត្តាវតា ច តិវគ្គសង្គហិតស្ស

សមតឹសកថាបដិមណ្ឌិតស្សបដិសម្ភិទាមគ្គស្ស អត្ថវណ្ណនា និដ្ឋិតា ហោតីតិ។

និគមនកថា

មហាវគ្គោ មជ្ឈិមោ ច, ចូឡវគ្គោ ច នាមតោ;
តយោ វគ្គា ឥធ វុត្តា, បមាណបដិបាដិយា។

វគ្គេ វគ្គេ ទស ទស, កថា យា តា ឧទីរិតា;
ឧទ្ទានគាថា សព្ពាសំ, ឥមា តាសំ យថាក្កមំ។

ញាណំ ទិដ្ឋិ អានាបានំ, ឥន្ទ្រិយំ វិមោក្ខបញ្ចមំ;
គតិ កម្មំ វិបល្លាសោ, មគ្គោ មណ្ឌោតិ តា ទស។

យុគនទ្ធសច្ចពោជ្ឈង្គា, មេត្តា វិរាគបញ្ចមា;
បដិសម្ភិទា ធម្មចក្កំ, លោកុត្តរពលសុញ្ញតា។

បញ្ញា ឥទ្ធិ អភិសមយោ, វិវេកោ ចរិយបញ្ចមោ;
បាដិហីរំ សមសីស-សតិ វិបស្សនមាតិកា។

យោ សោ សុគតសុតានំ, អធិបតិភូតេន ភូតហិតរតិនា;
ថេរេន ថិរគុណវតា, វុត្តោ **បដិសម្ភិទាមគ្គោ**។

តស្ស**ត្ថវណ្ណនា** យា, បុព្ពដ្ឋកថានយំ តថា យុត្តឹ;
និស្សាយ មយារទ្ធា, និដ្ឋានមុបាគតា ឯសា។

យំ តំ ឧត្តរមន្តី, មន្តិគុណយុតោ យុតោ ច សទ្ធាយ;
ការយិ មហាវិហារេ, បរិវេណមនេកសាធុគុណំ។

ថេរេនេត្ថ និវសតា, សមាបិតាយំ **មហាភិធានេន**;
តតិយេ វស្សេ ចុតិតោ, មោគ្គល្លានស្ស ភូបតិនោ។

សមយំ អនុលោមេន្តី, ថេរានំ ថេរវាទទីបានំ;

និដ្ឋំ គតា យថាយំ, អដ្ឋកថា លោកហិតជននី។

ធម្មំ អនុលោមេន្តា, អត្តហិតំ បរហិតញ្ច សាធេន្តា;
និដ្ឋំ គច្ឆន្តុ តថា, មនោរថា សព្ពសត្តានំ។

សទ្ធម្មបកាសិនិយា, អដ្ឋកថាយេត្ថ គណិតកុសលេហិ;
គណិតា តុ ភាណវារា, វិញ្ញេយ្យា អដ្ឋបញ្ញាស។

អានុដ្ឋុភេន អស្សា, ឆន្ទោពន្ធេន គណិយមានា តុ;
ចុទ្ទសសហស្សសង្ខា, គាថាយោ បញ្ច ច សតានិ។

សាសនចិរដ្ឋិតត្ថំ, លោកហិតត្ថញ្ច សាទរេន មយា;
បុញ្ញំ ឥមំ រចយតា, យំ បត្តមនប្បកំ វិបុលំ។

បុញ្ញេន តេន លោកោ, សទ្ធម្មរសាយនំ ទសពលស្ស;
ឧបភុញ្ជិត្វា វិមលំ, បប្បោតុ សុខំ សុខេនេវាតិ។

សទ្ធម្មប្បកាសិនី នាម

បដិសម្ភិទាមគ្គប្បករណស្ស អដ្ឋកថា និដ្ឋិតា។